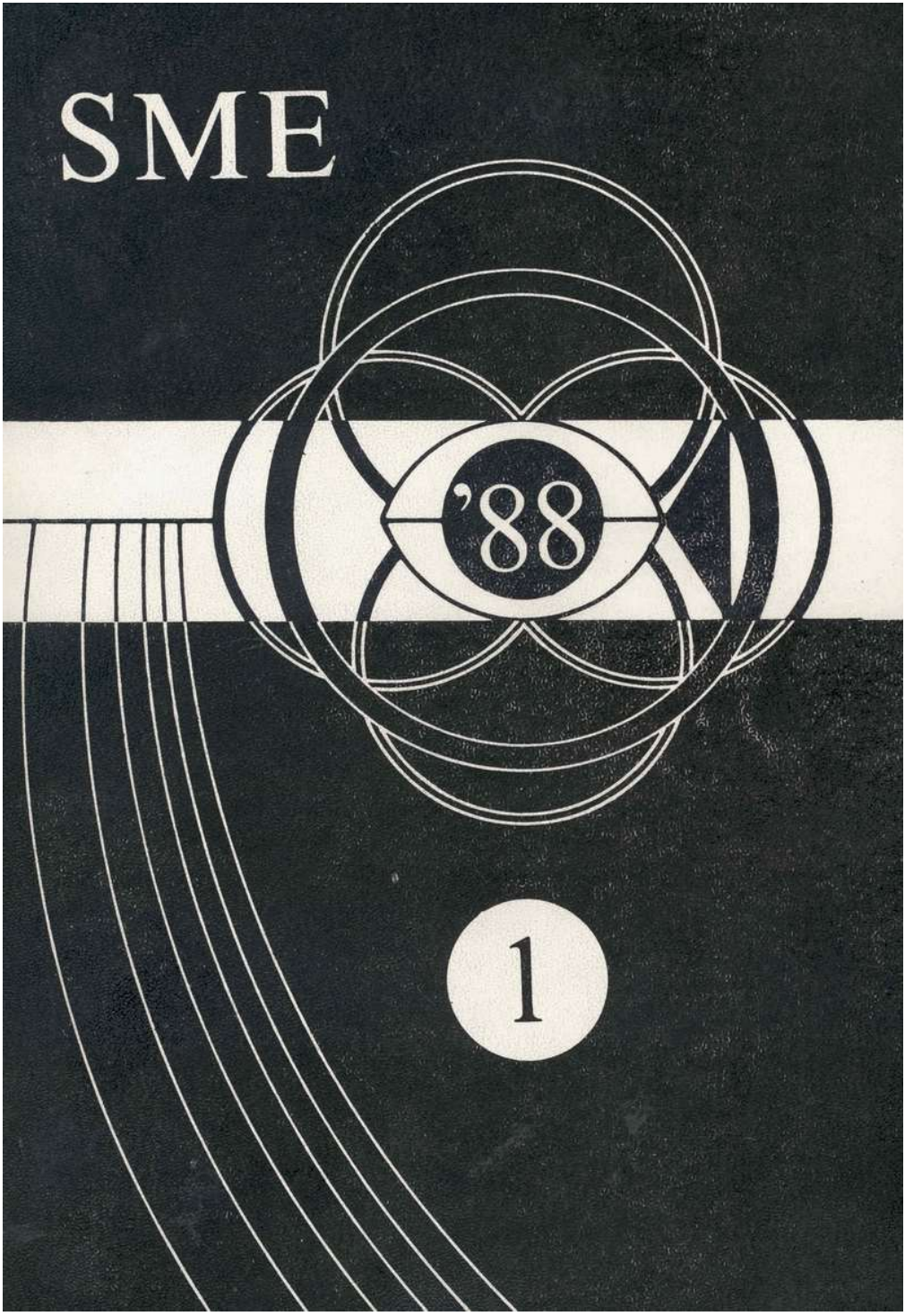
SME

SME

Literárny a kultúrnospoločenský Časopis
Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku

Za vydanie zodpovedá
MÁRIA JAKABOVA
generálna tajomníčka DZSM

REDAKCIA

Šéfradaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia
IMRICH FUHL
MICHAL HRIVNÁK
ŠTEFAN KRASLÁN
GREGOR PAPUČEK

Ilustrácie
ANDREJ LEHOCKÝ (Str. 26, 32, 34, 50)
ONDREJ LUKOVICKÝ (Str. 6, 8, 20, 60)
JÁN MUŠTO (Str. 42, 46, 48, 62)

Budapešť november 1988, ročník 1, číslo 1

Obsah

Mária Jakabova: „Rozvraveli sa nemí" (Slovo na cestu) 5
Alexander Kormoš: Sme 7
Sme a budeme! 9

ZELENÉ VÝHONKY NA SUCHEJ RATOLESTI?!
Michal Hrivnák: Desať rokov od vydania Výhonkov 15
Gregor Papuček: Výhonky (Nad našou prvou antológiou) 19
Alexander Kormoš: Naraz (Vítanie antológie Výhonky) 21
Imrich Fuhl: Výhonky 22
Mária Fazekašová: Sú takí 22

CESTY (Beletria)
Gregor Papuček: Chod, báseň moja! 23
Neprajníkovi 25
Oldřich Kníchal: Gaudeamus (Úryvok). 27
Juraj Dolnozemský: Sme 33
Básnici 35
Nad umretou matkou 35
Ochudobnení 35
Michal Hrivnák: Kati moji 36
Mária Fazekašová: Studený hamburger 37
Gabriel Hattinger: Korene 43
Imrich Fuhl: Ne/pre/dám sa! 44
Oldřich Kníchal: Z „prestavbových" aforizmov 47
Mária Fazekašová: Slovo je kúzlo 49
Jemne 49
Veronka Halušková: Po troch rokoch 51
Riadky 52
Polnoc 52
Sťahovanie 53
Aj takto sa dá 53
Vegetácia 54

Alexander Kormoš: Na dvoch brehoch barikády 55
Báseň zbraň 56
Márnotratné deti všemohúcej hmoty 57
Znova a znova a sa stvorme 59

SCHODY (Tvorba mladých)
Juraj Badín: Spomienky 61

DOTYČNICE (Prekladová tvorba)
Boualem Souibes (Maroko): Identita 63
Clement Lépidis: Počúvať 65
Muž s opaskom 65
Pšenica 65
Sny 66
Láska 66
Iván Boldizsár: Škola strachu (Úryvok z novely) 67
Béla Balázs: Béla Bartók 72
László Nagy: Bartók a dravci 74

VÁHY (Recenzie a kritiky)
Rozália Čipková: Dozrievanie básnika 75
Mária Fazekašová: Prečo predávame slová? 78
Alexander Kormoš: Dobrá poézia si nárokuje dobrého čitatela 81

ZRKADLÁ (Publicistika)
Imrich Fuhl: Vladimír Mináč o nás 87
Alexander Kormoš: Edičná činnosť DZSM 89
Gregor Papuček: O deformovaní našich priezvísk 95
Anna Divičanová: Opustiť rodný dom a zostať Slovákom 99
Alexander Kormoš: Syn Európy v rodnej zemi 109

INFORMÁCIE 119

Poznámka: Na počesť **VHI. kongresu DZSM autori,** redaktori, **ilustrátori a jazykový lektor** 1. čísla **sa zriekli honoráru.**

„Rozvraveli sa nemí"

(Slovo na cestu)

„Hľadám ťa, slovo vykúpenia" — hovoríme si potichúčko stojac pri kolíske novorodeniatka, časopisu SME.

Sám titul nám vnujuce, že slovenská menšina v Maďarsku žije a chce využívať všetky možnosti, dané ústavou a zákonom.

SME — obstojí aj ako samostatné slovo, ale môže sa ponímať aj ako skratka výpovede: Slováci v Maďarsku existujú. Musí sa to dokazovať? Pochybuje niekto o tom? Áno. Niekedy aj sami Slováci si kladieme otázky: Je to vôbec život, ktorým žijeme? Nielen úbohá vegetácia?

Závisí to od toho, čo pokladáme za žitie. Mohli by sme povedať, že žije ten, kto má všetky zmysly zdravé a používa ich. Vidí, počuje, cíti a myslí, ale zbadá, vypočuje si aj druhého a *vyjadruje svoje vlastné city a myšlienky.* Tak potom: žijeme.

Dosť dlho a často sme si aj my vzdychali spolu s básnikom: „Beda nám, otcom nemých detí". A tešilo nás aj ,,nemé dieťa", ak aspoň čítať vedelo. Niekoľko rokov však už hovorí, ba aj píše, a my sa nesmierne tešíme, že vie nielen plakať, ale nás oslovuje, úprimne a presvedčivo spieva. V jeho speve počujeme dych vlastných citov a myšlienok. Je to dieťa vitálne a naše.

Prajeme nášmu novorodeniatku, aby rástlo, silnelo, aby svojím šarmon rozohrievalo aj skrehnuté srdcia, aby sa jeho slovo dotklo struny, ktorá je vo všetkých nás napnutá k súzvuku.

Mária Jakabova

Alexander Kormoš

Sme

Sem sa všetci, z rôznych *ciest*
do tej našej obce, kto sa nedá
za nos viesť, zvykne vedieť,
čo chce.

Slnko letí v ústrety
dotyčniciam viery,
spolok o lúč opretý
do blankytu mieri.

Prísne nebo nad nami,
pod nohami *váhy,*
ohnivými *schodami*
svedomie sa náhli.

Naše rezké *tykadlá*
nájdu pravdu svätú,
vieryhodné *zrkadlá*
predložíme svetu.

Poznámka: Kurzívou vysádzané slová sú názvy rubrík nášho časopisu.

Sme a budeme!

„Je toto súlad nesúladu?"
(P. Sámuel)

SME: *Slováci v Maďarsku existujú.* Áno, to je fakt. Ale otázka je, či pri dnešných podmienkach budú môcť existovať i zajtra. Nie je jedno, či je táto existencia púhou vegetáciou alebo plným národnostným životom. Životom dôstojným človeka. Človeka rovnocenného, u ktorého je národnostné povedomie organickou a prirodzenou zložkou ľudského povedomia, ľudskej dôstojnosti.

Starší príslušníci našej národnosti, ktorí sa mohli vzdelávať iba v maďarských školách, kde všetci učitelia a všetky učebnice upevňovali v nich maďarské národné povedomie, nemohli disponovať sebamenším slovenským národnostným povedomím ani napriek tomu, že maďarčinu ovládali iba zle a chybne. „Oni nikdy neprešli tým národnoobrodným procesom, — tvrdí *Aladár* KRÁLIK v svojom príspevku odznelom na jubilejnej konferencii *Matice slovenskej* v Bratislave, -~v~"ktorom kmeňoví Slováci sa skonštituovali v novodobý národ. O vyhranenie ich vedomia identity a o ich jazyk sa dlho nestaral nikto, ba také vedomie bolo častokrát pošliapané. Oni boli naj direktnej šie a najdlhšie vystavení účinkom politiky založenej na koncepcii jednotného politického národa maďarského, ktorá v radoch našich Slovákov urobila svoje a ktorá aj keď bola oficiálne zrušená, pretrvávala a ostala názorovým východiskom mnohých ľudí u nás až podnes." Veď naši Slováci, ktorí boli a sú v prevažnej väčšine roľnícki obyvatelia ďedín a poľnohospodárskych miest, zo sociálnych dôvodov nemali možnosť vzdelávať sa na vyššom stupni ani v maďarskom jazyku. Vy chodili obyčajne 3—4 roky elementárnej školy, kde sa naučili po maďarsky čítať, písať a počítať. A ešte to, že oni sú tiež Maďari, keďže žijú v Maďarsku a , jedia maďarský chlieb". Samozrejme, pri takýchto podmienkach nemohli vychovávať v slovenskom národnostnom duchu ani svojich potomkov, až na ojedinelé výnimky,

ako napr. v Békésskej Čabe a Slovenskom KomlóŠi, kde na prelome storočia sa rozprúdilo národnostné hnutie, ktoré však vrchnosť prenasledovala a nakoniec i celkom zakázala. Po prvej svetovej vojne pretrvávalo vo forme ochotníckeho divadelníctva, ktoré ostalo jediným spojivom predvojnovej a povojnovej histórie hnutia čabianskych a komlóšskych Slovákov. Spisovnú slovenčinu poznali len na nízkej úrovni, preto aj prví slovenskí rudovi básnici a prozaici, známi z Čabianskeho kalendára (1920—1944), písali v prevažnej väčšine nárečím. R. 1945 títo autori v svojich príspevkoch oduševnene vítali a ospevovali oslobodenie, ktoré zbavilo Slovákov dvojitej ťarchy sociálneho a národnostného útlaku. S radosťou vítali *Slobodu,* týždenník *Antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku,* ktorý sa neskôr s názvom *Naša Sloboda* stal týždenníkom *Sväzu demokratických Slovákov v Maďarsku* a od r. 1957 zasa týždenníkom *Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku* s názvom *Ľudové noviny.* Popri ročenke *Náš kalendár* až po r. 1978 tento týždenník predstavoval jedinú publikačnú možnosť našich literárnych snaživcov. V rokoch 1946—1948 v rámci výmeny obyvateľstva medzi MER a ČSR sa presídlilo z Maďarska na Slovensko viac než 73 tisíc Slovákov, medzi nimi aj naši ľudoví spisovatelia, ktorí ako najhorlivejší Slováci v svojich príspevkoch s veľkou uvedomelosťou propagovali myšlienku „Slováci, späť do materskej krajiny!"

V r. 1948 vytvorená sieť národnostného školstva oproti pomerom v minulosti priniesla pozoruhodný rozvoj aj v oblasti pestovania spisovnej slovenčiny. Do konca päťdesiatych rokov sa položili základy relatívne samostatného kultúrneho života našej národnosti, ktorý dokáže permanentne vychovávať dorast slovenskej národnostnej inteligencie, disponujúcej zdravým národnostým povedomím a pevným socialistickým vedomím. Postupne sa začali vytvárať podmienky aj k tomu, aby popri zbieraní, zachovávaní a popularizovaní pamiatok našej tradičnej národnostnej kultúry vznikali i nové hodnoty. R. 1955 vyšiel literárny zborník *Hrušky mamovky Špiakovej,* autori ktorého boli príslušníkmi novej povojnovej slovenskej inteligencie. Najvýznamnejšou osobnosťou tejto

tvorivej skupiny bol básnik *Pavel Sámuel* zo Slovenského Komlóša (Tótkomlós), ktorý do určitej miery predstavuje generačný, jazykový a štýlový prechod od ľudových spisovateľov z medzivojnového obdobia k niektorým súčasným predstaviteľom našej literatúry.

Od školského roku 1960/61, keď sa zaviedlo v oboch našich slovenských dvanásťročných školách (všeobecná škola + stredná škola) dvojjazyčné vyučovanie (prírodovedné predmety sa začali vyučovať v maďarskom jazyku), nastal postupný úpadok tak v pestovaní spisovnej slovenčiny ako i národnostného povedomia. Ďalšiemu rozvoju nášho národnostného bytia v mnohom prekážal aj nesprávny politický postoj k národnostnej otázke, tzv. „náhľad automatizmu", podľa ktorého v demokratických podmienkach socialistickej spoločnosti národnostná otázka sa automaticky vyrieši bez akýchkoľvek verejnosprávnych zásahov. Negatívne dôsledky tohoto nesprávneho náhľadu ďaleko siahajú do každej sféry života našej národnosti. Ich definitívne odstránenie očakávame od nastávajúceho národnostného zákona, ktorý má poskytnúť konkrétny zmysel v ústave deklarovaným národnostným právam, hlavne čo sa týka ich dôsledného realizovania v spoločenskej praxi.

Dejiny slovenskej literatúry na území dnešného Maďarska ešte nie sú dostatočne preskúmané. Preto sa zdá vývoj tejto literatúry medzerovitý, diskontinuitný. Boli časy, keď pretrvávala výlučne v nárečiach v podobe ľudovej slovesnosti. „Prv, než sa stala písmom, literatúra bola slovom. Bola najprv slovom a slovesnosťou a potom sa stala literou a literatúrou."(Corneliu Barborica: Slovo na cestu, Variácie, Kriterion, Bukurešťl978). Podzemné potoky našej ľudovej slovesnosti sa dostali na povrch v podobe desiatich folklórnych zbierok (ďalšie dve sa teraz pripravujú na vydanie), vydaných v posledných troch desaťročiach.

R. 1978 na /. *krajinskej konferencii národnostných pedagógov* štátny tajomník *János Gosztonyi* o. i. povedal: „ Urbanizácia nemôže spôsobiť nevyhnutné zrýchlenie asimilačného procesu. Realizovanie národnostnej politiky závisí aj od uvedomelosti ná-

rodnostných pedagógov. Najhlavnejším cieľom má byť znižovanie počtu typu národnostných škôl, v ktorých sa vyučuje národnostný jazyk ako jeden z predmetov a zvyšovanie počtu škôl s vyučovacím jazykom národnostným." Od tej doby prešlo viac ako desať rokov, ale v tomto smere sa neurobilo skoro nič. Preto nemôžeme zazlievať našim básnikom a prozaikom, že sa v svojich dielach zaoberajú aj bystostnými otázkami našej národnosti. Dobre cítia totiž, že ak sa nezavedú v blízkej budúcnosti jednojazyčné slovenské Škôlky a Školy v potrebnom počte a na žiadúcej úrovni, v tom prípade naša národnostná literatúra ostane iba posledným svedectvom o tom, že na území Maďarska dakedy žili aj Slováci. Nanajvýš bude ona trápnou kronikou ich tragického zániku. Ale ak sa tie školy nezadlho dostanú do prevádzky, aj naša literatúra dostane svoju dôstojnú a perspektívnu funkciu, ktorá *jej* prináleží. Bude ona nielen citlivým meradlom a efektívnym stimulátorom nášho národnostného sebapoznania a povedomia, ale aj hodnoverným zrkadlom hospodárskeho, politického, spoločenského a kultúrneho života našej národnosti, v jej organickom vzťahu so životom väčšinového národa.

Od vydania antológie *Výhonky* (1978) je u nás zabezpečené sústavné a plánovité vydávanie národnostnej literatúry. Tým sa otvorila nová etapa aj v rozvoji slovenskej literatúry v Maďarsku, o čom svedčia literárne diela, vydané v rámci desaťročnej edičnej činnosti DZSM. Sú to ďalšie 3 antológie, 17 samostatných zbierok básní, resp. próz a 2 romány. Táto mimoriadna tvorivá a publikačná explózia priniesla so sebou nielen kvantitatívny, ale i kvalitatívny rast. O tom svedčí fakt, že zo začiatku oprávnená skepsa literárnej kritiky na Slovensku voči našej literatúre sa začala postupne rozplývať. Našu literatúru propagoval aj bratislavský rozhlas, rôzne (aj popredné literárne) časopisy, ba vo vydavateľstve *Slovenský spisovateľ* vyšli samostatné knižky dvoch našich básnikov. Medzi potešiteľné výsledky tejto tvorivej aktivity patrí aj to, že r. 1981 sa utvorila *Literárna sekcia* DZSM, ktorá o dva roky neskoršie založila literárny almanach ZROD, predchodcu nášho nastávajúceho časopisu SME.

Slováci v Maďarsku existujú. Existujú v svojom materinskom jazyku a v svojej literatúre. Pestujú svoju tradičnú kultúru, pestujú svoje nárečia a spisovnú slovenčinu. Vieme, že „umelá" literatúra sa nedá pestovať — tak ako ľudová slovesnosť— v nárečí, jednako, musíme si vážiť aj všetkých tých literárnych snaživcov, ktorí pre nedostatok slovenských škôl nemali možnosť osvojiť si slovenský spisovný jazyk a svoje literárne pokusy písali v nárečí. Taký je i dnes *Ján Petróci* z Kestúca (Kesztölc), autor niekoľkých ľudových divadelných hier, ktoré s velkým úspechom predstavil v posledných dvoch desaťročiach obecenstvu mnohých Slovákmi obývaných obcí svojím ochotníckym divadelným súborom. Taký je aj *Ladislav Klaus* z Mlynkov (Pilisszentkereszt), autor epického cyklu 12-slabičných daktylotrochejských veršov s názvom *Hrozná vojna bola,* v ktorých pohľadom dedinského roľníka zobrazuje tragické udalosti druhej svetovej vojny (ZROD, 1985 str. 178).

Žijeme v dobe plnej napätí a konfliktov. V boji reakčných síl so silami pokrokovými niektorí hazardní politici, ktorí sú ochotní riskovať ešte aj budúcnosť ľudstva, ohrozujú Život na našej planéte totálnym zánikom. Pre tých, ktorí hlasujú za život, je odvrátenie a znemožnenie nukleárnej katastrofy príkazom doby. Pre tých je Bartókova *idea zbraíania národov* príkazom doby. Ten, kto verí v budúcnosť ľudstva a vo víťazstvo spoločenského pokroku, nevyhnutne musí veriť i v túto ideu a podniknúť všetko v záujme jej uskutočnenia. A každý spisovateľ, ktorý bojuje za práva svojej národnosti v demokratickom rámci danej spoločnosti, aj nechtiac slúži tomuto cieľu, tejto ušľachtilej idei.

Zosúladiť záujmy menšiny so záujmami väčšiny je nielen možné, ale aj nevyhnutné. Ak naša národnostná menšina chce existovať aj v budúcnosti, sama sa musí cieľavedome snažiť vypätím všetkých svojich síl o uskutočnenie súladu na všetkých úrovniach a vo všetkých sférach spoločenských vzťahov, v ktorých jedným z faktorov SME i my. Najskôr musíme v svojich vlastných radoch zosúladiť rôznorodé názory na vytvorenie optimálnych podmienok k zachovaniu a zveľadeniu nášho národnostného bytia. Musíme zosúladiť záujmy jednotlivcov so záujmami nášho národnostného

kolektívu. Naše národnostné záujmy musíme zosúladiť so záujmami materskej krajiny a so všetkými slovenskými menšinami mimo nej, v rámci užitočnej vzájomnej spolupráce. Naše národnostné záujmy musíme zosúladiť so záujmami väčšinového národa pod heslom: *Ostaňme verní našej slovenskej národnosti a našej maďarskej vlasti!* Formou tejto aktívnej snahy bude boj, ktorého najvhodnejšou metódou, taktikou a stratégiou má byť užitočná práca. Užitočná tak pre menšinu ako i väčšinu. Práca fyzická a práca duševná. Nebude to úloha ľahká, ale sotva si môžeme predstaviť krajší a bohatší program pre náš nastávajúci literárny časopis SME: *Súlad musí existovat!* Lebo iba po uskutočnení takéhoto súladu si môžeme povedať: SME A BUDEME!

Alexander Kormoš

Zelené výhonky na suchej ratolesti?!

Desať rokov od vydania Výhonkov

Bolo vydanie prvej antológie pôvodnej literárnej tvorby slovenských národnostných literátov v Maďarsku svojho Času naozaj také významné, aby sme si dnes museli pripomenúť 10. výročie tejto udalosti? Túto otázku si kladieme niekedy až s nemalou obavou, že budeme obvinení z preháňania. Lenže pravda je pravda: Po desaťročnej literárnej odmlke v kruhu našej národnosti išlo vtedy o prvý krok adeptov slovenskej literatúry v Maďarsku vo vytváraní samostatného literárneho života, bolo to hľadanie cesty, a preto pochopiteľne tieto úsilia boli najčastejšie poznačené nedostatkami začiatocníctva.

Dnes, keď sme si vedomí určitých faktov, môžeme smelo povedať, že vydanie prvej samostatnej antológie našich literátov bolo medzníkom slovenského literárneho života v Maďarsku. Lebo ako všetko, aj táto skutočnosť má relatívnu hodnotu; tam, kde niet vody, aj tá najmenšia studnička môže byť veľmi vzácna! Význam vecí nespočíva veľa razy v nich samých, ale v tých potenciálnych možnostiach, ktoré sa skrývajú v tom, čo prípadne môžu ovplyvniť, priviesť do pohybu. Po desaťročia sme si zvykli na to, že nemáme literárny život, že u nás takmer niet možnosti publikovať knihy v slovenčine. Už sme ani len nepremýšľali o príčinách tejto skutočnosti ako ani o mnohých nedostatkoch nášho národnostného bytia. Po vydaní Výhonkov v roku 1978 sme si razom uvedomili, že určité možnosti sebarealizácie existujú. Tak sa mohlo stať, že za pomerne krátky čas sa prihlásili so svojimi príspevkami ďalší autori, ba o niekoľko rokov aj so samostatnými zbierkami. Je nepopierateľné, že prvá antológia v tomto prudkom aktivizovaní literátov zohrala rozhodujúcu úlohu. Keby teda v roku 1978 neboli vyšli Výhonky, začiatkom osemdesiatych rokov by sme neboli

mali ani ďalšie publikácie našich autorov, neboli by dozreli podmienky ani pre založenie Literárnej sekcie pri Masovokomunikačnom výbore Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku. Ba dokonca dnes už niektorí činitelia nášho literárneho života by pravdepodobne dôsledkom nedostatku publikačných možností boli stratení pre našu národnosť vôbec.

Národný umelec Vladimír Mináč na jar tohto roku bol na priateľskej návšteve v našej vlasti. Túto príležitosť využil na to, aby sa stretol s predstaviteľmi slovenskej literatúry v Maďarsku. Isteže to nebola náhoda, bolo to gesto voči tej činnosti, ktorú vykonávajú naši literáti. Platí to i vtedy, keď sa V. Mináč vyjadril v tom zmysle, že to, čo sa v oblasti pestovania slovenskej literatúry v Maďarsku koná, ešte nie vždy dosahuje úroveň „vyspelej" literatúry, ale po istej dobe iste dospejeme k tak povediac „profesionálnej" literatúre. To znamená, že to, čo robíme, je niekedy na „amatérskej" úrovni? Možno. Ale nie je isté, že to nemá svoj význam perspektívy. Hodnota tejto činnosti teda spočíva v potenciálnych možnostiach, ako to bolo aj v prípade našej prvej antológie pôvodných slovenských literárnych prác. Ak sa dnes ešte hádam ani nevyznačujeme „veľkými" literárnymi dielami, ak sme občas aj sami skeptickí voči vlastnej literárnej tvorbe, sme presvedčení, že keď v súčasnosti môže vôbec niečo pôsobiť pozitívne na formovanie národnostného povedomia príslušníkov našej národnosti, potom naša literatúra má tu nenahraditeľnú úlohu. A keď túto svoju funkciu bude môcť spínať aj v budúcnosti, táto skutočnosť bude iste aj spätne pôsobiť na jej ďalší rozvoj a za takýchto okolností sa raz aj táto literatúra určite zaradí do širšieho kontextu.

Vydanie literárnej antológie Výhonky patrí už k histórii slovenskej literatúry v Maďarsku a možno o nej hovoriť s určitým odstupom, uvidieťju trošku v inom svetle než doteraz.

Pravda, nemali sme to jeďnoduché ani vtedy, keď sme pripravovali rukopis tejto antológie; aj vtedy nás znepokojovali otázky: Nie je predčasné vydávať takúto publikáciu? Nemali by sme počkať, aby pribudlo viac a kvalitnejších literárnych príspevkov? Za-

stupujú diela, ktoré máme k dispozícii, takú hodnotu, aby mohli byť vydané knižne? Prejavuje sa vôbec v kruhu našej národnosti nárok na takúto publikáciu? V odpovediach na tieto a ďalšie . otázky sme neboli ani zďaleka jednotní. Avšak najvýraznejšie sa rozchádzali názory pokiaľ išlo o obsah pripravovanej antológie. Možno, že dnes sa to už zdá trošku Čudné a neuveritelhé, predsa to patrí k celkovému obrazu vtedajšej situácie. Otázka sa konkrétne nadhodila takto: Co sa má pokladať v Maďarsku za slovenskú literárnu tvorbu? Podľa jednej mienky malo stačiť, keď je autor príslušníkom slovenskej národnosti alebo keď je pôvodom Slovák a v tom prípade jeho pôvodne maďarsky napísaný literárny príspevok môže byť v antológii uverejnený v preklade, ale ako pôvodné slovenské dielo. Odmietnuť takéto dielo, prijať alebo neprijať takýcho literátov za slovenských autorov sa vtedy ešte ponímalo ako národnostnopolitické stanovisko.

A čo odpovedať na výčitky, že sme boli netrpezliví?

Námietka sa určite zdala byť oprávnená. Veď medzi vybranými rukopismi boli zaradení iba traja básnici a dvaja prozaici a ani tí neboli zastúpení veíkým počtom básní a poviedok. Ale keby sme boli Čakali, príspevky by pravdepodobne neboli pribúdali v rýchlejšom tempe ani v budúcnosti ako dovtedy. Preto značný vzrast by sa bol „odložil" na viacero rokov. To znamená, že aj literátov by bolo pribúdalo pomalšie, aj založenie Literárnej sekcie by bolo Čosi meškalo a pravdepodobne oneskorene by sa boli hlásili aj autori so svojimi samostatnými publikáciami. Lebo, ako sme to už spomenuli, práve vydanie prvej antológie znamenal impulz, ktorý podnecoval milovníkov literatúry k písaniu a v konečnom dôsledku vznietil začiatkom osemdesiatych rokov spomínaný rozmach.

Slovom, vytvárať literárny život v sedemdesiatych rokoch, snažiť sa aspoň o relatívne homogénnu antológiu nebolo tak jednoduché, akoby sa to pozdávalo. Pri plánovaní prvej našej samostatnej antológie sme si povedali, že má význam iba vtedy, ak bude mať pokračovanie. Boli však takí, ktorí v to neverili, podceňovali zaangažovanosť autorov rukopisov, domnievali sa,

že je to iba také vzplanutie, bez zvláštnej tvorivej vytrvalosti. Vtedy mnohí by boli sotva uverili, že o desať rokov budeme oslavovať jubileum našej práce, a to za takých okolností, keď máme celý rad ďalších kníh, aj samostatných zbierok, ba keď sa dvaja naši básnici už predstavili svojimi knižkami aj pred verejnosťou na Slovensku, ba máme aj Literárnu sekciu a práve sme dospeli tam, že začíname prvú kapitolu nášho prvého literárneho časopisu.

Možno, že ešte stále nie sme v každom prípade na stupni vyspelej literatúry, ale iste aspoň o stupeň vyššie, ako sme boli v čase vydania prvej našej antológie a veríme, že za ďalších desať rokov spravíme ďalší významný krok v tomto smere.

Hovorili sme o okolnostiach a význame vydania našej prvej antológie. Ako sa nám darilo odvtedy, počas desať rokov? Hovorili sme len o úspechoch. Na základe toho by sa mohol vytvoriť taký obraz, že sme spokojní, snáď sme trošicu aj hrdí, veď za krátku dobu sme spravili pomerne velký krok dopredu; zdá sa, že náš vývoj je priamočiary, máme ambície, i podmienky k ďalšiemu napredovaniu, že našu vieru v budúcnosť nikto a nič neruší. Nie je to ani zďaleka tak. Máme aj teraz problémy, s ktorými deň *čo deň* musíme zápasiť. Sme ako človek, ktorý je dnes ešte aspoň zdanlivo zdravý, teší sa z menších-väčších radostí života, ale skúma budúcnosť, vidí dopredu, vie, že všetko je v nepretržitom pohybe, všetko sa mení, aj život sa blíži ku koncu... Co bude potom?! Cítime sa občas v neistote, 6i dokážeme vytvoriť dosť zaujímavého, príťažlivého pre našu národnosť... Nuž, ale pri takýchto slávnostných príležitostiach sa nepatrí hovoriť o tiesnivych stránkach života! Beztak, pracovať sa dá iba s vierou, presvedčením, že čo robíme, má svoj význam. Dúfame, že život nám bude ešte dlho žičiť.

Michal Hrivnák

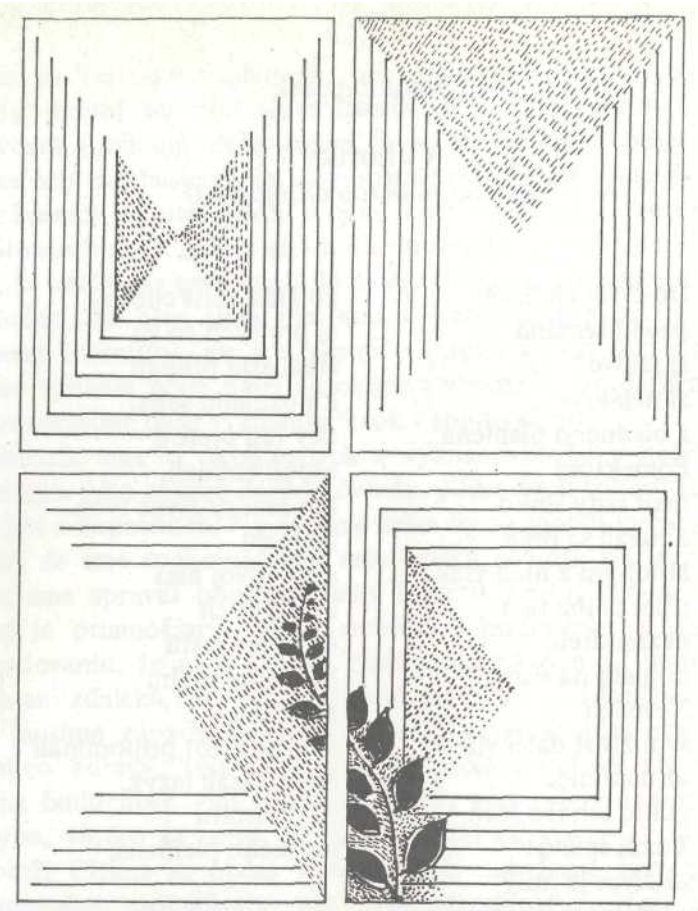
Gregor Papuček

Výhonky

(Nad našou prvou antológiou)

Do tvrdých hrúd
padali semená
aj jalové
aj nejalové
z biedneho plemena.
Poniektoré
mali rady slnko
a ruvali sa preň.
Mnohým z nich však
ušiel sa iba tieň,
nezmúdreli,
dopadli na kameň.
Nevedeli
svoj život ďalej vliecť,
až nakoniec
puklo ich iba šesť.
Túžili spievať
že život je milý
a klíčky svoje
k slnku namierili.
Vyhnali stebla
trošičku vyše zeme
pre radosť všetkých
čo žiť a veriť chceme
aj pre tých Čo sú
stále ešte primalí
k poznaniu seba,
aby ten prerod
aspoň vnímali,
ten múdry život tých
co majú
aspoň svoj hlas
a svoj dych
čo klícia rastú
hoc aj na suchu
a z nich
aby im život pripomínali
a rozviazali jazyk,
tú podstatu
ľudského plemena.

Ach,
z tvrdej pôdy vzišli,
no vzišli,
klíčia
naše semená.

VÝHONKY

Alexander Kormoš

Naraz

(Vítame antológie Výhonky)

Niečo sa začalo.
Niečo sa skončilo.
Stalo sa to naraz.

To Čo sa začalo, chcelo,
aby sa neskončilo to čo sa
skončilo.

To čo sa skončilo, chcelo,
aby sa nezačalo to čo sa
začalo.

Voľakto voľačo dostal.
Voľakto voľačo stratil.
Stalo sa to naraz.

Rozvraveli sa nemí. Rečníci
nenájdu slová. Je taká
radosť *čo* bolí.

Niečo sa začalo.
Niečo sa skončilo.
Stalo sa to naraz.

Imrich

Fuhl

Výhonky

nálady svietiaceho mesiaca
staré lásky premietnuté
na bielom plátne mozgu

sviatočne oblečené city
sadené do záhrady
veršov rýmov a rytmov

túžby veriacich srdc
predpovedajúce rozkvet
novoročných púčkov

Mária Fazekašová

Sú takí

Sú takí čo môžu i
keď nevedia

Sú takí čo musia i
keď nemôžu

Sú takí čo sa snažia i keď
nemusia

Sú takí čo vedia
ale snahy niet

Našťastie
sú i takí ktorí musia
napriek tomu že nesmú
lebo inak nemôžu

Gregor Papuček

Choď, báseň moja!

Choď, báseň moja, medzi našich fudí
nastúp na svoju vierozvestskú pút'. Ak
tvoja snaha iskierku v nich vzbudí, na
večné časy požehnaná buď

Choď, povedz všetkým: pán boh Pravdy vie že
trpký je menšinový chlebíček. Že drví dušu,
chabý jazyk reže. Žiaľ, prijať musíme aj trpký
liek.

Skoda sa zrieknuť života len preto,
že sa nám ušlo horkých piluliek.
Vôkol nás pravdy síce veľa nieto, tá
iste čaká lepší, krajší vek.

A práve preto stále veriť treba, Že
ešte pravda nie je prepitá. A
predovšetkým prežiť, prežiť treba a
nezahodiť flintu do žita!

Zbraň našej pravdy je náš dobrý jazyk.
Treba ho rýchlo naspäť spoza dvier!
Vycúdiť, lebo nedbalosť ho kazí. To
odhadzuje iba dezertér!

Na dobu prišlo ťažké vajatanie.
Neľahko znášať denne tisíc múk.
Predsa sa máme držať našej zbrane, a
nedať šiju nikdy vyrvať z rúk!

Zbraň-reČ si stratiť— ako spadnúť z neba,
vo vlastnej koži čupieť ako hosť. Kto túto
zbraň už stratil, stratil seba. Premárnil
svoju česť, aj minulosť.

Choď, báseň moja, zobuďnašich ľudí, spln
svoju svätú vierozvestovskú púť. Ak tvoja
snaha vieru v ľuďoch vzbudí, na večné
časy požehnaná buď!

Neprajníkovi

Daj pozor, priateľ, na vážky
pri deľbe nášho imania! Jak
pridáš o gram sebe viac,
hneď jazýček ti vyplazia.

Neklaď nám blufy na misku,
keď sebe zlato prikladáš!
Bluf nevyváži poklady,
márne sa o to pokúšaš.

Nevystatuj sa pred svetom,
netvár sa pred ním anjelom,
zbytočné sú to snahy.

Anjelské rúcho márne je.
História ťa vyzlečie, a budeš
zase nahý.

Oldfich Kníchal

Gaudeamus

(Úryvok)

Vysedávame s Vilom a Zdeničkou vo vieske pod lesom a stranou, je to naša druhá spoločne prebdená noc a ak ma pamäť neklame, zároveň aj posledná. Vilo ešte stále otáľa, čo by mohol podniknúť na svojom, v tejto chvíli už bývalom učiteľskom pôsobišti. Z pitvora ešte stále razí spomienka na slivkovú vôňu. Zdenička sa veľmi zdržanlivo usmieva a hodiny sa náhlia kamsi k brieždeniu. Premohla nás únava a rozhovor uviazol, ale vyzeralo to tak, ako keď sa celkom náhodou započúvame do tikotu nástenných hodín.

Tak sa predsa potúžte, nože, aspoň jednu na dobrú noc, pristrčil Vilo karafu a ospanlivo zdvihol zrak k svojej žene. Slabuéko mu odporovala. Ale choď, Vilko, veď už je ráno, to len ty nevieš, lebo máme zatemnené. Aby o nás nerozširovali, že sme noční vtáci. Pozri — a podišla k oknu. Radšej na chvíľku otvorím, je tu taký ťažký vzduch od fajčenia. Nechcete sa prejsť? Než sa vrátite, pripravím nejaké jedivo, kávu a chlieb s maslom, no?

Zdenička, ty si náš poklad, ZdeniČka, ty máš srdce zo zlata a ani to nevieš, človek si ťa jednoducho nedocení, rozplýval sa Vilo chválou, ako to bývalo jeho zvykom, pokiaľ išlo o ženu. Ale jeho Zdena sotva počula niečo z tej veľkej chvály, lebo práve v tom okamihu sa dvíhala s rachotom ďalšia roleta a bolo po nočných tieňoch.

Má iba mňa, pochválil tentoraz Vilo seba, už na prahu do predsiene, a kamkolVek pôjdem ja, tam pôjde aj ona. Neurobíme krok jeden bez druhého. Aj keby bolo ešte horšie, aj keby sme sa museli uskromniť s izbietkou ako bola tá naša v internáte, pamätáš, a ukázal si pritom na malíček. Bola by samučičká ako ten prst, keby nemala mňa, chápeš? Rodičia dávno pod zemou, brat je daleko. Zarazil sa. To ona len tak hovorí, len tak naoko, vieš, totiž ten jej braček, keď im zomreli rodičia, si myslel, že Zdenka príde ako za ním. Čo ja viem.

Bol koniec leta, zato ešte včera večer chladný a nevľúdny. Až teraz, keď sa rozvidnievalo, primiešalo sa do tej Šedi v povetrí trochu jasnejších farieb. Nakoniec by mohlo byť ešte aj pekne.

Vilo sa s pôžitkom a odovzdane nadýchol sviežeho rána, ktoré na nás pršalo už od dverí. Ale noc sa dosiaľ pripomínala citeľne, okúňala stále kdesi za staviskami a v prípotočnom kroví, sršala na nás chladom. Triaška nás spočiatku úplne premkla. Všimol som si, ako sa Vilo najprv otvára tomu vzdušnému priestranstvu pred sebou, necháva ho, aby ním celkom prenikol a potom náhle, akoby zaskočený, sa začína chúliť pokorne do seba, zapína si na košeli všetky gombíky, oblápa sa na predlaktí a pritom si dlaňami Šúcha ramená a plecia.

Vdychovali sme takto chvíľu výdatnú vôňu svitania aj so všetkými dedinskými pachmi a zápachmi, čo sa rodili len niekoľko desiatok metrov odtiaľto, v stajniach a chlievoch, nad ktorými sa ešte v tejto chvíli zubil bied/ kosáčik mesiaca. Tieň Zeme kĺzal nižšie a nižšie, hviezdy sa vytrácali a ustupovali do nedozierna. Ultramarín obzoru začínal pomaličky belieť.

V tom nesmiernom priestore, ktorý sa otváral pred nami nad líniou polí, sme takmer ochotne pozabudli na všetečné slová, domŕzajúce tam dnu za stolom. Roztrpčené prejavy nevôle v nás tíchli a tuhli pod mrazivou vyskou oblohy. Pri svižnom kroku sme začali rýchle okrievať. Slová, 6i už podané uvážene, alebo pohodené s odporom i so zadosťučinením, strácali na svojej sile pred čarovaním úsvitu, unikali z mysle ako prepelice práve vyplašené zo svojej pokojnej chvíle.

Strata dôvery? Ale u koho. Hádam preto, že chcel učiť tých, ktorí mu dôverovali, len a len pravdu a nič nepredstierať, to je to. Len jednu pravdu a len jednu morálku a nie dve. Aj život, ten náš, je len jeden jediný.

Vilo iba prízvukuje, sám sa už vyhovoril do hojnosti, o koľko ľahšie sa mu teraz dýcha, to odvtedy, Čo nemusí dýchať spoločne vzduch s tými pokrytcami, ktorí ho skúšali z mravov, s tými Napoleonmi bez vojska.

Vychádzkový krok sme vystriedali zrýchleným pochodom, nie je to omnoho lepšie ako vylihovať a dospávať, ľahnúť si môžeš aj

potom a hoci aj uvažovat, koľko sa ti zachce? Trebárs o tom, ako ta ociachovali, a to len preto,^že si iný, nie stádny, nie pekne do ohrady a bučať s ostatnými. Človeče, veď ty mi raz musíš porozprávať, čo všetko ste si so Zdeničkou užili v tom zapadákove. Budeš mať o Čom a komu, no nie?

Nemohli ťa vystát, čo? Oni jedine medzi sebou, o Čom by sa mali dohadovať s ostatnými, no povedz, veď iných nepotrebujú na to, aby si určovali, čo aj tak vedia a čo si aj tak určia a bašta... To je teda brieždenie, chlapče, ako namaľované, človek ako keď sa znovu narodí, môcť sa tak narodiť ešte raz, ešte aspoň raz a môcť bývať na takomto čistučkom vzduchu.

Už mi nebolo vôbec zima. Na čele ľahké mrazenie keď pod vanutím vetra uschýnajú perličky potu. Nie *každý* deň sa pritrafí takáto včasná prechádzka a ešte po poľnej cestičke. Neuvažovali ste so Zdeničkou o tom jej bratovi? Čože, bratovi, to že myslíš vážne? Vetrík prečesáva obilie, chladí na Čele, len čo sa zastavíme. Počuješ? Hej, počujem. Ani mi to nenapadlo, prečoby. Ty v tom vidíš nejakú súvislosť? A čo keď áno. Ktovie ako sa to všetko vyvŕbi.

Vieš *čo,* mne sa tá prechádzka už akosi nepozdáva. Vilo sa náhle zastavuje, ako keď niečomu načúva. Nemyslíš, že by sa mohla po nás zháňať?

V tvári nemá červeň, zvláštne, po takej prechádzke, naopak, ako keby sa mu krv z nej vytratila a vrazila sa kamsi do nôh, váhavo prešlapuje z jednej na druhú, očividne mu to pôsobí námahu.

Vilo si sadá na medzný kameň, skladá okuliare (odvtedy co učí, stále nosí okuliare) a utiera si pot z čela.

Príliš dlho sme ponocovali, tým to je.

Pootočí hlavu, díva sa na mňa tak trochu zospodu, neprítomné.

Netreba sa o tom, vieš čo myslím. Doma.

Viem, pravdaže viem.

Lebo by musel k doktorovi a čo s doktorom, toho teraz potrebuje najmenej.

Ale predsa len, opáčim, nemal by to podceňovať, nemuselo by sa to vyplatiť. Veď vie o čo ide.

To je podlá neho otázka kože. Tvárim sa, že nerozumiem z toho ani slovo. Akej kože.

V hrošej koži by bol omnoho zdravší a nemusel by dnes uvažovať, kam zajtra.

Zviecha sa z nepohodlného sediska. Už je to lepšie.

V najhoršom prípade by mohol robiť tu, na dedine, uvažuje nahlas. Je to síce len východisko z núdze, ale nech. Pred dvadsiatimi rokmi unikal osudu a unikol mu sem, kde líšky dávajú dobrú noc. Teraz mu chce uniknúť opäť a história spred dvadsiatich rokov sa opakuje. Ako v kruhu. Odísť odtiaľto, to by bolo to isté ako nemať kde zložiť hlavu. Tu má strechu nad hlavou. Mohol by sa rozhodnúť pre každodenné dochádzanie. Kam, to zatiaľ nevie. Ale bolo by to v každom prípade tam a naspäť a denne. Ten pôžitok z cestovania, nesedieť na jednom mieste ako doteraz. To večné odchádzame a prichádzame. Kde? Co by tam robil. A čo by mohol robiť tu, v osade pod lesom.

Počúvam krik okolo seba. Operenci ako by sa navzájom povzbudzovali do nového dňa. Keby som teraz spal, vravím, aj tak; by ma prebudilo to nebeské vtáctvo.

Vila znechutí pohľad na topánky. Úplne premočené. To je teda skvelé, treba nechať pred dvermi na slnku.

A pritom niektorí — hneď som vycítil, že hovorí o inej nepríjemnosti — sa ti tvária ako všemohúci. Aj sú. Môžu ťa — a urobil pritom neurčitý pohyb — kedy sa im zapáči. Ale potom, keď sa im už zapáči, sa usmejú a zahovoria to. Pustili sa za mnou ako svorka za zajacom. Komisia... Aby som si nevyskakoval. Záujmy celku predovšetkým. Staré vecičky. Chceš cukrík? Ale musíš byť rozumný.

Mám už hlad ani vlk, odfrkol si spokojne Vilo, keď za nami zapadli dvierka na dvorec. Ak je tomu tak, usúdil som, že Vilo má apeťít, potom sa musí cítiť dobre a život ide ďalej.

Zdenička, ty kúzelnícka jedna.

V izbe zavládlo na chvíľu ticho pri pohľade na to čisté a biele ticho v tušení čohosi príjemného. Vilo prehliadol ten prestretý stôl a tváril sa ako kráľ v rozprávke, ktorému práve splnili aj ta tretie a posledné želanie a teraz už môže odovzdať Šťastnému výhercovi polovičku kráľovstva. A ja blázon som si robil starosti, čo ponúknuť hosťovi. Na bielom obruse krajíčky chleba, tvarohové a makové koláče a lekvárové buchty, v hrnčekoch biela káva. To si si, ZdeniČka, požičala, alebo ti to upiekli škriatkovia,

medzitým Čo sme obchádzali humná? __

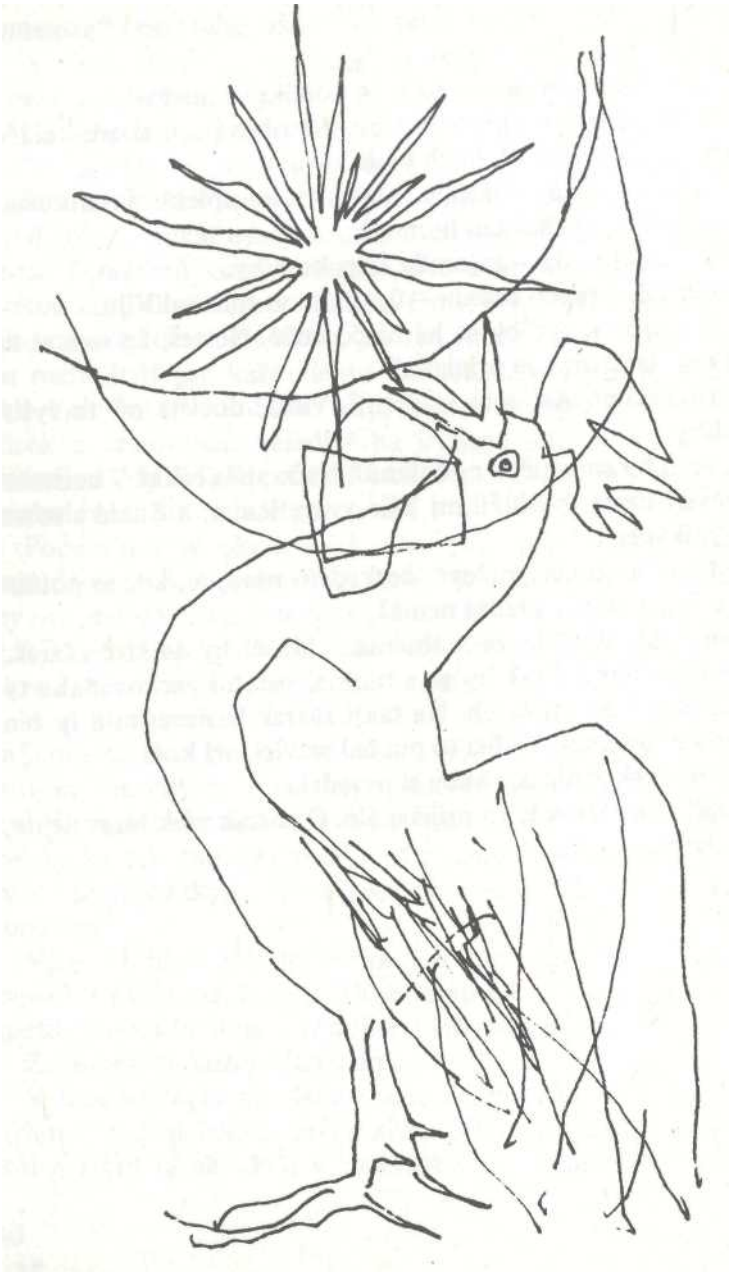
Chudák, naša suseda — zalomila Zdenka ruky. Pre<5o chudák a prečo suseda — úprimne sa čudoval Vilo. Keby to počula. Asi by sa jej niečo stalo. Nevieš, že som si to včera od nej vlastnoručne priniesla?

Vilo zrozpačitel. Asi som unavený. Vidíš, dočista mi to vyšumelo z hlavy.

Vilko, mali by sme niečo podniknúť. Načo stále čakať V neistote. Ona myslí brata, poslúžil mi Vilo vysvetlením, a Zdenka sotva znatefne prikývla.

Čo keď to nie je také ružové, Čo keď to nevyjde, kde sa potom podejeme. Viac bratov predsa nemáš.

Tu budeš platiť stále za odbojníka. Musel by sa stať zázrak, lenže ten sa nestane. Inak by sa museli aj ostatní zachovať ako ty a bolo by hneď po buričoch. Na taký zázrak ja neverím a ty ten múr hlavou neprerazíš. Veď si to poznal na vlastnej koži. Zachovali sa ako iní, ako keby si nevedela... Ale koľkí. Na zázrak je to príliš málo. O zázrak však teraz nejde, ale o nás dvoch.

Juraj Dolnozemský

Sme

Nie hrdinovia,
iba potomci,
tí povinnosťou presvedčení ľudia.
Slabosť v nás
iní súdia.
Plece k plecu
nosíme iskru tých,
ktorých lákajú všedné dni,
hľadíme do tej tmy,
cítime čo čaká na tých,
čo stále mlčia.
Naše kroky do budúcnosti
vedie múdrosť samouka,
nie vlčia krv.
Máme súcit s časom,
ale aj základy svoje.
K pokroku vedieme oje voza,
a v tom súlade
aj to slovenské bytie
smelo položíme
na náš spoločný stôl,
lebo: SME.

Básnici

S otvorenými srdcami
chodíme denne
po svojich cestách
po tie naše
roztrúsené zástupy,
čo už narýchlo
sa stratiť chcú
spred očí,
lebo na ťarchu im je
bremeno reči
tvrdých predkov,
tej spoločnej minulosti
svedkov.

Ochudobnení

to nové
čo ešte tešiť môže
už tvrdo klíči
zo suchej pôdy
čas ako veliteľ lásky
rozdelil hojnosti
a doráňanú skúsenosť
obmedzujú sa možnosti
zo dňa na den
stále skúpej šie

Michal Hrivnák

Kati moji

Som z hmoty
z prachu
mäsa
ako vy
kati moji
milujem
hreším
nenávidím
denne
márnotratničím
ako vy
kati moji
zúrim bijem
kántrim pijavice
ale vy
kati moji
sajete krv
z mozgu
tela
boha sa nebojíte
ste hriešni
líškohlaví
vlci zubatí
čo pre mňa
elixír
pre vás
jed
z krvavého
potu
umiesený chlieb
oči vyvaľujete
zuby čeríte
poďte
berte
bite
hádžte bahno
špinu
nesklopím zrak
šiju
neskloním
svätokupci
kati moji

Mária Fazekašová

Studený hamburger

Vyčkal posledné chvíle skúšky, reflektory ešte nezhasli a on sa už poberal. Nenáhlivo. Uvedomoval si však každú minútu. U vrátnika nechal odkaz, že ide domov, ak by ho niekto hľadal, dnes sa už nevráti.

- Dobrú noc — pozdravil sa zamyslene a vyšiel na ulicu. Vrátnik sa za ním zarazene pozeral, podišiel k bráne, pootvoril ju, a keď ho videl obzrieť sa, v pomykove sa odzdravil:
- Dovidenia, pán Daniel.
- No tak dovidenia... prepáčte — zbadal sa Nathan, mykol plecom a rezko vykročil na horúci poludňajší asfalt. Som ja ale blbec! To ona ma tak pomýlila. Vraj zajtra prídem. Ani *kde,* ani *o koľkej,* kde ma bude hľadať, bude aj večer kým sa nájdeme. A potom nám ostane už iba noc, aby sme si všetko povedali. Iba jedna noc… A vrátnikovi sa pozdravím dobrú noc. Blbec!

Takto hútal zbehnúc dolu schodami hereckej akadémie. Potom chvíľu myslel na ňu, aká vlastne je. Keď mu ju Kamil predstavil, mal dojem, že je to améba. Ako tak sedela pri kaviarenskom stolíku, mliaždila v pohári zmrzlinu, aby sa jej roztopila na kašu. Pridala k nej zo dve lyžičky kávy a sústredene miešala. Vyzerala ako malé zlatovlasé dievčatko, zabraté do hry, ktoré pečie piesková koláče a mieša puding z blata. Keď podišiel k stolu, pri ktorom sedel Kamil s ňou, a okolo ktorého bolo takmer viditeľné napätie z očakávania, zdvihla pomaly hlavu a ako ju dvíhala, tak sa menila. Každým pohybom, každým drobuckým gestom menila tvár, výraz, charakter. Zdalo sa mu, že za ten krátky moment ostarla o niekoľko rokov. O nemálo. Z dievčatka v Šortkách, s lopatkou v ruke sa stala mladá žena dychtiaca po niečom. Keď jej stískal ruku, ešte nevedel, čo znamená ten smädný výraz jej tváre, ale keď sa predstavila —jej hlas prichádzal zdola a nijako nesvedčil

jej veími svetlým vlasom hneď pochopil, že ten závoj v hlbokom hlase je napätie, ktoré chce ukryť.

—Čakáme vás už od nepamäti — povedala, akoby bola o tom presvedčená a Nathaniel si všimol, že po celý čas, Čo sa naň po zerala ani raz nemihla viečkami. Akoby sa bála, že čési prepasie v tom zlomku sekundy, keď privrie oči. Potom, keď sa znova sklonila nad svoju zmrzlinu, mal dojem, že má pridlho zažmúrené oči. „No samozrejme, musí si to vynahradiť…"

—Skutočne? Ani minútu som nemeškal — odvetil na jej slová a znelo to príliš sucho, trocha nepriateľsky. Prebehlo mu mysľou, ako by mohol zmierniť tento nepríjemný tón.

—Večnosť — dodala, akoby ani nebola počula čo odvetil. Nathan jej bol za to povďačný. Bola ako chvejúca sa dažďová kvapka na liste, z ktorého sa čoskoro skotúia, a keď chytro nevystrie dlaň, aby do nej spadla, roztriešti sa na zemi na drobné kvapôčky. Vystrel ruky, chytil jej tvár do dlaní. Teraz bola veľmi krehká.

Kamil vstal, nahol sa k nej, Čosi jej pošepol, ona súhlasne privrela oči — zase dlhšie, ako sa zvyčajne privierajú viečka na súhlas — usmiala sa naň, stisla mu ruku a v pohľade mala toľko radosti, nedočkavosti, toľko bláznivej Mikosti, že Nathan pustil jej tvár a zvedavo čakal, či praskne, alebo sa vznesie ako mydlová bublina.

Chlapci si podali ruky a Kamil spokojne odišiel.

—Večnosť — zopakovala, ked už boli sami tentokrát dôrazne, ako výzvu. Uvedomil si, že na túto amébu zapôsobil, a to ešte, dodalo váhy jeho i tak nemalej sebavedomosti.

Prešiel dve zastávky pešo, prebehol cez ulicu klučkujúc medzi autami, ktoré Častejšie stáli ako napredovali. V podjazde kúpil puk žltej ruže, dal si ho elegantne zabaliť, aby neskôr doma celofán zlostne pokrčil a hodil do koša. Vošiel do bytu, pribuchol za sebou dvere. Buchnutie sa ozývalo cez tri poschodia širokého schodišťa. Strhol z kvetu obal, ružu položil do kresla a kým ho nerozhodne krkval obzeral sa, či ho hodiť do koša, alebo rovno do šachty na smeti. K tomu by musel vyjsť na chodbu. „Vedel som to. Vedel som, že ma ten sprostý celofán zase rozčúli. Pokrčíš,

hodíš do smetí a ešte i po hodine ti šuchorí v koši. Príde sem? Do divadla? To je ženská! To aby som si vymyslel, kde ju čakať! Čo som úplne zblbol? Pre jednu amébu?"

Vošiel do kúpeľne. Zmyl zo seba popoludňajší prach a horúčavu, a tak ako bol neoblečený, chodil eáte mokrý po byte, hľadajúc Čosi, sám nevedel čo. Vlastne ani nehľadal, iba čakal s pôžitkom, kým sa mu kvapky vody na tele usušia. Občerstvený príjemným chládkom izby, obliekol sa. V predizbe si pred zrkadlom zahrabol do vlasov, aby mal dojem, že sa učesal, mávol rukou a celkom spokojný so sebou vyšiel z bytu. Dvere za sebou pribuchol, siahol po vrecku, či v ňom má kľúče a ľahko zbehol po schodoch.

Cestou do reštaurácie si spomenul na dnešnú skúšku a trocha ho mrzelo, že nechal kolegov bez slova, bez pozdravu. Kvôli amébe. Čo je to za ženu? Kamilova priateľka? Spáva s ňou? „Somár!" Nadával si. „Na tom predsa nezáleží. Povedal jej Kamil kde bývam? Ak pôjde do divadla, alebo do akadémie, tam jej to hocikto povie. Lenže ona tam nepôjde." Zrazu mu prišlo na um, že mohol nechať lístok vo dverách. To nevadí, objedná si obed, zabehne domov a o pätnásť minút je naspäť. Čašník Lojzo mu rezervuje stôl a kým sa dohadovali na obede, Nathaniel zmietal neviditeľné omrvinky z obrusu.

Vychutnával príjemné popoludnie a to, že aspoň raz za čas sa môže normálne, pokojne naobedovať. Nemusí do seba pchať vychladnutý hamburger, sediac vo vychladnutom, prázdnom hľadisku. Pozrel na hodinky. O päť minút trištvrte na dve. Mal by si dať ešte jednu kávu.

Toto je večnosť. *On* čaká večnosť. A vôbec, čo je to za hlúposť odkázať, že zajtra prídem. Ani čakaj, ani o koľkej, ani kde! To je celá ona. Zatelefonuje Kamilovi. Kým vytáčal číslo ústavu, premýšlal, čo sa chce vlastne opýtať.

- Kamil? Tu Nathan. Dnes by mala prísť.

-Kto?

- Odkázala, že dnes príde, ale neviem kedy a kde ju čakať. U teba nebola? Améba.

—Nie. Neviem. Nehnevaj sa kamarát, ale tebe odkázala, nie mne. Nemyslím, že sa u mňa ohlási, ak ide k tebe. To už je vaša vec.

—Ale kde ju mám čakať?

—Nečakaj, ona si ťa nájde. Veľa šťastia! — zasmial sa veselo a takmer uspokojujúco. Hneď nato zavesil.

„Kamarát! Vari žiarli? S akou istotou ma upokojoval. No dobre, však on ju lepšie pozná. To som teda zvedavý, kde ma nájde! V tom prekliatom meste!" Zrazu šiju uvedomoval, drobnú, stratenú v dave, príliš krehkú, slabú. Chcel jej pomôcť, chcel jej ísť naproti, uchrániť si ju. „Hlúpa hus!" — zlostil sa hlavne na seba, že sa trápi nad vecami, ktoré nie je schopný ovládať. A táto jeho nemohúcnosť ho hnevala najväčšmi. Nervózny, vrátil sa k telefónnej btídke. Vytáčal Číslo.

—Mina? To somja...

—Nathan! Máš šťastie, že si ma zastihol. Už som skončila. Práve sa chystám odísť.

—Mina, máš čas na chvíľočku?

—O čo ide?

—Chcel by som skúmať ženskú logiku. S tvojou pomocou.

—To si celý ty! Pod[1] sem, vyšetrím ťa! — zašvitorila.

—Ordinácia je už pol hodiny prázdna, čítam noviny.

—Mina, vážne. Stretnime sa o dvadsať minút v obrazárni pri korze. Krásne štúdie — povedal s náznakom posmechu. — Čakám ťa — ani nepočul odpoveď, zavesil. „Čakám ťa, čakám ťa. Nez mysel. Nie Minú čakám. Mina je len náhrada. Mina je skvost, Rudi ani nevie čo má. A je spokojný. Hlupák! Nevie Čo stratí, ak ju raz stratí."

Napriek tomu, že bola maličká, zďaleka ju zbadal, ako poskakovala, nedospelo pribehla, bez pozdravu sa mu zavesila na rameno, so smieškom štebotala nezmysly, ktoré ho zaujímali, lebo ich vedela rozprávať farebne, voňavo — keď bol v jej blízkosti, vždy sa nadýchal jej večne Čerstvej vône — s nebadanou iróniou v zvonivom hlase. Mina ho uchvacovala svojou ženskosťou, ktorá bola v silnom rozpore s jej chlapčenským účesom, príliš úzkymi bokmi a večným pohybom.

_ To bol nápad, práve sem! — Zablýskala ocami a trochu sa zachichúňala.

- Práve. Chcem sa s tebou pozrieť, ako ťa vidí tvoj muž.

Vošli do výstavnej siene, kde bolo niekolko známych, priateľov, s ktorými sa denne stretávajú a preto nepovažujú za povinnosť zdraviť sa. Pomaly chodili od obrazu k obrazu, potichu sa zhovárali. Mine navidomoči robilo ťažkosti byť potichu. Nathaniel zastal pred sériou piatich aktov, zobrazujúcich Minú. Bolo to skôr dvanásť-trinásťročné chlapča, tenké, pružné, bez oblín ale i bez hrán, jemné ťahy istej ruky grafika, ktorý v svojej žene vidí len pekné pohyby, údy, tiene, život — ale nie ženu. Nabokovova Lolita. Do pamätnej knihy napísal: „Hlupák!" a podpísal sa Nathan. S dátumom. Ťahala ho preč. Akoby ju to celé nezaujímalo, akoby mala toho už nadnes dosť. Videl však, že jej to dobre robí, keďju tak skúma, porovnáva so skutočnosťou.

- Dosť už, poďme k nám. Ostalo ešte z včerajších chlebíčkov, to nám trom na večeru bude stačiť. Dnes ani Rudi nemá nijaký program.

- Nie, Čakám niekoho.

- Kedy? Prídte obaja! — povedala rýchle Mina, a akoby odpoveď ani nečakala.

- Neviem, nedohodli sme sa.

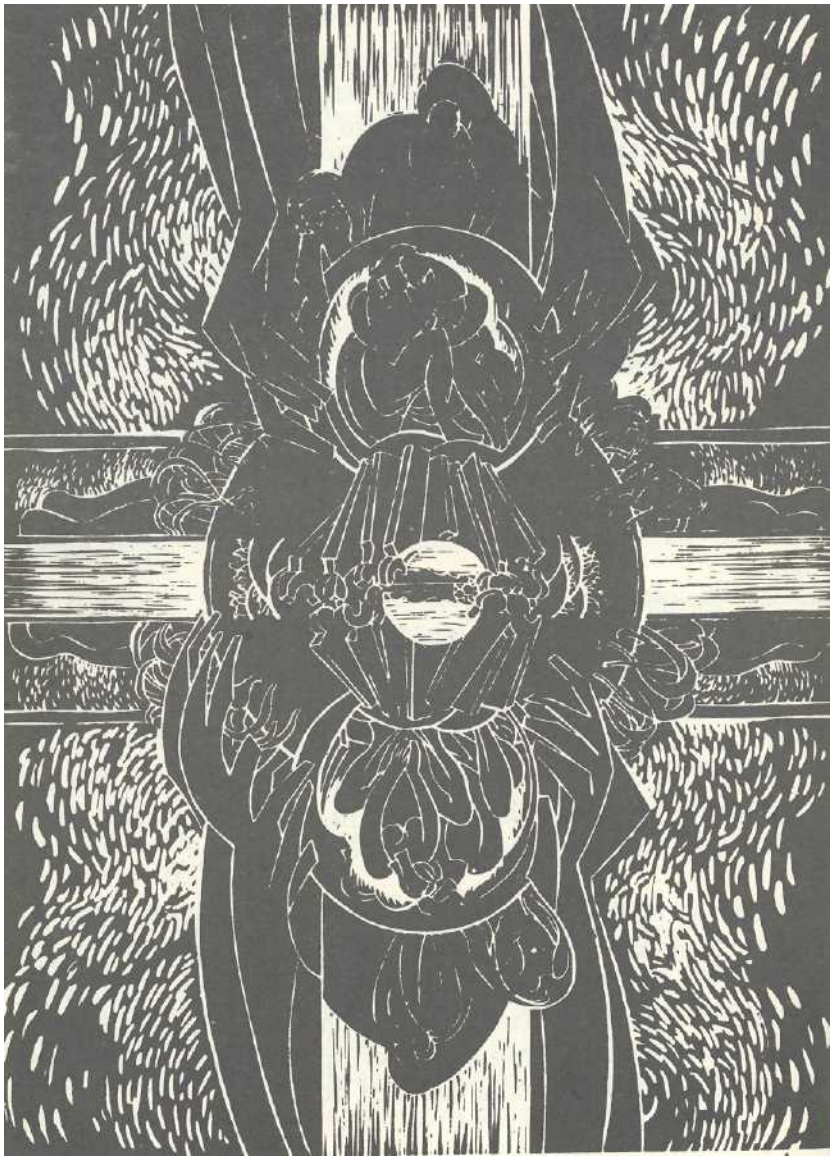
To ju zarazilo, ale len na chvíľu. — No poď!

- Ale veď ťa nájde! — povedala s určitosťou, a iba on vedel aké je to absurdné. — Zastavili. Pobozkal ju na čelo, ako malé dieťa.

- Ďakujem, ženská logika. Maj sa dobre.

Rozišli sa. Nathaniel pozrel na hodinky. Pol piatej. Mal by zavolať vrátnikovi, či ho nehľadali, mal by zájsť domov, či je tam lístok, ale vykročil k Lojzovi. Vošiel do reštaurácie, ale rozmyslel si to. Radšej si sadne vedľa do kaviarne, prečíta si Kritiku a pôjde domov. Servírka mu priniesla kubánsky rum a Pepsi Colu. Prehodil s nou zopár slov o dovolenke a zabral sa do čítania.

(Pokračovanie)

Gabriel Hattinger

Korene

krása krás
miliónkrát
verná dcéra
Zemplín a
vábiš ma a
preklínaš

keď ma zviedla
hviezda vyletel
som z hniezda
opustil som
tvoje hory dnes
viem je to
krivda zrada
ktorá bolí ako
let bez krídla

dedinské
uličky
detstva
už utíchli
po tých
chodníkoch
pamäti
k tebe sa chcem
vrátiť
a zostať naveky
blažený
z tej krásy

vábiš ma a
preklínaš
verná dcéra
Zemplína

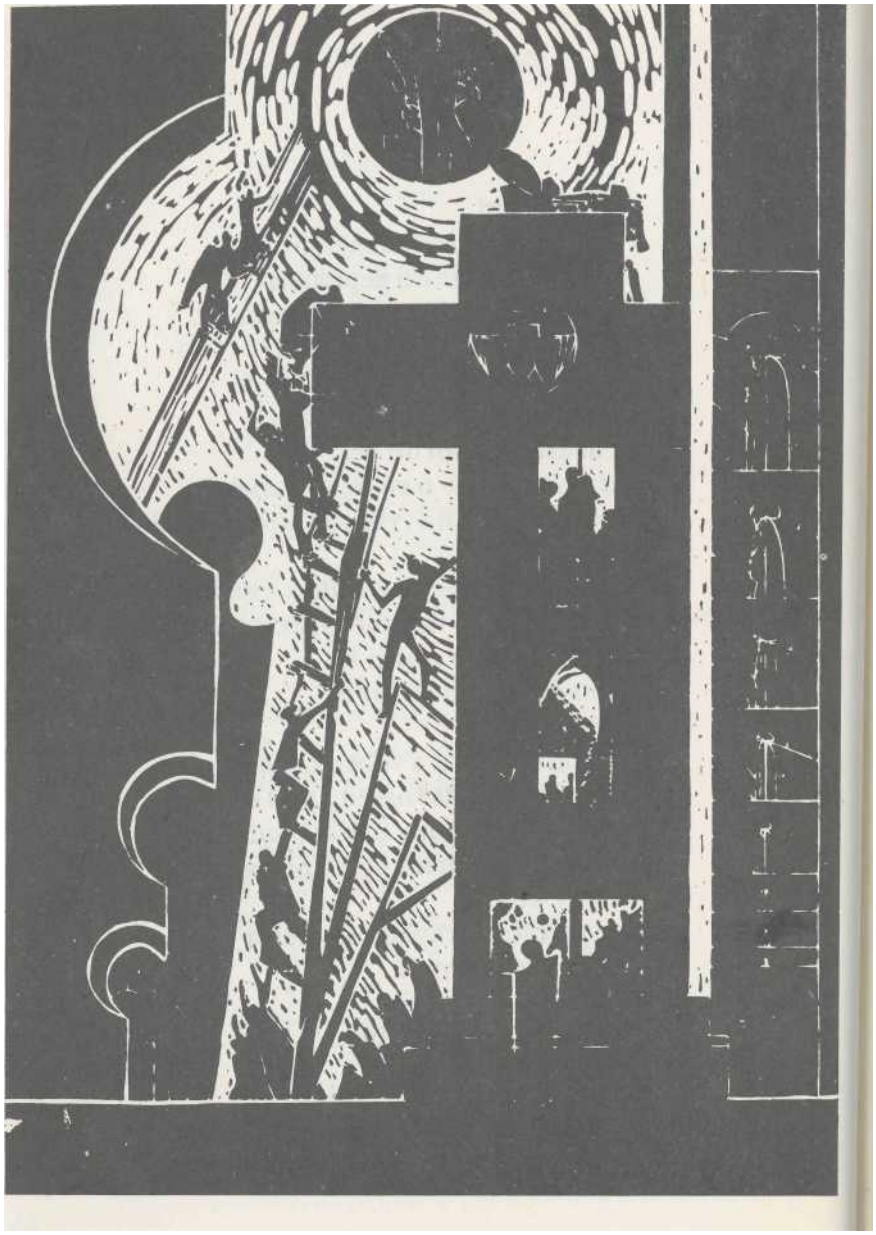
Komló ška

Imrich Fuhl

Ne/pre/dám sa!

stvoriteľ urobil najväčšiu
chybu keď vám dal bič do
rúk aby ste ním voľne
narábali
vy ktorí
sa chcete bohom a ľudom podobať a
neustále preverovať svoju moc
pozeráte sa na veci zhora v
presvedčení že ste neomylní
vy ktorí
sa vyhýbate zmenám a tvrdíte že všetko
je v poriadku dokonalý je tento svet aký
je iba tých protivníkov by mohlo byť
menej
vy ktorí
ste dostali svoje postavenie
za isté pochybné zásluhy o
ktoré sa stále opierate ako
slepec o palicu
vy ktorí
ste naozaj slepí hluchí a podfa
potreby i nemí naučili ste sa
hrať s nervami srdcami a česťou
poctivých ľudí
vy ktorí
viete získať kŕdel podlízačov
dobre platíte za zrady a ak
treba zradíte i seba nielen
najlepšieho priateľa

vy ktorí
píšete tie chýrne anonymné listy
zozadu picháte do nepriateía
nepoznáte žiadnu priamu cestu
splietate nite vždy z pozadia
vy ktorí
znásilňujete panenku pravdu a hádžete
kúkoľ do očí nepochybujete o svojej
dokonalosti veď stojíte na najvyššom
stupni rebríčka
vy ktorí
sa naoko čestne dostávate k zisku
chránite svoje vkladné knižky v slamníku
a chceli by ste z nich žiť aj na tom
druhom svete
vy ktorí
sa bojíte zániku a vôbec každej zmeny
chceli by ste stáť navždy pod slnkom
piecť svoje gaštany užívať plody ktoré ste
si z práce iných nahrabali
vy ktorí
ste najväčšou chybou stvorenia
čo chcete odo mňa kúpili by ste
ma vsak som hlúpy ne/pre/dám
sa

Oldřich Kníchal

Z „prestavbových" aforizmov

Najväčšie rezervy budú najskôr v odhaľovaní pravdy.

Tlačové chyby neznamenajú takmer vôbec nie v porovnaní s chybami tlače.

Pôdorysom špirály je kruh.
Pôdorysom špirály dejín je začarovaný kruh: Desiatky — Reformácia — Protireformácia — Reforma — Daňový systém

Je iba jedna droga, ktorá sa nepasuje: vidina Šťastnej budúcnosti.

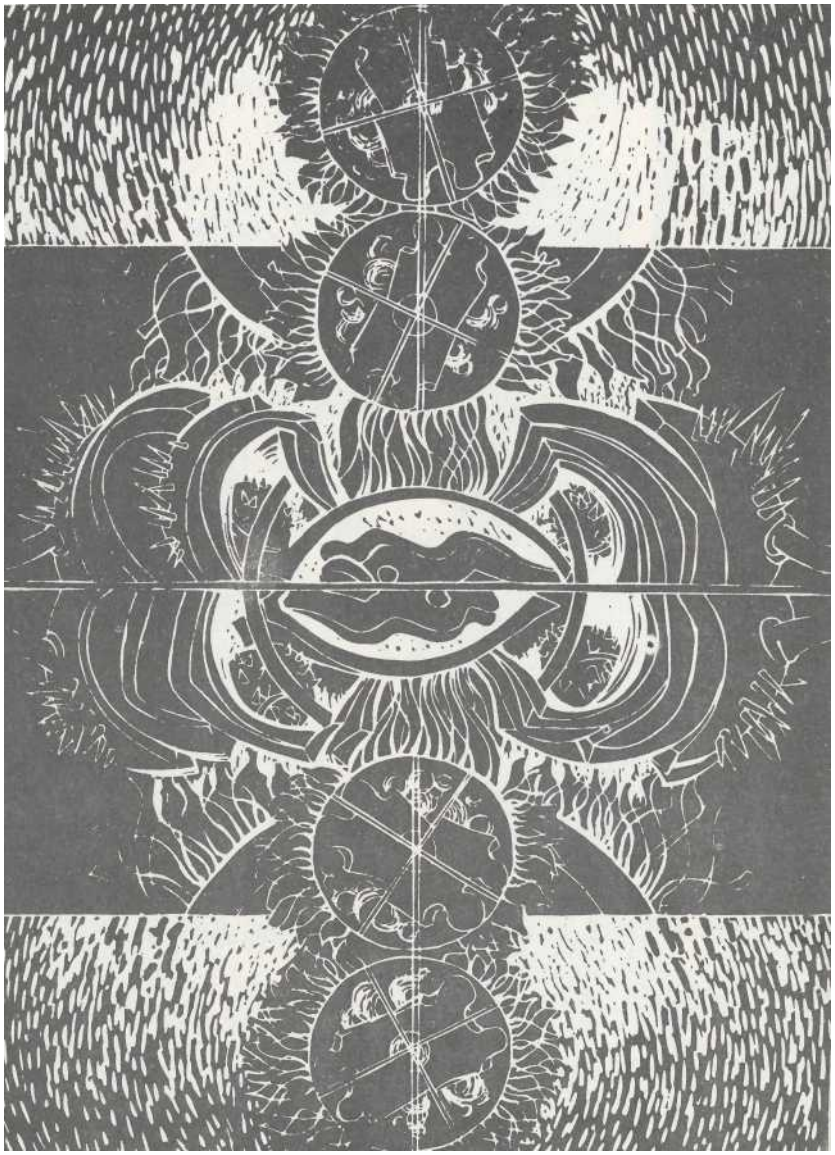
Spravodlivosť má oči zaviazané iba z útrpnosti — je totiž slepá.

*

Ľudia, ktorí počúvajú, sa volajú poslucháči, ľudia, ktorí počúvať odmietajú, sa volajú chuligáni.

Aj koruna, ktorú kedysi stvoriteľ údajne nasadil tvorstvu, je tŕňová.

Niektoré dobre myslené experimenty už stáli milióny ľudí. A predsa sa zdá, že človek ešte nepovedal svoje posledné slovo.

Mária Fazekašová

Slovo je kúzlo

Ako ťa nazvať
pravým menom

Teraz po
prvýkrát a naraz
toBco
poznačených slov

Topím sa v tichu
vlastných teplých
dlaní

Som veža
hruď ako zvonica

(A vo mne zvonia
na poplach)

Jemne

Telá nám svietia
Ako mesiac

Precitneš zo zarosenia
hlboko sa usmejeŠ akoby
noc bola na to o čom
stromy snívajú

Vykradnem ti slová z očí
vykradnem ti hmlu v
kútiku kíaČiac zlúpem z
teba lístie

Tak ako jablonka v zime
nahuóká a tenká zlomíš
sa mi v prstoch nárocky.

Veronka Halušková

Po troch rokoch

ahoj

už neplačem
nenariekam

pochopenie ma dostalo von z jamy i
keď sme si nerozumeli

Čo múdra hlava odhodila
nemá bolesť vylovila

pod storakou ťarchou padám klesám
neverím naivne ochotným rukám

bo bola som medzi
prstenníkmi prstom

teraz však už nechci ani vedieť
kde zmizla očarená duša kde sa
podela prvá báseň ktorá nadpis
premôcť mala

už neplačem
nenariekam

Riadky

ako zlodej
vkrádam sa do hĺbky
svojho dna

tam v tej tme zdolám
bludičky i labyrint
pomaly si prisvojujem omrvinku echa
prichádzam tajnostiam na kĺb
chytám hlásky slabiky slová
opriem si ich o kandeláber
vo svetle slabulinkom
darujem im farby dúhy
telo i dušu

prešmyknem sa na povrch
skloním sa pred riadkami

Polnoc

V bublinkách náš čas sa míňa,
vypime si pohár vína
— hoc prekypel kalich dosť
—
na tú zrelú nemladosť;
o polnoci —
—
naposledy,
Sergej Jesenin!

Sťahovanie

zanechané dvere kajúcne zaškrípu
váhy dokrivkajú bez prístrešia

batoh primrza k spotenému telu a
úsmev k tvári

omdlievajúca cieľavedomosť
baží už iba po harmančekovom obklade

s ubíjajúcim cynizmom
zahráme si na život

budem vandrovníkova prskavka po
zatmení slnka

v širom svete
bez prístrešia

Aj takto sa dá …

chameleóni sa plazia kľučka
kHičke ruku dáva od
Annása po Kaifáša tichosť
zametá
zjednané
schody a
potom búrka v pohári vody

Vegetácia

rukami podopretá hlava
nechty špárajú tvár nebolí

ustatá zrnitá piesčina
ustelie si v glóbusoch očí
nezaspí

blčiace svetlo
zatancuje si na hrote noža
nespadne

nenájdené podmienky vydávajú
sa za strašidelný kfud nehybne

na ich sobáši nervy
drkotajúcimi zubami si popíjajú
krv

v blízkosti pomätenosti
vyskúšava sa nosnosť
obstane

vo chvíli prelomovej je
už všetko jedno
predbežne

Alexander Kormoš

Na dvoch brehoch barikády

.... aby ste boli tou sofou.
ktorá sa nesype do oka, ani do rany, ale
ktorou sa solia vybrané jedlá strednej
Európy, je vašou povinnosťou, aj vaším
zmyslom."

Vladimír Mináč

Nepotrebujeme mosty, ak nás
spoja rieky samy, ak nás spoja
drahé kosti našich predkov
oplakaných.

Letí pieseň okrídlená, okúpaná v
zašlých vinách, letí pieseň, páru
nemá v podkarpatských
domovinách.

Nepotrebujeme mosty, múdry
Dunaj všetko zriadi, buďme
hostia našich hostí na dvoch
brehoch barikády.

Letí pieseň okrídlená, okúpaná v
zašlých vinách, letí pieseň, páru
nemá v podkarpatských
domovinách.

Báseň zbraň

Dal som vám do rúk
divnú zbraň.

Nožom sa dá krájať i
chlieb.
Krajec pre seba,
pre iných.
Nožom sa dá náhodou
porezať prst. Nožom
sa dá prerezať hrdlo.

Atómová energia
poháňa motory. I
motory družby a
slobody. Náhodou
môže všetko i zničiť:
aj družbu, aj slobodu,
aj seba.

Dal som vám do rúk
divnú zbraň.

Márnotratné deti všemohúcej hmoty

Kozmické siroty si hľadajú
stratených rodičov ako
márnotratné deti rozštiepených
atómových jadier svoje
rozbuchnuté hniezdo.

Vzbúrené protóny zjašene
svištia v komorách
nukleárneho srdca hmoty
ako keď ostré patróny
vášnivo prestreľujú vždy
ďalšie a ďalšie tróny
ľudského tyranstva.

Krvavé rieky sa vlievajú
do mora bezsenných nocí
ako lavina
do raja smerujúcich snažení
predčasne umŕtvených svätcov.

Jadrovými nábojmi rakiet
otehotnela atmosféra
zvíja sa
v pôrodných kŕčoch
a jej osudovým plodom sme my
kozmické siroty
potratové deti
našich umlčaných rodičov.

My, ktorí tak náhlivo umierame
ešte pred svojím nevyhnutným narodením
zjašene hladáme svojho spasitela
v práci, láske, materinskej reči,
v svojich stratených koreňoch.

Híadáme Spasiteľa, ktorý by
pomohol prežiť túto hodinu,
tento deň, tento čas, tento úžas,
tento smäd, aby sme sa aj zajtra
mohli obávať o *veci, na ktorých*
ešte záleží.

Energia sa nestratí,
iba človek sa môže stratiť
tak ako sa strácajú márnotratné deti
v jadrovom výbuchu
všemohúcej hmoty.

Lebo naším každodenným
peklom sa stal totálny zánik, s
ktorým sa nijako nevieme ani
zmieriť, ani spriateliť.

Naším trojjediným spasiteíom
môže byť jedine viera, slovo a
čin.

Znova a znova sa stvorme

Letím k svojej večnej dievčine
s odvekým mučivým smädom
vychutnávať slasti liečivé
odolné storakým jedom.

Letné slnko pláva nad nami,
pod nami volajú hroby, rodná
zem nás drží na dlani na
prahu desivej doby.

Hoc nás mrzké časy splodili,
držme sa verne i svorne, znova
a znova sa stvorme.

Naše skutky sliedia mohyly,
do ktorých orieme brázdy,
sejeme plamene pravdy.

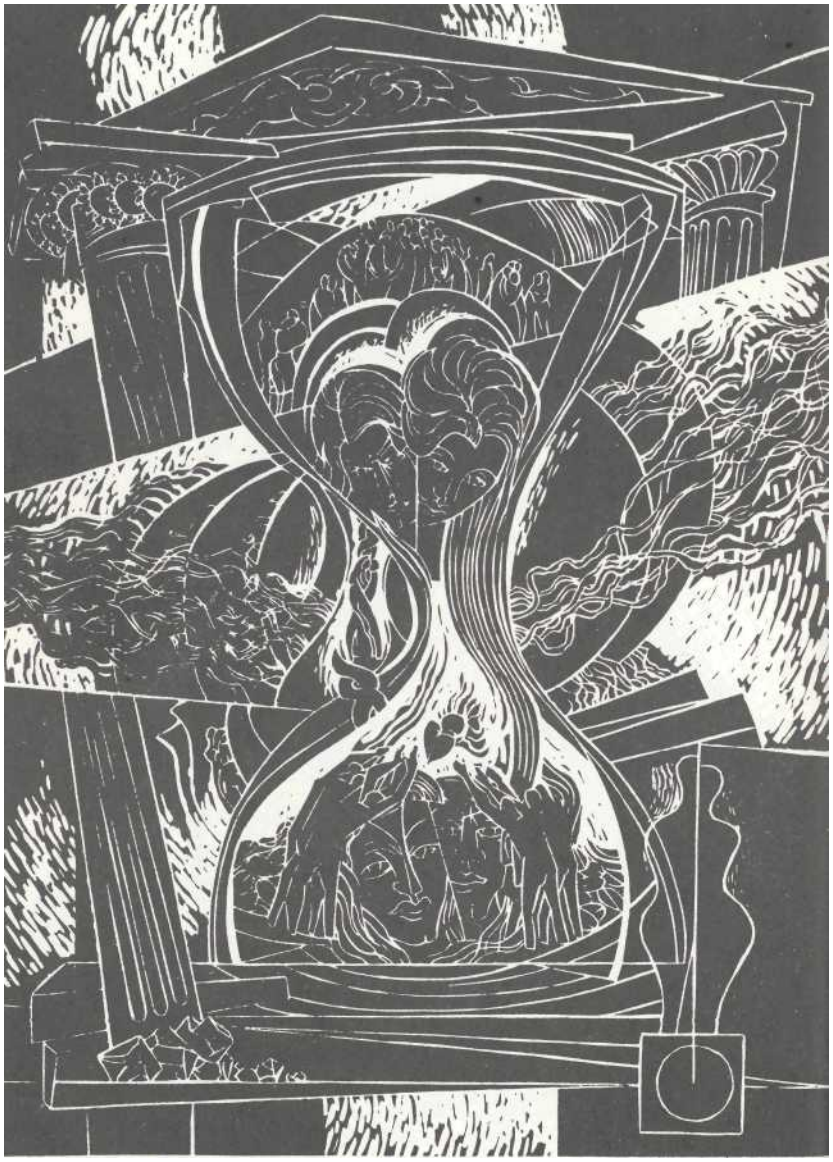
Juraj Badín

SPOMIENKY

1.
Prechádzam sa starým parkom,
alejou šumiacich líp, mlčí kaštiel,
AmorČek však chystá mi
ľúbostný šíp.

2.
Priamo do srdca náhle streliť chcel by,
no ja som teraz príliš ďaleko, márne tu
znejú jeho tiché streľby, všetko sa
stráca jak hmla nad riekou.

3.
Prchajú časy, Človek stále cez ne,
ja iba stojím — duch môj víťazí;
či to už spieva svoje večné piesne,
ci proste kvet si kladie do vázy.

Dotyčnice *(Prekladová tvorba)*

Boualem Souibes
(Maroko)

Identita

Moje srdce je roztrúsená ozvena
každej hymny tiesne

Moje srdce je kopa horúčok visiacich
na zbytočných čakaniach

Moje srdce je rozsiahla oáza
smädiaca po tisíckach vecí

Moje srdce je neistý osud
brániaci sa ísť svojou cestou

Moje srdce je pieseň vyblednutá od
hanebných sťažností

Moje srdce je hrob otvorený
nezvestným oblečeným do vlastného tieňa

Moje srdce je mrzutá jar vznášaná
nebezpečnými hviezdami

Moje srdce je zostarnutá almužna
tragickými rokmi premrhaná

Moje srdce je pozlátená stopa
jedného ešte horúceho storočia v mojich žilách

Moje srdce je zlostné srdca ktorého
výbuchy premieňajú obzor

Moje srdce je veselý falošný herec
osudov určených na odklad

Moje srdce je jednoduché srdce
ktoré vysloví svoje meno a prizná svoju slabosť

Priateľu, dobre viem, že ty to vieš:
Moje srdce je nezmyselné opúšťanie

Moje srdce je podobné tvojmu srdcu
A tvoje srdce je ako moje

Z francúzštiny preložila Mária Fazekašová

Clement Lépidis

Počúvať

Počúvajte tlkot srdca S
uchom tesne pri hrudi
Prekvapíte smrť ktorá
nalieha na víťazstvo života

Muž s opaskom

Muž s cynickým úsmevom
Zlodej mojich nocí Nosí
hrubý opasok
Drevorubačov Ktorí rúbu
stromy Opasok tých, čo
lámu sny.

Pšenica

Pšenica ktorú mám rád
Vôňa pecí
Pšenica ktorú nenávidím
Bolesť - hlad.

Sny

Protestovať proti masakrám
Roztrúsiť lásku ako semiačko
Neujsť
Prosíkať tvoju večernú ruku
Pomôcť mi zaspať
Nechať ten bláznivý svet
Odohnať strach
Z tvojich viečok
Darovať si kryštály
Keď sneží
Vidieť na obzore dym
Tvoju tvár rysujúcu sa na stene
Tak veľmi spať.

Láska

V láske vidím
Rozvinutý vrkoč
Súlad revolúcií
Dieťa nájdené
V strede tisícich mečov.

Z francúzštiny preložila Mária Fazekašová

Iván Boldizsár

Škola strachu

(Úryvok z novely)

Gábor Medvéi sedel oproti písaciemu stolu, na stoličke bez bočného operadla, a cítil sa nepatrným. Za stolom muž s holou lebkou a medveďou šijou, územčistý, o dobrej pol hlavy nižší. Ako to len urobiť? Gábor Medvéi mal už päť minút na to, aby o tom hútal. Jeho hostiteľ ho nechal čakať tentoraz iba dvadsať minút, zato on už sedel v tej predsieni aj dve a štvrť hodiny. Teraz ho nechal zavolať hneď a posadil ho na stoličku s koženým operadlom. Medzi ním a písacím stolom stál ešte jeden nižší kus nábytku na spôsob stolíka na písací stroj, na ktorom by však nikdy nemohli písať, pretože ho, rovnako ako pozdĺžnu stranu písacieho stola, zdobili intarzie. Gábor Medvéi uvažoval ešte v predsieni p posledných mesiacoch. *Čo* spravil zle? Kde asi povedal to, Čo nemal? Dlho sa nad tým zamýšľal. Za tie roky spoznal pravidlá hry. Od jari tisíc deväťsto š'tyridsiatehodeviateho si kládol na svoje poznámky náhubok. Ešte aj medzi chlapcami hovorieval opatrne, a pritom by bol vložil ruku do ohňa za každého. No jednako je dobré dávať si pozor, zostávať v cviku, ústne svaly stále napäto uzavreté, mozgové bunky na hranici ustrnutia kritickosti. Sú to už dva roky, od júna predlanského roku sa odrazu hrali na prostorekých, temer všetko o všetkom a o každom bolo možné povedať. Veľký Šéf už nebol ozajstným veľkým šéfom, hoci vraveli pozor, jednako on je pán. Staré pravidlá hry zanikli, ale nové neustále menili. Gábor Medvéi kdesi zapotrošil svoj náhubok a už ho nenašiel. Ani som ho vskutku nehľadal, myslel si, kým čakal na vpustenie. Teraz ho stisnú.

Tulipány a ruže na stole boli aranžované zo svetlejšieho dreva než samo pozadie. Patrilo by klepnúť cez prsty tomu fuŠerovi, ktorý projektuje takýto nábytok. Ak nenastane veíká pohroma, poviem to veľkému šéfovi. Že lupene tulipánov a ruží ešte neznamenajú maďarské umenie. Nie, jednako mu to nemôže povedať.

No podlá tohoto môžem predpokladať, že sa vyzná v maďarskom umení menej ako ja.

Beznádejne vzhliadol na stôl. Uvidel iba holú lebku, veflcý Šéf si robil poznámky na okraj papiera. Keď teraz zdvihne zrak, vidí ho zhora v miernom uhle. V desať-pätnásťstupňovom uhle, velký Šéf je o dvadsať centimetrov nižší. Je. Tulipánová stena stola sa dotýka podlahy, ale vedľa, na malom pódiu, stojí kreslo velkého šéfa. O tulipánoch mu ani nemukne, veíký Žéf by si myslel, že naráža na pódium.

Už vie, Čo sa stalo. Na novej budove rady v Károlyfalve neprojektoval stĺpy. Ešte horšie. V pôvodnom pláne podopierali balkón tri dvojice dórskych stĺpov. Projekt prepracoval. Ale Čo, povedal Tibor Bontha hlavnému konštruktérovi, keď sa tento opovážil poznamenať, že bez stfpov to bude kozmopolitná stavba. Odkedy ho vymenovali za riaditefa Ústredného projekčného ústavu pre výstavbu miest, dal si ho predvolať iba raz, keď dostal poverenie. Teraz určite preto, lebo...

—Počúvajte, priateF Medvéi. S vami je to veľmi zlé. Ani som vás nemal volať. Zatykač bol vystavený už včera. Lenže viete, my si vážime niekdajšie zásluhy. — Hovoril hlbokým hlasom, láskavo, takmer žartovne a bez vyhrážania. — Neodpoviete? Ani nemusíte. Sám viete a ja tiež, o čo ide.

—O dórske stĺpy — zamrmlal Gábor Medvéi.

—Čo to tárate za gebuziny? — Hlas mu zdrsnel, ale ešte stále znel otcovsky.

—Verte mi, prosím, že nikde na svete už nestavajú so stĺpmi. Ak nezavážia moje slová, potom si nechajte, prosím, ukázať akýkoľvek odborný časopis zo zahraničia.

—Tu teraz nejde o stavebníctvo, ale o vašu druhú profesiu. — Zmĺkol. V mozgu Gábora Medveiho sa roztočili kolesá pekelné ho mlyna. Akú druhú profesiu? Na Čo naráža?

—Mlčíte? Lepšie pre vás. Oui tacet, consentire videtur.[1] Viete po latinsky, však? A po francúzsky tiež. A po anglicky a nemecky tiež. Viete? Odpovedzte predsa!

—Áno viem.

- Tak potom viete aj to, o akej druhej profesii to hovorím. Mlynské kolesá sa zastavili, ale Gábor Medvéi stále počul ich kla pot. — Neviem, prosím.

- Povedal som, že nemá zmysel robiť okolky. Medvéi, poznáte tento rukopis? Otvoril fascikel, otočil ho a položil pred neho. _ Vstaňte a pozrite sa zbližšia. — Gábor Medvéi vystrel ruku. _ Dotýkať sa je zakázané. Aby aj nie, ešte by ste mi pokrkvali, roztrhali na kúsky a zničili usvedčujúce dôkazy.

Gábor Medvéi povstal, založil si ruky za chrbát a naklonil sa nad fascikel. Navrchu ležal list papiera popísaný rukou. Naklonil sa ešte nižšie, že si ho prečíta, ale papier spred neho odtiahli.

- Pomaly s telom. Poznávate tento rukopis? — Vybral naj vyššie položený list papiera a spustil ho bližšie pred Medveiho. Ten sa naň pozorne zahľadel a prečítal dve slová: uránová ruda.

- Písmo je známe, len neviem koho.

- Skvelý herec! Bravo. Dobre vás vyškolili v tej druhej profesii, naozaj, priateflco. Nepoznáte vlastné písmo?

Ako študent sa učil boxovať. Raz majstrovi zasadil prudšiu, než by sa bolo patrilo. Ten mu vzápätí vrazil jednu do žalúdka. Zatočila sa mu hlava, došiel dych. — To nie je moje písmo.

Podal mu kockovaný list papiera z písanky. Mohla to byť druhá alebo tretia strana textu, pretože riadok sa začínal hneď od kraja malým písmenom: „...pokračujúc smerom na severozápad, za úžľabinou ľahko naďabia na DK …"

- Nečítajte text, priateľke Zvonku ho aj tak poznáte. Vybral som ďalší, mali by ste si naň spomenúť. Pozrite sa na ten rukopis.

Trochu vyčkával, potom sa rozkričal:

- Je váš, alebo nie?

-Nie.

- Klamete. Spoznali ste ho. Vidím, že sa vám trasie ruka.

Gábor Medvéi sa pozrel na ruku. Triasla sa mu.

- Písmo je podobné, ale nie je moje. Pozrite, prosím, ja nikdy nerobím na gé takú klobásu. Prepíšem tento riadok, môžete si to porovnať.

- Láry-fáry. Už len to by chýbalo. Netreba. Viete, čo je v tom to balíku?

Gábor Medvéi neodpovedal. Musel sa obrátiť v hliníkovej rúre. Neviem, chcel povedať, no len čo otvoril ústa, naplnili sa mu vodou.

—Poviem vám to: vaše Špionážne hlásenia.

Mal by sa dostať z rúry, ale nejde to. To je koniec.

—Vždy ste nám boli podozrivý tými svojimi rozsiahlymi jazykovými znalosťami. Nejaký Čas ste to robili šikovne, ale potom sme zachytili každé hlásenie. Mohli sme si myslieť, že vašich klientov zaujíma maďarská uránová ruda. Preto bola pre vás ústav taká dôležitá stavba školy v Pécsi, čo?

Gábor Medvéi neodpovedal. Odvezú ho, umučia, obesia. Lepšie by bolo tam, v Balatone. Alebo namiesto práporčíka Valóa pri Kursku. Vo vode by som bol už po tom. Nebolo by to horšie, než Čo som iba inak cítil. Výbuch míny pri Kursku bol rýchlejší než myšlienka na smrť. No teraz to dlhé čakanie do vykonania rozsudku. Istota smrti. Poníženie. Byť úplne vydaný napospas, doživotne.

Doži... nie, to ja nemôžem dostať. Aj keď zomriem, vypoviem to. Odrazu ho voda vyrazila z rúry. Hlboko sa nadýchol. Žijem. Žijem. Na tretí raz hlasito vykríkol.

—Áno, ešte žijete. Uľavte si. Priznajte sa. Povedzte mi, kto sú vaši dôverníci. Vaše styky. Kto to organizoval. Co ste organizovali vy. Pomôžte nám. Pomôžte mne. Vy viete, odkiaí fúka vietor. Viete, koľko mám práce, koľko starostí a nepriateľov? Ak mi pomôžete, budem uvažovať, čo by som predsa len mohol pre vás podniknúť.

—Nemám čo priznať. To nieje moje písmo. Nikdy nikomu som nenapísal žiadne hlásenie.

Chvíľu je ticho. Pozrel sa naň pichľavo, ale Gábor Medvéi nesklopil zrak. Kolesá v mozgu opäť do seba zapadali, lenže tentoraz nemleli naprázdno, ale pšeničnú múku. Veíký šéf hovoril o špionážnych hláseniach len všeobecne. To sa mu nepodobá. Musím sa otočiť v hliníkovej rúre.

—Počujete? Zo zamlčovania robíte cnosť ? Aj tak dobre. Však na príslušných miestach a pred príslušnými osobami všetko pekne vysypete. Chcel som iba vaše dobro.

- Ďakujem. Viem, že časom poviem a podpíšem to, Čo si odo jflňa želajú. Ale niečo k tomu este dodám.

- Nože. Predsa ste sa umúdrili?

Gábor Medvéi si založil ruky dozadu, triasli sa mu väčšmi než kedysi, a vnútornosti akoby sa skracovali. Keby sa mohol vypýtať, zašiel by na záchod. Niet času, voda ho strháva, teraz musí nasadiť tempo.

- Chcel by som povedať, že som sa vo vás hlboko sklamal. Po viem to pri každej výpovedi, vykričím, vyrevem, že som vás považoval za neomylného. Vedel som, že vidíte do každého. A te raz vás vodí za nos nejaký malý provokatérsky smrad.

- Vy ste sa pomiatli, priateľke Mám zavolať stráž ?

- Hneď v predsieni vykričím, že vás podviedli, oklamali...

Jeden šikovný advokát skúsil napodobit moje písmo a vy ste mu naleteli. Opäť bol dobrotivý. — Milý chlapče. Prečo by to robili?

- Chceli vás vyskúšať. Chceli vyskúšať, Či si naozaj všimnete všetko. Podarilo sa im to.

Pri tej reči povstal, rozkladal rukami akoby plával. Domine non sum dignus.[2] — No vidíte, priateľ Medvéi, to mám rád. Nikdy si neželám od ľudí nič iné než otvorenú *reč.* Na úprimné slovo úprimným slovom. Dobre ste obstáli. Na výbornú. Iba v tom ste sa mýlili, kecf ste sa nazdávali, že som sa ozaj nechal nachytať. Poznám ja vaše písmo, videl som ho mnohokrát. Falzifikáty sa podarili, ale hneď som ich spoznal. Vás som potreboval preto, aby som odhalil týchto... ako ste to povedali? Malých provokatérskych smradov. V záujme toho som vás musel trochu popretriasať. Tuje ten papier. Napíšte na okraj: „To nieje moje písmo, ale obyčajný falzifikát" — a svoje meno.

Medvéi napísal.

Veflcý šéf sa pozrel, potom si nasadil okuliare a skúmal.

- Znamenitá práca. Pochválim toho, kto to urobil. Teraz už môžete ísť, priateľ Medvéi. Ale dávajte na seba pozor. My vieme vždy o všetkom.

Preložil Oldřich Knichal

[2]Kto mlčí, ten svedčí. [P]ane, nie som hoden, (lat.)

Béla Balázs

Béla Bartók

Detská tvár archanjela, neúprosná.
Útočný ostrý život sťa čepel
vyrezaná zo živého mäsa. Tie tvoje
míkve ústa bez úsmevu. Čože ťa
bolí?

Krehucký drobný obor. Telo trčí do priestoru
kostičkou vpichnuté a pôsobiace vôkol
jatrivý zápal.
Nosíš sa ako vytasený meč.
Prečo sa hneváš?

Tá tvoja hudba veru nie je čicíkajúci omám,
lež neúprosná oceíová konštrukcia, spod
smutnej zeme rachotiaca vzbura. Ručiaca,
divá bolesť. Ktože ťa týral?

Tie tvoje husle režú, trúby džugajú.
Pazúrmi orla trháš klávesnice a
rozplašia sa vytrhnuté tóny. O čom
to spievaš?

Bolí ťa snáď, že nik nechápe túto bolesť? Že
nedokáže strpieť tvoje múky? Bijú ťa, lebo
biješ, ako inak? Príjemný nie si, ani zábavný.
Čo sa ti stalo?

Ja som fa videl hľadať, ja to viem. Čanádsky
žobrák, videl som ťa hľadať pieseň okolo
drsných míkvych taní. Ľudovú pieseň
maďarskú -korene živé, pod ľadom. A nenašiel
si.

Aj tú ktorú si našiel, ona našla teba.
Tá umlčaná múka sedliackeho smútku.
Tam v krajoch plavej Tisy, vlašskej snežnej vysočiny.
Už sa ťa nikdy nepustila,
zmrazila úsmev tvojho srdca.

A teraz z teba vytryskli ich búriace sa múky,
oni ich nepoznajú, nepočujú.
Komuže hráš
do neba strmiacimi štrbavými kosami
v maďarskom osamotení?

Preložil Alexander Kormoš

László Nagy

Bartók a dravci

Nie skvelí královia lesa, vzduchu a vôd, nie tieto zvery striehnu okolo nášho srdca. Prepliesť si vlasy s hrivou leva je menej nebezpečné ako sa s pochopením pozrieť na tvora vyzlečeného zo svojej ľudskosti. Tento najväčší dravec sa desivo rozplemenil v klíme nášho storočia, rozmnožujúc prefíkané inštitúcie, olupujúc i najskvelejšie objavy o ich poslanie. Tento nehanebný rod sa skvie nad lesmi traverz, džunglami káblov, plastickými penami, a kým reklamuje seba samého ako morálku, ako dosiahnuteľné blaho, verbuje si nových dravcov, podmaňuje si nové obete. Lebo človeka nášho storočia okúzľujú dravci — šarlatáni. V tejto orfeusovskej situácii naruby sladká hudba by znamenala iba to, že aj on drží s nimi. Bartók už ako mladý vypovie: Nie! Ani pamorálka, ani paumenie! Oceľovými prstami svojej hudby strháva sentimentálne masky. Pretože je výsostne ľudský, hašterivosť je preňho už od počiatku cudzia. So svojou novou rytmikou je ničiteľom šarkanov — povedal by som, ale takýto symbol podmieňuje programový boj. Bartók je svojbytnou zanovitou hviezdou. Nechystá sa na nijaké zúčtovanie, nevyhľadáva prekážajúce zlé mocnosti, iba sa s nimi stretáva a svojou diamantovou hlavou neustále do nich naráža. Takto sviští po svojej osudovej dráhe, ale ako umelec, víťazne. Mal on život aj trpký aj zhnusený. Bol by sa rád uchýlil ku grónskym veľrybám, či medzi revúce zvery na rudách Ohňovej zeme. Ale radšej si povedal: Nie! Človek sa nemôže vzdať. Ani mocnému smútku, ani morom nakazenej krajine. Odišiel do smrti s láskou k Človeku a s mužným hnevom. A dravci ho sledovali až po hrob. Pri jeho odsunutom kameni hudbou ranení mu zlorečia podnes a nikdy sa nemôžu od neho oslobodiť. Bartók je pre nich nevyhnutným úderom. Pre mňa je vzorom a spásou, ako boli i najskvelejšie siroty: Ady a József. Vidím ho v závratnej výške, jeho vlasy žiaria belobou a zrak preniká stratosférou. Na dlani má hodinky: meria a kontroluje hudbu vesmíru.

Preložil Alexander Kormoš

Dozrievanie básnika

Imrich Fuhl: Čiernobiela mozaika
(Tankönyvkiadó, Budapest, 1988,
náklad 1000 výtlačkov, strán 173, cena 18 Ft)

Prvá samostatná básnická zbierka Imricha Fuhla Čiernobiela mozaika predstavuje ďalší článok vo vývine súčasnej slovenskej poézie v Maďarsku. Od konca seďemdesiatych rokov, keď autor ako streďoškolák uverejnil svoje prvé verše v školskom časopise Plamienok a v Ľudových novinách, uplynul iba krátky Čas, ktorý však stačil na to, aby oď prvých lyrických impresií viedla jeho cesta k experimentovaniu s básnickým výrazom a tvarom.

Fuhlovo básnenie nie je tradične vlastenecky patetické alebo ponáškovo folklorizujúce. Debutant je vzdialený od ľúbostnej poézie ideálnoromantického typu. Napriek tomu, alebo práve preto, treba vyzdvihnúť, že tému vlastenectva a lásky vyjadruje novým spôsobom. Na pomenovanie svojho protirečivého vzťahu k svetu si našiel novú básnickú reč a formu. Či treba krajšieho vlastenectva ako je opis rodiska? Vyznanie lásky k svojmu kraju? V básni *Pilíš* ide aj o čosi viac, je to poznanie ludí a úcta k ich práci. Neviazaný verš v národnostnej tematike osviežuje nový hlas, metafory sa strieďajú s prirovnaniami. Špecifickosť básnického obrazu spočíva v tom, že sa nepopiera ani prvotný význam slova, či výrazu: „...na čistých vozoch sa vyváža hnoj". Obrazy sú originálne a jedinečné, slová sa v básni priťahujú nielen svojím významom, ale i zvukom. Použitý kaligram — keď grafické usporiadanie upozorňuje na obsah — je funkčný, vyvoláva asociáciu vrcholu. Tu treba spomenúť, že Fuhl rád a často mení formu, resp. grafické usporiadanie básne, čo možno pokladať za novú

črtu jeho textu. V básni *Vzdialenosť a zviazanosť* oba vedľa seba postavené stĺpce nadobúdajú význam ak sú čítané po stĺpcoch osve a lineárne spolu. Jednoducho, sú to dve básne naraz. Iné znázornenie a úpravu má báseň *Všetko a nič,* zase odlišná od tradičného *Oheň a popol* a formu „majakovského" veršovania použil autor v básni *Bez slova.* Aj týmto potvrdil, že prináša niečo nové.

Súčasný svet, hrozba sebazničenia, ,,slovné zbrojenie dneška" sú ďalšie impresie, ktoré prepúšťa autor cez vlastnú optiku. Myšlienky naplnené pocitom úzkosti nad ohrozením bytia človeka-jednotlivca, bytia národa-národnosti sa odrážajú v básni *Čierno-biela mozaika.* Autor, ktorý čerpá zo súboru životných skúseností, zážitkov a poznatkov, prejavuje svoj individuálny postoj, ktorý však dokáže vyjadriť aj v mene svojich rovesníkov. Túži po ľudskej družnosti a harmónii, nie je vo svojom básnickom uvažovaní iluzívny a tým menej sentimentálny: „maľujem osudy nevinných picassovských holubíc , ktoré padajú z neba do blata".

A hoci myšlienka humanizmu preniká celou jeho tvorbou, autor sa vyhýba rozdávaniu receptov a návodov, avšak svoj postoj pritom jasne formuluje: „...nemám iné ako zovretú päsť vo vrecku, ktorá na podanie vašich rúk sa iste roztvorí". Fuhl už nemá spomienky na niečo, čo mohlo byť a nebolo, kedže Človek prišiel pozde, a pretože doba nepočkala. On pozná súčasnosť, nosí v sebe pocit nesúladu medzi ideálom a skutočnosťou, ale ani výhľady do budúcnosti nie sú zdrojom optimizmu: „... naše podvedomie sa vedome / prihláša k odmlčaniu jazyka". Sám ohľadom jazyka vyznáva, že je asymetrickým bilingvistom (ale aj v tomto smere sa dá pokročiť, veď len na nás záleží, či sa zmierime s touto situáciou). Sú veci, ktoré sa menia bez ľudského pričinenia, nič nemôžeme proti smrti, proti kolobehu prírody: „ ... len ja sa nechcem / rozlúčiť so suchým letom / ako ani vlani s dedom". Čo sa týka materinského jazyka, básnik je predsa len trochu optimistom: „...do zdvojnásobnenej černe noci / sa vkráda žiara — nádej úsvitu".

K tejto problematike sa autor vracia i v básni *Spoločný jazyk* kde prenikol k súčasným pocitom mladého človeka. Nástojčivo

sa dotýka otázok osobného a spoločenského života. Domov tu vyjadrujú spomienky na starých rodičov a tento motív presahuje u autora do postupne silnejúceho presvedčenia o kontinuite generácií, práce a ľudských hodnôt vôbec. V básni sa objavujú aj problémy našej doby, ktoré nezastihujú výslovne len mládež slovenskej národnosti: „... hlúpe starosti / s manželstvom, ... nový byt, ... pracovisko ako potrebné zlo, ... hifi veža / automatická práčka, ... umelá hmota umelý duch". Tieto verše sú spoveďou autora o súčasnom svete, svete, ku ktorému patria aj deformácie spoločenského života, o ktorých sa Fuhl zmieňuje s ostrovtipnou iróniou *(Paradox, Vy a ja, Smrť).*

Z ironickej tóniny smútku sa básnik prebúdza, keď hovorí o láske. Pohráva sa s asociáciami, ale vidieť, že jeho metafory zrodil hlboký cit. Má nadanie a schopnosť, aby oživil prosté veci a dojmy tak, že pôsobia ako sviatočné, vzácne udalosti *(Láska rozdrobená, Jolke na narodeniny).*

Fuhlove preklady do maďarčiny a jeho pôvodná maďarská tvorba je tiež porozuhodná. Svedčí o tom, že tento mladý dvojjazyčný básnik dokáže formulovať svoje myšlienky aj podľa pravidiel maďarskej poetiky. V osobitnom cykle prekladov má najviac do madarčiny preložených básní od *Alexandra Kormoša.* Medzi nimi je hádam najvzrušujúcejšia báseň *Topoľ* (Jegenye), ale vyzdvihnúť by sme mohli aj báseň *Gregora Papučka Z kuchyne myšlienok* (A gondolatok konyhájában). Z pôvodných maďarských básní autora si zaslúži snáď najväčšiu pozornosť báseň *Magunkról* (0 nás) a skladba *Banális történelmi lecke* (Banálna dejepisná úloha).

Mozaika, ktorá sa nám skladá pri čítaní prvej básnickej zbierky Imricha Fuhla nie je len čiernobiela. Patrí k nej aj „svetlozelená farba hory", „ružové sny" a „ružovobelasý úsvit nového dňa".

Rozália Cipková

Prečo predávame slová?

Juraj Dolnozemský: Večerný dážď
(Tankönyvkiadó, Budapest 1988
vydanie prvé náklad 1000 výtlačkov strán 80 cena 14 Ft)

Len to môžeme dať, čo je naše. Alebo: len to je naše, čo môžeme dať. Materinská reč je naša. Tú dávame (?), odovzdávame z pokolenia na pokolenie. Otázka, či je to tak, je vyjadrená otvorene i alegorický vo veršoch Juraja Dolnozemského. Najčastejšie sú to ťažké slová, ktorými nám dáva najavo svoje obavy týkajúce sa ich sily. Pretože sila slova platí len tam, kde jeho zmysel je pochopený. Dolnozemský v svojej zbierke VEČERNÝ DÁŽĎ konštatuje smutnú skutočonosť — všeobecne nízku úroveň znalosti materinského jazyka.

Nie je v mojej kompetencii kritizovať určité javy pretrvávajúce v kruhoch slovenskej národnosti v Maďarsku, a nechce to byť ani kritika básnickej zbierky. Chcela by som len postaviť do protikladu vyššie uvedené nedostatky s jazykovou úrovňou, krásou a záväznosťou slov tejto útlej zbierky. Podlá Maxa Jacoba „Nedostatok priaznivej kritiky môže spôsobiť zastavenie vývinu všeobecného vkusu." Aj preto si myslím, že je na mieste hovoriť v prvom rade o tom, čo je pekné, čo je dobré. Knižka Juraja Dolnozemského sa dobre číta. Svet jeho slov, obrazov je jasný. Vyjadruje sa priamo, bez okolov, pýta sa, žaluje sa, obviňuje a hlavne vyzýva…

Niektoré básne sa vymykajú celistvosti zbierky, ako napríklad *Márnost, Klebety, V poli.* Mohli by z nej kfudne vyňaté.

Najviac ma zaujali verše súvisiace s ročnými obdobiami. Metafory, obrazy prírody sú velmi pôsobivé. Natoľko, že pri ich čítaní človek priam cíti slnečné lúče zahrýzajúce sa do pokožky, čerstvú vôňu vánku, vlhko dažďa... Nie je ťažké stotožniť sa s autorským JA, možno i preto, že prosté a jasné slová autora odkrývajú

komplikovanú a mnohokrát zastieranú skutočnosť. Pravda i pri ťažkých slovách je v jeho veršoch ľahkosť rytmu, ktorá nenarúša harmóniu básní, skôr ju umocňuje. Dolnozemský sa pohráva so slovami jemne a rozhodne. Okrem básní *Marec, Jar, Jesenné veršíky,* v ktorých je plno básnických obrazov, vyzdvihnem báseň *Búrka,* ktorá je členená na tri časti. Začne ju jednoducho, prosto, tak ako sa začína v lete búrka — odrazu, tichými slovami:

„Rozospieval sa dážď."

Zvukový vnem stupňuje potokom, vetrom, korunami stromov, ktoré Šumia pod jeho náporom. Dobre využíva aj protiklad:

„a za náprstok kludi
niet v širom okolí."

Hrmí, blýska sa — presne tak, ako to má byť v poriadnej letnej búrke. V tretej časti nachádzame ďalší protiklad:

„Hluk sa tíši."

A „už iba mrholí". Všade plno vody, blata. Krajšie zakončenie si Čitateľ ani želať nemôže. Akoby ten prudký letný dážď poprešíval celé okolie. A napriek toľkej vode — sála teplo. Takmer vidím pred sebou vidiecke deti s pôžitkom sa Čabrajúce boso v teplom blate. Obraz akejsi uvoľnenosti, pohody.

Báseň *Búrka* podáva niekoľkými slovami, v skratke, zážitok jedného letného dňa. Zážitok, ktorý pôsobí na všetky vnemy. Zvukový — *rozospieval, hudú, stonu, hrmot, plaší, hluk* sa *tíši;* zrakový — *šíre okolie, fialkový, mihajú sa, ohnivé sokoly, stopy v širom blate, záplata.* Ale dožičí aj čuchu — *fialkovým parfümöm* (ozónom) *voňajú* mraky. Vlhko je zastúpené *dažďom;* spomína *potok, zmoknuté kriaky, mrholenie, rozmočené stopy, blato.*

Čitateľ za niekoľko sekúnd prežije priebeh letnej búrky v osemnástich riadkoch veľmi peknej básničky. A tá je pekná preto, lebo autor zrejme prežíval chvíle celej premeny v jej úplnej kráse. Úsmevná, ľahká hravosť sála z *Jesenných veršíkov.* Dolnozemský sleduje dianie okolo seba pozorným okom. Vidí i veci, ktoré nám unikajú. V týchto troch miniatúrach je toľko dynamizmu, že nie je ťažké vžiť sa do nálady jesenných procesov, ktoré opisuje. Využíva k tomu pôsobivé slovesá ako:

„Míňa sa leto.
Asi už po jeseň *beží.*

Sedliak *sa narovná*
zrobené ruky *si vystrie.*

Pod nohami vetrík sa nám *točí*
gúľajú sa hrušky po úbočí."

Vyjadriť obraz vinobrania takou metaforou, ako to urobil autor, vie iba ten, kto pozná celý jeho proces i podstatu:

„Kým zbadáme jeseň že je pozdná
vytečie nám leto z bobúf hrozna."

Osemriadková básnička *Kohút* mi znova pripomína to, čo si vážim, a čo ma s údivom prekvapuje u Dolnozemského: ako pekne sa dá písať o prostých veciach.

Báseň *Už môžeme brat* ako alegóriu na jazykovú kultúru. Nechcem nasilu vkladať slovám tejto básne zmysel, ktorý možno ani nemajú, ale ako by v nich boli horúce letné dni, ako by autor zazlieval slnku, že tak páli. Ako keby to slnko bol on sám, snažiaci sa pestovať na vyprahnutej pôde čo sa ešte dá. Ako keby už ani nedúfal, že sa na modrej oblohe objaví blahodarný mráčik. A tu chcem podotknúť, že takýmto mráčikom je práve jeho zbierka básní.

Zronené, velmi vážne rozmýšľa v básňach *Hľadanie, Zďaleka, Precitnutie, Ešte raz.* Sú to jeho najhlbšie myšlienky, problémy, ktoré ho gniavia, unavujú. *S doráňaným srdcom* je smutná báseň, ale je v nej — na konci — zanovitosť pretrvania. V básni *Smerom k slovám* je otvorená *výzva:*

Krajania, volám vás k slovami prikrytému stolu. Na záver dúfajme, že to nebude tak ako v jeho básni, že jeden na druhého stále tichšie voláme.

Mária Fazekašová

Dobrá poézia si nárokuje dobrého čitateľa

Mária Fazekašová: Vynútiť úsmev
(Tankönyvkiadó, Budapest 1988,
náklad 1000 výtlačkov, strán 144, cena'20 Ft)

Ale akáže je dobrá poézia? Rýmovaná próza isteže nieje poéziou. Rýmujúce sa texty, usporiadané v rytmických šablónach, v rytmických jednotkách „verša" a „strofy" ešte nemusia byť poéziou, ba, ani nie je isté, že sú umeleckou prózou. Typický príklad na to je zveršovaný Archimedov zákon v maďarskom jazyku:

Minden vízbe mártott test
***a** súlyából annyit veszt,*
amennyi az általa
kiszorított víz súlya.

(Každé do vody ponorené teleso stráca zo svojej váhy toľko, koľko váži ním vytlačená voda.)

Je jasné, že ide o vedeckú informáciu, obsahom ktorej je známa téza z oblasti fyziky. Výhodou takejto veršovanej formy je, že sa dá ľahko naučiť a zapamätať. Je to teda jedna z najlepších mnemotechnických metód, ale poézia to nieje.

Ľubomír Feldek, jeden z najvýznamnejších súčasných slovenských básnikov a prekladateľov, ktorý len tak sype rýmy najrôznejšieho typu a druhu a ktorému nerobí problém urobiť dokonalý preklad viazanej básne hoc aj s najzložitejším rytmickým a rýmovým vzorcom, sa raz vyjadril v tom zmysle, že pri písaní básní sa začína zámerne vyhýbať viazaným formám, lebo sa mu vraj už spriečil aj rým aj pravidelný rytmus. Potom nezadlho napísal a vydal svoju zbierku *Poznámky na epos,* ktorá obsahuje samé voľné básne, presnejšie básne v próze. Zdá sa však, akoby tento jav bol všeobecnou tendenciou. Najlepší majstri viazaných jambických veršov, napr. Ján Kostra, Miroslav Válek a iní, zámerne či funkčne narúšajú pravidelnosť a monotónnosť jambického verša trochejmi alebo daktylmi.

Aká je teda dobrá poézia? Dobrá poézia môže byť tak viazaná ako i voľná báseň, ba i báseň v próze. Ale čo ju robí poéziou? Už sme zistili, že ani rým, ani rytmus. Zato môžu byť v nej i tieto formotvorné činitele, ale nie sú a ani nemôžu byť jej základom. Základom poézie je špecifický básnický pohľad, majstrovsky ovládaný básnický jazyk, básnické vyjadrovacie prostriedky. Samozrejme, básnik nemusí podrobne poznať teóriu poetiky, tú má poznať kritik a teoretik. Dobrý básnik dokonale používa primerané vyjadrovacie prostriedky bez toho, že by musel vedieť, čo je to metafora, hyperbola, oxymorón, synestézia, personifikácia atd. No nezaškodí z hľadiska jeho umeleckého výkonu, ak sa s nimi zoznámi aj teoreticky.

Nezvyklé, ba absurdné slovné spojenia nám núkajú nový pohľad na javy skutočnosti, otvárajú pred nami celkom nový svet. Lebo dobrá poézia je pravdivou a verejnou spoveďou o tajomstvách nášho vnútorného a vonkajšieho sveta. Lebo duša básnika, ale i čitatela, duša každého človeka je osobitý svet, ktorý sa však tisícmi ohnivkami spája s vonkajším svetom, so svetom iných ľudí. A práve množstvo a akosť týchto spájajúcich ohniviek determinuje hodnotu osobnosti človeka.

Dobrá poézia má svoj logický kódový systém. Dobrá poézia sama podáva čitateľovi kľúč k dekódovaniu, rozlúšteniu tohto systému, kľúč do dverí básnického sveta autora, kľúč k pochopeniu básnikovho jazyka, ktorý cieľavedome narába celým arzenálom vyjadrovacích prostriedkov.

Dobrá poézia si nárokuje dobrého čitateľa. Ale akýže je dobrý čitateľ? Dobrý čitateľ musí ten kódový kľúč do dverí básnikovho sveta hľadať sám a musí ho vedieť nájsť. Dobrý čitateľ musí byť zvedavý na vnútorný a vonkajší svet básnika. Musia ho zaujíma! tie ohnivká, ktoré spájajú básnika s okolitým svetom a s jeho vlastným svetom. Dobrého čitateľa, tak ako i dobrého básnika, zaujíma celý svet vôbec. O osud človeka a celého ľudstva. Dobrý básnik a dobrý čitateľ majú spoločný cieľ. Obaja sa svojským spôsobom podieľajú na formovaní nového sveta. Obaja musia veriť v budúcnosť ľudstva, vo večný pokrok ľudského pokolenia.

Isteže, obaja sa obávajú o osud a budúcnosť ľudstva. Veria v to, že tak človek ako i celá spoločnosť sa dokáže vyvíjať, obnovovať, znovuzrodit, ba znovustvoriť. Bez tejto viery totiž človek by zničil sám seba a celé ľudstvo skôr než tá hrôzostrašná nukleárna katastrofa, možnosť ktorej nám každodenne visí nad hlavou ako Damoklov meč. Táto viera však nemá byť dajakým erárnym hurá-optimizmom s príchuťou organizovanej kampane alebo demagogickej aktualizácie, ale stálou, prirodzenou a neodlučiteľnou podstatou uvedomelého človeka. Bez nej by človek stratil seba samého, stratil by svoju podstatu a zvrhol by sa na úroveň nevedomého zvieraťa. Táto viera by mala živiť všetky ideály moderného človeka.

Slová najväčšieho slovenského klasického básnika sú aktuálne aj dnes:

Ó, mládež, drž sa verne ideálu,
bo keď sa pustíš vidiny,
zapadneš v nížiny
a v srdci nájdeš iba skalu.

Medzi dobrým básnikom a dobrým čitateľom nie je príliš veľký rozdiel, ako si to obyčajne myslíme. Totiž dobrý básnik musí byť aj dobrým čitateľom a dobrý čitateľ musí byť trochu aj básnikom.

Každý dobrý čitateľ, ktorý si prečíta prvú samostatnú básnickú zbierku Márie Fazekašovej s názvom *Vynútiť úsmev,* ihneď zistí, že autorka je vynikajúca poetka. Zistí, že informácia na konci záložkového textu už vopred signalizuje, že tu ide o neobyčajný básnický talent s náročným etickým, estetickým a ideovým programom, a že dobre pozná nielen slovenskú, ale i českú a francúzsku literatúru, čo znamená, že je i dobrým Čitateľom: *„Autorka je nielen poetka, o slovo sa zaujíma aj z iného hľadiska. Prekladá z češtiny, slovenčiny a francúzštiny do maďarčiny, resp. z maďarčiny a francúzštiny do slovenčiny. Hľadá súvislosti medzi jazykmi, slovami i medzi ľudmi, ktorí ich používajú alebo zneužívajú."*

Pre poéziu Márie Fazekašovej je vo všeobecnosti príznačná úcta k slovu, maximálna stručnosť, svieži a bohatý básnický jazyk. Jej poézia je bohatá na rozmanité básnické obrazy, originálne a mnohovýznamové metafory so stále prítomným jemným nády-

chom tajomstva, čo nijako nie je prejavom ženskej ostýchavosti, ale príznakom dobrej poézie. Ten stály a jemný nádych neurčitosti dostáva výraz o. i. v Častom používaní slovesného neurčitku a 2. osoby jednotného Čísla a ešte výraznejšie sa prejavuje v mnohovýznamových metaforách, obrazoch rôzneho druhu.

Rozlúštenie, pochopenie metafory vyvoláva pociť uľahčenia, oslobodenia. Kým sa rozlúštenie neuskutoční, rozum je v stave napätej činnosti, ale len čo rozlúšti jej význam, napätie sa zrazu uvoľní.

Pre básnický štýl Fazekašovej je príznačný aj nominalizmus. Používa málo slovies a krátke vety bez gramatických spájacích elementov. Aj tento príznak jej poézie je jedným z prostriedkov stručného výrazu, mozaikovosti a nedefinovateľnosti. Ďalším všeobecným príznakom jej poézie je indivuduálny pohľad na svet a individuálny spôsob jeho zobrazovania. Ale táto individuálnosť nie je až taká krajná, že by spôsobovala nepreklenuteľnú priepasť medzi autorkou a čitateľom.

Aj najindividuálnejší, najzaťatejší a najoriginálnejší umelec sa pohybuje v hraniciach istého dobového štýlu a konvencie; nemôže vždy robiť to, čo chce, ba, ani nemôže chcieť to, čo sa mu páči. Základné princípy jeho umenia sú spoločné s inými umelcami, a svoje diela tvorí pre kolektív viac-menej homogénneho charakteru, aspoň v jeho predstavách sa mu publikum takto javí v priebehu tvorivého procesu.

Aj Fazekašovej štýl je prístupný dnešnému chápavému čitateľovi, i keď na prvý pohľad sa zdá jej poézia tvrdým orieškom pri lúštení mnohých metafor a symbolov, ktoré ako vyjadrovacie prostriedky sú síce konvenčné, iba ich originálna osobitosť ich robí nekonvenčnými.

Z hľadiska versológie u Fazekašovej dominuje voľný verš rozdelený na nerovnomerné strofy. Jednotlivé básne, vyjadrujúce momentálny psychologický stav, majú krátky rozsah, obyčajne 10-15 slov. Výnimkou je jedine cyklus *Obavy z počiatku konca,* ktorý sa skladá z očíslovaných drobných básničiek bez názvu.

V jej básňach sa nedá nájsť ani jedno zbytočné slovíčko, ako to býva vo viazaných veršoch u niektorých básnikov, ktorí kvôli rytmu alebo rýmu používajú aj výplnkové slová. Aj toto je jednou z výhod jej voľného verša oproti viazanému, pričom dokáže básnickú výpoveď vyjadriť kratšie a stručnejšie než mnohí iní básnici viazanou formou.

Už aj názov knihy je sympatickým, originálnym básnickým obrazom, vyjadreným oxymorónom, u autorky oblúbeným a dosť častým vyjadrovacím prostriedkom. Krásna a veľavravná je metafora v názve cyklu ľúbostných básní *Napoly prižmúreným srdcom.* Mimoriadne dôležitú úlohu zohrávajú u Fazekašovej ľúbostné motívy. Nielen preto, že v jej básnickej zbierke je cyklus ľúbostných básni najrozsiahlejší, ale hlavne preto, a tu súhlasím, s Rozáliou Čipkovou, keď píše v úvode knihy, že *„ . . . v láske sa ako more v kvapke odráža svet ľudských vzťahov, príznačný pre dobu a spolocnosP, v ktorej tento cit vzniká, žije a zaniká".*

Ľúbostná, resp. rodinná poézia M. Fazekašovej vyjadruje prostredníctvom najrozmanitejčích básnických obrazov (najčastejšie synestézie) erotické zážitky a túžby, psychosexuálny život zrelej ženy, ktorý autorka organicky zaraduje do zložitej súradnicovej sútavy svojich názorov na život, na rodinu ako základnú bunku spoločnosti, na vzájomný vzťah ženy a muža, ktorý pokladá za jeden zo základných a rozhodujúcich faktorov rodinného života a ktorým je determinovaná aj úroveň a výsledok výchovy detí. Základom správneho vzťahu medzi ženou a mužom je vzájomná úcta a pochopenie dvoch rovnocenných partnerov, ktorí z hľadiska vzájomného psychosexuálneho uspokojenia nepoznajú nijaké tabuizované obmedzenia; tie sú iba Škodlivým pozostatkom primitívnych názorov na intímny život človeka, a zárukou sexuálnej mizérie v živote prevažnej väčšiny ľudí aj dnes. Autorka pri tom všetkom nepreceňuje úlohu sexuálnej kultúry, ale vie, že ju nesmieme ani podceňovať. Sexuálna kultúra je organickou súčasťou života moderného kultúrneho človeka, zohráva dôležitú a nenahraditeľnú úlohu aj vo formovaní všestranného harmonického typu ľudského indivídua.

Nenáročný básnik prostým vyjavením úspechov a neúspechov svojho intímneho života svoje psychosexuálne zážitky nedokáže pozdvihnúť na úroveň ľúbostnej poézie, ale zostáva na úrovni klebety. Fazekašová však svojím svojráznym básnickým jazykom, bohatým na výrazné a originálne obrazy, vyvoláva z fantázie čitateľa voľnú asociačnú reťaz, pomocou ktorej sa sám môže dostať k rozlúšteniu týchto obrazov, zároveň do svojrázneho básnického sveta intimity, erotiky, do očarujúceho ľúbostného vzťahu pomyselnej ľudskej dvojice. Je to rozprávková skutočnosť, ktorá sa mohla alebo môže udiať s hociktorým ľudským párom. Takým spôsobom aj najintímnejšia sféra ľúbostnej poézie Fazekašovej dostáva všeobecnú platnosť. Autorka pracuje so svojráznym systémom symbolov a metafor. Medzi symbolmi ženy sa často stretávame so slovami: *jablko, marhuľa, plod, ovocie, rana,* atd. Symbolom muža býva u nej *klas, dážď, slnečný lúč* atď. Náznakom ľúbostného aktu bývajú občas celé sústavy metafor: *dážď hojil pukliny pôdy; Koráby polovice jabĺk / rozhojdané na stole II; Teplom zažneš I jemne / koncert lásky // Vôňa ovocia: / ranený plameň/ v ňom //; Prídem ta ľúbiP I až v záhrade / jabĺčka // vzbĺknu / od vzrušenia //* atd. Druhý cyklus zbierky *Obavy z počiatku konca* vyjadruje obavy autorky z nejakej blížiacej sa spoločenskej katastrofy, obavy z toho, Čo všetko môže človek stratiť.

Tretí cyklus *Veci na ktorých ešte záleží* nadväzuje aj tematicky, aj náladové na druhý cyklus. Autorka odhaľuje hodnoty, ktoré pokladá za základné konštanty zmyslu života, ako sú: vzájomná pomoc, súdržnosť, spolupatričnosť, družnosť, rešpekt, dôvera, žičlivosť, trpezlivosť, uznanie, atď. Dotýka sa i základných otázok spoločenskej etiky: či sme tu len sami pre seba, a či aj pre druhých.

Napriek tomu, že autorka aj v týchto dvoch cykloch sa približuje k základným otázkam života svojím svojráznym, subjektívnym básnickým pohľadom a svoju výpoveď vyjadruje podobnými poetickými prostriedkami ako v prvom cykle, výsledok jej básnického zobrazovania aj tu nadobúda všeobecnú platnosť. Zaručuje to v prvom rade humanizmus a realizmus jej poézie.

Alexander Kormoš

Zrkadlá *(Publicistika)*

Vladimír Mináč o nás

„Slovenská literatúra v Maďarsku nie je na zahodenie.

Národný umelec, predseda Matice slovenskej Vladimír Mináč bol už viackrát na priateľskej návšteve v našej vlasti, aby bližšie spoznal život Slovákov v Maďarsku. Počas svojej poslednej návštevy sa stretol aj s členmi Literárnej sekcie DZSM na neformálnej besede, hlavnou témou ktorej bol, samozrejme, slovenský literárny život v Maďarsku. Prinášame výber z jeho zaujímavých myšlienok, týkajúcich sa národnostnej politiky MLR, bytia našej národnosti a literárneho života Slovákov v Maďarsku:

„To, čo maďarská vláda začala v oblasti národnostnej politiky pred desiatimi rokmi, je vec užitočná, blahodarná pre strednú Európu, aj pre vnútornú politiku MĽR. To, čo sa v tejto oblasti vykonalo doteraz, to nie sú síce prvé, ale ani nie posledné kroky. Najmä v národnostnej školskej politike. Jej mnohé zásady sú veľmi správne, samotná prax je však nedotiahnutá, nie je dosť dôsledná, zmysluplná. Nazdávame sa však, že nikto nemá nijaký záujem o to, aby sa správne zásady neuskutočnili do svojich dôsledkov."

„Najdôležitejšie medzi ľuďmi je porozumenie. Od schopnosti porozumenia závisí osud ľudstva. My Slováci, sme malý národ, takisto ako Maďari. Myslím si, že je čas, keď si to uvedomujeme na obidvoch stranách. Uvedomujeme si, že niet inej možnosti ako možnosti dorozumenia a priateľstva. Aj vy ste článkom v tomto stredoeurópskom priateľstve, veď cez vás aj my, Slováci na Slovensku pociťujeme hlbšie a lepšie Maďarsko. Vieme, že sídlite v tejto krajine dávno, ale to, že ste Slováci, vám dodáva zvláštnu príchuť; ste do istej miery korením, soľou tejto krajiny. To, aby ste ešte existovali ako Slováci, aby ste boli tou soľou, ktorá sa nesype do oka, ani do rany, ale ktorou sa solia vybrané jedlá strednej Európy, je vašou povinnosťou, aj vašim zmyslom."

„Mnohé nedorozumenia a skeptické postoje na možnosti spolunažívania v strednej Európe vznikajú z nedostatku informácií, alebo z informačného šumu, ktorý sa rodí občas aj zámerne, aby sa z maličkých pohnútok vyvodili obrovské dôsledky."

„To, Čo sa stalo v slovenskom kultúrnom pohybe v Maďarsku v posledných desiatich, alebo pätnástich rokoch, je vec skutočne aj chvályhodná, aj skoro nepochopiteľná — ak myslíme na trendy slovenskej menšiny v Maďarsku, ktoré tu existovali už 100-120 rokov. Nás pravdaže tento obrat môže iba tešiť. Vieme, že ten obrat bez našej pomoci by nebol taký, aký je. Možno, že by sa bol stal, ale nebol by sa stal tak ako sa stal. V dejinách vždy ide aj o subjektívnu podmienku. A tou subjektívnou podmienkou v dejinách objektívneho vývinu Slovákov v Maďarsku je aj Matica slovenská. Takže my sme ten subjektívny činiteľ so Slovákmi v Maďarsku. Myslím si, že pokiaľ vznikla slovenská literatúra v Maďarsku, teda literatúra Slovákov v Maďarsku, to nie je ani náhodné. To je práve odvodené od tohoto celkového pohybu. A to, že vznikla, nás napĺňa tak trochu aj pýchou. Vidí sa nám len, že nemusíte začínať od začiatku tak ako sa vám niekedy zdá. Existujú tu tri tradície: — tradícia slovenskej pokrokovej literatúry — tradícia pokrokovej maďarskej literatúry a tradícia slovenskej literatúry v Maďarsku, ktorá tiež jestvovala, hoci nie v čistej literárnej podobe, ale napríklad v podobe kalendárovej literatúry. Táto tiež nebola na zahodenie, neponevierala sa len tak náhodne po týchto terénoch uhorských. Vy prichádzate nie z ničoho, ale z niečoho. Treba teda vedieť, že sa môžete opierať aj o tento literárny, alebo publicisticko-literárny vývin, ktorý možnože sa zastavil na niekoľko desaťročí, ale nikdy vlastne nezanikol."

„Slovenská literatúra v Maďarsku nie je len taká na zahodenie, ale miestami celkom vážna, ktorá môže prehovoriť aj do kontextu celoslovenskej literatúry."

Imrich Fuhl

Edičná činnosť DZSM

(1978-1988)

Pred dvanástimi rokmi, prvýkrát v dejinách národností v Maďarsku, sa zrodili podmienky sústavného vydávania publikácií v národnostných jazykoch, keď *Ministerstvo kultúry* (MK) zabezpečilo k tomu potrebné finančné prostriedky. Po zdolaní počiatočných ťažkostí v *Národnostnej redakcii* (NR) vydavateľstva *Tankönyvkiadó* (TK), kde sa dovtedy vydávali národnostné učebnice, začali sa od r. 1977 redigovať a vydávať aj publikácie národnostných *zväzov.*

Keďže od surového rukopisu po hotovú knihu prejde obyčajne 1,5 roka, prvá publikácia DZSM vyšla r. 1978. Bola to antológia troch básnikov a dvoch prozaikov s názvom Výhonky. Desiate výročie tejto významnej udalosti si pripomínajú členovia *Literárnej sekcie* DZSM práve v tomto roku, keď sa bilancuje aj edičná činnosť nášho zväzu.

Po vyriešení osobných, vecných a organizačných problémov, pod vedením a kontrolou *Národnostnej redakčnej rady* (NRR) pri MK, redigovanie a vydávanie publikácií DZSM sa postupne dostalo do svojich normálnych kofají. Nebol to však vôbec ani jednoduchý, ani hladký proces. Jeho disonantné dozvuky sa utíšili iba v nedávnej minulosti.

Počiatočné ťažkosti

V Národnostnej redakcii TK som mal spočiatku sám na starosti nielen redigovanie učebníc, ale aj publikácií DZSM, kdežto na ostatných národnostných úsekoch vykonávali túto prácu dvaja redaktori. Vtedajší šéfredaktor NR pri mojom nástupe do redakcie v r. 1977 sľúbil, že na redigovanie slovenských učebníc čoskoro zabezpečí ďalšieho redaktora, ale svoj sľub nesplnil ani v r. 1979,

následkom čoho po trojročnej práci pre dvoch zamestnancov som s výpoveďou opustil svoje pracovisko. Po mojom odchode šéfredaktor ihneď prijal novú pracovnú silu na redigovanie slovenských učebníc, pričom publikácie DZSM dal redigovať externým spolupracovníkom. Tým však otázka vyriešená nebola, keďže ešte zostávalo vykonávať administratívnu prácu týkajúcu sa vydávania publikácií DZSM. Zároveň vysvitlo, že z právneho hfadiska externého redaktora nie je možné brať na zodpovednosť do tej miery ako zodpovedného redaktora, ktorý je pracovníkom vydavateľstva. Preto bolo nevyhnutné zamestnať ešte jedného zodpovedného redaktora. Takto nastúpila do redakcie dr. Mária Žiláková, ktorá tu narazila na nezvládnuteľný neporiadok, pozostalý z viacerých rokov. Nečudujem sa, že asi po jednom roku aj ona stadiaľ odišla. Na dlhé naliehanie nového vedenia Národnostnej redakcie v TK r. 1984 som sa vrátil na svoje bývalé pracovisko. Popri bežných povinnostiach skoro dva roky som pracoval na usporiadaní premeškaných administratívnych záležitostí (honoráre a zmluvy autorov, lektorov, prekladateľov atď.).

Zástupca šéfredaktora ma ubezpečil, že dôvody pre ktoré som r. 1979 odišiel, už neexistujú. Mal namysli prevdepodobne osobné príčiny, a na tie najhlavnejšie ani nemyslel: neprijateľné princípy alebo bezprincipiálnosť riadenia, nedostatky vo vecných a osobných pracovných podmienkach atď. Zistil som, že určité zmeny naozaj nastali, ale niektoré z niekdajších problémov ešte stále pretrvávali napr.: neopodstatnene priorizované rukopisy, veľká zodpovednosť a skoro nijaká kompetencia zodpovedných redaktorov, prílišná zhovievavosť niektorých lektorov voči nekvalitným rukopisom, byrokratické postupy atď. Popri týchto problémoch sa objavili aj nové. Napríklad zodpovední redaktori publikácií národnostných zväzov neboli Členmi NRR, takže ich stanovisko sa nemohlo uplatniť v podstatných otázkach edičnej činnosti, hoci práve oni poznajú najlepšie formálnu a obsahovú úroveň rukopisov a tiež i odbornú úroveň lektorov a prekladateľov. Z tejto chyby vzniklo veľa zbytočných komplikácií. Ako pozitívum treba zaznamenať, že na posledné zasadnutie NRR boli pozvaní aj zodpovední redaktori.

V zrkadle čísel

Od počiatku sústavného vydávania národnostných kníh vyšlo spolu 153 publikácií (z toho 43 slovenských, 44 nemeckých, 22 rumunských a 44 v jazykoch Juhoslovanov). To znamená, že v tomto období vyšli v národnostných jazykoch priemerne 3 knihy ročne. Primer u slovenských publikácií činí 3,5. Spomedzi 43 slovenských kníh bolo 20 zväzkov z beletrie: 4 antológie (1 miešaná, 1 prozaická, 2 básnické) a 16 samostatných zbierok (10 básnických a 6 prozaických). Medzi prozaickými sú 4 zbierky krátkej prózy a 2 romány.

Na miešanej antológii (Výhonky) sa podieľali piati, na antológii básní pre deti (Fialôčka, fiala) šiesti, na básnickej antológii (Chodníky) desiati a na antológii krátkych próz (Pramene) šiesti autori. V súčasnosti máme 16 aktívnych autorov beletrie, a 6 takých,ktorí píšu o. i. aj literárnu kritiku. Literárna sekcia, založená r. 1981, má 23 členov. Jej úlohou je o. i. napomáhať edičnú činnosť DZSM.

Naše beletristické publikácie spočiatku ilustroval len jeden výtvarník *(Ondrej Lukovický),* avšak na žiadosť autorov sme počet ilustrátorov zvýšili. Dnes ilustrujú naše knihy okrem O. Lukovického *Andrej Lehocký* a *JánMušto.* V budúcnosti zapojíme do tejto činnosti aj vysokoškoláka *Michala Klbača.*

Okrem beletristických publikácií vyšli vo vydavateľstve TK 2 ročníky Nášho kalendára (1977, 1978), 7 národopisných, 6 folklórnych, 2 jazykovedné a 2 historické publikácie, resp. 1 monografia, 1 výtvarný a 1 hudobný zväzok.

Trampoty s rukopismi

Usmerňovanie vydávania národopisných a folklórnych publikácií zabezpečuje *Národopisná sekcia* DZSM. Od svojho posledného zasadnutia prevzala do svojej opatery aj historické publikácie, kedže po vydaní dvoch zväzkov seriálu *Spoločný osud — spoločná cesta*

sa zdalo, akoby vydávanie publikácií z oblasti dejín Slovákov v Maďarsku stratilo svojho gestora. V tomto zmysle sa jej názov zmenil na *Vlastivednú sekciu* a utvorilo sa aj nové vedenie sekcie, ktoré dokáže vyhovieť všetkým požiadavkám edičnej činnosti. Za predošlého vedenia sa vyskytli v činnosti sekcie rôzne problémy, ktoré vyplývali z nedodržovania termínov pri odovzdávaní rukopisov a mnohokrát aj z ich nedostatočnej formálnej, obsahovej ajazykovej úrovne. Veľké problémy spôsobovali aj rukopisy v madarčine, kedže sme nemohli zabezpečiť spoľahlivého prekladateľa, ktorý by náležité ovládal oba jazyky a odbornú terminológiu z oblasti národopisu. Dlho bola nevyriešená aj otázka redigovania národopisných publikácií. Externí redaktori sa bud nevyznali v redakčnej práci, alebo neovládali náležité spisovnú slovenčinu a odbornú terminológiu. Vyskytol sa i príklad, keď sa všetky tieto nedostatky stretli v jednej osobe. V takom prípade rukopis zredigoval zodpovedný redaktor vydavateľstva, avšak sám bez národopisnej odbornej kvalifikácie. Honorár za redigovanie však aj v takom prípade sa dostal externému, tzv. „odbornému" redaktorovi.

Ďalším závažným problémom v tejto súvislosti bola otázka fonetickej transkripcie nárečových textov, nedostatky ktorej sa vyskytovali najmä vo folklórnych, ale vo veľkej miere aj v národopisných rukopisoch. V tejto oblasti sa občas vyskytol aj diletantizmus, nedôslednosť, ba i povrchnosť. Keďže materinským jazykom našich Slovákov je v užšom zmysle slova ich nárečie a súčasťou ich tradičnej kultúry je o. i. ich ľudová slovesnosť, niektorí naši autori folklórnych a národopisných publikácií by mali pristupovať k spracovaniu týchto pamiatok tradičnej kultúry našej národnosti s väčšou úctou a zodpovednosťou než doteraz.

V dôsledku horeuvedených problémov sa stalo, že vydanie niekto rých rukopisov sa oproti plánovanému času presúvalo na další rok.

Bez čitateľov niet literatúry

V poslednom medzikongresovom období (1983—1988) sa tieto problémy a nedostatky postupne odstránili, ale neskôr, najmä od

r. 1987, sa vyskytli aj problémy finančného rázu. Ročný rámec Štátnej dotácie pre vydávanie národnostných publikácií od r. 1976 bol stály, cena papiera a tlačiarenské náklady sa postupom času značne zvýšili. Preto súčasné finančné prostriedky nestačia k tomu, aby sa aj naďalej vydávalo ročne toľko titulov ako doteraz.

Keďže celková hospodárska situácia krajiny sa očividne zhoršuje, v blízkej budúcnosti sotva bude možné, aby sa štátna dotácia zvýšila. Preto bude treba aspoň prechodne znížiť počet titulov a dôslednejšie priorizovať také tituly, ktoré sú zo strany čitatejov vyhľadávanejšie a vydávanie ktorých je rentabilnejšie. Zvýšenie rentability našich publikácií bude úzko súvisieť so zvýšením ich nákladu a hlavne s otázkou ich rozširovania, ktorá až podnes nieje vyriešená.

Zdá sa, že zanedlho budeme postavení zoči-voči holej skutočnosti, že bez čitateľov niet literatúry. A to ani umeleckej, ani odbornej. Naši autori veľmi dobre poznajú tento problém od samých začiatkov svojej tvorivej činnosti a aj preto sa tak intenzívne zaujímajú (najmä beletristi) o otázku rozširovania, resp. o charakter systému a úroveň slovenského národnostného školstva, ktoré by malo byť aj zárukou permanentnej výchovy chápavých čitateľov. Uvedomujeme si však, že súčasný systém národnostného školstva od r. 1961 nevyhovuje takýmto, ale ani iným základným požiadavkám (príčinou toho nie sú učitelia), a preto bude potrebné v blízkej budúcnosti vytvoriť čo najširšiu sieť jednojazyčných slovenských škôlok, resp. základných a stredných škôl. Bez nich totiž — vzhľadom na to, že u nás dominuje asymetrický bilingvizmus na úkor slovenčiny —je nemysliteľné zabezpečenie symetrického bilingvizmu, jednej zo základných podmienok existencie každej národnosti.

Gregor Papuček v *„Rozhovore o nálade Slovákov v Maďarsku"* (Békési Élet, 88/1, Anyanyelv, nemzetiség, egyenjogúság, str. 68) zaujíma toto stanovisko: *„…ak chceme vy chovávat dvojjazyčné generácie, musíme ich vyučovať v jednojazyčných školách, v školách s vyučovacím jazykom slovenským, aké pôsobili v Békéšskej Cabe a v hlavnom meste do r. 1960. Dnes v týchto dvoch gymnáziách a základných školách, ako i v ďalších troch vidieckych základných školách, sa vyučuje v slovenčine iba slovenský jazyk a*

literatúra, zemepis, dejepis a čiastočne i hudobná výchova a spev. Mimo týchto hodín deti hovoria po maďarsky." K tomuto treba ešte dodať, že okrem tu vymenovaných škôl naši žiaci sa učia v maďarských škôlkach a základných školách, kde sa slovenčina vyučuje iba ako jeden z predmetov. Tento typ školy, ktorý predstavuje asi 80% tzv. slovenských národnostných škôl, vôbec nevyhovuje snahám o zachovanie materinského jazyka a národnostného povedomia.

Bez Školy niet Čitateľov

Kľúčovou otázkou existencie našej národnosti je predovšetkým pestovanie materinského jazyka a národnostného povedomia, v čom hlavnú úlohu by mala zohrávať *rodina, škola* a *knižnica.* Kedže rodičia našich žiakov sa učili tiež prevažne v maďarských školách, kde boli vychovávaní v maďarskom národnom duchu, znalosť svojho materinského jazyka si mohli zachovať iba na úrovni archaického nárečia s pomerne chudobnou slovnou zásobou, čo dnes už nezodpovedá potrebám súčasnej komunikácie. Preto výuka v spisovnej slovenčine a výchova v národnostnom duchu sa stala kardinálnou úlohou škôlky a školy. Aspoh dovtedy, kým sa nové slovenské mamičky nezačnú prihovárať svojim novorodeniatkam v spisovnej slovenčine. Lebo iba vtedy sa prinavráti *slovenskej rodine* jej základná funkcia — výchova v národnostnom duchu a jazyku - ktorú prechodne stratila práve v posledných troch desaťročiach.

Aj *knižnica* a v nej *slovenská kniha* môžu plniť svoju pôvodnú funkciu — zabezpečenie dialógu medzi autorom a čitateľom — iba vtedy, ak sa stretnú s chápavým čitatelom odchovanom v ozajstnej slovenskej škole.

Alexander Kormos

O deformovaní našich priezvisk

U nás, v Maďarsku, je jav deformovania slovenských priezvisk neobyčajne častý. Možno povedať, že sa deformuje na tomto poli takmer všetko, čo je de formová telné. Nie všetci si to všímame. Najviac preto nie, lebo nie všetci sme jazykovedci, ba často už ani nie Slováci. Deformácia priezvisk tu má vefmi bohaté tradície. Robí sa to už veľmi dávno. A húževnato. Aj vedome, ale aj nevedome—z čírej neznalosti.

Myslím, že nie je ťažko uznať, že každé priezvisko je najsprávnejšie napísané a vyslovené tak, ako sa píše a vyslovuje vo vlastnom etniku. Odchýlky od normy sa môžu prejaviť v písme, vo výslovnosti, alebo súčasne v oboch. Vyhnúť by sa im dalo jednoducho tak, keby sme si vyberali len priezviská nedeformovateľné, ako sú napr. *Komár, Kalina, Vladár, Zdenka, Buk, Robotka* atď., a veľmi by sme pri tom dbali, aby niekto nedokázal urobiť nemožné, aby nezdeformoval nedeformovateľné.

V maďarskom prostredí máme celý rad typických prípadov, v ktorých deformácia stopercentne nastane.

1. Ak sa priezvisko končí na -o, v maďarskom prostredí dostane ešte dĺžeň navyše, a bude z neho -ó: *Petro > Petró, Durko > Durkó, Jančo > Jancsó, Blažko > Blaskó, Petko > Petkó* a pod.

3. Ak sa priezvisko končí na *-ský,* dochádza k opačnému javu, koncovka stráca svoj dĺžeň: *Dedinský > Dedinský* alebo *Gyegyinszki, Lipský > Lipszky, Polanský > Polyánszky, Majerský > Majerszky* a pod.

4. Takisto sa deformuje aj koncovka *-ný: Konečný > Konyecsni, Dolný > Dolni, Lopušný > Lopusni* a pod.

5. Koncovka -/' v priezviskách typu *Hab a]* sa deformuje na *-i: Bakaj > Bakai, Makaj > Makai, Nebahaj > Nebahai* a pod.

6. Pôvabne sa deformuje koncovka *-čok* na maďarské *-csók* (bozk!) a z rýdzich slovenských priezvísk vznikajú tak zdanlivo rýdze maďarské: *Synčok > Színcsók, Nemcok > Nemcsók, Adamčok > Ádámcsók* a pod. Pomaďarčení nositelia týchto mien sa často nedajú presvedčiť, že ich meno nieje maďarské.

7. Čítanie starodávneho slovenského pravopisu (či spôsobu písania) podľa dnešných maďarských noriem tiež pôsobí mnoho deformácií vo výslovnosti: *Kollár (Kolár) > Kollár, Kollárik (Kolárik) > Kollárik, Jasso (Jaso) > Jassó, S tollár (Stolár) > S tol lár, Kassák (Kásák) > Kassák* a pod.

8. Deformáciu spôsobuje aj maďarský prepis mäkčeňom, alebo samohláskami *-i, -e* mäkčených spoluhlások: *Koničák > Konyicsák, Skrinár > Szkrinyár, Hornák > Hornyák* a pod.

9. Spoluhláska *ch* sa deformuje na *h: Tichý > Tihi, Strecha > Sztreha. Mucha > Muha* a pod., alebo na *k: Černoch > Csemok.*

10. Deformáciu pôsobí aj latinizovaný zápis, napr.:Pav//A: > *Paulik, Pavlenák > Paulenyák* a pod.

11. Časté sú aj vedomé deformácie, keď sa majiteľ, alebo maďarský zapisovateľ priezviska zámerne snaží o ďeformovanie na základe podobnosti výrazov: *Remeník > Remenyik > Reme'nyik > Reményi, Adamčok > Ádámcsók, Kola] > Kollai, Raso > Rásó, Sršeň > Szersény > Szersényi* atď.

12. Často sa ďeformujú naše mená aj preto, lebo ten, kto ich zapisuje, nevie ich správne vysloviť: *Vltsek (Vlcek) > Viltcsek, Brhlik > Brehlik, Klčik > Kelcsik* a poď.

Zaujímavé je sleďovať, ako sa vytvorila absolútne nemožná priezvisková poďoba *Lopusnyi.* Začiatkom bolo *Lopušný.* Poď maďarským vplyvom sa stratil mäkčeň, a *y* na konci sa vytratilo z veďomia, tvrďé *y* sa začalo ponímať ako ypsilon, a koncovka *-ny* ako maďarské *ny* t.j. ň. Slovenské priezvisko sa postupne čítalo po maďarsky ako *Lopusny* (t.j. Lopušň), a keďže v ušiach majiteľa priezviska ešte znelo koncové *y,* nuž sa k tomu pripísalo eŽte maďarské *i.* A takto vznikla ona čuďná poďoba *Lopusnyi.*

Samozrejme, všetko, o čom som ďoteraz hovoril, je len nepatrná ukážka z nekonečného množstva spôsobov komolenia našich mien.

Aj z toho mala však vidno, že poihrať sa tak trošku s hocakým menoslovom (lebo skomolené slovenské mená nájdeme všade) alebo telefónnym zoznamom, analyzovať si aspoň časť takýchto skomolenín je výsostne dobrodružná a poučná hra.

Pravda, tých skomolenín by bolo snáď menej, keby sme aspoň my, Slováci, boli trošku uvedomelejší, keby sme vedeli, čo naše priezvisko znamená, ako sa správne po slovensky píše, a nedovolili by sme si ho zdeformovať. Keď meno môjho novorodeného syna Zlatka chceli v matričnom úrade silou mocou napísať s dlhým *ó* (Zlatko), rozhodne som protestoval, až kým to nezapísali správne: *o*.

Viem, vec obyčajne nie je taká jednoduchá. Narodíme sa, a keď trošku podrastieme a naučíme sa Čítať, zistíme, že máme meno na nespoznanie zdeformované. Voláme sa napr. Durko, a v osobnom preukaze máme zapísané *Durkó!* Niektorý z našich predkov zabudol, alebo sa neodvážil protestovať. Ba možno ani si neuvedomujeme, že *Durkó* bol kedysi *Durko*.

Istý *Maglóczky* sa napríklad domnieval, že jeho menője anglického pôvodu! Nevedel, že ide o slovenské meno utvorené trošku skomolené z názvu slovenskej osady *Maglód* (pri Budapešti) príponou *-sky*. Malo by znieť totiž: *Maglódsky*. Vedieť to, bol by vedel aj to, že jeho predkovia sa presídili do Békéšskej župy nie z Anglicka, ale z Maglódu, a boli nie Angličania, ale Slováci.

Istý *Bucsánszki* vo Vacove, aj istý *Podmaniczký* v Budapešti tvrdili, že majú poľské meno! Tiež sa mýlili. Sú to mená slovenské. V domácom, slovenskom prostredí by sa správne písali: *Bucanský,* resp. *Podmanický.*

Opakujem a zdôrazňujem, že tieto deformácie sa mohli zrodiť takmer vždy bucf z absolútnej neznalosti slovenčiny, alebo z nežičlivého, sebeckého postoja k našej veci, často aj zámerne, teda vždy z nejakého nedostatku či už vo vedomostiach, alebo charaktere osoby, ktorá naše priezviská zapisovala.

Aj preto je prekvapujúce, že bohatú zbierku takýchto skomolenín už roky nachádzame aj v našich Eudových novinách a v Našom kalendári. Ťažko pochopiť príčinu tohoto stavu, veď v redakcii našich novín pracujú učení ľudia, a pritom Slováci. Nedo-

statky teda boli a podnes sú nielen inde, ale aj v nás. Dnes už pretrvávajú ani nie tak vo sfére našich vedomostí, ako skôr v oblasti povedomia, v nesprávnom postoji k vlastným veciam.

My, Slováci, sme čudný národ. Sami seba podrážame, a sami si to aj zideologizujeme, odôvodníme, prečo tomu tak musí byť. Ak si uvedomíme, čo všetko sme už v histórii podnikli proti sebe, treba sa len diviť, že ešte vôbec sme. A tento proces stále ešte nemá konca! V našej redakcii jeden redaktor napíše vo svojom príspevku *Husárik,* a druhý mu to vzápätí „opraví" na *Huszárik!* Pikantnosť tejto chúlostivej záležitosti len zvyšuje skutočnosť, že ten druhý redaktor je Slovenka zo Slovenska. Odvoláva sa na to, že mená sa majú písať tak, ako sú napísané v osobnom preukaze. Lenže osobný preukaz nie sú pravidlá slovenského pravopisu, a naše noviny nie sú osobný preukaz, aby sme v nich museli mať mená napísané skomolené. Dotyční redaktori sa nedajú ovplyvniť ani faktom, že na tom istom poschodí ich juhoslovanskí kolegovia redigujú svoje Národne Novine bez prihliadania na osobné preukazy, riadiac sa výlučne pravidlami svojho pravopisu.

My, Slováci, sme aj národ vynaliezavý. Zvlášť keď treba škodiť sebe. Nikto našej reči nedokáže škodiť toľko, koľko jej deň čo deň škodíme my sami. Lebo ak nejaký nevedomec namiesto *Borovsky* napíše *Borovszki,* náš redaktor hneď pridá ešte za lopatu a začne to skloňovať ako cudzie *priQzvisko.Borovszkiová* (namiesto*Borovská).* Preto sa naše noviny hemžia skomoleninami ako: *Stedraová (Štedrá), Lipszkiová (Lipská)* atď.

Tak si naši redaktori prepásli jedinečnú možnosť ukázať naším Slovákom, ako by sa ich priezvisko malo písať správne. Škoda.

Správne písanie priezvisk v našej tlači by mohlo prispieť aj k zvýšeniu národného povedomia príslušníkov našej národnosti. Lebo niet sa potom čomu diviť, ak si taký *Ádámcsók* hľadá svoje korene u starých Maďarov, alebo *Stedraová* u Talianov. Ale taký *Adaméok,* alebo taká *Štedrá,* to už je iná vec! Zďaleka vidno, že sú to Slováci.

Gregor Papucek

Opustiť rodný dom a zostať Slovákom

(Sociologický výskum)

Je všeobecne známe a navonok do istej miery i zákonité, že v modernej spoločnosti, v dobe zrýchleného technického rozvoja sa jedinec uniformuje, postupne — ba niekedy i radikálne — sa zbavuje vlastných osobitostí, identity, ktorá mu zabezpečila istotu v spoločnosti. Jedinec, ale i menšie kolektívy sa pokúšajú prispôsobovať sä v prvom rade k celospoločenským nárokom a požiadavkám. Vzťahuje sa to aj na jedinca národnostného pôvodu. Patrí tiež k historickým zákonitostiam, že národnostný kolektív si — tiež do istej miery automaticky, spontánne — zachováva svoj jazyk a naň nadväzujúce kultúrne tradície len v etnicky uzavretom spoločenstve. Približne takéto uzavreté národnostné kolektívy existovali u nás do r. 1945 (výnimočne do r. 1950—1955). Platí to aj pre naše slovenské jazykové ostrovy, obce.

Hneď po roku 1945 vznikla široko otvorená, demokratická spoločnosť, ktorá neexistovala ani v starom Uhorsku, ani v horthyovskom Madarsku, zápasiacim s feudálnymi prežitkami v spoločenskej štruktúre. Následkom spoločenských zmien došlo k prvej celoštátnej migrácii v každej spoločenskej vrstve. (Druhá veľká mobilizačná vlna postihla našu spoločnosť v r. 1965.) Do mobilizačného procesu sa zapojili v prvom rade dolnozemské slovenské osady.

Vychádzajúc z týchto, dnes už historických poznatkov a z toho faktu, že vo východnej časti Dolnej zeme je vyše polovica Slovákov žijúcich v Madarsku, začali sme prvý experimentálny dotazníkový výskum medzi rodinami pochádzajúcimi z tohoto kraja.

Pri výskume bol základnou otázkou nasledovný prístup k problematike: ako si jedinec, ktorý pochádza z národnostného kolektívu, zachová alebo pokúša sa zachovať i nadalej jazyk a kultúru svojich predkov a či je schopný ju odovzdať svojim potomkom ...

K dotazníkovému výskumu som si vybrala rodiny, ktoré sa presťahovali po r. 1945 z jedinej dolnozemskej lokality — Slovenského Komlóšu (Tótkomlós) do Budapešti a blízkeho okolia hlavného

mesta. Výber týchto dvoch lokalít opodstatnili nasledovné argumenty a kritériá:

Hlavné mesto Maďarska sa po r. 1945 stalo hlavným cieľom migrácie obyvateľstva z celej krajiny. Stať sa obyvateľom hlavného mesta je určité „status symbolum", znamená isté spoločenské „pozdvihnutie sa", najmä v očiach tých, ktorí nie sú obyvateľmi hlavného mesta. (Tak je to inak na celom svete, ale táto motivácia zohráva hádam ešte dôležitejšiu úlohu v stredoeurópskom regióne.) Dôležitým faktom pri výskume boli i závery a hypotézy sociologických výskumov, že totiž vo veľkomeste sa jedinec najviac stráca, hrozí mu uniformovanosť.

Slovenský Komlóš charakterizuje ako východiskovú, „opustenú" lokalitu z etnického hľadiska relatívne optimálny vývoj, ak situáciu tejto obce porovnáme s národnostným rozvojom ostatných slovenských obcí v Maďarsku, a to obcí rôzneho typu. Kolektív osady mal silné národnostné povedomie. Osada bola dlho uzavretou, hospodársky a kultúrne sebestačnou slovenskou lokalitou. Do r. 1947 mala až 12 000 obyvateľov, naproti tomu v súčastnosti patrí k osadám, v ktorých z roka nárok klesá počet obyvateľstva; v osemdesiatych rokoch počet obyvateľov nedosiahne 8000. O kohéznej sile etnika a kolektívu svedčia aj nasledovné údaje: Napriek silnej spoločenskej diferenciácii po roku 1890 príčinou, ktorej bol vznik bohatej vrstvy sedliactva a vrstvy poľnohospodárskeho proletariátu — následkom čoho sa vyostrili aj spoločenské protiklady — kolektív si naďalej zachoval silný etnický (slovenský) charakter. (Práve opačný proces sa odohrával v Sarvaši, kde najbohatšia vrstva roľníctva sa pomaďarčuje a veľmi veľome sa pokúša vytrhnúť sa z etnického okruhu.) Vrstva bezzemkov (okolo 30% obyvateľstva) neopúšťa svoje roďisko ďo roku 1945. V predvojnovom období vyučená mládež, pochádzajúca z vrstvy bohatých a stredných roľníkov, sa vracia po štúdiách do svojho kolektívu. Do r. 1945 formoval charakter obce slovenský kolektív: 1. V miešaných — väčšinou slovensko-madarských — manželstvách dominujúcim zostal slovenský jazyk a kultúra, prišlý Člen rodiny sa najčastejšie poslovenčil.

(V súčasnosti v miešaných manželstvách prebiehajú opačné procesy, rodiny sa pomaďarčujú.)

2. Maďarské a židovské rodiny, ktoré sa od konca minulého storočia začali usadzovať medzi Komlóšanmi, sa hlboko integrovali do kolektívu osady. Mnohí si osvojili jazyk, usilovali sa spoznať zvyky, prispôsobiť sa k mentalie tunajších Slovákov.

3. S podobným procesom integrácie sa stretneme aj u komlóšskych Cigáňov. V snahe prispôsobovať sa k tunajšiemu kolektívu, cigánske obyvateľstvo si osvojilo popri madarčine aj slovenčinu. S podobným trojjazyčným cigánskym kolektívom sme sa v iných slovenských dolnozemských osadách nestretli.

4. V r. 1945, počas pozemkovej reformy, časť obyvateľstva, vzhľadom k úzkemu chotáru obce, mala možnosť získať pôdu ďaleko od obce. Nikto však neprijal túto ponuku a radšej volil i naďalej „bezzemkovosť" než by bol opustil svoj kolektív a svoju rodnú obec.

Napriek tejto silnej kohéznej sile najmä po r. 1948 narastá počet tých, ktorí opúšťajú svoje rodisko. Tkvie to v prvom rade v dvoch príčinách:

1. V čase tzv. výmeny obyvateľstva medzi MLR a ČSR (1947-48) opúšta okolo 4000 osôb Slovenský Komlóš a namiesto nich tu usadzujú madarské rodiny odsunuté zo Slovenska. V dôsledku tohoto procesu sa vlastne rozpadol vyše dvoch stáročí trvajúci stabilný slovenský kolektív, mnohí takto stratili dovtedy existujúcu príťažlivú silu spoločenstva, čo ich vlastne inšpirovalo k odchodu.

Druhým základným zdrojom mobility boli revolučné, demokratické tradície politických hnutí v obci, ale i na Búrlivom kúte (Viharsarku). Mnohí sa zúčastňujú na výstavbe novej spoločnosti ako predstavitelia ústredných štátnych a straníckych orgánov na celom území štátu.

3. Propri týchto dvoch vyzdvihnutých príčinách mohli by sme pripomenúť ešte motiváciu študijnú. Po r. 1949 vzrastá počet žiakov z Komlóša na rôznych budapeštianskych stredných a vysokých školách. Medzi tieto patria aj dve slovenské inštitúcie:

VZŤAHY K SLOVENSKEJ KULTÚRE

Rok odchodu	Vek v roku odchodu	Príčina odchodu	Zamestnanie v Budapešti	Vzťah k rodnej obci
I. 1948	**22**	zamestnanie v štátnom aparáte	úradník, vojak z povolania, vedúci v ľahkom priemysle	stály, príbuzenský, priateľský
2. 1952	**21**	Stúdium	funkcionár, vedúca funkcia v straníckom aparáte	stály, príbuzenský
3. 1951	**26**	preložený do ústredia aparátu strany	vedúci oddelenia, riaditeľ potravinárskeho závodu	stály, rodinný, priateľský, úradný, hospodársky
4. 1953	**19**	Stúdium	stredoškolský profesor	rodinný, príbuzenský
5. 1949	**24**	štúdium	vojak z povolania	rodinný, príbuzenský, ročne 5-6-krát cestuje do rodnej obce
6. 1962	19	Stúdium	zdravotná sestra	príbuzenský
7. 1948	**14**	štúdium	funkcionár vo vedení strany, vedúci v štátnom aparáte: v pofiio-hosp. (agr. inž.)	rodinný, príbuzenský, úradný-hospodársky
8. 1953	**15**	štúdium	závodný riaditeľ v priemysle	raz do roka návšteva príbuzných, každých 5 rokov stretnutie s bývalými spolužiakmi

Používanie jazyka	Tradície	Kultúrne inštitúcie	Transmisia, prenos kultúry
zriedka, najčastejšie v rodnej obci	výročné sviatky tradičné jedlá	zriedkavé návštevy slovenského klubu v Budapešti	málo
v rodinnom kruhu na úrovni dialektu často	mnohé rodinné sviatky, jedlá	-	velmi málo
v rodinnom kruhu, v zahraničných stykoch podniku	výročné sviatky, zvyky, jedlá, určité, týmto kolektívom ustálené správanie sa	s viacerými domácimi slov. inštitúciami, znalosť lit. jazyka a kultúry celoslovenskej	dve dcéry navštevovali slov. zákl. a strednú školu, jedna je učiteflcou slovenčiny
v rodnej obci	rodinné zvyky	-	veľmi málo
v rodinnom kruhu s manželkou	rodinu pokladá za zachovávateľa domácich tradícií		deti sa v rodinnom kruhu naučili po slovensky
neopoužíva	málo si zachovala	-	nemá deti
v príbuzenských vzťahoch v rodnej obci, dobre ovláda aj lit. sloveniinu	rodinné zvyky, pozná celý kul-Wrny systém obce	niekedy sa dostane do styku s nimi	málo
málo, len v obci v príbuzenskom kruhu a v stykoch firmy s Československom	nie je zachovávateľom tradícií		

Rok odchodu	Vek v roku odchodu	Príčina odchodu	Zamestnanie v Budapešti	Vzťah k rodnej obci	Používanie jazyka	Tradície	Kultúrne inštitúcie	Transmisia, prenos kultúry
9. 1954	28	zmena pracoviska	zamestnanec Ministerstva vnútra	príbuzenský	na jazykovom kurze si osvojil aj lit. slovenčinu, používa ju len v zahraničných stykoch	nezachováva		
10.1978.	51	presťahovanie sa k de ttom	zamestnané v domácnosti	ledva udržuje styky	v kruhu príbuz-ných, rodiny	tradičné jedlá	—	—
11.1950	14	prestehoval sa spolu s rodinou	vojak z povolania	návšteva príbuzných	zriedka používa	stravovacie zvyky	—	málo
12.1948	14	štúdium	chemický inžinier, výskumník, vedúci	príbuzenský (bratanec)	s príbuznými rodnej obci	nezachováva tradície	—	—
13 1959	43	presťahoval sa k de tom	správca rekreačného strediska	príbuzenský	v rodinnom kruhu, v turistickom ruchu	rubrika zostala nevyplnená		
14.1948	**23**	zmena profesie	Ministerstvo vnútra (polícia)	zriedkavé príbuzenské vzťahy	nepoužíva; len pasívny vzťah (rozhlas, televízor)	zachoval málo	rozhlas, televízor	nevyplnené
15.1957	14	štúdium	dopravný inžiniersky železničný projekčný ústav	slabý vzťah	v rodine	neodpovedal		neodpovedal
16.1947	31	stranícka práca	armáda (konkrétne nenaznačené)	príbuzenský	v národných stretnutiach	nezachováva	-	-
17.1949	30	muža jej preložili	revízor	príbuzenský	zriedka	nezachováva	tu bola zapísaná na-sledovná odpoveď: Hoci som slovenského pôvodu, na prosbu otca sa cítim a po-kladám za Maďarku.	nemá deti
18.1950	21	dostal sa do štát-neho aparátu	pracovník mestskej rady	stály, rodinný	v rodine, aj úradne	čiastočne	manželkaje učitefkou slovenčiny, jej povo-lanie aj preňho zna-menal neustály styk so slovenskou kultúrou	málo

Rok odchodu	Vek v roku odchodu	Príčina odchodu	Zamestnanie v Budapešti	Vzťah **k rodnej obci**
19.1959	**24**	vydala sa	pedagóg	zriedkavý
20.1950	**23**	stúdium	akademický maliar	príbuzenský

Používanie jazyka	Tradície	Kultúrne inštitúcie	Transmisia, prenos kultúry
stále, vyuíuje v slovenskej Škole	pevne zachováva tradície, rodinné sviatky, stravovacie zvyky	stály a mnoho-stranný	cíti, že jej deti sú nositeľmi tejto kultúry
vôbec nepoužíva	rubrika zostala nevyplnená		cíti, že za bohatý svet citov môžu deti ďakovať Slov. Kom-lóšu, starým rodi-čom

slovenský učiteľský ústav a katedra slovenčiny na Vysokej škole pedagogickej v Budapešti.

Vyplnené dotazníky som dostala od 50 bývalých Komlóšanov žijúcich v Budapešti. K príspevku pripájam hodnotenie odpovedí dvadsiatich osôb; hodnotenie sa vzťahuje tiež len na časť otázok. (Neuverejňujem v tomto prípade napr. odpovede na otázku, ako sa cítia v Budapešti, čo znamená pre nich ich povolanie, či by sa radi vrátili do svojej rodnej obce, alebo kde by najradšej žili mimo Budapešti atď.)

Údaje všetkých 50 osôb, ale i údaje pripojených 20 informátorov dosvedčujú, že 40 percent sa ich usadilo v hlavnom meste ešte v rokoch 1947-1949 (len málo v r.1950-51) a väčšina z nich sa usadila v Budapešti ,,nie dobrovoľne" svojím nástupom do štátneho alebo straníckeho aparátu. Tieto údaje sú ukazovateľmi tých procesov, ktoré od r. 1948 prebiehali v našej spoločnosti:

1. obyvateľstvo jedinej dolnozemskej osady zohralo dôležitú úlohu vo vedení, usmerňovaní novej spoločnosti;

2. národnostný pôvod — v tomto prípade slovenský — sa nestal prekážkou účasti v spoločenskom prerode. (Tu by som poznamenala, že Slováci v Maďarsku i v súčasnosti patria medzi najagilnejšie vrstvy spoločenského a politického života.)

Neskôr, ale už aj v rokoch 1951—1956, sa postupne zvyšuje počet tých, ktorí prichádzajú do Budapešti ako študenti a po skončení štúdia tu ostávajú natrvalo na rôznych pôsobiskách hospodárskeho a vedeckého života.

Vo vzťahu slovenskej kultúry a Komlóšanov žijúcich v Budapešti sa rysuje jednak aj neočakávane pozitívny stav (napr. vzťah ku kultúrnym tradíciám), ale pritom väčšina informácií aspoň naznačuje negatívne tendencie zmien. Kladne sa môže hodnotiť aj to, že viacerí udržujú styky i s novými slovenskými inštitúciami (klub, škola, tlač, rozhlas, televízia), pričom v poslednom prípade to niekedy znamená len vysielanie domáce slovenské, alebo len bratislavské a zriedkavejšie sa vzťahuje tak na domáce slovenské relácie, ako aj na bratislavské vysielanie. Ale vysoké percento informátorov neprichádza s týmito inštitúciami vôbec do styku, alebo je k ním celkom ľahostajné, mito inštitúciami vôbec do styku, alebo je k ním celkom ľahostajné.

K najzápornejším tendenciám, ktoré sú pre nás až výstražné, patrí transmisia slovenskej kultúry smerom k potomkom. Teda dedenie, odovzdávanie slovenského jazyka a kultúrneho dedičstva — nositetmi ktorého sú ešte všetci naši informátori — vlastným deťom. Väčšina detí neprevzala takto od svojich rodičov už temer nič alebo len veľmi málo. Zaujímavé sú pre nás odpovede, kde pri uvedenej znalosti slovenského jazyka a kultúry detí sú v zázemí

v prvom rade slovenské inštitúcie ako je škola (pozri si informácie pri Č. 3 a 19.)- Zdá sa, že popri týchto údajoch odpovede staršieho informátora — ktorého priami potomkovia už patria k strednej generácii, sa narodili ešte v rodnej obci rodičov, a v rodinnom kruhu si osvojili slovenský jazyk — sú už obrazom minulosti. Príčiny negatívnej tendencie, ktorá sa uplatňuje pri transmisii národnostnej kultúry, hlbšie nepoznáme. Medzinárodné a domáce skúsenosti nás vlastne upozorňujú, že rodinný kruh sám osebe, vytrhnutý zo širšieho kolektívu, nestačí k záchrane národnostnej kultúry. Je *to* len hypotéza, na ktorú sa v budúcnosti musíme opierať v ďalších výskumoch, keďže s podobnými prejavmi sa, bohužiaľ, stretneme už aj navonok a v ucelených slovenských dedinských kolektívoch; tento fakt nám vlastne ďalej potvrdzuje známy princíp modernej spoločností a asi východisko našej úvahy: národnostná kultúra sa môže zachovať len inštitucionálnou formou, hlboko vedomým prístupom a stálym inšpirovaním jej nositeľov v duchu tejto sebazáchovy.

Protikladná tendencia transmisie slovenskej kultúry bije do očí tým viac, že väčšina informátorov rozhodne zachováva časť tradícií svojich predkov: rodinné sviatky, stravovacie zvyky, normy kolektívneho a spoločenského správania (ktoré inak v minulosti boli silne opodstatnené — a to v dobrom slova zmysle — luteránsko-puritánskymi normami každodenného života). Tieto tradície sú vo veľkomestskom prostredí koreňmi a silnými zdrojmi identity, na ktorú by sa i naše slovenské ustanovizne mali opierať cieľavedomejšie.

Zámerom môjho príspevku bolo v prvom rade upozorniť na túto, navonok špecifickú problematiku slovenských rodín vo veľkom meste, ktoré však, ako nám to aj uvedené údaje ukazajú, sú nositeľmi aj všeobecnejších ponaučení, okrem iného aj toho, že v Budapešti žije nielen vyše sto komlóšskych rodín, ale aj slovenské rodiny z iných osád so slovenským obyvateľstvom, a ich počet v budúcnosti sa bude zrejme zvyšovať.

Anna Divičanová

Syn Európy v rodnej zemi

22. júna 1988 z cintorína *Scarmle Femcliff* pri New Yorku sa vydala na cestu Bartókova rakva na cintorín *Farkasréti* v Budapešti. Telesné pozostatky veíkého maďarského skladatela odprevadili na lodi *Alžbeta H.* aj Bartókovi synovia Béla a Péter. Telesné pozostatky B. Bartóka uložili na definitívny odpočinok 7. júla.

Tvrdý a nemilosrdný osud svetoznámeho hudobného skladateľa, klavírneho virtuóza, zakladateľa komparatívnej etnomuzikológit velkého vlastenca a horlivého hlásateľa idey zbratania národov nedovolil, aby sa splnila jeho najväčšia túžba vratit sa z emigrácie späť do svojej rodnej vlasti. Táto jeho prirodzená túžba sa mohla splniť iba 43 rokov po jeho smrti. Na počesť jeho pamiatky uverejňujeme tento príspevok.

(Redakcia)

„Iba z Čistého prameňa"

Mimoriadna šírka a hĺbka vedomostí Belovi Bartókovi umožnili zasahovat do naj rozmanitej áích hudobných žánrov i do vedeckej folkloristiky, pričom vo všetkom dosiahol mimoriadny stupeň dokonalosti. Jeho svojrázny umelecký štýl sa zrodil z hlbokého poznania ľudovej hudby východnej Európy. Sám o tom hovorí: *„Štúdium hudby dediny malo na mňa rozhodujúci vplyv, pretože ma priviedlo k úplnej emancipácii tónin a odpútalo od všemohúceho panstva dur-molsystému."*

Vo vtedajšom panskom šlachticko-zemianskom svete nielenže nepoznali, ale i nesmierne podceňovali ľudovú hudbu, práve to umenie, ktoré Bartók nazval *„čistým prameňom"* a ktoré bolo najsilnejšou inšpiráciou v jeho umení.

Za týchto okolností zohral Bartók svoju priekopnícku rolu v oblasti etnomuzikológie spolu so Z. Kodályom, ktorý r. 1906 v úvode ich spoločného diela *„Maďarské' ľudové' piesne pre spev a klavír" o.* i. píše:

„Prevažná časť Maďarskej spoločnosti ešte nie je dosť maďarská, uz nie dost naivná a ehe nie je dost vzdelaná na to, aby sa tieto piesne dostali bližšie k jej srdcu."

Najstaršie melódie maďarskej ľudovej hudby sa stretli s najmodernejšou výpoveďou európskej hudby v Bartókovom vedomí, keď píše:

„Keď... som sa zoznámil s dielami Debussyho a začal som ich študovať, s údivom som zistil, že i v metodike Debussyho hrajú vetkú úlohu určité pentatonické zvraty, zhodujúce sa s našou ľudovou hudbou. "

Bartók sa však neobmedzil len na domáci (maďarský, slovenský a rumunský) hudobný folklór, jeho výskumy zasiahli až do juhobalkánskej, ba i do arabskej a tureckej oblasti. Aj ohromná rytmická energia zložito delených úsekov, menlivé metrum a nezvyčajné tanečné kreácie sa u neho dnes chápu a vysvetľujú ako dôsledok dokonalej znalosti východoeurópskeho a arabského folklóru. Tu má korene aj jeho *pentatonika,* kombinácie *lydickych* a *mixolydických* tónin i prirodzených, tzv. *cigánskych stupníc.* Napriek tomu celková harmonická osnova jeho skladieb zostáva tonálna.

Béla Bartók sa narodil 25. marca 1881 v Sinnicolaul Mare (Nagyszentmiklós), v mnohonárodnostnom prostredí, kde žili Madari, Rumuni, Nemci a Juhoslovania. Svoj hudobný talent zdedil od rodičov, dedinských pedagógov, ktorí sa aktívne zaoberali aj hudbou. Prvé lekcie na klavíri dostal od matky, ktorá u svojho sedemročného syna konštatovala *absolútny sluch.* Prvýkrát koncertoval ako 11-ročný, keď s veľkým úspechom predviedol o. i. prvú vetu Beethovenovej sonáty *„Waldstein"* a spomedzi svojich skladieb *Tok Dunaja.*

Do gymnázia chodil v Bratislave, kde jeho ovdovela matka bola učiteľkou. Aj hudobné štúdiá začal v Bratislave (u Lászlóa Erkela a Antona Hyrtla) a dokončil ich na Hudobnej akadémii v Budapešti. Ako 18-ročný klavirista a skladateľ už dobre poznal diela všetkých klasikov, od Bacha po Brahmsa.

V Bartókovom diele sa ideálne spája a dopĺňa etnomuzikologická práca so skladateľskou a interpretačnou činnosťou. V jeho skladateľskej činnosti rozoznávame 5 etáp.

Prvé obdobie je poznačené nadväzovaním na postromantickú tradíciu (Ferenc Liszt, Richard Strauss). Kontakt s ľudovou hudbou a poznanie hudby C. Debussyho znamenali rozhodujúci obrat v jeho štýlovej orientácii, charakterizovaný syntézou impresionistických prvkov s hudobným myslením v duchu ľudovej hudby

(Dva portréty, Allegro barbaro pre klavír, Hrad kniežatá Modrofúza, Drevený princ). Tretie tvorivé obdobie je obohatené expresionistickými prvkami. Je to svet pantomímy: *Zázračný mandarín* a *Tanečná suita* (1923). Štvrté vývinové obdobie znamená vrchol jeho tvorby: *Cantata profana* (1930), *Hudba pre strunové' a bicie nástroje, III. IV. a V. sláčikové kvarteto,* dva *klavírne koncerty* a *//. husľový koncert* (1938). Piate obdobie znamená obrat k novej melodike a k vyhroteniu ostria predchádzajúcich výbojov. Sem patrí *VI. sláčikové kvarteto* (1939), *Concerto pre orchester* (1943), *Sonáta pre husľové sólo* (1944) a *///. klavírny koncert* (1945), ktorý je jeho posledným dokončeným dielom.

Vzmáhajúci sa fašizmus v medzivojnovom Maďarsku začal prenasledovať všetky humanistické a pokrokové idey. Preto sa nemohli doma uplatnit ani všeľudské hodnoty Bartókovho umenia. Napríklad v časopise Világ (Svet) anonymný kritik píše: *„Bartókova hudba je skôr patologický jav ako hudba."* Emil Haraszti v časopise Budapesti Hírlap o Bartókovi píše takto: „... *Jeho uí vari nijaká maďarská hudba nezaujíma? Stal sa apoštolom českej, rumunskej, slovenskej a ešte bohvieakej hudby, iba maďarskú zanechal..."* Nakoľko mali niektorí *„znalci"* pomýlené predstavy o maďarskej ľudovej hudbe, svedčí í to, že maďarskí šovinisti vyhlasovali o najstarších a naj ozaj stnejších maďarských Pudových piesňach, že sú to rumunské, a podobné názory hlásali rumunskí šovinisti, lenže z opačných pozícií.

Aby mohol pokojne pokračovať vo svojej skladateľskej a hudobnovednej činnosti, Bartók r. 1940 spolu so svojou rodinou emigroval do USA, kde pôsobil v stálej existenčnej tiesni ako výkonný umelec, pedagóg a etnomuzikológ.

Po vojne sa hodlal vrátiť do oslobodenej vlasti, ale predčasná smrť mu v tom zabránila. Zomrel 26. septembra 1945 v New Yorku.

Bartók a Slováci

Pri svojej bohatej a mnohostrannej činnosti Béla Bartók zozbieral mnoho tisíc ľudových piesní východoeurópskych národov. Vedeckým spracovaním — analýzou, triedením a porovnávaním — tohto rozsiahleho materiálu sa vytrvale zaoberal po celý svoj život. Veľký dôraz kládol na príbuznosť kultúr rôznych národov a etnických skupín žijúcich vo východnej Európe. Vo svojich etnomuzikologických prácach načrtol typológiu madarskej ľudovej hudby a jej porovnanie s ľudovou hudbou susedných národov.

Béla Bartók najskôr ako pracovník, potom ako Člen Madarskej akadémie vied sa začal zaoberať zbieraním madarských ľudových piesní. Hned[1] na počiatku tejto práce zistil, že poznanie výlučne maďarského materiálu vôbec nestačí k vedeckému výskumu; k tomu je potrebné čo naj dôkladnejšie poznať i materiál aspoň okolitých národov. Preto začal zbierať už r. 1906 i slovenskú ľudovú hudbu, v Čom s menšími-väčšími prestávkami pokračoval až do r. 1918.

Prvým dejiskom tejto zberateľskej práce na Slovensku boli v rokoch 1906—1909 stolice Gemer, Nitra a Trenčín. V novembri r. 1910 Bartók bol prítomný na hudobnej súťaži pastierov v Šahách (gajdy a pastiersky roh).

U prvom zväzku teraz už trojzväzkovej zbierky *Slovenské spevy* Bartók píše: „ *Vydávanie slovenských spevov je také utešené podujatie, že si môže od každého nárokovať čo najväčšiu podporu... Slovenské spevy sú takou významnou zbierkou, akých je málo, takže neskôr sa budú nimi nepochybne zaoberať mnohí zahraniční hudobní vedci*.

Cez prvú svetovú vojnu Bartók zbieral slovenské ľudové piesne v okolí svojho bydliska v Rákoskeresztúré a vo Zvolenskej stolici. Práve v okolí Zvolena zozbierané piesne ho priviedli na stopu tzv. valašských piesní. Sú to piesne *lydického* a *mixolydického* typu, ktoré pochádzajú hlavne z inštrumentálnej ľudovej hudby. Bartók im pripisoval mimoriadny význam v dejinách slovenskej ľudovej hudby; práve v nich videl najstaršie, najoriginálnejšie typy

slovenských ľudových piesní. Pod ich vplyvom sa Bartókovo tvorivé umenie obohatilo o podstatne nový znak.

Svojrázne tóniny piesní tohto typu sa vyskytovali v jeho celoživotnom diele od r. 1908 až do konca. V maďarskej muzikológii ich nazvali *bartókovskými tóninami.*

V popularizovaní Bartókovej hudby na Slovensku v medzivojnovom období mal najväčšie zásluhy jeho bývalý žiak na budapeštianskom konzervatóriu, Štefan Németh-Samorínsky. Bol to nadaný skladateľ, ktorý popri pedagogickej činnosti účinkoval aj ako dirigent a klavirista. V Bratislave založil *Spevácky zbor Belu Bartóka,* ktorý viedol vyše 20 rokov a propagoval ním aj Bartókovu tvorbu inšpirovanú slovenskou ľudovou piesňou. 4. marca 1931 Bartók prednášal v Bratislave o vplyve ľudových piesní na umelú piesňovú tvorbu. Na tomto podujatí sa zúčastnili všetci členovia Némethovho zboru. Bartók pozorne sledoval činnosť tohto zboru a r. 1932 mu venoval svoju skladbu pre šesť mužských hlasov, *Piesne zo Sedmohradska.*

Bartókov význam pre slovenskú hudbu spočíva teda nielen v hudobnofolklórnej vedeckej práci, ale aj v umeleckokompozičnej činnosti. Ľudovým piesňam dokázal dať také umelecké rúcho, že v tejto forme prvý raz prenikla i slovenská ludová pieseň na fórum európskej hudobnej kultúry. Vedecká a umelecká činnosť B. Bartóka bola bojom o nové ľudské ideály, o novú obrodenú spoločnosť a novú hudobnú kultúru, ktorá dokáže spájať národy.

Idea zbratania národov

Pod vplyvom zážitkov z viacnárodnostnej rodnej obce a z časov zbierania ľudových piesní čoraz jasnejšie dozrieva vo vedomí Belu Bartóka idea zbratania národov, zárodky ktorej sa nachádzajú už v mnohých jeho raných skladbách, inšpirovaných ľudovou hudbou. Túto veľkolepú ideu vyznáva vo svojej vedeckej (etnomuzikologickej) a skladateľskej Činnosti už od r. 1908. Ale najviac

prezrádza vyznanie z r. 1931, v ktorom vyjadruje túto ideu ako svoj vlastný cieľ a program: *„Mojou vedúcou ideou, ktorej som si dokonale vedomý, odkedy poznám sám seba ako hudobného skladateľa, je napriek všetkým sporom a rozbrojom idea zbratania národov."*

Bartók, ktorý sa spoločensky a politicky orientoval v zrkadle dvojitého útlaku národností, spoznal v ich osude ešte jasnejšie obsah tzv. *„národnej"* politiky panujúcich tried. Spoznal, že ozajstné protiklady sú medzi spoločenskými triedami, a nie medzi národnosťami.

Béla Bartók počas svojej mnohostrannej a bohatej činnosti bol v neustálom a bezprostrednom styku s každou spoločenskou vrstvou a triedou západnej a východnej Európy. Najbližší mu boli obyvatelia dedín, bez ohľadu na ich národnosť. O svojej zberateľskej práci píše, že najšťastnejšie dni svojho života strávil na dedinách medzi sedliakmi.

„ *V sedliakoch niet a nikdy nebolo ani stopy nenávisti voči iným národom... Medzi sedliakmi panuje pokoj — rasovú nenávisť pestujú iba vyššie kruhy"* — píše Bartók.

Po okupácii Rakúska hitlerovcami (1938) začalo hroziť bezprostredné nebezpečenstvo i Maďarsku. V tom Čase Bartók o. i. píše: *„Žiaľ .vzdelaní krestania sa skoro bezo zvyšku koria nacistickému režimu, naozaj sa hanbím, že pochádzam z tejto triedy."*

Béla Bartók hned na začiatku svojej zberateľskej činnosti zisťuje, že život a osud rôznych národov a národných skupín vo východnej Európe vo všetkom súvisí. Aj v ich kultúre je vzájomná príbuznosť. Natoľko, že ani jedna sa nedá poznať oddelene. Preto sa dal do zbierania ľudovej hudby juhovýchodnej Európy, ba zapisuje i arabské a turecké ľudové piesne. V USA zbiera i ľudové piesne Indiánov.

Hudobnú revolúciu v Bartókovom umení spoznali doma iba máloktorí umelci. Za hranicami má však obrovský úspech. Vo veľkomestách západnej Európy je oslavovaným umelcom. Jednako nie pre tieto úspechy opustil svoju vlasť. K emigrácii ho donútil jeho odpor voči fašizmu a vojnovému barbarstvu. O tom, s akým ťažkým srdcom opúšťal svoju vlasť, svedčí i jeho posledný rozlúč-

kovy koncert v Budapešti, na ktorom odznela o. i. aj jeho klavírna úprava maďarskej ľudovej piesne *„Elindultam szép hazámbul",* ktorú dávnejšie sám zapísal kdesi v Békéšskej župe.

Idem z krásnej domoviny
(Elindultam szép hazámbul)

Idem z krásnej domoviny
nájsť si niekde domov iný. | :
Obzerám sa od pol cesty, slzy
roním od bolesti. :|

Žiaľ môj obed, žiaľ večeriam,
ani byľky šťastia nemám. |:
Povedzte mi, hviezdy jasné,
prečo ten môj život hasne. : |

(Preložil Alexander Kormoš)

Ako vidíme, vlastne životné zážitky, či už záporné alebo kladné, v Bartókovi nevyhnutne posilňovali z jednej strany odpor proti vojne a fašizmu, z druhej strany zasa myšlienku zbratania národov.

Táto myšlienka je prítomná hádam najrukolapnejšie v *Tanečnej suite* z. r. 1923. Je to slávnostný obraz zbratania národov, v ktorom sa v čarovnej apoteóze zjednocujú tancujúce národy sveta.

Bartókova známa vokálna skladba pre miešaný chór a orchester *Cantata profana,* je inšpirovaná rumunskou ľudovou hudbou. Skladateľ mal v úmysle zložiť hudobný triptich, ktorý by sa skladal z troch relatívne samostatných častí; prvá by predstavovala duch rumunskej, druhá slovenskej a tretia maďarskej ľudovej hudby, a to v jedinom organickom celku. Žiaľ, silnejúci fašizmus, nacionalistické a vojnové štvanie zmarili tieto a mnohé iné ušľachtilé plány. Jednako, syntézu ľudovej hudby najrozmanitejších národov uskutočnil inak a v iných dielach. Tak ju podávajú jeho *sláčikové kvár-*

tetá, Concerto pre orchester, Zázračný mandarín, Hrad kniežatá Modro fúza a iné.

Bartók svojou tvorbou jedinečným spôsobom dokazuje vysokú umeleckú hodnotu hudobného folklóru vôbec. Svoj individuálny hudobný výraz organicky spojil s hudobnou kultúrou východoeurópskych národov ako žiaden iný hudobný skladatel pred ním a ani po ňom. Toto spojenie vychádzalo z jeho najvnútornejšej ľudskej podstaty, z jeho nezlomnej viery v tvorivé sily ľudu, ktorý obrodí umenie a spoločnosť.

Geniálny umelec a vedec

Bartókova skladateľská a etnomuzikologická činnosť mala priekopnícky význam v dejinách hudby i z viacerých hľadísk. Bartókovo umenie, ktoré je vlastne *geniálnou syntézou dedičstva klasickej postromantickej a ľudovej hudby,* je jedným z podstatných ohniviek vo vývinovej reťazi nielen madarskej národnej, ale i svetovej hudby.

V Bartókovom celoživotnom diele sa ideálne spájala a dopĺňala činnost etnomuzikologická s činnosťou skladeteiskou a interpretačnou.

Bartók ako 25-ročný sa stal profesorom klavírnej hry a kompozície na Hudobnej akadémii v Budapešti. Ako klavírny virtuóz úspešne interpretoval doma i v zahraničí popri svojich dielach i diela najvýznamnejších predstaviteľov klasickej postromantickej a modernej hudby.

Keď sa na Kodályov podnet začal zaoberať hudbou Debussyho, s prekvapením spoznal v nej tie isté melodické a harmonické svojráznosti, ktoré objavil pri výskume ľudovej hudby. V rozvíjaní modernej harmónie sa nezávisle od seba dostali k tým istým výsledkom (napr. k užívaniu *kadencie typu fis-a-cis-e,* v ktorom *malá septima fis-e* je konsonantným intervalom), tajomstvom čoho je, že aj Debussy čerpal z podobného prameňa, bezprostredne z východoeurópskej a ázijskej ľudovej hudby a tiež i prostredníctvom

tvorby ruských skladateľov. Bartóka však inšpirovala vo vytváraní harmonických princípov v duchu ľudovej hudby sprvu i tvorba Z. Kodálya.

Moderná francúzska hudba (Debussy, Ravel) dala Bartókovi podnet aj k oslobodeniu sa od vplyvu nemeckej romantickej hudby (Wagner, Strauss) a zároveň ho znova priblížila k hudbe F. Liszta. Horeuvedený nový harmonický typ sa totiž vyskytuje u Liszta už v r. 1876 (v žalmovom opuse seriálu *Vianočný stromček),* ktorý sa stal obvyklým od r. 1905 u Debussyho a známym u Bartóka v klavírnom opuse *Večer u Sikulov.*

Medzi jednotlivými Lisztovými skladbami a niektorými dielami Debussyho a Ravela Bartók objavil prekvapujúcu príbuznosť. Tento fakt mu umožnil vyvodiť záver, že Liszt má väčší význam z hľadiska vývoja modernej hudby než Wagner a Strauss.

Po premiére jednoaktovej opery *Hrad kniežatá Modro fúza* r. 1918 Kodály vyzdvihuje význam Bartókovho umenia takto: *..Bartók postúpil cestu oslobodenia jazyka, cestu zhudobnenia prirodzenej intonácie, čím značne prispel k rozvoju maďarského recitatívneho štýlu."*

Spisovateľ Géza Csáth, ktorý sa mimochodom najviac zaslúžil o popularizovanie modernej hudby v Uhorsku, r. 1909 v časopise Nyugat, hodnotiac Bartókovo dielo v článku Štrnásť bagateľov, konštatuje: *„Bartók jemne vycítil tendencie k harmónii dodekafónie."* A o nechápavosti obecenstva ďalej píše: *„V Uhorsku, ako aj predtým - aj naďalej preklínajú toho, kto neopakuje predkov, ale pokračuje v ich práci."*

B. Bartók, skladateľ oslavovaný vo veľkomestách Európy, sa cíti čoraz viacej osamotený. Rád sa utieka do ludmi nenarušenej prírody, kde sa jeho tieseň najskôr rozplynula.

V rokoch 1905 — 1907 prežíva svetonázorovú krízu, ktorá vyústila vo zvrhnutí subjektívneho idealizmu a voluntarizmu (Nietzsche, Schopenhauer) a v prijatí materialistického ponímania sveta. V septembri r. 1907 *píše.Keby som sa prezehnal, povedalbysom,,, V mene Prírody, Umenia a Vedy".* V tejto *,,svätej trojici"* našiel podstatu, v ktorej a za ktorú je hodno žiť a pracovať *.dobro, krásno, pravda.*

Cím dôkladnejšie sa zoznámil Bartók s osudom a životom sedliactva, tým ostrejšie sa postavil - po svojich predošlých protihabsburgských výpadoch — proti madarským pánom. S prekvapujúcim ostrozrakom vystihuje polovzdelanú pseudonarodnú panskú triedu, ktorá za sviatočným stolom zdôrazňuje svoju opozičnosť a pritom zbožňuje všetko, čo je cudzie. Bartók spoznal nerozlučiteľnú spolupatričnosť problémov sedliactva a národa. Cestami hudobnej logiky aj jeho spoločenské názory a politické povedomie postupne dospeli tam, kam dospeli i Adyho, aj Bartókov obzor sa v Paríži rozšíril natoľko, aby jasne uvidel mizériu domáceho polomeštiackeho provincionalizmu.

Dedičstvo B. Bartóka je jedným z najväčších duchovných pokladov svojho národa. Pri výskume ľudovej hudby Bartók zistil, že *staré modálne stupnice,* ktoré sa vo vtedajšej umelej hudbe už nepoužívali, vôbec nestratili svoju životnosť. Ich aplikovanie umožnilo i *nové harmonické kombinácie,* ktoré sa *od diatonickochromatického systému* dostali až *po harmóniu dodekafónie.* Okrem toho prevažná väčšina zozbieraných ľudových piesní predstavuje najrozmanitejšie rytmické formácie, taktové zmeny tak v prednese *rubato* ako i v prednese *guisto.* Pod vplyvom ľudovej hudby dostal v Bartókovej hudbe formotvornú úlohu i tzv. *zlatý rez,* čo v skladateľovej terminológii i praxi znamenalo delenie určitej hudobnej rozlohy tak, že počet taktových dôb je súčtom dôb dvoch predchádzaj úcich taktov (1, 2, 3, 5, 8, 13 atď.).

Zbierka úprav ľudových piesní pre deti, ktorá je zostavená v duchu idey zbratania národov — ako i mnohé iné Bartókove diela — má aj neoceniteľný osvetovopolitický význam z hľadiska hudobnej výchovy detí. Zároveň táto zbierka označuje i to, že vtom čase svet ľudu a detí znamenal pre Bartóka prírodný svet toho istého rázu.

Z. Kodály hodnotí Bartókovo umenie takto: *„Az vtedy, keď si jeho umenie osvojí a pochopí pracujúci ľud, od ktorého ono pochádza, sa začne maďarská národná hudobná kultúra, aí vtedy sa stane národ naozaj šťastným."*

Literatúra

Bartók hazatért, Ország-Világ, 1988. július 6. 27. sz., 10. oldal

UJFALUSSY József: Bartók Béla, Gondolat, Budapest, 1976

BÓNIS Ferenc: Bartók Béla élete képekben és dokumentumokban, Zeneműkiadó, Budapest, 1980

Bartók Béla levelei, Szerkesztette DEMÉNY János, Zeneműkiadó, Budapest, 1976

SZEGŐ Júlia: Embernek maradni, Bartók Béla életregénye, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest — Albatrosz Könyvkiadó, Bukarest, 1981

ifj. BARTÖK Béla műhelyében, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982

Michal PALOVČÍK: Štefan Németh-Šamorínsky, Život a dielo, Tatran, Bratislava, 1974

Alexander Kormoš

Informácie

Generálna tajomníčka DZSM Mária Jakabova 28. júla r. 1988 prijala na neviazanej besede nové vedenie Literárnej sekcie: predsedu Alexandra Kormoša, podpredsedu Imricha Fuhla a tajomníka Štefana Kraslána. Na stretnutí bola reč o formách spolupráce medzi Literárnou sekciou a ostatnými orgánmi zväzu, o jej rozšírení predovšetkým v oblasti edičnej činnosti. Vedúci Literárnej sekcie oboznámili generálnu tajomníčku s koncepciou novej periodiky SME, organizáciou, metódami práce, vecnými a osobnými podmienkami redakcie. Mária Jakabova uistila vedenie Literárnej sekcie, že DZSM aj v budúcnosti bude poskytovať maximálnu pomoc snaženiu 7a rozvoj slovenského literárneho života v Maďarsku, vrátane i rozšírenia publikačných možností.

#

DZSM v spolupráci s Literárnou sekciou na základe oznámených údajov autorov pripravil perspektívny edičný plán na obdobie 1991—95, podľa ktorého v týchto rokoch má vyjsť šesť samostatných básnických a šesť samostat ných prozaických zbierok. Novinkou tohto obdobia budú publikácie novinárskeho žánru.

*

Na tohoročnom jarnom zasadnutí Literárnej sekcie zbor zvolil za svojho člena básnika Gabriela Hattingera, rodáka Komlóšky v BorŠodskej župe. G. Hattinger sa učil vo všeobecnej škole s vyučovacím jazykom slovenským v Novom Meste pod Siatrom a potom v budapeštianskom slovenskom gymnáziu. Žije v Budapešti, pracuje ako vodoinštalatér. Je členom slovenskej rockovej skupiny AGR.

*

V edícii DZSM vyšla tretia samostatná zbierka básní Gregora Papučka, doplnená ukážkou z jeho doterajšej prekladovej činnosti pod názvom Tvrdé hrudy. Zmeny v jeho novšej tvorbe možno označiť v určitom rozšírenom obzore, v dokonalejšom zaostrení objektívu ako aj v neustálom hladaní, skúšaní a zdokonaľovaní svojich výrazových a vyjadrovacích prostriedkov.

*

Vo vydavateľstve Tankönyvkiadó prednedávnom vyšla tretia samostatná zbierka krátkej prózy Michala Hrivnáka pod názvom Nadišiel čas. Z tematického a ideového hľadiska aj táto knižka nadväzuje na jeho doterajšiu tvorbu; bičuje spoločenské neduhy a vysmieva sa rôznym ľudským slabostiam, občas aj prostriedkami satiry a grotesky.

Štvrtá knižka Alexandra Kormoša *Spievaj s nami!* (Tankönyvkiadó, Budapešť, 1988) je zaujímavým stretnutím poézie a hudby, v ktorej sa náš básnik prvýkrát predstavuje aj ako hudobný skladateľ. Spevník, ktorý obsahuje 55 zhudobnených básní a 25 úprav ľudových piesní, ponúka speváckym zborom všetkých vekových skupín veľký výber viachlasných vokálnoinštrumentálnych skladieb. Popri svojich 31 vlastných básňach autor zhudobnil aj niekoľko básní svojich kolegov /. *Fuhla,* /. *Marika* a *G. Papučka.* Cieľom autora je v kruhu našej národnosti popularizovať viachlasný spev a pestovať slovenský spisovný jazyk aj prostredníctvom vokálnoinštrumentálnej hudby, obohatiac tým našu literárnu a hudobnú kultúru novým žánrom.

*

Štefan Lami vydal svoju Štvrtú knihu, zbierku ľudových piesní s názvom *Ked si ja zaspievam* (Tankönyvkiadó, Budapest, 1988). Je to v poradí už desiata zbierka z oblasti ľudovej slovesnosti Slovákov v Maďarsku, vydaná po oslobodení. Texty a melódie 427 piesní zachránené pre budúce pokolenia organicky doplňujú už doteraz zuzbieraný a publikovaný folklórny materiál z tradičnej kultúry našej slovenskej národnosti a zároveň je smerodajným bodom k zbieraniu a publikovaniu dalšieho, ešte neobjaveného materiálu. Piesne z 50 rôznych Slovákmi obývaných obcí svedčia o mierumilovníctve, etickej sile, estetickej náročnosti, pracovitosti, vitalite a optimizme dedinského ľudu.

Tento spevník môže slúžiť zaujímavým čítaním našich Slovákov, bohatým prameňom repertoáru speváckych zborov, pre výskumnú činnosť dialektológov a etnomuzikológov zasa hodnoverným nárečovým, resp. hudobnofolklórnym pramenným materiálom. Preto táto publikácia si môže nárokovať i záujem zahraničných odborníkov.

♦

V lete tohto roka už piatykrát usporiadali v Balatonszemesi slovenský čitateľský tábor pre žiakov-slovenčiárov Malého Kereša a Dunaegyházy. Popri intenzívnych jazykových cvičeniach a zábavných programoch uskutočnili aj rôzne literárne stretnutia za účasti predstaviteľov nášho literárneho života. Tábor navštívil tajomník Literárnej sekcie Štefan Kraslán, ktorý prítomným hovoril o literárnom živote škôl s vyučovacím jazykom slovenským, o školských časopisoch a Škole milovníkov literatúry.

*

Matica slovenská, Odbor pre zahraničných Slovákov v Bratislave v lete tohto roka pri príležitosti 125. výročia založenia Matice slovenskej zorganizovala konferenciu na tému Zahraniční Slováci a materinský jazyk. Na podujatí sa zúčastnili predstavitelia krajanských spolkov a organizácií. Našu národnosť

zastupoval Aladár Králik, vedúci katedry slovenského jazyka a literatúry na Vysokej škole v Segedíne, Andrej Medveď pracovník Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku a básnik Gregor Papuček. Vo svojich referátoch hovorili o tých činitefoch, ktoré sú doma prekážkou účinného pestovania materinského jazyka; takéto sú nedostatok škôl s vyučovacím jazykom slovenským, rozpory medzi teóriou a praxou v zabezpečení možností pre rozvoj národnostného bytia a nedostatočná informativnost doma i v zahraničí o skutočnej situácii slovenskej národnosti v Maďarsku. Naši predstavitelia zdôraznili.potrebu zvýšenej starostlivosti materského národa o našu národnosť.

*

17. októbra t. r. v Mestskom národnostnom klubovom dome v Békéšskej Čabe básnik A. Kormoš mal autorskú besedu s členmi miestneho slovenského klubu. Na stretnutí bola reč o slovenskej literatúre v Maďarsku, o našom nastávajúcom literárnom Časopise a o najnovšej knihe autora Spievaj s nami! Stretnutie sa končilo spoločným spevom; hosť večierka nacvičil prítomným zo svojho spevníka niekoľko piesní s doprovodom gitary.

*

15. októbra t. r. VIII. kongres DZSM sa konalo zasadnutie Prírodovednej sekcie zväzu, ktorá bola založená v januári 1988 pre zoskupenie našej inteligencie, účinkujúcej v oblasti prírodných vied. Na dennom poriadku bolo okrem prerokovania aktuálnych otázok činnosti sekcie hodnotenie doterajšiej práce, znovuzvolenie vedenia ako i zvolenie delegáta na kongres. Po referáte a živej diskusii prítomní jednohlasne zvolili za delegáta kongresu ako i za predsedu sekcie na ďalšie obdobie iniciátora a doterajšieho predsedu sekcie Alexandra Zderku.

SME, literárny a kulturno-spoločenský časopis Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku. Vychádza trikrát ročne. Za vydanie zodpovedá Mária Jakabova, generálna tajomníčka DZSM. Šéfredaktor: Alexander Kormoš. Jazykový lektor: Oldřich Kníchal. Obálku navrhol: Ján Mušto. Adresa redakcie a administrácie: Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku, 1065 Budapest, Nagymező u. 49. Telefón: 323-163. Cena jedného čísla: 30 forintov. Predplatné sa zasiela na administráciu. Tlačí Műszaki Fordító Vállalat Sokszorosító részlege v Budapesti. Zodpovedný vedúci: Sándor Szabó. Náklad 1000 výtlačkov. Číslo bolo zadané do tlače 15. augusta 1988. Neobjednané rukopisy nevraciame. Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

2

SME

Literárny a kultúrnospoločenský časopis
Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku

Vydáva Literárna sekcia DZSM

Zodpovedná redaktorka
MÁRIA JAKABOVA
generálna tajomníčka DZSM

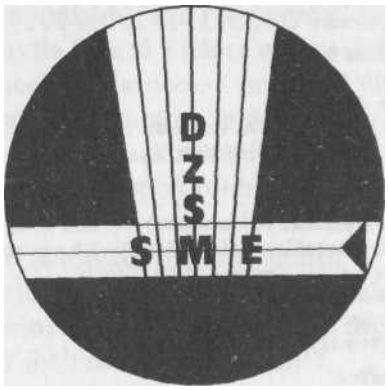
REDAKCIA

Šéfredaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia
IMRICH FUHL
MICHAL HRIVNÁK
ŠTEFAN KRASLÄN
GREGOR PAPUČEK

Ilustrácie
JAN MUŠTO

Sme, áno, sme! — A toto hlasné „sme!'
je vlastne to, Čo , je", jak mudrc vraví.
Sme tu, a Boh dá, Že i strváme...
(P. O. Hviezdoslav)

Budapešť máj 1989, ročník 2, číslo 2

OBSAH

Pavol Országh Hviezdoslav: Sloboda (Úryvok) 3
Gheorghe Mihäiescu: Situácia národností a úlohy národnostnej politiky 5

CESTY *(Beletria)*
Gregor PapuCek: O národnostnom zákone, Pilíšske hrušky 9
Michal Hrivnák: Od pluhu (Úryvok *z* pripraroraného románu) 13
Juraj Dolnozemský: Pred dažďom, Nároky 29
Mária Fazekašová: Belgická čipka 31
Imrich Fuhl: Pravda o zániku 35
Oldfich Kníchal: Kde sa skláňa dúha (Úryvok z románovej novely) 37
Alexander Kormoš: Dva sonety na jednu tému 47
Oldřích Kníchal: Nemoci (z) moci 49
Mária Fazekasová: Túžba 50
Alexander KormoŠ: Aforizmy 51
Veronka Halušková: Ranný svit 52
Oldřich Kníchal: Tretí prípad 53
Juraj Marík: Exitus, Aforizmy 59

DOTYČNICE ***(Prekladová tvorba)***
Kálmán E. Kovács: Ťažkí fudia 61
Ferenc Baranyi: Bičom dažďa 62
Gennadij Golovatyj: XXX (Preložil A. KormoS) 63
Endre Dér: Raz v máji (Preložil M. Hrivnák) 65
Sándor Weöres: Po pohrebe 69
Péter Kántor: Amen 70
János Pilinszky: Kráter (Preložila V. Halušková) 71
Cestou k tichu (Ukážky z antológie v Maďarsku žijúcich nemeckých spisovatefov). • . 73
Valéria Kochová: Slovo o tichu, Cestou k tichu, Utópia 73
Josef Michalis: Krízové desaťročia, Milovník prírody 74
Nelu Bradean Ebinger: Spoveď 75
Engelberg Ritílnger: Otcovia a synovia 76

SCHODY *(Tvorba mladých)*
Andrej Mišák: „Ľudská" duSa, Potom 77
Tünde Erdősiová: Zázračné hodiny 79

VÁHY *(Recenzie a kritiky)*
Rozália Čipková: Nadišiel čas, kvitnú Tulipány (Cesty Hrívnákovej prózy) 83
Štefan Kraslán: Zaostreným objektívom (G. Papuček: Tvrdé hrudy) 89
Rozália Čipková: Nie kvapka dažďa 93
Gregor Papuček: Tisíc bolestí Nášho kalendára 99
Béla Szende: Cestou k tichu (Antológia v Maďarsku žijúcich nemeckých spisovatefov) 107

ZRKADLÁ *(Publicistika)*
Alexander Kormos: Blíli sa 275. výročia založenia Santova (Dokontenie) 111
Michal Hrivnák: Po chodníčkoch detských snov (Ján MuSto bilancuje) 121
Marta Botíková: Slovák som ja, Slovák budem? 127
Ján Fúzik .Medzi krajanmi v Paríži 133

INFORMÁCIE 137

Pavol Országh Hviezdoslav

Sloboda
(Úryvok)

Sloboda všetkým sveta národom!
To nech je zásadou, čo nevykýva
sa nikdej vášne vfchrom z pôdy zeme,
bo sadená je v skalnej hlbine,
a kým koreňmi lapila sa sŕdc,
nuž úponkami, ako révy z vy čaj,
sa chytia hviezd a ich sa mocne drží!
To nech je zásadou... nech pravidlom
je zlato-písmenným, je bodom prvým
dnu v starom zákonníku Človečenstva!
Nač výnimky spod toho pravidla,
keď ako človek ten je Človek tento
a ako národ ten je národ tento?
Bo kto by udrel bol tam tomu pečať
na čelo, že on zvláštny božstva list
a iný jeho než tohoto obsah!?
Kto právo by bol dodal tomuto,
že smel by cestu zastať tamtoho
a beztrestne ho jímaf v reťazi,
zvliecť z neho rúcho, ducha z neho vybrať,
tak jak urástol slobody pod slnkom?
Kto hýriť smie na účet druhých sĺz,
kto život vážiť z rieky krve iných!?
Kto chcel by chlúbiť sa prvorodenstvom,
keď niet ho, nebolo a nebude, —
kto s údelom, ktorý mu preto skvitol,
bo slnko mal, mal prajných mračien dážď,

kým druhý tieňom zášte pokrytý
tam musel hlivieť na skaliska suchu,
bo sily pozbyl, aby sám a sám
tieň roztrhal a zvliekol okovy! ?
No v duchu, áno, prednosť predsa jest,
však nenútená nikým, lež 5i ona
tiež nenie leskom, leskom jedine
od slnca voľnosti v čas leta vzatým
tak ako mesiac tiež vzal lesk od slnca! ?
A mesiac mlčí, bár jak jasný je,
má na tom dosť, že temnú zahnal noc...
Hej, lapajte, lež aj dovoľte lapať
si vospolok, vy ducha planéty,
čo kol voľnosti slnka obeh máte,
do lona osve zlaté pablesky;
v tom závod váš: kto viacej ulapí,
kto jasnejším z vás bude mesiacom;
v tom: kto sa zlskne nocou snov a bludu
tak, že keď zmrkne, všetci hlásať budú:
to nie noc, nie tma, ale deň, to deň!
Ó, sláva za tú ducha pochodeň!

Situácia národností a úlohy národnostnej politiky

V maďarskej národnostnej politike sa od roku 1945 rozlišuje viac období podľa toho, ako sa v praxi uplatňovali menšinové práva, deklarované a skoncipované ústavou. Z tohoto hľadiska rok 1988 — ako rok národnostných kongresov — uzatvára na jednej strane viac ako 40-rocné obdobie, na druhej strane naznačuje ostrú kvalitatívnu a výstražnú hranicu medzi doterajšou národnostnou politickou praxou, národnostnou politikou (ktorú vyhlasovala politická a štátna moc za pozitívnu, ba príkladnú) a medzi reálnou situáciou národností. Preto národnostné kongresy, ktorých obdobie zasadania sa skončilo vlani v decembri, majú mimoriadne veľký význam. Boli totiž zvolané v období permanentných hospodárskych, politických a spoločenských zmien, keď sme si museli uvedomiť, že radikálne a globálne reformy sa nedajú ďalej odkladať.

Aj my, domáce národnosti, ako integrovaná časť celej spoločnosti, sme spolu s rtou vstúpili do novej etapy politického a spoločenského rozvoja. Keď sa však hodnotí prítomnosť a budúcnosť národností, dostáva tento rozvoj celkom iný ráz. Pre národnosti dnes znamená pokrok predovšetkým záchranu etnického bytia. Táto skutočnosť si od národnostných zväzov vyžaduje presnú a na každú ich činnosť sa vzťahujúcu sebakontrolu, rozbor a odhaľovanie faktov, ako i vyznačenie kvalitatívne nových úloh. Ovzdušie kongresov charakterizovala pálčivá a neodkladná potreba obnovy.

Vplyv zmien nášho spoločenského života bol a je citeľný aj v oblastiach s množstvom osobitných znakov, v ktorých vykonávajú svoju činnosť národnostné zväzy. Rozvoj demokratizmu ukazuje v inom svetle aj našu národnostnú politiku. Toto sa odzrkadľovalo aj na kongresoch, ktoré boli zatiaľ najdemokratickejšie, najotvorenejšie a prebiehali v najúprimnejšom ovzduší. Táto okolnosť umožnila, aby sa dostali najavo všetky príčiny, ktoré spôsobili dnešnú situáciu národností a o ktorých sa viac desaťročí nepatrilo, alebo sa vôbec nemohlo hovoriť.

K tomu, aby sme sa dostali zo situácie, ktorá ohrozuje naSu národnostnú existenciu, je potrebné podstatne prehodnotiť' a zmeniť ten idealizovaný obraz, ktorý o nás vytvorila maďarská spoločnosť a verejná mienka. Tiež sa musí zmeniť „vonkajší" a „vnútorný" systém podmienok pôsobenia.

Základné princípy národnostnej politiky našej vlasti sú ozaj leninské, tento fakt sme aj my sami zdôrazňovali a uznávali pri mnohých príležitostiach. Politické a štátne orgány pri hodnotení národnostnej situácie v minulých rokoch tento fakt stále opakovali a vyhlasovali, Čím pokladali túto otázku za vyriešenú a našim maďarským spoluobčanom predostreli o nej dokonalý, bezproblémový a pre iné krajiny príkladný obraz. Takto sa z nás stali v ich očiach šťastné, vo vytržení „tancujúce-spievajúce" národnosti. Musíme zdôrazniť, že národnostná kultúra nie je len pestovanie folklórnych tradícií. Máme tvorivú inteligenciu, svoju krásnu a vedeckú literatúru, svoje výtvarníctvo, čím spestrujeme kultúru celého Maďarska.

Na posledných kongresoch sa znovu skoncipoval prirodzený a úprimný zámer našich národností dokazovať aj v budúcnosti, že sú dobrými Štátnymi občanmi Maďarska. Ich starosti sú také isté ako starosti ich maďarských spoluobčanov a aj ich snahy sú podobné. Chceme sa podieľať na realizácii prestavbového programu nasej vlády, pričom si chceme zachovať etnickú identitu, svoje tradície, svoj materinský jazyk a svoju národnostnú kultúru.

Počas realizácie správnych národnostnopolitických zásad sa následkom nepriaznivých podmienok, v protiklade s obrazom, ktorý o nás nakreslili zhora, nahromadilo množstvo problémov. To nás prinútilo zaujať stanovisko, že národnostné práva nestačí len deklarovať, ale k ich realizovaniu v praxi je potrebná aj právna a organizačná garancia, ktorú môže skoncipovať a zabezpečiť iba národnostný zákon. Skúsenosti z posledných rokov dokázali, že národnostné zväzy vo veľkej miere zaostali za demokratizačným procesom, ktorý sa týkal všetkých inštitúcií politického systému spoločnosti. Ich dnešná štruktúra a právne položenie nevyhovuje tým požiadavkám, ktoré sa oprávnene na ne kladú. Národnostné zväzy

majú disponovať právom súhlasu a veta, ktoré je nepostrádateľné pri zastupovaní záujmov, a ktorým môžu zväzy účinne zabezpečiť uplatňovanie národnostných práv v praxi a zároveň môžu hatiť vznik takých nariadení a uznesení, ktoré nevyhovujú národnostným záujmom a sú protizákonné. Preto je nevyhnutné, aby národnostné zväzy boli zapojené do vypracovania národnostného zákona už v prípravnej fáze, veď tento zákon rozhodne o budúcnosti a osude domácich národností. Len v tomto prípade sa vyhneme dávnej praxi, kedy sa rozhodovalo o osude národností bez nich. Práve natoľko dôležité je aj to, aby sa zrušili možnosti uplatnenia paternalistických snáh v spoločenskej praxi. Jediná schodná cesta je tá, ak sa v každej inštitúcii politického a Štátneho systému, kde sa rozhoduje o osude národností, založia organizácie zastupujúce národnostné záujmy a ak sa v ich zložení uplatní zásada sebazastupovania. Paralelne s tým je však veľmi dôležité zabezpečiť všetky finančné a materiálne prostriedky, ktoré sú dnes natoľko nízke, že znemožňujú účinné pôsobenie národnostných zväzov a stačia len na zvonku síce veľkolepé, ale v podstate iba formálne akcie.

Požiadavka na finančné prostriedky je najoprávnenejšia na úseku národnostného školstva a školského systému, kde sa ukazujú najväčšie nedostatky.

Musíme však vidieť, že oprávnene požadované finančné a právne prostriedky sú len nepostrádateľnými komponentami demokratickejšieho rámca, ktorý sa lepšie prispôsobuje našej situácii a v ktorom by mohli národnostné zväzy nezávislejšie, bezpečnejšie a účinnejšie pôsobiť. Súčasne je oprávnená požiadavka voči zväzom, aby zmenili svoj pracovný štýl, aby vytvorili organizačné formy, ktoré viac vyhovujú dnešným požiadavkám, a nové formy svojej Činnosti. Požaduje sa aktívnejšie zapojenie sa národnostného obyvateľstva do rozhodovania, do rozpracovania konkrétnych úloh a plánov. Na to môžu byť najvhodnejšie tie oblastné a miestne organizácie národnostných zväzov, ktoré sa teraz zakladajú a ktoré budú schopné sprostredkovať úlohy schválené orgánmi zväzov a budú ich vedieť adaptovať a realizovať na mieste.

Realizácia úloh, ktoré určili kongresy, si vyžaduje súdržnosť, zomknutie síl, ľudí s novým zmýšľaním, ktorí chcú a vedia sebavedome a účinne pracovať. Zároveň treba znovu objasniť hodnoty takých pojmov ako sú národnostné povedomie, láska k národnosti, odhodlanie k činu, obetavosť, znalosť, spôsobilosť a intelektuálna schopnosť.

Gheorghe Mihäiescu
predseda Demokratického
zväzu Rumunov v Maďarsku

Gregor Papuček

O národnostnom zákone

Každý stvoriteľ
vychádza zo seba.

Ten zákon stvorí človek.

Človek ešte
    nesplodil svojho potomka, už
        naňho zvalil
            hnev svojho stvoriteľa.

Kohút ešte
    prvýkrát nezakikiríkal, človek
        už zradil.

Ten zákon stvorí človek.

Pýtam sa seba:
Aký bude?

Pilíšske hrušky

Na nemocničnom stolíku pilíšskej
vône plná misa a odkaz stromka
spod Trnín: „Spomeň si na mňa,
ponúkni sa!"

„Dožič si tento dobrý liek, a
vzdaj hold opäf nášmu kraju!" Z
bielučkej mise vábivo zlatisté
hrušky vykúkajú.

Bože, vedief im odolať, musel by
som byť slepé húsa. Jak zrelé
dievča prsnaté, tak zvádzajú, tak
núkajú sa!

Povedzte, hrušky bucľaté, aký to
stromček rozprávkový dobroty
toľkej rodiť vie, do zlata balí
svoje plody?

„Nás rodil nie strom z rozprávok,
náš strom tvoj dobrý otec sadil.
Aby korienkom uhovel, neváhal
stokrát šliapnuť na rýľ,

a do tej jamky priestrannej
nanosiť kyprej čiernej zeme,
tak opatroval, chránil ho, jak
dieťa novonarodené.

A ťažko čakal potom jar, vopred sa
tešil z prvých pukov. A že ho
stromček nesklamal, hladkal mu
kôru tvrdou rukou.

Nosil mu vodu každý deň, nech pije,
keď vetvičky pučia. Urobil všetko
dobré preň, div, že ho nebral do
náručia.

,,Pozri, tu v tomto púčku list,
v tom druhom biely kvietok drieme"
— ukazoval mi nadšený,
jak dieťa darom potešené.

A potom stromček zarodil zlatými
plodmi. Ako inak? Chcel byť len
vďačný tomu, kto opatroval ho ako
syna.

Tak rád má otec každý strom, a
záhradu má plnú detí, stromčekov
láskou objatých. Tak vrezal sa mi do
pamäti.

Na nemocničnom stolíku pilíšskej
vône plná misa. To otcov stromček
vraví mi: „Spomeň si na mňa,
ponúkni sa!"

Michal Hrivnák

Od pluhu

V rodine Ondriša Koreňa nepokladali za boží trest, že ich miesto bolo pri motyke a za pluhom a že tí najmenší mohli ísť len za husiara alebo sviniara. Svet je vraj tak stvorený: osudom chudob ných je hrdlačiť na zemi. Nie sú súci za pisára, rechtora, prísažné-ho, nanajvýš z tých prefíkanejších sa môžu stať majstri, remeselní ci, kupci, nedajbože z tých najmúdrejších učitelia alebo kňazi. Koreňovcov neponižovalo, že im neboli určené „pánske remeslá", naopak, hrdo sa hlásili za roľníkov. Mali na to svoju filozofiu, akosi na sebaobranu: Naj statočnejší, najrobotnejší ľudia na svete sú sed liaci, bez ich roboty by zahynulo ľudstvo. Oni dorábajú to naj dôležitejšie, chlieb, potravu, bez nej sa nikto nezaobíde. Iba dare báci a naničhodníci opúšťajú zem a panštia sa, robotný človek bez nej nemôže žiť. Ej, keby nebolo sedliaka, nebolo by ani tých loptošov! — hovorievali sebavedome a uznávali nanajvýš kňazov a učiteľov. Tých si musí ctiť aj sedliak, lebo Človek musí mať kázeň a bázeň, a takisto musí vedieť čítať, písať a rátať.

V rodisku Koreflovcov bola veľká chudoba. Darilo sa len reme selníkom, kupcom a niektorým prísažným. Ich domy stáli osobité, za kostolom. Kedysi sa tu rozprestieral veľký háj s mohutnými starými stromami. Obecným pánom sa nepozdávalo, že v strede dediny je taký veľký nevyužitý priestor. Stromy dali povytínať a bývalý lesík vyparcelovali... Potom sa tu stavali domy jeden za druhým, akoby boli zo zeme vyrástli. Ale nie také, aký mal Ondriš Koreň, pokrytý trstinou s jedným oblokom. Murovali tu domy z pálených tehál, kryté črepom, s troma, Štyrmi oblokmi, napa-zuchu s vysokými vrátami. Kým najmenší obyvatelia týchto do mov nechodili do školy, ukazovali sa na ulici iba zriedka. Načo by aj, mali doma všetko, veľké priestory, trávnik i záhradu... Keď náhodou predsa len vyšli na ulicu, boli nesvoji, správali sa ako splaäení, ako keď sa nevinné zvieratko razom dostane z tmy na

svetlo... Akoby sa báli všetkého, čo uvidia, preto sa radšej ani neobzerali, pozerali iba do zeme, nikoho si nevšímali, najmenej dospelých. Nepozornosť týchto vyparádených páničat dráždila chudobných ľudí, pokladali to za neúctu voči nim, za prejav panskej hrdosti. Ondrišova Mara Korenka ich po návrate z dediny na *sálaš* neraz spomínala. Malý Ondriško Koreň ešte nikdy nevidel malého PiŠtu Kozára, ani Paťa Štefánika, ani Jana Cúcora, ale už vedel o nich všetko ... že sú to ošklivé panské maškary, nevedia sa ani pokloniť, iba šklabif! Nie sú súci na svet! Motyka nepristane do rúk ani ich otcom! Len kupčiť, to hej, do toho sa rozumejú! Takže keď Mara Korenka dala svojho syna zapísať do školy, Ondriško už vedel, kto môže a kto nemôže byť jeho kamarátom.

V dedine boli dve školy: cirkevná a takzvaná polgárka. V cirkevnej Škole sa vyučovalo po slovensky, sem chodili iba deti najchudobnejších; polgárka bola maďarská škola, chodili do nej deti boháčov, učili sa tu budúci majstri, páni. Medzi týmito dvoma školami akoby sa tiahla akási prirodzená rozdeľovacia 6iara; boli to dva tábory, chlapci z nich jeden druhého ešte hádam ani nepoznali a už sa pokladali navzájom za protivníkov. Školáčikovia z týchto dvoch skupín sa nikdy neschádzali, nekamarátili, na ulici sa obchádzali, priestory na hranie mali zvlášť, presne určené. Aj spôsob ich hier bol iný. Tí z polgárky obyčajne hrávali futbal, a to gumovou alebo remeňovou loptou, tí z cirkevnej mali handrovú loptu, iba niekedy ušúfanú z kravskej alebo konskej srsti. Kde sa usadila jedna skupina, tam druhá nemala miesta. Boli ako oheň a voda.

Ako bolo prirodzené, že tí z polgárky pôjdu za učňov a budú z nich páni, práve tak prirodzené bolo aj to, že jedna skupina budovala svoje blatisté pevnosti za jedným, druhá za druhým bokom násypu. Bolo to ako v prírode. Vták má krídla, poletuje nad horami-dolami, ryba má žiabre, žije vo vode... Aj tí bohatí musia mať niečo, čo chudobní nemajú, čo predurčí, aby sa stali pánmi. Chudobní majú zato cnosť a vieru božiu, robotu neobchádzajú a nepohŕdajú ani motykou ani pluhom!

Ondriško Koreň chodil do cirkevnej školy. Presnejšie povedané, iba mať ho tam dala zapísať. Na začiatku školského roka sa tu raz, dvakrát ukázal, ale keď bolo pekne, chodil radšej poza školu. Keď bola zima, ani sa len neukázal, lebo nemal v čom, ani obuv, ani poriadne šaty. Takže od Školy celkom odvykol ešte predtým, ako by si bol na *ňu* zvykol. Pričinila sa o to aj jeho mať. Keď Ondriško vychodil z milosti božej átvrtú elementárku, dala ho v lete ku gazdovi Štyrbicovi za kanása, na *sálaš,* aby si vyrobil aspoň na gate a košeľu. Pojednala sa s gazdom, že bude slúžiť len do septembra, kým sa nezačne škola. Lenže sa stalo, s čím ani Mara, ani jej malý syn nepočítal. Koncom leta gazda Štyrbic kúpil Ondriškovi zimný kabát, ale taký, o akom ani on, ani jeho mať nesnívali: dobrý teplý, s baraním golierom … že vraj inakáí nedostal… a keby bol vedel, že ten faťúh toľko zje, veru by si bol pohútal, či ho má zjednať! Ale čo sa stalo, sa neodstane... Preto dotiaľ húdol Mare do uší, kým ju nenahovoril: Nech Ondriško ostane uňho aspoň zatiaľ, kým majú svine Čo zbierať po kukuričniskách a potom uvidí... keď sa Ondriško bude slušne správať, možno mu ešte aj baganče kúpi!

Mara sa veľmi radovala Ondriškovmu zárobku, aj novej ponuke Štyrbica, ale Čo bude so školou, veď už aj vlani rechtor mrmlal...

V septembri prosíkala a učitel Moravčík krútil hlavou.

— No nedbám — udobril sa konečne —, zarobí si na obuv a šaty a bude chodiť aspoň v zime — povedal.

Táto učiteľská prísnosť bola skôr pretvárka, vedela to dobre aj Mara. Jej rodičia a rodičia učiteľa boli susedia a boli zadobre, už ani kvôli tejto známosti by Moravčík nebol odoprel.

Roky sa minuli. Ondriško si na službu u Štyrbica zvykol. Mal sa tu dobre, lepšie ako v škole. Najlepšie sa cítil vo voľných priestoroch polí a rolí. Mal aj druha, Ďurka Uhrina, dobrého kamaráta zo susedného salaša, ktorý zaháňal stádo spolu s Bodríkom. Bol starší, takže Ondriško ho poslúchal a vo všetkom sledoval. Naučil sa od neho všeličo, aj huncútstva; stádo treba zaháňať od *sálašov* čím ďalej, kam gazda nedohliadne a tam si potom pastier môže dovoliť viac… Aj Bodrik si rýchlo zvykol na nového spoločníka i na jeho

stádo, držal ho pokope a nedopustil mu rozbehnúť sa. Takže kým sa svine pásli, ich strážcovia spokojne vyčíňali po poliach a okolo cudzích salašov. Každý deň núkal akési dobrodružstvo a Ondriškovi bolo veselo, mal sa dobre. U Štyrbica mal Čo jesť, každé ráno mlieko, večer veľa ráz slaninu aj klobásu! Aj spať mal kde, nie tak ako doma v kuckove alebo s bratom PiŠtikom na jednej posteli. Dni sa míňali jeden za druhým, ani si to OndriŠko nevšimol, iba v sobotu večer si uvedomil, že opäť musí ísť domov preobliecť si bielizeň..

Postupom rokov sa OndriSko na jeseň v škole ukazoval čoraz zriedkavejšie a na jar, keď sa chotár rozzelenal, sa opäť stratil a prikvitol iba jeden, dva týždne pred koncom roka. Zvykol si už na to aj jeho učitel. A keďže, div divúci, OndriŠko nepatril medzi najslabších, učiteľ mu odpustil všetky hriechy, aj jeho materi.

Táto jeseň bola iná ako predchádzajúca. Leto akoby sa bolo predĺžilo. Augustové horúčavy sa pretiahli na september a spálili na poliach a v záhradách všetku zeleň. Aj kukurica dozrela skôr. Obrat v počasí nastal len po lámačkách, strhol sa dážď, lejak ako v lete, hrmelo a blýskalo sa. Také niečo nezažil este ani deväťdesiatročný báťa Adam Čerovský. Koniec leta! — nazdali sa ľudia. Keď sa po lámačkách zaoblačí, viac sa nevyjasní, môžeš sa už dočkať iba studeného vetra na bielom koni! — hovorilo sa. Lenže ako rýchlo ten dážď prišiel, tak rýchlo aj minul. Ako ozajstná letná búrka. Rýchlo sa vyjasnilo, slnko pripekalo ako za ozajstného leta. Kukuričniská a role sa začali opäť zelenať, tekvičné stebla ožili, rástla svinská burina a pupenec. Rozprestrel sa jesenný stôl hojnosti pre dobytok.

Vypustnuté polia boli lákavejšie ako pred daždom, ale statok ostal predsa v chlievoch a koniciach. Zdalo sa, že v jesennom tichu sa pod obalom horúčavy klenie nad chotárom napnutá mohutná struna, ktorá môže hocikedy prasknúť. Tento dojem spôsobila prázdnota, ktorá zaľahla na kraj po prieskumných náletoch anglosaských lietadiel. Po zániku poplachu sa ľudia osmelili opäť z domov iba večer. Ulica pod pláštikom noci ožila. Ktovie, kto sa obšmietal popod okná, lepil na ne malé farebné plagáty s Červeným

nápisom Rozsudok ľudu! Na plagátikoch bola veľká päsť, ktorá práve zrážala chúliaceho sa sedliaka v baranici a ligotavých Čižmách...

Bola vojna. Ondriško Koreňov v túto jeseň nezaháňal Štyrbicovo stádo. Gazdovia nepodľahli lákaniu zelenajúcich sa kukuričníska rolí. Neriskovali, radšej kŕmili dobytok senom a tekvicami určenými na zimu.

Ktovie, čo sa z toho vykľuje?! Štyrbic považoval za múdrejšie, keďOndriška pošle domov. Dlho by beztak vyháňať svine nemohol, zima sa blíži, dôvody svojho rozhodnutia hľadal skôr pre seba.

Štyrbička zabalila Ondriškovi do váľaničky vyslúžené plátené gate a košeľu, vyprevadila ho hneď po východe slnka až po úratie a poslala ho na cestu s božou pomocou.

Ondriško sa veľmi radoval, že nemusel pásť, ani do školy chodiť… Prial si, aby tej vojny dlho nebolo konca. Vysedával s Ďurkom Uhrinom pod stohom v akove u starého otca celé hodiny, kým neminul letecký poplach. Lietadlá na nebi boli ako strieborné rybičky v čistej vode. Bola to paráda, ako sa vnárali do azúru jasnej oblohy, zmizli a opäť sa vynorili... Ondriško nieCo také vzrušujúce ešte nezažil… Ej, či sa len mali v týchto Časoch dobre, nielen on, ale aj jeho súrodenci, celá rodina.

Hádam najšťastnejšia bola Ondriškova mamička.

Na hornom konci ulice stál dom Závadovcov, avšak kým nespadol prvý sneh, bývali na *sálaSi.* Iste preto, že bol dom prázdny, ho obsadili vojaci. Bolo ich plno, v chyžiach, pitvore, ešte aj vkonici. Usalašili sa tam natrvalo. Chodievala im variť Mara Koreňová. Prišla ráno a bola tam do večera. Varila kukuričnú kašu a slepačiu polievku vo veľkom železnom kotlíku na dvore pod košatou jahodou, piekla kačice a husi... Toľko mäsa a dobrôt Koreňovci nikdy nezažili, ako čo dostali za odplatu od vojakov za robotu ich matere.

Všetko raz pominie. Nuž museli pominúť i časy hojnosti u Koreňovcov. A to koncom vojny. Čože, koniec vojny? — nerozumel Ondriško. Veď sa nič nestalo, iba tie lietadlá zmizli z neba, i vojaci z dediny … a mať prestala chodiť variť do domu Závodovcov. Či by to ozaj malo znamenať koniec vojny? A keď áno, prečo sú potom ľudia takí nadšení?

Vojna sa skončila, a Ondriško predsa len nešiel v lete slúžiť. Štyrbica už nebolo. Vlastne nebolo jeho majetku. Zem a statok mu zobrali. Vraj bol kulak. Ondriš'kova mamička ho oplakala, lebo to nebol zlý gazda. Ondriško sa mal uňho dobre, aj ho vyšatil, občas v sobotu aj im poslal halušky a keď zabíjal, tak kus hurky, klobásy na ochutnanie ... Snáď najsmutnejší bol Ondriško. Bál sa, že na jeseň musí ísť do Školy a obával sa oprávnene. Mamička bola prísna a on sa nemal na čo vyhovárať: mal v čom, háby a baganče od Štyrbica.

Bolo to prvý raz, Že OndriSko chodil do školy po celý rok, a takmer bez zameškania. Na učenie si zvykol, cítil sa lepšie ako u Štyrbica. Mal dobrých kamarátov a učiteľ na exámente v kostole ho pochválil pred celou dedinou, vraj za rok sa naučil viac, ako čo celé roky zameškal.

Ondriško by sa bol na jeseň hádam rád zapísal do Školy, ale načo, keď nemusí, zo Školy vyrástol, mal na to roky.

#

Tento rok prišli na Koreňovcov mrcha časy. V lete im vyhynuli všetky sliepky, nosnice, mládky i kury. A na jeseň zomrel starý otec, Maco Machan, Marin otec. Odišiel nečakane. Ráno, keď vyprevádzal starú do dediny, bol veselý a mal hlavu plánov na celý deň. Popoludní, keď sa jeho družka vrátila, márne ho privolávala, neozval sa. Našla ho v záhrade, kde bol zhrabúval chrastie, plienil húštinu, potom ju zapálil... Ležal na bruchu pohoreného, tvárou obrátenou k zemi, vidly odhodené, ramená vedľa trupu tesne pri stehnách ako u vojaka v pozore. Spadol v bezvedomí, lebo ho zavialo, vysvetľovala hore-dole úratiami stará mať, odvolávajúc sa na doktora. Ale sused v dedine Paľo PuŠkel roznášal klebety, že vraj si šmrngol, potiahol buteľku viac ako čo stačí... lebo že keď starej niet, popustí si viac, aby si vynahradil, čo zameškal… a že všetko ostatné je celkom jednoduché ... Potkol sa do kláta vyťatej slivky a spadol… a že sa mu vraj nechcelo postaviť sa, radšej si podriemal a zaspal...! Stalo sa, Čo sa malo stať. So starým Macom

Machanom sa jeho rodina lúčila ako sa patrí, oplakávali ho dve noci a na tretí deň ho pochovali. Na jeho poslednej ceste od domu do cintorína ho sprevádzala cigánska banda Tehlára, iba tak z úcty, pretože Maco sa veľa ráz pristavil v krčme u Vejsa, kde oni v jarmočné dni vyhrávali.

Smrť starého otca prinútila jeho vnuka OndriŠka zamyslieť sa, hádam prvý raz v živote, veď už na to mal roky, dospieval na *čelantka,* prečo ľudia zomierajú, jeden tak, druhý onak? Prečo musel jeho starý otec takto zomrieť... Ešte nebol taký starý, nezaslúžil si takú smrť, mohol ešte žiť… Hanebného slova jeho pery neopustili, nikomu by nebol ublížil, nadával len na Maďarov ... Ale pohovoriť si, to hej, veľmi rád rozprával. Stará mať veľa ráz Šomrala, ty starý, Čo ty nepoznášaŠ, keby ťa mal aspoň kto počúvať! Ondriško sa Čudoval dohováraniu starej matere, on by ho veru rád počúval od rána až do večera. Čo všeličo sa od neho dozvedel! Bez starého otca by nevedel o svete nič. Skôr sa nazdal, že ich *sálaš,* to je celý svet! Že ľudia inde nežijú, len tu,a keby predsa, konajú a rozprávajú práve tak ako oni. Iba v dedine, tam sa zhovárajú aj inak, lebo sú to vraj Maďari... rozprával starý otec. Apovka mu rozprávali aj o tom, že aj inde bývajú ľudia, na iných *sálašoch* a nie len na tých, čo vidieť až sem, ale aj za tretími honami, ba ešte aj ďalej! Sú tam dediny ako tá ich a aj väčšie! Nevedel si predstaviť, ako môžu byť domy a ako môžu žiť ľudia tam, kam on nedohliadne! A vraj tie domy sú také vysoké ako túrňa v dedine! Vo svete však nie je iba to. Sú aj veľké vody, vraj aj kôň by sa mohol v nich utopiť, plávajú po nich lode. Čo sú to lode? Práve také niečo ako domy, s oblokmi, lenže nie vybíjané, ale z dreva a nestoja na jednom mieste, ale sa pohybujú, plavia po vode. Sú aj také vody, ktorým nedohliadneš na koniec a plávajú v nich také veľké ryby ako človek, ešte aj väčšie...!

Starý otec bol OndriŠkovi povďačný, spomedzi takmer tuctu vnúčat ho jedine on počúval vytrvale zo dňa na deň. Dedko, aby sa vnúčaťu zavďačil, sa občas aj pousiloval; keď už vyčerpal všetky prežité príhody, vymýšľal všelijaké historky. Bolo to jeho jedinou zábavou, veď okrem tých siedmich rokov vojenčiny takmer celý

život strávil na *sálaši.* Do dediny chodil iba zriedka, na jarmok, najčastejšie iba tak, popozerať sa, čo koštuje to a ono, čo by rád videl na svojej porte, taká prasnica, dojnica, neobišiel ani remeselníkov s odevmi a obuvou … A keďže peniaze nemal, iba málo, nuž Čo robiť, minul ich v krčme a vrátil sa na *sálaš* spokojný.

— Nič nového, škoda mi ta bolo ísť! — hovorieval starej, predstierajúc sklamanie, a ledva Čakal, kedy môže ísť opäť. Svojim vnúčatám prinášal z jarmoka veľa, veľa medovníka, vtedy ich pozvolával, posadil okolo seba, porozdával maškrty a začal... Nevedieť prečo, ale po výlete v dedine rozprával s osobitnou záľubou svoje zážitky z vojenčiny. Nemalo to konca kraja. Skúsil všetko, čo človek môže zažiť. Stretával sa s veľkými pánmi, aj s generálmi, ešte aj so samým cisárom! Pochodil celý svet. Videl také vysoké hory, že sa dotýkali až neba. Tam hore zima, končiare pokryté snehom a dole kvitnú lúky! Slovom, on už všetko videl, všetko vie. Hej, tá Pijava v roku deväťstoosemnástom! Tie časy boli večným prameňom jeho skutočných i vymyslených historiek. Pijava bola začiatok i koniec všetkých jeho príbehov. Keď bol on v Taliansku, hej, to bol ale mrcha svet, ako súdny deň! Toľko mŕtvol, toľko bedákania nikde nevidel, nepočul ako na Pijave. Tí Taliani ich ale rozprášili! A potom im jedného rána povedal akýsi strážmešter, či generál, už sa ani nepamätá, že vraj koniec vojny! A že každý môže, kadiaľ chce. Čím skôr domov! Bol potom ale hurhaj, mnohí nevedeli, čo si počať, jedni od radosti spievali, druhí plakali. Bol to zhon, aký si ani predstaviť nevie ten, kto ho nezažil. Razom sa všetci roztrúsili, zmizli, akoby ich všetkých boli pohltali Špinavé vody rozvodnenej Pijavy ... Vydali sa na cestu vo väčších i menších skupinkách. Ale Čím ďalej, skupiny sa rozpadávali a vytvárali sa dvojice … K nemu, starému otcovi, sa prikmotril akýsi Žiga, že vraj lepšie vo dvojici ako samému. Veru tak, aj pomôcť si môžu, keby sa niečo prihodilo... Slovom, ďalej už putovali spolu. Išli a len išli celé dni, peši. Len občas ich vzal koč alebo auto... Keď prechádzali cez obývané oblasti, žobrali, niekedy aj kradli. Museli, inak by boli odpadli od hladu. Raz sa stretli s nemeckými vojakmi, bol ich celý regiment. Keďže Žiga vedel po nemecky, dali im chleba,

komis, po celom kuse. Veruže sa mu radovali, vraj *fejkóta* na viacero dní. Starý otec si ho zadelil. Vyrátal, že by mu to malo stačiť, kým neprídu domov, na madarskú zem. Trošku sa im uravilo, kráčalo sa im ľahšie a veselšie. Súmrak ich stihol už vo Vojvodine. Na noc sa pristavili v malej dedinke neďaleko od Nového Sadu. Čoskoro sa dozvedeli, že tam bývajú Slováci. Ľudia sa im potešili, vypytovali sa, čo a ako bolo na tom talianskom fronte a Či nemajú pre nich správy... Ponúkli im nocľah v sene pod cieňou. Len jesť im nedali, lebo ani oni nemali, boli chudobní ako kostolné myši, hádam chudobnejší ako vojaci... Vo voňavom sene sa im spalo dobre, aspoň čo sa týka starého otca, lebo nevnímal nič z toho, čo sa okolo nich v noci robilo. Iba ráno zbadal, že mu z kapsy zmizol komisiak. Žiga vraj nemá o ničom ani tušenia! „Mal by vedieť", hútal starý otec, „hádam sa nenazdá, že by sa niekto opovážil okrádať vojakov...?" Dosť na tom, pobili sa. Žiga dal starému otcovi zaucho a tým sa ich cesty rozišli...

Ondriško netúžil po dedine, nebol zvedavý ani na veľké domy, ani na Madarov, predstavoval si ich s veľkým bachorom a čertovými rožkami.

—Zanedlho budeš školákom. Bolo by načase aspoň pozrieť sa, kde budeš chodiť do školy. Zajtra ťa zoberiem so sebou, pôjdeme spolu do dediny — povedala mu stará mať jedného pekného letného podvečera.

Tejto noci spal Ondriäko nepokojne. Mal strašné sny. Idúc do dediny sa stretol s akýmsi Maďarom, bol celý nafúkaný a v ruke držal žeravé železo. Chcel Ondriška zobrať so sebou. Iba v poslednej chvíli prišiel starý otec a zachránil ho.

Ráno Ondrižko nechcel ísť do dediny, bál sa. Stará mať ho ťahala silou-mocou, treba ho pripraviť do Školy, kúpiť cipele i nohavice.

—Bojím sa Maďarov — pošepol starému otcovi do ucha.

—Neboj sa. Keď sa tvoja stará mať na nich osopí, uvidíš, ujdú aj z dediny — zasmial sa starý otec a priklonil sa mu k uchu. — A vieš čo, keby sa niekto čo len krivým okom na teba pozrel, povedz mu, že tvoj starý otec mu dá takú facku ...! Uvidíš, zmizne ako smrad v prievane. No len choď! - poláskal ho na posmelenie po bielych vlasoch.

Slová starého otca pomohli. Síce nie bez odporu, OndriŠko sa predsa len vydal so starou materou na cestu do dediny. Striehol iba na to, kedy sa im postaví do cesty Maďar. Dedina bola od *sála-Sa* na štyri kilometre. Na hradskej sa stará mať stretla so známymi, s niektorými sa aj pristavila, dala do reči. Bol medzi nimi jeden Čudný muž. Na *sálaši* takého ešte nikdy nevidel, bol tučný, s čiernymi vyšúľanými fúzami. Ale nie iba to. Hovoril tak čudne, že mu Ondriško nič nerozumel, darmo načúval.

„Žeby to bol Maďar?", domnieval sa. „Nie, to nemôže byť, veď inak vyzerá práve tak ako starý otec, len keby nemal také veľké fúzy a nebol taký tučný."

OndriŠko na tohto zaujímavého Človeka rýchlo zabudol. Pozornosť mu upútala túrňa, ktorá sa vypínala spomedzi domov. Mnohokrát ju skúmal už zo salaša, ale odtiaľ sa mu nezdala byť taká parádna, vyzerala len ako nejaký sivý stĺp. Teraz bola akási vyššia, veľmi vysoká. A na tú ligotavú hviezdičku na jej vrchole sa nemohol vynadívať. V dedine ho zaujali domy, s dvomi, i so štyrmi oblokmi. Cez vysoké vráta nedovidieť do dvora... Na pľaci okolo kostola bolo tiež na čo pozerať: Tam, hľa, dva domy, jeden na druhom. To sú tie, o ktorých hovoril starý otec, spamätal sa. Pred nimi veľa, veľa ľudí, toľkých pokope ešte nikdy nevidel. Trma-vrma. Kanty s mliekom, smotanou, kury, kačice, husi a tam, hľa, Šiator s medovníkmi, aké mu nosieval starý otec, keď sa vrátil veselý z jarmoku na *sálaš.* Dal by si taký aj teraz! Keby tu bol starý otec, iste by mu jeden kúpil. Nuž ale aj stará mať by mu mohla... Otočil sa na ňu. Iba teraz si všimol, že mamovka nie sú samy, zhovárajú sa s nejakým pánom. OndriŠko im nič nerozumie, ale neznepokojuje ho to, veď ten Človek je veľmi prívetivý. Stále sa usmieva a to stačí, aby ho to nevykoľajilo z duševnej rovnováhy.

—Tak čo ty na to, OndriŠko?

Ondriško sa spýtavo pozerá.

—Od jesene sa budete s pánom učiteľom stretávať pravidelne, bude ťa učiť Čítať a písať po maďarský.

—Pán učiteľ! — zadíva sa Ondriško a srdce sa mu rozbúši. Mohla by to byť pravda, veď v jeho predstavách sa učiteľ objavoval

vždy takýto milý, prívetivý, pekne oblečený. Vydesilo ho iba to, že by to mal byf Maďar. Preto mu teda nič nerozumie! Ondriška však ani tieto myšlienky, ani pán učiteľ dlho nezaujali. Pozornosť mu odvracal ten medovník. Stará maf ho márne podábala: — No Čo ty na to? Povedz už niečo! — OndriŠko pozeral inam, dobre mu oči nevypadli, aj ústa mu ostali dopoly otvorené. A keď ho pán učiteľ chytil za ruku a viedol ku Šiatru s medovníkmi, ani nezbadal, Že to nie je stará maf. Všimol si cudzieho iba vtedy, keď mu vtisol do ruky kus medovníka. Pohladkal ho, povedal niečo starej materi a odišiel.

—Poď už! — vliekla ho stará, maf —, hneď je poludnie a eSte sme nič nevybavili, neboli sme eSte ani u cipelkára.

OndriŠko to sotva chápal, ani ho to nezaujímalo, mal iné starosti

—Mamovka, ako ten pán učiteľ čudne hovoril.

—Nuž, po maďarsky ...

—Po maďarsky?! — pozeral vzrušene, akoby si to bol iba teraz uvedomil.

—A či nevieš?

—A prečo hovoril po maďarsky?

—Nuž prečo? Lebo je Maďar — odvrkla mamovka trošku nasrdene.

—Maďar?! — stískal jej OndriŠko ruku a opanoval ho ten istý pocit ako vo sne.

—Snáď sa ho nebojíš?

—Nie, jeho sa nebojím, ale Maďarov sa bojím.

—Veď aj on je Maďar a jeho sa prečo nebojíš?

—Lebo je inakší… a taký dobrý ...

—Učitelia sú všetci dobrí.

—Aj Maďari?

—Ani oni nejedia ľudí - odvrkla stará mať a poponáhľala sa.

OndriŠko ostal v mysli ešte dlho s pánom učiteľom. V jeho mladistvej duši sa všetko dostalo na svoje miesto, upokojil sa. Iba tej myšlienky sa nevedel zbaviť, ako je možné, že ten Maďar bol taký prívetivý. Ešte aj medovník mu kúpil.

Spomienky na starého otca a na prvé stretnutie s učiteľom, Maďarom sa natrvalo vryli do pamäti Ondriška Koreňa. V skutočnosti si však iba neskôr uvedomil podstatu svojho veľkého objavu, a síce to, že Maďari sú práve takí istí ľudia ako oni. Pozná od nich dokonca ešte ošklivejších, ako je napríklad poľovník Habaj, ktorý im zastrelil psa Boba, oplakávala ho celá rodina... — Chytá sliepky — nadával vždy nafiho u starého otca, ale nijaký pozostatok z hydiny mu nikdy neukázal, darmo ho o to dedo prosil. A aj vtedy, keď ho zastrelil, tam nebolo ani len zdrapu páperia!

Keby sa v mozgu Človeka pamäf mohla označiť ako množina bodiek, ktoré svietia, bunky spomienok na útle detstvo Ondriška Koreňa by boli ako reflektory, ktoré svietia ešte aj o mnoho rokov. Ich žiara neslabne, ba občas akoby zosilnela...

Nuž ale nepredbiehajme udalosti. Vráťme sa do veku dospievania Ondriška Koreňa.

Starý otec ovplyvnil nielen rozmýšľanie malého OndriSka, ale určil aj formovanie sa jeho osudu po svojej smrti.

Vtedy už Ondrej Koreň staräí so svojou rodinou býval v dedine a stará mať sa nasťahovala k svojej dcére Mare. Priniesla so sebou vychudnutého koňa starého otca. Toto úbohé stvorenie sa im veľmi zišlo: početná rodina dostala po vojne od Štátu tri *juvjere* zeme, mali aspoň na čom orať, siať a zvážať. Pracovali od svitu do mrku, akoby chceli dokázať, že si ctia tento darovaný poklad, ktorý sa nazýva úrodná zem. Aj OndriŠko. Práca mu nebola proti vôli, u Štyrbica si na robotu zvykol. Jeho otec bol chorľavý. Na vojne dostal akúsi pľúcnu chorobu. Tomu mohol ďakovať, Že ho neposlali na ruský front. Prišiel domov, ale na robotu nebol súci. Na čelo gazdovstva sa postavil jeho najstarSí syn Ondrej. Bol už *čeľaníkom,* keď mohol robiť na svojom. Bol hrdý na to, že sa môže voziť na koči. Aj sa im darilo, nehladovali, i na Šaty sa im ušlo. Ondro si kúpil prvý odev, Čižmy, v sobotu chodil po baloch ... Bol spokojný. Svoj život si už inak ani nevedel predstaviť, lepšie mu už ani nemohlo byť. Jeho rodičia hrdlačili na cudzej zemi a hľa, on gazduje na svojom! Často sa nad tým zamýäľal, najmä za pluhom. Akosi pri orbe na pustej roli bol uvoľnenejší.

Dnes mal zvlášť dobrú vôľu. Pomalé, rovnomerné tempo oracieho záprahu, pohľad na to, ako sa za pluhom valí brázda na brázdu a vôňa Čiernej zeme, ešte vlhkej od zimných zrážok ho robili zádumčivým a vnímavejším. Všímal si veci, ktoré inokedy akoby ani neboli, rozveselili ho drobné javy života. Teraz mu upútal pozornosť Škovránok. Prikmotril sa k nemu a vyspevoval. Vznášal sa nad zoranou roľou, najprv pred záprahom, potom sa vySvihol dovysoka, neskôr sa opäť spustil za oráčovým chrbtom. Ondrej sa mu privrával, pokúsil sa ho napodobňovať. Nedarilo sa mu to. Akosi na znak priznania si nezdaru odpovedal vtáčikovi hravým pleskotom biča. Nuž a kým si oráč s príležitostným sprievodcom takto pohovorili, brázd pribúdalo a úhor sa míňal. Ešte niekoľko obratov a je po ňom. Ozaj, Čo si potom Ondrej počne? Domov sa mu vidí ešte skoro, veď slniečko ledva prešlo zenitom. Nemusí sa však báť, že sa bude nudiť, má Čo robiť. Potreboval by drevo. Vypriahne koňa, nech si oddýchne, veď sa od rána dosť narobil, dá mu obrok a on pôjde do hory. Tohto leta bude mať dynisko, postaví si tam kuňhov, bývať v ňom nebude, to len aby odohnal tulákov… a občas si v ňom môže aj oddýchnuť...

„Čo je to za hrmot?" — Ondrej stratí niť myšlienok a otočí sa smerom do úvratia. Záprah, ale aký parádny! Hintov! Ako obecný! Je to pravda? Veď tu ho ešte nikdy nevidel?! Načo by sem aj šli, veď obecné polia sú z druhej strany dediny. Lež tí sivkovia, sú akurát ako obecné kone! Poznať ich už zďaleka, takých niet nielen v celej dedine, ale ani na okolí! A ktože sa to vezie na tom hintove? KociŠa PiŠtu Dúdika už vidieť celkom zreteľne. Tak ako inokedy, aj teraz sa vypína ako švíbavka. Je najpyšnejším človekom v celej dedine. Nie každý sa môže voziť na obecnom hintove a poháňať také pekné kone! A kto to sedí vedľa neho na prednom sedadle? Ondrej darmo vyvaľuje oči, nespozná ho ani vtedy, keď sa záprah priblíži k jeho table.

- Hóoo! - zaznie hlboký hlas PiŠtu Dúdika a záprah zastane. Ondrej iba teraz zbadá na zadnom sedadle báťu Miša Husára z obecného domu. „Žeby to išli za ním? Veruže. Čo len môžu od neho chcieť? Keby išli so žandárom, to by rozumel, možno sa previnil..."

Báťa Mišo Husár a neznámy vystúpili z hintova a namierili rovno k Ondrejovi.

„Ten neznámy v pantalvonach musí byť nejaký pán zhora. Čo od neho len môžu chcieť?" — Ondrej sa tváril, akoby si ich ani nebol všimol.

— PristavŽe sa na chvíľku, Ondriško! — ozval sa báťa Mišo.

Prívetivé slová zapôsobili. Nemôže to byť také zlé, keď sa tak milo prihovárajú, pomyslel si Ondrej a spomalil krok.

— Odspára sa, odspára? — dáva sa do reči báťa Husár.

— Musí sa, musí — otočí sa Ondrej k prišlým.

— Máš pekného koňa — potľapká ho po hrive.

— Veru mám, poslušný, dobrý pomocník ...

— Nepredal by si ho?

— To by som sa musel zblázniť — uškľabí sa Ondrej, nevie, ci to báťa Mišo žartujú, alebo hovoria vážne.

— Obecný dom by ho kúpil.

— A Čo by som si potom počal ja?

— Tebe sme vynašli inakšiu robotu.

— Na to by som bol zvedavý.

— Pod[1] — vykročí k nemu báťa —, predstavím ťa súdruhovi inšpektorovi.

— Inšpektorovi? — zahľadí sa Ondrej na neznámeho.

— Áno, pánu učiteľovi inšpektorovi.

— Inšpektorovi učiteľovi? — Ondrej to ešte stále nerozumie.

— Vieš, inšpektori sú takí, ktorí stoja nad učiteľmi — snaží sa mu pomôcť báťa Husár.

— Nad učiteľmi? Tak to musí byť veľký pán! — pozrie sa mu Ondrej do očí. — A Čože chce? — vyhŕkne z neho.

— Ponúkol by ti inú robotu.

— Čože? — nechápe ho.

— Vy viete nielen orať, ste Šikovný, rozumný, učili ste sa dobre.

— Učil, keď sa mi chcelo — zasmial sa Ondrej.

— Nemáme slovenských učiteľov. Hľadáme statočných nada ných mladých ľudí, ktorí by sa radi vyškolili za učiteľa.

— Ja nie som na to stvorený.

— Každý je stvorený na to, Čo chce, k čomu má chuť.

Ondrejovi sa zdalo, akoby mu ponúkali celé kráľovstvo. Bolo to lákavé, lichotilo mu to, ale neveril, Že by sa mu to podarilo.

— Kto má pevnú vôľu, ten môže hocičo dosiahnuť — pokračuje inšpektor.

— Pevnú vôľu! Ako presvedčujúcu to povedal. Ale Čo to je pevná vôľa? — posledné slová povedal Ondrej nahlas.

— Keď ste schopní vytrvalo pracovať s vypätím všetkých síl, keď viete a chcete zápasiť s ťažkosťami — inšpektor videl, že On drej zaváhal.

— Ja by som nedokázal chcieť? Také niečo sa ešte nestalo, že by som nebol dosiahol, Čo som si zaumienil. Nuž ale neviem, Čo môžem chcieť, na čo mám sily... Učiť sa, to nie je pre mňa.

— Mali by ste to vyskúšať. Žijeme v Čase premien, pretvára sa celý svet, aj ľudia ...

— Na Čo by som sa pretváral, vyžijem z toho, Čo robím, práce sa nebojím.

— Nuž práve preto, lebo sa jej nebojíte.

— A či aj v Škole načim robiť?

— Akoby nie, často je to tvrdšia práca ako orať, voláme iba usilovných a pracovitých chlapcov a dievčatá.

— A čo potom?

— Budete učiteľom, to je tiež tvrdá robota. Formovať mladých ľudí je pekná práca.

To, čo povedal pán inšpektor, Ondreja síce nelákalo, ale zato ho to rozrušilo. Či by bol na to ozaj súci? - dráždila ho otzáka.

— A keby som neobstál?

— Som presvedčený, že sa z vás môže stať učiteľ. A keby sa vám to predsa nepodarilo, môžete sa hocikedy vrátiť domov. Pouvažujte a zajtra dajte odpoveď súdruhovi Husárovi — lúčil sa inšpektor.

Ondreja Koreňa síce neznámy nepresvedčil o tom, Že jeho miesto je tam, kde sa vzdelávajú budúci učitelia, ale predsa, akoby sa bol dostal do čarovného kruhu, akoby s ním narábali neznáme

sily. Neveril, že sa môže stať učiteľom, necítil ani dosť síl, skôr bol zvedavý, 5i možno letieť ozaj aj bez krídel...

Vraj čas súri a kto nechce zaostať, musí sa poponáhľať. Vlak času nečaká. Keď ho zmeškáš, viac naň nastúpiť nemôžeš! Pousiluj sa, aby si ho stihol za každú cenu. Ondrej Koreň sa poponáhľal, nastúpil na svoj vlak a namieril na stanicu odbornej maturity.

(Üryvok z pripravovaného románu)

Juraj Dolnozemský

Pred dažďom

Dlhé dni sa
chystalo pršať, ako
náklady viseli z
hora Čierne
smútky, aj tíš stála
pred ozvenou
ukrytá.

To očakávanie
nás už nudilo.
Tá urýchlená práca
na poli
už iba záhady siala
do duSí
a nevedno,
do akej hĺbky
padlo semeno.

Nároky

máš
a nosíš ich
v sebe
utajene
ako matka
pod srdcom
decko
asi nevieš
ani necítiš
Čo znamená slovo
všetko
vlákna záhady
a skutočnosti
splietaš v povraz
po ktorom sa chceš
z každodenného
namáhania
spolu s blaženosťou
dostať
do budúcnosti
lenže tebe ešte
chýbajú k tomu
korene cnosti

Mária FazekaSová

Belgická čipka

Náš pomer je udržovaný vermi tenkou niťou. Tenkou a voľnou. Tá niť vlastne ani nie je taká volná, pretože od istého času sa veľmi, veľmi napína. Už niekoľkokrát sa pretrhla, mnohokrát sme ju zviazali. Teraz mám strach, že sa znova pretrhne. Vyjdem cez tú trhlinu a nebude nikoho, kto by tú niť znova zviazal. Mám strach, preto sa niť napína. Strach jej nedovolí uvoľniť napätie. Ale veď strach nemôže rásť donekonečna!

Hráme divadlo. Každý svoju úlohu. Naučíme sa ju? Možno. Nikdy však neuveríme, že je to pravda, lebo pravda nie je tu. Pravda je mimo kruhu. Pravda je voľná, priťahuje, volá. Pravda je nádej. A čo je tu, v kruhu? Úsmev, pokoj, láska, ktorú si navzájom preukazujeme. Omrvinky citov si sypeme do dlaní a pokúšame sa miesiť z nich lásku... pritom sa nám stále žiada s úplným odovzdaním zahryznúť do ozajstného, čerstvého, teplého krajca... Tento pomer je len hrianka, teplá, ale tvrdá. Dobrá, lebo inej niet. Nepreťaží žalúdok, zdravá...

—Nie, „šéfe", ty si urobil všetko, Čo bolo v tvojich silách a ne bolo toho málo. Ty mi už nepomôžeš. To je už moja vec, ako sa mi podarí presvedčiť sa, že aj to je dosť, že mi to musí stačiť.

—Mira, nestačí, že ostaneš… že nám je spolu dobre. Musíš ma ľúbiť.

—Vieš dobre, že neodídem. Nič mi zato nestojí, ani utrpenie, ani Stastie ...

Treba vyčkať, možno bude raz i tomuto koniec. Možno bude ešte na konci tejto cesty trocha nežnosti a lásky. Je to ako túžba po domove. Pred inými ju človek skrýva, pred inými je hrdina, ale keď je sám, zaplače, spomenie si na pohyb, na úsmev, na stisk, na nádej, ktorú dotykom stratil. Spomenie si na chvíle lúčenia,

keď sa olovenými nohami ťahal vždy o niekoíko krokov dalej; na chvíle stretnutia, keď dostal krídla a vzniesol sa do siedmeho neba lásky. To celé je ako túžba po domove, popri ktorej musíme pretvárať svoju osobnosť, lebo máme i budúcnosť a tá je presne v opačnom smere našich spomienok. Túžba, ktorá je, i keď nechceme.

—Počúvaš ma, moja? Mali by sme sa zhovárať častejšie. Tešiť sa i zlostiť spolu, hovoriť o všetkom, nie mlčať, napriek tomu, že „ten, kto vyriekne nakoľko miluje, nemiluje dosť".

—Ja viem — vzdychla si unavene Mira. — „Človek žije viacmenej prostredníctvom slov."

—Keď už Géraldy, tak budem štýlový: „Ak ťa ľúbim tak zle, je to preto, že ťa príliš rád."

Myslela na svoje predošlé manželstvá. Hlavne na prvé. Bol to únik. Pred ľuďmi, pred strachom, pred zodpovednosťou — skočila hlavičku do sveta.

Myslím, že vtedy som ešte nebola citovo dosť zrelá. Precitlivelá, to áno, ale nie zrelá. Teraz som zrelá, ale otrávená. Mám ešte možnosť? Mám ešte nádej, že niekto rozbúri moje city? Som eáte schopná milovať úprimnou, otvorenou, nesebeckou láskou? Potrebujeme nato slová? Dá sa to ich pomocou naučiť?

Ako dobre je spolu, a ako to nestačí! Čo ešte vlastne chcem? Tešiť sa zajtrajšku, a nie báť sa ho. Nebáť sa toho, čo prípadne pokazím, čo by mohlo byť pekné a dobré. Chcela by som vybudovať palác Šťastia, ale zatiaľ len sedím uprostred stavebného materiálnu a čakám, kým mi niekto pomôže položiť základný kameň.

—Ty nikdy nič nehovoríš! Nikdy neviem, na čo myslíš. Tak sa spolu nedá žiť. Viem, nie som ten človek, ktorého máš rada. Láska, ktorou ma ľúbiš, patrí komusi inému. Nevyhovujem tvojim pred stavám. Vstúpil som na miesto tvojho ideálu? Lenže v tvojom ve ku, miláčik, by si už nemala toľko snívať! Mohla by si si už uvedo miť, že žijeme na zemi, že zemský tvor je plný chýb, tie je treba prijať a podriadiť sa im. Prečo preboha nič nepovieš? Pokúsme sa — ty aj ja — priblížiť sa čo najviac k ideálnom. Lenže k tomu sú potrebné slová. Musíme hovoriť! Musím vedieť, čo odo mrta žia daš! Ja chcem od teba zatiaľ len jedno: vyjadri sa. Nevidím ti do

myšlienok, nikdy nepovieš aky máš na veci názor. Ako tak, pre pánaboha, môžeme spolu Žiť? Nesnaž sa stále začínať odznova po starom. Pokús sa vysnívať niečo z toho, čo máS k dispozícii. Áno, má pravdu, aj jeho prerobili nové styky, nové city. Ani on nie je taký, aký bol. Je bohatší a toto citové bohatstvo musíme využiť. To sú tie nové nite, ktoré nesmieme nechať plesnivieť ako nejakú roztrhanú vreckovku, ale použiť na vyšívame.

—Čo sa usmievaš? Na čo myslíš?

—Na vyšívanie.

• • •

—Nathaniel, musím v sebe nejak premôcť tú brzdu. Ak sa chcem niekde dostať, tak ta musím dôjsť aj so zatiahnutou ručnou brzdou. Raz možno prídem na to cestou alebo hoci aj pred cieľom, že som ju neuvoľnila. A potom sa tomu dobre zasmejeme.

—Nestaraj sa o brzdu, Améba. Sleduj cestu a cieľ!

—Ešte vždy som ochotná, hoc i po stýkrát prišiť šéfovi vrecko, hoci viem, že ho každý deň preto odtrhne, lebo ja mu ho znova a znova rada prišijem. Ale dokedy? To je nezmyslené! Lenže co ak mu poviem, že teraz nemám kedy, alebo, že teraz nemôžem, lebo chcem pohľadať Šárkin košík? Možno už viac nepríde, nájde si niekoho, kto mu to vrecko prišije. A to je tá brzda, to „čo ak"...

Čokoľvek chcem robiť, chcem byť pozorná, chcem si ho získať, imponovať mu, brzdí ma myšlienka, čo ak to vôbec nepotrebuje, čo ak ma nepotrebuje, Čo ak vôbec nečaká odo mňa to, Čo mu chcem dať? Čo ak som mu dobrá len na to, aby som mu prišívala vrecká, možno len preto, lebo ich viem prišiť trocha lepšie ako ktokoľvek iný? Ale len prišiť! Keď mu odmietnem i to, nájde si niekoho iného. V poriadku, kým mu ho ochotne prišívam, zatiaľ ho stŕha. Čo sa však stane, ak budem mať toho dosť a už to neurobím z ochoty, ale len zo zvyku, len preto, lebo to už raz tak je… že ja to porazené vrecko musím prišívať... V momente ako vidím šéfovo odtrhnuté vrecko, začínam mať toho dosť, a keď ho prišívam, už vopred nenávidím chvíľu, keď sa znova objaví. Ba čo viac,

nenávidím už samotné vrecko, Šitie, šéfa, seba, pretože nie som schopná povedať mu, aby si zo mňa nerobil blázna.

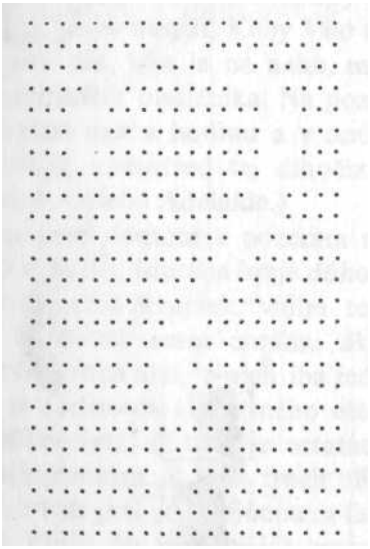
Nakoniec sa dostanem až tam, že nenávidím každé vrecko, v každom človeku vidím šéfa trhajúceho vrecká, aby mi spravil radosť, ale nevidí, že z toho radosť nemám. Mne je to už celkom jedno, že má to porantané vrecko odtrhnuté, je mi jedno, že všetky vrecká sú odtrhnuté... radšej pohľadám Šárkin košík, vyšijem plesnivec a z roztrhanej vreckový spravím belgickú Čipku, vyvesím ju na stenu a zasmejem sa, aká som šikovná.

Imrich Fuhl

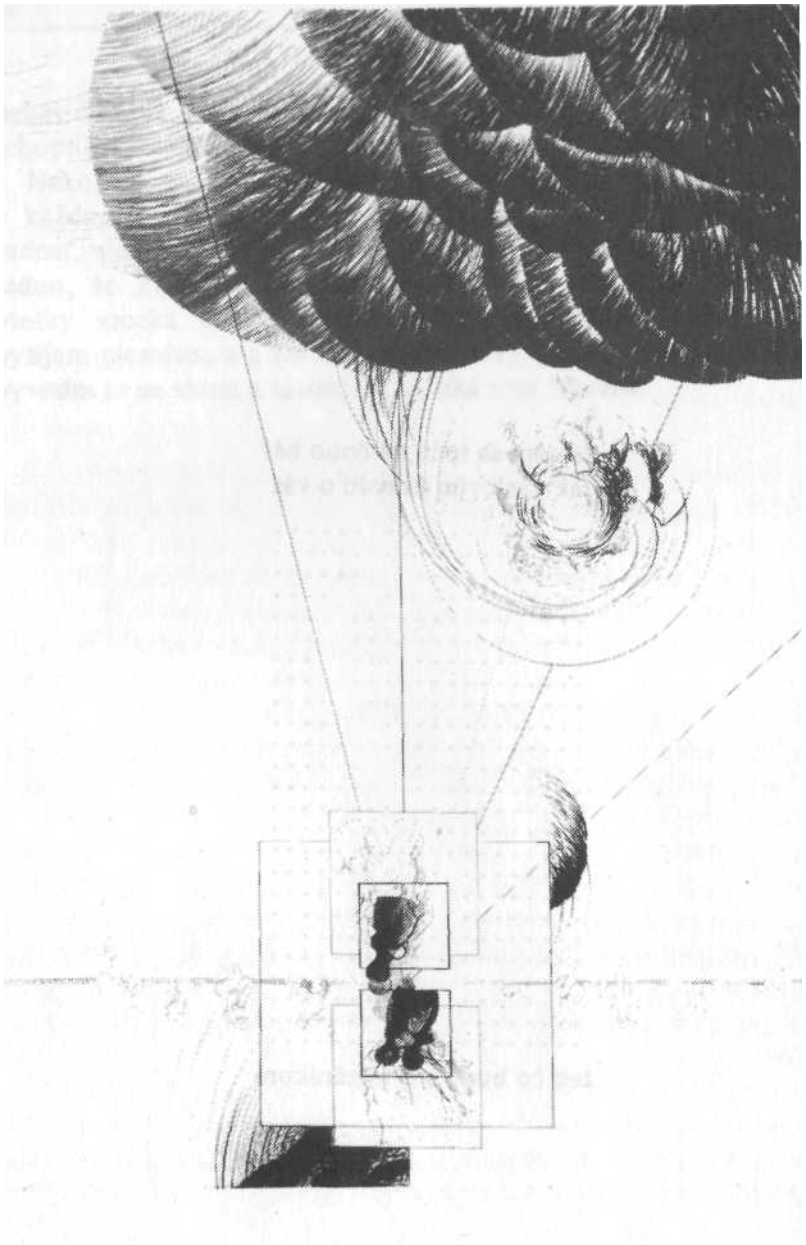
Pravda o zániku

„... nad kaídým z nás visí hrozba nevyhnutného individuálneho a možného hromadného zániku."
(P. Plutko)

nemám sa teda už čoho báť
tak vyslovím pravdu o vás

tak Čo bude s tým zánikom

Oldřich Kníchal

Kde sa sklárňa dúha

Kto by si bol pomyslel, že sa dá takto zastaviť čas? Mám to tablo poruke, celkom malé, vreckového formátu. Vilo na ňom síce odvracia hlavu, ale zrak nie, z tej trpasličej fotky sa jeho oči usmievajú; na mňa. Zostane to už navždy naším spoločným tajomstvom, ktoré sa nikto nedozvie, aj keby sa zdalo akokoľvek smiešne. Pri tom fotografovaní na maturitné tablo sme si totiž zmysleli, že on i ja sa budeme pred objektívom fotoaparátu pozerať striedavo jeden na druhého, ale vždy len natoľko, aby nám fotograf náhodou neprikázal otočiť hlavu naspäť. Keby Vilo teraz žil a pozeral sa v tejto chvíli na mňa tak, ako ja na neho, musel by pocítiť môj pohľad z toho malilinkého obdĺžnika. Na pozvánke na stretnutie by si predtým prečítal deň a hodinu a v onú hodinu by sa naše pohľady stretli niekde uprostred tej dlhočiznej spojnice medzi Kasovcami a Brisbane. (Alebo Adelaide.)

Sedím v parčíku pred dómom a pozerám sa do Vilových očú (jeho oči už dávno vyhasli), fontána hraje dúhovými farbami a keď sa započúvam do Šumenia kvapiek, vidím to ako vtedy. Čo sa vlastne zmenilo? Kamenná masa chrámu akoby nanosená kyklopmi na priesečníku troch ulíc, z nich iba jedna, tá, čo vedie ku katedrále z juhu, si zachovala svoje meno ešte z poprevratových čias. Nie som si vôbec istý, či tie dve ostatné sa volajú tak ako vtedy, pred tridsiatimi rokmi. Z tých troch ulíc dve mali rovnaký osud — stratili svoju tvár pod striedajúcou sa fasádou pomenovaní, po krátkej priazni, ktorú čas venoval ich menodarcom, upadli do zabudnutia. Čas dosiahol, že dnes si ľudia hovoria o nich iba ako o uliciach, z ktorých jedna je hlavná, kým druhá vedie na nádražie. Znosené a poudierané rokmi už len chabo otŕčajú tabuľky so svojimi menami, zakladajúc si jedna na svojej šírke a druhá na svojej dĺžke.

Do školy sme chodievali po tej tretej, ktorá vytrvalo lipne na svojom niekdajšom mene. Tadeto, po Šrobárovej, sme sa uberali k zastávke električky, ale pre krátkosť času, stelesnenú v ulici samej, sa naše debaty neraz končievali v parčíku pri fontáne. Neviem si dodnes predstaviť, že by sme mohli chodievať iným smerom a Že naSe návraty domov by niesli meno nejakej polozabudnutej ulice.

Len vzácne sa stávalo, že nám odpadla posledná vyučovacia hodina, najskôr v sobotu, a vtedy sme posedávali v parku dlhšie ako zvyčajne, navyše sme si úporné vymýšľali zámienky, ako oddialiť návrat domov, ako prekročiť čo najďalej onú prípustnú hranicu slobody, neustále sa posúvajúcu na ciferníku chrámových hodín. Zviechali sme sa až vtedy, keď na veži odbíjalo Štrvť na dve. V tom okamihu ma opanoval pocit známy z rozprávkových kníh, pocit, keď akoby prestávala pôsobiť čarovná moc chvíle, keď čosi prestáva platiť a pn prvom zakikiríkaní duchovia opúšťajú komnaty a zlato sa mení na kamene.

Lúčili sme sa už celkom proziacky, ba dokonca s nádychom líčenej irónie: Servus a nezabudni prísť aj pozajtra. A kam? No predsa do školy.

Počujem to nadnesené a posmešné *Servus a nezabudni* — je to hlas Vilov či môj? — a vidím uškrnutie, ktoré ho sprevádza a na tvári toho druhého zanecháva výraz, ktorý by sa dal ozvučiť napríklad ako *Nechaj si to pre seba,* keby takéto slová bolo vôbec počuť z otvorenej plošiny električky, vzďaľujúcej sa v pouličnom huriavku okolo nevšímavého masívu katedrály.

Stojím na plošine električky, ale tentoraz pred zavretými dverami, ktoré si vynútil nezadržateľný pokrok, a v duchu sa ocitám opäť na začiatku onej sínusoidy, vtedy eSte nevediacej o sebe a preto nádhernej a nevyspytateľnej a sľubnej, lebo jej začiatkom je vždy vzostup. Sínusoidy, ktorej priebeh nám raz tak vonkoncom nematematický vyložil náš nebohý profesor fyziky.

Podľa jeho svojrázneho výkladu má každý z nás takúto súkromnú sínusoidu, ktorá v patričnom okamihu a patričnom bode môže byť akýmsi znázornením našej životnej situácie, pocitov,

predstáv. Raz sa vznášame a už-už sme na vrcholku, ale tu odrazu začíname nezadržatelne klesať a čoskoro sa môžeme ocitnúť celkom nečakane tam, kde by sme to najskôr vôbec nepredpokladali. Lebo taký je už zákon sínusoidy, krivky, ktorá sa vyklenie oblúkovito nad pomyselnou vodorovnou čiarou, pri svojom sklone ju pretne a v tom istom oblúku, lenže tentoraz zospodu, sa opäť dokončí na vodorovnej čiare, v tej istej výške, z akej pôvodne vzišla.

V tomto jednoduchom geometrickom obrazci je čosi, čo vyvoláva znepokojenie a uspokojenie zároveň, čosi, čo postupne vyrovnáva závrat zo vzostupu a úzkosť z pádu, Čosi, čo nakoniec po všetkých obavách a strastiach privádza k poznaniu, že za celý ten Čas vzostupov a pádov sme sa iba klamali a zrádzali. A ešte čosi, že po našom prvom kroku raz príde i ten posledný.

Aj ten najmocnejší cit, aj tá najväčšina túžba, ako sa bol, myslím, vyjadril náš nebohý fyzikár, má oddávna svoje výšiny a nížiny, niekde sa začína a niekde doznieva, aby sa mohla rozoznieť opäť, ale kdesi inde a inak, lenže takáto možnosť sa naskytne smrteľníkovi spravidla iba raz, zriedkakedy viackrát.

To všetko dokáže vypovedať krivka, ktorá mi dodnes tak naliehavo utkvela v pamäti, impozantná svojou nepodplatitefnosťou v celom svojom smerovaní i konečnom cieli.

Električkou sa nechám čoskoro odviezť na začiatok tej svojej sínusoidy, ale ešte predtým spočiniem na chvíľu tu, v tieni katedrály. Oproti parčíku je cukráreň, dnes už nie taká ako kedysi, v tamtej aj za toho najslnečnejšieho dňa vládlo pološero. Zvykli sme si na to prítmie pri zmrzlinovom pohári, s myšlienkami kdesi medzi domovom a školou. Mohol to byť jeden z tých prvých horúcich letných dní, avšak predmetom našich úvah nebol blížiaci sa koniec školského roku. Sedeli sme v pološere cukrárne a pokúšali sa vyznať v hmlistých predstavách o neodvratnom páde jedného sveta. Áno, až tak ďaleko sme dospeli vo svojich úvahách, ktoré nám vnukla tá nevšedná okolnosť. Čosi také sme zažili prvýkrát: doterajšie bankovky a mince stiahnu z obehu. Zmocňoval sa nás Pocit, že čosi nenávratne odchádza (STARÉ UŽ NEPLATIA), že raz zanikne všetko, čo sa prežilo. V ruke sa chvela posledná

stará bankovka na zaplatenie útraty (ZAJTRA BUDÚ NOVÉ). Posledné vyúčtovanie, to znamená bezo zbytku, žiadne drobné späť, čo by som si s nimi počal, všetko navyše je zbytočná záťaž.

Skalopevné sme verili, že zlato a peniaze a všetko okolo toho večného sporu plynúceho z ich nadbytku Či nedostatku raz vojde iba ako zaujímavá a poučná kapitola do učebníc dejepisu, ako odstrašujúci príklad minulosti, ako úsmevné čítanie pre Človeka budúcnosti. Počuli sme toho dosť o mestách Žltého diabla a nemali sme dôvod neveriť, že svet, v ktorom si možno zadovážiť všetko, od ihly až po svedomie a česť, raz zmizne v prepadlisku dejín. Skalopevné sme verili, že príde doba, keď mamôn vo všetkých svojich podobách stratí svoju vládu nad človekom a ten sa oslobodí od kliatby, ktorú ešte donedávna pokladal za večnú a neodvolateľnú.

Z astronómie a fyziky sme vedeli o nekonečných svetoch, o závratnej rýchlosti svetla šíriaceho sa priestorom a časom. Cesta, ktorú vykoná svetlo za jeden jediný rok, je nepredstavitefná. Svetlo poznania by mohlo prekonať za päť-desať rokov vzdialenosť, o ktorej sa predtým nikomu ani nesnívalo, a obsiahnuť celý vesmír. Človek dotýkajúci sa bezmála hviezd už nezatúži po prízemnostiach a neprávostiach, s odporom sa odvráti od svojej temnej minulosti a pripúta sa k budúcnosti. Budúcnosť, ako to bolo už dávno predpovedané, bude patriť všetkým, lebo všetci si budú rovní, zákon bude platiť rovnakov pre všetkých a všetci budú mať rovnaké práva a povinnosti a tým prvým právom a povinnosťou každého bude práca. Len potom bude môcť každý načierať zo spoločného hrnca hojnosti, podľa svojich potrieb. Kto by si to neželal? Nebude človeka, ktorý by sa postavil do cesty svetlu poznania.

Sedím v polotemnom zákutí ošarpanej cukrárne, v ruke novučičká kniha, ešte za staré peniaze. V duchu vidím odchádzať celý vek, moja viera prenáša v tejto chvíli pohoria a otáča Zemou ako obrovským javiskom. Vidím prichádzať očistný uragán dejín, v jeho gigantickom víre zaniká vláda tmy a rodí sa nový, nevídaný svet.

Natoľko ma opanovala táto predstava, že som prestal vnímať všetko okolo seba. Precitol som až na Vilovo vzrušené zvolanie, ktorým ma upozorňoval na blížiacu sa búrku.

Zarazilo ma to ticho vôkol'. Nad katedrálou visela Čierna mráka-va a ulicou krúžili vzdušné víry, hnali pred sebou prach a kŕdle papierových vtákov. Vietor sa na chvíľu utíšil a vzápätí dopadli na veľké sklo cukrárne ťažké kvapky. Vnútri sa ceikom zotmelo. Spamätal som sa. Musím domov. V tej chvíli už lialo ako z krhly a električka ako nároČky prichádza tak pomaly. Náhlim sa preč, hoci dobre viem, že v tom nečase sa všetko zničí, všetko, čo je ešte za staré peniaze. Šaty, kniha, obuv, už teraz mi ločká v topán-kach... Električkou sa nechávam odviezť na začiatok tej svojej sínusoidy. Zo Šrobárovej ulice cez veľké námestie, ale teraz myslím na čosi celkom iné, než na jeho nové meno, ktoré si len ťažko zapamätám, miniem hotel, v ktorom sme pred tridsiatimi rokmi skúšali svoje prvé tanečné kreácie, a niekoľko ďalších ulíc. Čoskoro budem doma, pripravujem sa na to, byť zase ako doma, vraciam sa domov. Už vidím, kde sa kedysi začínala periféria. Mala nelákavý zovňajšok, samé haraburdie, rozbité ploty, v lete pokryté hrubou vrstvou prachu, v zime milosrdne zahalené snehom. Ešte stále je tu ten múr nastavený ostnatým drôtom. Žeby predsa len býval v tých barakoch pušný prach, vtedy tam stáli a teraz ich niet. Vo dne v noci obchádzala za tehlovým múrom ozbrojená stráž. Za barakmi sa dvíhala horička a úbočie kvitlo burinou a trá-vou, z ktorej vyčnievali kôpky smetí. Dodnes vidím tú debničku od margarínu s nápisom na vrchnáku: PODLIEHA SKAZE. Zo smetí a popola teraz vyráža tráva a pod horičkou hrdo odoláva žltý domček s eternitovou strechou.

Myslím na matku. Prečo nás učila pokore? Teraz by tu mala byť a vidieť, čo sa deje okolo, teraz by tu mala kázať o svojej pokornej viere, ktorá prenáša hory. Nevyšlo jej to. Je tu betón, prach a zase betón. Len vchod do toho betónového hranolu je kdesi vzadu, iba tuším, kde. Za zašliapnutým náznakom záhradky. Chcela, aby tam rástli rajčiny, zemiaky, ríbezle, egreš. Z nízkeho balkónika som kedysi potajomky zoskakoval na zeleninovú hriadku medzi mrkvu [a] P[etr]žlen, ktoré plela ona. Netušila sprvu, Že si takmer každodenne skracujem cestu na dvor takýmto trestuhodným spôsobom. Stopy sa však ťažko dali utajiť, a tak ešte aj deň-dva po svojom

zoskoku na hriadku či kvetinový záhon som si musel nechať kázať o Škodách, ktoré takýmto nehanebným počínaním pôsobím. Že by som mal už dávno a dávno vedieť, že peniaze nikdy nepadali z neba a že za všetko na tomto svete treba platiť, dokonca aj za vodu. Len nech si láskavo spomeniem, Či sme dakedy dostali niečo zadarmo. A nakoniec, pánbohzaplať, že aspoň zeleninu máme svoju.

Teraz by tu mala byť a kázať o pokore. Namiesto zeleninovej záhradky a kvetinového záhona sa v pôde tiahnú hlboké koľaje od pneumatík, plné vody. Dokonca i burinu, s ktorou matka zápasila celé roky, zahnali na ústup kolesá áut, vápno a cementový prach. Balkónik sa stratil nevedno kam a pri dverách, ktorými som zvykol odchádzať na dvor, je tabuľa s nápisom SKLAD STAVEBNÉHO MATERIÁLU. Kaluže plné vody mi pripomenú letnú búrku. Lejak bičuje domček s eternitovou strechou a v tom lejaku sa k nemu blíži schúlená postava, v ruke má knižku...

Žltý domček je odo mňa iba čo by kameňom dohodil. Šaty mám prilepené na telo, v ruke zvieram rozpadajúce sa stránky s trpkým vedomím, že si v nich už nezalistujem. Celkom zbytočne si prihládzam vlasy a upravujem kabát. Takto sa vraciam zo školy a najradšej by som sa v takomto stave a v takejto chvíli nikdy nevrátil. Jej pred oči? Už teraz počujem, Čo mi na to povie, ak len neurobí niečo iné, ale najprv mi vmetie do tváre krutú výčitku. Viem, bude to trvať dlho, veľmi dlho, nemôžem vystáť nekonečný krik a nadávky. A predsa niet úniku, už ma musela uvidieť z okna. Až keď podídem bližšie, vidím, že nie je v kuchyni a nevyzerá z okna, ale že sa skláňa nad trojnožkou hneď pri vchode do domu. Búrka už prehrmela a v posledných lúčoch slnka, zapadajúceho za horiČku, sa vystrel pestrofarebný oblúk. Zastavím sa a sledujem matkine pohyby. Nevidí ma ešte, sklbe nejakého operenca, iste jedného z tých, Čo sa ponevierajú po našom dvore. Počujem, ako sa ponusuje: zase dve, ale z tých menších, dorastajú tak pomaly, musela to urobiť, to od mäsiara, Čo kúpila včera, sa nedá jesť.

Pokúšam sa zaplašiť nepríjemnú predstavu, krk pod oceľovým ostrím, čiasi ruka hrdúsi na nevydržanie. Vrelá voda už nepáli. Hlava s vypúlenými očami sa oddelí od trupu, odpadky zošuchnú

do vedra. Kohútik vystretý v celej svojej neživej odpudivosti, s neprirodzene dlhočizným krkom, koža nabehnutá akoby chladom.

Matka vyšklbne posledné pierko a utiera si ruky do zástery. ŽltuČký naháč spočíva na bielom emaile, okolo sa Šíri odporný zápach spareného peria. Viem, počujem matku, niekto to urobiť musí, ak má byť obed. (Na polievke veľké mastné oká, pod nimi srdce, žalúdok, na plytkom tanieri vyprážané stehienko, zemiakové pyré.) Krídlo chceš do polievky, alebo radšej vyprážané? Vidím žltastú kožu, blanku napínajúcu sa v kĺbovom chybe, na nej čierne bodky, stopy po pierkach, a odpovedám, že radšej vyprážané.

Nedeľa. Plný tanier horúcej polievky, z rezancov vystupuje pečeň, srdce, žalúdok. Krídlo nie, boli by na ňom tie zimomriavky. Do ticha zacvendžia príbory, mastné oká roznášajú teplo po žilách až sa žiada otvoriť okno. Zvonku posvätné zažblnkajú zvony. Zvonenie špliecha ako morský príboj, vracia sa v ozvenách, až sa kdesi v hĺbke upokojí a stíchne. Príbory prestanú so svojou hrou, okno sa pomaličky priviera. Už nepočuť hlahol, sviatočný stôl osamel, na sklené tabule dopadajú ťažké kvapky, dážď šumí Čoraz mocnejšie a vietor lomcuje bránkou.

Potom sa opäť rozhostí ticho.

Nielenže som premokol do nitky, ale aj kniha, ktorú som si kúpil za poslednú starú bankovku, je celkom nanič; môj nový filozof, ktorého som objavil v brožovanej podobe vo výklade kníhkupectva. Než priznať, že som utratil posledné peniaze za tú mokrú guču papiera, radšej knižku niekde zapotrošim. Nadarmo sa prepadávam hanbou pred sebou samým, čo sa stalo, už sa neodstane. A moja úfnosť, Že sa mi podarí vyčkať, kým šaty na mne aspoň trochu obschnú, sa rozplynula, lebo slnko sa práve zberá zapadnúť za horičku týčiacu sa hneď za naším žltým domom.

Listy prestali držať spolu a môj nový filozof sa mi rozpadol priamo v dlani. Cítim s ním, moja myseľ sa zmieta medzi Scyllou a Charybdou rozhodovania v snahe prekĺznuť, lež kade? Bezradne som vzhliadol k obzoru. Na chvíľočku sa mi zazdalo, že znamenie,

ktoré vidím, platí mne: od juhozápadu sa klenula dúha. Ďaleko na obzore sa črtali obrysy krajiny vyumývanej prudkým dažďom.

A teraz stojím v predsieni, v slabnúcich lúčoch zapadajúceho slnka, zo Šiat stúpa vlhkosť. Matka si ešte nestačila všimnúť môj zovňajšok, iba sa začuduje, že prichádzam tak neskoro. Vyčíta mi, Že sa vyhýbam práci a životu vôbec, že moje záujmy sú jej podozrivé. Život a nie knihy, z tých sa nenajem, počúvam to dôverne známe ponaučenie. Vyhýbam sa práci a životu, pokračuje, ale Čo potom hľadám v tých svojich knihách? Nebyť tej záhrady — zase tá záhrada — nemali by sme kúsok sviežej zeleniny, lebo tá zo zelovocu je pod úroveň, naráža nielen na moju neúctu k telesnej práci, ale aj na svoj vidiecky pôvod. Vidiečania boli v jej očiach tí šťastnejší, so svojím políčkom, záhradou. Koľkokrát sa jej triasli kolená a na čele vystupoval pot, keď sa vracala z nákupov v meste. Koľko rokov že máme po vojne?! Nástojila na odpoveď, keď nevedela napochytro, čo položiť na sporák. Len sa pozri okolo seba a uvidíš, to nie je ako snoriť v knihách. Nakoniec budeš mať z toho sedenia iba pokrivenú chrbticu.

Do vône vyprážanej kuraciny sa primiešal zápach spareného peria.

To len ty nevidíš a nepočuješ, lebo nechceš vidieť a počuť, aký je svet zhumpľovaný. Celkom iný než v tých tvojich knihách.

V mojich knihách. Všetky boli zneuctené. Všetci boli zneuctení. Homér, Platón, Shakespeare, Goethe, Voltaire, Rousseau, načo pokračovať.

Ale potom čo škola, celé íie roky v laviciach, nie je to všetko daromné?

To by som tiež rada vedela, Čo v tej škole robíš. A o Čom premýšľaš, len to povedz, rozhorčovala sa a zvyšovala hlas.

Mal som povedať pravdu? Povedať pravdu, to by znamenalo v jej očiach to isté ako hanobenie pravdy. Ani nápad zveriť sa s myšlienkami o vysnenom svete. To tak ešte. Tým horšie, že vysnenom. To by bolo priznanie rovnajúce sa porážke. To si celý ty, počujem jej triumfálny hlas. Nie, v žiadnom prípade nie. Žiadalo sa mi prečkať túto búrku v pokoji, vyjsť bez úhony do posledných dní školského

roku. Chcelo sa mi zvolať. Nie, nie a stokrát nemáš pravdu a jednako som mlčal. Chcel som si vykúpiť modrý prázdninový obzor, ostať v ústraní a nepovšimnutý, neviem.

Medzitým sa zniesol pokojný večer s rinčaním kuchynského riadu, sťahovaním roliet a natriasaním podušiek a mne sa zdalo, že všetko je odpustené, že všetko dospelo k svojmu Času.

Keď sa ma potom ráno matka spýtala so sileným úsmevom, či som už premýšľal o nejakej prázdninovej brigáde, najlepšie na stavbe, zdalo sa mi, že to všetko je iba jedno veľké nedorozumenie. Že sa na mne vŕši za tie zbytočne vyhodené peniaze, za prevlhnutý oblek a čojaviem Čo ešte. Že mi dáva najavo, aký je svet. Nech aspoň vidím, že nič na tomto svete nieje zadarmo.

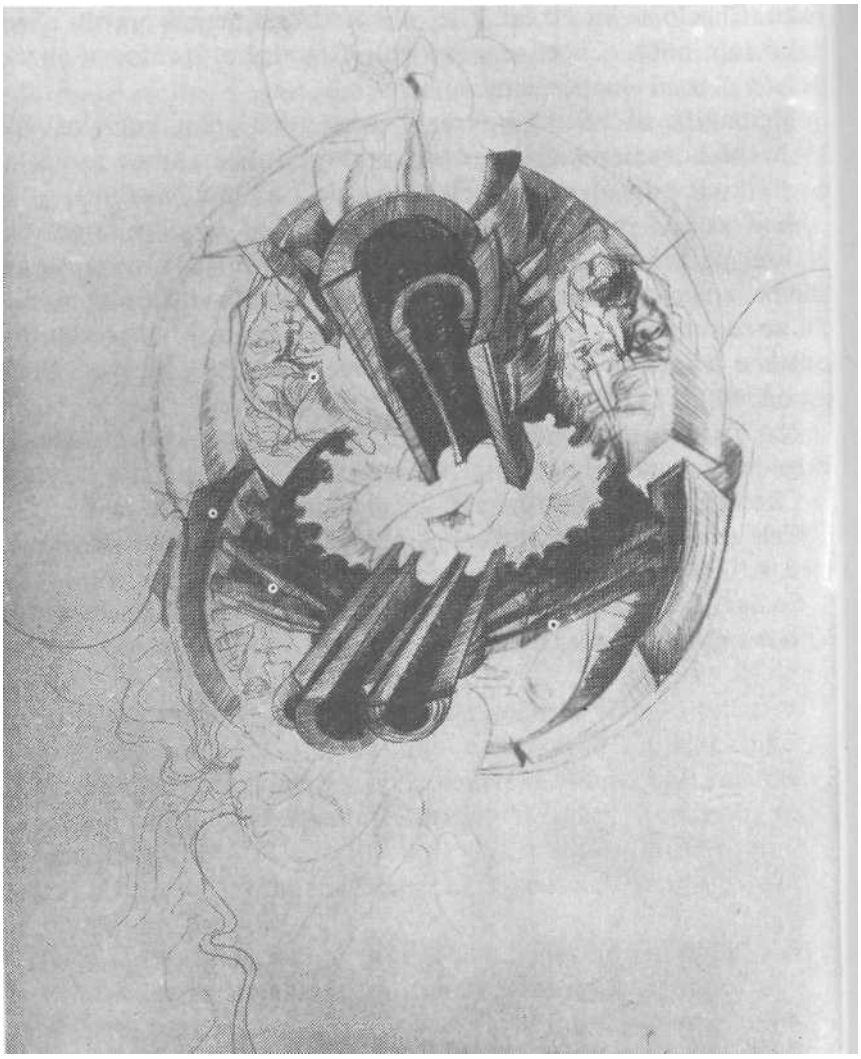
Na brigádu! — nechcelo sa mi takmer veriť. So stavebnou brigádou som vôbec nepočítal.

Chcel si predsa hodinky, nie? Už si hádam zabudol?

Celé dva mesiace na stavbe? A Vilo si bude pekne sedieť v knižnici.

Sedieť, sedieť. Znelo to prekáravo. Nezabúdaj, že ten tvoj Vilo má choré srdce.

(Úryvok z románovej novely)

Alexander Kormoš

Dva sonety na jednu tému

1
Tisíckrát opľujem každú reč,
ktorá chce zneucitiť reč mojej matky,
nech sa mi vystúpi z cesty preč,
ak jej je život len trošičku sladký.

Tisíckrát obesím každého kata,
žravého nevinné Životy, ktorému
sľubujú mericu zlata špinaví
vrahovia čistoty.

Tisíckrát preklajem každého boha,
ktorý sa pozerá na hriechy, páchané
nebesiam naprieky.

Tisíckrát prekliata každučká sloha,
ktorá chce zakrývať podstatu pre
svoju zbabelosť posratú.

2
Tisíckrát opľujem každú moc,
ktorá je nútená opľúvať pravdu,
tisíckrát ospievam každú noc,
v ktorej som myslieval na samovraždu.

Tisíckrát odhalím každú lož, ktorá
chce zašpiniť statočné snahy, ktorá
zisk pozýva na súlož, háklivo obídúc
príkrejšie svahy.

Tisíckrát odhalím pažravé prahy,
ktoré sú tajnými pascami, ukuté
chytrými prascami.

Tisíckrát požehnám každý deň drahý,
keď sa moc zasnúbi s pravdami, aby sa
zaskveli nad nami.

Oldřich Kníchal

Nemoci (z) moci

Pozorovanie prírody nás poučí, že moc — aj keď si nasadí masku fudskosti — korumpuje len ľudí. Kráľ zvierat — zaštítený aj tou naj ušľachtilejšou hrivou — vyvoláva u svojich poddaných iba zdesenie.

•

Cenzúra zrejme vždy vychádzala zo zásady, že menej je niekedy viac.

*

Spoločne za jeden povraz. Aj keď je omotaný jednému z nás okolo krku?

•

Zvyčajne čítame: Zásluhy boli ocenené, alebo Zásluhy sa dočkali ocenenia. Nikdy však: Ocenenie bolo nezaslúžené, alebo Ocenenie bolo odňaté.

•

Niektorí naši blížni vďaka svojim vlastnostiam sa nám stále vzďaľujú.

*

Na otázku, či je možná otvorenosť bez prestavby, nie je vylúčená ani kladná odpoveď.

Mária Fazekašová

Túžba

Sme stroskotanci
svojich spomienok
tuláci duší
Každý z nás
má svoj ostrov
aby si doň ľahol
A občas sa nám stane
že závidíme miesto toho druhého
občas sa zažiada
priblížiť sa k zemi
kohosi iného
vnoriť sa do nej
spoznať
svet ktorý nám
nebude patriť
nikdy

Alexander Kormos

Aforizmy

Naše najťažšie zápasy vedieme nie s nepriateľmi, ale s rodákmi a súrodencami, lebo tu ide o oveľa viac než o život a smrť. Ide tu o pravdu našej etnickej skupiny, ktorá je neodlučiteľnou súčasťou univerzálnej pravdy ľudstva.

•

Ten, kto sa hanbí za svoju materinskú reč, je najposlednejším duchovným mizerákom na svete.

#

Ten, kto nedokáže svojim deťom odovzdať svoj materinský jazyk, je najchudobnejším Človekom na svete.

*

Prirodzená asimilácia neexistuje, lebo iba to je prirodzené, ak si každý zachová svoju národ(nost)nú identitu. V opačnom prípade ide o objektívnu alebo subjektívnu deformáciu, to jest ťažký prehrešok proti pravde.

•

Každý prehrešok proti univerzálnej pravde v konečnom dôsledku ohrozuje existenciu celého ľudstva.

•

Obsahom univerzálnej pravdy je existencia a pokrok ľudskej spoločnosti.

•

Ľudia sa nemajú hodnotiť podľa ich rasy, národnosti, rodu, veku, svetonázoru či spoločenského postavenia, ale podľa toho, z čej práce žijú.

•

Demokracia nie je pokojný jav alebo idylický stav, lež bojový Proces, čiže neustály boj.

*

Najdokonalejším nástrojom je sám človek, ktorý dokáže vyrobiť viac než potrebuje. Preto je možná akumulácia a vykorisťovanie.

#

Najväčšia demokracia panuje v hroboch, lebo mŕtvi sa nedajú vykorisťovať.

Veronka Halušková

Ranný svit

1
Opäf prichádza deň, hneď ráno ustatý, noc bola
tvoja, slová sa nemuseli prispôsobovať
mizerným halierom, módnym eufóniám, svojvôli,
podnájmu, ani nadšenosti za každú cenu atď.,
nebolo treba vysvetľovať rozdiel medzi citliv-
kárstvom a citlivosťou, bo cit znamená pre nie-
koho život ešte aj dnes, i keď sa mnohí narodili skôr,
než si mohli bytie premeniť na zaslúžený chlieb,
v tej vytriezvievajúcej fair play sveta azda len
ten pohárik stojí rozjímavo na Vysockého hrobe,
ten včerajší sÓernetý blen bolo by treba vyhodiť.

2
Škoda nanášať púder na tvár, vziať si masku,
navonok sa uškŕňať, spŕška na ulici zmyje všetko
neprirodzené, kto má v sebe svet, ten nemôže inak
medzi ľudí ako dažďom umytý, cestou sa však oči
upierajú na betón, para sa valí z asfaltu ako
z vody v práčovni, v tom dusnom ovzduší je ťažko
zbierať roztrúsené omrvinky, hľadať, kto ti hodí
kabát na plece, na ramená skrhnuté, matka kedysi
písavala: doma je okopávačka, žatva alebo oberačka,
bolo by si treba spomenúť, dievčatko jednou rukou
bieli izbu, druhou vnáša kódy do počítača, každý
atóm sa tvári, že izolovanosť je v poriadku, teda
kam, ty z dvadsiatichštyroch hodín tak strašne
málo svoja, báseň je osud, skalnica, len nezames-
kať nasledujúcu noc. Kto zvľúdni deň?

Oldřich Kníchal

Tretí prípad

Osoby: Vojak základnej služby Veselý
Čatár Pleticha Kapitán Strelka
Lekár dr. Tramp, desiatnik v zálohe
Šofér
Vojaci, nosiči ranených Hlasy
z amplión a za kulisami

1. výstup

Fasáda kasárenskej budovy (môže byť znázornená napríklad na opone), pred ňou čata nováčikov so samopalmi. Popred nastúpeným útvarom prechádza čatár Pleticha, pofahuje vojakom gombíky na univorme, aby vyskúšal, či sú riadne prišité, preveruje ich oblečenie, jednému vojakovi nakopne čižmu.

Čatár Pleticha: Kde sa tu vzalo to blato?

Vojak: Predtým tam nebolo. To je z vašej čižmy, pán Čatár.

Čatár Pleticha (zreve): K zemi! (Vojak sa hodí na zem.) Vztyk! A k zemi! (Vojak opakuje predošlý pohyb) Vztyk! (Ostatní nehybne sledujú veliteľa.)

Keď sa čatár Pleticha nasýti týchto formalít, rozkročí sa pred vojakmi a chvíľu vyčkáva. Potom z vrecka vytiahne papier.

Čatár Pleticha: Čata... pooozor! (Tvár znehybnie.) Pohov! (Rozloží papier, číta): Denný rozkaz číslo stopäťdesiat. Po prvé. Všetky vychádzky sa rušia až do odvolania v dôsledku vyhlásenia bojovej pohotovosti prvého stupňa. Po druhé. Porušenie tohoto rozkazu sa trestá (významne sa odmlčí) odňatím slobody, v krajnom prípade odovzdaním previnilca vojenskému prokurátorovi. Podpísaný veliteľ útvaru kapitán Hrubec. Čataaa pooo-zor! (Všetci ustrnú.) Pohov! (Uvoľnenie.) Nejaký dotaz?

Jeden vojak dvíha ruku.

Čatár Pleticha: Vojak Veselý, nepoznáte predpisy? Ako sa hlási vojak?

Vojak Veselý: Vojak Veselý, pán čatár, dovoľte mi prehovoriť!

Čatár Pleticha: To už bolo trochu lepšie. Tak hovorte, ale nech je to ajn cvaj!

Vojak Veselý: Pán čatár, dovoľte mi odíst na ošetrovňu.

Čatár Pleticha: Nechcete radšej k mamičke? (Niekoľko vojakov sa rozosmeje.) Ticho! (K vojakovi Veselému.) Po rozchode sa budete hlásiť na maródke. Ale nie aby ste sa niekde zašívali, jasné?

Vojak Veselý: Jasné.

Čatár Pleticha (ruky vbok, vyzývavo): Ostatným je to tiež jasné? (Ozve sa súhlasné mrmlanie.) Nepočujem! (Všetci vojaci zborové: Jasné, jasné, jasné.) Ticho! Čataaa poo-zor! (Všetci ustrnú.) K plneniu denného rozkazu pochodooom... vchod! (Vojaci odchádzajú poradovým krokom.)

2. výstup

Interiér posádkovej ošetrovne. Uprostred vyšetrovací stôl, na ňom leží vojak Veselý, košeľu má vyhrnutú, nad ním sa skláňa lekár v bielom plášti, pod ktorým vidno vojenskú uniformu, a prstami tlačí pacientovi do brušnej krajiny. Pod vyšetrovacím stolom leží samopal. Obďaleč písací stôl, na ňom telefón a prenosný rádioprijímač, z ktorého prípadne zaznieva symfonická hudba. Za stolom skrinka so zdravotníckymi potrebami.

Lekár (sklonený nad pacientom): Bolí?

Vojak Veselý: Teraz áno.

Lekár (pritláča prsty na iné miesto): Aj tu?

Vojak Veselý: Tam nie.

Lekár: Bolelo to aj v noci?

Vojak Veselý: Aj v noci.

Lekár: Môžete vstať. (Vojak Veselý spustí nohy zo stola.) Viete, čo je to apendicitis?

Vojak Veselý (nádejne): Kamaráta s tým poslali včera do nemocnice.

Lekár: Zdá sa, že budete musieť za ním. Je to akútne.

Vojak Veselý (nedočkavo): Do nemocnice? A bolo by to ešte dnes?

Lekár (prikývne): Môžete sa obliecť.

Vojak Veselý si zastrčí košeľu do nohavíc, zodvihne samopal a pomaly, krok za krokom odchádza ku dverám.

Lekár (volá naňho od stola): Počkajte chvíľu, dám vám potvrdenie (píše potvrdenie). Ktoré choroby ste prekonali v detstve?

Vojak Veselý (vyratúva): Čierny kašeľ, čierne kiahne... (vtom sa predkloní, rukou si siahne pod brucho).

Lekár (spozornie): Čo je ... už zase?

Vojak Veselý (pokračuje v predklone): ...zápal pľúc, osýpky (pozerá sa utrápené na lekára).

Lekár (stíši rádioprijímač): Hneď zavolám pohotovosť (zodvihne slúchadlo a vytočí príslušnú klapku): Haló, autoslužba? Tu ošet-*XOVŰ2L,* u telefónu doktor Tramp ... Čože? ... Desiatnik Tramp. Áno ... Tramp ako výlet... áno, potreboval by som súrne vozidlo na jeden akútny prípad. Áno ... jedno slepé črevo ... Až sa vráti auto? Rozumiem, počkám. (Zavesí slúchadlo a obráti sa k pacientovi.) Musíte trochu počkať (ukáže na stoličku na druhej strane miestnosti).

Vojak Veselý odchádza v naznačenom smere, sadne si sťažka na stoličku. Lekár opäť zapne prijímač, hudba doznie, ozve sa hlásateľ: Podľa najnovších správ je situácia aj naďalej vážna. V najbližšom čase sa očakáva vyhlásenie vlády... (lekár rázne vypne prijímač, podoprie si rukou bradu a takto spočinie).

(Pauza)

Do ošetrovne vtrhne bez zaklopania *kapitán Strelka.* Lekár sa postaví do pozoru.

Kapitán Strelka (útočne): Čo si to vymýšľate, človeče! To je už tretí prípad. Uvedomujete si, že nie sme v civile, ale na vojne, človeče! A k tomu v mimoriadnej situácii!

Lekár: Pán kapitán, ja si nič nevymýšľam, ja iba konám svoju Povinnosť. Je to akútny prípad.

Kapitán Strelka (vybuchne, pohŕda vo): Povinnosť! Akútny prípad! (Výstražné.) Viete vy vôbec, čo je teraz vašou prvoradou a jedinou povinnosťou? Viete, Čo je teraz akútne? Nie? Tak si to dobre zapíšte za uši. Za žiadnu cenu nedopustiť oslabenie bojovej pohotovosti. Tie vaše akútne prípady v tomto prípade smrdia sabotážou! UŽ vám to došlo?

Lekár: Ale ja nesabotujem. Myslel som...

Kapitán Strelka (preruší ho): Aké myslel, kde to ste! Myslieť si môžete celú kopu, ale rozkaz je rozkaz. Inak by tu bol Čoskoro holubník, nemyslíte? Alebo si chcete zodpovedať nesplnenie rozkazu? (Lekár mlčí so zvesenou hlavou.) No tak vidíte. Už je vám jasné, čo spravíte v najbližSej chvíli?

Lekár: Jasné...

Kapitán Strelka: Od tejto chvíle si vyhradzujem posúdenie všetkých tých vašich (posmešne) akútnych prípadov sám osobne! Jasné?

Lekár: Jasné.

Kapitán Strelka: Môžete mi to pre istotu zopakovať?

Lekár: Od tejto chvíle si vyhradzujem (opraví sa) si vyhradzujete posúdenie všetkých tých (zarazí sa) mojich akútnych prípadov osobne.

Kapitán Strelka (odsekáva): No vidíte. Tak sa podľa toho aj správajte!

Lekár: Vykonám!

Kapitán Strelka odchádza, tresne dverami. Vonku zavyje siréna pohotovostného vozu. Do dverí vtrhne Šofér, so samopalom na chrbte.

Šofér: Kde máte to slepé črevo?

Lekár (ešte stojí, zdráhavo): Totiž... transport sa nekoná.

Šofér: Do riti! Simulant, Čo?

Lekár: Je to rozkaz.

Šofér (odchádza): Robia si z ľudí blbcov (zaplesne dvere).

Lekár si nerozhodne sadne.

3. výstup

Osvetlenie na tej strane miestnosti, kde pri stole sedí lekár, pohasne a z prítmia na druhej strane sa vynorí vojak Veselý. Bledý v tvári, drží sa trochu neprirodzene stoličky, stiera si pot z čela. Započúva sa do vzďaľujúceho sa vytia sirény pohotovostného vozu, potom si na niečo spomenie, pousmeje sa a z vrecka vytiahne zložený list papiera. Rozloží ho, pohybuje perami ako keď číta nahlas.

Ženský hlas v amplióne: Včera v noci sa mi zazdalo, že niekto klope na dvere. Ako to, ty si predsa zvykol prichádzať vždy večer. Nepísal si, že prídeš, ale Čo keby, povedala som si, Čo keby tak prišiel náhodou, iba na pár hodín... Vyjdem predo dvere, vonku nikto, iba kvapkalo zo striech a občas ma pohladil vlažný vetrík. Naozaj neprídeš? Ani na pár hodín nie?

Vojak Veselý (sa unavene usmeje): Len sa dostať do tej nemocnice, potom by sme sa mohli Čoskoro uvidieť. Len sa tam dostať…

Odkiaľsi zvonku sa rozľahnú povely: Družstvooo ... dvojstup nastúpiť... pozooor, pochodooom ... vchod (počuť pochodový krok), zastaviiiť... stáť, raz, dva! Na ramenooo ... zbraň! Človeče, spíte tam? Družstvooo ... vľavooo ... vbok! Ste zamilovaný či čo, že nepoznáte ľavú stranu?! Po rozchode sa hlásiť u mňa... Tie nohy, vyššie, vyššie ...!

Kroky vojakov sa vzďaľujú, vojak Veselý navidomoči upadá do letargie, ramená mu ovisnú, hlava poklesne na hruď. Miesto, kde sedí, sa ponára do prítmia.

(Pauza)

Na lekárovom stole sa rozdrnčí telefón. Okolo sa rozjasní, lekár, ktorý doteraz podriemkaval, sa preberie a zodvihne slúchadlo.

Lekár: Tu osetrovňa, u telefónu desiatnik v zálohe Tramp (počúva). Veselý? Dostal utišujúci prostriedok (pauza). Áno. Poslať na rotu, pokiaľ bude schopný ... Vykonám... Nie, nikto ďalší sa neprihlásil... Viem ... nemôže (zloží slúchadlo, vystiera sa, potom, akoby si na niečo spomenul, vyskočí od stolu a odchádza na druhú stranu miestnosti, kde na stoličke polosedí, pololeží jeho

pacient. Chvíľu ho pozoruje zblízka, potom sa nad ním skloní): Ako sa cítite? (Pacient neodpovedá, uchopí ho za plece a mierne ním zatrasie. Pacient sa pomaly zošuchne zo stoličky, lekár sa pokúša zodvihnúť ho, ale nedarí sa mu to a stolička stále kíže dozadu. Položí preto pacienta na podlahu, uchopí jeho ruku a nahmatá tep. Pozrie sa na hodinky a počíta, ale hneď sa zarazí, prudko sa vystrie, opäť sa skloní nad pacientom a pokúša sa nodvihnúť mu viečka. Odrazu si uvedomí, čo sa stalo, rozbehne sa ku dverám a volá do chodby.) Nosiči, poplach! (Vráti sa k telefónu, vytáča.) Šoféri? Je tu veľmi súrny prípad, rýchlo ... ale nie, nerobím ... (položí slúchadlo).

Prichádzajú dvaja nosiči ranených s nosidlami, položia na ne pacienta aj so samopalom a odnášajú ho. Samopal náhle spadne, nosiči sa zastavia, jeden z nich ho opatrne položí k pacientovi. Za nosičmi ranených odchádza aj lekár. Miestnosť potemnie, vonku sa opäť ozýva pochodový krok a povely: Pozooor! VTavo ... hľaď... K pocteee ... zbraň! (A podobne.)

4. výstup

O tri dni neskoršie. Kulisa kasární ako v 1. výstupe. Vojaci sa schádzajú na vypočutie denného rozkazu, tentoraz bez samopalov a bez vojaka Veselého. Nakoniec prichádza veliteľ čaty.

Čatár Pleticha: Čataaa... dvojstup nastúpiť! (Väetci zaujmú svoje miesta, iba miesto vojaka Veselého zostáva viditeľne uprázdnené.) Čataaa... pooo-zor! Pohov! (Číta.) Denný rozkaz číslo stopäťdesiattri. Po prvé. Nariaďujem ukončenie bojovej pohotovosti. Po druhé. Nariaďujem pokračovať v pravidelnom výcviku v teréne. Po tretie. Nariaďujem vypáliť salvu na počesť vojaka Veselého, ktorý zahynul pri plnení bojovej úlohy. Podpísaný veliteľ útvaru kapitán Hrubec. Na ošetrovňu sa hlási? (Pauza) Nikto. Čataaa... pozooor!... vpravooo-vbok! Na splnenie denného rozkazu pochodooom ... vchod! (Vojaci odchádzajú poradovým krokom.)

Juraj Marík

Exitus

Hnusné škriepky
zožierajú nervy
husí gagot
rytmicky trhá
utrápené mozgové bunky
neúprosne ťa trýzni
obluda schizofrénie
netvor v ľudskej podobe
škrtí ťa
krvichtivá hmla nespratnosti
mánia sebazbožňovania
devalvuje hodnoty
len potupený sa hanbí
nuž skrýva svoje rany
rozkysnutým hnisom
zaplavenej cnosti
tichá skromnosť
nenájde obranu
všeľudské zaniká

Aforizmy

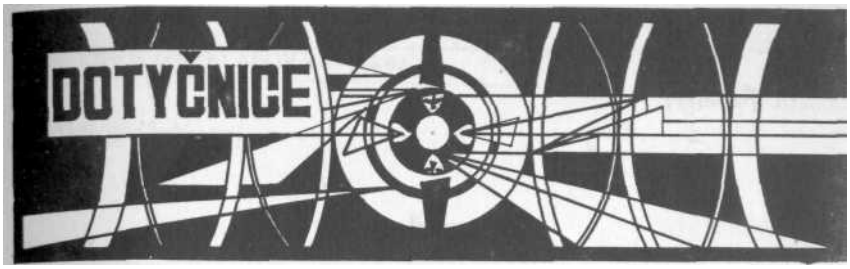
Vrana vrane skutočne oko nevykole, ak tá druhá zdochne.

Najhlúpejšie zviera je hus, lebo gagoce vždy bez rozmýšľania.

Nemožno si ceniť takú ženu, ktorá si nepozná svoju cenu.

Krava sa na niektorého Človeka preto tak uprene díva, lebo také hovädo ešte nevidela.

Kálmán F Kovács

Ťažkí ľudia

(Nehéz emberek)

Preto býva macošský náš osud, že
zbabelci za psov najatí na smelého
zavše zaštekajú, kto sa kalí v boji
zaťatý.

Zbabelci to veľmi dobre znajú že
len strážiť môžu hotové: rozzúrene
vrčia na tých smelších, večne
horiacich sa za nové.

Tí ktorí sú nespokojní s dneškom,
rezkú nôtu hrajú do kroku,
naštvaní psi, potrimiskárovia besne
hryzú synov pokroku.

Zapýri sa od hanby i slnko,
zdesene zrú čoraz viacerí: tam kde
psiská dohryzli smelého, zbabelosť
svoj triumf vycerí.

Z maďarčiny preložil Alexander Kormoš

Ferenc Baranyi

Bičom dažda

(Esőveréssel)

Istvánovi Királyovi

Bezpečnosť dá, kto počká na rázcestí toho
kto váha, ukáže mu smer, a za slepca ho
nemá, skôr mu svieti v tej hustej hmle, ak
skrz nej stratil cieľ. Nemeraj nikdy tvrdosť
silou hlasu, veď nielen prísny zrak ťa obviní
výčitky tiché skôr ťa zo sna strasú, aj teplý
zrak je zavše trýznivý. Aj dobro zavše mnohí
neznášajú oj, ťažko vzdávať iným úcty hojne.
Kým z krupobitia sady škodu majú, dážď
žehná vždy ak klíkmi, pukmi pohne.
Ty bičom dažďa dávaš pomoc k rastu,
a neúprosne vážne meriaš lásku.

Z madarčiny preložil Alexander Kormos

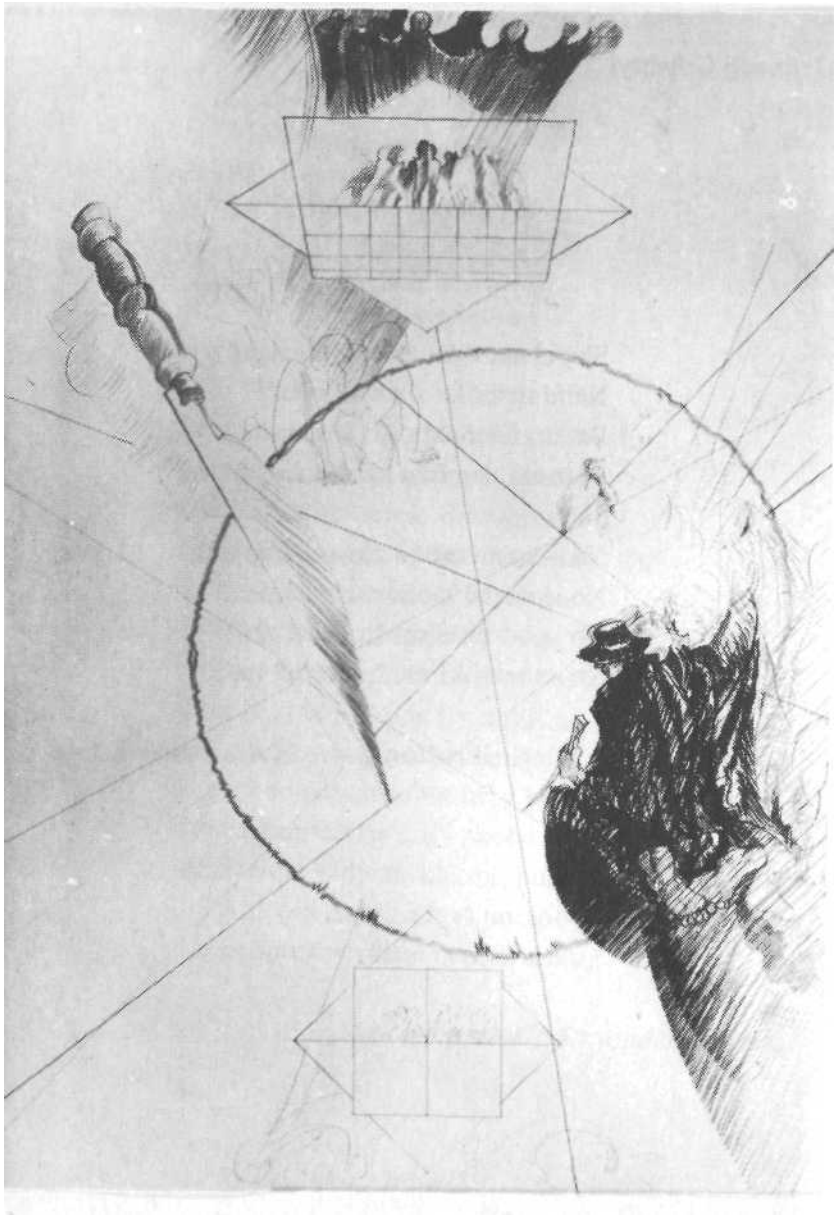
Gennadij Golvatyj

XXX

Slepci nemôžu zlostne pozerať. Nemí
nemôžu zúrivo kričať. Bezrukí
nemôžu držať zbraň. Beznohí
nemôžu kráčať vpred.

No — nemí môžu zlostne pozerať. No
— slepci môžu zúrivo kričať. No —
beznohí môžu držať zbraň. No —
bezrukí môžu kráčať vpred.

Z ruštiny preložil Alexander Kormoš

Endre Dér

Raz v máji

Môj dedo prvého mája nikdy nevzal do rúk pracovný nástroj. Včasráno si cirokovou metličkou, ktorú sám zhotovil, starostlivo očistil sviatočný oblek a napriek Šomraniu starej matere odišiel z domu.

Chudinka stará mať ho smrkajúc čakala doma po celý deň a stále opakovala len to, že veru môj starý otec sa viac nevráti. Odvlečú ho policajti, ak ho nezabijú.

Ja som svojho deda pokladal za najstatočnejšieho, najporiadnejšieho človeka na svete. To je nemožné, prebehlo mi deväťročnou hlavičkou, aby práve jeho odniesli policajti a zabili ho. Veď on nie je zločincom.

O mojom dedovi sa hovorilo, že je mlčanlivým, ale veselým človekom. Mal starostlivo učesané postriebrené vlasy, biele fúzy a modré oči. Ruky mal veľké, pokožku na nich zrobenú a navrelé žily. Divil som sa, ako jemne vie hladkať svojou drsnou dlaňou. Hlasného slova nikdy nepreriekol. Niekedy si pískal a vefmi zriedka rozprával svojim vnučkám. Zvlášť sme mali radi s bratom rozprávku o Lomidrevovi. V takýto čas sme cez deň strúhali z dreva meč, aby sme ním premohli draka, ak by sme sa s ním stretli.

Raz, prvého mája, keď si dal do gombíkovej dierky svoj obľúbený kvet, červený klinček, sa aj dedo stretol s nejakým drakovým plemenom, lebo vlasy mal strapaté, šaty roztrhané a pod modrými očami sa mu tiahol hrubý červený švík. Chytili ho policajti.

Vtedy som sa rozhodol, že budem na svojho starého otca dávať pozor. Preto som v nasledujúcom roku na prvého mája išiel s búšiacim srdcom ukradomky za ním. Dedo pomaly kráčal na brehu Kereša, ktorý bol pokrytý jahňadami smutnej vŕby, a za krátky čas sa stretol s ujom Matejom Husárom, tesárom a priateľom môjho

otca, ktorý niekde ďaleko pracoval. Na kraji mesta ich pozdravili dvaja neznámi, ktorí sa k nim pripojili. V Štvorici išli pomaly ďalej, trošku sviatočne, mlčky kráčali. Pred ďulanskou priehradou išli oproti dvaja policajti. Širokými pohybmi rúk vysvetľovali niečo starému otcovi a jeho druhom, ktorí sa potom rozdvojili. Ujo Matej a ešte jeden z nich išiel celkom k domom, môj dedo s druhým neznámym pokračoval vo svojej ceste, ako keby ani nepoznal uja Mateja a jeho druha.

Keď policajti odišli, zďaleka ich znovu nasledovali a hodne za chotárom mesta, v blízkosti Veszeiho mostu, sa už zase spolu usalašili na brehu.

Pod záštitou hustých pobrežných kríkov som sa mohol dostať celkom blízko k nim a počul som, ako — nakloniac sa jeden k druhému — potišku spievali. Medzitým ich zraky bystrým skokom pátrali po obzore a zbadali, že od mesta sa k nim na bicykloch blížia dvaja policajti. Zrazu ujo Matej priviazal na dlhú palicu špagát, ktorého druhý koniec hodil do voďy. Jeden druh zostal pri ujovi Matejovi a druhy s dedom sa pritiahol na priehradu, odkiaľ— akoby zo zábavy — pozorovali rybolov.

—Chytili ste niečo? — pýtal sa blahosklonne uja Mateja jeden z policajtov.

—Zodraté krpce — odpovedal ujo Matej — a skokana zeleného.

Policajt sa zasmial a ponad plece dodal: — Pozvite nás na večeru. Ja mám rád žabie stehná, práve tak ako darebáci.

—Nuž tak príďte! — zavolal ujo Matej a priložiac k tomu precedil cez zuby: ropuchu ti do pažeráka.

Tieto slová policajti už nepočuli. Ďaleko sa odkotúľali na bicykloch s ligotajúcimi sa špicami, v zelenej uniforme, ozdobení kohútím perím. Ujo Matej smejúc sa vytiahol z vody špagát, na ktorom zátka síce bola, ale udica už nie. — Ďas by zjedol túto udicu — hneval sa strojene, prehrabávajúc v kabátovom vrecku —, ani za boha ju nenájdem. Boli by sme pochodili, keby mi bol rozkázal, aby som ju vytiahol.

Bol som veľmi rozčúlený, siahol som po vrecku a naradovaný som vykročil z kríka.

—Ujo Matej, ja mám udicu.

Zarazene sa na mňa všetci Štyria dívali.

—Ty tu čo hľadáS? — zmraštil oči ujo Matej.

—Dávam pozor na svojho starého otca. — Môj starý otec sa schuti zasmial a pohladkal mi hlavu.

—Netreba na mňa dávat pozor, syn môj malý.

Siahol do vrecka a vtisol mi do ruky jednu tmavohnedú, mäkkú ceruzku. — Tu ju máš a radšej dávaj na ňu pozor. Kresli ňou všeličo pekné. — Práve vtedy som sa chystal za umeleckého maliara, akoby som sa nebol zo srdca tešil peknej ceruzke.

—Ponáhľajte sa domov — povedal som so žiarivou tvárou —, a cvátal som smerom k mestu.

Mnohokrát som sa rozhodol, ale nikdy som nenakreslil obraz starého otca, ktorého ruky nabehnuté navrelými žilami sa toľko namáhali a vykasúvali za nás a za jeho druhov. Kým jeho obraz nenakreslím, márne budem nosiť červené klinčeky na cintorín, ta, kde oddychujú starí bojovníci.

Z madarčiny preložil Michal Hrivnák

dor Weöres

Po pohrebe

Po pohrebe
ešte je úslnný
prvý deň pekla.

Nad poľami ktosi
zarachotí, otriasne
kraj, ktosi čaká na
nenavrátiteľnosf.

Ktosi vidí, í i to ja
vidím? Ktosi sa
dotkne, či to ja sa
dotknem?

Ktosi sa nezachránitelne pominul,
cez akýsi hmlistý íver
nepozná viac
čo videl
a čoho sa dotknul.

Péter Kántor

Amen

Ak sa snažím, ak dodržím predpisy
ak budem dobrý, ak si denne dvakrát umyjem zuby
ak vyviniem zvýšené úsilie
ak pravidelne vyprazdnim kôš na smeti
ak ma neodstrašia ťažkosti
ak neuviaznem na námorníckom uzle
ak mám nádej, ak nevystrájam hlúposti
ak sa nenechám nikým oklamať
ak spoznám konečne svoje záujmy
ak chcem to aj ja, ak chceš to aj ty, ak sporíme
vymeníme si naše auto za väčšie, bože môj
za päťrýchlostné automatické Lucky Mary
a zahneme s ním do nebeského kráľovstva
na tvoju slávu i na moju, Amen.

János Pilinszky

Kráter

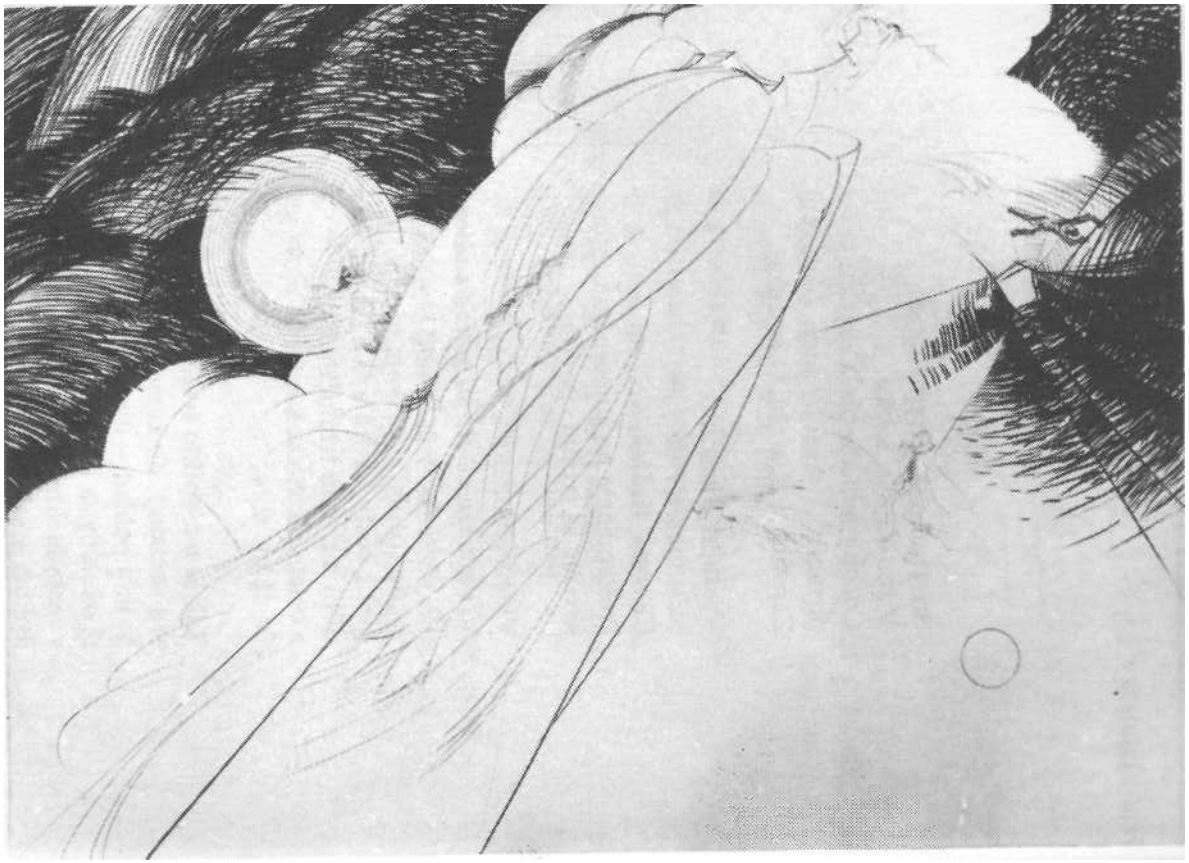
Stretí sme sa. Stretneme sa. V trafike.
Na dražbe. Čosi si prehľadávala. Čosi
posunieš. Utekal by som. Zostanem.
Zapálim si cigaretu. Odchádzaš.

Vystúpiš a nastúpiš.
Nastúpim a vystúpim.
Cigareta. Kráčaš. Kráčam.
Prešľapujeme na jednom mieste; ako vrah.
Brodím sa tvojím chodom.

Vtáči štebot ako
Mi vyhadzuješ na oči moje narodenie.
To, že tu stojíme. Potom sa moje mrmlanie
začne kotúľať v mŕtvom ramene
úseku cesty, skotúľa sa z tvojich obrovských
údov a z toho triumfálneho
a oslepujúceho voľačoho,
čo už nie si ty.

Tak sa ma dotklo tvoje odmietnutie,
ten necudný, do kameňa vrytý švih, že
môj pohľad — dva kamienky — aj
odvtedy sa len kotúľa a kotúľa v
snehobielom kráteri. Moje dve oči, dve
oči praskajú: moja blahodarnosť.

Z maďarčiny preložila Veronka Halušková

CESTOU K TICHU

Ukážky z antológie v *Madarsku žijúcich nemeckých spisovateľov*

Valéria Kochová

Slovo o tichu
(Csond-szo)

Slovo je na to,
aby pripravilo
cestu k tichu

keď nastane
ticho
slovo bude tým
kto už nieje

Cestou k tichu
(Útban a csönd felé)

po ceste k tichu
pólami slov na lúkách hlasov
v húštinách znakov
kričíme šepkáme
koktáme
tú jedinú
bezúhonnú neodkrytú
vetu
ktorá sa za tichom
odhalí bez znaku

Utópia
(Utópia)

Krotkým bude patriť zem
zem bude majetkom skrotených
ak ešte bude zem
ak už budú
krotkí

Josef Michalis

Krízové desaťročia
(Válságos évtizedek)

Nánosy rokov
dvihli hrádze
v našich ušiach
proti
dogmatickým kyticiam slov,
a my ako pustovníci
sme sa stiahli späť
do brlohov mlčania.
Naša trpkosť
napuchla v horský potok,
z kamennej soli našich sĺz
rástli kvapľové kamene
v našich vlasoch
hniezdili netopiere,
naše čelá doškriabali do krvava
skalné čipky,
liadok sa vyrazil
na našom jazyku...

Ešte bolí slovo ...

Milovník prírody
(Természetbarát)

Pred svojou
smrťou
pošlem
ľudstvu
holubicu
so zelenou vetvou
z umelej hmoty...

Nelu Bradean-Ebinger

Spoveď
(Vallomás)

V hľadaní lásky
našiel som stopy

stopy v čerstvo napadanom snehu
stopy pod čerstvým snehom vedú
do minulosti

pod čerstvým snehom
som natrafil
na materskú lásku

našiel som
lásku
matky
k tebe a ku mne

náš švábsky materinský jazyk
som našiel

Engelbert Rittinger

Otcovia a synovia
(Apák és fiúk)

Naši otcovia hľadali v tvrdom boji
práva k hromade povinností;
hovorím o práve na prácu.
Naše deti už necítia za svoju povinnosť
žiť svojimi právami;
o materinskom jazyku hovorím.

Z maďarčiny preložil Imrich Fuhl

Andrej Mišák

„Ľudská" duša

Aj my sme boli ako iní,
ale nezískali sme si „ľudskú" dušu.
Neboli sme na to schopní.
Bola to chyba, že sme vyslovili
pravdu a prejavili svoje city?
Iste!
A prečo sme boli takí smelí?
Nevideli sme!
Osemnásťročný ešte nieje dospelý.
Iba ten kto už môže povedať:
„My vám chceme len dobré!"
Boli sme vraj slobodní a volní.
A koľko zaváži kolektív?
Skoro nič!
Pred ním stojí sklený vrch
a na vrchole „ľudská" duša.
Detské hlasy nebolo počuť
do takej výšky.
Veľká bola vzdialenosť.

(Plamienok, máj 1981, roíník II, Číslo 3, Naša múza, str. 12.)

Potom

Nevidieť ani jedného
mŕtveho, ani živého.
Všade hluchá prázdnota straší,
vyhubené sú všetky rasy.
Maf-Zem v chmúrnom obale drieme
oplakáva si „rozumné" plemä.

(Plamienok, BudapeSf **marec 1981,** roíník **II, číslo 2, NaJa** múza, str. 11.)

Tünde Erdősiová

Zázračné hodiny

Helenka stála smutno pri okne. Pozerala sa na ulicu. — Je pol ôsmej, hneď sa začne vyučovanie — myslela si. Jej spolužiaci boli už akiste v škole, len ona musela ostať doma. Prechladla. Lekár jej zakázal ísť do školy. Aj rodičia už dávno odišli do práce. Ostala sama so psíkom Chvostíkom.

Ľahla si na posteľ a čoskoro usnula. Aj Chvostík usnul. Zrazu sa otvorilo okno a na jeho obrube stál človiečik. Chvostík mal tenké uši. Buchot ho ihneď prebudil, a on zasa svojím Štekolom prebudil Helenku. Obidvaja prekvapene hfadeli na podivného škriatka. Ten sa obrátil k dievčaťu: — Dobré ráno, Helenka! Prosím ťa, nehnevaj sa na mňa, že som ťa prebudil. Víla ma poslala, aby som ti priniesol malý darček. Želá ti, aby si čím skôr vyzdravela.

Človiečik preskočil na stôl, z vrecka vytiahol hodiny a postavil ich naprostred stola.

—Ja už ďalej nemôžem ostať. Darček máš v týchto hodinách. Maj sa dobre. A po hodiny si prídem večer. Ahoj!

Okno sa zatvorilo a Škriatok zmizol. Helenka si myslela, že sa jej to len snívalo. Vyskočila z postele a vzala do rúk hodiny. Boli to zvláštne hodiny. Mali len jednu ručičku, na jej konci svietila malá hviezdička. Namiesto číslic boli namafované tri obrázky. Helenka si zvedavo obzerala Chvostík len Stekal. Chcel oznámiť Helenke, že jemu sa to všetko akosi nepozdáva.

—Ale ale, Chvostík! Nič zlé sa nemôže stať. Veď je to len dar ček. Čuš, a nestekaj, lebo sa nahnevám!

Psík cítil, že teraz bude lepšie čušať. Utiahol sa pod fotel a viac sa o dievča nestaral. Helenka bola zvedavá, čo to v tých hodinách môže byť. Vzala ich do rúk, ručičku nastavila na obrázok, na ktorom boli namaľované kvety. Čosi sa zablyslo a... odrazu sa stala čudná vec! Izba sa primenila na vefkú záhradu. Všade kvitli

velikánske kvety. Najviac ju však prekvapilo, keď sa pozrela na seba. Nočná košeľa sa jej zmenila na lupienky. Aj ruky mala zelené. Celá sa premenila na kvet. A spoza ostatných kvetov jej liezol oproti akýsi kaktus. Helenka v ňom len vtedy spoznala Chvostíka, keď už stál pred ňou. Tak sa mu začala smiať, ažjej slzy vystúpili do očí. Ale Chvostík sa naježil:

—Nie je to vôbec smiešne, skôr smutné! Nepovedal som ti, že sa mi tie hodiny nepáčia?! Ale ty ma nikdy nepočúvaš. Teraz sme tu, a veru pekne vyzeráme! Ja kaktus, ty margarétka. Vedela by si mi povedať, ako sa z toho dostaneme? — spýtal sa Chvostík.

Helenka počúvala svojho hundravého priateľa.

—Nebuď taký naježený, lebo ti vypadnú všetky tme! Aký budeš potom kaktus? Každý sa ti bude posmievať: nahatý, nahatý!

Chvostík sa vzdorovito otočil.

—Nehnevaj sa, Chvostík, to som len nahlas rozmýšľala. Poď, poobzeráme si záhradu! Nič iného nemôžeme robiť.

Kaktus a Margarétka pochodili krížom-krážom celú záhradu. Stretli ruže a margarétky. Zhovárali sa so sedmokráskou aj s včeličkou, čo zbierala peľ. Sedeli práve pod kríkom, keď sa znovu Čosi zablyslo. V tej chvíli sa ocitli v izbe pod stolom.

Helenka vzala do rúk hodiny a rozmýšľala, na ktorý obrázok by mala ručičku nastaviť.

—No, Chvostík, kam teraz pôjdeme na výlet?

Psíček labkou otočil ručičku hodín na miesto, kde bol namaľovaný kaštieľ. Na hodinách sa zablysla hviezdička a v tej chvíli už sedeli v kaštieli. Helenka bola princezná a Chvostík rytier. Bol urastený a oblečený od hlavy až po päty v pancieri. Kaštieľ bol hrôzostrašný. Schody, dvere a okná vŕzgali. Občas bolo počuť akési mátožné hlasy. Keď už pochodili všetky kúty kaštieľa, Helenka sa ozvala:

—Chvostík, ty si taký šikovný! Nevedel by si tú ručičku nasta viť na druhý obrázok?

—Keby som bol vedel, čo nás tu čaká, určite by sme sem neboli prišli — povedal Chvostík.

—Ja sa tu bojím. Podme späť do tej predošlej izby — prosila Helenka psíka.

—MáS pravdu, bude nám tam lepšie — súhlasil Chvostík.

Vošli do izby a sadli si na posteľ. Helenka vyšla na balkón, ale nevidela nič. Kaštieľ obkľúčila biela hmla a oblaky. Vietor strašidelné fúkal. Zo schodišta bolo počuť akési kroky. Chvostík vyšiel z izby, ale nevidel nikoho. Potom začuli neznáme hlasy. Helenka pozrela von na chodbu. Až sa jej dych zastavil, tak sa naľakala. Uvidela mátohu, ako práve vošla do susednej izby! Až im na chrbte naskočili zimomriavky, keď sa odrazu hviezdička hodín zablysla a oni znovu sedeli doma na posteli.

—Tú návštevu kaštieľa sme mohli radšej vynechať — povedala Helenka psíkovi. Chvostík začal Štekať, dávajúc tak najavo Helenke, že ani on sa tam už nechce vrátiť.

Teraz dievča nastavilo ručičku hodín na posledný obrázok, hviezdička sa znovu zablysla. Stáli pred hranicami krajiny rozprávok. Po ceste sa stretli s vlkom, ktorý chcel zjesť Červenú Čiapočku aj so siedmimi trpaslíkmi, čo sa ponáhľali domov k Snehulienke. Chodili aj v neznámom meste. V jednom dome uvideli Popolušku. Práve jej holuby vyberali z popola šošovicu. Vyliezli aj na železný vrch a navštívili tam kráľa aj princeznú. Helenka si poobzerala všetky maľby v kaštieli. Chvostík sa zoznámil s malým šteniatkom. Prechádzali sa v parku a obzerali si kvietky. Dobre sa cítili, ale vedeli, že Čas im už čoskoro prejde. Tak sa aj stalo. Hviezdička na hodinách sa zablysla a oni znovu sedeli doma v izbe.

Bol už večer. Rodičia sa vrátili z práce. Pri večeri sa Helenka smutno pozerala von oknom. Tma zakryla celé mesto. Prišiel čas spánku. Mamička pobozkala svoju dcérku a zaželala jej dobrú noc. Nastalo ticho. Zrazu sa otvorilo okno. Chvostík ani neštekol. Vedel, kto ich navštívil. V okne stál malý človiečik.

—Nehnevajte sa, ale prišiel som si po hodiny. Dúfam, že ste príjemne strávili deň.

—Áno, príjemne. Ďakujeme ti za všetko! — povedala Helenka a odovzdala mu jeho zázračné hodiny.

—Dobrú noc! — pozdravil sa škriatok, a už ho nebolo.

Dievča a psíček pomaly zaspali. Na druhý deň Helenka ešte stále nemohla ísť do školy. Mala dosť Času porozmýšľať o tom, či sa tie

čudné veci naozaj stali, alebo sa jej to len tak snívalo. Chvostíka sa darmo spytovala, on len vrtel chvostom. Aj tak sa to dozvedela. Chvostík vliezol pod fotel a keď sa odtiaľ vyštveral, z úst mu trčal zvädnutý kvet. Helenke dlho neprišlo na um, kde ten kvet mohla vidieť, ale potom sa spamätala. Na poslednom výlete malo ten kvet na hlave Šteniatko, s ktorým sa tam Chvostík zoznámil. Prešli dni dva a Helenka sa uzdravila. Mohla ísť znovu do školy. Potajomky vždy myslela na to, že ešte raz dostane tie Čarovné hodiny. Ale márne čakala. Okno sa od tých Čias ani raz neotvorilo, človiečik neprišiel.

Nadišiel čas, kvitnú Tulipány

(Cesty Hrivnakove] prózy J

Zdá sa, akoby slovenská próza v Maďarsku bola v roku 1988 vzdialená od skutočnosti. Zatiaľ čo v poézii sa prejavujú náznaky zmien (tvorba I. Fuhla), v próze, ktorá reaguje na podnety života pomalšie, nie je badateľný takýto pohyb vpred. Doba, v ktorej žijeme, nie je vždy potvrdením ľudskosti, naopak, veľmi Často produkuje neľudskosť a bezcharakternosť. Okrem týchto javov je tu však množstvo problémov, ktoré neobídu ani našu národnosť. V prozaických prácach našich autorov, konkrétnejšie v diele Michala Hrivnáka (v roku 1988 bol publikovaný len veľmi malý počet poviedok z pera iných tvorcov) sa však tieto problémy neodrážajú.

Mravné a filozofické zovšeobecnenia neľudskosti súčasného života majú nesmierny význam a je zodpovednosťou spisovateľa, ako ich podá. Michal Hrivnák sa o to pokúsil v zbierke noviel *V prúde času.* Mravné poučenia však po umeleckej stránke nezvlá dol, preto o ňom medziiným P. Andruška napísal, že mu hrozí didaktickosť.

V zbierke *Nadišiel čas* sa snaží vystríhať sa takýmto prácam, napriek tomu sa aj sem dostali poviedky ako *Len aby to nikto nepočul, Odplata, Pekná pani Magdaléna,* kde tento poučný Štýl zostal. Je pravda, Že Čitateľ je už dnes nasýtený avantgardnými, modernými dielami, myslím si však, že ich nechce zamieňať za takéto poučné epizódy. Napríklad poviedka *Odplata* vyznieva na

prvý pohfad ako mravoučný príbeh o malej pomste Šoféra. Autorov *zámer iste siaha dalej,* tento pokus sa však nepodaril. Hrivnák chce v týchto poviedkach satirizovať zlo v našej spoločnosti, chce ukázať neresti človeka. Satira je veľmi ťažký žáner. Napísať dobrú satiru si vyžaduje *umeleckými prostriedkami* preniesť do textu Činy a udalosti, nemôže chýbať ani zámer napraviť spoločenské poklesky a odsadenie nezdravých spoločenských javov. Autor nevyužíva — alebo len veľmi skromne — esteticky účinok, ktorého zdrojom je napätie alebo protiklad. Neuplatňuje ani umeleckú silu *náznaku, narážky a zamlčaného významu,* ktoré sú schopné aktivizovať fantáziu a samostatné myslenie príjemcu. Neviem, Či to robí autor úmyselne, ale *nepracuje s podtextom!* Nepripúšťa myšlienkové reakcie čitateľa, nedovoľuje, aby sa „osamostatnil" a vybočil z vymedzeného smeru. Hrivnák všetko vysvetlí do poslednej bodky, nič nenechá na čitateľa, všetko komentuje. Dopodrobna rozvedená satira takto nadobudne charakter poučnej kázne.

Aby nedošlo k nedorozumeniu, poznamenávam, že nechcem v žiadnom prípade podceňovať potrebu a užitočnosť zobrazovania ľudských slabostí, nerestí ap. Chcem len zdôrazniť, že Hrivnák, čo sa týka hore uvedených próz, nie je dostatočne silný v navodení témy a jej umeleckom podaní. *Umelecká pravdivosť*Je obsahovou kategóriou, teda v prvom rade je tu *problém s obsahom,* ktorý je sprevádzaný neústrojnosťou a disharmóniou výstavby. Umelecké vyjadrovanie sa uskutočňuje na základe *napodobňovania,* ktoré však nemôže byť napodobovaním a kopírovaním vonkajších javov a foriem každodenného života, ale napodobovaním jeho *podstatných dejov.* Nejde teda o absolútnu zhodu, ale o jednotu zhody a rozdielu. Odhaľujú sa tendencie, životné intervaly a nie vonkajšie formy. Text a jazyk je zrozumiteľný, ale sám osebe nevyvoláva u Čitateľa *emócie.* Hádam netreba zdôrazňovať, že ak Čitateľ zostane ,,nezainteresovaný", literatúra stráca svoje pôvodné poslanie.

Hoci zbierka Nadišiel čas znamená oproti knižke V prúde času krôčik vpred, aj tu cítiť *ťažkopádnosť v rozprávačskej technike,* v niektorých poviedkach chýba stručný štýl a pointa. O poviedke *Pred poľovačkou* z knihy *Nadišiel Čas* napísal prof. Aladár Králik

nasledovné: „...Nepodarilo sa však pospájať jednotlivé zložky epického materiálu do jednoliateho umeleckého celku. Čiernobiela technika povahokresby, príliš direktne prejavený autorský zámer, Šablónovité a v kontexte neorganicky Čnejúce komentáre k historickým udalostiam v zobrazovanom časovom úseku — takéto nedostatky sa ešte občas u Hrivnáka, ale aj u iných vyskytujú." Poviedka *Pred poľovačkou,* i keď patrí medzi najlepšie a najzaujímavejšie, má problémy s výstavbou. Nie sú však natoľko rušivé, aby sme túto poviedku neprečítali so záujmom a s potešením. Môj čitateľský dojem je ten, že autorovi ku koncu poviedky došiel „dych" a nevedel ju dokončiť na takej úrovni a v takej rovine, ako je stavaná. Akoby nemal dosť síl zdôrazniť, že Mišo sa prakticky upracuje na smrť, že jeho poctivosť nie je odmenená úctou spoločnosti atď. Autorovi sa núkala možnosť „okoreniť" svoju prácu vydarenejším zakončením. Aj v ďalších poviedkach, napr. v inak dobre stavanej, zaujímavej poviedke *Trnkové slivky,* volí banálne zakončenie.

Ďalšia veľmi dobre spracovaná poviedka *Sklamanie* je z hľadiska zakončenia problematická, nie dosť jasne formulované ciele autora robia z významového hľadiska poviedku nedopracovanú. Najlepšia a svojím spracovaním najpríťažlivejšia je poviedka *V predstihu.* Tematicky patrí do zbierky *Tulipány,* v ktorej sú koncentrované poviedky a novely z detského sveta.

Nielen v učiteľských kruhoch sa hovorí, že naša mládež nemá ucelene sformované historické vedomie, o vedomí totožnosti už ani nehovoriac! A že im túto medzeru nevyplnia rodičia, to je tiež známe. Preto považujem prácu, akou je zbierka *Tulipány* za potrebné dielo, ktoré konkretizuje dávnu minulosť a ozrejmuje ten zložitý úsek mladého života, v ktorom sa jeho potencionálni čitatelia nachádzajú. Je to knižka *o deťoch,* ale nielen *pre deti.* Dočítame sa v nej o kamarátskych vzťahoch, o pocitoch dospievajúcich detí, o osude sociálne biednych, o úsilí statočne, čestne žiť ap. Korunou všetkých príhod je novela *Chlapci zo slepej ulice.*

„ ... Slovo konopište sa nedostalo náhodou na miestnu tabuľu ... Keď vyriešime záhadu tohoto slova, dozvieme, sa prečo sa

dostalo na miestnu tabuľu, budeme vedieť viac o sebe, lebo v tomto slove je zachytený kus minulosti našich predkov, dozvieme sa, ako žili, čím sa zaoberali a všeličo nám bude jasnejšie … - povedal učiteľ, ktorý mal už len krok do dôchodku…"

Janko Kmeťko chce vyriešiť záhadu tohto slova. Pozorne si všíma okolie, slovenskú reč babičky, ktorá už nové názvy či výrazy vplieta do hovoru po maďarsky. Priam sa doň vpíja rozprávanie a názory učiteľa BeloŠa.

Deti zo Slepej ulice sú ako všetky iné deti — hravé, bezstarostné, nezbedné. V jednom sa však líšia od iných: prebúdza sa v nich povedomie slovenskosti, pocit hrdosti, že vedia niečo, čo iné nie, že vedia po slovensky!

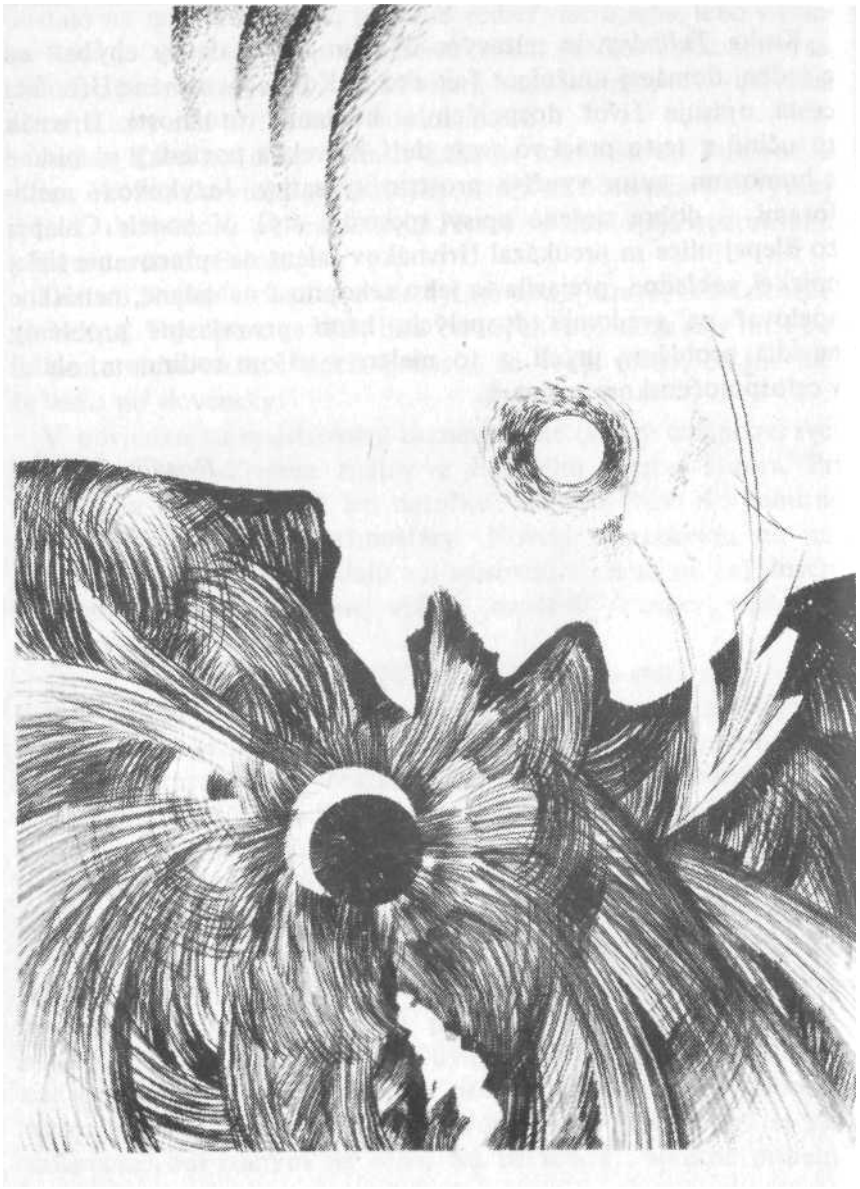
V poviedke sú majstrovsky zaznamenané pocity chlapcov, svet šarvancov, iste dôverne známy z vlastného detstva autora. Pri opisoch sa autor zastavil len natoľko, nakoľko bolo nevyhnutne potrebné k navodeniu atmosféry, hovela je reakciou na náš problém: naše deti neovládajú ani spisovnú slovenčinu, ani slovenské nárečie. Nekladie v nej veľké „osudové" otázky, registruje „len",dnešný stav.

Ďalšie poviedky v knihe Tulipány sú tiež zo sveta detí, no nie z toho istého časového úseku. Niektoré zobrazujú predvojnové časy, keď napr. kúpiť jednu dyňu znamenalo neprekonateľnú prekážku. Autor citlivo reaguje na zotročovanie chudobných detí, plasticky vykresľuje sedliacky život, využívajúc aj prvky nárečového, hovorového jazyka.

Dozvieme sa o niektorých zvykoch, ktoré sa dnes už nepestujú (Vianočný príbeh), uvidíme niekoľko ukážok z nárečia (Bosý) a nazrieme do chlapčenskej duše (Hra na kone), ktorá je tu tak hodnoverne zobrazená, že sa vidíme ako v zrkadle. Aj v svete dospelých (Bič) sa vyskytujú podobné Črty, i keď ony sú už maskovanejšie a rafinovanejšie. Poviedky NevyŠliapanými chodníkmi a Na stráži sa odohrávajú v prostredí pionierskych táborov. Autor sa tu venuje výhradne výčinom a príhodám, ktoré sa stali chlapcom, odkázaným na seba. Sú to veselé i smutné príbehy, ktoré prináša sám život.

Kniha *Tulipány* je pútavým Čítaním a nemala by chýbať ani z jednej domácej knižnice. Tak ako P. Kondač v románe Hrboľatá cesta opisuje život dospelých a hľadanie totožnosti, Hrivnák to učinil v tejto práci vo svete detí. Novela a poviedky sú písané s humorom, autor využíva prostriedky satiry. Jazykovo — metaforami — dobre riešené opisy spestrujú štýl. V novele Chlapci zo Slepej ulice sa preukázal Hrivnákov talent na spracovanie širäej epickej základne, prejavila sa jeho schopnosť nebadane, nenásilne apelovať na svedomie dospelých, ktorí pre vlastné problémy nevidia problémy iných, a to nielen v užšom rodinnom, ale aj v celospoločenskom rozmere.

Rozália Čipková

Zaostreným objektívom

(Gregor Paputek: Tvrdé hrudy, Tankönyvkiadó, Budapešť 1988,
náklad 1000 výtlačkov, strán 146, cena 20 Ft)

Vlani vyšla tretia básnická zbierka Gregora Papučka. Na tematickú i výrazovú súvislosť autorových zbierok sme už zvyknutí. Je to preto, lebo prevažnú väčšinu svojich básní venuje Špecificky spoločenskej, národnostnej tematike.

Nie je tomu inak ani v prípade jeho najnovšej zbierky. Básne zaradil do šiestich cyklov a dva z nich venuje priamo tejto tematike. Musíme k nim však prirátať aj programovo a funkčne vybrané básne preložené zo srbštiny a chorvátČiny do slovenčiny, ako aj cyklus detských básní, ktoré majú tiež svoje národnostné poslanie. Zbierka obsahuje len dva cykly s inou tematikou: prvá zahrňuje v sebe básne so všeobecnospoločenskou, druhá zase básne s intímnou lyrikou.

Dobrý názov knižky odkazuje zvyčajne na jej obsah a v prípade Paputkovej zbierky je tomu tak. Nie náhodou preň vybral prvé slová svojej básne Výhonky, ktorou oslavuje vydanie našej prvej antológie.

Tvrdé hrudy symbolizujú ťažkosti nášho národnostného bytia. Sú paralelou názvu nášho prvého románu Hrboľatá cesta. Pavol Kondač vidí cestu našej národnosti hrbofatou. Papuček vidí pole našej národnosti kamenistým, pokrytým tvrdými hrudami, pod ktorými väčšina našich semien len živorí. Iba máloktorým sa podarí vzísť spod nich a „vyhnať stebla trošičku vyše zeme". O týchto hrudách sa môžeme dočítať v Papučkových básnach.

Vychádza z toho, že existencia našej národnosti je vážne ohrozená a jeho postoj určuje jedine myšlienka, ako tomu zabrániť. Vo svojej umeleckej činnosti húževnaté presviedča rodákov o kráse materisnkého jazyka, pripomína im dávnu minulosť, útočí a karhá, aby v nich premohol pocit menejcennosti a na druhej strane vzbudil a pestoval zdravé národnostné povedomie.

Zbierka neprináša prelom v umeleckej činnosti básnika, môžeme v nej však zachytiť určité zmeny, ktoré správne naznačuje aj záložkový text: „Ak chceme postrehnúť zmeny v jeho novšej tvorbe, môžeme ich označiť v určitom rozšírení obzoru, v dôkladnejšom zaostrení objektívu, ako aj v neustálom hľadaní, skúšaní a zdokonaľovaní svojich výrazových spôsobov a prostriedkov."

Pokrok v Papučkovej tvorbe vidím v tom, že v niektorých básňach s národnostnou tematikou zmenil provokatívny, nahovárači tón, básnikov subjekt je tu výraznejšie prítomný a tým emotívne presvedčivejší (Vízie, Zase, Najviac, Prebuďte sa!). Ďalšia pozitívna zmena je využívanie účinnejšieho a umelecky pôsobivejšieho prostriedku: irónie, a satiry (Vyznanie nebožtíka karieristu, Odpozorovaná, Precitnutie, Dôverné vyznanie nášho žiaka-neboráka atď.).

Osobitne sa treba zmieniť o „umeleckom útoku" Gregora Papučka na Kormošovu báseň Polyfónia. V treťom cykle Papučkovej zbierky (Na tŕňoch) nájdeme báseň s názvom Homofónia, ktorá protirečí Kormošovej Polyfónii. Je to vlastne zložitejší problém, ako sa na prvý pohľad zdá. Ide tu o stretnutie dvoch koncepcií. V Kormosovom poňatí sa jazyky, ale aj životy rôznych národov a národností síce od seba líšia, predsa však tvoria jednotu. „Vatra je jedna — plameňov veľa." Podstatou je, že všetci sú rovnocennými členmi tohoto „orchestra". Vzhľadom na spoločnosť vidí úlohy národnostných básnikov a národnostných literatúr nasledovne: keďže sú bikultúrni, bilingvisti, musia byť sprostredkovateľmi medzi dvoma kultúrami. Musia sa venovať aj prekladateľskej činnosti. Pripúšta pôvodnú tvorbu v oboch jazykoch, no primárna je tvorba v materinskom jazyku, jej venuje najväčší priestor. Rozmýšľa teda v širšom, svetovom meradle, kým PapuČek poníma úlohu národnostnej literatúry užšie. Podľa neho je základným znakom slovenského národnostného autora to, že píše po slovensky a nemôže byť naraz aj slovenským, aj maďarským autorom. Odmieta teda pôvodnú tvorbu v maďarčine. Podľa neho — a je to asi pod vplyvom krajnej situácie postavenia slovenskej národnosti — je literatúra určená predovšetkým pre svoju národnosť, tu má svoju konkrétnu

spoločenskú úlohu, ktorú musí spĺňať. Papuček tejto myšlienke podriaďuje aj svoju prekladateľskú aktivitu: prekladá do slovenčiny predovšetkým básne v Maďarsku žijúcich národnostných básnikov.

Detské básne sú taktiež prostriedkom v rukách autora a majú totožnú spoločenskú úlohu s tým rozdielom, že chcú vplývať na inú generačnú vrstvu.

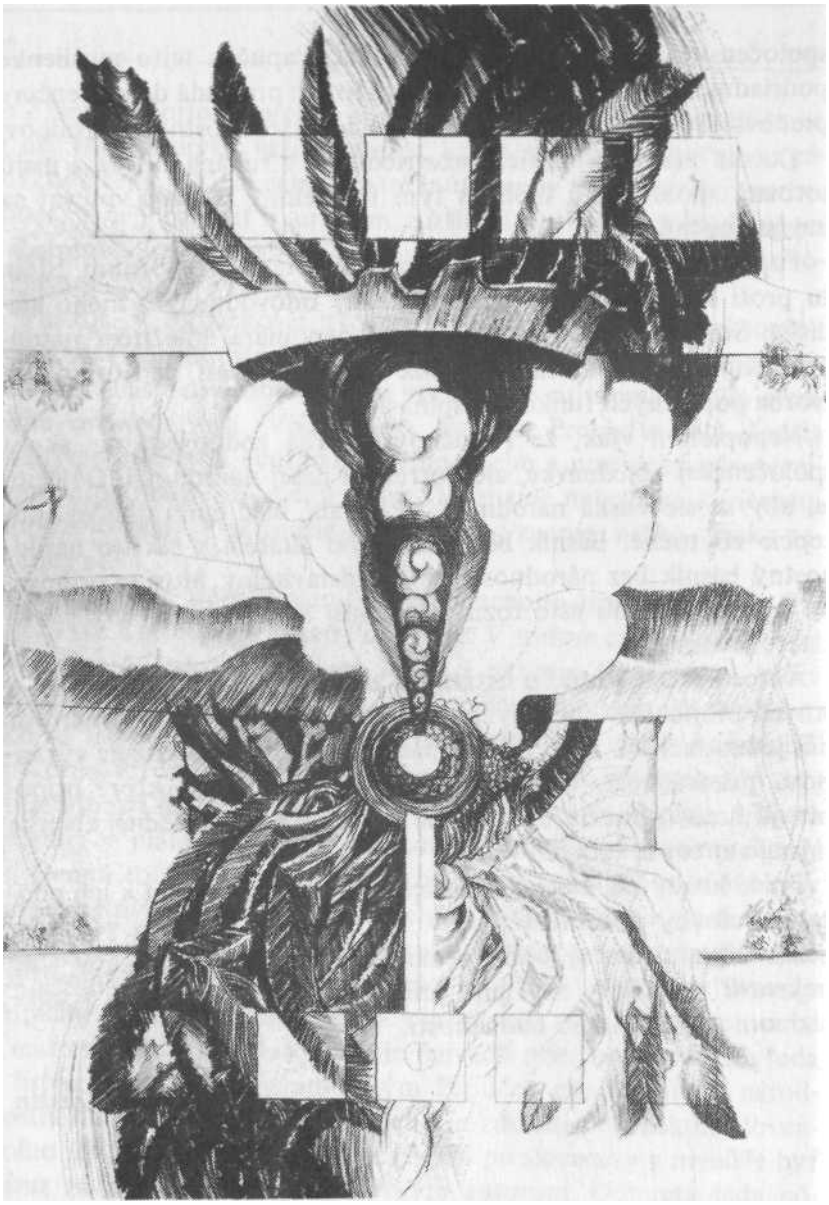
Papuček oproti Kormošovej Polyfónii stavia Homofóniu. Stoja tu proti sebe dva rôzne názory, každý odôvodnený z iného hľadiska. Som presvedčený, že Kormoš nepopiera dôležitosť národnostného poslania literatúry, lenže Papuček neverí, Že KormoŠova tvorba popri iných funkciách spĺňa aj túto.

Nepopieram však, že Papučkova tvorba zodpovedá nie akejsi spoločenskej objednávke, ale potrebám našej národnosti. Dôležité je, aby sa slovenská národnosť zachovala, ináč budú obidve koncepcie zbytočné. Básnik bez chápavého čitateľa a takisto národnostný básnik bez národnosti je nepredstaviteľný. Musí sa prihovárať tým, ktorí mu ešte rozumejú, musí si ich získať, aby chceli ostať Slovákmi.

Autor Tvrdých hrúd a ostatných zbierok dobre pozná jazykovú úroveň svojich potenciálnych čitateľov, preto sa snaží vyjadrovať čím jednoduchšie. Jeho poéziu nie náhodou charakterizuje významová priezračnosť, básnické obrazy a prostriedky, ktoré pripomínajú ľudovú poéziu. Popri tom sa však v jeho poslednej zbierke objavilo aj zopár voľných veršov.

Tvrdé hrudy nie sú tvrdým orieškom, ľahko sa dostať k ich podstate. Bolo by potešiteľné, keby sa čím viacej Slovákov venovalo nielen čítaniu, ale aj pochopeniu Papučkových básní, aby sme prekročili svoj tieň, aby sme unikli hodine dvanástej a s optimizmom sa pozerali do budúcnosti.

Štefan Kraslán

Nie kvapka dažďa

Zamyslenie sa nad pôvodnou a prekladovou tvorbou Alexandra Kormoša

„Ak más byť žuloskalou
tak nebuď kvapkou dažďa
tú vietor rozpráái a
slnko vysuäí za krátky okamih"

Tematický profil súčasnej slovenskej poézie v Maďarsku (s výnimkou tvorby M. FazekaSovej) vytvárajú tradičné motívy ako národnostná situácia, láska k rodnej reči a obava, že celkom vymizne z náSho života a odhalenie neduhov a nedostatkov nášho každodenného bytia (niekedy aj na úkor opúšťania zásad umeleckej hodnoty). Novým spôsobom, formou a básnickým jazykom sa predstavil Imrich Fuhl, i keď tematika jeho básní je v podstate taká istá ako u ostatných (napr. Spoločný jazyk, Čiernobiela mozaika, Rytier atď.).

Básnická tvorba A. Kormoša je zaujímavá svojím obsahom, formou i jazykom. Jazykom v tom pravom zmysle slova, pretože tu nejde len o pôvodné slovenské, ale i o pôvodné maďarské verše, ktoré dokazujú Kormošov zdravý bilingvizmus. Píše i tlmočí oboma smermi, čo je nesporne prínosom pre obe literatúry.

Zážitky z prvého, nevydareného manželstva (Siroty lásky, Pravda nespi, Rieš ak vieš, Fondorkodó atď.) a zážitky a skúsenosti z prvých pracovísk ho inšpirovali k tomu, aby nejakým spôsobom vyjadril protest voči ozajstným a domnelým krivdám, ktoré ohrozovali jeho duševný pokoj v súvislosti s existenciou národnostného bytia (Nádej, Stromy, Zatmenie slnka ap.). Po niekoľkých prudkých konfliktoch so svojím užším a širším prostredím v boji za uplatnenie a zachovanie svojich životných princípov a ideí sa zrazu ocitol v celkom beznádejnej situácii (Ako to vysvetliť, Pochovávať — sadiť!, Moje piesne a podobne). Potom sa zrodili básne, ktoré mali zachrániť to, čo mu zostalo — seba samého (Som a budem, Doba pomôže, Aj budem atď.).

To boli pramene a začiatky básnickej tvorby, ktorá sa postupne rozvinula v svojráznu kroniku jeho života a osudu slovenskej národnosti (Jazyk, Topoľ, Návšteva, Otvoriť cestu).

Aj v nových básnických zbierkach (Polyfónia a Polyfónia II) sa dotýka pošliapaných túžob, keď je život plný jedu, uvedomuje si bahno, špinu a nespravodlivosť, ktorá je okolo nás. (Niekedy snáď ani netreba nad tým až tak zalamovať rukami.)

Tematicky sa často opakuje, čo môže mať vplyv aj na verš, ktorý tým dostáva monotónny rytmus a hrozí nebezpečie, že sa poézia zmení na naháňanie rýmov, že okruh stvánfovania večných právd (i keď má autor ako človek stopercentnú pravdu), občas vyústi do mdlého verša a ideológia zvíťazí nad poéziou! Tieto nebezpečenstvá si musí všímať Kormoš ako básnik, ktorý je v neustálom pozore a strehu, čo niekedy môže skriviť jeho videnie života.

Pozrime sa však na to nóvum, ktoré sa prostredníctvom Kormošových prekladov dostalo do slovenskej a maďarskej literatúry. Prof. A. Králik vo svojej štúdii *Monofónia v polyfónii* napísal: *Prekladaním maďarskej poézie do slovenčiny Kormoš znova pptvrdzuje, že si právom zasluhuje titul slovenského básnika. Nech je originál štyláme akokoľvek komplikovaný, nech je plný celkom svojráznych lexikálnych alebo skladobných útvarov, Kormoš ho vie preložiť do prirodzene tečúcej slovenčiny a poslovenčenú podobu textu bez ťažkostí vložiť do pôvodných metrických a rýmových rámcov.* S týmto úsudkom možno plne súhlasiť, najmä ak si uvedomíme, že prekladateľom poézie má byť básnik, ktorý sa vlastne v preklade tvorivo realizuje a skúša vlastné majstrovstvo. Prekladateľskou tvorbou nepohŕdali ani najväčší básnici, ako to dokazujú mnohé preklady zo svetovej literatúry. V preklaďe sa odzrkadľuje nielen *osobnosť básnika,* ale aj *osobnosť prekladateľa!* Kormošovym krédom sa zrejme stali slová básnika Attilu Józsefa, ktorý v jeho preklade hovorí:

Kto chce dobre na gajdy hrať, do
pekla sa musí vybrať, nech sa v
ohni kalí, mučí, kým sa všetko
nenaučí.

(Ľudové noviny, 11. apríla 1985)

E. B. Lukáč raz povedal: ,,... preklad-tlmočenie básní je boj **s** nemožnosťou, uskutočniť neuskutočniteľné, stotožniť dve osobnosti, dve reči..." Jednako, práve on dal tofko krásnych príkladov na to, že to možné je.

Pre Kormoša ako dvojjazyčne píšuceho básnika je samozrejmé, že sa púšťa do prekladateľskej práce: ,,aby som prispel svojím spôsobom k budovaniu mosta", aby neostal zavretý v hradbách ticha a neprechádzal sa po nejestvujúcom moste (Csöndváramban), lebo „v zuboch držiac, mostom dúhy preniesť Lásku na breh druhý" nie je ľahká úloha. Na ukážku uvádzam kvôli konfrontácii známu báseň *László Nagya* v preklade troch básnikov:

Ki viszi át a Szerelmet?	**Kto prenesie Lásku?**
Létem ha végleg lemerült ki	*Ak sa mi život ponorí,*
imád tücsök-hegedűt?	*kto bude vzývať cvrčkov hry?*
Lángot ki lehel deres ágra?	*Kto vdýchne plam na haluz mraznú ?*
Ki feszül föl a szivárványra?	*Kto v zopne sa na dúhu krásnu?*
Lágy hantú mezővé a szikla-	*Kto zľúba plačky boky-skaly,*
csípőket ki öleli sírva? Ki	*aby sa plodným poľom stály?*
becéz falban megeredt	*Kto v ľútom múre poláska*
hajakat, verőereket? S dúlt	*vlas-žilku, ktorá zapraská?*
hiteknek kicsoda állít	*Rozbitým vieram ktože stálu*
káromkodásból katedrálist?	*postaví z kliatob katedrálu?*
Létem ha végleg lemerült, ki	*Kto, až mi život dohorí,*
rettenti a keselyűt! S ki	*zaženie šupy za hory?*
viszi át fogában tartva a	*Kto v zuboch držiac,* pevný, tuhý
Szerelmet a túlsó partra!	*prenesie Lásku na breh druhý!*

(Preklad E. B. Lukáča)

Kto prenesie Lásku

Keď zanechám raz navždy svet,
budú tu husle svrčkov znieť? Kto
vdýchne zdravie vetve chorej? Kto
na dúhu sa vzopne hore? Kto bude
láskať boky skál aby sa kameň
prsťou stal? Kto ochráni tie vlásky,
žily, čo v stene tajne vyklíčili? Kto
padlým vieram aspoň na dlh postaví
z kliatob katedrálu? Keď zanechám
raz navždy svet, kto šupy zaženie
hneď späť! Kto v zuboch držiac
ťarchu ťažkú *prenesie na druhý*
breh Lásku!

(Preklad V. Kondróta)

Kto prenesie Lásku

Keď ocitnem sa v podsvetí,
Kto husle svrčka posväti?
Kto dýchne plameň na srieň vetvy?
Ktože sa vystrie dúhou žertvy?
Kto bude s plačom objímať
boky skál meniac v poľný nach?
Kto bude láskaťvlasy, tepny,
ujaté v múroch medzi sklepmi?
Kto padlým vieram z kliatby, kvánt
postaví skvelú katedrálu?
Keď zamorí ma večný chlad,
kto bude šupy odbíjať!
Kto, v zuboch držiac, mostom dúhy
prenesie Lásku na breh druhý!

Preklad A. Kormosa)

Bolo by snáď zbytočné pozastaviť sa teraz nad hlbším analyzovaním týchto troch prekladov. Treba však konštatovať, že Kormo-5ov preklad v ničom nezaostáva za druhými. Človek priam žasne, aké sú všetky tri krásne, ako pekne vyjadrili tú-ktorú myšlienku, aký bohatý je jazyk a čo ním dokáže urobiť skúsený poet! Pri tom všetkom bude akiste zaujímavé a poučné porovnať, akým významom naplnili prekladatelia štyri prebytočné slabiky v predposlednom verši preložených verzií. Lukáč *(pevný, tuhý)* a Kondrót *(ťarchu ťažkú)* vyplňujú tento verš sémanticky nezaťaženými slovami, ktoré navyše predstavujú tautológiu, pričom sa ich verbálny ekvivalent v pôvodine nenachádza. Kormoš doplňuje tento verš sémanticky zaťaženým slovným spojením *(mostom dúhy),* význam ktorého korešponduje so 4. veršom originálu a samozrejme, i prekladu.

Inak, podľa starého zákona v Biblii, dúha je znakom zväzku medzi Bohom a Noémovým pokolením, ktorý označuje, že potopa sveta sa viac už nikdy nezopakuje. Teda dúha ako taká je symbolickýfl[1]

mostom medzi nebom a zemou, medzi Bohom a človekom, čiže takto je i symbolom takých psychických konštánt ako je viera a nádej. A pôvodina nesporne obsahuje tento symbol aj v tomto význame.

Prekladateľský proces má metakomunikacný ráz, lebo sa uskutočňuje dekódovaním a kódovaním umeleckého textu, s čím sa Kormoš „popasoval" úspešne. Poézia sa totiž ťažšie podrobuje prekódovaniu ako prozaické a dramatické texty písané neviazanou formou. Umelecký preklad poézie vyžaduje aj prekódovanie prozodického systému, čo je riešené v tomto prípade tiež úspešne.

Nedá sa nespomenúť Kormošova zvláštna prekladateľská koncepcia, ktorú dôsledne uplatnil v svojej zbierke Polyfónia II. Preto, aby mohol na malom priestore predstaviť čím viac autorov, zvolil si nasledujúci princíp: *V prípade dobrého výberu sú tri básne tým najmenším množstvom, ktorým sa dá sprostredkovať čitateľom o básnikovi niečo svojrázneho a zaujímavého.* Preto od všetkých predstavených básnikov (5 maďarských a 13 slovenských) preložil po troch básňach. Pritom až na jednu výnimku (László Nagy: Kto prenesie Lásku) ešte ani jedna z nich nebola nikým preložená.

Ešte jeden moment robí Kormošove preklady hodnovernými. (Na to tiež správne poukázal prof. A. Králik vo svojej štúdii.) Kormoš prekladá takých básnikov, ktorí sú mu citovo a povahovo blízki. *Endre Ady* — ako hlásateľ nového v spoločnosti, Ady útoČiaci na svoj národ, *Gýula Illyés* — osobnosť predstavujúca syntézu ľudového „madarstva" a „európanstva", *Árpád Tóth,* ktorý je básnikom melanchólie a má zmysel pre sociálne problémy. Prekladať takéto diela je vlastne pre Kormoša básnením, tvorbou, ktorú robí s veľkou láskou.

Podobne ako aj v jeho pôvodnej maďarskej tvorbe, tak aj v maďarských prekladoch šikovne a bravúrne odovzdáva vlastnú či pretlmočenú myšlienku, ktorá Často vyúsťuje v pointu a dokazuje, že je tiež *majstrom maďarského slova!*

Preklady zo slovenčiny do maďarčiny sú *tematicky homogénne jšie,* tu si autor zrejme vyberal námety podľa nálady už zmeneného života, nového manželstva a narodenia dcérky. (Je jasné, že Kormoš si hlboko váži konštantné hodnoty života ako je láska,

rodina a domov, veď už raz prežil ich tragickú stratu.) Také sú básne *Ľ. Feldek:* Manželstvo (Házasság), Ranný dúšok (Reggeli szusszantás); *M. Kováčik: Ty* a ja (Te és én); /. *Šimonovia* Otec (Az apa); *Š. Strážay*- Tvoje deti (Gyermekeid); i?. *Čižmárik:Cesta* do jasiel (Út a bölcsődébe). Báseň *A. Andrée:*Modlitba Či smiech, v Kormošovom preklade Imádság avagy tréfa, bola „šlágrom" Ifjúsági Magazinu. Niet sa čomu diviť, v preklade je zrelšia a výraznejšia ako v pôvodine. A tak to aj má byť! Podujať sa preložiť báseň je veľkou zodpovednosťou. Prekladateľ-básnik by mal predstaviť svojim Čitateľom inonárodného básnika v jeho naozajstnej hodnote a v jeho umeleckej Šírke.

Zbierky *Polyfónia* a *Polyfónia II* dávajú výrazne najavo, že *slovenská básnická tvorba* vo forme Kormošových pôvodných maďarských básní a prekladov (ako aj prekladov a pôvodných básní I. Fuhla) *je pripravená na to, aby sa formou samostatnej zbierky predstavila aj maďarskej literárnej verejnosti.* O potrebe poznania slovenských básnikov žijúcich v Maďarsku snáď netreba nikoho osobne presvedčovať!

Niektoré Kormošove maďarské básne (v prekladoch aj básne iných tvorcov, naposledy básne I. Fuhla) odzneli v maďarskom rozhlase a televízii, uverejnila ich tlač (napr. Van, aki megvéd, Egyedül maradtam, Életben marad), Čo je však pramálo k tomu, aby sa u maďarských čitateľov vytvoril ucelený obraz o slovenskej poézii, ojej snaženiach a cestách v Maďarsku.

Rozália Čipková

Tisíc bolestí Nášho kalendára

Jedným z najobľúbenejších čítaní našich Slovákov je populárna ročenka Náš kalendár. Čítajú ho nielen u nás, ale aj v zahraničí, čo je pre nás zvlášť potešiteľné. Nemalo by nás to však zaväzovať k väčšej zodpovednosti, k ochote neustále ho zdokonaľovať tak z obsahovej ako aj z formálnej stránky?

Priazeň čitateľov sa nedá raz a navždy získať. Treba o ňu bojovať rok Čo rok, deň čo deň. Urobiť všetko, čo je v silách redakčnej rady, ale využiť aj to, čo je v silách čitateľov: všímať si vgetky ich pripomienky, návrhy, prosby, pouvažovať nad nimi a použiť z nich všetko, Čo môže zvýšiť jeho kvalitu.

Viem, že za našich tunajších podmienok je veľký čin už aj to, ak vôbec niečo vyjde. A „niečo" predsa len vyšlo. Mohli by sme sa teda tešiť. Je preto škoda, že aj tohtoročný Náš" kalendár — podobne ako tie predošlé — je jedným z mnohých dôkazov trápnej skutočnosti, že u nás radosť človeka akosi nikdy nemôže byť úplná.

Tešíme sa, že nám kalendár aj v tomto roku vyšiel. Sme radi, Že navonok vyzerá celkom slušne. Z hľadiska rozširovania nieje na zahodenie ani skutočnosť, že vyšiel ,,už" v decembri a nie v januári, aj tak to bolo trošku oneskorene. Ťažko je totiž rozširovať taký kalendár, ktorý vyjde až vtedy, keď už má každý vo svojej domácnosti 2-3 iné. Máme z toho už trpké skúsenosti. Pravda, dobrý Slovák by za žiadnych okolností nemal ostať bez Nášho kalendára. Ani keď vyjde neskoro, ani keď vyjde „chorý"!

Keď sa doň pozrieme, vidíme, že fotografie nie sú vždy na úrovni. A keď sa doň začítame, ojojoój! Opraviť to tak červeným, vyzeralo by to ako bojisko po bitke pri Moháči, celkom zakrvavené.

Bolesti Nášho kalendára majú dve nevyčerpateľné žriedla. V jednom sa plemenia tie, za ktoré takmer nemôžeme; v druhom sa množia s naším pričinením.

Bolesti, za ktoré takmer nemôžeme

Ak sa začítame do Nášho kalendára, hneď na začiatku zistíme, že ani tento rok nebude výnimkou z mnohoročnej praxe. Akoby choroba našej ročenky bola nevyliečiteľná. Náš" kalendár opäť nie je iba kalendárom, ale aj akýmsi zborníkom veľkého počtu najrozmanitejších chýb. Chýb, aké „tlačiarenský škriatok" nerobí. Nemôžu sa teda označiť honosným prívlastkom „tlačové". Sú to chyby jednoducho hlúpe, robia nám hanbu, urážajú nás. Robí ich človek, ktorý sadzačom síce môže byť, ale je diletantom sádzania slovenského textu, lebo neovláda naSu reč, tobôž nie pravidlá slovenského pravopisu. Len mimochodom podotknem, že popri vyššie uvedených chybách aj tých tlačových je viac než dosť.

Sú to teda bolesti, za ktoré takmer nemôžeme. Lebo čo sa dá robiť, keď v tejto časti Európy práve naša, jedine naSa krajina nemá národnostné vydavateľstvo? V Rumunsku je Kriterion, v Juhoslávii je Fórum. Na Slovensku v Bratislave je Madách, samostatné vydavateľstvo kníh a časopisov špeciálne pre madarskú menšinu. Podľa jeho generálneho riaditeľa Lajosa Klimitsa je to jedna z hlavných inštitúcií maďarského kultúrneho života na Slovensku. Ročne vydávajú 50-55 titulov. Okrem toho vydáva maďarské knihy ešte ďalších šesť vydavateľstiev (Pravda, Práca, Príroda, Tatran, Mladé letá a Slovenské pedagogické nakladateľstvo). Oproti tomu v Maďarsku ani Štyri národnosti spolu nemajú jediné samostatné národnostné vydavateľstvo! Naše 3 tituly ročne vydáva budapeštianske Vydavateľstvo učebníc (Tankönyvkiadó), a Náš kalendár niektoré z mnohých maďarských vydavateľstiev. Realizácia našich publikácií je podľa možnosti Čo najjednoduchšia, najlacnejšia a v prípade kalendára aj neodborná. Za túto prácu musíme z roka na rok vyplácať čoraz viac peňazí, a dotácie nerastú. Sme odkázaní napospas podnikom, ktoré pre nás pracujú.

Vravím, že za tieto bolesti takmer nemôžeme. Voľačo však predsa môžeme urobiť. Môžeme sa ozvať proti takémuto zaobchádzaniu, môžeme bojovať za lepšie podmienky. Na VIII. kongrese DZSM niektorí poslanci tento stav ostro kritizovali a žiadali si

založenie samostatného národnostného vydavateľstva, ktorému by sme nemuseli platiť takmer milión forintov za tak mizerne a oneskorene zhotovený kalendár, a v ktorom by sme mali vlastných odborníkov. Jedine samostatné národnostné vydavateľstvo disponujúce svojou tlačiarňou bude môcť vyliečiť spomenuté bolesti. Návrh na jeho založenie obsahujú aj Žiadosti našej literárnej sekcie predložené VIII. kongresu DZSM (SME, ročník 2. číslo 1, str. 109) a obsahuje ho aj Petícia, ktorú náš Kongres poslal členovi PV MSRS, Štátnemu ministrovi, I. Pozsgayovi, ministrovi financií P. Villányimu a ministrovi vzdelávania T. Czibereovi.

Bolesti, ktoré si sami spôsobujeme

Náš kalendár vydávame už takmer štyri desaťročia, a ešte stále nemáme jednotnú koncepciu na to, ako ho vydávať. Štyridsať rokov nám nestačilo na to, aby sme sa rozhodli, ako máme písať slovenské priezviská našich Slovákov v našom slovenskom kalendári (resp. v našich Ľudových novinách), Či po slovensky alebo po maďarsky!

Na 62. strane síce píšeme *Ondrej Krupa,* ale na 58. strane je ešte *András Krupa/* V tom istom článku sa raz píše *Medovárszka,* raz zase *Medovarská.* Na 108. strane sú mená členov predsedníctva DZSM písané priam katastrofálne: raz obe mená po slovensky *(Pavol Bartos),* potom krstné meno po slovensky a priezvisko po maďarsky *(Ondrej Vidovszki),* a aby z chaosu nič nechýbalo, vyskytne sa aj variant, keď sú obe mená písané po maďarsky *(Vilmos Csizmadia).* A to ešte nieje všetko. Máme príklad aj na to, keď sa píše všetko naopak! Pôvodne maďarské priezvisko po slovensky *(Matej Lugoši)* a pôvodne slovenské priezvisko po maďarsky *(Juraj Szincsok).* Táto nedôslednosť je dokonalá, ,,lepšie" sa to urobiť už ani nedá.

Typickou chybou je aj prípad, keď v maďarskej skomolenine nespoznáme slovenské priezvisko. Napríklad v maďarskom prostredí je priezvisko *Prigyeni* cudzie, jeho význam nikto nepozná,

nie div, že ho píšu skomolené. Je však na počudovanie, ak my, Slováci z toho ihneď nevy cítime slovenské priezvisko adjektívneho rázu, ktoré sa má písať po slovensky ako *Prídený, Prídená.* Keďže tu ide o ženské priezvisko, skloňovať sa má podľa vzoru *pekná,* teda takto: *Prídená, Prídenej, Prídenú, Prídenou* atď. a nie ako v Našom kalendári: *Prigyeniovou* (Bože môj!). Vyzerá to ako toho času v Ľudových novinách *Stedraová* (s tvrdým t!). Tam to malo byť: *Štedrá.* Inak touto témou som sa už podrobnejšie zaoberal v Článku O deformovaní našich priezvisk (SME, c. l/'88. str. 95).

Nie je to lepšie ani s písaním zemepisných mien. Raz sa píše Dabaš, raz zase Dabas. Raz píšeme meno osady po slovensky a do zátvoriek dáme jeho maďarský variant: Sarvaš (Szarvas), raz zase naopak, meno píšeme po maďarsky a do zátvoriek dávame jeho slovenský variant: Szápár (Cáfár), samozrejme chybne (má sa písať Sapár).

Ak v tomto nejaká koncepcia je, tak iba tá, že treba písať podľa možnosti všetko v čo najväčšom neporiadku. Nepredpokladám, že by sa to robilo programovo, vedome, natoľko zle snád ešte na tom nie sme. Skôr si viem predstaviť, že redakčná rada nemá vypracova nú koncepciu na písanie priezvisk príslušníkov našej národnosti a zemepisných mien. Nechce, alebo nevie zaujať samostatné stano visko v tejto otázke, alebo jednoducho pozostáva z takých členov, ktorí nemajú času venovať sa tejto problematike. Možno Náš ka lendár nemá jazykového lektora!? Lebo ak nikto iný, on by si mal všimnúť tento chaos a mal by ho nejakým spôsobom odstrániť. Na písanie zemepisných mien sme si už dávno mali vypracovať nejakú normu a dôsledne sa jej pridržiavať. Veď všetky chyby a nedôsled nosti spáchané nami v našej tlači rútia hanbu na naše hlavy. Na naše, nie na susedove!

Dôležité je aj to, aby sme priamu reč informátora zapísali presne. Je to závažná otázka našej vedeckej náročnosti. Ak do stredoslovenského nárečia informátora svojvoľne vnesieme prvky západoslovenského nárečia našej rodnej dediny a primiešame k tomu ešte aj niečo z literárnej slovenčiny, naša práca sa stane neseriózou, stratíme dôveru náročného čitateľa. Sklameme ho.

O tom ani nehovoriac, že našu prácu, ktorá mohla byť vedecká, zdegradujeme na púhu zbabraninu. A to sa robí bežne v Našom kalendári.

Mali by sme byť náročnejší aj pri preklade. Doslovný preklad je iba prvý, surový variant konečného výsledku, ktorý sa pred uverejnením ešte musí spracovať. To, Čo sa uverejní, má mať význam pôvodiny a nemá byť akýmsi súhrnom kalkov pôvodných slov a výrazov. Aj mená jednotlivých inštitúcií alebo predmetov sa majú prekladať a nie kalkovať. Kalk je slovo utvorené doslovným prekladom slova. Nie vždy je vhodný na primerané pomenovanie niečoho v našej reči. A tak *hűtőszekrény* nie je *chladiaca skriňa,* ale *chladnička; villanykörte* nie je *elektrická hruška,* ale *žiarovka,* a zrejme ani *általános iskola* nie je *všeobecná škola,* ale *základná škola.* Netvorme nový jazyk, nevymýšľajme si to, Čo je v slovenčine už dávno vymyslené. Radšej si vezmime do rúk slovník, v ktorom nájdeme, že *általános iskola = základná škola.* A to je norma. To je pre nás záväzné! Ináč kto kalkuje, môže pochodiť tak, ako tie ženy, ktoré išli na Slovensko nakupovať. V obchode si na potešenie všetkých prítomných od predavačky pýtali (prepytujem pekne) *ceckové držáky.* Mohli sa zveriť na slovník a pýtať si *podprsenky.* Ony radšej kalkovali z maďarčiny, tam je to skutočne *melltartó.* Pozor teda redakčná rada, s tým kalkovaním buďte opatrní!

Mám také skúsenosti, že napr. redakcia *Ľudových novín* pokladá čitateľov za nekompetentných rozhodovať v otázke spôsobu písania priezvisk a zemepisných mien, a preto si nevšíma ani ich pripomienky. Rozhodlo sa teda, Že sa založí jazyková komisia DZSM, čo sa už pred rokmi aj stalo, nijako sa však od tej doby neprejavila. Možno nie je akcieschopná, možno už dávno zanikla. Bolo by načase oživiť ju, alebo radšej ju znovuzaložiť, teraz už šikovnejšie. A zatiaľ? Budeme robiť chyby po starom. Štyridsať rokov sme vydržali, ešte tých päť-šesť rokov hádam nejako vydržíme.

Aj ilustrácie v Našom kalendári by sa mohli robiť pozornejšie. Ak sa pán Szitás odvážil urobiť ilustráciu k prekrásnej poviedke *Pavla Bujtára Lúčny kvet* bez toho, že by si ju bol prečítal, to je

jeho vec. Ale že sa v redakčnej rade nenašiel nikto, kto by si bol všimol, že jeho ilustrácia je v absolútnom rozpore s obsahom poviedky a bol by mu ju vrátil ako nevhodnú, to je už vec redakčnej rady!

A ešte niečo. Stále ešte nemôžeme súhlasiť s tým, keď sa v Našom kalendári znovu a znovu objavujú niektoré demagogické, našej národnosti škodiace blufy z rôznych novín a časopisov. Prejavuje sa to predovšetkým v takej podobe, že im niektorí autori naletia a vo svojich príspevkoch ich ako ozvena opakujú. Spomeniem tu iba dva príklady.

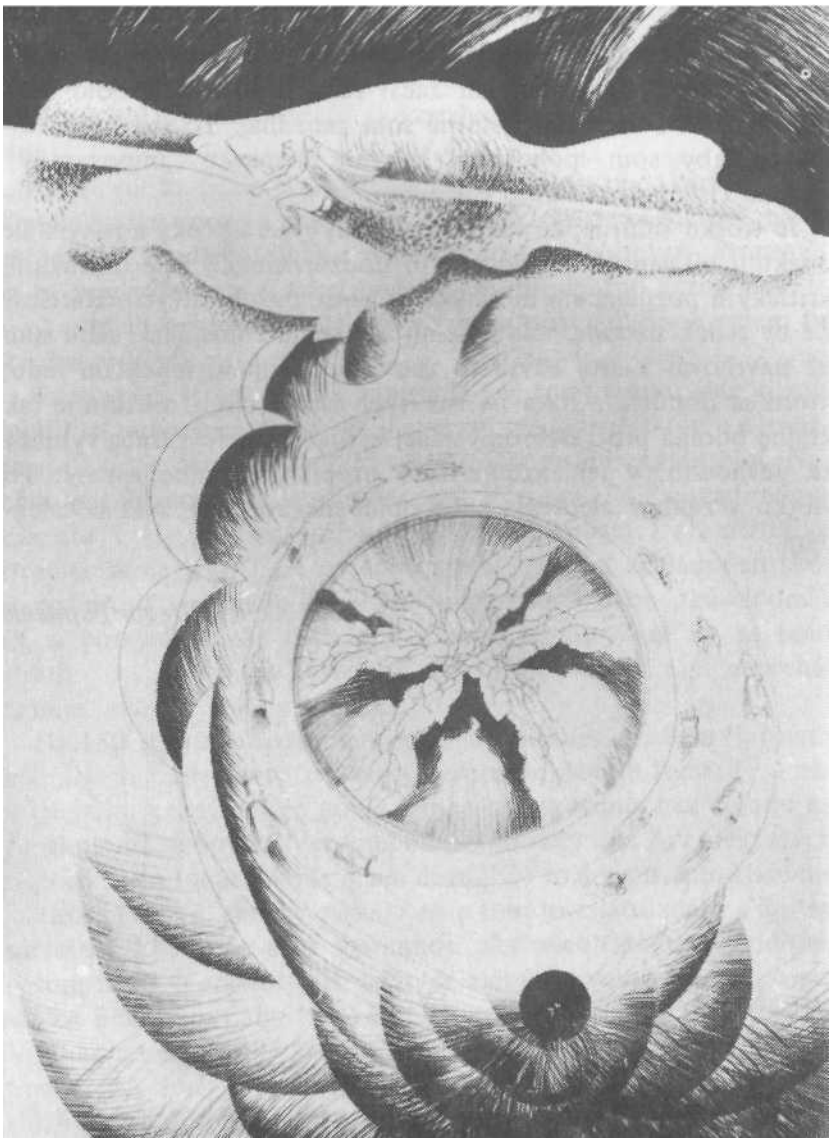
Hneď na 5. strane sa dočítame, že „V tomto roku (ide o rok 1949) sa rad-radom zakladali slovenské všeobecné Školy a gymnáziá …" Čo k tomu dodať? Je to skutočne veľmi známy bluf. Naučili sme sa ho. Aká je skutočnosť? V roku 1949 sa rad-radom založilo 1 (!) gymnázium, húfne sa pozakladala 1 (!) učiteľská stredná škola a aj tých „všeobecných", to jest základných škôl sa potom už vymenuje iba 5! Nie je to až také veľké ,,rad-radom", ak si pomyslíme, že tých prenáramne mnoho škôl by sa bolo stratilo v jedinej Békéšskej Čabe. Teda aspoň my nepreháňajme.

Na 180. strane je uverejnený citát od biskupa dr. Belu Harmatiho: „Nech bude tento sarvašský kostol príkladom toho, že u nás slúži bohu každý občan podľa svojho presvedčenia bez ohľadu na to, akou rečou hovorí. Veru nebolo tomu vždy tak. A v niektorých štátoch sveta tomu tak nieje ani dnes." Že to ani v našom štáte nie je také idylické, ako by sa nám to z tohoto citátu zdalo a že ten sarvašský kostol je skôr výnimkou ako všeobecným pravidlom, o tom nech sa zmieni ďalší citát, maličký úryvok z príspevku poslanca Békéšskej Čaby Pavla Kuteja, evanjelického farára, ktorý na VIII. kongrese DZSM medziiným povedal: ,, …je poľutovaniahodné, že klesá počet farárov, ktorí sú schopní zabezpečiť bohoslužby v materinskom jazyku". Len by som ešte dodal, že to „klesá" je veľmi jemne povedané. Som presvedčený, že na spočítanie kostolov, v ktorých ešte sú u nás aj slovenské bohoslužby, by nám postačila jedna jediná ruka.

Nuž, zväčša takéto chyby sa vyskytujú v našej najvyhľadávanejšej ročenke. Najprv som ich začal rátať. Keď ich už bolo tisíc, prestal som s rátaním. Ostatné som zanedbal. To iba kvôli formalite, aby som mohol dať svojmu príspevku „impozantný" nadpis: Tisíc bolestí Nášho kalendára.

Je trošku smutné, že všetky tieto chyby sa už roky a roky stále opakujú aj napriek nespočetným upozorneniam, pripomienkam, kritickým poznámkam mnohých priaznivcov a horlivých čitateľov. Že by redakčná rada bola k tomu všetkému ľahostajná? Sám som už navrhoval a svoj návrh tu znovu zopakujem: redakčnú radu, ktorá sa dopúšťa z roka na rok tých istých chýb, a ktorá je tak krajne odolná proti dobromyseľnej kritike čitateľov, treba vyhlásiť za nevhodnú, v jej zložení treba urobiť primerané zmeny. To všetko v záujme zlepšenia našej obľúbenej ročenky, Nášho kalendára.

Gregor Papuček

Cestou k tichu

(Útban a csönd felé)

Antológia v Maďarsku žijúcich nemeckých spisovatelov v maďarskom jazyku (Osvetové stredisko župy Baranya, Pécs, 1988, strán 120, cena 30 Ft)

Podobne ako maďarská antológia chorvátskych a srbských básnikov *Iným slovom* (Más szóval) i táto zbierka je pochúťkou, tentoraz z literárnej žatvy nemeckých literátov žijúcich v našej vlasti. Sleduje predovšetkým cieľ oboznámiť maďarskú čitateľskú verejnosť s myšlienkovým svetom a názormi Nemcov žijúcich v Maďarsku.

Na území historického Maďarska vznikla v 18. a 19. storočí kvantitatívne i kvalitatívne významná literatúra v nemeckom jazyku, avšak len jej časť sa viaže k etnickej menšine, pre ktorú je materčinou. Béla PUKÁNSZKY zhrnul dejiny domácej nemeckej literatúry do roku 1848 v rozsiahlej zbierke. Na pokračovanie súhrnného historického prehľadu treba ešte čakať.

Prvou významnou publikáciou súčasnej domácej nemeckej literatúry je zbierka *Tiefe Wurzeln* (Hlboké korene), ktorá vyšla vďaka DZNM v roku 1974. Nasledovalo ďalších päť antológií a sedem samostatných autorských zbierok. V nemeckom jazyku sa pravidelne redigujú literárne diela v týždenníku zväzu Neue Zeitung, : v ročne vydávanej prílohe tohto týždenníka Signále a v ročenke Deutscher Kalender. Ojedinelé uverejňujú diela od týchto autorov aj v krajinách, kde je úradným jazykom nemčina. Pripravuje sa aj samostatná zbierka v spoločnom vydaní Maďarsko—NSR.

Časť autorov, ktorých diela sú uverejnené v tejto zbierke, píše len po nemecky, druhá časť po nemecky i po maďarsky. (Vydavateľstvo učebníc vydalo dvojjazyčnú zbierku V. Kochovej Zuversicht-Dôvera.) Ako to vysvitlo i z uverejneného výberu, prevažná väčšina autorov vzala na seba úlohu preložiť svoje dielo do maďarčiny.

V maďarskom jazyku uverejnil práce z literatúry národností denník Magyar Nemzet a príležitostne aj niektoré župné časopisy.

Samostatná básnická zbierka a antológie sa rýchlo predali, antológia Jahresringe z roku 1984 mala aj druhé vydanie roku 1987. O tom, v akej miere a akou intenzitou sa zaraďujú jednotlivé vekové skupiny a vrstvy domáceho nemeckého obyvateľstva do radu čitateľov národnostnej literatúry, nemáme údaje. Nemáme zmeraný ani záujem štátov, v ktorých sa hovorí po nemecky. Na základe skúseností z národnostných čitateľských stretnutí sa dá konštatovať, že sa prejavuje veľký záujem o menšinovú literatúru, ak sa jej prijímanie uskutočňuje auditívnou cestou. Podobná je situácia v prípade programov rozhlasu i televízie.

Komu je adresovaná menšinová literatúra, keďje etnicky a jazykovo motivovaná, keď tvorcovia a prijímatelia majú spoločné historické, spoločenské, politické a ideologické skúsenosti s väčšinovým národom, keď celé bytie danej menšiny určuje dvojitosf: súvislé spolužitie na jednej strane a na druhej strane nepretržitá konfrontácia totožných a odlišných tradícií?

Národnosti, etnické jazykové skupiny, ktoré sa dostali do menšinového položenia dôsledkom presídlenia, sa v prevažnej miere líšia od európskych a najmä od stredoeurópskych národnostných etník. Dôležitú úlohu zohráva to, Či si vie daná menšina zachovať svoje národnostné osobitosti a či napriek núteniu prispôsobiť sa má silu v danej situácii i k vývinu na ich základe.

Väčšina Nemcov žijúcich v Maďarsku sa dostala do novej situácie následkom plnenia určitej hospodárskej funkcie (poľnohospodárstvo, remeselníctvo), sčasti zo súkromnej a sčasti z cisárskej iniciatívy. Dôsledkom toho bola šanca na vývoj veľmi obmedzená. Tento negatívny vývojový smer zosilnilo aj vytvorenie a zosilnenie maďarského inštitucionálneho systému na národných základoch, a ustálila ho hospodárska, štrukturálna a politická premena, ku ktorej došlo po druhej svetovej vojne.

Etnické vedomie totožnosti Nemcov žijúcich v Maďarsku sa zosilnilo v konfrontácii, jeho zachovanie však vždy protirečilo snahám hospodárskeho, spoločenského, kultúrneho rozmachu a politickým ašpiráciám.

Vedomie jazykovej jednoty sa v materinskom Štáte nemohlo vytvoriť, keďže chýbal uzákonený jazykový variant. Národnú identitu teda nemohli priniesť so sebou pri presídlení, s pojmom národa sa stretli len v prežívaní vytvárajúcej sa národnej identity prijímajúceho, väčšinového spoločenstva.-

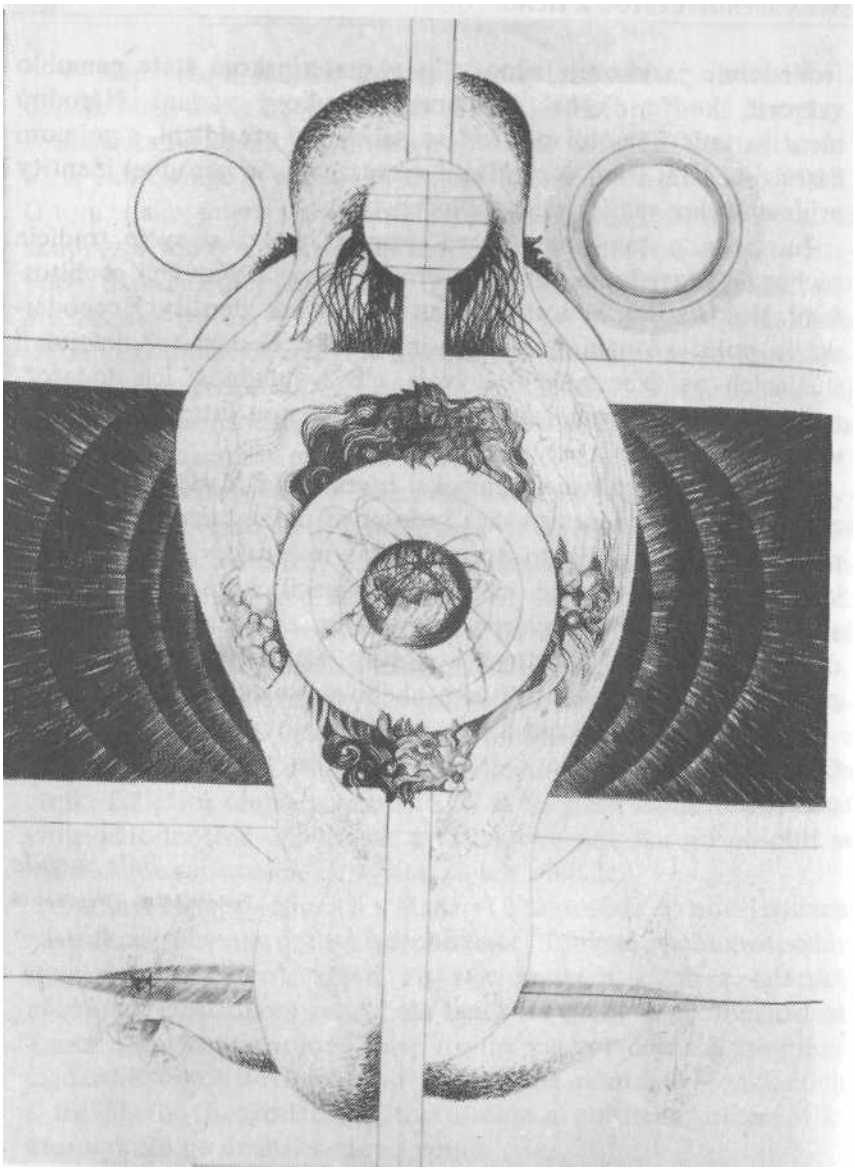
Ide teda o takú menšinovú skupinu, ktorá si svoje tradície zachovala bezvedomé, lebo žila etnickými a jazykovými osobitosťami. Mohla zostať nedotknutá len v izolovaní identity. Hospodárske a politické záujmy žiadali integráciu. Nedostatok inštitúcií slúžiacich na zabezpečenie vývoja a bezvýhľadnosť ich dodatočného vybudovania mali za dôsledok, že cenou integrácie sa stalo vzdanie sa etnickej a jazykovej identity.

Predstavitelia súčasnej nemeckej literatúry v Maďarsku sa zaviazali podľa veku, zamestnania i vedomostí úlohe zachovania národnostnej identity. Niekto to robí stálym opakovaním tradičnej kultúry i témy, niekto národnostno-špecifickým odzrkadlením spoločných zážitkov, tvorivým využitím estetických skúseností domácej, nemeckej i svetovej literatúry, alebo vyťažením rôznych pokladov nárečí i možností nemeckého spisovného jazyka.

Vytvára sa teda kontinuita nemeckej literatúry v Maďarsku. O tom nás presvedčia i stále vedomejšie prejavenie sa mladej generácie.

Béla Szende

Preložila Erika Kraslánová

Blíži sa 275. výročie založenia Santova

(Dokončenie z predošlého čísla) Piesňový repertoár santovských Slovákov

Napriek tomu, že ľudové zvyky santovských Slovákov v posledných štyroch desaťročiach postupne vyhynuli, ich piesňový repertoár je mimoriadne bohatý tak z hľadiska hudobného štýlu ako i z hľadiska tematického. Táto okolnosť je zdôvodnená geografickými a historickými podmienkami.

1. Santov leží na slovensko-macfarskej etnickej hranici. Asi 10% repertoáru predstavujú melódie novouhorského štýlu a melódie prevzaté z maďarskej ľudovej hudby.

2. Santovskí vápenári a furmani mali kontakty so slovenskými obcami tak na Horniakoch ako i na Dolniakoch. Chodievali s vápnom až na Žitný ostrov (Csallóköz) a tiež na Dolnú zem, tak že ich prostredníctvom sa mohli dostať piesne na Santov i zo vzdialenejších krajov.

3. Medzi dvoma vojnami, ale ešte aj po druhej svetovej vojne sa mnohí Santovčania zúčastnili na žatevných a iných sezónnych prácach v blízkom a vzdialenejšom okolí, napr.: Perbaj (Perbál), Žambík (Zsámbék), Týrí (Tinnye) atď.

4. Keďže v niektorých obciach PílíŠskeho kraja, napr. Čobanka, Verešvár (Pilisvörösvár), Čaba (Piliscsaba), Lamvár (Leányvár), Sendivánka (Pilisszentiván), žijú i príslušníci nemeckej národnosti, ani santovskí Slováci sa nemohli vyhnúť vplyvu ich ľudovej hudby.

5. V armáde Rakúsko-uhorskej monarchie Santovčania voj enčili spolu s vojakmi zo Slovenska, Moravy a Čiech. Aj touto historickou

okolnosťou sa dá vysvetliť moravsko-český, resp. stredoslovenský pôvod niektorých santovských piesní.

6. V rámci *výmeny národnostného obyvateľstva* medzi Česko slovenskom a Maďarskom v rokoch 1946—1947—1948 sa zo Santova presídlilo na Slovensko asi 300 obyvateľov, ktorí si v prevažnej väčšine zachovali príbuzenské vzťahy so svojou rodnou obcou až podnes. Niektorí z nich sa vrátili natrvalo späť. Ich prostredníctvom sa sem dostali tzv. nové piesne santovského repertoáru. V tom čase vznikli na Santove aj dve nové piesne, ktoré som zaradil do cyklu Tematicky odlišné piesne: *A f tem našém krajku krásne je, Ked náz do Slovenskej brali.*

7. Piesňový repertoár jednotlivých pilíšskych obcí vplýval na seba vzájomne prostredníctvom *miešaných manželstiev* a pri príležitosti *spoločných lesníckych a vápenárskych prác.* Príbuznosť ich piesňového repertoáru sa dá popri ich spoločnom západoslovenskom pôvode vysvetliť aj touto okolnosťou.

8. *Dedinské' dychovky* zohrávali tiež nezanedbateľnú úlohu v šírení ľudových piesní, hlavne v užšom kruhu pilíšskych Slovákov.

Horeuvedené geografické a historické okolnosti zdôvodňujú mimoriadne bohatý piesňový repertoár santovských Slovákov. Počas zbierania ľudových piesní som sa stretol aj so zlomkami mnohých ďalších piesní, ale vypátrať ich úplnú podobu u ďalších informátorov som už nestihol. Preto predpokladám, že ešte niekoľko (nanajvýš 10-15) santovských piesní ostalo nezozbieraných.

Moja pripravovaná zbierka *V santovském Pilíši* obsahuje 347 piesní, 13 slovesných výtvorov bez nápevu a 1 nápev bez textu. Je to spolu 361 folklórnych výtvorov, ktoré som zbieral v rokoch 1966, 1971, 1984, 1985, 1986 a 1987. Zaradil som ich do 12 tematických cyklov a z hľadiska ich rozsahu som určil ich poradie: *Ľúbostné piesne* (122), *Žartovné a prekáravé piesne* (64), *Regrútske a vojenské piesne* (58), *Balady* (29), *Detský folklór* (25), *Svadobné piesne* (20), *Vianočné, novoročné a fašiangové piesne* (15), *Nábožné piesne, modlitby, podobenstvá a vinše* (9), *Pracovné piesne* (6), *Pijanské piesne* (5), *Zbojnícke piesne* (4), *Tematicky odlišné piesne* (4). Samozrejme, ľudové piesne je ťažko zaradiť do

prísne vyhranených tematických cyklov, lebo ich väčšina nie je monotematická. Preto sa môžeme stretnúť napr. v cykle *Regrútskych a vojenských piesní* aj s ozajstnými baladami s vojenskou tematikou, preto sú v mnohých ľúbostných piesňach aj baladické alebo žartovné, ako i v pracovných piesňach aj ľúbostné alebo žartovné motívy.

Ľudové piesne Santovčanov predstavujú aj zo štýlového hľadiska podobné bohatstvo ako z hľadiska tematického. Staršie štýlové vrstvy žijú spolu paralelne s novými, rôzne štýly sa navzájom prelínajú.

Zo života dnešného prakticko-technicky zmýšľajúceho človeka vymizol niekdajší romantický pohľad na folklór. Prijíma ho už nielen ako milovník hudobnej krásy, ale aj ako filozof, filológ, poet, fyzik, 5i estét.[12]

V tejto populárno-vedeckej publikácii som chcel uplatniť v prvom rade praktické účely, pričom, samozrejme, zozbieraný piesňový repertoár santovských Slovákov je zároveň vierohodným východiskovým materiálom k ďalšej výskumnej práci tak pre etnomuzikológov ako i dialektológov.

Melódie som nezapisoval v pôvodnej polohe, v akej ich informátori interpretovali, ale v takej, ktorá najviac vyhovuje praktickým účelom spevu, aby sa vedúci školských a amatérskych speváckych zborov nemuseli namáhať transponovaním nápevov. Preto ani finálny tón nie je jednotný, ako to býva v súčasných moderných piesňových zbierkach, venovaných pre vedecké účely. Z praktických dôvodov som prihliadal ešte aj na to, aby boli piesne zapísané v tóninách s pomerne malým počtom predznačení. Používal som nanajvýš 4-krížikové, resp. 3-béčkové tóniny. Tempo jednotlivých piesní som označil metronómovým číslom.

Mojím najhlavnejším cieľom bolo však v posledných minútach zachrániť a zachovať tieto piesne pred úplným zánikom. Touto zbierkou sa stal komplexnejším materiál už zozbieraných ľudových piesní pilíšskych Slovákov a Slovákov v Maďarsku vôbec.

[12]Ondrej DEMO: Z klenotnice slovenských ľudových piesní, Opus - Bratislava 1981, k piesňam zbierky, str. 19

Hlavné znaky santovskej ľudovej hudby

Ľudová hudba santovských Slovákov má svoje svojrázne osobitosti a tiež spoločné znaky so svojím užším a Širším etnickým a geografickým prostredím.

Nositeľmi absolútne svojráznych znakov sú

1. tie piesne, ktoré nemajú nikde inde ani textový, ani melodický variant;
2. čiastočne tie piesne, ktoré majú dakde inde textový variant, ale melodický variant nemajú nikde;
3. čiastočne tie piesne, ktoré majú dakde inde melodický variant, ale textovú obdobu nemajú nikde.

Medzi piesňami týchto troch kategórií sa rovnako nachádzajú i také, ktoré si Santovčania priniesli zo svojej „pravlasti", zo Západného Slovenska a aj také, ktoré vznikli už na Santove, v prostredí pilíšskych a v širšom zmysle slova zadunajských Slovákov, resp. v okruhu slovenského obyvateľstva v Maďarsku vôbec. Ďalej, medzi týmito piesňami sú aj také, ktoré sa sem dostali prostredníctvom tých santovských obyvateľov, ktorí sa v rokoch 1946—1947 v rámci výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom presídlili na Slovensko (bolo ich asi 300) a udržali príbuzenské kontakty so svojím rodiskom až podnes.

Relatívne svojrázne znaky poukazujú na príbuzenstvo s ľudovou hudbou pilíšskych a tiež i zadunajských Slovákov, ktorí spolu tvoria západoslovenskú etnickú skupinu Slovákov v Maďarsku. Ďalej, tieto znaky dokazujú prirodzenú príbuznosť aj s dnešnými hudobnými dialektami na Západnom Slovensku.

Nositeľmi týchto znakov sú

4. tie piesne, ktoré majú variant (z textového či melodického hľadiska alebo z oboch hľadísk) v ľudovej hudbe obcí pilíšskych a v Širšom zmysle zadunajských Slovákov;
5. ľudová viachlasnosf, v ktorej dominujú paralelné tercie a sexty striedajúce sa s unisonom a v kadenčných častiach sa piesne obohacujú aj o kvintové rozvedenia, ojedinelé aj o trojhlas;

6. inštrumentálnu hudbu predstavuje dychovka, akordeón (asi do konca päťdesiatych rokov aj gombičková harmonika) a ústna harmonika, ktorá sa používa, i keď zriedka, až podnes;
7. najobľúbenejšie ľudové tance sú:
   a) polka (stará polka, nová polka, dŕcaná, drnkaná),
   b) starobabský tanec,
   c) ženský (dievčenský) kolový tanec,
   d) pochod (marš),
   e) valčík,
   f) čardáš.

Santovské ľudové piesne sú si najviac príbuzné s ľudovou hudbou susedných Mlynkov (Pilisszentkereszt), vzdialených 3 km. Za nimi v poradí z hľadiska stupňa príbuznosti nasledujú ďalšie pilíšske obce: Čív (Piliscsév), Kestúc (Kesztölc), Huf (Pilisszentlélek), Šarišáp (Sárisáp), Dág, Senváclav (Pilisszentlászló), Zbehy (Izbég-Szentendre), Čobanka (Csobánka), Moďoróš (Mogyorósbánya); a tiež i vzdialenejšie zadunajské obce, ktoré nepatria k pilíšskemu kraju: Tárnok, Šóškut (Sóskút), Bánhida (dnes patrí k Tatabányi), Oroslári (Oroszlány), Vértesszőlős, Tardoš (Tardosbánya), Capár (Szápár), Jášč (Jásd), Eska (Osku), Čerňa (Bakonycsernye).

Výslovnosť santovských Slovákov

Santovskí Slováci si od r. usadenia sa (1715) pod Pilíäom, najvyšším štítom Pilíšskeho pohoria, zachovali svoj materinský jazyk až podnes. Používajú dialekt západoslovenského typu, ktorý si priniesli so sebou z okolia *Trenčína, Trnavy, Číferu, Voderadov* a *Myjavy,* ako o tom svedčia znaky ich jazyka, ich priezviská, ich toponymá a nie v poslednom rade ich folklórne prejavy.

Keď ma rodičia dali do miestnej maďarskej základnej školy, kde sa slovenčina vyučovala ako jeden z predmetov, po maďarsky som nevedel ani slovíčko (1947). Tak tomu bolo aj u mojich rovesníkov. Od tej doby prešlo 40 rokov a teraz 6-roční prváčikovia sotva

vedia dačo po slovensky. A aj čo vedia, sa naučili hlavne v škôlke. Moji rovesníci a odo mňa starší obyvatelia dediny medzi sebou ešte i dnes používajú svoj slovenský dialekt, ktorý len Čiastočne vyhovuje požiadavkám modernej komunikácie. Totiž tento archaický jazyk sa bez slovenských škôl a tlačových výplodov nemohol cez viac ako dve storočia náležité rozvíjať. To je jedna z hlavných príčin toho, že santovskí Slováci používajú v každodennej komunikácii v čoraz väčšej miere maďarčinu. Veď aj oficiálny jazyk obce je a i v minulosti bola najčastejšie maďarčina.

Vplyv maďarského jazykového prostredia poznačil ich slovenský dialekt početnými zmenami v prvom rade v oblasti lexiky, fonológie a syntaxe. Dnešná podoba hovorovej reči santovských Slovákov sa v mnohom líši nielen od spisovnej slovenčiny, ale aj od umeleckého jazyka ich ľudových piesní, v ktorých sa zachovali z dávnej minulosti konzervované archaické zvraty a frázy a taktiež i stopy po iných dialektoch. Všetky tieto jazykové osobitosti a príznaky santovského dialektu som sa pokúsil autenticky zachytiť pomocou zjednodušenej fonetickej transkripcie. Mieru jej zjednodušenosti som si nezvolil subjektívne, ale na základe charakteru zapísaného jazykového materiálu a tiež i z praktických dôvodov. Totiž jedným z mojich autorských cieľov je, aby túto zbierku mohli bezpečne používať nielen SantovČania, ale aj Slováci, ktorí toto nárečie nepoznajú, ba aj takí hudobní odborníci, ktorí slovenčinu ešte alebo už neovládajú.

V našej rodnej obci účinkuje pod mojím vedením kultúrny súbor *Studienka,* ktorý sme založili r. 1979 za účelom pestovať ľudové tradície santovských Slovákov. Jeho členovia pozostávajú prevažne zo študujúcej a pracujúcej mládeže. Ich generácia sa ocitla v období „výmeny jazyka", čo sa u nich prejavuje o. i. tak, že so svojimi starými rodičmi sa rozprávajú po slovensky, ale so svojimi rodičmi, deťmi (ak si už založili rodinu) a medzi sebou konverzujú prevažne po maďarsky. Ich slovná zásoba v slovenčine je skôr pasívna než aktívna. Pri tom všetkom veľmi radi spievajú santovské ľudové piesne a oduševnene sa podujali na pestovanie ľudových tradícií svojich predkov. Keďže však vplyv maďarčiny silne poznačil ich

slovenskú výslovnosť, texty ľudových piesní ich repertoáru im zvyknem napísať foneticky, aby ich výslovnosť bola správna, Čiže taká, aká je výslovnosť ich starých rodičov. Najchúlostivejšia je otázka výslovnosti hlások *a, e, é, h, ch* a otázka spodobovania spoluhlások. Totiž málokto vie, že v maďarčine je spoluhláska *h* neznela, v slovenčine zasa znela. Preto moji speváci majú sklon (pod vplyvom maďarskej výslovnosti) túto hlásku vyslovovať v určitom kontexte neznelo. Napr.: *preš horí, pot horu, uš ho ríeňi, shovárat sa, ot hora* atď. Správna výslovnosť: prez hori, pod horu, už ho rteňi, zhovárat sa, od hora atď. Táto skúsenosť ma priviedla k tomu, aby som pri zapisovaní piesiíov/ch textov tejto zbierky bral ohľad aj na tento problém.

Slovenská samohláska *a* sa vyslovuje tak ako ruské alebo nemecké *a.* Teda je otvorenejšie než maďarské *a.* Z hľadiska otvorenosti to isté platí aj o hláske *e.* Najodstrašujúce je, keď sa slovenské *é* vyslovuje tak ako maďarská hláska *é,* ktorá v slovenčine vôbec neexistuje. Slovenské *é* vyslovujeme tak ako hlásku *e,* ibaže dlhšie.

Vplyv maďarskej výslovnosti dominuje hlavne v reči mladších generácií (pod 40 rokov). U starších je výslovnosť správna, naopak, u nich cítiť v ich maďarskej reči vplyv slovenskej výslovnosti.

Hlavné znaky santovského nárečia

1. Namiesto pôvodného staroslovanského *ort, -olt,* je *rot-, lot-.* Napr.: *rósťem, vlóňi, lokeť.* Ale sú i výnimky: rázvora, rasocha atď.

2. Namiesto diftongov sú dlhé samohlásky. Napr.: *spivat, lítat, porádek, sedlák, ňepráťel, zmék, peňáze, bojuváríú, stôl, kôň, nóž* atď.

3. Rytmický zákon platí iba výnimočne, najmä v niektorých ľudových piesŕiach.

4. Mäkké ekvivalenty spoluhlások *d, n, t* existujú, ale sú slová, v ktorých sa výnimočne vyslovujú tvrdo aj pred samohláskou *e.* Napr.: *srdenko, panenka, mestečko, spasitel, zbledel, zvadel,*

tatenko, zretedelríe, stuďenečka atď. Preto som musel mäkkosť, resp. tvrdosť týchto spoluhlások v každom prípade označiť. Napr.:

Ňeríi lepší, jako z jará,
zeleríá sa f poli tráva.
ZeleÝlá sa hájíček, po
ňem choďí Jarlíček.

5. Spodobovanie spoluhlások som musel tiež v každom prípade označiť, hlavne pre jeho osobitosti v slovenskom jazyku, ale aj kvôli kompenzovaniu vplyvu maďarskej výslovnosti. Napr.: *do húsého chléfka; švámé d'ifča, čijé si?; Ked mi hláfku mije, o sto ličku bije, a ked mi hu češe, krf potóčkom ťeče.* Aj z týchto príkladov vidno, že dvojica v-/sa asimiluje podľa znelosti.

6. Namiesto spisovného *dn, dl,* je *nn, U.* V niektorých prípa doch, hlavne v ľudových piesňach, sa stretávame aj s kolísaním týchto tvarov.

7. Namiesto spisovného *šť,* iď je obyčajne *šč, ždž.* Napr.: e&fe, *dášč, rozmlaždžit, ščepit, vrždžat.* Výnimka sa vyskytuje iba v jednej ľudovej piesni, v slove *zhromaždená.*

8. Vkladná hláska u podstatných mien ženského rodu v množ nom genitíve je vždy *é.* Napr.: *desék, jamék, slive'k, karét, hruše'k* atď.

9. Hláska /'a *ä* neexistujú, preto ich grafémy nepoužívam. Napr.: *Mbit, spasitel, luďe, peť, patnást, ďevat, mäso, hovado, žríba,* atď.

10. Namiesto grafémy *ch* by som mal v transkripcii používať *x,* ale od toho som ustúpil, keďže tu nejde o vedeckú publikáciu. Vyhýbal som sa aj používaniu grafémy *y* (gama), ktorou sa ozna čuje znela hrdelná hláska v nasledujúcich fonetických situáciách: *nech ňemislí, dvoch bratóf, batoch zelini, boh dal — boh zal* atď.

11. Za pôvodné jerové hlásky ("?,*) stojí zvyčajne hláska *e,* podobne ako v iných nárečiach západoslovenského typu. Napr.: *písek, žltek, žalúdek, zdechnut, oves, blázeň, svrček, zbledel, stretel, kvítek, vínek, zvonček, braček, kamenček* atď.

12. V skloňovaní a Časovaní sa nájdu určité odchýlky od spisov nej normy:

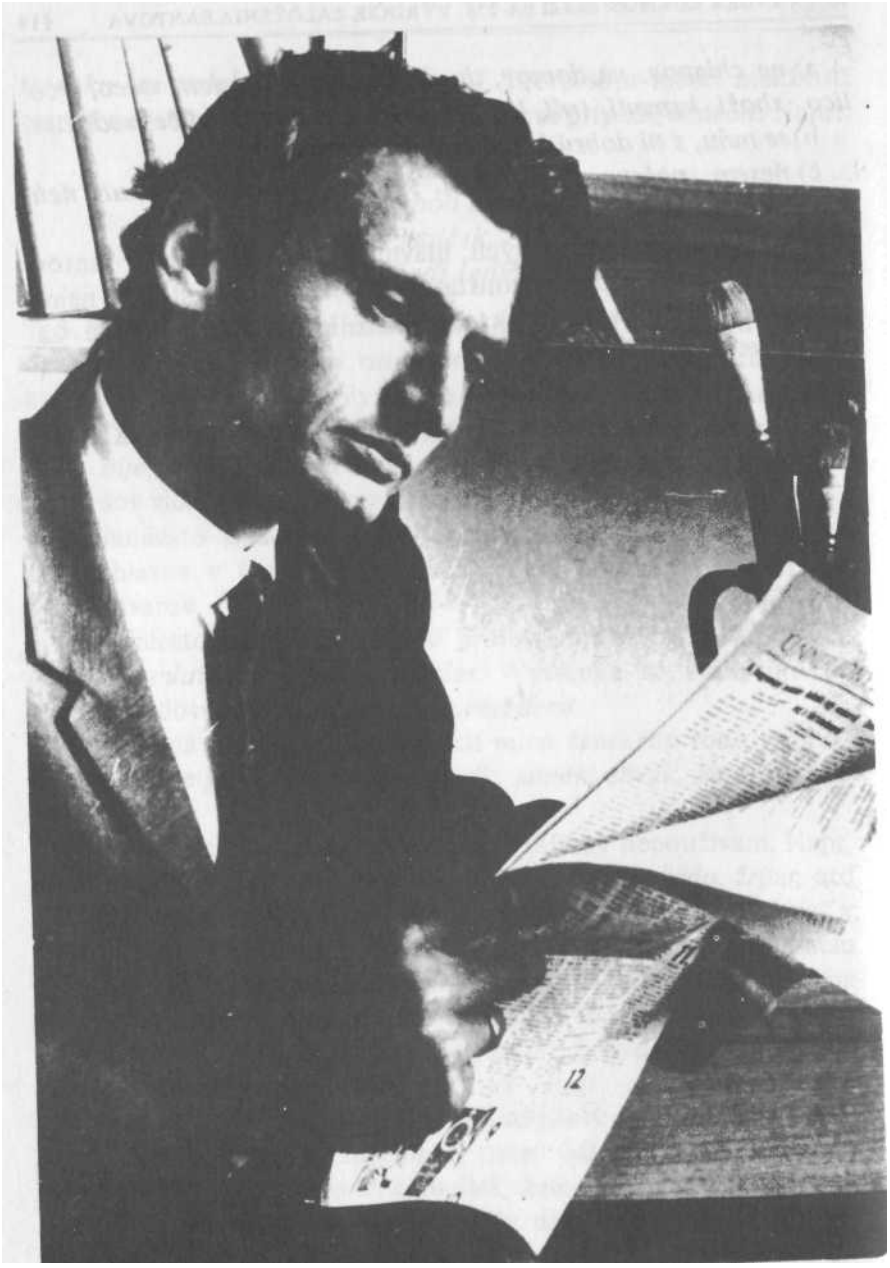
a) *na chlapov, na domov, do dlani, do ulici, vajco, vreco, srco, líco, zboží, kameni, trňí, lístí, réví, luďe, sinové, rodiče, rodičové;*

b)se mňu, s tú dobrú Ženu, cudzému, cudzé;

c) *ňesem, pečem, ňesu, pečú, vedet, rozumet, zvannut, ňeňi som, ňeňi su, ňeňi.*

Na základe horeuvedených hlavných znakov nárečia santovských Slovákov môžeme konštatovať, že najbližšie stojí k nemu *dolnotrenčianske nárečie,* ktoré patrí k severnej skupine západoslovenských dialektov.

Alexander Kormoš

Po chodníčkoch detských snov

(Ján Mušto bilancuje)

Po päťdesiatke už človek obyčajne nerobí nové objavy, nevymýšľa nové veci, radšej sa pozerá do tváre svojej minulosti, do svojej vlastnej tváre. Robí bilanciu a keďže je vlastníkom bohatých skúseností a nadobudnutých hodnôt, môže vytvárať hodnoty nové. Minulosť je more zážitkov a spomienok. Prebrodiť sa cez túto nedohľadnú záplavu je takmer nemožné, iba ak v nej človek nájde pevninu, kde by si vydýchol a rozhľadel sa, ktorým smerom a ako ďalej. Niekedy je dokonca nevyhnutné nájsť takýto ostrov, aby sme zotrvali, aby sme sa neutopili v búrlivom mori života. Aj v ňom bývajú prístavy. Pri niektorých zakotvíme na dlhšiu dobu a možno si ani neuvedomujeme, že tu naberáme sily, aby sme sa potom opäť dali na cestu. V boji so živlami sme snáď na ten-ktorý prístav už aj zabudli, len občas, hádam práve keď naša loď stroskotá, si naň s nostalgiou spomenieme, zatúžime sa vrátiť. A keď sa nám to podarí, sily sa nám môžu zmnohonásobiť, dokážeme vytvoriť niečo také, čo by sme nedokázali nikde inde a nikdy inokedy, iba tu pri tomto návrate...

Takéto myšlienky sa vo mne hmýrili po návšteve u akademického maliara Jána Mušta.

Keď som sa ho spýtal, na Čom teraz pracuje, povedal mi, že robí hodnotenie svojej doterajšej činnosti. Musel k tomu nájsť nejakú pevnú pôdu, o ktorú sa môže zachytiť. Tou pevninou je, povedal, detstvo. Tu si rozložil hlavné útočisko, odtiaľto vychádza do života na svoje zápasy, aby sa zmocnil toho, čoho sa zatiaľ nemohol. Odtiaľto lepšie vidí aj to, čo prípadne robil zle, kde odbočil od správnej cesty. Vynára sa pred ním mozaika detských zážitkov, ktoré pospája v celok pamäť dospelého človeka. Návrat do detského veku nie je u Jána Mušta náhodou, vzplatnutím, je to životný pocit, životná filozofia. Umelec

filozofuje o tom, čo sa mu kedysi zdalo byť takým samozrejmým, jednoduchým, prízemným, ale čo ho občas hnalo i do sveta. Teraz to všetko vidí inak. Akoby sa povniesol nad tento svet, vidí ho v celku.

J. Mušto považuje skutočnosť, že sa vrátil na ostrov svojho detstva za zákonitú, ale to, že k tomu došlo práve teraz, už nie. Ostrov je možné opustiť iba cez more. Beda tomu, kto pre svoje ilúzie nepočíta s jeho nebezpečím. Búrky a vlnobitie ho skôrneskôr nútia uvedomiť si, že blízky kus pevnej pôdy poskytuje viac bezpečnosti ako nedohľadný kontinent. Preto je otázkou už iba to, či je ešte síl, Či prijíma niekto signál SOS. Návrat je rýchlejší a bezpečnejší, keď nám niekto podá ruku.

Keď r. 1985 v rodnej obci umelca otvorili výstavu z jeho diel, J. Mušto povedal:

„Teraz som sa po dlhých rokoch opäť vrátil do Luciny, po prvýkrát ako umelec a priniesol som i svoje diela! Som šťastný, že som prišiel domov, ale zvlášť preto, lebo som v krajanoch našiel duchovných partnerov. Nazdávam sa, že táto výstava sa do istej miery stane medzníkom v mojej umeleckej tvorbe. Nielen preto, lebo mi skutočnosť, ze ma »svoji« prijali, poskytne nové sily, ale aj preto, lebo toto gesto ma zaväzuje. Chcel by som sa vrátiť k svojmu rodisku aj tematicky a to v konkrétnejšej forme ako doteraz. Táto myšlienka síce nie je nová, ale spomínané okolnosti posilňujú vo mne predsavzatie uskutočniť tieto plány."

Umelec dnes spomína takto:

V mojej dedine ma pokladali za čudáka, lebo u nás sa maľovanie nepokladalo za statočné remeslo. Inde som bol zase preto cudzím, lebo som prišiel z oného „divokého" sveta. (Poznamenávam ale, že som mal otca Maďara, dôsledkom spôsobu nášho života v našej slovenskej dedine si nikto neuvedomil, že rovnako sa viažeme aj k Maďarom.) Slovom, toto „vyhnanstvo" sa pozdejšie stalo mojou životnou formou. Vždy som však popieral, že to ovplyvňuje moje životné ciele, hodnoty, ktoré som sledoval, alebo nesledoval. Dnes už viem, že to bol sebaklam,

sebaobrana, vzdor proti roztrieštenému svetu, ktorý ma obklopoval. Táto roztrieštenosť pôsobila zhubne, i keď som si to neuvedomil. Moje vnútro sa tiež rozpadlo. Žil som bez koreňov. Duševný nános detstva a nános dospievania a dospelosti často postrádali vo mne vzájomnú spätosť. Roztrieštené vnútro niekedy skrýva osobné tragédie! K tomu, aby sme si túto nejednotnosť i jej nezmyselnosť uvedomili, je potrebná zrelosť a triezvosť. Iba takto môže nastať v duši rovnováha. Prečo jestvuje v srdciach ľudí roztrieštenosť ešte aj dnes, v dobe, keď hlásame rovnoprávnosť, zbratanie národov a národností?!

Ján Mušto sa teda vrátil tam, odkiaľ sa pred polstoročím vybral na cestu. Vrátil sa k prameňom detských snov, odkiaľ sa díva na svoj „kľukatý vzlet". Takto o tom vyznáva:

Bol to nevyhnutný vzlet, ako prvý vzlet vtáka za živobytím; nevydesí ho, že musí poletúvať nad morom, v búrke, ktorá ho zmieta sem a tam .. . Ako je nevyhnutný jeho návrat do hniezda, nevyhnutný bol aj môj návrat ku kolíske mojich detských snov. Musím však dodať, Že by bol bez priaznivého vetra meškal a ktovie ako dlho! Teraz, keď som opäť pristal tam, odkiaľ som odišiel, to už nie je iba fyzický návrat, ale aj akýsi prelom v mojom vedomí, filozofický prelom. Môj pôvod je slovenský aj maďarský, ale mohol by som takisto povedať ani slovenský, ani maďarský, lež akási cenná zmes týchto dvoch podstát. Vnuká sa mi tu prirovnanie, ktoré možno kríva viac ako obyčajne, ale snáď podstatu vystihne dobre. Slovom, je to ako keď sa stretnú teplý a studený vietor — výsledkom toho môže byť blesk — úplne nová hodnota! Nazdávam sa, že sa u mňa i táto problematika prejavuje v umeleckej rovine, kde formality strácajú význam a dominujú iba absolútne hodnoty.

Pozastavme sa na chvíľku na ostrove detských spomienok J. Mušta.

Ani sny sa nerodia zo vzduchu. Korenia v skutočnosti práve tak ako náš život korení v matke-zemi, z ktorej sa živíme. Nuž, kde inde by sa mali rodiť sny J. Mušta než v jeho rodisku Lucine? Svet jeho detstva, milované rodisko je jedinečnou,

neopakovateľnou pôdou aj v tom zmysle, že iba odtiaľto možno vidieť krajinu a svet tak, ako ich vidí on sám. Z miesta, kde svahy hôr pokrýva bukovina, kde nemľuvniatko kolísavali v bukovej kolíske, kde žijú takí roľníci-mudrci ako bol jeho starý otec, ktorý ho vodieval so sebou do poľa, učil ho, čo je to práca.

Ján MuŠto na to spomína takto:

Roky prežité v rodisku znamenajú moje korene, dnes to už viem. Bez nich by som nemohol jestvovať ani ako Človek, ani ako umelec. Nazdávam sa, že emócie z raného detstva sú pre každého človeka rozhodujúce, pôsobia ako filter všetkého, Čo prežívamen neskôr. Korene stromu neslobodno odseknúť, lebo zahynie. Ani človek nemôže odvrhnúť to, čo prežil za detstva. Umelec si to môže dovoliť ešte menej, lebo umenie nie je nič iné ako pokračovanie, presnejšie reorganizovanie na vyššej úrovni všetkého toho, čo sme prežili. A to, čo sme prežili prv, určuje spôsob prežívania toho, Čo sa nás týka neskôr. Nuž prečo by som tajil, že proces prebúdzania sa môjho vedomia sa odohrával v Lucine? Tam som vnímal prvýkrát prírodu, jej obnaženú krásu, ktorá bola vtedy ešte takmer nedotknutá, tam som si uvedomil prvýkrát svoju ľudskú bytosť, tam som sa stretol prvý raz s ľuďmi, ktorí boli vo svojich dušiach čistí ako príroda sama. Tu som sa stretol prvýkrát s prácou. Doma, u starého otca. Vtedy, keď pre mňa bolo ešte hrou niečo mu podať, priniesť vodu, prestrieť povrieslo. A on mi vytrvale vysvetľoval, že keby sme nepracovali, nežili by sme ľudským životom. Slovom, za raného detstva, prostredníctvom starého otca sa mi vryl do zmyslov a do vedomia pojem statočnej práce, jej podstata, ktorá je základom ľudského bytia. Z tohoto prostredia pre moju mladícku dušu aj nebo, aj svet hviezd znamenali niečo iné, tajuplnejšie, lákavejšie. Zbystrilo to, zapálilo moju fantáziu, zocelilo vôľu, zmnohonásobilo sily. Rodili sa tu legendy o živote a smrti a o histórii obce. Okrášlbvali život ľudí, robili ich rozvážnymi a smelými; len ten môže byť smelý, kto šije vedomý svojich a iných hodnôt, len ten dokáže vzdorovať zlu, postaviť sa proti

násiliu. Prostredie, v ktorom sme vyrástli, otec, matka, priatelia, to všetko sú rozhodujúce činitele vo vytváraní nášho pomeru k iným, k životu i smrti, k okolitému svetu, toto prostredie určí predovšetkým našu životnú filozofiu.

Vyrástol som pod ochrannými krídlami matiek s vôňou pôdy a pravekých skál. Prišiel som odtiaľ, kde ženy deň čo deň zápasili so živlami za holý život, na iné nemali ani síl, ani času... svoj pôvod nemôžem, ani nechcem popierať, prezradil by ma každý pohyb, každý krok. Moja stará mať vedela povedať po maďarsky iba toto: „Ülj le, Jancsikám, a küszöbre." Vtedy som ešte nevedel, že tieto jej slová utkvejú v mojej pamäti ako svedectvo disharmónie sveta, v ktorom som vyrástol a ako svedectvo disharmónie môjho života, „vyhnanstva". Vtedy som ešte nepoznal pohnútky úsilia mojej starej matere. Možno si to sama neuvedomovala, nemala, nemohla mať k tomu síl. Dnes už viem, čo som vtedy nevedel. Nechcela, aby som bol „vyhnancom". Chudera, namáhala sa márne. Nemôže za to, že jej osud žičil vedieť po maďarsky iba toľko, a ani za to nemôže, že sme žili v roztrieštenom svete. Moji predkovia, Slováci, starý otec, stará mať i mať, ale i otec, Maďar nikdy nechceli roztrieštený svet. Opačne! Ale neboli ani schopnej ä ako ja, ako my, ktorí sme ani dodnes nevybudovali taký svet, kde sú uznávané iba čisté hodnoty ako vo svete umenia!

Michal Hrivnák

Slovák som ja, Slovák budem?

(Sonda do etnického povedomia najmladších)

Povedomie etnickej príslušnosti je zložitým historickým a osobnostným javom, ktorý podmieriujú viaceré vonkajšie a vnútorné faktory. Z nich obyčajne spoznávame práve vonkajšie — historický čas, hospodárske a sociálne podmienky a kultúru etnika. Ku skúmaniu osobnostného rozmeru povedomia nie sú zatiaľ vypracované spoľahlivé metódy. Tak aj náš príspevok je vlastne len výsledkom sondy, ktorou chceme poodhaliť cestu k málo známym súradniciam etnického sebauvedomenia.

Národnostná príslušnosť, etnická identifikácia, povedomie, sebauvedomenie, na rôzny spôsob nazvané „vypravenie sa osobnosti do systému národného spoločenstva" (v najširšom zmysle slova), nemôže byť nevedomé, hoci človek si môže aj neuvedomovať svoj etnický pôvod. Z ontogenetického hľadiska sa proces formovania etnického povedomia začína intenzívne rozvíjať v strednom školskom veku (11 — 15 rokov), ktorému zodpovedá už vedomý vzťah k svojmu etnickému spoločenstvu, záujem o kultúru a históriu svojho i druhých národov. Práve v tomto „kritickom" veku bolo i 115 krajanských detí z Maďarska, Poľska a Juhoslávie, medzi ktorými sme uskutočnili anketový prieskum počas ich pobytu v letných rekreačných táboroch na Slovensku. Pri stavbe ankety sme vychádzali z predpokladov, že na formovanie vedomia príslušnosti pôsobia sociálne a etnické podmienky rodinného prostredia, jazyková situácia, územné a demografické faktory, tiež kultúrne dedičstvo, ktoré človek poznáva a zvnútorrtuje si v procese výchovy v rodine a v Škole. Nezanedbateľné sú aj emotívne faktory etnického vedomia a jeho verbálne vyjadrenie.

Netreba zdôrazňovať, že v prostredí enkláv, Čiže na etnickom rozhraní, sú etnické procesy a v rámci nich aj zmeny povedomia plastickejšie a intenzívnejšie práve v dôsledku neustálej konfrontácia — jazykovej, historickej aj kultúrnej — s inoetnickým prostredím. Existencia či stav národného povedomia tu má svoj Špecifický

význam ako ukazovateľ štádia asimilačného či integračného procesu, v ktorom sa skupina nachádza. Etnické povedomie príslušníkov národa (alebo jeho skupiny) zostáva najzávažnejším predpokladom vlastnej národnej existencie.

Uvedené teoretické požiadavky tvorili východisko pre náš výskum, z ktorého vyberáme niektoré skúsenosti a výsledky, najmä zistenia, ktoré sa týkajú krajanských detí z Maďarska. Naši malí informátori, ktorých bolo počas výskumov v rokoch 1986—87 spolu 35, pochádzajú z viacerých slovenských ostrovov — z dolnozemských miest, ako aj z obcí peštianskej, pilíšskej, novohradskej a zemplínskej oblasti. Už táto rôznorodosť pôvodu (rôzne dejiny osídlovania, odlišná náboženská príslušnosť, rozmanitý jazykový a kultúrny základ) by mohla vytvoriť pestrú mozaiku v mnohých sledovaných faktoroch, avšak súčasná urbanizovaná a kultúrne vyrovnaná spoločnosť oslabila ich účinnosť natoľko, že skupina našich respondentov pôsobí viacmenej homogénne.

Ak si bližšie všimneme rodinné a spoločenské prostredie, z ktorého pochádzajú deti v sledovanej skupine, ukáže sa, že naši krajania v Maďarsku, ktorí pôvodne tvorili takmer výlučne roľnícky živel, dnes pracujú, v najrozličnejších sférach hospodárstva (muži v priemysle, ženy v službách); čo mimochodom predstavovalo významný rozdiel oproti skupine detí z Juhoslávie a Poľska. Rodičia dosahujú zväčša základné vzdelanie. Slovenskú národnosť a materinský jazyk rodičov deti uviedli len v polovici prípadov. Tento údaj môže byť dôsledkom zmiešaných manželstiev, ale takisto aj zmien v používanom dorozumievacom jazyku alebo v manifestovanej národnostnej príslušnosti. Túto skutočnosť dokladá aj to, že práve v skupine detí z Maďarska boli najčastejšie odpovede, podľa ktorých sa na pracovisku rodičov „vôbec nehovorí po slovensky". V rodinnom, ale aj v širšom príbuzenskom okruhu detí sa slovenčina používa len veľmi zriedka, hoci je pravdepodobné, že viacerí členovia domácnosti po slovensky vedia. Rovnako ako doma, ani na verejnosti deti nehovoria s rodičmi po slovensky, čo tiež predstavuje štatisticky významný rozdiel v porovnaní so skupinami z Juhoslávie a Poľska. Podobná je situácia v kamarátskom

okruhu detí, kde tiež prevláda komunikácia v maďarčine. V školskom prostredí nadobúda tento stav Črty rozpoltenosti. Deti uviedli, že po slovensky hovoria s učiteľmi, nie však už spolužiaci medzi sebou. Pritom treba zdôrazniť, že deti, ktoré vypĺňali anketu, viac Či menej po slovensky vedia, kedže dve tretiny z nich odpovedali, že ,,im nerobilo problém rozumieť dotazníku" a že by „po slovensky hovorili s každým, o kom vedia, že je Slovák".

V obklopujúcom spoločenskom prostredí opýtané deti občas môžu počuť slovenčinu v obchode, prípadne v kostole. Pravidelne a cieľavedome sa so slovenským jazykom stretávali v materskej Škôlke a v škole. Pravda, sú to stretnutia „inštitucionálne". Pri takej výuke jazyka sa len ťažko vytvára silnejšia vnútorná väzba, potreba vyjadrovať sa v tomto jazyku. Prevahu inštitucionálnej výuky potvrdila aj kontrolná otázka, podľa ktorej v skupine detí z Madarska len 2-3 vedeli skôr po slovensky ako maďarsky. Jazykový, ale aj širSí kultúrny rozmer bol zahrnutý v otázke o rozprávkach. Medzi deťmi z Maďarska bolo najviac takých, ktorým mamy i staré mamy rozprávali rozprávky po maďarsky. Takisto nielen jazykový, ale aj kultúrny kontext bol obsiahnutý v otázke na znalosť slovenskej modlitby alebo náboženskej piesne. Tu sa prejavila popri jazykovej aj ateistická výchova, ktorá tiež prispela k tomu, že deti z Maďarska Štatisticky významne neovládali slovenské náboženské texty na rozdiel od detí z katolíckeho prostredia Chorvátska a Poľska.

Výhodu znalosti dvoch jazykov si deti uvedomujú a pociťujú ju cez rozšírenie komunikačných možností („viem sa dohovoriť so Slovákmi", „môžem bez problémov cestovať do Československa"). Neobjavil sa ani náznak pocitu hanby alebo výsmechu za používanie slovenčiny.

Z okruhu kultúrnych aktivít je veľmi významné Čítanie kníh. Výberu a vôbec práci s knihou sa venuje — podľa odpovedí detí — inštitucionálne usmernená pozornosť. Deti čítajú jazykovo aj obsahovo primeranú literatúru. V porovnaní s druhými dvoma skupinami je rozdiel v práci s detskou knihou štatisticky významný. Takáto práca vytvára predpoklady, aj keď nie záruky, vzniku skutočnej

vnútornej potreby a záujmu o slovenskú literatúru u detí. Predsa až spontánny záujem môže byť zábezpekou rastu budúceho Čitateľa.

Záujmovo-umelecká činnosť je v sledovanej skupine detí z Maďarska tiež starostlivo podchytená, v spevokole, tanečnom aj čitateľskom krúžku. Zrejmé rezervy, a to zhodne vo všetkých troch krajinách, sú v aktivite bábkarských a dramatických krúžkov. Ide práve o krúžky, ktorých činnosť je náročná na zvládnutie i používanie jazyka. Pravda, zároveň by sa mohli stať zaujímavým nástrojom jeho pestovania a precvičovania.

Krajina materského národa, predstavy ojej veľkosti, ľudnatosti, o jej zemepisných danostiach, teda to, čo sme v úvode nazvali „územné a demografické faktory", sa v povedomí detí z Maďarska takmer vôbec neodzrkadľuje. S príbuznými v Československu zväčša udržujú kontakt len rodičia, vzájomné návštevy potvrdila len tretina opýtaných. Ku Slovensku ako ku krajine materského etnika sa vzťah môže začať budovať z vlastnej skúsenosti, ktorej prvou príležitosťou je často letná pionierska rekreácia. Školské vedomosti majú veľké medzery, len sedmina z detí vedela uviesť aspoň približne, koľko Slovákov žije na Slovensku, pätina respondentov v odpovediach uviedla značne menší údaj ako je skutočnosť a vyše polovica detí na otázku nevedela odpovedať. Deti nevedeli, kde okrem Slovenska a Maďarska žijú vo svete Slováci a tiež len veľmi málo z nich sa pokúsilo odpovedať na otázku o počte Slovákov v Maďarsku. Obraz o veľkosti a rozsídlení vlastného etnika, ktorého príslušníkom či potomkom som — alebo nie som — sú teda veľmi hmlisté, približné, nepresné.

Prvky a hodnoty ľudovej kultúry, ktoré sa vyznačujú výraznou etnickou znakovosťou, by sa tiež mohli stať faktormi formovania povedomia etnickej príslušnosti. Ľudový odev v prevažnej väčšine slovenských obcí v Maďarsku už zanikol, a tak kroje z vlastnej dediny pozná len polovica detí. Sú to Členovia tanečného krúžku, ktorí ho majú doma, nosia ho na folklórne vystúpenia, teda opäť sebapoznanie funguje cez inštitucionálne pestovanie tradícií. V predstave o slovenskom národnom jedle ako o ďaľšom jave

ľudovej kultúry s etnickým významom, sa u detí prelínajú dve roviny skúseností; domácej a „turistickej". Tak sa stalo, že popri strapačkách uvádzali deti ako slovenské národné jedlo aj knedle, ktoré asi prevažovali v strave počas letnej rekreácie na Slovensku, prípadne tu pri odpovedi zapôsobil akýsi „československý" aspekt.

Pocit hrdosti na príslušnosť k svojmu národu je otázka, ku ktorej sa ťažko zhromažďujú presné argumenty. Zaujímavo by sa dala spracovať možno v priamom rozhovore s odvolaním sa na konkrétne životné situácie. Anketové zistenia zostávajú na povrchu javu, polovica detí uviedla, že zažili pocit hrdosti na svoju etnickú príslušnosť, avšak nevedia tento pocit definovať, naplniť konkrétnym obsahom. Vyvrcholením anketového dotazníka bola otázka na etnickú príslušnosť respondenta. Z ponúknutej škály si deti vyberali odpoveď najbližšiu svojmu presvedčeniu. Len pätina detí o svojej príslušnosti doteraz 'nerozmýšľala, alebo sa nevie rozhodnúť. Najviac je tých, čo spájajú maďarskú štátnu príslušnosť so slovenskou národnosťou, materinským jazykom alebo pôvodom.

Sme teda svedkami zaujímavého štádia etnických procesov. Vo veku, v ktorom sa všeobecne formujú tzv. vyššie city, medzi nimi aj vedomie etnickej príslušnosti, sa súčasná krajanská mládež pohybuje v protirečivých súvislostiach. V niektorých faktoroch smeruje k preferencii svojho pôvodu Či národnosti, iné vyznievajú z hľadiska národnosti obojstranne. Napríklad všeobecne sa uznáva výhoda aktívneho bilingvizmu. Pritom skutočná snaha o zvládnutie jedného z dvoch jazykov („materinského"), zostáva ohraničená školskou výukou, prípadne sa prejaví pri praktických potrebách súčasnej turistiky. Snaha o dokonalé zvládnutie jazyka ako výrazu potrieb duchovného osobnostného rozvoja sa môže objaviť prípadne v staršom veku, ak sa však pre ňu pripraví vhodná pôda i motivácia.

Hodnoty ľudovej kultúry a tradičného spôsobu života, z ktorých sa formujú etnické stereotypy, nemajú výrazný vplyv na formovanie etnického povedomia zväčša preto, lebo zostávajú nepoznané, vytrácajú sa zo súčasného života. Preto ich cieľavedomé

oživovanie v súboroch záujmovo-umeleckej činnosti má veľký význam pre zachovanie etnickej identity, avšak len kým im budú mladí ľudia rozumieť a pociťovať ich ako Špecificky svoje.

Demografické a územné faktory sa vo vzťahu k povedomiu etnickej príslušnosti ukázali u detí prinajmenej obojstranné. Zarážajúce je to najmä preto, že práve pre ne existuje pomerne jednoduchá a prirodzená cesta prenikania prostredníctvom školskej výuky. Nedocenený zostáva aj význam poznávania vlastnej etnickej histórie.

V živote človeka možno všeličo vyvolať naprogramovaným prísunom informácií, avšak niektoré skutočnosti možno jednoducho iba zažiť, precítiť. Pocity sú v mnohom prepojené, podmienené poznaním. Zákonitosti tohto prepojenia sú príliš zložité, než aby sme sa podujali ich analyzovať. Vieme ich len poodhaliť v záverečnom konštatovaní — Že aj pri zistenom stave znalosti jazyka, poznania kultúrnych hodnôt Či etnickej histórie existuje u našich malých informátorov emocionálna väzba, pocit hrdosti na svoju príslušnosť alebo pôvod, ku ktorému sa z veľkej časti proklamatívne hlásia. Naznačené rezervy môžu byť inšpirujúce vo výchovnom pôsobení, a tak aj v upevňovaní budúcej etnickej príslušnosti slovenskej národnosti v Maďarsku.

Marta Botíková
Odbor pre zahraničných Slovákov
Matice slovenskej, Bratislava

Medzi krajanmi v Paríži

Kto to ešte neskúsil, nedokáže si ani len predstaviť, akým osihoteným sa môže stať človek v cudzej krajine bez znalosti jazyka. Počas filmovania v Paríži sme zažili túto zúfalú opustenosť aj my. Stalo sa tak vo chvíli plánovaného odchodu, keď nám horko-ťažko vysvetlili, že lietadlo spoločnosti Air Francé, ktoré malo odštartovať o piatej popoludní do Zürichu, sa porušilo. To znamenalo, že do Švajčiarska a odtiaľ do Budapešti môžeme vyraziť iba na druhý deň ráno o ôsmej.

Bola pred nami teda nie príliš sľubná noc na letisku Charles de Gaulle a príležitosť overiť si, čo zostalo z päťsemestrového štúdia francúzštiny na bratislavskej univerzite. Veľa sa z toho dovtedy „nevynorilo" už aj preto, že pri našich hostiteľoch zo Spolku rodákov z Československa vo Francúzsku počas pobytu v Paríži som si skvele pomohol aj slovenčinou. Ale čo teraz?

Bezradnosť videli na mne asi aj šarmantné letušky, ktoré mi hneď po tom, ako policajti v čiernych uniformách bleskovo vyprázdnili asi 50 metrový úsek veľkej sály letiska, začali ukazovať ako hluchonemému, aby som si zapchal uši, lebo „Police, bum, bum!"

Darmo však napodobňovali dvoma ukazovákmi aj automat Či guľomet, mňa zaujímalo skôr to, ako sa dá v tejto krajine telefonovať?! No o chvíľu chýbal len vlások, aby ma nezaplavili starosti celkom iného, intímnejšieho rázu. Celou sálou otriasol totiž zrazu obrovský výbuch! O niekoľko chvíľ sme vydesene zistili, že pre zamestnancov letiska a väčšinu cestujúcich — o policajtoch ani nehovoriac — išlo o celkom bežnú operáciu: objavili nestráženú, opustenú batožinu a podľa bezpečnostných opatrení ju muži v čiernych uniformách jednoducho vyhodili do vzduchu...

Nuž, toto boli chvíle, keď sme si silne uvedomovali, Že sme v cudzine, v celkom inom svete, kde sa nám môže hocičo prihodiť. Dovtedy sme boli chránení, medzi svojimi. I teraz nám po neľahko vybavenom telefonáte prišli so samozrejmosťou na pomoc. Prenocovali sme potom v meste a na druhý deň sme boli už šťastne doma.

Slovom, tam na letisku, čakajúc na našich záchrancov sme pochopili, čo to vlastne pre nás znamenalo, že sme mali pri sebe vždy neúnavného predsedu spolku krajanov Michala Gregora, že sme nemali nikdy starosti s lístkami na metro, ani s tým, kam cestovať[5] a čo si pozrieť, že po poruche nášho magnetofónu sme sa ihneď ocitli v odborom západonemeckom servise (iná vec, že ten náš muzeálny typ už nikto nikde neopraví), a vôbec, že vo svetovom veľkomeste sa stará o nás prívetivý ostrovček Slovákov a Čechov.

Nešlo pritom iba o starostlivosť, ale aj o celý rad vzácnych informácií a skúseností. Náš nielen neúnavný, ale našťastie vôbec nie málovravný sprievodca, pán Gregor, nám poslúžil aktuálnym rozborom politického a hospodárskeho života krajiny. Dozvedeli sme sa napríklad, že priemerný zárobok Francúzov sa pohybuje okolo 6 tisíc frankov a nájomné môže zabrať i vyše tretiny tejto sumy. Navštívili sme viacero domácností v meste, ba aj sedliacku rodinu na predmestí Paríža.

Čo sa týka naSich krajanov vo Francúzsku, majú viac organizácií s rôznym politickým a ideologickým zameraním, podľa toho, ktorou emigračnou vlnou sa sem dostali. Z nich najväčšou a zo strany ČSSR jedinou rešpektovanou je *Spolok rodákov z Československa vo Francúzsku,* ktorý tridsať rokov združuje tu žijúcich Čechov a Slovákov.

V ich kancelárii na 43 rue de Lancry ma prekvapila perfektná technická vybavenosť, malé moderné tlačiarenské stroje s fotosadzbou a počítačom redigujúcim text ich novín a podobne. Priam živelne sa nadhodila otázka, pre koho, a najmä z Čoho to všetko vlastne majú?

— Naše členstvo nepočítame v osobách, ale v rodinách — vysvetľoval nám predseda spolku *Michal Gregor.* — V súčasnosti evidujeme do 3 tisíc rodín. Členské, sumu okolo 50 frankov ročne, nám platia najmä starousadlíci, žiaľ, mladí už neprejavujú taký záujem. Práve preto nemôžeme vydávať ani naše noviny, či skôr bulletin desaťkrát do roka, ako to bolo dávnejšie, vychádzajú iba štyri čísla ročne. I tie nám však pomáhajú organizovať a držať pokope naše členstvo. Máme aj členské preukazy, ktoré ilustroval Jean Effel

symbolom bratstva Čechov, Francúzov a Slovákov. Som presvedčený, že aj toto je veľmi dôležité z hľadiska posilňovania pocitu spolupatričnosti našich ľudí.

Čo sa týka dotácie, nedostávame ani centimé, Ci haliera, francúzska vláda nás iba strpí, na tom, že existujeme, nemá žiadne zásluhy. Nedostávame nijakú finančnú podporu ani z Československa. To, aby sme založili spolok, bola žiadosť krajanov, veď takéto organizácie pracovali vo Francúzsku od minulého storočia. Kým sa o ten náš bude prejavovať záujem, budeme sa snažiť udržať ho. Na to však členské príspevky nestačia. Nadviazali sme preto kontakty s Československou obchodnou firmou Tuzex, prostredníctvom nej posielame rôzne zásielky krajanov domov ich príbuzným. Privyrábame si aj vlastnou cestovnou kanceláriou. Vlani cestovalo napríklad asi tisíc osôb do Československa práve sprostredkovaním nášho spolku. A treba pripomenúť, že táto hospodárska činnosť nám umožňuje udržiavať aj tanečný súbor *Nádeje,* založený v roku 1952, s ktorým sa mohli viackrát stretnúť aj vaŠikuľtúrnicivDetve.

Spolok je teda samostatný a sebestačný, zamestnáva okrem predsedu dve sekretárky. Občas im vypomáhajú aj brigádnicky, naozaj brigádnickou prácou.

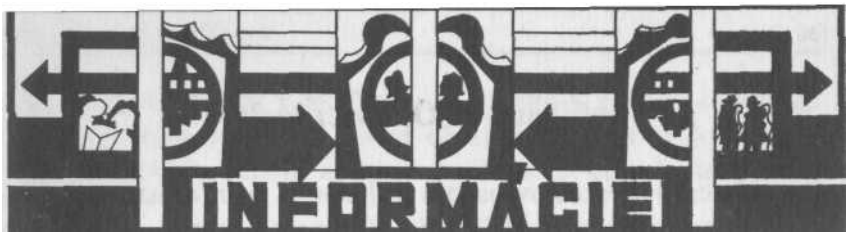
A keďže úvodom som toľko chválil obetavosť nášho hostiteľa, *Michala Gregora,* nesmiem obísť skutočnosť, ktorá však nič neuberá z jeho ochoty, veď sami sme videli, že podobne nezištne pomáhal aj istému mladému zememeračovi z Prahy, ktorý trávil v Paríži vďaka tomu desať pekných dní.

Inak, pán Gregor je mojím krajanom, rodákom aj v užšom slova zmysle, veď pochádza taktiež zo slovenskej pilíšskej obce, z Kestúca! Svedčí o tom aj jeho svojská reč, ovplyvnená síce literárnou slovenčinou a češtinou, ale to jadro, to je pravá kestúčtina! Lenže človek sa nemôže potom nezahrať s myšlienkou, že predseda *Spolku rodákov z Československa vo Francúzsku* pochádza vlastne z Maďarska!

— Áno, z formálneho hľadiska je to tak, ja sám som sa narodil síce už tu, vo Francúzsku, no môj starší brat ešte v Kestúci. Aj dodnes mi tam žijú príbuzní. Lenže keď sa rodičia narodili, vtedy

ešte Československo neexistovalo! Tam, v Kestúci Slováci spolu držali, aj keď ich chceli skutočne pomaďarčiť, nedali sa! No a potom, keď sa naša rodina vysťahovala do Francúzska, doma sa podľa zvyku hovorilo aj naďalej po slovensky a nebolo žiadnej druhej reči. Tak som sa potom chceš-nechceš naučil po slovensky, veď moja matka sa so mnou po francúzsky nikdy nerozprávala. Po maďarsky nás však neučila, aj keď vedela, lebo rodičia mali len maďarské Školy. Ale tu už ten kedysi nútený jazyk nepotrebovali, tak ho aj zanechali. No aj tak, keď sa ma v Československu spýtajú, odkiaľ som, vždy vravím iba, že stadiaľ, z druhého brehu Dunaja…

Ján Fúzik

Z ohlasov tlače

V čísle 12/1988 časopisu Romboid *Peter ANDR UŠKA* hodnotí básnickú *prvotinu Juraja Dolnozemského* Večerný dážď (Tankönyvkiadó, Budapešť 1988) a zbierku básní Márie FazekaŠovej Vynútiť úsmev (Tankönyvkiadó, Budapešť 1988). Knižku J. Dolnozemského pokladá za prínos nielen v rozvoji slovenskej poézie v Maďarsku, ale aj za autorský čin, ktorý by nemal ujsť pozornosti ani na Slovensku. V Dolnozemského prípade sa totiž stretávame s tým vzácnym typom básnika-samouka, zemitým tvorcom, obdareným prirodzeným talentom, ktorý za veľmi krátky Čas dokázal prekonať všetky úskalia, s akými sa zvyčajne stretáva národnostný básnik a tvorca bez dostatočnej teoretickej prípravy.

P. ANDRUŠKA o poézii *M. FazekaŠovej* hovorí: „Fazekašová píše náročné verše, vypovedajúc aj o najprostejších veciach umne volenými metaforami. Zaujímavé na tvorbe tejto autorky je to, že práve v básŕiach, kde pozoruje sklony k tvarovo harmonickému záznamu, kde metafore patrí autorkina priam absolútna dôvera, nachádzame sýte poznanie, takpovediac viacrozmerné vnímanie skutočnosti a umeleckú interpretáciu životných javov, z ktorých cítime nepokoj aj vnútornú vyrovnanosť...

Vydanie FazekaŠovej básnickej prvotiny nesporne bude znamenať predel v hodnotovom rozvoji slovenskej poézii v Maďarsku. Nielen preto a tým, že poetka zručne využíva dozvuky svojich poetických začiatkov (ale i svoju osobnú zrelosť) a organicky ich vnáša do nového prostredia slovenskej menšinovej lyriky."

Jubileum P. O. Hviezdoslava

1. marca v Československom kultúrnom a informačnom stredisku v Budapesti pri príležitosti 140. výročia narodenia veľkého slovenského básnika Pavla Országha Hviezdoslava usporiadali spomienkový literárny večierok. Úvodný prejav mal pracovník Slovenskej akadémie vied Stanislav Šmatlák. Ukážky z tvorby básnika predviedol známy maďarský herec Jácint Juhász.

Výhonky — relácia pre mládež

Od 21. januára tohto roku sa vysielanie slovenských programov Maďarskej televízie obohatilo o novú reláciu, ktorá na počesť 10. výročia vydania našej prvej literárnej antológie dostala názov *Výhonky*. Je to kultúrny magazín zameraný predovšetkým na našu mládež. V rámci relácie sa budú vysielať o. i. kreslené filmy a hudobné nahrávky, ktoré zabezpečila bratislavská televízia. Programy rubriky *Naša škola* sa budú zaoberať životom našich škôl. V seriáli *Rok na sálaši* sa tvorcovia snažia ukázať niektoré typické momenty niekdajšieho salašského života dolnozemských Slovákov. V prvých programoch mládežníckej rubriky budú predstavení piati autori literárnej antológie Výhonky, ako aj prehľad desaťročia, ktoré uplynulo od vydania tohto, pre nás významného literárneho diela. Samozrejme, ako každá nová relácia, aj Výhonky sa budú časom obohacovať o novú náplň.

Petícia maďarskej vláde

VIII. kongres Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku poveril aparát zväzu, aby na základe uznesení kongresu sformuloval a zaslal vláde MLR petíciu vo veci zabezpečenia bytia slovenskej

národnosti v Maďarsku. V súlade s týmto poverením zväz zaslal vláde MĽR dokument obsahujúci desať bodov, ktorý bol uverejnený v plnom znení na 1. strane 5. čísla Ľudových novín r. 1989.

Nová kniha poviedok

Nedávno vyšiel prvý samostatný zväzok poviedok Oldficha Kníchala Predjarie (Tankönyvkiadó Vállalat, Budapešť, 1989), obsahujúci desať poviedok a jednu novelu. Autor načiera hlboko do súčasnosti našej doby, preniká do zložitej spleti ľudských vzťahov, pričom neobchádza ani spoločenské problémy a stavia sa k nim kriticky. Námet Čerpá čiastočne z československého a Čiastočne z maďarského prostredia, avšak všetky jeho poviedky sa rovnako týkajú všeľudských otázok. Štýl O. Kníchala je netradičný, prejavuje sa to predovšetkým v stručnosti textu, Čo dosahuje svojráznym metaforickým zobrazovaním.

Súbor Studienka v BékéSskej Čabe

25. februára usporiadali v BékéSskej Čabe tradičný slovenský fašiangový bál. Program tanečnohudobnej zábavy, na ktorej ožili fašiangové zvyky i špeciality čabianskych Slovákov, spestril Kultúrny súbor Studienka zo Santova (Pilisszántó). Predstavili sa polhodinovým programom, medzi inými predviedli aj ukážky zo spevníka Alexandra Kormoäa Spievaj s nami!

Zasadnutie Literárnej sekcie

28. februára zasadala v Budapešti Literárna sekcia DZSM. Predseda Alexander Kormoš hodnotil prvé dve čísla nášho Časopisu. Povedal, že táto nová publikácia Slovákov v Maďarsku

vyvolala kladnú ozvenu nielen v kruhu domácich čitateľov, ale aj v zahraničí. V druhej časti zasadnutia sa účastníci zaoberali možnosťami rozširovania časopisu. Konštatovali, že ťažkosti v tejto oblasti súvisia so všeobecným neblahým stavom rozširovania slovenských národnostných publikácií a tiež i s nedostatkom slovenských škôl.

Ak budeme chcieť byť skutočne demokratickí...

7. februára t. r. zasadal novozvolený Krajinský výbor DZSM. Z Literárnej sekcie boli prítomní: Anna Divičanová, Gregor Papuček, Ján Fúzik, Štefan Lami, Zoltán Bárkányi a Michal Hrivnák. O ich aktivite sa naši čitatelia mohli informovať v tohtoročnom 7. čísle Ľudových novín a v televíznych Výhonkoch.

Rozčarovalo nás, že zo 73 členov KV sa dvadsiati nedostavili na zasadnutie a 80% prítomných sa neaktivizovalo (nemali ani otázky, ani pripomienky). Tým viac nás prekvapilo, že návrh G. Papučka na kooptovanie predsedu Literárnej sekcie a predsedu Prírodovedeckej sekcie, dvoch agilných, obetavých pracovníkov našej národnosti, KV prehlasoval (tu sa podivuhodne aktivizovali aj tí neaktívni!) a odložil tento návrh na októbrové zasadnutie.

Gregor Papuček v záverečnej časti zasadnutia medziiným povedal: „Ak budeme chcieť byť v budúcnosti skutočne demokratickí, bude musieť hlasovať každý Člen KV podľa vlastného úsudku a rozhodnutia. Našepkávanie na tejto úrovni je neseriózne a nemiestne."

Oprava

S ospravedlnením korigujeme omyl v kolofoné predošlého čísla. Chybná veta zneje správne takto: „Obálka a hlavičky rubrík: JánMušto."

SME, literárny a kultúrnospoločenský časopis Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku. Vychádza Štyrikrát ročne. Vydáva Literárna sekcia DZSM. Šéfredaktor: Alexander Kormos. Redaktori: Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Štefan Kraslán, Gregor Papuček. Jazykový lektor: Daniela Onodiová. Obálka, emblém a hlavičky rubrík: Ján MuSto. Adresa redakcie a administrácie: Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku, 1065 Budapest, Nagymező u. 49. Telefón: 323-163. Cena jedného čísla: 30 forintov. Predplatné, 120 forintov na rok, sa zasiela na administráciu. Tlačí Műszaki Fordító Vállalat Sokszorosító Részlege v Budapesti. Zodpovedný vedúci: Sándor Szabó. Náklad: 1000 výtlačkov. Číslo bolo zadané do tlače 24. februára 1989. Neobjednané rukopisy nevraciame.
Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

4

SME

Literárny a kultumospoločenský časopis
Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku

Vydáva Literárna sekcia DZSM

Zodpovedná redaktorka
MÁRIA JAKABOVÁ-ŠINGEĽOVÁ
generálna tajomníčka DZSM

REDAKCIA

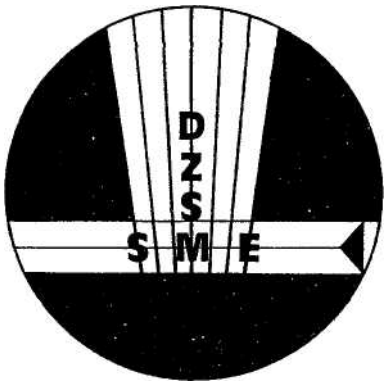
Šéfredaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia
IMRICH FUHL
MICHAL HRIVNÁK
ŠTEFAN KRASLÁN
GREGOR PAPUČEK

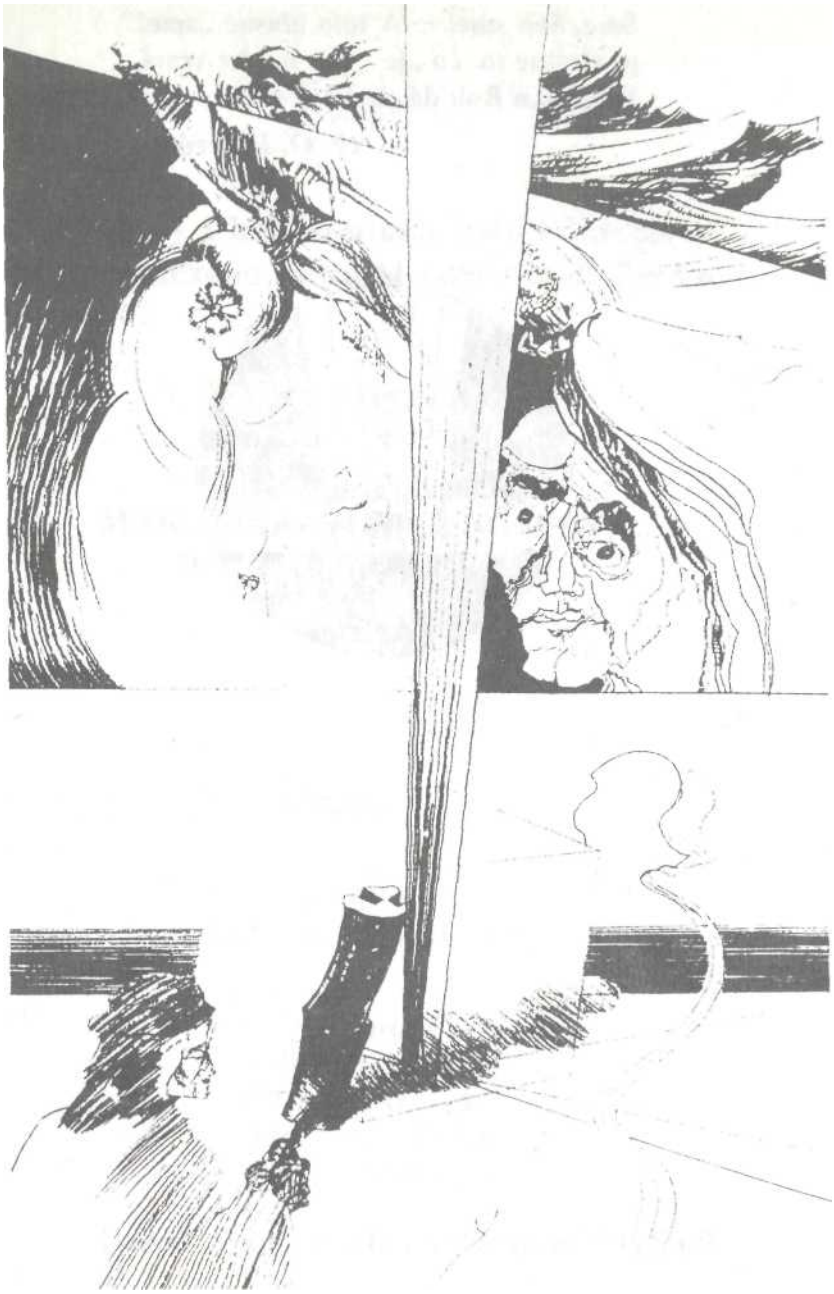
Ilustrácie
JÁN MUŠTO

Sme, áno sme! — A toto hlasné „sme!" je vlastne to, čo „je", jak mudrc vravu Sme tu, a Boh dá, že i strváme...

(P. O. Hviezdoslav)

Budapešť november 1989, ročník 2, číslo 4

OBSAH

Ján Bobák: Slováci v dnešnom Maďarsku 5

CESTY *(Beletria)*
Zoltán Bárkányi-Valkán: Sedliacka súprava 11
Mária Fazekašová: Básne 14
Alexander Kormoš:Aforizmy: 18
Gregor Papuček: Podpilišska (Báseň)..... 19
Oldfich Kníchal: Jadro veci (Úryvok z pripravovaného románu)..... 23
Imrich Fuhl: Na našom poli (Báseň) 33
Ján Medvecký: Zlepšovák..... 37
Pavel Samuel: Výstižné postrehy učiteľa Chrenku (Báseň) 39
Rudolf Machovič: Aforizmy 41
Veronka Halušková: Básne..... 43
Milan Lechan: Nástenná povedačka 45
Juraj Dolnozemský: Básne..... 46
Vladimír Javorský: Slušný človek..... 51
Gabriel Kára: Idyly (Báseň) 52
Imrich Fuhl: Korene sú pod zemou 53
Alexander Kormoš: Básne..... 55
Ondrej Bosík: Životopis 59
Alojz Čobej: Záznamy do dievčenského pamätníčka..... 61
Štefan Bittmann: Poviedka o mládeži, humore a tak 63
Anton Stančev: Pocit odcudzenia 64
Jaroslav Schut: Othellova pomsta 65

DOTYČNICE *(Prekladová tvorba)*
Boris Sluckij: Verše z pozostalosti — Dedičstvo, XXX (Preložil O. Kníchal)..... 69
Clément Lépidis: Načo, Tieň, Tým všetkým som (Preložila M. Fazekašová)..... 71
Zoltán Szúgyi: XXX, Smrť (Preložila M. Fazekašová) 73
Sándor Kányádi: Nápis na zvone, Mali by sme, Návyk, Spolčovacia sloboda so zátvorkami (Preložil I. Fuhl)..... 75
Éva Tóthová: Torzo (Preložil I. Fuhl)..... 77
János Pilinszky: Tuším (Preložila V. Halušková) 77
Attila Benkó: Manifestácia (Preložila V. Halušková)..... 78

SCHODY *(Tvorba mladých)*
Dom na konci sveta (Z tvorby mladých slovenských exilových autorov)..... 81
Lea Svoradová: Výbežok, Luna 81
Šaša Skarpíšek: Keby..... 82
Tomislav Vrapčenjak: Keď ticho vraví (Výber O. Kníchala)..... 82
Alojz Berec: Otcovia a deti 83

TYKADLÁ *(Prekladová tvorba mladých)*
Gyula Békési: Básnik-žobrák..... 85
JózsefBerda: Syn biednychTótov cíti..., Ďakujem vám za svoj život 86
Sándor Kormos: Protihlasu niet?! (Básne preložili účastníci slovenského čitateľského tábora v Debrecíne) 87

VÄH Y ***(Recenzie a kritiky)***

Ján Brezina: O humore a satire, ako aj o veciach nie celkom humorných hovoríme s básnikom, zaslúžilým umelcom Ľubomírom Fetdekom **89**

Veronka Halušková: Šťastie na dosah ruky **95**

OldřichKn/chal: Výhonky odinakiaľ **99**

ZRKADLÁ ***(Publicistika)***

Alexander Kormos: Spoločné hľadanie spoločnej pravdy (Dialóg slovenských a maďarských spisovateľov za okrúhlym stolom v Budapešti) **103**

Ján Fúzik: „Priateľstvo nám život okrásh'..." 4. svetový festival slovenskej mládeže v Rakúsku) **116**

Gregor Papuček: Sperhák namiesto kľúča k dielu Jána Stanislava **119**

Eugénelonesco: Realizmus nieje realita. O absurdnom divadle **122**

Gregor Papuček: Národnosť, či národná menšina? **127**

Michal Hrivnák: Na pamiatku Michala Krajčľka **129**

INFORMÁCIE

Národná identita a nové myslenie **131**

Zamlčaný protipól **132**

Vlažnejší či menej informovaní? **132**

Československý rozhlas o nás **133**

Ukážkyzukážok **133**

Za naše národnostné práva **133**

Dve nové publikácie DZSM **134**

Čitateľský tábor pre mládež **135**

Na návšteve v Nadlaku **135**

O miestnych literárnych tradíciách **135**

Smernice o výuke ruského jazyka **135**

O ilustráciách **136**

Zoznam ilustrácií

Kresanie Luciinej stoličky **2**

Hviezdnaté nebo Lucie **10**

Luciin kríž **32**

Luciina myšlienka **36**

Luciin odpočiaok **50**

Luciina hojdačka **58**

Lucia nad zemou **62**

Luciin nôž ***68***

Luciine stoličky **72**

Osamelá Lucia **80**

Luciin kostol **84**

Luciin boj **88**

Luciine dedičstvo **102**

Slováci v dnešnom Maďarsku

Slováci v Maďarsku —žijú najmä na území terajších žúp—Vesprímskej, Komárňanskej, Peštianskej, Novohradskej, Hevešskej a Boršodsko-Abovsko-Zemplhnskej — boli do rozpadu Uhorska integrálnou súčasťou slovenského národa, tvorili s ním v rámci tohto viacnárodného štátu pôvodné slovenské etnické územie. V dôsledku vnútornej kolonizácie v rámci Uhorska tvorí slovenské obyvateľstvo v dnešnom Maďarsku početné skupiny najmä v župách Čongrádskej, Békéšskej a Sabolčsko-Satmárskej. Obdobný proces spätne prebiehal pri usadzovaní sa maďarského obyvateľstva v Uhorsku v slovenskom etnickom prostredí, napríklad na južnom Slovensku. Slováci však v roku 1918 vstupovali do maďarského štátu ako etnicky dezintegrovaný celok, Ihlboko zasiahnutý násilnou maďarizáciou. Napriek pozitívnym snahám sa však ani po roku 1945 nepodarilo zastaviť negatívne tendencie neprirodzenej asimilácie Slovákov. Jedným z výsledkov týchto nepriaznivých tendencií je aj to, že z hľadiska sociálno-triednej štruktúry Slováci v Maďarsku tvoria dosiaľ v podstate roľnícke obyvateľstvo. I keď bezprostredne po oslobodení žilo v Maďarsku pol milióna Slovákov, už pri prvom sčítam ľudu v roku 1949 ich bolo podľa národnosti zistených len necelých osemtisíc a pri poslednom sčítam ľudu v roku 1980 približne deväťtisíc.

Problém zastavenia neprirodzenej asimilácie Slovákov v MĽR, upevnenie a prehľbenie ich národného vedomia, uchovania si materinského jazyka (hoci aj vo forme dosiaľ dominujúcich dialektov) a komplex otázok s tým súvisiaci od sedemdesiatych rokov nastoľovali s novou naliehavosťou predstavitelia slovenského národného života. Špecifikum riešenia národnostnej otázky v MĽR v porovnám s väčšinou socialistických krajín je, že až doteraz absentuje jej riešenie v štátoprávnej rovine. Len od začiatku sedemdesiatych rokov národnosti v MĽR začali akceptovať ako politic-koprávne subjekty socialistickej štátnosti. Doposiaľ však ich prirodzené práva ako národnostných menšín nie sú vymedzené a garantované na úrovni žiadneho ústavného zákona. Trpkú chuť dávno zašlých čias pripo-

míňajú názory niektorých predstaviteľov maďarského verejného života, vyslovované aj v súvislosti s požiadavkou riešenia slovenskej otázky, keď s neskrývaným údivom konštatujú: „.. .veď slovenská národnosť doposiaľ neprejavovala nijaké nároky na pestovanie jazyka a kultúry". V predstavách tejto časti maďarskej spoločnosti boli Slováci chápaní ako Maďari vyznačujúci sa len tou zvláštnosťou, že v súkromí hovoria po slovensky. Tento silný spoločenský tlak donútil Slovákov hovoriť na verejnosti, i keď boli medzi sebou, po maďarsky. Ešte aj na predposlednom kongrese Demokratického zväzu Slovákov vystupovala väčšina delegátov v maďarskom jazyku. Ináč ako vyloženú anomáliu to jednoducho ani nie je možné kvalifikovať.

Podľa odhadov predstaviteľov Demokratického zväzu Slovákov žije v súčasnosti v MĽR v jedenástich župách 110 000 až 120 000 Slovákov. Značné problémy vyvoláva otázka presného určenia ich počtu, ovplyvňujúca v konečnom dôsledku celkové riešenie slovenskej otázky. Oficiálne údaje z posledného sčítania ľudu v MĽR z roku 1980 vykazujú podľa národnosti len 9101 Slovákov. Paradox je, že uvedený počet štatisticky vykazovaných Slovákov v podstate dosahujú slovenskí žiaci, študujúci na maďarských školách nepovinný predmet jazyk slovenský. Nehovoriac už o tých, ktorí tento nepovinný predmet na maďarských školách neštudujú. Bez emócií a predpojatosti bude potrebné túto závažnú otázku principiálne vyriešiť. Nikomu v súčasnej maďarskej spoločnosti by nemali vznikať problémy len z toho dôvodu, že sa hlási k inej národnosti, než je maďarská. Určité ťažkosti tu však vyvoláva aj skutočnosť, že Demokratickému zväzu Slovákov bolo dosiaľ oficiálne znemožňované vytvárať si vlastnú členskú základňu, čím bol zväz zbavený možnosti priameho kontaktu so slovenským obyvateľstvom. Táto takmer štyridsaťročná anomália je v súčasnosti čiastočne prekonávaná. Nedávno boli vytvorené prvé pobočky zväzu v Komárňanskej, Novohradskej a v Békéšskej župe.

Medzníkom vo vývoji slovenskej otázky v MĽR sa stali uznesenia VIII. kongresu Demokratického zväzu Slovákov, ktorý sa konal v decembri minulého roku. Okrem otázok neprirodzenej asimilácie stredobodom kritiky delegátov zjazdu sa stal najmä školský systém v MĽR, neumožňujúci

v dostatočnej miere výuku slovenčiny a neprirodzenosť stavu, keď deti z čisto slovenských obcí a osád sú objektívne nútené, od materskej školy počnúc, navštevovať školy s vyučovacím jazykom maďarským. Táto situácia v školstve panuje od roku 1918. Preto sa nemôžeme čudovať, že ani súčasná slovenská inteligencia v MĽR, ktorá je produktom tejto školskej politiky, bez ohľadu na vekové kategórie neovláda v podstate slovenský spisovný jazyk a o jej národnom vedomí ani nehovoriac. A to je aj hlavný dôvod, prečo v slovenských osadách a dedinách dominujú miestne dialekty, ktoré sa vlastne stali posledným útočiskom slovenčiny. „Ako je to s nami?" — kladie si otázku známy slovenský básnik a prozaik G. Papuček. „Máme školy, kde sa iba niektoré predmety vyčujú po slovensky, ale aj takých škôl máme iba na ukážku. V prevažnej väčšine našich Slovákmi obývaných obcí je škola maďarská..." V Maďarskej ľudovej republike je v súčasnosti len päť všeobecných škôl, ktoré sa oficiálne nazývajú slovenské. V nich sa však slovenské deti v materinskom jazyku učia len tri predmety, a to: slovenčinu, dejepis a zemepis. Ostatné predmety sa učia v maďarskom jazyku. V uplynulom školskom roku navštevovalo tieto školy 695 slovenských žiakov, čo oproti predchádzajúcemu obdobiu bol značný pokles. Opodstatnene dávajú predstavitelia Demokratického zväzu Slovákov týmto školám prívlastok „takzvané slovenské". Ako v tej - to súvislosti poznamenala aj generálna tajomníčka zväzu M. Jakabova: „V maďarskej spoločnosti všeobecne sa kultúra a reč menšinových národností neteší veľkej vážnosti. A najviac sa to odzrkadľuje práve v škole." Politické a štátne orgány v MĽR ešte nedávno pri rôznych príležitostiach vyhlasovali národnostnú otázku v Maďarsku za vyriešenú, dokonalú aj pre iné štáty, najmä susedné. Príslušníkov jednotlivých národností predstavovala oficiálna propaganda ako šťastné, vo vytržení „tancujúce-spievajúce" kolektívy. A za touto oficiálnou maľovankou ticho prebiehal proces asimilácie. Žiaľ toto videnie Slovákov v Maďarsku sme si v oficiálnom prístupe k nim v plnej miere osvojili aj my. Ešte v nedávnej dobe bolo u nás ťažkým prehreškom voči socialistickému internacionalizmu, keď sa čo len medzi riadkami spomenul problém Slovákov v Maďarsku. Spoločenská prestavba v MĽR však v plnej nahote odhalila iluzórnosť a škodlivosť tohto úradne pestovaného optimizmu.

Proces socialistickej obrody a demokratizácie maďarskej spoločnosti našiel pri plnej aktivite aj slovenské obyvateľstvo. „Rozvraveli sa nemí", znie úvodník prvého čísla literárneho a kultúrno-spoločenského časopisu Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku SME. Delegáti VIII. kongresu zväzu poverili jeho aparát, aby na základe prijatých uznesení sformuloval a zaslal vláde MĽR petíciu, týkajúcu sa zabezpečenia základných podmienok pre existenciu Slovákov v Maďarsku ako národnostnej menšiny. Petícia zaslaná maďarskej vláde vo februári tohto roku v desiatich bodoch obsiahla základné otázky uchovania a rozvoja slovenského života. Značná časť kritiky bola zacielená najmä na súčasnú školskú politiku. Ako je v petícii zdôraznené: „Súčasný stav v tomto ohľade možno ponímať skôr ako výsmech našej národnostnej politiky a diskrimináciu slovenských národnostných rodičov a ich detí." Táto vonkoncom nepriaznivá situácia v školstve je jednou z hlavných príčin neprirodzenej asimilácie Slovákov a deformácie ich národného vedomia. Sú však mylné názory, ktoré sa objavujú i medzi Slovákmi v Maďarsku, že títo môžu zostať „Slovákmi", aj keď sa jazykovo pomaďarčia. Dôležitejšie ako materinský jazyk je vraj „národné" vedomie a vzťah k Slovensku. Je to škodlivé podceňovanie funkcie materinského jazyka v národnom kolektíve. Jazyková asimilácia v podmienkach Maďarska by znamenala definitívny zánik Slovákov a ich autochtónnej kultúry. Jediná cesta ich národnej obrody je cesta rozvoja materinského jazyka. A na tomto fundamentálnom základe rozvoja aj národného vedomia, kultúry, literatúry. Významnú pomoc a podporu očakávajú v tomto smere Slováci z Maďarska aj zo strany príslušných inštitúcií v Slovenskej socialistickej republike. Ako však s trpkosťou nedávno konštatovala M. Jakabova v rozhovore pre týždenník Život, na Slovensku sa v súčasnosti viac pozornosti venuje zámorským Slovákom, než tým, ktorí žijú neďaleko a hlásia sa k slovenskej národnosti. Táto výčitka stojí za zamyslenie.

Okrem otázok slovenského školstva, vytvorenia priaznivých podmienok na prácu zväzu požadujú Slováci v Maďarsku v uvedenej petícii aj vytvorenie aspoň jedného národnostného vydavateľstva, zabezpečenie uplatňovania dvojjazyčnosti v oblastiach obývaných Slovákmi, zástupe-

nie slovenského obyvateľstva v miestnych radách, zabezpečenie prostriedkov na vydávanie ilustrovaného mládežníckeho a spoločensko-politického časopisu. V MĽR vychádza pre Slovákov štyridsať rokov len jeden jediný týždenník — Ľudové noviny. Súčasne bola vyslovená aj požiadavka, aby sa na pripravovanom sčítaní ľudu v MĽR v roku 1990 v národnostne zmiešaných oblastiach mohli podieľať aj príslušníci slovenskej národnosti.

Aktivita, akú v Maďarsku vyvíjajú Slováci po VIII. kongrese svojho zväzu, nemá za uplynulých štyridsať rokov obdobu. Intenzita a rozsah ich kultúrnopolitickej činnosti je porovnateľná so zápasom ich starých otcov a otcov za národnú emancipáciu v dvadsiatych a tridsiatych rokoch, neskôr organizovaných v Strane slovenskej národnej jednoty a v Antifašistickom fronte Slovanov. Pozoruhodné je i to, že ich činnosť sa neorientuje len v jednom smere, ale citeľne sa prejavuje vo všetkých oblastiach spoločenského života. Špecifické miesto v slovenskom národnom živote v Maďarsku už tradične zaujíma kultúra a literatúra zvlášť. Má hlboké korene v slovenskom národnom hnutí a je s ním vnútorne spätá. Slovenská literatúra bola objektívne nútená suplovať tie inštitúcie, ktorých sa Slovákom v Maďarsku nedostávalo. Keď po roku 1918 bola slovenčina zahnaná do roľníckych chatrčí a na salaše, v tejto národnej a sociálnej biede sa zrodil typ ľudových básnikov a prozaikov, ktorým pripadla úloha kriesiť to, čo malo byť pochované. Takisto súčasná slovenská literatúra v Maďarsku, i keď nepracuje na vyššej profesionálnej úrovni, je až neuveriteľne tesne spätá so životom slovenskej menšiny v Maďarskej ľudovej republike, vyjadrujúca jej najintímnejšie pocity a túžby. Práve týmto sa stala skutočným svedomím Slovákov v Maďarskú.

Ján Bobák (Literárny týždenník)

Zoltán Bárkányi—Valkán

Sedliacka súprava

Koľkokrát len zastal pred výkladom obchodu s kuchynským nábytkom! Ako len túžil po štylizovanej sedliackej súprave, pozostávajúcej zo stola a štyroch stoličiek! Kochal sa v ich vyrezávaných operadlách. Bože, takéto nádherné ľudové motívy v živote nevidel! Rozhodol sa, že stoj čo stoj kúpi tento nábytok už aj preto, lebo je zhotovený z tvrdého, prvotriedneho dubového dreva.

— Veď je to nábytok na celý život^ po nás ho niekto aj zdedí, — hovorieval manželke, keď spoločne snívali, ako si zariadia nový byt. Rozhodol sa, že v obchode s ľudovoumeleckými výrobkami kúpi aj obrus na stôl, aj červený vyšívaný koberec na stenu, ručne maľované taniere a misy. Nech je všetko v ľudovom slohu! Nechce tie moderné faciny, za ktorými mnohí priam besnia. Veruže nevedia, čo je dobrý vkus! Doteraz jednoducho nemali peniaze, aby si kúpili túto dávno vysnenú súpravu. V byte niet jedálenského kúta, preto by im bola náramne vhodná do menšej, doposiaľ prázdnej izby.

Pred poldruha rokom sa nasťahovali do tohto dvojizbového panelového bytu, bez nábytku, veď predtým bývali u jeho rodičov, v zariadenej izbičke. Všetky peniaze, čo ušetrili, vrazili do bytu, ba boli nútení prijať aj peňažitú pomoc rodičov. Na nábytok im už vôbec nič nevystalo. Ani len vlastnú posteľ nemajú. Aj tú si doniesli z podnájmu od rodičov. Ich život uľahčuje iba obývacia stena, dve kreslá a fajčiarsky stolík, čo kúpili pod rukou, veľmi lacno. Splátky sú vysoké, takže v nij akom prípade si nemôžu

dovoliť tú sedliacku súpravu. Päťnásť tisíc forintov! To je preveľmi veľa, toľko ani za rok nenašetria.

Ale veď aj chudákovi sa môže raz pošťastiť. Pristavil ho sused, vodoinštalatér, a sťažoval sa mu, že mu zdrhol pomocný robotník, s ktorým po popoludniach chodil na fušky privyrábať si a či by mu niekoho neporadil.

— A ja by som nemohol s tebou chodiť? — opýtal sa ho a pred očami vi
del už sedliacku garnitúru, vyjavil sa mu obraz ako sedia za stolom, pri slávnostnej večeri. Lebo v tom si bol istý, že až ju kúpi, pozve na večeru aj svojho dobrodinca spolu s manželkou.

Po troch mesiacoch, keď dostal na pracovisku odmenu a sused — okrem pláce — mu požičal pättisíc, rohodol sa, že nadišiel čas kúpy, že prekvapí manželku. Budeže mať žena radosť, keď príde z práce! Tmavý sedliacky nábytok, vyšívaný obrus a koberec už budú doma. Určite sa poteší. Prečo by aj nie, veď aj ona si pozrela nábytok, páčil sa jej, nemala nijaké námietky.

Ráno v kancelárii zašiel za svojim šéfom a vypýtal sa, potom namieril do predajne a vyplatil nábytok.

—Prosím pekne, šlo by to ešte dnes? — opýtal sa zdvorilé, takmer až po nížene.

—Dnes v nijakom prípade! — znelo kategorické odmietnutie nápadne namaľovanej predavačky. — Nemáme na sklade ani jednu súpravu.

—A tá čo je tu vystavená? Tá by mi tiež vyhovela, — prosíkal.

—Tú nesmieme predať, je iba na ukážku.

—Bol by som vám veľmi povďačný... nesmierne mi na tom záleží, aby ešte dnes... Viete, dnes máme totiž výročie svadby, — zaklamal a vytiahol päťstovku na zdôraznenie svojich slov.

Predavačka pochopila.

—Opýtam sa šéfa, možno dovolí, — zmizla za úzkymi dverami.

—Máte šťastie! — vrátila sa o niekoľko sekúnd. — Oproti je zastávka nákladných taxíkov, ale ak chcete, aj my vám môžeme došikovať...

—Ďakujem, radšej sám, — skočil jej do reči a položil päťstovku na stôl, za ktorý si už predavačka sadla.

Taxikár mu pomohol; najsamprv spolu vyniesli stôl, potom obaja chytili po dve stoličky.

—Užívajte ho v zdraví, — vrhol taxikár pohľad na súpravu a pokojne vyčkával.

—Aha, nech sa páči! — a podal mu dve stovky sprepitného.

Taxikár sa ani nepoďakoval, sklamaný tresol dvermi. Možno, že na chodbe si aj odpľul.

Asi hodinku posúval časti súpravy sem i ta a prestal až vtedy, keď si bol istý, že nábytok je na najideálnejšom mieste. Najbližšie ku kuchyni, no nie vo dverách izby.

Sadol si za stôl. Jasal od radosti, bol šťastný, že urobí radosť aj manželke. Aké to bude pre ňu prekvapenie! Bol zvedavý ako malé decko na reakciu na svoj fígeľ.

Z predizby počul nejaké zvuky. Otvorenie a zatvorenie vchodových dvier. Potom manželkin hlas.

— Tak, toto je naša ríša! Nono, — zachichotala sa, — nemôžeš ešte tro
šičku počkať? Času plné vrece! Manžel príde až o tretej.

Žeby halucinácie? Neveril vlastným ušiam. Vstal a prudko otvoril dvere dokorán.

Tí dvaja v predsieni strnuli. Manželkina tvár sa znetvorila od ľaku, chcela vykríknuť, ale ústa ostali nemé. Videl muža svojho veku, čo pomaly odtiahol ruku od manželkinho drieku.

Oboch zabiť, napadlo ho, keď v hrudi pocítil bolesť akoby ho boli bodákom preklali. Niekoľko sekúnd na nich meravo hľadel, potom pokojne prešiel popri nich a vykročil z bytu.

Rozhodným krokom kráčal preplneným chodíkom, ale ani sám nevedel, kam sa ponáhľa.

Mária Fazekašová

Prečo

Prečo tá pieseň ticha
prenikajúca sluchom
k pamäti
Prečo mrazivá ruka vetra
na zátylku a vôkol pevný
suchý vzduch Prečo
každým krokom
ustupujúca dôstojnosť a
hrdosť skál

Prečo pri horizonte hranica
šialenstva (pretože hranica
musí byť) Ako riecť
nevyloviteľné (Ako
smädnému morská vlna ako
rukám mihajúca sa ozvena
očiam úzka žiara slnka)

Objektív zreničky
sústredený na kamienky
ktorým narastú nohy
pohnú sa k vyschnutému
kriaku
v nádeji okrového tieňa

Prečo to všetko keď
slová nestačia keď aj
farba je len jedna

Jastrab krúži
nad skalami
ktoré ako v rozprávke
sa za nami
zatvárajú

(Gobi-Yolinam, 1989)

Medzihviezdna istota

Nebo sa skláňa .
k zemi
pod ťarchou hviezd

túžba ja dúha klenúca sa
vesmírom

Mám ťa na dosah hlasu na
dotyk myšlienky Každá
noc mimo teba je
ubúdaním mesiaca

Vzdych a vzlyk
sú hmlou na
serpentínach
stretnutia

Si blízko
lebo si ťa uvedomujem
Si neskutočný

Kúzelník

Z teba mám v očiach modré nebo
V hrsti trocha radosti
To z teba mám istotu
keď chodím po zemi
a všade šliapem po cudzích hriadkách
Listuješ vo mne ako v zošite
Listuješ mi v žilách
Všetko zlé čo je vo mne
čo je vôkol nás
zmetieš jedným slovom
nežným milým slpvom
Pošepneš mi ho
a zobudím sa z prehrozného sna
Dotkneš sa ma
a premením sa na lúku
po ktorej sa kotúľame
v objatí myšlienok
na uplynulé more
Vykúzliš mi kúsok zeme
hrudu do hrsti
zrnko prachu do oka
Zaženieš šelmu strachu
do krajiny nedotknuteľnosti
Karavány snov
sa striedajú
A čoraz častejšie

Nemáme o nič menšie túžby
než je vánok preletujuci
medzi konármi stromov
Dotkneš sa ma prútikom a
živá voda vo mne stuhne na
kameň v očakávam nového
okúzlenia

Alexander Kormoš

Aforizmy

Tí funkcionári, ktorí navzájom navrhujú jeden druhého na vyznamenanie, prežívajú asi takú rozkoš, aká pochádza z bozkávania svojich vlastných rúk.

Mnohí sa nazdávajú, že preto dostali do rúk svoju funkciu, aby pomocou nej panovali nad fyzicky a duševne pracujúcimi, a nie preto, aby im slúžili.

*

Mnohí si namýšľajú, že spolu s funkciou dostali k nej zároveň aj odbornú znalosť a spôsobilosť.

*

Niektoré oficiálne listy majú preto takú pedantnú formu a zdvorilý tón, aby tým zahalili hnus a nenávisť odosielateľa voči adresátovi.

*

Mnohí funkcionári žijú z našej práce sedemkrát lepšie než my.

*

Nie som spokojný s nikým a s ničím, no najmenej sám so sebou. A iba preto som šťastný, že som taký nespokojný.

Gregor Papuček

Podpilíšska

(V ľudovom tóne)

Tak nám povedali zo
sebeckej chuti: „Nech
sa ten váš Pilíš
—ľalia voňavá—
ej, nech sa na vás zrúti!"

Nezrútil sa Pilíš, zrútili
sa sami. Ostali však po
nich
—ľalia voňavá—
ej, pokrytecké klamy!

Zhora chlapci, zhora
novinečka ide,
že nám pod Pilíšom
—ľalia voňavá—
ej, že nám dobre bude!

Že nám dobre bude,
budú nás mať radi. Že
nám všetko dajú
—ľalia voňavá—
ej, naši kamaráti!

Naši kamaráti, naši
dobrí bratia. Že nám
všetko vziate
—ľalia voňavá —
ej, že nám všetko vrátia!

Naši kamaráti veľmi
prajní boli: „ponúkli"
nám štedro
—ľalia voňavá —
ej, svoje vlastné školy!

Svoje vlastné školy,
svoje vlastné zvyky,
svoje vlastné slová
—ľalia voňavá —
ej, svojich rečí šíky

Nevieme už sami,
či sme *my,* či *oni,*
že už ten náš jazyk
—ľalia voňavá —
ej, deťom cudzo zvoní!

Jazyk cudzo zvoní,
plaší dcérku, syna;
vnuk nechápe deda
—ľalia voňavá —
ej, čiže je to vina?!

Čiaže je to vina? Len tej
naše) Matky, čo má pre
nás súcit
—i'aíia voňavá —
ej, prinajmenej krátky!

Ty naša krajina, naša
rodná Mati, či nám budeš
aspoň
—ľalia voňavá —
ej, slzy utierati?

Ach, Mamenko naša, keď
nás tak máš rada, prečo si
nám slzy
—ľalia voňavá —
ej, päsťou utierala?!

Päsťou utierala, jazyk
vytrhala, menšinový
chlebík
—ľalia voňavá —
ej, na nože merala!

Ej, Mamenko naša,
keď nám chceš tak dobre,
prečo naša Pravda,
—ľalia voňavá —
ej, za dverami žobre?!

Pravda za dverami, a
my vonku nemí.
Čože to za hroby
—ľalia voňavá —
ej, v podpilísskej zemi?!

V podpilísskej zemi
zahojí sa rana.
Vyrastie z nej ešte,
—ľalia voňavá —
ej, pravda zakopaná!

Poznámka • Spievať sa môte na nápev ľudovej piesne „ Zhora chlapci, zhora " v zbierke Zahučali hory str 167

Oldřich Kníchal

Jadro veci

Všetko je dočasné, ale ja nechcem čakať až dovtedy. Iva Vavrová prehovorila sama k sebe svojím tajným jazykom a začala si pomaly a systematicky navliekať pančucháče. Kde to len žiješ, ušlo jej z pier pri letmej spomienke na Valeriána, ku ktorému pocítila už len útrpnosť, kde to žiješ, keď sa nazdávaš, že voľačo môžeš dosiahnuť iba úprimnou snahou, hlboko, to si iba myslíš. Vždy sa budú pozerať na teba ako na blázna. Neblázni. Ty nie si ten typ, ktorému by sa ušlo od lakťov.

Zase očko, strnula na chvíľu, keď zistila, čo sa stalo s pančucháčmi. Mala si kúpiť ešte jedny, rezervné. Ale čo. Zase sa uchýlila ako v obrane k svojmu tajnému jazyku, ktorým si vždy pomohla. Vlastne skôr k metajazyku, čo je za ním, taký odchytávač nezmyslov, ktoré by ju inak vyviedli z rovnováhy. Pôsobí to vždy blahodarne, keď sa môže povzniesť nad každodennosť a zvážiť ju s odstupom, bez zbytočných vášní a roztrpčenia, prípadne ju nechať bežať ďalej. Hneď si dá dvadsať kvapiek, ako radí filozof, a pomaly počíta do dvadsať. Nenechám sa predsa umoriť banalitami, chlapče, pokračuje v predstieranom dialógu, a aby si vedel, ani mi nenapadne vziať ten zmätok a odniesť ho do opravovne, toho sa odo mňa nikto nedočká, ani ty. S tým očkom ešte vydržím do zajtra a potom sa uvidí. Nech si také pančuchy nosí do opravy niekto iný a nech sa niekto iný zmieruje s tým, že to ide len tak, nechávať si to opravovať donekonečna. Ja teda nie. Možno že ty si už taký. Taká včielka, ktorá si vytrvalo znáša do svojho úľa, až ju celkom náhodou rozmliaždia a pritom ani nevie, čo sa s ňou vlastne stalo. Nechcem byť včielkou, ktorej to najsladšie zhltne niekto iný.

Iva sa rezolútne vztýčila a dôkladne sa prezrela v zrkadle. Očko nieje na príliš viditeľnom mieste, nejaký čas to vydrží. Pohľad jej skĺzol na noviny odložené už pár dní na taburete: VŠETKO PRE ČLOVEKA, prečítala titul obrátene so sklonenou hlavou, zodvihla sa a červeň z tváre jej pomaly

opadávala. Po chvíľke si uvedomila, že v izbe je chladno. Nekúrilo sa najskôr preto, že už bol hlboký apríl.

Než príde jej susedka Ilona z nočnej smeny, postaví na čaj a vhupne pod deku. Než zovrie čaj, prečíta si poštu. Prvý list, čo jej príde do nik, je od neho. Chrobáčik, tak ho kedysi oslovovala, jej určite nepíše nič nového, vie to už naspamäť, tak načo sa zbytočne kamsi vracať. Kamarátka z rodného mesta píše, že by ju rada uvidela, nech dá o sebe vedieť, až sa rozhodne navštíviť rodinu. Aspoň tento list sa neminul cieľom, odteraz bude mať viac času aj pre svojich priateľov. Iva by si najradšej povedala niečo povzbudivé tým svojím jazykom, ale nevyjde jej to, na variči odrazu zahvízda čajník a takmer súčasne cvakne v chodbičke zámka. Vždy sa takto počujú, keď niektorá z nich prichádza a odchádza, chodbička je totiž spoločná.

—Ahoj, prídeš na čaj? Vieš predsa, že som ti dlžná.

Ilona zastane vo dverách, chvíľu je ticho.

—Ak si sama, tak áno.

Iva sa usmeje. Niečo si myslia potom to aj povie. — To je ale hlúpa otázka. Chceš do čaju cukor alebo radšej sirup?

—Radšej sirup. Zohnala som si pár bonov—naviazala bez súvislosti. — V kaviarni. Tebe je zima?

—Včera to tu začali opravovať, ktovie dokedy. Našinec si už zvykol.

—Aj na samotu? — Ilona zodvihla mierne obočie.

—No toto! — Iva zasykla nad svojou nešikovnosťu. — Všetko to tu bude polepené. — A sklonila sa pre handru, aby poutierala rozliaty sirup. — Čuš, prosím ťaí

Ilona sa zdvorilo odmlčala.

—Radšej spím v zime. — Iva naliala vodu do dvoch pohárov od horčice, usrkla si a zanovito hľadela pred seba. Ilona sa vševedúcky usmievala.

—Nechaj, nemá to cenu — Iva sa zahniezdila. Tajný jazyk jej %7povedal službu. Chcela povedať čosi iné, nie takto sa na ňu zahnať. Ilona je síce primitív, ale inak fajn kamarátka. Poľudštená opička. Vedela hneď, o čom začne. Vždy na jedno brdo. Muži, bony, kaviareň, pletky z práce. Vždy spustí ten svoj otrepaný šláger na plné obrátky Počúvajú, lebo si už

zvykla, lebo bývajú v jednom apartmáne, lebo Ilona nebude nikdy iná, lebo. .. Niekedy ju počúva skoro rezignovane, je to akýsi spôsob rozptýlenia, no niekedy ju musí zaraziť, inak by takto vydržala aj celý boží deň, lenže tu to nevydrží. Totiž presnejšie povedané, nevydržala by bez cigarety, lebo u Ivy je prísny zákaz fajčenia, zóna čistého vzduchu. Iva sa kedysi pokúšala obrátiť Honu na správnu cestu, od istého času sa o to prestala pokúšať. Mám toho už plné zuby, tých všelijakých otráv, povedala jej navonok zmierlivo. Ilona predstierala, že nechápe.

— Tebe je to asi jedno. Denne umierať na nejaké otravy, aj keby si nechodila skoro nikam, len prešla ulicu, chápeš to?

Ilona mala ako vždy pripravenú prostučkú odpoveď. Že na niečo sa zomrieť musí, že tí, čo pili, zomreli, a tí, čo nepili, zomreli tiež a tak ďalej. Ty vždy musíš byť extra, vzdychla si. Nie si ty tak trochu panské decko?

Iva venovala svojej susedke skúmavý uprený pohľad. Panské? Musí si tú odpoveď ešte len pripraviť. Panské. Ona, teda Ilona, sa považuje zrejme za proletárku. No povedzme, myslí si, to by lepšie sedelo jej mentalite, prečo nie, a vôbec. Tak teda panské. Ale to už počula kedysi hrozne dávno. Kedysi sa za to ako decko hanbila. Napríklad preto, že v nemocnici jedla z taniera a nie z plechovej misky ako chlapec naproti. A pritom neviemčo by dala za to, keby to bolo naopak, jej by bolo chutilo z tej misky ešte väčšmi, detvákom vždy chutí viac to, čo vidia u druhých. A potom vraj panské.

Ale panské bolo v očiach cudzích vojakov, keď mali v byte parkety a na nich koberce a to nie ledajaké, ale takpovediac skoro perzské. Rodičia panského decka sa báli, že im tí vojačikovia niečo urobia za tie koberce a parkety a vôbec za to, že si žijú tak nehorázne inak než oni so svojimi samopalmi a machorkou. A akoby zo strachu pred možnými následkami všetky tie parádne koberce zvinuli, upratali kamsi do komory a parkety, aby zbytočne nebudili pohoršenie svojím leskom, posypali smetím a pilinami, takže sa celý byt premenil na cirkusovú manéž. Len aby to niekoho neprovokovalo, len aby sa nestalo niečo zlé práve teraz, keď sa vojna chýli ku svojmu definitívnemu koncu. Aj kúpeľňa bola panská záležitosť. Prechádzali okolo v čižmách a pýtali si vedro s vodou. Čo si mali počať. Pár

dní pred koncom vojny vojačikovia dovliekli kumpána pod obraz, celého sinavého a v bezvedomí, tiahlo z neho denaturákom. Našťastie tam, kde zostal ležať, bola dlážka, nie koberce. Koberce mohol mať len vyložený buržuj. Iva dopila čaj a vrátila sa do prítomnosti. Ona že je panské decko?

—Podľa toho, ako to myslíš — odvrkla Hone. —Kedysi som neznášala hubertusy a teraz neznášam šustiaky. Uniformita ja podľa mňa pochopi teľná ešte tak na cintoríne, nemyslíš? V tej chvíli jej jazyk úplne zlyhal, ne chala sa chytiť do pasce banalít.

—Ty si dnes určite vstávala ľavou — pokúšala sa Ilona o vtip. — Možno, že máš aj pravdu, ale na to tu nie sme dostatočne zariadení. Náhodou, ak to nevieš, najľahšie môžeš prežiť, ak sa prispôsobíš, je to vedecky dokáza né, fakt.

—Ďakujem za radu, nie som masochista.

—Nemusíš byť, môžeš si predsa myslieť svoje a je to v pohode.

—To si aj myslím, lenže kto bude stáť o nemého.

—No veď — a Ilona si ukázala na ústa, lenže táto dilema sa jej netýkala. — Takže ja som podľa teba masochista. To som ani nevedela. Dozvedela som sa to až od teba.

—A koľkí sa to o sebe ani nedozvedia — podpichovala Iva. — Tak si na to zvykli, že im to robí dore. Úplne sa v tom vyžívajú a dokonca podo zrievajú iných z nepochopenia.

—Tak teda aj ja robím všetko zbytočne — Ilona pohoršene obrátila oči v stlp. — Mám si myslieť, že som pri tých chudákoch zbytočná, nie?

Ilona pracovala v nemocnici. Pravidelne odchádzala na nočnú a vracala sa až nad ránom. — Každý má predsa nejakú prácu a vidí v nej nejaký význam.

Iva mala už-už na jazyku vetu, ktorá by bola patrila skôr Valeriánovi, keby to malo nejaký zmysel, ale zdržala sa. Ilona by ju nemusela pochopiť, a tu predsa nejde o ňu, načo teda zbytočné nedorozumenie.

—Teba sa to predsa netýka, nikto ti za to nebude umývať hlavu. Ne chajme to už radšej, asi máš pravdu s tou ľavou nohou, necítim sa dnes vo svojej koži.

—Nič sa nestalo a ak sa stalo, tak prepáč, — Ilona sa zatvárila blaho sklonne.

Za oknom prechádzala hustá hmla a zhora na tie sivobiele závany priliehal hustý dym, valiaci sa z neďalekého komína. Ilona vydržala meditovať iba chvíľu. Svoj záujem usmernila tentoraz čo najnenápadnejšie do blízkosti Ivinho súkromia a to tak, že sa spýtala nepriamo.

—Prečo si sa vlastne stadiaľ vrátila? — To bola narážka na jej nedávny pobyt v Paríži.

—Vlastne ani neviem. — Ivu znepokojilo, že by mala odpovedať nieko mu na otázku, ktorú si v poslednej dobe sama kládla toľkokrát bez toho, že by si na ňu mohla uspokojivo odpovedať. Nevidela však v jej otázke žiadny bočný úmysel.

—Naozaj neviem. Niekedy môže byť dôležité už len to, že sa človek mô že vrátiť. A ja som sa mohla a nielen mohla, mala som aj dôvod. Ale to je iná vec.

Ilona chápavo pokývala hlavou, ale tým posledným vývodom sa nedala zastaviť.

—A ešte stále máš? Ten dôvod.

Iva sa strhla. Tak ona Ilona niečo šípi?

—Prečo sa pýtaš?

—Divíš sa? Dosť dlho som vás vídala spolu, takže sa hádam len môžem spýtať.

—Robí ti to starosti? — Iva sa nechala vyprovokovať jej všetečným tó nom.

—Povedzme, keby sa ti niečo stalo, proste keby si to mala za sebou už tam, čo by si urobila v tom prípade? Vrátila by si sa alebo nie?

Iva očervenela a chvíľu šiju pohŕdavo prezerala. Uvažovala o tom, čo sa Ilona mohla dozvedieť o jej vynútenom pobyte v nemocnici a zrazu mala pocit, že sa jej niekto celkom cudzí pozerá do najtajnejších záhybov súkromia, alebo dokonca, že sa stala obeťou nejakého sprisahania. Nemohla pochopiť, kto sa k tomu prepožičal a kto j ej to doniesol. Také primitívne a podlé.

—Ilona! — červeň jej medzitým opadla — čo všetko to má znamenať a kam chodíš na tie reči?

—Čože mám mať a odkiaľ? — Ilona vytiahla obočie. — Prepáč, ak som povedala niečo, čo som nemala.

Iva vyskočila zo stoličky.

— Ty vieš dobre, či si to chcela povedať. Kto ti to povedal, on? On?

Ilona mlčala.

— Tak aby si vedela, môžeš byť spokojná. Keby som to všetko, ako ho voríš, mala za sebou už tam a vtedy, tak by som sa nevrátila. Nevrátila by som sa nikdy!

Iva schmatla zo stoličky sveter a vykročila do predsienky, kde mala na vešiaku zavesený zvrchník a kde stáli dva páry lodičiek. Ilona pochopila, že rozhovor je ukončený a prešla bez slova do svojej izbietky. Iva, teraz už pokojnejšie, prehliadla od prahu svoje úbohé kráľovstvo — zastlanú posteľ, knihovníčku, v ktorej trónila červená väzba encyklopédie Petit Larousse a stôl pokrytý igelitom — a štrkotajúc kľúčami vyšla na chodbu. Než dospela na jej koniec, stačila si zapnúť gombíky na raglánovom kabáte a do čela vtisnúť pletenú vlnenú čiapku. Pri východe sa ohliadla ako na rozlúčku. Odzdravila jej tabuľa s pozláteným nápisom Ženské domovy na belasom pozadí. Stanica núdzového pristátia kdesi uprostred dlhej cesty. Rovnako ďaleko od domovského prístavu ako k cieľu, ktorý je odrazu tak vzdialený. Pred rokmi sa rozhodla pre francúzsku filológiu, príbuzní ju dokonca povzbudzovali, až vyštuduješ, môžeš si vybrať omnoho lepšie ako doma. Doma, to je malomesto, sestra a matka, ktorá pomaly speje do úradníckej penzie. Strýko vo veľkom meste: Nechceš sa predsa zastaviť na polceste. Máš hlavu na viac. Iva:Strašne rada by som sa chcela učiť. Strýko: Ak chceš, môžeš bývať u nás. Po roku sa sťahovala sem, u rodiny to nešlo, tá zviazanosť a záväznosť, vďačnosť a ohľady. V inzertnej kancelárii jej skrížil cestu nenápadný mladík s podobným osudom, ako usúdila pri jeho prvých slovách. Hľadal si podnájom. Chystala sa vtedy na niekoľkomesačný pobyt do Paríža. Podarilo sa. Iva je v Paríži, býva u solídnej rodiny, nakupuje pre domácnosť, urobí čo treba a opatrí deti. Chlapca a dievča. Vyprevadí drobizg do školy a až potom sa dá do domá-

cich prác. Domáca pani sa jej vypytuje na domov a čuduje sa, prečo také šikovné dievča neštuduje na štipendium, keď si niekto vôbec želá, aby sa naučila dôkladne cudzí jazyk, alebo prečo si na taký pobyt nezarobí doma. Iva sa iba smeje, ako by mohla dostať alebo zarobiť si, nevie si to predstaviť a pomaly to nedokáže domácej ani vysvetliť tou svojou neuhladenou francúzštinou.

Za domom je park a tam si Iva poobede sadne s deťmi a učí sa s nimi pesničky. Rozpovie im, ako sa učila sama s otcom, ktorý už pravda nežije, zomrel, keď ešte bola skoro taká malá ako ony, keď ešte chodila do tej malej školy. Otec na prázdniny vždy cestoval so spolužiakmi do Paríža. Na bicykli. Naozaj, na bicykli, presviedča, keďže dietky pritom preťahujú obličaj, nedôverčivo si prezerajú svoju pestúnku. Ony predsa cestujú s otcom a mamou jedine autom — skúmajú rysy tej mladej a ani nie tak peknej cudzinky trochu ľútostivo, azda preto, že nemá ani ocka ani auto a teraz nie je ani doma, ale kdesi celkom inde.

Iva si spomína, ako keď navlieka korálky. Doma narazila na múr. Načo je to dobré, keď jej to nikto nepotvrdí, nebola tam predsa na žiadne odporúčanie, nieje teda v katalógu, nemá šancu. Je ako tovar vyrobený podomácky a nie na továrenskej linke, aj keby bol neviem ako skvelý.

A to že robila celý deň a ani trochu jej to nevadilo, posluhovať ako nejaký bíreš, vyhadzovali jej na oči. Ako to, zvažovala, že títo ľudia majú v sebe toľko zloby a nemôžu preniesť cez srdce ani to, že niekto získa — nie na ich úkor.

Tam by ju to teda ani nenapadlo, odpovedala v duchu Done. Rozprávala sa potajomky so svojím Valkom na diaľku, keď ju prepadli pochybnosti, že jeho náchylnosť k nej by nemusela byť večná a najradšej by sa bola vrátila hneď a bez váhania. Nebol to ani Paríž, ktorému by dala prednosť pred ním, keby bol o to stál, čo ako lipla na tej ceste, vzdala by sa jej kvôli nemu, keby... Všetky veci nemožno pomenovať, človek niekedy zotrváva radšej v stave niestoty, radšej podľahne sebaklamu, než aby si priznal ak nie celú piavdu, tak aspoň polovičnú, radšej zahorí presvedčením, že ju má takú, akú by ju chcel mať sám pre seba a v tejto chvíli Iva rada poprela, že by si nebola istá tým, čo pre ňu znamená jej vzťak k Valéria-

novi — tomu nenápadnému mladíkovi, ktorého poznala v inzertnej kancelárii — a keď nadišla chvíľa rozhodovania, rozhodla by sa ľahučko pre návrat.

Na Juh sa teda už nedostala. Tam, kde chcela uvidieť priamo prd sebou obraz čiernych havranov nad obilným poľom, vdychovať vôňu cyprišov a mandľovníkov, v Arles postáť pred zrúcaninami gréckeho divadla, v Avignone pocítiť mocný severozápadný mistral. Elyzejské polia sú nielen v Arles, ale aj v Parili. No práve v Paríži ju zastihla tá nečakaná správa, ktorá zapôsobila ako krupobitie. Miesto mistralu studený vietor a na hranici odvial z pamäti úsmevy parížskych ulíc.

Pri intímnom osvetlení v izbietke za modrou ceduľou s pozlátenými písmenami Ženské domovy začerstva vyklopila Valeriánovi príhody z cestovnej kabely. Siluetu vlastného profilu, ktorú si vysedela na Montmartre za päť minút a za dvadsaťpäť frankov, zavesila v igelitovom vrecúšku do šatníka, aby si tamto miesto mohla predstaviť každé ráno a aby si mohla povedať, že sa tam ešte raz vráti.

Neblázni, dohováral jej. Hádam si tam nenechala srdce.

Srdce — tam?

Nemohla prehliadnuť, že Valerián považuje jej nostalgiu za akýsi druh exotiky, za ohnivožlté škvrny na palete všedných dní. Za niečo, čo nieje zďaleka nutné k životu. Prejavil síce porozumenie pre túto, ako sa vyjadril, vášeň, ale nebol ochotný pripustiť, že je to viac než umáranie sa za vidinami. Nie, Valerián sa poddával iným predstavám, nemohla by však povedať, že svojim. Boli to predstavy, ktoré definoval niekto iný a on si ich iba privlastnil. Pobádala, ako priam skučí po tej nepatrnej istote, ktorú mu poskytuje jeho miesto v redakcii a dokonca i prísľub akej takej strechy nad hlavou. Istota, ktorá mu jednako dokonale ladí s jeho predstavou o pracovnom profile, ktorá mu bola vnútená. Celá jeho existencia je zreťazená týmito predstavami a on si voľká, že táto nutnosť nieje nič iné než možnosť voľby a koniecckoncov sloboda konania.

Nemohla vystáť ten jeho sadlový alibizmus zabezpečenej existencie a neprejavovala žiadne nadšenie ani nad jeho zaujatosťou pre drobné každodenné lopotenie, o ktorom sa nazdával, že ho raz privedie k vyšším mé-

tam, ide len o to, niekde začať. Odhaľovala korene jeho spokojnosti z dobre vykonanej práce a robila si žarty z dvoj- či trojtuctov jeho viet, ktoré sa ako vajce vajcu podobali plamenným výzvam na záchranu sveta a za nastolenie univerzálneho dobra. To všetko komentovala skôr ľahkovážne či s nádychom irónie, ešte stále pri doznievaní spomienok, ktoré mala pred očami ako obraz, prežívaný krátko po odchode z galérie veľkého sveta, obraz, ktorý ešte stále kontrastoval so zlatožitou nostalgiou tunajších parkov a záhrad. Ešte stále si dokázala vybaviť leto tak naliehavo, že ju blížiaca sa zima nemohla vyviesť z miery.

Až o krátky čas, keď ich z parkov vyhnali prvé mrazy, zo strún neskorej jesene namiesto sentimentálnych akordov zaznel vysoký rušivý tón. Videli sa takmer denne, v kaviarničkách a pivniciach, kde medzi hosťami dokáže prejsť nerušene iba štíhla obsluha a kde je pri stole priestor nanajvýš pre dve k sebe sklonené hlavy a len pre dva páry rúk zakliesnuté do seba navzájom. Tieto ohnivká, navonok tak spoľahlivé a bezpečné, sa im po niekoľkých týždňoch odrazu rozpojili. Musela poznať Valeriána ešte raz, aby videla jasne, na čom je. Zmiatlo ju to. Zmiatlo ho to. Keď mu oznámila, na čom je, na čom sú obaja, bol zaskočený, nedokázal uniesť tú ťarchu. To bola teda tá skúška, ten lakmusový papierik. Ako to, že sa potom nemohla rozhodnúť inak? Zdrobnelinu Valko vyškrtla zo svojho tajného slovníka, Valeriána vypovedala zo svojich výsostných vôd.

Keď sa vrátila z nemocnice, zlatožlté lístie stromov už pokrýval sneh.

Autobus stál pripravený k odchodu. Iva naskočila ako posledná, našla si miesto, dopadla vyčerpané na sedadlo a až teraz si uvedomila, že šiju ostatní cestujúci skúmavo obzerajú. Prečo sa divia, už sa predsa rozhodla, netreba. Podvihla sa, upravila si pod sebou kabát. Z kabelky vyňala útlu knižku a roztvorila ju podľa záložky.

Listy z Provence.

Na okamih privrela oči.

(Úryvok z pripravovaného románu)

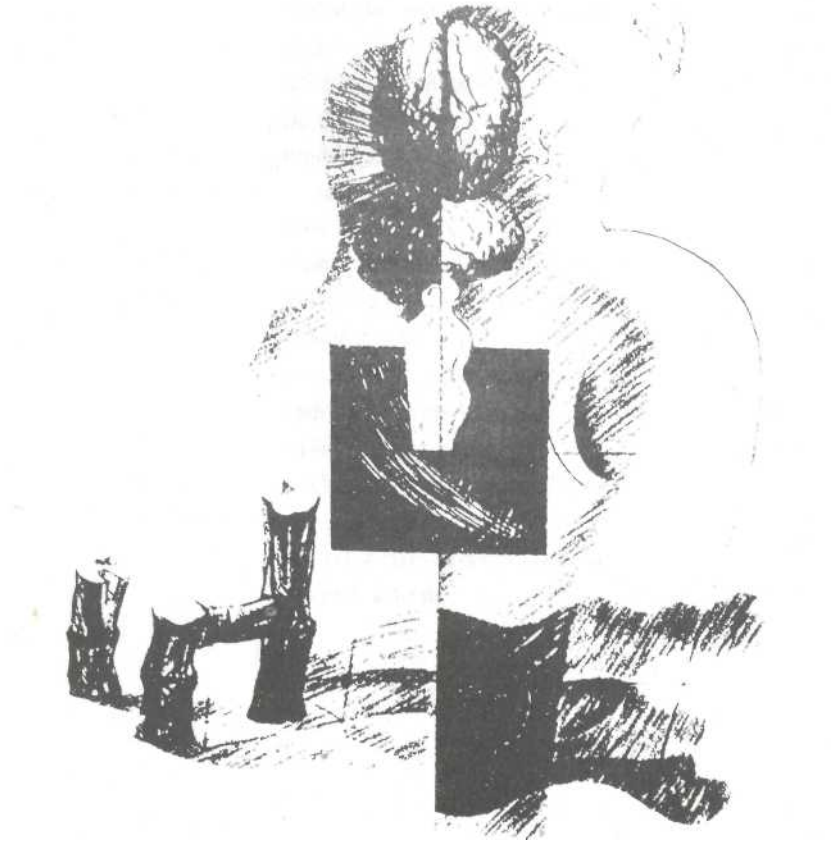
Na našom poli

zachmúrené slnko
nezohrieva
ani plytkú stojatú vodu
neprebúdza naše
svedomie
medzi tvrdými hrudami
len duše divých kvetov
prežívajú jar
v nečase časov v
predbúrkovom tieni po
búrke len dobrí vtáci
— dravci nášho úhoru
hnojeného kosťami predkov -
sa radujú
zapriahnuté kone
— otroci otrokov—
už neorú brázdy
pluhy chrlia zem po
buldozéroch
lež či sa nám
medzi nebo a peklo
dakedy vráti raj
veď (aj) sami sa vyháňame
z priestorov vlastných slov a
myšlienok
s tanistrou spomienok

plnej trpko-sladkého ovocia
nedokážeme prekonať ani sami
seba
  strácame
najdrahšiu niť podstaty čo
nás sem viazala k nášmu-
cudziemu stratenému raju
  po zrade vernosti nemôžeme
byť svoji darmo sa búrime proti
burine tá prežije
naše bojazlivé kroky
po cestičkách dejín
budúcnosti
  márne chceme pestovať
bárs aj orchidey v
ohradených záhradách keď
sme raz (a naveky) stratili
pôdu
z ktorej sám od seba rástol
radostný zármutok našich
praotcov
  ich už nebolí náš cudzí smiech
ani naše prisvojené slová aj keď
z ich rozpadnutých tiel vyrástli
korene

našej potratenej prítomnosti sme
  ako stromy z jedného kmeňa
lež prelínajú sa nám konáre
rastieme na všetky strany a v tej
  výške zabúdame na zem
z ktorej by mali vzklíčiť
naše semená
na poli
kde vrana vrane oči (ne)vykole

Ján Medvecký

Zlepšovák

Sedí si inžinier Janko Oštiepok, sedí v kancelárii za vrchstolom, slzy má na krajíčku. Akoby aj nie! Pred chvíľou objavil nový, úplne prevratný výrobný princíp. Fantastické úspory — materiálu, energie, pracovných síl —najmenej dvadsať miliónov korún len v jeho podniku! Možno, že iný by od samej radosti už krepčil odzemok, ale Janko je skúsený zlepšovateľ a vynálezca, preto mu hlavou vŕtajú tie najčernejšie myšlienky. Dobre, že už na vlastný pohreb nemyslí, na troje nezaopatrených detí, na milovanú manželku — nastávajúcu vdovu... Jedna výčitka svedomia stíha druhú, druhá tretiu, tretia štvrtú... entá enplusprvú...

— Čože som to len vykonal, kamaráti moji?! Musel som akurát ja na ta
ké čosi prísť? — bedáka v duchu náš inžinier a čoraz viac sa ho zmocňuje zlé tušenie, že udalosti dostanú závratný spád.

A už sa jeho predtucha splnila! Zvoní telefón. Volá referent pre zlepšovacie návrhy a takto milému zlepšovateľovi čistí žalúdok:

— Veď si mi ty, Janko, robotu narobil! Zaregistrovať prihlášku zlepšo
vacieho návrhu, vyžiadať si posudky od kompetentných, vypočítať od menu, a keď sa ukáže, že táto by bola privysoká a realizácia náročná, zlep šovák ešte zamietnuť! Tak, ako väčšinu predchádzajúcich!

Lenže týmto sa celá záležitosť ani zďaleka neskončí, lebo Janko Oštiepok sa odvolá a na odvolacej komisii mu zaručene chytia stranu. Vzápätí sa podnik odvolá ešte vyššie a roztočí sa povestný zlepšovateľský kolotoč, ktorý sa definitívne zaistí až uložením zlepšováka do toho najzapadlejšieho kúta v trezore, odkiaľ ho už ani archeologická expedícia v roku 500 nevyhrabe.

Veru, pre takých, ako je nás Janko, ešte všade ruže nezakvitli, a ak, tak iba s poriadnymi pichliačmi. Práve preto u súdruha riaditeľa už vyluxovali koberec, ktorý túžobne čaká na tvoje topánky, náš milý Janíčko! Veďže sa netvár tak kyslo, keď ti direktor podáva ruku, potľapkáva ťa po pleci a a hovorí:

—Nuž, ale si nám ty vyviedol, Jano! Čím sme ti ublížili, povedz?! Či sme ti niekedy zabudli zvýšiť plat? Či sme ti niekedy nevyplatili plné prémie? Či sme ti niekedy odmietli zahraničnú rekreáciu, keď si o ňu žiadal? Prav daže nie! A ty sa nám chceš takto odplatiť, na posmech nás priviesť... Čože si o nás pomyslia v iných podnikoch, na generálnom, na ministerst ve, keď vyrukujeme s tými dvadsiatimi miliónmi?! Najskôr toto: „Súdru hovia, a čo ste doteraz spali, keď ste zrazu objavili také veľké rezervy?!" Naozaj, Jano, miliónik-dva do roka, to by sme ešte ako-tak zvládli... Do konca by sme ten tvoj zlepšovák aj realizovali, keď aj nie naozaj, aspoň naoko... Aj odmenu s prémiou za ušetrenú energiu by sme ti vyplatili, keď aj nie naozaj, aspoň... Do televízie a do rozhlasu by sme brnkli, nech sa prídu na teba pozrieť — na nášho prvého zlepšovateľa-milionára! Ešte raz si, Jano môj, všetko dobre rozmysli! Možno si sa aj kdesi sekol... Nera di by sme ti robili napriek, ale keď nás k tomu prinútiš... Tak choď a premýšľaj!

Neostávalo neborákovi ozaj nič iné, veď skrytá vyhrážka, či skôr posledné vážne varovanie z direktorských úst — to nieje špás. Príde teda inžinier Jano Oštiepok naspäť do svojej kancelárie, sadne si a rozhutuje nad vlastným smutným osudom... Iba keď tu od radosti zvýskne, do dlaní si tľapne a ako Ďurko Jánošík až po samú povalu vyskočí!! A najradšej by nahlas kričal, nech všetci počujú, na čo prišiel:

—Juchú, chlapci moji, dobre je!! Veď ja som sa naozaj sekol! Žiadnych dvadsať miliónov! Žiadna úspora energie a materiálu. Jednoducho nič...!!!

Ach, ako mu odľahlo! Od radosti sa hneď vybral do neďalekého pohostinstva zapiť svoj životný úspech, spočívajúci v tom, že sa šťastným riadením osudu nestal objaviteľom prevratného výrobného pricípu!

Pavel Samuel

Výstižné postrehy učiteľa Chrenku

Motto: Aby vás, žeby vás...
draci sedemhlaví!
Históriu ľudstva
nikto nenapraví?!

Rád si vypočujem hocikoho mienku,
nadovšetko názor učiteľa Chrenku.
Diagnózu dneška on vraj pozná presne:
Musíš vraj prehltnúť aj pilulku tiesne.

Klobásy sa krátia, kuchári sú tlstí, štedro
rozdávajú dary z prázdnej hrsti. Pasienky
sme vo sne zelené mávali, poslušné paripy
do jatiek cválali.

Zjedli sa klobásy, no rastú už morky, žije
však pamiatka: sláva Krásnej Hôrky.
Každý Slovák tuná — či pije, nepije,
nemôže sa zbaviť asimilácie.

Niet nové pod slnkom. To je súhrn umu.
Vzchop sa, ak máš ešte len štipku rozumu.
Tanci skvelý valcer, krepči po valašský.
Mesto, abo vidiek? Či ťa drvia triašky?

Spievaj bárs maďarsky, nijaká to psota,
nápev je ten istý — historická nôta.
Zabudni na všetko, na báseň, na stratu,
vzdávaj hold životu, jeho majestátu.

Zvelebuj bárs prácu, abo zmysel žitia,
polohluché uši chaosom sa sýtia.

Len samé poplachy: či zdola, či zhora, ak máš dáky zbytok, nehádž
ho do mora!

Spolok pasažierov. Kto je z nich bez viny?
Colník kontroluje vozy, batožiny. Bárskde
sa obrátiš, mrzké vetry dujú, ľudské
karavány sem-tam pochodujú.

Bárskde sa obrátiš, víchry štípu líce,
terorizmus, blud, zášť ničia kľud hranice.
Dane, clo, drahotu doba na nás váľa, kde je
spravodlivosť z čias Mateja kráľa?

Rudolf Machovič

Aforizmy

Smutný je osud herca, keď sa mu ani doma neujde rola prvého milovníka.

é

Postreh z porady: mlčať je zlato, nemlčať postih na prémiách.

*

Skleróza je najhoršou chorobou pre klebetníkov.

Aký to paradox! — Čím slušnejšie miesto, tým nehoráznejší úplatok.

*

Nefajčil, nepil, nekradol — stal sa čiernou ovcou kolektívu.

Sú veriaci, čo dokážu prepiť nekresťanské peniaze.

Je najvyšší čas, že sa zaujímame o ekologickú rovnováhu v prírode. Veď pomaly už nebolo do čoho strieľať.

* Sekretárky, ktoré nevedia

písať, zvyčajne diktujú riaditeľom.

Odkedy začal žiť na veľkej nohe, neurobil ani krok pešo.

Bol to svojrázny námesačník. Každý mesiac prepil výplatu.

V praxi rozoznávame dva druhy alkoholikov. Jedni pijú za svoje, druhí za naše.

Ak chceš vstúpiť do seba, priprav sa na najhoršie.

Pozor na pravopis! Ak vily vyjú tvrdo, ide o diskotéku.

Čo sa za mladi naučíš, na starosť aby si zamlčal v životopise.

Niektorým hlupákom je tak dobre, že by za nič na svete nechceli zmúdrieť.

Kráľom sa môže stať hocikto, ale na úlohu šaša je potrebná inteligencia

Veronka Halušková

Zrnovinka
(Matke)

hrmoce vlak
zastavený čas predbehne zmiznuté roky

hlbokou cestou sa zváža z poľa úrod
na okraji klasy
kry ich sčesali z vozov
dcéra Zrnovinka vyzbierava zašliapané semená
z uschnutého blata
zo stôp po kolesách
príde vietor Húf
potmehúdsky zmetá povrch
Zrnovinka si položí ruky dozadu
ustupuje
v malilinkej vlhkej hrsti jar
počínajú klíčiť zrnká
no púť svetom už zakorenená

hrmoce vlak
zastavený čas dobehne zmiznuté roky
možno raz i zdedený pocit

Murphyho dlhší telegram

milý môj kamarát stop základ je podľa dnešného stavu vedy naveky daný stop len povrch je premenlivý stop problém je v tom že človek už od prírody toľkokrát chcel vyzliecť svet koľkokrát sa len nehanbil stop zároveň zvyšoval nepriehľadné vrstvy zhodených dekorácií stop teraz kostru by chcel mať prevrátenú stop nečuduj sa teda mojim sčasti absurdným princípom stop čo sa môže pokaziť to sa aj tak pokazí stop s pozdravom stop

Posledný povzdych sviečky

Tak krátka je noc,
a dlhý je deň.
Kentaurus! Ty mi príď na pomoc,
keď nastane slnečná povodeň.

Milan Lechan

Nástenná povedačka

František Xaver — Ondzik senior, ináč šporovlivý a holohlavý chlap, ktorý je však v kolektíve obľúbený, každé ráno, keď vstáva zo spoločnej postele, má taký zvláštny zvyk, že sa vždy opiera o stenu. Veď prečo by sa neoprel, keď na to má?! No dobre, ale po niekoľkých rokoch spolunažívania ostala na stene s valčekovou maľbou škvrna, lepšie povedané fľak, ktorý špatil, ba až hyzdil celú miestnosť. Ondzikova družka Anča Dlaňová, žena so široko rozkročenou náručou, najprv hádzala na stenu hrach, no nepomohlo, nuž sa rozhodla namaľovať čerta na stenu, ale ani to nezabralo, takže si pani Anička zaumienila zavolať maliara, aby prišiel s vercajgom a dal stenu s malým s do pôvodného stavu.

Maliar-natierač Alexander Šnuptichl prišiel a vyžadoval od prítomných absolútnu poslušnosť. Pretože mal pod čapicou, tak šiju odložil a pokračoval v započatom. O nejakú chvíľu, keď sa nacengal o sklo prázdnej fľaše, hovorí mu Anča Dlaňová, domáca:

—Majstre, nože poďte so mnou do spálne, ukážem vám to miesto, kde si môj druh František Xaver kladie ruku a ktoré treba dať do poriadku.

Majster Šnuptichl sa zapotácal a zastenal:

—Viete, milosťpani, ja som už starý človek, koňak by mi bol milší...

Juraj Dolnozemský

Naša sila

Sirotami sme zostali
čo nám uznať
ešte stále nechcú,
aj preto so samoukom
osamelé duše
do tmy stále repcú.

Moc tvrdá vie, dobre
vie, že odstúpila od
pravdy, my
presvedčení cítime,
nemôže to trvať už
navždy.

Otcovia, matky pred
časom umreli spia
hlboko bez slova, lež
na ich mohylách
každé semeno vyklíči
poznova.

Tá jar nová prinesie
očistenú i našu
podstatu a nastokrát
znásobí tú silu zostatú.

Od osudu

Už od osudu
nepriateľmi sme si
sami sebe, že na
beznádejné
prefarbíme nebe.

Na púti žialia bezvládne
matky, strácajú deti,
prvá láska nemá pôvab,
silu, z očí slabosť svieti.
Z bezbranných rúk
všetko do bludiska padá,
nie je všetko stratené, na
bojisku sem tam jeden-
jeden básnik pravdu
hľadá.

Hľadám iskru

Hľadám tú iskru
svoju (našu) vytrvale,
odhodlane. Hľadám
ju takú, čo ešte má
svoju silu a zdravú
krvnú žilu; aby sa v
každom na vatru
rozhorela. Blúdi po
cestách čierna strela.

Iskra je malá, ja
predsa putujem za
ňou deň i noc; veď
bez nej nemám
pokoja. Život ukáže
(dokáže), že dnes bez
iskry prázdne snahy
čo stoja.

To naše bludárstvo

Blúdili sme cez stáročia
zbití, zbičovaní a
posmechmi ovenčení.
Nádeje tvárí roztratené
máme bez samochvály.

Blúdili sme
vo svojom
a predsa v cudzine,
o necestách — bludiskách
boleli nás
naše bôle.

Skrotených, pokorných
hnali nás cudzie vôle.

Ustali sme
osamelí, roztratení.
Ustáva i sloha.
Ťažko je nám aj hovoriť.
Sme siroty
bez vlastného boha.

Vladimír Javorský

Slušný človek

Babáček je slušný človek! V jeho tvári je niečo až sféricky duchovné. A nepije ako ty. A nefajčí marsky. Venčí psa a v oktáve sa učil po latinsky! —komentovala svoje duševné poryvy moja manželka z plných pľúc. — Babáček má spôsoby! Nechlípe polievku ako spoločenský ignorant. Uč sa od neho, ak ma nechceš natrvalo robiť nešťastnou.

Tak už je to tu, povedal som si. Mám svoju ženu urobiť šťastnou. Ale ako po pätnástich rokoch manželstva? Zamyslel som sa ani nie tak kvôli manželkinej egoistickej predstave šťastia, ako skôr pre pokoj v rodine. Lenže —bude doma naozaj pokoj, keď sa budem správať ako Babáček? Okrem toho — na učenie latinčiny vôbec nemám bunky. Čo sa týka marsiek, tie by som mohol vymeniť za dalily, ale čo ďalej? Nastane potom u nás ko nečne vytúžená pohoda?

— Keby si bol ako Babáček, dokázala by som aj nemožné — dodala punč svojej životnej filozofii manželka. A vtedy ma napadla tá myšlienka! Veď čo človek neurobí pre rodinné šťastie? Dobre teda, zajtra sa po šichte nezastavím na pivo a pôjdem rovno domov. Ukážem sa pred ženou v tom najlepšom svetle. Presne ako Babáček.

Ako som si zaumienil, tak som aj vykonal. Vďaka tomu som prišiel domov včas. Babáčka som našiel sedieť v mojom župane a jesť polievku. A musel som uznať, moja žena mala pravdu. Babáček je zrejme veľmi slušný človek. Nechlípal!

Gabriel Kára

IDYLY

Žiješ vo mne
ako ticho.
Ticho žiješ vo
mne. Žije v nás
sen placho-
licho.
Zanovito.
Skromne.

V jasných izbách
myšlienok voľne sa
túlal vietor.
Do slov veršov, a či
sloh zriedkakedy sa
vplietol.

Imrich Fuhl

Korene sú pod zemou

V poslednom čase veľa spomínam na svoje detstvo. Snáď preto, lebo teraz prekračujem nejaké nikým neurčené hranice dospelosti. Je to vlastne nezmysel, veď každým rokom, každým dňom niečo prekračujeme. Všetko sa stane minulosťou oveľa skôr, než si to uvedomíme. Celý náš život je iba okamihom od začiatku do konca. Ale nechajme to! Je to pre mňa tak isto hmlisté ako tie moje spomienky na nedávne detstvo.

Snívalo sa mi zase o samých starých veciach: starý domček, staré postele, staré obrazy svätých na stene a starí rodičia so starými starosťami. Neviem, či je to len náhoda (asi nie), ale tieto torzovite staré zábery z detstva sa točia v mojej hlave stále okolo postavy starého otca.

Ani neviem v ktorom roku a ako zomrel. Pamätám sa však na hrmot hrúd, ktoré tak nemilosrdne padali na jeho rakvu. Každý plakal na pohrebe, len ja som nemohol. Ja som starého otca nikdy nepochoval. Pre mňa bude žiť pokým sa budem pamätať na kytičku lesných jahôd alebo na prvú cigaretu čo som dostal od neho; — pokiaľ ma niekam viaže jeho pamiatka.

Viem, že kým sme nemali televízor, za dlhých večerov nám starý otec rozprával svoje pravdivé rozprávky o svojej mladosti, o talianskom fronte, o našej dedine a o horách. Rozprával nám aj o tom „jak sa naučil uhersky". Nerozumel som to posledné slovo. Ako ani to, že ten cigán, čo nám prišiel pod okno hrať na husliach, prečo hovorí tak čudne, inak ako ostatní. Mnohým veciam som nerozumel ani neskôr, keď ma v škole naučili po maďarsky lepšie ako po slovensky, a je ešte kopa vecí, ktoré nechápem ani dnes.

Nerozumiem napríklad, prečo si bol starý otec v tom taký istý, že to, čo zasadil, vyrastie. Pamätám sa ako starostlivo vyberal miesto na dvore, aby každému z nás zasadil jeden stromček, na ktorý sme časom aj zabudli. Až nedávno som si pripomenul aj tie naše stromčeky. Pozrel som si ich. Naozaj vyrástli. Niečo ma predsa trápi: nevidím korene.

Pitná voda

roky sa túlal
podzemný potok
s tajomným žblnkotom
zbavený
božieho svetla

dnes ale vytryskol
spod zeme
aby sa konečne
dostal
k jasnému slovu

po pravde • žízniví
ľudia dychtivo hrnú sa
k čistému sviežemu
prameňu

aby sa zbavili nákazy
z kalnej nechutnej
vody z vodovodu

Alexander Kormoš

„Zoči-voči Slovensku"

Zlostné vetry
zhášali sviečky,
hmla sťa pliaga
stierala most.

V ranených srdciach
spievala vernosť na
dušiach krotkých
bujnel vzdor.

Na skalu pršali
chlapské slzy, z rajskej
pamäti vzlietol spln.

Za vodou Dunaja v
čiernom rúchu
vystrela ramená rodná
zem.

Vráťte sa naspäť, orlie
siroty, vráťte sa do
hniezd otčiny!

Braunberg (Hainburg) 14. júla 1989

Nad Dunajom

Obidvom krásnym brehom
podávať srdce na dlani,
krvavým orlím perom
obidva povzniesť nad rany.

Víchor ma z brehov rána,
nechce ma pustiť do cieľa,
neotvára sa brána, sťaby sa
nikdy nechcela.

Za bránou nad Dunajom
premávka mostom vymiera,
posmieva sa mi riviéra.

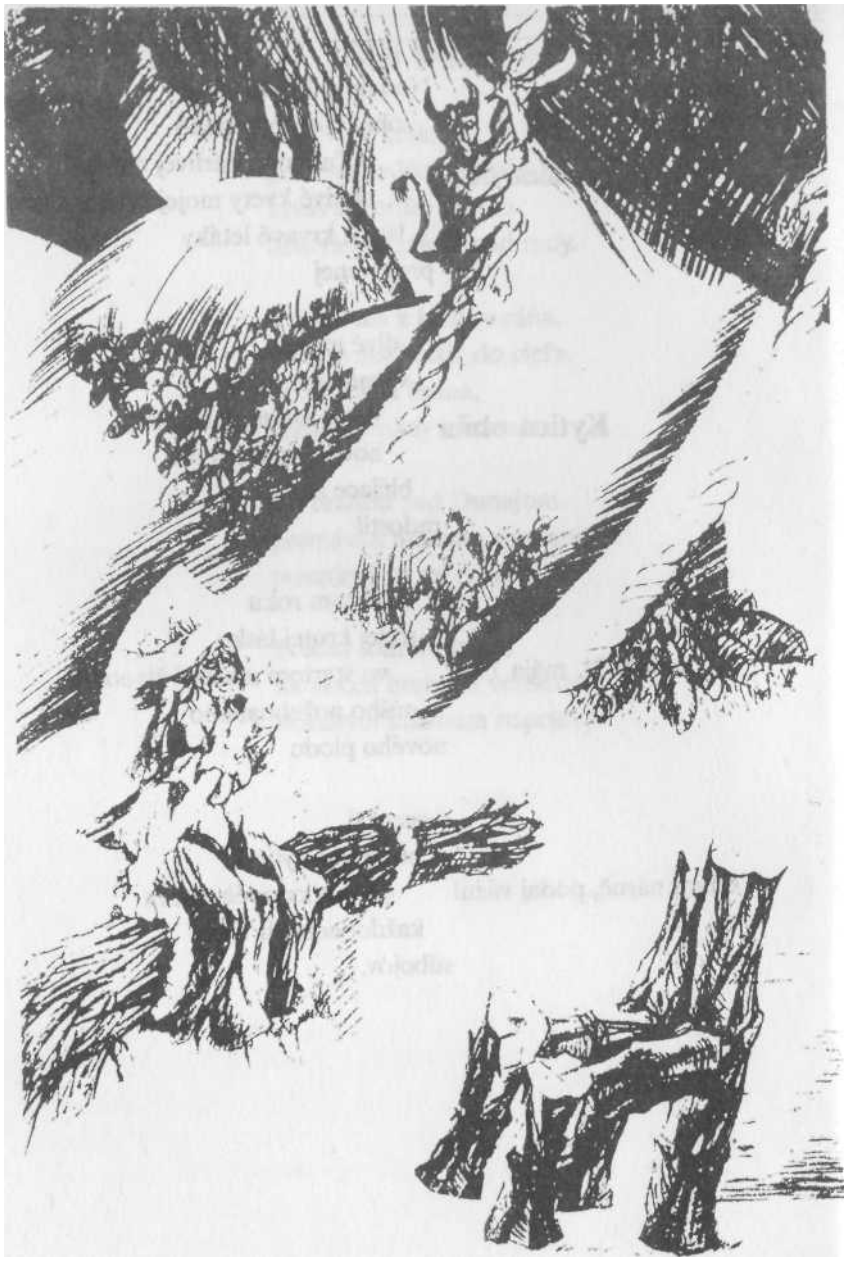
Predsa som inotajom
na oboch brehoch veľrieky
storakym kliatbam naprieky.

Nesiem ti kyticu ohňa z
rozháraného
,, . , poľa mojej búrlivej duše,
revolúcie srdca. . . ,, ...
ohnivé kvety mojej divej
lásky, krvavé letáky
prekrvenej

Ó, divé maky,
vysnívané plody
Kytica ohňa naše J abi^ mladosti,
hovorte miesto nás,
blčiace znaky radosti!

V deviatom roku
našej krutej lásky,
Santov 31. mája 1989 vo štvrtom mesiaci života
nášho požehnaného
nového plodu

nesiem ti
obrovskú kyticu
Otvor náruč, podaj vázu! ohňa z krvavého poľa
každodenných
súbojov.

Ondrej Bosík

Životopis

Narodil som sa 22. 2.1939. Bolo to akurát na škaredú stredu a je to poznať. Táto pre mňa pomerne významná udalosť sa odohrala okolo pol štvrtej nadránom. Napriek tomu sa našli jedinci i jedinkyne, ktorí tvrdia, že vtedy mi nielen prvý, ale zároveň i poslednýkrát zavčasu svitlo.

Nechcel by som, aby tieto riadky vyzneli ako samochvála, aleje úradne doloženou skutočnosťou, že už ako šesťročný som začal navštevovať ľudovú školu. Učil som sa mimoriadne rýchlo a ľahko, a preto som po piatich rokoch bez diferenciálnych skúšok a bez známostí (!) postúpil do povinnej osemročky, kde som šiesty až ôsmy ročník absolvoval v rekordnom čase troch rokov.

Moje prvé literárne pokusy vznikali v čisto verbálnej rovine—zachovalo sa najmä moje povestné zvolanie Stoj, lebo si z teba strehmi, ktoré som používal pri detských hrách. O čosi neskôr som, obratne využívajúc znalosť takmer celej abecedy (akurát veľký tlačený ypsilon mi robil problémy) skúsil písať verše a pod názvom Z intímnej pionierskej lyriky som ich poslal do vtedajších Pionierskych novín. Vedúci rubriky — dnes významný literárny vedec, mi odpovedal tak, ako si každý začínajúci básnik zaslúži, slovami: Odkiaľ to máš? Ako desaťročnému mi chvíľu trvalo, kým som pochopil, že by som to mal mať od nejakého významného a slávneho básnika a bolo by. Žiaľ, vtedy som ešte nevedel klamať (to ma naučil až o niekoľko rokov život), a tak som napísal trpkú a ponižujúcu pravdu: mám to z vlastnej hlavy. Samozrejme, z uverejnenia nebolo nič.

Po istom čase, verný známej pedagogickej zásade, že ak sa chceš učiť, najprv sám uč, som sa postavil za katedru. Z pätnástich rokov môjho pôsobenia mi (a údajne aj viacerým žiakom) najviac utkvel v pamäti skok, ktorý som, potknúc sa o stupeň, ukázal na jednej z mojich prvých vyučovacích hodín a z ktorého dodnes úspešne ťažia tréneri krasokorčuliarov v celom hornom Turci.

Čo čert nechcel a žiaci áno — odrazu som sa len ocitol v štúdiu Československého rozhlasu v Banskej Bystrici. Ťažko dnes už seriózne a bez invektív povedať, čo ma priviedlo k zmene dennej trasy (po celý čas zamestnania dochádzam), ale najskôr to asi bude to, že tu si môžem robiť, čo chcem. Zhodou okolností to, čo chcem robiť, sa každý týždeň opakuje a hovorí sa tomu Sobotník.

Vo voľnom čase hrám šach (asi na úrovni tretej triedy), vypĺňujem športky (asi na úrovni sedemnástej triedy), včelárim (tu o úrovni zo slušnosti radšej nehovorím) a zbieram huby (približne na rovnakej úrovni). Najmä posledná záľuba ma priam opantala. Doteraz som bol iba dvakrát priotrávený, čo je, myslím si, na Slováka a k tomu nefajčiara, veľmi slušný priemer.

Podstatne menej, ako vyššieuvedené, ma zaujíma zber starého papiera, situácia v bratislavskom futbale, hra na bližšie neurčený hudobný nástroj a televízne seriály.

Priam averziu mám k učebnici svahilčiny pre samoukov, k aplikácii génového inžinierstva vo veterinárstve, ku kontrovaniu v mariáši, keď protihráči majú všetky štyri hlásky a všeobecne k akejkoľvek činnosti, ktorá sa nezlučuje so záujmami mojich nadriadených.

Alojz Čobej

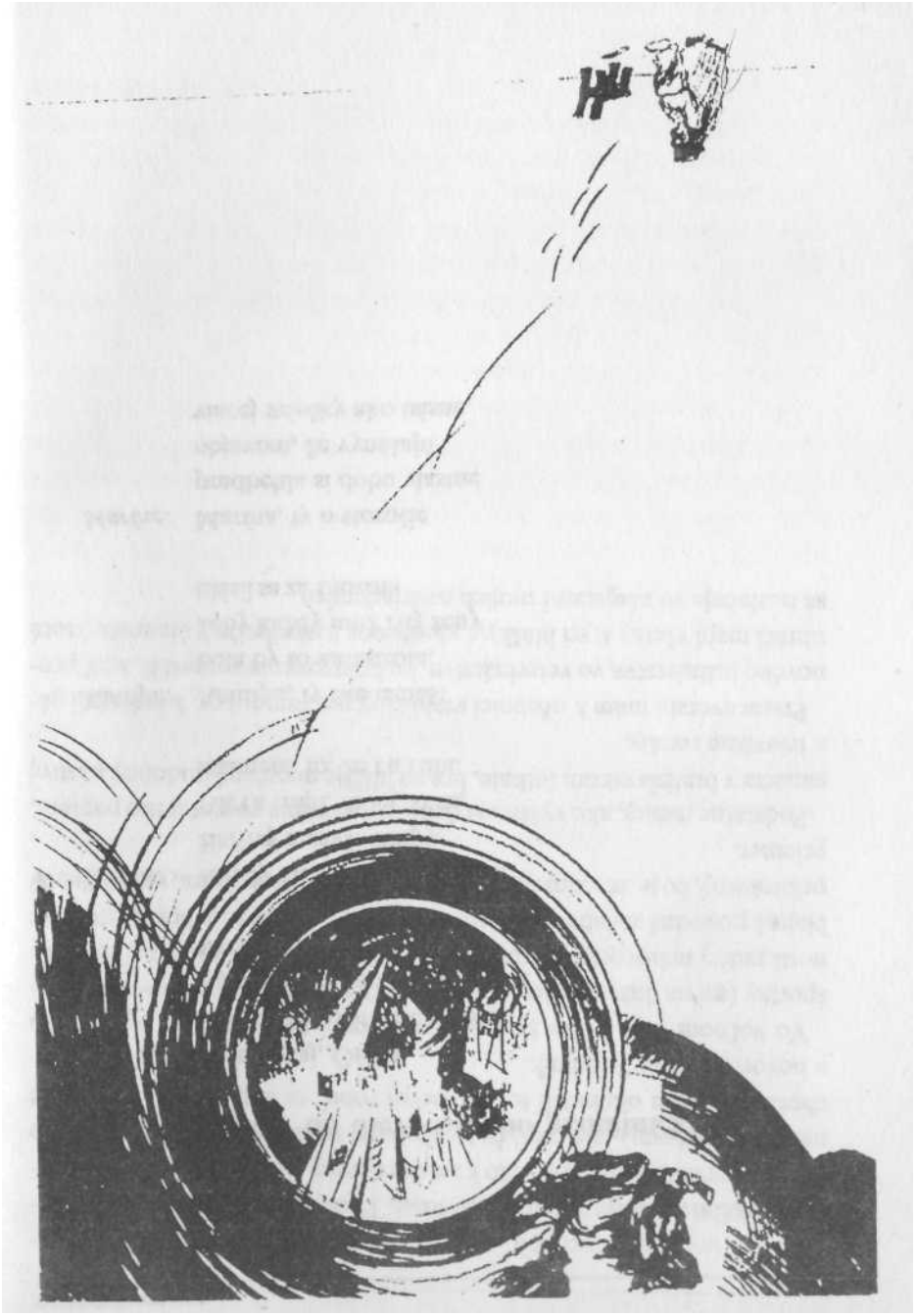
Záznamy do dievčenského pamätnícka

Ofélii: Nezaváhaj, Ofélia,
keď už ťa to šťastie stretlo.
Kým však pôjdeš do kláštora,
nezabudni zhasnúť svetlo!

Desdemone: Každý muž je, Desdemona,
žiarlivý a zavše hlúpy. Ak
ťa trápi, mučí, škrtí,
znamená to, že ťa ľúbi.

Xantipe: Xantipa, ty iste uznáš: bola
by to katastrofa, keby
každý muž zlej ženy hlásil
sa za filozofa

Maríne: Marína, ty o storočie
predbehla si dobu vlastne
objavom, že vynášajú viacej
sviečky ako básne.

Štefan Bittmann

Poviedka o mládeži, humore a tak

Požiadali ma, aby som sa v mládežníckom klube zúčastnil na besede s humoristom. Tým humoristom som mal byť ja. Na smrť som sa vystrašil.

—Nie, nikdy! Vylúčené!

—Ale, ale súdruh Cihlička, — povedali mi. — Si humorista? Si. Tak čo?

Bola to pozoruhodná presvedčovacia metóda. Takpovediac na úrovni. Ale ja som sa nedal.

— Nedokážem povedať súvislé päť viet. Som hrozný trémista...

—No prosím ťa! — skočili mi do reči. — Trémista! Vieš, kto bude na tej besede? Mládež. Deti. Tak čo.

—Ale ja vôbec nie som vtipný, — namietal som. — Tie deti budú skla mané.

—Ha-Ha. — povedali írečitou slovenčinou. — Nepoznáš deti, tak je to. Tie sa smejú všetkému, rozumieš? Všetkému! Povieš, že aj vrabec je vták a rozpučia sa od rehotu. Povieš ujujúj..., vieš povedať ujujúj?

—Viem, — prikývol som.

—Tak povedz.

—Ujujúj, — povedal som.

—No vidíš, — potešili sa. — Povieš im ujujúj a všetci sa budú válať po ze mi. Za bruchá sa budú chytať. Slzy im budú tiecť. Tak čo.

Ako sa dalo čakať, presvedčili ma. To bude blamáž, to bude blamáž, opakoval som si pred vystúpením a cítil som, ako mi postupne po celom tele naskakuje husia koža. Ale nebolo to také zlé.

Po úvodných formalitách a hrozne nudnej prednáške o potrebe humoru a satiry v našom živote som dostal slovo. Vážne som vyhlásil, že podľa môjho názoru aj vrabec je vták. Sála zaburácala. Nato som povedal, že ujujúj. Vlna smiechu preletela miestnosťou ako uragán Ella, rozmetúc moje konvenčné predstavy o prírodných živloch. A keď som sa dostal k obligátnej fráze o tom, že humor je vážna vec, poslucháči padali zo stoli-

čiek ako zrelé jablká z telegrafných drôtov na jeseň, keď lastovičky odlietajú z konárov jabloní do teplých krajín.

Jedným slovom, mal som úspech. Až som pookrial. Až som priomladol. Až sa mi srdce zatrepotalo vo svojej humoristickej klietke. Vďaka ti, mládež naša, vďaka, vďaka!

Anton Stančev

Pocit odcudzenia

Keď som ráno vstal z postele ľavou nohou a šliapol som na dikobraza, hneď som mal pocit, že čosi nieje v poriadku. Keď som zistil, že to nieje dikobraz, ale íhelníeek, môj pocit sa zmenil na istotu. Naozaj nieje v poriadku, keď milujúca manželka nastraží takúto pascu! Ale keď som jej chcel patrične vynadať, zistil som, že osoba, pri ktorej som strávil noc, nie je moja žena. Zmocnil sa ma pocit, že som sa zase raz zaplietol do akejsi škaredej aféry. Ani tie deti, ktoré spokojne spia v postieľkach, nie sú moje, ani kúpeľňa nie je na svojom mieste, a niet v nej ani zrkadlo. Čo robiť? Musím sa oholiť podľa fotografie v občianskom preukaze. Nie je to ktovieaká fotografia, poviem vám otvorene. Nečudo, že po holení vyzerám, akoby ma zasiahla mína. No, pekne sa to začína, zdá sa mi, že dnes nemám šťastný deň. Nohavice sú mi v páse voľné, rukávy mi siahajú iba po lakte, v klobúku si musún spraviť dieru na oči a do ľavej topánky sa mi vmestia obe nohy. Peňaženka je prázdna, hoci včera bola výplata, a keď vychádzam z bytu, vidím, že na dverách je cudzia menovka. Do práce idem po neznámych uliciach a je to vôbec zázrak, že sa ta dostanem. Stále vo mne mocnie pocit odcudzenia. Keď prídem na pracovisko, vidím, že nieje moje. Až pohľad do zrkadla mi robí vo veci jasno — zo zrkadla sa na mňa pozerá ktosi iný! Cúvam od zrkadla zmenený v tvári a neviem, či sa mám tešiť svojej pevnej vôli, alebo si zúfať nad situáciou, do ktorej som sa dostal. To všetko trvá len dovtedy, kým si uvedomím celú pravdu a hlasom preskakujúcim do radostného úžasu skríknem: — Hurá, konečne sa zo mňa stal nový človek!

Jaroslav Schut

Othellova pomsta

Veršovaná dráma Osoby:

Desdemona, Lepidus, Othello

Lepidus: Nádherný večer! Až má človek pocit, že vidí kroky blížiacej sa noci. Vydržal by som takto celý život! Hej, Desdemona, dal by som si pivo! Desdemona: Lepidus! Drahý! Plzeň a či Budvar?

Lepidus: To mi je jedno. A kávu mi uvar.

Desdemona: Kávu? A ktorú? Z tuzexu, či našu?

Lepidus: To mi je jedno. A podaj mi fľašu.

Desdemona: V tejto už nie je ani kvapka vína.

Lepidus: To mi jedno. Nájde sa tam iná. Desdemona: (otvára bar, vyberá fľašku vína) Zas si mal pravdu!

(otvorí fľašku a nalieva)

Lepidus: Ako vždy a všade.

Desdemona: Počuješ, drahý, štebotanie v sade? Och, vzrušuje ma táto atmosféra! Tak poď už ku mne a buď trochu zviera! Lepidus: Dopijem pivo.

Desdemona: Pivo trochu počká. Nevidíš, drahý, aká som dnes kočka? Tak poď už ku mne a objím ma divo! Lepidus: Pozhovej chvíľu. Oteplie mi pivo.

Desdemona: Nuž dobre, počkám. Potom sa teš, milý! Zo samej lásky prehryznem ti žily! (búchanie na dvere, tie sa hneď nato rozletia a dovnútra vtrhne Othello). Desdemona: (zalomí rukami) Othello!!

Othello: (krvou podliatymi očami zhodnotí situáciu a zreve) Milión hromov! Čo má toto zas byť?! Čo tu ten hľadá? Hneď ho musím zabiť!!!

Desdemona: (omdlieva od hrôzy) Othello, drahý! Ten strašný hnev zadrž!

Othello: (v spravodlivej zlosti) Zadržať! Nikdy!!! Prepichnem mu nádrž! Schmatnem ho pod krk, že zmodrie jak slivka.

Lepidus: (nepochopiteľne pokojne) Počujte, Oti, nedáte si pivka?

Othello: Ja na pivo kašlem, desaťtisíc bleskov! Najradšej by som ti hneď jednu treskol!

Desdemona: Othello, drahý!

Lepidus: Nerozumiem tomu...

Desdemona: Lepidus, drahý!

Othello: Vyhodím ťa z domu! Čo si tu robil s mojou Desdemonou?! Vrav, nech viem pravdu, desaťtisíc hromov, potom sa raz-dva dolu schodmi zgúľaš, alebo z teba uvarím si guľáš!!! Desdemona: Othello, drahý! Odpusť mu to, prosím!

Othello: Odpustiť?! Čože?! Tento hnusný zlosyn stvára tu s tebou nehorázne veci!

Lepidus: Keď nechceš pivo, daj si aspoň deci.

Desdemona: Lepidus drahý!

Othello: Hovor rýchlo, nože, veď sa mi už v rukách chvejú nože! Čo tento ŕičúr v tomto byte hľadá?! Od mojich pästí rozbolí ho brada! Tak počuj, trkvas, desaťtisíc hromov, čo si tu stváral s mojou Desdemonou? Ako si sa sem opovážil vôbec?

Lepidus: Othello, počuj, si ty ale sebec.

Othello: Čo že som?!

Lepidus: Sebec. Ešte lepšie — magor!

Desdemona: Othello, drahý! Vypočuj môj názor!

Othello: (už sa neovláda)
Pomstím tú hanbu, drahá Desdômona!

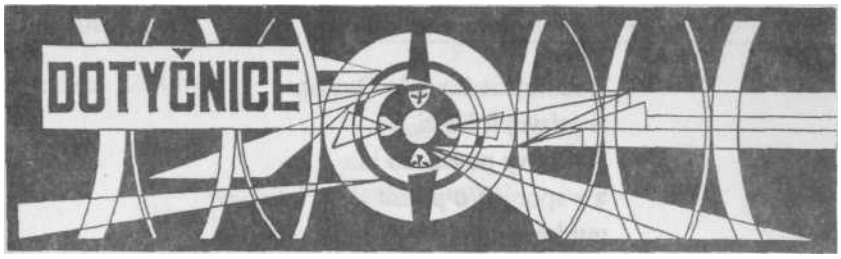
Nebude nikto robiť zo mňa koňa!
V srdci mám vášeň a v rukách dva nože!!!

Desdemona: Lepidus, drahý! Čo to bude, bože?!

Othello: Čo bude? Pozri!!!
(prepichne Lepida stotridsiatimi ranami a hovorí do ticha)
Tak už je po ňom. Pekne som ho zložil! Mal
ti dať pokoj, ešte by si požil... No, tak utri
nože a odprac ho kamsi, ja zatiaľ aspoň
jedno pivko dám si, Vlastne — počkaj, veď
ja neviem ani, kto to bol ten chlapík tuto
zarezaný, čo keď sa ťa dotkol, tvrdo pykal.
Vravže!!!

Desdemona: Ach, Othello, drahý... Veď to bol môj manžel!

Boris Sluckij (1919-1986)

Verše z pozostalosti

Dedičstvo

Komuže vás odkázali
bokombriadky a la Onegin?
Národu, národu.

A kopovy komu dali?
Národu, národu.

A dišputy o básnictve,
názory na prírodu,
slobodné profesie?
Národu, národu.

A dobrodejné chrámy,
Shakespearovské drámy,
ostrovtip komikov?
Národu, národu.

Bokombriadky a la Onegin
si prisvojili fičúri
a kopovy pustili do kín
a v sporoch o poézii
múdrejú naše ženy
a chrámy dali na švábku
a na semeno.

XXX

Kto je bez práv
ocitne sa v zozname popráv
Čmud bojiska
a tlačiarenský čmud,
aróma
cárska a otrocká,
kolorit
biely a čierny
rytmus jasný a tlmený
Čítal som
zoznamy popráv
a počítal
koľkí sú v nich
Bolo to jedno z práv
živých, pozostalých
čítať zoznamy popráv
a vidieť ich čítať, chvieť sa
úžasom, nie strachom,
splývať vo víchrici s prachom

Z ruštiny preložil O. Kníchal

Clément Lépidis

Načo

Načo mi je čierny diamant
Svet v jednej ruke nosený
Načo počúvať spev vtáčka od Martiniku
Načo počítať hviezdy
Zrnká piesku
Na plážach Pacifiku
Načo to všetko
Ak ťa nevidím

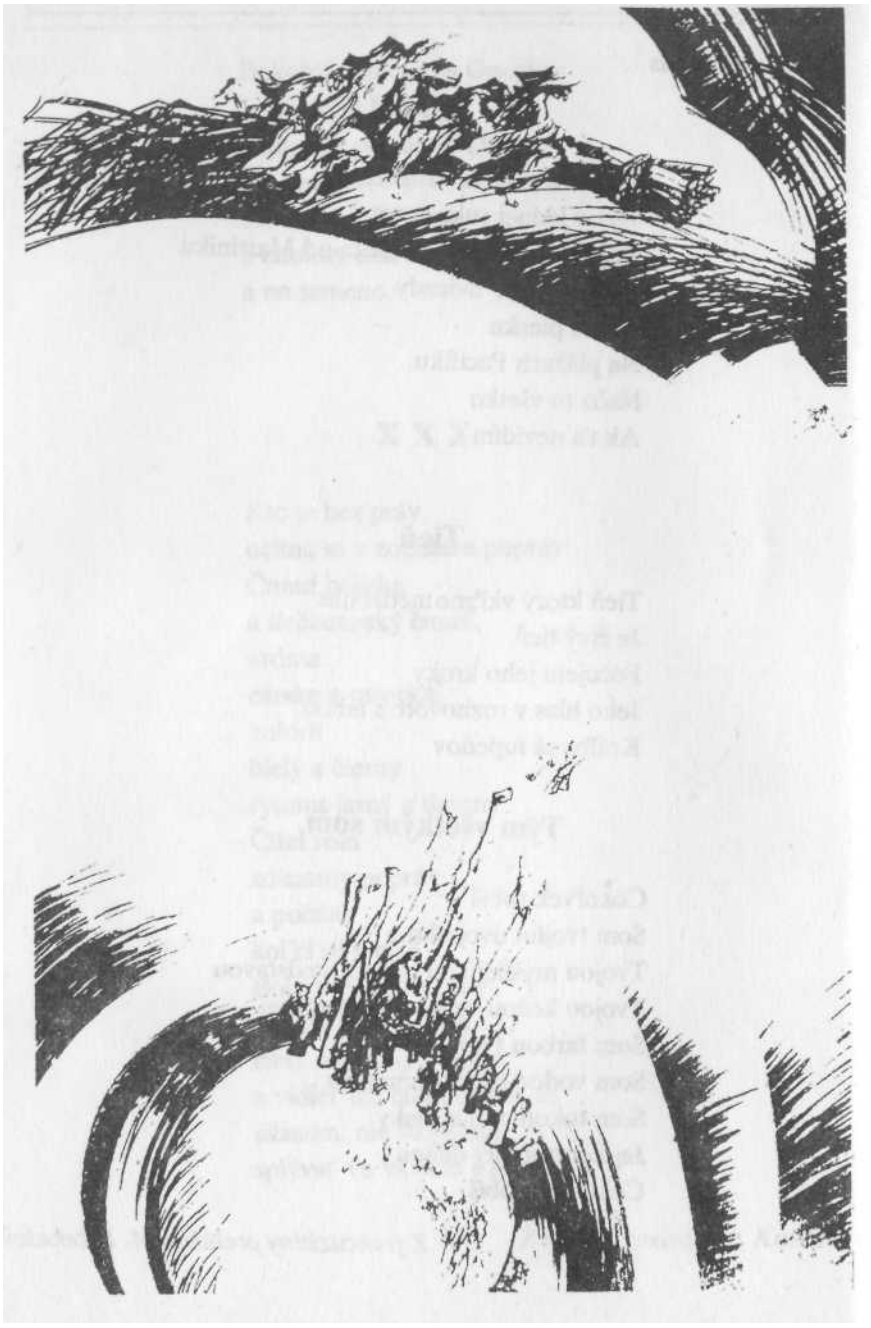
Tieň

Tieň ktorý vkľzne medzi nás
Je živý tieň
Počujem jeho kroky
Jeho hlas v rozhovore s tebou
Kráľovná lupeňov

Tým všetkým som

Čokoľvek robíš
Som tvojím dvojníkom
Tvojou myšlienkou tvojou p-edstavou
Tvojou kožou veľkosťou povahou
Som farbou tvojej krvi
Som vodou tvojho prameňa
Som tokom tvojej rieky
Jej korytom jej deltou
Čokoľvek robíš

Z francúzštiny preložila M. Fazekašová

Zoltán Szűgyi

XXX

Pastierska pieseň pre fujaru
pri západe slnka.

Ako aj ovečiek našich
Pomenej.

Starí pastieri
mlčky kráčame.

Z domu? A
či domov?

Sami nevieme
Možno.

Smrť (básne)

Napísal som ja
ty on vám nám
im

Napísal som
otrávený holub

Napísal som
hrot nôž

Napísal som
zrúcanina

Napísal som to

Napísal som tvrdo
palica

Napísal som
nahlas

Napísal som
potichu

Napísal som dotkol
som sa

Kto zabil
moju báseň?

Z maďarčiny preložila M. Fazekašová

Sándor Kányádi

Nápis na zvone

(Harangfölirat)

— Ars poetica —

zvon je preto zvonom aby
volal živých pochovával
mŕtvych a aby ním potriasli
v čase povodne krupobytia
požiaru a vidiac tlupu
dobývačov

Mali by sme

(Elkellene)

nielen interpunkčné znamienka
a ešte stále triednymi rozdielmi
sa chvastajúce veľké písmená
 mali by sme zanechať všetko zbytočné
do nahoty by sme mali
vyzliecť slová
ako deportovaných

Návyk

(Megszokás)

zvyknú si oči
navyknú si na tmu
darmo na mňa žmurkajú
lúče tohto pozdného dňa
kráčam
so sklopenou hlavou
ako niekdajšie banské kone
vynesené na povrch

Spolčovacia sloboda so zátvorkami

(Gyülekezési szabadság zárójelekkel)

do svojich divadiel (dokedy ešte sú) na
povolené diela

do svojich kostolov (dokiaľ ešte stoja)
bez ohľadu na vierovyznanie

na svoje pohreby (kým ešte budú)
disciplinovane do konca svojho života
AJ BEZ AKÉHOKOĽVEK OSOBITNÉHO POVOLENIA

môžu zájsť môžu odísť

Z maďarčiny preložil L Fuhl

Éva Tóthová

Torzo

(Töredék)

Keďže v ktorejkoľvek chvúi môžem zomrieť,
cítim, že nemôžem ďalej odkladať, aby som
vyslovil to najdôležitejšie.

Z maďarčiny preložil L Fuhl

János Pilinszky

Tuším

(Azt hiszem)

Tuším, ľúbim ťa;
zažmúrenými očami plačem nad tým, že žiješ.
Ale ako vidíš, bohovia,
prach a ten čas
predsa stavajú tak ťažké kopce
medzi teba a mňa,
že občas sa ma zmocní
strach z veľkých priestorov lásky
a jej malicherná úzkostlivosť.

V takýto čas sa bojím schovaný v posteli
ako príroda okolo polnoci, bezhlasne a
bez znamenia.

Potom
znovu tuším, že patríme k sebe,
že som si položil ruku do tvojej.

Attila Benkő

Manifestácia

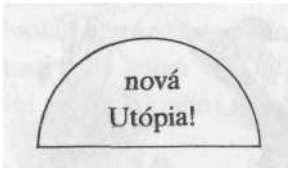
(Felvonulás)

Čiernobiele zástavy
plávajú na nekonečnom
nebi nášho šťastia.

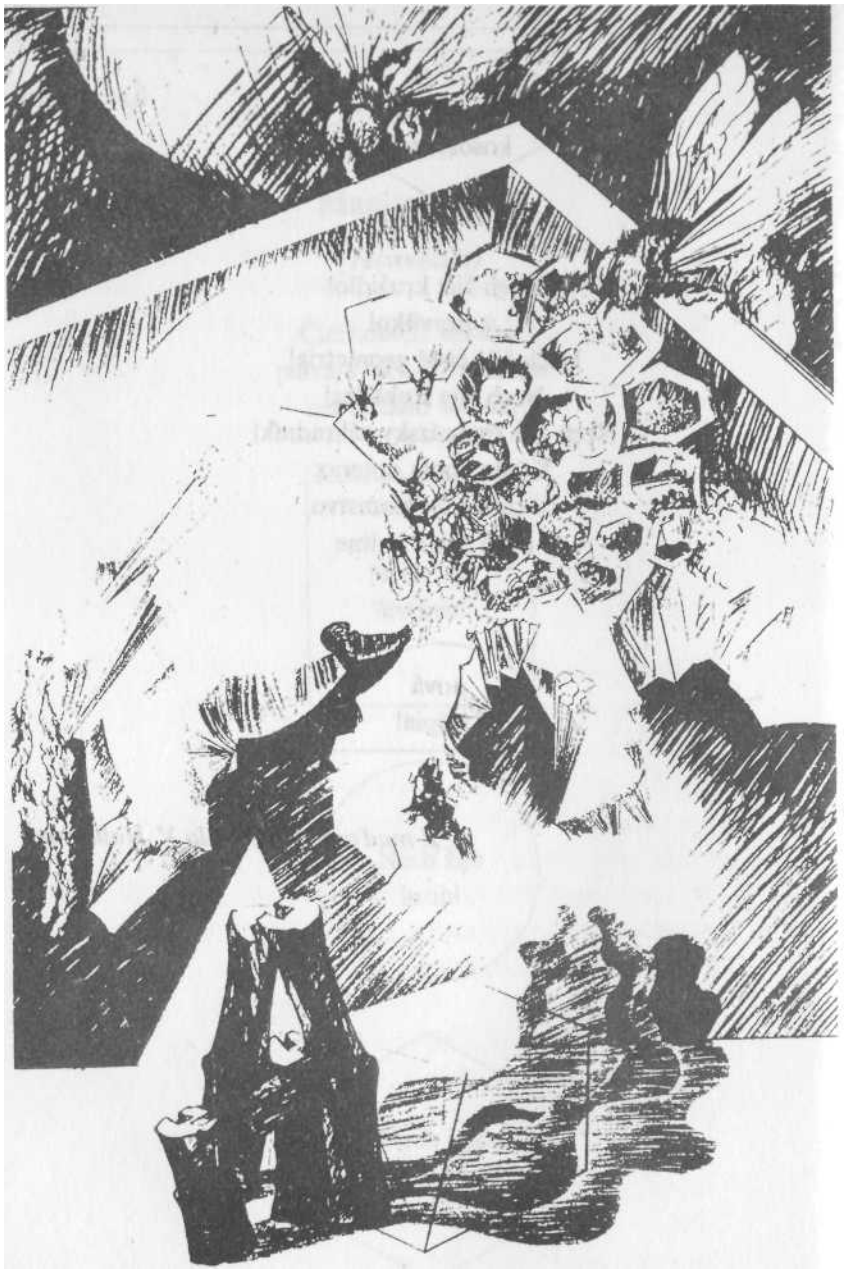

Nech žije kružidlo!
A pravítko! Nech žije
čistá geometria!
Nech žije Euklides!
Nech žije francúzsky záhradník!
Krajina bola doteraz
cikcakovité klamstvo,
nech žije a kvitne

Z maďarčiny preložila V. Halušková

Dom na konci sveta (Z tvorby mladých slovenských exilových autorov)

Lea Svoradová

Výbežok

Telo na zemi, stávam sa časťou hmoty
nado mnou neznesiteľná výška utekajúca ešte vyššie
mraky vsaté dohora
absolútna prázdnota jedinou istotou: hmota pod sebou
ktorú cítim telom
som výbežok krajiny, okolo ktorého sa rozbíja more
a si ma žiada
ak povolí zem je koniec
ale zem nepovolí a ja som výbežok:
moje široké telo prekoná všetko.

Luna

čupí v polotmavom lese
za stromom v suchom lístí
a špiní si prádlo
krvou
v bruchu tupú bolesť,
musí jej byť zima.

stojím bokom, pozerám iným smerom,
ale som tam.

Šaša Skarpíšek

Keby

Bola to búrka, čo nado mnou sa prehnala?
Či láska, čo reťazou spomienok ma spútala?
Kadiaľ sa pohnem, tvoju siluetu vidím a v
kvapkách dažďa vôňu tvojho tela cítim, do
snov mojich ako nočná víla vchádzaš, — ale
prečo ma vždy iba v spánku hľadáš? Keby si
mohla raz noc zmýliť si s dňom, moja túžba
by prestala byť vtedy snom a dotýkal by
som sa ťa, konečne dotýkal, veď trest
čakania som si už dávno odpykal..

Tomislav Vrapčenjak

Keď ticho vraví

Keď ticho vraví, hlas sa neozýva. Keď
ticho vraví, doďaleka znie. Keď ticho
vraví, búrke vstáva hriva.

Keď ticho vraví, to aj hluchí čujú. Keď
ticho vraví, na hluk povie: NIE! Keď
ticho vraví, veľdiela sa kujú.

Ó, ticho, ešte silnejšie mi buď! Ovládni
hurhaj, ktorý uši zvádza! Nedovoľ
hluku pomiasť moju hruď!

Alojz Berec

Otcovia a deti

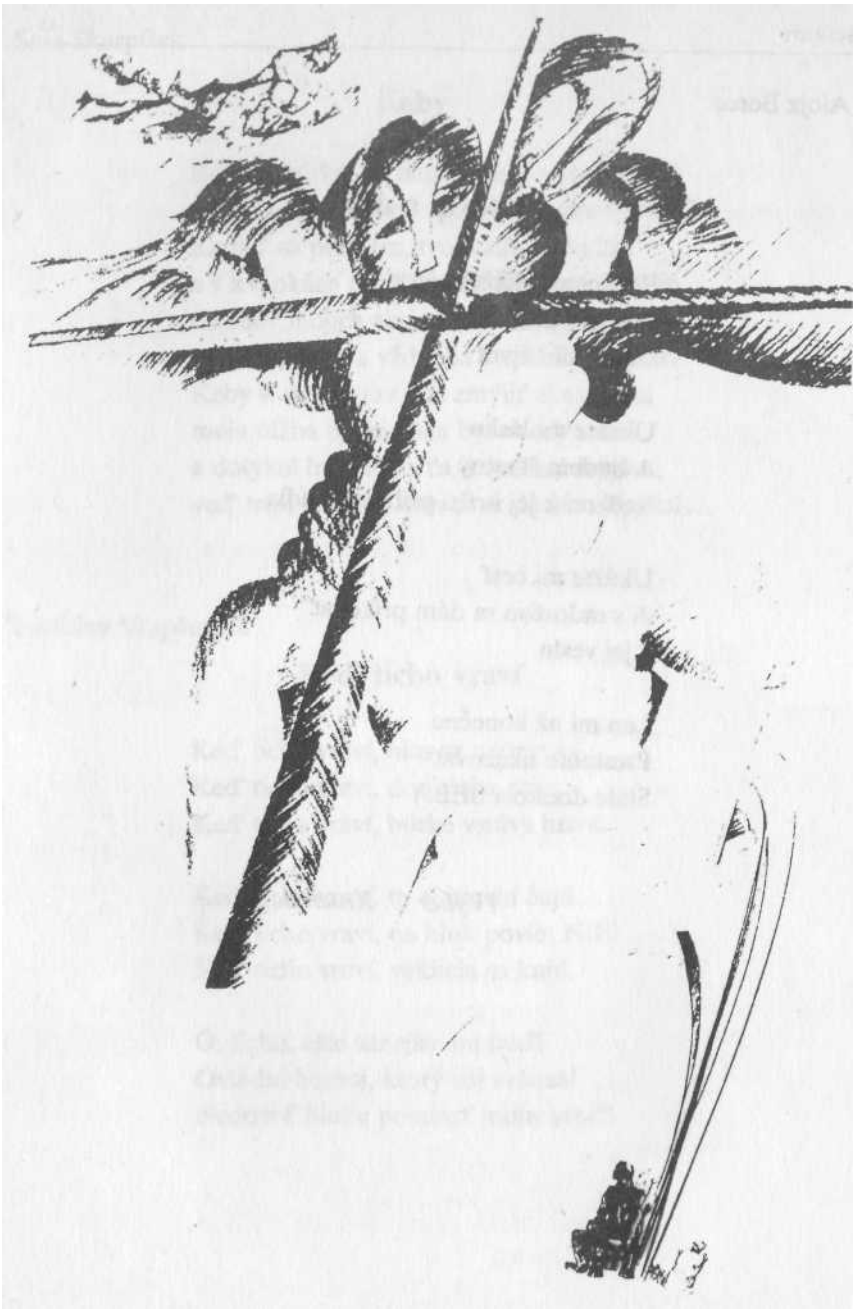
Radšej mi ukážte národ
A keď bude treba Dám
zaň i život

Ukážte mi lásku
A budem šťastný
Keď mi k jej krížu pribijete krídla

Ukážte mi česť
A s radosťou sa dám prikovať
k jej veslu

Len mi už konečne
Prestaňte ukazovať
Stále dookola SEBA

(Výber O. Kníchala)

Gyula Békési

Básnik-žobrák

(A koldus poéta)

— Na pamiatku J. Berdu —

Na stole vychladnutý prázdny
tanier, omrvinky. V kúte tieň.
Bojazlivo bdieš tak neutešený.

Je ticho. V hľbke duše: hudba. Cit
rodí myšlienku. Akoby plodil
budúcnosť na tvojich lúčových
nervoch.

Vonku: temnota. Nebo žiadnou
hviezdou nežiari. — „Svet pomimo
— cudzina" — džavoceš jachtavo.

Na skobe: tvoj mokrý plášť.
Handra z neho po zem siaha.

Preložili účastníci slovenského
čitateľského tábora v Debrecíne
pod vedením L Fuhla

József Berda

Syn biednych Totov **cíti...**

(Szegény tótok gyereke érzi)

Mohol by byť hrdý na to, že ho Boh
obdaroval dlhým nosom, ale vidí, že
tu žije aj on medzi ľuďmi a zverou,
ako kto poznajúc svoj osud, myslí
stále na seba a už vie: je najšťastnejší
na tejto zemi, kto sa veľa smeje, málo sťažuje,
lebo toto pristane prostému synovi Tótov,
kto sa vykŕmil fazuľou a zemiakmi
na smelé činy.

Ďakujem vám za svoj život

(Köszönöm nektek az életem)

Oh, vy dvaja krotkí Tóti moji: otec a mať, ktorí
odpočívate v hluchom pokoji zeme: váš
osirotený syn sa vždy s vami potešuje a chváľou
sa napľňa jeho búchajúce srdce; d'akujúc vám za
šťastné zvŕjanie sa jeho chudobného zivôtika,
ktorý hoc plný smútku je mu samá radosť, krása
— a už požehnaným cíti svoj osud, aby
rozdrviac svoje telo ustaté do potu: teraz o vás
mohol hvízdať jasným detským tónom pod
temnotou tieňov...

Preložili účastníci slovenského
čitateľského tábora v Debrecíne
pod vedením I. Fuhla

Sándor Kormos

Protihlasu niet?!

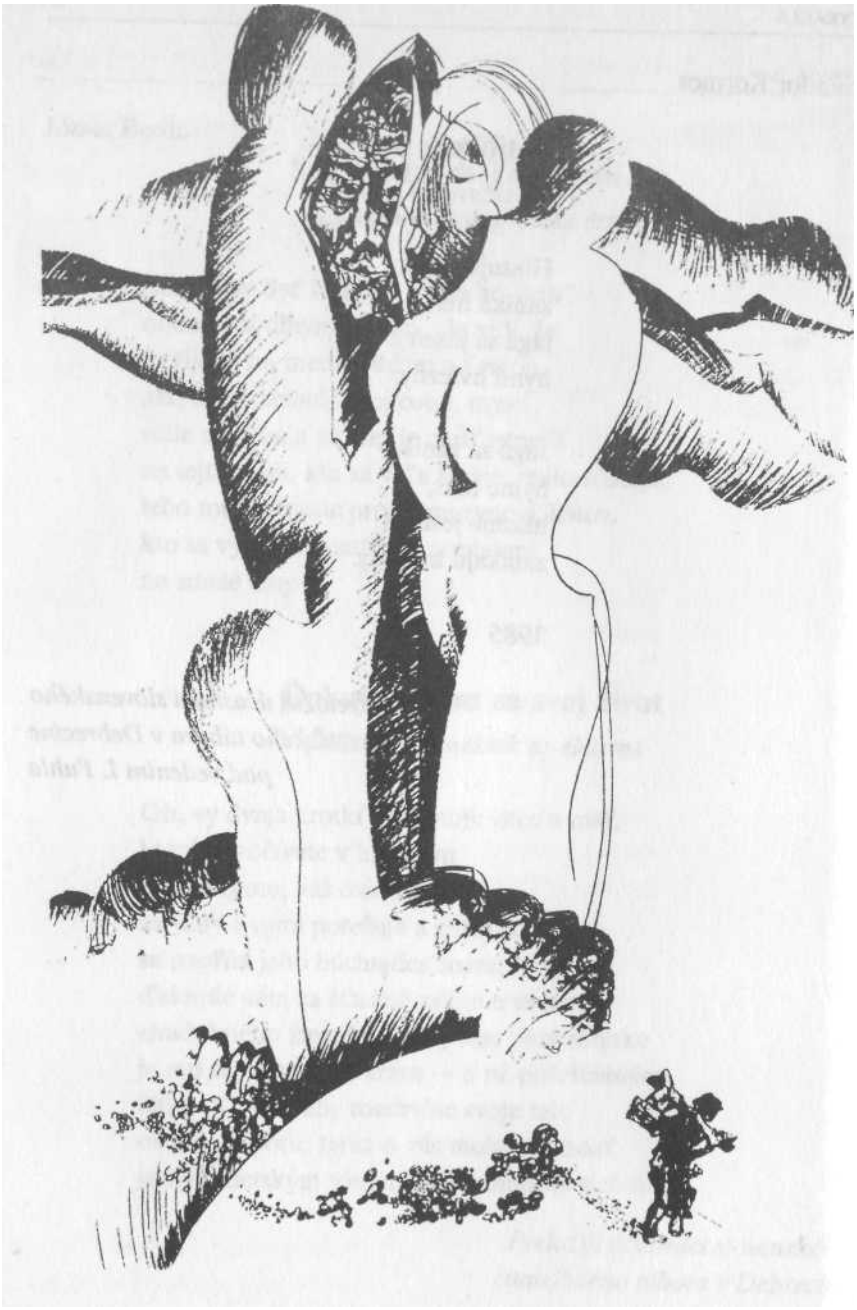
(Ellenszavazat nincs?)

Hlasuje zánik, zaniká
hlas, jagá sa jeseň a
hynú hviezdy.

Jagá sa zánik, hynie
hlas, hlasuje jeseň a
zanikajú hviezdy.

1985

Preložili účastníci slovenského
čitateľského tábora v Debrecíne
pod vedením I. Fuhla

O humore a satire

ako aj o veciach nie celkom humorných hovoríme s básnikom, zaslúžilým umelcom Ľubomírom Feldekom

— Pred deviatimi rokmi ste v rozhovore pre bulletin Štátneho divadla v Košiciach povedali: „Prijímať satiru sa nenaučíme nikdy. Práve preto sme však pre ňu zrelí odjakživa. Pravdaže len ako téma." Myslíte si dnes, v situácii, keď sa po kritike a satire volá takpovediac programovo, že sme v jej prijímaní na tom lepšie? Alebo sme pre ňu aj naďalej zrelí len ako té ma?

— Neochota zasmiať sa na sebe sa takmer pokladá za našu národnú vlastnosť. Či je to naozaj tak, je otázka. Stalo sa mi, že som rozvíjal túto té mu s priateľmi v kaviarni. Porovnávali sme národných hrdinov Švejka a Jánošíka. Zatiaľ čo Švejk je typ so zmyslom pre humor — vraveli sme — smiešny iným a ochotný zasmiať sa aj nad sebou, Jánošík naopak: v ľudo vej literatúre je to síce postava, ktorej zmysel pre humor nechýba, no u mnohých autorov vychádza ako postava veľmi vážna, až patetická, kto rej je zriedkavo do smiechu a už vôbec sa nesmeje sama nad sebou. Zatiaľ, čo sme takto debatovali, zdvihol sa pri vedľajšom stole neznámy muž, pristúpil k nám a chcel vedieť, „Kto si to tu robí žarty z Jánošíka", a bol od hodlaný previnilca zmlátiť. Upokojili sme ho, ale v duchu sme si pomysle li, že dal vlastne našej teórii za pravdu. Jánošík osobne sa dostavil, aby potvrdil svoj malý zmysel pre humor, ktorý má v niektorých románoch

alebo drámach. Myslím si však, že vo všeobecnosti takéto zjednodušené definície národných pováh neplatia. Často počúvame, že ČeSJ sú národ, ktorý usiluje prekľučkovať sa cez záludnosti histórie s pomocou svojho humoru, kým Slováci sa cez ne prebíjajú No keď začneme rozmýšľať 0 konkrétnych Čechoch, ktorých stretávame, zistíme, že Švejkov medzi nimi nieje až tak veľa, a zasa medzi nami nieje tak veľa bitkárov Samoz rejme, slovenská neochota žartovať o sebe ako o národe, tá jestvuje Má dávne korene v existenčnej neistote, ktorá slovenský národ vždy znepo kojila. Ťažko bolo žartovať o tom, Čo sme nemali ani v rukách alebo čo sme M museli ustrážiť pred inými národmi Tento nás národný pocit preží va dodnes Švédi majú napríklad užajvdetskej literatúre postavičku (Jon-sonovho Vikmga Vikiho), ktorá sa zabáva na najstarších Švédskych tradí ciách. Ale kdeže je naša detská literatúra od podobnej postavy, od nejaké ho Veľkomoravenčeka Mojmírka! Tobôž potom si ešte dnes ťažko pred staviť s humorom napísanú knižku o SNP. Na národnú tému skrátka ešte stále nie sme ochotní žartovať, pretože si myslíme, že to ešte stále nie je s nami ceíkom v poriadku, A aj pre príslušníka iného národa je nebezpeč né, keď sa pred nami do žartovania na túto temu pustí, stretne sa u nás v tej chvíli určite s malou dávkou zmyslu pre humor, hoci sme možno tesne pred tym boh samý žart.

— Možno o našom vzťahu k humoru svedčí aj fakt, že edícia humoris tickej a satirickej literatúry Žihadhce vznikla iba nedávno Že Milan Lasi ca potreboval takmer dvadsať rokov na to, aby bol uznávaný aj ako básnik a kvalitný textár.

— Zhodou okolností som bol pri zrode edície, ktorú spomínate a ešte predtým pri zostavovaní vyberú z našej satirickej poézie troch storočí, ktorý sa volal takisto ako neskôr edícia (aj výber aj edícia vďačia pravdaže za názov Jonášovi Záborskčmu) a ktorého zostavovateľom bol Rudolf Chmel Niektorí ľudia vtedy pochybovali, 7e antológiu vôbec naplníme, pretože v slovenskej poézii, najmä v minulosti, vraj humorný prvok ab-sentoval. A boh veľmi prekvapení, ake nádherne satirické básne sa našli povedzme — aj u Andreja Sládkoviča. Ukázalo sa, /e mcleu humorná, ale l satirická struna v slovenskej poézii vždy bola, že slovenskej poezu nechý-

bála nikdy otvorenosť, občianska odvaha a smelý politický postoj. Napríklad taký Janko Jesenský, ktorý za vojny priamo pod nosom Nemcov písal a do zahraničného rozhlasu odosielal tuším každý deň jednu satirickú básničku No vždy, keď v odvahe trochu spohodlnieme, tvárime sa, že sme spánšteli. Pokles odvahy vždy zákonite sprevádza a] úpadok zmyslu pre humor, a to sa zase vždy prejavuje tým, že humor podceňujeme, tlačíme ho kamsi dole na rebríčku hodnôt. Z toho, aj keď v posledných dvadsiatich rokoch nielen z toho, vyplýva aj to vami spomenuté oneskorené uznanie Milana Lasicu ako básnika. Ale o nie lepšie to nieje ani v divadle. Veď hry Lasicu a Satinského sa dlho brali len ako akési pospájané skeče, voľné humoristické pásma, hoci stavba drámy odjakživa pripúšťa aj lineárnu výstavbu. Podľa mňa ich hry Deň radosti alebo Náš priateľ René sú nad každú pochybnosť veľkými dramatickými celkami, ktoré navyše vôbec nevyvolávajú v divákoch len veselosť, ale aj smútok. Ich dramatika vyrastá z tradície absurdnej drámy, ktorá si nevie predstaviť realistický obraz sveta bez grotesky, i keď hovorí o veciach tragických No nič to, že tento typ divadla nedoceňujú profesori, pre ktorých je stále jedinou autoritou Aristoteles, myslím, že tisíce spokojných divákov to Lasicovi a Satinskému bohato vynahradia. Diváci vedia, že ich tvorba nesie v sebe aj za nijakých okolností neprerušený statočný občiansky postoj, ktorý ich medeky pri vádza do príznačných starostí Nás zase privádza k úvahám o tom, kto má a kto nemá u nás zmysel pre humor a či do podozrenia z nedostatku zmyslu pre humor treba vôbec zaťahovať celý národ.

— Pn hodnotení vašej poslednej hry Umenie neodísť sa autori recenzií temer pustili do polemiky, či ide o satiru, komédiu, paródiu či dokonca kabaret Mňa by však zaujímalo niečo iné Máte ako autor pocit, že by sa hra mohla dotknúť „výrobcov stoličiek?" Nemáte niekedy strach, že práve oni budú jej vďačnými divákmi, keďže sa spravidla aj skôr dostanú k lístkom na populárne predstavenie[7] V tejto súvislosti by som celkom nesúhlasil s vami citovaným Geľmanom, Že čim viac bude porážok na scéne, tým menej ich bude v živote Skoro sa mi zdá, že Životu je to jedno Ide ďalej po kruhu, či v lepšom prípade po Špirále Z neúspešného námestníka a riaditeľa sa stanú riaditeľ a minister, ako vo vašej hre.

— Čosi podobné ako vy hovorí aj Štefan Moravčík v Slovenských pohľadoch v súvislosti s mojou Básňou na obranu detí. Porovnáva s ňou svoju o pätnásť rokov mladšiu rodičovskú skúsenosť a dospieva k podobne smutnému názoru, darmo sa napísala báseň, detský život a detské tašky nie sú ani o gram ľahšie. Ale predsa len si myslím, že aj keď si život robí, čo chce, ak je to raz v literatúre pomenované a ak tí, ktorých sa to týka, vidia, že sú videní, obrali sme ich aspoň o pocit bezstarostnej nedotknuteľnosti. Čosi na svete teda predsa len literatúra mení.

— V knihe Homo scribens píšete: „Dôležitých vecí, ktoré spisovateľ musí vysloviť, nie je tak veľa. Celé umenie — vedieť sa v rozhodujúcej chvíli sústrediť práve na ne." Ktoré sú tie dôležité veci a ktorá je tá rozhodujúca drvila?

— Rozhodujúca divila je teraz, a dôležité veci sú práve tie, o ktorých ešte stále nebola v literatúre reč. Spisovateľa vždy láka tabu, tajomstvo, zákaz. Ak sa o niečom nemôže hovoriť nahlas, tak je za tým nejaké beťárstvo a spisovateľ si nemôže dovoliť čakať, kým mu niekto povie: daj sa do toho, už sa o tom hovoriť môže. Život spisovateľa sa neskladá z vhodných a nevhodných chvíl. Pre spisovateľa sú všetky chvíle rovnako vhodné. Vždy totiž prichádza nevhod. To je jeho povinnosť. Ani pod tým okrídleným „nové myslenie" poriadny spisovateľ nemôže rozumieť nič oiné, len to isté myslenie, ktoré on musel mať už včera. Napokon, aj soviet ski politici, ktorí hlásajú dnes toto heslo, aby ho vôbec dnes mohli hlá sať, museli „novo myslieť" už včera. To, čo sa dnes deje v Sovietskom zvä ze, je pozoruhodné, pre nás nie také celkom neznáme zblíženie situácie politiky a situácie literatúry. Je to teda aj pre nás znova obdobie veľkej ná deje. My bohužiaľ zatiaľ viac energie venujeme získavaniu informácií o tom, čo sa deje v Sovietskom zväze a menej sa venujeme vlastnej prestavbovej tvorbe. Ale takí už my Slováci sme, ak smiem do pokladnice de finícií našej národnej povahy prispieť ešte jedným, dúfajme, že tiež nie všeobecne platným postrehom: Už raz sa u nás otvárali šuflíky po XX. zjazde KSSZ roku 1956 a ukázalo sa, že v nich nič nieje. O chvíľu sa budú otvárať zas, a zase v nich nič nebude. Slovák si všetko schová pre istotu v hlave, a odtiaľ to najľahšie vyfučí.

— Literatúru a publicistiku, ktorú píšete, spája jeden spoločný znak. Úprimná zaujatosť až zanietenosť životom, ktorý nás obklopuje. Často je to napísané tak, že idete s vlastnou kožou na trh, čo pohotový Slovák okamžite komentuje, že vy si to môžete dovoliť. Azda to skôr súvisí s poci tom spoluzodpovednosti za osud našej spoločnosti, s vedomím vlastnej možnosti niečo ovplyvniť. Myslíte si, že sú tieto pocity dostatočne u nás rozvinuté?

— Pomôžme si príkladom zo športu, spomienkou na to, ako Maradona na
posledných MS obchádza štyroch anglických futbalistov a dáva gól. Vždy až dodatočne vidieť, koľko si človek môže dovoliť. Dopredu to nevie nikto. Keby to spisovateľ vedel dopredu, vytratil by sa z jeho diela duch od hodlania, ktorý je možno na tom všetkom najkrajší. Tak v literatúre ako vo futbale. Ten pocit spoluzodpovednosti či možnosti niečo ovplyvniť, o kto rom hovoríte, na Slovensku opäť súvisí s našou tisícročnou skúsenosťou. Ešte sme si dostatočne nezvykli na to, že máme právo do vecí hovoriť, ovplyvňovať ich. Veď sme za tisíc rokov veľa takých príležitostí nemali. Národ ako celok nemá ešte tento pocit v krvi, v génoch. A preto sa na Slo vensku vždy darilo a dodnes darí kabinetnej politike, ktorá však ide z chyby do chyby, lebo pri závažných rozhodnutiach ustavične absentuje spolupráca celonárodného mozgového potenciálu. A tak sa raz začne sta vať nejaká fabrika alebo rýchlodráha, potom sa zase prestane, protichod né rozhodnutia robí vždy len pár ľudí, ale miliardy sa vyhadzujú zo spo ločného vrecka nás všetkých.

— V poslednej dobe veľa cestujete po zahraničí. ZSSR, Dánsko, Ju hoslávia. Aké je postavenie našej literatúry v Európe?

— Po roku 1968 u nás došlo k tragickému rozpadu literatúry na funk cionársku, nefunkcionársku, samizdatovú a exilovú. Východ donedávna prekladal väčšinou len tú funkcionársku. Západ zas uznáva dodnes zväč ša len tú exilovú a samizdatovú. Najviac teda doplatila na rok 1968 (a ešte stále dopláca) tá obyčajná domáca literatúra, hoci je možno najlepšia. To je ten problém, ktorý musíme vyriešiť!

— Herectvo je systém dokonalých náhrad, vravíte v jednej básni. Ná hrada ostane náhradou, nech už je akokoľvek dokonalá. Myslíte si, že,za

roky, ktoré ubehli od napísania básne sa herectvo u nás o niečo zmenšilo, alebo dávame aj naďalej prednosť „zdokonaľovaniu náhrad?"

— Ja si myslím, že sa zmenšilo. Boli by sme pesimisti, keby sme tvrdili, že sa nič nepohlo, nezmenilo. Aj keď je vývoj neraz kľukatý Rozhodujúce pre zánik „herectva u nás" je, že sa v posledných rokoch zjavilo u nás množstvo statočných ľudí v najrôznejších profesiách, ani hereckú profesiu nevynímajúc, ktorí pochopili hodnotu osobného nasadenia. To je čosi, čo vám, keď sa raz pre to rozhodnete, nikto nemôže zakázať.

Zhováral sa Ján Brezina
(Slovensko)

Veronka Halušková

Šťastie na dosah ruky

**(Oldřich Knichal: Predjarie,
Tankönyvkiadó, Budapešť, 1989,
náklad 1000 výtlačkov, strán 161, cena 20 Ft)**

Pomaly je koniec zimy a jar sa zdá byť na dosah ruky. Jar, ktorá môže priniesť kľúče vlastného bytu, lásku vysnívanej ženy, návštevu syna, premenu atmosféry na pracovisku, obrat v pokazenom vzťahu rodičov a detí, úklon majstra huslistu pred tlieskajúcim publikom, skrátka zmeny. Môže a nemusí. „Pravdepodobnosť... je práve taká malá, ako je veľká nepravdepodobnosť..."

Oldřich Knichal v zbierke poviedok Predjarie hľadá odpoveď na otázku, čo vedie osudy k vykoľajeniu. Musí existovať bod v ich živote, keď zaváhali. Ale ktoré boli tie pohnútky, ktoré ich neistotu vyvolali? Autora najviac zaujíma to, ako ľudia duševne prežívajú dobu ťažkého vyčkávania.

Nosná poviedka zbierky nesie podtitul Kantáta o domove. Pararelne v nej sledujeme trampoty domácich a ich podnájomníkov. Autor sem zhustil toľko otrasných momentov, že by to vystačilo aj na slušný román. Tu sa z hľbky šedivosti vyhrnie toľko bôľu! Ak však niekto doteraz náhodou nevedel, ako sa mení zmysel života na techniku pustého bytia (len to voľajako prežiť, pretrpieť), tak tu sa a tom môže veľmi názorne dozvedieť.

Anjelovičovci žijú v zaplavenom dome, kde v pivnici neustále hučí motor čerpadla. Jediná nádej je syn, ktorý odišiel ďaleko skúsiť šťastie. Má sa práve vrátiť a položiť bodku za sedemročným jednostranným klapotom. Matka sa teší, otec pochybuje. „Keď sa vtedy lúčil so synom, ešte v kútiku srdca veril, to len čas ho naučil nedôverovať a nedôvera sa mu stala zvykom." Aj on sám vie, že ani po tom stave beznádeje a ľahostajnosti sa pravdepodobne nezbaví dojmu, že „nič na tomto svete, nech je akokoľvek presvedčivé a podmaňujúce, nemožno posudzovať podľa prvého

náhľadu." Anjelovič je človek, ktorého večným druhým argumentom je: „Všetko by mohlo byť ešte horšie."

Próza posledných rokov často ponúkala silné povahy, ktorých príbeh i keď nevyústil v happyend, umožnil však očisťujúci prerod. Deň čo deň stretávame Anjelovičov, aje ťažko im zazlievať to, k čomu ich prinútil sám život, a to len preto, že sa nechceli silou-mocou vyškrabať z podmienok, do ktorých sa vrodili, vžili.

A čo znamená domov pre podnájomníkov-mladomanželov? „Mali by sme ísť..." — človek chce pokračovať domov, ale slovo zhorkne v mysli i na jazyku. Podnájom: „Deň ako daný na zálohu..." Spočiatku dúfajú, že čoskoro dostanú kľúče od bytu. „Netreba strácať nádej, raz sa predsa len dočkáme... Sú totiž na svete veci, kvôli ktorým nemožno obetovať všetok čas na boj za väčší kus bydla. Človek je na svete kvôli niečomu inému." — hovorí muž. „Medzi stolom a posteľou sa nedá žiť... Človek je najprv preto, aby mal kde žiť..." — odpovedá na to manželka. Sú to kardinálne otázky, dvojaké cesty životom. A ten, kto si musí vybrať, nech si vyberie hociktorú z nich, zostane trochu okaličený a ukrátený o to, čo človekovi od prírody patrí: obydlie a práca. V tom prvom prípade sa vzdávajú pokoja, „mať svoje malé kráľovstvo", kde netreba deliť nedeliteľné španielskou stenou, a kde si muž môže všimnúť, že jeho žena je „pekne postavená". V druhom prípade sa zrieknu duchovnej kultivovanosti, kreatívnej činnosti, keď práca znamená radosť, ušľachtilosť. Keď sa im narodí dieťa, musia sa odsťahovať, aby uvoľnili izbu mladému Anjelovičovi. A predstava domova je čím ďalej tým neskutočnejšia. Muž príde na to, že manželka mala pravdu a tušil, že ju bude mať až dovtedy, kým budú odkázaní na panovačný čas, „ktorý nenecháva dovidieť na koniec dlhého čakania."

Pre ostatné poviedky je taktiež príznačné, že autor zobrazuje tichú každodennosť, drobné konflikty ďaleko od spoločenského diania. Je to však neomylne ovzdušie našej doby, ktorú autor výborne pozná, a dovidí až po jej psychologickú hľbku. Dobu, v ktorej snáď ešte nikdy nedesila tak osihotenosť a skepticizmus, ako teraz. Na druhej strane však straší panovačnosť, neznášame protirečenia, keď sa vysvetlenia začínajú vždy zoširoka, aby zakryli zakorenenú nechuť meniť čokoľvek v sebe a okolo seba.

Práve tak sa nechce nič zmeniť ani v poviedke Pohroma, kde nazrieme do života kultúrnej inštitúce. Táto sa ocitla na okraji miziny. Ako šetriť? Riaditeľov najgeniálnejší nápad, na aký sa vzmohol, bolo vypnutie osvetlenia, potom by vraj mala pomôcť aj výstava. Sú to iba plány, no riaditeľ už sníva o návšteve televízie. Autor ironicky zachytáva ten dosť všeobecný jav, keď je navonok všetko v poriadku, ale zvnútra hnije. „Niečo ako ľadovec. Menej nad hladinou, viac pod ňou." — hovorí doktor. Doktor ako jediný, ktorý chce vrátiť lesk staroslávnej ustanovizni, už sedem rokov si podáva žiadosti, ako by ju bolo treba rekonštrukciou zachrániť pred rozpadávaním. Riaditeľ ho však stále nabáda k trpezlivosti. „Ale tých sedem rokov čakania už kdesi uživilo pár ľudí. Neviem, neviem, až to všetko raz vyjde najavo..."

Pracovné prostredie zachytáva aj poviedka Dobrovoľne, z ktorej sa vynára otázka, koľko Cypriánov spáchalo — i keď symbolicky — samovraždu. „Tento aristokrat ducha bol povznesený nad fámy a intrigy, ktoré sa rodili v niektorých primitívnych mozgoch v jeho najbližšom okolí..." Cyprián sa radšej venoval práci. „Jeho prílišné pracovné ambície si zlé jazyky vysvetľovali tiež svojráznym spôsobom." Veru nieje v tom nič nového, že človek sa dá zničiť nielen zbraňou, ale aj psychicky, duševne. Keď sa svet okolo Cypriánov stane peklom, stačí, keď sa s nimi čosi zakolíse. Brať kolektív na zodpovednosť za cynizmus a bezcharakternosť — takéto niečo neexistuje.

Rozprávku Nová epocha autor stavia na kontraste historických chvíľ a starostí jednoduchých ľudí, ktorí možno práve v tom čase prežívajú krízu. Felix Bartoš sa rozviedol a odvtedy vychováva sám svoju dospievajúcu dcéru, s ktorou si čím ďalej nevie rady. Čo preňho znamená kozmická éra, keď sa mu Klárika stane pobehlicou? Tak isto sa stráca zmysel dávnych slávnych koncertov majstra huslistu v poviedke Finále. Rozpadom rodinných vzťahov, generačnej kontinuity v remesle sa zároveň strácajú aj zdedené schopnosti a nadania. Syn, ktorý mohol byť virtuóz, robí v bani a pije. „A otec dlho a márne veril, že sa raz dočká ich spoločného vystúpenia, na ktorom sa tóny dvoch nástrojov budú donekonečna prelínať a rezonovať ešte dlho potom, až kdesi v krvi potomkov."

Šofér Karol Ružička si vezme za ženu „Grétu, dámu svojich snov, elegantnú, zámožnú, vzrušujúcu." Takto vykročí na vrchol spoločenského rebríka, až po „Strieborné smreky". Dostať sa na Ružový vŕšok však pre Ružičku vôbec nieje také ružové, ako si to predtým predstavoval. Nevie totiž, dokedy bude iba „symbolicky" zať svojho šéfa. „Zdalo sa mu, že ho uchopila akási neviditeľná sila a zodvihla ani pierko. Uvedomil si, že ho pevne drží, ale že by ho mohla z tej výšky i pustiť."

O. Kníchal má zmysel aj pre humor, i keď mu z toho často vyjde trpká horkosť, irónia. O tom nás presviedča poviedka Sláva života, ktorej stredobodom nieje nosná myšlienka, ale situácia a spôsob rozprávania. Ervín neplatí výživné, preto ho manželka vyhostí z bytu. V prvom šoku päsťami drtí črepiny porozbíjaných pohárov. A kto tú tragikomickú situáciu zachráni? Predtým neúspešný sprostredkovateľ, ale večný kamarát a vynikajúca postava: pupkáč.

V poviedkach Lepšie pre obidvoch a Prvý sneh O. Kníchal zachytáva príbeh ženy a muža. Dúfam, že autor tieto dve práce nepokladá za vrchol svojej doterajšej tvorby. Necítim tu účinok, takže musím pochybovať aj o umeleckej vieryhodnosti. Ak by som bola dojatá, musela by som vážne pouvažovať o svojom sentimentalizme. Napríklad po prečítaní poviedky Ľútosť — i keď sem tematicky nepatrí— človek tú ľútosť naozaj pocíti. Je uchvátený spomienkami chlapčeka-mládenca, keď prichádza na matkin pohreb — už navždy bez tej dávnej rozprávkovej čokolády.

V poviedke Dospievanie je zaujímavé to, ako autor aktivizuje fantáziu, ktorú iste čerpá zo svojich básnických skúseností. Aj keď text je próza, splývanie skutočnosti, snov i spomienok do spoločných obrazov sa pri bližuje k lyrickosti, ktorú sem-tam cítime i v Predjarí. Vyjadreniu zložitej ších emócií to len pomáha.

Príbehy O. Kníchala sa odohrávajú v mestskom prostredí, čo je aj prirodzené, keďže v ňom žil a žije. Vybral si z neho kus matérie v kusom predjarí. Ako to píše v poviedke Pohroma? Celý ten kolobeh nadobudne zmysel iba vtedy, „ak ho niekto dokáže pochopiť a precítiť, preniknúť do jeho najskrytejších záchvevov". Našiel tam ľudí, akými sme trošku aj my.

Veronka Halušková

Výhonky

odinakiaľ Literárna

súťaž 1986

Zborník príspevkov literárnej súťaže III. **svetového festivalu slovenskej mládeže, Mount Pocono USA, 1986 Zostavili J. Okáľ a Ľ. Brezina, vydal Svetový kongres Slovákov, 1989**

O literatúre slovenského exilu sme ešte donedávna nevedeli takmer vôbec nič, alebo sme o nej mali iba hmlisté predstavy. Skôr sme len tušili, že slovenskí autori žijú a tvoria aj na západ od maďarských hraníc. V Kanade, Spojených štátoch amerických, Nemeckej spolkovej republike, vo Švajčiarsku, Rakúsku, Taliansku, Francúzsku, Argentíne... A to sú len krajiny, z ktorých sa zišli príspevky ocenené v literárnej súťaži pri príležitosti **III.** svetového festivalu slovenskej mládeže v roku 1986. Svojou hrivnou prispelo sedemnásť autorov s devätnástimi básnickými, prozaickými a esejistickými prácami, autorov napospol mladých a narodených ešte na Slovensku, čo predznamenáva napokon aj ich pomerne pevný kontakt s literárnou slovenčinou. Výnimočne sa tu vyskytujú aj práce písané v jazyku prostredia, menovite verše a eseje v angličtine a španielčine, ktoré nás aj svojím námetom stavajú pred otázku, nakoľko ich zaradiť do slovenskej tvorby.

Pokiaľ ide o poéziu, ktorá predstavuje sotva štvrtinu zborníka, jej výraznou strunou je vlasteneckosť: Zostali mi spomienky tie najkrajšie — spomienky na rodnú zem (S. Skarpíšek: Ako ťa potešiť, mami). Príklon k rodnej hrude je však zložito motivovaný politickými a životnými realitami: „... v slzách i v radosti vieme, že si naše bytie" (J. Horeriečny: Chlieb utrpenia). Pritom domov aj za takýchto okolností nemusíbezpodmienečne znamenať miesto, kde sme fyzicky zakotvili: Ten dom raz nájdeš — až na konci sveta / V ňom prestaneš byť kýmsi / A budeš znova sebou (A. Berec: Slovenský plač). Naliehavou výpoveďou o existenciálnych proble-

moch človeka sú verše L. Svoradovej, T. Vrapčenjaka a ďalších, ukážky z ktorých prinášame v prílohe tejto recenzie.

Prozaické práce, zdá sa, naznačujú širšiu škálu autorských typov s diferencovaným prístupom k stvárneniu reality. Pre niektoré z nich je príznačná nedotiahnutosť tvorivého zámeru, žánrová nevyhranenosť a občas memoárové podanie látky. To platí napríklad o Stretnutí M. Bútorovej, v ktorom sa rozprávačka vracia v spomienkach k osudu svojho strýka a jeho tragickému vyústeniu.

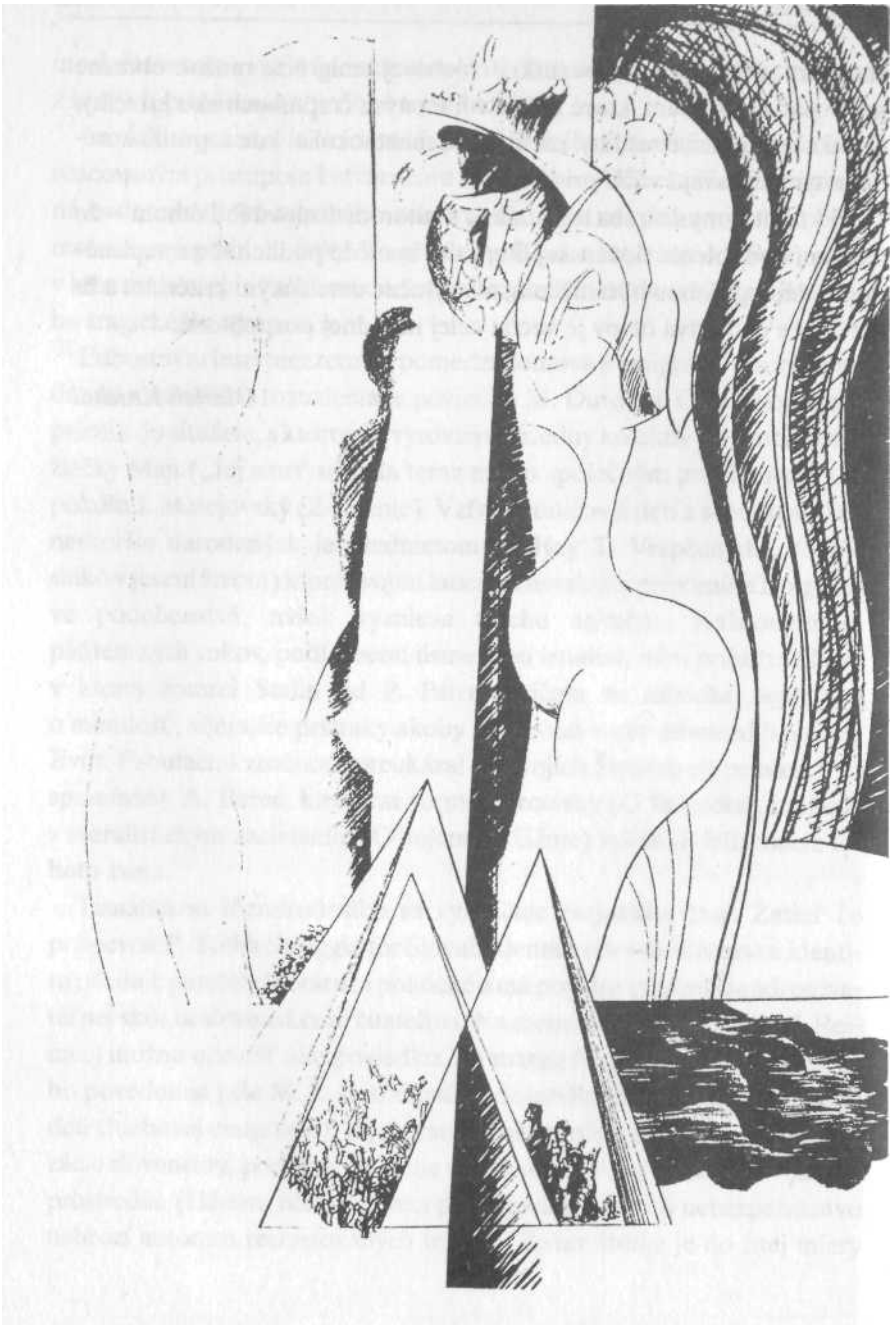
Ľúbostným intermezzom na pomedzí domova a emigrácie s nevypovedanou možnosťou rozuzlenia je poviedka M. Ďurečka. O psychologický prienik do situácie, s ktorou sa vyrovnáva triedny kolektív po smrti spolužiačky Máji („Jej smrť sa stala teraz naším spoločným problémom") sa pokúša J. Matejovský (Zdesenie). Vzťahy rodičov a detí a sebeckosťtých neskoršie narodených je predmetom analýzy T. Vrapčenjaka, (Jarné slnko v jeseni života) ktorá svojím ladením nevdojak pripomína Borgesove podobenstvá, avšak vyznieva trochu agitačne. Každodennosť päťdesiatych rokov, podfarbenú úsmevnou iróniou, nám približuje Noc, v ktorej zomrel Stalin od P. Petru, pričom tu zďaleka nejde len o minulosť; včerajšie prízraky akoby sa hlboko v nás zahniezdili na celý život. Fabulačnú zručnosť preukázal vo svojich Štyroch rozprávkach už spomínaný A. Berec, ktorý raz formou grotesky (O kukučke), inokedy s moralistickým zacielením (O vojenskej čižme) vykladá deformácie tohoto sveta.

Tematickou rôznorodosťou sa vyznačuje esejistická časť. Zatiaľ čo príspevok P. Tótha Struggle for Slovák Identity (Boj za slovenskú identitu) sleduje paralely literárne i politické a má povahu informácie adresovateľnej skôr neslovenskému čitateľovi. Na memoáre je času dosť (M. Reimer) možno označiť ako poviedku. Na margo dvojjazyčnosti a národného povedomia píše M. J. Jastrabová de Saint-Robertová (Kde sa podeli deti chlebovej emigrácie). Z jej práce zaznamenávame pojem tzv. kreolizácie slovenčiny, pod ktorým treba rozumieť zvýšený výskyt slov jazyka prostredia. (Hádam nie je od veci poznamenať, že toto nebezpečenstvo nehrozí autorom recenzovaných textov). Záver štúdie je do istej miery

zhrnutím: „Osudy detí slovenskej chlebovej emigrácie možno obrazne prirovnať k rastlinám, ktoré nežijú v hlinených črepníkoch ako kriačiky, ale sú ako popínavé rastliny, rozširujú sa mimo okolia, kde zapustili korene, a tým získavajú väčší priestor."

Aj v tomto zmysle treba len súhlasiť s autorom doslovu P. Tóthom — že totiž ani hodnotenie slovenskej literatúry nemôže podliehať zemepisnému či ideologickému ohraničeniu, ale výlučne umeleckým kritériám a že rozvíjanie dedičstva otcov je vecou celej národnej pospolitosti.

Oldfich Kníchal

Spoločné hľadanie spoločnej pravdy

Dialóg slovenských a maďarských spisovateľov za okrúhlym stolom v Budapešti

Z iniciatívy Zväzu slovenských spisovateľov, resp. redakcie a redakčnej rady časopisu Slovenské pohľady sa 17. mája 1989 stretli v Československom kultúrnom a informačnom stredisku v Budapešti delegácie spisovateľských zväzov dvoch susedných krajín východo-strednej Európy, kde v posledných rokoch prebiehajú búrlivé politické, spoločenské a hospodárske zmeny. V súčasnosti sme svedkami a viac-menej aj účastníkmi nesporne významného historického obratu, od ktorého drobné podunajské národy očakávajú nové možnosti a podmienky vzájomnej spolupráce v budovám nového spoločného európskeho domu na základe práva národného sebaurčenia, v duchu demokracie, rovnoprávnosti a mierového spolunažívania.

V tomto ovzduší prebiehal za okrúhlym stolom i priateľský dialóg delegácie Zväzu slovenských spisovateľov (ZSS) a Zväzu maďarských spisovateľov (ZMS) na tému *Historická pravda a pravdivosť literatúry, a) národné mýty v histórii a literatúre, b) zobrazenie druhej svetovej vojny v našich literatúrach.*

Medzi členmi delegácie z ČSSR boli: tajomník Zväzu československých spisovateľov (ZČSS), šéfredaktor Slovenských pohľadov (SP) kritik Rudolf Chmel, podpredseda ZČSS, predseda Matice slovenskej, člen redakčnej rady SP, spisovateľ národný umelec Vladimír Mináč, generálny tajomník ZSS, spisovateľ Ladislav Ballek, básnik a prozaik

Na základe magnetofónového záznamu bez autorizovama spracoval a maďarské príhovory preložil A. Kormoš.

Ľubomír Feldek, zástupca šéfredaktora SP, básnik Ján Štrasser, člen redakčnej rady SP, kritik Peter Zajaca redaktor SP, kritik Milan Šútovec. Medzi členmi maďarskej delegácie boli: predseda ZMS a prozaik Tibor Cseres, podpredsedníčka ZMS a prozaička Anna Jókaiová, generálny tajomník ZMS a kritik Sándor Koczkás, vedúci Zahraničného oddelenia ZMS Iván Földeák, spisovatelia Gábor Görgey, Ákos Kertész, Szilveszter Ördögh, György Spiró, István Kovács, Mihály Sarusi, historik Pál Miszlai, filológovia István Käfer, Endre Bojtár, básnik a novinár László Tóth a redaktorka Klára Körtvélyesiová. Medzi pozvanými boli aj predstavitelia popredných maďarských literárnych časopisov.

Literárnu sekciu DZSM a redakciu časopisu SME zastupoval básnik Alexander Kormoš.

František Hrabal, riaditeľ ČSKIS po privítaní a predstavení účastníkov stretnutia odovzdal slovo vedúcemu delegácie ZČSS R. Chmelovi a vedúcemu delegácie ZMS S. Koczkásovi, aby predniesli svoj otvárací prejav.

Rudolf Chmel:

Vážení maďarskí priatelia, kolegyne, kolegovia, s radosťou vítame možnosť stretnúť sa na tejto pôde s maďarskými spisovateľmi, s ktorými nás viažu dlhročné priateľské vzťahy. Aj keď sme si určili pre naše stretnutie konkrétnu tému, viem, že aj tak budeme hovoriť o všetkom. I keď má tá téma taký honosný názov, myslím si, že je v nej predsa len aj nejaké racionálne jadro, v ktorom by sme si všetci mohli nájsť svoju oblasť. Prinajmenšom preto, lebo tak slovenskí ako i maďarskí spisovatelia v poslednom čase radi oslovujú minulosť a majú k tomu istotne viacero príležitostí. My, takisto ako Maďari, si potrpíme na jubileá, a tak sme sa, najmä pri 70. výročí vzniku Československej republiky, pokúsili zamyslieť nad tým, aká bola cesta, ktorá nás doviedla k prítomnosti. Aj v literatúre ide, pravdaže, o pravdivý obraz minulosti a dneška, o chápanie skutočnosti, ktoré nieje v rozpore ani s etikou, ani s historickou pravdou. A načo to tajiť, povedzme si hneď, literatúra, aj historiografia vo svojich slabších chvíľkach, a nebolo ich málo, národy radšej neintegrovala. Hoci dejepis je jeden z in-

tegrujúcich a dominujúcich predmetov bádania ľudskej skutočnosti, práve on bol neraz prekážkou týchto scelujúcich integračných úsilí, na ktoré ho nabádala, samozrejme, často politika, ale pri ktorých asistovala, sekundovala neraz aj literatúra. A tak sa tak na strane maďarskej ako i slovenskej, ale i československej dobre živia a prežívajú historické mýty i falošné historické vedomie, hoci úloha spisovateľa je práve v ich odhaľovaní. Prinajmenšom od romantizmu dodnes by sme mohli na to nájsť dobré príklady. A to všetko najmä v mene nacionálneho, v mene sociálneho sebauvedomenia spoločnosti. Ibaže tu je vždy nebezpečie, že každá forma prepiatej národnej ideológie sa môže ľahko zmeniť na agresívny nacionalizmus, na nacionálne sebazbožnovanie, za ktorým už nasleduje, bohužiaľ, len degenerácia. Proti takémuto nacionalizmu či „vlastenectvu" sa musí vzoprieť i literatúra. Karel Capek v r. 1926 povedal: „Slušný človek o sebe nevytrubuje že je národne uvedomelý, ako o sebe neprehlasuje, že je poctivý. To sa hádam medzi neporušenými ľuďmi rozumie samo sebou." Preto hádam aj naša analýza, aby sme sa vrátili od Čapka zase do reálu, si dnes žiada suverénnejšie narábanie s vlastnými dejinami, ale aj s dejinami vzťahov k iným národom, ak len nechceme pripustiť myšlienku, že v dejinách možno nájsť argumenty na všetko. Preto so vzťahmi k dejinám iných národov, lebo národy dnes nemožno od seba izolovať. Rovnako ako národnú kultúru, literatúru nebudeme môcť do nekonečna merať len ňou samou, ale naopak, zaraďovaním do širšieho konfrontačného kontextu. To je vlastne to nacionálne v internacionalizme. Tak stojítá otázka potom o našom a vašom mieste v Európe. Nie je náhodné, že i z dokumentov rozsiahlej antológie *Helyünk Európában* (Naše miesto v Európe) vyplýva, že Maďari si museli svoje miesto v Európe vymedzovať predovšetkým vo vzťahu k najbližším susedom a že to nebol proces jednoduchý a bezbolestný. Veď ako píše v úvode k tejto publikácii Berend T. Iván: „Ide aj o uvažovanie o mieste Maďarov v Európe, ale aj v priestore, kde žijú medzi tými, s ktorými žili v jednom štáte či už ako susedia spojenci alebo ako nepriatelia. To sú otázky, ktoré súvisia istotne aj s problematikou nacionalizmu. To sú otázky, na ktoré, ako píše Iván T. Berend, sa minulosti treba pozrieť zoči-voči s bezohľadnou úprimnosťou. V podstate je to aj náš

problém. Slovák či Čech sa takisto zamýšľal o svojom mieste v Európe a tiež tak robil často najmä cez reflektovanie stredoeurópskej situácie. Niet inej inštrukcie ani pre nás ako tá, ktorú dáva maďarský historik, to jest pozrieť sa na svoju situáciu s onou bezohľadnou úprimnosťou, ale pokiaľ možno vo vzájomnom dialógu, ktorý nám dosť nepochopiteľne, tak chýba. Lebo nie v izolácii, ale v kooperácii a v kontexte môžeme hľadať pravdu dejín. Takto nejako to formuloval,myslím si, že zmysluplne pre Maďarov, ale analogicky aj pre nás Ákos Kertész, keď povedal v rozhovore pre časopis *Svetová literatúra* (český Nagyvilág) „Maďarov okolité susedné národy nemajú príliš v láske. Myslím, že príčina nebola ani tá naprosto chybná národnostná politika, ktorá nasledovala po vyrovnaní v r. 1867, ani to, že miesto dualizmu nevznikol trializmus. Asi je to tým, že ten náš bezprizorný, v spoločenstve európskych národov naprosto cudzorodý maďarský národ miesto toho aby po stáročiach svojej európskej existencie a koexistencie začal chápať, že jeho dejiny, kultúra a celé jeho etnonymum je skrz-naskrz pretkané dejinami, kultúrami, etnickými vplyvmi okolitých národov, hľadá stále tvrdošijne to, čo ho odlišuje od tých ostatných." Zdá sa mi, že Ákos Kertész tu inštinktívne, ale i premyslene trafil klinec po hlavičke bez toho, že by znižoval význam vlastných maďarských dejín. Pravdaže, spisovateľ sa k tejto stredoeurópskej situácii môže vysloviť takto transparentne a ideologicky vlastnými prostriedkami. Robí to tak napríklad časť slovenskej prózy, ale aj poézie, keď narába s týmito skutočnosťami ako s estetickými. Deje sa tak už v prózach Mináčových, Ballekových, v poézii Feldeka, Štrassera, aby som spomenul len autorov tu prítomných, aleje to súčasť akejsi civilizačnej ofenzívy, ktorá sa pokúša prebiť k historickej pravde a musí to robiť niekedy napríklad aj na vzťahu slovensko-českom alebo slovensko-maďarskom. Aj toto je, myslím si, svojrázny príspevok k hľadaniu nášho miesta v Európe, v ktorom sa takým osobitným spôsobom križovali osudy jednotlivcov i národov. Literatúra pri hľadaní tejto pravdy, myslím si, môže ísť ďalej ako historiografia, jednoducho aj tam, kde historiografia už nemôže dôjsť a môže tak podstatne pomáhať pri navracaní dejín k pravde, pri hľadaní dejinnej identity. Prirodzene, môže to robiť iba tak.ak tieto fakty historickosociálne

a národné uskutočňuje ako výsostne estetické. Lepšia časť súčasnej maďarskej, slovenskej a českej literatúry, myslím si, to robí na úrovni, ktorá by mala byť dôvodom lepšieho nášho vzájomného poznávania a častejších dialógov. Preto sme sa stretli, a preto by sme radi plody tohto nášho stretnutia priblížili aj čitateľom Slovenských pohľadov.

Sándor Koczkás:

Milí českí, slovenskí a maďarskí priatelia, prvý moment, ktorým by som chcel začať, je tá skutočnosť, že od januára r. 1988 sa Rudolf Chmel stal šéfredaktorom „mladého" časopisu Slovenské pohľady, ktorý sa podľa môjho vedomia v tomto roku dožíva 105. výročia svojho založenia. A hľa, čo prináša osud, R. Chmel hneď na začiatku svojej šéfredaktorskej činnosti zorganizoval taký dialóg, ktorý by bol aktuálny už i pred 20 rokmi. K podstate veci by som sa chcel priblížiť tým, že si spomeniem na medzinárodné stretnutie spisovateľov pred 20-mi rokmi vo Fínsku, témou ktorého bola *Moc literatúry.* V tom čase bolo odvážnou vecou diskutovať na takú tému ešte i v blízkosti Helsínk. Boli tam zastúpené aj národy strednej Európy (aj naše), aj ZSSR, USA, Afrika atď. Nuž, ak si človek pomyslí na to, že v čom vlastne spočíva moc spisovateľa, pred ktorým leží papier a ceruzka alebo do písacieho stroja vsunutý hárok, zistí, že spisovateľ vlastne nemá nijakú zvláštnu moc. Nedisponuje tankami, lietadlami, vojenskými loďami, avšak je veľmi divné, že v histórii (nielen v našej, ale aj v histórii iných národov) sme skúsili, že v spoločnosti sa ukazuje zmätok v tom momente, keď sa politika začína obávať spisovateľov, ich vytlačených rukopisov. Často ich ničia. Napr. prečo sa bál Hitler a prečo sa bál Stalin moci literatúry, mnohorakej moci literatúry mnohorakých národov? Samozrejme,báli sa toho, na čo môj priateľ R. Chmel už upozornil, že totiž dobrá literatúra je z jednej strany estetickým javom, teda kvalitou, ktorá ovplyvňuje ľudí a priťahuje ich k sebe. Z druhej strany, v tomto estetickom jave sa skrýva niečo, čo estetiku presahuje, nech je to napr. etika, ľudskosť či humanita, alebo jednoducho nejaký nový spôsob myslenia, nový typ nazerania na históriu, na súčasnosť (spisovatelia si trúfnu zobrazovať občas aj dnešok) alebo, povedzme, na budúcnosť.

Keď som sa dozvedel, že R. Chmel by chcel zorganizovať priateľský rozhovor na tému *Historická pravda a pravdivosť literatúry,* vynorili sa vo mne dva momenty abstrakcie. Čo je to historická pravda? Či jestvuje v histórii alebo inde nejaká pravda? Či sa dajú pravdy sčítať ako číselné hodnoty v matematike alebo ako vzdialenosti v geometrii? A či jedným z možných prístupov je to, čo nazývame pravdou dejín alebo všeobecne pravdou svetových dejín, alebo konkrétnejšie povedané, pravdou histórie strednej Európy? To, či sa dokážeme priblížiť k ozajstnej pravde, závisí od nespočetných relatívnych momentov. Obidve krajiny, aj od nás na sever žijúce dva národy a tiež i medzi nimi žijúci všetci Maďari alebo v Maďarsku žijúci Maďari a národnostné menšiny (Slováci, Nemci, Juhoslovania, Rumuni, Cigáni atď.) — všetci sa trápime s tým, že také ponímanie histórie, ktoré bolo oficiálne hlásané v učebniciach pred 10—20 alebo trebárs pred 50-mi rokmi, nieje správne, nieje pravdivé. Lebo pravdivé historické vedomie je iné, hlbšie, zložitejšie. Myslím si, že ak sa dáme do rozhovoru, — a tomuto dialógu sa veľmi tešíme, totiž tomu, že nenaháňame fantómy jeden druhého, čiže vymieňame si svoje názory o veciach, — vtedy, samozrejme, ide aj o to, že musíme zdolať obdobia tejto minuľosti, plné rasových a národných predsudkov. Musíme zdolať dogmy a prax stalinizmu, musíme dospieť (nepoviem, že k takej spoločenskej demokracii, lebo toto nieje politická diskusia) k takému ľudskému prostrediu, v ktorom každý Slovák a každý Maďar môže vypovedať to, čo má na srdci, ale pritom si vždy pridá k tomu aj svoj rozum. Teda rozmýšľa. Díva sa na veci perspektívne. A tento perspektívny pohľad je charakteristický pre historické pravdy. Používam množné číslo, lebo ešte sme nedospeli potiaľ, aby sme mohli hovoriť o jednotnej hisorickej pravde vzťahujúcej sa tak na 1000-ročnú minulosť, ako i na dnešok alebo včerajšok. Preto teda z hľadiska priblíženia sa k historickým pravdám zohráva veľmi dôležitú a rozhodujúcu úlohu literatúra. Vlastne to v nej, — ak je preklad presný, nejde tu o pravdu, ale o pravdivosť literatúry, — a v tejto pravdivosti jestvuje akýsi prebytok, ktorý by sme mohli definovať tak, že pomocou literatúry sa dokážeme povzniesť nad to, čo je rozhodne národné, bez toho však, že by nám ono uniklo, ale tak, že tým sa závoreň staneme ľudskejší-

mi, teda aj pre iných bližšími. Jasnejšie povedané, ak si slovenský alebo český čitateľ prečíta dobrý preklad maďarskej básne alebo novely, nech sa cíti bližším podobnému Maďarovi, a naopak. Keď som uvažoval o tom, čo by som tu mohol vlastne povedať, vynorilo sa vo mne aj to, že tak v slovenskej a českej, ako i v maďarskej literatúre jestvuje viacero hlasov. Tieto hlasy ponímam teraz ako spôsob pohľadu. Prihodí sa, že jedna alebo druhá literatúra disponuje silne tragickým hlasom. A prihodí sa, — teraz žijeme, podľa mňa, v takej etape, — že je silne ironická, to jest hovorí o svojom predmete s určitým odstupom. Lebo cíti, že doteraz prijatý, či tradične prijatý hodnotový systém je porušený, pokladá za potrebné znova premyslieť všetky veci. My, Maďari musíme byť oveľa viacej stredoeurópski, — čo aj podľa R. Chmela tí najlepší z nás už dosiahli, — musíme po stredoeurópsky pociťovať, aké národy žijú okolo nás, aký je ich osud, v čom sa zhoduje a v čom sa líši. Ide o iróniu, akú pestoval napr. už R. Chmelom spomenutý K. Čapek, ale nespomínal ešte Haškovho Švejka a mohol by som teraz pokračovať v rade veľkých českých spisovateľov až po Hrabala a Párala. Že vraj netreba až tak vážne brať tento svet. Vyrýpme trochu samých seba zo svojej osobnostnej a národnej pýchy, buďme trochu jednoduchí a každodenní ľudia, to jest viďme aj to, že každý národ jej ednou z dielní človečenstva. Lebo má svoj citlivý, vyvinutý jazyk a pomocou tohto jazykového materiálu vznikajú brilantné slovenské, české, maďarské, rumunské, srbské, chorvátske, nemecké atď. literárne diela. Nuž, aj doteraz sme mohli zistiť, že medzi týmito dielňami prebieha vzájomné učenie. Maďari sa učia napr. od Čechov, Slovákov a opačne. V atmosférach našich literatúr je popri jazykových rozdieloch oveľa viac spoločného, oveľa viac ľudského než toho, čo nás rozdeľuje. Lebo občas sa nazdávame, že vo večnosti, na Parnase literatúry má právo existovať len jedna alebo druhá literatúra. V taký čas myslím vždy na esej Eliota, v ktorej keď autor položí otázku, že čo by bolo, keby nebolo nórskej alebo írskej literatúry, odpovedá tak, že ľudstvo by bolo chudobnejšie. Teda naším spoločným záujmom je, aby bola literatúra každého národa čím bohatšia a pestrejšia, lebo tým môže byť bohatšia aj naša. Totiž, oná literárna pravdivosť, pomocou ktorej sa môžeme navzájom pochopiť,

ponúka oveľa viac možností než každodenná oficiálna politika. A hneď vieme, že nie je hodno narážať na to, aká situácia bola v prvej Československej republike a horthyovskom Maďarsku alebo v Českom protektoráte a osamostatnenom Slovensku, resp. vtedajšom Maďarsku atď., nechcem teraz predniesť lekciu z dejepisu. Slovom, ak sa zo všetkého, čo sa v tomto storočí stalo, nenaučíme, že v tom druhom treba uctievať jeho podstatu, človeka — Slováka či Maďara a v konečnom dôsledku jeho osobnosť, to by mohlo otvoriť také kanály a vzťahy, aké v mnohých dielňach už i fungujú. Teraz by som tu nechcel upozorňovať na výborných prekladateľov našich dvoch národov, lež na to, že po Adyho smrti, na začiatku dvadsiatych rokov, v Prahe narodený Franz Kaffka, ktorý keď v nemeckom preklade čítal Adyho, (nie v najlepšom preklade, ktorý bol vydaný vo Viedni), v jednom liste napísal, „že tento človek mibol príbuzným." Žil v Prahe pri Hradčanoch, tam vyrastal, vieme dobre, že bol Nemcom. Nuž, keď velikáni objavia seba jeden v druhom, vtedy my by sme nedokázali objaviť tieto príbuzné znaky? K tomuto však, totiž k pravdivosti literatúry, patrí ešte jedna vec, ktorou politika nezvykne disponovať. Politika musíbyť objektívna alebo mnohokrát aspoň zdanlivo objektívna a diplomatická. Častokrát dokáže významné veci vykonávať vtedy, ak za dlhý čas mlčí a potom odrazu rýchle činí. V rukách literatúry a v rukách rôznych umení vôbec jestvuje obrovská ľudská zbraň, — a podľa mňa, v tom spočíva moc literatúry, — a to je subjektívna sila osobnosti. Neverme v to, že vo svete sa uplatňujú iba objektívne zákony. Ekonomika sa pokladá za naozaj objektívnu vedu, predsa sa tak krásne dostala do klepca výbuchu ceny ropy, tak na Západe ako i na Východe, až radosť. Subjektívne presvedčenie, ktoré je teda naozaj hlboko prežitý život a skutočnosť, v čom je obsiahnutá národná a ľudská spolupatričnosť, je vhodné k tomu, aby prejavilo svoje najpozitívnejšie črty, ktoré sa zhodujú s pravdou slovenských alebo maďarských dejín. Lebo v čom sa vlastne stretávame? Podľa mňa v tom, že všetci chceme žiť nie proti sebe, lež spolu. To je objektivita, ktorá sa nedá pozmeniť. Lebo to, že sme susedia, je objektívna skutočnosť. Ak sa však subjektívne pripravíme na to aby sme sa dokázali stretnúť s touto osobnou náplňou, aby sme potlačili do úzadia

rôzne manipulácie politiky a taktické ťahy, vtedy sme pri pravdivosti literatúry, lebo literatúra, to je stratégia na dlhú diaľku. Veľká perspektíva. V tomto spočíva možnosť stretnutia a nie v tom, že v tejto alebo inej otázke, kedy a kde a ako mal pravdu jeden alebo druhý národ.

Všetko je pominuteľné, lež tu sa začína nóvum v našich vzťahoch. K tomuto mám už len jednu poznámku, čím by som i skončil. Mysh'm si, že každý gramotný človek má taký sen, ktorý Ady vyjadril tak, že „písať prekrásne veci". Dielo má svoj vplyv, ktorý zbližuje ľudí. Je zaujímavé, že v každodennom živote to pociťujeme najčastejšie pod vplyvom alkoholu, kedy bývame k sebe úprimnejší, osobnejší, blahosklonnejší. Podľa mňa, najväčší omám na svete spôsobuje dobré umelecké dielo. Pre mňa ako pre kritika najväčšie očarenie znamená, ak môžem čítať dobrý román alebo báseň. Nuž, v tomto smere sa možno dostať k takým stretávacím bodom, nezastierajúc pritom jestvujúce vonkajšie formálne a politické rozdiely, teda k takým naozaj hlbokým stretnutiam, pri ktorých dokážem uctiť v tom druhom to, čím on je a môžem od neho očakávať, aby aj on uctil vo mne to, čím som.

Vladimír Mináč:

Tento kolektív nemôže zodpovedne odpovedať na otázku S. Koczkása, čo je to pravda dejín. Existuje totiž obrovské množstvo právd podľa toho, ako je kto krstený, podľa toho, či je Slovák, Čech, Maďar či Poliak atď. V strednej Európe jestvuje obrovské množstvo historických výkladov, nechajme ich. Každý národ má svoju subjektívnu predstavu o vlastných dejinách. Inakšia pravda ani neexistuje, iba subjektívna. Ide len o to, aby si tie pravdy nenadávali. Aby sa nekrižovali na nebezpečných križovatkách. Ale ja si myslím, že nie to je dôležité pre nás a pre naše stretnutie. Skôr si myslím, že ak máme myslieť na minulosť, v tej chvíli musíme myslieť na budúcnosť. Musíme myslieť na budúcnosť kolektívne. Teda stredoeurópsky. Ale len čo poviem toto slovo, vyvolá vo vás aj v nás obrovské množstvo otázok. Nechcel by som tu predávať — ako Lacný Jožko — budúcnosť v strednej Európe. Vidíte, že stredná Európa existuje. Poznáte Lacného Jožka. Lacná Európa — to je stredná Európa. Stredná Európa

má spoločné znaky. Musím povedať, že predtým, než si povieme: chceme strednú Európu, že Európu chceme, že európsky dom chceme, to nesmie byť nejak len vo vyhláseniach, to musí byť, aby som tak povedal, v našej nezlomnej vôli. Totiž aj stredná Európa, aj európsky dom je nevyhnutnosť, to nieje to, že si niekto vymyslel niečo. Ani Maďari, ani Slováci, ani Česi nemôžu bez tohoto spoločného domu existovať. A pred tým než si začneme hovoriť, že sa to nedá, že je toľko príčin, pre ktoré sa to nedá, ešte pred tým by sme si mali povedať, že je to osudová nevyhnutnosť, bez ktorej všetky naše národy zahynú. A toto je taká rovnica, ktorú vám každý matematik podpíše, aj historik, aj ktokoľvek. Veď tu nejde o to, kto je väčší a kto mal väčšie dejiny, ale o to, či vôbec máme budúcnosť. A či je náhodou možná jediná budúcnosť. Treba o tom pokojne porozmýšľať. Viete, na dejinách sa napokon môžeme dohodnúť: že jeden bol zlý a druhý bol dobrý a potom jeden bol dobrý a druhý bol zlý. Ale načo nám je to? Ide o to, že sme na tomto území, nikde sa nemôžeme odtiaľto odsťahovať. Pár ľudí môže odísť, ale národy musia ostať. A národy si musia uspôsobiť spolunažívanie. Nie na úrovni svojich dejín, ale na úrovni svojej súčasnej existencie. Musím vám povedať, že slovenská inteligencia dospela k tejto relativizácii dejín nie skrz to, že by ich chcela poprieť, ale preto, že vidí budúcnosť. A že si nemožno predstaviť slovenskú budúcnosť napr. bez Maďarov. Veď je to hlúposť. Tak ako si maďarskú budúcnosť nemožno predstaviť bez slovenskej budúcnosti, ale to pre vás všetkých nie je hlúposť. A toto je ten maličký rozdiel, na ktorý by som chcel upozorniť. Lebo vy ste stále hovorili o českej literatúre, ale nepoznáte slovenskú. Musím vám povedať, že máme dneska slovenskú prózu aspoň na takej úrovni ako je česká. A to netvrdím ako nejaký slovenský straník, ale prekladateľ István Käfer ma môže potvrdiť. Chcem vám povedať tým len toľko, že my sme jeden vážny dospelý národ. A nijak inak sa nedá s nami zapodievať. Ani si sami inak s nami nedovolíme zaobchádzať nikomu. Nie Maďarom, ale ani Čechom, ani Poliakom. Nikomu v strednej Európe. A tu som pri otázke nacionalizmu. Pravdaže. Lebo ten červík nacionalizmu je skrytý v najkrajších črievičkách. Teda ten červík nacionalizmu existuje v strednej Európe tak isto ako pred sto rokmi. A možno že ešte

horšie. Socializmus neodmontoval z toho nacionalizmu skoro nič. A povedal by som, vôbec nič! Všetky problémy zostali v strednej Európe tak ako nám ich nechala buržoázia. A my tu sedíme a rozmýšľame o budúcej strednej Európe. Musím povedať, že napriek tomu, že existujú veci, ktoré nás zdržiavajú, ťahajú dozadu, napriek tomu je nevyhnutné rozmýšľať o spoločnej strednej Európe. My sa vám nenúkame do rodiny. My sme teraz v takej intelektuálno-národnej situácii, že môžeme žiť aj samostatne. Nič by sa nám nestalo. My vieme, že je to rozmýšľanie na krátky povraz, a že treba myslieť na dlhé povrazy. Nie na krátke, na ktoré sa obesíme, ale po ktorých by sme sa mohli dodriapať niekam. Som presvedčený, že nijaký národ v Európe, vrátane Nemcov, sa nemôže dodriapať do tých polôh (humanitárnych, kultúrnych atď.), do ktorých by sa chcel. Nikto sa ta nemôže dodriapať sám. Ani Maďari. Hoci sú Maďari zvyknutí na svoj spleen vlastný. Hovorím, že ak sa nedohodneme, tak nebudeme nič značiť na tejto celej planéte. Celá stredná Európa bude iba rozvadené stádo. A my zatiaľ musíme len začať zisťovať, čo je to vlastne kultúra strednej Európy. Ja viem, že vy máte svoju vlastnú predstavu. Česi majú svoju vlastnú predstavu, ba dokonca aj Slováci majú svoju vlastnú predstavu. S prepáčením, musím to povedať. Takže, jediná vec, ktorá nás môže zachrániť, že sa nejak dohodneme. A to nezáleží na dejinách. Lebo dejiny si vyvlastní každý, kto chce. Veď vy sa pamätáte na Stalina, ako si vyvlastnil dejiny. A vy tak dlho budete demokraticky chodiť do ulíc, až príde nejaký nový maršal a vyvlastní vám dejiny znova. A zas nebudete mať dejiny. Viete, ja vám chcem len povedať, že poznáme vaše problémy strašne dobre. Poznáme ich aj skrz naše vlastné problémy. Inak sa vlastne nedá sused poznať. Iba tým, že trpíme takisto ako náš sused trpí. Ja si myslím, že je možné začať budovať stredoeurópsky dom, pravdaže pomaly. Komnaty, veľké komnaty. Musím povedať, že to sú základné komnaty celého európskeho domu. Bez nich európsky dom nebude existovať. Ak teda chceme naozaj vážne myslieť na európsky dom, tak musíme myslieť na tie obrovské stredoeurópske komnaty. A naplniť ich celkom novými vzťahmi, celkom novým myslením.

Tibor Cseres:

Poznám diela kolegu Mináča, vzťahujúce sa na slovenské povedomie a z každého aspektu pokladám za správne jeho výpovede, ku ktorým subjektívne dospel. Podobne môže byť subjektívne založený aj náš bádateľ maďarskosti. Nieje vylúčené, že dva takéto subjektívne výklady národného vedomia sa vedľa seba nespracú ba, možno že sa navzájom doplňujú.

Aj ako autor historických románov, chcel by som uviesť jeden z momentov mad'arsko-slovenských vzťahov spred 140 rokov. Keď vzplanul meruôsmy boj za slobodu proti habsburskému útlaku a Maďari žiadali ústavu pre všetky národy monarchie, samozrejme, predovšetkým pre seba, vtedy cisár, spojac sa so všetkými národnosťami monarchie, obrátil sa proti Maďarom. Toto bol boj za slobodu. Musím povedať, že v tomto boji najsolidárnejším voči Maďarom bol slovenský národ. Habsburskému cisárovi sa nepodarilo Slovákov obrátiť proti Maďarom. Tak prišlo k tomu, že v bojoch na Horniakoch (Felvidék), keď Artúr Görgey zápasil s cisárskymi vojskami, vtedy vojenský oddiel Görgeyho, ktorý obsadil Branisko (Braniszkó), pozostával v prevažnej väčšine zo Slovákov. Na pamiatku týchto bojov neskoršia maďarská vláda dala postaviť pamätník, ktorý chválil aj zdatnosť tam bojujúcich slovenských vojakov. Po r. 1919 nápis pamätníka pozmenili a podľa našich posledných vnemov pamätník jestvuje, ale s takým nápisom, že tu slovenskí hrdinovia bojovali za nespravodlivú vec. Nuž, toto sú subjektívne konštatovania, subjektívne je tu aj to, ako bojovali Slováci.

Ja, ako bývalý vojak mám spoločné zážitky so slovenskými spolubojovníkmi. Niektoré roky z mojej mladosti som strávil v takých obciach Maďarska, v ktorých žilo a žije slovenské obyvateľstvo. Za môjho vojenčenia bolo medzi mojimi podriadenými veľa slovenských vojakov.

Pamätám sa, keď sme v marci r. 1939 bojovali proti vtedajšej slovenskej armáde, v Podkarpatskú (Kárpátalja), pri Michalovciach (Nagymihály) sme začali útočiť proti jednej zo slovenských jednotiek a nečakane som stretol veliteľa istého slovenského oddielu, podplukovníka, ktorý sa spytoval, prečo útočíme proti Slovensku. Rozpovedal som mu, že my nechceme nič obsadiť zo Slovenska, lebo slovenský národ má právo na

svoj štát, ale dostali sme taký rozkaz, aby sme posunuli hranice o 10 kilometrov ďalej. Na to ten podplukovník povedal, že vec je už v poriadku, už tých 10 kilometrov máte, prečo teda bojujeme? Boj sme skončili a s tým podplukovníkom sa mi podarilo nadviazať priateľstvo. Náš vzťah sa zachoval aj v ďalších vojnových rokoch.

O tomto podplukovníkovi pod menom Petraček som v jednom mojom románe napísal dlhé kapitoly a jeho pamiatku som zachoval v znamení maďarsko-slovenského priateľstva, pamiatku človeka, s ktorým som sa dostal k úplnej zhode, lebo dokázal rozumne uvažovať, poznajúc veľmi dobre tak svoj, ako i maďarský národ.

Nuž, po potlačení boja za slobodu, po r. 1867, ako vieme, vedúci habsburskej monarchie uznal, že proti Maďarom nenájde vhodného spojenca. Vtedy nastala tá nešťastná tragédia, keď sa cisár spojil s Maďarmi proti všetkým národnostiam. Po r. 1867 započali ozajstné rozpory medzi národmi Uhorska a Maďarmi a vtedy sa tiež vytvorila taká nálada, ktorú maďarské demokratické sily koncom minulého storočia už nedokázali utlmiť. Tak teda rozvoj slovenského národa desaťročia po Vyrovnaní prekazili. Zobrazenie tohto obdobia je prítomné v literárnych dielach, ktoré by sa mali objaviť, aby sme mohli triezvo sledovať rozvoj vedľa seba žijúcich národov a vývoj ich literatúr.

Myslím si, že aj dnes existujú tak v revíroch slovenskej ako i maďarskej literatúry literárne prejavy, ktoré sú takým spôsobom subjektívne, že z hľadiska posúdenia jeden druhému trochu ubližujú ale viem, že vo väčšom počte jestvujú také javy, ktoré napomáhajú vzájomné pochopenie, vzájomnú toleranciu voči snaženiam a bytiu jeden druhého.

(Pokračovanie) *Alexander Kormoš*

„Priateľstvo nám život okrášli..."

4. svetový festival slovenskej mládeže v Rakúsku

Načo ste tam šli? A čo tam vlastne bolo? — pýtali sa ma rozhľadenejší priatelia po návrate zo 4. svetového festivalu slovenskej mládeže v rakúskom Semmeringu. A podobné otázky dozaista neodzneli iba tu u nás, doma…

O čo vlastne ide? Spomínaný festival usporiadala exilová organizácia Svetový kongres Slovákov, ktorý — jemne povedané — stojí s politickým vedením Československej socialistickej republiky navzájom ďaleko od akejkoľvek spoločnej platformy. Ocitli sme sa teda naozaj v trochu chúlostivej situácii, ale naše rozpaky rýchlo zmizli. Už počas prvých chvíľ zoznamovania sa sme sa mohli totiž presvedčiť o tom, že pozvanie 19 členov mládežníckeho speváckeho súboru Studienka zo Santova na čele s Alexandrom Kormosom a štvorčlenného televízneho štábu Našej obrazovky nebolo akýmsi premysleným politickým ťahom, ale výrazom toho, že exiloví Slováci sú na nás skutočne zvedaví a myslia si naozaj vážne, že patríme do jednej rodiny.

Ako prvý nám to povedal generálny tajomník Svetového kongresu Slovákov, reverend Dušan Tóth, od ktorého som sa medziiným dozvedel i to, že SKS založili v roku 1970 v New Yorku a v súčasnosti združuje na politickej, kultúrnej, náboženskej a spoločenskej báze 144 rôznych slovenských organizácií vo svete s vyše poldruha miliónom členov. Pravda, tu ide o ľudí, o Slovákov s najrozličnejším politickým zameraním a vzťahom k súčasnému zriadeniu vo vlasti. Veď sú takí, ktorí sa narodili v zahraničí, iní opustili svoju rodnú zem pred niekoľkými desaťročiami alebo iba pred pár mesiacmi. Prirodzene, aj na rôznych politických prednáškach a seminároch sa stretávali rozličné názory a pohnútky, ale to čo však bolo príznačné a nesporne všeobecne platné, bola láska k Slovensku, k tej pravej vlasti.

Aj samotný generálny tajomník SKS reverend Dušan Tóth sa vyjadril 0 tom tak, že oni by nechceli vnucovať Slovensku nejaké nové politické zmýšľanie, iné normy, chceli by — ak je o to záujem — svojimi dlhoročný mi skúsenosťami a kontaktami na Západe iba pomôcť.

Zhováral som sa aj s redaktorom Československej televízie v Bratislave Štefanom Nižňanským, ktorý filmoval so štábom pre televízne noviny. Ich účasť prekvapila aj samotných organizátorov festivalu, ale ako správne vravel, chcú informovať verejnosť na Slovensku o udalostiach z prvej ruky. Mimochodom, pre rôznorodosť účastníkov festivalu — ale iba preto! — je príznačné, že medzi sedemsto ľuďmi sa našli i takí extrémisti, ktorí rozbili okno na aute kolegov z bratislavskej televízie. Organizátori a zdravo rozmýšľajúca prevažná väčšina účastníkov sa samozrejme dištancovala od tejto nepríjemnej aféry. A postupne, ako povedal redaktor Štefan Nižňanský, sa citeľne uvoľňovalo napätie okolo nich, ľudia ich prestali pokladať za akýchsi špiónov a dokonca boli ochotní prehovoriť aj pred kamerou. A to môže viesť k vzájomnému poznávaniu sa, snáď 1 tolerancii názorov a k prvým krokom zbližovania sa...

Prepáčte mi, milí čitatelia, že sa tak dlho zdržiavam pri týchto politických momentoch, ale aj v Semmeringu bola napriek zdôrazňovaniu kultúrneho a náboženského aspektu festivalu politika všade prítomná! Samozrejme, aj na výlete do Hainburgu, na československé štátne hranice. Tu z kopca Braunberg oproti Devínu dovidieť na Bratislavu, na hrad a nový most, Petržalku, televíznu vežu... A oči sa veru zarosili, či už videli tento kraj naposledy pred rokmi, desaťročiami alebo vôbec nie. Stáli „Zoči-voči Slovensku", ako znelo i motto festivalu, s rôznymi pocitmi.

Inžinier Jozef Matejovský, ktorý žije 21 rokov vo Švajčiarsku, emigroval z hlavného mesta. Hľadí, dlho zamyslený a potom len tak skôr pre seba vraví, že sme my, emigranti všetci nej ak poznačení! Začínať znovu z ničoho, trápiť sa s jazykom, zvykať si na prostredie a zostávať len navždy cudzincom ...

Napadne mi riadok z Festivalovej piesne: „Priateľstvo nám život okrášli..." A môže priniesť snáď aj viac. Vedúci našej delegácie Alexander Kormoš referoval najednom literárnom seminári o situácii slovenskej lite-

ratúry v Maďarsku. V diskusii sa nadhodilo, či by nemohli slovenskí básnici a spisovatelia na Slovensku, v susedných krajinách a západných štátoch ako aj v zámorí hľadať cesty k sebe v záujme zbližovania všetkých Slovákov. Navrhli konkrétne slovenských literátov v Maďarsku, aby sa pokúsili sprostredkovať takéto stretnutie. Alexander Kormoš s takýmto novým chápaním funkcie mostu našej národnosti — teda napomáhania nadväzovania kontaktov nie medzi národmi, ale medzi Slovákmi — súhlasil a dodal, že by nebolo múdre takúto príležitosť nevyužiť. Pravda, most nezávisí iba od pilierov...

A mostom, dobrým mostom bol vlastne aj 4. svetový festival slovenskej mládeže v Semmeringu (prvý festival bol pred 9 rokmi v západnom Nemecku, ďlšie dva vždy po troch rokoch v USA), veď sme získali slovenských známych z Talianska, Kanady, Spojených štátov, Švajčiarska, západného Nerhecka atď. Najmä po prvom folklórnom večierku, keď sa predstavila naša Studienka! Ako neskôr vysvitlo, súbor ešte nikdy nevystupoval v zahraničí, ani pred takýmto početným obecenstvom. A určite ani taký úspech ešte nemali, ako v Semmeringu! Nadšené obecenstvo si chválilo najmä čistý prameň, originálnu atmosféru pilíšskych slovenských ľudových piesní, a dokonalú viachlasnú interpretáciu. Už z potleskov na otváracej slávnosti bolo cítiť, že máme sympatie obecenstva, ale v ten večer sme si ich získali úplne.

Od toho dňa, hocičo sme si vybrali z každodenného bohatého programu — konali sa rôzne krúžky, politické a literárne semináre, diskotéky, športové a folklórne programy, premietali sa slovenské filmy — vždy sa našiel niekto, kto sa prihovoril „maďarským Slovákom". Popri bohatom výbere programov zostalo času aj na prechádzky malebným krajom; Semmering je totiž lyžiarskym rajom s krásnymi vrchmi, hotelmi, penziónmi a obchodmi.

Týždeň teda rýchlo preletel a pri dojímavej spoločnej rozlúčke snáď každý cítil alebo dúfal, že z tohto veľkolepého stretnutia musí zostať o čosi viac, ako iba pekné spomienky.

Ján Fúzik

Šperhák namiesto kľúča

k dielu Jána Stanislava

„Vedecké dielo univ. prof. dr. Jána Stanislava (1904—1977) je svojím obsahom aj rozsahom také veľké, že preniklo ďaleko za hranice Slovenska a Československa. Niet azda ani jednej známejšej univerzity na svete, kde by sa v slavistickom odbore resp. ústave toto veľké dielo nenachodilo a netvorilo podstatnú súčasť štúdia učiteľov a poslucháčov" — čítam na záložke esteticky vyhotovenej knižky, ktorú vydal syn Jána Stanislava, Ivan Stanislav. Knižka má názov Život v slove (Bratislava 1987, strán 245) a je ozajstným kľúčom k poznaniu neobyčajne zaujímavého, tvorivého života a nesmierne vzácneho, bohatého diela svojho otca, prvého univerzitného profesora jazykovedy — Slováka.

Dielo tohoto úctyhodného vedca, slavistu svetového mena je ako stvorené na prekonávanie povestnej slovenskej národnej nedbanlivosti, malomyseľnosti a chorobného pocitu bezhistorickosti (vštepovaného do nás zámerne už od nepamäti), na posilňovanie tak prepotrebného zdravého slovenského povedomia. Potrebujú ho aj Slováci na Slovensku, ktorým akosi nevadí, že my tu v Maďarsku nemáme ešte ani podnes jedinej slovenskej školy, ale ani to, že Csemadok je na Slovensku ďaleko lepšie zorganizovaný ako naša Matica slovenská (!), a potrebujeme ho predovšetkým my, v Maďarsku žijúci Slováci, ktorí sme už v ponižovaní seba zašli tak ďaleko, že si vlastné deti nenaučíme našej slovenskej reči!

Všetci naši učenej ši ľudia by mali poznať dielo Jána Stanislava. Mali by si prečítať také knihy, ako: Staroslovіensky jazyk (Bratislava 1944, strán 100), Slovanskí apostoli Cyril a Metod a ich činnosť vo Veľkomoravskej ríši (Bratislava 1945, strán 92), Odkryté mená slovenských miest a dedín (Bratislava 1947, strán 87), Dejiny slovenského jazyka (Bratislava,i. zv.: 1956,1958, 1967, strán 631; ii. zv.: 1958,1967, strán 754; **III.** zv.: 1957, 1967, strán 512; IV. zv.: 1973, strán 416; V. zv.: 1973, strán 666), Po stopách predkov (Bratislava 1948, strán 203), alebo takmer na nás šité troj-

zväzkové dielo Slovenský juh v stredoveku (Martin 1948,1. zv. strán 664, II. zv. strán 673 a III. zv. atlas 26 máp) atď.

Mali by si prečítať také štúdie, ako Slovienin—Slovan—Slovák—Tót (Náš národ II, č. 1, Bratislava 1944, s 25—32), Z kultúry Veľkej Moravy a Panónie (Príroda a spoločnosť č. 12, 1968, s. 21—27) atď., atď.

Je to nesmierne bohaté žriedlo, studnička čistej pravdy o nás. Kto sa z nej napije — bude odkliaty. Nikdy viac nezatají svoju slovenskosť, lebo bude na ňu hrdý, a nedopustí, aby jeho dieťa pokladalo inú reč za svoju materčinu ako reč slovenskú, lebo bude vedieť čo stratí, ak stratí slovenčinu.

„Kniha dr. Ivana Stanislava Život v slove je taká bohatá na zaujímavé informácie, že jej vydanie bude záslužným prínosom pre slovenského kultúrneho čitateľa" — píše vo svojom posudku prof. dr. Šimon Ondruš. A píše číročistú pravdu.

Lenže kto z nás má ten „kľúč", ktorý by nám mohol otvoriť dvere k vzácnemu dielu? Veď ich bolo vydaných iba 4 000! Na jeden exemplár pripadne až 1 250 Slovákov, a to som ešte nebral do úvahy tých, ktorí žijú za hranicami Slovenska. Čiže — zase jeden dôkaz tej našej povestnej nedbalosti. Aleje ich aj viac. Ak napr. ten 1 250-ty Slovák, ktorý má možnosť dozvedieť sa, čo všetko Ján Stanislav vydal, chce mať niečo z tých diel doma na svojej poličke, môže to zháňať po celom Slovensku, nikde to nedostane. Akoby aj, keď napr. taký Slovenský juh v stredoveku, dielo, ktoré by mala mať zakúpené každá slovenská rodina, bolo vydané prvý a poslednýkrát v r. 1948! Bolo by zaujímavé vedieť, koľko výtlačkov toho času vydali, ale to do kolofónu nieje zapísané. Čiže máme vedca svetového meradla, a my sa nevieme vzmôcť ani na to, aby sme jeho vzácne dielo dôstojne propagovali a vydávali.

Je to ten istý problém ako so slovníkmi slovenského jazyka. Sme národ v srdci Európy, ktorý nevenuje dostatočnú pozornosť práve tomu, čo by najviac potreboval. Sme národ fantastický! Teda, fantasticky nedbalý voči svojím naj elementárnej ším potrebám. Vyzerá to, ako keby bolo zakázané

rozširovať na Slovensku slovenskú kultúru, slovenské slovo, posilňovať slovenské národné povedomie. Ako keby sme sa obávali, že sa našu reč niekto naučí, alebo že si niekto prečíta dielo Jána Stanislava!

Nech teda pre tých, ktorým sa z kľúčov k tomuto dielu zatiaľ nedostalo, poslúži aspoň ako šperhák môj skromný príspevok.

Gregor Papuček

Realizmus nie je realita

Eugéne Ionesco

. . . .

O absurdnom divadle

Prečo existuje divadlo? Lebo je živé. Ľudia sa v ňom rozprávajú, nie sú to hovoriace predstavy. Hovoríme tu o divadle, ktoré písali viacerí z nás v rokoch 1950—1965. Rozdiel medzi divadlom a filmovým šotom: text, slová a nielen samotná produkcia, predstavenie. Prečo chodievame na futbal? Aby sme videli živých ľudí a bezprostredne aj hru, aby sme cítili takpovediac pulz udalostí. Prečo navštevujeme kostoly a nestačí nám, že ich vidíme na pohľadniciach? Aby sme boli účastní duchovného spoločenstva našich predkov.

Divadlo teda žije a divák si môže pozrieť predstavenie hoci aj dvakrát; je to ako vidieť dve hry a zakaždým to bude iný spôsob života, iná hra. Filmové obrazy sú odmerané, chladné. Čomu slúži divadlo? A čomu slúži futbal, ak len nejde o Angličanov, ktorí práve usmrcujú Belgičanov?

Pojem „absurdné divadlo" predstavuje istý počet divadelných hier, strediskom vzniku a zrodu ktorých bol Paríž na počiatku päťdesiatych rokov. Toto divadlo popísal dobre známy anglický kritik Martin Esslin. Prečo ho však označil za absurdné? Hádam preto, lebo v rokoch 1945—1950 sa povedalo veľa absurdného a Esslin sa nazdával, že ide o súvislosť medzi naším divadlom a myšlienkami, teóriami či aktualizovanou zaujatosťou Jeana-Paula Sartra, Alberta Camusa, Georgesa Batailleho a niektorých ďalších. Zdalo sa mu, že tu ide o súvislosť medzi týmto divadelným žánrom a spôsobom, akým títo spisovatelia videli povojnový svet. Možnože mal pravdu. Pokiaľ ide o mňa, mal som určité problémy s prijatím tejto definície. Dnes sa však ujala ako označenie určitého divadelného žánru a vzťahuje sa na scénické diela súčasnej epochy. Odkedy definícia tohoto divadla náleží literárnej histórii, poskytuje mi to dôvod označovať absurdné divadlo za „absurdné". Podobne ako E. Jacquard by som ho označil skôr za divadlo výsmechu. V skutočnosti postavy tohoto divadla — môjho divadla — nie sú ani tragické, ani komické, ale ironické, pritom zbavené akýchkoľvek transcedentálnych a metafyzických koreňov. Môžu

byť nanajvýš psychologickými bábkami, alebo bez psychológie, ako sa zvyčajne tvrdí. Nepochybne ide stále o symbolické postavy, výraz epochy.

Nazdával som sa, že polovica hier, ktoré vznikli pred nami, sú absurdné do tej miery, že by mohli byť komické, napríklad preto, že je komika absurdná. Nazdával som sa tiež, že predchodcom — veľkým predchodcom — tohoto divadla by mohol byť Shakespeare, ktorý svojmu hrdinovi vložil do úst slová: „Svet je príbeh podaný idiotom, plný zvukov a fúrií a bezvýznamný" . Niekto by mohol namietnuť, že toto absurdné divadlo má dávnejší pôvod a že už Oidipus bol vlastne absurdnou postavou, keďže jeho osud je skutočne absurdný. Ibaže s tým rozdielom, že nevedome; Oidipus porušil zákony a stihol ho za to trest. Boli tu teda zákony a normy, aj keď ich prekročil. V našom divadle postavy nenaznačujú, že by chceli lipnúť na čomkoľvek, a ak mám citovať seba, potom starkív hre Stoličky sú stratenci vo svete bez zákonov, vlády a bez transcedentna. To isté som chcel ukázať aj vo veselohre, akou je napríklad Plešatá speváčka postavy bez metafyzických koreňov, hľadajúce záchytný bod nad sebou, oporu, ktorú stratili, Beckett toto všetko vyjadril mrazivejšie a vari názornejšie.

Existovalo však už absurdné divadlo, ktoré nebolo ani komické, ani so šťastným koncom, písané v inom štýle. Odvážil som sa zastávať názor, že Pelešatá speváčka, Hodina vyučovania, Stoličky a Obete povinnosti, sú diela, ktoré románu dali popud k akémusi absurdnému „novému štýlu", nov, Američanov a divadelníkov, ktorí nás potom napodobňovali s menším, rovnakým, alebo väčším úspechom. A ja tvrdím i dnes, že nové absurdné divadlo zažiarilo najväčšmi v päťdesiatych rokoch, presnejšie Plešatou speváčkou inscenovanou v roku 1950, Hodinou vyučovania uvedenou v r. 1951, Stoličkami viažucimi sa k r. 195 2 a Obeťami povinnosti z r. 1953. Oveľa energickejšie, než sa všeobecne súdilo, prišiel do divadla Beckett so svojím nezabudnuteľným Čakaním na Godota. Nemôžem potvrdiť, či moja ďalšia tvorba ilustruje tento divadelný štýl. Napríklad Kráľov skon je zrejme príliš literárny s výnimkou poslednej scény, ktorú však inšpirovala tibetská Kniha smrti.

Chcel by som tiež podotknúť, že-slovo „absurdné" je trochu vynútené,

keďže o veci nemožno povedať, že je absurdná, ak nemáme model toho, čo absurdné nie je. Možno však povedať, že postavy Skonu hľadajú zmysel, ktorý stratili, najvyššiu vôľu, ktorú nemožno označiť inak než božstvo. Pre mňa absurdné divadlo bolo tiež spôsobom boja proti meštiackemu divadlu, mnou občas parodovanému, ako aj proti realistickému divadlu. Vyznával som a vyznávam, že realita nieje realistická a že je to realistické divadlo, socialistický realizmus, Brechtovské divadlo, proti ktorému som bojoval a ktoré som kritizoval. Realizmus nieje realita; tvrdím, že realizmus je divadelná škola s určitým spôsobom nazerania na realitu, tak, ako to činí romantizmus a surrealizmus. Na meštiackom divadle ma odpudzovalo to, že sa hrúžilo do malicherností: obchodu, hospodárstva, politiky, cudzoložstva, odchýliek v Pascalovskom chápaní. Dokonca dalo by sa povedať, že divadlo cudzoložstva devätnásteho storočia a začiatku dvadsiateho storočia pochádza pravdepodobne od Racina, s tým obrovským rozdielom, že u Racina cudzoložstvo viedlo k smrti. Pre mnohých tvorcov po Racinovi to nebolo nič iné než daromná hra. Ďalším nedostatkom realizmu je to, že je divadlom ideologickým, teda v istom zmysle lžidivadlom, divadlom necnosti. Je to tak nielen preto, že ľudia nevedia, čo je realita, i preto, že žiadny vedec nedokáže vysvetliť, čo realitou je, ale tiež preto, lebo realistický spisovateľ sa znižuje k tomu niečo dokazovať, angažovať ľudí, divákov, čitateľov v mene ideológie, o ktorej nás chce presvedčiť, ktorá je však preto nelegitímna. Celé realistické divadlo je podvod najmä a osobitne vtedy, keď je autor úprimný. Pôvod skutočnej úprimnosti je však omnoho ďalej, v hlbinách iracionálna, podvedomia. Hovoriť o sebe samom je presvedčivejšie a pravdivejšie než hovoriť o iných, ako agitovať ľudí za veci trvalé diskutabilné.

Hovorím o sebe a teda o každom. Skutočný básnik neklame, nepodvádza, nechce angažovať nikoho, jednoducho preto, že autentický básnik nieje luhár ani vynálezca, ale niekto úplne iný. V skutočnosti obraznosť prichádza s predstavami, symbolmi, ktoré pramenia z hľbky, a to preto, že tieto predstavy majú svoje značenie a sú zmysluplné. Aj Pirandello mal svoju ideológiu, psychologické teórie, ktoré však s nástupom hlbinnej psychológie stratili svoju pravdivosť či hodnotu: no jeho postavy sú živé

a na Pirandella sa vždy môžeme pozerať, keďže jeho postavy žijú vášnivo a túto vášeň prežívajú dramaticky.

Ak mám hovoriť zase o sebe, pričom sa za to ospravedlňujem, ja a niektorí z nás sme chceli ukázať nielen človeka, ktorý miluje, cudzoloží, či dokonca žije v spoločnosti. Chceli sme divákovi ozrejmiť existencionálne podmienky človeka v jeho integrite, v jeho najhlbšej tragédii, v jeho osude — t. j. prehovoriť do svedomia absurdity sveta.

Takto, prostredníctvom — ak to tak možno povedať — autentického svedectva nášho bytia sme chceli poslúžiť ľudskému umu. Nazdával som sa, že divadlo je v určitom zmysle zbytočné, ale že človek môže žiť so zbytočným a že to potrebuje: veď aký úžitok plynie z takého futbalového či tenisového zápasu a ďalších podobných súťaží? To je to zbytočné, bez čoho sa nezaobídeme. Zaobídeme sa však bez takzvaných zbytočných rozmarov umenia, rozjímania, modlitieb? Áno, umenie je zbytočné, avšak jeho zbytočnosť je nepostrádateľná. V encyklopédiách novodobej Číny slovo „rozjímanie" je, zdá sa, potlačené. Rozjímanie je teda zbytočné a zároveň podstatné, nepostrádateľné. Ľudia, ktorí oň prišli a ktorých nezaráža jeho existencia, sú duchovne nepevní. Mohol by som tvrdiť, že v našom svete umenie dokáže nahradiť náboženstvo. Pokiaľ ide o užitočnosť umenia, mohol by som si položiť otázku o užitočnosti nádherných starovekých stavieb. Boli postavené pre veriacich, ktorí sa tu zhromaždia k modlitbám, kým dnes prijímajú iba turistov, keďže oné náboženstvá zanikli; najlepšie z nich oceňujú a obdivujú rýdzu konštrukciu ducha, keďže architektonická konštrukcia je idea, stavba ducha, abstraktná štruktúra.

Dodnes neviem celkom iste, čo znamená slovo „absurdné", ak len pritom nejde o spytovanie absurdity, a iba opakujem, že tí, ktorých už neohromuje skutočnosť, že existujú, ktorí sa nespytujú na bytie, ktorípovažujú všetko za prirodzené a normálne, vo chvíli, keď svet sa vyrovnáva s nadprirodzeným, že títo ľudia sú nepevní. Neviem, či niekto pociťuje nad nimi ľútosť, alebo či sa za nich raduje. Údiv ešte len príde; otázku absurdnosti tohoto sveta nemožno nenastoliť, aj keby na ňu nebola žiadna odpoveď. Všetci tí, ktorí žijú bezprostredným úžitkom, rutinou, politi-

kou, sú poľutovaniahodní, kým to, pred čím by sme mali pokľaknúť, je práve to nepochopiteľné.

Konečne mohli by sa nadhodiť aj existenciálne problémy nastolené už ekológmi. Pravdepodobne čoskoro zanikne atmosferický ozón, čo je, povedzme, chyba politikov, inžinierov a chemikov, ktorí konštruujú smrtiace aparatúry, namiesto aby venovali pozornosť jedinej dôležitej veci: možnému zániku tohto sveta. Lež pokúsme sa povzniesť aspoň myšlienkou na to, čo odoláva zmaru, na to posvätné a rituálne, ktoré túto posvätnosť vyjadruje a ktoré nemožno objaviť bez vytvorenia veľkého umenia.

Vôbec neviem, či má absurdné divadlo budúcnosť a či ju majú tie rozmanité realistické divadlá. Zrejme odpoviem až podľa toho, čo mi poradí môj veštec. Jednoducho tí, čo sa spytujú na životnosť absurdného divadla, sú jeho nepriateľmi a stúpencami toho či onoho druhu politického realizmu. Dokiaľ sa nenájdu kľúče k záhade, vždy bude existovať to či ono absurdné divadlo i ďalšie početné formy absurdná.

Taktiež si myslím, že sčasti celá predošlá rozprava bola zbytočná. Chcel som hovoriť o zápasoch, polemikách, ktoré sme viedli v tomto období s niektorými aktívnymi Brechtovcami, spomedzi nich s Kennethom Tynanom. Texty týchto polemík majú historickú cenu, avšak ideológie, ako všetci vieme, sú už minulosťou. Nahradzujú ich výlučne predstavenia, produkcie. A potom, absurdné divadlo zaplavilo reálne natoľko, že to čo podaktorí nazývajú „reálnou realitou", realitou realít a realizmus, sa nám zdá rovnako reálne ako absurdné, zatiaľ čo absurdné sa nám javí ako realita: len sa obzrime okolo seba!

Neodolateľný Beckett, ktorý vstúpil na scénu v roku 195 3 so svojím obdivuhodným Čakaním na Godota, jednoducho nieje len autorom tzv. absurdnej drámy, aleje práve tak absurdista ako realista. Beckett nás priviedol na okraj absurdná vo svojej dráme a vo svojej komédii, ktorá sa stala rutinou a prekročila hranice smerujúce k absurdnú a ďaleko za realitu, ktorú sme práve dosiahli.

Z angličtiny preložil O. Kníchal

Túto esej autor pôvodne predniesol na 1. medzinárodnom umeleckom festivale, ktorý sa konal vlani v New Yorku.

Národnosť, či národná menšina?

Kto číta naše Ľudové noviny, Náš kalendár, sa často stretá so všeobecným menom „národnosť" a so z neho utvoreným prídavným menom „národnostný, -á, -é". Najčastejšie v takých súvislostiach, keď nazývajú týmto menom, nás (v Maďarsku žijúcich Slovákov, Chorvátov, Srbov, Slovincov...) my sami sa ním označujeme. Zároveň však v iných, napr. maďarských časopisoch alebo v odbornej literatúre sa často aj na ten istý pojem používa výraz „národná menšina", resp. prídavné meno „menšinový, -á, -é". Ako je to teda s nami? Sme národnosťou alebo národnou menšinou?!

Skutočnoťou je, že na svete niet zatiaľ všeobecne prijatej definície na pojem „menšiny", resp. „národnej menšiny" (viď Uznesenia seminára menšín, bod 7.; seminár organizovala OSN v Ohride r. 1974). Hovorí sa často o „etnických", „jazykových" atď. menšinách. Ťažkosti pri určení presného a všeobecne prijateľného odborného výrazu tkvú celkom iste v ťažkostiach určenia pojmu „národnej menšiny", ktoré zapríčiňujú protikladné záujmy a z toho vyplývajúce protikladné názory a postoje tých silnejších takmer v každom prípade, keď ide o riešenie problémov tých slabších. Korene ťažkostí sú teda v tom, že tu ide o podobnú situáciu, ako keď je kapusta zverená na kozu, alebo slanina na psa. A nám, menšinám nič iné neostáva ako dúfať, že tí dvaja raz dospejú k takým výšinám kultúrnosti, že neschmúľajú všetko sami. Keď sa toho dožijeme, potom sa ľahko vyrieši aj otázka nášho pomenovania, ale aj definície pojmu označeného menom „národnosť", resp. „národná menšina". Vzhľadom na pomalý proces evolúcie sme od toho ešte ďaleko. Aj napriek tomu všetkému pokúsme sa objasniť, čo je to vlastne tá „národnosť", a čo „národná menšina"?

Termín „národná menšina" označuje takú skupinu ľudí, ktorá má spoločný jazyk, spoločnú kultúru, minulosť, a ktorá má vlastným štátom disponujúci materský národ, pričom sama táto skupina žije na území iného štátu ako menšina.

My, Slováci, keďže máme svoj materský národ, ktorý má svoj osobitný štát, mali by sme sa nazývať národnou menšinou. Mali by sme si všetci uvedomiť, že sme časťou slovenského národa, aj keď sme od neho umele (štátnymi hranicami) odtrhnutí a žijeme na území štátu iného maďarského) národa ako menšina. Národnou menšinou sú u nás aj všetci južní Slovania (Chorváti, Srbi, Slovinci), Rumuni a Nemci.

Termín „národnosť" označuje skupinu ľudí, ktorímajú spoločný jazyk, spoločnú kultúru, históriu, žijú v danom štáte v menšine takisto ako národná menšina, ibaže materský národ nemajú. Takou menšinou boli u nás napr. Kumáni, kým sa úplne neasimilovali do maďarského národa.

Poznamenám, že dva spomínané termíny (národná menšina a národnosť) a nimi označené pojmy v tomto duchu vysvetľuje aj Lajos Für vo svojej nedávno vydanej knižke Menšina a veda (Kisebbség és tudomány, vyd. Magvető, Budapešť, 1989).

Vo väčšinovom národe prevláda často úsilie preskupiť svoje menšiny do nižšej kategórie, tj. nazývať národné menšiny národnosťami, a národnosti — etnickými skupinami. Nieje zriedkavé, že väčšinový národ, riadiac sa neochotou dôstojne riešiť životné otázky svojich menšín, popiera ich existenciu, alebo — čo je skoro to isté — správa sa, ako keby ich nebolo.

Napriek tomu všetkému my zatiaľ ešte existujeme. Sme slovenskou národnou menšinou v Maďarsku. „Sme tu, a Boh dá, že i strváme..."

Gregor Papuček

Na pamiatku Michala Krajčíka

15. augusta 1989 sa na rákoškerestúrskom cintoríne konala posledná rozlúčka so zosnulým čestným predsedom Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku, jeho prvým tajomníkom Michalom Krajčíkom. Okrem rodiny a priateľov sa s ním lúčilo Ministerstvo zahraničných vecí, pracovníci DZSM, jeho rodná obec, Slovenský Komlóš, všetci Slováci žijúci v tejto vlasti, aj Slováci z pravlasti, zo Slovenska.

Lúčila sa aj redakcia nášho časopisu. Lúčili sme sa s ním predovšetkým ako s Človekom a priaznivcom slovenskej literatúry v Maďarsku.

Lúčili sme sa iba nemým spomínaním, dôstojne k jeho pamiatke, potichu, tak ako i on žil, pracoval a ako odišiel.. Ctili sme si v ňom ten nepretržitý pohyb, jeho neúnavný záujem o našu prácu, o starosti na pracovisku a v súkromí. Vždy chcel svojím spôsobom pomáhať, len tak potichúčky, nenápadne, aby si to nikto ani nevšimol, lebo čo mohol, to robil s úprimným srdcom, nezištne... Ctili sme si v ňom Človeka, ktorý sa medzi svojimi druhmi nikdy nechcel ukazovať múdrejším, ani dôležitejším! A predsa sme ho uznávali; lebo on úctu nepožadoval, ale štedro ju rozdával! Od kolegov a známych sa nikdy neodvracal, ba naopak, šiel človekovi v ústrety a k tým bezmocným sa ponáhľal ešte viac! Neobchádzal ľudí ani vtedy, keď mal hlavu plnú starostí; či na chodbe, alebo na ulici, vždy mal v pohotovosti úprimné slová, ktorými posmeľoval a vzbudzoval dôveru. Atmosféra okolo nebo bola vždy vľúdna, v jeho spoločnosti sa ľuďom uľavilo, spolu s ním sa im pracovalo dobre!

Michal Kraj čík literárne netvoril, ale nikdy neušlo jeho pozornosti to, čo sa v oblasti slovenskej literatúry v Maďarsku dialo. Bol si vedomý toho, že bez uvedomelej inteligencie národná menšina v Maďarsku nemá budúcnosť a že v jej zotrvaní literatúra môže zohrávať dôležitú úlohu. Bol medzi prvými, ktorí po r. 1945 vedome napomáhali vznik slovenskej literatúry a bol j edným z iniciátorov vypísania literárnej súťaže v r. 1954. Akcia priniesla určité úspechy. Avšak M. Krajčík sa na veci pozeral reálne. Dobre vedel, že budovať sa môže iba na to, čo je už dané. Preto si všímal a hodnotil aj tie najskromnejšie výsledky. Bol si vedomý toho, že istejšie

a bezpečnejšie sa postupuje krok za krokom, než naraz prekonať to, čo naši predkovia nemohli za stáročia. Úvod, ktorý napísal k zborníku domácich slovenských autorov *Hrušky mamovky Spiakovej* (1955), svedčí o jeho lojalite k týmto začiatočným literárnym snazivcom, vyžaruje z neho snaha povzbudzovať a posilňovať ich sebadôveru.

Michal Krajčík zanedlho po vydaní tohto zborníka odišiel do diplomatických služieb. Dlho sme postrádali jeho pomoc, múdre rady. Keď sa vrátil, pokračoval tam, kde svoju prácu prerušil pred desaťročiami. Ako predseda Masovokomunikačného výboru DZSM všetkými možnými prostriedkami, ktoré mal k dispozícii,napomáhal rozvoj našej literatúry. Bol jedným z iniciátorov založenia Literárnej sekcie DZSM. Tešil sa každému drobnému úspechu v tejto oblasti a nikdy nešetril uznávajúcimi slovami. Nebolo to málo za takých podmienok, keď sa na snaženie hŕstky našich literátov neraz pozerali nedôverčivo, tak trošku zhora.

Michal Krajčík nám bude chýbať ako Človek, ale aj ako priaznivec slovenskej literatúry v Maďarsku.

Michal Hrivnák

Národná identita a nové myslenie

V rozprávkach mnohých národov sa stretávame s ideou „živej vody", ktorá navracia stratený život. Je to dôkaz spoločného základu ľudskej túžby po živote. Závoreň je to dôkaz o individuálnej ceste každého národa pri poznávaní dobra. Žiadny národ sa nezriekne svojho podania len preto, že k podobnému výsledku prišli aj u susedov alebo ďalej vo svete. Hľadá hranicu dotyku a pokračovanie svojho osobitého života. V súčasnej dobe, keď sa objavujú myšlienky o spoločnom európskom dome, je dôležité pouvažovať o tom, čo zahrňuje skúsenosť s takým tradičným geografickým, národným, politickým termínom, akým je označenie hranica, alebo akú skúsenosť sme schopní zosumarizovať s takým termínom, akým je označenie „bez hranice", pretože aj s touto pozíciou máme skúsenosti. My, Slováci a Česi máme v obidvoch polohách problému bohaté skúsenosti, ktoré vyplývajú z toho, že naša domovina leží v strede Európy. Aj z toho dôvodu môže byť naša skúsenosť príspevkom pri dimenzovaní istôt ľudí v podmienkach nových myšlienok, plánov.

Afekty môžu viesť k enormnému zdôrazňovaniu hranice, ale môžu viesť aj k niečomu, čo sa nedá, čo súvisíš procesmi identity národa i jednotlivého človeka. K pokusom odstrániť hranicu. Je to podcenenie túžby človeka po svojbytnosti, po vlastnej identite a nepomohli ani pokusy zakuť človeka do náhradných téz, napríklad tézy jednotného československého národa či jednonárodnostného Uhorska. Potreba vlastnej identity národa je sila podobná tej, ktorá v zamŕzajúcej vode vie roztrhnúť aj pevnú nádobu. Nepomôže zahrievať živú vodu národa ilúziami. Dobré susedné vzťahy sú možné len vtedy, ak je možný vývoj identity človeka, národa. Každý pokus o dobré susedské vzťahy národov a štátov bez rešpektovania zdravej identity je škodlivý.

S prehodnocovaním histórie prichádza aj potreba ozrejmiť si utváranie vlastnej identity. Zvlášť preto, že máme trpké skúsenosti s tým, čo je to byť „bez hranice". Zvlášť smutný bol výsledok tisícročného spolužitia s Maďarmi. Ešte dnes je tu generačný dotyk s týmito časmi. Pochopiteľne, budúcnosť nemožno plánovať len v rozmeroch, intenciách negácií zažitých bied, ale v intenciách rozpoznávania všetkých potrieb, ktorými sa človek môže plne rozvíjať. Ale nielen to. Musí nás zaujímať, ako si túto identitu utvárajú aj naši susedia. Bol som sklamaný, keď som sa na stránkach Literárneho života dočítal o programe Panoráma maďarskej televízie, ktorý tak neobjektívne hodnotil život maďarskej menšiny u nás.

Ide o to, aby sme problémy sformulovali netendenčne sami. Medzi ne patri náš prínos do skúsenosti pri hodnotení, poznávam iných. Hranicu, o ktorú asi v európskom dome pôjde. Dôležitú, ale už nie neprekročiteľnosťou, ale trvajúcu napriek jej neprekročiteľnosti, otvorenosti, hranicu rozvinutých pravidiel komunikácie, pretože je jedným z rozmerov nášho národného tela, tak ako ho majú iné národy. Nechceme si toto telo obliekať do panciera, ale bez pokožky žiť nemôžeme. Hranica ako trenažér našej identity, ako ohraničenie živých vôd národa. Len chápaním problémov v novej polohe, v kontexte nádejného pohybu k celosvetovému mieru a novému mysleniu, bez ožívania starých schém myslenia a prežitých ilúzií a pri reálnom zhodnocovaní našich historických i súčasných skúseností môžeme prispieť k úspešnému budovaniu nášho spoločného európskeho domu. Opačný postup zaznieva už len ako falošná a škodlivá nostalgia, ktorá nepatrí do súčasného sveta.

Stanislav Hvozdik, Košice
(Literárny týždenník)

Zamlčaný protipól

Všetka česť vášmu časopisu za článok Zamlčaný protipól, že ste ako prví (tajne dúfam, že už to nie je len vec odvahy) otvorili dvere zakázanej trinástej komnaty. Prečo sa muselo čakať až na glasnosť, aby sa o týchto problémoch mohlo niečo uverejniť?

Z článku som nadobudol dojem, že je už najvyšší čas venovať pozornosť slovenskej národnostnej menšine v Maďarsku, pomôcť jej pri zabezpečení rovnakých práv na pestovanie vlastnej reči a kultúry, ako zabezpečuje náš štát maďarskej národnosti, ak sa nechceme dožiť toho, že tento problém sa s prispením druhej strany vyrieši aj sám — jej zánikom.

Štefan Balái, Bratislava
(Literárny týždenník)

Vlažnejši či menej informovaní?

Chcel by som reagovať na článok Zamlčaný protipól. Nepamätám sa, že by naš kultúrny činiteľ kritizoval pomery Slovákov v Maďarsku (aj keby sa to, zdá sa, žiadalo). Ako vidíme, musia na seba upozorniť sami. A tobôž si už neviem predstaviť, že by napríklad štáb bratislavskej televízie nakrútil a odvysielal kritický seriál o postavení slovenskej menšiny v MĽR. Žeby sme boli národne vlažnejši, alebo žeby v Maďarsku viac pokročila verejná informovanosť?

Jozef Hanulik, Trnava
(Literárny týždenník)

Československý rozhlas o nás

Československý rozhlas vysielal na stanici Devín (Bratislava) literárne pásmo o slovenskej literatúre v Maďarsku. 40-minútová relácia venovala osobitnú pozornosť nášmu časopisu SME, predstavila jeho profil a snaženia redakcie. Uviedla bohatý materiál z básnickej a prozaickej tvorby našich spisovateľov.

Ukážky z ukážok

Satirohumorikon 1989
(Osveta, Martin)

V poradí už druhý zborník humoru a satiry stredoslovenských autorov (prvý zostavil *Ondrej Bosik* a vyšiel vo vydavateľstve Osveta pod názvom *Po valaský od zeme* v roku 1983) prináša ukážky z tvorby deviatich autorov. Zostavovateľ *Milan Lechan* si zvolil profilový spôsob radenia príspevkov. Jednotliví autori sa nám predstavujú vlastným životopisom, samozrejme, svojsky podfarbenými humoristickými pastelkami.

Tematická a žánrová pestrosť príspevkov poskytuje čitateľovi nielen zábavu, ale cez satiricky uškrň provokuje k zamýšľaniu nad tými javmi, ktoré nás hnevajú, zlostia, nedajú nám dýchať, vháňajú nám krv do tváre.

Vtipné poviedky, epigramy, verše i veršíky, aforizmy i dramatické scénky si berú na mušku **ľudskú** hlúposť, karierizmus, snobizmus, zápecníctvo, no zabŕdajú i do vzťahov človeka a prírody, ochrany životného prostredia, rodinnej a školskej výchovy...

(Záložkový text)

V rubrike beletrie tohto čísla uverejňujeme po jednom diele od autorov tejto publikácie (Štefan Bittman, Ondrej Bosík, Alojz Čobej, Vladimír Javorský, Milan Lechan, Rudolf Machovič, Ján Medvecký, Jaroslav Schut, Anton Stančev).

(Redakcia)

Za naše národnostné práva

Na letnom zasadaní Národného zhromaždenia MĽR sa diskusia týkala predovšetkým využitia štátneho rozpočtu za uplynulý rok. V rozprave k tomuto bodu zasadania vystúpila aj podpredsedníčka NZ. generálna tajomníčka DZSM Mária Jakabová-Šmgeľová. Uviedla kritické poznámky, týkajúce sa správy Ministerstva financií o výdavkoch spojených s národnostnou-politickou praxou. Výrazným svedectvom týchto „rozsiahlych investícii'" je

fakt, že každý z národnostných zväzov má 4—5 pracovníkov a ak si spätne prehliadneme priemer za posledných 15 rokov, rozpočet každého národnostného zväzu činí 2,5—4 milióny forintov ročne. Za neblahých podmienok pracujú aj tzv. národnostné školy. Túto skutočnosť dobre charakterizuje fakt, že vo veci dvadsať rokov sľubovaného zaškolbvacieho regionálneho strediska v Budapešti nedošlo k žiadnemu pokroku. O „podpore" národnostných literátov M. Jakabová-Šingeľová povedala: „Po štyridsiatich rokoch sme mohli konečne začať s vydávaním časopisu, na ktorý každý zväz dostal vlani od Ministerstva vzdelávania 400 tisíc forintov. Na jeden časopis! Ak som dobre informovaná, práve toľko stálo inscenovanie rozprávky, ktorú vysielala Maďarská televízia na Deň deti."

Dve nové publikácie DZSM

V budapeštianskom vydavateľstve Tankönyvkiadó v druhej polovici tohto roka vyšli dve nové publikácie DZSM.

Ľudový odev Slovákov v Maďarsku j e prvým zväzkom štúdií o ľudovom odeve Slovákov v Maďarsku, ktorý je ilustrovaný bohatým obrázkovým materiálom. Je v ňom spracovaná taká oblasť tradičnej kultúry našich Slovákov, ktorá patri k ich vecnej a čiastočne i duchovnej (vkus, mentalita, forma chovania sa) kultúre. Šiesti autori popri predstavení krásy a bohatstva ľudového odevu našej národnosti zozbierali i neslýchané bohatý jazykový materiál viažuci sa k tejto oblasti, ktorý môže veľa povedať nielen jazykovedcom, ale aj bádateľom iných spoločenských vied o svojráznostiach kultúry a dialektu Slovákov v Maďarsku a pomocou nich aj o presnejšom mieste ich pôvodu.

„ *F santofském Pilíši*" je zbierka ľudových piesní zo *Santova* (Pilisszántó), rodnej obce autora *Alexandra Kormoša,* ktorá obsahuje viac ako 350 slovenských ľudových piesní zoradených do dvanástich tematických cyklov. Autor-zberateľ zachránil pre nasledujúce generácie mimoriadne bohatý repertoár ľudových piesní Santovčanov, zároveň podáva úplný a vieryhodný obraz o charaktere ľudovej hudby, resp. ľudovej poézie svojej rodnej obce, zabezpečujúc tým základný výskumný materiál pre porovnávaciu etnomuzikológiu a slovenskú dialektológiu. Odborná interpretácia hudobnofolklórneho a jazykového materiálu publikácie, odhalenie historických a geografických kritérií jeho vzniku a vývoja znamená nový príspevok k vedeckému výskumu a zmapovaniu pôvodu santovských Slovákov.

Zvláštnosťou tejto publikácie je, že vyšla na počesť 275. výročia založenia slovenského Santova v edícii národnostných kníh s názvom *Dunaj.*

Čitateľský tábor pre mládež

DZSM usporiadal v dňoch 3. až 11. júla v Debrecíne slovenský čitateľský tábor pre našu stredoškolskú a vysokoškolskú mládež. Tábor slávnostne otvoril predseda zväzu Matej Šipický. Účastníci čitateľského tábora sa stretli s básnikmi Gregorom Papučkom a Ale-

xandrom Kormosom ako i s hercom Štefanom Nagyidaim; vypočuli si prednášku na tému „Československo-maďarská výmena obyvateľstva a jej dosah na život Slovákov v Maďarsku" , usporiadali recitačnú súťaž a v rámci skupinových zamestnaní sa zaoberali so slovenskou literatúrou v Maďarsku i na Slovensku a s otázkami umeleckého prekladu.

Na návšteve v Nadlaku

Členovia Literárnej sekcie DZSM Juraj Dolnozemský a Gregor Papuček boli 24. júna t. r. na priateľskej návšteve v rumunskom Nadlaku, kde sa stretli s niektorými členmi slovenského Literárneho krúžku Ivana Krásku. Vymenili si názory o literárnej tvorbe a o kultúrnom živote našich národných menšín, pozreli si mestskú knižnicu, miestne lýceum, slovenský kostol a niektoré ďalšie zaujímavosti tohoto Slovákmi a Rumunmi obývaného mestečka. S uspokojením konštatovali, že v Nadlaku slovenčina žije tak v rodinách, ako aj vo verejnom živote: na uliciach, v obchodoch, v kostole, na divadelných predstaveniach a podobne. K zachovaniu svojej národnej identity majú k dispozícii slovenské materské školy, základné školy, strednú školu a ďalšie inštitúcie, v ktorých vyučovanie prebieha prirodzene v slovenskej reči.

O miestnych literárnych tradíciách

V lete tohto roku sa konalo stretnutie členov klubu dôchodcov v Gute (Galgaguta). Ich hosťom bol bývalý osvetový pracovník, dnes dôchodca Július Hemerka, ktorý prednášal o literárnych tradíciách v Gute a hovoril o tých slovenských literátoch, ktorí sa narodili alebo žili v tejto novohradskej osade — o Pavlovi Jakobeiovi, Gabrielovi Balažovičovi, Štefanovi Bartošovi a o iných. Stretnutie spestril program žiakov miestnej všeobecnej školy.

Smernice o výuke ruského jazyka

Minister vzdelávania MĽR vydal,smernice o výuke cudzích jazykov na všeobecných a stredných školách, ktoré umožňujú, aby si od školského roku 1989/90 samotné vzdelávacie inštitúcie zvolili povinný cudzí jazyk. Na tých školách, kde sa národnostný jazyk vyučuje fakultatívne, na školách s vyučovacím jazykom národnostným a v dvojjazyčných národnostných školách sa môže ruský jazyk v hociktorých ročníkoch vyučovať fakultatívne. Takto uvoľnený počet vyučovacích hodín na školách, kde sa národnostnýjazyk vyučuje fakultatívne, sa môže použiť na zvýšenie počtu vyučovacích hodín národnostného jazyka; na školách s vyučovacím jazykom národnostným a v národnostných školách sa namiesto ruštiny môže vyučovať iný cudzí jazyk.

O ilustráciách

K ľudovým zvyklostiam pripájajúcim sa k dňu Lucie patria i magické praktiky slúžiace na odvrátenie zla, chorôb, stríg, resp. prinášania šťastia do domu. V tento deň chodievali vinšovať iba muži (alebo chlapci), ktorých vítali s radosťou, lebo podľa povery len mužské pohlavie prináša šťastie. Vinše obsahovali želanie šťastia pre rodinu, dom, plodnosť, úrodu, zbohatnutie atď. Vinšovanie na Luciu sa volalo na mnohých miestach luckovaním, inde oceľovaním alebo chodením s ocieľkou. Oceľ symbolizovala životnú silu, zdravie a šťastie. Aj v rodnej obci Jána Mušta, nášho grafika sa zachovali podobné zvyky a povery. Sám si spomína zo svojho detstva na povery o kresaní Luciinej stoličky.

Ten kto chcel uvidieť strigy, v deň pred Luciou začal kresať stoličku z dreva tak, že do Štedrého večera každý deň zhotovil jednu súčiastku. Za 13 dní zhotovil z 13 častí pozostávajúcu stoličku. Ten kto chcel rozpoznať strigy v obci, mal si sadnúť na takútu stoličku na Vianoce pred polnočnou omšou na prah kostola a pozerať sa na vchádzajúce ženy a dievčatá. Akonáhle strigy rozpoznal, ktorých bolo obyčajne 13, ihneď musel utekať, aby si ratoval život. Jeho vinou bolo totiž, že odhalil tajomstvo odvekej mágie. Pri úteku musel rozsypať za sebou vrecko maku alebo iného semena, čo slúžilo ako návnada pre strigy. Kým to semeno zozbierali do posledného zrnka, zatiaľ si mohol prenasledovaný zachrániť svoj život. Ak sa po pol noci do 1. hodiny dostal domov, už mu strigy nemohli ublížiť.

Táto povera siaha až po biblickú príhodu Adama a Evy, ktorí boli stvorení nesmrteľníkmi, ale keďže zlý duch v podobe hada (jeho symbolom je metla, na ktorej jazdieva striga) zviedol Evu do smrteľného hriechu, ona zasa zviedla Adama, aby ochutnal zakázané ovocie, za svoj priestupok boli vyhnaní z raja a stali sa smrteľnými, spolu aj s celým svojím potomstvom. Podľa povery preto sa žena stala prameňom a nositeľkou hriechu a zla.

Až takto hlboko a ďaleko siaha obsah grafického seriálu Jana Mušta, ktorý načrel aj tentokrát do poverového sveta svojej rodnej obce Luciny, kde sa formovala jeho detská (a umelecká) obrazotvornosť. Názov rodnej obce podľa rozprávania jeho starého otca vznikol od ženského mena Lucia a súvisí so vznikom troch Slovákmi obývaných obcí v údolí Malej Zaďvy. Pán hradu Biela Skala (Fehérkővára), ktorý bol zničený za tureckej okupácie a pozostatky ktorého sa zachovali až podnes, mal tri deti: Marka, Samsona a Luciu. Od svojho otca zdedili po jednej obci, ktoré nosia po nich názov až podnes: Šámšonház (Sámsonháza), Márkháza (Tótmárkháza) a Lucina (Lucfalva).

SME, literárny a kulttírnospoločenský časopis Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku. Vychádza štyrikrát ročne. Vydáva Literárna sekcia DZSM. Za vydanie zodpovedá Mária Jakabová-Šingeľová, generálna tajomníčka DZSM. Šéfredaktor Alexander Kormoš. Redaktori: Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Štefan Kraslán, Gregor Papuček. Jazykový lektor: Daniela Onodiová. Obálka, emblém a hlavičky rubrík: Ján Mušto. Adresa redakcie a administrácie: Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku, 1065 Budapest, Nagymező u. 49. Telefón: 1323-163. Cena jedného čísla: 30 forintov. Predplatné, 120 forintov na rok, sa zasiela na administráciu. Tlačí OPI-TECH KFT NYOMDA v Budapešti. Zodpovedný vedúci: Sándor Gerhardt. Náklad 1000 výtlačkov. Číslo bolo zadané do tlače 15. augusta 1989. Neobjednané rukopisy nevraciame. Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

1

SME

Literárny a kultiírnospoločensky časopis

Združenia slovenských spisovateFov
v Maďarsku (bývalej
Literárnej sekcie DZSM)

REDAKCIA

Šéfredaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia
IMRICH FUHL
MICHAL HRIVNÁK
ŠTEFAN KRASLÁN
GREGOR PAPUČEK

Ilustrácie Slovenskí
inzitní maliari v Juhoslávii

Sme, áno, sme! - A toto hlasné „sme!"
je vlastne to, čo „je", jak mudrc vraví.
Sme tu, a Boh dá, že i strváme...
(P. O. Hviezdoslav)

Príspevky okrem úvodníkov a redakčných materiálov nemusia vyjadrovať názov redakcie.

Budapešť február 1990, ročník 3, číslo 1

Obsah

Imrich Fuhl: Národné menšiny na rázcestí. Zásady pluralizmu a demokratizmu … 5

CESTY *(Beletria)* 9
Ukáiky z literárnej tvorby Slovákov v Juhoslávii 9
Viera Benkova: Zimoviská 9
Pavel Mutaji: Trvanie básnika 10
Miroslav Demák: Povedľa *11*
Paľo Bohuš: Noc 16
Víťazoslav Hronec: Otcovia I (Paľovi Bohušovi) 17
Zlatko Benka: Žalm: smäd 19
Michal Babinka: Lásky bez ohlasu 22
Víťazoslav Hronec: Otcovia II (Michalovi Babinkovi) 24
Zuzana Ziaková-Filipová: Trúchlivá 25
Juraj Tušiak: Dvaja 29
Ján Labáth: Opakovanie 30
Michal Ďuga: Matka 31
Víťazoslav Hronec: Motýľ 33
Miroslav Demák: Víno 39
Miroslav Dubok: Strom 40
Martin Prebudila: Homo consumens 41
Zlatko Benka: Vodný prach 43
Jozef Klátik: Vrstvenie vtáčích pieskov starých a nových
Martin Prebudila: Na počiatku 44

DOTYCICE *(Prekladová tvorba)* 47
Gément Lepidis: Básne (Z francúzštiny preložila M. Fazekašová) 47
Zoltán Szügyi: Básne (Z maáarčiny preložila M. Fazekašová) 48
Gyula Obersovszky: Ja nemám kedy povzdychnúť si 51
Imre Péntek: Oberačka vlasov (Z maďarčiny preložil A. Kormoš) 52
Drahomíra Jenčová: Domov dôchodcov (Z češtiny preložil A. Kormoš) 53
Dezső Keresztúry: Nová pieseň piesní (Z maďarčiny preložil O. Kníchal) 54
Jan Vladisláv: Sny a malé básne v próze (Z češtiny preložil O. Kníchal) 57
Gábor Kara: Triesky (Z maďarčiny preložila V . Halušková) 59

SCHODY *(Tvorba mladých)* 61
Marta Glticková: Marienka 61

TYKADLA *(Prekladová tvorba mladých)* 65
István Örkény: Balada o moci poézie (Z maďarčiny preložila H. Avarová) 65
Ágnes Sztruhárová: Osamelá (Z maďarčiny preložila R. Kuštárová) 68
Ottó Orbán: Duch storočia (Z maďarčiny preložila J. Beňovská) 69

VÁHY *(Recenzie a kritiky)* 71
Karol Tomiš: Slovenská literatúra v Maďarsku (Prednáška na I. stretnutí krajans kých spisovateľov. Bratislava 16—20. októbra 1989) 71

Dušan Kerný: Návšteva Víťazoslava Hronca 77
Jana Cupová: Kniha „zo života". Viera Benkova: Dom (Nový Sad, Obzor, 1987) 79
Sláva Manhardtová: Antológia Juhoprivuedij" Zostavil Michal Harpáň (Bratislava, Tatran 1988) 81

ZRKADLÁ *(Publicistika)* *85*
Alexander Kormoš: Spoločné hľadanie spoločnej pravdy. Dialóg slovenských a maďarských spisovateľov za okrúhlym stolom v Budapesti 85
Michal Hrivnák: Hľadanie pravdy či vyvolávanie emócii? K článku I. Käfera Hlboká orba 103
Gregor Papuček: O názvoch našich ulíc 111
Oldfich Kníchal: Storočný spisovný jazyk. Z dokumentov o medzinárodnom jazyku 115
Frigyes Karinthy: Babylon (Z maďarčiny preložil O. Kníchal) 116
Imrich Funí: Co chce Štúrova spoločnosť? 117
Emanuel T. Böhm: K postaveniu slovenského autochtónneho obyvateľstva a povrchne pomaďarčených Slovákov na bývalom Maďarmi obsadenom území južnéhoSlovenska (Pohľady, Montreal, Kanada)..... 119
Milan Ferko: Veľkomoravské *záhady* (Literárny týždenník) 123
Ján Vrtielka: Na obranu Veľkej Moravy (Pohľady, Montreal, Kanada, SSVK) ___ 129
Pavol Vongrej: Oslovenskom národnom symbole (Literárny týždenník) 131
Ľubica Bartalská: „Hnaní citom spolupatričnosti..." (Odbor pre za hraničných Slovákov MS, Bratislava)..... 135
Alexander Kormoš: O životnej a vedeckej dráhe Alexandra Zderku. (Vybrané publikácie A. Zderku)..... 139

INFORMÁCIE
I. stretnutie krajanských spisovateľov v Bratislave 143
Predstavitelia protipólov si podali ruky 143
Návšteva v Matici slovenskej 143
SP o SME 144
Medzinárodné stretnutie národností 144
Medzinárodná konferencia o nemeckej národnej menšine v Maďarsku..... 144
Zasadanie maďarsko-československej komisie historikov 145
Organizácia slovenskej mládeže nezávisia..... 145
Predstavitelia OSM v DZSM 145
Na autorskej besede na Slovensku..... 145
Nová hudobná skupina..... 145
Založila sa SJovodná organizácia Slovákov..... 146
Únia národných menšín v Maďarsku 147

Národné menšiny v Maďarsku na rázcestí

Zásady pluralizmu a demokracie

Pojmy národnosť či národná menšina pripomínajú väčšine maďarskej verejnosti dozaista Maďarov žijúcich za hranicami Maďarska a len máloktorí majú na mysli zároveň národnosti žijúce v našej vlasti. Ak áno, tak najskôr v presvedčení, že ich postavenie je „pomerne dobré", ved^ „naša národnostná politika sa zakladá na ochrane menšiny". Pritom na otázku, či je v súčasnosti situácia v Maďarskej republike na národnostnom poli zlá, nielen verejnosť, ale aj prevažná väčšina našich politikov odpovedá rozhodne odmietavým „nie!".

Celkom inú odpoveď však dostaneme, ak túto istú otázku položíme tým, ktorých sa priamo dotýka, teda najkompetentnejším. Nedávno napríklad aj pracovníci Kolégia pre národné a etnické menšiny pri Rade ministrov MR mali príležitosť dostať ozajstnú odpoveď na spomínanú otázku, keďže Štátna knižnica M. Gorkého, Kruh buneváckých čitateľov v Baji, Mládežnícka organizácia Južných Slovanov v Maďarsku Mladost a Literárna sekcia Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku ich pozvala na národnosté kolokvium. Po prednáškach a referátoch Jánosa Gyuroka, Györgya Martina, Antala Muitya a Gregora Papučka, zameraných na rozbor najaktuálnejších otázok týkajúcich sa života našich národnosti, odznel celý rad pozoruhodných pripomienok.

Podľa názoru účastníkov fakt, že predstavitelia Kolégia pre národné a etnické menšiny o stretnutie neprejavili záujem, akoby iba potvrdzoval oprávnenosť kritiky tohto zboru, ktorý si hlavné smery svojej činnosti určil takto: pozorne sledovať osud maďarských národností žijúcich v susedných krajinách, osud Maďarov na Západe a osud národnostív Maďarsku. Je pochopiteľné, že tento zbor v zahraničí nemôže vystupovať s úradným oprávnením, nemožno však už obísť skutočnosť, prečo nemá takúto úradnú právomoc, pokiaľ ide o bedlivú starostlivosť o osud národnostív MR. Podobnou zvláštnosťou je aj fakt, že v jeho aparáte nie je snáď ani jeden pracovník národnostného pôvodu…

Zloženie kolégia svedčí o tom, že tento zbor sa naozaj nesnaží zastupovať predovšetkým záujmy v Maďarsku žijúcich národností a etnických menšín. V tomto prípade sú však márne nádeje jeho predstavitelbv, že „dnes, koncom

dvadsiateho storočia sa azda naskytne možnosť na to, aby Maďarsko zohralo iniciatívnu úlohu aj v uplatňovaní záujmov národnostných menšín."

Je to pekná vec — povedali niektorí účastníci stretnutia —, že my, príslušníci národností žijúcich v Maďarsku, sa spoločne s väčšinovým maďarským národom znepokojujeme kvôli situácii maďarských menšín v susedných krajinách, ale ak svoje obavy rozšírime na domáce národnosti, hneď sa dopúšťame akéhosi hriechu. Ale veď tak konáme v situácii, keď nášmu národnostnému bytiu hrozí nebezpečenstvo zániku. Možno, že táto nepríjemná, pre mnohých zrejme zarážajúca skutočnosť narúša medzinárodnú politickú prestíž našej vlasti, nám však spôsobuje bolesť v prvom rade preto, že k prežitiu nášho národnostného bytia nie sú zabezpečené ani najzákladnejšie podmienky.

Vyučovanie v materinskom jazyku (nielen fakultatívne) nebolo pre národnosti Maďarska nikdy spochybnené — iba jednoducho zrušené. Pravda, nie dnes, ale takmer pred tridsiatimi rokmi. Nebolo to ťažké, veď v drvivej väčšine osád obývaných národnosťami ho nikdy ani nezaviedli. Najhlavnejšou prekážkou zachovania našej kultúry a identity teda nie je naše umelo potlačené národnostné sebavedomie, ale takmer úplný nedostatok systému národnostných inštitúcií, ktorého súčasťou okrem ozajstnej národnostnej školskej siete by malo byť vydávanie, rozširovanie kníh a novín, divadlo, inštitúcie národnostnej verejnej osvety, výskumných stredísk, a tak by sme mohli pokračovať. .. Ak k tomu dodáme, že v Maďarsku nieje vyriešený ani problém účasti národnostných menšín v orgánoch štátnej moci, je úplne jasné: iné sú zásady zakotvené v ústave, inak sa javia politické vyhlásenia a zase iná je skutočnosť, ktorá sa dá ľahko odhaliť. V tejto situácii v nás môže vzbudiť určité nádeje len to, že úplná asimilácia národností odporuje aj záujmom väčšinovej maďarskej spoločnosti.

Za túto situáciu sú mnohínáchylníobviňovať národnosti a organizácie slúžiace ochrane ich záujmov, teda národnostné zväzy. Lenže aj národnostné bytie závisí vždy od daných spoločenských pomerov a politických situácií. Ak toto bytie chceme skúmať nie v súvislostiach makrospoločnosti, dostaneme sa na vedľajšiu koľaj. Zotrvačnosť vyplývajúca z nedostatku skutočnej demokracie prirodzene pôsobila a čiastočne pôsobí dodnes aj v práci národnostných zväzov.

To, že ani národnostné zväzy—ako to bolo zvykom v celej spoločnosti — sa nepodujali na nápravu sťažnostía problémov, viedlo k strate ich prestíže, pričom v tomto procese zohral svoju úlohu aj fakt, že zväzy predstavovali zasta-

ralý ideologický systém. Vo svojich dokumentoch označovali za smerodajné myšlienky marxizmu—leninizmu a národnostnú politiku Maďarskej socialistickej robotníckej strany, pričom k ich najhlavnejším úlohám patrilo pobádať národnostných občanov k aktívnemu podporovaniu úsilí'spoločnosti v budovaní socializmu. Preto najviac trpeli tí, ktorí sa nechceli zrieknuť obrany záujmov svojej menšiny. K pravde patrí aj to, že vzťah národnostných zväzov a vládnych orgánov bol príliš jednostranný. Iniciatívy, prosby a oprávnené žiadosti národností neboli akceptované. Napriek tomu vyvrátiť oprávnenosť kritík pripísaných na účet zväzov je už aj preto neľahké, lebo v súčasnosti aj ony samy pracujú na odhalenísvojich nedostatkov. Vo vlastnom záujme sa totižmusia pretvoriť na organizácie sčlenskou základňou, vybudované „zdola", lebo inak nebudú schopné na kolbišti verejného života reprezentovať vec národností na úrovni politickej sily. Na národnostné zväzy nového typu čakajú v budúcnosti závažné úlohy aj vo vytvorení komplexnej národnostnej politiky.

Je otázne, či naše národné menšiny i- íjdu svojich partnerov v meniacom sa politickom systéme maďarskej spoločnosti, keď národnostné a etnické koncepcie nových politických strán a organizácií, ktoré tvoria jeho určujúcu zložku, sú takisto nedostatočné, ako to bolo v prípade ich predchodcov. Aj u nich pretrvávajú zaužívané reflexy a metódy; pri vytváraní svojho národnostného programu totiž ani oni nevychádzajú z mienky a potrieb príslušníkov národností! Za politickú manipuláciu sa môže pokladať aj to, že časť nových politických zoskupení by chcela pod pláštikom pokroku podriadiť záujmy národností Maďarska záujmom svojim.

Úplne iná je situácia v prípade zakladajúcich sa národnostných združení, organizácií, ktoré vznikajú ako právnické osoby z iniciatívy „zdola", formou sebaorganizovania, s hlavným cieľom zastupovať ozajstné záujmy svojich národnostných kolektívov. Tieto zoskupenia majú jedinečnú šancu na to, aby sformulovali špecifické národnostné záujmy. I?reto v budúcnosti už ani mocenská štruktúra nemôže nebrať do úvahy pluralizmus prejavujúci sa aj v národnostnej oblasti. V záujme toho, aby naše národnosti vzali do svojich rúk koordinovanie procesov riadiacich život národných menšín je však nevyhnutné vytvoriť partnerský vzťah medzi rôznymi národnostnými organizáciami, zmapovať styčné body a vystupovať spoločne.

Imrich Fuhl

1969.

Ukážky z literárnej tvorby vojvodinských Slovákov

Viera Benkova

Zimoviská

Rieka má svoju šatňu
Ale i vyšívané rukávce
Do nich sa odievajú vŕby
Ale i nevesty — lode

V kajute vietor píska O
breh primŕza Dávna
láska

Na rohu ulice Lampa sa
kníše Posádka pri víne
Vyčkáva na kapitána

Sliepňa starý strom
Sliepňa lodný dom
Vŕzga drevená noha
tuláka — kapitána

Mráz drôtuje rieku
Kačky zo severu Leštia
riečnu hladinu

V zimoviskách červenolica
Zaspala metelica

Pvel Mučaji

Trvanie básnika

Básnik bol bardom vždy A báseň biela niť
V láske ho ako jar nemožno zastaviť

Ak mu ten krásny dar späť múzy zoberú
Jak vietor v troskách tých započne ozvenu

Básnik bol bardom vždy Básňou sa opája
Báseň je jeho štít S ňou ide do raja

No predsa ľudia ho na túžby rozopnú aby
stál večne von A nikdy nešiel dnu

Básnik je biela lod' Báseň je anténa Čo
more chystá mu Dáva mu znamenia

Lež cúvať nebude Meniť smer nebude
Nebude vracať sa Nebude Nebude

Lebo bol bardom vždy a v básni rudá niť v
láske ho ako meč nemožno zastaviť

Miroslav Demák

Povedla

Co mám robiť, mám vôbec niečo robiť, opytovala som sa často sama seba, ani nie tak dávno. Som iba obyčajné, najobyčajnejšie študujúce dievča. Nemám žiadne veľké vedecké alebo také nejaké plány; jednoducho nestačím na to. Našťastie, plne som si toho vedomá, takže ma nikto nemusí upodozrievať — no, akože by ináč mohlo byť — z komplexov, ktoré v takom prípade musí mať každé dievča, a najmä ak sa to dievča predurčením osudu narodilo po nejakom tom bratovi, o ktorom všetci hovorí, že je to hej chlapík: rozumný, nadaný a ešte celú kopu podobných slov.

Skutočne sa nemienim púšťať do nejakých obrovských analýz. Som celkom vážne, iba obyčajné dievča, ktoré je na vysokej škole. Študujem, to áno. Trochu ma okrem toho zaujíma film, trochu vážnejšie, než zaujíma nejakého nezaujatého a nestranného diváka. Ale to je hádam aj všetko. K tomu ešte hádam iba toto — mám ho veľmi rada.

Nebudem analyzovať ani tento vzťah, nechcem tu trúsiť zbytočné veľké slová. Niekto, nemusíme ísť ani veľmi ďaleko — napríklad nejaký ten kolega psychológ — vykonštruoval by z toho hotovú vedeckú štúdiu, niekto iný by si navymýšľal celé srdcervúce romány; pre nich by to bola alebo tragédia alebo komédia, pre tých rozumnejších, ktorí sa necítia byť na tomto svete iba preto, aby ťažili z iných, ale aby tomuto svetu dali niečo sami, pre tých by toto všetko bolo veľké nič. Pre mňa to niečím je. Pre mňa je to láska.

Uznanie. Uznám, uznávam, uznáš, atď. Napadá ma, že je to uznanie ako slovo predsa len divné. Keď ho vyslovím, čo sa stáva? Mením niečo, alebo sa iba pokúšam meniť, keď vravím, že uznávam, že ho mám rada a on ani nevie koľko, nevie, že vôbec...

Stretávame sa každodenne, chodí za mojou internátnou spolubývajúcou. Stretneme sa len tak, letmo. Zablyskne sa niečo, možno zabolí a to je všetko. Pre neho to nie je ani len stretnutie. Teraz sa mi zdá, že som si to ani sama dobre nevysvetlila; bola som presvedčená a hádam presvedčená aj zostanem, že to ani pre mňa nie je príliš mnoho. Mám ho rada bez stretnutí, bez pohľadov, a načo o tom hovoriť práve tak. Opytujem sa to aj sama seba, ale neviem si to vysvetliť: aspoň je to bez zúfalstva.

Keby som sa zamilovala (znova nejaké akoby vonkoncom chybné slovo; čo sa to vlastne porobilo s tými slovami?), teda keby som sa zamilovala, to neviem: akoby som ho mala rada aj bez toho, aby som sa vôbec bola zamilovala. Ale netrápi ma to veľmi. Jednoducho sa mi to stalo: ľúbim ho, veľmi, zároveň jemne, ticho a pokojne.

On je taký vysoký, statný, ale vôbec nie, nezdá sa byť a iste nie je, nie je drsný. "Viem, že je dobrý, veľmi dobrý. Akoby nepatril do tejto, spoločnosti, a to sa hned' dá vycítiť. Cítim to jasne, že ma to takmer udivuje; poznám to všetko bez toho, aby som sa o tom čo len vyzvedala. Viem, a to sa nedá pomenovať. Viem to, ako čo viem, že prechádzam nejakou bránou a pritom mi ani na rozum nepríde pomyslieť si alebo povedať: teraz som pod bránou.

Už som povedala, že chodí s mojou spolubývajúcou. Niektorej by to celkom postačilo na vytriezvenie. Určite by som práve tu mala hľadať to tragické, keby som to, čo len chvíľku, považovala za také. Ale načo? Vlastne, prečo? Pozná ju dlhšie než mňa a pritom ona je aj krajšia, oveľa krajšia než ja. To vidí každý, tak prečo by to nemal vidieť práve on? Bolo by to naozaj divné, keby to nevidel.

Poznám sa s ňou už dosť dlho, stretli sme sa ešte počas stredoškolskej brigády. Vtedy bola dosť chlapčenský typ. Vysoká, štíhla, s účesom ako voľáky chlapec a vždy v nohaviciach. Chlapcom to nevadilo, vždy sa snažili byť v jej blízkosti. Ale prečo vlastne hovorím o nej? Mňa sa predsa vôbec netýka, čo vtedy robila, netýka sa ma ani čo robí teraz; iba raz sa ma týkalo, ale o tom neskoršie. Inokedy. My dve sme sa prednedávnom poriadne pohnevali, ale na to sa akosi pozabudlo. A predovšetkým — príčinou hnevu nebol on. On je v tých veciach celkom nevinný, bolo by nespravodlivé upodozrievať ho z niečoho zlého. Netreba ho upodozrievať ani len trochu, ani len nepriamo. Nebola som k nej zlá pre neho. Preto, že ho má — ved' ho ani nemá, to vôbec nie je fráza, lebo nemôžeme nikoho vlastniť, ak ho má niekto iný tak rád, ako ho mám rada ja; nech je to aj vzťah bez opätovania, teda necelý a neuzavretý komunikačný kruh, tvrdím, ze ten proces predsa pôsobí a že on, ktorého mám tak rada, nemôže zostať rovnaký, nezmenený, akoby môjho vzťahu ani nebolo; s ňou som sa pohádala pre celkom iné veci a neverím, že ani len niekde v pozadí toho všetkého, v mojom podvedomí azda, nezavážili moje city a môj vzťah k nemu. Nič jej nezazlievam, nemôžem jej zazlievať, keď viem, že jej iba pre mňa nemôže patriť celkom a do dôsledkov. Trochu ju aj ľutujem, lebo aj keď to

nevie ani ona, ani on, ani nikto iný, iba ja, ubližujem jej a preto sa snažím nejako jej to vynahradiť, čo nie je vždy celkom ľahké. Bolí ma to nahrádzanie, ťažko je vynahradiť niekomu niečo, čo sa z nestranného hľadiska zdá byť iba zdanlivým a možno to také naozaj aj je.

Chcela by som, aby im to vyšlo. Už dvakrát sa rozchádzali na niekoľko mesiacov. Neviem, či práve to neupevňovalo ich vzťah. Viem však, že on pre tie rozchody veľmi trpel a to mi padlo zo všetkého najťažšie. Naozaj by som chcela, aby aby im to vyšlo. Chcem, aby bol šťastný a ona aby bola spokojná. Pri ňom môže byť každá žena šťastná, ale len ak ho má naozaj rada; ak ho však nemá, môže byť iba spokojná. On môže byť úplne šťastný iba s ňou, je mi to celkom jasné, Nikdy nepochopí, že ona už ani nechce byť šťastná; hovorte si o ženách čo chcete, ale jedno vedia — vedia obetovať všetko nedosiahnuteľné, a to je obeť; a zobrať si, akoby zo zeme zdvihnúť to zahodené, nikým nepovšimnuté — byť spokojné. Nech si o tom myslia, čo len chcú a ja viem, že si to aj myslia, ale žena vie absolútne racionálne, premyslene, možno nie každá, ale ona určite, obetovať sa. Niekedy si myslím, že je tým potrestaná, že tým platí za svoje pôvabné telo, za svoje schopnosti a rozum. Ona si je vedomá toho, že musí zaplatiť a preto sa púšťa do hry — povedzme tomu tak — s osudom! Vkladá, ale žiada vklady aj na druhej strane, žiada protihodnoty, taktizuje, berie si svoje vklady späť, ustupuje a útočí. Je to ťažká a komplikovaná hra, celkom inakšia po tej stránke od jeho hry.

Možno som celkom subjekívna, možno sa nemôžem naň ináč pozerať, ako na muža, ktorého mám rada. A ktorého budem mať rada stále, lebo on nemá ani len najmenšiu možnosť prekaziť mi to, nemôže rúcať predstavu o sebe. On nevie. Ja však dobre poznám aj jeho hru, ktorá hrou ani nie je, lebo ju nehrá úmyselne, aj ked' sa pridŕža presných pravidiel, netrpiacich žiadne zmeny a netrpiacich žiadne výnimky. Až na jednu, na ňu, a to je pravidlo. Opodstatnené, takmer spravodlivé. Možno je premálo energický, niekto by povedal, niekto by použil celkom nemiestny výraz zženštilý, čo však vôbec nie je pravda, ba práve naopak. Ale to môžu vedieť iba tí, ktorí sa s ním neustále stretajú. Má vlastnosti, ktoré majú iba muži. Neustupuje. Drží si to svoje, vystavuje sa priamo, takmer vyzývavo, každému útoku, trpí pritom toľko bodnutí a rán, na ktoré sa však pozerá ako na niečo, bez čoho by ani nebol tým, čím je, bez čoho by nemohol stáť na mieste, na ktorom stojí, nemohol by zotrvať, nemohol by si uchrániť ten pocit,taký potrebný jemu, taký potrebný jej. Aj mne. Veľmi, veľmi mne.

Pred ňou tiež neustupuje, ale nezostáva ani tam, jednoducho sa otočí a ide s ňou, ide vedľa nej a neskôr, čo ma veľmi mrzí, za ňou. To sa ma tak dotýka! Nenávidela by som ju, keby pritom neuzatvárala jeho posledné ohnivko, ohnivko patričnosti. Tým ho úplne dotvára.

Keď sa pohnevali, keď zostal na mieste, keď sa už zdalo, že sa to všetko jednoducho rozsype, že sa navždy rozídu a ona už aj začala chodiť s iným, prestal úplne chodievať do našej internátnej izby a mne bolo z toho strašne zle. Chýbal mi, no nechýbal mi on ako on, teda fyzicky, chýbal mi pocit, že môže prísť do tejto malej izby v dlhej chodbe s dverami z oboch strán, kde sa skrývali celé kopy problémov a ešte aj to zdanie chvíľkového, predsa len plne fyzického šťastia, keď sa dvere otvoria a ja sa po niekoľkých vetách vytrácam a oni zostávajú sami.

A čo som vlastne mohla urobiť? Nemohla som ho stratiť tak predčasne, lebo by som ho tým stratila celkom; jediná moja nádej, jediné, čo ho mohlo zadržať ešte tých niekoľko okamihov, jediný mesiac, iba do konca tohto študijného roku a tým ho navždy zanechať vo mne, bolo ich zmierenie. Musela som to dosiahnuť. Nie som nejako zvlášť šikovné dievča, vôbec nie som šikovná, vtedy ma však okolnosti prinútili, aby som stále prevyšovala svoje schopnosti. Nebolo ľahké dať ich napriek všetkému znova dokopy. Podarilo sa mi to. Dokonca som mu aj česť zachovala tým, že som ju prinútila, aby išla za ním. Naozaj to nebolo ľahké. Najprv, čo bolo zo všetkého najľahšie, som niekoľkými vetami o tom, čo urobil s inými dievčatami, eliminovala toho ďalšieho. Porozumel, že je odpísaný a prakticky takmer hneď odišiel, nespytoval sa veľa, prijal to všetko ako celkom normálnu vec. Ľutovala som ho, ale tak to muselo byť.

Bola som šťastná a hádam tak trochu aj hrdá na spôsob, ktorým reagoval. Neodmietol ju, ale sa rozhodol — to povedal a potom presne tak aj urobil — a nestretol sa s ňou ešte dosť dlhú dobu, aby nakoniec dal všetko sám, pevne a rozhodne do úplného poriadku. Nestratila som ho. Umožnila som si brať z neho nebadane, po kúskoch a dotvárať si ho v sebe, čo som tak veľmi potrebovala, vziať si aj tie najmenšie, takmer neviditelné detaily a predsa také dôležité. A mať ho rada úplne. Teraz je môj bez akéhokoľvek vonkajšieho zásahu, môj bez toho, aby som čo len musela pomyslieť naň. Nemusím sa oň už obávať, nič sa mu nemôže stať, nemôžem si ho ani sama zničiť, je to taký dobrý pocit, pocit bezpečnosti. Túžila som po tom a teraz to, už len ako spokojná, mám. Mám ho rada akoby na skusy, aj

keď to naozaj nie je ani len najmenej potrebné. Poviem si to občas hlasne, inokedy naschvál dlho naň nemyslím. A on je tu. Predsa a stále.

Pred niekoľkými dňami sa zobrali. Bola som na sobáši. Aký bol on, ani neviem. Ona bola pekná. Veľmi pekná. Vždy je pekná, ale mňa to v tej chvíli už nemalo a ani nemohlo zaujímať. Zo sobáša som odišla skôr než iní. Spala som pomerne dobre, snívalo sa mi, naozaj sa mi snívalo, že sa už nemusím spytovať samu seba: čo mám robiť, čo som mala robiť, sama pred sebou a pred inými. Bolo už všetko tak, ako malo byť. A je to iba tak.

Paľo Bohuš

Noc

Pokrovcom noci prikryté
spia ohne
každodenných strachov;
do predvčerajšieho zajtrajška
čo sa rozbehlo,
osŕka udreté žobráckou palicou
boFavého smädu.

Ako z bútľavého stromu
pomaly
vyrastajú z nás krehké haluze zdania
a na nich dozrieva
z kukuríc vyplašená
horká slivovicová pieseň.

Už dávno potratil som
z deravej kapsy
pagáče istoty.
Teraz len ako vrkoč za nocou
vlaje
strieborný hviezd rušňa
a nad zemou rastie
najhlasnejšia prázdnota.

Víťazoslav Hronec

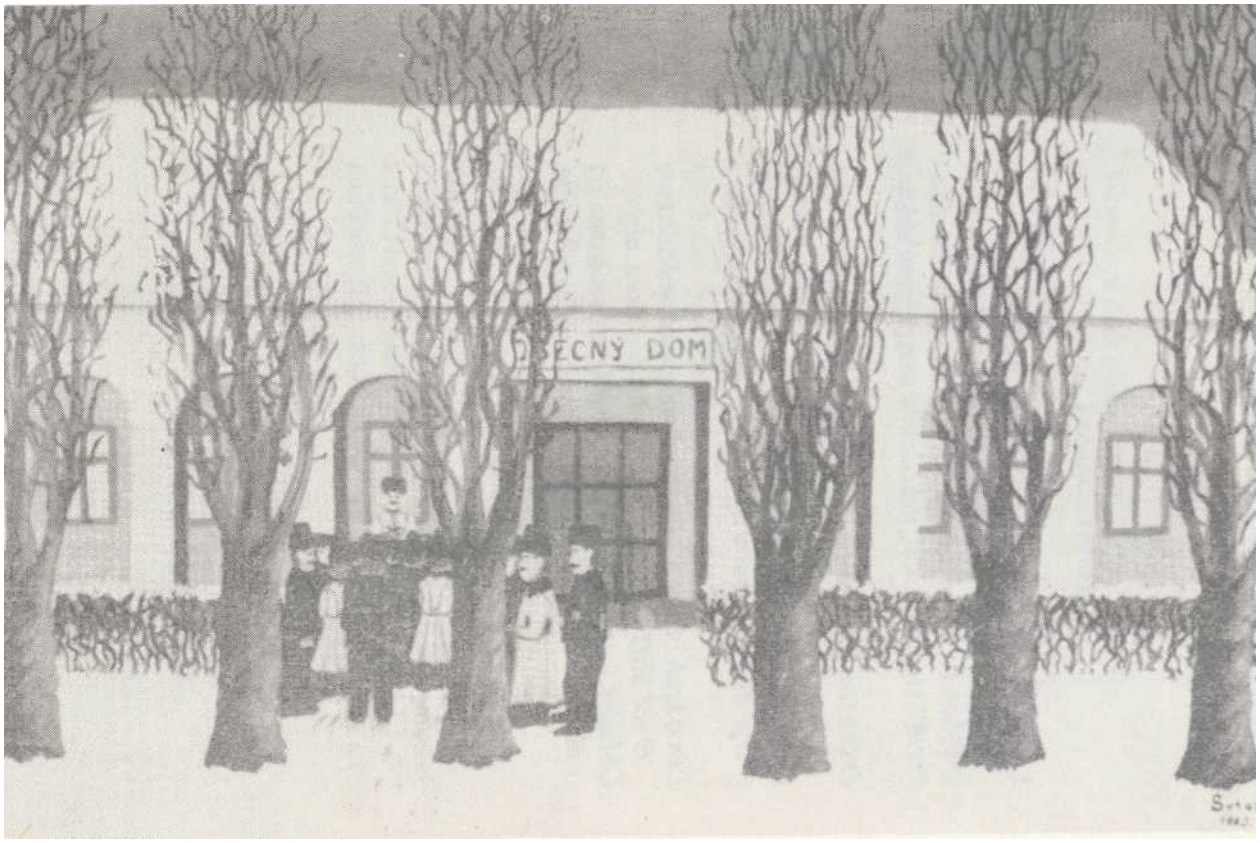
Otcovia I

Paľovi Bohušovi

Lebo sa chýlia k zrnám a podstupujú dotyky
Elyzejských tieňov, akoby slová poslepiačky Odtŕhali
od úst posledné sústa zmyslu; nimi, Pozdĺ vlastných
stôp, uchádzame sa o priazeň mŕtvych.

Odjakživa sokol pečatí nebo špirálu svojho Letu a
ktosi denne cúva do zatmenia, až po
Dym: v čase zdľhavého hľbenia jamiek hladu v chlebe,
Byť dvoma tvárami tej istej, pozlátenej mince.

Len o kruh bližšie k odtlačku kameňa na vode, len O
soľ bližšie k skeletom urien na dne mora, aby to,
Obludné, ktoré zbudlo po otcoch, všetko a nič, na
Miskách váh, nerozkolísalo korene v hľbkach zeme.

OBECNY DOM

Zlatko Benka ka

Žalm: smäd

Prší? -
Prší?
— Nie. Len vietor... — povedala.
-A bude?
— Bude.
— Poď dnu, — povedal.
Odložil knihu.

— Vieš... už ma to nezaujíma. Zunovali ma tieto múdrosti. Nemá to sú vis so životom. Neviem, nevidím, prečo je to všetko také dôležité. Bude pršať. Dážď zmyje prach z trávy, a to je dôležité. Tráva na dvore netrpezli vo čaká na dážď, to treba porozumieť. Nie čísla, nie nezmyselné výpočty. Je mi toho potiaľ, — pritom sa Božene obočie zúžilo a prečesala si rukou vlasy, akoby tým uvoľňovala netrpezlivý vzduch, ktorý tam zajala svojím účesom.

— Prečo si tak myslíš, čo ti je? — teraz už pozoroval jej tvár, ktorá sa pred jeho širokým pohľadom odvrátila, akoby mu nemohla odolať.

— Poď dnu. Prečo si tak myslíš? — spýtal sa jej teraz už akosi jemnejšie, so záujmom očakávajúc odpoveď, prichystaný však sám zodpovedať na ňu.

— 'Viem, treba na to času, aby sa zo všetkého vôbec niečo vyťažilo, aby sa z tej záľuhy slov a čísel na jazyk dostala veta, ktorú potom vyslovíš. Ale to príde až na konci. Ale čo dovtedy? Co dovtedy? Chcem žiť dnes, rozu mieš, potrebujem inakší vzduch. Už ma nebaví rovnošata gymnazistky, ak mi na začiatku roka nevoňajú písanky a ceruzky... Len si predstav: dnes som videla uplakaných susedov... Co vôbec zostalo, čo zostalo po tom starčekovi, ktorý sa zmoril robotou! Bože, ako len žil: zem, zo tucta detí... A čo z toho všetkého mal?

Táto jej posledná otázka ho úplne odzbrojila, až sa mu zachcelo rozmýšľať rovnakým spôsobom ako aj ona. Otočil sa na stoličke a otvore nú knihu zrazil lakťom.

— Správaš sa, akoby si sníval... — povedala, no myslela pritom na tie teórie, ktoré sa mu už niekoľko dní vlečú pamäťou, teórie o čudných rastli nách, ktoré potreboval pre domáce práce, o raste a hýbaní sa tých rastlín,

0 tom, že všetko to závisí od slnka, od polohy svetelného zdroja a od všeli čoho iného.

— V podstate aj' my sme ako tie uväznené rastlinky, čo podstupujú v laboratóriách všetky tie experimenty... Niekedy ich veľmi ľutujem, — pohľad jej siahal po jeho oči, povedal si, možno len o máličko ďalej.

— Rozčúlilo ťa niečo?

— Všetko ma rozčuľuje. S ničím okolo seba nie som spokojná. Nestojím však o tvoju pomoc. Nedá sa nič robiť. Neviem, prečo je tomu tak. Hádam sa to samo rieši. Lenže, to ma netrápi, to sa raz stane, oporu však potrebujem teraz, teraz potrebujem odpoveď. Kam to vlastne všetko speje? Niekedy mám dojem, že mi chýbaš, že mi chýba tvoja prítomnosť. Nič nehovor! Nepotrebujem slová, potrebujem tvoje ticho, tichý večer, bez zajtrajších záväzkov, bez príprav na spanie, po ktorých by sme si, dokonca, boli 1 bližší...

— Trápi ťa niečo iné, hej?

— Ale nie! Netrápi ma nič, iba ma všetko poburuje a dráždi. Zapni rádio, prosím ťa, — sklonila hlavu do lona.

Vstal, zapol rádio a po prvých zvukoch klavíra počul jej tichý plač. Zahľadel sa do zeleného svetielka na prijímači a na chvíľu znehybnel.

Hudba visela vo vzduchu ako dym v nevetranej izbe. Potom sa do izby začali vkrádať zvuky prvých hrubých kvapiek jesenného dažďa. Podľa veslujúcich konárov bolo vidno, že vietor čoraz väčšmi silnel. V zrkadle pred sebou videl zohýnajúce sa vetvy a záhlavie postele, na ktorej ležala. Videl aj to, ako sa zaborená do vankúša občas striasla. Vnútorné ticho začalo ustupovať. Potom bolo počuť zapaľovač, ktorým si pripálil dve cigarety. Nesmelo vystrel ruku a hlasom, ktorý nepoznal, povedal:

— Budeš fajčiť?

Keď sa usadila na okraji postele a pozrela naňho, prekvapila ho skutočnosť, že na jej tvári nebolo ani len stopy po slzách. Oči mala jasné. Jej bledá, takmer bezkrvná pleť bola pokojná a pekná. No nebyť týchto výbuchov jej rozvíreného vnútra, neúprosného poradia dní a nocí, ktoré sa jej projektovalo na viečkach, bola by azda ešte krajšia. Odrazu spozoroval v kútiku jej oka niečo, čo sa neskoršie postupne premenilo na smutný úsmev. Ten úsmev pomaly narastal, najprv len ako rezignovane porozumenie všetkých tých okolností, ktoré jej sťažovali dni, a neskoršie už ako samoúčelná hra bez následkov a bez príčiny. Ale malo to veľmi dlhý úvod a trvá-

lo ío ako istá osudová hra, ktorú nemožno prerušiť, ani sa jej ubrániť, lebo ju vlastne hráme sami so sebou.

— Blázonko, — povedala, ked' si už zobrala cigaretu

Vzal do rúk knihu a zahľadiac sa na obálku, povedal:

— Vari to predsa len bude ten jediný správny spôsob: dlhá cesta k formulkám. Tak aspoň vravia, hoci ani ja tomu neverím. Neživotné formulky, neživotné slová, ďaleké slová na zožltnutých papieroch... Všetko to treba poznať, ale hneď vzápätí zabudnúť. Len tak sa dostaneme k poznaniu...

— Koľko je hodín? — prerušila rozprávku, ktorú už beztak obaja vedeli naspamäť. Nedovolila mu, aby znova rozprával o tom. Všetko je beztak zbytočné, a k tomu i nevysvetliteľné.

— Tri? — spýtala sa.

— Ešte nie.

Náhle zoskočila z postele a povedala:

— Pôjdeme domov? Po tretej máme autobus. Poďme, rada by som šla. Pôjdeš?

— Prší, — povedal namiesto odpovede.

— Choď niečo kúpiť...

— Nie som hladný.

— Ja veru som, — odznelo to ako rozkaz

Keď zatvoril dvere na *jej* podnájme a zdvihol golier na kabáte, počul z rádia už inú pieseň. Hudba, ktorá tentokrát k nemu prilietala, bola veselšia. Predstavoval si sám seba, ako stojí pred zrkadlom a pozerá si do očí. Hľadá tam niečo? Vidí tam seba, ako vystupuje z veľkej brány a prechádza na druhú stranu ulice. Svoj vlastný pohľad cíti za vlastným chrbtom. Ten pohľad ho síce prenasleduje, no jemu to dobre robí. Má to všetko nejaký hlboký, no nepostrehnuteľný zmysel. Vznáša sa to nielen nad jeho slovami, ale aj nad jeho postavou a nemusí sa vôbec usilovať, aby to aj ďalej tak zostalo, A to, že jej podnájom dnes zostane prázdny, to bolo samozrejmé.

Nekúpil nič, stál na daždi a bolo mu dobre. Predajňa bola ešte zavretá.

„Všetko je na svojom mieste," povedal si, kým prestupoval v mláke pred obchodom.

Michal Babinka

Lásky bez ohlasu

Tvojmu ebenovému telu toto čudácky vľúdne
slovo
horké
ako byľ za večerných náznakov búrky horké je
aj tvoje telo bez slov a sľubov ' a neodolné a
vzpierajúce sa ako osamotená
sosna na rúbanisku kdeže si zase v
malinčí tônistom tam trávy žitnú od koreňa
hoci na dosah majú hanblivú vôňu materinej
dúšky ty telo neodolné a
nepremožiteľné

Na obzore neforemná fajansa
do uzla niečo zviazané navždy zakosflené
háj nebo veď ty si to zakosflené ako to Ako
ťa smiech môj opantal
nebol sa dobre nebude Hovorím svrčkom a
ony ma rozumejú
ako aj tento biblický tulák čo hľadá šedivníky
v tôni sosien
august je hlúpy iba v cirkuse a tu tu sa
zahrabal do seba aby nevlhol na rose podľa
ne-ja-kých tam zákonov neskrotiteľného
tela
telo hriech samučký a ja som premožený
láskou tejto ženy a ženy
nesmú prísť
majú podťaté nohy a podlomené srdcia
nuž

vtedy sa zachviem v sebe lebo viem že to
prichádza sem
ku mne na lôžko z odovzdanej trávy nejaké
dávne stretnutie: vždy také niečo nadíde aby sme
nezabudli na to
čo už bolo postýbané
nejaké lásky bez ohlasov

rána stí spité a človek triezvy s ťarchou v náruči
ééej nenesiem len teba Sám som si väčšia ťarcha
stoicky nesiem všetko a kroky viaznu v rose
pod ktorou kukurice stentí a hrkútajú —
to sme my
ty telo hriešne obenové
ty telo druhé ktoré som pomenoval Ja:
na dodatok načim sa nám pováľať po pazderí
lebo ono páchne nejakým dávnym slnkom

hovorím si Zlož všetky zbrane okrem tejto
jedinej hovorím si Zunované je toto
cvrlikanie cvrčkov
nad ránom keď
treba spať: nebo Nebo
ako pomalýýý rastieš
pomaly ako strach za dlhých zimných rozprávaní
a mne treba horúčkovité myslieť a musím vidieť
a zistiť
kto kde kedy
čo je to čo prichádza v podobe pritlačeného hlasu
kým nesiem toto bremeno z nepreniknuteFnej
záhady toto telo z ebenu z
mramoru a mlčania

z nejakých otázok vykresané

Víťazoslav Hronec

Otcovia II

Michalovi Babinkovi

Odrazu sa nám máli tá hrča prstí v hlase: na
Dvore stojí muž a z vreciek vysýpa čisté kvety
Yzopu dolu víchrom. Dvere mu otvorte, na kus
Slova si ho zavolajte, aby sme zaľudnili

Svet. — Nesmierne polia veci sa zjavujú v jazyku,
Eklogy o rituálnom vraždení zajatcov pred
Uzučkým vchodom do podsvetia... Ktorá to zvrátená
Syntax ticha obsiahne slovo po tvojom nebytí?

Zuzana Žiaková-Hlipová

Trúchlivá

Som márnotratná a bláznivá. Vždy, keď prídem prvýkrát do mesta, ktoré nepoznám, musím si v ňom niečo kúpiť. Korále, obrázok, svietnik, platňu. Kvôli spomienkam. S pribúdajúcimi rokmi je to dokonca aj výhodné. Ľahšie sa rozpomeniem. A keď už nestojím o spomienky, kúpenú vec darujem sestre. Celkom logické. Vo výklade starožitností, medzi ošúchaným porcelánom, zazrela som smiešnu figúrku, labuť s vyvráteným dlhým krkom. Na vykrútenom krku jej vysela ceduľka s názvom: Postrelená labuť. Okamžite som vedela, že kúpim tento šialený gýč. Bude sa fantasticky dobre vynímať v mojom labáku. Na polici medzi vzorkami umelých chrupov. Konečne tam budem mať niečo živé.

Vyšla som z obchodu. Stojím na chodníku. Rozmýšľam, kde teraz. Dostala som chuť na kávu so šľahačkou... Rozhliadam sa po solídnej kaviarni, keď sa pri mne zastaví auto. Zazriem na šoféra, práve predo mňa si musel zaparkovať. Muž spoza volanta si ma skúmavo pozerá, váhavo začne spúšťať bočné okno. Sklonún sa k otvorenému oknu a drzo sa zaškerím. Cítim, ako mi páľava oblieva líca. Po dlhom čase konečne vidím pekného muža.

—Dobrý deň, — ozve sa nesmelo z auta.

—Dobrý deň, — odpoviem ľahostajne, akoby som denne stretla aspoň stovku pekných chlapov.

—Môžem vás o niečo požiadať? — prosebné pozrie na mňa.

—Bohužiaľ, nie som domáca, — odmietavo sa zacerím. Hlúpa, typicky ženská reakcia. Panebože, kde ja na tie duchaplnosti chodím.

—Nešli by ste so mnou na pohreb? — opýta sa neisto.

Vytreštím na neho oči.

—Samozrejme, že by som išla.

Neveriaco zíza.

—Máte divný spôsob dvorenia, uznávam originálne nápady, — diletansky zakoketujem

—Veľmi by ste mi pomohli, — otvára mi znútra dvere.— Potrebujem vás.

Už dlho ma nikto nepotreboval. Dojalo ma to. Asi starnem. Nastúpila som do auta. Dôverčivá ako vždy. Stúpil na plyn a silno mi stisol ruku. —

Dobre to začína, — prebleskloo mi. — Dúfam, že sa aspoň trochu zasmejem. Sympózium ma nekonečne otrávilo. Celé tri dni samá veda.

Úkosom premeriavaní muža. Najprv ruky. Vždy si ich všímam prvé. Zabodoval. Sú štíhle a pestované. Prsty má dlhé a bez obrúčky. Možno ju má vo vrecku. Muž nečakane pozrie na mňa, smutne sa usmeje. „Dvojka vľavo hore, kaz", automaticky zaregistrujem.

Vychádzame z mesta. — Takže do prírody. Celkom som rada. Dávno som nebola na čerstvom vzduchu. Míňame hotel, v ktorom som bola ubytovaná.

— Tu som bola tri dni... Sympózium stomatológov, — preruším mlčanie a ukážem na hotel.

Muž neprítomné prikývne. Nuž čo, nemusíme byť všetci zhovorčiví.

— To, aby ste vedeli, kde ma máte vrátiť, — trápne zavtipkujem. Našťastie, neregistruje.

— Ak ma unesiete, začnú po mne pátrať, na recepcii mám totiž uschovaný kufor, — prekypujem humorom.

— Nemáte vreckovku?

— Len použitú, ak vám to nevadí, — vyberám z tašky zhúžvanú vreckovku. Vezme si ju a zastrčí do vrecka. Cudné. A opäť mlčíme. Založím si slnečné okuliare, len tak, aby som zahnala rozpaky. Nenápadne sqm potiahla šaty, provokatívne vykuklo koleno. Nič. Ani ho nehlo. Zhypnotizovane hľadí pred seba. Začala som byť nervózna. Asi to spozoroval, stúpil na plyn.

— Už to nemáme ďaleko, — upokojoval ma. O chvíľu sme odbočili na poľnú cestu. Prekvapene pozerám okolo. Nikde nič, len polia vlniaceho sa žita a pred nami riedky les.

— Nemali by sme sa vrátiť? — navrhnem. — Neraba by som zmeškala lietadlo...

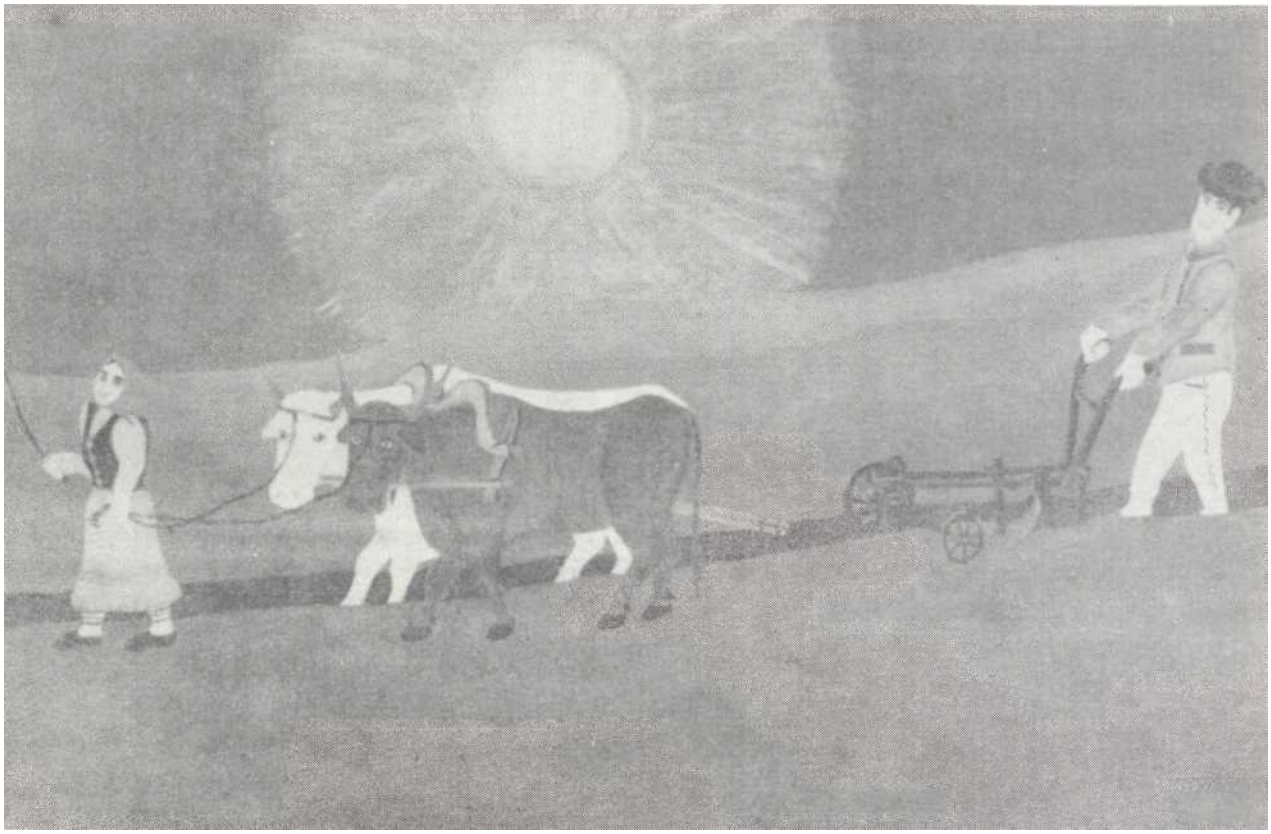
— Nebojte sa, stihnete...

Pridal obrátky. Otrávene som si zakryla koleno. Vyšli sme z lesa a pred nami sa vylúpil malý dedinský cintorín. Kľukatý had drobných čiernych postavičiek zastal a okrútil sa okolo seba. Zďaleka to vyzeralo celkom malebne. Zastali sme pred vchodom cintorína, pri smetisku zvädnutých kvetov a rozpadnutých vencov. Muž vystúpil, otvoril mi dvere a pomohol von. Chytil ma pod pazuchu. Vykročili sme k vykopanému hrobu. Išla som popredu, on pol kroka za mnou. Pevne sa ma držal, cítila som, ako stráca istotu. Ľudia stojaci okolo jamy sa začali rozostupovať, uvoľnili nám cestu.

Zmätene som pozerala na nich, urputne som sa snažila nájsť medzi nimi aspoň jedného známeho. Márne. Oni súcitne hľadeli na mňa a dávali mi najavo, že sú pri mne a prežívajú môj bôľ. Začal do mňa prenikať smútok. Nevedela som tomu zabrániť. Pohrebný akt vrcholil. Truhlu spustili do jamy. Nemala som poňatia, kto v nej leží a ani to nebolo pre mňa dôležité. Rodina prepukla v žalostný nárek. Kňaz oddane spieva... Muž, držiaci ma za ruku, sa prestal ovládať. Ticho a bolestne kvíli. Schoval sa za môj chrbát, cítim na šiji jeho dych. Bojujem so sebou, nestačím prehltať slzy. Nevládzem ďalej, lavína sa prevalí. Plačem. Na truhlu dunivo padajú hrudy. Podídem k jame a hodím na rakvu hrsť zlepenej zeme. Ostatná rodina akoby čakala na môj povel. Prichádzajú k jame a lúčia sa so zosnulým. Vrátila som sa k mužovi a stisla mu ruku. Súcitil so mnou. Zničene sme stáli pri hrobe a prijímali sústrasť. Stisky rúk, nespočetné bozky. Smútočný sprievod sa rozišiel, my dvaja sme zostali opustení pri hrobe pokrytom vencami. Ponaprávala som stuhy s posledným zbohom a pobrali sme sa k autu. Každý z nás, so svojím smútkom zronené sedel a bezducho hľadel pred seba. Mlčky sme sa vracali do mesta. Zastavil pred obchodom so starožitnosťami. Predavač práve zatváral, s hrmotom sťahoval rolety. Vystúpila som.

— Nikdy vám to nezabudnem, — vyriekol muž a nechal ma trúchlivú stáť na chodníku.

O necelú hodinu mi štartuje lietadlo...

Juraj Tušiak

Dvaja

Dve sivé mračná
tamhore,
nebom.
Dva stromy na obzore:
Sám som. A s tebou.

Vlečú sa oblaky,
putujú
do neznáma.
Nečujú,
ako si so mnou. A sama.

Co nám to ešte zostalo
z mája?
Sme život dovedna,
Dvojjediní.
A dvaja.

Ján Labáth

Opakovanie

Kráčaš ulicou ktorá vraj smeruje k svetlu
Kráčaš svetlom ktoré sa končí" v tme

Vstupuješ do rieky ryby ťa dýchajú
Vstupuješ do zeme hrobári ťa kľujú
Vznášaš sa do neba ako sa vraví
Stávajúc sa vetrom ktorý
Chladí
Stávajúc sa dažďom ktorý
Vlaží
Oči ktoré ťa nevidia
V objavovaní
Nohy ktoré ťa netušia
V náhlení
K smrti

Kráčaš ulicou ktorá vraj smeruje k svetlu
Kráčaš svetlom ktoré sa končí v tme

Michal Ďuga

Matka

Matka naša
cesty stí
a cesty nie stí

ale načo to hovoriť
tebe
ktorá uspávaš
kamene

preškrtni si nás a
ráno sa ti narodúne
nanovo

Víťazoslav Hronec

MotýF

Keď som se pred dvoma týždňami vrátil z vojenčiny (začal si rozprávať nahnutý nad stolom, kde magnetofónová páska stáčala do kruhu tvoj ironický hlas), mal som dojem, že som sa vrátil niekam inam. Vyzeralo to tak, akoby na celej zemeguli čas postúpil nie o rok, ako v mojej kasárni, ale najmenej o...

(Posledné dve slová prehlušil Čipy, sediaci pod stolom: v pitvorných dverách sa zjavila mačka. Rýchlo som stlačil taster a zavrel za psom dvere. „Nemal si ho vypnúť," povedal si, „tým by to vlastne bolo autentickejšie... „ Cez otvorené okno bolo počuť ešte stále štekot a moju mať ako vykrikuje: „Ale choj mi do jarca dedovho... Nemôže ju vidieť ani na obrázku!" Zasmiali sme sa. „No vidíš," povedal si, „veď o to vlastne ide." „Neviem... Ide o príbeh a nie o okolnosti, za akých bol vyrozprávaný..." „Ale tie okolnosti *môžu* vplývať na to, *ako* ten príbeh vyrozprávam, a tým sú vlastne aj dôležité. Koniec koncov je to historický dokument. Môže ma zajtra zraziť auto..." „Máš pravdu... Ale koniec vety nebolo počuť. Vari to zopakuj ešte raz a potom ťa už nebudem prerušovať." Znova som stlačil gombík, tentokrát ten pre nahrávanie a povedal: „Siedmeho šiesteho sedemdesiat, druhýkrát." Znova si začal hovoriť.)

Keď som sa v predminulý pondelok vrátil z vojenčiny, zdalo sa mi, že som sa vrátil niekam inam. Vyzeralo to tak, akoby na celom svete čas postúpil nie o rok, ako v mojej kasárni, ale najmenej o desať rokov dopredu.

Mať ochorela na cukrovku, a teda neprestajne vzdychala za tými nenávratnými časmi, keď koláče a iné maškrty metávala do seba ako do priepasti; otec už takmer dva mesiace *grackal* po dome so zlomenou nohou obalenou do sadry, lebo sa raz začiatkom apríla zlomil pod ním rebrík; frajerka sa mi vydala — čo ma ani tak veľmi nevzrušilo, lebo som v Somboré už mal inú; Američania sa dostali na Mesiac; a napokon riaditeľ Domu zdravia na Dunajskej v Novom Sade, Vilotič, u ktorého som bol pred vojenčinou zamestnaný, bol už tri mesiace nebohý a teda nebohá bola aj protekcia, ktorú som uňho mal, ako u otcovho kamaráta z vojny.

(Po tomto si magneťák vypol sám a spýtal si sa ma: „Napadlo mi voľačo... Hádam to nenecháš také nespracované, mojimi vlastnými slovami vyrozprávané... Pravdepodobne budeš na tom ďalej robiť, však? Lebo

vieš aj sám, ako to beží, keď človek rozpráva..." „Ale pravdaže...! Veď je to niečo celkom iné: hovorené a písané slovo. Nech ťa to teraz netrápi — už si s tým len nejak poradím. Preto mi to vyrozprávaj zmosta-doprosta, bez cifrovania, akoby tu tento strojček ani nebol, a ja sa s tým už potrápim..." „Tak som si to aj predstavoval," povedal si uspokojený, a práve si chcel pásku znova pustiť, keď som ťa zastavil: „Ty len meľ a ja sa idem pozrieť, či sa to pivo už ochladilo. Dobre?"

O niekoľko minút som sa vrátil s dvoma fľašami a posunkom ti naznačil, aby si sa nedal vyrušovať.)

...vedel som si predstaviť, ako do neba vychvaľuje tú svoju poondiatu dobošku, ako mamu neodbytne ponúka: „Ale ve ti od jedného kúštička ništ nebude..." a keď to začala omdlievať, najprv urobila poplach v dome a potom ufrngla do dediny, aby všetkým jazyčniciam vyrozprávala, ako na svoje vlastné oči videla, že Uh... pozrel si na mňa a zasmial si sa, že Lutrovka má naozaj cukrovku.

Zastavil si pásku, v jednom kuse sa smejúc: „Zabudol som, že si nás..." „Ale veď som ti pekne vravel, že na tom ešte budem robiť... Môžeš hovoriť, čo ti napadne." „Kde si len vyšvolil to pochabé priezvisko..." povedal si, siahajúc po fľaši. „No čakaj, chceš počuť, čo som vyhŕkol zo seba, kým si bol vonku?" „Jasné! Aspoň si vypijeme..." Vrátil si pásku dozadu a na určitom mieste pustil nahrávku.

.. .bol už tri mesiace nebohý a teda nebohá bola aj protekcia, ktorú som uňho mal, ako u otcovho kamaráta z vojny.

Už v utorok sa mi zacnelo za ambulanciou v Somboré, kde som celých desať mesiacov na vojenčine pracoval ako lekár, takmer denne chodieval do kina a na biliard do divadelného klubu, vlečúc vždy so sebou lekársku tašku, aby ma pechotná polícia v meste zbytočne neotravovala; zamkýnal sa poobede do ambulancie a v jednom kuse, až po večeru, čítaval detektívky a eroťáky; dva razy, tri razy do týždňa odchádzal za Milicou, ktorá pracovala ako sestrička na neuropschiatrickej klinike na apatínskej ceste; v nedeľu s chalanmi U Slovinca na odžackej ceste píjaval a v pondelok mával opicu, hltal kofány, mátal a strašil bažantov po celej kasárni.

A doma už v stredu bolo treba otca odviezť do nemocnice v Novom Sade, aby mu tam zobrali dolu ten gyps; lenže keď sme sa odtiaľ vracali, auto pred rampou na Detelinare zastalo, celá kolóna za nami začala vytrubovať, aby sme uvoľnili cestu, tak som fiatku odtisol k štadiónu, kým otec so

svojimi prekliatymi barlami sedel vnútri ako panáčik a po celý čas mudroval a vysvetľoval, Čo mám robiť a na ktorú stranu mám otočiť volant, akoby som bol šoférom odvčera. Pravdaže, ked' som mu jedovato odvrkol, že by sa to určite nestalo, „keby sa táto hŕba železa aspoň raz do roka obtrela o hociktorého automechanika," („Strašne ma nasral," povedal si.), zdvihol nos a vyhlásil, že sám, o barlách odíde na stanicu a autobusom odcestuje domov. No ešte mi len to chýbalo, aby si tú nohu zlomil aj druhýkrát, a tak som mu prikázal, aby nebláznil a počkal, kým neobdehnem k Mišovi do krčmy a nevypožičiam si od neho Janovu opelku. Potom ho odveziem do Ferkov a auto rovno k majstrovi. Celé poobedie som potom zbehával sviečky na auto, kým otec s Menšou na Telepe čumel do televízora a komentoval svetové udalosti. Večer nás Mišo odviezol do dediny, lebo auto malo byť opravené až v piatok.

Vo štvrtok mama zjedla „kúštik" torty, čo jej švagriná priniesla z nejakej svadby a znova sa to všetko zopakovalo. Lenže auto sme doma nemali, takže som musel vypožičať Chrčkovu fiatku, ktorá síce bola staršia ako naša, ale sa tentokrát napodiv plazila po ceste; letel som do ambulancie pre inzulín, lebo ho mama ešte nepoužívala, prišiel so mnou aj kolega Ondriš, potom sme ten inzulín v zhone predávkovali a leteli s mamou do ambulancie, kým táto stále opakovala: „Ale ve som lem kúštik... lem kúštik..." „Azaňát aj s kúštikom! Mohol som aj ja spokojne odhryznúť kúštik z karburátora a čudovať sa, prečo mi to v žalúdku tak haraší!" (Obidvaja sme sa rozrehotali.) Svagrinú Marišu som posielal rovno do materinej, lebo som vedel, že jej tú prekliatu tortu priniesla len preto, aby videla, či táto dokáže nezahryznúť do nej. Vedel som si predstaviť, ako do neba vychvaľuje tú svoju poondiatu dobošku, ako mamu neodbytne ponúka: „Ale ve ti od jedného kúštička ništ nebude..." a keď táto začala omdlievať, najprv urobila poplach v dome a potom ufrngla do dediny, aby všetkým jazyčniciam vyrozprávala, ako na svoje vlastné oči videla, že Uh..., že Lutrovka má naozaj cukrovku.

Zastavil si pásku a spýtal si sa ma: „No, čo povieš?" „Že by si sa mal profesionálne preorientovať... V rozhlase potrebujú hlásateľa — a tým by vlastne aj viac ľudí ostalo naživе..." „Boha, že ma vieš vždy nachytať na takéto koniny! Aj vlani pred vojenčinou sme takto dríškali do magneťáka — a si to nejak využil?" „Ešte nie... Ale čert nespí." „Ale že ti ma to ešte stále baví... Fakt som sa odtiaľ vrátil elkom iný... Veď si mi o tom pred

odchodom hovoril... Ale človek to musí naozaj skúsiť na vlastnej koži, aby mu svitlo." „Ty! Dokončme toto, lebo tie dve sa vrátia a potom hovno urobíme." „Čakaj, musím sa sústrediť... Nehovoril som o tom, čo sa stalo v piatok, v sobotu a v nedeľu... No tak..." Pustil si pásku.

V piatok som odcestoval do Nového Sadu po auto a potom na kolesách odišiel do Dunajskej, k novému riaditeľovi. Povedal mi, že ma preradili do Novkavlu, čo ma na celej čiare dorazilo. Keď som si predstavil, že si bu dem musieť hľadať nový podnájom kdesi za božím chrbtom, na Klise, len preto, aby som bol bližšie k pracovisku, prichodilo mi vrátiť sa do Somboru a zostať tam do smrti. Taký rozčertený odišiel som za tebou, previnilo si sa pozrel na mňa, sedeli sme v reštaurácii na desiatom poschodí až do pia tej či do šiestej, otravoval som ťa svojou nostalgiou za bezstarostným živo tom na vojenčine,lebo som vedel, že ty jediný dokážeš všetko to stráviť bez toho, aby si dal najavo, že ti to usoplené fňukanie kazí žalúdok; potom sme ešte odišli do Domina, takže som domov prišiel pred polnocou.

V sobotu ráno som se vyparádil, naštartoval auto a bez slova odišiel z domu. A čím bližšie som bol k Somboru, stále väčšmi sa ma zmocňoval čudný pocit, že sa vlastne vraciam domov. Spomenul som si, že sa mi aj vlani v októbri niečo podobné prihodilo, keď sa mi na chrbte zjavil nejaký vírusový herpes a Ivica ma strepal do stacionáru na letisku. V izbe som bol sám, lebo to bola chytľavá kožná choroba, a od samoty som sa tam takmer zbláznil. Celé noci som trpel nespavosťou, štípali ma komáre, vôbec som sa nedul chorý, a tak som im odtiaľ na siedmy deň utiekol. Keď som z letiska autobusom šiel do mesta, mal som dojem, že sa vraciam domov a nič iné som si neželal, len ľahnúť si do postele v tom pochabom virvare v spoločnej spálni a konečne sa ako človek vyspať.

Auto som zaparkoval pred mládežníckym domom oproti kasárni, na stráži bol Spliťan Mate, zvrieskol „Dotture!", Zoran vykukol z okna na ambulancii a hneď nato z neho vyskočil, vyleteli chlapci z polície, začali ma objímať, akoby sme sa nevideli najmenej päť rokov a nie päť dní, z vrát vykukol poručík Cvetko a naskutku sa ma ujal: odvliekol ma na poschodie sťažujúc si, že od pondelka nemá poriadneho partnera na ping-pong. O jednej mi doniesli obed do ambulancie, jednému chlapovi som napravil vytknutý členok, poobede som Zoranovi pomohol prichystať ihly a iné náčinie na sterilizáciu — aj keď som mu v tom ako vojak nikdy nepomáhal — a potom odišiel k Ivicovi domov. Ivica je riaditeľom stacionáru na

letisku, ináč môj známy z fakulty, síce odo mňa o niečo starší, ale zase nie o toľko, aby sme si nerozumeli. No rozumieť a pochopiť ma tentokrát nemohol. Sedeli sme v ich obývačke pri káve a viňaku, videl som, ako žasne, keď som mu povedal, že sa chcem vrátiť do Somboru a k vojsku. „Človeče, veď ja chcem odtiaľto odísť, v jednom ťahu tu šaliem už štyri roky... A ty... čo sa ti, preboha, stalo? Frajerka ťa nechala? Vyšupovali ťa z roboty? Zjedol si bláznivé huby?"

Večer som sa vrátil do kasárne, nahovoril Cvetka, aby dal chlapcom priepustky až do dvanástej, odišli sme k Slovincovi a tam sa opili ako prasce. Zobudil som sa na poludnie v spálni za kuchyňou, kde spávali kuchári, dlho uvažoval, či sa mi to len snívalo, že ma už pustili domov, alebo som ešte stále vojakom. A odrazu som pochopil, odrazu mi všetko bolo jasné.

(Zastavil si pásku a zamyslene povedal: „Doboha, je to vlastne taký zázrak. Vrátil som sa tam bez akéhokoľvek úmyslu, proste sa mi v tú sobotu zachcelo odísť do Somboru... Ale stále mi čert nedal pokoja, lebo som si ani sám nevedel vysvetliť, načo som sa ta vlastne vrátil. Celú sobotu ma to škrelo, mal som dojem, že sa vrhám do priepasti, ale zároveň som túžil čím skôr sa do nej vrhnúť. Až v nedeľu ráno, s opicou v posteli, mi odrazu bolo všetko jasné. Až v tej spálni za kuchyňou som pochopil, že som dolietal, že treba zastať, sadnúť si na ten posledný kvietok a nerobiť viacej zo seba blázna..." „Ty! Prečo si toto, doboha, nenahral?!„ spýtal som sa ťa. „A ja viem...? Vlastne viem... Zámerne som to na tejto páske trochu nadľahčoval, robil si z toho všetkého srandu... V podstate to len zvonku tak vyzeralo..." „Stlač už, doboha, ten taster! Tie najzaujímavejšie veci nenahráme, uvedomuješ si to?" „No dobre." Znova sa kolieska začali otáčať.)

A odrazu mi všetko bolo jasné, odrazu som všetko pochopil. Je nedeľa. Pravdepodobne bude doma. Obliekol som sa, odišiel k chlapcom na políciu, rozlúčil sa s nimi, teraz už naposledy (ambulancia bola zamknutá, Zoran vraj odišel na letisko), sadol som si do auta, odišiel rovno k Milici a hneď z dvier ju požiadal o ruku. Sedla si na gauč a rozplakala sa; no pochopil som, že zo šťastia. Myslela si, že ma vraj v živote už viac neuvidí a teraz som vhupol tak odrazu a to, čo si celý rok predstavovala ako niečo, čo môže vyplynúť len z neviemakej dojímavej a vznešenej situácie, odrazu sa prihodilo v okamihu, keď som ju našiel strapatú a škamravú, ako vysáva koberec v obývačke. Rozosmial som sa a prisadol si k nej. Objal som ju. „Si hladný?" spýtala sa ma. Znova som sa rozosmial: začalo sa mi toto všetko páčiť.

Poobede som zatelefonoval Ivicovi a potom sme odišli k nim. Podvečerom sme sa prechádzali po meste, boli v kine a vžívali sa do situácie, že odteraz budeme spolu. Večer som nasadol do fiatky a pobral sa domov, aby som našim povedal, že v nedeľu sa žením. Mať sa istotne rozplače, rovnako ako Milica; ženy sú už raz také. No nerozplače sa kvôli sobášu a z dojatia: aká to preša môže byť svadba, keď na nej nebude môcť zjesť ani len kúštik torty!

(Páska sa prestala otáčať. „To je všetko?" spýtal som sa ťa. „Všetko..." "Mám taký pocit, že to podstatné, to, čo si vskutku prežíval pri tom všetkom,, že práve to si nepovedal..." „Ako ti to môžem povedať?! To sa jednoducho nedá... To by smohol ty napísať, beztak si si o mne toho už dosť povymýšľal..." „Nejde o to. Môžem to napísať, len mi musíš povedať, čo, preboha!" „Ja ti to nemôžem vyrozprávať, lebo sa všetko to dialo akosi impulzívne, neplánovite, mimo logiky normálneho sledu vecí... Dalo by sa to nazvať túžbou, celkom nejasnou a nevysvetliteľnou túžbou po niečom, čo človek môže len pocítiť, ale slovami to vyjadriť nemôže... A koniec koncov, načo ti to je?! Veď za všetkým tým, čo som v tom týždni vykonal, dá sa predsa vytušiť niečo, čo väzí hlboko pod povrchom... Načo sa teraz prplať v mojich citoch, túžbach, tušeniach, obavách, iracionálnych počínaniach a gestách... Stačí sa zvonku pozrieť na to, a každý normálny človek bude v tom vidieť to, čo si sám želá vidieť. Každý nech si to vysvetlí po svojom. Ako môžem definovať niečo, čo ani sám nechápem?"

Odrazu bolo počuť štekot, kroky, náhlenie, aby už v nasledujúcej chvíli do pitvora nakukla Vlasta: „Sadajte do auta a bežte do Pálikov, apka asi porazilo..." Vybehli sme na dvor do júnovej horúčavy, ty si sa vrátil po tašku.

Na druhý deň, po, pohrebe, vo vinici, keď Vlasta s Milicou odišli naoberať harmaček na Čaj, zmohol si sa ešte na niekoľko viet. Sedeli sme pod orechom, okolo nás poletovali biele motýle.)

Kdesi za Vrbasom, v hustej májovej tme, zaparkoval som fiatku vedľa cesty a ľahol si do vysokej trávy. Na široké priestranstvo vôkol mňa z výšin padalo také prenikavé ticho, že som tam takmer zaspal. Ruky som mal pod hlavou, pri uchu mi tikali hodinky. Na niekoľko dní sa mi zlovestne vyšmykol z rúk, ale teraz ho znova počujem, skrúteného do špirály, na vnútornej strane zápästia, pokorne odmeriavajúceho môj vlastný tep.

Usmial som sa do tmy nado mnou. „O niekoľko hodím júnová noc vystrieda noc májovú."

Miroslav Demák

Víno

Tri ženy pijú z
jedného kalicha

Jedna je láska tá
je mŕtva

Druhá je túžba tá
je slepá

Tretia je smrť tá
je Zuzana

Tri ženy pijú
z jedného
kalicha

A víno to
som ja

Mirosilav Dudok

Strom

Prišli robotnici
Nakreslili okolo hlavy kruh
na asfalte
Ako na pitevnom stole
Odvážne
Prenikali k ústrednému nerstvu
Štrk zbytočnosti
Vyhadzovali lopatami
Možno by som si všímal
Pozorne
(Pozor Nie)
Celú tú procedúru
Keby tí
čo vyhadzovali
Lopatami
Ten štrk
Nezačali zlorečiť
Pritom pozornie umenie
Dýchať

Pred rokmi by som zastavil kolotoč

Na druhé ráno
Na mieste ktoré predtým bolo vyznačené kruhom
Stál strom

Martin Prebudila

Homo consumens

Zobudil sa načas. Presne o siedmej. Zapol rádio a bol rád, že hrali práve jeho obrúbené blues. Zapálil si cigaretu a začal intenzívne rozmýšľať o tom, ako čo najmúdrejšie zabiť dnešný deň, lebo už predtým sa rozhodol, že nikdy viac neodíde do toho blázinca, čo sa menoval redakcia. Už mal plné zuby aj svojho šéfa, aj svojich až príliš iniciatívnych kolegov, aj senzačných správ, jedným slovom, všetkého, čo k tomu patrilo.

Ešte stále ležal pokojne vo vodorovnej polohe a práve začal rozmýšľať, či by dnešný deň nemal začaí možno tým, že niekoho zabije — len tak zo srandy. Alebo, že by niekto zabil jeho?! Nie, táto možnosť sa mu už nepáčila. Prišiel na to že najlepšia obrana proti tomu, aby ťa niekto zabil je začas vykonať samovraždu. Básnici by napríklad mali zomierať v mladom veku (priemerne dvadsaťsedemroční). Neumrieť načas, to je už celkom nevkusné. Za chvíľku ho už takéto myšlienky prestali baviť, a preto si dal ďalšiu cigaretu. Aj nadalej pokojne ležal s otvorenými očami. Poobzeral sa po izbe a začal si uvedomovať, že svoju izbu vôbec nepozná. Rozhodol sa, že oddnes bude len vo svojej izbe a že sa tak dočká dvadsiatehoprvého storočia.

Presne o desiatej hodine a druhej minúte vstal, ale neobliekol sa, lebo hoci vonku bolo chladno, v jeho izbe vládlo príjemné teplo. Odišiel na záchod. Fajčiac aj ďalej, teraz už piatu cigaretu, díval sa najprv na svoje kolená a potom sa pohľadom začal prechádzať po nechtoch na nohách. Pritom nerozmýšFal o ničom. Len sa díval, a keď sa mu už oj to zunovalo, vrátil sa do svojej izby. Zastal si presne pod luster a začal počítať žiarovky. Žiadne muchy tam neboli. Luster mal len štyri žiarovky a zdal sa mu byť trochu smutným. Dlho tak stál nahý pod lustrom. V izbe bolo presne dvadsaťtri stupňov a on sa cítil celkom normálne. Na stenách neboli žiadne reprodukcie, totiž neboli tam žiadne obrazy. Ale zato okná mali pekné priezračné sklá. Mali. Bol šťastný, že konečne začal cítiť svoju izbu. Preto si dal dve deci červeného víria, a tak začal s odtučňovacou diétou. Schválne si potom nalial ešte dve deci, aby diéta bola naozaj účinná. Potom pristúpil k telefónu, rozhodnutý, že zavolá svojmu najlepšiemu priateľovi. Z druhej strany linky sa ozval jemu neznámy hlas, a preto mu šťavnato vynadal. Nebol však príliš vulgárny. Ľahostajne položil slúchadlo a trpko sa usmial, tak,

akoby sa bol v tej chvíli dozvedel, že sa stal otcom, alebo že susedovi zdochla krava. Pokračoval s diétou, ale teraz už oblečený. Povedal si, že dnes bude robiť len dobré skutky. Smelo otvoril dvere a ešte smelšie vykročil na ulicu. Na prechode dával pozor, lebo si bol celkom istý, že ak ho aj zrazí nejaké auto, určite to nebude žiadne Porsche a v ňom žiadna Nastasja Kinski. Na rohu si kúpil len balíček cigariet. Noviny už nechcel ani vidieť. Dnešné správy ho vôbec nezaujímali; rozhodol sa predsa, že dnes bude robiť len dobré skutky. Dostal sa na námestie. Stál tam už asi hodinu a trpezlivo čakal na svoju šancu, aby niekoho zachránil. Keďže už ani po druhej hodine Čakania nikoho nezachránil, zastal si pod jeden sivý strom, našiel dobrý papek a začal biť chudobných. A to radom — bez výnimiek. Vedel, že bohatí sedia doma a počítajú svoje a cudzie peniaze. Keď ho už toto trýznenie dobrých ľudí prestalo baviť, rozhodol sa, že odíde do kina. Dávali práve erotický film. Bol to prvý erotický film z ruskej produkcie. Tesne pred koncom filmu sa na plátne na chvíľočku zjavila jedna polonahá štatistka, a to bolo všetko. Ale erotiku predsa len bolo cítiť. Po filme si v prvej krčme dal pivo s penou a keďže mal aj naďalej pred očami tú erotickú scénku, dal si ešte tri pivá. Myslel si, že je len podvečer, ale čašník už oznamoval záverečnú. Počúval pozorne ako odchádzal dnešný deň, ktorý sa snažil čo najmúdrejšie prežiť a zneužiť. Za zbytok dnešného dňa kúpil si v prvom výklade úsmev veselého človeka. Aj keď už bolo po polnoci, napadlo ho, že sa na ulici nesluší fajčiť, a preto odišiel domov.

Ráno, keď sa zobudil, rozhodol sa, že navždy opustí toto nudné mesto, v ktorom ľudia chodia spať uprostred orgazmu. Zaumienil si, že raz nájde také mesto, kde sa bude cítiť aspoň trochu veselšie. Zbalil si do dvoch kufrov najpotrebnejšie veci a odišiel.

Zlatko Benka

Vodný prach 2

Spíš v mojom lone Krehká ako
nenapísaný verš
    Cou si však krajinou
    na prameništiach vôd
    Cia je vráska
    na tvojom čele

Zora je biely hárok papiera
na oblúku neba Uzeráme
    sa v ňom Priatelia
    apokalypsy Plemená
    kanibalov a záhradníci

Zabije ťa ten siedmy meč

Zostanem sám A budem spievať
ako
    presýpacie hodiny So
mnou aj morské oká
    v horách

Jozef Klátik

Vrstvenie vtáčích pieskov starých i nových

podobné žiabram obopnuté reťazmi popola
ožívajú zrná podkov a tieňov
predavači stýbajú si ich

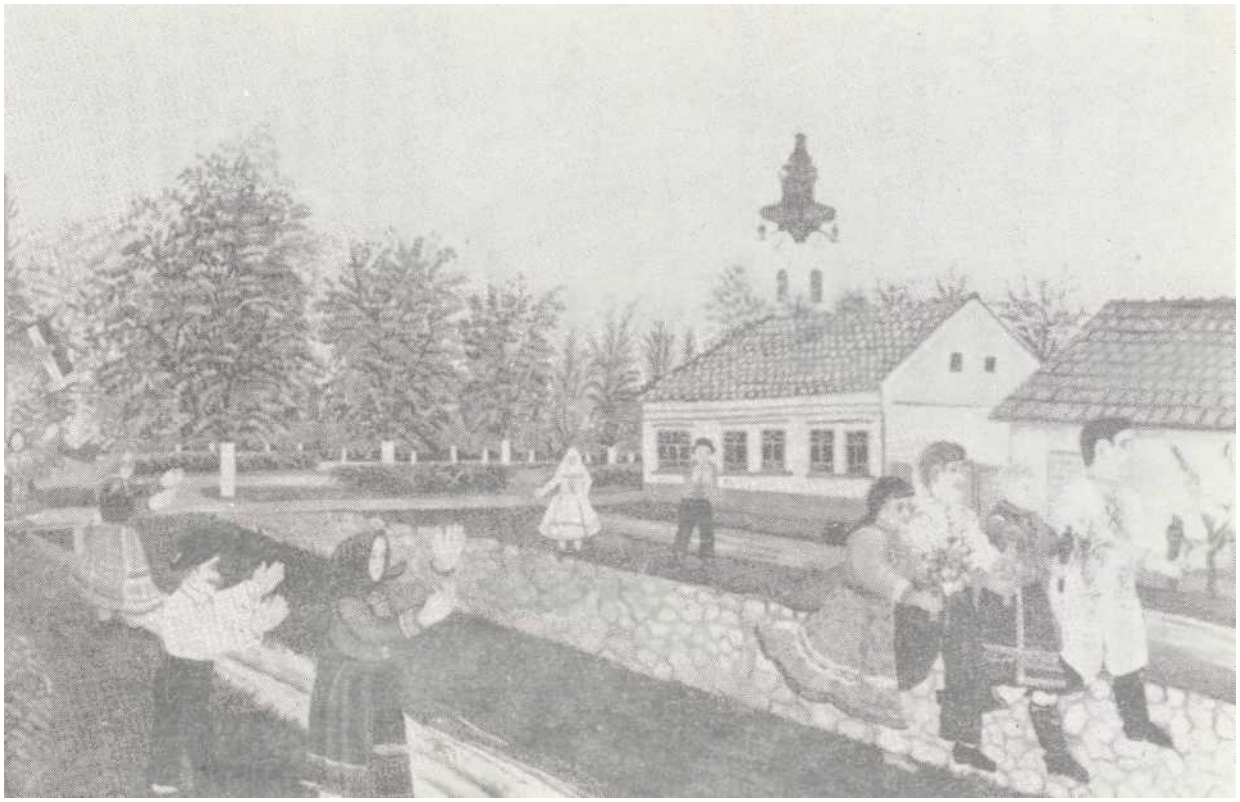
na šnúrky olovených kurzívok a
po schodoch z vosku zo
stu pu
jú do
mosadze holubieho mlčania
na dáždniky srdc
padajú bozky z
handier a prach pod
klobúkmi utvára
mohutné víry
poznania
zástupy žien
uzerajú sa v mliečnych kalužiach sexu
za chlipného chlípania psov
narastania tieňov blednutia
sukieň
na mostoch sklenutých do podoby
lakťa a kolena v tlamách vchodov sa
šerí
ako keď prsníky zapadajú
do užasnutých dlaní
uťatých sochám víťazov

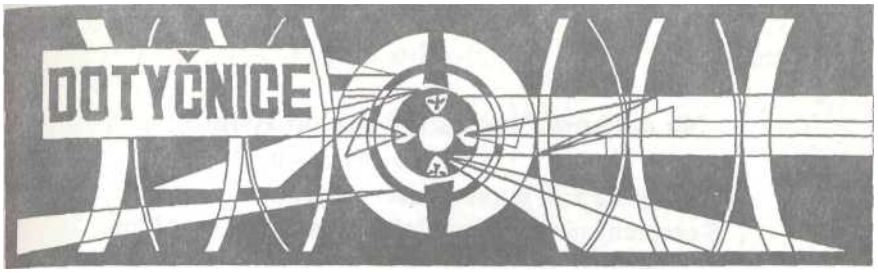
trus vrabcov
ako spŕška z perie! prší na našu
bodkovanú smrť dokorán otvorenú pre
nové vrstvenie pieskov na jazyku

Martin Prebudila

Na počiatku

Na počiatku
život bol farbistý
Cierno-biele
prišlo až na konci
Na počiatku
bolo smutne a smiešne
Teraz je
ešte smutnejšie a smiešnejšie
a hluchonemejšie

Qément Lépidis

Pre teba

Pre teba môžem počítať
Ovocie za ovocím
Jablká a čerešne v tvojej záhrade
V ovocných sadoch celého sveta
Môžem zobudiť slávika
A zhovárať sa s ním v jeho reči
Rozkázať červienke
Aby spievala falošne
Pre teba

Bolíš ma

Bolíma ľúbiť ťa
V tichu teba
Tušiť Čo robíš bezo mňa
Kde ideš keď sa vznesieš
Ako hárok papiera

Z francúzštiny prelotila Mária Fazekašová

Zoltán Szügyi

Na veľkom Námestí si raz oddýchnuť

V Cudzine som sa prechádzal práve.
S otvorenými nozdrami, dvoma ušami, dvoma očami.
A odmerane.
Prišiel som si oddýchnuté.
Viacerých som spoznal.
Sadol som si na veľkom Námestí.
Nik sa neozval. Ani ja. Sedeli. Sedel som.

Zrazu som sa zachvel: drobný
kvietok s blčiacimi očami stál predo mnou.
Lupene sa mu smiali.
Zamyslel som sa.

Ty kvietok šeptal som
a nebadane som sa náhlil domov.

V záhrade starostlivo okopávanej
zdvihol som zopár
smutných
vetrom zráňaných lupeňov.

Fujara odpočíva

Odpočíva krajina V
hrubom čreve kdesi
páchne ryba. Aj ovce
odpočívajú.

Ako to, že sa ničoho neboja?
Slnko v jesennej intimite a
horu trieštia!

Ja. Fujara.
Žeravé uhlíky v snehu.
Ozvať sa nemôžem.

Z maďarčiny prelozila Mária Fazekašová

Gyula Obersovszky

Ja nemám kedy povzdychnúť si

(Nekem nincs időm a szusszantásra)

Ženie ma
najväčší veľmož
Svojou kosou mi už do chrbta džugá a
ak by som nebežal
uťal by mi krk nemilosrdne
Zomrieť
život ma ženie
2iť
smrť Nuž do
toho
Poďme
Aj žiť aj zomrieť
spolu treba
Teraz sa rozprestriem pred vás
Črtajte
a utekajte so mnou
Podo mnou hon život
pod vami história
Na krk zajtrajška takto stúpime my
umierajúci
s vami smrteľníci a naše hroby budú
vzývať budúcnosť v tomto kraji

(Fo utca* = NKVD 1956)

*Väznica v Budapešti

Imre Péntek

Oberačka vlasov

keď som vyberal z výtokového otvoru
podnájomnej vane slizkavú guču vlasov
ani nie odpor sa vŕril vo mne
ale akýsi zverský smútok
no dobre dobre vravím si
nechajme to sentimentálne krútenie chvostom
bez vody hltané pilulky smútku
aj to vechťové máčanie sĺz
tým sa ten výtokový otvor nevyčistí
a ďalej šparchám tú guču háčkom ohnutého drôtu
uvoľnený od všetkého
od hriechov čo skôr či neskôr spáchať musím
od cnosti ktorými sa už nikdy nenakazŕm
len šparchám šparchám a vyťahujem vlasy

Z maďarčinyproloiil Alexander Kormoš

Drahomíra Jenčová

Domov dôchodcov

(Domov dúchodcú)

Chodí sem slnko
priesvitnými vlnami a
biely doktor a priateľ
blahobyt a tiež i
kvetiny pre všetkých
rovnaké iba vlastná
krv synovia vnuci
dcéra zabudli

Mamička tvoje ruky
zvrásnené pohoria
ruky už takmer zbytočné
chceli by dakedy odvinúť
červenú niť
rozsypať korálky
alebo knípy
vôbec znamenie
pre zblúdené vtáča
aby našlo cestu
len raz ešte
stisnúť ho v dlaniach
a počúvať tlkot
srdiečka

(UčiteJské noviny č. 44/1977)

Z češtiny preložil Alexander Kormoš

Dezső Keresztúry

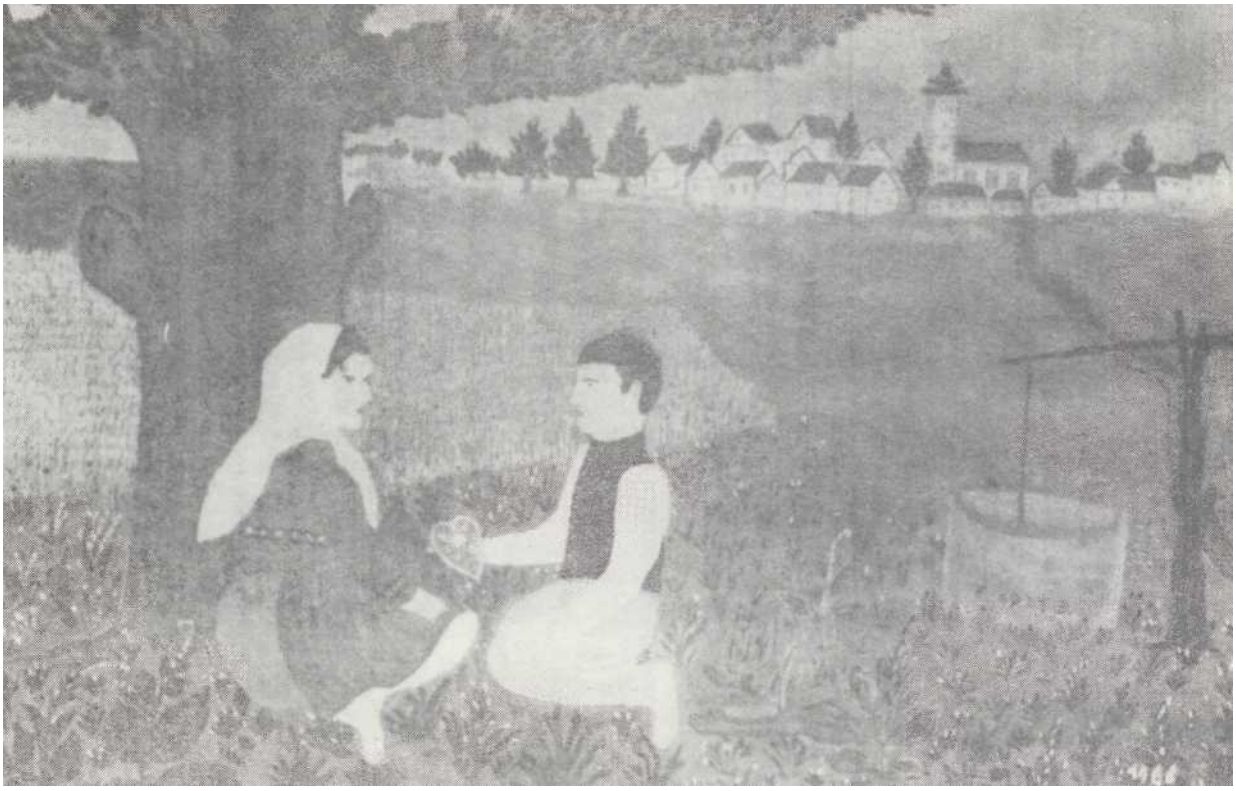
Nová Pieseň piesni

Nie k slabému kozliatku ťa prirovnávam, ľúbim ťa
ako dospelú paniu; nevelebím tvoju krásu,
si krásna preto, že z očú a tváre
ti vyžaruje dobrotivá duša; štíhla si
nie ako libanonský céder, máš útly driek
a útle boky, pekne vykrojené prsia,
hrejú keď rozvlní ich ľudský plápol.
Nezjavuješ sa medzi svojimi sťa slnko
no ak len teba zbadám, tak nie preto,
že by ma spaľoval neskorý oheň, že by som
pochabo napínal svoje sily na dôkaz
že ešte vládzem šturmovať pod rozvinutým práporom

Patrilo by sa modlitbou vďaky
zahrnúť teba, ktorá s nežným citom
zakrýva slabosti môjho vetchého veku akoby
ich ani nebolo; aj ochrnutý sa ti javím cele,
staráš sa o mňa nebadane ako keď teplom
dýchne mäkký súmračný vánok.
Patrilo by sa zajakavo, bárs na pol úst
zašeptať to, čo iba zlomky vidín
by mohli naznačiť: na svetelnej stene
zažiari a zahmlí sa tá drahá z detstva
majestátna topoľová aleja, vtom rozzeví sa hlbka
ľadový víchor kmáše trávu, tvár mi
drása čepeľ, lež v závrate sa ma dotkne
ruka; nezáleží na tom, kde ma vedie, už viem
že mi nič nehrozí: za chrbtom mi stojí
strážny anjel, aby ma zbavil strastí
a priniesol mier, aby ma naučil vznášať sa
bárs krídla mám malé; tak si ma polož do lona
ako keď matka, milenka a decko...

Slabé stí slová vo chvíli, keď život mi zuní
novou piesňou piesní: chrapľavo iba znie
a so súmrakom stále tíchne, stále bližšie
k veľtoku čo ma odplaví na pobrežie
iného sveta, kým v tvojej ruke nedotleju
posledné iskry môjho žitia. Dobre tak
po dlhej púti až na koniec, až tam
po dlhej lopote si oddýchnuť a zmľknuť
u nás v záhrade, pod jasným nebom, nie v tichu
dajakého vesmírneho Raja, ale tu, kde len
tlkot našich sŕdc o nás dáva znamenie.

Z maďarčiny preložil Oldřich Kníchal

Jan Vladisláv

Sny a malé básne v próze

Smeti

Najhoršie je toto: človek si myslí, že je akousi bezpečnou nádržou času, Že všetko, čo v ňom bolo, v ňom zostane, celý svet. A potom s pribúdajúcimi dňami a rokmi postupne a neúprosne vychádza najavo stále zreteľnejšie, pokiaľ si to pravda pripustí, že bol skôr sitom, ktorým všetko preteká bez návratu. Co zostáva, Čo sa zachytilo, sú omrvinky, smeti, zbytočnosti, a hlavne asi pozrážané kúsky krvi, horkostí, skutočných i pomyselných krívd, spáchaných, utrpených žiarlivosťou, závisťou, nenávisťou. A lások: pokiaľ sa tiež nepremenili na chumáče uschnutej krvi, nezostanú z nich napokon ani číre *mená.*

Je čudné, že najlepšie sa držia príbehy z kníh, mimovoľne i úmyselné lži, predstavy o iných, o sebe. Po rokoch sa však rozplýva i toto; zostane: pár listov, pár spomienok, pár idolov, pokiaľ to nie sú strašidlá. Voláme ich rodičia, priatelia, lásky, a sú od skutočnosti práve tak ďaleko, alebo práve tak blízko, ako my sami od vlastného obrazu v zrkadle z čias pred štyridsiatimi rokmi.

Náuka o farbách

1

„Aký zvrátený je váš svet," bzučala nepokojne včela, narážajúc na sklo zavretej polovice okna, hoci druhú polovicu som jej otvoril dokorán. „Vravíte, že vlčí mak je purpurový, muškát červený a chryzantéma biela. A pritom my včely už milióny rokov vieme, že mak vždy bol a je fialový, muškát modrý a chryzantéma modrozelená. Inak by sme ich nenašli a úle by boli prázdne. Vari nie je jediná lyžička medu dôkazom našej pravdy? Iba nechápem, že si ním poslúžite na raňajky a potom celý deň trváte na tej svojej..."

Chcel som jej pomôcť, ale nerozumela mi. Než sa mi podarilo vziať ju do vreckovky, bodla ma do neopatrného malíčka. Až potom odletela za

svojimi fialovými makmi a modrozelenými chryzantémami. Nie som si však istý, či doletela: kto sa zapletie s človekom, toho aj bodnutie stojí' väčšinou život.

Pokusy ďalej ukázali, že včela, ktorú chytili hneď pri letáči a nato odniesli v krabičke kilometer ďaleko, už nenájde cestu domov. Ale ani priateľ, ktorého odviezli raz ráno ešte v pyžame z prahu vypožičanej chaty kdesi na Vihorlate, už nikdy nenašiel cestu spiatky. Objavili ho po troch dňoch pätuesiat kilometrov ďaleko, ležiaceho v lese tvárou v machu. Zdalo sa, že spí, ale keď ho obrátili, mal rozčesnutú hornú peru a od kútika úst sa mu vinula stružka zaschnutej krvi.

Neviem, čo by povedali včely, ale pokiaľ ja viem, tá krv bola tmavo purpurová, skoro čierna. A vzrušené muchy okolo boli zelené.

Opis jedného zápasu

Akoby to nikto nevedel, alebo akoby išlo o zahanbujúcu chorobu, nikto o tom nerozpráva, hoci ten zápas bojuje každý. Vari je to tým, že sa vždy odohráva v ústraní a ticho. V tom sa podobá ľúbostným zápasom, s tými sa predsa tiež nechodí na trh, a najtvrdšie sa konajú mlčky, veď to každý pozná. Lenže v zápase, o ktorom je reč, je človek sám, druhý, či skôr dru-j há, na seba necháva čakať. No je už na ceste. Ohlasuje ju každé zaškrípanie dverí, občas dokonca buchnutie, už sa zdá, že je tu, ale napokon je to dieťa, ktoré sa rozplakalo u susedov, alebo hádka milencov na inom poschodí. Čakajúci zápasník si oddýchne, uvarí si čaj, vezme si knihu a robí, že číta, dokiaľ sa uprostred noci neozvú na schodoch nečakané kroky, alebo v okne nezadrnčí tabuľka, hoci nefúka vietor. Užuž vidí ruku ako rozhrnuje záclonu, postaví sa do strehu celý zadychčaný a zahanbený, že na svoj zápas na chvíľku zabudol, ako ked človek na sekundu zadrieme vo vlaku a potom sa za to hanbí pred ostatnými. Ale potom sa ukáže, že sa v záclone zmieta iba akýsi škaredý hmyz chrobák, chrúst — bože, čo všetko žije na svete! A čakanie sa začne znovu, čakanie na protivníka trvá i v noci, i v noci ťa odrazu zburcuje zo sna: už je tu. No nie je, nie, je to zas len ošklivý sen či preležané rameno. A tak to ide až do rána a od rána až do

večera. Človek to nevie, ale je to tak: pravý zápas je v tom čakaní, nekonečnom čakaní, aj keby trvalo iba deň.

Sen

Bol som stromom. Vedel som vopred o svojej každoročnej smrti a nechal som sa bez slova kmásať jesennou nepohodou, ktorá sa prichádzala pomstiť ako zostarnutá milenka.

Bol som stromom. Vedel som s istotou o svojom každoročnom zmŕtvychvstaní a znášal som bez odvrávania nemilosrdné obnažovanie na priesvitnej plachte neba, z ktorého kanula bledá krv.

Si stromom, šepkal mi hlas. Jedným z tých, čo za oblokom zápolia s neviditeľnými obrami, ktorých posiela neviditeľné more za devätoro obzormi. Máš spásne korene, dole i hore. Nevytrhne ťa nikto okrem teba samého.

Z češtiny preložil Oldřich Kníchal

Gábor Kara

Triesky

Svätuškár

zopnem si ruky
pomodliť sa
. . . . . .
a previním sa

Idylická láska

»
málo slov
ešte menej slov
nekonečné mihnutia

Zmena

vzkriesenie
dnes už nie je slávou
žiťjeťažšie

Kolobeh

unavil som sa
obnovenou silou
odchádzam
odpočívať

Logika

keď sa satan mýli — to je ľudské

Doba

žijeme vek vektorov ani
priamka už nemôže ísť
kam chce potom ja
človek prečo sa búriť?

Zdola

obsadili schody
po ktorých som
ja mal vystupovať hore
zdola mi márne chodí papuľa
ak by som však bol hore
mal by som odvahu kričať?

Chrobák

neskrývaj sa
pod koberec
počuješ
raz ešte zabudnem
že tam čupíš
a pošliapem ťa
a teraz žijeme také časy
ktoré žiaľ
potrebujú aj zbabelcov

Bojazlivý

prihováraš sa iba stenám o
sebe len sám pre seba
predsa sa bojíš že raz
spadne z tých stien omietka

Z maďarčiny preloíila Veronka Halušková

Marta Glücková

Marienka

V izbe nemocnice vládne ticho. Vzduch sa mieša s pachom liekov a pokojným dychom chorých. Cez okno nazerá bledý mesiac a úzkostlivo stráži sen spiacich. Z ulice prenikajú zvuky nočného mesta. Naoko je všetko pokojné: sen zbavil chorých bolesti a teraz — možno zdrav/— chodia po lúkách, alebo sedia doma pri mamičke a veselo sa smejú... Len jedna dušička bdie a smutno pozerá do hluchej noci. Iba z jedného kúta izby počuť ťažké vzdychy a občas i potlačený plač. Kto môže plakať v tejto nočnej hodine? Kto ruší toto upokojujúce ticho?

Marienka! To malé, útle dievčatko. Marienka plače. Má nakrátko ostrihané plavé vlasy. Mala ich kedysi dlhé a na slnku sa jej ligotali ako zlato. I preto ju otec niekedy volal Zlatovláskou. Mal ju veľmi rád. Keď jej matka zomrela, oženil sa druhýkrát len preto, aby Marienka mala mamičku. Táto „mamička" ju však nemala rada. Zniesla ju len preto, lebo otec na ňu dával veľký pozor. Vtedy žili spolu aj so starším bratom Ondrejom, ktorý sa neskôr oženil a odsťahoval na vidiek. Hej, to boli pekné časy, keď ešte boli spolu s otcom! Dlho však netrvali, lebo onedlho i otec nasledoval matku. Marienka zostala bez rodičov, v rukách macochy, ktorá s o ňu veľmi nestarala. Po večeroch chodievala po svojich tajných cestičkách, z ktorých sa vracala iba na úsvite, takmer vždy opitá. Často vyhnala Marienku z teplej postele a urobila taký krik, že aj v okolitých domoch sa ľudia zobudili.

Raz, v chladný zimný večer prišla ako besná. Kričala z plného hrdla. Vbehla do Marienkinej izby, strhla z nej paplón a vyhnala ju na dvor. Chudera, ešte napoly spala. Ani predstaviť si nevedela, čo sa to stalo. Len utekala splašene dopredu. Na dvore ju udrel studený zimný vzduch. Triasla sa, ale nepreriekla ani slova. Vedela, že ked sa macocha opije, najlepšie je mlčať, lebo v taký čas by ju vedela aj zabiť. Dlho stála pod holým nebom. Ľadové hviezdičky na ňu pozerali. Už sa celá chvela od zimy, ale len stála ako socha a zdesene počúvala ošklivé nadávky. Ani sama už nevedela, odkedy tam stojí, ale ani sa nepohla. Možno by sa už ani nebola vedela pohnúť, veď bola už celkom premrznutá...

Keď prišla k sebe, ležala na bielej posteli. Ošetrovateľky sa nad ňou skláňali a starostlivo pozerali, ako sa bude pacientka správať. Dlho tu už ležala v bezvedomí. Ešte nevedela, ako sa sem dostala. Len neskôr jej porozprávali, že ju našla susedka na dvore. Ležala zamdletá, a keď ani neskôr neprišla k sebe, zavolala záchrannú službu.

Teraz leží v tichej, tmavej izbe a horko plače. V nemocnici dnes bola návšteva a k nej zase nikto neprišiel. Doniesli ju sem asi pred mesiacom a odvtedy ju navštívila len susedka, aj to iba raz. Doniesla jej ovocie a cukríky. Priniesla jej aj najobľúbenejšiu bábiku. Marienka sa jej vtedy veľmi potešila, ale odvtedy tu leží sama a s ťažkým srdcom pozerá, ako sa izba vždy naplní návštevníkmi. Každý deň trpezlivo čaká — možno raz aj k nej príde niekto. Keď sa otvoria dvere, obráti sa k nim plná nádeje, ale vždy sa musí sklamať a trpieť hroznou opustenosťou. — Prečo ku mne nikto nepríde?! Nikto ma už nemá rád? Nikomu nechýbam? Otecko! Pozri, ako ťa čakám! Už si na mňa zabudol? Neľúbiš už svoju Zlatovlásku? — zvolá neraz v svojich myšlienkach. Po týchto zvolaniach vypukne v ťažký plač. — Aká som len nešťastná! Keby mi aspoň ocko žil, alebo keby som i ja umrela. Tam by sme boli spolu aj s mamičkou. Ako by nám bolo dobre! — vzdychá každý deň, ale márne. Osamelosť ju neopúšťa.

Lekár jej povedal, že o týždeň vyzdravie, ale ak pre ňu nikto nepríde, musia ju dať do štátnej opatery. Marienkou toto oznámenie veľmi otriaslo. Celý deň nič nevzala do úst a len plakala a plakala. Všetko sa jej protivilo. Na biele steny ani pozrieť nemohla, protivil sa jej pach liekov a znenávidela aj lekára, aj sestry, ktorých doteraz mala veľmi rada. Ale ešte vždy čakala. Ešte stále verila v akýsi zázrak...

Takto prišiel deň, keď vyzdravela a musela opustiť nemocnicu. Ráno ju zobudila sestra Berta a doniesla jej šaty. Marienka bez slova vstala a mlčky sa začala obliekať a baliť si veci. — Som hotová, — povedala, — a pomaly išla von. Nerozlúčila sa s nikým, nehľadela ani naľavo, ani napravo, len išla rovno k východu. Keď sa stretla s lekárom, na tvári sajej objavil nútený úsmev, hoci jej bolo do plaču. V očiach sajej nazbierali slzy, hrdlo sa jej zovrelo, ale len šla odhodlane. Nohy sa *jej* triasli, v ušiach jej hučalo. Nikomu sa neprihovorila. Beznádejne sa blížila ku dverám. V tom sa dvere otvorili a v nich sa zjavil asi dvadsaťpäťročný, sympatický muž. Marienka sa zarazila, na chvíľočku zastala a oči vyvalila na prichádzajúceho. V nasledujúcej chvíli však v ňom spoznala svojho vlastného brata. Radostným výkrikom sa mu hodila na prsia a objala ho okolo krku.

— Ondrej! Ondrej...! — zvolala, ale plač jej zabraňoval dokončiť vetu.

István Örkény

Balada o moci poézie

Na okružnej stál telefónny automat. Jeho dvere sa často otvárali a zatvárali. Ľudia si vybavovali svoje bežné záležitosti, volali na bytový úrad, dohodli si rande, požičiavali si od kamarátov peniaze alebo svojich milých mučili žiarlivosťou. Jedna staršia žena sa po zavesení slúchadla oprela o prístroj a rozplakala sa. Ale takéto prípady sa vyskytli iba zriedkakedy.

V jedno slnečné letné populudnie vstúpil do automatu básnik. Zavolal redaktora a povedal:

—Mám posledné štyri riadky!

Zo špinavého kúsku papiera prečítal štyri verše.

—Ach, aké sú pochmúrne — povedal redaktor. — Napíš ich ešte raz, ale oveľa veselšie.

Básnik presviedčal zbytočne. Čoskoro zložil slúchadlo a odišiel.

Istý čas neprišiel nikto, automat ostal prázdny. Potom sa objavila nie najmladšia žena, nápadne tučná a s nápadne veľkým poprsím, v letných šatách s veľkými kvetmi. Pokúšala sa otvoriť dvere.

Otvárali sa ťažko. Najprv sa ani nechceli otvoriť, ale potom sa odrazu rozleteli tak prudko, že dámu takmer sotili naspäť. Na ďalší pokus odpovedali takým spôsobom, že sa to mohlo už pokladať priam za kopnutie. Žena sa zatackala dozadu a spadla na poštovú schránku.

Cestujúci, ktorí čakali na autobus, sa zoskupili okolo nej. Jeden muž s aktovkou a ráznym vystupovaním skúsil otvoriť dvere, ale dostal od nich taký úder, že padol naznak na dlažbu. Bolo tam čoraz viac a viac ľudí, robili poznámky na automat, na poštu a na ženu s veľkými kvetmi. Podaktorí sa nazdávali, že vo dverách je vysoké napätie, podľa iných dáma s veľkými kvetmi so svojím spoločníkom chceli vykiadnúť mince z prístro-

ja, ale včas ich pri tom prichytili. Automat nejaký čas nemo počúval ich nerozumné dohadovanie sa, potom sa obrátil a pokojným krokom sa vybral po Rákócziho ulici. Na rohu svietilo červené svetlo semaforu, automat sa zastavil a čakal.

Ľudia sa pozerali za nim, ale nič nepovedali; u nás sa ničomu nedivia, nanajvýš tomu, čo je samozrejmé. Prišiel autobus, odviezol cestujúcich, automat zase veselo kráčal v slnečnom letnom populudní po Rákócziho ulici.

Obzeral si výklady. Dlho stál pred kvetinárstvom, podaktorí ľudia ho videli vojsť do kníhkupectva, ale možno si ho s niekým pomýlili. V jednej krčme v postrannej ulici do seba hodil kalístek rumu, potom sa poprechádzal po Dunajskom nábreží a prešiel na Margitin ostrov. Pri rumovisku niekdajšieho kláštora uvidel telefónnu búdku. Prešiel ďalej, potom sa obrátil naspäť, nakoniec prešiel na druhú stranu a taktne, no s vytrvalým pohľadom koketoval s búdkou na druhej strane. Keď sa už začalo stmievať, prebrodil sa do kvetinovej hriadky medzi ruže.

Co sa stalo v noci pri rumovisku, to sa nedá zistiť, lebo na ostrove je zlé osvetlenie. Ale druhý deň skorí okoloidúci zbadali, že búdka pred rumoviskom je pozahadzovaná krvavočervenými ružami a prístroj zase celý deň prepínal chybne. Po automate nebolo ani stopy.

Opustil ostrov na svitaní a prepravil sa do Budína. Vyšiel na Gellértov vrch, odtiaľ sa cez hory a doly vyškriabal na štít vrchu Hármashatár, potom sa pustil po svahu a dal sa po hradskej. Nikdy viac ho v Budapešti neuvideli.

Za mestom, až za poslednými domami Hűvösvölgyü, no ešte kúsok pred obcou Nagykovácsi, je lúka plná divých kvetov. Je iba natoľko veľká, že ju bez zadychčania obehne aj dieťa a je tak ukrytá medzi stromami s vysokými kmeňmi ako morské oko. Príliš malá je aj na to, aby ju niekto pokosil, takže v lete rastie na nej tráva, chrastie a kvety až po driek. To je to miesto, kde sa usadil telefónny automat.

Výletníci, ktorí sem po nedeliach prichádzajú, sa mu veľmi tešia. Zachce sa im zažartovať si s niekým, kto ešte spí sladkým spánkom, alebo ich napadne zavolať domov, aby domáci položili kľúč pod rohožku. Vstupujú do búdky — trochu nahnutej k mäkkej zemi —, a ako sa k nim cez dvere nakláňajú divé kvety s dlhým steblom, dvíhajú slúchadlo.

Ale prístroj nedáva tón. Namiesto toho sa v slúchadle ozvú štyri verše, tichučko, akoby na stlmených strunách huslí... Vhodené mince prístroj nevracia, ale pre túto okolnosť ešte nikto nepodal sťažnosť.

(1951)

Z maďarčiny preložila Hajnalka Avarová

Ágnes Sztruhárová

Osamelá

Žena si kúpila vstupenku do kina. V sále bolo tridsatüva radov, ona sedela v dvadsiatom ôsmom. Mohla si dovoliť tento „luxus", keďže bola osamelá.

Pracovala v jednej malej kancelárii, sama z celej osady. Keď sa po práci vrátila domov, nečakal ju nikto. Rodičia už dávno zomreli, aj sestra, a s mužmi sa v skutočnosti nestýkala. Kedysi dávno, ešte v škole, mala priateľku, tá sa však z jej života vytratila.

Od narodenia bývala na tom istom mieste. V detstve bolo všetko také pekné; nikdy nemohla uveriť, že žijú ľudia, ktorí nemajú nikoho, ešte ani jedného bratranca, a pritom nepomyslela na to, že aj ona by mohla byť osamelá.

Tlačilo ju už príliš veľa rokov osamelosti.

Nikdy sa príliš nestarala o svoj zovňajšok. Chlapov sa jednoducho bála a obdivovala ich len z diaľky. Vedela však v krátkej chvíli posúdiť, kto má akú povahu a pritom á bolestne uvedomovala, aká je osamelá.

Kino. Toto je jej jediná zábava. Pohrúžila sa do deja a kochala sa v tom, ako sa jej obrazy vrývajú do mozgu.

Film bol pozoruhodný. Cítila to celým telom. Boli v ňom i zábery, na ktorých sa hľadisko smialo. Voľačo ju pichlo pri srdci. V množstve ľudí sa cítila ešte osamelejšia. Zvierala ju tma a samota, zapôsobilo to na ňu priam ničivo. Ten boj bol beznádejný, muž na plátne nakoniec umiera. Ale poznal jeden jediný cit: lásku LÁSKU.

Svetlá v miestnosti sa rozsvietili. Ľudia hlasne rozprávajú, tlačia sa von Len ona ešte sedí na svojom mieste. Príliš veľa rokov tlačila jej dušu osamelosť. Slzy pomaly schnú na jej vychladnutej tvári.

Z maďarčiny preložila Rozália Kuštárová

Ottó Orbán

Duch storočia

Videl som jedného žobráka, spoznal som ho, je to on. „Nehanbíš sa," triasol som so šialeným hnevom jeho plecia, „takto sa tu bezočivo ukazovať?" To nie ty si klamal, že táto borba bude nepochybne posledná? Nie ty si sľuboval každému básnikovi jednu peknú červenkastú, ryšavú blondínku — ženu alebo budúcnosť, podľa toho, kto si ktorú žiadal?" A ešte dlho som zúrivo vyrevúval... Nakoniec uprel na mňa svoj kapucňový pohľad, a len vtedy som zbadal, že nemá oči. Cez jeho prázdne očné jamky akoby cez kľúčové dierky ukazovalo sa nekonečné, rovné pole, na ktorom sa striedali plamene, dym a prah; a medzi praskajúcimi kosťami dupotali neviditeľné nohy. Jazdci alebo utečenci. A tým všetkým prenikalo nejaké hrozné vŕzganie. Nevedel som, či plače os voza alebo človek, alebo snáď samo večné sucho, ktoré odvtedy dráždi zem na krvavé drásanie, odkedy vyschli slzy útrap... Potom ma oslovil sivý, bezfarebný mikrofónový hlas: „Teraz sa považuješ za veľkého mudrca, lebo si sa sklamal. A vo svojej nekonečnej múdrosti tu škriekaš ako dajaká opotrebovaná kurva. Vrátiť ti tvoje veno, naivnú ideu, krvavú revolúciu! A vyťahovať sa zase s rodinou. Bohom, dedičstvom. Nuž ale, či aj ja nie som ty? Nie je príčinou každého zla tvoja fantázia? Čas je len tým ľahostajným kolieskom, ty si veverička pobiehajúca v klietke, a od teba závisí otáčanie sa sústružených stáročí." Odmlčal sa a rozfúkol ho vietor, a nezostalo z neho nič iné, ako na jeho vychladnutom mieste víriace plamene, dym a prach.

Z maďarčiny preložila Judita Beňovská

Slovenská literatúra v Maďarsku (1978-1988)

Na počiatku bolo slovo. Pravdivosť tohoto starozákonného výroku neplatila tak jednoznačne a nezvratné ani vo svojom pôvodnom kontexte a zamýšľanom význame, ako platí v prípade slovenskej literatúry v Maďarsku. Pre úplnosť dodávam, že mi ide o slovo — slovenské. O živú, kultivovanú spisovnú reč, schopnú nielen vyjadrovať city, pocity, myšlienky slovenských ľudí, žijúcich v diaspórach za našimi južnými hranicami v inonárodnom, inojazyčnom prostredí', ale aj spôsobilú vytvárať, „stvoriť" obraz sveta v lyrickom, prozaickom alebo dramatickom diele, zobraziť vonkajšie a vnútorné dimenzie človeka, zachytiť jeho väzby s prírodnou a sociálnou realitou.

Tvorcovia tejto vetvy slovenskej slovesnej kultúry neraz poukázali na bytostný význam slovenskej reči ako primárneho a základného predpokladu existencie svojej literatúry. „Školy s vyučovacím jazykom slovenským — aj keď len na „ukážku", existovali v pätíjesiatych rokoch a hádam len preto mohol vzniknúť v súčasnej dobe slovenský literárny život", prehlásil na nedávnom VIII. kongrese Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku básnik Gregor Papuček. (íudové noviny 32, 1988, č. 51, s. 4.)

Autori básnickej a prozaickej antológie *Výhonky* z roku 1978, ohlasujúcej začiatok novej vývinovej periódy slovenskej literatúry v Maďarsku: *Juraj Marík, Gregor Papuček, Alexander Kormoš, Michal Hrivnák a Pavel Kondač* boli skoro všetci absolventmi slovenských škôl v Maďarsku, ktoré v časoch ich mladosti ešte existovali. A tak jazykovú kultúru a národnostné povedomie si osvojili jednak v rodinnom prostredí a jednak na nižšej a strednej škole. Tento fakt, spolu s ich túžbou osloviť prísluš-

níkov svojej národnosti v materinskom jazyku sa stali motiváciou ich literárnej tvorby a trvalej, aktívnej prítomnosti v literatúre národnosti. Svojím kolektívnym vystúpením otvorili novú vývinovú etapu slovenskej literatúry v Maďarsku. Jej nová kvalita je daná tým, že na rozdiel od medzivojnového obdobia, keď vtedy dominujúca tvorba ľudových autorov bola medzným javom na rozhraní ľudovej slovesnosti a umeleckej literatúry, (porovn. úvodnú štúdiu Ľ. Bartalskej v publikácii *Ozveny rovín,* Martin 1985, s. 13.) tentokrát je to par excellence umelecká literatúra, aj keď jednotlivé diela majú rozmanitú umeleckú úroveň podľa miery talentu a tvorivej vyspelosti ich tvorcov.

Pri zrode novej vlny slovenskej poézie a prózy v Maďarsku v sedemdesiatych rokoch iniciatívnu úlohu zohrala mladá slovenská inteligencia sústredená v redakcii a okolo redakcie *Ľudových novín,* týždenníka DZSM. Na jej stránkach a v ročenke Náš kalendár sa objavovali básne, črty a poviedky, ktoré sa potom dostali aj do antológie Výhonky (1978). Od vydania zborníka *Hrušky mamovky Spiakovej* v roku 1955 bola to prvá knižná publikácia pôvodnej slovenskej beletrie v Maďarsku. Na záložke knižky čítame nasledovné slová. „Autori tejto publikácie sa pokúšajú urobiť prvé kroky k utvoreniu literárneho života slovenskej národnosti v Maďarsku." Dnes, po desiatich rokoch možno jednoznačne tvrdiť: bol to krok potrebný a šťastný, otvárajúci nové perspektívy duchovného rozvoja a tvorivej aktivity tamojšej slovenskej národnosti.

Za týmto edičným činom onedlho nasledoval ďalší: antológia básní pre deti *Fialôčka, fiala* (1980). K trom básnikom, vystupujúcim vo Výhonkoch sa pridružili ďalší traja. Príslušník staršej generácie *Július Szabó* a dvaja mladí adepti literatúry *Imrich Fuhl* a *Gabriel Kara.* Vývin tejto literatúry a vývin jednotlivých autorov v nej mal svoj prirodzený rytmus. Po časopiseckom publikovaní básní či poviedok nasledovalo ich vydanie v antológii. Jej spoluatori sa potom postupne prezentovali aj samostatnými debutmi.

Z nich *Alexander Kormoš* sa v roku 1981 predstavil zväzkom slovenských a maďarských básní a hŕstkou prekladov. Názov zbierky *Polyfónia* vystihuje jazykovú, tematickú, štýlovú a umeleckú „mnohohlasovosť" tohto vcelku zrelého básnického počinu. V tomže roku vyšla tematicky, žánrovo a štýlovo pestrá knižka krátkych próz *Michala Hrivnáka V prúde času.* Roku 1982 nasledoval knižný debut *Gregora Papučka Pilíšske ozveny.* Papuček najintenzívnejšie rezonuje s problematikou slo-

venskej národnosti v Maďarsku. Znepokojuje ho jej osud, budúcnosť, snaží sa vzbudzovať lásku k materinskému jazyku tých, ktorí ju zabúdajú, vštepovať do nich národné povedomie a sebavedomie Dôraz, kladený na národnobuditeľskú funkciu v jeho — a nielen v jeho — poézii, určité obsahové a štýlové príbuznosti so slovenskou lyrikou obdobia národného obrodenia nie je anachronizmom. Zodpovedá situácii, v akej sa nachádza slovenská menšina v Maďarsku, je spôsobom reakcie básnika na túto situáciu. Výber z jeho básni pod názvom *Ako mám ďalej žiť* (1983) vydalo nakladateľstvo *Slovenský spisovateľ.*

Roku 1982 vyšla prvá samostatná antológia prózy slovenských spisovateľov v Maďarsku *Pramene.* Počet autorov píšucich prózu sa rozrástol na šesť. Sú to *Zoltán Bárkányi-Valkán, Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Pavel Kondač, Juraj Marík* a *Andrej Medveď. Ich poviedky tematicky kotvia sčasti v národnostnom prostredí, sčasti sa dotýkajú celospoločenských problémov. Sú rozdielne žánrové aj umeleckou úrovňou, jednako však prezrádzajú tvorivé fondy u väčšiny autorov.*

Ďalší rozvoj slovenskej národnostnej literatúry a jej generačná diferenciácia sa odzrkadľuje v básnickej antológii Chodníky (1984). Spomedzi desiatich jej spoluautorov *Július Szabó* predstavuje generáciu šesťdesiatnikov, *Juraj Dolnozemský a Pavol Sámuel* päťdesiatnikov, k štyridsiatnikom patria *Gregor Papuček, Oldfich Kníchal* a *Alexander Kormoš,* zatiaľ čo medzi mladšími a najmladšími sú už aj dve poetky *Mária Fazekasává* a *Vervnka Halušková.* K tejto poslednej generačnej vrstve patria aj *Michal Hanigovský* a *Imrich Fuhl.* Antológia je zaujímavá tým, že do tvorivého kolektívu menšinových autorov sa zapojili slovensky píšuci autori, ktorých životné osudy zaviali do Maďarska: *O. Kníchal, M. Fazekašová* a *M. Hanigovský,* všetci traja rodáci zo Slovenska. Početnejšia a vekové rôznorodejšia autorská skupina s rozmanitejšími životnými a umeleckými skúsenosťami, s odlišným básnickým rukopisom prispela k rozrôznenosti, mnohohlasovosti slovenskej poézie v Maďarsku. Aktualizovali sa v nej rozmanité vzťahy k jednotlivým zložkám kultúrneho dedičstva v domácej a najmä materskej literatúre, respektíve k súčasným štýlovým tendenciám slovenskej a maďarskej lyriky. Dvojjazyčná tvorba básnikov *A. Kormosa* a /. *Fuhla naznačuje, íe sú doma v oboch národnoliterárnych kontextoch a preto ani nemôžu ostať intaktní, nedotknutí ich podnetmi.*

Rýchly rozmach slovenskej literatúry a s ňou spojenej publikačnej aktivity

v *osemdesiatych rokoch súvisel s intenzívnou a mnohostrannou organizačnou prácou Literárnej sekcie Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku.* Vznikla v roku 1981, na čele jej vedenia stál Gregor Papuček. *Od vlaňajška je jej predsedom Alexander Kormoš.* V rokoch 1981 až 1985 vydala päť ročeniek almanachu *Zrod,* čo rozšírilo priestor pre literárnu tvorbu a kultúrnu publicistiku. V rokoch 1986—1987 jeho funkciu prevzala periodická literárna prfloha Ľudových novín *Nový prameň.* Literárnej výchove mladej generácie slúžila literárna rubrika prflohy ľudových novín pre deti Okienko, *Škola milovníkov literatúry.* Od roku 1979 ju vedie G. *Papuček* a učí mladých čitateľov poznať pravidlá a techniku literárnej tvorby, prekladania, dáva priestor ich literárnym pokusom a hodnotí ich. j Vzbudzovať v mladých lásku k literatúre a viesť ich k písaniu mal za úlohu aj literárny časopis budapeštianskej slovenskej školy *Plamienok,* prinášajúci literárne pokusy žiakov i samovzdelávacieho krúžku. Významným krokom vpred je založenie literárneho a kultúrnospoločenského Štvrťrečníka SME, ktorý vychádza od konca minulého roku. Jeho šéfredaktorom je *A, Kormoš.* Časopis má päť rubrík. Prinášajú beletristickú a prekladovú tvorbu domácich slovenských autorov, spisovateľského a prekladateľského dorastu, recenzie a kritiky a napokon publicistiku. Ďalej obraz slovenského literárneho života v Maďarsku dokresľuje pravidelná edičná činnosť v rámci vydavateľstva Tankönyvkiadó, literárne tábory venované kolektívnemu riešeniu tvorivých problémov a nadväzovaniu osobných kontaktov s čitateľmi, ako aj finančne slušne dotované literárne súťaže.

Rozvoj literárneho života a sústavy jeho inštitúcií významne prispeli k stimulovaniu literárnej tvorby. Od roku 1984 sa množia individuálne knižné debuty a druhé i ďalšie knižky už etablovaných autorov. *Pavol Kondač* po knihe poviedok *Onemela izba* (1983) krátko za sebou vydal dva objemnejšie romány, Hrboľatú cestu (1984) a *Neskorý návrat* (1987). Podávajú obraz života a problémov slovenskej menšiny v Maďarsku, rieša vzťah inteligencie z jej radov k inonárodnému mestskému prostrediu, do] ktorého sa zaraďuje, i k vlastnému pôvodu. V prvom románe je to novinár, v druhom popredný operný spevák. Kondačov epický záber je široký, jeho romány sú nasýtené bohatým životným materiálom. Ako Papuček v poézii, tak on V próze výrazne exponuje národnostnú problematiku v jej protirečivostiach. Neponíma ju však ako čosi výlučného, zachytáva ju v kontexte sociálnych premien spoločnosti. K prozaickej prvotine Michala Hrivnáka pribudli tiež dve nové knihy, zbierky krátkych próz Tulipány

(1986) a Nadišiel čas (1988). V prvej z nich nastal tematický posun ku svetu detí, vykreslených so znalosťou ich vnútorného sveta. Do samostatných kníh zhrnuli svoje krátke prózy Andrej Medvegy (Starý strom nepresadil, 1986), Zoltán Bárkányi Valkán (Vzplanutie, 1987) a Oldfich Kníchal (Predjarie, 1989).

Aj národnostná poézia mala svoje aktíva v druhej polovici osemdesiatych rokov. *Alexander Kormoš v roku 1986 vydal svoju druhú zbierku básní Polyfónia H,* v ktorých ďalej rozvinul svoje básnické fondy i svoje schopnosti tvoriť po slovensky i po maďarsky. Výber z Kormošových slovenských básní s názvom *Plamene jazyka* vyšiel v tomže roku v Bratislave vo vydavateľstve *Slovenský spisovateľ.* Organicky rozvíjal svoju básnickú tvorbu.aj *Gregor Papuček.* Medzi pozitíva jeho zbierky *Tvrdé hrudy* (1988) patrí umelecky pôsobivejšia apelácia na národnostné sebavedomie krajanov a funkčné využívanie irónie a sarkazmu. Svoje knižné debuty vydali traja starší autori *Július Szabó {Zem na obzore,* 1984), *Pavel Sámuel {Perly ľadu,* 1987), a *Juraj Dolnozemský* (*Večerný dážď,* 1988). Poéziu obohatili o svoj individuálny umelecký prejav aj príslušníci mladšej generácie. Zbierka básní *Márie Fazekašovej Vynútiť úsmev* (1988) sa vyznačuje myšlienkové, eticky a esteticky náročnou intímnou lyrikou, v ktorej dominujú ľúbostné básne. Pre jej básnický prejav je charakteristická úspornosť výrazu a kultivovaná forma. Dvojjazyčne tvoriaci *Imrich Fuhl* v básnickej prvotine *Čiernobiela mozaika* (1986) vie písať novým spôsobom aj o tradičných témach: o láske k rodnému kraju, národnosti a k žene. Fuhlovo experimentovanie s básnickou formou je v danom rozsahu ojedinelé v slovenskej poézii v Maďarsku.

Niektorí príslušníci slovenskej literatúry v MR popri pôvodnej tvorbe a prekladu sa venujú zbieraniu ľudovej slovesnosti. *G. Papuček* pod názvom *Zahučali hory* (1983) vydal vyše tristo ľudových piesní zo svojho rodného kraja pod PilíŠom. V tom istom roku vyšla kniha *Štefana Lamiho Ľudové rozprávky Slovákov v Maďarsku.* Potrebám detských, mládežníckych a dospelých ochotníckych súborov vychádza v ústrety kniha vokálnoinštrumentálnych skladieb *A. Kormoša Spievaj s nami!* (1988). Obsahujú autorove básne a niektoré básne G. Papučka, J. Marika a I. Fuhla zhudobnené Kormosom, ďalej jeho úpravy ľudových piesní z jeho rodnej obce, zo Santova. Tieto publikácie majú prinajmenej dvojaký význem. Uchovávajú pre budúce generácie zanikajúce hodnoty a prispievajú k upevňovaniu národnostného povedomia.

Skromnou, ale predsa nepostrádateľnou zložkou slovenského literárneho života v Maďarsku je literárna kritika a kultúrna publicistika. Nedostatok domácej literárnej kritiky sa snažia zmierniť tým, že samotní básnici a prozaici píšu hodnotiace články o pôvodných dielach, úvahy o problémoch svojej literatúry a jej funkciách v rámci národnosti a v medziliterárnych vzťahoch. Táto sebareflexia, uvedomovanie si svojho miesta v medziliterárnom procese potvrdzuje ju ako legitímny a funkčný kultúrny fenomén.

Slovenská literatúra v Maďarsku v posledných desiatich rokoch prešla prudkým a zložitým vývinom. Začínala v podstate z nulového bodu. Jej tvorcovia museli „za pochodu", súbežne s formovaním tejto literatúry overovať jazykovo-štylistické, štýlové a žánrovo-druhové predpoklady svojej tvorivej práce, nájsť si špecifické témy, ako aj spôsoby ich adekvátneho stvárňovania, a nie v poslednom rade získavať si a formovať svojich domácich čitateľov. Určité *zázemie* jej vytvárala celá slovenská literárna kultúra, jej historické i súčasné skúsenosti, pokladnica jej hodnôt. Naše spoločné úsilie by malo smerovať k tomu, aby sa táto vetva slovenskej literatúry organickejšie včleňovala do ideovolumeleckého kontextu materskej literatúry, aby naplno v nej fugovala vo všetkých súvislostiach ako objekt čitatelskej, literárnokritickej a literárnohistorickej konkretizácie.

Kami Tomiš

Návšteva Viťazoslava Hronca

Slovenské pohľady, najstarší slovenský literárny časopis, spájajú s najstarším časopisom fuhoslovanských Slovákov Nový život (tohto roku vstúpil do 41. ročníka) roky spolupráce. Zo štyroch desaťročí celých osem rokov bol na čele tohto časopisu pre literatúru básnik a literárny kritik V. Hronec (nar. 1944). Doteraz vydal desať básnických zbierok, tri knihy próz, z jeho kritických prác zaujali knihy Za poetikou (1979) a Svet básnického obrazu (1988). Na konci tohto roku sa skončí Hroncovo druhé volebné obdobie a uvoľní miesto novému šéfredaktorovi. Na záver týždenného pobytu V. Hronca na Slovensku, ktorý zorganizoval ZSS, sa rozhovor logicky dotýkal toho, pod čo sa podpísal V. Hronec ako pod „svoje" obdobie v živote časopisu.

Keď odchádzal môj predchodca M. Harpáň na Slavistický ústav, bola rozvinutá najmä literárna kritika. Teraz je na ústupe. Prestali sme ju akosi písať — napokon i samotný Harpáň i ja, avšak neutrpela literárna veda, naopak. Praktickým činom, ktorý sa odráža na stránkach nášho časopisu, sú každoročné diskusie o najlepších knihách — tým si zabezpečujeme aj kvalifikovanú výpoveď o diele z rozličných pohľadov. K výrazým prejavom patrí presadenie sa prózy, tá sa azda stala dominujúcou, ak mám hovoriť o kvalite. Je to síce niekoľko mien — ale ak je produkcia kvalitná, to na naše pomery znamená veľa. Jej nositeľmi sú predovšetkým M. Demák, Z. Spevák, T. Celovský a J. Salčák. Z básnikov by som menoval opäť *M. Demáka, J. Klátika* a potom *M. Dudoka, M. Ďugu* a *Z. Benku.* Okrem posledného všetci vyštudovali na Slovensku. Napokon slovenský čitateľ sa s ich poéziou bude môcť stretnúť v antológii, ktorá vychádza vo vydavateľstve Smena. Ako som sa presvedčil počas terajšieho pobytu a rozhovorov v Smene, jej vydanie je na dobrej ceste. Chcem ešte zdôrazniť vysokú úroveň našej lingvistiky. Lingvistov máme skutočne vynikajúcich. Sme však aj časopis pre kultúru a medzi deficity minulého obdobia by som zaiste zaradil to, že nemáme dobrú divadelnú a výtvarnú kritiku.

Veľa fám dáva spolupráca so Slovenskými pohľadmi. Trvá už niekoľko rokov. Počas obdobia, v ktorom som bol šéfredaktorom, sme v spolupráci pokračovali. Aj na Slovensku sa zväčšil záujem o nás — v troch vydavateľstvách nám vychádzajú knihy. Jednoducho je tu záujem, ktorý pre nás znamená veľa — potrebujeme odozvu slovenského prostredia. Veľa pre

nás znamená aj väčší záujem SAV v špecializácii na literatúru„Dolnej zeme" — teda na literatúru Slovákov v Maďarsku, Rumunsku a Juhoslávii.

Slovenská literatúra vznikajúca v zahraničí pochopiteľne hľadá slovenského čitateľa. Je to priestor nevyhnutný pre slovenského autora, ale aký je stav tejto literatúry v štáte, kde žijete, ako vyzerá v porovnaní s mnohorakou a rozvinutou juhoslovanskou literatúrou?

Ak vravíme o estetických meradlách, tak naša literatúra, najmä próza a próza pre deti, je celojuhoslovanskou kvalitou, a aj sa prekladá do juhoslovanských jazykov. Opakujem, nie je to veľa mien, ale záleží na tom, ako kto píše — a z tohto hľadiska, z hľadiska estetických kritérií literatúry, sú u nás naše diela (ide najmä o prózu a prózu pre deti) dobre hodnotené. V poézii sme pod autorským tlakom, povedal by som, romantizujúcej poézie,ktorá by azda našla ešte odozvu na Slovensku, ale v rámci juhoslo vanskej poézie to, čo ona dosiahla a ako sa píše, vyznieva cudzo.

ZSS chystá na jeseň tohto roku (16. až 20. októbra 1989-pozn. redakcie) po prvý raz konferenciu zahraničných autorov píšucich po slovensky. Má sa stať začiatkom novej tradície tak, aby sme si hlbšie uvedomili tvorbu tých, ktorí za hranicami tvoria v našom jazyku. Najpočetnejšie bude nepochybne zastúpenie práve z Juhoslávie, kde sú najsilnejšie korene a výrazné výsledky. V čom vidíte zmysluplnosť takéhoto stretnutia?

Predovšetkým azda v tom, aby sa tí, ktorí niečo dosiahli v literárnej tvorbe (či už v Maďarsku, Rumunsku alebo v Juhoslávii) dostali do povedomia. Nenamýšľame si veľa, ale chceme, aby sme boli prítomní aj tu. Píšeme, tvoríme po slovensky a táto väzba je pre nás kľúčová. Napokon to vidno aj na mnohých prekladoch zo svetovej literatúry, ktorú nám sprostredkúvajú práve slovenskí prekladatelia. Je dôležité, aby naše redakčné zámery (napríklad pozornosť, akú sme venovali postmoderne) neboli oddelené od zámerov určených slovenskému čitateľovi na Slovensku.

Zhováral sa Dušan Kerný
(Slovenské pohľady)

Kniha „zo života"

Viera Benkova: Dom. (Nový Sad, Obzor 1987)

Bibliografia slovenskej vojvodinskej autorky Viery Benkovej obsahuje už vyše tucta pôvodných knúi (debutovala roku 1964). Titul jej zatiaľ poslednej práce — zbierky poviedok Dom — sa zhoduje so základným motívom takmer všetkých textov. S domom a domovom na dolnozemskej rovine súvisia autorkine spomienky na detstvo a mladosť, ale aj príbehy najsúčasnejšie, i tie z minulého storočia. Často ich ovláda resentiment, takže vyznievajú ako „žánrové obrázky" či spomienkové črty (cyklus o Zuzanke a jej predkoch). Naproti tomu k námetom zo života význačných Slovákov — svetobežníkov (J. Kvačala, M. Kukučín a i.) autorka pristupovala realisticko-kronikárskym spôsobom. No osvetový rozmer týchto beletrizovaných historických udalostí a faktov redukuje estetickú povahu textov, hoci aj inšpiruje k staromilskej posiedke pri meandroch vývinu slovenskej kultúry, čo tiež nemusí byť bez pôvabu a zmyslu. Základný motív domova takto nadobúda ďalšie významy v úsilí ľudí, ktorí si domov po odchode z rodného kraja budovali na dolniakoch. Vysťahovalectvu a zmenám sa najrýchlejšie prispôsobovali mladí ľudia, ktorí tak boli nositeľmi regenerácie domova. No aj ich rodinný a intímny život do značnej miery rešpektoval mnohoročné zvyklosti: oveľa dynamickejší je vývin individuálnej osobnosti (Zuzanky) ako inovačný voluntarizmus v medziach spoločenských konvencií" a tradícii.

Takáto prezentácia problému súzneje so statickým a defenzívnym charakterom kanonizovaného motívu domu, ako ho poznáme z diel príslušníkov generácie slovenského literárneho realizmu. Čiastočné odumieranie i možnosť určitej obnovy „domu" v podstate nenarúšali jeho zviazanosť s hodnotovou stálosťou. V nemennosti je aj istota — jej humánno-nostalgický rozmer autentizuje Benkovej realisticky štylizovanú prózu. Na jednoznačne realistické východiská odkazuje už motto knihy, prevzaté od Gustáva Flauberta, a tiež jej štýl sa formuje takmer výlučne pod vplyvom téz realistického programu (súvislosť vecí, determinizmus častí, izolovanosť javov) a v konečnom dôsledku je osnovaný na metonymickom princípe. Iba vtedy, keď autorka začína trochu experimentovať a úplat-

ňovať aj metaforický model poetiky, texty nadobúdajú pozoruhodnejšiu ideovo-estetickú svojbytnosť.

Je nepochybné, že Viera Benkova má sklony k reflexii svojej tvorby. Princíp metonymickej pomedznosti sa v klasickej podobe najviac uplatňuje v črtách, ktoré sú situované do minulého storočia. O čo bližšie k súčasnosti, o to viac sa princíp metonymického rozmedzia medzi vecami a javmi retušuje: „Zdá sa, že medzi minulým a prítomným je malý krôčik, malý švík, ktorý treba iba pozorne zašiť a hra, život sa ukáže nie ako záhrada ale ako objav" (s. 94).

Život v mene objavu legitimizuje koexistenciu pravdy a vízie, nostalgie a aktivity. Ako nás presvedčila Viera Benkova, takýto zmysluplný životný postoj, prameniaci v realizme, je Slovákom v Juhoslávii vlastný.

Jana Čupová
(Slovenské pohľady)

Antológia „juhopoviedok"

Hlboké koFaje. Antológia prózy juhoslovanských Slovákov. Zostavil Michal Harpáň (Bratislava, Tatran 1988)

Vydavateľsko-edičný počin pri zaraďovaní titulu Hlboké koľaje je zrejmý hneď na prvý pohľad, pretože ním sa vyplnila citeľná medzera, akési „biele miesto" na literárnohistorickej mape slovenskej umeleckej prózy. Kniha zoznamuje čitateľa v chronologicky zoradenom výbere s prozaickou tvorbou autorov — Slovákov, žijúcich v Juhoslávii — narodených ešte v druhej polovici minulého storočia až po jeho najmladšieho reprezentanta, ktorého dátum narodenia spadá do roku 1956. Michal Harpáň, zostavovateľ a autor doslovu, ku každému z dvadsiatich autorov priradil krátky medailónik so základnými údajmi o tvorbe a biografii. Publikácia podáva pomerne celistvý obraz o tom, ako sa „juhopoviedka" modifikovala vo výraze i v téme.

Z aspektu súčasného čitateľa prvé realistické poviedky neprekvapia ničím novým, nenútia zamyslieť sa, problémy v nich nastolené prestanú v nás žiť hneď po prečítaní, ba miestami je to čítanie nudné (uvedomujeme si ich literárnohistorickú platnosť a vývinovú zákonitosť), ktoré je zapríčinené klasickým dominantným motívom ľúbostného vzťahu, ktorému v ceste stojí rozdielne sociálne postavenie (Albert Martiš: Stará rozprávka, Ján Cajak: Únos, Vladimír Húrban Vladimírov: Tehliarova dcéra), či neschopnosť protagonistov prejaviť svoje city (Gustáv Maršall-Petrovský: V cudzine). Ľúbostné vzplanutie je i rozdúchavaným uhlíkom fabuly v poviedke Marieny Czoczekovej-Eichardtovej, ktorá sa zamýšľa nad stratou nenávratnej mladosti a nástupom staroby. Poviedky chronologickým tokom času a deja a ich postavy, ktoré naplnenie vzťahu dosahujú porušením konvencií, ústia do harmónie, súladu. Realistický odraz skutočnosti s jej protirečeniami je v nich evidentný: estetický účinok je však oslabený didaktizujúcimi tendenciami.

Spomedzi týchto autorov sa vymyká Ján Cajak ml., ktorého — taktiež realistická — poviedka Báťa Ondriš Pazúrik je nekompromisnou sondou do života a filozofie eticky zdeformovaného človeka. Autor v koncráie komponovanej poviedke, presiaknutej dynamickosťou a vtipnými motivickými pointami (príprava synovej svadby, podvod v kostole, „duchaplný"

predaj pliev) podáva pregnantný obraz špekulanta, hrabivého žgrloša, ktorého životná filozofia, reálne existujúca (aj dnes) je síce ťažko pochopiteFná, ale čitateľa miestami aj pobaví a súčasne privedie do nemého úžasu, pretože báťa Ondriš má na každé prečo „dômyselnú" odpoveď (imaginárny rozhovor so Smrťou). Poviedke možno celkom spokojne priradiť atribút nadčasovej aktuálnosti i čitateľskej príťažlivosti.

Nasledujúce poviedky v antológii predstavujú tvorbu autorov narodených po 1. svetovej vojne. Mnohé z nich sú tematicky i formálne málo výbojné. Ich autori sa pridržiavajú zaužívaných koncepcií stvárňovania skutočnosti, ako je napríklad poviedka Štyri vrecia od Janka Cemena; predstavuje humoristický ladenú prózu, v ktorej prerozprávanie či záznam príbehu nevedie k hlbšiemu poznaniu, je to typ poviedky pre široké masy. Podobnú esteticko-formálnu nevýraznosť si zachovávajú i poviedky Na konci bič plieska (Pavel Cáni), Cez rieku (Daniel Pixiades), ženu si treba vážiť (Miroslav Krivák), Starena a nedeľa (Pavel Grňa).

Co rozprávali včerajšie rozbité okuliare terajšiemu oku je v antológii prvou poviedkou, ktorá tenduje k modernejšiemu výrazu či estetickej individuálnosti. Jej autor Paľo Bohuš v nej spojil tri vonkajškovo nesúvisiace príbehy (akési čriepky spomienok — prvý a druhý má anekdotický nádych), ktoré spája vnútorný motív autorskej výpovede, kryštalizujúcej do oslavy nepoškvrnenej „človečiny" malých, nenápadných ľudí, ktorí „v každej situácii i v tiesni vidia brieždenie" (s. 101) a ich krédom je „dávať, alebo aspoň mať ochotu dávať" (s. 103). Autor sympatizuje s tými „dole", ktorí sú „akýmsi stelesnením a zhmotnením životných nutností a nevyhnutností, ale aj veľmi dojemnej skromnosti" (s. 105). Poviedka predstavuje typ nesujetovej prózy a je v nej evidentná prítomnosť čitateľa, ktorá je v texte výsledkom kreatívneho vzťahu autora-rozprávača k percipientovi.

Poviedky niektorých ďalších autorov indikujú vlnu záujmu o nový vzťah ku skutočnosti, nové zobrazenie reality. Jednou z najlepších je úryvok z novely Jazvy Jána Kopčoka. Tematicky sa viaže na vojnové udalosti, a aj napriek tomu, že dnešný mladý čitateľ a priori nie je ochotný prijímať tieto témy, formou a silným, nesentimentálnym emotívnym akcentom prekonáva, až anuluje v čitateľovi atavizmus. Poviedka plnokrvných obrazov a kontrastných symbolov je založená na striedaní dvoch časových pásiem. Protagonista si sprítomňuje zažité hrôzy; vyvoláva ich prítomnosť stromu a havranov, na ktoré vidí z nemocničnej izby, a ktoré sú dejotvorným

i expresionistickým až surrealistickým prvkom. Smrť v novele, plnej tragizmu a vystupňovanej tenzie, je motívom ústredným. Je to smrf masová, vojenská, voči ktorej sú ľudia akoby imúnni, sú si vedomí, že sa s ňou musia vysporiadať. Havran sa v poviedke stáva symbolom smrti, jeho reálna existencia sa mení na hrôzostrašnú predstavu i v čase prítomnom.

Videnie skutočnej, objektívnej reality aj optikou ireálna je prítomné v poviedkach Juraja Tušiaka, Viery Benkovej, Víťazoslava Hronca a Zlatka Benku. Prelínanie až stieranie hraníc skutočného a nereálneho má však rôznu intenzitu a spôsob spracovania. Nereálny obraz, prítomnosť dvoch mesiacov u Juraja Tušiaka v poviedke Dva mesiace je čiastkovým kompozičným prvkom, ktorý na pozadí celkom reálneho príbehu vyjadruje napätý vzťah protagonistov poviedky. „Najvýraznejší odklon od realistických tradícií" (M. Harpáň) zaznamenáva Viera Benkova. To sa úplne vzťahuje i na poviedku Sen sa opakuje. Ide vlastne o pretlmočenie sna čitateľovi. Nazdávam sa však, že tu dochádza ku komunikačnému skratu medzi autorom a čiteteľom, ktorý si kladie ťažko zodpovedateľnú otázku — o čom to je, Čo nám to má povedať? O -tom, že sen je súčasťou nášho bytia, že väčšinou je absurdný, ťažko vysvetliteľný, že je často vyjadrením bezútešných životných situácií? Ale veď to vieme, a čo ďalej? Striedanie, prestupovanie hraníc medzi vedomím a podvedomím, racionálnym a iracionálnym, snom a skutočnosťou, ktoré sa majú „k sebe ako rub a líce tej Jednej a Jedinej" (s. 224) je vkomponované do poviedky Víťazoslava Hronca Milan. Je zobrazením vypätej životnej situácie chlapca, ktorému zomrel blízky človek. Autor zmapováva jeho psychiku na pozadí dusivej atmosféry pri rakve mŕtveho až absurdnými víziami: predstava prevrhnutej rakvy, z ktorej by Ivan „vypadol a udrel tvárou o dlážku, zuby by si povybijal (aj tie by sa rozkotúľali a cvendžali, cvendžali, cvendžali...), zasmrdelo by ešte väčšmi to zapáchajúce telo..." (s. 230). Zlatko Benka v poviedke Súvislosti znejasňuje sémantiku textu neskutočnou postavou J. Grocha, ktorá je autorovou fikciou. Poviedka je reálna v jednotlivostiach, ako celok však pôsobí ako čosi výsostne vymyslené a vlastne až absurdné. Cítime, že autor sa akosi pohráva s čitateľom, od ktorého závisí, či túto hru prijme, alebo nie. Antagonistický vzťah k realite, ktorá presahuje naše pocity a túžby, je témou poviedky Jeden deň zo života Juraja Litavského od najmladšieho autora Zoroslava Speváka. Poviedka, poznačená expresívnosťou a kompozičnou nápaditosťou, zobrazuje senzi-

tívneho mladíka, ktorý stojí na prahu dospelosti. Priebeh tohto dňa a potvrdenie jeho identity okolím sa stáva pre hrdinu existenčným problémom. Autor s jemným ironickým podtextom odhaFuje vnútorný svet Juraja, ktorý sa snaží nájsť v bludnom kruhu reality rovnocenný kontakt s okolím, ostáva však nepochopený a nepovšimnutý.

Nie je únosné a ani zaujímavé hovoriť o všetkých poviedkach v knihe, ktorá podáva verný obraz o takmer storočnom vývine tohto žánra. Chcela som upozorniť len na tie, ktoré sa vymykajú z priemeru, či už smerom hore alebo nadol.

Sláva Manhanttová
(Slovenské pohľady)

Spoločné hľadanie spoločnej pravdy

Dialóg slovenských a maďarských spisovateľov za okrúhlym stolom v Budapešti

(Dokončenie)

Gábor Görgey

Nemám príliš dobrú mienku o mnohorakosti historickej pravdy, o relativite a subjektivite historického pohľadu, o čom hovoril môj priateľ Koczkás a kolega Mináč. Poznáme toto tolerantné gesto, či už zo strany vašej alebo našej, to je zdanlivá tolerancia, pretože ona iba prolonguje niečo, čo by sa nemalo prolongovať, na uvoľnenie čoho by sme sa mali navzájom usilovať. Samozrejme, neexistuje nejaká do vzorca sa vojdúca kantiánska alebo do vyššieho poriadku sa vojduca historická pravda, ktorá sa dá adaptovať na akýkoľvek historický pohľad, taký vzorec neexistuje. Ale takej snahy, aj keď sa zdá byť utopistickou, by sme sa nemali vzdať. Verím, že dakde v nejakom nedosažiteľnom regióne predsa len jestvuje spoločný menovateľ pre historickú pravdu oboch národov, ktorá by vytvorila podmienky ozajstnej tolerancie. Slovom, ja sa neteším takej subjektívnej historickej pravde, ani vašej, ani našej. Isteže existujú také historické udalosti a procesy, ktorých objektívne posúdenie je podľa mňa z oboch strán riešiteľné a predstaviteľné. Tieto styčné body by sme mali objaviť, čo však neznamená vzdať sa národných svojráznosti preto, aby som napr. ja mohol uznať pravdu slovakocentrického alebo slovenského tolerantného pohľadu.

Z takého dôvodu sa nemusím vzdať maďarskosti a ani vy svojej slovenskosti. Teraz urobím narážku na historický prevrat v r. 1848—49, ktorý spomenul Tibor Cseres a na ktorý vy neradi spomihate. Myslím si, že naozaj vážnym spoločným menovateľom posúdenia tohto obdobia je predsa len boj proti habsburskej moci. Toto je ten fókus, cez ktorý sa dá posúdiť toto obdobie a jeho snaženia. Teda, ja nepokladám za schodnú cestu a hlavne nie za©tžitočné riešenie rítus tohto vzájomného uznávania subjektívnej historickej pravdy, ktorým v akomsi rokokovom rúchu robíme jeden pred druhým piruety, lebo to nevedie k objasneniu. Najdôležitejšie je to, že určité prejavy nacionalizmu vychádzajú vždy z pudu sebazáchovy a obe stránky by si mali vytvoriť taký pohľad na svoju históriu, aby ním nevyprovokovali zo suseda nacionalizmus vychádzajúci zo sebaobrany, ktorý sa neskôr môže stať aj agresívnym.

István Käfer

V dnešnom čísle denníka som čítal úvodník, ktorý sa zaoberá chúlostivými otázkami výstavby hydrocentrály Gabčíkovo—Nagymaros. Nemajte strach, nie som odborníkom v tejto otázke a ani sa ňou nemienim zaoberať. Chcel by som poukázať iba na to, aký záchranný pás ponúka autor úvodníka na ratovanie zhoršujúceho sa vzťahu medzi Československom a Maďarskom: osobnosti našich národov: K. Capka, B. Bartóka, Z. Kodálya, J. Kollára a L. Dobossyho. A hneď som myslel na to, že keď je zle, vždy sa musíme vrátiť po nejaké poučenie späť do minulosti. Z tohto hľadiska sa valí na nás úžasná zodpovednosť, lebo napr. ja, ktorý sa 30 rokov zaoberám maďarsko-slovenskými vzťahmi, tu len s najväčšou pokorou môžem vyhlásiť, že čím viac sa nimi zaoberám, tým menej ich poznám. Tu je napr. vec Kollára. V maďarskej verejnej spisbe jestvuje o Kollárovi taký obraz, že bol vraj špicľom Viedne. Potom o ňom jestvuje aj taká predstava, že v čase veľkej peštianskej povodne zachraňoval najprv tých občanov, ktorí kričali o pomoc v slovanskom jazyku. (Tu pre technickú vadu v magnetofónovom zázname jedna veta chýba). Poznáme o Kollárovi i ďalší maďarský obraz. Náš popredný historik, Péter Hanák, ktorého si inak mímoriadne-vážim, v jednom svojom ominóznom článku, v ktorom reagoval na pomaďarčenie slovenských priezvisk v súvislosti s publikáción Rodové erby na Slovensku, o. i. napísal, že Ján Kollár bol najväčším novátorom slovenského jazyka. Neviem, na ktorého Kollára myslel, koho uvádza autor

úvodníka v Magyar Nemzete, ako pozitívnu zväzujúcu sponu. Co to znamená? To znamená, že najsamprv pokorne poznajme minulosť jeden druhého. Lebo, ráčte uveriť, že minulosť jeden druhého nepoznáme, alebo sa na minulosť toho druhého dokážeme pozerať iba cez vlastné okuliare. Keď sa ma Hrabal raz opýtal, prečo nemôžem byť nacionalista, tak som mu odpovedal: Preto, lebo ja sa vžívam do myšlienkového sveta toho druhého národa a nedívam sa naň svojim národným objektívom, ale pokúšam sa prispôsobiť k jeho mysleniu. Nechcel by som tu iným uberať čas, z hrnúcich sa myšlienok by som chcel spomenúť este jednu. Tú, že mad'arsko-slovenské vzťahy sa budujú na *mýtoch* a taktizovaní až podnes, počnúc od momentu, keď sme od r. 1867 z Uhorska začali vytvárať etnické Maďarsko. Toto taktizovanie prebiehalo nemilosrdne. Stratégia bola spočiatku taká, že Slovákov a ostatné menšiny treba pomaďarčiť. Od tejto stratégie a politickej taktiky nemalo ďaleko ani Československo, ani Slovensko a ani súčasné Československo. A myslím si, že my tu teraz sedíme preto, aby sme mad'arsko-slovenské vzťahy zmenili z taktiky na stratégiu, aby sme čelili mýtom a aby sme si vytýčili aj niekoľko praktických cieľov. Dovoľte ešte jednu myšlienku o osloboditeľských bojoch v r. 1848. A. Sládkovič napísal svoje najväčšie diela v rokoch 1846^7. A keď v svojej Marine a Detvane píše o Sitne a o slatinskom jarmoku, hovorí o Uhorsku a nie o Slovensku. R. 1860 napísal báseň, v ktorej sa pýta, prečo nás máte za nič, vy Maďari — táto báseň nejako chýba každej učebnice ako aj to, že on pokladal za svoju vlasť celé Uhorsko. Pozrel som sa do učebníc a nenašiel som po týchto veciach ani stopy. Ci by bolo dobré, keby sme sa tu vedeli rozhodnúť, aby sme usporiadali spoločné sympózium napr. o Sládkovičovej uhorskosti, alebo o Kollárovej činnosti v Pešť-Budíne, aby sme predstavili na výstavách slovenské pamiatky Pešť-Budína a Budapešti. Veľmi potichu sa spytujem, prečo sme to všetko neurobili už doteraz? Preto, lebo sme sa nesmeli miešať do vnútorných vecí našich krajín. Lebo ak som o Sládkovičovi rozmýšľal inak, tým som sa vraj vmiešal do vnútorných vecí Slovenska jednoducho preto, že v šesftlesiatych rokoch sa uskutočnilo stretnutie historikov, ktorí sa pekne uzhodli v tom, aby slovenské dejiny napísali slovenskí súdruhovia, my vraj nemáme s tým nič spoločné. Nechcel by som tu vymenúvať hromadu krívd blízkej minulosti a uplynulých štyroch desaťročí, iba symbolicky zdôrazňujem význam tejto našej úlohy. Je praktickou úlohou, aby sme dôkladne zrevidovali verejné školstvo v oboch krajinách, lebo kým nevyhubíme z učebníc polopravdy, lži a zámlky, zatiaľ

nemôžeme urobiť dopredu ani krok. Lebo, ráčte uveriť, že my žijeme teraz v obrovskom omyle. Tu sedí v našom kruhu Vladimír Mináč, ktorý raz povedal: „Maďari stí osudom slovenskej politiky." A ja sa spytujem, že vtedy, keď on mohol toto napísať, v strede šesťdesiatych rokov (lebo skôr to nemohol napísať), ale keď to konečne napísal, prečo sme sa vtedy k tomu neprihovorili? Prečo sme si nevyjadrili, alebo prečo sme si nemohli vyjadriť svoje stanovisko? Od tej doby prešlo už 25 rokov a len teraz sa naskytla príležitosť, že Vladimír Mináč sedí pri jednom stole s maďarskými spisovateľmi. Lebo toto stretnutie, aby som povedal, nie je organizované zhora, ale zdola. Nefigurovalo v pracovnom pláne kultúrnej dohody medzi ČSSR a MĽR. Totiž este nikto iný nám nevzdal takú poctu ako Vladimír Mináč. Prečo? Lebo toto je jediný národ na svete, ktorý žije v našom susedstve a nemá nikde svoju materskú krajinu. To znamená, že 1000 rokov žil v Uhorsku bez toho, že by sa mohol pozerať na Prahu, na Bukurešť alebo na Záhreb. A úžasná úloha je tá, aby sme skoncovali s tým strašením, že my sa vraj miešame do vnútorných vecí jeden druhého, ak sa odlišne pozeráme na spoločnú minulosť. Len si to konečne dovoľme, lebo ak skonfrontujeme naše odlišné názory a nezamlčíme ich, z toho sa môže zrodiť niečo dobré. Veruže porovnajme novelu Gézu Gárdonyiho Kúsok drôtu s Herodesom Vajanského a s novelou Józsefa Eötvösa Slovenka z Horniakov na Dolnej zemi, dajme ich do učebníc na Slovensku i v Maďarsku a vysvetlime príčiny ich odlišností. Iba tak sa začnú konečne uvoľňovať všelijaké predsudky a kŕče. A preložme do maďarčiny dva romány o výstavbe hydrocentrály Gabčíkovo—Nagymaros, resp. atómovej elektrárne na Slovensku, i keď to nie sú vrcholy slovenskej literatúry. Prečo? V literatúre nehľadajme iba pôžitok. Úlohou literatúry je, aby vyjadrila aj také veci aké politik a historik nemôže vysloviť. Ide tu o to, čo si dovolil vysloviť Štefan Moravčík v románe Sťahovanie rieky — a týmto i končím. Keď si stane malý Slovák na breh veľkého Dunaja, pokúsi sa ten svoj komplex, zdola sa pozerajúc a konajúc, nejako zo seba striasť, lebo Moravčík dokázal napísať toto geniálne dielo iba takto. Preto mu fandím, lebo zobrazuje primitívnych, zdola sa konštruujúcich hrdinov ako nejaké inzitné divadlo, ako to povestné Radošíhske divadlo, ktoré v posledných 20 rokoch viac povedalo o slovenskej politike než celá slovenská literatúra tohto obdobia spolu. Zdôrazňujem, že o politike! Prepáčte, že som sa tak naširoko rozvravel, ale ešte stále by som mal veľa čo povedať.

Ladislav Ballek

Zhovárajme sa, ale nech je to dialóg. Tento náš stôl síce nie je okrúhly, ale symbolicky je okrúhly. To stvorila naša obapolná dobrá vôľa. Pravdepodobne, tá dobrá vôľa je veľmi mocná, keď si zvolila tú najzložitejšiu tému, aká medzi nami existuje. Totiž téma, ktorá je mimochodom slobodnejšia voči nám, než my voči nej*, hovorí o tom, čo nás spája a zároveň rozdeľuje. Máme spoločné dejiny, ale celkom rozdielne si ich interpretujeme. Myslím si, že časť výkladu maďarských dejín pre stredoškoláka alebo vysokoškoláka je sotva akceptovateľná našim stredoškolákom a vysokoškolákom. Totiž pravda je taká, že malé národy strednej Európy si vykladajú svoje dejiny v mene pudu sebazáchovy. Z takých príčin napísal svoje eseje aj Vladimír Mináč. Ubezpečím vás, že aj keď sa vás jeho výklady histórie dotkli, boli napísané v mene národného sebavedomia Slovákov, ale nie proti Maďarom. Vladimír Mináč jednoducho dvíhal sebavedomie na konci šestuesiatych a začiatku sedemdesiatych rokov. Neviem ako u vás, ale u nás boli jeho knižky prijaté s veľkým pochopením a sympatiami. Bolo to v okamihoch, keď sme strácali pocit kontinuity, pocit histórie a národného sebavedomia a tiež i pocit štátu. Nepochybujem o tom, že takisto maďarskí esejisti, historici a spisovatelia písali o pohnutých udalostiach svojho národa v čase ďalších pohnutých udalostí. Kým budú v Európe prebiehať pohnuté udalosti, či už pre Maďarov alebo Slovákov, budeme si zrejme ďalej vysvetľovať svoju históriu tak, aby bola písaná z potrieb národného sebavedomia. A keďže máme spoločnú históriu, a v tej histórii všeličo medzi sebou, nevysvetlené aj keď budeme písať knižky proti Patagónii, budú sa dotýkať Maďarov, a keď budú Maďari písať svoje knižky proti Patagónii, aj nechtiac sa budú dotýkať Slovákov. Taká je totiž spoločná história. Chápete. I z týchto príčin musíme urobiť všetko pre to, aby sa Európa zmenila, a myslím si, že tejto myšlienke treba rozumieť najmä na nárazníkovom páse medzi Východom a Západom, práve tam, kde bola rozdelená. Tam, kde bola rozdelená, sa rozdelenie cítilo najcitlivejšie a najbolestivejšie. Lenže spojenie nie je možné vytvoriť silami jedného národa, ale všetkými stredoeurópskymi národmi. Rozdelenie Európy považujem za rozdelenie mraveniska, v ktorom nefungovala ani ľavá, ani pravá strana mraveniska; alebo rozdelenie mozgu na ľavú a pravú hemisféru. Štefan, súhlasím s tebou, že Slováci nepoznajú maďarskú históriu, len svoju históriu v Uhorsku. Maďari nepoznajú slovenskú, len svoju históriu

v Uhorsku, a ak sa dnes rozprávame o niečo vľúdnejšie, než sme sa rozprávali kedysi, pre toto stretnutie urobila najviac nie história, nie politika, tá už možno vôbec nie, ale predovšetkým literatúra. Totiž na to, aby sme chceli poznať históriu Maďarov a Maďari históriu Slovákov, potrebujeme predovšetkým poznať maďarského človeka, a vy slovenského človeka. Nedozvieme sa o nich nič skutočne hlbokého a pravdivého bez literatúry, ktorá jediná je schopná podať o človeku celistvý, vyčerpávajúci a úplný obraz. Teším sa, že sme sa stretli, povšimol som si, že prvý kto prišiel na túto myšlienku, bol ešte v tridsiatych rokoch Attila József, povedal to pán Koczkás, bolo to tak? Sympatické je, že na to prišiel spisovateľ, hoci chápem, že sme sa takto v tridsiatych rokoch stretnúť nemohli. Na to, aby sa tak mohlo stať, sme potrebovali vedieť o sebe viac, alebo inak povedané, slovenská literatúra si od tých tridsiatych do osemdesiatych rokov musela vyvolať a vynútiť ten rešpekt, ktorý si vynútila, aby bola zaujímavá. Naozaj sa môžeme rozprávať predovšetkým cez literatúru. Povedal som to nedávno vo Viedni, a môžem to hádam zopakovať: Stav sveta je taký, že sa spisovatelia nemôžu dať informovať masmédiami, môžu sa informovať len svojimi knižkami a len osobne a bezprostredne. Co platí o spisovateľoch, myslím si, že piati aj o našich národoch. Ak dovolíte, ešte jednu drobnú osobnú historku. Dotýka sa povojnových rokov, čiže svojím spôsobom vlastne súvisí aj s predvojnovými rokmi. Práve v Budapešti som sa naučil tým, ktorí pripomínajú štyridsiate roky nám, pripomenúť koniec tridsiatych rokov, lebo ak hovoríme o plači, ktorý smeroval smerom na juh v štyridsiatych rokoch, musíme vedieť aj o tom plači, ktorý v tridsiatych rokoch smeroval na sever. To je problém hraníc. Tridsiate roky sa týkajú mojej rodiny, štyridsiate tvojej. Tak je to. V štyridsiatych rokoch, tesne po vojne, môj otec strážil československo-maďarskú hranicu v Šahách. Jedného dňa prišla za ním jedna maďarská pani a poprosila ho, či by sa nejakým spôsobom nedostala do Maďarska, kde má chorú sestru na pľúca, a tá má maličkého chlapca, ktorý ak ostane pri nej, ochorie a zomrie. (Pretože penicilin ešte neexistoval, alebo aspoň nebol dosažiteľný). Môj otec zohral takú malú komédiu, na hranici pustil túto Sahanku do Maďarska, ktorá sa potom vrátila s tým chlapcom. Otec tvrdil, že s vlastným synom. Chlapec vyrastal v Šahách, týmto si vlastne zachránil život, žije dodnes a pred niekoľkými rokmi priniesol liter čerešňovice, aby sa, už keď sa nemohol poďakovať môjmu otcovi, poďakoval aspoň mne. Chcem povedať, že nap-

riek všetkým rozdielom, napriek histórii, napriek odlišným interpretáciám histórie, obyčajní ľudia sú normáhii. Ďakujem za pozornosť.

Anna Jókaiová

Z hľadiska historickej pravdy a pravdy spisovateľov je našou najväčšou starosťou to, že pravda histórie vyjde najavo oveľa neskôr než pravda spisovateľov. Pravda spisovateľov vždy predbehne historickú pravdu, a zdá sa, že zatiaľ vo všetkých spoločenských situáciách bolo akýmsi rizikom vypovedať tú pravdu literáta. Keby sme sa pozreli na to, čo všetko vedeli spisovatelia o tej pasci, do ktorej sme sa dostali teraz, zistili, by sme že veľmi málo povedali vtedy, keď ešte pomoc mohla prísť načas, alebo by bolo ešte omnoho ľahšie pomôcť. Keď sme určovali tematiku nášho dnešného rozhovoru, bol tam pojem národný mýtus. Chcela by som tu vyjadriť svoj názor o pomere histórie a mýtu. Neviem, či vtedy, keď sme určovali túto tému, tam nebola nejaká irónia. Myslím si, že aj maďarská, aj slovenská národná duša si dobre uvedomuje, že mýtus je omnoho starší než dejiny. Tak ako ľudstvo a dejiny nepohŕdajú prapočiatočným mýtom, od ktorého sa potom dejiny oddelili, a postúpili svoju, častokrát osudnú cestu. Myslím, že mýtus je niečo, z čoho aj my, spisovatelia vychádzame, o čo sa ešte dodnes opierame. Niektorý z našich priateľov spomínal, že vlastne aj Slováci, aj Maďari hľadajú svoje vlastné dejiny, keď sa pozerajú spätne do minulosti. Som rada, keď je toto hľadanie vzájomné, a najmä preto, že ani jeden z nás nie je schopný toho, aby si svoje dejiny nielen iba hľadal, ale dokonca ešte i kradol. Lebo aj na to sú príklady, ktoré teraz nemienim spomínať, aby som nepokazila tento pnjemný rozhovor. (Nemyslím tu na naše národy.) Ale by som sa pripojila ku kolegovi Ballekovi chcela by som povedať niekoľko slov o dôležitosti každodenného života. Darmo hovoríme krásne slová, nadsadené myšlienky, keď ľudia žijú medzi sebou rozoštvaní. Nádejou budúcnosti je vlastne to, čo povedal Ballek. To, že jednoduchí ľudia sú normálni. Len žiaľ, myslím si, že našou spoločnou stratou je to, že tí normami ľudia tú svoju normálku akosi nemôžu odovzdať šialencom politiky. A myslím si, že v rámci každého politického systému existuje akási druhá republika, tejto republike patria všetci literáti, všetci ľudia ducha, je to vlastne taká duchovná republika. Našou spoločnou silou by mohlo byť to, keby sme si vzájomne pomáhali vo všetkých tých prípadoch, ktoré nám

napomáhajú v tej spoločnej slobode. Spoločne by sme odstránili všetky náhTady, ktoré nie sú náhľadmi tej služby, ale sú náhľadmi lokajov. A myslím si, že tieto naše spoločné starosti koniec koncov zmiznú len vtedy, keď sa zrodí taká ľudská spoločnosť, ktorá vie napomáhať rozvoj ľudských hodnôt, ktorá uznáva odlišnosti a pritom zastáva právo, aby svoj vlastný jazyk nadovšetko miloval, nech sa jedná o Maďara či Slováka. A iba vtedy sa môže stať to, že v tých všedných dňoch sa nedostane k slovu nenávisť. A myslím si, že z nenávisti sa nemôže zrodiť ani dobrý život, ani dobrá literatúra, nanajvýš úspešná. Tento rozhovor sme začali vlastne už pred mesiacom, keď sme boli u vás v Bratislave. Tieto starosti a myšlienky nás trápili už vtedy. Konečné riešenie sme nenašli ani vtedy a myslím si, ani teraz nenájdeme, ale posilňujeme v sebe tú vzájomnú dobrú vôľu, a tú myšlienku, ktorú som už vtedy a tam prízvukovala, že existuje niečo spoločné, čo je viac než politika. Je to sila, ríša duchovnej moci a myslím si, že ako myslitelia, tu môžeme nájsť niečo spoločného.

Ľubomír **Feldek**

Inšpirovaný Annou Jókaiovou som vystúpil aj na našom stretnutí v Budmericiach, pretože sa mi naozaj páči jej spôsob myslenia, ktorý by som pre túto príležitosť definoval ako úžasnú schopnosť nazerať na históriu aj zo súčasného bodu. Myslím, že to naozaj nie je porušenie témy tejto diskusie, keď sem zapletieme súčasnosť a súčasné starosti. Pretože aká to súčasnosť? My všetci aj v našich priateľských rozhovoroch konštatujeme, že žijeme ešte stále v stave ubrzdenej minulosti. A že naša prítomnosť je čosi také, čo bude len zajtra. Takže aj keď hovoríme o dnešku, hovoríme ešte stále o tej hlbokej minulosti, ktorá povedzme pre nás trvá v určitom stave nehybnosti od r. 1968 a pre vás od r. 1956. Sú to veci, ktoré sa dlho nepohli. Nepohli sa preto, lebo ich splodila nehybná doba so svojimi nehybnými princípmi, so svojou neochotou k diskusii, sebareflexii, pluralizmu názorov a teda v konečnom dôsledku aj neochotou k poznaniu samých seba, svojej histórie. História, ktorú sledujeme povedzme počas svojich krátkych životov, prebiehala takým spôsobom, že len čo sa domnievame, že nastalo nejaké nové historické obdobie, vstupujeme doň za tú cenu, že gumujeme a likvidujeme to predchádzajúce. Sotva sa zjaví na scéne nový politik, nejaký predchádzajúci politik musí byť zabudnutý, vygumovaný z histórie. Je to abnormálny spôsob prežívania dejín. Je to niečo, čo je

pravým opakom demokracie. Nedávno som mal v ruke príručnú knižku časopisu Ogoňok, v ktorej som čítal od istého sovietskeho kritika, že najviac obdivuje Paríž, kde síce este nikdy nebol, ale že pozná mapu Paríža, na nej obdivuje toto mesto, že na nej má vedľa seba miesto práve tak napr. komúna, ako že tam má ulicu generál, ktorý strieľal do komunardov. Majú tam svoje miesto cisári, aj revolucionári, aj Napoleon, Skrátka, história sa ukladá vedľa seba. Jednotlivé historické obdobia nelikvidujú predchádzajúce. Takéto zážitky máme-nakoniec zo svojho pozorovania demokratického života kdekoľvek na svete, ak je tam demokratický život. Mne napríklad utkvel z vlaňajšej návštevy Gorbačova v Amerike z televízneho prenosu taký detail, že medzi vítajúcimi bol bývalý prezident Nixon, ktorý odišiel dosť neslávne z politického života. Pre našinca, vychovaného naším vzťahom k histórii je to niečo neuveriteľného, že tam stojí a podáva ruku Gorbačovi a že sa môže zjaviť na obrazovke. U nás by sa už nesmel zjaviť ani v okne. Myslím si, že Dubček je takým klasickým príkladom, ktorý sa vytratil z dejírn a 20 rokov nemohol vlastne na socialistickej pôde povedať niečo na svoju obhajobu. Tá prelomová udalosť, že Dubček mohol na socialistickej pôde prehovoriť, nastala v Maďarskej televízii. Ale ja som o tom hovoril včera, mali sme takú konferenciu časopisu Slovenské pohľady v Budmericiach. Hovoril som tam toto isté a hovoril som aj to, že je nezmyslom, že ja to nazývam prelomovou udalosťou. Pretože v normálnej spoločnosti to má byť normálne, aby sa dejiny ukladali vedľa seba. Aby to čo bolo, sa uložilo vedľa toho čo je, lebo iba vtedy sú dejiny dejinami. Myslím si, že toto je, čo spoločne zo seba teraz striasame. Učíme sa normálne prežívať tie nedávne dejiny. Naučíme sa to vtedy, ked' celkom strasieme zo seba kliatbu toho mlčania, ktorým je u vás mlčanie o roku 1956, a u nás o roku 1968.

István Kovács

Veľmi sa teším tomuto skoro okrúhlemu stolu, ale ešte viac by som sa tešil, keby bolo na ňom niekoľko fliaš vína, lebo tak viem, že Slováci radi pijú víno. Viem, že teraz nie je vhodné robiť nejaký inventár, jednoducho chcel by som hovoriť o mojich slovenských vzťahoch. Viacerí z nás, ktorí sme skončili univerzitu na konci šesťdesiatych rokov, sme si mysleli, že sa musíme učiť nielen po poEsky, ale aj po slovensky. Spiró Gyuri sa naučil dobre po slovensky a ja som sa naučil po slovensky čítať a zo slovenčiny

prekladať. V rubrikách časopisu starého Tiszatáju Híd (Most) a Keleteurópai Szemle (Východoeurópske pohľady) najviac našich článkov a príspevkov sa zaoberalo práve slovensko-mad'arskými vzťahmi. V týchto Pohľadoch sme sa nezabudli zmieniť ani o slovenských básnikoch z Juhoslávie a môj priateľ Csaba G. Kiss, ktorý tu žiaľ, nie je, vo viacerých svojich článkoch ohodnotil aj diela pána Mináča, a aby som sa priznal, veľmi pozitívne. A podľa našich pojmov zaujal pán Mináč v našom vedomí také miesto ako Kijowski alebo Zbigniew Herbert, a tieto dve mená spomínam úplne kľudne. Teda vo vedomí vtedajších tridsiatnikov má Mináč svoje miesto. Veľmi ľutujeme, že to stretnutie, na ktoré sme sa pripravovali pred piatimi či šiestimi rokmi sa neuskutočnilo. A teším sa, že tu je i Ľubomír Feldek, ktorého básne som prekladal s veľkým nadšením. Aj keď som sa osobne nikdy nestretol s Jánom Stachom, považujem ho za svojho osobného priateľa, a bolo to pre mňa veľmi smutné, keď som sa dozvedel, že ho postihla tá tragická nehoda. Neviem, čo je s ním, ale aj keď som ho nikdy nevidel, pre mňa existuje Ján Stacho nejak tak, ako keby sme sa každý deň stretávali. Pánovi Ballekovi by som chcel povedať, že tie maďarské dejiny, ktoré sú obsiahnuté v učebniciach pre vysoké a stredné školy, nie sú neprijateľné len pre Slovákov ale ani pre Maďarov.

Vrátiac sa k roku 1848, považujem za dôležité, aby sa v učebniciach dejepisu pre naše základné a stredné školy akcentovalo aj to, že Slováci sa v omnoho vyššom počte zúčastnili v bojoch o slobodu, než aký bol ich pomer v rámci celkovému počtu obyvateľstva Uhorska. Poviem, prečo je tomu tak. Bol som 8-ročný, keď som čítal o bitke pri Branisku, že túto bitku vyhrali prápory nováčikov zo Zvolena a Turčianskej stolice, takí slovenskí vojaci, ktorí po maďarsky nevedeli ani slovo — a to sa natoľko vpálilo do môjho srdca, že neskôr nech už o Slovákoch hovorili hocičo, vždy som myslel o nich prostredníctvom týchto hrdinov z Turčianskej a Zvolenskej stolice. To už ani nebolo pre mňa prekvapením, keď som pred dvoma rokmi čital zoznam honvédov z Níieďháze (Nyíregyháza), ktorých 95% bolo slovenskej národnosti.

Ján Štrasser

Od začiatku tejto našej debaty si kladiem otázku, ako môže človek, čo píše poéziu, vstúpiť do tejto diskusie. Trošku ma posmelilo vystúpenie Feldeka, ktorý trošku zmenil tón, ale pravým dôvodom bolo slovo, ktoré pou-

žil ešte celkom na začiatku v svojom úvodnom prejave Sándor Koczkás. Mám totiž pocit, že stredoeurópskym národom neustále hrozí, že uveria vo vlastnú veľkosť alebo vo vlastnú malosť, odvahu alebo vo vlastnú zbabelosť. Častejšie však uveria v tú svoju veľkosť a keď nás, — hovorím o nás všetkých, — vývin dejín občas vyvedie z toho omylu, tak upadáme do druhej krajnosti a veríme práve v tú vlastnú mizériu a neschopnosť dostať sa z nej. To sa potom vždy zle projektuje do našich vzájomných vzťahov. A z toho sa v literatúre vytvárajú falošné mýty, falošné sociálne a historické sebaprojekcie. Literatúra sa na vytváraní týchto mýtov a falošných sebaprojekcií často podieľa. Priznám sa, že mám rád literatúru, ktorá sa na tom nepodieľa, ale skôr naopak, tieto falošné mýty demaskuje. Myslím si totiž, že všetky národy, ktoré žijú v tomto priestore, spája jedna veľká intelektuálna schopnosť, a to je schopnosť aktivizovať, spochybňovať naše pocity megalománie a na druhej strane komplexy menejcennosti. A to je to slovo, ktoré použil Sándor Koczkás. Je to slovo irónia a sebairónia. Myslím si, že na to majú naše literatúry obzvlášť dobré genetické, historické a intelektuálne podmienky. Je pravda, že slovenská literatúra nemala prozaikov typu Haška, ale už najmenej 25 rokov má prozaikov typu Hrúza, Vilikovského a Slobodu; básnikov typu Feldeka a iných, ktorí sa v tomto prevrstvovani slovenskej literatúry v smere ironickej a sebaironickej sebaraflexie výrazne podieľajú. Totiž mám taký pocit, neberte to ako kacírstvo, ako vyrývanie, ako podpichovanie, ale niekedy mám z tejto našej diskusie pocit, že sa chystáme spoločne uveriť v našu spoločnú veľkosť. Pre mňa v tejto chvíli spojenie Budapešti s Bratislavou, také krásne a milé, existuje v spojení s Prahou, Viedňou, Záhrebom, Ljubjanou a Krakowom, ďalej sa neodvážim vymenúvať. A opakujem, že práve tento moment ironickej a sebaironickej sebareflexie nás môže zachrániť.

László **Tóth**

Vychádzal by som dvomi smermi, ale skôr než by som urobil dajaký krok, hocktorým smerom, dovoľte začať jedným citátom: „Nič nám nemôže byť väčšou hanbou než to, že sa chytáme histórie dávnych a ďalekých národov, ale mravy a zvyky našich susedov nepoznáme." Tieto slová napísal pred 200 rokmi József Péceli, komárňanský farár zreformovanej cirkvi vo svojom časopise Mindenes gyűjtemény v r. 1789. Myslím, že práve táto myšlienka, táto naša spoločná starosť, táto istá pravda nás dnes priviedla

k tomu, aby sme si sadli k spoločnému stolu. Co z toho vyplýva? Možno aj to, že pravdu a pravdy omnoho ľahšie spoznáme, než by sme ich dôsledne dodržiavali, než by sme sa k nim dôsledne vinuli. Ja som teraz v tej nešťastnej situácii, že i keď som sa narodil v Budapešti, ako Maďar, teraz už 3—4 roky žijem v Budapešti ako Maďar z Československa. Keby som sa chcel vyjadriť trochu ironicky alebo sebaironický, ja by som mal zaujať miesto niekde tam medzi dvomi stolmi. Ale, a možno, že ani to nie je náhodou, aj to je iróniou situácie, že práve tu som sa dostal do pozadia maďarskej literatúry. Teda podstata je tá, povedal by som to ako taký polovičatý československý Maďar, či sme schopní uvedomiť si vždy, že dejiny Maďarov v Československu sú súčasťou univerzálnych maďarských dejín a prirodzene, dejín Československa. Keď hľadíme na literatúru, doteraz dejiny Maďarov v Československu boli viacmenej záležitosťou maďarskej lietaratúry v Československu a pochopiteľne, miestami sa aj slovenskí spisovatelia dostali vo svojich dielach do kontaktu s problémami maďarskej menšiny. Myslím si však, že maďarskí spisovatelia v Maďarsku akosi doteraz nedovideli na Maďarov žijúcich v Československu. Dovidia na Maďarov v Juhoslávii, vo veľkej miere na Maďarov žijúcich v Sedmohradsku, ale akosi ani spoločné maďarsko-slovenské a maďarsko-československé dejiny a dejiny Maďarov v Československu, taký dôležitý bod, ako napr. obdobie medzi rokmi 1945—47 s výnimkou maďarských spisovatelbv v Československu nevzbudilo pozornosť maďarských spisovateľov(v Maďarsku). Práve preto so záujmom očakávam román Gábora Görgeyho Volt egyszer egy Felvidék (Boli raz Horniaky), a práve preto by som so záujmom očakával i ďalšie romány, aby nielen maďarská literatúra v Československu, ale aby sa aj dejiny Maďarov v Československu nedostali do pozadia všemaďarských dejín. V tejto súvislosti iba malá poznámočka. Pokiaľ viem, osobné želanie šéfredaktora Slovenských pohľadov bolo pozvať sem slovenského básnika v Maďarsku Alexandra Kormoša. Neviem, či zo strany ZMS bol pozvaný aj niektorý maďarský spisovateľ zo Slovenska, totiž do voza Pohľadov by sa určite zmestil. (Niekoľko dní pred týmto dialógom slovenských a maďarských spisovateľov na pozvanie ZMS hosťovala v CSKIS v Budapešti viacčlenná delegácia maďarských spisovateľov zo Slovenska—pozn. redakcie). A čo sa týka druhého smeru, o tom už kratšie. Významný slovakista a bohemista László Dobossy v svojej najnovšej knihe napísal: „Naše hodnoty prirovnávame vždy k iným hodnotám, ktoré sa vykryštalizovali v úplne iných podmienkach a tie ktoré sú v podstate totož-

né s našimi hodnotami, akosi neberieme na vedomie, alebo len vermi málo. Sme tu všetci spisovatelia, literáti, organizátori literárneho života. Keďže hovoríme o pravde literatúry a o historickej pravde, do toho sa má zmestiť aj' pravda estetiky a pravda poetiky a pravda rôznych literárnych snáh. Podľa môjho zistenia z tohto hľadiska my, Maďari, oveľa skôr zbadáme, čo sa deje u vzdialených národov než u našich bezprostredných susedov. Na čo teraz myslím? Dejiny našich literatúr po druhej svetovej vojne mali určitú etapu; myslím na prelomové obdobie päťdesiatych a šesťdesiatych rokov a na šesťdesiate roky, keď modernizmus a otvorenosť slovenskej poézie v mnohom predstihol súčasnú maďarskú poéziu. íle poetické a estetická snahy, s ktorými sa spomínaní básnici II Feldek, J. Stacho a Ivan Strpka už zaoberali na konci päťdesiatych rokov, resp. na začiatku šesťdesiatych rokov, sa v maďarskej poézii udomácnili iba na konci šesťdesiatych rokov. A dodnes sú v slovenskej poézii také snahy, také smery a také výsledky, ktoré v súčasnej maďarskej poézii sú ako biele škvrny. Prečo teda nechceme dávať pozor na poéziu európskeho rangu, čo sa týka Jána Ondruša alebo na jazykové snahy Jána Stachu? Ja tvrdím, že takisto, ako súčasný maďarský básnik sa má čo naučiť od už spomínaných a nespomínaných básnikov, aj čo sa týka slovenskej literatúry vôbec, mali by sme sa snažiť o jej pozorovanie, o jej systematické a dôkladné poznanie. Mali by sme skoncovať s touto nešťastnou literárnou situáciou a s tou nešťastnou vydavateľskou praxou, v mene ktorej máme omnoho viac nádeje zaklopať na dvere maďarského vydavateľstva s básňami hotentotského básnika 3. triedy, než s básňami súčasného slovenského básnika, ktorý má pre nás význam tak z poetického ako i estetického hľadiska.

György Spiró

Keďže som maďarský básnik a spisovateľ, budem hovoriť po maďarsky, tieto úvodné slová hovorím preto po slovensky, aby som dokázal, že som ešte nezabudol po slovensky.

Stojíme tu v tomto priestore. História sa podobá na žart, od ktorého sa dá zomrieť. Jeden z najhlúpejších vtipov je, že tieto dva národy vôbec mali v minulosti medzi sebou najaký konflikt. Keď som ešte nevedel po slovensky a náhodou som cestoval do Bratislavy, počúval som, čo hovoria Slováci, čomu som nerozmumel, ale jednoducho som cítil, že hovoria po maďarsky. A potom keď som sa naučil po slovensky, zistil som, že naozaj

hovoria po maďarsky. A my zase po slovensky. Totiž sotva existuje na svete taký jazyk, v ktorom je prízvuk na prvej slabike slova. Veľmi málo je takých jazykov, kde je taká dôležitá kvantita samohlások. Podľa mojich poznatkov, v Európe niet ďalšieho takého jazyka, ktorý by bol taký monotónny ako slovenčina a madračina. Niekoľkokrát som sa zúčastnil na SAS-e v Bratislave. Zaujímavé že bolo ľudia zo Západu nevedeli rozoznať maďarčinu od slovenčiny. Ani tí, ktorí vedeli po slovensky. A myslím si, že všetko toto má hlboké korene, tieto dva národy sú v mentalite úplne totožné, oba sú mimoriadne konzervatívne a oba tvoria vlastne taký sedliacky, malomeštiacky konglomerát. Oba národy si zvykli napr. na tzv. župné záležitosti. Strašne ťažko prijímajú hocco nové. Ja v tom nevidím ani nič zlého, ani dobrého, len to, že tieto dva národy sú totožné. Toto vám hovorí maďarský „nacionalista", čím prekvapím aj svojich maďarských kolegov. Ale ja naozaj rozmýš ľam tak, Rudovi som to raz už povedal, že ja z toho najhoršieho druhu „šovinizmu" som sa naučil viaceré jazyky nášho prostredia. Je tu medzi nami literárny historik Endre Bojtár, ktorý hovorí ešte viacerými jazykmi než ja. Myslím si, že s týmto súhlasí, že ja vlastne preto chcem oboznámiť maďarov s literatúrou okolitých národov, lebo som „nacionalista", lebo všetky hodnoty vytvorené okolitými národmi by som chcel v istom zmysle pomaďarčiť. Slovom, taký je ten môj „nacionalizmus". Podobný želám i vám s tým všetkým, že to myslím tak, že nie je tak dôležité, koľko preložia z našej maďarskej literatúry do cudzích jazykov. Totiž to, čo je u nás dobré a čo nepreložia do iných jazykov, to nie je naša vina ale ich.

Alexander Kormos

Vážení prítomní, dovoľte, aby som sa poďakoval iniciátorom a organizátorom za to, že sa môžem zúčastniť na tomto stretnutí. Dovoľte, aby som sa krátko predstavil. Som zodpovedný redaktor vydavateľstva Tankönyvkiadd. V Národnostnej redakcii tohto vydavateľstva redigujem slovenské knihy DZSM. Som predsedom Literárnej sekcie DZSM, ktorá v 24. hodine zániku slovenskej národnej menšiny v Maďarsku založila literárny a kultúrnospoločenský časopis SME. Jeho názov je skratka, ktorá znamená, že Slováci v Maďarsku existujú a to, že súlad musí existovať. Súlad by mal existovať nielen v okruhu Slovákov v Maďarsku, ale v celej východostrednej Európe. Cieľom tohto časopisu je nielen záchrana bytia našej

menšiny, ale aj aktívne sprostredkovanie literárnych hodnôt iných národov, predovšetkým národa maďarského. Doteraz (máj 1989 — pozn. redakcie) vyšli ešte len tri čísla a už písali o ňom v bratislavskom Literárnom týždenníku a v kanadských Pohľadoch, ktoré vydáva slovenská spoločnosť pre vedu a kultúru v Montreali. (Od tej doby písali o ňom aj mnohé iné časopisy vo svete ako napr. Slovensko, Slovenské pohľady, Horizont atď. — pozn. redakcie). 1. číslo nášho časopisu (štvrftočníka) sme vydali na počesť Vín. kongresu DZSM v r. 1988. Tam sme predložili v 20 bodoch Žiadosti našej Literárnej sekcie, na základe ktorých bola zostavená 10-bodová petícia DZSM, ktorá bola zaslaná vedúcim činiteľom strany a vlády.

Neviem či je to symbolické alebo nevyhnutné, že niekoľko minút po príhovore L. Tótha som sa ujal slova ja. Okrem iných som prekladal aj z jeho poézie. Preložil som od neho báseň s názvom A riekol Hermi (uverejnená je v antológii Chodníky, Tankönyvkiadó, Budapešť 1984 — pozn. redakcie), ktorá je z hľadiska obrany menšinových práv úderom veľkého kladiva na okrúhly stôl východostrednej Európy.

Pripájam sa k tým názorom, podľa ktorých do veľkého domu novej Európy sa drobné národy východostrednej Európy môžu dostať iba spoločne a nie osobitne. Musia si vymeniť vízum do tohto domu, ktoré dostanú iba tak, ak sa zbavia komplexu menejcennosti a megalománie.

Peter Zajac

V priebehu tohto rozhovoru sa povedalo tak veľa, že mi to umožňuje zaobísť sa bez vlastného názoru, byť celkom postmoderným a iba komentovať cudzie názory. Takže bude to všetko veľmi heterogénne, ale dobové. Domnievam sa, že nikdy nejde principiálne o súčet právd, ale o dialóg právd. Myslím si, že sa nachádzame v niekoľkých paradoxoch. Jeden z takých pekných paradoxov spočíva v tom, že tu lovíme prítomnosť a uniká nám minulosť, alebo naopak: lovíme minulosť a celkom nám uniká prítomnosť. Ďalší paradox spočíva v tom, že síce môžeme sebairóniou diskreditovať našu veľkosť, ale to môžeme dnes aj bez sebairónie. Ťažšie je hovoriť o našej malosti. Ďalší z takých pekných paradoxov spočíva v tom, že nám začína zatekať do topánok, vám začína vyschýnať v ústach, a vtedy začíname navzájom hovoriť. Teraz do zátvorky si dám niečo čo nie je paradox, že máme naozaj niekoľko horizontálnych a vertikálnych právd, a že najradšej uľpievame vždy na tej celkom prvej horizontálnej a vertikálnej

pravde, teda na tej jednoduchšej. Ako posledný paradox by som chcel uviesť to, že sa na seba 1000 rokov pozeráme tak, ako by sme sa dôverne a dôkladne poznali. Ako keby sme poznali svoje predsiene, obývačky, kuchyne, záchody, maštale; ale možno, že by stálo za to, pozrieť sa na seba tak ako je to naozaj v skutočnosti.

Milan Šiítovec

Na rozdiel od Balleka, ja nepochádzam z pohraničného územia, lež z malého mesta, kde tretina obyvatelbv boli Nemci, tretina Maďari, tretina Slováci a tretina Zidia. Ano, štyri tretiny, lebo z každej *tej* tretiny bola jedna tretina Židov. (Poznámka jedného z poslucháčov: „Len Cechov vynechal!" Smiech.) Áno, to je tá piata tretina. Takže ja som sa naozaj nezaoberal problémom vzťahov medzi Slovákmi a Maďarmi. Ten vzťah iSiel nejako mimo mňa. Ale keď tu jeden kolega, myslím, Spiró György vniesol jeden moment tej jazykovej príbuznosti, 60 môže, pravdaže, pripadať až bizarne, ale v tej chvíli som si spomenul na jeden maďarský kreslený seriál Rodina Miazgovcov, ktorý u nás v televízii dlhé roky bežal s veľkým úspechom. Myslím si, tento seriál bol najkrajší synchronizátorský výkon slovenskej televízie vôbec. Naša televízna synchronizácia sa vyznačuje nie veľkou kvalitou a eleganciou, práve s výnimkou synchronizácie maďarských vecí. Druhá poloha je pravdaže aj tá, že tu naozaj nešlo o živých ľudĹ Slovenčine snáď najlepšie vyhovuje táto neživá poloha. Ale, keďže vlastne nemám Čo povedať o vzťahu Maďarov a Slovákov, lebo som nad tým neuvažoval, musím si viacmenej položiť otázku v duchu tej témy, ktorá tu bola proponovaná a ktorá, myslím, hovorila o pravde dejín. Vzápätí som si dal otázku, či je tá formulácia správna, či vôbec možno hovoriť o pravdivosti historiografie. To je taký delikátny rozdiel terminologický, ale existujúci. My, Slováci totiž niekedy máme pocit, presnejšie, niektorí z nás majú pocit, že niet dejín, že sú len historici. My si pri tomto našom takom nutkavom pocite neexistenčnosti dejín musíme často položiť otázku, že akú svoju schopnosť môžeme ponúknuť Európe ako Stredoeurópania, či teda môžeme byť užitoční v Európe. Je to problém veľmi ťažký a myslím, že u nás je v behu diskusie práve tento problém, pretože my ešte stále hľadáme pozitívny program pre naše dejinné bytie. Nedávno vyšla nová kniha môjho priateľa Pavla Vilikovského Večne zelený... Pôvodne v rukopise sa táto knižka volala takto: Večne je zelený kôň profesionálneho revolucionára. Je to kniž-

ka, ktorá je hlboko ironická, hlboko sebaironická a na konto slovenského bytia v Európe a vo svete konštatuje, že kým iní okolo nás chceli niekým byť z nejakého dôvodu, Slovákom stačila odpoveď pri otázke zmyslu dejinného bytia: „My chceme byť a ešte chceme byť." Slovákom v dejinách doteraz jednoducho stačilo byť. Považovalo sa to za dosť veľký zisk a ono to objektívne, to také prázdne bytie, ktorého konštatovanie môže byť pravdivé alebo nepravdivé, to neviem, ale predsa len snáď obsahuje v sebe imanentné jednu našu schopnosť, ktorú zrejme teda máme, a myslím si, že to je schopnosť historickej improvizácie, presnejšie povedané, schopnosť improvizovať dejiny. Táto schopnosť je podľa mňa v nejakom priamom protiklade takému poňatiu dejinnosti, ktorá sa chápe ako nejaký organizovaný pochod časom za nejakým cieľom, ktorý môže byť nejakou odmenou tomu, kto šľape. Preto si myslím, že táto schopnosť improvizovať v dejinách a improvizovať dejiny je snáď to špecifické, čo môžeme akosi s úžitkom vniesť do historického bytia strednej Európy.

Vladimír **Minář**

Mali by sme sa pomaly skláňať k záveru. Zisťujeme, že je tu strašne mnoho múdrych ľudí, už začínajú hovoriť v paradoxoch, a práve vtedy je čas skončiť. Nejde nám o to, aby sme tu ukázali intelektuálne svalstvo, všetci máme niečo v zálohe. Aj ako osobnosti, aj ako národy. A tu naozaj nemalo Ísť o to, kto je mocnejší, ale o to, že obidvaja sa sami seba potrebujeme. Ja si myslím, že sami seba nepotrebujeme proti niekomu tretiemu, ale sami seba sa potrebujeme preto, aby sme mohli odovzdať nejaký odkaz ľudstvu, o obsahu ktorého ešte nevieme nič. Lebo všetko, čo sa skrýva pod slovami európsky dom, to všetko musia vymyslieť budúce generácie. My poznáme Európu ako rozvadený dom, kde každý každého vraždí, ale ja si myslím, že naozaj je možná Európa, kde nevraždí každý každého, naopak, kde každý s každým polemizuje alebo diskutuje, alebo je zaujatý nejakou vážnou myšlienkou. Aj to sa môže stať. Takže sme prišli na to, aby sme sa merali vlastnými dejinami; to by sme mohli hodiť na tú vatru obrovské množstvo suchého dreva, ktoré by rýchlo zhorelo, trochu by sme sa pri tom ohriali, ale strašne rýchlo by to aj zhorelo. Stále ma pokúša myslieť na budúcnosť. Ja viem, že keď poviem budúcnosť, tak polovica ľudí bude driemať, lebo to vlastne nesúvisí s nikým. To je len také vypľutie, ale musím povedať, že je to strašne dôležité; nezabúdať na ňu pri všetkých našich sta-

rostiach. Viete, my sme sem nemuseli prísť, my sme sa sem neprišli pokloniť alebo ponúknuť sa, my sme prišli sem rozmýšľať spolu s vami. A to o Čom chceme spolu rozmýšľať, je strašne vážne: buď budeme žiť spolu, alebo nebudeme žiť vôbec. Takže nejak by sme sa mali dohodnúť na tom, čo značia naše dejiny pre národy a čo z nich presahuje nás všetkých. A hľadať hodnoty, ktoré sa narodili v strednej Európe pre nás, ktoré stí naše. Asi existujú také hodnoty. A prečo by sme ich nespoznali? Ja si myslím, že toto bol zmysel nášho stretnutia. Ja viem, že všetko sú to len také plané reči. Vy máte veľa starostí a musím povedať, že my ich nemáme menej a nebudeme ich mať menej ani o chvíľu. Ale sme pripravení aj na naše budúce starosti. A sme pripravení aj na to, modelovať naše starosti tak, aby pasovali do starostí strednej Európy. Prišli sme teda ako prví pošli dobrej vôle. Tu sa hovorilo o vzájomnom poznaní. Chcel by som zopakovať jeden z aforizmov súdruha Zajaca, že sa tvárime, že sa dobre poznáme, keďže tisíc rokov spolu žijeme, ale fakt je, že sme neprenikli ani do našich vlastných predizieb. A treba urobiť koniec toho hnusného, odporného antišambrovania, kurizovania. Práve toto spôsobilo mnohých oných, že sa nepoznáme, ako sme sa mohli dávno poznať. Treba hovoriť pravdu, aj keby bola akákoľvek zlá, pravda nikdy nie je taká zlá, že by sa nedala vysloviť. Ani pravda medzi našimi dvoma národmi.

Účastníci tohto dialógu, ktorý sa odohrával 17. mája 1989, si sľúbili, že v spoločnom hľadaní spoločnej pravdy budú pokračovať. Od tej doby v politickom a spoločenskom systéme Československa, ako vieme, nastali radikálne zmeny v smere ustanovenia demokratického právneho štátu, ktorý je predpokladom uspokojivého riešenia vzájomných vzťahov MR a ČSSR, otvoreného prístupu k problémom minulého, súčasného i budúceho spolužitia Maďarov, Slovákov a Cechov a národných menšín v obidvoch štátoch.

Alexander Kormoš

Hľadanie pravdy či vyvolávanie emócií? K

článku I. Käfera Hlboká orba

Článok I. Käfera Hlboká orba (Élet és Irodalom, 13. 10. 1989) je pozoruhodný, podnecuje k diskusii. Jeho úvodná časť, týkajúca sa doteraz vykonanej cesty posúdenia československo-maďarských stykov svedči o autorovom reálnom pohľade a nezaujatosti, čo si zaslúži poctu... Lyricky ladené východisko je dojímavé. Veď kto by nesúhlasil s potrebou údržby pôdy? Komu by neležala na srdci jej úrodnosť, želaním koho nie je to, aby sa z čistej pôdy dostávali na náš stôl zdravé plody? Spolu s autorom sa rozhorčujeme nad tým, že „túto úrodnú pôdu ničil a ničí zásadne nedostatok humanizmu a demokracie. Namiesto do nej rozsypali po celé desaťročia plnou hrsťou umelé hnojivo lži". Vyvrcholením tejto lyricky ladenej pasáže sú riadky, ktoré vyžarujú takmer pátos svätostánku: „Iba trpezlivosť, odvaha, láska, porozumenie, odpustenie, imperatív pravdivej výpovede môžu usmerňovať ruku oráča, aby sa chotár... na jar... roz veselil..." Slovom, vieme všetko, čo treba, aby nám zajtra bolo lepšie! Je to tým nápadnejšie, že raz menej, raz zase výraznejšie, až nakoniec sa autorova optika celkom pokriví vo chvíli, keď sa dotkne súčasného problému menšín — ktorý býva neraz zložitý, plný úponkov — a miestami, keď sa pokúša o riešenie praktických problémov bytia tunajšej slovenskej národnosti, vstupuje na trasovisku. Táto časť už postráda lyrickosť a je pre ňu charakteristický skôr prehnaný expresivizmus. V tomto svetle stráca na svojej presvedčivosti aj predošlá časť, vznášajúca sa vo všeobecnostiach, ktorá svojím celkovým kontextom nám pripomína skôr časy, keď sme sa z brožúr tak pekne naučili časovať „slovesá", a keď nám bolo jasné, čo musíme a čo nesmieme povedať, ale keď sme mali konať v onom duchu, ľahko sme naň zabudli. Nepredchádzajme však udalostiam. Pozrime sa postupne, ako seje, orie a žne I. Käfer na poli problematiky národnej menšiny.

Myšlienková optika Hlbokej orby sa zatieni vo chvíli, keď autor začne byť osobný. Robí to menom svojím a menom iných, ale zotrváva v tom aj vtedy, keď tvrdí, že on sám a ktokoľvek iný má právo sa hlásiť menom, ktoré znie cudzo, povedzme za Maďara, čo je samo osebe na mieste. Avšak tento myšlienkový postup privádza až ad absurdum v okamihu, keď

píše, že je pyšný na svojho otca, prostého robotníka, „ktorý v roku 1948—1949 nevyužil možnosť na repatriáciu, ktorú mu ponúkal vtedajší maďarský štát. A protestoval by som, — píše — keby ma niekto s odvolaním sa na môjho starého otca chcel kvalifikovať ako Rakúšana, a nedajbože na základe toho udeľovať národnostné práva."

Miešanie sa do osobných vecí je už samo osebe podozrivé. A nezmierňuje ho ani tá okolnosť, ak sa jeho pôvodca k tomu prizná, pričom chce takto dokázať statočnosť svojich úmyslov. No aj tak nie som presvedčený, či je toto zasahovanie do osobných záležitostí odôvodnené. Predovšetkým preto nie, lebo príčinu zmeny priezviska (ako na to naráža I. Käfer v prípade G. Papučka nepoznáme, a preto vynášať rozsudok môže byť porušením osobného práva a nanajvýš je dobré na osobné urážanie. Považujem to za maximálny cynizmus, keď sa I. Käfer snaží o tom presvedčiť čitateľa, a už z kontextu vyplýva, že G. Papuček, autor článku, v poprednom slovenskom literárnom časopise (8. číslo Slovenských pohľadov) o pomaďarčených priezviskách písaných maďarským pravopisom by chcel určovať národnostnú príslušnosť kohokoľvek, nedajbože udeľovať oné národnostné práva podľa predkov, či podľa mena. Pravda je však celkom iná. Autor iba konštatuje, aké skomoleniny môžu vniknúť následkom pomaďarčovania slovenských mien. Lenže aj to je pravda, že autor odporúča tieto slovenské mená v prípade ich slovenských používateľov (keďže ide výlučne o nich) písať slovenskou ortografiou, čo, priznajme, v zrkadle štúdie Milana Zemku ani nie je tak jednoduché. Hoci nepokladám za hriech volajúci do neba, ak by niekto chcel slovenské priezviská písané podľa slovenského pravopisu využiť na formovanie národnostného povedomia našich Slovákov. Tvrdím, že je úplne nedôvodné, ba neodborné pokladať spomenutý článok v SP za nejaký prečin v tejto diskusii, hlavne v jeho takej vytupúovanej podobe. Pokladám za absurdný už len predpoklad, že to autor robí so zámerom, aby správnou slovenčinou písané slovenské mená Slovákov slúžili ako základ na udeľovanie národnostných práv. Som presvedčený, že ani I. Käfer tomu v hľbke svojej duše neverí.

Zdá sa, že I. Käfera rozhorčil spomínaný prípad upravenej podoby pomaďarčených slovenských priezvisk a tak potom „spustil paľbu" proti tým, ktorí sa v otvorenom liste Zamlčaný protipól ozvali „proti asimilačnej politike Maďarska". Azda nie každý vie, že tento otvorený list — keďže z neznámych dôvodov v maďarskej tlači nevyšiel — publikoval náš tunajší slovenský týždenník, odkiaľ ho prevzal orgán Zväzu slovenských spisovateľov

Literárny týždenník. Polemika v tejto súvislosti sa začala v maďarskej tlači po publikovaní otvoreného listu maďarského spisovateľa žijúceho na Slovensku L. Dobosa, adresovaného I. Pozsgaymu, ktorý vyšiel v 212. čisle denníka Magyar Nemzet. Hlboká orba I. Käfera bezprostredne reaguje na tento list.

Tu pokladám za potrebné konštatovať, že nepatrím medzi signatárov onoho listu, avšak súhlasím s jeho hlavnými závermi, ktoré podľa mojej mienky vyjadrujú záujmy celej národnosti. Diskusia, ktorá vznikla v tejto súvislosti, sa týka aj mňa ako štátneho občana MR slovenskej národnosti a ako člena Masovokomunikačného výboru DZSM.

Mám aj všeobecné výhrady k článku I. Käfera. Predovšetkým to, že autor, až na malé výnimky, polemizuje iba v hrubých rysoch a najčastejšie nie s tým, čo je v otvorenom liste, ale skôr sa rozptyľuje vo všeobecnostiach. A keď sa predsa dotkne konkrétnej veci, zdeformuje ju, nepolemizuje s ňou, ale ju napáda. No keď sa aj pokúša niečo dokazovať, jeho argumenty nijako nie sú presvedčivé. I. Käfera dráždi to, že signatári spomínaného listu mali odvahu sa ozvať, a to nečakane, čo je v príkrom protiklade s predstavami o národnosti, obraz ktorej sa počas posledných štyroch desaťročí utváral nie práve s úmyslom chrániť ju. Je ľudskou vlastnosťou, že ak je nám niekto nepohodlný a nevieme si s ním čo počať, iba sa ponosujeme, len tak vo všeobecnostiach. Myslím, že nebudem ďaleko od pravdy, keď vypoviem, že aj I. Käfer má takýto postoj k veci, a týmto spôsobom sa alkom vedome vzitol v otvorenej konfrontáciu so skupinou signatárov Zamlčaného protipólu.

Netvrdím, že I. Käfer nemá pravdu v ničom. V diskusii s L. Dobosom konštatuje, že protest proti vypusteniu slovenskej relácie v Maďarskej televízii a otvorený list „nie je hlasom slovenskej národnosti". Je to pravda, ak má na mysli to, že za protestom nestoja menšinové masy, lebo väčšina našich Slovákov nemá natoľko silné národnostné povedomie, aby bola ochotná vyjsť do ulíc a požadovať národnostné práva, ba ani vtedy nie, keby nemala žiadne. Ale to je iba polovica pravdy. K úplnému obrazu patria trpké skúsenosti z čias, keď byť „Tótom" nebolo žiadnou výsosťou. Naši Slováci ešte aj v dnešných časoch, pokiaľ vôbec mohli chodiť do slovenských škôl, boli odchovaní takpovediac na prsiach maďarskej kultúry, akoby Slováci ani nemali svoje vlastné dejiny. No ani za takýchto okolností nie je isté, či ten, kto sa slovom nehlási za Slováka, ním nie je citovo. Oplatilo by sa raz nazrieť do duše onoho „nemého davu" a vypátrať jeho city

a myšlienky. Nie je chyba, že L Käfera zaujíma iba „pasívny" stav národnosti, ale že túto situáciu berie na vedomie s uspokojením: „.. .nie je hlasom slovenskej národnosti..." rozumej: Niet nárokov, nemáme problémy, môžeme spať na vavrínoch. (Táto úprimnosť I. Käfera je úctyhodná!) Jeho radosť nad takouto nenáročnosťou potvrdzuje zrejme aj skutočnosť v súvislosti s ponímaním zásady vzájomnosti, keď L. Dobos hovorí, že „Vzájomnosť je mnohorakosť riešení, vytváranie takých podmienok a možností, ktoré vyplývajú z danej historickej situácie... Spráchnivelé a oslabené národnostné povedomie Slovákov v Maďarsku treba podoprieť takými schodmi, po ktorých cesta vedie iba nahor..." I. Käfer v tomto nesúhlasí s L. Dobosom, lebo podľa neho „slovenskej národnosti treba poskytnúť všetko, čo si želá, pokiaľ je organizovaná zdola a v demokratických rámcoch." Avšak otec tejto myšlienky veľmi dobre vie, že toto všetko by sa rovnalo nule, keďže naši Slováci, takpovediac postrádajú svoj vlastný hlas a vôľu. Záver je teda jednoznačný: nemôže byť ani reči o zabezpečení toho čo sme dosiaľ aspoň deklarovali; treba vziať na vedomie fakt úplnej asimilácie! A nedajbože prirovnávať práva, ktoré by mali byť v praxi zabezpečené tunajším Slovákom k právam, ktoré majú Maďari na Slovensku. Teória na podporu tohoto je poruke: „Naši Slováci, ktorí ostali vo svojej vlasti, sú nositeľmi iného národného povedomia. Zmeniť ho násilím, to by bol omyl..." Toto konštatovanie je samo osebe správne. Lenže v prípade Slovákov v Maďarsku I. Käfer zabúda na tie skutočnosti, ktoré sú príčinou súčasného stavu: diaspóra, cudzojazyčné prostredie, utlačovateľská a neskôr pokrytecká národnostná politika a sem treba zaradiť aj presídľovaciu akciu, aj keď sa nedá všetko pripísať na jej vrub. A pridajme, že ani sa nesmie. Naša národná menšina je ako organizmus vyčerpaný následkom nedostatočnej stravy. Môže mu pomôcť iba umelá výživa. Vidia to — a kto by to mal vidieť lepšie — najuvedomelejší príslušníci národnostnej inteligencie; koho by sa mala dotknúť táto agónia väčšmi než ich? Je teda div, že do ich oprávnených žiadostí sa mieša aj rozhorčenie? Veď takmer po celý život to v nich pridusené vrelo, ako vulkán v útrobách zeme. Keď si tento vulkán nájde cestu a vyrazí, je len prirodzené, že láva strháva so sebou kamenie a všetko, čo sa v zemi usadilo v dlhom historickom procese. Neviem, či je šťastné a hlavne primerané označovať hlas zástancov našej národnosti za „netrpezlivé a rozhorčené chvátanie"! Nehovoriac o tom, že stav „nemocného" je už kritický a že zanedbanie rýchleho a účinného zásahu by mohlo mať osudné následky. 1. Käfer vyčíta „žiada-

teľom", že sa kŕčovito drží almužny (vypustenej päťminútovej relácie), ktorá by mohla prispieť k zachovaniu života umierajúceho. Nielenže vyčíta, ale dospieva až k ďalekosiahlym záverom.

Autor Hlbokej orby sa dištancuje od nutnosti poskytnúť umelú výživu s vysvetlením, že chorý na smrteľnom lôžku si ju nežiada. I. Käfer píše: „Predkovia Slovákov v Maďarsku sa presídlili z jednej stolice svojej vlasti do druhej ako prostí občania Uhorska". Podstatou tohoto chápania je, že vysoký stupeň asimilácie Slovákov v Maďarsku nemožno, alebo len čiastočne možno pripisovať na úkor národnostnej politiky, veď nedostatočné národné povedomie už samo osebe predurčuje ich asimiláciu. Nedostatok novodobého národného vedomia našej národnosti je historickým faktom. Avšak ani z pojmu „uhorský občan" nemožno vymazať znamienko vedomia odlišnosti, ktoré symbolizuje stotožnenie sa národnosti s jej jazykom a kultúrou. Popierať túto odlišnosť by bolo nehistorické; národnosť má právo na ich zachovanie a k tomu treba zabezpečiť patričné podmienky (inštitucionálny systém a pod.) ako aj zabezpečenie bytia národnosti s novodobým národným povedomím. Ani jedna svojráznosť nemôže byť výhodou či nevýhodou z hľadiska poskytovania národnostných práv, i keď národnosť bez národného povedomia je zraniteľnejšia a menej odolná voči asimilácii, pričom táto okolnosť vyžaduje väčšiu zodpovednosť voči národnosti zo strany nastávajúceho právneho štátu, ktorý sa hodlá utvárať demokraticky. Mojou mienkou je, že stavať proti sebe pojmy *novodobé národné povedomie a. vedomie alternatívnosti* má za cieľ vyhýbať sa problému alebo ho ignorovať aspoň na jednej strane. V záujme odstránenia nedorozumenia treba k tomu dodať, že nikto nesleduje zámer — no ani nemôže — z jednoduchého „uhorského občana" „vychovať" Slováka s novodobým národným povedomím. Predpokladať takúto snahu na základe príspevkov, ktoré predchádzali článok Hlboká orba, je stupídnosť. Uskutočniť to je nemožné a anachronické. Nanajvýš by išlo o snahu, aby si dnešní potomci „uhorských občanov", ktorí si neuvedomovali svoju alternatívnosť, zachovali toto vedomie, najdôležitejším obsahom čoho má byť pridržiavanie sa k tejto vlasti a zároveň k materinskému jazyku a kultúre.

Už som spomenul, že I. Käfer nepopiera, ale svojvoľne vyvodzuje, aby potom napádal a obviňoval. Zvlášť si zaslúži pozornosť spôsob, akým to robí. Nepolemizuje s tými, ku ktorým sa obracia, ale s niekým tretím, v tomto prípade s L. Dobosom. Takpovediac, volá na tretieho, aby poučil toho druhého. Robí to ponižujúcim spôsobom, podľa zásady „Ty nie si

môj partner". L Käfer to robí tak, ako kto si je vedomý svojej pozície silnejšieho. Kto si môže dovoliť, aby takto vykrúcal a obviňoval, ten nikomu nemusí skladať účty. Kto by sa o to pokúsil, ten nepripadá do úvahy. Z tejto pozície možno ľahko aj ohovárať. I. Käfer píše: „Tí, čo protestovali teraz, protestovali aj vtedy. Podľa ich hlavného argumentu vynechanie slovenskej televíznej relácie je pre nich urážlivé vzhľadom na slovenský pôvod Petófiho. Ak sa mám vyjadriť úprimne, toto je z hľadiska celonárodného kriesením ducha prinajmenšom polofašistického týždenníka Sloboda, keď víťazstvo nad fašizmom (nad Nemcami a Maďarmi) pokladali za víťazstvo Slovanstva". Fíha! To už nie je čičíkanie! Nože, pozrime sa zblízka, akú „logiku" sleduje I. Käfer. Vraj títo, čo takto bezuzdné protestujú, robia to stále, akoby ani nemali inú robotu. Protestovali už aj skôr, protestujú aj tentoraz a iste budú protestovať aj v budúcnosti, ak im to dovolíme. Netvrdím, že ide o príjemné indivíduá najmä keď ide o protesty odôvodnené. Lenže či oni skutočne zneužívajú toto svoje právo? Neviem o tom, že by v uplynulých štyridsiatich rokoch niekto protestoval napríklad proti zrušeniu výuky slovenčiny vo viacerých obciach, alebo proti ujme iného druhu, ktorá postihla národnostné práva. Teraz Masovokomunikačný výbor DZSM prvýkrát protestoval proti vypusteniu spomínanej relácie. Signatári Zamlčaného protipólu až teraz poukázali na skutočnú situáciu, pokiaľ ide 0 nerealizovanie národnostnej politiky. Nech sám čitateľ posúdi, či týchto protestov bolo veľa. Je fakt, že I. Käfer aj tu používa triky, aby deformoval skutočnosti. Totiž slovenský pôvod Petófiho nefiguruje ako hlavný argu ment v postoji Masovokomunikačného výboru, ale z piety sa apeluje na slovenský pôvod veľkého básnika ako na posledný oporný bod. Viem to veľmi dobre, keďže aj ja som členom tohoto výboru. Lenže vyplýva to jed noznačne aj z kontextu. Podľa môjho posúdenia *„protestujúci"predstavite lia MKVú* preto zaslúžia skôr pochvalu než pokarhanie, ak len nevyčítajú veľkému básnikovi fakt, že ho porodila slovenská matka. Skutočnosť je ta ká, že takéto deformovanie faktu slúži ako základ dosiaľ k najostrejšiemu Käferovmu útoku.

I. Käfer obviňuje protestujúcich z oživovania fašizmu (polofašizmu). 1 vtedy, keby článok Hlboká orba neobsahoval žiadnu inú nepravdu než túto, museli by sme ho odmietnuť. Ešte aj dnes sa mnohí zachvejú už aj pri počutí tohoto slova, keďže stále sú medzi nami takí, ktorí na vlastnej koži pocítili onú hrôzu. Možno sa teda diviť, že ľudia chcú poznať stúpencov tejto „idey"?! Ale právom zbystria sluch aj tí, ktorých neoprávnene obvi-

ňujú z jej oživovania. Spoločnosť veľmi potrebuje spontánnych strážcov, aby sa oná potupa ľudstva už nikdy nemohla zopakovať. Treba však dbať aj na to, aby na tejto varte zaujali miesto iba mravne bezúhonní, aby nezneužívali svoje zbrane, lebo inak by sa táto potupa mohla ľahko zopakovať, hoci pod iným pláťtikom.

Aj ja som sa zachvel pri čítaní posledných riadkov Hlbokej orby. Ani nie tak z prečítaného, ale len tak podvedome mi prišiel na um článok, ktorý vyšiel v 44. čísle týždenníka Magyarország pod titulkom Pozor, Hunnia! (Hunnia, vigyázz!). V súvislosti s nedávno vydanou antisemitskou publikáciou autor vo veľmi chmúrnych farbách kreslí oživovanie a šírenie antisemitizmu v súčasnosti. Spýtal som sa jedného svojho priateľa, ktorého sa článok týka pre jeho rasovú príslušnosť, či je tento obraz skutočne natoľko pochmúrny. Ešte pochmúrnejší ako by si si myslel — odpovedal mi. Iba vtedy som pochopil, čo chce povedať, ked' takto pokračoval: „Najprv my, a potom budete nasledovať vy. Vy, ako národnosti, budete príčinou všetkého zla práve tak ako my." Taký bol jeho názor. Vtedy som mu neveril. Avšak otriaslo to mnou vo chvíli, ked' som čítal Hlbokú orbu, keďže som myslel na to, že ona strašná vízia sa môže uskutočniť v takej podobe, že určité sily práve pre svoju bezbrannosť a na dôkaz svojej legitímnosti sa vynasnažia vyšachovať druhého proti tretiemu. Je hrozné aj pomyslieť si, že nevieme, čo sa v tomto búrlivom čase vynorí na povrch. K onomu strašnému pocitu, ktorý vo mne vyvolali články *Hlboká orba* a *Pozor, Hunnia,* ani nemám čo dodať, iba spolu s autorom posledného uvedeného článku ešte raz a ešte stokrát opakovať: *Hunnia, pozor, veľký pozor!* Sem patrí hádam aj to, o čom sa mohla dozvedieť verejnosť z 248. čísla Népszabadságu, že totiž v októbri t. r. sa v Bratislave stretli na priateľskom posedení predstavitelia slovenskej národnosti v Maďarsku s tamojšími predstaviteľmi maďarského kultúrneho života. Mal som tú česť osobne sa zúčastniť na tejto besede. V zmysle nášho spoločného vyhlásenia najväčším prínosom našej výmeny názorov vidíme v tom, že sme sa dohodli o spoločné úsilie nedopustiť, aby ktokolVek narušil osudovú spätosť dvoch našich národností s cieľom roznecovať rozpor medzi našimi národmi. Neostáva nám už nič, iba zhrnúť závery vyplývajúce z článku *Hlboká orba.* Najdôležitejším je ten, že I. Käfer nepolemizuje s najpodstatnejšími skutočnosťami, akoby tieto ani nejestvovali, nanajvýš sa dotýka menej podstatných vecí a aj tie deformuje, aby si z nich urobil východisko k útokom, čoho konečným cieľom nie je hľadanie pravdy, ale skôr jej umlčovanie

a nepochybne vyvolávanie emócii... Menšinový problém sa autor snaží riešiť v rozpore s procesom demokratizácie, preto nemôže počítať s jednoznačným úspechom ani v kruhu odborníkov, ani medzi maďarskú väčšinou. Do našej úrodnej pôdy nezasial zdravé, ale nakazené semeno. S čím teda môže počítať ten, kto seje vietor?... Nebol by som dôsledný ani štýlové, keby som nesledoval myšlienkový refrén Hlbokej orby, ktorému autor prikladá význam rázneho vystúpenia proti „fašizmu" (polofašizmu), a deklarovaného programu „kynoženia buriny", podstatou ktorého sú vrúcne slová modlitby, porozumenia, žiaľu, obáv a lásky. Možno, že tieto slová v tomto kontexte vyvolali vo mne asociácie, ktoré budú inému čudné: „Hlboká orba" pôsobí asi tak, ako keď si kat po poprave oblečie bielu čipkovanú košeľu a šepká modlitbu za spásu duší popravených a nás všetkých.

Michal Hrivnák

O názvoch našich ulíc

V poslednej dobe je populárne kritizovať názvy ulíc, vracať im niekdajšie pôvodné mená, alebo ich prekrstiť podľa najnovšieho vkusu. Je to jav známy nielen v Budapešti, ale vlastne po celej krajine. Vznikajú tu otázky, ako sa k tomuto javu postaviť? Ci majú vôbec právo, a aké majú právo novšie generácie svojvoľne „vygumovat" tie írečité, vzácne mená, ktoré nie oni dali našim uliciam? Ci je to etické? Ci tým neubližujú pamiatke svojich predkov, či neškodia sebe aj svojim potomkom?

Odpovedať na ne by som chcel cestou načrtnutia niektorých myšlienok, ktoré s nimi veľmi tesne súvisia.

Ako vznikli názvy našich ulíc?

To je teda prvá myšlienka, ktorú sa nám oplatí preskúmať ako jednu z tých najdôležitejších. Urobme to na príklade jednej Slovákmi založenej a obývanej dediny našej krajiny. Nech je to, povedzme, podpilíšska dedina Mlynky (kedysi Pléš6>Pleš).*

Mená jednotlivých ulíc, podobne ako aj všetky ostatné zemepisné mená, vznikali kedysi prirodzene. Vyjadovali spravidla niečo charakteristické pre pomenovaný objekt Napríklad Mlynky sa preto nazývajú Mynkami, lebo ich tak pomenovali obyvatelia okolitých dedín, ktorí si do vodných mlynov tejto dediny (bolo ich tu spolu 3) vozievali zomlieť obilie. Neboli to veľké mlyny, teda oni chodievali do „mlynkov"! Na druhej strane, okolo žijúci Slováci prirodzene potrebovali nejako určiť to zemepisné miesto, kam si chodievali zomlieť obilie. „Ideme do mlynkov" — hovorievali, až sa z „mlynkov" stali „Mlynky".

Z podobne prirodzených potrieb a príčin vznikli aj názvy jednotlivých ulíc tejto dediny. Asi na prostriedku Hlavnej ulice, na ňu kolmo vznikli dve uličky. Z nich tú, ktorá vedie dohora, nazvali Hornou, a tú, ktorá sa oproti nej spúšťa prudko dolu, nazvali Dolnou uličkou. Je to celkom logické a jednoduché.

*Dnes oficiálne Pilisszentkereszt (Pilišsky Svätý Kríž).

Sů však od toho aj zaujímavejšie, a dalo by sa povedať, aj vzácnejšie názvy. Tak napríklad názov Selpice. Treba pripomenúť, že Nflynky boli znovuzaložené počnúc rokom 1747 Slovákmi prevažne zo západného Slovenska, z okolia vpadajúceho zhruba do trojuholníka Tmavá — Kúty — Trenčín. Od mesta Trnavy na severozápad sa nachádza osada Selpice (druhá zastávka vlakom). Je jasné, že ulicu Selpice nazvali týmto menom jej obyvatelia podFa svojej pôvodnej dediny, z ktorej sa sem presídlili. Čiže názov Selpice je v histórii Mlynkov nesmieme dôležitý. Je názorným dôkazom faktu, o ktorom hovorí aj náreče Mlynkov (západoslovenské), aj veľký počet ľudových piesní viachlasného západoslovenského rázu (v ktorých sa často ospevuje práve Trenčín a Trnava), ale aj tradičná hudobná kultúra tejto dediny (dychovka), že totiž obyvatelia Mlynkov majú svoje prastaré korene na spomenutej oblasti západného Slovenska.

Jedna z najstarších ulíc dediny, Slovácka ulica, ktorá existovala už v roku 1760 (viď mapu S. Zichyho, OL, Kamarai térképek S-11, 29:1—3), sa nie preto volá Slováckou, lebo tam sa usadili Slováci (veď aj vo všetkých ostatných uliciach sa usadili Slováci, asi 1/3 obyvateľov tvoriaci Nemci prišli len neskôr!) lež preto, lebo tam sa usadili práve tí, čo prišli nie zo Slovenska, ale zo Slovácka!

Podozrivý mi je aj názov Kút. Tá ulica sa pôvodne mohla nazývať aj Kúty, a byť tak historickým dokladom pôvodu jej zakladateľov. Na západnom Slovensku, na západ od Senice je totiž osada Kúty.

Ci má ulica Výhoň niečo spoločného s osadou Vyhne (západne od Banskej Štiavnice), to zatiaľ neviem povedať. Ale myslím si, že aj doteraz uvedené stačí na to, aby sme mohli vyrodiť záver, že pôvodné názvy ulíc našich osád vznikali prirodzene, vyhovujúc tak praktickým potrebám ich obyvateľov, a zachovávajú nesmieme vzácne historické odkazy pre ich potomkov. Vychádzajúc z toho už tu sa dá konštatovať, že každý pokus o pozmenenie týchto originálnych pomenovaní je vlastne hriechom, spáchaným proti bývalým, súčasným, aj budúcim obyvateľom danej osady. Zvlášť v prípadoch, keď ide o názvy typu Selpice, Slovácka ulica a pod.

Mená ulíc — obete chvíľkových nálad

Žijeme v dobe, kedy mnohé ulice majú súčasne viac mien. Aspoň jedno dávnejšie, ktoré žije v hlavách tých starších občanov, ktorí si na to nové

nijako nemôžu (často ani nechcú) zvyknúť a jedno nové, ktoré poznajú tí mladší, ktorí o tom staršom mene počuli len od tých predošlých. V našich slovenských dedinách majú ulice svoje slovenské, úradmi neuznávané meno a oficiálne maďarské, obyvateľmi často nepoužívané meno.

Horná ulička v Mlynkoch mala tých mien viac. Kedy a ktoré sa vymyslelo a používalo, to záviselo vždy od toho, „odkiaľ vietor dúchal". Prvé a najstálejšie meno tejto ulice, ktoré miestni obyvatelia odjakživa až podnes používajú, je Horná ulička. Touto stálosťou sa nemôžu pochváliť jej oficiálne mená. V prvej polovici nášho storočia to bolo „Mexikói utca" (Mexická ulica), pretože smeruje na pustu, ktorej niekto (nie náš Slovák!) dal meno „Mexikói". Po vojne niekoľko rokov v dedine dominovala cirkev, a ulica dostala meno „Szent Háromság utca" (ulica Svätej trojice), podľa pomníčka svätej trojice, ktorý tu stojí. Potom prišli iné časy, a ulica sa stala Leninovou.

Neverím, že by sa takéto zaobchádzanie s menami ulíc stretlo so súhlasom miestneho obyvateľstva, že by to bolo potrebné, tobôž nie, že by to bolo rozumné, alebo užitočné.

Na jedno kopyto

Ak dnes vojdeme do hociktorej dediny našej krajiny, všade nájdeme tie isté ulice: Kossuth Lajos utca, Rákóczi Ferenc utca, Petőfi Sándor utca, Lenin utca atď., atď. Ani to nevadí, ak tá osada nie je obývaná maďarským, ale napr. slovenským, srbským, alebo iným obyvateľstvom!

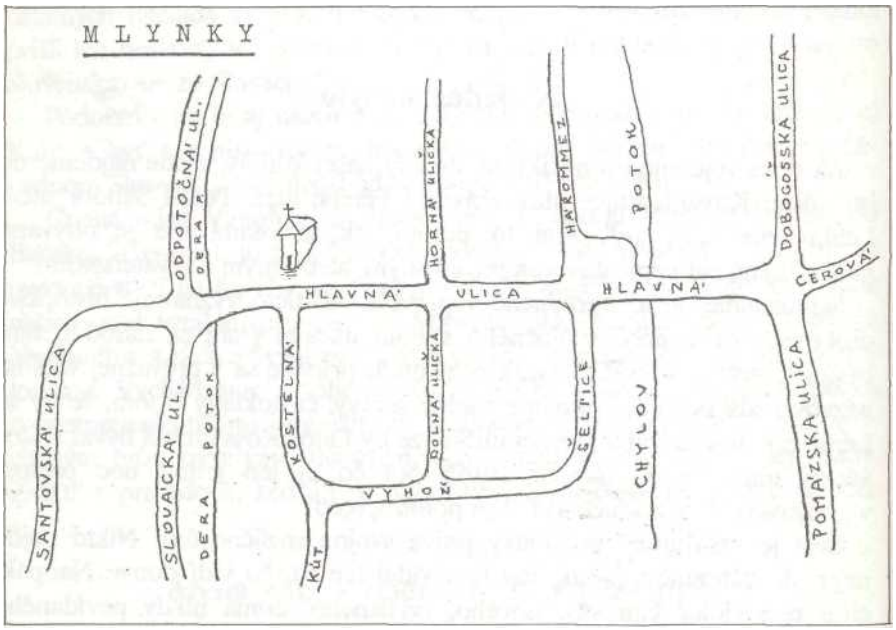
Samozrejme, je to oprávnené v prípade, ak tieto významné historické osobnosti majú niečo spoločného s tými ulicami (tam sa narodili, tam bývali, pracovali a pod.). Avšak o takomto prípade sa v prevažnej väčšine názvov nedá hovoriť. Nemáme žiadne správy, či doklady o tom, že by sa Lenin bol prechádzal v Hornej uličke, že by Lajos Kossuth bol býval v Slováckej ulici, že by Sándor Petőfi bol čo aj len jednu noc prespal v „mlynských" Selpiciach atď. Tak potom prečo?

Svet je vzrušujúci, zaujímavý práve svojou rozličnosťou! Nikto nejde napr. do zahraničia preto, aby tam videl len to, čo vidí doma. Naopak, chce tam vidieť čím viac nového, zvláštneho, doma nikdy nevídaného a neslýchaného. V Mlynkoch je zaujímavé práve to, čo je tam originálne, čo nikde inde na svete nenájdeme. Prečo potom mení niekto Slovácku

ulicu na ulicu Lajosa Kossutha?! Prečo uniformizujeme bez výnimky všetky naše osady, odievame im rovnošaty podľa akejsi šablóny predpísaných názvov? Snáď kvôli akýmsi didaktickým cieľom? Ale veď to predsa nemôže byť úlohou mien našich uhc! Vštepovať do vedomia obyvateľov mená niečím významných osobností je úloha, ktorú majú vykonávať školy v rámci vyučovania príslušných predmetov (dejepisu, literatúry a pod.).

Dnes, keď sa vo svete tak citlivo reaguje na akúkoľvek homogenizáciu, keď sa organizujú spoločnosti napr. proti tzv. „amerikanizácii" kultúry mimoamerických krajín, je najvyšší čas niečo podniknúť aj proti uniformizácii našich osád, proti šablonizácii názvov našich ulíc, v záujme záchrany ich zvláštností a svojrázností. Lebo taká dedina ako sú Mlynky, môže byť atraktívna a zaujímavá originálnymi názvami svojich uhc, ale tými dnešnými oficiálnymi (na jednom brde tkanými) — veru nikoho neočarí.

Gregor Papuček

Storočný spisovný jazyk

Asi len málo nezasvätených vie, že medzinárodný plánovaný jazyk esperanto, ktorý si razí cestu do sveta už vyše sto rokov (prvá učebnica vyšla v r. 1887) je od samého svojho zrodu jazykom literárnym, čo nemožno hneď tvrdiť o hociktorom inom jazyku.

Tu počuť pochybovačnú otázku: Plánovaný jazyk a k tomu ešte literárny? Nuž áno, niečo podobné sa už v histórii vyskytlo, napríklad v prípade sanskrtu a konieckoncov aj novodobá maďarčina je plodom cieľavedomého formovania. Každý jazyk je totiž viac-menej výsledkom tvorivej a zámernej činnosti svojich používateľov (z obdobných dôvodov je dnes napr. latinčina už len tzv. mŕtvym jazykom).

Každý, kto sa venoval štúdiu cudzích jazykov, dobre vie, koľko úsilia si vyžiada solídne osvojenie si aspoň jedného z nich, nehovoriac už o tom, že je nesmierne ťažké, ak nie nemožné, ovládnuť akýkoľvek cudzí jazyk na literárnej úrovni. Esperanto má v tomto smere značné výhody vďaka svojej dômyselnej konštrukcii, jednoduchá gramatika, systém produktívnych prípon umožňujúci systematické obohacovanie slovníka). Esperanto sa uplatňuje tak v literatúre ako i vo vede, osvedčuje sa ako prostriedok schopný tlmočiť hodnoty často navzájom vzdialených jazykových regiónov, je práve tak jazykom poézie, ako každodenného styku. V posledných desaťročiach na seba upútal pozornosť tisícov vedcov, významných medzinárodných ustanovizní vrátane Organizácie spojených národov a UNESCO, ktoré mu vo svojich dokumentoch priznali značný význam v sprostredkovaní a šírení kultúrnych hodnôt.

Už svojím rozsahom (niekoľko tisíc zväzkov) je významná prekladová tvorba v esperante, od klasických diel až po súčasných autorov. Skromnejší je podiel pôvodnej tvorby, pričom aj v tomto ohľade má prvenstvo poézia. V rubrike Dotyčnice prinášame niekoľko ukážok, ktoré sme vybrali z dvojjazyčnej esperantsko-maďarskej antológie esperantskej literatúry, vydanej v roku 1987 budapeštianskym vydavateľstvom Európa pod názvom Utam a világban (Moja cesta po svete) a ktorej básnickú časť pretlmočili do maďarčiny G. Garaí, K. Jobbágy, J. Tótfalusi, J. Utassy a ďalší.

Z dokumentov o medzinárodnom jazyku

[1] Od svojho založenia Organizácia spojených národov dostáva neustále petície vyslovujúce sa za prijatie jedného medzinárodného jazyka, najmä esperanta, ktoré je rozšírené v mnohých krajinách. Druhá komisia I. varného zhromaždenia OSN prijala toto uznesenie: Komisia... keď konštatovala, aké veľké jazykové ťažkosti blokujú bezprostredné styky medzi národmi, dospela k názoru, že by bolo žiadúce, aby sa vo všetkých školách sveta vyučoval jednoduchý a ľahký medzinárodný jazyk, ktorý by si žiaci osvojovali popri svojej materinčine a ktorý by slúžil budúcim generáciám ako univerzálny dorozumievací prostriedok v celosvetovom meradle.
(Zo správy gen. tajomníka Sekretariátu OSN prijatej na III. V Z SN 21. 9.1922 v Ženeve).

[2] Príslušná rezolúcia z roku 1954 o. i.: konštatuje výsledky dosiahnuté esperantom na poli medzinárodnej intelektuálnej výmeny a zblíženia národov sveta; uznáva, že tieto výsledky zodovedajú cieľom a ideálom UNESCO; konštatuje, že početné členské štáty informovali o svojej ochote rozšíriť vyučovanie esperanta.
(Z rezolúcie prijatej na VIII. generálnej konferencii UNESCO v Montevideu, 10.12.1954.)

Oldřich Kníchal

Frigyes Karinthy

Babylon

Je to hrozné s tými jazykmi. Som presvedčený, že jazykový chaos, mnohojazyčnosť ľudstva je príčinou väčšiny nešťastia a bied vo svete—a zväčša znemožňuje urovnanie rozporov, ktoré sa zdajú definitívne. V priebehu dejín Šťastlivo stmelená skupina jazykov spojila v dokonalej jednote célé rasy, kmene a národy — kým rozdvojený dialekt huckal proti sebe príslušníkov jednej rasy.

Je tu však esperanto, ktoré by mohlo zmeniť svet, lenže koľko storočí ešte uplynie, dokiaľ vlády sveta uznajú okrem materinského jazyka nevyhnutnú potrebu .povinného a spoločného pomocného jazyka?...

Čo chce Štúrova spoločnosť?

Štúrova spoločnosť je názov, na ktorého schválenie spolu s povolením pre činnosť márne čakali mladí ľudia z Bratislavy pred udalosťami, ktoré koncom r. 1989 pohli československú spoločnosť smerom k demokratizácii, k reformám a ozajstnej prestavbe. A to napriek tomu, že národný umelec, predseda Matice slovenskej *Vladimír Mináč* sa o hlavnom dokumente Štúrovej spoločnosti už vo februári 1989 vyjadril nasledovne: „Po oboznámení sa s návrhom stanov Štúrovej spoločnosti považujem za vhodné z hľadiska rozvíjania árodného povedomia, vlastenectva a kultúrneho dedičstva slovenského národa, aby predmetná Spoločnosť pôsobila v rozsahu vymedzenom návrhom stanov." Naša redakcia už aj z toho dôvodu pokladá za užitočné oboznámiť svojich čitateľov s hlavnými zámermi prípravného výboru Štúrovej spoločnosti (ing. Vladimír Repka, Marcel Mihalík a Jozef Dermek), lebo nová spoločnosť sa mieni zaoberať aj Slovákmi, žijúcimi mimo Československa. Co teda vlastne chce Štúrova spoločnosť? Táto spoločnosť má byť dobrovoľnou organizáciou, iniciatívou československých občanov, pripravenou spolupracovať s inými odbornými organizáciami a štátnymi inštitúciami bez nároku na štátne príspevky a dotácie — financovaná z vlastných zdrojov. Štúrova spoločnosťje však svojim zameraním jediná svojho druhu medzi spoločenskými organizáciami v Slovenskej socialistickej republike. Poslaním spoločnosti, ktorá mala zakladajúcu schôdzu 22. júla 1989 v Bratislave, je prehlbovanie záujmu o národnú históriu Slovákov, o tradície a zvyky slovenského ľudu, o národné historické pamiatky Slovenska a ich ochranu, o pomníky významných historických osobností, o prírodné krásy a hodnoty Slovenska a ich ochranu. Spoločnosť chce prehlbovať zdravý patriotizmus, vlastenectvo a lásku k domovine a starostlivosť o politickú, odbornú a kultúrnu výchovu členstva. Prostriedkami jej pôsobenia sú prednášky, semináre, vlastivedné a propagačné podujatia, kultúrne programy, sympóziá, zhromaždenia, konferencie, výstavy, školenia, exkurzie, vlastné periodiká a publikačná činnosť. Zakladajúci členovia Štúrovej, spoločnosti sa rozhodli priblížiť, predovšetkým mladým ľuďom, nátodné dejiny a ich Čelných predstaviteľov. V kontinuite s historickým významom týchto osobností stavať na hodnotách, ktoré boli nimi vybudované. Na Ministerstve kultúry SSR v júni r. 1989 síce ocenili počin „mladých nadšencov", zakladajúcich členov spoloč-

nosti, ktorá sa okrem iného zaviazala starať sa o údržbu a výzdobu pamätníkov slovenských národovcov; táto spoločnosť by však údajne suplovala školu, osvetové zariadenia a organizáciu Socialistického zväzu mládeže, ktorá má pre takúto činnosť vytvorené všetky podmienky. Podľa ing. V. Repku takých organizácií a inštitúcií, čo by mohli, ba neraz mali podobnú činnosť vyvíjať, je neúrekom. Lenže schátrané pamiatky a úroveň národného povedomia tomu nenasvedčujú.

Medzi hlavnými úlohami Štúrovej spoločnosti je „spolupracovať s podobnými organizáciami a krajanskými spolkami v zahraničí a zúčastňovať sa na činnosti prehlbujúcej naše záujmy, vzájomnú dôveru a porozumenie". Naša redakcia pokladá túto myšlienku ako i celý program Štúrovej spoločnosti za sympatický, jeho uskutočnenie za potrebné, veď bez zdravého národného povedomia Slovákov, žijúcich na Slovensku si ťažko môžeme predstaviť oživenie zdravého národného povedomia v Maďarsku žijúcich Slovákov.

Imrich Fuhl

K postaveniu slovenského autochtónneho obyvateľstva

a povrchne pomaďarčených Slovákov na bývalom Maďarmi obsadenom území južného Slovenska

Druhým novembrom 1938 sa škrtnutím dvoch pier ocitlo 10 390 kilometrov štvorcových autochtónnej, nedeliteľnej slovenskej národnej pôdy, ako aj 500 000 demokratických Slovákov a povrchne pomaďarčených Slovákov v nepohostinnom horthyovskom Maďarsku.

Maďarská menšina, ktorá i dnes drží v zajatí vyše 200 000 povrchne pomaďarčených Slovákov, zorganizovala Maďarské národné rady (MNR). Do týchto si posadali iredentisti, exponovaní za prvej CSR. MNR s vojenskou a po mesiaci v spolupráci s civilnou správou zbavili Slovákov zamestnania, movitého i nemovitého majetku a vykázali ich zo slovenskej národnej pôdy. V prvom rade sa postarali o to, aby vyhnali učiteľov a profesorov, železničiarov, poštárov, osoby voľných povolaní ako lekárov, inžinierov, obchodníkov, ale i majiteľov nemovitého majetku, roľníkov a kolonistov.

Tento pohon sa vyznačoval bezohľadnosťou, brutalitou a Slováci naň doplatili aj životmi. Na takto vyčistené územie preložili školský inšpektorát z Debrecína do Košíc, a ten sa počas šiestich rokov usiloval o násilné urýchlené pomaďarčenie nemaďarského obyvateľstva a o jeho svätoštefanskú prevýchovu.

Maďarská vláda kryla Preverovacie komisie, v ktorých sedeli poprední iredentisti, vylievajúci si svoju zlosť na nevinných obetiach.

Imrédyho vláda vymenovala vodcu maďarskej menšiny Andora Jarossa z Československa za ministra bez torby a vybavila ho plnou mocou pre správu okupovaného územia. Tým sa osudy obyvateľstva na obsadenom území dostali do Jarossových rúk. Jaross a jeho tajomník Ölvedi János boli na okupovanom južnom Slovensku všemocnými pánmi. Ak Preverovacia komisia vydala raz preverovanému dekrét o nepreverení, mohol sa síce odvolať na vyššie inštancie a sám Horthy si ponechal v rukách prvostupňové rozhodnutie. Ale pre horthyovských Maďarov prinavrátení Maďari neboli dosť vlastenecký. Slováci na okupovaných územiach boli vystavení ešte väčšmi atrocitám. Tí, čo vstúpili do československých politických strán

a posielali svoje deti do slovenských škôl, boli mimoriadne postihnutí. Bolo predsa nezmyselné požadovať od Slovákov vernosť svätoštefanskej myšlienke, keď ju en bloc odmietali.

Povrchne pomaďarčení Slováci, ktorí boli súčasťou maďarskej menšiny v CSR, neboli na tom oveľa lepšie než Slováci. Počas šesťročnej okupácie podliehali previerkam a boli terčami neustálych útokov.

Obyvateľstvo obsadeného územia nenávidelo prisťahovalcov z materskej zeme „Anyaországu", horthyovského Maďarska a dokonca sa často vzájomne častovali necivilizovanými prezývkami. Napätie medzi ľudom sa stupňovalo a dochádzalo k častým incidentom. Antagonizmus narastal a nie div, že keď sa ľuďom črtala možnosť návratu do CSR, stavali sa k tomu pozitívne. Dúfali, že sa im prinavrátia staré-zlaté časy. Pravda tí, čo sa počas okupácie zle-nedobre exponovali, zo strachu, že by na svoju činnosť mohli doplatiť, v poslednej chvíli vytvorili komunistické podzemie a v chaotických časoch povstupovali do komunistickej strany. Z týchto pozícií sa po zmene po skončení vojny vrhli na svoje obete. Je anomálne, že Strana slovenskej národnej jednoty, ktorá počas šiestich rokov maďarskej okupácie udržiavala ochranu nad trištvrte miliónom Slovákov v Maďarsku, bola týmito ľuďmi obžalovaná z fašizmu. Tak napríklad v Košiciach pozatvárali funkcionárov tejto strany. Tak sa dostal do väzenia Július Groboň, Maďarmi prepustený správca školy v Cani a obvodný tajomník Strany slovenskej národnej jednoty. Vo väzení Groboň dostal škvrnitý týfus a len čo ho na zákrok dr. Vavra Srobára z väznice prepustili, zomrel.

Kým slovenskí komunisti a demokrati prekukli túto zlomyseľnú hru, očití svedkovia, ktorí by boli mohli poskytnúť pravdivé informácie o maďarskej okupácii, boli z politického života odstránení. Prevažná väčšina obyvateľstva prinavrátených území nesúhlasila s postupom maďarských komunistov. V komunistickej strane kamuflážovaní iredentisti dokonca našli v osobe Júliusa Lörincza svojho ochrancu. Lörinczove styky s francúzskymi, španielskymi, českými a slovenskými komunistami mu umožnili dostať maďarskú iredentu v zaobalenej forme na pretras. Na verejných zhromaždeniach vyšiel s farbou a celkom otvorene rečnil, že maďarská menšina sa nežiadala dobrovoľne do CSR, ale že bola pripojená k republike aj s územím. Lörincz, tuhý komunista a ešte väčší šovinista, zneužil svoje politické konexie v prospech maďarskej iredenty. Z takzvanej maďarskej menšiny si

podalo reslovakizačné prihlášky 300 000 ľudí. Boli to väčšinou povrchne pomaďarčení Slováci. Boli to práve oni, ktorí boli najviac nespokojní s horthyovským režimom a ich strata bola pre Lörincza neznesiteľná. Veď išlo o viac než polovicu takzvanej maďarskej menšiny, ktorá od roku 1918 nebola spokojná so svojím postavením, pretože bola nárazové zneužívaná pre maďarské iredentistické ciele a v dôsledku toho najviac na to doplácala.

Lörincz sa spojil s maďarským ministerským predsedom Rákosim. Rákosi v ovčom kožuchu predstavil v Moskve nutnosť zriadenia Kultúrneho zväzu maďarských pracujúcich v Československu (CSEMADOK). Moskva netušila, čo sa skrývalo za touto intervenciou a CSEMADOK schválila. CSEMADOK dostal do vena 100 členný ústredný výbor, platený a vydržiavaný štátom. Za štátne peniaze v oblasti slovensko-maďarských hraníc postavili 518 maďarských kultúrnych domov. Do týchto domov vymenovali tajomníkov a začali nábor členstva.

Podľa posledného sčítania ľudu v ČSSR, v rubrike maďarskej národnosti figuruje 576 617 osôb. Z týchto iba 83 700, čiže 14,5 percent sú členmi CSEMADOKu. Zvyšok, t.j. 492 917, čiže vyše 85 percent je v pasívnej rezistencii. Časťou tejto rezistencie je aj 300 000 reslovakizantov, väčšinou povrchne pomaďarčených Slovákov, ktorých Gyula Lörincz donútil odvolať ich reslovakizačné prihlášky. Po Lőrinczovej smrti CSEMADOK, suverénne ovládaný Miklósom Durayom, sa vytrvale stará o ich totálne pomaďarčenie. CSEMADOK sa vo svojej činnosti neprejavuje ako Kultúrny zväz maďarských pracujúcich, ale skôr ako zo zahraničia riadená politická strana. Nasvedčujú tomu aj Durayove zahraničné styky.

Súčasný Zalobný spis Slovákov z južného Slovenska svedčí o pozbavení ľudských práv a o neúnosnom utláčaní Slovákov na prinavrátenom území, okupovanom počas II. svetovej vojny, teda na slovenskej národnej pôde, v Slovenskej socialistickej republike, v ČSSR.

Nadišiel čas, aby sme otvorene skoncentrovali starostlivosť o týchto našich bratov a sestry. Ich výkrik je podobný ako ten počas Cernovskej masakry, keď maďarskí žandári vyhasili 15 slovenských životov. Koľko životov už doposiaľ pohltila maďarská iredenta? Maďari svojou už vyše 70 ročnou špeciálne menšinovou politikou sledujú definitívny zánik príslušníkov piatich nemaďarských národov vo Veľkom Maďarsku (Uhorsku). Táto zastaralá idea ako aj federácia podľa maďarského vzoru je nereálna, čo

potvrdili pomery v bývalom Uhorsku. Tu ide o genocídu piatich národov, medzi nimi aj o genocídu slovenského národa a o odcudzenie slovenskej národnej pôdy, ktorá je integrálnou súčasťou Slovenska, a preto je nedeliteľná. Túto posvätnú zem, zmáčanú slovenskou krvou si budeme brániť do posledného dychu. Keď nám túto zem horthyovské Maďarsko v roku 1940 chcelo obsadiť, poslanec Slovenského snemu Konštantín Culen 8. mája 1940 v sneme čo najrozhodnejšie vyhlásil:

„Slováci nechcú nikdy patriť pod svätoštefanskú korunu. A keby nás niekto nútil, nuž radšej zapálili by sme naše dediny, mestá, kostoly, školy a domovy a radšej do posledného muža dali sa pozabíjať, než znovu sa vrátiť do zväzku, ktorý bol horší než otroctvo."

Dr. Emanuel T. Böhm, New York, sept. 1988
(POHĽADY, Montreal, Kanada, SSVK)

Veľkomoravské záhady

Vráťme sa k Francúzom

Oni nám pomohli správne prečítať meno autora nápisu na trenčianskom brale. A to tak, že objavili v Alžíri (Zana, stará Diana veteranorum) metrový vápencový podstavec sochy s venovacím textom. Z neho vyplýva, že trenčiansky nápis o vítazstve Marka Surália a jeho syna Komoda nedal vyhotoviť nijaký Konstans — ako sa dlho tradovalo — ale Márkus Valérius Maximilánus. Objav publikoval roku 1953 francúzsky bádateľ L. Leschi a o tri roky neskôr obšírnejšie H. G. Pflaum. Vzápätí o tom písal J. Dobiáš v Archeologických rozhľadoch a Filologických listoch. No napriek tomu ešte aj roku 1971 v publikácii Naše dejiny v prameňoch sa uvádzalo staré čítanie autora trenčianskeho nápisu. A pokračujú v tom aj novší publicisti. Teda i u nás prenikajú informácie do povedomia odborníkov s veľkým oneskorením. Ak je to tak aj v iných vedných oblastiach...

Nemyslím si, že sme boli a sme pupkom sveta, ako sa nazdávali kedysi o svojej krajine Inkovia á svoje hlavné mesto tak aj nazvali — Cuzco. Nemyslím si, že priemerný Peruánec by mal vedieť, kde je Bratislava, čo sú Tatry a kto bol Svätopluk. Veď ani u nás nie každý vie, kde leží Caiamarca, čo je Machu Picchu a kto bol Manko Kapak. Na váhach sveta, na mincieri dejín nikdy nezavážime viac, ako je naša skutočná územno-hospodársko-duchovná sila. Ale to nás nezbavuje povinnosti šíriť povedomie o sebe, informovať svet. Neznalosť Francúzov a ďalších nie je len ich hriechom, ale predovšetkým naším.

Budhistický mních, zahľadený do svojho pupka a vidiaci v ňom nielen stred sveta, ale i stred vesmíru, vie vydržať mráz i horúčavu, vie sa urobiť svetom sám pre seba a tak dosiahnuť divy a zázraky. Pupkom nášho sveta nemôže byť pasívne rozjímanie, ale činorodosť, húževnaté úsilie vyrovnať sa vo všetkom svetovej špičke. Tak ako sa o to svojho času pokúsili naši predkovia z čias Veľkej Moravy.

Veľká Morava bola v Juhoslávii?

Pre našinca-súčasníka ďalšia nezmyselná otázka. No pred dvesto rokmi znela dosť oprávnene. Akosi sme už pozabudli, že okrem našej rieky Moravy je aj srbská, ba dokonca, že sú tam dve — Južná a Západná. Spojené sa vlievajú do Dunaja pod Belehradom, Popri tejto rieke viedla historická cesta do Byzancie; preto bola v povedomí ľudí rovnako, ba väčšmi ako naddunajská Morava.

Na územie juhoslovanskej Moravy situoval historickú Velkú Moravu Juraj Sklenár, doktor filozofie a prvý profesor rétoriky na bratislavskom arcigymnáziu v spise Vetussimus Magnae Moraviae situs... (O najstaršej polohe Veľkej Moravy — Bratislava, 1784). Podľa neho Veľká Morava bola na území starej rímskej provincie Mézie v oblasti juhoslovanskej Moravy a iba neskôr sa ríša rozšírila aj do Panónie (Maďarsko) a Dácie (Rumunsko). Tvrdí to len preto, ako zistil J. Tibenský v štúdii J. Sklenár a jeho spor s Katonom o rozlohe Veľkej Moravy (Historický zborník Matice slovenskej), 1947, aby mohol vyhlásiť:

— Vagi accolae non sunt redacti in servitutem Hungaris... (Obyvateľov Považia si Maďari nikdy nepodmanili).

Náramný paradox! Slovenský národovedec v záujme obrany svojho národa zastáva nesprávne stanovisko, kým jeho ideový súper S. Katona v prvom diele štyridsaťzväzkového spisu História critica primorum Hungariae ducum... (Kritické dejiny prvých uhorských kniežat, Budapešť 1778) správne umiestňuje Veľkú Moravu medzi Slovenské rudohorie a Českomoravskú vysočinu.

Sklenára ospravedlňuje nielen jeho národovectvo, ale aj vtedajšia nízka úroveň poznania. Neboli známe viaceré závažné dokumenty a — predovšetkým! — zem ešte nevydala archeológom svoje odpovede na množstvo nejasných otázok. Cím však ospravedlniť alebo aspoň vysvetliť takéto názory v druhej polovici 20. storočia? Zlomyselnosťou? Velikášskou ignoráciou faktov? Nesčítanosťou a neinformovanosťou? Nech je to, čo chce, zámer je jasný: dokázať, že Slováci nemajú historicky dané právo na svoju domovinu prinajmenšom od 6. storočia, ale že sú len oneskorenými prišelcami, ktorí sa pod Tatry dostali akýmsi čudným omylom a osudovou náhodou voľakedy v 10. či v niektorom neskoršom storočí...

Imre Boba a jeho výmysly

Novodobým vyznávačom teórie o situovaní Veľkej Moravy na území Juhoslávie sa stal Imre Boba. A už má aj sekundantov, napríklad salzburského univerzitného profesora Kronsteinera.

— Die seltsame Theorie stammt von dem in Amerika lebenden Ungarn Imre Boba, der offenbar nicht zugeben konnte, dass jemal im Umkreis der Magyarén erwähnungswiirdige Slawen gewohnt hätten — píše Viktor Meier v Züricher Zeitung pri príležitosti tisícstého výročia Metodovej smrti 6. 4. 1985. (Táto teória pochádza od Imre Bobu, Maďara žijúceho v USA, ktorý zrejme nechce pripustiť, že kedysi žili na maďarskom území nejakí Slovania.)

Svoju „teóriu" (ale tie úvodzovky by patrili aj k slovu „svoju") vyložil Imre Boba najmä v knihe Moravia's history reconsidered and reinterpretation of medieval sources associated with the mission of saint Cyril and saint Methodius (Prehodnotené dejiny Moravy a nový výklad stredovekých prameňov v súvislosti s misiou svätého Cyrila a svätého Metoda — Haag 1971).

S touto publikáciou som sa zoznámil v Sofii, kam som šiel študovať knižnice a najmä Bibliotéku Cyrila a Metoda. Tam človek nájde všetko, čo sa týka solúnskych bratov.

— Historická Morava, v ktorej pôsobili Konštantín a Metod, bola v ob lasti juhoslovanskej Moravy — tvrdí Imre Boba.

Ide teda o územie zhruba v trojuholníku Belehrad — Titovo Užice — Skopje. Novodobému Herostratovi nijako neprekáža, že spomínané kraje v 9. storočí patrili zväčša k Bulharskej ríši, že dobové historické pramene hovoria o Svätoplukovi v súvislosti v Nitrou, že pápežské listiny vo veci solúnskych bratov sú adresované tomuto vládcovi, a nie bulharskému Borisovi-Michalovi či srbským alebo chorvátskym kniežatám tej doby, o ktorých takisto máme spoľahlivé údaje.

Pochybná originalita

Vo svojich „dôkazoch" sa Imre Boba opiera o niektoré údaje z uhorských kroník, ktoré sú viac historickými rozprávkami ako vecným

záznamom, a o tvrdenie tzv. Bavorského geografa. Tento autor z 9. storočia zostavil Opis krajín a hradísk na sever od Dunaja. Moravanov pozmá dvojakých: Marharov a Merehanov. Imre Boba tvrdí, že jedni sú naddunajskí a druhí poddunajskí, čiže srbskí.

—Hypotéza, že prvom prípade šlo o Moravu na sever od Dunaja a v druhom prípade o srbskú Moravu na juh od Dunaja, predpokladá Itri omyly — sumuje J. Kuzmĺk vo svojom Slovníku starovekých a stredo vekých autorov, prameňov a knižných skriptorov so slovenskými vzťahmi (Martin, 1983); — Srbská Morava je kraj na juh od Dunaja, nikdy nesiusedila s Franskou ríšou a spomínaný Bavorský geograf nemohol vynechať Nitriansko, ktoré vtedajší autori uvádzajú v rozličných súvislostiach ako zvláštne, osobitné kniežatstvo. Takisto neobstojí predpoklad, že Merehani boli nejakí moravskí Slovania v Panónii, lebo Panónia leží pod Dunajoim a Geograf píše výslovne len o krajinách nad Dunajom.

Sú však aj iné dôkazy. Vo vranských análoch — ktoré nám nikdy neboli naklonené — sa menovite uvádza Nitrava (Nitra), Dowina (Devín), Brezalauspurch (Bratislava). Čierne na bielom v nich stojí, že salzburský arcibiskup Adalrám vysvätil kniežaťu Pribinovi kostol:

—... ultra Danubium in sua proprietate loco vocato Nitrava (nad Dunajom v jeho sídelnom meste zvanom Nitrava).

Nikto nikdy sa ešte ani len nepokúsil dokázať, že historická Nitra nie je totožná s dnešnou. Nikto? Pravdaže — okrem Imre Bobu. Istotou jeho pseudovedeckých názorov neotriasli ani veľkolepé archeologické objavy v Mikulčiciach, v Starom meste — Uherskom Hradišti, na Devíne, v Bratislave, v Nitre, v Ducovom, v Michalovciach, atď. Zdá sa, že jeho životným programom sa stala obrana nezmyslu a výmyslu. Na druhom medzinárodnom kongrese bulharistiky (Sofia 23. 5.-3. 6. 1986) ostentatívne vyhlásil:

—In several studiel I háve made attemps to show that the realm associated with Moimar, Rastislav and Svetopolk and the jurisdictional territory of Methodius were located south of the Danube... (Vo viacerých štúdiách som sa pokúsil ukázať, že krajina spojená s Mojmírom, Rastislavom a Svätoplukom, ako aj Metodovo jurisdikčné územie bolo situované južne od Dunaja...)

Je príznačné, že na spomínanom kongrese nebol nijaký slovenský vedec. No keby aj bol, vôbec nie som si istý, ba oprávnene pochybujem, či by bol

s Bobovými nezmyslami polemizoval. Nielen „človek je taký", aj my sme takí. Akoby sme nevedeli, že nemému dieťaťu ani vlastná matka nerozumie.

Milan Ferko
(Literárny týždenník)

Na obranu Veľkej Moravy

Niektorí historici z krajín susediacich so Slovenskom sa z rôznych dôvodov snažia alebo popierať existenciu Veľkej Moravy, alebo ju relokovať na iné územie, napríklad do Srbska, veď aj tam tečie rieka Morava. Keby sa problematika existencie Veľkej Moravy mala opierať len o pramene našich historikov, mohli by vzniknúť pochybnosti. Ale kompletná história Veľkej Moravy je zachytená v Bavorskej a Korutánskej kronike. Prečo? Pretože Morava susedila s Korutánskom a Bavorskom, súčasťami Franskej ríše. Územie Srbska susedilo s ríšou Byzantskou a keby Veľká Morava bola vznikla tam, podobné záznamy by boli v Byzantskej kronike. Je teda ponad akúkoľvek špekuláciu, že by, ako Samova ríša, tak aj Veľká Morava, nevznikli na našom území. Napokon, Srbi sa odjakživa nazývali Srbmi a nie Slovienmi a tak isto aj Česi.

Chcel by som prejsť teraz k ďalšiemu problému: Niektorí maďarskí historici sa snažia privlastňovať si domovské právo na Strednú Európu, že vraj, ako potomci Hunov a Avarov, tu boli vlastne ešte pred Slovanmi. Zase omyl. Uralo—Altajské jazykové spoločenstvo tvorí akúsi príbuznosť, ktorá je však oveľa rôznorodejšia než príbuznosť, Indoeurópska. My si môžeme odôvodniť naše právo na Strednú Eurúpu od Skýtov indoiránskeho, či v širšom zmysle indoeurópskeho pôvodu a od Dákov, výlučne etnických Európanov, ktorých sídla boli v Strednej Európe dávno pred Hunmi a Avarmi. Nakoniec zaujímavá príbuznosť medzi sanskritom a slovanskými jazykmi dokazuje nielen to, že história Slovanov je oveľa staršia, než čo je známe zo západných prameňov, ale aj to, že príbuznosť medzi slovanskými a indickými jazykmi je oveľa bližšia, ako sa predpokladalo. A teda indoeurópska jazyková rodina je si celkove bližšia než uralo—altajská, do ktorej popri Maďaroch a Fínoch patria aj vyhynuté kmene Hunov a Avarov. Uralo—altajské jazykové spoločenstvo sa delí do skupín:

a) Ugrofíhskej, kde popri fíhštine jediným reprezentantom Ugrov sú Maďari;

b) Mongolskej jazykovej skupiny, do ktorej patrili i vymretí Huni;

c) Turko-tatárskej skupiny, do ktorej patrili tiež už vymretí Avari;

d) Tunguzskej skupiny, do ktorej patrí dnes vymierajúci jazyk Mandžurov v Cúie.

v Prahe a vo Viedni; o ich „ceste" uvádzam podrobnosti v knihe Syn sveta, ktorá práve vyšla vo vydavateľstve Tatran (ku Kráľovi autorsky pripisujem aj ďalšie dve anonymné agitky Pieseň slobodného sedliaka a Krvavá kosba — s týmto básnickým kvartetom sa Janko Kráľ už 25. marca 1848 dostáva do Hontu a vyprovokuje tu protifeudálnu rebéliu, celkom v zmysle svojich svojských direktív „povstaňme hneď — nič nečakať...");

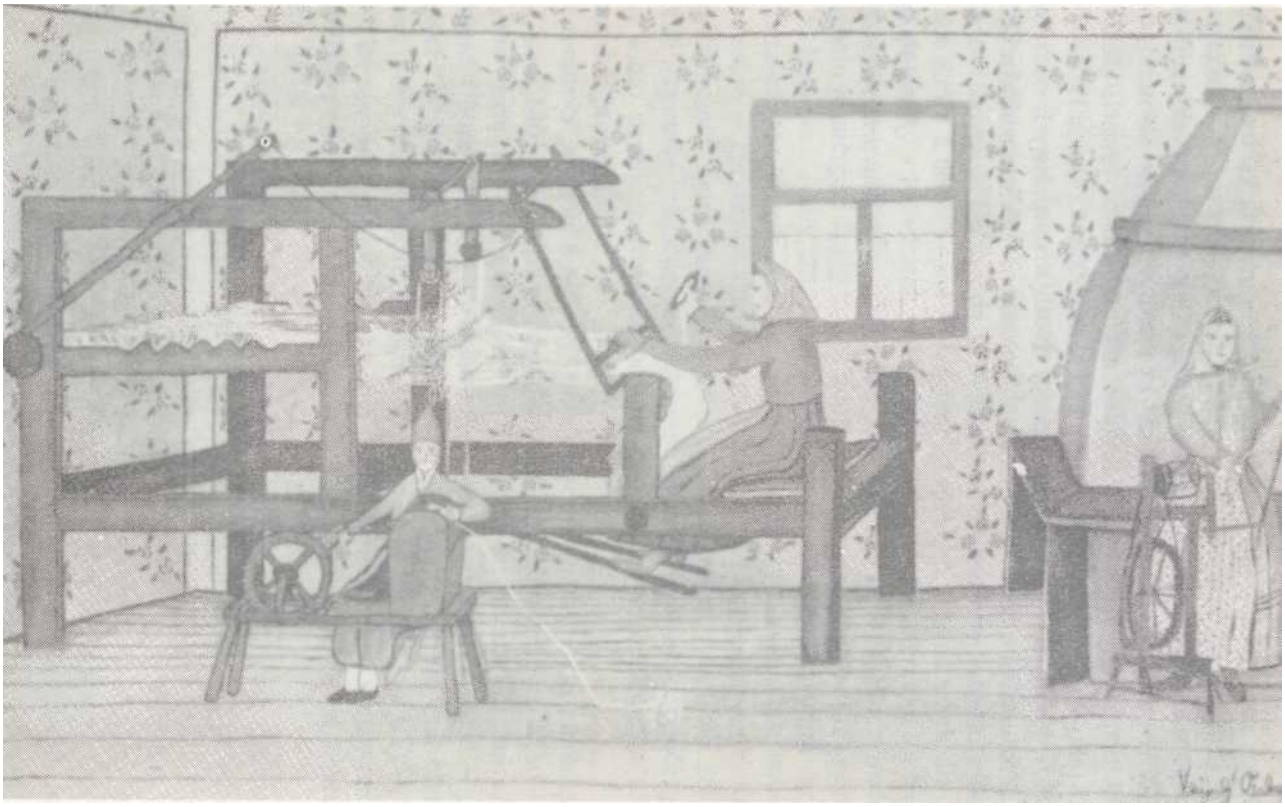
O necelé dva mesiace, 10. mája 1848, schádza sa v Liptovskom Mikuláši — Ondrášovej početné zhromaždenie Slovákov, ktoré prijíma známe Žiadosti slovenského národa v 14 bodoch (dvanásty bod žiada oslobodiť Janka Kráľa a učiteľa Jána Rotaridesa „z ťažkého väzenia v Šahách... že ľud slovenský v Príbelciach pred verejne oznámeným zákonom ku hájeniu jeho slobôd povzbudzovali"). Pre zvýraznenie slovenského národného symbolu je určujúci ôsmy bod Žiadostí — „rovnosti národnej duchom ve dení žiadame..., aby slovenský národ svoju národnosť svojimi farbami a zástavami označovať smel bez prekážky; zástavy červenobiele máme za älovenskie — červenobielozelenie za maďarskie; zástavy červenobielozele-oie s címerom uhorským za krajinskie". Tak sa potom v septemri 1848 na pečati Slovenskej národnej rady objavuje „címer" slovenský: nepočetné lis tiny tohto prvého národného orgánu znak dôsledne realizujú, a tak ho vlastne aj propagujú...

Po desaťročí „suchoty a nemoty" nové slovenské národné zhromaždenie 6. a 7. júna 1861 v Martine prijalo Memorandum národa slovenského — ale v jeho texte sa už nespomína osobitná slovenská zástava ani címer: v rámci Uhorska sa požadoval len národnostne vykrojený dištrikt — „Slovenské Okolie". Emblém s tromi vŕškami a dvojkrížom sa však objavuje hneď o dva roky v pečati Matice slovenskej (reprodukcia aj v LT) — používal sa nie iba v listovom styku, ale majú ho realizované všetky matičné publikácie až do násilného maďaronskeho rozrumenia Matice slovenskej roku 1875.

Ako a čo teda so slovenským národným znakom? „Silu národného znaku má len ten, s ktorým národ po stáročia žil a ktorý skutočne považuje za svoj" — píše v závere úvahy Ladislav Vrteľ. V súčasnosti je veľmi vhodná situácia vyriešiť tento chúlostivý problém — pripravuje sa totiž text novej ústavy ČSSR. Nová ústava ČSSR by mala ustanoviť aj oficiálny štátny znak ČSSR: myslím si, že v rámci československej socialistickej federácie by mal byť tento znak zložený z oboch oficiálnych znakov dvoch rovno-

právnych národných republík. Slovenský národný znak by mal vychádzať zo stáročnej, ba až dobre vyše tisícročnej tradície „cúneru" Slovenska (niekedy Horného Uhorska) a Slovákov. Ale tento jankokráľovský „erb slovenský — na troch vŕškoch zlatý kríž" by mal byť v novom štátnom znaku ČSSR realizovaný nie asymetricky ako miniemblém na prsiach „Českého leva" (ako to bolo v československom štátnom znaku v rokoch 1918—1939 a 1945—1960), ale oba historické znaky dvoch rovnoprávnych národných republík — CSR a SSR — by mali byť umiestnené v štátnom znaku ČSSR symetricky a rovnocenne vedľa seba.

Pavol Vongrej
(Literárny týždenník)

„Hnaní citom spolupatričností..."

Hlavné mesto Argentíny, Buenos Aires sa v rokoch 1921—1923 stalo vstupnou bránou slovenských vysťahovalcov, ktorí po obmedzení vysťahovalectva do USA smerovali do Argentíny, často označovanej za zem budúcnosti. Z tisícok krajanov Časť natrvalo zakotvila v tomto meste a ďalší hľadali šťastie hlboko vo vnútrozemí, na rozsiahlych územiach provincie Chaco, kde klčovali pralesy a skultúrňovali pôdu, či v južnej časti provincie Veronica a Berisso, ale aj v provinciách Comodoro Rivadaria, Plaza Huincul, Ria Negro, Córdoba, Missiones, Santiago del Estero a San Juan.

Buenos Aires sa i napriek roztrúsenosti slovenských krajanov po celej Argentíne, ale aj v iných juhoamerických štátoch stalo strediskom spolkového a kultúrneho života Slovákov v Južnej Amerike.

Spočiatku sa Slováci organizovali v českých spolkoch. Po prílive novej vysťahovaleckej vlny sa rozhodli založiť samostatný slovenský spolok. V Buenos Aires sa dňa 5. 12. 1926 za účasti delegátov z rôznych provincií konalo zakladajúce valné zhromaždenie. Pre prevažnú časť robotníkov z radov krajanov sa rozhodli založiť Slovenský robotnícky spolok. Pre veľký záujem o organizovanie sa ďalších krajanov premenovali názov spolku roku 1930 na Slovenský spolok, ktorý sa stal centrálnou slovenskou organizáciou združujúcou Slovákov bez rozdielu náboženského a politického presvedčenia. Po prekonaní prekážok v prvých rokoch existencie spolku sa Slovenský spolok stal miestom, kde si krajania riešili otázky sociálnej výpomoci, podpory, pomáhali si pri hľadaní zamestnania, ubytovania. Roku 1932 založili pri spolku sprostredkovateľnu práce a verejnú stravovňu pre nezamestnaných krajanov.

Cieľom spolku bolo aj národné a kultúrne povznesenie slovenských vysťahovalcov. Pri Slovenskom spolku založili Ochotnícky odbor, v ktorom účinkoval divadelný a spevácky krúžok, tlačový odbor ktorého úlohou bolo vydávanie časopisov a kalendárov. Úspech organizovania sa v Slovenskom spolku podnietil krajanov z odľahlých častí Južnej Ameriky i Argentíny založiť si odbočky Slovenského spolku, v hlavnom meste Uruguaja Montevideu, juhoargentínskom meste Comodoro Rivadaria, Avellande a i.

Spojovacím článkom všetkých členov Slovenského spolku, ako aj všetkých slovenských krajanov bol časopis „Slovenský ľud", ktorý vydával

Slovenský spolok v Buenos Aires. Prvé číslo časopisu vyšlo 29. 11. 1929 na ôsmich stranách. V podtitule časopisu sa zdôrazňovalo, že je to jediný slovenský časopis v Južnej Amerike. V prvých číslach časopisu redaktori oznamujú: „Našimi novinami dávame verejnosti na vedomie naše bolesti a trpkosti, naše túžby a potreby, našimi novinami živíme ducha našich predkov bez náboženského a politického rozdielu".

Výstižný názov časopisu „Slovenský ľud", chce zdôrazniť, že „nepatrí ani jednej strane, triede, jednotlivcom — patrí ľudu, ktorý sa označuje spoločným menom - SLOVÁK."

Časopis Slovenský ľud si predplácali Slováci v celej Argentíne, Brazílii, Uruguaji, Chile. Redakcia mala svojich dopisovateľov z celej Južnej Ameriky i z Československa.

Správy, ktoré prichádzali do redakcie z ďalekej domoviny a ktoré potom odtlačili v časopise, neostávali u krajanov bez odozvy. Prostredníctvom časopisu sa dozvedali aj o živote Slovákov žijúcich všade vo svete. Takto sa k nim dostali aj správy o postavení Slovákov v Maďarsku, ktorým horthyovský režim v 30-tych rokoch upieral tie najzákladnejšie národnostné práva.

Súc sami v ťažkom položení v boji za každodenný chlieb v časoch hospodárskej krízy, s trpkosťou prijali správy o postavení Slovákov v Maďarsku. Z vlastnej skúsenosti vedeli, čo pre nich znamenala krajanská organizácia, čítanie vlastnej slovenskej tlače, ktorá bola často jediným pojítkom s domovinou.

Roku 1931 sa členovia Slovenského spolku rozhodli organizovať v jednotlivých mestách, kde žili slovenskí krajania, protestné zhromaždenia proti utláčaniu Slovákov v Maďarsku. Dňa 21. 6. 1931 sa konalo protestné zhromaždenie slovenských vysťahovalcov v Berisso, v ten istý deň v uruguajskom hlavnom meste Montevideo, dňa 28. 6. 1931 v Buenos Aires. Manifestačné zhromaždenia postupne organizovali krajania po celej Južnej Amerike.

Protestným zhromaždeniam predchádzali výzvy v časopise Slovenský ľud, ako aj protestné články krajanov. V časopise zo dňa 10. 6. 1931 čítame tieto slová:

„My, ktorí sa nachádzame ďaleko od vlasti, držíme si za povinnosť i odtiaľto pripojiť sa k protestom poriadaným všetkými Slovákmi na ktoromkoľvek mieste sveta proti krivdám a nepráviu, ktoré sa v Maďarsku na na-

šich bratoch pásu. Hnaní citom spolupatričnosti s tými, ktorým je odopierané všetko, čo my považujeme za najsvätejší majetok, hnaní bratskou láskou k našim, ktorí stí synovia tej istej matky slovenskej, poriadame protestné zhromaždenia na tízemí tejto krajiny, aby sme svojím protestom vliali sily a vytrvalosti bratom, rodákom v Maďarsku. Protestujeme všetci bez rozdielu za práva našich."

Do redakcie časopisu Slovenský ľud v Buenos Aires prichádzali protestné listy od krajanov z celej Južnej Ameriky. Pre veľké množstvo protestných článkov, zaslaných textov rezoltícií z protestných zhromaždení museli mimoriadne rozšíriť počet strán časopisu z ôsmich na dvanásť strán. Boli to protesty nielen členov Slovenského spolku, ale prejavy v mene dvadsaťtisícovej krajanskej verejnosti žijúcej v tomto období v Argentíne.

V texte rezoltície z protestného zhromaždenia v Buenos Aires uverejnenej v Slovenskom ľude 30. 6. 1931 krajania žiadajtí, aby prostredníctvom ústredia Slovenskej ligy v Bratislave text rezoltície predložilo Ministerstvo zahraničných veď ČSR Spoločnosti národov v Ženeve.

Pri záverečnom hodnotení protestných zhromaždení redaktor Slovenského ľudu Stanislav Kuzma v časopise dodáva: „My nemáme v úmysle iný národ hanobiť a cudzím majetkom sa obohatiť. My len spravodlivosť a ľudské práva chceme vydobyť pre našich bratov."

K protestom sa pridali aj niektoré ďalšie československé spolky v Argentíne. O situácii Slovákov v Maďarsku prinášal články aj časopis „Vestník československý" vydávaný od roku 1927 v Buenos Aires. V čase konania protestných zhromaždení uverejnili v tomto časopise aj báseň krajanského činiteľa Stanislava Kuzmu, v závere ktorej autor prevoláva:

Vaše hriešne skutky tu do sveta kričia
Slováci v Argentíne hlasito volajú. Nuž,
čuj svete celý, túto smutnú pravdu, 250
tisíc Slovákov žije v Maďarsku a práv
nemajú.

Prešlo takmer 60 rokov od tohto počinu argentínskych Slovákov, ktorým preukázali spolupatričnosť so slovenským ľudom v Maďarsku. Ceníme si tento prejav o to viac, že ju prejavili krajania, ktorých tídel v tvrdých prírodných a sociálnych podmienkach v ďalekej Južnej Amerike bol jeden z najťažších. Avšak možnosť slobodného národného prejavu v ďalekej cu-

džine, aktivita v krajanskej organizácii, možnosť sledovania vlastnej tlače v rodnom jazyku im dodávala síl spoločne prekonávať tieto prekážky s pocitom, ako to vyjadril v časopise Slovenský ľud jeden zo slovenských vysťahovalcov v Argentíne: „... že sme nežili nadarmo, že sme si svoje národné povedomie posilňovali a spoločne sa radovali, ba aj trpeli. To vedomie nás hreje a blaží nekonečne."

Ľubica Bartalská
Odbor pre zahraničných Slovákov
MS, Bratislava

O životnej a vedeckej dráhe Alexandra Zderku

„Dušon patentu je môj objav"

Na podnet činnosti *Literárnej sekcie DZSM* v januári 1987 Alexander Zderka založil pri DZSM *Prírodovedeckú sekciu.* Na návrh vedenia PS v máji 1989 sa uskutočnilo prvé spoločné zasadnutie týchto dvoch sekcií, ktoré o. i. prieniesli uznesenie o tom, že kým sa založí časopis Prírodovedeckej sekcie, zatiaF v našom časopise postupne uverejníme anotáciu hlavnejších vedeckých diel členov PS. Začiatkom tohto nášho propagačného podujatia uverejňujeme zoznam vybraných prác a niekoľko hlavnejších údajov zo životnej a vedeckej dráhy Alexandra Zderku.

Ked som ho navštívil v *Štátnom ústave haematológie a krvnej transfúzie,* kde pracuje ako vedúci *Vývojového úseku,* o sebe mi rozprával takto:

„Keď som absolvoval odbor biológia-chémia na *Prírodovedeckej fakulte Univerzity Eötvösei Loránda* v Budapešti (1951), hned ako novopečeného stredoškolského profesora ma chceli zamestnať v *straníckom výbore hlavného mesta.* Keď som túto „lichotivú" ponuku neprijal, poslali ma na koberec k ministrovi školstva J. Darvasovi. Na jeho vytrvalé naliehanie som sa vytrvale vyhováral, aby mi dal možnosť najprv na získanie pedagogickej praxe. Stále som mal totiž pred očami vykolajený život môjho otca, šarišápskeho baníka, bývalého partizána, neskôr neposlušného „kádra" Mateja Rákosiho. Poznajúc jeho osudy, niečo ma pudové odraďovalo od akej- \ kolVek politickej kariéry. To som totiž už aj vtedy vedel, ž v takých discip- í linách, aké sú spoločenské vedy a filozofia, v ktorých klasici ako nejaké absolútne autority už všetko vyjavili, vedecká výskumná práca nemá nijaké miesto. Preto som zostal verný biochémii a katedre.

V prvých rokoch mojej dráhy (1951—1956) som pracoval v biochemickom laboratóriu na *Katedre genetiky Prírodovedeckej fakulty ELTE,* kde som sa zaoberal enzymológiou. Potom rok som pracoval na Csepeli v konzervárni *Mirelit,* ďalší som strávil vyučovaním mojich odborov na *Gymnáziu Kölcseyho.* Čoskoro som začal cítiť potrebu vrátiť sa do oblasti biochemického výskumu, preto od r. 1958 som sa zamestnal v *Štátnom ústave haematológie a krvnej transfúzie* v Budapešti, kde pracujem až podnes. Tu, ako vedúci *Vývojového úseku Oddelenia pre frakcionovanie proteinov krvnej plazmy* som začal vyvíjať novú technológiu. Podarilo sa mi vypracovať jedinečnú technológiu, ktorou sa dnes už vyrábajú dvojaké bielko-

viny, albumin a imunoglobulin, na čo môj 6-členný team dostal aj výrobný patent.

Trpké skúsenosti z môjho a otcovho života v neslovenskom prostredí živelnou silou vzbudili vo mne pocit príslušnosti k slovenskej národnej menšine. Prihlásil som sa na administrácii DZSM a s veľkou ochotou som ponúkol svoju pomoc svojej národnosti. Keď som zbadal, s akými obrovskými tažkosťami zápasia naši slovenskí spisovatelia pre nedostatok národnostných čitateľov a intelektuálov, chcel som im nejako pomôcť v ich bojoch proti neblahým dôsledkom falošnej národnostnej politiky. Navrhol som založiť pri DZSM Prírodovedeckú sekciu, ktorej som predsedom od jej založenia (1988)."

Alexander Zderka svojou odbornou pripravenosťou, usilovnou a neúnavnou prácou, resp. svojimi objavmi v oblasti vedy a technológie si získal odbornú autoritu tak doma ako i v zahraničí. Na svojom pracovisku si vydobyl morálne a hmotné uznanie, ktoré mu dáva pevný základ a veľa síl k boju za demokratickú prestavbu a rovnoprávnosť tak vo väčšinovej ako i menšinovej spoločnosti. A v tomto svojom boji je práve taký dôsledný priamy a spravodlivý ako bol jeho nebohý otec Ján Zderka, s ktorým spolu bojoval ako partizán proti totalitárnej moci nemeckého nacizmu ako aktívny člen odbojovej skupiny šarišápskych baníkov.

Alexander Kormoš

Vybrané publikácie Alexandra Zderku

1. *Sándor Zgyerka:* Zhotovenie roztoku bezvfrusových plazmových proteinov pomocou polykremikových kyselín
   Patent, 1959
2. *Ákos Lánczy, Sándor Zgyerka:* Údaje o vlastnostiach jednotlivých ko vov a plazmových bielkovín, spôsobujúcich spoločný pyrogénny efekt
   Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet, Jubileumi Kongresz- szus, 1960
3. *Sándor Zgyerka:* Zhotovenie roztoku bezvírusových plazmových proteinov
   Haematologia Hungarica, Tomus 1. Fasciculus 2., 1961
4. *Sándor Zgyerka, Ernő Novák, Zsuzsa Kőszeghyová, Pál Dobó:* Skúse nosti z výroby pasterizovaných plazmových bielkovín pomocou polykremi kových kyselín
   Vegyészkonferencia, II. kötet 38., 1—8. oldal, 1966
5. *Sándor Zgyerka, Ernő Novák, László Csipán, Zsuzsa Kőszeghyová, Pál Dobó:* Frakcionation of Plasma Proteins on rivanol, ion exchange resins, polysilicic acids and alcohol
   Symposium Frakcionation and immunochemistry of plasma proteins, Várna, 1972
6. *Sándor Zgyerka, Mátyás Jakab, László Csipán, Pál Dobó, Ferenc Haskó, Ernő Novák:* Protein frakcionation from blood plasma with 2-ethoxy-6, 9-diaminoacridine
   Proceedings of the 20th Hungárián annual meeting for biochemistry, 1980
7. *Mátyás Jakab, Sándor Zgyerka, László Csipán, FerencHaskó:* Produk ción of humán IgG and Transferrin with 2-ethoxy-6,9-diaminoacridine and ion exchange chromatography
   Proceedings of the 20th Hungárián annual meeting for biochemistry, 1980
8. *Sándor Zgyerka, Ernő Novák, Zsuzsa Kőszeghy, Pál Dobó:* Iskusrva produkcije pasterizovanog rastvora plasma-proteina pomocu plisilicijumovih kiselina
   Bilten Transfuzije, Jugoslavija, 1966
9. *Sándor Zgyerka, Ferenc Haskó, Péter Richter, Márta Csomaová, Kál mán Bartha:* Výrobný postup čistenia albumina pomocou kombinácie mastných kyselín a kromatografie
   Patent, 1989

10. *Alexander Zderka a kol.:* Výrobný postup čistenia plazmových bielkovín s kombináciou 2-ethoxy-6,9-diamino acridinom a kromatografie, s osobitným vzhľadom na anti-D IgG
Pod patentovaním, 1988

I. stretnutie krajanských spisovateľov v Bratislave

Zväz slovenských spisovateľov usporiadal v dňoch 16. až 20. októbra prvé stretnutie slovenských spisovatelbv z Juhoslávie, Rumunska a Maďarska, na ktorom slovenskú literatúru v Maďarsku reprezentovala osemčlenná delegácia. Účastníci podujatia sa stretli s redaktormi slovenských literárnych časopisov, so zástupcami Matice slovenskej ako i s pedagógmi, vysokoškolskými poslucháčmi a kultúrnymi pracovníkmi v Nitre a Trečíne.
Na stetnutí boli prítomní aj John Hvásta, predstaviteľ amerických a Hja Čičvak, predstaviteľ kanadských Slovákov.

Predstavitelia protipólov si podali ruky

Na pozvanie Zväzu slovenských spisovateľov .v októbri 1989 hosfovala na Slovensku delegácia slovenských spisovateľov z Maďarska. Z iniciatívy Maďarského kultúrneho strediska v Bratislave sa jej členovia stretli s niektorými spisovateľmi a ďalšími predstaviteľmi intelektuálneho života tamojšej maďarskej národnej menšiny. Účastníci priateľského stretnutia sa uzniesli na tom, že vynaložia spoločné úsilia o prehľbenie vzájomných vzťahov medzi našimi krajinami a o realizáciu národnostných práv. Hodlajú pôsobiť so zvýšenou zodpovednosťou v tom zmysle, aby národnostné menšiny nemohli byť zámienkou k roznecovaniu rozporov medzi našimi národmi. Svoj vzájomný dialóg nadväzujú v nádeji, že spoločné problémy možno riešiť iba v duchu vzájomnej znášanlivosti. Obe strany vyjadrili presvedčenie, že podobné stretnutia by sa mali stať v budúcnosti pravidlom.
Za Slovákov v Maďarsku sa stretnutia zúčastnili Zoltán B. Valkán, Juraj Dolnozemský, Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Oldfich Kníchal, Alexander Kormoš, Ondrej Medveď a Gregor Papuček; za Maďarov na Slovensku László Dobos, Gyula Duba, dr. Iván Gyurcsik, Ferenc Keszeli, Lajos Klimits, Károly Kövesdi, Dr. Rezső Szabó a Árpád Tőzsér.
Prítomní boli aj konzul MR Lajos Váradi a riaditeľ Maďarského kultúrneho strediska László Kiss.

Návšteva v Matici slovenskej

Na pozvanie Matice slovenskej v dňoch 23.-27. októbra zavítali na Slovensko predseda DZSM dr. Matej Sipický, generálna tajomníčka zväzu Mária Jakabova a tajomník dr. Július Alt Počas svojej návštevy sa medziiným stretli aj s predstaviteľmi Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej -republiky, s ktorými rokovali o možnostiach pomoci pri výchove našej slovenskej inteligencie. 25. októbra navštívili mesto Martin, kde sa zúčastnili na tlačovej konferencii na tému Život Slovákov v Maďarsku.

SPoSME

V 8. čísle časopisu Zväzu slovenských spisovateľov Slovenské pohľady je uverejnená recen zia spisovateľa Petra Andrušku o prvých číslach literárneho a kultúrno-spoločenského časo pisu DZSM SME (pod titulkom SME) ako i úvaha redaktora Ľudových novín Oldíicha Kníchala o kritériách literatúry národnostnej menšiny pod titulkom Regionálnosť verzus univerzálnosť. Toto číslo Slovenských pohľadov prináša aj článok Gregora Papučka O de-Jiormovaní našich priezvisk a výber z poézie Márie Fazekašovej a Alexandra Kormoša. Pred 117 rokmi, v r. 1872, sa narodil vynikajúci predstaviteľ maďarskej jazykovedy, profesor slavistiky, člen Maďarskej akadémie vied Ján Melich. Pri príležitosti tohto jubilea odkryli v Sarvaši pamätnú tabuľu, ktorú na rodnom dome jazykovedca umiestnil kruh priateľov mesta a kruh priateľov sarvašských abiturientov. Slávnostný prejav mal predseda mestskej rady dr. Antal Szántosi. Pripomenul, že J. Melich zostal vždy verný svojmu rodisku, preto ho mesto v r. 1939 prijalo za čestného občana a kruh priateľov Sarvaša previezol v tomto roku jeho telesné pozostatky do rodného mesta.

Medzinárodné stretnutie národností

XTV. stretnutie národností susedných krajín sa konalo 20. až 22. októbra v Šoprone (Sop-ron).
Takéto stretnutia sa konajú od r. 1976 raz ročne, vždy v inej krajine. Doteraz sa týchto stret-nutí zúčastňovalo päť krajín, Juhoslávia, Rakúsko, Taliansko, Švajčiarsko a Maďarsko. Té-mu konferencie určia vždy na predošlom stretnutí, pritom vyberú vždy takú, ktorá je v da-nom období z hľadiska národností najaktuálnejšia. Na sopronskej konferencii prerokovávali tému Ľudské práva a národnostné menšiny, ktorú určila minuloročná konferencia, poriada-ná vlani vo Švajčiarsku. Cieľom týchto akcií je nadväzovanie kontaktov, výmena informácií a posilňovanie súdržnosti medzi národnostnými menšinami v spomínaných krajinách. Toho-ročná konferencia umožnila jej účastníkom aj to, aby sa v prestávke rokovania zoznamovali s každodenným životom a problémami národností žijúcich v okolí Šopronu. Na konferencii boli zastúpené aj národnostné zväzy Juhoslovanov, Nemcov a Slovákov žijúcich v našej vlasti.

Medzinárodná konferencia o nemeckej národnej menšine v Maďarsku

V dňoch 25. až 27. júla sa konala v Szekszárdé medzinárodná konferencia na tému Minu losť a prítomnosť nemeckej národnosti v Maďarsku. Podujatie bolo pokračovaním kolokvia usporiadaného vlani v Nemeckej spolkovej republike, ktoré si vytýčilo za cieľ odhaliť naj staršie dejiny nemeckej národnosti v Maďarsku. V prvý deň námestník ministra vzdelávania, predseda Demokratického zväzu Nemcov v Maďarsku dr. Károly Manherz prednášal o vzťahu materinský jazyk — Fudová kultúra — vedomie identity. Učastnfci si vypočuli aj prednášku o situácii nemeckej menšiny vo východnej Európe a o príprave národnostného zákona v MR. Nasledujúce dva dni sa prejavil mimoriadne veľký záujem o prednášky histo rikov Lóránda Tilkovszkého o situácii nemeckej národnosti v r. 1919—1945 a dr. Imama Éberla z NSR o kultúrnych, politických a hospodárskych následkoch vyhostenia Nemcov z Maďarska po r. 1945. Konferencia sa uskutočnila v spolupráci s Maďarským kultúrnym ústavom a s Juhovýchodným európskym spoločenstvom v Mníchove. Materiály konferencie vyjdú knižne v nemčine a maďarčine, pravdepodobne v roku 1990.

Zasadanie maďarsko—československej komisie historikov

V dňoch 19. až 21. septembra sa v Békéšskej Čabe konalo 20. zasadnutie maďarsko—československej komisie historikov. V rámci podujatia sa v békéščabianskej slovenskej škole uskutočnila beseda o histórii Slovákov žijúcich v Maďarsku a o jej aktuálnych otázkach. Na besede DZSM zastupovala generálna tajomníčke Mária Jakabova.

Organizácia slovenskej mládeže nezávislá

6. októbra sa konalo v Budapešti prvé zasadnutie Prípravného výboru samostatnej nezávislej Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku, aby vypracoval návrh jej stanov a plán činnosti. Hlavnou úlohou tejto organizácie má byť posilnenie pocitu spolupatričnosti a národnostného povedomia ako i zastupovanie záujmov slovenskej mládeže.

Predstavitelia OSM v DZSM

Generálna tajomníčka DZSM Mária Jakabova prijala 12. októbra v sídle zväzu členov Prípravného výboru nezávislej Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku, aby s nimi prerokovala možnosti spolupráce.

Na autorskej besede na Slovensku

Župná knižnica v Balašských Ďarmotách v spolupráci s Okresným osvetovým strediskom vo Veľkom KrtíSi (na Slovensku) už tradične usporadúva autorské besedy s národnostnými literátmi. 26. októbra sa redaktor Ľudových novín a časopisu Sme Imrich Fuhl stretol vo Veľkom KrtíSi so skupinou stredoškolákov, ktorí prejavili záujem nielen o jeho literárnu tvorbu, ale aj o celkové postavenie našej národnosti.

Nová hudobná skupina

Tri členky bendžovej kapely Gymnázia s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti a dvaja bývalí členovia dvojjazyčnej rockovej skupiny AGR± v Mlynkoch (Gabriel Hattinger a Imrich Fuhl) založili v Budapešti novú vokálnoinštrumentálnu skupinu s názvom NEGATÍV. Nová skupina pod vedením speváka a gitaristu Gabriela Hattingera si vytvára repertoár, pozostávajúci výlučne zo zhudobnených básní slovenských autorov žijúcich v Maďarsku.

Založila sa Slobodná organixzácia

26. januára 1990 sa v Budapešti založilo alternatívne zdUruženie slovanskej národnej menšiny v Maďarsku, pod názvom Slobodná organizácia Slovvákov. Tátonezávislá organizácia je zastúpená o. i. v Samospráve národných menšín -v I Maďarsku, ftorá v sebe zjednocuje predstaviteľov ôsmich národných menšín, ktoré sa roazhodli jednote vystúpiť a bojovať za svoje menšinové práva. Ich samospráva je sebazastupcsiteľský orgái, ktorý je povolaný zastupovať záujmy všetkých menšín v MR v oblasti spooločenskej, politickej a právnej.

Samospráva národných menšín predstavuje dotenrajším národnostným zväzom zatiaľ opozíciu, zachováva však s nimi dialóg, v ktorom ich wyzýva na obiodu a aktívnu spoluprácu na novývch základoch demokracie a pluralizmu.

Slobodná organizácia Slovákov je zastúpená v Samospráv* národných menšín v Maďarsku svojím presedníctvom, ktorého zostavaje:: Alexander Kormoš (predseda), Oldrich Kníchal (podpredseda) a Alexander Zderka (poodpredseda)

Zoznam ilustrácií

Martin Jonáš: Moja dedina i 8
Martin Jonáš: Prvé rozprávkky 128
Martin Paluška: Štafeta mlaadosti 46
Ján Sokol: Starý obecný dosm 18
Ján Strakušek: Otvorené vnráta 32
Ján Veňarský: Lovci 50
Ondrej Veňarský: Pri tkáčsfekom stave 1Í4
Ján Garaj: Prvá brázda 28
Pavel Lacko: Vyznanie láskxy 56
Zuzana Halupová: Svadba < 64
Martin Jonáš: Pilní sedliaci i 70

Únia národných menšín v Maďarsku

V Štátnej knižnici Gorkého v Budapešti 9. februára predstavitelia *alternatívnych národnostných organizácií* (Slobodná organizácia Slovákov, Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku, Zväz Chorvátov v Maďarsku, Nezávislá organizácia chorvátskej, slovinskej a srbskej mládeže v Maďarsku „MLADOSŤ") a *Kultúrneho zväzu Cigánov v Maďarsku* usporiadali *3. poradu národných menšín* v záujme uskutočnenia radikálnej reformy svojho kultúrneho, spoločenského, politického a organizačného života, v záujme zabezpečenia efektnej obrany menšinových záujmov. Na predchádzajúcich dvoch poradách (v novembri a januári) sa konfrontovali rôzne názory a po ostrej diskusii sa vykryštalizoval spoločný názor, podľa ktorého k záchrane národnostného bytia ôsmich národných menšúi žijúcich v Maďarsku (Cigánov, Chorvátov, Nemcov, Rumunov, Srbov, Slovékov, Slovincov a Židov) je nevyhnutné súrne založiť nejaký vrcholný samosprávny orágn, ktorý by bol povolaný zastupovať záujmy týchto menšín v každej oblasti života.

Na 3. porade národných menšín mal koreferát *Menyhért Lakatos* predseda Kultúrneho zväzu Cigánov v Maďarsku a *Alexander Kormoš,* predseda Slobodnej organizácie Slovápov. M. Lakatos podal sťručný prehľad o minulosti a dnešnej situácii života Cigánov, najbočetnejšej národnej menšiny v Maďarsku a vyjadril svoje stanovisko (zároveň stanovisko svojej menšiny), že Kolégium národných a etnických menšín pri Ministerskej rade nemôže vyhovieť seba zastupiteľským nárokom národných menšín, preto sa nedá prijať ani návrh tohto telesa na národnostný zákon. V koreferáte A. Kormsa (ktorý bol predložený písomne) dostalo vyjadrenie stanovisko SOS voči štyrom národnostným zväzom, založeným podľa zásad centralizmu pred 40 rokmi, voči národnostným alternatívnym združeniam, voči väčšinovým opozičným stranám a združeniam, voči horespomenutému kolégiu a v otázke sebazastupiteľstva ôsmich národných menšín. Kormošov koreferát obsahoval aj dve prílohy: v jednej autor vymenoval faktory a prostriedky násilnej maďarizácie a návrhy SOS na utvorenie a činnosť, resp. organizačnú štruktúru sebazastupiteľského vrcholného orgánu národných menšín.

Prítomní predstavitelia národných menšín (rumunskú menšinu zastupoval *Dr. Gheorghe Mihaiescu,* predseda DZRM a Ion Sz. Kiss, člen redakcie týždenníka *Foaia Noastra,* nemeckú menšinu zastupovali; pozvaní predstavitelia *LenauovhodomuvPätikostoliach* a predstavitelia židovskej menšiny neprišli) založili *prípra vný výbor Únie národných menšín* (tento názov prijali na návrh M. Lakatosa) ktorý sa má do 16. februára kompletizovať tak, aby v ňom boli zastúpené všetky združenia národností a národnostné zväzy. Takáto úplná zostava prípravného výboru má wpracovať návrh na *program a základné stanovy Únie národných menšín* a 28. februára 1990 ho predložiť pred zakladajúce zhromaždenie Únie národných menšín, ktoré tieto dva dokumenty po dôkladnej diskusii, resp. ich doplnenia modifikovaní schváli, čím bude Unia národných menšín založená.

Alexander Kormoš, predseda SOS, vyjadril stanovisko tohto nezávislého demokratického združenia Slovákov v Maďarsku, že národnostné zväzy, medzi nimi aj slovenský, môžu byť uznaní za rovnocenných členov UNM — tohto demokratického združenia — iba v prípade ich úplnej demokratickej prestavby. Tojest s takou podmienkou, ak uskutočnia prestavbu zdola od základných organizácií až po vrcholné orgány — demokratickým znovuzvolením členstva a funkcionárov všetkých telies zväzu. Napr. členovia dnešného Krajinského výboru DZSM sa dostali do tohto telesa nie podľa zásad demokratizmu, ale centralizmu totalitárneho stalisnistichéko režimu, tj. schválením miestnych orgánov strany a VL'F-u.

SME = SLOVÁCI V MAĎARSKU EXISTUJÚ
SME = SÚLAD MUSÍ EXISTOVAŤ SME
= STÚPENCI MODERNEJ EURÓPY

S M E , literárny a kultúrnospolocensky časopis Združenia slovenských spisovatelov v Madarsku. Vychádza vo februári, rríáji , auguste a v novembri. Vydáva Z S S M. Za vyda-nie zodpovedá predseda Z S S M. Šéfredaktor: Alexander Kormos. Redaktori: Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Štefan Kraslán, Gregor Papuček. Jazykový lekto_r: Oldrich Kníchal. Obálka, hlavičky rubrík a ilustrácie: 3án Musto. Adresa redakcie: Michal Hrivnák. 1121 Budapest, Szilassy u. 12/E Cena jedného čísla: 30 forintov. Predplatné, 120 forintov na rok, sa zasiela na adresu redakcie. Tlačí Műszaki Könyv-kiadó v Budapešti. Zodpovedný vedúci: Gábor Bereczki. Nák-lad: 1000 výtlačkov. Číslo bolo zadané do tlače 15. novembra 1989. Neobjednané rukopisy nevraciame. Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

2

SME

Literárny a kultúrnospoločenský časopis
Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku

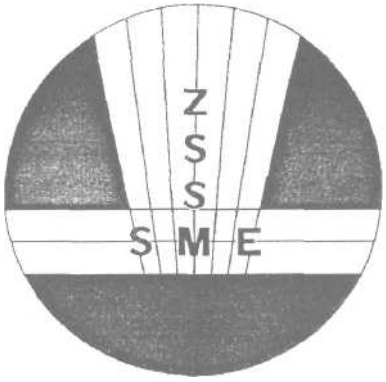
Redakcia

Hlavný a zodpovedný redaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia
Imrich Fuhl
Michal Hrivnák
Oldřich Kníchai

Fotoilustráci
e Jozef
Szônyi

Sme, áno, sme!- A toto hlasné „sme!"
je vlastne to, čo „Je", jak mudrc vraví.
Sme tu, a Boh dá, že i strváme...*
(P.O. Hviezdoslav)

Príspevky okrem úvodníkov a redakčných materiálov nemusia vyjadrovať stanovisko redakcie.

Budapešť 1990, ročník 3, číslo 2

* Úryvok z Prológu „predneseného dňa 14. júna 1883 pri svätení pamiatky 25-ročného trvania Slovenského spolku v Pešťbudíne".

Obsah

Konštantín Palkovič: O pilíšskych Slovákoch..... 5

CESTY (Baletria)..... 9
Gregor Papuček: Básne 9
Imrich Fuhl: Návrat, S vami žiť 13
Sen..... 14
Oldřich Kníchal: Piatohory 15
Juraj Dolnozenský: Pozdrav studienke 16
Alexander Kormoš: Básne 17
Deňpred hodami, Tí čo ma chápu..... 21
Zoltán Bárkányi-Valkán: Kestúcka mozaika 23
Alexander Kormoš: Podaj ruku, Putá spásy .. .• 32
Čriepky 33

DOTYČNICE (Preklady)..... 35
Stipan Blažetin: Priateľom (Preložil Gregor Papuček) 35
Petar Miloševič: Básne (Preložil Imrich Fuhl)..... 36

SCHODY (Baletria mladých) 39
Marta Glúcková: Prieteľstvo 39

TYKADLÁ (Preklady mladých) 41
Gábor Kára: Básne (Preložila Veronka Halušková a Imrich Fuhl) 41

VÁHY (Recenzie a kritiky) 49
Oldřich Kníchal: Z čistej studienky (Alexander Kormoš: F santofském Pilíši, Budapešť 1990, Tankónyvkiadó, 427 str.) 49
Jazykovedná štúdia pilíšskeho Slováka (Alexander Mihalovič: Zemepisné mená Čívu) 50
Oldřich Kníchal: Mnohohlas lásky (Na margo Kormošovej ľúbostnej lyriky) 53

ZRKADLÁ (publicistika) 57
Anna Divičanová: Zvláštny charakter pilíšskych obcí..... 57
István Udvari: Slovenské sedliacke priznania z doby tereziánskej urbárskej regulácie..... 63
Štefan Marko Daxner: O národnosti..... 74
Ildikó Fúziková: Ľúbostné zvyky a povery v troch pilíšskych obciach .. 75
Štefan Marko Daxner: Pred Snemom, Na Turice 84
Júlia Marloková - Szabóová: Ľudové zvyky v Mlynkoch 85
Vlata Kunovská: O potrebe dialógu (Rozhovor s A. Kormošom)..... 95
Texty pod fotografie 99
Oldfich Kníchal: Komu to osoží? (Odpoveď na článok I. Käfera) … 101
Michal Hrivnák: Menšinové práva a nacionalizmus v dnešnom MaďarsKlfi
Memorandum Slovákov z južného Slovenska 115
Michal Hrivnák: V čí prospech? (Odpoveď G. Molnárovej-Fuhlovej) 118

INFORMÁCIE (Správy, komentáre, stanoviská, dokumenty) 121
Vyhlásenie slovenských demokratov 121
Spolupráca SOS a štvrťročníka SME s krajanmi v zahraničí 121
Pracovné raňajky s Václavom Havlom..... 122
Otvorený list predstaviteľov našej menšiny prezidentovi ČSFR..... 123
Spisovatelia samostatne. (Založilo sa ZSSM) 125
Štúrova spoločnosť za záujmy Slovákov vo svete 125
Program Štúrovej spoločnosti 126
Záujmy národnosti? 126
Otvorený list prezidentovi MR, Mátyásovi Szúrôsovi 126
Profesor Vnuk v Komárňanskom okrese 127
Svetový kongres Židov otvorí kanceláriu v Budapešti 128
Oprava..... 128

O pilíšskych Slovákoch*

V terajšom Maďarsku žijú Slováci najmä v štyroch oblastiach: V Zadunajskú (pri Ostrihome a pod Pilíšskymi vrchmi), v okolí Budapešti, dalej v juhovýchodnom Maďarsku (v regióne Sarvaša, Békešskej Čaby) a v severovýchodnom Maďarsku. Doteraz boli pre nás najznámejší Dolnozemci, ďalej sarvašskí a čabianski Slováci, lebo v minulosti sa aktívne zúčastňovali na slovenskom kultúrnopolitickom živote a tvorili akoby organickú súčasť slovenského národného spoločenstva. Pilíšski Slováci žili pred päťdesiatimi rokmi akosi v tieni Dolnozemcov. Svoju slovenskú príslušnosť si začali uvedomovať až počas druhej svetovej vojny najmä zásluhou spávcu *Spolku sv. Vojtecha* v Budapešti *Alexandra Horáka.* Dnes obývajú Slováci takmer súvislý ostrov obcí od Ostrihomu na východ pod Pilíšskymi vrchmi a patria k najaktívnejším Slovákom u našich južných susedov.

Slovenskí spisovatelia si len sporadicky všímali pilíšskych Slovákov. Básnik *Ján Kollár* nespomína pilíšskych Slovákov vo svojich *Pamätiach z mladších rokov života.* Trasa jaho putovania po Dolnej zemi v prázdninách roku 1812 tade neviedla. Do Talianska síce cestoval cez Zadunajsko, ale oblasť Pilíšskych vrchov ostala bokom jeho cesíy. Preto jeho cestopis obsahujúci putovanie do Hornej Itálie..., ktorý vydal roku 1843 v Pešti, zaregistroval iné oblasti, južnejšie, ktoré sa týkali Slovákov. Všimol si, ako kamennými zvyškami Blatnohradu v Zalavári dláždili cestu.

Zaujímavé údaje o Pilíšskych Slovákoch môžeme nájsť v korešpondencii básnika *Jána Hollého.* V liste Martinovi Humuljakovi z 13. 10. 1842 Hollý spomína obec Čív (Csév). Tu sa u svojho strýka farára Jána Urbanovskčho zdržiaval budínsky typograf Kotešovský, ktorý sádzal Hollého básne. Ján Holly si písal s ostrihomským učiteľom hudby Martinom Eliášom, ktorý sa narodil v Perbaji (Perbál), slovensko-nemeckej obci pod Pilíšskymi vrchmi, dnes už pomaďarčenej. Biskup Bartakovič navštívil Eliášovu školu a hľadal hudobníka pre Hollého texty náboženských piesní. Eliáš v súvislosti s tým Hollčmu píše:

Toto číslo sme venovali kultúre a dejinám, resp. autorom pilíšskych Slovákov.

„Ja som k tej veci súci, Slovák rodení a z národnosti, vďačne bich ti pesne z prúvodem organa zložil až milá vec, ne ale za penéze, ale z náboženstva a z pobožnosti", (list z 10. 11. 1844). Pilíšsky Slovák Eliáš potom aj Hollého texty piesní zhudobnil.

Presnejšie údaje o Slovákoch spod Pilíša pochádzajú zo začiatku nášho storočia. Roku 1902 cestoval spisovateľ *Jozef Gregor* Tajovský s národopiscom *Andrejom Helašom* z Turčianskeho Svätého Martina do Kestúca (Kesztôlc). Spolu sa ubytovali u tamojšieho slovenského farára *Josefa Šrobára,* brata známeho slovenského politika. Skúmali tu ľudové piesne, zvyky a reč slovenského ľudu v Kestúci a v Hute (Pilisszentlélek). Po návrate uverejnil Tajovský v *Slovenskom denníku* roku 1903 dva cestopisy: *Panslavizmus na Hute a Slováci v Ostrihomskej.* Kladie si tu otázku „ako Kestúc a ostatné slovenské obce povstali?" Cestopis vyšiel v *5. zväzku Tajovského diela (1956)* pod spoločným názvom Z *Martina na Kestúc.*

Jozef Škultéty poukázal na potrebu výskumu nárečia zadunajských Slovákov.

Archeológ a publicista inžinier *Štefan Janšák* chodil po okolí Ostrihomu ako vojak v prvej svetovej vojne. V oblasti Ostrihomu ho prekvapilo mnoho slovanských názvov vrchov a častí lesa a poľa. Skúmal život a zvyky v podhorskej dedine Huta. Navštívil Čív a Kestúc, kde bol hosťom farára Jozefa Šrobára. Svoje zážitky pútavo a sviežim jazykom opísal v pamätiach *Posledný suplikant,* ktoré vyšli r. 1973. Pilíšskej oblasti sa dotýkajú dve posledné kapitoly: *Ostrihomský krej a jeho niekdajšie poklady a Trojaké božstvo v Čéve.*

Univerzitný profesor *Ján Stanislav* skúmal po druhej svetovej vojne miestne názvy v Zadunajskú a teda aj v kraji pod Pilíšskymi vrchmi. Rozborom názvov miest a dedín dokazoval, že túto oblasť osídlili predkovia Slovákov. Zaujímavý je Stanislavov výklad známych názvov slovenského pôvodu. Napríklad názov Esztergom - Ostrihom vznikol zo Stregom - Strehom, názov hradu a obce Visegrád zo slovenského Vyšegradu (Vyšehrad). V názve Šarišsáp (Sárisáp) je druhá časť zo slovenského osobného mena Šáp, ktorá je aj v slovenskom názve obce Šapínec. Názov Csév (Čív) je podľa Stanislava zo slovenského Čév, lebo aj na Čiernej Hore sa nachádza názov Čevo. Obec Perbál (Perbaj, pozn.red.) sa roku 1348 volala Prebor a pomenovali ju podľa osoby toho istého mena. Slovenský pôvod názvu Kestúc (z Kostolec) a Csolnok

(Čolnok z člnok) je očividný. Výsledkom namáhavého výskumu starých listín, písomných prameňov i knižných prác je Stanislavova dvojdielna monografia *Slovenský juh v stredoveku* (1948). Škoda, že sa na túto užitočnú Stanislavom knihu akosi pozabudlo.

Po druhej svetovej vojne skúmali duchovnú kultúru pilíšskych Slovákov zberatelia ľudových piesní, rozprávok a povestí, folkloristi *B. Kálmánfi, Š. Lami* a tamojší rodáci, básnici *G. Papuček* a *A. Konnoš,* i jazykovedci *P. Király, F. Gregor, K. Palkovič, V. Blanár, A. Mihalov'ič,* ktorí sa venovali výskumu tamojšieho nárečia.

Dialekt pilíšskych obcí nadväzuje na *dolnonitrianske a tekovské nárečia* na Slovensku a je ich pokračovaním. Možno preto predpokladsť že *pilíšski Slováci sú pozostatkom veľkomoravských Slovienov, predkov Slovákov,* ktorí bývali za Dunajom v Panónii a *ktorí sa v oblasti Blatnohradu stýkali s predkami dnešných Slovincov. Prisťahovalcami z oblasti Záhoria, Trnavy a z Považia spod Inoveckých vrchov tu vznikol miešaný dialekt.*

Výsledky národopiscov, jazykovedcov a zberateľov folklóru dokazujú, že pilíšski Slováci prispeli svojimi tradíciami, slovesným umením í jazykom čestným vkladom do pokladnice slovenskej národnej kultúry.

Konštantín Palkovič
(Slovenský denník, 27. 9. 1990)

Gregor Papuček

Pilíšske etudy

Vozárske kolesá, po
ceste do lesa
vášnivo dole sa
ženu.

Štvorakým vŕzganím
skladajú kontrarým,
volajú diablovu
ženu.

V rannom brieždení
ktosi
za šedej, sviežej
rosy
mohutným rytmom,
bosý,
voňavú trávu
kosí.

Chodí hubár v lese,
veľký košík nesie. Tam,
kde vkročí, práve dubák
sedí v tráve.

Hrdzavé hory, hrdzavý
Pilíš v októbri
vinobrania: hrdzaví
Pilišania.

Noc drieme
pod kamenným Lohom,
kraj sa zmenil
v zákutie krta.
Pod vápencovým
kameňolomom
horúca piecka
haluzie hltá.
Pred ňou sa zvŕta,
rudo sa mihá
do tmy vyrytá
kontúra z medi:
Pilišan šuruje,
kloní sa, dvíha, a
na piecke mu
mesiačik sedí.

Šialená krása prilieva
pôvab kraju! Pri Dvoch
potôčkoch studienky
vyvierajú.

Nadarmo vravia, ža
zázraky nebývajú!
Pilíšske jablone
podivné plody majú.

Zelené ich strom roní,
od kmeňa gúľajú sa,
ďaleko od jabloní,
ďaleko od Pilíša.

Pod Pilíšom sa rozjarieva!
Ľadovú pôdu roztápajú
premilé slová drobných detí:
a všade rastú bujné kvety, a
sviežu vôňu ponúkajú
rodnému kraju.

Kŕdeľ vločiek poletuje z
neba ku zemi. Celý Pilíš
do snehu je zababušený.

Na dvore podpiilíšskej chaty
bledá zakliata panna stojí:
má odeté brezové šaty a
ozvať, ach ozvať sa bojí.

Pilíšska náhrobná

Nemal sem šťasťá,
nepoznal lásky, život mi
oral po tvári vrásky: ked
sem scel oddych, smrť
bola pri nem. Nehajte,
nech si už odpočinem!

Dedina moja

Chodím pod Pilíš pokoj duše hľadať,
túlam sa zavše v tieňoch cintorína.
Vidím, ako do čiernej zeme padá
môj rod, ako ho osud povytína.

Na hroboch sedí Zloboh sebeckosti,
v mramore, v zlate stelesnená pýcha,
kým pod ním práchnivejú slabé kosti
a zmrzačený duch už sotva dýcha.

Dedina moja, moja jediná!
Kde sa ti stráca hrdá patina,
tak primeraná k pilíšskemu kraju?

Poobzeraj sa po okolí, vidíš, aký je
silný tvoj erb, ten tvoj Pilíš? A ľudia
tvoji - dvakrát umierajú!

Imrich Fuhl

Návrat

Dlhá je cesta od autobusovej stanice dediny po číslo 96naPetäfto ulici. Jožovi sa dnes zdá oveľa dlhšou a ťažšou sko inokedy. So sklonenou hlavou kráča domov.

Vrátil sa, hoci pred dvoma týždňami odchádzal s úmyslom nikdy v živote sa sem nevrátiť. Išiel mu už na nervy „drahý rodinný dom". V posledných časoch sa mu nič nepáčilo. Bohvie, čo sa s ním porobilo. S výnimkou niektorých vecí dostal od svojich rodičov všetko, ale žiaľbohu medzi tie výnimky patrila aj samostatnosť a voľnosť.

Otec len nechápavo počúval, keď mu raz synček skočil do reči tým, že nech mu nikto nepredpisuje čo má robiť, lebo už aj on má rozum, vie, čo chce.Len teraz nevie, čo si počať. V hlave sa mu miešajú spomienky s čerstvými skúsenosťami. Ani sám si nechce uznať svoj omyl. Takto sa to predsa nedá. Tým, že odíde, nič nevyrieši.

Takéto myšlienky mu vírili v hlave, keď prišiel k dobre známej, zelenej bráne. Pred mesiacom ju sám farbil. Tu je jediné miesto, kde naňho čakajú. Srdce cíti v hrdle. Stisne zvonček. Chce začať všetko znova.

Darmo stláča zvonček, nič. Pozrie sa do poštovej schránky. Ani kľúč tam nenechali.

S vami žiť

Nie som Spasiteľ,
ani Ancikrist,
nechem nič iné,
len tu s vami žiť.

Imrich Fuhl

Sen

Neviem či dnes, zajtra, o týždeň, o mesiac alebo o rok prídeš. Neviem či vôbec prídeš, predsa Ťa čakám ako prvú. Vieš, ktorá bola prvá? Tá, pri ktorej som mal za chrbtom ešte oveľa menej rokov, a pred sebou oveľa viac neuskutočnených snov. Potom prišli nemilosrdné sklamania. A teraz by si mala prísť Ty. Vlastne ani to neviem, ako sa voláš, ale musíš niekde existovať. V noci sa mi zas o Tebe snívalo. Mala si krásnu, detskú tvár, biely kabát (aj dušu bielu), dlhé čierne vlasy.

Ráno som sa vybral do mesta. V posteli som už nevydržal. Ani učiť som sa nemohol, ani čítať, ani raňajkovať, ani... nič. Pomaly som kráčal po známych uliciach, len tak bez cieľa. Bolo studené, januárové ráno. Stretol som málo ľudí. Akoby sa mesto ešte ani nebolo zobudilo. Práve som sa zastavil na rohu, odpálil som si jednu cigaretu od druhej, keď prešiel vedľa mňa biely ženský kabát. Nevedel som, odkiaľ mi je taký známy. Až vtedy sa mi podarilo zrekonštruovať hmlistý obraz mojich nočných snov, keď som si všimol až na rameno padajúce, čierne vlasy. Áno, to je ona! Stratil som ju. Poobzeral som sa. Našiel som ju na neďalekej zastávke. Električka sa už pohýnala. Bežím za ňou, akoby moje budúce šťastie, celý môj život závisel na tom, či ju dobehnem.

Keby bol závisel naozaj len od toho, už by som bol dávno nešťastný. Ale nie! V električke sme boli síce len dvaja: ona a ja, Ty a ja, predsa som si sadol vedľa Teba. A vtedy si sa usmiala... usmiala sa na mňa... veľmi škaredá kočka, oblečená do kostýmu mojich krásnych snov.

Na prvej zastávke som vystúpil. Vrátil som sa do internátu, do postele. Rýchle som zaspal, a ak sa dobre pamätám, nič sa mi nesnívalo.

Oldfich Kníchal

Piatohory

Rozjímanie na pilíšskych chodníčkoch

Zelené hory hory mladuchy
šelestiace nad kolískou
ovisnuté koruny
nášho života
prahory
počaté v dávnovekých búrkach
prvohory
rozkonárené nad prasličkou
aj potom a ešte stále
prvé a jediné hory
pochválené slnkom a vetrom
požehnané vánkom
silurových brieždení
a prílivom pravôd

Čo bude potom
až sa práchnom pohorí
naplní svetový čas
Ako sa to tu bude volať
až sa skončia štvrtohory
Piatohory
ale to už nebude hôr

Juraj Dolnozemský

Pozdrav Studienke

Videl a počul som Vás
a spolu s Vami
Citíl som sa
ako dávno doma,
dnes už v samote
cítim sa tak
ako medzi dobami, dvoma.

Vaše piesne sú trošku ako
minulosť naša ako tá svieža
jarná paša. Robíte to s
radosťou vedome, keď z
Vašich úst znejú slová
strastné, medové, čo očaria
radosťou mnohých.
Slovenčina prežívala dlho iba
v slovách Božích.

Alexander Kormoš

Jazyk

Sotva som otvoril na nebo oči, už som
mal v ústach slovenský jazyk. Keď som
sa začal po Zemi plaziť, ešte som
nevedel, prečo sa točí.

Poznal som dvor a poznal som pažiť,
od nových vecí som nedostal z očí,
poznal som tajomstvá dedinských nocí
začal som prísne po kráse bažiť.

Po kráse pravdy, po pravde krásy,
smrť sa mi hrozí od mala za to, zo
žíl mi stáča, vymáha zlato.

Navzdory strastne obchádzam frázy,
poslúcham pravdu slovenskej reči,
ktorá ma chráni, živí i lieči.

V podpilíšskom hájku

V podpilíšskom hájku
studienka si spieva,
do nášho potôčka
sviežu nádej lieva.

V podpilíšskom hájku
bystrá voda tečie,
blýskajú sa vlnky ako
ostré meče.

Bystrá voda tečie v
tichom, pustom poli,
plače biela skala, že
ju srdce bolí.

Biela skala, neplač,
ešte nie sme zbití, veď
si pomôžeme v tomto
klamnom bytí.

Ešte nie sme zbití,
ani nebudeme,
veď sme verné deti
našej rodnej zeme.

Veď sme verné deti
našej drahej matky,
kto si chráni svoje,
nech má život sladký.

V podpilíšskom hájku
studienka si spieva,
do nášho potôčka
sviežu nádej lieva.

(Spieva sa na nápev ľudovej piesne Láska, bože, láska)

Pod Pilíšom studienka

(Ponáška na ľudovú baladu)

Jaj, pod Pilíšom studienka, a **v** nej bystrá vodienka. Moja milá narieka, vraj nebude viac moja.

Ej, čože je to, mamenka, že ma bolí hlavenka? Neplač, milá dcérenka, veď vráti sa ti z boja.

Tam pod Pilíšom tichý dom, moja milá čaká v ňom. Čakalaš ma, prišiel som, Pán Boh daj, milá moja!

Ej, vítaj doma, milý môj, kde sa podel koník tvoj? Tuje, milá, koník môj, veď na ňom idem z boja.

Ach, beda tebe, milý môj, musel to byť krutý boj. Aj ty, aj ten koník tvoj, veď vy ste mŕtvi oba!

Jaj, pod Pilíšom studienka, a v nej bystrá vodienka. Moja milá narieka, vraj nebude viac moja.

Topoľ

V prekrásnom pilíšskom údolí
vyrástol bujarý topoľ, z
vápenných pecí sa kúdolí, na
listy sadá mu popol.

Raz ho však vyťali spálili,
vykvitla žeravá ruža,
získali chlebíček spanilý,
bielunké vápno jak duša.

V húštinách čistili dúbravy,
pálili krpaté chrastie, všetko
čo zbytočne rastie,

ale ten topoľ keď rúbali,
prajúc si väčší kus chleba,
stratili z modrosti neba.

Alexander Kormoš

Deň pred hodami

Zlatá koruna úsvitu sa slávnostne kotúľa hore chrbticou Dlhého vrchu. Svieži ranný vetrík záhadne šelesti v sýtej zeleni santovských záhrad.

U horných susedov už od pol šiestej veselo pokrikujú okolo dvojmetrákového brava, visiaceho na zabijačkovej šibenici. Či sa im minulo krmivo alebo sa chystajú na svadbu, že v taký nezvyčajný čas zakáľajú? Síce ich dvojičky sú obe v plnom rozkvete, ale dedina vie, že sa ešte ani jedna z nich neponáhľa pod čepiec, veď len nedávno maturovali a nikto im nemôže zazlievať preto, ak by si chceli ešte trochu užiť z tej zlatej slobody. Ťažko teda uhádnuť, že čo priviedlo nášho suseda k tomu, aby zvolal ten hlúčik známych a príbuzných nech mu pomôžu zvaliť, zaklať, obariť, opáliť, očistiť a rozobrať brava, potom zhotoviť z neho všelijaké svinské maškrty, ako napríklad chrumkavé škvarky, škvrčiace jaternice, voňavé klobásy, v rôsoli zrejúce šunky a štráfy slaniny, chutne okorenenú tlačenku a všelijaké iné pod nos či pod zuby súce dobroty. Dosť na tom, že všetci majú veselú, náladu, a to nielen pre zdarnú spoločnú prácu, ale aj od pálenky, ktorou ponúka prítomných jedna zo šarmantných dvojičiek, druhá zase pagáčmi z kvetovanej misky. Nechýbajú ani dvojzmyselné narážky, trúfalé špásy a občas aj ostrejšie vtipy na úkor jeden druhého.

Nákladné vozidlá už od úsvitu hrmocú po prašných uliciach dedinky, učupenej v pilíšskej doline medzi vápencovými vrchmi. Zaprášené náklaďáky, naložené čerstvým, ešte horúcim vápnom, už pred úsvitom sa vybrali na cestu - k objednávateľom. Iné zase privážajú k peciam vápenec buď uhlie.

Nakladači (nakladári) vstávajú tiež medzi prvými. Bez slova lámu a do pece nakladajú vápencový kameň, ktorým majstrovsky vymurúvajú okrúhle steny vápenky. Na zasklepenie naloženej pece použijú vždy najväčší kameň, sklepák. Zo susednej pece sa kúdolí hustý, čierny a smradľavý dym.

Do konca päťdesiatych rokov pri pálení vápna sa používalo drevo - tŕnie, chrastie, haluzie a čiastočne i siahové polená. Drevo a kamenie sa zvážalo vtedy ešte konskými záprahmi. Od šesťdesiatych rokov vápenné pece sa vykurujú lacným, nekvalitným uhlím.

Čierny a vycivený kurič (šuruvár) - samá sadza, samý pot - práve teraz skončil svoju nočnú smenu (šichtu). Sotva ho vystriedal pred otvorom pece (šullochom) jeho kolega, už aj uháňa na zodratej motorke do dediny, priamo do krčmy, rýchle prepiť tretinu mzdy, aby sa dopoludnia stihol aj vyspať, lebo po obede má ísť okopávať kukuricu alebo vinohrad.

Vápenári museli ešte donedávna tažko zháňať ľudí na túto ťažkú robotu, ale dnes sa kmeňoví robotníci novému kolegovi hrozia päsťou. Šíriaca sa nezamestnanosť čerí svoje zuby už aj u nás.

Purpurová koruna spočívajúceho slnka po večernej spŕške sa pomaly snižuje za husté čívske a kestúcske lesy. Susedov pes bolestne skuvíňa. Azda mu uškodila zabijačková večera.

Na Santove sa skončil jeden z letných dní. Mohutný Pilíš, zahalený do hustých oblakov, bedlivo stráži spánok pracovitých dedinčanov, ktorí pred zaspaním sa modlievajú ešte i dnes po slovensky. Pilíš, ktorý je symbolom, ba erbom pilíšskych Slovákov, žijúcich v dvanástich okolitých osadách, prísne sa díva do ich okien sťa korunný svedok, ktorý svedčí aj o tom, že ich praotcovia založili tieto osady kedysi začiatkom 18. storočia, po vyhnaní Turkov, a že aj oni slovensky odvrávali sväté verše Otčenášu.

Zajtra, v deň sv. Antonína budú v Santove hody a slávnostnou omšou celebrovanou slovenským biskupom z Ríma, sa začnú oslavy 275. výročia založenia osady. To že koľkokrát boli už v Santove hody, nevie nikto, ale že takéto jubilejné oslavy budú usporiadané prvýkrát v dejinách dediny, to vie každý.

Tí čo ma chápu

V slovenskej reči
vyslovím pravdu,
tí čo ma chápu,
seba v nej nájdu.

Zoltán Bárkányi - Valkán

Kestúcka mozaika

Na Klementa

Hody - 1- pôvodne tradičná hostina na počesť výročia vysviacky kostola alebo na deň jeho patróna... Už v stredoveku mali charakter ľudovej zábavy... V poľnohospodárskych obciach patria hody k najveselším tradičným zábavám roka. - 2. V hovorovom jazyku označenie príležitosti, keď má človek možnosť konzumovať rozmanité chutné jedlá až do presýtenia.

(Encyklopédia Slovenska)

Vlani deň Klementa padol na štvrtok. Patrónom kestúckeho kostola je svätý Klement, z čoho vyplýva, že Kestúčania svoje hody usporiadali v nedeľu, 26. novembra.

Celá dedina sa týždne chystala na „pút" - ako hody nazývajú v Kestúci. Na hlavnej ulici bijú do očí olejovými farbami čerstvo natreté železné brány a ploty. V starej časti dediny, „na vrchnom konci ", staré ženy vápnom vybielili pouličnú časť domov. Muži - to je ich robota - hrabličkami očistili od smetí uličné jarky, veľkými prútenými metlami vymietli dvor, ba i chodník pred domom. Mladé ženy - za pomoci svojich dcér - urobili veľké upratovanie, muži si cez týždeň našli času, aby sa dali ostrihať a ženy trpezlivo čakali u jedinej ženskej kaderníčky, ktorá - pochopiteľne - nestačila s robotou a nestačili ani príležitostné kaderníčky. Mnohé z nich preto zašli za svojou krásou do dorockých i ostrihomských kaderníctiev.

Na sobotu, keď aj ja začínam oslavovať, chladničky (i komory) sú už naplnené všetkými pozemskými dobrotami: očistenými a rozporcovanými vykrmenými kačicami, husami: hláv zbavené sliepky a kohúty čakajú, až z nich v nedeľu uvaria žltkastú, priezračnú polievku s domácimi vaječnými rezancami. Samozrejme nechýba ani bravčové a hovädzie mäso, na ktoré mnohí prisahajú, že iba z neho je dobrá polievka. Na sobotu majú gazdiné už aj napečené: päť až osem druhov rôznych zákuskov, tort a koláčov.V kestúckych pivniciach čistučké, tmavou orechovou farbou natreté sudy skrývajú ešte mútne, ale vykysnuté víno.

- Od toho sa už dá nacengat, - poznamená môj strýko, hostiteľ, s ktorým sme zvedaví na tohoročnú úrodu. Je v klobúku s bažantím perom, v tmavých šatách a v ligotavých čiernych poltopánkach. Je slávnostný a vážny. Nakoniec však rozhodne, že cez sviatky budeme piť vlaňajší, kryštálovočistý a ohnivý vlašský rizling, z ktorého odložil na hody päťdesiatlitrový súdok.K ponúkaniu hostí nestačí iba víno, pri dome musí byť najnovšie aj pivo a kvôli deťom i kola alebo traubisóda. Vyberiem sa teda do najbližšieho obchodu s potravinami (v obci sú tri) a zastanem do radu ešte na ulici.

- Už sa teším, že je koniec týždňa, - odpovedá vážne na moju otázku „Ako sa máš?" predavačka Anna Kainova. - Obrat obchodu bol po celý týždeň v porovnaní s priemerom dvojnásobný, - hovorí s unaveným pohľadom. Každý deň sme dali na poštu 20 - 22 tisíc forintov. Dnes sme napríklad za pol hodiny predali štyridsať debien piva, lacného.Máme už len drahé, koľko si z neho vezmeš?

Pri platení mladá okatá pokladníčka, ktorá zachytila niečo z nášho rozhovoru, poznamenáva:

- Ľudia nešetria. Za tento deň strovia viacej ako inokedy za dva týždne... Pravda, hody sú iba raz za rok...

Celý týždeň mala podobný obrat aj jatka (na výber sa ľudia sťažovali) a rušno bolo i na poštovom úrade, kam prichádzali telegramy a listy, oznamujúce príchod na hody, alebo výhovorky so sľubom, že „nárok určite prídeme."

Kolotočiari prišli už vo štvrtok, aby na vyznačenom mieste - tradične na jedinom podlhovastom námestí dediny - postavili svoje kolotoče: jeden pre malé deti a druhý pre väčšie a dospelých. Majiteľ druhého kolotoču - Imre Szabó z Tatabánye - sa prispôsobuje zmenám doby a nárokom mladých: na Kestúc prišiel s kolotočom „lietajúcich tanierov ", podobným tomu, aký je aj v budapeštianskom Vidámparku. V sobotu predpoludním na námestí blízko bistra postavili ešte dve strelnice.

Veľkým dňom je nedeľa.

Z dvoch krčiem „vrchný šenk" už od šiestej ráno láka smädných návštevníkov. Nízky, trošku tučný krčmár s riedkymi „cervenkastohnedými vlasmi, ako vždy i tentoraz s veľkou ochotou, zdvorilo a s láskavým úsmevom plní poldecáky. Jeho počerná manželka má tiež čo robiť, veď akože ináč by sa mal začať takýto slávnostný deň,keď nie slivovicou alebo čerešňovicou.

Baník na dôchodku Štefan S. si dá naplniť aj dvojdecilitrovú fľašku.

- Nech aj tý doma si zohrejú žalúdek pred frištukom, - hovorí veselo a rukou si zakrýva bezzubé ústa.

Skoro ráno prišli aj jarmoční predavači, nacvičenými pohybmi postavili svoje stánky a s veľkou odbornosťou vykladali z osobných áut svoju „portieku".

- Budeme mat velkú pút, - povrávaajú staré ženy ako kráčajú do kostola, odeté od hlavy po päty čiernom.

- Veru velkú, - prisviedčajú starci ligotavými očami, keď zageristrujú asi 200 - 250 metrov dlhý rad šiatrov. Do kostola „na velkú omšu" - idú ťažkým krokom poväčšine starenky a starci, ktorým ťarcha života ohnuli chrbát. Mladí sa zastavia v bistre alebo pri šiatroch, aby sa pozreli na „ponuku", čo kúpiť deťom, na čo im dať peniaze.

Hudba sa ozýva s frenetickou silou. Mladík pred kolotočom s mikrofónom v ruke hrá doslova rolu diskodžokeja, nabáda mládež:

- Chlapci a dievčatá! Ešte niekoľko miest je voľných na lietajúcich tanieroch. Nastúpte! Pri lete do neba vám zahrajú skupiny Eruption a Boney M. V nasledujúcom kole si môžete vypočuť skupine Hobo Blues Bánd a slávnu speváčku Amandu Learovú.

- Nám boli dobré o takomto čase aj polky, - poznamená s opovrhnutím fúzatý päťdesiatnik svojmu spoločníkovi, na ktorom vidno, že dlhší čas strávil v bistre.

Títo, ktorí i vo sne žujú žuvačku, - ukáže smerom ku kolotoču na mladých v texaskách, - hádam ani nevedia, čo je polka.

Beznádejne mávne rukou a ťahá svojho druha naspäť do krčmy.

Predpoludním už takmer pri každom dome stojí cudzie auto. Pred niektorým aj dve - tri. A nielen autá s domácou poznávacou značkou, ale i s československou. Po dedine sa prevážajú príbuzní - ako si to zistím podľa písmena poznávacích značiak - z obcí okresov Komárno, Nové Zámky a Galanta, kam sa po vojne presídlili viaceré kestúcke rodiny. Pri pivnici Vendelína Karu stojí škodovka z Bratislavy.

- Hody sú predsa hody,' - usmieva sa Ľudovít Kára, čerstvo oholený šesťdesiatnik so šedivými, ale hustými vlasmi. Dlhé desaťročia riadil autobus a potom trolejbus v Bratislave. Teraz je už na dôchodku. - Presídlil som sa v roku 1946. - hovorí, - ale na Kestúc som ani na chvílu nezabudol. Mám tu veľmi veľa príbuzných, ktorých teraz už častejšie budem navštevovať.

Pri strelnici objavím známe tváre milých priateľov z detstva, pre ktorých napriek tomu, že tu nežijú, Kestúc predstavuje skutočný domov. Jožo Krázik je majorom Maďarskej ľudovej armády v jednom z veľkomiest Dolnej zeme. Šaňo Mihalovič vyučuje matematiku a fyziku na strednej škole v Ostrihome, Rudko Hegyvári je pracovníkom župnej rady...

Napoludnie sa námestie takmer vyprázdni, dedina si sadne za hodový stôl k slávnostnému a najbohatšiemu obedu roka. Z kuchýň počuť štrngot tanierov a ulicami sa nesie vôňa jedál. (Menu, až na malé výnimky, je skoro v každom dome rovnaké: mäsová polievka z hovädzieho mäsa alebo hydiny, varené mäso s chrenom, pečená krmná hus a kačica s dusenou kapustou alebo čalamádou, plnená kapusta, vyprážané bravčové s ryžou alebo zemiakmi. K tomotu - i iným ďalším jedlám patrí aj čierna káva, všelijaké zákusky a samozrejme pijatika.)

Po slávnostnom obeda celá dedina sa tlačí na námestie okolo strelníc, kolotočov a šiatrov. Nadišiel čas detí - hodových predavačov.Dospelí strkajú deťom príbuzných pätdesiatky, ba i stovky. Niektoré 10 - 12 ročné deti takto nazbierajú aj vyše päťsto forintov. Portieka predavačov - nesmierne množstvo gýčov - sa míňa, ako by ju rozdávali zdarma. Každý je veľkorysý. Podnapití chlapci sa tlačia pred strelnicou: chcú sa pred svojimi vyvolenými pochlapiť presnou muškou, ale ich snaha nie je korunovaná úspechom. Nadávajú na majiteľa, že mu vzduchovky nenesú presne. Matky varujú svoje deti, aby si peniaze odložili na rozumnejšie veci. Ich úsilie je však prevažne márne. Deti nedokážu ani ustrážiť.

Je čoraz chladnejšie. Zima najskôr odháňa starších, neskôr aj mladších. Iba diskdžokej neochvejne ponúka svoje lietajúce taniere a najnovšie svetové šlágre. Silu zvuku ešte zvýšil.

Mládež sa schádza do kultúrneho domu na hodový bál. Plagáty, ktoré lákali na bál tým, že bude „hrát tanečný orchester Kára z Čívu", dosiahli svoj cieľ. Veľká sála kultúrneho domu pripomínal tlačenku.

Nad ránom sa mladí rozchádzajú domov po skupinkách.

Sprevádza ich besný štekot psov...

Ach, to kestúcke pálené!

,/lk bolo včaššie za rána, (Kestúčania) naliali do kalíškov terkelice, čistej ako krištáľ, ohnivej ako pahreba..."
(Jozef Gregor Tajovský: Z Martina na Kestiic)

Žabárna. Takto sa nazýva časť - presnejšie v najnižšej polohe ležiaca kľukatá ulica - Kestúca Z jednej strany - od hlavnej ulice obce - ju oddeľuje strmý, miestami kamenným múrom opevnený breh a z druhej hlboko vymyté koryto potoka. Kto sa prejde touto uličkou, - čo odporúčame iba za dobrého počasia, keď človek i vozidlá neuviaznu v hlbokom blate na jej konci uvidí domček o veľkosti izby a kuchyne. Chalúpku, aké stavali z nepálených tehál v tejto časti dediny na prelome storočia. Aj cudzí ihneď prezrádzajú, že v domčeku pri potoku pália pálenku.

Július Sivek, na roky mladý, ale skúsený páleník vysokej postavy so stále usmievavou tvárou, ma ochotne zasväcuje do tajomstiev pálenia pálenky. Najskôr sa mi celé zariadenie pálenice - medené potrubia, kotle, dva chladiče valcovitého tvaru, ručné i elektrické čerpadlo - zdá neprehľadne a zložilé.

- Technológia pálenia je jednoduchá, - hovorí mladý páleník. Aby brečka - ako u nás nazývajú kvas - neprihorela, sa potrubím z tohoto 300 - litrového kotla s dvojitým dnom dostane prvý destilát do chladiča a stadiaľ cez „rafíňovače" merací prístroj do uzavretej medenej nádoby. Poznamenám, že tomuto meraciemu prístroju neujde ani litrík páleného, takže ukrátenie gazdu je úplne vylúčené. Z uzavretej nádoby ručným čerpadlom prečerpáme vielku, prvýkrát vypálenú pálenku do druhého kotla. Pod týmto kúrime výlučne drevom, to aby sme zjemnili nápoj. Liehomerom stále kontrolujeme pomaly tečúcu obyčajne 50 - 52 - stupňovú pálenku.

Výroba liehu je u nás štátnym monopolom. Vari na to upozorňuje i štátny znak, namaľovaný na medenú nádobu,v ktorej sa chladí už zjemnený „trunk"? Kto vstúpi do pálenice, ocitne sa zoči-voči tomuto niekdajšiemu štátnemu znaku s dátumom 1948.

V pálenici vládne nálada, aká býva iba počas oberačky hrozna v prešovniach. Komu práve pália, pre toho je deň sviatkom. Pri pocese - priam rituáli - pálenia je vždy prítomný aj gazda, alebo niekto iný z rodiny. Nie z obáv, že ho ukrátia, veď také niečo sa ešte nestalo a ani nemôže stať, ale preto, aby aj on sám pomáhal páleníkovi, aby spolu s ním vo vedrách poodnášal brečku do kotla (ide o 3oo litrov!), kúril pod ním, dával pozor na rovnomernosť ohňa, na teplotu chladiacej vody, kontroloval prístroje, slovom, aby podľa pokynov páleníka bol aktívnym účastníkom celého procesu. Pokiaľ sa neobjaví „vyskočka" - prvé decilitre pálenky -, zatiaľ si spolu fandia, sú vzrušení a plní obáv: bude mať tohoročná slivovica, hruškovica alebo terkelica dobrú chuť, arómu? Veď akýže je to gazda, ktorý sem prinesie skazený kvas, a z ktorého vytečie iba kyselkavá voda?! (Vlani v jednom prípade sa stalo aj také, že zákazník odchádzal z pálenice s prázdnymi demižónmi).

V Kestúci sezóna pálenia trvá obyčajne štyri mesiace, od novembra do konca februára alebo - ak je to potrebné - pália i v marci. Zákazníkom pália podlá poradia v akom podali prihlášky, ktoré registruje vedúci pálenice Július Sivek. Nikoho meodmietne, lebo traja zamestnanci pracujú vo dne v noci dokiaľ každý prihlásený nemá pálenku pod strechou.

Keď som zavítal do pálenice, tenulinkým prúdom tiekla pálenka Banjamína Karu, ktorého prítomní oslovovali iba Beniš báči. Zavalitý starší muž so širokou tvárou zdravej farby mi s úsmevom podal ruku. Ihneď ma ponúkol kalíškom čerstvej pálenky a so skúmavým pohľadom čakal moju mienku.

- Veľmi chutná, aromatická, - uspokojujem ho.

- A víš jaká bude o rok, ked dozréje? -pýta sa teraz už pyšne. - Trunk prvej klasy, v kerém neni ani trošičku cukru. Víš, mnohí, aby mali vácej, pobabrú chut pálená s tým, že nakydajú do brečky cukru.

- My ihneď zistíme, kto cukruje svoj kvas, - vysvetľuje páleník. - Z jedného koila necukrovanej brečky zo sliviek totiž vypálime priemerne 28-30 litrov pálenky. Keď vytečie 35 alebo viac litrov, gazdovi ihneď môžem vypočítať, koľko kilogramov cukru pridal. Mnohí protestujú, že oni veru necukrovali.

Pravda, je to ich súkromná záležitosť: každý pije také pálené, akú mal brečku a navyše, neplatí podľa akosti, ale podľa množstva, a okrem toho musí doniesť aj uhlie a drevo.

- A oplatí sa vám to? - pýtam sa Beniš báčiho.

- Jak by né?! Na zbíraní slivék máme času, aj tolko peňazí našporujeme, čo pálené vyplatíme. Troška si necháme z neho a ostatné predáme. Dobré pálené má dobrú cenu. Za liter dajú aj 250 - 260 forintó.

Prichádzajú ďalší zákazníci. Vypytujú sa páleníka, kedy prídu na rad. Veru, niektorí musia dlho čakať a preto z dlhej chvíle sa tu deje všeličo. Zisťujem, že pálenica je neraz opravdivým fórom, kde diskutujú nielen o záležitostiach obce, okolitých dedín alebo krajiny, ale aj o udalostiach vo svete. Jeden druhého sa pýtajú: „Povedz, môže byť vojna?" „Len tá aby nebola!" O chvíľu sa každý váľa od smiechu: na rade sú veselé historky, skutočné príhody, hrdinov ktorých prítomní poznajú. Potom sa terčom žartov stane J. báči, starší vysoký šedovlasý. Narážajú na jeho dávny útek oknom v nedostatočnom oblečení. Usmieva sa aj on, v rozpakoch si dlhými kostnatými rukami s hrčovitými hánkami zakrýva bezzubé ústa.

- To neni pravda, - mrmle si popod nos sotva počuteľné.

Pozornosť prítomných sa potom obracia iným smerom.Opýtam sa Beniš báčiho, či ešte spieva v miestnom slovenskom speváckom zbore.

- Nechodíme ta už,chlapče! - zvážnel. - Ani já, ani moja žena. Po toľkých pekných rokoch sa tam čil ludé vada, panuje tam nedorozumení. Preveliká škoda, že je to tak. Ta by bó potrebný schopný organizátor, kerý by šecko dŕžav v rukách, - mávne beznádejne rukou. - Myslím, že sláva našich spevákó patrí už minulosti.

Odmlčí sa, vidím mu na tvári, že nechce o tomto viac hovoriť. Potom rozprávam prítomným o tom, že pred vyše šesťdesiatimi rokmi zavítal na Kestúc slávny slovenský spisovateľ Jozef Gregor Tajovský, ktorého tu hostil pán farár Jozef Šrobár. Tajovský nadšene písal o kestúckom víne a pálenke a vôbec o svojich príjemných zážitkoch.

- Je možné, že tú terkelicu, ktorou ponúkali spisovateľa, pálili v tejto pálenici? - pýtam sa.

To je skoro isté! - odpovedá rozhodne Beniš báči. - Je pravda, že v tem čase mav Kestúc tri pálenice, ale táto bola najlepšá a najvaččá. Preto aj ostala. Na té druhé dve sa pamätajú len starší ludé. Faráli pálili v tejto pálenice.

Všetci počúvame Beniš báčiho, ktorý - ako vysvitlo - dobre pozná históriu kestúckych pálenie.

- Mám akoro osemdesát rokó a jak malý, desatročný chlapček sa pamätám, že aj moji rodičé do tejto pálenice nosili brečku. Túto pálenicu

dav postavit Rudolf Hertlik. Až do vojny bola v jeho rukáci-

Dozvieme sa, že Rudolf Hertlik - ako aj iní páleníi - toho času nepálil za peniaze, ale za každý loo-litrový vypálený kctol pýtal jeden liter pálenky. Nemali žiadne prístroje a, veru, často sa stal', že im kvas - nakoľko kotol nemal dvojité dno - prihorel. Vtedy naJedovala ťažká práca, kotol museli na čisto vydrhnút a začať s pálením zmvu. Bez tohoto zásahu by pálenka mala neznesiteľný pach.

Aj kedysi - práve tak ako teraz - pálenica bola mietom spoločenských stretnutí, zábavy a rozptýlenia, dejiskom veľkých kaiovačiek, práve tak ako i opíjania sa, triezvych, vážnych rozhovorov apriatelenia sa miestnych obyvateľov s obyvateľmi okolitých dedín, ktoí tu tiež pálili svoju pálenku. Široko - ďaleko je to - popri ostrihonikej - jediná pálenica na okolí.

- Keď ju naše poľnohospodárske družstvo chcelo zrusť, lebo nemá z nej skoro žiaden osoh, - hovorí páleník, - Kestúčania ä priam búrili. „Čo máme robiť s toľkým ovocím? Máme kupovati drhé a nedobré pálené ve sklepe? Kestúc odjakživa mav pálenicu. A né anjennu!" Veru, škoda by bolo nechať pohniť toľké ovocie.
- Koľko pálenky sa tu ročne vypáli?
- Okolo 35 tisíc litrov, - odpovedá.
- Vidím, že niektorí nesú domov 60-80 litrov, ba i iacej. Toľkoto vypije jedna rodina?
- Kdeže! - protestuje páleník usmievavo. - Mnohiz nej predajú alebo darujú svojim príbuzným a priateľom. Za pálenki sa všeličo dá zohnať: odborná robota, tovar spod pultu a rôzne láskavoti. Nehovorím to preto, lebo aj ja som zamestnaný v pálenici, ale ak ovčie nepohnije pod stromom, z toho má osoh nielen štát, ale aj pestovateľ.

Pálenka Benjamína Karu dotiekla. Krištáľovo čistýi a ohnivým nápojom naplnené demižóny a nádoby z umelej hmôt; vynesieme z pálenice a uložíme ich na malý vozík. Beniš báči ho ťah, ja tlačím zo všetkých síl. Brodíme sa hore kopcom v hlbokom blae. Verejného osvetlenia niet, takmer nevidíme cestu.

Polnoc práve minula.

Jako som sa dostav k motorke

„Hej, mladý pán, uverte mi, že ottedy jak sme obrali hrozno, nykam, ale nykam na temto svete sa nedostanem. Len šedým doma jako kvočka na vajcách a čekám. Furt len čekám. Už tretý týden to takto ide. Pomaly mi aj mušt vykysne. No, ale okuštujme ho jaký je! Óh, to bude ale truneček! Žeravý jak oheň. Od teho budeme nékolkoráz pozírat do sédmého neba. No, ale né o toto mi ide. Aby ste, mladý pán, porozumeli moju bídu, musíte vedet, čo a jak je u nás v čase oberačky. Vite, v našej dedyne velmi mnohátý majú vinohrad. Skoro každá rodyna. No, ale neny sme jennaký.Sú medzi nami aj taký, kerí zablúdajú do cudzého a veru si napakujú pre seba ovocá a hrozna. Preto já, ked š už hrozná zrelé, každý den chodým merkuvat do vinohradu. Ráz, tak neskoro popolenný, sa mi stala čunná vec. Ked som došó k môjmu vinohradu, zbadav som, že nékdo ma predbehó, že nékdo kupuje za pet prsto šéstú dlaň. Sotva som dostav luftu, tak som sa napajediv. Skovav som sa za hrozénkový fkíček a odtál som škúliv. Čo len bude z tehoto?! Vyvalujem oči, nescem jím verit. Vidým, že volagdo sa zohýná v mojém vinohrade a obírá hrozno do nejlonového vreca. Skoro ma rozhodý od jedu. Héj, ancijáša tvojho, myslím si. Ale by som ty postýskav ten grgán, prez kerý sceš spúščat moje víno! Už sa chystám, že vykročím za ným, ked mi do tejto múdrej kotrby jak blesk vrazí myšlénka: šak ten loptoš má nóž v ruke a s tým obírá. A čo, ked mi ublíži? Chumaj, Jano, chumaj! Neny si ty taký trkvas, kerý si dá črevá vypustit. No ale čo robit? Darmo premýšlám, nyšt mi nejde do rozumu. A nadarmo krutým s hlavu, nykeho nevidým, kdo by mi pomohó. Zakál já rozmýšlám, zatál ten oplan nabrav za vreco hrozén. Toto dál nemôže íst, hovorím si, Precca j á nélen preto mám kotrbu, aby som na néj širák nosiv. Volaco som si len vymyslev. A čil počúvajte! Natolko som si stlšiv hlas - iná̌c ho mám dost tenký - aby si ten nykhaj myslev, že mu stojí v ceste mocný chlap. Zŕkó som nan s takým tlstým a pevným hlasom, s jakým som len vládzav. Ná reku, kamarád, ty si nechodyv sem kopat, ani špricuvat, a já som ta sem zase nevolav obírat! To ste mali videt, mladý pán, ten nanyšthonnýk ozlomkrky začav utekat, jak keby ho buják

nahánav. Ale nemyslite si, že na tú stranu, odkál počuv mój hlas, ale na druhú. Šecko mi tam necháv, nóž, hrozno a ešče volaco: jennu malú motorku. Takto som sa já dostav k motorke. Vite, k takej, na keréj neny any nemosí byt tá tabulka s literárni a numerami. Bárby bola, lebo tedy by som vedev, že čí je a mohó by som jú zebrat gazdovi. Bože, bú by konec môjmu trápeml. Nemusev by som vác čekat. Mohó by som chodyt do šenku, alebo do pivnice. Na obidve místá vdačne chodým, lebo tu si s velkú radostu zablečíme tý naše pekné pilíšske pesnyčky. Ale takto len čekám, furt len čekám na teho oplana, na kerého sa už any nehnevám, aby som mu mohó vrátit tú preklátú motorku.

(1982)

Alexander Kormoš

Podaj ruku

Uznaj vlasť a reč každého, kto
si váži tvoju, podaj svoju
bratskú ruku k spoločnému
boju.

Putá spásy

láska dravá
spása krutá
pravdu vravia
tvoje putá

Alexander Kormoš

Čriepky

Výhodou slepej uličky oproti nesprávnej ceste je, že možno skorej dospieť k jej koncu.

V podmienkach totalitnej diktatúry pod vedením strany komunistov sme smerovali priamo do hrobu.

Rozdiel medzi komunizmom a fašizmom: komunizmus je vhodný pre zotročovanie ľudí na nižšom stupni civilizácie než fašizmus.

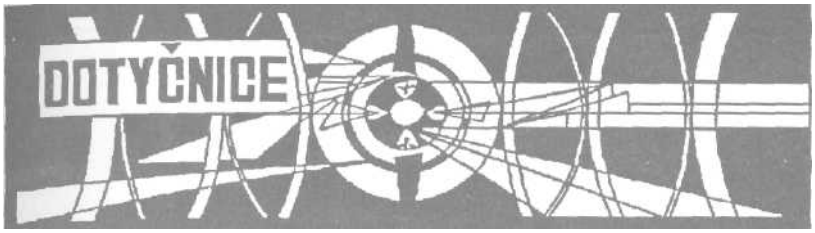
Komunistický režim pokladal za predstaviteľov národností svojich kolaborantov, ktorých si sám vypestoval ako janičiarov, aby ich použil na potláčanie a odnárodňovanie príslušníkov ich vlastnej národnosti.

Násilné presadzovanie komunistického programu občas vyústilo do národnostného pogromu.

Diabol pácha svoje najvražednejšie a napodlejšie zločiny v anjelskej maske a pod umelou svätožiarou.

Pán Boh nám nie preto dal materinský jazyk, aby nám ho Satan vytrhol z úst.

Stipan Blažetin

Priateľom

Čakali na mňa vŕby.
Nešiel som!
Čakali na mňa brezy.
Nešiel som!
Čakali na mňa polia.
Nešiel som!
Čakali na mňa ľudia.
Ja som nešiel!
Čakali na mňa dievky.
Ja som nešiel!
Je nie!
Čakali na mňe búrky.
Pohol som sa!
Čakali na mňa víchry.
Išiel som!
Rúbali do mňa blesky.
Spieval som!
Hnali sa na mňa vlci.
Spieval som!
Krv mi púšťali zo žíl.
Spieval som!
Prenasledovali, klamali ma.
Neušiel som!
Závideli mi, ohovárali ma.
Neušiel som!
Preklínali ma.
Neušiel som!
Podceňovali a vydrancovali ma.
Neušiel som!
ZOSTAL SOM!
ZOSTAL!
NEŠIEL SOM!
NEŠIEAL!
Neušiel som! Nie!
Túžil som po víchrici!
Túžil som po bitke!
Ponáral som sa!
V bitke!
V blesku!
Ponáral a zostal!
VEJÚ ZÁSTAVY VYTRVALOSTI!
VYDRŽAŤ!
VYDRŽAŤ!
Čas prestrie veľké závoje Slávy!
Len ešte trošku sily!
Len ešte trošku zdravia!

Preložil Gregor Papuček

Petar Miloševič

Podzemné mrakodrapy

Pochovávame na vrchu

Tu na svahu čo sa díva
pred nami tam na náhornej
plošine na ktorú sa
štveráme

Prerástli nás
tí ktorí nás opustili

Koldokola sa vŕšia hore do
večného bytia

Mrakodrapy
hlbokých spáčov
stoja bez poradia

Hlinené cely
sú dokola postlaté
na svahu i plošine

Posledný - prvý
prvý - posledný

Kruh
otvorený
naveky

To som ja

Keď ste už zavreli dvere
a ktosi predsa vošiel
nebojte sa to som ja

Keď sa už schyľuje deň k súmraku
jasajte aj v blížiacej sa noci lebo ja
som s vami

Keď sa už zúfalo
kolíšete v člnku
pokoj vám

upokojte sa
to nič
že neviem plávať

Preložil Imrich Fuhl

Marta Glucková

Priateľstvo

Sotva sa roztopil sneh v horách, už zaznel krásny hlas drozda. Veselo dal ľuďom na vedomie, že je jar žo už môžu odložiť zimné kabáty a teplé čiapky. Jarné slnko svojím teplým úsmevom zohrievalo celý svet. Zohrialo nielen vychladnutú zem, ale aj srdcia ľudí a skoby sa boli razom i rastliny krajšie rozzelenali. Aj Vysoký Hrab - na ktorom hniezdil Drozd - dýcha veselšie. Raduje sa sviežemu, teplému jarnému slnku a aj návratu priateľa Drozda, ktorý každým rokom hniezdi v jeho korune. Boli už starí kamaráti. Strávili spolu nejedno leto, prežili nielen pekné slnečné dni, ale aj veľké víchrice a prudké lejaky. Drozd bol verný svojmu kamarátovi, Hrab zas bránil jeho mláďatá pred útrapami počasia. Keď Drozd odlietaval na lov, strom svojim lístím zakryl jeho mláďdatá, aby ich nikto nezbadal.

Drozd sa aj tohto roku usadil na Hrabe. Onedlho sa mu vyliahli mladé, ktoré zaplnili hniezdo veselým štebotaním. Drozd ich vychovával s veľkou láskou. Bránil ich pred prudkými slnečnými lúčmi i pred studenými vetrami. Ich malé zobáčiky vždy naplnil chutnýmk drozdím jedlom, Určite by z nich boli vyrástli silné, zdravé drozdy, keby...

Bolo dosť chladno. Zdvihol sa silný vietor. Drozd - ako vždy - odletel za nejakým pokrmom. Myslel, že svoje mláďatá nechal v bezpečí, ako vidy, ale strom sa tentoraz správal akosi čudne. Ešte ráno sa dostal do vážneho rozhovoru so susedom Starým dubom, takže ani nezbadal odlet svojho obyvateľa. Vietor fúkal sták silnejšie. Malé drozdy už dlhší čas volali o pomoc, ale strom ich nepočul. Mláďatám bolo už veľmi zima a zúfalo sa túlili jedno k druhému.

Vietor pohýbal hniezdom a raz ho potriasol tak, že všetky vtáčatá pohýbal hniezdom a rajz ho potriasol tak, že všetky vtáčatá vypadli. Strom ani teraz nič nespozoroval. Precitol až vtedy, keď počul hlas vracajúcej sa matky. Len teraz zbadal, čo sa stalo. Neopovážli sa pozrieť Drozdaria do oči. Nebol by zniesol jeho pohľad, v ktorom sa nahromadilo toľko bôľu, že by sa bol najradšej pod zem prepadol. Drozd mu nič nevyčítal, ale bolo na ňom vidieť, že sa v ňom zrútil celý svet, sklamal sa v svojom jedinom priateľovi. Nepreriekol ani slova, ale cítil, že medzi nimi vznikla nepreklenuteľná priepasť. Hrab bol jeho najlepší kamarát a pive v nom sa musel sklamať! Rád by bol ostal, ale nevedel... Odletel s ťažkým srdcom hľadať nového, verného kamaráta. Ktovie, keby ho nájde...

(Plamienok, Budapešť, 1981/1)

Gábor Kára

Soľný stĺp

Prisnil sa mi vojak
vojak
švárny
s peknými fúzami
stál v meravom pozore
soľný stĺp pri dozore
prisnil sa kôň
čierny
na lesklej srsti
mal sedlo
stál v meravom pozore
s oľný stĺp pri dozore
prisnila sa mi myšlienka
kôrovitá
skalnatý hrebeň hôr
zarástol machom
stál v meravom pozore
soľný stĺp pri dozore
prisnil sa mi
mramoravý pohyb
príliš sprosto
zastal
stál v meravom pozore
soľný stĺp pri dozore

prisnilo sa mi veľa ľudí
v meravej póze
tu stoja
všetci
stoja v meravom pozore
soľné stĺpy pri dozore
prisnil sa mi soľný stĺp
ktorý teraz
pružným krokom
odišiel

ostatní:
stoja v meravom pozore
soľné stĺpy pri dozore

Električka

žltá električka tmavé schodište
červený trolejbus
fotografie pohyblivé tiene živé
kino maľby osihotene
sa pohybujú na plátne
života ozývajú sa farby
hlasy sa zlievajú
uprostred tichý krik
chýbajúci pľuvanec
chorého človeka
psychiater v bielom
plášti zvieracia kazajka
gumové steny tu mi
nikdy nevadia
červená električka žlté schodište
tmavý trolejbus

fotografie živé tiene
pamäť - kino tmavá
električka červené schodište
žltý trolejbus živé
obrázky foto - tiene
pohyblivé kone živá
spomienka obrázky - tiene
akési kino červená žltá
električka schody
pohyblivý trolejbus žltá
pohyblivá tmavá červená
električka trolejbus
tmavé kino svetlá kina
kino...kin...o kino
žlté električka tmavá
električka s domom
schodový doktor trolejbusovej farby
gumové kino... k.i.n.o
trolejbus kino trolejbus električka trolejbus
kino kino električka električka kino
električka trolejbus guma tmavé svetlo
farebná pomätenosť je hluk je ticho
NECHAJTE MA
p s t
t i c h o

Nočné verše

zostal som sám s vetrom
ktorý strháva lístie
a ešte nosím so sebou
aj to tajomstvo
svoj obrovský tieň
ako grimasa
sleduje uvažujúce črty
môjho tela
čo zostalo bez teba
ak sa otočím naľavo
tak aj jemu vľavo vbok
hore hviezdy sa idú
od smiechu popukať
z opilca
ktorý by chcel lietať
až pod oblohou
na kalištekovom lietadle
radšej nastúpim do autobusu číslo 7
ako tečúca vodná hadica
aj vtáci môjho mozgu vráskavejú
potom sa vo vnútri všetko zrúti
späť po starej ceste
ale aký rozdiel
vozidlo so zatvorenými očami drkoce
kyúm mesto pokryúva mrazivá noc
a smiechom podšitý voz letmo prebehne
lampy drkocú od zimy
chvejú sa ich úzke pasy
od hviezdneho rehotu
stromy napnuto sledujú ďaleký kašeľ
možno si budú môcť
vymeniť zopár slov s okoloidúcim
pri sne áut bez zlodejov
za zatvorenými dverami

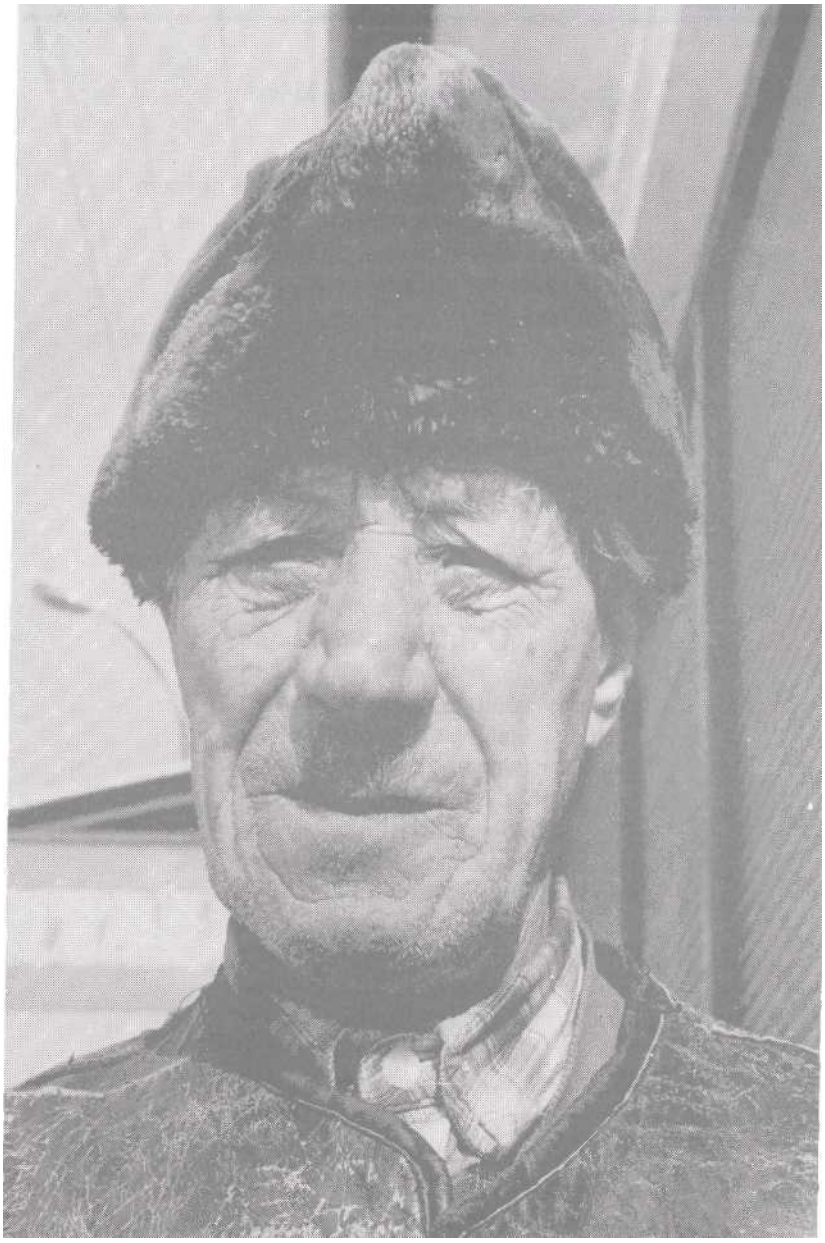
nieje toslávnostný pochod kráčam
do požičaného domova
skoro domácky otváram dvere
v úsmeve privlastnenom od teba sa okúpem
a kým v ligotavom nadšení
drhnem dušu dočista
obchádza ma utrúsená veta
dlhý bol deň
dlhšia je však noc
ktorá štípe oči
vonku od únavy
slzia polievacie autá

Z maďarčiny preložila Veronka Halušková

Usídliť sa

hľadať domov
alebo podnájom
zdá sa
že je to jedno
tiché zákutie
zbojnícku chatu
alebo pokojnú vilku
všetko jedno
najlepšie by bolo
usídliť sa
v tikote hodín

Preložil Imrich Fuhl

Z čistej studienky

Alexander Kormoš: F santofském Pilíši, Ľudové piesne zo Santova
Budapešť 1990, Tankônyvkiadó, 427 str.

V niektorých osadách v Maďarsku už len náhrobky svedčia o tom, že tu kedysi znela slovenská reč. V inyích osadách zase dožívajú posledné generácie Slovákov a s nimi i slovenský materinský jazyk. V tejto doslova dvanástej hodine hŕstka našich vzdelancov podniká pokusy o záchranu a zaznamenanie slovesného bohatstva hynúceho rodu pred hrozbou zániku slovenského slova **v** dedinách (i dejinách) slovenskej menšiny. V prvom rade to platí o spevnej kultúre, sprevádzajúcaj vidiecky ľud od kolísky až po hrob. Úsilie týchto zberateľov pripomína tak trochu činnosť archeológov, odkrývajúcich zvyšky niekdajších stavieb, ktoré podľahli dlhodobej erózii časom, v našom prípade dlhým desaťročiam odnárodňovania.

Alexandrovi Kormošovi ponúkla jeho rodná obec maximum z rohu hojnosti miestneho folklóru pre jeho veľký piesňový slovník, v ktorom zhromaždil takmer 35o piesní. Santov, ktorému za svoj vznik vďačí aj ďalšia pilíšska obec Mlynky, má v tejto oblasti zásadný význam nielen z hľadiska demografického, ale aj pokiaľ ide o recepciu kultúrnych vplyvov,- vďaka svojej polohe na pomedzí Slovenska, Moravy a Maďarska. Aj hudba a spev spomenutých oblasti tu nadobúdala nové, svojrázne formy. Presvedčivo to dokumentuje celý materiál zbierky, ktorý autor začal zhromažďovať už **v** šesťdesiatych rokoch a najintenzívnejšie v druhej polovici tohoto decénia, a to sčasti od informátorov starousadlíkov, ďalej od Santovčanov, ktorí sa **v** rokoch 1946 - J947 presťahovali na Slovensko, alebo ktorých pracovné povinnosti často privádzali do týchto či iných končín, vrátane Dolnej zeme.

Ak vezmeme do úvahy obdobné zbierky *G.Papučka* (Zahučali hory), *B. Kálmánfiho* (Rozmarín zelený) a konečne aj spevník Spievaj s nami od autora recenzovanej zbierky a ponúkajúci texty upravené pre praktické použitie, potom by sme mohli konštatovať, že v podstate celá pilíška oblasť je z tohoto hľadiska viac menej zmapovaná.

Santovská a vôbec pilíšska pieseň vyznáva svoju príbuznosť predovšetkým so svojou kolískou, t.j. západným Slovenskom, avšak nezaprie ju ani pokiaľ ide o ostatné regióny materskej krajiny a taktiež moravské Slovácko, Vari najvýraznejšie sa to prejavuje v cykle ľúbostnom, ktorý obsiahol dobrú tretinu celej zbierky. Kto pozná aspoň základný spevný repertoár v povodí Moravy či Váhu, ten s potešením „objavuje" v tejto kolekcii zo santovského zberu niektoré aj z tých najskvostnejších a najznámejších exemplárov. Uveďme aspoň dva príklady: *Perbajské hodinky* a *Ty si Kačurka bila ruža.* Ide prakticky o invarianty - z melodického hľadiska úplné - Trenčianskych či Rožnovských hodín, kým v druhom pripadá poznávame pieseň. Ej od Buchlova vietor veje. Textové varianty sa v obidvoch prípadoch líšia jedine adaptáciou miestneho názvu.

V tomto zozname by však vynikal ešte celý rad ďalších, ako *Pod tým naším okienečkom, Dobrú noc, má milá, Padala zrána rosička, Hájku hájičku, Prečo si ňeprišel, Seďí sokol na javori* (ľúbostné) *:A já ťa nescem, Bodaj bi váz, vi mláďenci, Staré dívki, čo čekáťe, Ket som ja ból mladi* (Žartovné a prekáravé), *Sobotenka ide, Stavali ťesárí, Pásel Jano tri vôli* (Balady) a.i. Obdobné vplyvy možno vystopovať v piesňach regrútskych a vojenských, pričom látka týchto i ďalších cyklov sa navzájom prelína, akoby tu neprebiehala deliaca čiara, aspoň nie výrazná. To platí aj pre ostatné, menej rozsiahle cykly piesní svadobných, žartovných, pijanských i pracovných. Napokon takéto prelínanie, ako na to už dávno poukázal *B. Bartók,* je príznačné aj pre maďarskú a slovenskú pieseň vôbec.Za žáner, v ktorom sa do značnej miery koncentrujú nielen spoločné znaky piesňového fondu, ale aj bohatstvo ľudovej poézie, by sme mohli právom označiť skladby baladické. Nachádzame v nich prvky ľúbostné, sociálne i fantastické, rep. metafyzické. V určitom zmysle sa tu premieta celý súbor etických postojov k životu a svetu, pričom prevažuje tragická poloha. Prevažná väčšina týchto balád, rep. povestí sú umelecky a poeticky zvrchované výtvory a poskytujú bohatý materiál pre etnológov ako aj pre milovníkov a tvorcov poézie.

Dominantný motív týchto skladieb je vzťah viny a trestu, určený spravidla jednoznačne aj keď súvislosť medzi „vinou" a „vinníkom" môže byť problematická (Pásel Jano tri vôli). Aj pokiaľ ide o lásku, ba možno povedať, že práve tam. Aj ľúbosť je tu koľkokrát „tak veliká, že zmorí človeka" a to aj doslova. Práve láska tu predvádza svoje osudové a osudné dejstva, nepochybne silne ovplyvnené barokovým kánonom. S fatálnou a démonickou silou vyznievajú najmä tam, kde dochádza k jednostrannému porušeniu dohody uzavretej napríklad medzi milencami a kde neveru často sťíha krutá pomsta. (F širém poli kríž)

Menej kruté a väčšmi lyrické sú motívy lásky odmietnutej či zakázanej, alebo hoci aj vynútenej, avšak zvyčajne vo všetkyúch prípadoch končiacej tragicky, niekedy už len preto, že ide o násilný zásah do vzťahov mileneckej dvojice zvonku (Nedaleko mlina).

Poetické čaro balád nám dokresľujú aj fantastické (rozprávkové) motívy, niekedy prítomné iba okrajové, inokedy však udávajúce tón, či vytvárajúce osobitú atmosféru (V hlbokej doline).

Knižku F santofském Pilíši vhodne doplňujú úvodné poznámky o špecifických znakoch piesní santovských Slovákov ako aj charakteris-tiky- medailóny jednotlivých informátorov v časti záverečnej, vrátane autorovej matky, dnes už 86 - ročnej Terézie Kormošovej - Hurtovej, ktorá v slovenskom duchu vychovala svojich 8 detí. Spomenuté texty medailónov by si však boli zaslúžili dôkladnejšiu jazykovú a lexikálnu úpravu aj z hľadiska výskytu viacerých tlačových chýb.

Oldfich Kníchal

Jazykovedná štúdia pilíškeho Slováka

MIHALOVIČ, A.: Zemepisné mená Čívu.
Budapešť, Tankônyvkiadó 1987,148 str.

Výsledkom stáleho záujmu o výskum slovenských nárečí na území Maďarska je práca Alexandra Mihaloviča *Zemepisné mená Cívu.* Predmetom bádania maďarského slovakistu sa stali tie lexikálne, hláskoslovné a tvaroslovné osobitosti slovenských nárečí, ktoré sa odrazili v pomenovacom procese geografických názvov v slovenskom prostredí na území Maďarskej republiky.

Rozsiahly materiál, ktorý autor v svojej monografii spracoval, je rozčlenený do jednotlivých kapitol na základe geografickej, historicko - spoločenskej a jazykovej charakteristtiky skúmanej lokality. Prvú kapitolu venoval A. Mihalovič charakteristike osídlenia obce Čív (maď. Piliscsév). v ktorej dnes žije vyše dvetisíc obyvateľov slovenskej národnosti (najstarší záznam lokality pochádza z r. 1262). Obyvateľstvo slovenského pôvodu sa podľa historických prameňov prisťahovalo do **Čívu** v r. 1705 a v prvých desaťročiach 18. storočia žili v obci podľa urbárskej regulácie viac ako dve tretiny obyvateľstva slovenského pôvodu. Charakteristiku obce z historického hľadiska vhodne dopĺňa aj kapitola o archeologických nálezoch na území pôvodnej obce.

Jadro posudzovanej práce tvorí charakteristika čívskeho nárečia. A. Mihalovič v nej vyčerpávajúco podáva opis fonologického systému - uvádza základné hláskoslovné črty nárečia (zmena *ort -olt* pod cirkumflexovou intonáciou na *rot-, lot-,* vokalizácia jerov na e, zmena nosoviek, zmena skupín *dl, ti* na //, zachovanie skupín -šč-) a uvádza syntaktické osobitosti čívskeho nárečia (pádová syntax - partitívny genitív, hypertrofia praktického spôsobu vyjadrovania vzťahov, s. 35-41).

V centre pozornosti Mihalovičovej štúdie je systém zemepisných mien - chotárnych názvov, ktoré od začiatku kolonizácie mali dve podoby: úradnú - maďarskú a ľudoý - slovenskú. Predmetom autorovho spracovania sú predovšetkým archívne zápisy a súčasná živá podoba terénnych názvov v ľudovej - slovenskej podobe (typ *Dlhepole, Navrskú, Podholímavrski, Podszkalku,* 2. polovica 19. storočia). Významným

prameňom onomastických výskumov sa stali i katastrálne mapy so štandardizovanou podobou názvov (r. 1886: *Na vršku, Na holich vrškoch, Pri szkalke, Pri topolách, Plešina, Kopanicze)* odrážajúcou grafický systém maďarčiny, ako aj záznamy starších osôb (napr. hájnika J. Gulu - 1899 _ 1976), ktoré dokonale poznali jednotlivé časti chotára (Dolina, Díhé lúki, Delené, Holé vrški, Hrebeň, Klin, Pasinek, Zaňňé kuse...). Inventár týchto podôb ilustruje autor aj výkladom získaným pri heuristickom výskume v teréne **(Červená cesta:** *Táto sa tag volá, lebo sú tan červené kamene, aj červená hlinka:* **Dĺhé:** *To sú najdlšé role na Číve, zato sa tag volajú:* **Konopňice:** *Tam konope a bop saďili. Vella bolo aj močillo).* Okrem ľudového výkladu motivácie vzniku názvu uvádza A. Mihalovič v osobitnej kapitole aj etymológiu všetkých 14o terénnych názvov.Využíva pri tom poznatky slovenskej jezykovedy (E. Paulíny, Ľ. Novák, J. Stanislav, R. Krajčovič, Š. Ondruš, V. Blanár) a práce českých a poľských slavistov (F. Trávníček, V. Šmilauer, V. Machek, Ž. Stieber, F. Sľawski).

V kapitole o miestopise Čívu sa autor priŕža týchto kritérií: formálne hľadisko, vzťah, človeka k prírode, slovnodruhová príslušnosť, spôsob tvorenia.

Z formálneho hľadiska triedi autor pramenný materiál na jednočlenné, dvojčlenné a viačlenné názvy, podľa vzťahu človeka k prírode rozlišuje prírodné mená, kultúrne mená, dejové mená, uplatnením slovnodruhového kritéria vyčleňuje skupinu bezpredložkových substantívnych názvov (Med'i vímoli), adjektívnych názvov (druhové: *Dlhé,* privlastňovacie: *Kapitulské).* Podľa spôsobu tvorenia názvov rozčlenil autor pramenný materiál do skupín na základe slovotvorných prípon mužského a ženského rodu a ajektívnych prípon. Toto triedenie dopĺňa aj charakteristika hláskoslovného a tvaroslovného vývinu zemepisnyúch mien a opis ich morfematickej štruktúry v retrospektíve (s. 94-100). Osobitnú časť svojej práce A. Mihalovič venoval morfematickej štruktúre zamepisných mien obce Čív (s. 101-110). V tejto časti sú spracované slovotvorné modely jednotlivých názvov, z ktorých autor s využitím poznatkov o slovotvornej štruktúre slovenčiny (J. Horecký, J. Bosák) formuluje zovšeobecňujúce závery vyplývajúce z konkrétneho jazykového materiálu.

Záver Mihalovičovej práce o zemepisných menách Čívu tvorí opis ich konsonanticko - vokalickej výstavby, v ktorom autor porovnáva výsledky

svojej analýzy s paralelnými poznatkami o súčasnej spisovnej slovenčine (J. Mistrík, J. Sabol, J. Bosák).

A. Mihalovič vo svojej práci Zemepisné mená Čívu zozbieral, klasifikoval a zhodnotil cenný jazykovo - historicky materiál geografických názvov slovenskej poveniencie. Spôsob jeho spracovania je hodnotným príspevkom v oblasti onomastiky aj napriek tomu, že sa odkláňa od našej onomastickej tradície napr. v. oblasti terminológie (autor nepoužíva pojmy anoikonymum, antroponymum stď.). Zemepisné mená Čívu sú hodnotným príspevkon v oblasti štruktúrnych typov slovanskej onymie a aj napriek tomu, resp. práve preto, že sú zamerané regionálne, tvoria organickú súčasť jazykovedných výskumov v oblasti slovenských nárečí, staršej lexiky a jej účasti na pomenúvaní terénnych útvarov.

Rozsahom skromná, metódou spracovania a množstvom materiálu hodnotná práca A. Mihaloviča je cenným príspevkom do výskumu slovenských nárečí, lexiky a onomastiky, ako aj svedectvom o tradíciách a súčasnom stave slovenčiny na území Maďarskej republiky.

(Slovenská reč, 55, 1990. c. *4)*

Mnohohlas lásky

Na margo Kormošovej ľúbostnej lyriky

Ohnivá kytica. Po Plameňoch jazyka plamene lásky, keďže len láska stravujúca ako plameň je skutočná a pravá, schopná aj zázrakov, zatiaľ čo vlažnosť neprospieva žiadnemu citu ani nikoho nespasí. Lásku však treba nielen prežívať, ale ju aj zveľaďovať a chrániť pre seba a pre druhých. Láska je našou každodennou potrebou a potravou duše, bezprostredne podmieňuje naše fyzické a duchovné diapozície.

Tieto a podobné asociácie vyvoláva prvý dotyk čitateľa s veršami A. Kormoša v jeho novej zbierke s podtitulom Ľúbostná lyrika. Pokúšame sa hľadať ďalšie orientačné body, ktoré by nám poslúžili k jej pochopeniu. Z predošlej lektúry poznávame niektoré charakteristické tóny, niekedy akoby impresie, poznámky na okraj, alebo naopak, zhustenie výrazu. Napríklad také štvorveršie: Obraz stálej ženy /čo sa stále/ mení. Je v tom kus životnej filozofie, polarity našej existencie i stavu našej mysle. Ideál vytúžený, no vždy len dosahovaný a s najväčšou pravdepodobnosťou, ba skôr istotou, nikdy nedosiahnuteľný ani za nášho života ani kedykoľvek predtým či potom, dáva však zmysel celému životu... Alebo tento motív dialektiky lásky: milenecký cit rozkrídlený až kamsi do nebies, ale zároveň spútaný (Láska dravá, spása krutá) pozemskou realitou (pravdu vravia /tvoje putá./) Teda spútanosť a rozlet v jednom a tom istom okamihu, situácia, ktorej sa veru nevyhne ani milenec ani básnik...

Bolo by však predčasné hovoriť v tejto súvislosti o nejakom básnickom kréde a podobne. Nazdávam sa, že Ohnivá kytica skrýva značenie odchodnejšie a zložitejšie: zložitejšie do tej miery, do akej miery je táto zložitosť či mnohotvárnosť určená takpovediac množstvom vôní v onej kytici, ako aj ich celková súhra, tvar, pôsobenie a účel.

Zjednodušene povedané, básnickým zámerom tu nie je analýza „čiastkových" otázok ľúbostného univerza. Tu nevidieť ani nepočuť erotické vzdychy a trilky alebo šum amorčekových krídel a šípov, ani rozjímanie nad ľúbostným opojením. (Aj keď ho pritom nijak nepodceňujeme, skôr naopak!)

Prezentovanie ľúbostných motívov a fenoménu lásky vôbec je u Kormoša podriadené a uskutočňuje sa v celko vom kontexte jeho ľudskej

a básnickej vízie sveta a človeka v ňom, sveta, v ktorom by vládla prirodzená potreba autentických vzťahov medzi ľudskými osobnosťami, vrátane vzťahov intímnych, a v ktorom sú tieto vzťahy kryté ďalšími hodnotami.

Láska má pre Kormoša platnosť celej škály etického kódexu, v ktorom okrem iného môžeme čítať Krása, Sloboda, Radosť, Pravda, Vernosť, alebo hoci aj Boj - veď bez neustáleho boja sa nemožno aspoň priblížiť k poľudšteniu tohoto sveta - a je s obsahom týchto pojmov vnútorne spriaznené. Nemožno ju stadiaľ odstrániť, tak ako živej prírode nemožno predpísať, aby neprekvitala všetkými možnými farbami.

Myslím si, že tu niekde sme u pochopenia základného smerovania a pátosu Kormošovej poézie i poetiky. Je to už tradičné a kategorické nastoľovanie a súčasne postulovanie ideálu a to v najširšom zmysle a zároveň v mnohovýznamovom a komplementárnom poňatí. Slovom - Kormoš aj naďalej zostáva verný svojmu polyfonickému ladeniu a preto Ohnivú kyticu by sme v duchu jeho predošlých zbierok mohli práve tak označiť za Polyfóniu III, iba s tým rozdielom, že tentoraz sa kladie osobitný dôraz na rozvíjanie motívov ľúbostných.

V nadväznosti na zmysel a poslanie spomenutých knižiek môžeme zároveň konštatovať, že tak ako má autor svoju nezničiteľnú a nepodplatiteľnú Pravdu, má on i svoju neskonalú Lásku, svoju večnú Dievčinu, perzonifikuje si ju ako svoje útočisko či rodný kút, napríklad v tejto figúre: Srdce si vylej /na lone milej / roviny/.

Pritom Láska je preňho životom jeho básní a poéziou života zároveň, je ich vzájomným osvedčovaním a neustálym potvrdzovaním: /Moje krásne nezrodené básne / perami ti vpálim do kože/.

Láska, Sloboda, či Pravda sú u Kormoša často definované negatívne, poukazovaním na prekážky, ktoré človeka sprevádzajú na jeho ceste k prameňu poznania. Odtiaľ vyviera aj básnikova živelná potreba neustále sa dištancovat od lži, pretvárky, malodušnosti i skepsy, ale aj polemizovať s tým, čo deformuje a ničí integritu človeka i celý organizmus spoločnosti.K požiadavke žiť spravodlivo a podľa zákonov svedomia, v duchu vnútornej obrody (ono Znovu sa stvoriť) sa pripája výzva k mobilizácii duchovných hodnit v konfrontácii dobra a zla: Igazi fényed / mutast a napnak / ez a lényeg. (Bolygó fény), ktoré - ako to naznačuje náš citát - naliehavo rezonuje aj v troch (záverečných) cykloch maďarsky písaných veršov zbierky. Ich zmysel sa nám môže javiť v

koncipovaní a prehodnocovaní postojov k základným otázkam zmyslu existencie a dejín ľudskej pospolitosti od paradigmy prvého hriechu a vykúpenia (Éva hol vagy) až k posledným veciam človeka. Protiváhou pominuteľnosti pozemského bytia je tu vedomie spolupatričnosti k prírode a vesmíru, spočinutie v nekonečne.

Básnikova dvojjazyčnosť, ako sme sa o nej práve zmienili, je zrejme iba ďalšou dimenziou jeho polyfonického zaujatia, bytostne spätou s orchestrálnou inštrumentáciou jeho poézie a volajúcou po súzvuku všetkých nástrojov, po ich maximálnom účinku.

Zaradenie niektorých básní, ktoré poznáme zo zbierok predošlých (napr. Koľko je hodín) na prvý pohľad síce protirečí podtitulu Ohnivej kytice, avšak z hľadiska dominantného zámeru skôr rozširuje onú polyfonickú škálu. A naopak, tam, kde si básnik kladie pred seba objekt a tému lásky ako maliar či sochár svoj model, vyznieva jeho úmysel niekedy menej vierohodne (Odkliať plameň, Pevný bod sa v srdci mihotá).

Pokiaľ ide o formálne úsilie, žiada sa pripomenúť aspoň jeden aspekt, že totiž mnohé básne pôsobia ako ponášky na ľudovú pieseň. Je to pochopiteľné, keď si uvedomíme, že autor už celé desaťročia nielen zhromažďuje a spracúva spevné bohatstvo svojho rodného kraja, ale ho aj cieľavedome sprístupňuje verejnosti.

Oldfich Kníchal

Zvláštny charakter pilíšskych obcí

Z historických prameňov z 18. storočia sa podarilo zistiť, že na naše súčasné slovenské jazykové ostrovy a do slovenských osád Vojvodiny (na územie dnešnej Juhoslávie), sa usadilo približne 200.000 Slovákov (okolo 40.000 rodín). Bol to na tie časy nesmierne ohromný počet vandrujúcich Slovákov, keďže podľa odhadu na území dnešného Slovenska v 17. storočí žilo okolo 800.000 obyvateľov. Znamenalo to teda presun jednej štrtiny obyvateľov, a to predovšetkým presun, vandrovanie mladších generácií, ktoré sa ľahšie odtrhli od svojho rodného kraja, a mali smelosť pustiť sa do neznámeho, a zničoho - nič začat budovať svoj nový život, pustiť sa za novým domovom do južnejších krajov bývalého starého Uhorska.

Jednu tretinu usadených sa Slovákov tvorili evenjelici a približne jednu tretinu zase katolíci, ktorí sa podobne ako evanjelici usadili a žijú i v súčasnosti v rôznych častiach Maďarska, od seba i zemepisne hodne vzdialených župách.

Jedny z najcharakteristickejších osád slovenského obyvateľstva s katolíckym vierovyznaním tvoria pilíšske slovenské osady. V čom tkvejú, v čom sa skrývajú ich jednotlivé etnické, národnostné osobitosti, črty, ktoré sú charakteristické v prvom rade pre tieto osady?

O niektorých z nich sa aspoň nakrátko pokúsime zmieniť v tomto krátkom príspevku. Za dôležité pokladáme pripomenúť i to, že inak veľmi mnoho spoločných čŕt má slovenská kultúra všetkých našich slovenských osád, ale každý kraj, ba i každá obec si počas stáročí, počas premien, následkom objektívnych a subjektívnych príčin vytvorila aj svoje osobitosti v kultúre, správaní sa slovenského spoločenstva, v jazykových hodnotách, v používaní jazyka atď.

V Pilíši sa vytvoril pomerne kompaktný, zemepisne súvislý jazykový ostrov, ktorý tvoria v prvom rade osady Čív, Huť, Kestúc, Mlynky, Santov,

Senváclav. Väčšina týchto osád vznikla na majetkoch rehoľníkov, paulánov a františkánov, alebo na cikevných majetkoch ostrihomskej a budínskej kapituly, cirkevného vedenia. Tieto cirkevné osídľovacie akcie závažne ovplyvňovali etnický rozvoj, národnostné bytie Pilíšanov. Kým z niektorých aspektov to znamenalo isté výhody (napr. možnosť zachovania relatívne dlhodobej etnickej uzavretosti), zatiaľ z druhej strany práve zúženie ich možností, najmä na poli rozvoja kultúry a jazyka.

Domnievame sa, že bývalý rodný kraj praotcov a pramatiek Pilíšanov sa lokalizoval na užšiu oblasť západoslovenského kraja. Dôkazom toho sú pomerne jednotné, čisté nárečia, ktoré priamo naväzujú na varianty západoslovenskyúch nárečí. Aby nám bola táto jednotnosť jazyka jasnejšia, skonkretizujem to tým, že napr. dolnozemskí Slováci v okolí Bekéšskej Čaby rozprávajú hodne miešanými stredoslovenskými nárečiami, ktoré vlastne nemajú celkom podobné obmeny na južnoslovenskom území, odkiaľ naši Dolnozemčania pochádzajú.

Jazyku podobne by sme mohli charakterizovať aj tradičnú ľudovú kultúru: zvyky, piesne a iné ľudové zábavy a hry, ktoré oblastne patria k ľudovej kultúre južnozápadoslovenského kraja a južnej Moravy.

Čo vlastne mohla znamenať táto relatívna čistota a jednota jazyka a kultúry Pilíšanov priamo po usadení sa v 18. storočí a aj v neskorších obdobiach, ba aj súčasnosti? Veď otázku by sme si vlastne i tak mohli nadhodiť, či tento fakt má nejaký závažný vplyv na dnešné jazykové a kultúrne správanie pilíšskych dedinských kolektívov? Jednotlivé pilíšske kolektívy sa práve pre horespomenutú jazykovú a kultúrnu jednotnosť a podobnosť pomerne rýchlo zorganizovali v silný dedinský kolektív a pomerne za krátke obdobie sa medzi Pilíšanmi vytvorilo silné pilíšske povedomie, čo vlastne im pomáhalo zdolať nepriaznivé objektvíne okolnosti, ktoré hatili rozvoj slovenského jazyka a kultúry.

Už spomenutá cirkevno - administratívna okolnosť že Pilíšania patrili k ostrihomskej diecézi, čiže do roku 1848 boli poddanými na cirkevných majetkoch, protirečívo vplývala ma ich samostatné národnostné bytie. Negatívne postavenie sa ukázalo na nospodárskom poli. Totiž tieto obce si nikdy nemohli vytvoriť hospodársku a administratívnu samosprávu, ako si ju napr.vytvorili dolnozemské osady, ako Sarvaš, Slovenský Komlóš, Békešska Čaba, ale aj iné, ktoré sa ako všetky hospodársky celkom osamostatnené kolektívy mohli rozvíjať, „na vlastné trovy" ba modernizovať vlastné národnostné inštitúcie.

Nevýhoda hospodárskej závislosti, nevytvorenie sa samosprávy sa napr. odzrkadľovala v tom, že tu v pilíšskych osadách sa slovenčina ako administratívno - písomný jazyk nikdy nepoužívala. Tunajší poddaní so svojimi pánmi komunikovali písomne (alebo miesto nich to urobili úradníci majetkov) v latinčine alebo v maďarčine. Tento neblaný stav z druhej strany vyvážilo vlasne ich silné jazykové povedomie, ku ktorému nakoniec prispela na cirkevnom a kultúrnom poli i ostrihomská cirkevná administratíva.

Totiž ostrihomská cirkevná župa za rozprestierala hlavne na slovenskom etnickum území, severne od Dunaja. Vo vedení ostrihomského vysokého kňažstva niektoré vedúce funkcie zastupovali farári slovenského pôvodu, väčšina ktorých koncom 18. storočia, podporovala slovenské jazykové hnutie mladých slovenských katolíckych farárov na čele s Antonom Bernolákom a a Jurajom Fándlym. Cieľom hnutia bolo vytvoriť spisovný a cirkevný jazyk, ktorý sa zakladal na variantoch západoslovenských nárečí a hovorového mestského jazyka. Konkrétne výsledky týchto jazykových a kultúrnych snáh preukázalo najmä ostrihomské cirkevné vedenie. Preložili bibliu do tohto jazyka, začali vydávať učebnice a v elementárnych katolíckych školách sa začalo vyučovať tiež v tomto jazyku. Predpokladáme, že tomuto kladnému prúdu rozvoja slovenskáho jazyka a kultúry sa nevyhli ani naše pilíšske osady. Pravdou je i to, že o tomto máme málo konkrétnych dokladov. Nezachovali sa napr. staršie učebnice, nenašli sme exempláre prvých slovenských biblií, vydaných v 1820-tých rokoch. Bohužial, cirkevné miestne dokumenty hoci aj z týchto poznáme len zlomky, sa o týchto veciach nezmieňujú.

Napriek tomuto silný vplyv slovenského cirkevného života nám vlastne dokazujú dva veľmi dôležité javy, ktoré naväzujú v prvom rade na veľmi silný emocionálny vzťah k materinskému jazyku. Je to jednak dvojjazyčný cirkevný život, ktorý už niekoľko desaťročí existuje. A potom sú to niektoré prejavy, formy slovenského ľudového písomníctva. Obidva prejavy sa v jednotlivých pilíšskych obciach uplatňujú v rôznych formách. Ľudové písomníctvo slovenské sa skoro v každej obci používalo v cintorínoch na náhrobníkoch alebo aj na štáciách krízovej cesty. Takto sa nám zachovali fragmenty slovenskej kalvárie z Mlynkov a takto sa nám zachoval i starý slovenský cintorín v Číve, kde vlastne maďarské nápisy ani nenájdeme a do ktorého sa pochovávalo asi do konca 1930-tých

rokov. Bohužiaľ, v novom cintoríne už dominujú maďarské nápisy. Táto jazyková zmena v cintorínoch nastala aj v ostatných obciach, ale v Santove, v Míynkoch v cintorínoch ešte spolu nájdeme slovenské a maďarské náhrobky. (Bohužiaľ starý čívsky cintorín nikto nevyhlásil za národnú pamiatku, podľa mňa jedinečnú, a ak sa tam už postavila nejaká moderná budova na mieste cintorína, reprezentácia slovenskej existencie sa stala obeťou buldozérov.)

Na ukážku citujem z niektorých náhrobníkov:

Tu odpočíva - svetém pokoji Mali Jozsefžil 25 rokov to obetuvala jeho matka... (Santov) - ako sa to už pred rokmi plánovalo -Tu otpocsiva ve sztvatem pokoji - KOVACS GYÔRGY-Zsil 69 rokov - zemrel 1935. novembra 23 (Santov)

Tu otpočívá Marunek János nár. vroku 1855 zemr. vro. 1911. S vate m pokoji nech otpočiváj (Mlynky)

Ako vidíme, popri slovenskom pravopise, popri slovenských písmenách sa používal aj maďarský pravopis, ktorý sa aj na týchto náhrobkoch čoraz častejšie používa. Stalo sa to preto, že asi od rokov 1900 -1910 deti sa už v škole neučili písať a čítať po slovensky.

Škoda že táto bohatá reperezentácia slovenského jazyka, ktorá aj pre vonkajší svet ukozovala, že tam žije slovenské obyvateľstvo, sa prerušila, a isteže veľmi rýchlym administratívnym zásahom katolíckej cirkvi. Dôkazom toho je, že vlastne radikálna jazyková zmena v cintorínoch nastala v tom istom čase, koncom 1930 - tých rokov.

V súčasnosti ľudová písomnosť žije ešte v intímnej forme, v osobnom rodinnom dopisovaní. Vzťahuje sa to predovšetkým bohužiaľ už len na staršie generácie (nad päťdesiat rokov). Dopisovanie existuje vo dvoch formách. Pilíšania si dopisujú s pribuznými alebo známymi Pihsanmi, ktorí sa v r. 1946 - 47 presťahovali do Čiech a na Slovensko. (Ako je známe, Pilíšania žijú v Čechách na západných hraniciach okolo mesta Sokolovo, odkiaľ sa niektorí neskoršie usadili na Slovensku v okolí Popradu.) Po slovensky si dopisujú ešte i rodičia so svojimi deťmi, ktoré patria k strednej generácii a sú pre nejakú príčinu vzdialené od svojej rodiny. (Usadili sa v inom meste krajiny, alebo keď odcestujú na dlhší čas atď.)

Hlboké citové jazykové povedomie zachránilo vlastne i slovenskú

jazykovú cikevnú kultúru. Totiž asi od 1920 -1930 - tých rokov postupne sa dostali do týchto obcí takí farári, ktorí už vôbec nevedeli po slovensky. Oficiálna časť cirkevných obradov sa celkom pomaďarčila a ani v súčasnosti ani v jedinej obci nemáme duchovného pastiera, ktorý by ovládal slovenčinu, alebo by sa aspoň usiloval naučiť sa toľko, aby niektoré obrady mohol praktizovať v slovenčine.

Napriek týmto neblahým pomerom Pilíšania sa nezriekli ani v cirkevnom živote svojho materinského jazyka. Kým sa „úradné" omše, svadby, krstiny, pohreby odbavujú po slovensky: ženy si v ružencových krúžkoch spievajú len po slovensky. (To je už potom zase iná otázka, že „najnovšie" spevníky, modlitebné knihy majú z rokov 1920 - tých, odvtedy sa nikto nestaral o to, aby sa k nim zo Slovenska dostali aj novšie vydania. V Číve na pohreboch pred príchodom farára prítomní spievajú po slovensky, na Kvetnú nedeľu zas po maďarsky. (Bohužiaľ v posledných dvoch rokoch sa už aj na Veľký piatok spieva po maďarsky).

Slovenskosť cirkevného života sa najsilnejšie prejavuje v Santove, kde medziiným pašie, ktoré od roku 1880 spievajú tou istou melódiou, sa aj na Veľký piatok, aj na Kvetnú nedeľu spievajú a so svojím farárom si to všetko zopakujú po maďarsky. Inak by sme mohli vymenovat ešte mnoho konkrétnych príkladov z Mlynkov, alebo aj varianty kestúcke a iné.

Touto formou dvojjazyčnej cirkevnej kultúry si vytvorili Pilíšania jedinečný „etnický kultúrny model" ktorý nám nasvedčuje, že napriek zhora prinesenému, nanútenému pomaďarčovaaniu cirkevného života si veľmi vedome chránili a aj si zachránili slovenský jazyk a kultúru a týmto i v súčasnosti aspoň na cirkevnom poli zabezpečili spoločenskú hodnotu svojho materinského jazyka.

Je len poľutovania hodné, že ani v posledných desaťročiach z úradných strán nikto nevytvoril také inštitúcie v týchto obciach, ktoré by sa mohli opierať o toto bohaté citové zázemie slovenského jazyka: ide tu v prvom rade o školy, o zavedenie slovenskej administratívy atď.

Silnú etnickú črtu pilíšskych obcí spestruje aj bohatá ľudová kultúra, ktorá skoro až do súčasnosti si zachovala tie najarchaistickejšie prvky. Odzrkadľuje sa to tak v obsahovej ako i v žánrovej bohatosti a pestrosti duchovnej ľudovej kultúry. Veď napr. Štefanovi Lamimu sa v tejto oblasti podarilo zozbierať tak kvantitatívne ako i kvalitatívne nesmierne bohatý repertoár ľudových rozprávok, balád, zvykového textového materiálu. Bohatý melodický a textový piesňový materiál nám ukázali aj zbierky Belu

Kálmánfiho, Gregora Papučeka, Alexandra Kormoša. K tomuto by som chcela poznamenať ešte toľko, že profánne, (necirkevné) zvyky, ľudová kultúra sa v Pilíši nikdy nestala dvojjazčynou, ako to bolo vo väščine našich slovenských obcí, a ako to bolo v cirkevnej kultúre Pilíšanov. Inak vo väčšine našich slovenských osád sa ľudové zvyky stali dojjazčynými a to najčastejšie tak, že slovenské texty zohrali už len nejakú doplnkovú formu a stali sa poslednými signálmi, znakmi existencie tam žijúcich Slovákov.

V pilíšskych obciach vplyv maďarskej ľudovej kultúry nikdy nebol taký silný ako na našich ostatných jazykových ostrovoch. Samozrejme isté zmeny postihli aj túto kultúru. Ide tu predovšetkým o vplyv nemeckej ľudovej kultúry. Veď ako je známe, skoro do všetkých pillíšskych osád sa v polovici 18.stor. usadilo aj nemecké obyvateľstvo, v najväčšom počte hádam v Mlynkoch.Postupne sa tieto nemecké rodiny, najmä následkom miešaných manželstiev poslovenčili, ale pritom ich kultúra tvorivo obohacovala aj kultúra slovenského spoločenstva. Z takéhoto hládiska sa ešte nekonal výskum v tejto oblasti, ale toľko nám je už známe, že vplyv nemeckej kultúry sa odzrkadľuje napr. v kroji, v ľudových tancoch a v niektorých zvykoch výročných sviatkov, ako je napr. nosenie Ježiška „mariánskymi difčencami". Nemecky je to Christkinderspiel, ktorého textové zlomky sa mi podarilo zaznamenať v Mlynkoch od generácie sedemdesiatročných. A isteže je nemeckého pôvodu aj nosenie Šimona a Judy na Škaredú stredu.

S istotou môžeme konštatovať, že tejto bohatej duchovnej ľudovej kultúre a hlbokým citovým jazykovým vzťahom môžeme ďakovať i to, že z týchto koreňov vyrastala, mohla vyrásť spisovateľská generácia pilísškych Slovákov: G. Papuček, A. Kormoš, Z.Bárkányi - Valkán, I.Fuhl, M. Glúcková, I. Fúziková, a J. Fúzik.

Spoločnou povinnosťou našej inteligencie by malo byť, aby sme toto bohaté zázemie slovenskej kultúry nenechali odumrieť, ale aby sme - prispôsobiac sa už k novým požiadavkám moderného života, diktujúceho nám zrýchlené tempo premien v každej oblasti života - umožnili nový rozkvet', vrátiac mu spoločenskú a slovenskú hodnotu: a aby sa aspoň čiastočne zmenili v kladný smer slová Gregora Papučka „... môj Pilíš, kde ľudia dvakrát umierajú".

Môžeme to dosiahnuť len obnovením stratených hodnôt slovenského jazyka a kultúry.

Anna Divičanová

István Udvari

Slovenské sedliacke priznania z doby tereziánskej urbárskej regulácie

(Údaje o slovenskej úradnej písomnosti z 18. storočia)

Vývojom majerského hospodárenia v 18. storočí v Uhorsku silnelo vykorisťovanie sedliakov. Odpor sedliactva v Zadunajskú sa r. 1765 - 66 prejavil v sedliackych hnutiach. Poddaní odopreli spľňať poddanské povinnosti, začali vyklčovať zakázané lesy, vyslali delegátov k Márii Terézii atď. Zvyšovanie poddanských tiarch habsburskému dvoru nebolo po vôli: obával sa, že poddaní nebudú môcť plniť svoje kontribučné povinnosti, ktorými ich mienil vo zvýšenej miere zaťažiť. Mária Terézia sa preto rozhodla pre celokrajinskú reguláciu urbárskych tiarch. Urbársku reguláciu, okrem vyostrenia sedliackeho triedneho boja, súrila aj sociálna politika osvieteného absolutizmu, úmysel usporiadať stav štátnej pokladnice, vytvoriť kontrolovateľný a spoľahlivý daňový fond.

Panovníčka chcela úpravu odsúhlasiť r. 1765 krajinským snemom, ale kráľovnin úmysel stroskotal na neústupnom odpore dolnej a hornej snemovne. Preto r. 1767 Mária Terézia nanútila svoju vôľu uhorskej šľachte cestou nariadenia. Urbárske nariadenie (patent) bolo vydané 14. júna 1767 súčasne v latinskom, maďarskom, nemeckom, ako aj vtedajšom počeštenom spisovnom jazyku Slovákov. (Pozri: Príloha 1)

Urbársku reguláciu nebolo možné zveriť iba na šľachtické stolice, preto realizáciu reformy poverili kráľovských komisárov. Úradnícky zbor stolice, za kontroly a aktívneho spolupôsobenia kráľovského komisára, rozdelil dediny a poľnohospodárske mestečká stolice na obvody a do každého obvodu vyslal jedného slúžneho a jedného tabulárneho sudcu s potrebným počtom pisárov so znalosťou jazyka. Títo v každej dedine zvolali richtára, prísažníkov a starcov a po zložení prísahy, v prítomnosti zemepána alebo jeho zástupcu, položili im 9 otázok.

Odpovede vzťahujúce sa na poddanské povinnosti, na regulačné dokumenty, výhody a nevýhody dediny, prečítali zástupcom sedliactva, ktorí tieto podpísali alebo signovali (krížikom). Okrem toho prípravou

úpravy poverení stoliční úradníci spísali aj poddanými užívané oráčiny, lúky, vinice, ovocné sady, klčoviská atď. Zápis týchto údajov sa samozrejme viazal k jednotlivým menám.

Takto pripravený rozsiahly písomný materiál bol predložený stoličnej urbárskej regulačnej komisii, ktorá po dôkladnom uvážení, pre každú obec zvlášť určila rozsah poddanskej usadlosti, v rámci nej intravilán alebo fundus, ktorý bol celokrajinsky stanovený v dvoch prešporskyúch mericiach (asi 1200 siah) a k nemu prináležajúceho extravilánu - rozsah oráčin a lúk. Svojráznosti jednotlibých obcí ručne zapísali do vopred pripraveného, tlačeného Urbára a pripojili k nemu - taktiež tlačenú - Tabelu s údajmi každej urbárskej domácnosti.

Teda v rôznych stoliciach v rôznom čase uzavretý a overený materiál urbárskej regulácie obsahuje štyri základné dokumenty:

1. Deväť otázok a na ne dané odpovede sedliakov (fasie, investigacie), k tomu v každom prípade pripojili - ak také boli - predošlé urbáre (tie sú všeobecne v latinskom jazyku) a po roku 1711 uzavreté kontrakty, zemepansko - sedliacke zmluvy. (Konskripcia predurbárskeho stavu).

2. Na základe predošlého súpisu registrovaných urbárskych domác ností mená hlavy rodiny a rozsah nimi priznaných užívaných oráčin a lúk. Kde boli vinice, ovocné sady, klčovaná pôda, klčované lúky, ich rozsah aj osobitne. (Konskripcia predurbárskeho stavu.)

3. Tlačený Urbár, pre danú usadlosť charakteristickými, ručne zapísanými stereotypnými údajmi (právny základ osady: dedina, alebo poľnohospodárske mestečko: rozsah oráčin a lúk prináležiacich k celej usadlosti: kolektívne právo výčapu: kedy môže zemepán požadovať duplovanú týždennú robotu; koľkými volmi plnia poddaní záprahovú robotu, iné, len pre danú osadu charakteristické osobitosti).

4. Tabela. V prípade každej obce s krstným a rodinným menom hlavy každej urbárskej rodiny - poddaný, želiar, s domom a bez domu- a rozsah nimi užívaných oráčin a lúk, ako i za ne predpísané urbárske povinnosti (robota, dary, árenda za usadlosťou atď.).

Z odpovedí daných na deväť otázok, z investigácií alebo fasií, prinášam v tejto štúdii výber z prvej dokumentárnej skupiny, a uvediem aj tabely niekoľkých dedín.

Tieto neslýchané dôležité a dosiaľ sotva známe dokumenty umožnia nahliadnuť do prírodných podmienok, ktoré tvorili zákklad súdobých výrobných pomerov, objasnia stav dedinských chotárov, kolektívne úžitky

a škody riek, jazier a iných vôd, stav lesov, krovín, tŕstia, trasovísk, ich výskyt alebo nedostatok, vymenujúc zavše aj jednotlivé druhy lesných drevín, stučne opisujú aj kvalitu pôdy. V každom prípade sa zmienia o spôsoboch užívania chotára, o počte polí (calcotura) stave lúk a pastvín: o výskyte alebo nedostatku ovocných sadov, viníc a iných zeleninových záhrad: vo väčšine prípadov o produktoch poddaných, o jarných a ozimných siatinách: o produktoch poddaných, o jarných a ozimných siatinách: o zbieracích-, ukorisťujúcich zvykoch poddaných: evidujú suché, vodné, a veterné mlyny, prešovne oleja, liehovary, krčmy, povolenie alebo zákaz výčapného práva: udávajú, kde a za akých podmienok môžu poddaní speňažiť svoje produkty, zvierate, kde si môžu zadovážiť k hospodáreniu a živobytiu nepostrádateľné dôiežitý tovar a nástroje, ktoré mestá, jarmoky sú najbližšie k dedine, k osade, za akých podmienok - platenie mýtneho, prievozného, jarmočného poplatku, po dobrých alebo zlých cestách sa dostanú obyvatelia na dané miesta. Pre obyvateľov dediny v každom prípade osobitne uvádzajú blízke a vzdialené pracovné príležitosti, možnosti povozníctva, vzdialenosť dostupných baní, fabrík (tovární), vinohradov, soľných skladov, iné zárobkové možnosti poddaných: pálenie uhlia a vápna, pestovanie tabaku, možnosť alebo nemožnosť zúžitkovania úrody ovocných sadov, slivák. V súvislosti s poľnohospodárstvom zmieňujú sa o hnojení, o počte ťažného dobytka potrebného k oraniu atď. (Pozri REBRO 1959)

Komplexné odkrytie, použitie týchto prameňov objasní každodenný život poddaných v takej hĺbke a šírke, ako dosiaľ nikde. Na základe týchto priznaní dostaneme v každom prípade autentický obraz nielen o životnom spôsobe jednotlivých poddaných, o ich spoločenskom a majetkovom stave, zvykoch hospodárenia, o ich rozvrstvení podľa pozemkovej držby a právnom vzťahu - poddaní s právom voľného sťahovania, veční poddaní, želiari s domom a bez domu - ale aj o konkrétnej realizácii zemepansko - poddanského pomeru, o rôznosti obmien, aj o mienke poddanského obyvateľstva utvorenej o sebe a o svojej situácii. Tieto pramene nás jasne presvedčia o tom, že konkrétny obsah vzťahu poddaných a zemepána, kvantita a kvalita povinností sa menili nielen podľa jednotlivých dedín, ale v rámci nich aj podľa zemepána.

V plnení naturálnych, peňažných a pracovných povinností nachádzame najrôznejšie variácie aj v povinnom odovzdávaní darov.

V každom prípade vyčíslené sa dá zistiť počet opustených usadlostí, príčina ich opustenosti a dozvieme sa aj to, kto užíva v danom momente tieto opustené usadlosti. Vysvitne, akú realitu v časoch regulácie kryje pojem celá, polovičná a iná zlomková usadlosť: či zemepáni a sedliacki obyvatelia rozlišujú želiarov a poddaných, ak áno, čo je spoločenský a hospodársky obsah diferenciácie. (UDVARI1988)

V priebehu stoličnej prípravy tereziánskej urbárskej regulácie, štátnej regulácie vzťahu poddaného a zemepána komisári urbárskej regulácie teda na základe vopred zostavených a tlačených deväťbodových otázok v každej osade v Uhorsku „vyslýchali" urbárskych poddaných, domových a bezdomových želiarov o ich vzťahu k zemepánovi, o úžitkoch a škodách, povinnostiach, pracovných príležitostiach nachádzajúcich sa v ich okolí, o jarmočných a trhových miestach atď. (Rebro, 1959, 5-80) Teda v totožnom čase sa uskutočnil a evidoval sociografický prieskum krajiny. K priznaniu pripojili prílohu o urbároch zhotovených v 18 -19. storočí, kontrakty uzavreté medzi zemepánom a sedliakmi, na mnohých miestach aj záložné listy.

Tieto dokumenty sú cennými prameňmi spoločenskej a hospodárskej histórie Uhorska. Samozrejme, nielen z historického hľadiska sú zaujímavé. Ich filologický, jazykový rozbor objasní mnohé momenty maďarskej a slovenskej, nemeckej a i. úradnej písomnosti v Uhorsku v 18. storočí. Tieto priznania sú bohatým žriedlom aj pre interetnický výskum, pre prieskum oblastnej, regionálnej deľby práce a systému vzťahov. Sú prameňom historickej filológie.

V priebehu urbárskej regulácie sa uplatňoval jazykový synkretizmus. Odpovede na tzv. deväťbodovú otázku realizátori súpisu mali zaznamenať v ľudovej reči a za účelom overenia prečítať vypovedajúcim sedliakom. Priznania (fasie) teda jednoznačne odzrkadľujú reč notára a priznávajúcich. (Pozri: PETROV, 1908, 5-21.)

Veľa môže čerpať z urbárskych zápisov historická gramatika. Výskumníkov historickej morfológie prekvapí množstvo synonymov. Poddaní jednotlivých obcí totiž označujú seba, svoje spoločenské postavenie, príjmy, pojem usadlosti atď. odlišným spôsobom. Kedže sú tu uvedené rodinné a krstné mená všetkých poddaných a želiarov (žijúcich v urbárskych podmienkach), takisto sú zaznamenané aj mená zemepánov ktorí mali poddaných, tento prameň je v skutočnosti ešte neobjavenou pokladnicou historickej onomastiky.

V priebehu urbárskej regulácie sa síce na kráľovnin rozkaz uplatnil jazykový synkretizmus, ale rôzne jazyky Uhorska sa neuplatnili v rovnakej miere. V širokom okruhu bol prítomný slovenský jazyk. Na základe tlačených *a* rukopisných dokladov súvisiacich s urbárskou reguláciou sa dá povedať, že jeho právoplatnosť sa zhoduje s právoplatnosťou maďarského a nemeckého jazyka. V priebehu regulácie sa dokumenty mohli predložiť Miestodržiteľskej rade aj v slovenskom (českom) jazyku takisto ako v maďarskom a nemeckom. V. iných jazykoch (chorvátsky, slovinský, rumunský, rusínsky, srbský atď.) písané materiály bolo treba preložiť do latinčiny alebo maďarčiny. *V slovenskom jazyku každý dôležitý dokument bol vydaný aj tlačou, napr.:* urbárske nariadenie, 15 zakazujúcich bodov, prísaha, 9 otázok, urbár, návod na vyplnenie urbáru a viacero iných úradných materiálov. (Pozri prílohu 2,3,4)

Predpokladá sa, že aj skúsenosti získané pri urbárskej regulácii prispeli k tomu, že koncom 18. storočia sa uskutočnili prvé kroky kodifikovania slovenského spisovného jazyka.

Tlačené a rukopisné dokumenty urbárskej regulácie dávajú autentický obraz o stave slovenskej písomnosti postupne sa vzdaľujúcej od češtiny a nadobúdajúcej samostatnosť. Niektorí spisujúci notári sa vedome snažili český pravopis poslovenčiť, a tu, ako vysvitá, použili aj niektoré prvky maďarskej ortografie. Hoci pri súpise odpovedí urbárskych sedliakov bolo treba zapísať v ľudovej reči, fasie a k nim pripojené početné slovenské, čechizovano - slovenské a slovakizovano - české urbáre, kontrakty sa nemôžu hodnotiť len ako nárečové texty. Dokonca, podľa našej mienky, sa nemajú predovšetkým hodnotiť ako také. Spomenuté spisy urbárskej regulácie, podobne ako iné dokumenty slovenskej úradnej písomnosti, tvoria jeden z najpozoruhodnejších predpokladov vytvorenia slovenského spisovného jazyka. Len si predstavme! Na celom slovenskom jazykovom území v tom istom čase sa uplatnil český, poslovenčený český, počeštený slovenský a slovenský ľudový jazyk. Na celom slovenskom etnickom území prepisujú v tom istom čase dávne, často z 18. storočia pochádzajúce urbáre, kontrakty najmenej v dvoch exemplároch, tieto spolu so slovenskými fasiami vyhotovenými v slovenských (čiastočne v rusínskych, nemeckých, poľských) dedinách, hodnotia, posudzujú, zhrňujú atď. aj v stolici, aj v Miestodržiteľskej rade. Slovenská jazykoveda neskúmala a nehodnotila dosiaľ spisy urbárskej regulácie ani z hľadiska historickej dialektológie, ani z hľadiska histórie spisovného jazyka. Preto

nachádzame na ne iba sporadické odvolania. Nenájdeme však jediné odvolanie na tento prameň v monografiách E. Paulinyho, skúmajúcich dejiny slovenského spisovného jazyka a v prácach R. Krajčoviča. (Pozri: PAULÍNY, 1971,1983, KRAJČOVIČ, 1977,1980.)

Na prieskum rukopisných a tlačených dokumentov urbárskej regulácie vyhotovených v slavianskom jazyku, z filologického hľadiska upozornil ruský vedec A. Petrov. V štúdii vydanej r. 1908 uverejnil ukrajinský a slovenský urbár. Tu uverejnil aj úryvky z chorvátskych (nárečie kaj) a srbských (nárečie sto) tlačených urbárov. O jazyku slovinského tlačeného urbára podala stručný filologický rozbor Marija KOZAR-MUKIČOVÁ (1986). Filologický rozbor karpatsko-ukrajinských urbárov previedol László Dezső ktorý uverejnil tiež urbárske zápisy 16 ukrajinských obcí. (Pozri: DEZSÓ 1987).

Podľa už spomenutého Lexicon locorum r. 1772 v Uhorskom kráľovstve bolo 8742 obcí a poľnohospodárskych mestečiek (8240 dedín, 502 mestečiek), z nich v 2629 osadách dominoval slovenský jazyk. V Maďarskom štátnom archíve sa na deväť otázok zachovalo približne toľko sedliackych odpovedí. Pri hodnotení počtu slovenských fasií treba mať na zreteli jednak to, že počas vyše 200 rokov po urbárskej regulácii sa zapotrošil značný počet fasií, ako i to, že odpovede sedliakov v dolnozemských a zadunajských osadách nikde nezapísali v slovenskom jazyku. Z inej stránky treba mať na zreteli, že odpovede Poliakov v Oravskej a Liptovskej stolici a v rusinských obciach Spišskej, Šarišskej, Užhorodskej a Zemplínskej stolice boli zaznamenané v slovenskom jazyku. V jednotlivých nemeckých obciach Prešporskej a Spišskej stolice odpovede sedliakov boli zapísané tiež v slovenskom jazyku. (Pozri tabuľku ld.)

V Maďarskom štátnom archíve je z územia dnešného Maďarska k dispozícii približne 50 slovenských fasií,z územia Juhoslávie (Báčky) iba 1 - z obce Báčsky Petrovec.

Priznania sedliakov z doby Márie Terézie

(Odpovede na tzv. deväťbodový dotazník)

					Dominujúci jazyk				Počet fár							
Stolica		Počet osád	Dedina	Poľnohosp. mestičko	Maďarský	Nemecký	Slovenský	Rusínsky	Katolícke	Gnécko - katolícke	Evanjelické	Reformované	Počet fasií	Maďarskýoh	Nemeckých	Slovenských
Abaújska	228	221	7	154	2	72	-		40	18	3	41	209	175	2	32
Oravská[1]	97	93		-		73		24	16	-	2		87	-	-	87
Beršská	200	198	11	48	6	152		-	56		2	1	196	42	3	151
Ostrihomská	47	44	3	31	6	10			19		-		45	30	4	11
Gemerská	230	219	11	132	-	99	-		25	1	22	38	205	129	1	75
Hontianska	179	171	8	83	1	97	-	-	38		17	10	180	85		95
Malohontská	36	34	2	6		30	-	-	4		13	1	33	3	-	30
Komárňanská[2]	83	79	4	59	14	19	-	-	41	-	3	31	51	18	-	-
Liptovská	133	126	7		-	133	-		3	22	-	3	126	-	-	126
Novohradská	154	246	8	132	*6*	120	-	-	51		30	2	261	139	3	119
Nitrianska	450	413	37	47	*1*	412			22	-	1		419	36	5	378
Prešporská[3]	309	276	33	165	11	133	-	-	12	-	1	41	209	97	2	111
Šarišská	369	360	9	1	1	233	154	-	51	80	9		341			341
Spišská	159	147	10		20	123			11	14			165		17	148
Turňanská	42	41	1	35	1	14	2	1	6	3	-	10	42	38	-	2
Trenčianska	401	384	17	-	-	401		-	68		1		392	-	-	392
Turčianska[4]	99	93	6	-	6	93	-	-	12		2		84		1	83
Užhorodská[5]	204	200	4	52	-	65	87	-	8	45	3	15	54	52	-	2
Zemplínska	410	388	22	109	3	151	149		68	14	1	60	450	131	2	317
Zvolenská[6]	103	97	7		-	103	-	-	*00*	-	2	-	111			111
SpuJu:[7]	4031	J3820I	211 f	054	84	2533	392)	2S					660	979	40	2611

Poznámky k tabuľke

1. Z každej komorskej obce Oravskej stolice sa zachovala jedna stereotypná inštancia, ku ktorej pripojili aj súpis poddanských povinností predurbárskej regulácie. Obyvatelia komorských obcí sa uchádzali o to, aby svoje poddanské povinnosti mohli plniť podľa predurbárskeho stavu.
2. V komárňanskej stolici sa slovenské priznanie nezachovalo. Priznania sedliakov vo väčšine obcí stolice sa zachovalo v latinskom jezyku.
3. Približne tretina fasií Prešporskej stolice sa nenachádza v Maďarskom štátnom archíve (MŠA).
4. V Turčiaanskej stolici sa urbárske regulácia previedla v 103 osadách, ale v MŠA sa zachovalo iba 94 fasií.
5. Väčšina fasií Užhorodskej stolice sa zapotrošila: napr. odpovede na 9 otázok z 56 obcí užhorodského domínia v MŠA sa nezachovali ani z jednej obce.
6. V mnohých osadách Zvolenskej stolice zvlášť vypočúvali poddaných a zvlášť želiarov: z týchto dedín sa zachovali po 2 fasie.
7. Podľa Lexiconu locorum počet slovenských osád Uhorského kráľovstva bol 2629. Slovenský jazyk dominoval v Boršodskej stolici v 21, Peštianskej v 38, Tolňanskej v 3, Vesprémskej a Fejérskej stolici v 7 - 7, v Báčskej a Békéšskej stolici v 5-5 osadách. V materiáli urbárskej regulácie týchto stolíc v MŠA som slovenské fasie nenašiel. Len v niektorých obciach Peštianskej stolice sa nachádza materiál v slovenskom jazyku: menovite tlačený urbár v obciach Mlynky (Szentkereszt) a Santov (Szántó), jeden slovenský kontrakt v materiáli Pécelu.
8. Priznanie sedliakov v slovenskom jezyku sa nachádza ďalej v dokumentoch urbárskej regulácie v Báčskom Petrovci.

Publikovaaním jednaných priznaní môžeme prispieť k úplnejšiemu a presnejšiemu poznaniu histórie slovenských lokalít v Maďarsku.

Domnievam sa, že oboznámenie čitateľov s bohatým materiálom priezvisk, ktorý tvorí organickú časť urbárskych dokumentov, môže prispieť aj k zachovávaniu jazyka a posilňovaniu lokálneho patritizmu. Materiál priezvisk viažuci sa k presnému miestu a času môže dopomôcť aj k objasneniu detailov dejín migrácie a rodiny.

Na žiadosť šéfredaktora, Alexandra Kormoša primerane tematike tohto čísla, som zostavil výber z materiálu urbárskej regulácis pilíšskych slovenských obcí. Zvolené tri osady Kestúc (Kesztôlc) Čív (Piliscsév) a

Huť (Pilisszentlélek) v časoch urbárskej regulácie patrili k Ostrihomskej stolici. Kvôli širšiemu prehľadu urbárske materiály spomenutých troch pilíšskych obcí som doplnil sedliackymi priznaniami ďalších štyroch, tiež k Ostrihomskej stolici patriacich lokalít: Bikoly (dnes časť Siitt), Dág, Mogyorósbánya (Moďoróš) a Sárisáp (Šarišáp). Históriouvedených obcí sa podrobnejšie zaoberali o. i. János MANGA a Ján SIRÁCKY. Urbárska regulácia (štátne riadenie vzťahu medzi poddaným a zemepánom) na území Ostrihomskej stolice sa uskutočnila v 46 lokalitách, z čoho sa zachoval priezviskový materiál poddanských priznaní zo 45 lokalít. Zo zachovaných 45 poddanských priznaní 11 bolo napísaných v slovenskom jazyku, z týchto lokalít: 1. Alsó Bela (dnes v ČSFR: Bela): 2. Arad (dnes v ČSFR: Nová Vieska): 3. Bikoly (dnes v MR: časť Siit): 4. Csév (dnes v MR: Čív - Piliscsév) 5. Dág (v MR): 6. Gyiva (dnes v ČSFR: Divá): 7. Kesztólc (dnes v MR: Kestúc - Kesztólc): 8. Kurall (dnes v ČSFR: Kuraľany): 9. Mogyorós (dnes v MR: Moďoróš - Mogyorósbánya): 10. Sárisáp (dnes v MR: Šarišáp - Sárisáp): 11. Szentlélek (dnes v MR: Huť - Pilisszentlélek). Tieto osady všetky označuje za slovenské aj súčasný zoznam osád Lexicon Locorum.

Známe je, že územie Ostrihomskej stolice od dvojitých volieb kráľa (1526) až po porážku osloboditeľského boja Rákócziho bolo dejiskom neustálych bojov a plienení, preto počet osád a obyvateľov stolice stále klesal. R. 1711 na území stolice sa nachádzalo len 35 dedín, a aj o tých sa zmieňuje kronikár tak, že nie je možné opísať ani vyjadriť, koľko museli trpieť jej obyvatelia (Pozri: ACSÁDY, 1896, 325-326). R. 1715 sa nachádza v stolici už 46 dedín, ale medzi nimi ešte nefigurujú údaje o Belej, Novej Vieske, Bikolyi, Divej a Huti, lebo tam nežili elementy schopné platiť dane. Okrem týchto r. 1720 už ani v Dágu nežili elementy schopné platiť dane. Zjavné je, že jeho obyvatelia v rokoch medzi dvoma súpismi sa odsťahovali. O obyvateľoch Bikolya v súpise je zaznamenané, že túto pustatinu obývajú len od r. 1760. Krajinský súpis na území Ostrihomskej stolice sa uskutočnil iba v piatich slovenských obciach: Čív, Kestúc, Kuraľany, Moďoróš,Šarišáp. R. 1715 o Kuraľanoch konskriptori poznamenávajú, že jeho chotár je obrábaný iba dva roky, aj to s veľkou námahou. V. Moďoróši a Šarišápe vysádzajú vinič v prvých rokoch 18. storočia, ich obyvatelia pravdepodobne vtedy sem prišli, o čom svedčia aj práce J. MANGU a J. SIRÁCKEHO (pozri: ACSÁDY 1896, 45-46: 325-326). Koncom 17. a začiatkom 18. storočia - v storočí urbárskej

regulácie sa značne zvýšil počet obyvataľov slovenských osád. Údaje o populácii daneschopných elementov r. 1720 poskytuje nasledujúca tabuľka.

Názov lokality	Pocket domácností podľa právneho postavenia			Orná plocha	Vino-hrady	Lúky	Mlyny
	poddan-ských	želiar-skych	spolu	kubíko'	okop.	kosení	
Čív	13	4	17	15	32,5	11	
Kestúc	26	-	26	247,75	48,5	54	-
Kuraľany	17	-	17	529	-	-	-
Moďoróš	12	5	17	274	62	17	-
Šárišáp	20	-	20	294	54	44	1

Nasledujúca tabuľka označuje počet obyvateľov obcí závislých od zemepána, ktorí sú povinní zemepánovi platiť dane v peniazoch, naturáliách a v podobe roboty, resp. údaje prvého sčítania ľudu v Uhorsku za panovania Jozefa II. Pri porovnaní a hodnotení týchto dvoch skupín údajov mi-síme brať do úvahy, že počet obyvateľov žijúcich v urbárskej zemepanskej závislosti obyvateľov ani v prípade dedín sa nezhodoval s celkovým počtom obyvateľstva jednotlivých lokalít.Okrem poddaných, želiarov a podželiarov, žijúcich v závislosti zemepána, pri jozefínskom sčítaní ľudu započítali zemanov, hospodárskych správcov, županov, učiteľov, notárov, židov, obchodníkov, nájomníkov a ich sluhov: kuchárov, učňov, kočišov atď. Samozrejme, treba brať do ohľadu aj to, že v 16 -18 - ročnom období medzi urbárskou reguláciou na území Ostrihomskej stolice a prvým sčítaním ľudu v Uhorsku bol značný aj populačný rast, a je pravdepodobné, že v pojednávaných obciach sa usadili v tom čase aj ďalší osadlíci.

Obyvateľstvo skúmaných obcí v poslednej tretine 18. storočia

Názov	Právne postavenie	Urbárske obyvateľstvo r. 1768				Údaje prvého sčítania ľudu r. 1785				
Lokality		poddám	Želiari	podželiai	i spolu	Počet domo	Počet ' rodín	Počet obyv.	Z toho	
									mužos	Žien
Bela	obec	32	12	4	48	43	68	338	163	175
Nová Vieska	puslatina	6	-	-	6	9	8	32	16	16
Bikoly	pustatina	-	8	-	8	26	32	142	63	79
Čív	obec	74	18	14	106	144	184	893	448	445
Dág	obec	40	10	2	52	67	87	417	214	203
Divá	obce	11	-	-	11	24	29	127	65	52
Kestúc	obec	96	9	6	111	158	187	865	430	435
Kuraľany	obec	36	7	15	58	37	89	469	241	228
MoďoróŠ	obce	44	2	-	46	70	81	380	188	192
ŠariŠap	obec	48	27	5	80	117	131	579	2S7	292
Huť	pustatina	18	12	2	32	33	45	215	106	109

Pred tým, než by som odovzdal slovo mojim prameňom, musím poukázať na princípy publikovania tohto materiálu.

Z hľadiska dejín Slovákov v Maďarsku dôležité texty som neprepísal do dnešného spisovného jazyka, prinášam ich v pôvodine. Tento spôsob publikovania umožňuje nielen historickú, národopisnú atď., teda obsahovú analýzu, výskum tohto dôležitého prameňa, ale aj jeho gramatický, jazykový (fonetický, morfologický, syntaktický a lexikálny) prieskum.

(Pokračovanie)

Štefan Marko Daxner

O Národnosti

Vlastné povedomie naše tak dobre, ako aj terajšie udalosti vlasti našej a deje Európy jednohlasne provolávajú nám, že hlavná myšlienka časov našich je národnost.

Čo je národnosť?

Našim náhľadom je ona seba povedomý život národa ako osoby človečenstva!A v tomto zmysle rozumená národnosť je idea nová, ktorá vlastne len teraz stala sa hlavnyúm faktorom života občianskeho i vzťahov medzinárodnyúch... Princíp slobody, rovnosti a bratstva síce nie nové neobsahuje v sebe, čoo by svet už dávno predtým nebol vedel, lebo známe, že zmysel tento omnoho krajšie a jednoduchšie vyslovený je v pravidle „miluj blížneho svojho ako seba samého" a „čo nechceš, aby ti druhí činili, ani ty nečiň im". Ale revolúcii francúszkej neomylne prináleží zásluha, že vyslovením slobody, rovnosti a bratstva vlastne princíp kresťanstva z cirkvi do obce presadila.

Uznanie práv človeka v obci ako bytnosti slobodnej, s druhými seberovnými bytnosťami zrovnoprávnenej, v ďalšom pokroku svojom neomylne vedie k idei národnosti, čiže k povedomiu, že národ ako sčet mnohých - bydliskom, rečou a prírodou v jedno spojených - slobodných bytostí nemôže mať práva menej, než majú jednotlivci v ňom obsiahnutí.

Národnosť je teda práve tak podstatne a nerozdielne s duchom ľudským spojená vlastnosť, ako u jednotlivca povedomie seba samého a stadiaľ pochodiaca snaha právam svojim u druhých uznanie vydobyť.

Jednotlivec, povedomie hodnosti ľudskej majúci, nie je viac slepým nástrojom vôle cudzej, ale je bytnosťou slobodnou, od svojvôle druhého neodvislou.

Národ k povedomiu práv svojich, t.j. k národnosti prichádzajúci, prestal byť otrokom duchovnyú a zastal si do radu národov druhyúch ako osoba - v rodine človečenstva — s nimi zrovnoprávnená.

Čo je teda z ohľadu jednotlivca v obci sloboda a rovnoprávnosť občianska, to je z ohľadu národa národnosť a rovnoprávnosť národná.

Pešťbudínske vedomosti 26. 3. 1861.

Ľúbostné zvyky a povery v troch pilíšskych obciach

Tichá noc, tmavá noc, krásna je,
srdéčko mi nedá pokoja. Mesáčik,
ten celú nodz nejde spat, ôn nám
vi o láske povedal

Táto krásna ľúbostná pieseň poeticky znázorňuje najkrajší cit v živote človeka, nenávratné obdobie mladosti. Život mladých na dedine mal objakživa svoj charakteristicky ráz. Malé a väčšinou izolovane žijúce spoločenstvo sa spravovalo svojimi nepísanými zákonmi, dosť prísne posudzovalo morálny život. Mladí ľudia na dedine mali kedysi tiež svoje plány, ideály a nádeje a mnohí ich v svojom nezlomnom nadšení dokázali aj prebojovať. Mládež - dievky a mládenci - si hľadali šťastie aj vlastnými cestami, šli za hlasom svojho srdca a snažili sa žiť podľa vlastnej vôle. Dievka sa mala „díčit" keď bol na to čas a byť ženou mohla byť len y manželstve. Chlapcov a dievčatá od útleho veku viedli k odlišným záujmom a hrám. Výchova dievčat bola celkom iná. Oproti dnešku neprajná, lebo ženine ambície sa zatláčali výlučne len do rámca domova a rodiny.

Žena - dievka chcela mať milého, frajera, ale najmä manžela, aby bola spoločensky zabezpečená. Svoje túžby, želania a ciele chcela dosiahnuť čím skôr a preto sa obracala k náboženstvu - svätým a patrónom - ale i k mágii a poverám. Svoje túžby začala vyjadrovať magicky ich vyslovením v podobe zariekania, zaklínania a podobne. A tieto magické úkony veľakrát obmedzovali aj jej aktivitu, konanie a budili dojem, ako keby si človek mohol pomôcť aj sám, bez pomoci nadpozemských síl.

Ľúbostná mágia a povery mali významnú funkciu v živote žien. Pozrime sa, aké povery sa zachovali v pilíšskych obciach v Číve, Kestúci a Mlynkoch.

* * *

Mnohé úkony ľúbostnej mágie sa spájali so slovnými zariekaniami:

Daj mi, svati patrón, znaťi,
kerého bud'em muža mail

S týmito slovami sa „ďífki" obracali k svätému patrónovi, aby im dal na vedomie, kto bude ich nastávajúci. Zvyčajne patrónmi boli Ježiš, Mária, Ján, Anton a Jozef.

Na jar dievky si veštili najmä z kvetov, ktoré mali lupene ako napríklad prvosienka, sedmokráska a margarétka. Po jednom lupenie trhali dookola okvetie a pritom neprestajne hovorili:

Mláďeňec, vdovec,
panička, kiirvička, mamička, veňec!

Čo vyšlo nakoniec, to bolo platné. Malo to znamenať, či sa vydá za mládenca alebo vdovca a či zostane dievka, alebo sa vydá a nedajbože sa „skurví" - bude mať dieťa, ale nie manžela.

Ďalšie poetické zariekania sa už spájali s poverovými úkonmi. Napríklad čarovanie predpokladalo, aby dievka išla k potoku zavčas rána, keď je ešte rosa a umyla sa v ňom, pričom mala hovoriť nasledujúci text:

„JĹaluža, kaluža!
Daj mi muža!
Više mosta, niže
mosta, abi nemal
ňigde místa len u
nás! Vi š e lávki,
niže lávki, abi
nemal ňigďe
stávki len u nás!"

Iné zariekanie sa spája s prípravou čarovnej zmesi z rôznych prostriedkov, napríklad blata, cesta, kolomaže, vápna, masti asď.:

Sem té čarí, sem ich, sem!
Tak sa stane, jako scem!

Ak sa toto želanie nesplnilo a dievčine sa videlo pridlho čakať, keď naprichádzal milý, tak sa zvyčajne obrátila o radu ku skúsenej žene. Najmä k takej, ktorá mala povesť, že vie „porobit a poradiť". Boli to

zvyčajne zelinárky, ktoré poznali tajomstvo liečivých bylín, rastlín poľných a lesných.

Rady mohla dostať dievka všelijaké. Od čarovných zariekaní až po recepty na magické nápoje lásky.

Spomeňme len niekoľko z týchto rád. Mládencovi, ktorého chcela dievka očariť, musela dať „kockó cuker", namočený do vlastného moču. Alebo ho mala ponúknuť medom, do ktorého musela nakvapkať niekoľko kvapiek páleného. Taktiež mu musela nejakým spôsobom ukradnúť časť jeho spodnej bielizne. A spolu a časťou svojej spodnej bielizne zviazať do uzla a tento uzol na Luciu o polnoci zakopať na cintoríne, pod spoločný kríž. Magicky zmysel tohto úkonu bol, že takto budú spolu zviazaní a naveky spojení a neoddeliteľní.

Láska, bože, láska.
Gďe ťa luďé berii?
Po horách ňerôsťeš, f
poli (a nesejú!

*

Moje srcce z kameňa tvrdého,
rozpukňe sa odžálu velkého.
Od žálu, od velkého trápeňá.
Moje ocí vela sĺz naroňá.

*

Kebi sem já vedela, že
máš milšú ode mna. Teče
voda vella nás, do nej bi
sa hodila.

Na takéto boľavé srdce a sklamanie odporúčali čarovný nápoj lásky. Na uspokojenie takéhoto srdca je dobrým prípravkom odvar z korienkov kačacieho, myšacieho chvosta a drobné červené plody z hlohu. A keď už nebolo pomoci, lebo sa „ďífka „prespala", tak si uvarila odvar zo „slezovej rúži" - slezovka a od tej za niekoľko hodín zomrela:

Tebe milí, môj najmilší, dobre je. Tebe
lička červeňajú a mne ňé. Tebe rôsťe za
širáčkom ružička. A mne rósťe pod
srdéčkom dušička.

Poznali aj ďalšie liečivé rastliny - ľúbostník a bosorácku zelinu turánek - z ktorých uvarili odvar proti otehotneniu:

Dvihni si tipendel, aj sukničku,
abi sa ťi tikala turanečku!
Ňeňi sem já, ňeňi samodruhá,
cúďila sem žitko, to ma ten prach zdúva.
Ket sem, nech sem, čo je koho po tem,
šag bi mé srdéčko téz veďelo o tem.

Okrem horeuvedených magických úkonov boli aj veštby, ktoré sa viazali k rôznym kalendárnym sviatkom a slávnostiam, a poskytovali ilúziu, akoby si dievka mohla pomôcť aj sama. A dievky boli aj presvedčené, že prostredníctvom určitých úkonov- magických kruhov, krížikov, pokynov a konaní - sa dozvedia, či budú môcť rátať s výdajom. Veštby o výdaji sú veľmi pestré a mnohoraké.

Na tieto cielo bolo zamerané aj „púčkovaňí vetvičék a konárikov", ktoré začali dievky pripravovať už počas predvianočného obdobia, na Katarínu (25. novembra). Odrezali z kríkov alebo ovocných stromov niekoľko prútikov, v prvom rade z tých, ktoré na jar najskôr kvitnú ako napríklad zlatý dážď, mandle, dule, čerešne, slivky a višne. Každý prútik zvlášť znamenal a symbolizoval nejaké želanie. Podľa toho, na ktorom prúte sa do Štedrého dňa ukázali púčiky, listy alebo kvety, usudzovali, ktoré želanie a do akej miery sa im splní. Ak niektorá vetvička do Vianoc rozkvitla, dievka sa mala vydať do roka.

Obľúbené boli katarínske baly a zábavy. Pred balom starostlivé mamičky „višlahali cérki s chmatačom". „Chmatač" je bežná a známa zelina na úhoroch a pri cestách a má trochu drsné a pichľavé listy a drobný modrý kvet. Tento úkon mal zabezpečiť, aby dievku brali mládenci do tanca, aby bola žiadúca.

Aj na Ondreja (30. novembra) vyšli dievky za večerného súmraku von na ulicu a potriasli slamenú strechu susedného domu a do záster zbierali opadané semená, pritom odriekali:

Trase/n ťa strecha,
zabrechľú pes,
gďejemôj
milíňeská?

Plot'e, plot'e, trasem ťa,
svetí Ondrej prosím ťa,
povedz mi, že kého
buďem mať muža.

Medzi časté povery a obyčaje patrilo aj „spaní a konopím". Dievka si pred spaním strčila pod vankúš konopné semeno a ľahla si naň, pričom hovorila:

Neskáje Ondreja mena,
sejem já konopné semená.
Ňesejem ho preto, abi ono zišlo,
ale abi moje poťešeňí ku mne došlo.

Svati Ondrej, prosím ta, daj mi
vedet, kerí bude môj. A ked mám
rež, bude chudobní, a ked mám rež,
bude bohatí.

Na Ondreja dievky liali aj olovo. A nie hociako. Cez kľúč, ktorý musel byť ukradnutý z domu, kde mali Ondreja. Naberali ho na kovovú lyžicu a uchom kľúča liali do misky so studenou vodou. A pritom hovorili

Ondreju, Ondreju, na
ťeba olovo lejú.
Dajže mi znaťi, kého
bud'em maťi.

Olovo zasyčí a vytvára všelijaké tvary. A práve podľa týchto tvarov určujú potom staršie ženy dievkam, koho dostanú za muža. Keď sa jej odlial napríklad venček, znamenalo to, že sa do roka vydá. Ak olovo neprezradilo želané tajomstvo, boli tu ešte iné kúzla. Po večeri dievky vyšli na ulicu v nádeji, že z ktorého kúta dediny zabreše pes, do toho kúta sa vydajú.

4. decembra je Barbory, patrónky budúcich manželov. V ten deň vložili dievky do pohára vetvičku mandlí s tým, že, ak do Vianoc rozkvitne, tak sa na rok vydajú.

Najbežnejšou poverou na Mikuláša (6. decembra) bolo „varení velkích halušék" Ich prípava bola viazaná na splnenie rôznych podmienok. Napríklad múka, voda a drevo museli dobre vymiesiť, potom

do nich vložili zakrútené papieriky s menami mládencov a takto sa museli vyvárať v novom červenom hrnci. Ktorá haluška s menom sa prvá objavila na hladine vriacej vody, ten bol „vivolení".

Na Mikuláša bolo aj „lívaní vaječného bilka". Bielok vajíčka sa musel liať do horúcej vody alebo do „kminovéj polévki" a podľa jeho tvaru a výslednej formy sa usudzovalo na povolanie a zvyky muža, ktorý bol dievke súdený.

Významný bol aj deň Lucie (13.decembra). K tomuto dňu sa viažu tiež zaujímavé povery. Počas obchôdzky „Lucije" dostali rôzne naturálie: múku, lekvár, mak, orechy, masť. Dievky museli z nich upiecť kolá če, ktoré zjedli spolu s mládencami. A títo sa mohli takto presvedčiť, či sú súce na vydaj! V tento deň každá gazdiná už skoro ráno namaľovala na stajni znaky a dávala dobytku cesnak, aby vraj bosorky nad nimi nemali moci. A dievky v tento deň zasadili do pohára žito alebo jačmeň, ktoré muselo do Vianoc vyklíčiť a narásť, aby sa ich želanie, vydaj mohol splniť.

Veľkej obľube sa tešil zvyk „robení lucijskej stolički".

Od Lucie do Štedrého dňa mala byť stolička hotová. Potom ju mládenec vzal do kostola, položil ju pred oltár a sadol si na ňu chrbtom k oltáru. A v tej chúli spoznal medzi dievkami všetky „bosorki" a to mu bolo výstrahou, aby si žiadnu z nich nezobral za ženu.

Aj k Vianociam sa viažu podobné zvyky. Poverové praktiky, ktoré mali odhaliť budúcnosť dievčaťa, predpovedat život alebo smrť, zdravie alebo chorobu, šťastie, alebo nešťastie, boli spojené s jedlami. Po štedrovečernej večeri sa rozkrojilo jablko tak, aby boli priečne prekrojené aj jeho zrnká. Ak po roztvorení vytvorili zrnká hviezdicový obraz, znamenalo to ďalší život, ak krížik, malo to znamenať smrť v nastávajúcom roku. Rozbíjanie orechov a plávanie sviečky v orechovej škrupine znamenalo tiež zlo. Taktiež si dievky po štedrovečernej večeri zobrali jo jednom jabíčku a dali si ho pod pažu na tri omše: „na polnočnú, na pasťírskú a na velkú". A keď sa dievka v kostole počas omše obrátila dozadu, „na pavlači" uvidela svojho budúceho.

Dievke súcej na výdaj zasa mama na Silvestra upiekla „prázní koláč". Každý deň musela kúsok z neho odjesť, a keď išla na omšu, mala dávať dobrý pozor, kto jo nej hádže očkom. Nemal by to byť nik iný, ako jej nastávajúci.

Mladí sa mali možnosť stretávať a zabávať aj počas fašiangových sviatkov. V tomto období sakonali aj slávne pytačky. Aj sa hovorievalo:

Dlhé Fašangi sú dífčence prepekné!
Krátke Fašangi sú dífčence prešpatné!

Mládenci si totiž pri tancovačke vyberali svoju nastávajúcu. A dievky dúfali, že sa vydajú:

Zakukala kiikulénka na čerešní. Kerá
žena muža nemá, nech sa zbesní. A já
nemám, nezbesním sa! Dôjde Jano na
Fašangi, ožení sa!

Aj v šenku sa museli dievky správať podľa prísnych noriem. Ani jedna nikdy a za nijakých okolností sa neopovážila „dat košík paholkovi alebo mládencovi", lebo ten v tom okamihu rozkázal muzikantom „marš!" a vyviedol dievku z miestnosti. A keď sa opovážila vrátiť späť, pochodila takisto. Zo solidarity ju potom za dlhší čas ani nepýtali mládenci o tanec. Takto pochodili najčastejšie" „staré d'ífki", ktorým mamičky dali do „strevice tanečník" (rastlina ako tráva, má malé semienka), aby ju volali dotanca:

Fašangi, Fašangi sa kráť á, uš
sa ňenavráťá. Staré ďífki
plačú, že sa ňeviskáčú.

A keď si „ďífka" už našla „frajíra", tak aj na to boli rôzne možnosti, ako mu to dať najavo. Napríklad ak mládenec došiel k domu, v ktorom bývala a našiel „otvorenú bránku", znamenalo to, že ho pustí k sebe. Ak bola „bránka zaprená", tak sa mládenec pobral k ďalšej:

Kebi ste vi, má maménko
vedeli, vedeli,
jakí sem j á prez frajérki
nezdraví, nezdraví.
Veru bi ste venne v noci
nespali, nespali.
Len bi ste mi frajerečku
hledali, hledali.

Máj je mesiacom lásky. V tomto najkrajšom mesiaci roka mládenci často „spívali pod oknom, dávali serenádi difčencom". Pod oknom milovaného dievčaťa spievali najmä túto ľudovú pieseň:

Spíš má milá, či ma čuješ, či
ma ešče očekuješ? Nespím,
nespím, já ta čujem a len teba
očekiijem!

Najdôležitejším dôkazom a symbolom lásky bol „májoví strom". V prvé májové dni mládenec doniesol z lesa bukový stromček, na vetvičku pripevnil fľašu červeného vína, potom ho zobral k nevestinmu domu. Zasnúbená nevesta naň priviazala farebné stužky, najmä však červenú, modrú, bielu, žltú a fialovú a potom celý ten „májoví strom pridrotovali na bránu", aby celá dedina vedela a videla, že sa tam pripravujú na sobáš.Takéto májové stromy bolo vidieť až do konca mesiaca a až potom ich spálili.

Symboloml lásky boli zelený rozmarín alebo krušpán.

Vetvičku z nich často nosievali mládenci za klobúkom alebo na kabáte. V ľúbostných piesňach sa často odzrkadľuje aj sklamanie, ktoré zapríčinila nevera alebo aj majetkové rozdiely, ktoré bránili mladým, aby sa zobrali. Stratené šťastie, sklamanie v láske, nevera znamenajú zároveň aj stratu zeleného rozmarínu „vínnečka", a takú dievku volali „prespanka".

Panenka prez vínka,
mládenec prez pérka.
Vedje to obidvom
velmi haambavelká.

*

Kebi sa poctivost *na*
skale rodila. Né jenna
panenka, aj moja
frajerka bi nami
chodila.

Matky často upozorňovali svoje dcérky, aby si dávali veľký pozor, lebo:

„Gde dvá spávajú,tam tretého hledajú!"
A keď sa to už stalo,čo sa nesmelo,tak odznelo:
„/Jepovec, Anička occovi,
že semspalpri tebe f posteli.
Ležpovec bratovi,
nech ti ôn kolísku zhotoví."

A krutá odpoveď mládenca,ktorý zneužil milovanú, znela takto:

Ked sem ta mal sklamat,
mala si sa nedať.
Mohla si ti dobre vede t,
žejá budem vojákk.
A toto je lútosť a strach sklamanej:
Já sem taká bola,
sklamat sem sa dala.
Hamba sa valí
ze šeckích strán,
hori, zakrite ma!

Veľakrát však aj mládenci mali obavy pred ženením. O tomto pocite hovoria nasledujúcea ľudové verše:

Nám svoj grajcar, aj mám chleba,
ale sa mi veru ešče treba
o néčo sa obstarat,
do domu siženu zát.
Ked bi teda scel dajakú, ale jakú?
Bár bi bola hrba tá,len kebi bola bohatá.
Chudobné díťčaa si zát?
Aj teho bi sa mosel bát, proci bude rodina.
Tichújako holubička, viovlit si za ženičku.
Tak hovorá f histórie,tichá voda brehi mije.
Primladé díťča si zát?
Aj to bi sa musel bát.
Prsti bi si popichá la, kebi volaco robila.
A bojazlivá,čo stojí,
ked sa žena muža bojí.

Často sa manželstvom pokazil žene celý život. Ak dostala za muža, panovačného, sebeckého a prudkého mládenca bolo to jej najväčšie sklamanie. Zrejme za takýchto okolnosti sa zrodila pieseň,ktorá varuje dievky pred zlým výdajom:

Len sa vi, díťence, nevidávajte!
Rači si vrkôčki prepletajte. Lepší je
vrkôčki prepletati, jak šikovné
čepce nosívatil! Achyženi, porade
mi, mrchavého muža mám. venne
v noci pije, a mna sekínije. Čože si
já počat mám ?

Lenže ktorá dievka tomu verila? Veď všetky povery a zvyky tvrdia,že každá sa chcela čím skôr vydávať,mať manžela,lebo starú dievku odsúdili a stala sa predmetom výsmechu počas celého svojho života.

Povery, ľúbostná mágia patria v dnešných časoch už len minulosti a spomienkam. Situácia ženy, dievky a manželky sa u nás podstatne zmenila a pomaly už vymiznú i povery žien z našich slovenských dedín.

Ildikó Fúziková

Štefan Marko Daxner

Pred Snemom

Kto zúčastňuje sa činne v práci, spravodlivé je, aby nehrozil sa aj následkov svojho diela, a keď osobuje si výlučne nároky na uznanlivosť pre prípad vydarenia, nech neostýcha sa aj niesť zodpovednosť za nevydarenie. *"X&k* konať sluší mužom!

Pešťbudínske vedomosti 20.11.1866

Na Turice

Slobodu každý si želá a slobodu národnú každý chce mať. Avšak takú slobodu, ktorá by len darom bola, tú by mnohí za nič nedržali: tým väčšej ceny a vyúznamnosti je tá, ktorá požadovala naše obete. Ale bez uvedomenia, bez vzdelanosti a osvety slobody niet: ona sa nedá ani vykričať, ani vyplakať a vylamentovať, len „z ruky pilnej nádeja kvitne"!

Preto predovšetkým práca, práca neúnavná, ochotná, výdatná na národa roli dedičnej. A práca naša smerovať musí predovšetkým na rozširovanie osvety a povedomia v národe.

Pešťbudínske vedomosti 2.6.1868

ĽUDOVÉ ZVYKY V MLYNKOCH

Zmeny v mlynských svadobných zvykoch

Zmeny v svadobných zvykoch v Mlynkoch (Pilisszentkereszt) nastali predovšetkým následkom prenikania modernej civilizácie na dedinu.

Mladí ľudia dnes uzavierajú manželstvo zo vzájomnej náklonnosti a po vzájomnej dohode. Pri výbere manželského partnera dnes už nehrá nijakú úlohu majetok alebo rodičia.

Následkom vyššej životnej úrovne pohostenie svadobčanov je oveľa bohatšie, ľudia si môžu dovoliť aby odbavovali svadbu paralelne na dvoch miestach: zvlášť u rodičov ženícha a zvlášť u rodičov nevesty. To znamená, že svadobčania sa schádzajú v obidvoch domoch. Pred sobášom ženíchova rodina ide „pre nevestu" a po sobáši zase idú spoločne k ženíchovi. Tam sa bavia spoločne asi pol hodiny a potom sa nevestina rodina vráti do svojho priestoru. Od tohto okamihu zábava pokračuje už oddelene, iba mladý pár a niektorí svadobčania chodia z jedného miesta na druhé.

(Prvá svadba odbavovaná paralelne sa konala v r. 1946).

Pod vplyvom módy nastali zmeny aj v obliekaní. Dedinský kroj nahradilo oblečenie moderného mestského strihu. Nevesta má šaty najčastejšie z požičovne.

(Už na konci 40. rokov sa objavil popri kroji aj moderný mestský svadobný úbor. Ale všeobecne prijatým oblekom neviest sa stal iba od 60 rokov.)

Zánik nosenia kroja spôsobuje, že nevestu nemožno začepčiť.

Obyčajne si o polnoci sama zloží z hlavy vienok so závojom a preoblečie sa do sviatočných šiat. Čepiec býva niekedy nahradený šatkou.

Pod vplyvom vzdelanosti postupne odumierali mnohé poverčivé úkony, ako napr. stúpiť ženíchovi na päty pred oltárom, vpichnúť mu do kabáta ihlu a pod. Niektoré povery však prežívajú ešte aj dnes, napr. počas sobášu nesmie byť otvorené jama v cintoríne, nevesta sa nesmie obzrieť, keď prehodí cez hlavu mrváň a pod.

Popri zachovávaní niektorých pôvodných prvkov, môžeme sledovať aj vplyv maďarského prostredia, ktorý sa podľa mojich zistení prejavil

prvýkrát na konci tridsiatych rokov tým, že jazykom sobášneho obradu sa stala maďarčina. (Anton Bossányi, ktorý bol farárom v rokoch 1910 -1930 a František Mátrai, ktorý toto poslanie vykonával v rokoch 1930-1938, dokonale ovládali slovenčinu,preto v týchto rokoch slovenčina bola i jazykom cirkevných obradov. V r. 1938 nastúpil na faru Koloman Mátyás,ktorý nevedel po slovensky a preto od od tohto roku slovenčinu nahradili maďarčinou.) Pritom však jazykom družbov a svadobčanov zostala cez celú svadbu slovenčina.

Ďalšia zmena z jazykového hľadiska nastala v sedemdesiatych rokoch. (Podľa Silvestra Hugyecseka približne od r. 1974.) Následkom šírenia sa zmiešaných manželstiev sa vyžadovalo od družbu, aby rozprával čím viac po maďarsky, aby mu každý rozumel. Preto napríklad Silvester Hugyecsek a Anton Jurin preložili svoje pôvodné texty do maďarčiny. (Pôvodné slovenské texty dostal Silvester Hugyecsek od Jána Fuhla, ktorý vykonával funkciu družbu na Mlynkoch približne od r. 1945 až do svojej smrti, v r. 1978. Anton Jurin sa naučil tieto texty spamäti, keďže ako muzikant hral na mnohých svadbách a mal možnosť ich stále počuť. Jeho texty nemajú ustálanú, viazanú formu a jeho jazyk je celkom voľný pričom často improvizuje.) Michal Szabó nepreložil slovenský text do maďarčiny, ale dostal texty zo Santova (Pilisszántó) od Michala Poszteránszkeho, ktorý ich priniesol od družbu z Čívu (Opiliscsév).

Z uvedených faktov vyplýva, že jazykom družbov a vôbec svadobčanov sa čím viac stáva maďarčina. Slovenčinu používa družba už iba pri pozývaní a pred večerou, pri úkone umývania svadobčanov, keď hovorí: „Vodička bistra od Jordán mesta...".

Najmladší družba Pavol Szikszai nie je Mlynčan,ani nerozumie poi slovensky. On má svoje texty zo Sabolčskej župy (Tarpa). Tieto texty nemajú nič spoločné s textami tunajších družbov. Je chvályhodné, že; napriek tomu, že on sám nie je Slovák, naučil sa text piesne Stratila sem partu... a od minulého roka ju spieva aj on spolu so svadobčanmi pred tancom s nevestou.

Záverom môžeme konštatovať, že osnova niekdajšej svadby zostala nedotknutá, zmeny nastali iba v jej formálnej stránke a v jazyku.

Nesmieme však zabúdať, že materinským jazykom väčšiny Mlynčanov je slovenčina, a preto i napriek spomenutým jazykovým zmenám zábavnej časti svadby ešte i dnes je charakteristickejšie používenie materinského jazyka ako maďarčiny (napr. piesne, tance, žarty).

Proces asimilácie však pôsobí na mladú generáciu silnejšie.

Ekonomické, sociálne a kultúrne premeny, ktoré nastali v ľudovej kultúre po prvej, ale najmä po druhej svetovej vojne, citeľne zasiahli i ľudovú duchovnú kultúru, ktorej súčasťou sú aj obyčaje a obrady. Táto skutočnosť spôsobuje, ža mnohé obyčaje i obrady sa vytrácajú zo života ľudu rýchlejšie, než ich stačíme zaznamenať. Preto je veľmi dôležité venovať pozornosť tejto oblasti, ktorej dynamické premeny v medzivojnových rokoch i v povojnovom období charakterizovali a pociťovali aj sami informátori, a to skôr, než spomenuté zvyklosti definitívne zanikli.

Dynamika zmien v ľudovej kultúre však nemá vo všetkých oblastiach rovnakú intenzitu. Na túto zákonitosť poukazuje aj získaný materiál, ktorý uvádzam vo svojej práci. Kým vo výročných zvykoch - spojených s ovplyvňovaním magicko - prosperitatívnej stránky roľníckej práce a života vôbec, ktoré sa viazali na pracovný proces a hospodársky život - je dynamika zmien, vedúcich často k nevyhnutnému zániku väčšia, potom v svadobnom komplexe možno pozorovať popri redukcii istých častí obradu, ktoré stratili zmysel (napr. čepčenie následkom zániku nosenia kroja, viacnásobné pozývania na svadbu apod.), naopak rozvinutie tých častí, ktoré sú podmienené lepšou ekonomickou situáciou v povojnových rokoch (napr. obdarúvanie mladého páru, počet svadobných hostí, množstvo a kvalita svadobných jedál, spôsob organizácie hostiny i zábavy na dvoch miestach, apod.). Rovnako pri výročných ako pri svadobných obyčajoch možno konštatovať rast estetických zábavných či reprezentatívnych funkcií na úkor funkcie magickej alebo ekonomickej.

Zvláštnym problémom je oblasť etnokultúrnych premien v skúmanej obci, pretože Slováci v Mlynkoch nežijú oddelene od maďarského etnika. V súčasnosti sme svedkom zvyšujúceho sa počtu zmiešaných manželstiev, čo bezprostredne ovplyvňuje formálnu stránku i jazyk obradu (aj družbovské texty sa museli prispôsobiť tejto skutočnosti).

Zmeny v kalendárnych zvykoch v Mlynkoch

V súčasnosti nachádzame už len pozostatky niekdajšej bohatej tradície. Ešte pred päťdesiatimi rokmi sa zachovávali obrady a obyčaje oveľa dôslednejšie ako dnes. Za uplynulé obdobie sa mnoho obradov a zvykov zo života ľudí vytratilo.

K najdávnejším zvykom patrí tanec „za úrodu" a vynášanie „Kyselice". Obidva tieto zvyky zanikli pravdepodobne ešte do tridsiatych rokov, pretože, tí, ktorí sa narodili v prvom decéniu nášho storočia, sa už na ne nepamätajú. Najväčšie množstvo kolektívnych ľudových zvykov, ktoré ešte pasívne žije v pamäti ľudí, zaniklo po druhej svetovej vojne, približne v rokoch 1945-1950, v roku 1947 alebo 1948 bol zvolený posledný „paholskí richtár": odvtedy prestali „zrážať kakaša". V týchto rokoch prestali chodiť „mačkari", pričom „mariánske ďifčence" v povojnovom období už tiež nechodili.

Tretiu fázu (od päťdesiatych rokov) - ale najmä posledná tri desaťročia - môžeme charakterizovať čoraz rýchlejším tempom rozvoja a modernizácie dediny.

Následkom nového spôsobu života ľudia prestali veriť vo veštby a v pôsobenie rôznych škodlivých démonických síl. Tak potom stratili svoj význam rôzne ochranné úkony, dievčatá postupne prestali vykonávať rôzne formy veštieb výdaja a nemali na čo používať ani „lucijovú stoličku".

Niektoré cirkevné zvyky sa konajú v posledných desaťročiach iba v užších kruhoch (napr. žito posväcujú už len v kostole, nejdú s procesiou do chotára).

V posledných rokoch môžeme sledovať aj zánik niektorých zvykov (napr. vítanie leta zaniklo na konci sedemesiatych rokov a v súčasnosti zaniká spievanie pod oknami na Štedrý večer (Mária Gubová bola posledný raz spievať v r. 1986).

V súčasnosti ešte niektoré zvyky prežívajú (chodenie Lucií a Mikulášov: chodenie s betlehemom: vinšovanie na Nový rok, vozenie Šimona a Judy: rapkanie: šibačka: stavanie májov), ale ich väčšina už stratila svoju pôvodnú funkciu.

Napríklad máj v súčasnosti už nie je znakom záujmu o dievča. Veľmi často sa stratávame s májmi pri stavbách nových domov. Máj postavia až

vtedy, keď sú steny hotové.

Ani betlehemci už nechodia po domoch so zámerom, aby ich obdarili, ale skôr preto, aby si upevnili priateľské styky.

U iných zvykov sa dostala do popredia ich zábavná funkcia. Práve preto sa v r. 1975 obnovil fašiangový zvyk Šimona a Judy, ktorý predtým už v r. 1961 zanikol.

Dnešné dedina podlieha prebiehajúcim spoločenským a kultúrnym vplyvom. Vzdelanie, zmena hlavného zamestnania, migrácia dedinského obyvateľstva a nový spôsob života spôsobili, že sa prehľbila generačná diferenciácia prístupu a vzťahu k lokálnym tradíciám. Súčasné mladá generácia má oveľa vlažnejší vzťah k lokálnym tradícicám ako staršia. To je hlavná príčina toho, ža proces zániku ľudových kolektívnych zvykov prebiehe aj v súčasnosti.

Fašiangy a Veľká noc v Mlynkoch

„Keď došli tí fašangi, pravda, to bolo ždi ňeďelu." Fašangi bívali ždi potom februára ale pátého šestého alebo dvanásteho. Ot toho záležalo jag ból kalendár spravení".

Podľa toho rozoznávali ľudia krátke a dlhé fašiangy. Fašiangy trvali tri dni, začali sa v nedeľu a skončili sa v utorok večer.

Fašiangové zábavy organizovala zvyčajne dospelé mládež, ktorá so schádzela najčastejšie „f šenku", čiže v krôme. „Pár chlapcof zjennalo muziku, ty viplaťili bandu". Ples sa začal v nedeľu po litánii a tancovalo sa až do pondelka rána. Zábava pokračovala aj v utorok. Na fašiangových zábavách sa zúčastnilo veľa ľudí, lebo vtedy nikto nepracoval, ľudia odpočívali. „Do na fašangi robí, že v žatvách leží nezdraví", hovorievalo sa. Znakom fašiangového obdobia bolo tzv. „fašangové pero", čo nosievali mládenci na klobúkoch „za čirákom". Bol to kruškpánik s ozdobnými lístkami.

Zaujímavým zvykom bolo vozenie Šimona a Judy. Vozievali ich po dedine na voze alebo na saniach cez sviatočné dni. Na jedno koleso pripevnili dve figúrky (ženskú a mužskú) tak, aby stáli oproti sebe a obliekli ich do kroja. Koleso bolo pripevnené ojom k vozu alebo k saniam. Okraj kolesa se dotýkal zeme, preto keď sa kone pohli, Šimon a Juda sa začali točiť, tancovať. Pritom na voze hrali muzikanti, Šimona a

Judu povezili po blízkych dednách, po Santove (Pilisszántó), Verešvári (Pilisvôrósvár), Huti (Pilisszentlélek) Senvácleve (Pilisszentlászló). Vozením týchto dvoch figúriek chceli zrýchliť zakončenie zimného obdobia. O tomto nás presviedča nasledujúce príslovie: „Jozef z Mariju aj Šimo z Judu zabijú zimu."

Rozlúčku so zimou simulovali voľskedy aj tým, že ženskú masku, ktorá sa nazývala kiselica a ktorá bola symbolom zimy, hodili do potoka, so slovami:

Kiselica kiselá štiri roki visela
a na pátý odvisla
šeckích chlapcof odrisla.

V utorok po obede začal v krčme „tanec ua úrodu" (t.j. tanec za dostatočné množstve úrody). 50-60 ročné ženy pritom vyhlasovali, na zabezpečenie akej úrody sa tancuje. Tancovalo sa za úrodu zemskú, za cibuľu, za mak, za krmoviny atď. Pri týchto tancoch si ženy vyberali partnerov podľa svojej vôle. Muži, ktorých si nikto nevyvolil, museli opustiť miestnost, lebo keď išlo o úrodu, muži nesmeli stáť. Tak sa zabávali až do deviatej večer. Zábava sa skončila, keď zazneli zvony. Ako poslednú zaspievali túto pieseň:

Fašangi sa kráť á *staré ďifki plačú*
už sa ňenevréťá *že sa ňeviskáču*

Na druhý deň bola Škaredé streda „Popelné", „Pósná" alebo „Popolec". Ale zábava sa ešte stále neskončila ani napriek tomu, že už bol pôst.

No škaredú stredu ráno chodievali po dedine „mačkari", „maškari" - prestrojení mládenci so začiernenou tvárou, mali oblečené roztrhané kabáty a nohavice naruby, Chodili z domu do domu a „... líčili sčetku, ťehali za sobú klát na reťazi." „Mačkárám" dávoli ľudia vajcia alebo slaninu, z čoho si v krčme urobili praženicu. Kde im nedali nič, tam gazdinej niečo ukradli.

Ďalším zvykom bolo stínanie kohúta „zrážaní kokaša" pred krčmu. Do jamy zahrabali živého kohúta až po krk. Mládenci sa stavili, komu sa podarí so zaviazanými očami sťať hlavu kohútovi kosou. Keždý mohol skúsiť iba raz a komu sa to nepodarilo, ten musel platiť víno. Vraj kto sťal hlavu kohúta, ten sa stal „paholským richtárom".

Veľká noc

Veľkonočné sviatky sa začali Kvetnou nedeľou, keď sa posviacali v kostole bahniatka, „jabrátká". Posvätené haluze postavili ľudia do okna, aby ich tieto ochrániili pred hromobitím. Podľa iného podania dávali bahniatka do okna preto, aby odpudili vši a blchy.

Popoludní chodili dievčatá „spívať s máji,s takíma vrbovíma alebo léskovíma panohi, lebo to najskôr zeleňale. Na tem mali stušék nalepení ch". Zavítali do každého domu a zaspievali pieseň Nové leto, pomocou ktorej privolávali leto:

Nové leto nové ďes teg
dlho bolo u stuďenki, u
rubenki, ručki, ručki prálo
čím sa unúvalo?
Červeníma vajci bílima
koláči šej - haj zelení máj.

Iďe Peter z Ríma ňese
fiasku vína abi zrne sa
napili pána Boha
chválili šej - haj zelení
máj.

Seďí baba f koši a pán sa
jéj prosí Daj babenko daj
vajenko lebo jenno, lebo
dve šag sa ťi to málo
ubudne.

Čijíje to noví dom,
podeprení s polenom a s
perkámi pokri tí a s pupáki
pobití šej - haj zelení máj.

Šedajťe nám dlho štát
buďeme vám strechu brat
šej - haj zeleno máj.

Po speve dievčatá vinšovali:

Vinšujeme vám tí Veľkonočné svátki.

Do daru dostávali koláče, vajcia alebo peniaze. Dávnejšie ľudia dávali najčastejšie vajce, ktoré si dievčatá starostlivo odkladali do košíka, a dotiaľ chodili z domu do domu, kým nenazbierali toľko vajec, koľko potrebovali na farbenie na Veľkú noc.

Zelený štvrtok ("tuční") je posledný štvrtok pred Veľkou nocou. Vtedy na poludnie sa zaviazali zvony a začalo sa rapkať. Rapkať chodili vždy miništranti, ktorí sa vopred dohodli medzi sebou, kto bude chodiť v ktorej ulici. Rapkávali vždy v čase zvonenia. Vošli do dvora a zakričali:

Rapkám, rapkám anďelpáňe!

a potom trikrát zarapkali repkáčom (Ráno a na poludnie).

Večer rapkali štyrikrát:

Rapkám, rapkán andčlpáňe! 13x1
Rapkám, rapkám za dušičky! IIxl

Rapkanie znamenalo, že sa ľudia môžu chystať do kostola.

Od štvrtku už nikto nepracoval na poli, všetci sa zdržiavali doma. Na veľký piatok sa ani okolo domu nepracovalo. Ženy chodievali do kostola, kde sa členovia ružencového spolku, „reženčárki" modlili pri „hrobe Ježiša" bolestný ruženec.

V sobotu o piatej bola omša a po nej procesia. Po procesii sa skončil pôst, aj zvony rozviazali. K prvámu zvoneniu sa viazala povera, že do prvého zvonenia si dievčatá museli umyť tvár v potoku, aby boli pekné a pritom povedať:

Lastovički hore
moje pehi dole!

- a potom chytro utekať do záhrady, potriasť všetky stromy, aby bola bohatá úroda.

Vo Veľkonočnú nedeľu ráno chodievali miništranti do každej domácnosti pre svoj „zárobok" za „rapkaňí". Dostávali väčšinou vajcia.

Najdôležitejšou činnosťou mládeže bolo chystanie sa na Veľkonočný pondelok. Dievčatá farbili vajcia, aby mali čím obdariť „šibárov", chlapci zase plistli „korbáče". Aj súťažili medzi sebou, kto má krajší a dlhší „korbáč". „Volakedi zme dávali prútki do hnoja. Už zme ich mesác predtím mali nachistané, tam pekne očerveňali. Čo je hnoj krafskí, tím sa potreli vŕbové prútki. Osem ich mosí bit a s teho môže uplést ten korbáč osemprútkoví". S hotovými „korbáčmi" dávali popoludní dievčatám „závdanki", čiže ich dobre „višlahali po nohách". „Od koho dostalo dievča v nedeľu „závdanek" ten ju určite pošibal aj v pondelok.

Na Veľkú noc ráno sa vybrali chlapci často už o štvrtej „šíbat". Šibali nielen všetky dievčatá v dome, ale aj gazdinú, odriekajúc veršovanku:

Šibi - ribi,
masné ribi,
ot korbáča
kus koláča,
sem vajco!

Za odmenu dostali vajlíčko alebo koláče. Ten, kto bol šibať u svojej milej, mohol dostať aj „krušpánek" alebo „rozmarín" „Krušpánek bol aj na Velkú noc. Dala čifča frajírovi, ten dostal rozmarín na Velkú noc, čo hu už velice lúbil".

Júlia Marloková - Szabóová

O potrebe dialógu

Rozhovor Vlasty Kunovskej redaktorky časopisu Slovensko s Alexandrou! Kormošom

- *Literárne tvorba Slovákov v Maďarsku zaznamenala podstatný roz mach najmä v poslednom desaťročí, navyše paradoxne s celkovým posta vením svojej národnosti v tejto krajine a v tomto období. Čím sa to dá vysvetliť a ako sa to konkrétne prejavuje?*

- Možnosti sústavného, plánovitého vydávania národnostných kníh v Maďarsku sú zabezpečené od roku 1977. Odvtedy vydávame literárne práce aj my, Slováci v Maďarsku. V poslednom desaťročí (1978 -1988) vyšlo 20 zväzkov beletrie z toho 16 samostatných zbierok (10 básnických 6 prozaických). Medzi prozaickými sú 4 zbierky poviedok a 2 romány. Antológia Výhonky (1978) je zostavená z prác troch básnikov a dvoch prozaikov, v antológii básní pre deti Fialôčka, fiala (1980) sú verše autorov, práve tak ako v antológii poviedok Pramene (1982) a napokon v doteraz poslednej zbierke básní Chodníky (1984) publikovali svoje básne desiati autori. V období, o ktorom hovoríme, sme mali spolu 16 autorov beletrie a 6 takých, ktorí píšu aj literárnu kritiku. Siedmi z našich literátov začali písať v školskom časopise Všeobecnej školy a gymnázia s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti, ktorý sa volá Plamienok. Vznikol v školskom roku 1979/80 a vychádza dodnes.Tento prekvapujúci rozmach tvorby Slovákov v Maďarsku sa dá vysvetliť z jednej strany prirodzeným nárokom jednotlivých autorov na hodnoverné zazname nanie osudov svojej národnosti pred jej možno už neodvratne sa blížiacim zánikom - z pudu menšinovej sebazáchovy. Z druhej strany zasa stretnutím dvoch priaznivých okolností.V poslednom desaťročí dozreli na tvorivých autorov literárne talentovaní absolventi ozajstných slovenských škôl, ktorí mali možnosť osvojiť si spisovnú slovenčinu na vysokej úrovni. V prevažnej väčšine ide o bývalých žiakov dvoch našich dvanásťročných škôl s vyučovacím jazykom slovenským v Budapešti a Békéšskej Čabe. Od ich založenia roku 1948 až po rok 1960 sa v nich všetky predmety okrem

maďarského jazyka a literatúry vyučovali v slovenčine, resp. jazykom školskej správy a konverzácie bola naša materčina. Dnes sa v tých školách vyučujú prírodovedné predmety v maďarčine, a keďže odborní profesori vyučujúci tieto predmety neovládajú slovenčinu, maďarčina sa stala aj rečou školskej správy a konverzácie. Preto tieto školy v súčasnosti už nedokážu zabezpečiť výchovu chápavých čitateľov a ani tvorivý spisovateľský dorast. Výnimku tvoria iba dvaja mimoriadne talentovaní absolventi budapeštianskej školy, ktorí po maturite získali vysokoškolský diplom na Katedre žurnalistiky UK v Bratislave. (V. Halušková a J. Fuhl) Medzi výnimkami sú i dvaja samoukovia, príslušníci najstaršej generácie našich autorov. (P. Sámuel a J. Dolnozemský) Negatívnym dôkazom správnosti mojej „teórie" stretnutia sa dvoch priaznivých okolností sú aj stratené talenty: štyria autori slovenského pôvodu, ktorí nemali možnosť osvojiť si spisovnú slovenčinu, sa stali maďarskými spisovateľmi. Otriasajúcim javom v živote našej menšinovej literatúry je priemerný vek našich debutantov - 53 rokov! Prevažná väčšina z nich začala tvoriť oveľa skôr, než sa u nás vytvorili možnosti publikovania literatúry. Svoje práce uverejňovali len sporadicky v týždenníkku nášho Zväzu v Ľudových novinách a v ročenke Náš kalendár. Iné publikačné možnosti do roku 1978 neexistovali.

- *Myslíte si, že sa na Slovensku vie o živote a tvorbe Slovákov v Maďarsku? V čom by sa mala táto situácia zmeniť, zlepšiť?*

- Žiaľ, na Slovensku sa vedelo doteraz o nás len veľmi málo. Poskytovať informácie pre verejnosť na Slovensku o našej situácii sa za dlhé desaťročia pokladalo takmer za tabu, za zasahovanie do vnútorných vecí Maďarska. Sporadicky sa síce uverejňovali ukážky z našej literatúry v rozhlase a v rôznych - aj popredných literárnych čaasopisoch. Ba vydavateľstvo Slovenský spisovateľ vydalo samostatné zbierky dvoch našich básnikov, ale to všetko nestačilo, aby verejnosť na Slovensku dostala o našom menšinovom aj literárnom živote celistvý obraz. Táto neradostná situácia sa zmenila až potom, keď Literárny týždenník uverejnil otvorený list s názvom Zamlčaný protipól, podpísaný piatimi najpriebojnejšími predstaviteľmi našej národnosti v Maďarsku. Prispelo k tomu aj predstavenie nášho literárneho a kultúrno-spoločenského štvrťočníka SME pri jeho zrode na stránkach Literárneho týždenníka, Slovenska, Slovenských pohľadov, Romboidu a v bratislav skom rozhlase.

- *Aké sú vaše najväčšie starosti v literatúre, ale aj v živote národnost nej menšiny vôbec? Akú pomoc by ste potrebovali zo strany materskej krajiny?*

- Najpálčivejšie problémy nášho menšinového aj literárneho života sú stručne vyjadrené v 20 bodoch v Žiadostiach Literárnej sekcie DZSM (1/1989 časopisu SME), ktoré boli čiastočne rešpektované pri zostavení desaťbodovej petícia DZSM, zaslanej vláde Maďarska. (Uverejnené aj v Slovensku, poznámka redaktorky.)

Naše najväčšie každodenné starosti spočívajú v nedostatku jednojazyčných slovenských materských, základných a stredných škôl, ktoré by mohli permanentne vychovávať autorský dorast pre našu literatúru, ale tiež chápavých, vnímavých čitateľov.

Takú pomoc nemôžeme žiadať zo Slovenska, pretože tú by nám podľa deklarovaných práv mal poskytnút maďarský štát. Určite však, hoci len prechodne, budeme potrebovať vo veľkom počte pedagógov zo Slovenska pre každý stupeň škôl, najmä stredoškolských profesorov pre prírodovedné predmety. Ďalej by sme potrebovali miesta pre našich štipendistov vo všetkých potrebných odboroch na vysokých školách a univerzitách na Slovensku. Aj naši spisovatelia by si zaslúžili viac publikačných možností na Slovensku, ako ich mali doteraz.

- *Začali ste vydávať časopis SME. Aký má doteraz ohlas a v čom vidíte jeho najväčšie možnosti pre slovenskú literatúru v Maaďarsku?*

- Doteraz sme vydali štyri čísla a už ho poznaajú takmer v celom svete. No práve doma má oveľa menší ohlas, ako by si zaslúžil. Klasickou príčinou je, že bez čitateľov niet literatúry a bez školy niet čitateľov. Druhým závažným dôvodom tohto stavu, ktorý nás neteší, je, že rozširovanie publikácií DZSM nie je dodnes vyriešené. Zdá sa, že prejde ďalší rok, kým sa vyrieši otázka zahraničnej abonencie. K počiatočným ťažkostiam patrí tiež, že na vydávanie tohto časopisu DZSM síce dostal povolenie, ale žiadne dotácie. Doterajšie čísla sme vydali na konto malého finančného rozpočtu DZSM, pričom cena papiera a tlačových nákladov neustále stúpa. Literárna sekcia ako najpriebojnejší a najdemokratickejší orgán Slovákov v Maďarsku sa svojho časopisu nikdy nezriekne.

Cieľom nášho časopisu je literárnou a publicistickou tvorbou prispieť k zachovaniu a zveľadeniu národnostného bytia Slovákov žijúcich v Maďarsku, resp. k vytvoreniu vzájomných kontaktov a užitočnej

spolupráce v oblasti literatúry a kultúry so Slovákmi v materskej krajijine i mimo nej. Máme snahu objektívne posúdiť situáciu našej národnos>sti a poskytnúť pomoc k riešeniu jej bytostných problémov.

Pre upevňovanie národného povedomia našich Slovákov buddeme publikovať príspevky a dokumenty, ktoré vecne a objektívne dokazzujú, že súčasná neradostná situácia našej národnosti nie je následHkom prirodzenej asimilácie, ale dôsledkom premyslenej taktiky a stratetégie násilnej maďarizácie od Vyrovnania (1867) až podnes. Chceli by s sme zdôrazniť, že dejiny bývalého Uhorska si nemôže prisvojiť výlučne pre seba ani jeden z jeho zárodov, teda ani Maďari, hoci boli národdom štátotvorným. Chceme argumentovať, že dejiny bývalého Uhonrska prináležia všetkým národom Karpatskej kotliny, čo je historicfckým kritériom ich spolupatričnosti. Chceli by sme zvýrazniť svoj názor,r, že riešenie národnej otázky Maďarov je nemysliteľné bez riešenia národdnej otázky Slovákov. Je potrebné zachovávať neustály dialóg aj napnriek určitým politickým rozdielom a rozporom medzi Maďarskom a ČSSR.:.

- *Čo si sľubujete od prvej konferencie slovenských spisovateľovv zo zahraničia, ktorú usporiadal Zväz slovenských spisovateľov v Bratislaavé? (Rozhovor vznikol pred 17. novembrom 1989, pozn.. red.)*

- Pokladám ju za medzník v histórii vzťahov materskej krajiniy k zahran čným Slovákom, resp. vzťahov medzi slovenskou literatúroDu v ČSSR a v zahraničí. Za najdôležitejšie poučenie pokladám názor, žee aj literatúra slovenskej menšiny a diaspóry je organickou, rovnocenrnou zložkou celej slovenskej literatúry. Priekopníkmi tejto myšlienky tboli predstavitelia literatúry vojvodinských Slovákov. Dúfajme, že na nasleedujúcej konferencii budú prítomní aj spisovatelia slovenskej exiloovej literatúry.

- *Máte pri všetkej vašej redaktorskej i organizátorskej práci „pre národnosť čas aj na vlastnú básnickú tvorbu?*

- Žiaľ, na písanie básní mi ostáva čoraz menej času. Toho rcoku (1989, pozn.red.) som napísal iba dve. Poslednej som dal názov Ohmivá kytica. Tak sa bude volať aj pripravovaná zbierka ľúbostných básní, ktcorá vyjde roku 1991. Okrem básní uverejnených v našich troch antológiáách som vydal samostatné knižky: Polyfónia (básne a preklady), vyšlaa v Budapešti roku 1981: Plamene jazyka (básne vydané v Bratislave rcoku 1986 v Slovenskom spisovateli/: Polyfónia II (básne a preklady) vydanaé v Budapešti roku 1986. K nim v posledných dvoch rokoch pribuidli

zhudobnené básne Spievaj s nami! (Viachlasne piesne pre deti, mládež a dospelých, Budapešť 1988) a zbierka ľudových piesní zo Santova F santofském Pilíši /Budapešť 1989/.

/Prevzaté z časopisu Slovensko!

Texty pod fotografie

Pri príležitosti 275. výročia založenia Santova bola usporiadaná v tejto pilíšskej obci séria jubilejných podujatí. Jedna z nich bola fotografická výstava J. Szójriho, amatérskeho fotografa, v júni r. 1990. On zostavil aj texty pod fotografie, z ktorých uvádzame nasledovné:

A požehnani je plod života, Ježiš! Na pohrebe sa roďá šelijaké mišlénki. (Str.4)

Aj prez Malích dvor sa choďíva do kostela. F temto dvore bívali volakedi Síkoroví, Sigeoťví a Bilikoví. (Str.8)

Róza, já ráno pôjďem nakladat, a ti chodz okopávat vinohrat, - prikazujú svojej žene Rákošóv Jóži báči. (Str. 34)

Zrne f Pekarovéj uličke. Tento dvor pripomína vôňu friškého chleba a mesních lángošov nebohého pekára, Ottó báčiho Valenčičóvho. (Str. 38)

Dubická Tôni báči, dobrí šuruvár, uš si hrkli štampel. (Str. 46)

Jako sa pomalički vitraťili z d'eďini koze, tak strafili svoje dobré remeslo aj pesťíri: ťetka Krisťina Halálová a ich sin Piťu. (Str. 94)

Turi Pišta báči, slávni vápenár, ras spalli z voza a odrali si ucho. (Str.100)

Dobré kamarátki, (nebohá) ťetka Rozina Kormošová a ťetka Kata Kutalová sobotu svaťá. Aj ňeská sa idu mollit do zboru adventistov. (Str. 104)

Slatké su hrozná teho roku. Budú chlapi blúďit ot téj novej novi. (Marka Borbírová, Peruchárka, Zbráš Jóži, Švábove ďifčence, Jano báči Bartkóf, Maňička, Pešáčka a Baraňička). (Str.120)

Kaplička svätého Flórijána na Pažiťi. (Str. 124)

Komu to osoží?

Otvorený list slovenských intelektuálov v Maďarsku známy pod *názvom Zamlčaný* protipól, sumarizujúci základné požiadavky slovenskej národnosti, vyvolal vlnu polemík na oboch stranách štátnych hraníc. *Corpus delicti* týchto polemík však zostáva na jednej strane stále utajený text otvoreného listu - až do tejto chvíle nebol sprístupnený maďarskej verejnosti. V situácii, keď tunajšie masmédiá nešetria miestom na vyhlásenia a memoranda najrôznejšieho druhu, musí pôsobiť kuriózne, keď predstaviteľ Menšinového a etnického kolégia pri Rade ministrov MR Csaba Tabajdi „prisľúbi" zástupcom zväzu Slovákov, že podnikne všetky kroky v záujme publikovania tohoto „inkriminovaného" dokumentu - ostatne už pred časom publikovaného na Slovensku. Má to vari znamenať, že na národnostnú glasnosť platí iný, nebodaj prísnejší paragraf?

Alebo tento prísľub predstaviteľa maďarskej vlády - ako sa o tom mohli presvedčit čitatelia Ľudových novín - podnietil prevratný vývoj udalostí v Československu a zásadné politické zmeny v Prahe i Bratislave? Pád vládnúcej kliky môžu národy a národnosti oboch krajín iba privítať ako reálne východisko k novej forme vzájomných vzťahov, veď spolupráca našich národov a národností na rovnoprávnom základe urýchli proces demokratických zmien v oboch našich krajinách.

Na druhej strane - a tu je ten zakopaný pes - posun v medzinárodnepolitickej rovine nezbytne povedie k revízii doterajších prístupov v národnostnopolitickej praxi. Praxi preto, že národnostná politika MR až dosiatľ iba deklarovala svoje princípy a samu seba označovala za principiálnu. Bolo by aktom historickej nevyhnutnosti, keby aj v tomto ohľade opustila' reziduá tej politiky, ktorá sa zdiskreditovala a ktorá pôsobila tak retardačné na utváranie identity národnostných spoločenstiev.

V dôsledku tejto politiky, ktorá postupne zatlačila národnostnú problematiku na periférium spoločenského záujmu, neprekvapuje, že sa dnes v Maďarsku ozývajú hlasy predstierajúce nepochopenie, dokonca rozhorčenie nad tým, že aj príslušníci národností artikulujú svoje kolektívne práva, žiadajúc pre seba adekvátne miesto v

celospoločenskom rámci. Je nielen kuriózne, ale priam paradoxne, ze zatiaľ čo spomenutý list Zamlčaný protipól ešte stále čaká na svoje zverejnenie doma, proti jeho signatárom sa tu hrozivo dvíhajú ukazováky a neváhame povedať, že v niektorých prípadoch aj zovreté prsty celej ruky.

„Účtovanie" tohoto druhu sme nedávno zaznamenali na stránkach popredného literárno - politického týždenníka Élet és irodalom z pera literárneho historika Istvána Käfera,ktorého pogromistický tón vyvolal oprávnené rozhorčenie. Treba len kvitovať, že redakcia ÉS uverejnila v čísle z 15.12/1989 rozsiahlu repliku redaktora Ľudových novín Michala Hrivnáka pod názvom Hľadanie pravdy alebo vyvolávanie emócií? (Pozri: SME, 1990/1,103. str.)

Käferov článok Hlboká orba sa vyznačuje predovšetkým netolerantným a nedemokratickým duchom. Vyhýba sa vecnému posúdeniu reálnej situácie slovenskej menšiny a pohybuje sa skôr v rovine všeobecností. Navyše autor je osobne zaujatý voči signatárom spomenutého otvoreného listu a zrejme preto sa neobracia priamo k nim, ale oslovuje tretiu osobu, v našom prípade L. Dobosa, ktorý sa tiež - lenže neporovnateľne konštruktívnejšie - angažoval v polemike okolo Zamlčaného protipólu. Povýšenecky postoj, samozrejme, nijak neprispieva k pozitívnemu riešeniu spoločných problémov, skôr ich zatemňuje. Ohrozená identita slovenskej národnosti v Maďarskej republike si vyžaduje citlivý a štátnický prístup, avšak zmysel článku Hlboká orba je práve opačný - nabáda k odsúdeniu tých, ktorí by sa i v budúcnosti „opovážili" dožadovať svojich menšinových práv.

Zvlášť rozhodné odmietnutie si zasluhuje obvinenie I. Käfera z údajných (polo) fašistických tendencií signatárov. Spojovať obranu národnostých práv s duchom fašizmu či „polofašizmu" (tento polotermín by si vyžadoval náležitejšie objasnenie), je prinajmenšom absurdné a je na mieste si položiť otázku, komu vlastne takáto hra s otvoreným ohňom má slúžiť. Obviňovaním z fašizmu I. Käfer privoláva na seba ťažkú zodpovednosť. Musel by toto svoje stanovisko primerane zdôvodniť. Pravdu má M. Hrivnák, keď tvrdí, že takýto postup sa nemôže stretnúť s pochopením ani medzi odborníkmi, ani v kruhu väčšiny maďarskej pospolitosti.

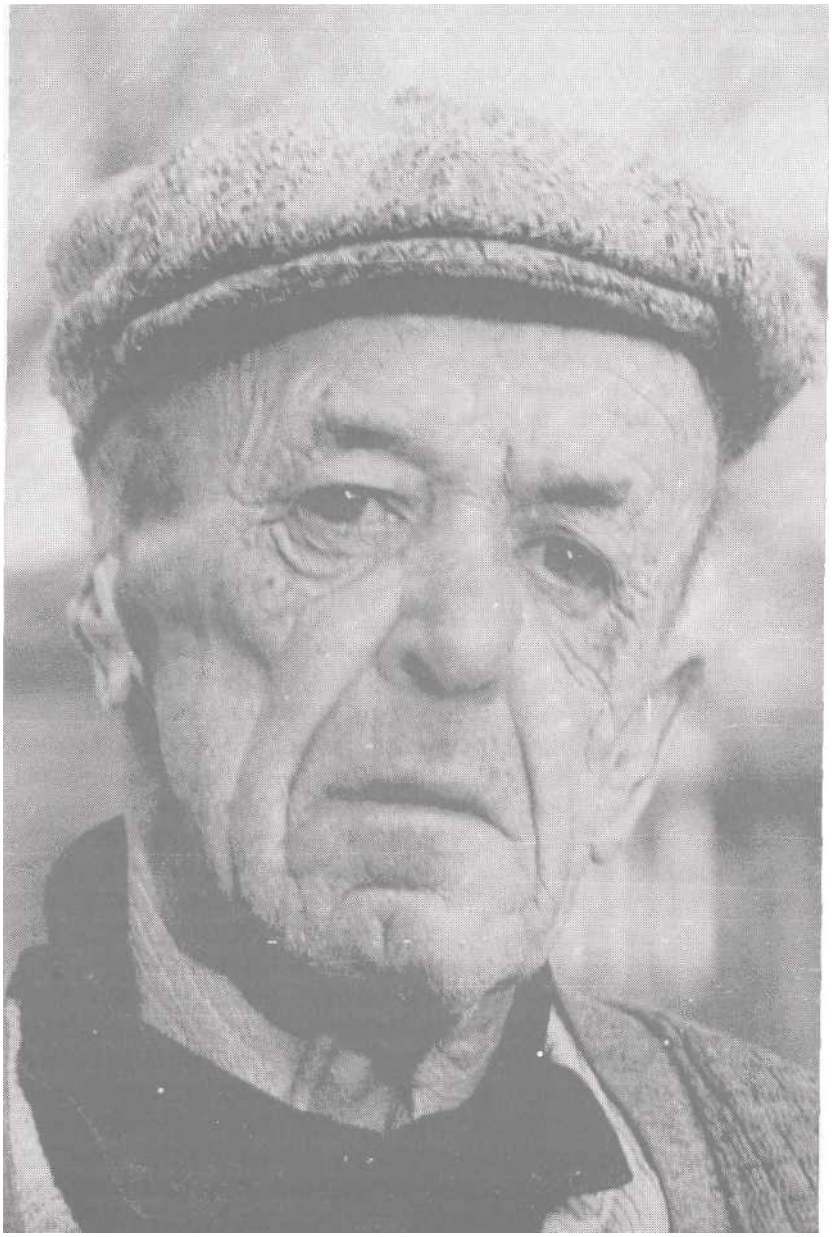
Článok Hlboká orba je svojimi závermi jednoznačne negativistickým prístupom k riešeniu národnostnej problematiky v procese celospolo-

čenskej demokratizácie, a do našej spoločnej úrodnej pôdy - na ktorú sa ostatne Käfer odvoláva - nezasieva zdravé semeno, ale nanajvýš kúkoľ a onen príslovečný vietor...

Je len pochopiteľné, ak autor repliky - no nielen on - sa po jeho prečítaní nemôže ubrániť sugestívnej predstave, akoby si „kat po vykonaní svojej popravčej povinnosti obliekol snehobielu košeľu a takto potom pred oltárom odriekal modlitby za spásu a pokoj duší popravených i nás všetkých."

Predstava naozaj apokalyptická - korení však v realite systému, ktorý ešte zďaleka nie je prekonaný a toho dôkazom je aj článok Hlboká orba. V minulosti sme boli až príliš často svedkami takýchto a podobných popráv, z ktorých okrem pokánia nikdy nevzišlo nič dobrého.

Oldfich Knichal

Menšinové práva a nacionalizmus v dnešnom Maďarsku

(Referát M. Hrivnáka na stretnutí menšinových maďarských a slovenských spisovateľov 22. marca v Budapešti)

Vážené dámy a páni!

My, predstavitelia menšín Maďarskej republiky a Československej republiky, môžeme užitočne stráviť tento čas iba vtedy, keď ako bezprostrední účastníci menšinového bytia sa pokúsime odhaliť národnostopolitické procesy v našich krajinách, keď ich budeme porovnávať a hodnotiť. Naša sila spočíva v tom, že nikto iný nemôže túto súčasť spoločenstva vnímať a prežívať zbližša a hlbšie vež my. Za úspech *môžemo* považovať už to, ak v protiklade s praxou uplynulých viac ako štyridsiatich rokov namiesto fráz a na základe konkrétnych skúseností sa pokúsime odhaliť skotočnosť. Ak sa môžeme navzájom doplniť a podporiť v posudzovaní situácie - na čo máme pri posúdení diania v oboch krajinách šance - potom už sama táto skutočnosť môže preniknúť do vedomia verejnosti ako závažný a presvedčivý faktor. „Ipeľ a Kereše majú hlas spoločný...", aj takto by som mohol pokračovať, nazdávam sa však, že mnohokrát aj naše bôle a žiale sú rovnaké, aj keď ich korene v prípade oboch menšín nesiahajú rovnako hlboko. Podľa našej mienky najdôležitejším cieľom nášho stretnutia by malo byť toto: S vedomím spoločného osudu a bez predpojatosti, odhaliť problémy menšinového bytia v oboch krajinách, a precítiac svoje vzájomné, občas aj trpké skúsenosti a pocity vydedenosti, vystúpiť za skutočné zabezpečenie základných ľudských, národnostných práv v oboch krajinách. K tomu je potrebné predovšetkým dôkladné odkrytie reality. Vzhľadom na zložitosť situácie aj tematický okruh otázok je mnohostranný: nemôžeme sa teda snažiť o komplexnosť. Ja sám sa pokúsim osvetliť iba tie časti mozaiky našej tunajšej skutočnosti, ktoré pokladám za najpodstatnejšie.

Najprv budem hovoriť o tom, ako v týchto dňoch v Maďarsku prežíva menšinový príslušník na strednom stupni národného uvedomenia prax uplatňovania ľudských, konkrétne menšinových práv. Teraz nebudem

hovoriť o tom, čo nám chýba, čo potrebujeme k zachovaniu národnej identity. K otázke sa priblížim z iného aspektu, totiž chcel by som upozorniť na jeden zdanlivo nový jav, ktorý je však aspoň natoľko hrozivý, ako upieranie podmienok národného bytia, keďže onen jav, o ktorom budem hovoriť: vysvetlí aj príčinu absencie týchto podmienok. U nás sa vzmáha poňatie, ktoré aj keď ešte nie je na úrovni oficiálnej politiky, skôr iba v kuloároch, avšak rozširuje sa stále viac a jeho podstatu môžeme zhrnúť do tejto opytovacej vety: Kde sú vlastne a či vôbec jestvujú tieto národnosti? Hneď k tomu dodám, že táto otázka ani nie je celkom neoprávnená. Totiž tunajšie národné menšiny, a medzi nimi ani Slováci, neformulujú deň čo deň svoje hlučné heslá, nevychádzajú s transparentami do pouličných sprievodov, aby požadovali svoje práva. Skôr opak je skutočnosťou - sotva sa ozvú za svoje práva. Je to smutné, ba až tragické, keďže ide o rukolapný dôsledok pokryteckej národnostnej politiky minulých čias a v neposlednom rade uplynulých štyridsiatich rokov. Nemienim teraz dokazovať pravdivosť tohoto posledného konštatovania. Namiesto toho by som odpovedal otázkou, nakoľko je oprávnené predošlé pochybovanie, čo sa za ním skrýva, aké tendencie a stanovisko kryje. Jednak - a to je moja osobná mienka - vyjadruje želanie určitých kruhov. Na druhej strane v takejto formulácii je už zahrnutá aj odpoveď na otázku, prečo štát, ako to všetci vieme, poskytuje národnostiam iba tak málo. Situácia načrtnutá touto spochybňovacou otázkou takmer oprávňuje politický systém na vykonanie opatrení, ktoré môžu napomôcť definitívny zánik národných menšín. Táto prax sa už uplatňuje. *Začína* sa najslabšou a zdanlivo najnevinnejšou formou ovplyvňovania, ktorá sa prejavuje takmer nebadane a vnímajú ju iba tí najcitlivejší, v národnom povedomí však zanecháva tým výraznejšie stopy. Mohol by som hodnotiť tento spôsob prístupu jediným výrazom: umŕtvujúce mlčanie.

O čo tu ide? V súčasnosti maďarské masmédiá, zdôrazňujem to do istej miery oprávnene, sú plné správ o osudoch maďarskej národnej menšiny v zahraničí, plné obáv o ňu, o jej trpký národný osud. Pritom odhaľovaním skutočného položenia tunajších národných menšín sa nezaoberá nikto, ani vzdialene, aj pokiaľ ide o úmernosť. Aj politické strany pokiaľ vôbec hovoria o národných menšinách, v prvom rade sa venujú Maďarom žijúcim v zahraničí, a ak vôbec spomenú tuzemské národné menšiny, pokladajú to, a to vie každý, skôr za súčasť predvoleb-

neho manévrovania.

Aký to má vplyv na maďarského štátneho občana, ktorý sám seba pokladá za menšinového príslušníka? Nazdávam sa, že všetci prítomní pochopia, ak má pritom pocit vydedenosti, keďže ostatní sa správajú voči nemu tak, ako keby v tejto krajine a v tejto vlasti ani nebol prítomný. Pozrime sa ne iný príklad, na naše národné sviatky, povedzme 15. marec. Prezentuje sa tak, ako keby tunajšie národné menšiny, medzi nimi i Slováci, nemali s týmito historickými udalosťami nič spoločného. V skutočnosti však už v roku 1848 sme žili tu, v tejto svojej vlasti,a v tých istých osadách: Slovák bol práve tak bezprávny ako jeho maďarský spoluobčan, práve tak trpel pod cudzím jarmom, ako maďarský nevoľník. Dodal by som: Vylúčenie z národného „ovčina" nie je vždy a bezpodmienečne vedomé.

Lež poďme ďalej. V uplynulej dobe som sa zúčastnil na viacerých debatách, ktorých témou boli maďarsko - československé vzťahy. Na všetkých týchto podujatiach sa nadhodila národnostná problematika. Chápeme, že tunajších Maďarov zaujíma predovšetkým osud krajanov roztrúsených po svete a nie osud tunajších menšín. Že by však boli k týmto natoľko ľahostajní, a že by si neuvedomovali, keď hovoria a národných menšinách, že aj tu žijú národnostní občania? A keď ich predsa spomenú, tak hovoria o maďarskej národnostnej politike ako o príkladnej. Aby nedošlo k nedorozumeniu - musím podotknúť, že neobviňujem jednotlivco, ale politiku, ktorá tento jav spôsobila. Tu, na pôde Československého kultúrneho a informačného strediska usporiadali nedávno besedu na tému Ľudské práva. Prednášateľovi z Prahy kládi - riaditeľ pán Hrabal je toho svedkom - takéto otázky: Ako posudzovať národnostnú politiku tam, kde niet relizačných smerníc príslušného zákona. Aká to hanebná národnostná politika vládne v krajine, kde číročistú maďarskú osadu pomenujú podľa slovenskej osobnosti?! Nato som poznamenal, že u nás nemáme ani národnostný zákon, tobôž nie realizačné smernice a že v šesťdesiatych rokoch v jednej rýdzo slovenskej obci zaviedli elektrický prúd pod podmienkou, že obyvateľstvo odhlasuje zmenu slovenského názvu na maďarský. Na toto časť publika reagovala údivom, časť iba ľahostajne počúvala. Zrejme preto, že pravda sa zamlčovala celé desaťročia, že ľudia boli dezinformovaní. Lenže aká je situácia dnes? Uvediem ďalší príklad.

V uplynulých týždňoch maďarská tlač priam hýrila správami o

národnostných nepokojoch a protimaďarských manifestáciách na Slovensku. Tu, v Gyule, zbili dvoch študentov len preto, že boli rumunskej národnosti. Pokiaľ viem, okrem denníka Békéšskej župy Népújság žiadne maďarské noviny tomuto prípadu nevenovali pozornosť, hoci nie je bez váhy, najmä v súčasnej politickej situácii. Pozrime sa však, ako spomenutý prípad posudzuje priemerný maďarský občan. Zhováral som sa o tom s jedným priateľom inžinierom, ktorý sa dotkol udalostí na Slovensku: To je teda svinstvo, povedal, keď tamojších Maďarov vyháňajú za Dunaj! Je to veru poľutovaniahodné, pripojil som sa svojím súhlasom, tým skôr, že aj u nás sa vyskytujú podobné znepokojujúce javy, a ako príklad som uviedol incident v Gyule. Môj priateľ iba mávol rukou: Ale veď to je iba výnimočnyí prípad, to urobilo iba pár abnormálnych ľudí!" „A tí Slováci, čo vyháňajú Maďarov, sú normálnejší?" - spýtal som sa. Môj priateľ sa snažil ma presvedčiť, že tu ide predsa len o niečo zločinnejšie než je bitie nevinných študentov.

Zdanlivo teda ide o ľudskú predpojatosť, prípadne neinformovanosť, však rozšírený je práve názor, podľa ktorého u nás niet problémov, tu je všetko v poriadku, a keď sa predsa niečo stane, nie je to charakteristické. Čo asi sugeruje takáto verejná mienka? Asi toto: Neponosuj sa, aj tak ti nedajú za pravdu. Nuž pokiaľ ide o tunajších Slovákov, tento zámer sa už podarilo dosiahnuť: sotva sa ozvú v prospech ochrany svojich záujmov a práv. Akoby ich už pomaly ani nebolo. Snáď preto náš úradujúci prezident predstúpil sebaisto pred československého prezidenta V. Havla vo veci Maďarov na Slovensku, odvolávajúc sa na údajne priaznivé okolnosti života Slovákov v Maďarsku, keďže tu nikto neprotestuje s cieľom obrany menšinových práv? Sotva má dôvody na takéto rázne vystúpenie, veď aj on odkladá riešenie problémov tunajšej slovenskej menšiny do budúcnosti: „... podľa možností v čo najkratšej dobe zaručíme optimálny systém individuálnych a kolektívnych práv, postaráme sa o jeho nekompromisné uskutočnenie." A ďalej: „... so zvýšenými obavami zaznamenávame, že riešenie situácie maďarskej menšiny v Československu ani zďaleka neprebieha tak jednoznačne a rýchlo ako celková realizácia čs. demokracie..."

Nechápavo stojíme nad týmito riadkami. U nás sa vari riešia tieto záležitosti rýchlejšie? Dodávam k tomu: „prísľub nekompromisného riešenia" nás už neuspokojuje, veď sľubov bolo aj doteraz ažaž. Rázne vystúpenie prezidenta nechápeme už aj preto, lebo situácia Maďarov na

Slovensku aj pokiaľ ide o úmernosťje omnoho priaznivejšia ako situácia Slovákov v Maďarsku. Tu sa však pristavím, keďže toto prirovanie mnohým pripomenie veľakrát kritizovanú reciprocitu. Ja by som tento pojem osvetlil z nového aspektu. Reciprocita, čiže vzájomnosť, ako to vyplýva z podstaty pojmu, vyjadruje určitý pomer. Korene diskusie o reciprocite spočívajú v tom - a preto niet zhody pokiaľ ide o praktické uplatnenie tohoto pojmu - že označenie tohoto pomeru sa nie vždy používa vhodne. Čo sa týka zabezpečenia menšinových práv, nie je na mieste, aby sa menšiny kládli do pomeru závislosti, čo v bežnej reči môžeme vyjadriť asi takto: Ak jednej národnej menšine danej krajiny, tak potom aj druhej menšine danej krajiny... Prečo je to nesprávne? Preto, lebo sebarealizácia každého národa či národnej menšiny je nepodmienená, ale je prirodzeným právom. Pochybovať o tomto práve, popierať ho, sa považuje za zločin proti národu. Pojem vzájomnosti môže a má byť vyjadrením pomeru väčšinových práv. Túto požiadavku si môžu navzájom klásť materské krajiny. V praxi to vyzerá asi takto: Keď ako národ zabezpečím práva menšine žijúcej na mojom území, potom na základe reciprocity ako materský národ môžem požadovať zabezpečenie práv svojim krajanom v tom štáte, ktorého menšina žije aj na mojom území. Keď si však túto úlohu nesplním, nemám morálne právo prosiť a požadovať. Týmto sa pojem reciprocity obohacuje o nový, etický aspekt, z toho zároveň vyplýva, že vláda väčšinového národa, ktorá si nesplní povinnosti voči národným menšinám, zároveň ich však vyžaduje u iných, je odsúdeniahodná a takýto jej postoj treba pokladať za nemorálny, keďže postráda politickú poctivosť.

Po tejto okľuke sa vráťme opäť k situácii slovenskej menšiny v Maďarsku. Ktosi ma uisťoval, že „u vás je už iná situácia, lebo vy nespôsobujete komplikácie väčšinovému národu". Na to som odpovedal: Je to pravda, dokiaľ mlčíme. Keď sa ozveme, už je zle. Viac sko štyridsať rokov maďarská verejnosť bola presvedčená, že v Maďarsku, pokiaľ ide o národnostnú oblasť je všetko v najlepšom poriadku. Preto spôsobilo určitý zmätok a vyvolalo mimoriadny ohlas, keď asi pred rokom skupina tunajších slovenských intelektuálov v podobe otvoreného listu načrtla o situácii svojej národnosti nezvyklý, ale zato pravdivý obraz. Zároveň jeden výbor Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku protestoval u kompetentných orgánov proti tomu, že 15. marca sa neuskutočnilo

slovenské vysielanie Maďarskej televízie. Odpoveďou boli hromy a blesky zoslané na našu hlavu. Obviňovali nás z kriesenia fašizmu!

Niekto by mohol namietnuť, že veď tu neslobodno zovšeobecňovať, keďže išlo o ojedinelý prípad. Áno, lenže to vyšlo v maďarskej tlači a nie hocijakej:v týždenníku Élet és irodalom (Život a literatúra). Ale ani to nie je to najpodstatnejšie. Medzi príslušníkmi väčšinového národa sa nenašiel nikto, kto by sa nás bol zastal.

Keď už hovoríme o tlači, poviem aj to, že ešte stále nemáme možnosť prejaviť sa so svojimi problémami aj pred maďarskou verejnosťou, hoci aj to patrí do oblasti ľudských práv. Možnože niekto zapochybuje a odvolá sa pritom na to, že veď bolo uverejnené to a ono... Skutočne,niekoľko našich článkov vyšlo v maďarskej tlači. Keď si však všimneme tieto články bližšie, vysvitne, že obsahujú skôr zásady a všeobecnosti. Konkrétnymi analýzami sa presadiť nemôžeme. Sám som napísal reportáž, podstatou ktorej je, ako v jednej, takmer číročistej slovenskej obci Stará Huta (Biikkszentlászló) prebieha postupné odstraňovanie ešte aj nepovinnej výuky slovenského materinského jazyka. Odporúčal som túto reportáž jednému maďarskému denníku, s ktorým inak udržujeme dobré kontakty. Dostalo sa mi konkrétneho prísľubu, že materiál bude uverejnený, avšak nestalo sa tak - podľa mojej mienky v dôsledku nedávnej výbušnej situácie na južnom Slovensku. Slovom, keď nás niečo bolí, nesmieme vykríknuť, a keď predsa vykríkneme, dostaneme pohlavok, alebo si nás nikto nevšimne. A ešte niečo - v tomto čase sa čoraz viac poukazuje -a to nielen na úrovni politických strán, ale aj na vládnej úrovni tu i v Československu - na situáciu slovenskej národnej menšiny v Maďarsku.

Potrebovali by sme stredisko na zhromažďovanie informácií, ich spracovanie a sprostredkovanie, keďže bez toho by nebol príslušný obraz ucelený. Máme si oň žiadať? A má to zmysel, keď nemáme ani omnoho základnejšie podmienky na sebarealizáciu?

Nevraživosť voči národnostiam, snaha ako som už na to poukázal, o asimiláciu, môžu mať a majú nápadné, menej nápadné i agresívne podoby. Mnohokrát je ťažké zistiť, ktoré sú nebezpečnejšie, kedže tie agresívnejšie sú aj nápadnejšie, môžu sa ľahšie prejaviť a takto rýchlejšie vyvolajú odpor, kým nebezpečenstvo menej agresívnych foriem ostáva **dlho** skryté, preto je ťažšie sa im brániť, zároveň však v dlhodobej perspektíve vykonávajú svoje. Hodlám sa teraz zaoberať rafinovanejšími formami asimilačnej politiky. Ide o prípad, keď štát zdanlivo všetko

poskytne k zabezpečeniu národnej identity, ibaže uplatnenie týchto podmienok niekde uviazne. Príkladov v uplynulých štyridsiatich piatich rokov môžeme nájsť celý rad. Kvôli jednoduchosti by som zúžil túto problematiku na jediný príklad. V uplynulom období slovenská menšina v Maďarsku mala principiálne a formálne zabezpečenú jednu z hlavných podmienok na organizovanie svojho národného života a posilňovania identity a síce záujmovú organizáciu označovanú ako Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku. Môžeme konštatovať, že svoju zastupiteľskú funkciu ako prisluhovač straníckeho štátu neplnil, alebo aspoň neplnil bezo zvyšku. Mal však aj iné funkcie - vyvíjať v kruhu národnej menšiny agitačnú a organizačnú činnosť. Nie sú bez opodstatnenia pochybnosti, že nepodnikol všetko, čo by bol mohol, že nevyužil všetky možnosti v prospech toho, aby bol považovaný za vlastný. Keby to bol dosiahol, dnes, pri sčítaní ľudu, by sa mnohí neboli odvracali od svojej národnej príslušnosti, čo zároveň znamená aj poprenie samého zväzu. Aby však nedošlo k nedorozumeniu, musím dodať, že to nezazlievam vtedajšiemu vedeniu či aparátu, keďže vina padá na politické médium, ktoré nevytvorilo podmienky na to, aby si národné menšiny mohli založiť alternatívne organizácie na systéme samosprávy. Národnostné *zväzy,* medzi nimi ani slovenský, nemali podľa toho povinnosť skladať účty. Strana a štát síce podľa okolností určili patričné úlohy, ale v skutočnosti išlo o práve taký formálny prístup, akým bolo deklarovanie menšinových práv. Výsledkom tejto pokryteckej národnostnej politiky bol paradox, že malodušnosť sa zmocnila aj tých, ktorí z titulu svojho postaavenia mali za povinnosť chrániť a zastupovať menšinové záujmy. Teda aj takýmto spôsobom možno prekážať rozvoju národnostného bytia. Z tohoto hľadiska sa situácia nezmenila dodnes.

Chcel by som upozorniť ešte na jednu skutočnosť z hľadiska otázky ľudských práv. Iste sa všetci zhodneme v tom, že elementárnym právom každého národa i národnej menšiny je vyvíjať činnosť v piospech sebazáchovy, posilňovania národného povedomia, ba keď je to historicky odôvodnené, danú menšinu aj vyburcovať. Konkrétne povedané - chcel by som citovať tu prítomného a váženého L. Dobosa, ktorý posudzuje situáciu slovenskej menšiny v Maďarsku zo širšieho zorného uhla histórie ktorý vo svojom otvorenom liste I. Pozsgaymu píše toto: „Pod spráchnivené a oslabené národné povedomie Slovákov v Maďarsku treba zhlobiť schody, ktoré vedú iba nahor." Podaktorí však strácajú zo zreteľa

historické súvislosti, nesúhlasia s touto predstavou, tvrdia, že ak tunajšia slovenská menšina natoľko poklesla vo svojom národnom povedomí, nech ju potom pohltí krútňava dejín. Toto svoje stanovisko, ktoré je určené buď historickou krátkozrakosťou alebo vedomou manipuláciou, si dokážu odôvodniť aj ideologicky: Každý má právo na asimilovanie sa... Áno, aj to je ľudské právo. Ibaže stúpenci tohoto názoru zabúdajú na to, že tu nejde o dobrovoľné splynutie, alebo aspoň nie tak sa to všetko začínalo. Ide o dôsledok stáročného upierania práv. Iní to formulujú ešte vyhranenejšie, až formou protestu. Ako odpoveď na úsilia Slobodnej organizácie Slovákov, ktorá si kladie za cieľ posilňovať národné sebavedomie tunajších Slovákov, čo sme mohli počuť aj v maďarskej televízii sme dostali list, podľa ktorého tieto úsilia „zodpovedajú zmyslu reslovakizačného hnutia v období po II. svetovej vojne." Vyznanie listu teda naznačuje, že naše úsilie je zločinné, podobne ako bola zločinom aj spomínaná reslovakizácia na Slovensku. Naši kritici neberú do úvahy, že sa zameriavame na ľudí, ktorí sú v hľbke svojej duše ešte stále Slovákmi a nerobíme to násilne, iba apelujeme na ich práva.

Čo som tým chcel povedať? To. že desaťročia trvajúce zastieranie skutočnosti a iba zdanlivé riešenia problémov spôsobilo nesmierne škody vo vývoji národného povedomia tunajších Slovákov. Zároveň táto politika naladila časť verejnej mienky proti národným menšinám. To všetko spolu ohrozuje samotné bytie slovenskej menšiny v Maďarsku. Spomínaná pštrosia politika má za následok, že dnes sa už takmer nedokážeme ponoriť pod povrch, pod ktorým pretrvávajú problémy čakajúce na riešenie. Opäť sa odvolám na Starú Hutu. Je to príklad za všetky ostatné. V praxi sa v tejto súvislosti nadhodí otázka, či je natoľko dôležité ponárať sa až kamsi do hlbín Bukových lesov, keď odtiaľto zhora vyzerá všetko tak pekne? Veď aj tak nebudeme za to nikomu skladať účty. Skotočne, práve tí najkompetentnejší nezavítali do tejto obce asi pätnásť rokov. A koľko ďalších ešte nenavštívili? A ak náhodou áno, potom či sa aj ponorili pod povrch skutočnosti? Aj tu poviem, že predobšetkým nie je mojím zámerom kritizovať organizáciu a ešte menej osoby, chcem však priblížiť politické médium, o ktorom nemožno povedať, že príliš žičilo rozkvetu bytia národných menšín.

To, čo som doteraz povedal, by sa dalo zhrnúť do jednej otázky: Naozaj už odbila posledná hodina? Neviem, ale s určitosťou môžem tvrdiť iba to, že ak bude trvať doterajšia národnostnopolitická prax v

Maďarsku, v dohľadnej dobe skutočne prestaneme existovať. Kto tomu neverí, nech si podrobnejšie rozoberie prípad Starej Huty. Bude sa môcť presvedčiť o tom,-ak všetko ostane pri staarom - že behom dvoch troch rokov tam úplne zanikne aj nepovinná výuka slovenčiny. A kto vie, v ktorých ďalších osadách sa medzitým či potom nestane to isté? Tam, kde sa nepestuje materinský jazyk, je aj osud národnej menšiny ˙,"H"označný. Potom je oprávnená aj otázka, či vôbec Slováci v Maďarsku i i .tVUJÚ.

Až doteraz som hovoril o ľudských právach zo zorného uhla slovenskej národnej menšiny v Maďarsku, a slovo nacionalizmus som snáď ani nevyslovil aj keď som presvedčený o tom, že prítomní ho veľakrát vycítili. Veď nedostatok ľudských (menšinových) práv a nacionalizmus vyrastajú z toho istého kmeňa. Obe patriak sebe práve tak ako dve Janusove tváre. Povedané slovami Ottu von Habsburga - nacionalizmus znamená nemať rád toho druhého, resp. príslušníka inej menšiny. Nacionalizmus by však mala vystriedať nová forma vlastenectva, čo zároveň znamená úctu voči národným menšinám žijúcim v tej istej vlasti, rešpektovanie ich práv. „Nemať rád toho druhého" sa neprejavuje iba v osočovaní a popieraní práv, ale i v skrytejších formách asimilačných snáh. Nazdávam sa, že od udomácnenia vlastenectva typu Otto von Habsburga stojíme ešte ďaleko, hoci ten, kto mieri do európskeho domu, sa musí zbavit škŕn nacionalizmu, ktoré sú sotva vhodným odporúčaním.

Povedzme si otvorene, a nazdávam sa, že nebudeme prví, že nacionalizmus v Maďarsku existuje a prejavuje sa čoraz výraznejšie. Existuje istá vrstva, ktorá nie je za rozkvet tunajších národných menšín, a radšej by videla ich zánik, aj keď tieto svoje zámery nedáva vždy najavo okázalým spôsobom. V uplynulých dňoch sme mohli byť svedkami akcií, ktoré mali jednoznačný zámer: sotva by sa dalo povedať že slúžili myšlienke bratského spolunažívania tunajších menšín a Maďarov. Napríklad Spoločnosť F. Rákócziho v našej najväčšej Slovákmi ubývanej obci, Slovenskom Komlóši, usporiadala stretnutie Maďarov presídlených zo Slovenska v rokoch 1946-1947. V miestnom osvetovom dome sa stretli napospol 60-70 roční ľudia. Nepoznám podrobný program podujatia, viem iba to, čo pri tejto príležitosti odznelo aj v maďarskej televízii, ktosi, kto sa vo svojom prejave odvolával na súčasné udalosti na Slovensku, povedal, že tamojších Maďarov vyháňali za Dunaj, ale ako zdôraznil „my to nerobíme". To znamené, že oni nevyháňajú tunajších

Slovákov. Nazdávam sa, že každý triezvo uvažujúci človek si položí otázku: Na čo je to dobré? Komu to osoží? Pre tých starších účastníkov stretnutia mohlo byť toto podujatie dobré jedine na to, aby sa im opäť otvorili hádam už napoly zacelene rany. A ako toto všetko zapôsobilo na tunajších Slovákov? Neviem, ale určite sa našlo dosť ľudí s bujnou fantáziou, ktorí si mohli domyslieť asi toto: Zatiaľ nás ešte nevyháňajú, ale môže sa vytvoriť politická situácia, ktorá tomu bude priaznivá. Takéto javy a postoje sotva žičia národnému povedomiu tunajších Slovákov, ktoré sa rovná takmer nule. Je obava, že spomenuté akcie sa v budúcnosti budú množiť. Vari práve toto bude rana z milosti tunajším Slovákom?! Avšak práve dnes, keď vynakladáme úsilia v prospech vybudovania európskeho domu, ktorý v konečnom dôsledku by mal byť riešením problémov národných menšín, sotva môže mať niekto záujem o ich z likvidovanie. Vybudovanie európskeho domu si predstavujeme nie bez týchto menšín, ale s nimi a aj pre nich. Keby hociktorá národná menšina vypadla z radu, a nedošla by do cieľa, keďže medzitým by ju opustili sily, potom v múroch onoho európskeho domu bude chýbať tehla, a namiesto nej bude zívať medzera, rana na tele národov združenej Európy. A nevedno, kedy sa táto rana opäť rozjatrí a či nebude nákazlivá! Máme teda pracovať všetci za to, aby v stavbe európskeho domu nechýbala ani jedna tehla, lebo iba takto možno zabezpečiť, aby tento dom slúžil ako bezpečný útulok rovnako pre malé a veľké národy.

Nepovedal som ešte, čo by mohli spisovatelia vykonať v záujme národných menšín. Možno sa mýlim, avšak nazdávam sa, že predovšetkým majú narábať nie literárnymi nástrojmi, ale reagovať na každodenné politické udalosti a toto nestrpí odklad. Literárny spôsob traktovania problému je časové náročný. Musíme nájsť prostriedky, ktoré majú rýchly účinok. Podľa mojej mienky riešenie môže byť nasledovné: predstavitelia literatúry ba mali využiť svoje postavenie a spoločne vystupovat v riešení najpálčivejších otázok - hoci ako politici. Mimoriadny význam má už tá skutočnosť, že o týchto otázkach diskutujeme a dávame verejne najavo naše spoločné úsilia.

MEMORANDUM Slovákov z južného Slovenska Slovenskej národnej rade a vláde Slovenskej republiky

i.

Plne podporujeme Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky prednesené jej predsedom p. Milanom Čičom na 19. schôdzi SNR, chceme vynaložiť všetky svoje sily na jeho splnenie, odsudzujeme deštrukčné pokusy niektorých spoločenských síl a skupín zameraných proti programu vlády národného porozumenia, smerujúce k vyvolávaniu chaosu v politickom a hospodáskom živote.

Vyzývame všetkých občanov Slovenskej republiky, aby aktívne prispeli k naplneniu programových cieľov vytýčených vládou.

II.

V súvislosti s prípravou Ústavy Českej republiky, Slovenskej republiky a federálnej ústavy vyslovujeme sa za demokratickú federáciu Slovákov a Čechov na princípoch rovného s rovným za slobodnú, nezávislú, suverénnu a zvrchovanú Federáciu.

1. Žiadame, aby v pripravovanej Ústave Slovenskej republiky bola Slovenská republika kodifikovaná ako republika suverénneho slovenského národa, ktorej územie tvorí jednotný a nedeliteľný celok.
2. Žiadame, aby v Ústave Slovenskej republiky bolo zakotvené, že politické strany alebo občianske organizácie, ktorých činnosť chrozuje suverenitu, samostatnosť, jednotu a celistvosť Slovenskej republiky, budú rozpustené a zakázané.
3. Žiadame SNR, aby na niektorom z najbližších zasadnutí prijala zákon o slovenskom jazyku ako o štátnom, úradnom jazyku na území Slovenskej republiky.
4. Bezpodmienečne žiadame, aby v Ústave Slovenskej republiky bol slovenský jazyk zakotvený ako úradný, štátny jazyk Slovenskej republiky.
5. Sme za priateľské spolužitie s občanmi maďarskej a ukrajinsko - rusínskej národnosti, ktorí žijú na Slovensku. Rozsah práv národností bude kodifikovať pripravovaná demokratická ústava a zákony na ňu nadväzujúce. Nevidíme v nich nijakú diskrimináciu, sme presvedčení, že ani doteraz sa na národnosti nevyvíjal nijaký tlakk a v

nijakom ohľade neboli diskriminované.

6. Dôrazne protestujeme proti tomu, aby sa obmedzovala suverenita SNR a vlády SR na južnom Slovensku presadzovaním požiiadavky na autonómiu, prípadne na samosprávu pre maďarskú národnostmú menšinu tak, ako túto otázku začínajú na program dňa intenzívne nastoľf ovať rôzne občianske hnutia a organizácie, ako Csemadok, MNI, ! Spolužitie, Slobodné fórum i Koordinačný výbor VPN. Atmosféra všéeobecného napätia, ktorá v tejto súvislosti vzniká, destabilizuje politickú! situáciu v tejto dôležitej oblasti Slovenska i celej republiky.

7. Rozhodne protestujeme proti snahám provokatívne prezentovať územie južného Slovenska ako maďarské národné a štátnne územie. Žiadame, aby štátne orgány zakročili proti tendenciám pomnaďarčovať názvy ulíc, miest a obcí na južnom Slovensku.

8. Žiadame, aby do vlády, SNR, vedenia ústredných orgánov a inštitúcií, národných výborov a pod., v kompetencii ktorých je riešenie národnostnej otázky, boli menovaní občania slovenskej národnaosti.

9. Žiadame, aby na čele Pracovnej skupiny SNR pre nárcodnosti bol občan slovenskej národnosti. Nasúhlasíme a posledným náávrhom na doplnenie Pracovnej skupiny v tomto obsadení: 10 Maďarov, '5 Slovákov, 5 Rusínov a Ukrajincov, 1 Čech. Žiadame pomerné zastúpeniee národov a národností.

10. Odmietame skékoľvek úsilia o utvorenie decizívneho) orgánu na riešenie národnostných otázok na úrovni federácie: v prípadde utvorenia spelatívneho orgánu žiadame dbať o paritné zastúpenie oboctti národov a všetkých národností.

11. Žiadame zriadiť Ústav slovenskej a Česko - slovenskcej štátnosti pri Matici slovenskej a komisiu pri SNR.

12. Žiadame prijať opatrenia proti negatívnemu zarhraničnému zasahovaniu do riešenia problémov národnostných menším na území Slovenskej republiky.

III.

Žiadame v čo najkratšom čase zriadiť komisiu SNR, Mctorá by sa sústredila na posúdenie:

1. reálnych možnosti spoločenského, politického a hosjpodárskeho uplatnenia sa Slovákov na južnom Slovensku ako {príslušníkov štátotvorného národa i ako občanov,

2. príčin a dôsledkov vysťahovávania sa Slovákov z južného

Slovenska,

3. stavu a príčin celkového úpadku bývalých slovenských obcí na južnom Slovensku, príčin a dôsledkov pomaďarčovania presídlených Slovákov z Maďarska (celkove ich na Slovensko v rokoch 1945-1948 prišlo viac ako 70 000),

4. problémov slovenského školstva na južnom Slovensku všetkých stupňov a typov vrátane ich materiálneho a kádrového zabezpečenia,

5. problémov slovenskej kultúry na južnom Slovensku vrátane miestnej kultúry,

6. celkového postavenia maďarskej národnostnej menšiny na južnom Slovensku, príčin a dôsledkov minimálnych znalostí slovenského jazyka u žiakov maďarskej národnosti, absolventov všetkých stupňov a typov maďarských škôl.

Žiadame, aby v komisii SNR boli zastúpení i naši delegáti, ako aj predstavitelia Matice slovenskej a aby s jej návrhmi a prijatými opatreniami bola oboznámená slovenská verejnosť na celom území Slovenska.

IV.

Žiadame preskúmať národnostné zloženie poslancov NV, SNR a FZ vo všetkých národnostne zmiešaných okresoch a zverejniť tieto informácie najmä v krajskej a okresnej tlači.

Žiadame Slovenskú národnú radu a vládu Slovenskej republiky, aby vzala na vedomie naše požiadavky, názory a postoje a v plnej miere ich uplatnila.

Šurany, 3. marca 1990.

Za Okresný výbor Matice slovenskej v Nových Zámkoch

JUDr. Imrich Kádek v.r.

za MO Matice slovenskej
PhDr. Eva Garajová v.r.

za Zväz slovenských učiteľov
Ing. Fr. Tôkôly v.r.

V čí prospech ?

V rubrike čitateľov v 22. čísle časopisu Reform som si prečítal list, ktorý hlboko uráža moju osobu. 32 rokov pracujem v národnostnej oblasti a vždy som sa anažil slúžiť svojej národnosti. Autorka spomínaného listu sa snaží dokázať opak toho, navyše sa pritom odvoláva na mňa. Tvrdí, že som vyhlásil, že na naliehanie iných som nespravil nič pre svoju národnosť. To je číre ohovárania. Odkiaľ G. Molnárová vzala tento nezmysel? Článok, na ktorý sa odvoláva (Reform 13. apríla 1990) nič takéto neobsahuje. Ani interwiev pre Magyar Nemzet z 31. januára 1990, pod názvom Egység, de milyen áron - z ktorého Reform cituje, čo potom G. Molnárová použila ako zámienku na surový útok proti mojej osobe - som nepovedal nič podobné, naopak, hovoril som o tom, aký osud čakal na toho, kto pracoval oduševnene. O pravdivosti tohto konštatovania sa môže presvedčiť každý, kto vie čítať. Beztak sa čudejem autorke listu, lebo kým protestuje proti tomu, že vraj iní sa vyjadrujú nemisto nej (nich), sama zároveň protestuje v mene iných, t.j. v mene všetkých Slovákov v Maďarsku. Veď v spomínanom interwiev nehovorím o kontretných osadách a snáď najmenej o Mlynkoch. Platí to aj napriek tomu, že k textu priložili - predpokladám, celkom náhodou - fotografiu Mlynčanov. Hovoril som b takých osadách, v ktorých Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku počas zobvodenia škôl prispel k zrušeniu výuky slovenčiny a ako mohol zväz zastupovať napríklad osadu, ktorú po desaťročia nenavštívil? Podľa porekadla: Čo ťa nepáli, nehas! Ozaj, prečo sa G. Molnárová nepridržiava tejto ľudovej múdrosti?! Treba uznať, že má právo protestovať proti uverejneniu jej fotografie, aj obhajovať zväz, ak je presvedčená, že jej (im) aj okrem vyznamenaní - podľa mňa udelených právom poskytol všetko. Avšak musí si uvedomiť, že podobnú mienku o zväze nemusí mať každý.

G. Molnárová hrdo konštatuje, že v slovenčine vyučovala 38 rokov. Je na to hrdá oprávnene. Avšak aj keby bola venovala slovenským národnostným verejným záležitostiam menej pozornosti, musela by sa presvedčiť, že to, čo som spravil počas minulých rokov, je iste viac ako nič. G. Molnárová vie veľmi dobre, že dianie v Mlynkoch som sledoval dlhé roky, a o tamojšej záujmovej činnosti som sa vo svojich článkoch zmienil neraz s uznaním. Že by aj napriek tomu uverila rečiam o údajnom

zaháľaní?! Čudná to logika. Keď si berieme niekoho na mušku, snažme sa aspoň o to, aby príslušné údaje boli hodnoverné. Poznamenám iba v zátvorke, že keby som bol ženou, hádam by som sa aj urazil pre mylné uvedenie môjho veku, keďže z onoho listu pani Molnárovej vysvitlo, že v 55-om roku svojho života ma vraj napadlo, že by som mal niečo podniknúť. Koľko povrchnosti - pokope!

Keďže sme sa pozastavili nad „osobnými urážkami" „nemôžem nespomenúť: práve naše dávnejšie pracovné kontakty, pričom vzťah medzi mnou a pani Molnárovou, aspoň sa nazdávam, bol prinajmenšom kolegiálny. Aj preto sa čudujem jej počínaniu. A ľutujem!

Neviem prečo a hlavne v prospech koho sa podujala na tento nekorektný útok a za akým účelom ho predostiera verejnosti?

Michal Hrivnák

VYHLÁSENIE SLOVENSKÝCH DEMOKRATOV

Neopúšťajme sa, krajania slovenskí!
Toto musí byť heslo sväté nášho života - rozviť
a stvoriť samostatný život slovenský!
(Ľudovít Štúr, 1848)

Dňa 13. januára 1990 stretli sme sa na hranici Slovenska, v rakúskom Hainburgu, predstavitelia Slovákov zo Slovenska, z Maďarska, Švajčiarska, SRN a Rakúska. Sme hrdí, že ani hranice, ani desaťročia násilného odlúčenia nás nerozdelili. Dohodli sme sa na konkrétnych formách mnohostrannej spolupráce v prospech slobodného Slovenska. Tak nám Pán Boh pomáhaj!

Zástupcovia kresťanských demokratov Slovenska:
TEODOR KRIŽKA, MILAN NIČ, IMRICH SKLENKA

Zástupca prípavného výboru Slobodnej organizácie Slovákov v Maďarsku:
ALEXANDER ZDERKA

Zástupca redakcia časopisu v Maďarsku SME:
ALEXANDER KORMOŠ

Delegáti Slovenskej kresťansko - sociálnej strany:
JOZEF M. KOSIBA, predseda a PAVOL PICHŇA generálny tajomník

Delegáti združenia Slovákov vo Švajčiarsku:
JOZEF PAĽKOVIČ, ARISTID ZELENAY

Spolupráca SOS a redakcie SME s krajanmi v zahraničí

Naša spolupráca sa doteraz realizovala v podobe vzájomnej výmeny našich publikácií Združenie Slovákov vo Švajčiarsku zasiela redakcii SME čísla svojho tlačového orgánu Slovenské zvesti a Slobodnej organizácii Slovákov darovala zásielku zo slovenského spevníka a modlitebníka Aleluja, exempláre ktorého sme rozdali v okruhu slovenských

katolíkov v Maďarsku. Potrebovali by sme aj ďalšie exempláre z tejto publikácie, o ktorú sa ukazuje zo strany našich katolíkov mimoriadne veľký záujem.

Zo Slovenska nám sústavne chodí Slovenský denník, noviny Kresťanskodemokratického hnutia, ktoré pôsobia pod vedením predsedu Jána Čarnogurského, resp. podpredsedu vlády ČSFR

My sústavne zasielame Združeniu Slovákov vo Švejčiarsku a redakcii Slovenského denníka čísla nášho časopisu.

Ďakujeme našim priateľom na Slovensku a vo Švajčiarsku, že na nás nezabudli. Našu spoluprácu, ktorá je ešte len v zárodočnej fáze, v budúcnosti by sme chceli rozšíriť predovšetkým vzájomným preberaním aktuálnych materiálov z našich publikácií. V tomto smere práve teraz robíme prvé kroky. V tomto čísle uverejňujeme článok Konštantína Palkoviča o pilíšskych Slovákoch, prevzatý zo Slovenského denníka. V budúcom čísle uverejníme stanovisko švajčiarskych Slovákov o potrebe samostatného slovenského štátu, prevzaté zo Slovenských zvestí.

Aj touto cestou ďakujeme za pomoc obom našim ochotným partnerom a dúfame, že v budúcnosti sa naša spolupráca postupne rozšíri.

Alexander Kormoš v. r. za
redakciu SME a SOS

Pracovné raňajky s V. Havlom

Tesne pred začatím oficiálneho programu svojej návštevy v Budapešti 26. januára prezident CSR Václav Havel a jeho spolupracovníci sa zúčastnili pracovných raňajok s piatimi predstaviteľmi Slovákov v Maďarsku. Okrem prezidenta sa viac než polhodinového strenutia zúčastnili jeho poradcovia Milan Kňažko, Šaša Vondra a Jirí Križan, ďalší predstavitelia Občianskeho fóra a hnutia Verejnosť proti násiliu a prvý podpredseda federálnej vlády Ján Čarnogurský. Na rokovaní, cieľom ktorého bolo vzájomné informovanie sa v prvom rade o postavení slovenskej národnej menšiny v Maďarsku a o možnostiach napomáhania jej zachovania zo strany Československa, našu národnosť zastupovala generálna tajomníčka DZSM Mária Jakabova, tajomník zväzu dr. Július Alt, dekan evanjelickej cirkevnej obce v Békéšskej Čabe Ladislav Táborský, predseda Slobodnej organizácie Slovákov Alexander Kormoš a predstaviteľ Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku Imrich Fuhl. Delegácia informovala hostí o skutočnom postavení našej národnosti, v kruhu ktorej sa začal proces demokratizácie, ako o tom svedčí aj vznik nových alternatívnych organizácií.Obidve strany sa zhodli v tom, že Slováci v Maďarsku tvoria integrálnu súčasť slovenského národná, teda za ich osud je zodpovedná aj materská krajina. Prezident V. Havel uistil svojich hosťov, že nová československá vláda bude pristupovať k problémom národností inak — či už vo vlastnej krajine alebo k Čechom a Slovákom v zahraničí, pričom aj samotný rámec federácie obidvoch bratských národov sa musí naplniť novým obsahom. V. Havel na záver zdôraznil, že čs. vláda považuje problémy Slovákov v Madarsku aj za svoje, prosí však o porozumenie, keďže za uplynulých štyridsať rokov sa nahromadilo množstvo problémov.

Členovia delegácie Slovákov v Maďarsku odovzdali V. Havlovi nasledujúci list, ktorý má charakter otvoreného listu, pričom prezident sľúbil, že tomuto dokumentu sa dostane podľa možností publicita aj v Československu.

Otvorený list Slovákov v Maďarsku prezidentovi ČSFR

Vážený pán prezident,

je pre nás nesmierne veľkým potešením a cťou, že počas svojej prvej oficiálnej návštevy v Maďarskej republike ste si našli čas na stretnutie s nami, predstaviteľmi Slovákov žijúcich v Maďarsku.

Naši predkovia sa usadili v týchto končinách temer pred tristo rokmi a to nie z dobrej vôle, alebo že by boli túžili po dobrodružstve. Hľadali útočište pred zvoľou feudálnych pánov a náboženskou neznášanlivosťou. Tvrdou prácou a mozoľmi zmenili vyľudnené oblasti pilíšskych hôr, novohredských kopcov a pustatiny Dolnej zeme na úrodný kraj a pritom si vytvorili rozkvitajúce slovenské enklávy, kde pestovali vlastný jazyk a kultúru.

Život našich predkov nebol ľahký. Ich osud určoval režim Maďarského kráľovstva, ktorý nikdy neprejavoval príliš veľké pochopenie pre slovenské sebavedomie našincov. Podieľali sa takisto na neľahkých novodobých dejinných osudoch a peripetiách maďarského národa. Na ich život pôsobili v nemalej miere aj zvraty maďarsko - československých vzťahov.

Sme hrdí na svojich predkov, ktorí napriek všetkým tažkostiam dokázali, že sme tu ako Slováci nezanikli, že v Maďarsku je ešte aj dnes stoštyri osád, kde sa obyvatelia medzi sebou zhovárajú slovensky archaickým nárečím tak, ako sa to naučili od svojich rodičov.

Žiaľ, našej generácii pripadol ten neľahký osud na vlastné oči sledovať zrýchľujúcu sa asimiláciu, odumieranie nielen vetiev, ale aj kmeňa, be dokonca aj koreňov nášho kedysi tak košatého slovenského stromu.

Bolo by možné vymenovať celú paletu príčin, prečo k tomu došlo. Jednou z nich je iste aj naša vlastná ľahostajnosť. Ale vlastnými silani nemôžeme nahradiť to, čo vyžaduje celospoločenskú starostlivosť, chápavý prístup väčšiny k nárokom menšiny. Do tejto situácie sme sa nedostali vlastnou vinou. Pred rokmi nám proti našej vôli zrušili školy, a i tie, ktoré nám zostali, sú v schátralom stave. Následkom toho, že nikdy nebola vytvorená báza osvetových zariadení, ktoré by napomáhali kultúrny rozvoj našej menšiny v materčine, vyrástli celé generácie, ktoré nemali a nemajú diela slovenských klasikov alebo súčasných autorov. Do kín v našich obciach sa nedostanú slovenské filmy^ nezavítajú k nám slovenskí herci, vo väčšine našich osád nie je možná sledovať vysielenie Československej televízie.

Jediným miestom, kde počas stáročí naši krajania mohli vychutnávať svoju zvučnú materčinu vo vzdelanejšej podobe, bol chrám boží. Situácia sa však zmenila i tu.V našich osadách máme len šiestich farárov, ktorí sú sschopní vykonávať bohoslužby po slovensky.

My a tí naši predchodecvia, ktorí cítili zodpovednosť za budúcnosť slovenskej menšiny v Maďarsku, sme už viackrát upozornili príslušné miesta na nedostatky a menovite žiadali sme riešenie pálčivých problémov. Na naše námietky sme v lepších prípedoch dostali sľuby, na ich splnenie však čakáme dodnes.

Cítime sa v bezprostrednom susedstve nášho materského národa ako zabudnutí. Žijeme tu v dvojtvárnom svete. Oficiálna národnostná politika našej vlasti sa snaží vytvoriť dojem o príkladnom usporiadaní pomerov a uspokojovaní nárokov tunajšlj národností, pritom v skutočnosti zápasíme s nedostatkami, ktoré môžu zapríčiniť, že do konce nášho tisícročiaa zanikne všetko, čo sme zdedili od svojich slovenských praotcov.

Chceli by sme Vás ubezpečiť, vážený pán prezident, že týmto vylíčením našich ťažkých pomerov chceme na seba iba upozorniť. Žijeme a chceme žiť ako Slováci. Kto iný, ak nie my si dokáže ceniť význam dobrých maďarsko - československých vzťahov?

Tvoria predsa priestor pre širokú spoluprácu, v rámci ktorej majú svoje miesto aj

národné menšiny. My, ktorí pozornú sledujeme vývoj týchto vzťahov, vieme, že cesta k riešeniu národnostných problémov neznamená to, aby si materské národy navzájom odporúčali, čo je treba urobiť v druhej krajina v záujme riešenia problémov menšín.

V mene všetkých Slovákov v Maďarsku Vás, vážený pán prezident ubezpečujeme, že chceme žiť a pracovať v prospech dobrých vzťahov medzi Maďarskou republikou a Československou socialistickou republikou. Sme si vedomí toho, že máme povinnosti aj voči maďarskému a slovenskému národu, menovite v tom, že sa musíme podieľať na vytváraní dôvery a porozumenia. Uvedomujeme si, že bez rešpektovania požiadavky identity nemôžu být pokusy o vytváranie dobrých susedských vzťahov úspešné. Chceme sa vynasnžiť o to, aby sa medzi našimi krajinami vytvorila všestranná spolupráca, v ktorej nebude chýbať ani taký dôležitý prvok, akým je úprimnosť a otvorenosť. V záujme toho chceme vynaložiť všetky sily a duchovné rezervy, ktorými disponujeme. V prvom rade je to znalosť dvoch jazykov a kultúr. Myslíme si, že by sme boli užitočnejší, keby spomedzi nás ovládal spisovnú slovenčinu širší kruh ľudí, ktorí by poznali a popularizovali úspechy vedy a kultúry v Československu. Potrebujeme však k tomu aj vhodné podmienky.

Obraciame sa na Vás, aby ste upovedomili príslušné československé inštitúcie o tomto našom stretnutí, ako aj o našom neblahom postavení. Prosíme Vás a Vaším prostredníctvom aj tie inštitúcie, ktoré by mohli podniknúť niečo v záujme efektívnej pomoci našej slovenskej menšine, aby tak učinili. Budeme Vám nesmierne vďační aj za sebamenšiu pomoc. Veríme, že sa nás zastanete.

Úprimne želáme Vám a všetkým, ktorí sa usilujú o uskutočnenie ideálov demokracie v Československu, hodne zdaru a úspechov pri realizácii týchto ušľachtilých predsavzatí, ako aj vo Vašich snahách o ďalši rozkvet pravlasti našich predkov. Budapešť 26. januára 1990.

Spisovatelia samostatne

26. januára 1990 sa v budapeštianskom sídle národnostných zväzov účastníci zasadania Literárnej sekcie DZSM rozhodli za organizačné osamostatnenie. V budúcnosti nehodlajú patriť ani k DZSM, ani k žiadnej inej organizácii, ale chcú rozvíjať svoju odbornú činnosť v nezávislom Združení slovenských spisovateľov v Maďarsku (ZSSM). Po schválení tejto zmeny a nového názvu sa členovia novej organizácie vyslovili za to, aby štvrťročník Sme vychádzal ako nezávislý literárny a kultúrnospoločenský časopis.

Štúrova spoločnosť za záujmy Slovákov vo svete

Nová záujmová organizácia na Slovensku Štúrova spoločnosť bude rozvíjať národné povedomie a vlastenectvo v duchu európskych kultúrnych tradícií, ktoré sú založené na ideáloch antiky a kresťanstva. Spoločnosť, združujúca v prvom rade mladých Slovákov, si vytýčila za úlohu podporovať kultúrnu a národnoosvetovú činnosť Slovákov žijúcich mimo Československa s cieľom zabrániť ich asimilácii v cudzom etniku. Zasadzuje sa ďalej o prinavrátenie slovenských národných symbolov (znaku a zástavy) a o objektívny výklad slovenských dejín.

Program Štúrovej spoločnosti

Štúrova spoločnosť v duchu ideálov antiky a kresťanstva si kladie za úlohu v slovenskom národe a jeho priaznivcoch rozvíjať najpokrokovejšie hodnoty národného povedomia.

K uskutočneniu tejto úlohy:

1/ Bude vo všetkých miestach našej vlasti zakladať autonómne jednotky aby sa v každom regióne pracovalo v zmysle poslania Štúrovej spoločnosti.

2/ Podporuje kultúrnu a národno-osvetovú činnosť zahraničných Slovákov s cieľom zabrániť ich asimilácii v cudzom etniku. Vyzýva všetkých občanov, aby finančnou podporou pomohli tomuto úsiliu.

3/ Zasadzuje sa za prinavrátenie slovenských národných symbolov, t.j. znaku a zástavy.

4/ Žiada:

a/ okamžitú rehabilitáciu generála Milana Rastislava Štefánika a ostatných významných osobností slovenského národa,

b/ neskreslený výklad Slovenského povstania v roku 1848/49,

c/ pravdu o Veľkej Morave.

5/ Žiada, aby sa vo vyučovaní a vo výchove na všetkých stupňoch škôl ideológia proletárskeho internacionalizmu nahradila úctou k národným hodnotám a všeľudským etickým princípom.

6/ Žiada rehabilitáciu a umožnenie činnosti tým historikom a publicistom, ktorí sa snažili a snažia objektívne písať o slovenských dejinách.

7/ Obracia sa na vydavateľstvá, aby začali pracovať na vydaní Svätej biblie /Starého a Nového zákona/ - jedného z najväčšieho odkazu ľudských dejín - a systematických prekladoch antickej filozofie.

Záujmy národností?

V januári tohto roku predstavitelia dvoch hnutí na Slovensku - Verejnosti proti násiliu a Nezávislej maďarskej iniciatívy - vyhlásili, že chcú rokovať a predstaviteľmi vlády Maďarskej republiky o postavení slovenskej menšiny v Maďarsku. Iniciátori nového dialógu zároveň odmietli zásadu reciprocity v riešení problémov národností dvoch susedných štátov.

Otvorený list prezidentovi MR M.Szúrôsovi:

Vážený pán prezident!

Na základe Vášho listu adresovaného prezidentovi Republiky Česko - Slovensko, pánovi Václavovi Havlovi, sme sa dozvedeli o Vašom postoji k situácii maďarskej národnostnej menšiny v Česko - Slovensku.

Uvádzate v ňom, že postavenie maďarskej národnostnej menšiny sa nezlepšuje. Vyslovujete obavy z rastúcich prejavov nacionalizmu, najmä na Slovensku, pričom Česko - slovenské inštitúcie údajne neberú do úvahy požiadavky národnostných menšín, predovšetkým však maďarskej, na ktorej Vám ako prezidentovi Maďarskej republiky prirodzene záleží predovšetkým.

Prekvapuje nás skutočnosť, že sa s požiadavkou na riešenie týchto problémov neobraciate najmä na v'ádu Slovenskej republiky, v ktorej kompetencii je tieto vzťahy

riešiť. Nielen svojou právomocou, ale aj ochotou, ktorú dokázala na verejnom zasadaní dňa 5. marca 1990 v Komárne. Konštruktívnym postojom preukázala snahu eliminovať vzrastajúce napätie.

Nedomnievame sa, že situácia maďarskej národnostnej menšiny je kritická. Dôkazom toho sú nielen prijaté a stále platné zákony (ústavný zákon č. 143/1968 Zb., ústavný zákon č.144/1968 Zb. o postavení národností v ČSSR), ale aj praktické výsledky v oblasti kultúry, školstva i v oblasti hospodárskej. Podotýkame, že na území južného Slovenska sú častokrát podmienky národnostného školstva na vyššej úrovni, ako podmienky školstva pre Slovákov!

Taktiež nemôžeme súhlasiť s názorom, že maďarská národnostná menšina nemá pri budovaní nového systému inštitúcií dostatočné občianske práva. O opaku najlepšie svedčí zastúpenie jej poslancov v Slovenskej národnej rade ako aj vo Federálnom zhromaždení. Keďže Vám nie je ľahostajná národnostná problematika, ako to dokazuje i Váš list, dúfame, že ako prezident Maďarskej republiky sa budete taktiež podieľať na presadzovaní požiadaviek slovenskej menšiny v Maďarsku. Tieto boli vypracované Demokratickým zväzom Slovákov v Maďarsku (DZSM), Slobodnou organizáciou Slovákov (S.O.S.) a spolu so Štúrovou spoločnosťou predložené vládam Slovenskej republiky, Česko - Slovenskej republiky a Maďarskej republiky na riešenie.

Sme presvedčení, že pre riešenie národnostnej problematiky v budúcnosti je dobrým vkladom a jedinou cestou vzájomné rokovanie oboch vlád tak, ako to navrhla vláda Slovenskej republiky. V tom skutočne vidíme ozajstnú cestu, ako predísť národnostným nezhodám a konfliktom, čo názorne ilustrujú udalosti v rumunskom Sedmohradsku 15. marca 1990.

V Bratislave 19. marca 1990.

S pozdravom
Koordinačný výbor ŠS.
Štatutárny zástupca,
ing. Vladimír REPKA v.r.

Profesor Vnuk v Komárňanskom okrese

Dňa 28.2.1990 zorganizoval Koordinačný výbor Štúrovej spoločnosti prednášku popredného slovenského exilového historika a esejistu profesora Františka Vnuka z Austrále pre občanov Komárňanského okresu v Dulovciach. Budovu novaj slovenskej školy zaplnilo takmer 500 občanov, ktorí pripravili prof. Vnukovi a členom KV Štúrovej spoločnosti skutočne veľkolepé privítanie. Podlá slov samotných účastníkov splnilo podujatie svoj účel a pomohlo prehľbiť a rozvinúť historické a národné vedomie prítomných. Po prednáška nasledevala diskusia, v ktorej občania vyjadrovali svoje názory na riešenie národnostných vzťahov na Južnom Slovensku, ktorých úroveň sa približuje ku kritickému bodu. Prof. František Vnuk prislúbil všetkým prítomným, že využije svoje skúcenosti a vplyv v zahraničných krajanských organizáciách a oboznámi ich so súčasnou situáciou v Slovenskej republike.

Bratislava 2.3.1990.

Koordinačný výbor
Štúrovej spoločnosti

Svetový kongres Židov otvorí kanceláriu v Budapešti

Rozšírený Výkonný výbor Svetového kongresu Židov (SKŽ) na svojom montrealskom zasadnutí rozhodol medziinými aj o tom, že v lete 1989 otvor! kanceláriu vo Východnej Európe. Rozhodnutie padlo na Budapešť, k slávnostnému aktu došlo 10. júla 1989.

O cieľoch a o okolnostiach otvorenia kancelárie hovoril predseda východoeurópskej sekcie SKŽ, vedúci kancelárie László Keller.Povedal, že budapeštiansku kanceláriu v sídle Náboženskej obce Izraelitov v ulici Sip otvoril predseda SKŽ Edgar M. Bronfman. Pri tejto príležitosti pricestovali do Maďarska aj podpredseda SKŽ Mandel Kaplán, generálny tajomník SKŽ Israel Singer a úradujúci riaditeľ SLŽ Hen Sternberg. Ďalej boli prítomní podpredseda Izi Liebner z Austrálie a európsky predseda SKŽ dr. Lionel Kopelowitz z Londýnu.

Východo —západné fórum teda poprvýkrát zasadalo vo východoeurópskonm štáte, v Budapešti. Jeho členovia rokovali s poprednými maďarskými predstaviteľmi o hospodárskych a politických otázkach. Okrem členov vedúceho orgánu SKŽ pricestovali do Budapešti významní obchodníci z Austrálie, zo -Spojených štátov, z Kanady a zo západnej Európy, ktorí sa taktiež zúčastnili na fóre. Účastníci stretnutia si vymenili názory o možnostiach zrýchlenia tempa hospodárskej spolupráce Východu a Západu. Hostia netajili, že tým sledujú aj cieľ podporit, demokratický proces, ktorý sa vytvára v Maďarsku.

(Népszabadság)

Oprava

V tiráži čísla 1990/1. sme namiesto D. Onódiovej nesprávne uviedli meno O. Kníchala ako jazykového lektora. Obidvom menovaným ako aj našim čitateľom sa týmto ospravedlňujeme.

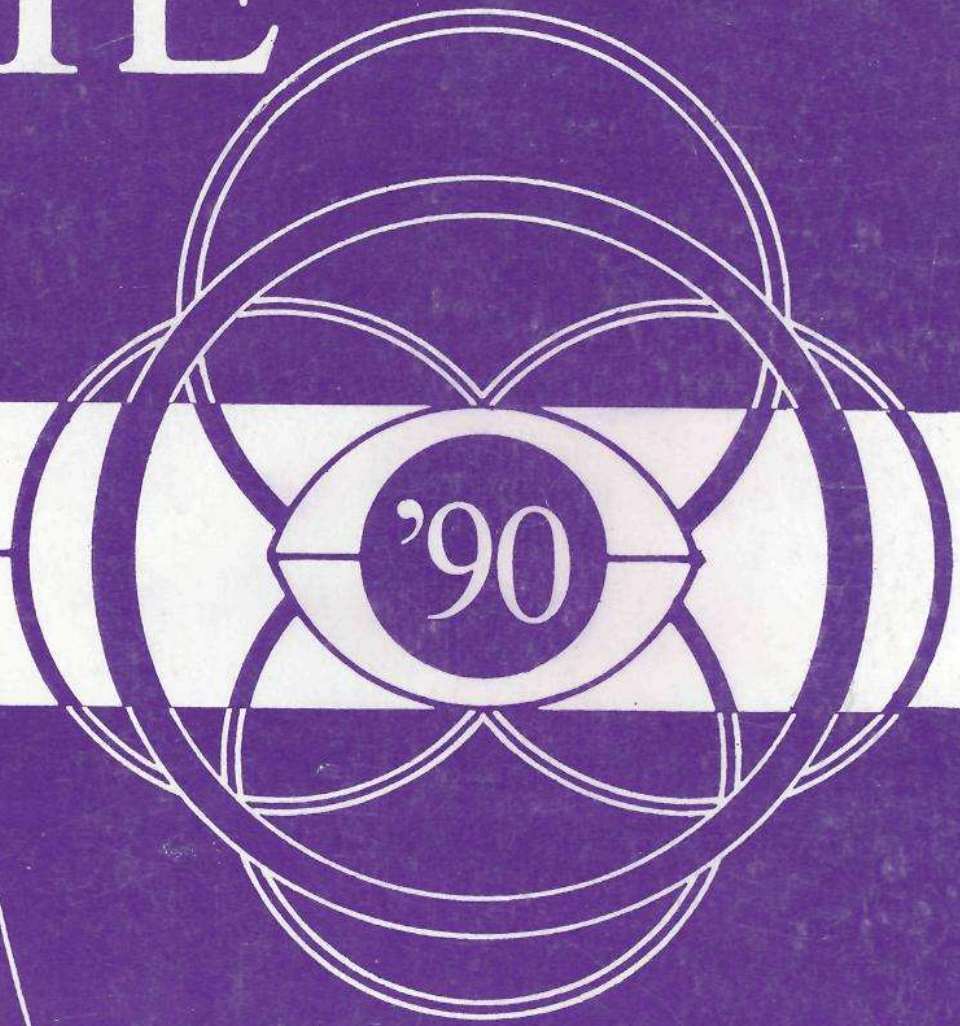
Redakcia

SME - Slováci v Maďarsko existujú
SME - Súlad musí existovaať
SME - Stúpenci modernej Európy

SME, literárny a kultórnospoločenský časopis Zdnženia slovenských spisovateľov v Maďarsku. Vydáva ZSSM v mesiacoch február, máj, august, november. Za vydanie zodpovedá Gregor Papnček, predseda ZSSM. Hlavný a zodpovedný redaktenAlexandeir Kormoš. Redaktori: Mária Fazekasová, Imrich Fald, Michal Hrivnák, Oidŕch KnichaĹ Jazykový lektor. OMHch Kníchal Obálka, emblém a hlavičky rabrik: Ján Mnsto, Fotoilustrácie: Jozef SzónyL Adresa redakcie: Alexander Koňmi 20*5 Pflhszánto, Nyárfa s. *6.* Tet:í53«-#MV1191. Cena Jedného čísla: 3« forintov. Predplatné, 129 forintov na rok sa zasiela na bankové konto ZSSM: OTP XHL ker. FKkja, 13M Bwlapest, Sallai u. 16. MNB. 217-9«299/MSZIE 0412S1-& Tlačí: Mikszáth Klade, Sahjotarján. Zodpovedný vedéck »r János Németh, riaditeľ. Sádzal: Károiy Giraeek grafik a typograf. Náldad: 1000 výtlačkov. Čfslo bolo vydané pre finančné problémy s oneskorením. Neobjednané rakopisy nevraciame. Registračné čisto: HU ISSN 023S-S31*.

SME

3

SME

Literárny a kultúrnospoločenský časopis
Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku

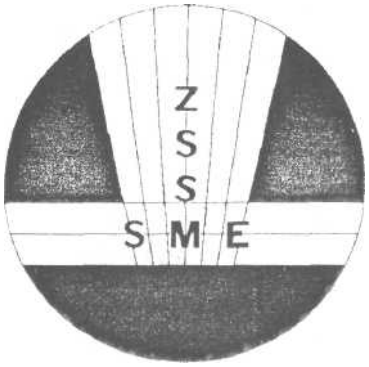
Redakcia

Hlavný a zodpovedný redaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia Mária
Fazekašová
Imrich Fuhl
Michal Hrivnák
Oldřich Kníchal

Ilustrácie
Michal Klbač

Sme, áno, sme! - A toto hlasné „sme!"
je vlastne to, čo ‚je", jak mudrc vraví.
Sme tu, a Boh dá, že i strváme...
(P.O. Hviezdoslav)

Príspevky okrem úvodníkov a redakčných materiálov
nemusia vyjadrovať stanovisko redakcie

Budapešť 1990, ročník 3, číslo 3

"Úryvok z Prológu "predneseného dňa 14. júna 1883 pri svätení pamiatky Slovenského spolku \ Peštbudíne."

Obsah

Petícia proti odnárodňovaniu Slovákov v Maďarsku **(I.F.)** 5

CESTY (Baletná) 9
Maria Fa/.ekašova: Básne 9
Alexander Kormoš: Sedem biednych rokov na jednom trasovisku.....13
Alexander Kormoš: Kde je chyba? (Balada o „slovenskom národnostnom" školstve 14
Juraj Dolnozemský: Básne 15
Maria Fazekašová: Pohľadnice odnikiaľ 17
Gregor Papuček: Egománia.....19
Alexander Kormoš o pravde (Citáty) 20
Viliam Hornáček: Za čo sa nám Slovákom prichodí hanbiť 25
André Brie: Aforizmy 28

DOTYČNICE (Prekladová tvorba).....29
Sándor Csóri: Zlomok z balady (Preložil O. Kníchal) 29
Lajos Duša: Žalm modrého zvonu (Preložil O. Kníchal) 30
János Pilinszky: Púst lásky (Preložil O. Kníchal) 31
Clément Lépidis: Básne (Preložila M. Fazekašová) 32
Zoltán Szugyi: Básne (Preložila M. Fazekašová) 33
Józscf Kovács: Básne (Preložila M. Fazekašová) 35

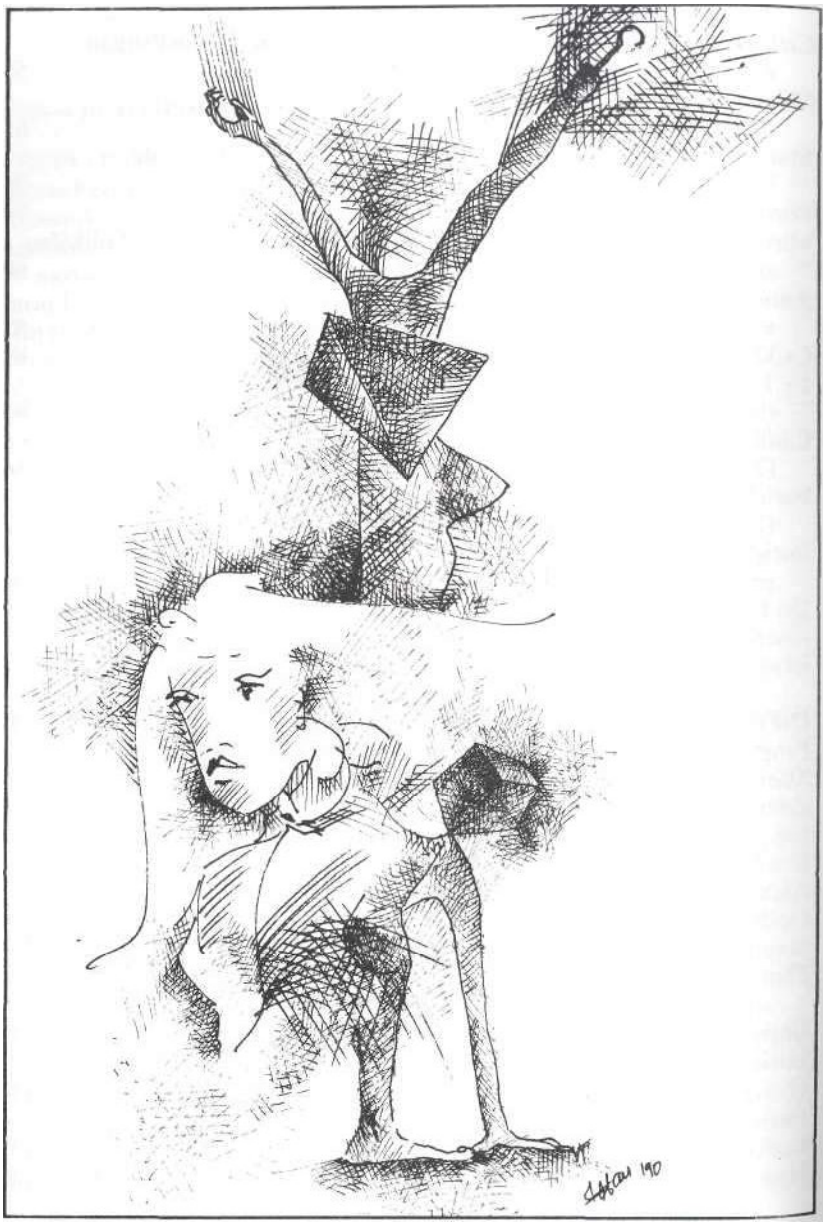
SCHODY (Beletria mladých) 39
Imrich Fuhl predstavuje Jaromíra Nováka.....39
Jaromír Novák: Básne.....40

VÁHY (Rezenzie a kritiky).....45
Oldfich Kníchal: Kontinuita slovenskej národnej identity (Slowakei, kultúrno-vedecká revue, vydáva Ustav M. Černáka v Mníchove, 1989, strán 238) 45
Anton Paulík: Jednosmerná história (Ernô Raíľay: Tajomstvá Trianonu, Tornádo Deminija Kft., Budapešť 1990, strán 191 48
Oldřich Kníchal: Svectvo slovenského vlastenca (Štefan Blaško: Sobranecký exulant. Zážitky a spomienky. Predslov J.M. Rydlo. Na vydanie pripravila G. Cerhelyová. Rím 1989) 51
Oldfich Kníchal: Obeť bezohľadného odnárodňovania (J.M. Rydlo: Slowakcn in den sozialistischen Europas, Mníchov 1985, strán 81) . 53

ZRKADLÁ (Publicistika).....55
Václav Havel: Pravdou proti strachu 55

Cieľ každého národa: vlastný stál (Slovenské zvesti. Tlačový orgán Združenia Slovákov vo Švajčiarku) 58
Milan Resutík: Sme! Aj budeme? (Beseda s redaktormi časopisu SME) 63
Maria Fazekašová: SME a SOS (Diskusný príspevok k besede M. Rcsutíka s redaktormi časapisu SME) ....., ... 76
Pozdrav od Spolku slovenských spisovateľov..... 79
Miroslava Némethová: Pre budúce učiteľky materských škôl. Radikálne zvýšiť počet slovenských hodín ..... 8l)
Anton Paulík: Stanovisko Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku k otázke založenia maďarskej univezity v Komárne . . . 83
Ladislav Zrubec: K stanovisku OSMM 84
Dr.T. Komjáthy: Krajina svätého Štefana nieje vecou jednania (Szent Koróna, 17.9.1990) ....., ... 85
Emília Boldišová: Zvýšenú pozornosť - komu? (Zrozhororn s Martinom Hrivnákom) 86
Imrich Fuhl: Slová ktoré bolia (Farebná tkanina: tradície, folklór poézia v Gyule) 87
Imrich Fuhl: Mladí si ľahšie rozmejú. Rozhovor s popredným predstaviteľom FIDESZ-u, Tamásom Deutschom 90
Do Európy ako súperi, či spojenci? (Fu-Bck)..... 93
Anetta Slaninková: Pre zachovanie identity 95
István Udvari: Údaje o slovenskej úradnej písomnosti II 96

INFORMÁCIE (Správy, komentáre a dokumenty)..... 107
Programové vyhlásenie Slobodnej organizácie Slovákov (SOS)..... 107
Matica dnes 111
Zdenka Aneltová: 80 miliónov 113
Ing. Andrej Strýček: My sme tuná doma..... 115
Eva Garajová: Učiteľské fórum 119
Alexander Kormoš: Materský národ - materský štát..... 120
Ondrej Štefanko: Slovenčina v školách i kostoloch 121
Stanovy Únie národných menšín v Maďarsku (Preložil O. Kníchal) . . 123
Plán proti Slovensku. Memorandum národných socialistov z roku 1946. (Preložil O. Kníchal) 131
Imrich Fuhl: „Pozitívna" diskriminácia a voľby do samospráv 133
Imrich Fuhl: Géza Jeszenszky o Slovákoch v Maďarsku 135
Čierna kniha našej menšiny? (ok) 136
Imrich Fuhl: Pohltilo nás maďarské more 136
Ladislav Ťažký: Rozum a cit odkľaje spravodlivosť..... 137
Historky z našich dejín. Sebaklam sa trestá sám 140

Petícia proti odnárodňovaniu Slovákov v Maďarsku

14. júna 1990 sa zrodila petícia Česko-slovenských občanov vo veci „Porušovanie ľudských práv voči slovenskej národnostnej menšine v Maďarsku a negatívne pôsobenie Maďarska na národnostné pomery v Česko-Slovensku". Po podpisovej akcii bol tento dokument zaslaný Medzinárodnej konferencii KBSE o ľudskej dimenzii, zasadajúcej práve v Kodani, Komisii pre ľudské práva (OSN) v Ženeve a Európskemu parlamentu v Štrasburgu. Petíciu občanov Česko-Slovenska doručili kompetentným medzinárodným organizáciám vrátane takých významných masmédií ako Washington Post, New York Times, Le Monde, London Times, Spiegel a Frankfurter Allgemeine Zeitung, ako i rozhlasové stanice BBC, Hlas Ameriky, Slobodná Európa. Dokument dostal na vedomie aj vedúci delegácie USA na Medzinárodnej konferencii KBSE v Kodani Max Kampelman.

Aby ste si mohli vytvoriť obraz o tom, čo vlastne obsahuje „Petícia občanov Česko-Slovenska", rozhodli sme sa uverejniť najcharakteristickejšie pasáže tohto dokumentu v rozsahu šiestich rukopisných strán:

„V Maďarsku žije slovenská **národnostná** menšina a v Česko-Slovensku maďarská národnostná menšina. **Ich** práva by sa mali riešiť rovnako, na princípe reciprocity. Vinou Maďarska tomu tak však nie je, ani nikdy nebolo. Dôsledkom je už takmer úplný zánik slovenskej národnostnej menšiny v Maďarsku.

(...) V roku 1787 **z** 8 miliónov obyvateľov Uhorska bolo 5.7 milióna príslušníkov nemaďarských národov a iba 2.3 milióna Maďarov (29 %). V roku 1910 sa počet Maďarov v Uhorsku zvýšil až na 9,0 milióna, t.j. na 54 % všetkého obyvateľstva.

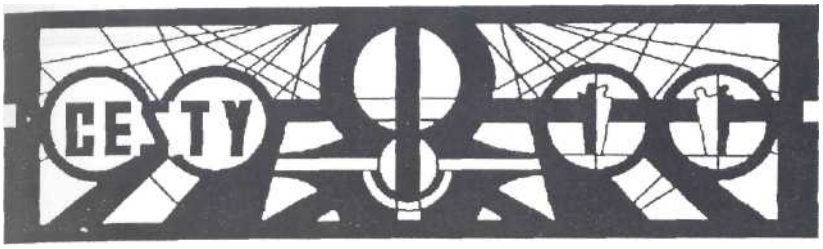
Stalo sa tak odnárodnením asi 3 miliónov nemaďarských národov od roku 1787. Vzhľadom na systemattiekú, organizovanú maďarizáciu nemaďarských národov v Uhorsku, domáhali sa tieto národy v priebehu prvej svetovej vojny svojho samourčovacieho práva a odčlenenia od Uhorska. Ich samourčovacie právo mierová konferencia po prvej svetovej

vojne uznala /a správne. To umožnilo, že si porobené národy vytvorili samostatné národné stály. Pri určovaní hranie nebolo možné pre značnú národnostnú pomiešanosť viesť hraniee bez toho, aby neostali na oboch stranách národnostné mcnšiny.(...) maďarské štatistiky o vývoji a štruktúre obyvateľstva boli vždy nepresné a protirečivé. (...) Podľa súpisu Slovenskej presídľovacej komisie žilo v roku 1946 v Maďarsku 473 552 Slovákov, z ktorých sa na presídlenie do Československa prihlásilo 98 805, teda oveľa viac, ako ich čo do počtu uvádzali v roku 1941 maďarské štatistiky (16 689 Slovákov). Počet občanov slovenskej národnosti v Maďarsku poklesol pri sčítaní ľudu v roku 1980 na 9 101, ale materinskýjazyk slovenský si uviedloi 16 054 občanov. (...) To sú štatistické dôkazy o násilnom odnárodňovaní Slovákov v Maďarsku. Podobný osud postihol aj ostatné národnosti žijúce v Maďarsku. (...) Podstata odnárodňovania spočíva v tom, že slovenské deti, počnúc materskou a základnou školou, boli nútené učiť sa v maďarskom jazyku a nebolo im povolené hovoriť po slovensky ani cez prestávku. Maďarská škola bola mlyn, do ktorého hádzali slovenské deti a sypali sa z neho deti maďarské. Slováci v Maďarsku nemajú v súčasnosti ani jednu úplnú slovenskú materskú školu a ani jednu úplnú slovenskú základnú školu. V celom štátnom aparáte a spoločenstve bola vytváraná klíma, akoby sa nemohol uplatniť nik, kto sa neprihlási k maďarskej národnosti. Maďarsko v takejto negatívnej činnosti pokračuje aj v súčasnosti. Dôkazy o tom podávajú v Maďarsku žijúci Slováci, tých málo nepolepšiteľných odvážlivcov, ktorí už viackrát uverejnili svoje sťažnosti... (...) Poukazujú na svoje márne žiadosti maďarskej vláde o priznanie národnostných práv, ktoré sa Maďarsko zaviazalo priznať im podpísaním medzinárodných zmlúv. (...) Tempo odnárodňovania a asimilácie slovenskej národnostnej menšiny v Maďarsku, ale aj ostatných menšín tam žijúcich, patrí do Ciuinessovej knihy rekordov. (...) Na Slovensku majú národnostné menšiny nepomerne väčšie práva ako v Maďarsku. (...) Ústavným zákonom č. 144/1968 Zb. majú národnostné menšiny v Česko - Slovensku vrátane národnosti maďarskej zabezpečenú plnú rovnoprávnosť po stránke politickej, hospodárskej a spoločenskej a zakazujú sa aj všetky formy ich odnárodňovania. Takýto zákon v Maďarsku neexistoval. (...) Počet Maďarov na Slovensku sa zvýšil v rokoch 1961 - 1989 z 518 782 na 577 614, t.j. až o 11,3 %. Počet maďarského obyvateľstva v Maďarsku pritom stagnuje (pozn.red.). Kým teda slovenská menšina v Maďarsku už takmer zanikla, maďarská menšina na Slovensku

rastie. (...) Negatívne pôsobenie Maďarska voči Slovensku je charakterizované hlavne šírením neprávd a podporovaním často nereálnych požiadaviek maďarskej menšiny, ale neraz aj iredentistický ladenými postojmi a prejavmi. (...) Maďarsko nemá a ani nikdy nebude mať morálne právo na túторstvo či na kontrolu práv maďarskej menšiny na Slovensku. Žiaľ, stálisíce národnostne mŕtvych prislušníkov slovenskej národnosti v Maďarsku už nik nevzkriesi a ťažko sa tam budú kriesiť aj polomŕtvi, ktorých dostala do tohto stavu nedemokratická a netolerantná národnostná politika Maďarska. (...) Česko-Slovensko je už slobodný a demokratický štát. Preto sme sa my, jeho občania, rozhodli s dlhoročným nedemokratickým a netolerantným pôsobením Maďarska voči národnostným menšinám tam žijúcim, a s neoprávnenými zásahmi Maďarska do vnútorných záležitostí susedných štátov oboznámiť priamo medzinárodné organizácie, ktoré sa s týmito otázkami zaoberajú a prijímajú aj potrebné opatrenia. Domnievame sa, že v záujme pokojného spolunažívania národov a štátov v Európe je postup Maďarska neprijateľný, lebo v konečných dôsledkoch smeruje k destabili/ácii štátov s konečným cieľom zmeny hraníc, čo Maďarsko neraz maskuje. Podpísaní občania Česko-Slovenska očakávame, že: a) objektívne zistíte skutkový stav práv národnostných menšín v priebehu historického vývoja v Maďarsku a Československu, ale aj v iných susedných štátoch Maďarska: b) so svojím stanoviskom oboznámite svetovú verejnosť, a e) prijmete opatrenia zamerané na nápravu. (...) Nakoľko sa šíria už desiatky rokov vo svete nepravdy o právach maďarskej menšiny v Česko-Slovensku, túto petíciu súčasne zasielame na uverejnenie aj svetovej tlači. Petíciu predkladáme aj ministrovi zahraničných vecí Česko-Slovenska Jiřímu Dienslbicrovi a prezidentovi Česko-Slovenska Václavovi Havlovi."

(Spracoval l.F.)

Mária Fazekašová

Všetko je priesvitné

Všetko je priesvitné a tak
zložito zaspáva ako
kamene v neustávajúcom
daždi

Zlú predtuchu myšlienky
aj túžbu spáli horúčka

Voda podávaná v pohári
sa chveje
obavami

Miesto na Zemi

Bojím sa o teba
Bojím sa o seba
o všetkých mne blízkych
Bojím sa o človeka vôbec
Bojím sa o nádej
v tvojom blaase
o hrubé gesto
odmietnutia

Bojím sa o neistotu
v tvojej blízkosti o
utrpenie ktoré
povznáša Bojím sa o
možnosť prekonávať
seba

o miesto
ktoré každý hľadá
o malé miesto na Zemi

Nedoľúbili sme sa Ostalo
toľko nedosnitých snov
toľko nezaľahnutej trávy

Hľadám si miesto na
Zemi

Vyzliekanie z kože

Ešte smädní opúšťame
pramene s úsmevom a
rozochvení Blúdime v
myšlienkach a vo sne
svojich predkov Plazíme sa
s hmlou nechajúc po sebe
mladosť ako hadiu kožu

V slovách ešte
naučená nežnosť
v úsmeve už
zmierlivosť
pri každom ďalšom kroku
jeden kompromis

Z učebnice cudzieho jazyka

Úraz

Vy.My.
Aj vy sa ponáhľate.
Prší.
Aj tu prší.
všade prší.
Šmyk.
Pokiaľ ste šli?
Potiaľ?
To je pekné námestie.
Staré námestie.
Aj vy tam pracujete?
Izba. Ľudia.
Číta.
Dvaja sú. Dvaja čítajú.
Čítajte, čo sa s nimi stalo?
Vrav! Vraví.
Volá lekára.Ihneď príde.
O tretej tu bude.
Iste príde.
Dobrý deň.
Usmieva sa.
Aj tí dvaja sa usmievajú.
Ja nie.
Prečo by som sa usmieval?

Otec a syn

Vlak.
Okno.
Čo chceš?
Sadnúť si k oknu.
Uteká.
Les, pole uteká.
Čas uteká.
Sadli si na lavicu.
Mlčali.
Aký je dnes deň?
Nedeľa?
Otec.
Kde je otec?
Píše.'

Píše list synovi.
Má syna?
Strom.
Videli ste aké pekné sú stromy?
Toto miesto je voľné?
Neslobodno kričať, otec spí.
Videli ste ho?
Nie, nevideli ho.
Nik ho nevidel.
Čakal som.
Čakal?
Do šiestej pred domom.
Ani posledným vlakom neprišiel.

Alexander Kormoš

Sedem biednych rokov na jednom trasovisku

Túto príhodu sa pokúsim napísať v pôvodnom znení lak, ako mi ju rozpovedal môj dávny priateľ, ktorý má najnovšie taký čudný zvyk, že v niektorých slovách tú-ktorít spoluhlásku zamení na inú alebo dakloiíi vynechá či pridá. Touto technikou tvorí celkom nové a čudné slová. Pokúste sa rozlúštiť ich zmysel.

Mne nech nepovie nikto, že u nás nie je demokracia, že u nás sa neuplatňuje *spravošklivosť.* Rozpoviem ti *jehen* senzačný prípad. Nejdevšak o riedky prípad s hustým behaním, - ako si ty myslíš, lebo vidím, že sa už usmievaš, - lež ide tu *bozaj* o celkom vážnu vec.

Včera nášho *šéfledaktora* prepustili zo zamestnania, lebo minulú sobotu, práve štyri dni pred Škaredou stredou, svojou podtrundženou škodovkou už asi po siedmy raz spôsobil haváriu. Ozajstnou príčinou jeho prepustenia s disciplinárkou nebola však tá náramná škoda, ktorú spáchal tentokrát mimo pracovného času, lež anonymné *\isty,posierané* proti nemu o tom, že má vraj rád plavé ženy a červené víno a že sleduje životnú zásadu: Najhospodárnejšie využitý čas je piť a milovať v pracovnom čase, lebo aj táto činnosť sa započíta do penzie. Dostal takú pokutu,že ho premiestnili k inému časopisu, kde sa stal *zásnubcom šéfledaktora,* ale vzhľadom na jeho doterajšie zásluhy zvýšili jeho plat *ojebenásť* percent.

Náš*šéfledaktor* a jeho*zásnubca* sa dlho nazdávali, že tie anonymné listy *posieram* do ústredia ja. Preto mi sedem rokov nezvýšili plat ani o *jeben* forint a urobili všetko, aby som z ich slávnej redakcie čím skôr „dobrovoľne" vypadol. Ja však, zaťatý *posol,* povedal som si: Skorej vypedneš ty, a ja to tu musím vyčkať! Zatiaľ sa stadiaľto *nezohnem,* aj keď by nahaté *šéfledaktorčatá* padali *e.jehal*

To boli tie hrdinské roky, keď som po rozvode spolu s alimenlami splácal štyritisíc *šporinlov* dlhoby mesačne, pričom môj *nákladný* plat bol iba tritisíc. Po siedmich rokoch však vysvitlo, že tie udávacie listy *zasieral* do ústrediaycfre/! z mojich kolegov, ktorý si chcel takýmto spôsobom získať

šéfledaktorskú stolicu. Totiž dlhé roky sa ponosoval na tvrdú stolicu a zrejme už dávno túžil po mäkšej, pohodlnejšej. Jeho anonymná vitalita priniesla ovocie. Po siedmich rokoch jednostrannej korešpondencie sa uskutočnil jeho vytúžený sen. Získal mäkkú šéfledaktorskú stolicu. Vtedy som opustil moje tretie *trasovisko.*

Alexander Kormoš

Kde je chyba? Balada o „slovenskom národnostnom" školstve

„Niet literatúry bez čitateľov"
(Iludové noviny 49/1982, str. 3)

Preslávení mudrlanti,
výrobcovia nepodarkov
v továrni na výrobu
rozhlasových prijímačov,

kde je chyba, povedzte?!

Vychválení návrhári, čo
sa tak často hrdíte
svojimi stále novšími a
novšími zhoršovákmi,

kde je chyba, povedzte?!

Mnohonásobne vyznamenaní
sabotéri výroby prijímačov, ČO
z nich vykrádate importavoné
súčiastky,

kde je chyba, povedzte?!

Svedomité pripravení, a
predsa od výroby ďaleko
odstrčení odborníci, aj vás sa
spytujem,

kde je chyba, povedzte?!

Lebo kto má doma dobrý
prijímač, dávno vie, že
chyba nie je v mojom
vysielači.

Túlo báseň redaktor almanachu /.ROD svojho času odmietol uverejniť s odôvodnením: „Medzi mottom a básňou je tak veľké napätie, význam je natoľko prenesný, že podľa mňa popri prvom význame len druhý význam, pre klorý je báseň napísaná, málokto /badá. Je príliš zastreté práve lo, fo by bolo dôležité vypovedať radšej z mosta do prosia." V tomto konštatovaní je veľký kus pravdy, prelo sa tu usilujeme pomôcť čitateľovi pridaním **podtitulu.**

Juraj Dolnozemský

Bytie naše

Bytie naše?
Bité zákazmi, otázkami
aké ťažké žitie

otec hľadá syna
má prežité
už to vie
bez lásky je krutá zima

sirotám tvrdo kráčať tam
kde im nedajú voľnú cestu
ako náhradu pyšní povýšené
núkajú kúsok trestu

List v sade

Neviem sa už tešiť
smutne iba desiť

samota ma nájde všade som
ako posledný list v sade

Cestu mi križuje raz
prach a raz blato už
viem prečo idem hore
tak zaťato iba zato iba
zato!

Nádej kladiem

Nádej kladiem
pred kroky tým
ktorí hľadajú ešte seba
čo aj zajtrajškom
za malý kúsok chleba
nevedia spať
očami merajú tmu
nie sú sklamaní
vedia
úrodu iní žnú

A keď spoznajú srdcami
pravdy krásu viac si ju
nedajú vyhnať ochránia i jej
vňať od času

v
Co chýba času?

Na zem
len
prv padať
tak hľadať
nie so strachom
čo chýba času
aby zaznel
ako fanfáry
keď vážených hostí vítajú
ktorí so sebou nesú kus taju

Život sa líši i podobá
má svoje zázraky aj chudoba
keď mnohokrát
iba mlčať musí
po tisine je čudný
gagot husí

Mária Faz.ckašová

Pohľadnica odnikiaľ

Ostáva nám pohladenie písanými slovami, farebné pohladenie / tvojej strany, sivé z mojej (podľa teba). Nech. Nikdy nechcem viac, než vedieť, že sa máš dobre. A to je dobré, pretože niekedy sa odmlčíme, nedáme o sebe vedieť, a tak aspoň môžeme dúfať, že všetko je v poriadku, ak myslíme na tú islú vec. Pokiaľ ty a ja sme tá istá vec.Pokiaľ sme jedno. Ako obraz v zrkadle. Jeden z nás je na druhej strane. A klorá strana zrkadla je tá pravá? Kto z nás je na tej pravej strane? Pozná sa to podľa toho, že odraz je sivý. Čí odraz? Skutočnosť je farebná. Je farebná? A čo je na pravej strane? Skutočnosť?

Žena ti vyhlásila: „Keď deti dorastú, nechám ťa." To je korektné jednanie. Máš čas pripraviť sa na iný spôsob života. Ale prečo až vtedy?

Radi čítame, pretože niektorí spisovatelia píšu (ak, ako by sme to ani my nenapísali. Vlastne nejeden z nich píše to, čo si myslíme. Samozrejme, veľakrát píšu aj iné, o čom nemáme ani poňatia, lenže ani oni nepoznajú každé naše tajomstvo. Tak sa stávame seberovnými. A nevytláčame sa navzájom. „Odkiaľ by sme boli vytlačení? Odnikiaľ..." (Eslcrházy: Vypchatá labuť).

Uprostred septembra sa počasie zmenilo na zimné, z jedného dňa na druhý, alebo z noci na ráno. Vianočný obraz v ráme okien. Čosi mi vadí.Čerstvá zeleň listnatých stromov. Ešte sa s nami ani nerozlúčili, a sneh ich už vtláča do spánku. Sú ako vypchatá labuť. No vidíš, aj tak sa na seba viažu myšlienky.

„Odnikiaľ..."? A z času? Všetko má vraj svoj čas. A tiež: všetko v pravý čas. Prečo nevieme byť dvadsaťroční v dvadsiatke? Vek bol obrátený dolu hlavou, a teraz, keď už stojíme na vlastných nohách, zdá sa nám, že sme spadli na hlavu. (Chaplin). Poriadne. Z mnohých dianí sme vypadli, pretože sme mali všetkého po krk. Vtrhli sme clo vlastného života bez toho, aby sme si uvedomili, že sa v ňom brodíme ako husi v lete po výdatnom letnom daždi.

Počas návštevných hodín sme nosili decku žuvačku a čokoládu. Sestričkám mydlo Camey. Čudovali sme sa, bratovi bol smoking príliš

veľký (dáme ho prešiť), čokoláda voňala mydlom, mydlo žuvačkou, smoking havanami. Potom prišiel vysvetľujúci list: noviny sú plné strašných vecí. Píšu, že sa aj strieľalo. Píšu, že všeličo chýba. Pravda. Dcére chýbajú mandle. Včera jej ich vybrali. Veľmi revala. Čo je ju do toho, čo sa píše v kanadských novinách? U susedov sa strieľa, v Amerike sa o tom píše, ona leží v nemocnici, žuje žuvačku a nemôže prehltnúť napätú medzinárodnú situáciu kvôli rane v hrdle.

V noci všetko narastie (Határ). Rozrastie sa ako strach. Zaplní dušu, telo, rozlieza sa ako ťažký plyn nad zemou. V noci sú aj strašidlá skutočnejšie. Skutočné strašidlá, ktoré vo dne bagatelizujeme, ale v noci nám nedajú spať. Ako nejaký problém, s ktorým si nevieme rady. Chodí nečujne okolo nás, striehne, a keď už-už zaspávaš, schmatne ťa, potrasie tebou, nedovolí ti ujsť, pripomenie ti, že je tu, že sa máš s ním zaoberať, až kým nie si so silami na konci. Ale strach z vlastnej neschopnosti v tebe prebúdza nové schopnosti (Havel), a tak predtým než sa neodvratne prebudíš, s radosťou zvoláš: „už to mám!..." (suseda).

Žena sa zobudí, rozospato ťa karhá, čo zase bunlošíš, veď je len pol tretej, ale ty si šťastný, ako po dobrej súloži, vstaneš, vyjdeš do kuchyne, zapáliš si cigaretu, najradšej by si bol, keby už bolo ráno. Lenže ráno sa všetko scvrkne. Tvoje starosti sú malichernosti oproti veľkej žeravej guli slnka, ktorá práve narastá. Predsa čosi rastie i vo dne? Ale len do pol siedmej. Potom už je všetko zaparené, sivé, (odraz v zrkadle?), každodenný smog ti šteklí nozdry keď vystupuješ z električky. Ešte stále si pod dojmom heurekistickej nálady, ktorá sa ťa zmocnila nad ránom. Predsavzatie, že dnes nedovolíš, aby ti pokazili náladu. Nedovolíš ani žene, ani kolegovi, ani sekretárke, ani šéľovi. A nedovolíš ani... Chodíš po svete ako Archie. Ibaže on bol úplne a celkom sám, a nás je niekoľko takých ako ly.

Gregor Papučck

Egománia

Okolo mňa len
samč Ja len Ja
len Ja to cudzie
Ja čo nás
Slovákov
nepozná čo tu
iného nepozná
to spupné Ja to
slepé Ja jak na
vzduch na nás
pozerá to hlúpe
Ja to nemehlo
pozerá cez nás
jak cez sklo aj
keď hľadí aj
vtedy spí o sebe
prémie ta si sny
a nik iného
nevidí len Seba
Seba samého
do Seba Seba
zrkadlí to
spurné Ja to
strašne Ja čo
pozná iba
Scbaja to Ja
vidieť
len Seba vie
vidieť iných je
neschopné a
polom Mne a
iba Mne a
všetko Mne a
všetko Mne Čo
treba Mne
todobre vie to
veľmi -veľmi
dobre vie to Ja
to vie čo treba
Mne čo treba
iným to už nie o
Sebe vie o iných
nie aj ľúbiť iba
Seba vie okolo
Mňa len samé
Ja čo nechce
teba nechce
mňa len chrlí
Mne a chrlí Ja a
všetko ľudské
požiera
tá potmehúdska
obludná a
chorobná
egománia.

Alexander Kormoš o pravde
(Citáty)

spriahli sa krivkavá
moc a čaptavá lož
stali sa barlami
jedna druhej

a teraz hrotmi
svojich heriel
mocne džugajú
zjašene šliapanú
opľutú pravdu
(Malí králi)

zlostné blesky
pália oblohu
trhajú oblaky
človečí stan

pravda nespi sud i
ú potvui u vezmi
už opraty na nohy
vstaň *(Pravda
nespi)*

kopú mi jamu
hrobári
pravdy
{Aj budem)

pochovávať pravdu to
znamená sadiť
(Pochovávať - sadiť)

Čím nlbšie ju zakopávaš, tým
bujnejším výbuchom vzkliči.
(Neulajiteľná)

Veža starého čabianskeho mlyna
vyčnieva z ružovej do belasej ako
hlava klauna,
ktorý spoza majestátne komickej masky
s päťcípou hviezdou na čele pravdu
klame v priestoroch pretvárajúcej sa
oblohy... *(Nové leto)*

Pravda však dobitá, opľutá
zvíja sa v štipľavom hnoji:
„Pomôžte, ľudkovia moji!"

Kľaknem si, oprúc sa o putá,
rukami odháňam vrany,
ústami čelím jej rany.
(Moja milenka)

Tisíckrát opľujem každú moc, ktorá je
nútená opľúvať pravdu, tisíckrát
ospievam každú noc, v ktorej som
myslieval na samovraždu. *(Dva sonety
na jednu tému)*

po/nal som dvor a poznal som pažiť
od nových vecí som nedostal z očí
poznal som tajomstvá dedinských nocí
začal som prísne po kráse bažiť

po kráse pravdy po pravde krásy smrť
sa mi hrozí od mala za to zo žíl mi
stáča vymáha zlato navzdory st rast ne
obchádzam frázy poslúcham pravdu
slovenskej reči ktorá ma chráni živí i
lieči *(Jazyk)*

Ešte vždy sa nájdu na
poliach i vrany, „Škoda
sadiť pravdu!" škrečia z
každej strany. (Ešte
vždy)

do služby vstúpiť naraz a navždy
nedať sa vetrom zhasínať vyzývať
osud plameňom pravdy naveky
znova začínať
(Doba pomôže)

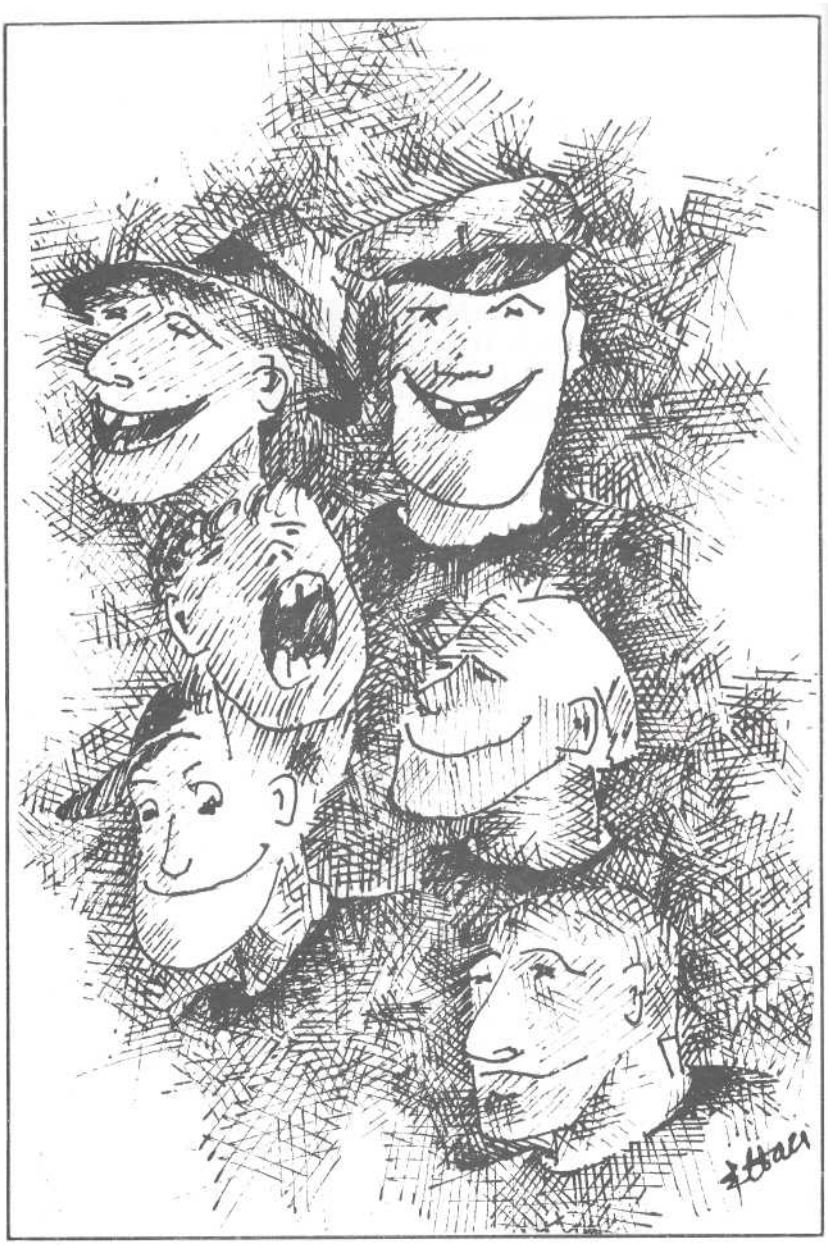
Nijaký Bábel! - Polyfónia! By sa reč
každá v súlade skvela, korme sa
pravde, aby Irónila: „Vatra je jedna -
plameňov veľa!' (Polyfónia)

Vypil som otravu deviatich morí,
víchor ma preháňal mukami sveta,
život môj predsa len za pravdu horí,
kým mi / úst nedoznie poledná veta.
(Zachrániť)

V desivom bludisku siločiar
pokojne kráče si pravda^
cestu jej nadarmo nivočia,
darmo jej hrozí i vražda.
(Bumerang)

po pravde žízni vi
ľudia dychtivo hrnú
sa k čistému
sviežemu prameňu
aby sa zbavili
nákazy z kalnej
nechutnej vody z
vodovodu
(Pitná voda)

Tisíckrát požehnám každý deň drahý,
keď sa moc zasnúbi s pravdami, aby
sa zaskveli nad nami.
(Dva sonety na jednu lemu)

Viliam Hornáčck

Za čo sa nám Slovákom prichodí hanbiť

Motto: Nepoznám vo svete národ, ktorý
by **tak nekriticky** prijímal
hodnotenie o sebe od **iných a** zároveň
tak kriticky hodnotil sám seba...

Dejiny žijú v súvislostich - VŠETKY NÁRODY
a je vždy márne chodiť - POTOM - plakať na hroby
okiadzať jedných - pluť na pomník iným
v dôsledku ale - NAKYDAŤ - ako do válova svini
vlastnému národu - V RÁMCI KOLEKTÍVNEJ VINY...

Nuž leda ZA ČO
sa nám Slovákom prichodí hanbiť
predovšetkým zrejme - ZA TO:
v cudzích pokladniciach od nás VYKRADNUTÉ ZLATO
za BEZOHĽADNOSŤ susedov
za SEBECTVO vlastných bratov
za ZNEUŽITIE pohostinnej dôvery
za VNUCOVANÉ cudzie povery
za NEĽUDSKOSŤ svojich katov
za ČESTNÚ KRV stekajúcu z klátov
NAJLEPŠÍCH SYNOV NÁRODA...?
keď sa im - čo i len prisnila
SLOBODA Ked *z*
diaľok sveta započuli
ROVNOSŤ - BRATSTVO! Dedovia otcov
detných detí videli zriedka slnko pre nás svietiť nezriedka na
hraniciach svoje deti páliť AJ ZA TO SA NÁM SLOVÁKOM -
PRICHODÍ HANBIŤ...?

Derešmi korbáčmi surovo bcdačení
zákonmi iných prikovaní k neslobodnej zemi
pamiatky otcov - jazyka matiek - pozbavení
doteraz našimi zásluhami - vidíme iných sa chváliť
AJ ZA TO SA NÁM SLOVÁKOM PRICHODÍ HANBIŤ...?

Ešte i dnes vlastné deti MNOHÉ
líhajú poddanský - ako suky ku pánovej nohe
vidiac len prospech vlastných očí zrady
oslepnúc napokon pre naše - „ŽIADNE KLADY"'

A za to, že vôbec sme tu - A ŽIVÍ!
biť vlastných otcov - po papuli
z kukučích vajec deti - do vlastného hniezda
SLABŠIEMU národu by dávno zhasla hviezda
bez škôl a bez vzdelania bez mena bez reči
nevyhynuli sme po praslici - a ani po meči
krvotok našich ZATAJENÝCH DEJÍN - o kadečom svedčí
prišli sme na zem NENIČIŤ - lež tvoriť pracovať a žiť
AJ ZA TO SA NÁM SLOVÁKOM - PRICHODÍ HANBIŤ...?

Ak sa však majú hanbiť Slováci
za to čo ukrivdili iným
akoby potom všetci dookola v tom svetle pochodili?
Nebola by to ŽIADNA SLÁVA ani SVÄTÁ PÚŤ
museli by sa - VOČI SLOVÁKOM - od hanby pod zem prepadnúť
kadejakí sa bez kultúry po našej vlasti hnali
Oravu dvakrát vypálil - ešte aj Litovec malý
podviedol ponížil utrel si o nás nohy
vykradol podpálil - domy, sýpky, stohy,ale aj našiel nový domov
Maďar, Nemec, Žid
AJ ZA TO SA NÁM SLOVÁKOM - PRICHODÍ HANBIŤ...?

A že sme OBČAS - neostali dlžní
tej krvilačnej svorke divých vlkov
a VRÁTILI za tisíc očí - jedno oko
za milióny zubov - jeden zub
za toľko toľko toľko - NEÚRODNÝCH ROKOV
bude nám dcéra - kukučka
do tváre jedovatú slinu pluť
pritom sa vlastenecky do „čistej hrude" biť
o opäť - MIESTO NEJ
SA NÁM SLOVÁKOM - PRICHODÍ HANBIŤ...?

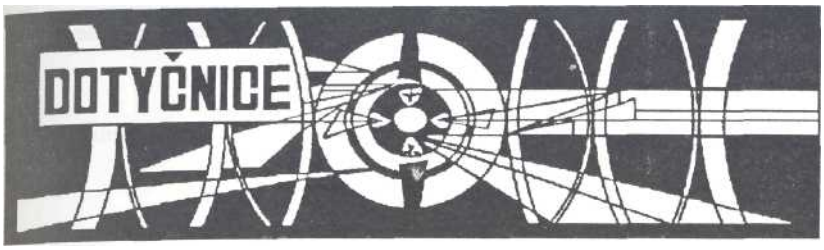
Do našich najčistejších žriedel - HYENOSUPY
chodili ešte teplú krv piť
veľkí, čo o nás vravia, že sme malí
a predsa - Z TAKÝCH RÁN - sme sa vylízali
ušli z már chystaného osudu
po každom vpáde zajasali - SLOVÁCI VIAC NEBUDÚ!!!
Priali nám všetci - v krvavej zemi hniť
aj za ten podlý ortieľ NÁRODNOSTNEJ VINY
SA NÁM SLOVÁKOM - PRICHODÍ HANBIŤ...?
Ak žije PRAVDA DEJÍN - stane sa iba čo má sa stať
potom sa národ slovenský - SVEDOMIA ANI PRÁVA - nemusí obávať
na váhach historických faktov - KEĎ PREHOVORIA ARCHÍVY
potom hoď kameňom - TY KTO SI BEZ VINY
na cudzie ncsiahli sme - okrádaní všetkými
NEODNÁRODNILI SA, NESPLYNULI, NENECHALI SA ZABIŤ
AJ ZA TO SA NÁM SLOVÁKOM - PRICHODÍ HANBIŤ...?

PS. Ohnivká našich dejín - TIEŽ VŠAK PÚT! - sú potrhané
iste bez pôvodcov - aj to nám pripíšete k hane
napokon proti útokom - cudzích či bratov
delí ako vy - podnes deň sa musíme LEN BRÁNIŤ
HOVORÍM BRÁNIŤ! nie útočiť
preto je málo času na tvorbu - alebo
AJ ZA TO SA NÁM SLOVÁKOM - PRICHODÍ HANBIŤ...?

André Brie

Aforizmy

Dialóg nášho storočia: monológ plus monológ.
Vlastné hranice neprekročíme bez zaplatenia vysokého cla.
Netvrd'me, že sa stal renegátom. Veď len dôsledne zachoval vernosť väčšine.
Tlčhuba je schopný mlčať iba vtedy, keď by **mal** niečo povedať. Citát je obyčajne rakvou myšlienky. Človek sa stane nenahraditeinvm len vtedy, keď zomrie. Dejiny sú tou najlepšou školou, majú však aj najnetalentovanejších žiakov. V zlých úvodníkoch musíme čítať medzi riadkami. Tam nájdenie, čo vravia: nič.
Ako starneme, radšej meníme svoj názor na svet než samotný svet.
Človek, ktorý sa díva len cez ružové okuliare, oslepne. Karieristi sú neporaziteľní. Zavčasu zmenia svoje stanovisko. Predstavený najradšej počúva mlčiacich podriadených. Prirodzene, že aj dnes sa ľudia menia. Len ich postavme za rečnícky pult!
Mnohí si vedia vymieňať názory len vtedy, keď sa navzájom nepočúvajú.
Historici sú ľudia, ktorí sa snažia predpovedať minulosť. Myslenie nemohlo vzniknúť bez reči, no reč bez myslenia sa vyskytuje často.

Sándor Csoóri

Zlomok balady

Buchnutie J\crí. Zachveje sa stena
Zarinčí tenké sklo v okne Ktosi
odišiel z domu
a nikdy viac doň nevkročí Na
ošumclom schodišti sa rozhostí ticho a
rozmáha sa agorafóbia

Odtrhli sa čiesi šaty
do hĺbky visia vydreté schody

Počuješ nárek chlapca
IKI severnej sírany?
Dieťa bez otca. v stene usllalo si
n žali 'ľ /,o sna

Než sa zobudí, snáď svitne nedeľa alebo
modrý pondelok, o doškrabané steny od krvi
sa oprie Slnko a vzduch oťažie príchuťou
popola.

Preložil Oldnch Knichal

Lajos Duša

Žalm modrého zvonu

Zákon bytia si ma nepodrobí
nenávidím ho. Však mohol by zavolať.
Lež ticho je, ticho. Mlčaním na duši
narastá mi inovať

Pekná mŕtvolka budem. Do úst mi
napchajú vatu anjeli samaritáni, to
kvôli zovňajšku, na veľké divadlo a už
je zo mňa poddajná hruda

Hneď spočiatku som to tušil, Pán,
osud a svet že ma osudia: a tak aj
bok). No ja neodpúšťam, na veľký
prečin niet rozhrešenia

Prekliate nech sú všetky mrchavé moci
len k živoreniu odsudzujú a nútia...
Teraz už viem, prečo nad nami puká
nebo, ten nemý zvon trápenia

Preložil Oldfich Kníchal

János Pilins/ky

Púšť lásky

Len most a rozpálený betón
deň vyprázdňuje vrecká
vyloží všetko rad radom si
sám a zvečerieva sa

Kraj podobný je spodku jamy jazvami
páli, zrak márni svetlo obzor s
červánkami, mrazivá žiara slnko
oslepuje. Nezabudnuteľné leto

Leto je, blýska horúčavou stoja
tam viem až nehybní okrídlenci v
klietkach z dosák ani blčiaci
cherubíni

Pamätáš ešte? Najprv vietor a po
ňom zem a potom klietka. Plameň
a trus. A bitie krídlom pár dní len
a len zriedka

A smäd. Tak sa mi žiadalo piť.
Dúšky mi hučia páľavou bez vlády
som ako kameň a zhášam chvenie
preludov

Preložil O. Kníchal

Trpezlivosť

Čakal som ťa v záhrade Vravela si
- prídeš Trikrát si to opakavala S
čelom na horúcej zemi S
trojnásobnou trpezlivosťou Počul
som kohúta trikrát budiť Videl som
tri slnká prejsť pred
mojím blčiacim srdcom
Trikrát viac ruží som natrhal Než
som ti chcel darovať Keď si
konečne prišla Moja horúčka
pominula

Odkaz

Hodil som ľ'ašu do mora
Aby som naznačil svoju prítomnosť
Na palube stroskotanej lode
Našla si fľašu
Rozbila si ju
Vybrala si odkaz
A odišla si nakŕmiť
svoje hrdličky

Píšem ti

Nepýtaj sa ma čo mám radšej
Nepokoj alebo nádej
Kľud alebo tieseň
Píšuc ti dnes večer
Namáčam pero
Do atramentu voňavej rieky

Preložila M. Fazekašová

iltán Szugyi

Len tak sledujem vtáky

Len tak sledujem vtáky. Čierne,
drobné, veľké, žlté rovnako.
Jedného z nich si vyberiem.
A dobre ho pozorujem. Zobák, oči,
perie.
Zoznamujeme sa.
A vták sa vznáša. Jeho druhovia
ešte pípnu do Ticha, ale
ten môj len tíško krúži.
Rád by ho povzbudiť, keby sa tak ozval.
Keby mu hrdlom kŕč mykol. A hoci stále
dole sa pozerá, s otázkou v očiach strnulo,
nepochopil ma, alebo ja jeho,
nepohne krkom, derie sa oblohou
ďalej.
Striehneme na seba. Striehnem naň.
A on striehne na mňa.
Vie, že ho sledujem.
Tak krásne letí oblúkom.
Chvejem sa.

Bože môj, jediný zvuk môže dať
tak veľa šťastia ak ho zataja
snáď.

Tam sedí starec

Už zďaleka vidím: tam
je drobučký dom a tam sedí Starec.
Na hlave hlboko zasadený klobúk,
v lone prikrývka.
Oslovujú ho? možno počuje
moje kroky, zdvihne hlavu,
zachytí sa palice.
Krk sa mi mykne na kývnutie,
vstane.

„Aký deň je dnes, synak,
a kedyže bude nedeľa?"
„Pondelok, Starec", hovorím,
„prvý zo siedmich".
„Oj, lak už pominula", zamyslel sa, vidím,
„a ako dlho ju už čakám".

Zem horí

Zem horí.
V zrkadle slepá.
Nie kŕč. Nie uvoľnenie.
Výstrel. Vôňa.

Skala žije.
Chutí more.

(číhajúc prichytený)
Jediná kvapka v tichu
je Tajomstvo.

Slepý básnik pri
klavíri spím
smelými očami
snívam.

József Kovács

O rok budem mať štyridsať

Cez záves baraních hláv vpadne do
kola lámaný svet

na špinavom skle
štyri vykrvácané dekády

v dome zaťaženom láskou
pracujem pod spŕškou nadávok

toľko kalu sa vovalí
bez domova sa potulujem

po dobitom bojisku
medzi nespočetnými ranami

Matka, Vianoce

Ani hviezda,ani Betlehem, iba
slza rukou utretá.

Lopotné roky,
ošklivé mesiace a
k Bohu šeptané
žobravé slová.

Ani kráľovstvo,
ani lámané telo,
iba kríž civejúci
zo zeme.

Čo od teba prichádza

všetko dobre
čo od teba prichádza
rozochvievame trávy

horúce perly tvojho
plaču na mojej
burinatej tvári

jednoducho len si
svojimi vzrušujúcimi pohybmi
v súvislom daždi

preklínaš ma strieborné
šípy prstov mi zatínaš do
svalov

tajnými slovami menuješ
moje inč ja to orientálne

ebenovú hlavu
v tvojom nekonečnom lone
kotúľam
čierny oltár

Dievčine z Katalánie

Zelené páperie na agátoch
pošliapané trávy na tvári
ešte žijem, ja sa mám,
budúcnosť lipne na konároch
pätnásť miliónov častíc na Zemi
tak žijem, tak sa mám,
v listoch sa kvety hompáľajú,
nad alejou podmínované súmraky,
večery, ako voľné verše
ak žijem, ak sa mám,
kdesi v stredo - východnej Európe,
s ulynčovanými slovami v ústach.

Obludy

Pane,
nedopusť
úzkosť:
mňa vysmievajúc
teba bičujú,
(elo mi klincujú.

Pane,
nedopusť
pominutie

kým ti
nevzdám
hold:

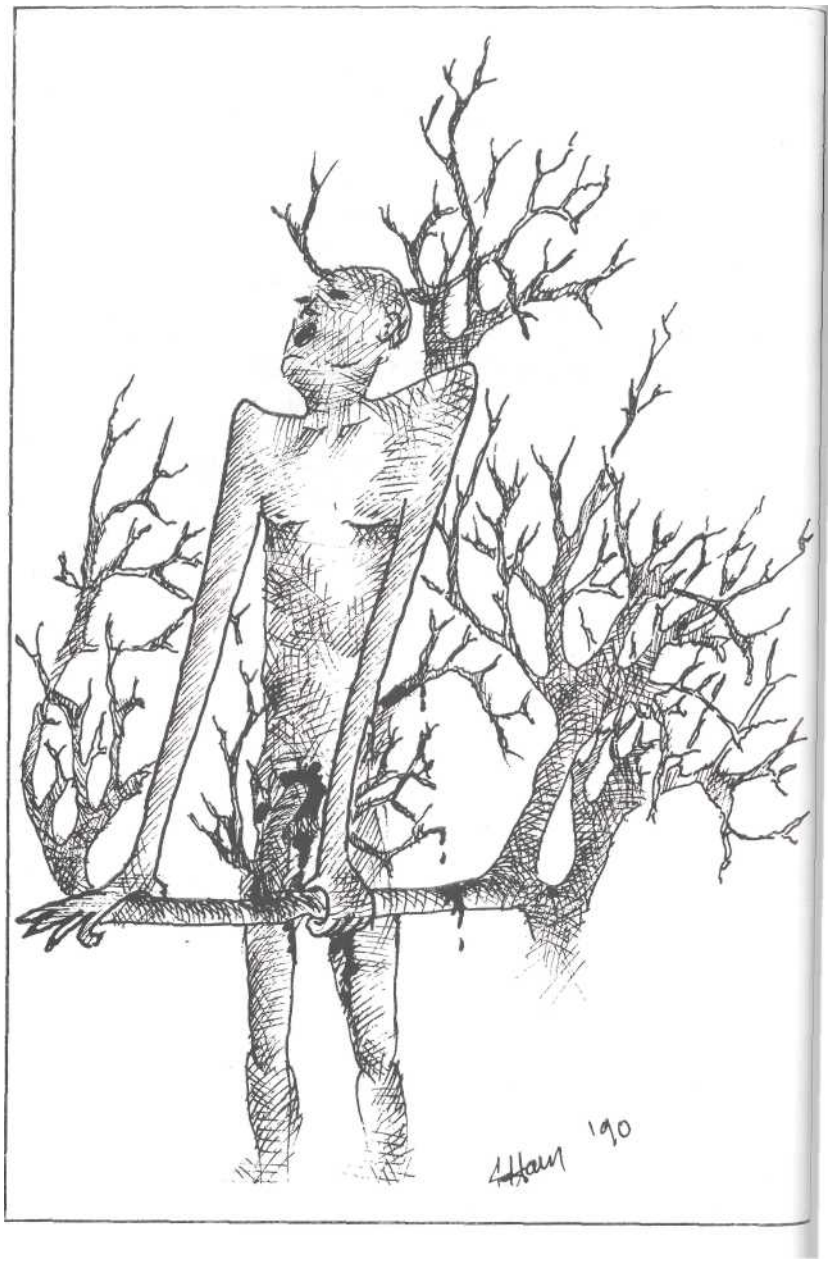
škrobení
pochlebovači
ma ukrižujú,

Pane,
nedopusť
samotu:

lebo ma obludy
od teba
od seba

navždy
unesú.

Preložila M. Fazekašová

Hann 190

Predstavujeme Jaromíra Nováka

V 31. čísle prílohy Ľudových novín pre deti a mládež sme čitateľom priblížili atmosféru slovenského národnostného mládežníckeho tábora v Békéšskej Čabe, ktorú charakterizovalo ovzdušie bezprostrednosti, dobrej nálady ako i nadväzovanie nových priateľstiev. V značnej miere k tomu prispeli hostia zo Slovákmi obývaného rumunského Nadlaku. Jaro Novák patril medzi najaktívnejších účastníkov tábora. Nie náhodou prejavil obrovský záujem aj o literárnu aktivitu našich autorov, keďže sám píše básne. Kyticu z nich predniesol aj na rozlúčkovom večierku v kultúrnom programe „Sami sebe".

Jaro po skončení slovenskej sekcie Lýcea George Cosbuca v Nadlaku absolvoval základnú vojenskú službu a v novom školskom roku začne študovať žurnalistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Je aktívnym členom Demokratického zväzu Slovákov v Rumunsku, redakčnej rady časopisu Naše snahy ako i Literárneho krúžku Ivana Krásku v Nadlaku. Výber z jeho básní vyšiel v ročenke Slovákov v Rumunsku VARIÁCIE. Kyticu jeho veršov prinášame v nádeji, že o jeho autorovi zo susedného Nadlaku prezradí to najpodstatnejšie...

Imrich Fuhl

Jaromír Novák

Vyznanie lásky

Vyznám ti lásku rečou
zbraní, budem ťa
strážiť na rozhraní, v
ospalom rúchu rána,
Vlasť moja drahá
ako panna,
ktorá si bráni česť,
budem ti šepkať
slová lásky
až zahanbím každú
zodvihnutú päsť.

XXX

Jablko je mňa.
Až keď ma celkom ohlodá,
zahodí ma
do kaluže
ako do oka,
v ktorom sa črtá
bezfarebná dúha.

Svitanie

Labute ešte spia
na tichom jazere.
C a j k o v s k i j o
nich len tuší, keď
mne do duše sa
vryla krása
symfónie jazera.

Nepatrná kvapka

More v objatí zore.
Zora v objatí mora.
.... A ja .....
nepatrná kvapka
ich kozmického šťastia.

Vzory

Tri gramatické vzory:
... ten chlap, ... tá žena,
... to dieťa.

Nechápem,
veď vzorných rodín
je tak málo...

Zákon spolunažívania

Zavše po večeroch
keď omámený
básňou prídem,
nerečni...
... a ja ti nebudem
vyčítať
že nerýmujú
tvoje nadávky.

V cudzine

Ulica
vyteká mi z oka,
tratí sa
v meste - jazere
do hlboká
ako spomienka...

Nenávidím sa, keď
sa zriekam
spomienok.
Pripadajú mi ako
rieka, v ktorej som
nedoplával k tomu
pravému brehu.

Na Mesiaci

Byť tak na Mesiaci!
To by som šesťkrát
ľahšie napísal túto
báseň.

Sen tekutej tehly

t e h l a
v tekutom stave
ktorá ešte nevie
že bude t e h l o u
by chcela byť s k l o m
sklom ktoré tak ľahko
rozbije jedna tehla

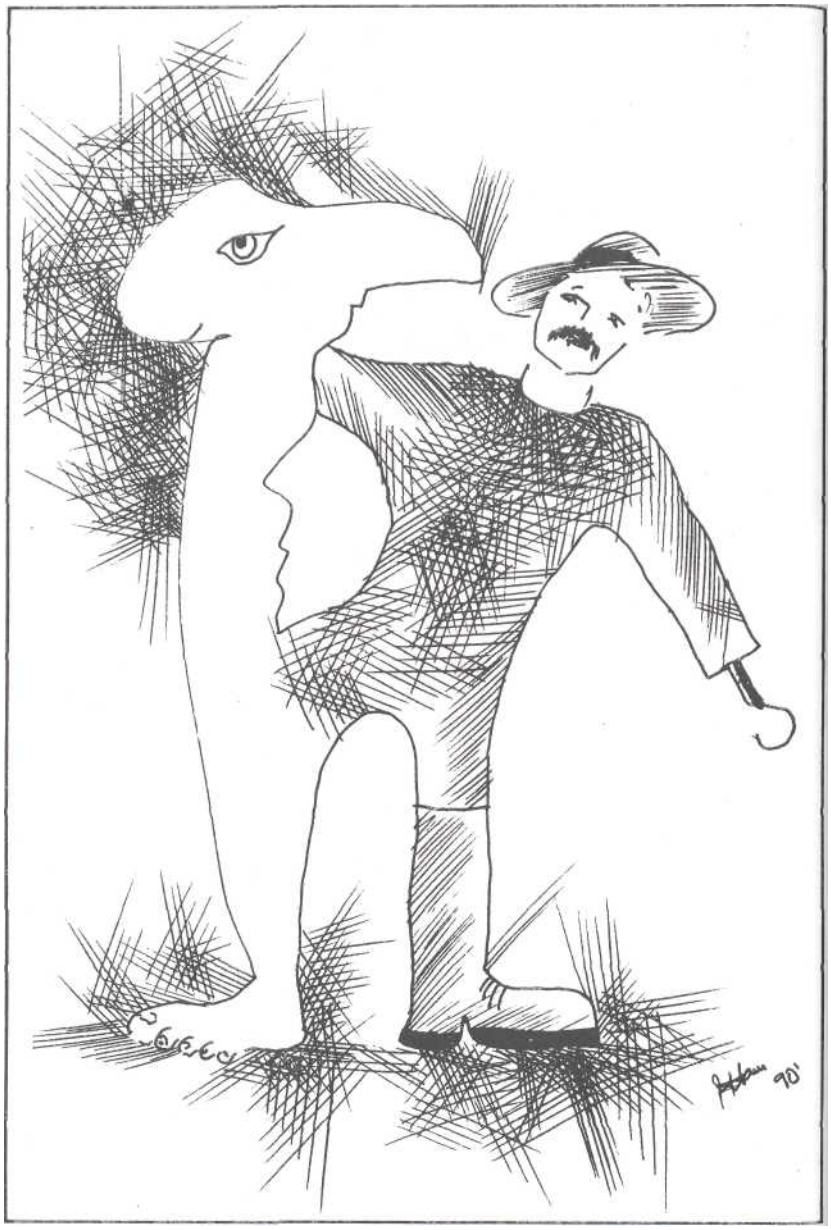
Zabudni

zabudni
a odíď...
s pískaním vlaku
odober mi všetku jar

do pozadia dlaní
si skryjem tvár
zabudni...

a nevhoď ma do studní
tvojich návratov

odíď...

Kontinuita slovenskej národnej identity

SLOVAKEI, kultúrno-vedecká **revue,** vydáva Ústav **M.** Černáka
v Mníchove, 1989, str. 238

Jubilejné 25.číslo tejto ročenky vychádzajúcej v nemčine prináša celý rad materiálov tematicky čerpajúcich zo slovenskej minulosti. Zastavme sa aspoň pri tých najcharakteristickejších. Patrí k nim v prvom rade štúdia prof. M. Ďuricu (Padova) *Národná identita a jej historický náčrt v rámci slovenskej skutočnosti.* Autor sa v úvode zaoberá pôvodom názvu Slovák a poukazuje (zhodne s inými hislorikmi) na to,že Slováci dosiahli v minulosti taký stupeň národného vývoja, ktorý si vyžiadal odlíšenie od iných kolektívnych pomenovaní. Toto meno im dnes nikto nemôže uprieť, rovnako ako ani ich miesto v stredoeurópskom priestore. Keby sa všetci Slováci dôsledne a nekompromisne hlásili k tomuto menu, svet by vzal rozhodnejšie na vedomie existenciu slovenského národa.

M. Ďurica v tejto súvislosti prikladá mimoriadny význam výskumu etnogenézy a oboznamovaniu domácej i svetovej verejností s výsledkami historického bádania. Nie je náhodou, že prvé pokusy o dôkladné zmapovanie najstarších slovenských dejín boli podniknuté v krátkom období trvania samostatného slovenského stálu (1939 - 1945). Dodnes ((.j. do roku 1989-pozn.red.) sa v oficiálnej historickej literatúre v Česko-Slovensku v súvislosti s obdobím prod 10. storočím uznáva len takzvaná československá štátnosť, pričom problém slovenskej etnogenčzy zostáva tabu.

Dôkazy o urýchľovacích faktoroch etnogenézy Slovákov podáva práve obdobie predchádzajúce vytvoreniu Veľkej Moravy (názov tohoto štátneho celku pochádza nie od mena praslovenských kmeňov, ale od miesta, na ktorom sídlili) konkrétne Samovej ríše. Tento proces pretrvával

ešte ďalšie dve storočia, pričom Praslováci boli vystavení trom vlnám pokresťančovania. Prijatím kresťanstva Praslováci definitívne vstúpili do sféry európskej kultúry. Ich etnogenéza v tom čase pokročila do lej miery. že si uvedomovali rozdiel medzi univerzálnym posolstvom evanjelia a mocenskými záujmami štátnych a cirkevných štruktúr. Toho dôkazom je aj obdivuhodný štátnický čin slovenského kniežatá Rastislava (846 -870) ktorý obratnou diplomatickou akciou v súčinnosti s Byzantskou ríšou dosiahol osamostatnenie slovenskej cirkevnej provincie, čin, ktorý sa naplnil pôsobením solúnskych vierozvestcov Konštantína a Metoda. Proces etnogenézy Slovákov sa odohrával na území Rastislavovej a Svätoplukovej ríše, t.j. v protoslovcnskom etniku, klorc v 9. storočí siahalo od Českomoravskej vysočiny k Tise a od Tatier až po stredný tok Dunaja, j Neprestal ani po páde Veľkej Moravy, ako na to nepriamo poukazuje osud iných slovanských kmeňov na území dnešného Nemecka.

O tom, že Slováci si udržali svoju národnú identitu, vedomie a jazyk aj neskôr, svedčia viaceré príklady z dejín Uhorska. S vývojom európskeho spoločenstva prejavovali sa aj u Slovákov stále výraznejšie snahy o obnovenie vlastnej štátnosti. Vyvrcholením týchto úsilí o politickú identitu! boli Požiadavky slovenského národa, slovenské povstanie a Vyhlásenie slovenskej samostatnosti v roku 1848, ďalej odboj proti násilnej maďarizácii v období po rakúsko-uhorskom vyrovnaní, ako aj odbojové hnutie v zahraničí počas 1.svetovej vojny a vyhlásenie dohôd v Kijeve,| Clevelande a Pittsburgu spolu s predstaviteľmi českého odboja, a konečne vyhlásenie slovenskej samostatnosti v marci r. 1939.

Dokumentom týchto snáh je aj štúdia dr. A.Grébcra (Ženeva) pod názvom *Vôľa Slovákov k samostatnosti v rokoch 1919- 1920.* Ako je známe, pražská vláda, ktorá priznávala slovenskému národu funkciu vetvy imaginárneho československého národa, nastolila na Slovensku v júni 1919 vojenskú diktatúru s cieľom dosiahnuť s pomocou francúzskych a talianskych dôstojníkov začlenenie Slovenska do nového štátu. Niektorí predstavitelia slovenskej kultúry a evenjelickej cirkvi (napr. M. Rázus) označili tento akt za pokus vytvoriť na Slovensku koloniálny systém, resp. za kultúrno -politickú genocídu, vonkajším prejavom ktorej bolo prevzatie administratívnej a vojenskej moci.

Výrazom odporu proti tejto okupácii bolo o. i. vyhlásenie Slovenskej ľudovej republiky v Košiciach 11. 12. 1918 a komunistickej (sovietskej) republiky v Prešove (16. 6. 1919), memoranda slovenských národných

predstaviteľov adresované parížskej mierovej konferencii s výzvou, aby táto garantovala vytvorenie autonómneho slovenského územia, podobne ako to zaručovala Sainl -Germainská zmluva v prípade vytvorenia Zakarpatskej Ukrajiny v rámci ČSR, Tieto stanoviská našli ohlas a podporu u poľskej vlády. Podľa vyhlásenia Slovenskej národnej rady v Krakove Slováci majú sami rozhodnúť formou plebiscitu, ako a s kým chcú žiť. V dokumente, ktorý dosiaľ nebol zverejnený, sa o. i. píše, že zo všetkých národností v Českej republike Slováci sú najväčšmi utláčaní, a to hospodársky, kultúrne, národnostne i nábožensky.

Bez udalostí rokov 1918-1920, ktoré sme tu vylíčili a ktoré mali rozhodujúci volyv na ďalší vývoj slovenskej otázky, nemožno pochopiť situáciu, ktorá nastala v rokoch 1938-1939 a ktorá viedla k vytvoreniu slovenského štátu.

Ďalším pohľadom do minulosti je obsiahla štúdia proľ. dr. Moniky Gleltlerovej z Mníchova *Slováci v Bratislave a Budapešti okolo roku 1900.* Po rakúsko - uhorskom vyrovnaní sa populačná, hospodárska a spoločenská situácia obidvoch týchto miest výrazne mení. pozitívne však iba v prípade Budapešti. Industrializácia a migrácia zasahuje aj do etnických pomerov. Celoštátne sa zvýšil podiel maďarského obyvateľstva, v Peštianskej župe však podiel Slovákov činí 51 percent, kým v stredne veľkých mestách je toto percento vyššie než vo veľkých. Nie je bez zaujímavosti, že v hlavnom meste žije na 20 tisíc Slovákov, zatiaľ čo v Bratislave sotva 12 tisíc. Väčšina prisťahovalcov v oboch mestách je nútená integrovať sa. Postupujúcu asimiláciu však nemožno vysvetliť len realitou sociálnej pyramídy či prevahou väčšinového živlu, ale zároveň rozvojom výroby, celkovým spriemyselňovaním.

Viac ako polovica (55%) budaeštianskych Slovákov pracovala v priemysle, (v Bratislave iba 47%). V obchode a bankovníctve je tento rozdiel ešte väčší v neprospech Bratislavy.

Pomerne značný je počet slovenských záujmových organizácií ako aj periodík. Tak v Bratislave pôsobilo v rokoch 1868-1913 osem spolkov, kým v Budapešti v r. 1868-1911 celkove trinásť. Zatiaľ čo v Bratislave zaznamenávame v rokoch 1904-1910 päť týždenníkov a mesačníkov, v Budapešti ich vychádzalo v r. 1861 - 1909 dokonca 24 ! - pričom náklad agrárnickeho Slovenského týždenníka dosiahol 14 tisíc výtlačkov.

Aspoň v stručnosti zaznamenajme analýzu J.M. Kirschbauma (Toronto) Za novú strednú Európu. Podľa autora budúcnosť tejto časti

nášho kontinentu spočíva predovšetkým na zásade politickej rovnoprávnosti všetkých európskych národov, na ich spolupráci v podobe rozsiahlejšieho hospodárskeho a strategického celku a konečne na politickej nezávislosti stredoeurópskeho priestoru od vplyvu susedných veľmocí.

Oldřich Kníchal

Jednosmerná história

(Ernó Rattay: Tajomstvá Trianonu, Tornádo Damenija Kft. Budapešť, 1990, strán 191, cena 185,-Ft)

Obdobie hlbokých spoločenských a politických zmien, zmeny spoločenského systému, je aj obdobím politického zmätku. V takomto čase je zvlášť dôležité, aby zodpovední činitelia politických strán **a** kultúrnych inštitúcií dbali na objektivitu svojich prejavov a publikácií.

O trianonskej mierovej zmluve ešte donedávna boli vedomosti obyčajného maďarského občana hmlisté a nepresné. Vedel o nej toľko, že potvrdila „odtrhnutie" 2/3 územia a 60% obyvateľstva Uhorského štátu. Trianonský zámok stelesňoval vo vedomí Maďarov to všeobecné zlo, z ktorého pramenia všetky problémy s národnými menšinami v Strednej Európe.

Dnes, po štyridsaťročnom zatajovaní, má ten istý obyčajný občan Maďarska - pravda, iba ak ho ešte neunavila politika - možnosť preštudovať poriadnu kopu kníh a štúdií, zaoberajúcich sa touto problematikou. Žiaľ, tieto práce, aj keď sú podložené obšírnou dokumentáciou o príčinách procesu, ktorý vyústil v prvej svetovej vojne a potom v parížskych mierových zmluvách, veľa nepovedia, ani necitujú všetky dokumenty.

Ernô Raľľay patrí medzi prvých maďarských historikov, ktorým boli sprístupnené doteraz prísne tajné francúzske diplomatické archívy. Túto mimoriadnu možnosť by každý skutočný historik využil ku komplexnému preštudovaniu celej diplomatickej korešpondencie, samozrejme aj tých listov a telegramov, ktoré neslúžia bezprostredne k potvrdeniu vopred stanovenej tézy. Ako využil túto šancu pán Raíi'ay, to sa z jeho knihy žiaľ

nedozvieme. Jeho výber dokumentov totiž jednoznačne sleduje jediný zámer: dokázať nespravodlivosť mierovej zmluvy voči Uhorsku.

„Všetky národy Karpatskej kotliny musia dobre poznať vtedajšie udalosti, ľudí, ciele, neúspechy a úspechy - my, Maaďari však obvzlášť podrobne." - píše v úvode. Keby táto myšlienka určila smer jeho úsilia, táto práca by sa mohla stať príručkou každého záujemcu. Množstvom citovaných prameňov by si mohla zaslúžiť aj uznanie historikov. Pritom ani maďarská historiografia, ani maďarskí kritici ju neprivítali s prílišným nadšením. Príčina tejto skutočnosti sa skrýva pravdepodobne v tendenčnosti diela.

Ťažiskom práce je rozbor vývinu na území Sedmohradska. Ostatné oblasti - Slovensko, Vojvodina a Burgenland - akosi zostávajú stranou. Tento fakt svedčí buď o autorovom nezáujme, alebo skôr o nedostatku času na dôkladné preštudovanie materiálov. Tým skôr, že pri citovaní dokumentov týkajúcich sa Sedmohradska autor vždy presne uvádza pôvod dokumentu, dátum a miesto vydania, zatiaľ čo v iných prípadoch, keď sa zaoberá napríklad udalosťami na Slovensku, uvádza prameň bez presného názvu, dáta, miesta vydania a neuvádza ani vydavateľa.

Pri rozbore situácie v období ukončenia vojny cítiť akúsi dvojitosť. Na jednej strane autor uvádza národnostnú politiku maďarských vlád ako príčinu nespokojnosti jednotlivých národností Uhorské, pritom však ich požiadavky, ktoré smerujú k autonómii, považuje za prehnané, nepremyslené. Je síce pravda, že rozbitie Rakúsko-Uhorska slúžilo predovšetkým záujmom veľmocí, ktoré sa obávali posilnenia monarchie ako stredoeurópskej veľmoci, pritom však nemôžeme ignorovať už od devätnásteho storočia silnejúce snahy malých stredoeurópskych národov o samostatnosť a o vytvorenie vlastného štátu. Táto téma síce v celej svojej zložitosti nepatrí k otázke Trianonu, predsa by však bolo žiadúce, aby čitateľ získal o predchádzajúcich udalostiach aspoň základné informácie, keďže bez toho nemôže pochopiť postoj okolitých národov k mierovej zmluve.

E. Raffay sa obšírne zaoberá osudom maďarskej mierovej delegácie, cituje súvekú tleč, ktorá podrobne popísala aj šatník vedúceho delegácie, grófa Apponyiho, pritom však nás ani neoboznámi s postojmi ostatných delegácií. Cituje Apponyiho prejav, ktorý podľa korešpondenta Pesti Hirlap, prinajmenšom zaujal všetkých prítomných. To však súvisí predovšetkým s osobnými vlastnosťami Apponyiho, ktorý si svoj prejav

sám preložil do francúzštiny, angličtiny a taliančiny. Jeho vystúpenie zapôsobilo ako „dosiaľ v žiadnom parlamente, neslýchané". Lenže akJ argument je to málo.

Autor aj na ďalších stranách zostáva na báze žurnalistiky. Uvádza články, ktoré vyzdvihujú nesúhlas maďarského národa s podpísaním mierovej zmluvy. Ako píše, okrem demonštrácií utečencov, protestov rôznych iredcntských organizácií a predstaviteľov „okupovaných stolíc" aj Národné zhromaždenie protestovalo proti „násilnému mieru".

Kladne môžeme hodnotiť fakt, že pán Raffay - i keď so zámerom, aby dokázal, ako porušili niektoré články zmluvy v okolitých štátoch - cituje tie časti dokumentu, ktoré sa týkajú národnostných práv. Jeho komentár pritom ani nespomenie národné menšiny, ktoré aj po Trianone zostali na území Maďarska. Ani skutočnosť, že citované paragrafy (54 - 60) zmluvy v Maďarsku nikdy neboli dodržané. V týchto paragrafoch garantovaní práva národných menšín nikdy neboli rešpektované. A pán Raffay ich cituje v snahe dokázať prednosti maďarskej národnostnej politiky voči ostatným nástupníckym krajinám.

„Maďarsko na začiatku 20 - tých rokov stálo v strede Európy dokonale ožobráčené a izolované." - píše autor v závere. Ďalej načrtáva politický vývoj medzi dvoma vojnami, zmieni sa o prvej a druhej viedenskej arbitráži, ako v podstate o spravodlivom kroku k riešeniu otázky hraníc na etnickom princípe. Jeho posledne slová: „So susedmi skôr - neskôr trebaj riešiť existujúce sporné otázky" sú navonok správne, avšak táto kniha i tomuto riešeniu zrejme nenapomáha.

Anton Panlík

Svedectvo slovenského vlastenca

Štefan Blaško: Sobranecký exulant. Zážitky a spomienky.
Predslov J.M.Rydlo. Na vydanie pripravila G.Čerhelyová.
Rím 1989.

Komunistická strana Československa sa už dávno pred svojím žalostne víťazným pučom vo februári 1948 chystala k totálnemu útoku proti demokracii **v** cekej krajine. Ideológia tejto kremeľskej piatej kolóny bola vždy cudzia národným záujmom **a** preto každý skutočný vlastenec sa zákonite musel dostať do konfliktu s boľševickým primitivizmom a brutalitou. Desaťtisíce Čechov a Slovákov taklo skončili vo väzeniach a koncentračných táboroch a ďalšie desaťtisíce boli nútené hľadať útočisko pred fyzickým a duchovným terorom **a** opustiť rodnú hrudu. K týmto patrí aj Š.Blaško, učiteľ a v r. 1946-48 poslanec Národného zhromaždenia za Demokratickú stranu, svojím rodom a pôsobením úzko spätý s najvýchodnejším okresom republiky. On i ostatní jeho spoluobčania, predovšetkým obyvatelia dedín, mali hneď po vojne možnosť zblízka poznať, ako si počína susedná sovietska moc, ktorá násilne zabrala územie bývalej Podkarpatskej Rusi.

Iba dva mesiace pred osudným februárovým zvratom Š.Blaško ako jediný na parlamentnej pôda statočne vystúpil proti nezákonným praktikám tzv. štátnej bezpečnosti, už vtedy plne poddriadenej komunistickému ministrovi vnútra. Čoskoro bol donútený zachraňovať si už len holý život. Nieje tajomstvom, že bezprostredne po puči tajná polícia utýrala k smrti, alebo dohnala k samovražde viacerých lunkcinárov nekomunistických strán.

Š.Blaško sa uchýlil najprv do Anglicka a odtiaľ odišiel do Spojených štátov, kde vystriedal niekoľko zamestnaní, vrátane učiteľovania na slovenskej škole, a kde vznikli aj tieto jeho spomienky. Ich autor sa aj v dalekej cudzine naďalej osvedčoval ako verný národovec, obetavo a nezištne pracoval v krajanskom hnutí a získal si uznanie svojich amerických spoluobčanov, dokonca aj na oficiálnych miestach.

Zaznamenáva aj svoje kontakty s významným slovenským politikom Karolom Sidorom, spisovateľom a bývalým správcom Matice slovenskej! J.C.Hronským a s ďalšími matičiarmi. Osobitne zaujme skutočnosť, že Š.Blaško počas svojho pobytu na Západe, ale aj v rokoch maďarskej] okupácie južného Slovenska, bol blízkym spolupracovníkom vtedajšieho predstaviteľa Slovákov na tomto území dr. Emanuela T.Bohma G^{en}<l článok na túto tému sme priniesli v minulom čísle - pozn.red.).

Po dlhých rokoch nedobrovoľného vyhnanstva sa S. Blaško v sedemdesiatych rokoch pokúsil navštíviť svoju vlasť. Tento jeho pokus však stroskotal na byrokratickej svojvôli komunistických nornializátorov. I

Vierohodnosť spomienok ktoré sú ostatne prínosom do skromného fondu našej memoárovej literatúry, zvyšuje skutočnosť, že autor sa často a I do značnej miery opiera o osobné dokumenty a korešpondenciu, aj keď občas hádam až príliš zachádza do detailov. Zo strany redaktorky publikácia by si bola zaslúžila viaceré úpravy štylistického a jazykového! rázu.

Oldřich KnídwM

Obeť bezohľadného odnárodňovania

J.M. Rydlo: Slowaken in den sozialistischen Staaten Europas (Slováci v socialistických štátoch Európy), Mníchov 1985, 81 str. (odtlačok z revue Slowakei).

Práca známeho slovakistu žijúceho **vo** Švajčiarsku podáva stručný prehľad **o** situácii slovenských menšín v Maďarsku, Juhoslávii, Rumunsku, Bulharsku. Sovietskom zväze a Poľsku.

V kapitole o Slovákoch v Maďarsku zaujme našu pozornosť o.i. zoznam 92 osád obývaných slovenským živlom. Žiaľ, slovenskosť niektorých z nich je už dnes, vzhľadom k postupujúcej asimilácii, problematická. Ide napríklad o tieto obce: Bér (Novohradská župa), Dág (Komáromská župa), Bénye a Perbál (Pc.štianska župa), Omassa a Sátoraljaújhely (Boršodská župa) alebo (iyula (Békéšska župa).

Stupňujúca sa maďarizácia, ktorá nadobudla enormný rozsah najmä v období Horthyho režimu, viedla na konci tridsiatych rokov k obnoveniu maďarskej hegemónie v Dunajskej kotline, pričom atmosféra odnárodňovania poznamenala život celej generácie slovenského obyvateľstva. Osudy Slovákov výrazne ovplyvnil aj vývoj v rokoch 1938 - 1945, ktorému predchádzalo vyhlásenie Izv. Viedenskej arbitráže. V zmysle tejto dohody Maďarsku pripadlo viac ako 800 obcí s 900 tisíc obyvateľmi, vrátane 290 tisíc Slovákov.

Národné utrpenie Slovákov sa nemalo skončiť ani po roku 1945. Keďže požiadavku odsunu maďarského obyvateľstva z ČSR,zakotvenú v Košickom vládnom programe, sa čs. vláde nepodarilo presadiť na konferenciách v Postupimi a Paríži, Praha a Budapešť sa dohodli na „vzájomnej výmene obyvateľstva". Toto rozhodnutie, v dôsledku ktorého opustilo Slovensko 68 tisíc a Maďarsko 73 tisíc osôb, však nevyriešilo nič, naopak, oslabilo slovenskú menšinu v Maďarsku a urýchlilo jej asimiláciu, takže dnes je takmer nemožné stanoviť spoľahlivo počet príslušníkov tohoto etnika. Na to poukazujú aj značne sa rozchádzajúce údaje, pričom doterajšie kritériá pri posudzovaní národnostnej príslušnosti je možné označiť v nejednom ohľade za falošné.

Ak berieme do úvahy najprv školstvo, ktoré v uplynulých desaťročiach

prekonávalo rozporuplný vývoj, potom sa národnostný život Slovákov prejavuje predovšetkým v oblasti kultúry. Avšak len zhruba v poslednom desaťročí (t.j. v rokoch 1975- 1985) je tu badateľná zvýšená aktivita ako] dôsledok nového oficiálneho prístupu k etnickým menšinám. Zároveň skúsenosti uplynulého obdobia ukazujú, že Slováci v Maďarsku nemajú vi praxi rovnaké politické a kultúrne práva ako napríklad Maďari v Československu. Súčasný proces odnárodňovania je veľmi silný a z neho vyplývajúca asimilácia slovenského obyvateľstva, ako konštatuje J.M.l Rydlo, je jednou z najdrastickejších a najbehozľadnejších pokiaľ ide o slovenské menšiny v zahraničí.

Oldřich Kníchal

prekonávalo rozporuplný vývoj, potom sa národnostný život Slovákov, prejavuje predovšetkým v oblasti kultúry. Avšak len zhruba v poslednom desaťročí (t.j. v rokoch 1975- 1985) je tu badateľná zvýšená aktivita akol dôsledok nového oficiálneho prístupu k etnickým menšinám. Zároveň skúsenosti uplynulého obdobia ukazujú, že Slováci v Maďarsku nemajú vi praxi rovnaké politické a kultúrne práva ako napríklad Maďari v Československu. Súčasný proces odnárodňovania je veľmi silný a z neho vyplývajúca asimilácia slovenského obyvateľstva, ako konštatuje J.M. Rydlo, je jednou z najdrastickejších a najbehozľadnejších pokiaľ ide o slovenské menšiny v zahraničí.

Oldřich Kníchal

Juhoslovanský kaleidoskop

Aj prvé číslo časopisu Glas z roku 1990 prináša pestrý výber z tvorivej] dielne tunajších chorvátskych, srbských a slovinských autorov, čo sa najvýraznejšie prejavuje predovšetkým v poézii. Tradičná rubrika Esej sal zameriava na historické témy, napríklad v súvislosti s reformami srbského školstva v Maďarsku, alebo v retrospektíve maďarsko -juhoslovanských literárnych vzťahov s ohľadom na osobnosť Augusta Šenou, dielo ktorého, ako sa na tomto mieste dozvedáme, dosiaľ nebole sprístupnené maďarským čitateľom. Kritickým pohľadom do súčasnej tvorby je recenzia básnickej zbierky J. Tišlerovej V modrosli neba. Rovnako tradičná rubrika Z maďarskej literatúry prekonáva svojím rozsahom pôvodnú beletristickú tvorbu. Jej náplň tvorí tentoraz okrem básní S. Csoóriho a 1. Koncza predovšetkým groteska I.Ôrkénya.

Literárny a kultúrny časopis Glas vydáva Združenie chorvátskych, srbských a slovinských spisovateľov v Maďarsku, cena jedného čísla je 20 forintov.

(ok)

Václav Havel
Pravdou proti strachu

Salzburg (ČSTK) - Prezident ČSFR Václav Havel priletel 26. júla 1990 spolu s prezidentom SRN Richardom von Weizäckerom z bavorského Bayreuthu na súkromnú návštevu Salzburgu, aby sa tu zúčastnili na slávnostnom otvorení tradičného salzburského festivalu, ktorý tento rok oslávi 70. výročie svojho vzniku.

Po krátkom uvítaní na letisku s krajinským hajtmanom Hansom Katschthalerom odišli obaja prezidenti do centra mesta, kde sa o 11. h uskutočnilo slávnostné otvorenie, na ktorom V. Havel predniesol prejav. V prejave pripomínajúcom formou i obsahom literárnu esej, sa zamyslel nad fenoménom strachu, ktorý ovláda strodoeurópske národy, strachu z minulosti i z budúcnosti. Zdôraznil, že lož nikdy nemôže nikoho zachrániť od lži a že jedine pravda nás môže zbaviť strachu.

Okrem iného povedal: „V nijakom výpočte rôznych špecifík stredoeurópskej kultúry nechýba jedno osobitne dôležité špecifikum: zosilnená vnímavosť pre ohrozenie a zosilnený zmysel pre fenomén strachu. Je to viac než pochopiteľné: v priestore, kde sa tak zložité zauzľovali dejiny, v priestore kultúrno, etnicky, sociálne i politicky tak zložité štruktúrovanom, v priestore, kde zvyčajne vznikajú i končia najrôznejšie európske katastrofy, musia byť zákonite vo zvýšenej miere zakúšané a reflektované práve tieto dimenzie ľudského bytia. Sebazdôrazňovaním trvalé bojujú za svoju identitu, okrem iného tým, že trvalé reflektujú vlastnú špecifickosť a citlivo vnímajú ohrozenie, ktorým je pre ne odlišnosť druhých.

Václav Havel vyhlásil, že s fenoménom strachu sa možno stretnúť nielen v Česko - Slovensku, ale aj v ostatných krajinách strednej a Schodnej Európy, ktoré sa zbavili totalitného systému. Ľudia si v týchto

krajinách veľmi ťažko vybojovali vytúženú slobodu, avšak v okamihu, keď! ju získali, akoby ňou boli trocha zaskočení.

Strach z dejín u nás nebýva len sttrachom z budúcnosti, ale aj strachom i z minulosti, povedal ďalej Václav Havel. Dodal, že je to navzájom podmienené: kto sa bojí toho, čo bude, bojí sa obvykle pozrieť aj do tváre tomu, čo bolo. A kto sa bojí vlastnej minulosti, musí sa nevyhnutne báli toho, čo bude.

Domnienka, že možno beztrestne prekľučkovat históriou a prepísat si vlastný životopis, patrí k tradičným stredoeurópskym omylom. Ak sa pokúša o to niekto, škodí sebe i svojim spoluobčanom. Pretože niet plnej slobody tam, kde nieje daný priechod plnej pravde.

Tak či onak sme sa tu prehrešili všetci. Nemôže nám však byť odpustené, pokiaľ svoje prehrešky nepriznáme.

Ďalej Václav Havel poznamenal: Mám veľa dôvodov k tvrdeniu, že pravda človeka zbavuje strachu. Veď mnohí z nás, ktorí sme sa pokúšali v nedávnych rokoch hovoriť v našej časti Európy napriek všetkému nahlas pravdu, si zachovali vnútorný nadhľad, toleranciu, schopnosť rozumie™ blížnemu a odpúšťať mu, pocit miery a veselú myseľ len preto, že to robili. Inak by si možno zúfali. Náš špecificky stredoeurópsky strach viedol už k mnohému nešťastiu. Išlo by preukázať, že bezpočet lokálnych konfliktov, ale aj niektoré konflikty globálne, majú svoj prapôvod v ňom. Strach zo slobody môže byť presne tým, čo nás nakoniec naučí svoju slobodu naozaj kvalitne napĺňať. A strach z budúcnosti môže byť presne tým, čo nás donúti urobiť všetko pre to, aby bola budúcnosť lepšia.

Napokon vždy som si myslel, že pocit životnej prázdnoty a straty životného zmyslu je v podstate len výzvou na hľadanie nového obsahu a zmyslu vlastnej existencie a práce. Alebo to snáď nebývajú práve okamihy najhlbších pochybností, keď sa rodia nové istoty? Kto vie, či beznádej nie je tou najkvalitnejšou životnou pôdou skutočnej ľudskej nádeje a či bez zážitku absurdity sveta by vôbec bolo možné v ňom tušiť hľadat a nachádzať zmysel! Navzdory tomu, že som tak neštátnicky hovoril o chvíľach svojej beznádeje, končím teda veľmi konštruktívne.

Končím výzvou ku všetkým nám, Strcdoeurópanom, aby sme sa pokúsili čeliť svojim tradičným strachom tým, že budeme sústavne I odstraňovať všetky možné dôvody k nim. A že sa pokúsime rýchle a spoločne budovať v strednej Európe taký systém vzájomných politických, hospodárskych a kultúrnych väzieb, ktorý postupne a s konečnou!

platnosťou odstránia všetky potenciálne ohrozenia skryté v našej spoločnej budúcnosti a tým aj všetky dôvody k našim možným strachom.

Pokúsme sa v tomto tak veľmi ťažko skúšanom priestore /baviť sa konečne nielen svojho strachu z klamstva, ale aj svojho strachu z pravdy. Pozrime sa konečne zpriama, pokojne a uprene do tváre sami sebe, svojej minulosti, súčasnosti i budúcnosti. Z ich dvojzmyselnosti vybŕdnemc iba vtedy, ak ju pochopíme.

Skúsme vyťažiť zo dna našich pochybností, nášho slrachu a nášho zúfalstva zrnká nového európskeho sebavedomia tých, čo sa neboja hľadieť za horizont svojho osobného alebo skupinového záujmu i za horizont tejto chvíle.

(Prevzaté zo Slovenského denníku, 27. júla 1990)

Cieľ každého národa: vlastný štát

V štyridsiatych rokoch, keď vďaka mladým Štúrovcom rozplamcnil sa na Slovensku nový život, začalo sa častejšie hovoriť o slovenskej štátnosti. Štúrovci sa národne prebudili najmä pod vplyvom Hollého Svätopluka, v ktorom básnik ako by prorockým videním nakreslil slávnu minulosť slovenskú, silu prvého slovenského štátu, moc veľkého slovenského panovníka a najmä vojenské cnosti našich starých predkov. Táto báseň znamenala viac než politický program. Mladí Štúrovci, zahľadiac sa do tejto dávnej slovenskej minulosti, začali ihneď snívat o rovnakej krásnej budúcnosti. Išli na Devín a tam reciiujúc vlastenecké básne, spievajúc vlastenecké piesne, kuli plány do budúcnosti.

Čo chceli títo mladí ľudia urobiť?

Predovšetkým prebudiť ľud k národnému životu. Preto si vybrali povolaania, ktoré boli priamo a pevne pripútané k širokým masám ľudu, ako napr. kňazi a učitelia.

Tento nový život prekvapil mnohých. Učičíkaní, že Slováci už nikdy nebudú žiadať politické práva, tu razom sa prebudili v napríjemncj skutočnosti: vychádzali slovenské časopisy, knižná produkcia sa vzmáhala, po dedinách sa konali poučné prednášky. Slovenská inteligencia sa pripútala k ľudu, išla s ním, ba ešte i na sneme sa revolučným hlasom ozval za národné práva ich mladý vodca Ľudovít Štúr.

Tu z istého maďarského poslanca vyhŕklo: Nuž ak toto sa stane skutkom, čo Slováci chcú, Karpaty prestanú byť hranicou Uhorska.

Roku 1848 Štúr prvý raz vyhlásil naše odtrhnutie od Maďarov a proklamoval slovenskú samostatnosť.

Dielo sa nepodarilo. Ale neostalo bez hlbokej ozveny v našom slovenskom živote. Slováci prvý raz išli za slovenskú vec aj pod šibenice. Prvý raz od zániku Veľkej Moravy išli so zbraňou v ruke bojovať za slovenskú národnú myšlienku. A tým dali skvelý príklad aj budúcim generáciám.

Pred prvou svetovou vojnou najprebudenejšia česť slovenského národa i - americkí Slováci agitovali za myšlienku samostatného Slovenska. Vidiac pomalé hynutie národa, zatváranie ľudových škôl, masovú maďarizáciu,

prišli k náhľadu, že je lu len jedna cesta, jediná možnosť záchrany, viesť a vychovávať národ v duchu najvyššej požiadavky: požadovať vlastnú štátnosť. Keď sledujeme politické zápasy Slovákov, nemôžme si nevšimnúť určitých paralel a to ako v pohľade na našich susedov, tak i na naše národné prostredie.

Naši susedia mali často s nami vlastné plány. Slovensko bolo pre nich priestorom hospodárskej a kultúrnej expanzie a Slováci potenciálom na vylepšenie vlastnej štatistiky. Naše politické ašpirácie a snaženia nebrali vážne, ba spočiatku zdali byť smiešne a naivné.

Maďari v novinách posmešne písali: Nuž nechceli by ste mať, tak náhodou, samostatný slovenský štát? Nechceli by ste mať slovenský snem, slovenského panovníka, slovenské vojsko atď.? Mysleli si, že vodcovia slovenského národa odpovedia, ale kdeže, ani nápad, to my nechceme. Vajanský však v roku 1910 v Národných novinách odpovedal: „Nuž a prečo nie. Či my nie sme takým národom ako iní"?

Tieto posmešky sa opakovali i v Československej republike. Slováci nežiadali nič iné, len to, čo im Česi sľúbili a na čom sa v rokoch svetovej vojny dohodli.

Žiadali, aby nedemontovali a do Čiech nepremiestnovali priemyselné podniky.

Žiadali, aby aspoň miesta poštárov, železničiarov, cestárov, školníkov zriadencov a robotníkov neobsadzovali sa Čechmi, lebo aj my, Slováci, sme mali dosť ľudí na tieto posty.

Žiadali, aby pre príliv Čechov na Slovensko nemuseli naši odch/idzať za chlebom do sveta, (na Slovensko prišlo dvestotisíc Čechov a zo Slovenska muselo vyemigrovať štvrť milióna Slovákov.)

Žiadali, aby postupne umožnili vzdelaným Slovákom uplatniť sa i v centrálnych úradoch ... atď.

Česi si z týchto slovenských požiadaviek robili posmešky: Slováci by chceli mať toľko moci v štáte, že napokon by sme si my od nich museli žiadať autonómiu.

Neskôr, keď myšlienka slovenskej samostatnosti našim susedom naháňala strach, siahali k represáliám. Ak bol niekto v starom Uhorsku vychovávaný v národnom slovenskom duchu, už ho pokladali za napriateľa štátu a dokazovali že vzdelanie v slovenskej reči je menej než v reči maďarskej. To že sa oni pokladali za Maďarov, to bolo prirodzené, ale ak Slováci povedali, že oni sú členmi slovenského národa, to im bolo tak

naprirodzenč, ako je neprirodzený zločin. A dali to i do zákona: Slováci nie sú členmi slovenského národa, ale akéhosi jednotného národa maďarského.

Národne oslobodenie po prvej svetovej vojne sme si predstavovali tak, že tieto neprirodzené veci pominú.

A predsa sa to nestalo. I potom do zákona dali, že nie sme Slovákmi, ale členmi nového politického národa, národa československého. Našou rečou už nebola slovenčina, ale akási nová neexistujúca československá. Divné nám len bolo, že v jednej polovici republliky bolo všetko české a v druhej československé.

Keď sme hovorili, že nám patria tie isté prirodzené práva ako Cechom a domáhali sa rozhodovania o slovenských veciach, znova sme sa stali protištátnymi, zradcami, separatistami, nacionalistami.

Česi nevedeli pochopiť a nepochopili doteraz: Slováci chceli preč od Maďarov, no nie pod Čechov, ale k Cechom.

A kam sme sa dostali?

Všetci českí predstavitelia - Palacký, Masaryk, Beneš reklamovali pre svoj národ vlastný štát. No nám toto právo priznať nechceli. Vymysleli radšej pre nás jednu formulku ktorej sa potom kŕčovite pridržiavali: československý národ. Pojem československého národa bol formulkou, ktorá znamenala smrť slovenského národa.

Je veľkým omylom, ak si niekto myslí, že sa o slovenskej samostatnosti nikdy neuvažovalo a nehovorilo, že to vymyslel Hlinka a ľudáci.

Národ ako mravná duchovná jednotka nie je vecou, s ktorou možno ľubovoľne nakladať. Národ je nositeľom práv a nie objektom, s ktorým možno ľubovolne nakladať. Samourčovacie právo národov je právo slobodne rozhodovať o svojom živote. Toto právo patrí všetkým národom, bez ohľadu na to či sú veľké lebo malé, silné, lebo slabé, bez ohľadu na spoločnú minulosť s inými a bez ohľadu na mocenské záujmy iných národov.

Vrcholnou túžbou každého kultúrne vyspelého národa je mať vlastný národný štát. Národ, ktorý tento stupeň vývoja nedosiahne, zákonite zahynie.

Viem, že nám budú vyčítať, že útočíme na Čechov. Božechráň, nerád by som, aby mal niekto tento dojem. Lenže ako to urobiť, keď tlač, rozhlas

a televízia doma (o Slobodnej Európe ani nehovorím) sa priam rozplývajú v chválach na tatíčka Masaryka a jeho demokratickú republiku ktorú vraj obdivoval a závidel nám celý svet. A Hlinka s jeho autonomistickým hnutím túto republiku podľa komentátora pražského rozhlasu „zrazoval a rozbíjel".

Chcel by som uviesť aspoň niekoľko faktov, aby títo demagógovia si nemysleli, že im tieto nezmysly a klamstvá niekto verí.

Autonomistické hnutie nevyvolal Hlinka, ako to chcú národu ešte i dnes nahovoriť. Keby Česi boli dodržali dohody, nebolo by malo toto hnutie živnú pôdu. Autonomistické hnutie vyvolala pažravosť, hlad a chcenie všetko zhltnúť, všetko ovládnuť. Vyvolal ho slovenský prirodzený odpor a pud sebazáchovy.

Keby nebolo bývalo teórie o jednotnom národe československom, nebolo by sa bývalo mohlo stať, že na vedúcich miestach Československej republiky medzi 10.000 úradníkmi bolo len 150 Slovákov. Po dvadsiatich rokoch trvania ČSR, po tolkých rečiach o československej vzájomnosti a národnej jednote Čechov a Slovákov v centrálnych úradoch boli len dve percentá slovenských úradníkov a to v hodnostiach pomerne najnižších, takže títo úradníci dostali na platoch asi jedno percento.

Aby som to ľudovo a každému zrozumiteľne povedal: z každej 100 Kčs, ktorá sc v československých ministerstvách vyplatila v platoch, Slováci dostali 1.20 Kčs a ľudia zpoza Moravy 98.80 Kčs.

Prezident Masaryk sa zaoberal, ako vieme, filozofiou a nie štatistikou. S odstupom času sa to javí tak trocha ako nedostatok. Udalosti sa dajú všelijako interpretovať, ba i prekrúcať, vyhovoriť, ale číslice sa uhovoriť nedajú. Oni sú ako olej, vyplávajú na povrch prázdnych rečí, nielen rozhlasových ale všetkých, i prezidentských.

Stojí za porovnanie: Za Slovenského štátu dal sa len v štátnych úradoch chlieb skoro dvadsaaťdvatisíc Slovákom. To znamená možnosť života dvadsaťdvatisíc slovenským rodinám.

Slováci sa nemusia báť porovnania Slovenskej republiky, pokiaľ ide o osudy slovenské s osudmi niektorých iných krajín v druhej svetovej vojne alebo s položením Slovákov v ktorejkoľvek Československej republike, Slovenská republika vyjde z tohoto porovnania veľmi dobre. Podľa objektívnych údajov rečí našich rodičov a očitých svedkov, napr. cudzích diplomatov, Slovensko bolo oázou pokoja a krajinou pomerného blahobytu uprostred vojnou rozbúrenej Európy. Krajinou kde sa tvorilo a

budovalo, keď sa inde rúcalo. Slovenský človek na Slovensku našiel chlieb, ktorý tu vari nikdy v histórii nemal. Slovák sa dostal k postaveniu, k akému sa nikdy v minulosti nedostal. Na Slovensku za šesť rokov samostatného štátu nebol nikto popravený, ani pre zločin ani pre politiku. Takýto štát, v ktorom za vojny by nebol nikto popravený bol v celej Európe okrem Slovenska len jeden, neutrálne Švédsko.

Slováci za Slovenskej republiky mali svojho prezidenta, mali svoju vládu, svoj snem, svoje školy, svoje úradníctvo, svoju armádu a políciu (žandárstvo) a svoje zahraničné zastupiteľstvo. Slovensko bolo na mape Európy a Slováci boli rovnocenným partnerom v rodine európskych národov. Vtedy nikto nemohol klamať svet, že slovenský národ neexistuje.

Slovenský štát vznikol z inštinktu sebazáchovy a z vlastnej vôle národa a nie pod tlakom cudzej mocnosti. Nebyť toho štátu, boli by Slováci roztrhaní na kusy medzi našich pažravých susedov. A to by bol býval začiatok nášho neodvratného zániku.

Niekto by mohol povedať,veď máme štát československý a ten je aj štátom Slovákov. Odpovedám: áno, mal by byť ale nikdy nebol a nie je. Československo bolo vždy len štátom Čechov. Oni a jedine oni rozhodovali o otázkach štátnej administratívy, o hospodárskej politike, o kultúrnej politike, o štátnych financiách atď.

Táto prax musí konečne skončiť!

Slovenské zvesti (Tlačový orgán Združenia Slovákov vo Švajčiarsku)

Sme! Aj budeme?

Koncom roku 1988 vyšlo prvé číslo časopisu Sme. Z tiráže sa dozvedáme, že je to literárny a kultňmospoločenský časopis Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku,ktorý vychádza šltyrikrát ročne.

Nový časopis je vždy významnou udalosťou, avšak v situácii slovenskej národnostnej menšiny a jej literatúry ide o fakt existenčnej dôležitosti.Po slovensky písanú literatúru v Maďarsku evidujeme vlastne iba niečo viac ako jedno desaťročie. Táto, akoby náhla aktivizácia slovenských spisovateľov upozornila nielen na prítomnosť slovenskej národnostnej menšiny, ale aj na jej až ťažko pochopiteľný národnostný život.

V období vyjdenia prvého literárneho zborníka slovenských autorov Výhonky len málokto predpokladal, že by sa ich literatúra mohla aj ďalej vyvíjať. Po prvom zborníku však ďalšie artefakty - antológie aj samostatné knižky básnikov a prozaikov - dokazujú, že je životaschopná a rozvojaschopná. Ak leda dnes pribudol k skromným publikačným možnostiam aj národnostný časopis s literárnym zameraním (ostatné národnosti v Maďarsku ho nemajú), dá sa predpokladať, že bude slúžiť nielen na prospech literatúry, ale predovšetkým na dvíhanie národnostného života vôbec. Pravda, nemôžeme si nahovárať, že jeden časopis vyrieši všetko. Problémov, ktorými žije národnostná literatúra v Maďarsku, je priveľa. Pohovorili sme si o nich s redaktormi časopisu: Alexandrom Kormošom (šéfredaktorom), Gregorom Papučkom, Michalom Hrivnákom, Imrichom Fuhloin a Štefanom Kraslánom.

Resutík: Zastavme sa trochu pri jednotlivých míľnikoch na ceste posledných desaťročí národného a kultúrneho života slovenskej menšiny v Maďarsku. Pohovorme si o tom, čo určovalo a ovplyvňovalo existenciu duchovného života slovenského etnika. Teda: Čo predchádzalo vašej dnešnej aktivite? Čo ju podmienilo?

Kormoš: Predovšetkým treba spomenúť našu prvú literárnu antológiu Výhonky. V tom čase boli totiž rôzne názory na našu začínajúcu literatúru. Okrem iného existoval aj názor, že keby táto naša iniciatíva nemala pokračovanie nemôže to byť ešte literatúra. Preto jestvujúci, vtedy píšuci autori urobili všetko, aby Výhonky nezostali len osamelou bielou lastovičkou, ale aby prvotné snahy mali vážne pokračovanie - nielen

pokiaľ ide o vlastnú tvorbu, ale aj 0 sústavné vydávanie nových literárnych publikácií. A pochopiteľne, nemohli sme sa zaobísť bez výchovy autorského dorastu.

Hneď tu sme však narazili na obrovské ťažkosti, ktoré pochádzajú *i* jediného zdroja - nemáme slovenské školy. Nielenže ich je nedostatok, ale môžeme priamo povedať, že ich vôbec nemáme, lebo ani tie jestvujúce nie sú skutočne slovenské. Máme tzv. slovenské školy, kde sa vyučujú predmety dvojjazyčne, teda prírodovedné predmety po maďarsky a humánne po slovensky. Vyše 90 % najmä našich základných škôl však vyučuje slovenský jazyk iba ako jeden z predmetov a aj to fakultatívne. Z toho, čo som naznačil, vyplýva, že ani nemáme vlastné čitateľské zázemie.

Resutík: Ako viem, táto situácia v školstve maďarských Slovákov pretrváva už. desaťročia. Vzhľadom na to je takmer nepochopiteľné, ako vôbec mohla vzniknúť literatúra.

Papuček: Podľa mňa, ak niektorá národnostná menšina nemá svoju akú - takú literatúru, tak je to iba preto, že nemá vyhovujúce podmienky. Ak však predsa vznikne literatúra na určitej úrovni, nejaké podmienky predsa len musia byť. V roku 1949 bolo v Maďarsku založených šesť slovenských základných škôl, jedna stredná škola v Budapešti (učiteľský ústav) a jedno gymnázium v Bčkéšskej Čabe. To bolo všetko na vtedy zaregistrovaných stodesať slovenských dedín (možno však hovoriť aj o mestách, napr. o Sarvaši, Békčšskej Čabe a iných).

Myslím si, ba som presvedčený o tom, že len týmto niekoľkým školám môžeme ďakovať za prípravu určitej úzkej vrstvy inteligencie, ktorá o desať, pätnásť či dvadsať rokov začala tvoriť a zorganizovala sa v literárnej sekcii.

Hrivnák: Nazdávam sa, že veľkú zásluhu na povznesení literárneho života Slovákov v Maďarsku má celková politická situácia z konca sedemdesiatych rokov a v osemdesiatych rokoch. Konkrétne: V Maďarsku predtým neboli inštitúcie, ktoré by sa zaoberali touto problematikou. Len jednotlivci povzbudzovali potcnciállnych autorov slovenskej národnosti, aby písali. Jednoducho chýbali podmienky. Myslím tu na fakt, že okrem týždenníka Cudové noviny tu nebolo nijaké fórum, kde by Slováci mohli uverejňovať svoju literárnu tvorbu. Až v roku 1976 vznikla vo Vydavateľstve učebníc národnostná redakcia, začali vychádzať aj slovenské knihy a v rámci toho sa upriamila pozornosť aj na literárnu činnosť. Viacerí si uvedomili nové možnosti sebarealizácie a zaačali písať.

Oarmo mal predtým niekto literárne ambície, darmo bol nadaný, ak aj písal, nepísal po slovensky. Je na to viac príkladov. Máme literátov, z ktorých sa stali maďarskí spisovatelia. Nazdávam sa, že nie predovšetkým preto, lebo neboli dosť uvedomelí - možno aj preto, ale nielen preto. Nie som si istý, či by sa napríklad Dérer, keby sme pred takými päťdesiatimi rokmi boli mali možnosti publikovať svoje príspevky v slovenskom jazyku, nebol pokúsil napísať niečo aj po slovensky. On síce do slovenskej školy nechodil, spisovnú slovenčinu nepoznal, no predsa, ktovie, či by nenapísal niečo aj vo svojom materinskom jazyku - slovenčine.

Fuhl: Pre nás, mladších autorov, bola mimoriadne dôležitá okolnosť, že sme publikačné možnosti mali a že sme mali aj spisovateľov, ktorí našu tvorbu podporovali. Žijeme teda už v úplne inom prostredí, v inej situácii ako oni. Mali sme však vlastne aj doteraz máme celkom iné problémy, najmä s jazykom, jazykovou úrovňou našich rovesníkov. Michal Hrivnák hovoril o tom, že i v minulosti existovali talenty, no nemali žiadne možnosti pre svoj vývin. Keď sme koncom sedemdesiatych rokov vstupovali do literatúry - myslím aj na Veronku Haluškovú, Gabriela Karu a ďalších - nebola to náhoda. My sme už mali predchodcov i učiteľov a hlavne aké-také publikačné možnosti. Ja napríklad som spočiatku písal básne a prózu po maďarsky aj po slovensky. Ponúkal som ich do maďarských časopisov, kde mi aj niečo uverejnili, no oveľa jednoduchšie bolo dostať sa do Ľudových novín. Nevyhľadávali sme teda ťažšie riešenie namáhať sa s maďarčinou a dostať sa do kolobehu maďarskej literatúry. A tak sme sa venovali slovenskej literatúre. Možno až potom, celkom isto až potom, sme si uvedomili, že je to správne. Teda - v danej situácii nás motivovali výhodnejšie možnosti a až potom sme si uvedomili zmysel nášho činu.

Resulík: Mali by sme sa trochu pristaviť pri týchto dvoch problémoch. Tvorivú generáciu starších, ba doslova zakladateľov slovenskej literatúry v Maďarsku, sledujem od vydania Výhonkov a vari aj dávnejšie. Pozorujem nielen kvantitatívny rast, ale predovšetkým výrazný kvalitatívny vzostup od jedného publikovaného textu k druhému, v časopisoch i knižkách. Predsa však je tu veľmi znepokojivý problém, ktorý naznačil Šaňo Kormoš a Oregor Papuček: Nevyhovujúce školstvo a z toho vyplývajúci nedostatok mladších autorov, ba autorov vôbec. Ako sa s týmto problémom chcete vyrovnať, aby mal kto niesť vaašu štafetu ďalej?

Pokiaľ to sledujem, vzťah Maďarov k maďarsky písanej literatúre na Slovensku je oveľa prajnejší než vzťah Slovákov k slovensky písanej

literatúre v Maďarsku. Možno sa mýlim. Rád by som sa od vás dozvedel, či vám slovenská literatúra pomáha dostatočne, prípadne, ako si takúto pomoc predstavujete? Čo by mala pre vás urobiť slovenská kultúrna politika?

Konnoš: Najprv treba vari spomenúť, že vydavateľstvo Slovenský spisovateľ v Bratislave už v roku 1983 vydalo básnickú zbierku Gregora Papučka Ako mám ďalej žiť a roku 1986 moju zbierku pod názvom Plamene jazyka. Pre nás to bola určitá satisfakcia, no nešlo len o osobné zadosťučinenie, dotýkalo sa to celej našej skupiny autorov. Mrzí nás len, že zatiaľ nevyšla na Slovensku nijaká naša prozaická knižka. Myslím si, že máme viac prozaikov, ktorí by si zaslúžili takúto publikačnú možnosť. No najmä naša tvorivá skupina, aj naša národnostná menšina by si zaslúžila, aby sme boli v kolobehu slovenskej literatúry na Slovensku zastúpení nielen poéziou, ale aj prózou. Odkedy sme vydali antológiu Výhonky a potom aj ďalšie publikácie, musel som myslieť aj na to, že keby tcnlo proces, tento tvorivý proces našich autorov mal z dajakých dôvodov ustať, na Slovensku by si mohli myslieť, že tieto publikácie sú len výsledkom akejsi „výkladovej'" národnostnej politiky v Maďarsku a že naše knižky sa dostali do „výkladu" tejto pollitíky. Od samého začiatku som úzkostlivo dáva! pozor na to, aby sa niečo také nestalo a spolu s ostatnými autormi sme robili všetko, čo sa len dalo, aby sme objavili a vychovali všetky talenty, ktoré u nás existujú. Tak sa v roku 1980 zrodil v tzv. budapeštianskej slovenskej škole školský časopis Plamienok, ktorý existuje až dodnes. Niektorí z jeho autorov už vydali svoje knižky, sú spolupracovníkmi aj nášho nového časopisu.

Papuček: Keď nám Slovenský spisovateľ vydal prvé knižky, mali sme radosť. Tešilo by nás však, keby sa to robilo podobne ako s maďarskou národnosťou na Slovensku. Keby sa napn'klaad vydávali spoločné publikácie. Slovenský čitateľ by sa lak dozvedel o viacerých autoroch. Knihy by jednak mohli vychádzať vo väčšom náklade a zároveň by srne prenikali do vedomia širokého slovenského čitateľstva. Lebo máme pocit! že na Slovensku o nás nevedia. Mnohí ani nevedia, že vôbec existujeme. A mali by vedieť. Pre nás by to bola veľká podpora. Zatiaľ nemáme žiadne styky, žiadne možnosti. A potrebovali by sme ich.

Nedá mi však, aby som sa ešte nepristavil pri problematike školstva, aj keď sme o nej už hovorili. Vravel som, že jednou z podmienok, aby mohla vzniknúť literatúra, je potreba kvalittného školstva. Teraz máme ťažkosti,

j„a priam obavy, lebo stredné slovenské školy a päť základných škôl, ktoré boli skutočne školami s vyučovacím jazykom slovenským, zanikli v roku 1960. Nie z našej iniciatívy, zmenili ich na dvojjazyčné školy, asymetricky dvojjazyčné. Tri predmety sa vyučujú v slovenčine, všetko ostatné v maďarčine. Ovzdušie je teda maďarské. Deti sa medzi sebou na chodbe zhovárajú len po maďarsky, čiže slovenčina v tomto kolektíve žiakov už nie je živou rečou. Je pochopiteľné, že literatúra si vyžaduje vyššie jazykové znalosti, než dokáže týmto žiakom poskytnúť škola.

Ako si predstavujeme budúcnosť?

Budúcnosť našich literárnych snáh a všetkého, čo sme tu začali, možno vidieť trochu pozitívne iba v prípade, ak sa radikálne zmení národnostný školský systém, ak sa nebudú národnostnými nazývať také školy, kde sa v slovenčine vyučujú len tri predmety alebo dokonca len jeden, aj ten iba fakultatívne. Aj v Maďarsku by sa konečne mali už založiť skutočne slovenské školy s vyučovacím jazykom slovenským, kde by sa žiaci mali možnosť oboznámiť so slovenskou históriou a získali by určité slovenské povedomie, kde by ich podnecovali k tomu, aby sa hlásili k svojej slovenskostii, k svojmu slovenskému jazyku. Medzi takýmito žiakmi by sa celkom iste objavili i talentovaní, ktorí by mali záujem o literatúru a pokračovali by v načatom. Ak takéto školy u nás nebudú, tak sa všetko skončí generáciou Imra Fuhla, Štefana Kraslána, Veronky Haluškovej - a potom už postupne asi všetko zanikne.

Kraslán: Nesmieme zabudnúť na to, že v takýchto školách by sa mali vychovávať aj potenciálni čitatelia našich literárnych prác...

Hrivnák: Školstvo je, samozrejme, základným činiteľom, pokiaľ ide o jestvovanie literárneho života. Sú však aj ďalšie problémy, ktoré komplikujú jeho rozvoj. Jedným z nich je aj akési mylné presvedčenie, že záležitosť slovenského literárneho života v Maďarsku je vecou tejto tvorivej hŕstky literátov. To znamená, že väčšinou sme odkázaní sami na seba. Nebudem teraz podrobne hovoriť o tom, že všetko, čo chceme, sa pokladá za súkromnú záležitosť nás tvorcov. (Keď sme napríklad chceli mať literárnu sekciu, vydávať svoje knižky a neskôr, keď sme chceli vydávať samostatný časopis, museli sme tvrdo bojovať, aby sme to mali. Dokonca i teraz tu existuje nebezpečenstvo, že nebudeme mať dostatok finančných prostriedkov na vydávanie časopisu Sme.) Myslím totiž konkrétne aj na to, že by sme sa mali zaoberať napr. aj rozširovaním diel a propagáciou našej literatúry atď. Nedoceňujeme spoločenský význam

literatúry, preto si nie vždy uvedomujeme, že v súčasnosti práve slovensky literatúra je tým prostriedkom, ktorým by sme mohli najviac vplývať (a *m* pozitívne) na rozvoj národnostného povedomia. To však len v lom prípade, ak budú túto literatúru poznať čitatelia. A táto literatúra bude mať budúcnosť iba vtedy, ak ju budú poznať najmä mladí.

Myslím si, že by bolo naivnou predstavou, keby sme sa nazdávali, že mladí pôjdu za touto literatúrou. Radšej by sme mali ísť za mladými, lenže I takúto činnosť musí niekto vykonávať a vedome organizovať. Nazdávam sa, že tvorivá hŕstka ľudí, ktorá by mala predovšetkým tvoriť, nemôže tento problém zvládnuť úspešne,alebo aspoň nie do takej miery, ako keby im pri tom pomáhali aj iní: mám na mysli predovšetkým inštitúcie.

Pokiaľ ide o styky s materským národom, som presvedčený, že by sa v tejto oblasti dalo spraviť viac. Mám pocit, že sa nám nedostáva takej pomoci, akú by sme mohli dostať. Otázka, prečo je na Slovensku minimálny záujem o našu literatúru, je iste zodpovedateľná. My tieto dôvody síce nepoznáme, no pomohlo by nám i to, keby sme ich poznali...

Fulil: Pristavím sa ešte pri probléme, či vôbec existuje slovenský literárny život v Maďarsku. Podľa môjho názoru je to otázne, veď nám chýba taký dôležitý článok, ako je napríklad poriadna kritika, ba možno chýba aj čitateľ. Ťažko je v takomto prípade hovoriť o literárnom živote. Teda neexistuje kritika, spätná väzba. Prijímame takú kritiku, akú máme, je jej však veľmi málo a treba povedať, že občas nie je ani fundovaná. Napíšu nám niektorí naši učitelia, ale nie sú to odborníci. A o kritike v slovenských časopisoch na Slovensku hovoriť radšej nebudem, to je celkom iná záležitosť.

Chcel by som sa však vyjadriť k otázke,ako by nám mohol pomôcť slovenský literárny život na Slovensku. Podľa mňa by sa mali vydávať antológie slovenských prozaikov a básnikov, nie jednotlivcov, ale napr. zborníky všetkých slovenských autorov žijúcich mimo územia Slovenska. To by mohol byť prvý krok. Potom by mohla nasledovať antológia v Maďarsku žijúcich autorov atď., nie však ako prvá, lebo juhoslovanskí Slováci sú lepší. Až potom by mali nasledovať samostatné knižky. Takto by čitateľ mohol získať seriózny prehľad o tvorbe národnostných spisovateľov. Ďalej si myslím, že by sa pri vydávaní antológií nemalo zabúdať na mládež, treba pre ňu pripraviť samostatnú antológiu.

Papučck: Nesmieme zabudnúť, že v tomto období pripravuje vydavateľstvo Mladé letá knižku básní pre deti, ktorých autormi sú Slováci

spoza hraníc Slovenska.

Kormoš: Sme hrdí na to, že mnohých z nás publikovali rôzne časopisy na Slovensku. Nebudem ich menovať, všetky sú spomenuté na záloožkách našich kníh. Je to dôležitý fakt, lebo si uvedomujeme, že bez čitateľa neexistuje literatúra. Týmito kľúčovými problémami sa zaoberáme sústavne. V prvom čísle druhého ročníka časopisu Sme som publikoval článok Edičná činnost Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku. Tam je zozbierané všetko o tom, kedy a za akých podmienok sa začala plánovité vydávať národnostná literatúra. Okrem počiatočných vydavateľských problémov, sú tam opísané aj problémy školstva, školskej výchovy, ale aj otázky rozširovania našich kníh medzi čitateľmi. Spomenúť však musím existenciu mimoškolského hnutia - tzv. čitateľský tábor, ktorý počas letných prázdnin organizujeme nielen pre našich pionierov, ale aj pre stredoškolákov a vysokoškolákov. O tom však mohol viacej povedať Štefan Kraslán, ktorý je v súčasnosti vedúcim čitateľských táborov...

Kraslán: Hádam by sme mali povedať, že niektorí zo súčasných aktívnych tvorcov (Imro Fuhl, Veronka Halušková, Gabriel Kára) svoje prvé literárne skúsenosti získavali na našich čitateľských táboroch, organizovaných koncom sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov v Békcšskej Cabe. Usilovali sme sa, aby sa do činnosti týchto táborov zapájali aj viaceré osobnosti slovenskej literatúry. Treba povedať, že ochotne prichádzali medzi nás nie bezvýznamní predstavitelia slovenskej literatúry. Začínalo sa to prekladateľskou činnosťou. V tejto súvislosti sme sa stretli napríklad s Karolom Wlachovským a Vojtechom Kondrótom ako prekladateľmi z maďarčiny do slovenčiny. Bol tu aj dramatik Ján Solovič a iní spisovatelia. Táto aktivita na istý čas zanikla, ale znova sa rozbieha. Vzhľadom na to, že sa nám podarilo presadiť v školskom procese literárnu výchovu mládeže, obnovuje sa i tábor. V tomto roku sme ho opäť pripravili a plánujeme ho aj v budúcnosti. Máme skúsenosti z minulosti, preto by sme opäť chceli začať s prekladateľskou činnosťou. V nasledujúcich rokoch by sme chceli aplikovať osvedčenú metódu a opäť prizývať odborníkov zo Slovenska, ktorí by našich mladých autorov, potenciálnych prozaikov a básnikov, usmernili.

Fuhl: Už teraz by sme však chceli pripraviť spoločné preklady a uverejniť ich v časopise - aby bol tento tábor užitočný.

Kormoš: Pre nás je veľmi dôležitý aj fakt, že sa vytvárajú osobné kontakty s redakciou Literárneho týždenníka. V septembri nás navštívila

jej početná delegácia. Konkrétne výsledky návštevy sa prejavili *4* hodnotení našej literárnej tvorby.

Resutík: V podstate sme už dosť hovorili o tom, k čomu som sa mienil dostať až teraz: vaším osudovým problémom je čitateľské zázemie. Navštívil som jednu školu, zhováral som sa nielen so žiakmi, ale aj s pedagógmi, no zväčša som sa lepšie dohovoril po maďarsky ako po slovensky. To znamená, že nevyhnutne musíte rozmýšľať o tom, ako sa s nimi dohovoríte, či tu ešte existuje nejaká perspektíva. Či bude mať vaša literatúra zmysel aj potom, keď vymrú generácie terajších starých ľudí, ktorí ešte po slovensky vedia dobre a či sa vám pri pohľade do perspektívy nezdá, že ako spisovatelia sa budete prihovárať hluchým a nemým. Ak staviam otázku trochu príkrejšie, nechcem tým poprieť vo vašom časopise citované slová Vladimíra Mináča, že slovenská literatúra v Maďarsku nie je na zahodenie. Ba práve preto som presvedčený, že novozaložený časopis Sme je veľmi dôležitým literárnym faktom. Mali by sme si teda povedať aspoň pár slov o jeho koncepcii. Jeho názov sám o sebe je netypický - Sme, akoby ste nielen zdôrazňovali existenciu, ale vyslovovali aj otázku - budeme?

Kortnoš: Hneď v prvom čísle sa v úvodníku zdôrazňuje, že názov je vlastme skratkou - Slováci v Maďarsku existujú. Pravda, v úvodníku sa hovorí predovšetkým o tom, že nestačí samotný fakt momentálnej existencie, ale musíme existovať aj v budúcnosti. Úvodník má názov Sme a budeme.

Kraslán: Jedným z paradoxov názvu je, že Gabriel Hattinger, ktorý ho vymyslel a ktorý chcel aj sebe dokázať, že je, že aj on patrí medzi nás, sa práve od tej doby odmlčal.

Hrivnák: Pristavme sa ešte pri tom, že sme a či budeme? Hovorili sme už o tom, v akých maacošských podmienkach sa zrodila naša literatúra a v akých macošských podmienkach sa vyvíjala. Z tejto debaty nám vychádza, aká bola politická a spoločenská situácia, v ktorej sa zrodila naša literatúra. V súčasnosti žijeme vo veľmi rušnom období, v období prestavby hospodárskeho a politického života. A keďže sa zaoberáme národnostnými záležitosťami, musíme si pripomenúť, že sa údajne rodí nový národnostý zákon. V tomto roku ho mal schváliť parlament, ale odložili to. Dúfam však, že takýto nový národnostný zákon sa predsa len zrodí. A keď sa zrodí, očakávame od neho, že podmienky vyučovania slovenského jazyka a vôbec národnostného jestvovania sa zlepšia. A ak teda veríme v

takýto priaznivý vývoj, musíme veriť aj lomu, že sa bude rozvíjať aj náš literárny život.

Kormoš: Ešte ku koncepcii časopisu. V prvom rade by sme chceli publikovať a podporovať našich literárnych tvorcov, aj mladých autorov. Chceli by sme nadviazať konštruktívne kontakty aj so Slovákmi v iných štátoch, v prvom rade s materskou krajinou, potom so Slovákmi v socialistických krajinách (stretnutie sa konalo r. 1989, pozn. red.). no nechceli by sme sa vyhýbať ani impulzom od Slovákov žijúcich na Západe. Ide o tekč kontakty, ktoré si môže naša redakcia dovoliť a aj si dovolí. Časopis by mal okrem toho plniť aj takú propagandistickú funkciu, aby sa o nás dozvedel širší svet, a nielen Slováci žijúci v Maďarsku. Veľmi by nám osožilo, keby o tomto časopise viac vedeli aj na Slovensku, keby bol nielen propagovaný, ale aj rozširovaný. Bola by to pre nás veľká pomoc.

Papuček: Je to predovšetkým literárny časopis. No popri lileraatúre chceme uverejňovať aj také príspevky, ktoré sa svojou problematikou vmestia do pojmu národnostnej kultúry, ďalej aj články národopisné a jazykovedné, články o národnostnej politike. Teda všetko, čo by mohlo vyvolať záujem úzkeho kruhu našich čitateľov. Chceme, aby časopis bol zaujímavý, aby mohol v čo najširšej miere ovplyvňovať povedomie našich Slovákov.

Mal by som vari povedať ešte niečo o snahách vychovávať čitateľov. Na začiatku osemdesiatych rokov sme v Ľudových novinách zaviedli literárnu rubriku pre mladých pod názvom Škola milovníkov literatúry. Žiakov škôl, na ktorých sa vyučuje aj slovenčina, sme tu začali oboznamovať napríklad so základmi poetiky; rým, rytmus, atď. Táto rubrika zároveň dávala možnosť publikovať, takže viacerí žiaci posielali do redakcie svoje literárne príspevky, z ktorých najlepšie sa uverejnili. No už tu sme narazili na prvé ťažkostí: počet prispievateľov sa nielenže nerozširoval, lež naopak, stenčoval sa. Je to svedectvo, že slovenský jazyk v školách iba vegetuje a takýmto spôsobom by sa len veľmi ťažko mohol udržať.

Všetka naša nádej sa obracia k novému národnostnému zákonu. Dúfam, že sa objaví skôr, než by sme sa stratili ako Slováci. Lebo keby to bolo neopak, že ako národnosť zaspíme pred vydaním národnostného zákona, nuž by to bolo niečo podobné, ako sme spomínali vo Výhonkoch: „Polievam suchý kvet, aby mi rozkvital". Ako keby na vyťatom strome vzišiel výhonok, no strom je už mŕtvy.

Kormoš: Alebo ako keby lieky prišli až po úmrtí pacienta. Teda

nechceme, aby aj národnostný zákon prišiel príliš neskorí). S týmto užšie súvisí práve tá ďalšia uvedomovacia funkcia nášho časopisu.

Fuhl: Náš časopis má skutočne všetky funkcie, čo tu vymenovali Papučck a Kormoš. No nemôžeme zabudnúť na fakt, že sa nevyhnutne dostávame do konfrontácie s niektorými maďarskými tlačovými orgánmi. A našou úlohou - v neposlednom rade - je reagovať na niektoré články, s ktorými nemôžeme súhlasiť, lebo sú napísane veľmi naivným štýlom, prípadne ich napísali takí autori, ktorí sa v národnostnej oblasti nesprávne orientujú. A lak už v súčasnosti prichádzajú prvé ohlasy na niektoré naše články, ba aj my uverejňujeme rozličné kritiky a názory. Podľa mňa je to zdravé a rozumné, pretože nič nám nebráni, aby sme svoju mienku vyslovili. Tým sa teda časopis stáva našou vlastnou zbraňou, akú sme doteraz nemali.

Kraslán: Náš program je vlastne existenčný. Iba v budúcnosti uvidíme, či naša národnosť prežije. Isté je, že existencia Slovákov v Maďarsku je ohrozená už vyššie spomínaným nedostatočným školstvom. Ja si však myslím, že slovenčina ako jazyk nie je v Maďarsku docenená. Samotní žiaci nevidia perspektívu slovenského jazyka. Po opustení školských lavíc majú len dve možnosti: buď sa uplatnia ako slovenskí učitelia, pedagógoovia či kultúrni pracovníci v nepočetných kultúrnych ustanovizniach, alebo - v prípade, že si vybrali nejaký technický smer - kontakt so slovenčinou úplne strácajú. Musím ešte vyzdvihnúť skutočnosť, že od roku 1988 fungujú prírodovedci slovenského pôvodu, ktorí ešte chcú pomôcť svojej národnosti a sú ochotní pre ňu niečo urobiť. Zd sa mi však, že pole ich pôsobnosti je dosť úzke, lebo slovenčina v tejto oblasti je celkom zanedbaná.

Hrivnák: Vrátim sa ešte k tomu, čo pred ehvílou hovoril Šaňo Kormoš - k potrebe rozširovania nášho časopisu aj na Slovensku. Veľmi sa za to prihováram, lebo na Slovensku žije dosť ľudí, ktorí prejavujú čulý záujem o všetko, čo sa tu deje v oblasti národnostnej politiky a čo sa deje s našimi Slovákmi. Neviem, či môžeme o tom hovoriť, ale poviem to tak, ako je, repatrianti, ktorí sa v roku 1947 z Maďarska vysťahovali, možno ani nevedia, že takýto časopis začal u nás vychádzať. Keby ste tam medzi nimi urobili propagáciu...

Kormoš: Nasledujúce číslo nášho časopisu venuje veľkú pozornosť | slovenským ľudovým literátom, ktorí medzi dvoma vojnami publikovali v Čabianskom kalendári. Aj spomedzi nich sa mnohí presídlili na Slovensko

a žijú tam, možno i zomreli. Toto sú vlastne naše literárne korene, to sú naši predchodcovia - títo ľudoví spisovatelia. V budúcnosti sa budeme musieť venovať minulosti slovenskej literatúry a podobné literárne bloky publikovať. Myslím si, že nasledujúcou základnou témou by mohol byť literárny zborník Hrušky mamovky Spiakovej, ktorý vyšiel v roku 1955. jeho autori boli príslušníci mladej slovenskej inteligencie po druhej svetovej vojne. Chceli by sme sa viacej skontaktovať so Slovákmi v Juhoslávii a Rumunsku. V niektorom z nasledujúcich čísiel uverejníme blok z týchto literatúr. Dúfame, že sa to stretne a pozitívnym ohlasom nielen u nich, ale aj u nás. Na septembrovom zasadnutí literárnej sekcie sme si vypočuli pripomienky štyroch kritikov zo Slovenska o našej literárnej tvorbe. Očakávame aj ďalšie, myslím, že máme na ne nárok. Tieto príspevky uverejníme.

Kraslán: Veľa sme hovorili o pomoci, ktorú by sme mohli očakávať od slovenskej literatúry. Ide nám predovšetkým o kritiku. Rátame s tým, že budeme publikovať príspevky slovenských literárnych kritikov o našej tvorbe.

Fuhl: Nechceme sa uzatvárať len do svojich kruhov. Zatiaľ neviem, aká je možnosť uverejňovať aj diela slovenských autorov žijúcich na Slovensku. Asi ich však budeme potrebovať. Hoci márne svoje literárne práce, práce okolitých slovenských národnostných literatúr, keby sa naskytla téma, ktorá by bola zaujímavá pre našich čilateľov,takúto možnosť by sme využili. Zatiaľ však máme svoje akútne, neodkladné problémy...

Resutík: Dosť obšírne sa tu hovorilo o potrebe literárnej kritiky, o literárnokritickej pomoci zo Slovenska. Možno však predpokladať, že literárny kritik zo Slovenska použije na vašu tvorbu prísnejšie meradlá. On by ju totiž, musel zaradiť do slovenského literárneho konlextu. Možno by nebral dostatočne do úvahy určité menšinové zretele, teda váš zúžený kontext, tak ako to robí vaša vlastná literárna kritika. Slovenský kritik by azda povedal slová, na ktoré nie ste zvyknutí a ktoré sa nepočúvajú príjemne. Zrazu by ste mohli byť zaradení inde, ako vás zaraďuje váš domáci kritik...

Konnoš: To je veľmi dôležitý aspekt a my ho musíme poznať. Kontext literatúry našej vlastnej menšinovej národnosti a kontext „všcslovenskej" literatúry. Kritika je tiež relatívna, sú však objektívne hodnoty i objektívne nehodnoty. Musíme si to uvedomovať. Kritici zas musia vedieť, že bez. menej hodnotnej literatúry by nemohla vzniknúť ani tá hodnotnejšia.

Musia nás teda hodnotiť komplexne, no s porozumením, lebo my sme začali písať iba nedávno a je potrebný čas na to, aby sme naše diela mohli zaradiť medzi hodnoty „všeslovenskej" literatúry. Pokiaľ však ide o široký kontext, nesmieme sa uraziť, ak nás budú merať prísnejšími kritériami. Naopak, myslím si, že mnohí z našich autorov si to aj nárokujú. Pritom však aj takáto prísnejšia kritika musí brať ohľad na to, že tvoríme v oveľa nepriaznivejších, ťažkých ľudských a autorských podmienkach, ktoré sa ani nedajú opísať. Samozrejme, potrebujeme čas. Čas a ďalšie možnosti. Mnohé sme si vybojovali, niečo sme aj dostali, lenže ide o trochu dlhší proces. Musia si to uvedomiť aj kritici, autori, ale aj ja sám ako šéfredaktor i ako autor.

Určité vývojové stupne prekročiť nemožno. Od samého počiatku nás trápi, najmä Gregora Papučka a mňa, pre koho vlastne máme písať? Pre Čitateľa na Slovensku alebo v Maďarsku? Výsledkom našich úvah bolo, že ak budeme písať pre našich čitateľov v Maďarsku, na Slovensku sa nám vysmejú, že sme nenormálni, keby to bolo neopak, lo isté by si pomyslel nás tunajší čitateľ. Táto dilema nás dlho sužovala a nemôžem povedať, že sme sa s týmto problémom vyrovnali. Veľmi ťažko sa hľadá cesta, ktorá by rovnako vyhovovala čitateľom na Slovensku aj u nás. Pochopiteľne, v prvom rade píšeme pre našich čitateľov. No akú by sme mali perspektívu, keby sme si nerobili nároky prehovoriť aj do slovenskej literatúry?

Hrivnák: Kritici na Slovensku musia skúmať našu tvorbu dialekticky. To znamená, že ju musia skúmať z hľadiska prostredia v ktorom vznikla. Keby ju hodnotili z tohto aspektu, nazdávam sa. že by nám dosť pomohli.

Rcsutík: Nieje to také jednoznačné. Iste, musia tolerovať prostredie, v ktorom vznikla, lenže je nevyhnutné zaradiť ju aj do širšieho kontextu slovenskej literatúry...

Kortnoš: Mne je najsympatickejší názor Ivana Kusého, ktorý v súvislosti so slovenskou literatúrou v Juhoslávii prvýkrát napísal, že slovenská národnostná literatúra sa má hodnotiť z troch aspektov: 1. vlastný národnostný kontext, 2. literárny kontext väčšinového národa, s ktorým žije a 3. napokon kontext všeslovenskej literatúry. Tri rôzne kritériá, tri rôzne meradlá.

Kraslán: Kritika v každom prípade pomôže. Niektorí autori sa možno aj urazia, lenže to je ich individuálna záležitosť. Pokiaľ spisovateľ napíše dielo, presahuje to rámec jeho indivídua. A ak sa to dielo hodnotí *v* kontextoch, ktoré nepredvídal ani sám autor, tak sa zaraďuje do širšieho

prostredia. A to môže iba pomôcť.

Fuhl: Pravdepodobne sme priveľmi vyzdvihovali aspekt pochopenia a dobrotivosti kritiky. Osobne by som sa k tomu staval opačne. Neraz by nezaškodilo, keby sa zabudlo na všetko pochopenie, na to, že nás treba povzbudzovať... Že nás kritici nemôžu znosiť úplne len preto, aby nás neurazili, či neznechutili. Je to trochu falošné. Nemôžeme sa porovnávať len s rumunskými, juhoslovanskými Slovákmi, alebo iba jeden s druhým. My sami, predovšetkým však kritika, musíme hľadať svoje miesto v celej slovensky písanej literatúre. Aj v prípade, že by naše postavenie ako jednotlivých tvorcov bolo značne iné, než do akého nás zaraďuje náš vlastný literárny kontext.

Konnoš: Jednou vetou: Radi privítame na stĺpcoch časopisu Sme hoci aj tvrdšie kritiky zo Slovenska. Zdravá kritika, pokiaľ nie je založená na zlomyseľnosti, môže len pomôcť. Pochopiteľne, existuje aj polemika. Na polemiku s materskou krajinou sme však slabí.

Hrivnák: To je veľmi dôležité, predovšetkým to je dôležité: hoci aj nepriaznivá kritika, nie však zlomyseľná.

Konnoš: Kritiky v slovenských literárnych časopisoch, ktoré boli pre nás poučné a boli sympatické, pochádzajú od Ľuba Fcldeka, Karola Tomiša, Petra Andruška a Milana Resutíka, prípadne aj iných. Ak mám byť úprimný, máme určité výhrady voči P. Andruškovi. Keby však napísal príspevok do časopisu Sme, radi by sme ho uverejnili.

Pripravil Milan Rcsulík
Romboid č. 1/1990

Slovensku je odchovaná na kultúre maďarskej, a slovenská ju dopľňa. slovenská menšina v Maďarsku je odchovaná na lej istej kultúre, bez toho doplnku. Výsady Maďarov na Slovensku sa nedajú porovnávať s nevýhodami Slovákov v Maďarsku. Maďarskí Slováci nemajú nijaký priamy styk s kultúrou materskej krajiny, alebo ak aj áno, je to zanedbateľné málo.

Nezáujem slovenskej verejnosti o slovenskú literatúru v Maďarsku je pravdepodobne podmienený tým, že saona takmer výlučne zaoberá svojimi „národnostnými" problémami. Pre čitateľskú verejnosť na Slovensku môže byť iba zvláštnosťou, akou ňou je napríklad literatúra Martiniku pre kontext francúzskej kultúry.

Dobré by bolo uvedomiť si, že to, čo nazývame národnostnou literatúrou v Maďarsku, ešte nedorástlo. Je na čase odpútať sa otl národnostných nechcem povedať malicherností, „menšiností", ak sa táto literatúra chce (a chce sa!) začleniť do kontextu slovenskej literatúry. Slovenská literatúra nakoniec sa tiež musí odpútať od svojich „národných ' problémov ak chce patriť do Európskej kultúry.

Na besede odznela otázka „pre koho písať"? Pre čitateľa, nech je tu, či tam. To čo predkladáme nášmu čitateľovi má byť zaujímavé, čítavé, dobré, kvalitné. Nie je treba točiť sa stále okolo tej istej misy. Najväčší hold vzdáme materinskému jazyku, ak využijeme všetky jeho možnosti a krásu. Na zreteli majme slovo. A tiež musíme mať vieru v jeho silu.

Vlastne môžeme byť radi, že teraz, keď sú pulty našich spoločenstiev preplnené pseudo-, kvázi- a polo-literatúrou, a vôbec všetkým možným, je tu sebaobranné nárokovanie si na čírosť slova, myslím, na mieste. Všade je prítomný otvorený boj o identitu, o jazyk, o reč.

Náročný čitateľ donedávna prechádzal okolo stánkov s knihami a letmým pohľadom prezrel čo mu ponúkajú. Dnes sa musí pristaviť, prizrieť sa, je toho viac, čo ho nezaujíma, ale i viac toho, čo mu ponúkajú, a čo si môže kúpiť.

Myslím, že je na čase povedať, čo nik nevravel, že slovenskí spisovatelia v Maďarsku píšu vlastne pre seba. Skutočne nemajú čitateľské zázemie, žiaľ ani medzi slovenskou inteligenciou v Maďarsku, alebo ani medzi pedagógmi. Predpokladám, že prípadný prieskum, hoci len medzi slovenčinármi (ak zúžime okruh záujmov) kto z nich číta pravidelne slovenskú tlač (zo Slovenska), nebodaj tú „ich", vydanú v Maďarsku, by nám poskytol presmutný obraz. Veď i na tejto besede odznela kritika

školstva, písal o jeho katastrofálnej situácii aj Literárny týždenník, ale aj iné noviny, deti nehovoria slovensky. A nielen deti. Učitelia, i tí zo Slovenska (až na zriedkavé výnimky) sa tiež zhovárajú v škole s vyučovacím jazykom slovenským po maďarsky. Je to absurdne, že české a slovenské deti zo Zastupiteľského úradu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ktoré navštevujú slovenskú školu v Budapešti, sa za pol roka naučia lepšie maďarsky, ako Slováci po slovensky zaa 8 rokov. Niet sa čo čudovať, veď v samotných priestoroch Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku sa zväčša hovorí maďarsky. Či sila slovenského slova dolieha len po pokladňu?

Slovenčina ako cudzí jazyk je v Maďarsku nedocenená. Deťom - ale i dospelým - chýba motivácia. Potenciálnych študentov odrádzala aj samotná spoločenská situácia na Slovensku. Lenže v terajšej dobe, keď si celý svet obracia k štátom východnej Európy s istou nádejou a s veľkým záujmom, bolo by nanajvýš nerozumné nevyužiť dvojjazyčnú danosť. Veď bilingvizmus na vysokej úrovni si musí každá spoločnosť vážiť a ceniť.

Pravda, vychovávať zo žiakov čitateľov nieje iba úlohou pedagóga. U dieťaťa sa má vzbudiť záujem o knihu doma. Pedagóg síce aj vychováva, ale v prvom rade má metodicky a konzekventne rozširovať vedomosti svojich zverencov. Je len dobré, ak sa mu podarí vychovať zo žiaka milovníka literatúry.

Lenže túto činnosť môžu a majú vykonávať aj iné inštitúcie. Napríklad knižnice, kultúrne domy, kluby a pod. Má to v svojej náplni aj národnostné oddelenie Štátnej knižnice Gorkcho v Budapešti. Školy, ale aj literáti by s týmto oddelením mohli spolupracovať.

Kormoš spomínal tzv. čitateľský tábor. Prečo takzvaný? Veľa financií sa vynaložilo na tieto a podobné akcie. Už spomínané národnostné oddelenie zhotovilo pred niekoľkými rokmi melodický materiál pre deti a vedúcich čitateľských táborov. Zaujímalo by ma kde sa podel? Bola by to I vynikajúca pomôcka aj ako doplnkové učivo v školách. Tento materiál (kazety a písané texty), ktorého základom bola vtipná knižka Daniela Heviera (Ncvyplazuj jazyk na leva) zapadol do zabudnutia ešte predtým než sa dostal do rúk pedagígom, osvetárom, deťom...

A ešte jedna poznámka. Čia je to chyba, že sa odmlčia nádejní ľudia, ktorí za krátku dobu svojho pôsobenia na národnostnom poli urobili toho možno viac, než tí „zaslúžilí" po roky? Zdá sa, osemdesiate roky kruto stínali hlavy schopných Slovákov, nech už je to na poli školstva, knižníc

alebo novinárstva.

Možnosti uplatnenia sa so znalosťou slovenčiny bolo a je v Maďarsku málo. Ale tieto nikto na podnose neprinesie. Tie si musí každý sám vytvoriť. Alebo volať o pomoc.

Mária Fazekašová

Pozdrav od SSS

Účastníci prvého členského zhromaždenia nezávislého a demokratického Spolku slovenských spisovateľov v Bratislave 19. 1. 1990 v Literárnom týždenníku uverejnili Posolstvo k slovenským spisovateľom a kultúrnym pracovníkom v zahraničí, v ktorom sa o. i. píše:

V tejto chvíli nesmieme zabudnúť ani na našich krajanov v krajinách strednej a východnej Európy, predovšetkým v Maďarsku, Poľsku, Juhoslávii, Rumunsku a Sovietskom zväze, ktorí po dlhé roky spolu s nami znášali pomery totalitných režimov. Pozdravujeme slovenských spisovateľov a kultúrnych pracovníkov v týchto krajinách. Vietor demokratických slobôd vo východnej Európe musí priniesť nielen demokratické práva občanov, ale i primerané práva národností. Bratia a sestry! Veľký je náš dlh doma i v slobodnom svete voči Slovákom v našich susedných krajinách. Sľúbme si, že poskytneme našim Slovákom všemožnú pomoc a podporu pri udržaní národnej svojbytnosti a kultúry.

Pre budúce učiteľky materských škôl

Radikálne zvýšiť počet slovenských hodín

Štúdium slovenských učiteliek národnostných materských škôl u nás prebieha na strednom a na vyššom stupni (t/v. trojročné učiteľské ústavy). Z dôvodov, ktoré nechcem rozoberať, je stredný stupeň štúdia napriek všetkým - najmä jazykovým - problémom, ktoré študentky majú, /. kvantitatívneho hľadiska významnejší.

Štúdium na strednej škole je štvorročné, zakončené maturitou. Od druhého ročníka sa študentky zúčastňujú praktického výcviku v národnostných materských školách, a to v 2. ročníku 3 hodiny, v 3. a 4. ročníku 5 hodín týždenne. Na pravidelné týždenné zamestnanie sa pripravujú na osobitných hospitáciách v cvičnej materskej škole (pred každým zamestnaním dvakrát). Každý týždeň predvedú dve študentky pred celou skupinou to, čo si pripravovali na osobitnej hospitácii. Keď na jednu hospitačnú skupinu počítame priemerne 12 - 15 študentiek, vychádza nám na 33 - 36 týždňový školský rok, 5-6 klasifikovaných zamestnaní a 10 - 12 samostatných hospitácii na každú študentku. Teda z praktického hľadiska sú naše absolventky pomerne dobre pripravené. Čo nás trápi, je predovšetkým jazyková úroveň študentiek. Nízky počet hodín slovenčiny - študijným jazykom je maďarčina - nám zatiaľ aj na praktických hodinách pôsobil obrovské problémy.

Negatívny dopad vzostupu demografickej vlny a prechodný nadbytok učiteliek materských škôl prinútil vedenie školy zmeniť profil školy. Od budúceho školského roku bude štúdium prcdľženč na 5 rokov s tým, že prvé štyri roky budú zakončené všeobecnou maturitou, v piatom ročníku sa študentky budú môcť špecializovať už nielen na štúdium predškolskej pedagogiky, ale aj na vychovávateľstvo, alebo budú môcť získať diplom sociálnej pracovníčky a pod.

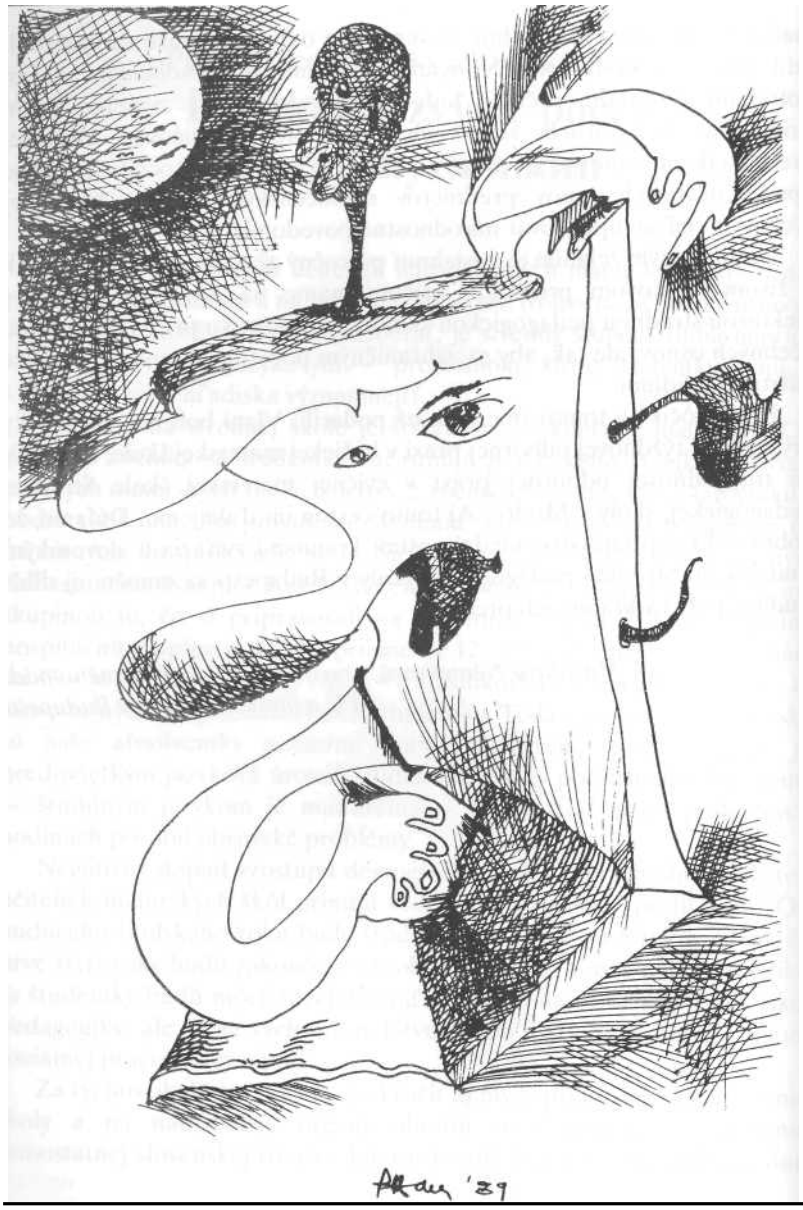
Za týchto okolností musíme pokročiť aj my, a preto sme sa na vedenie školy a na nadriadené orgány obrátili so žiadosťou o vytvorenie samostatnej slovenskej triedy (doteraz tvorili slovenské študentky tretinu

rnaďarskej triedy a iba hodiny slovenčiny a odbornej praxe sa vyučovali oddelene s osobitnými učebnými osnovami, prispôsobenými našim potrebám. V prvom ročníku teda pôjde o radikálne zvýšenie hodín slovenčiny. V ďalších ročníkoch bude treba vyučovať niektoré, predovšetkým odborné predmety po slovensky a uskutočniť špeciálne úpravy učebných osnov predmetov spoločenských vied a hudobnej výchovy s cieľom upevňovať národnostné povedomie.

Našim tajným želaním je dosiahnuť polročný až ročný pobyt študentiek v živom jazykovom prostredí, pričom máme na mysli spoluprácu s niektorou strednou pedagogickou školou na Slovensku pri synchronizácii učebných osnov, ale tak, aby sa zahraničným pobytom nemuselo predĺžiť päťročné štúdium.

Prvé krôčiky v tomto smere sa už podarili. Vlani boli naše druháčky prvýkrát na týždňovej odbornej praxi v košickej materskej škole, tretiačky na trojtýždňovej odbornej praxi v cvičnej materskej škole Strednej pedagogickej, školy v Modre. Aj touto cestou im ďakujeme. Dúfame, že dobrá vôľa a priateľstvo medzi našimi krajinami zvíťazia a slovenským študentkám Strednej pedagogickej školy v Budapešti sa umožní aj dlhší študijný pobyt v krajine ich predkov.

Miroslava Némethová, pracovníčka Národnostného odd.
ŠPÚ a profesorka SPŠ v Budapešti

Akbar '39

Stanovisko Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku

K otázke založenia maďarskej univerzity v Komárne

Vítame a s radosťou sledujeme spoločenské procesy prebiehajúce v pravlasti našich predkov, ktoré charakterizuje v prvom rade snaha o návrat k demokratickým tradíciám. Teší nás, že na Slovensku ako i v celom Česko-Slovensku sa menia staré štruktúry, ktoré spôsobili /načne škody nielen vlastným občanom, ale i krajanom. Je taktiež potešiteľné, že vzrástol záujem slovenskej spoločnosti aj o nás, Slovákov žijúcich v Maďarsku. Pritou však veríme, že do vedomia nášho materského národa sme nevstúpili iba následkom národnostných sporov, prebiehajúcich medzi mašimi osudovými druhmi - príslušníkmi maďarskej národnej menšiny a väčšinového národa, najmä na južnom Slovensku. Z hľadiska zachovania národnostného bytia pred hroziacim zánikom by bolo potrebné, aby sa Slováci v Maďarsku nestali zámienkou pri takom alebo onakom riešení spomínaných sporov a aby starostlivosť materského národa o ich osud nemal iba kampaňový charakter.

Žiadúce upevnenie identity slovenského národa, bez ktorého je nepredstaviteľný vzrast sebavedomia našej národnosti, sprevádzajú aj negatívne a antidemokratické javy, vyvolávajúce nesprávne postoje, ako sme sa o tom mohli presvedčiť aj v súvislosti s otázkou založenia maďarskej univerzity v Komárne. Uvedomujeme si, že maďarské masovo-komunikačné prostriedky podávajú prinajmenšom skreslený obraz nielen o živote národných menšín v Maďarsku, ale aj o maďarských menšinách v okolitých štátoch, teda aj pokiaľ ide o univerzitu pre viac než polmiliónovú maďarskú menšinu na Slovensku. Nezávisle na maďarskej propagande, avšak vychádzajúc z vlastného presvedčenia, podporujeme oprávnenú požiadavku maďarskej menšiny na zriadenie vlastnej univerzity a vyzývame kompetentné orgány, aby opätovne rokovali o riešení tejto mimoriadne dôležitej otázky.

Fakt, že národné menšiny v Maďarskej republike nedisponujú ani jednou základnou, strednou alebo vysokou školou, v ktorej by sa vyučovala aspoň polovica predmetov v jazyku tej - ktorej národností, iba potvrdzuje, že žiadna národná menšina nemôže prežiť bez dovŕšeného národnostného školského systému. Tento stav však v žiadnom prípade nemôže slúžiť ako dôvod na podobný prístup k „riešeniu" problémov maďarských menšín mimo Maďarska. V prípade tak početnej národnej menšiny, akou je maďarská národnosť na Slovensku, k udržaniu žiadúcej úrovne jej národnostného povedomia a k zachovaniu jej kultúry, pokladáme za potrebné zriadiť osobitnú univerzitu, či vysokú školu, ktorá by mala slúžiť aj ako vedecko - výskumné stredisko. Budapešť, 14. mája 1990

Anton Paulík, predseda OSMM

K stanovisku OSMM

Nie náhodou *Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku* vydala 14. mája 1990 vyhlásenie k otázke založenia mad"arskej univerzity v Komárne. Je celkom logické, že táto organizácia by sa mala starať o to, aby boli v Maďarsku slovenské základné a stredné školy - ktoré nemajú. Dokonca nemajú ani materské slovenské školy. Aká je to „slovenská" organizácia, ktorá sa stará o maďarskú univerzitu na Slovensku a nerieši problémy Slovákov v Maďarsku, ktorých položenie je žalostnejšie dnes, ako keď o útlaku Slovákov písali *Bjôrnson* a *R. W. Seton Watson* na začiatku nášho storočia? Je to vari v poriadku, keď sa Slovák v Maďarsku nestará o vlastné slovenské problémy, ale o maďarské? Ak *Organizáciu slovenskej mládeže v Maďarsku* nezaujímajú vlastné otrasné problémy, mali by vedieť, že tunajší Maďari sa snažia o izoláciu, nechcú ovládať slovenský jazyk. Každý Slovák v Maďarsku musí vedieť po maďarsky... OSMM by mala tiež vedieť, že na slovenskom juhu by chceli Maďari vytlačiť Slovákov na sever, aby tvorili národne kompaktný celok.

Slovenskí Maďari majú u nás desiatky periodík, ktoré sa podľa záujmu dostávajú aj do každej dediny. Samozrejme, že tieto periodiká - je ich

okolo tridsať titulov - dotuje štát. Tunajší Maďari majú nespočetné innožstvo škôl od materských, základných až po stredné **a** majú možnosť Študovaať aj na Vysokej škole pedagogickej v Nitre, kde je maďarské oddelenie. Slovenskí Maďari majú dve profesionálne divadlá (Slováci **v** Čechách nemajú ani jedno). Názvy ulíc nesú tiež mená maďarských dejateľov. Nieje **ich** u nás málo.

Čo majú Slováci v Maďarsku? Vychádza im jeden týždenník *Ľudové noviny* v náklade 1700 kusov a raz štvrťročne vydávajú literárny časopis *SME*. Nemajú ani jednu slovenskú materskú, základnú či strednú školu. V tzv, slovenskom gymnáziu - Békéšskcj Caba alebo v Budapešti žiaci nehovoria plynné po slovensky lebo po slovensky učia niektoré predmety takí učitelia, ktorí ani sami dobre neovládajú tento jazyk. Firemná tabuľa je len na kamuflovanie verejnosti. Na týchto gymnáziách je slovenčina „cudzím" jazykom - tak ju aspoň vyučujú.

Ladislav Zrubcc
Bratislava

Krajina svätého Štefana nieje vecou jednania!

(Zo slávnostnej reči Dr. T. Komjátlrvho, ktorá odznela v **chráme sv. Štefana v Chicagu 19. augusta 1990)**

V r 1990 slobodne zvolený maďarský Parlaament rozhodol tak, že úradným výsostným znakom Maďarskej republiky bude Maďarský Erb s Korunou. Nová Maďarská republika týmto **sa** stala právnym následníkom maďarského kráľovstva existujúceho do konca druhej svetovej vojny, takým spôsobom zdediac jeho práva a povinnosti. Ktoré sú práva a povinnosti vyplývajúce z teórie Svätej Koruny? Po prvé republika nemá právo sa zrieknuť územia Svätej Koruny v prospech Rumunov, Čechov, Slovákov, Rusov, Srbov atď. Iným slovom, nemáme právo trianoskú a Parížsku mierovú zmluvu uznať za zákonnú.

(Szent Koróna, 17. 9. 1990)

Zvýšenú pozornosť - komu?

(Z rozhovoru E. Boldišovej s etnológom a publicistom Martinom Hrivnákom)

Vzťah Slováci - Maďari. Keď **prevzal** po **I.**Nagyovi moc J. Kádár, otvoril svojím **gulášovým komunizmom** pre Maďarsko okno do do sveta. Bol to často citovaný politik. Na sklonku života, keď **nedokázal** pochopiť a realizovať myšlienku perestrojky, „totálneho obnovenia", začala sa jeho osobnosť úplne negativizovať. Až vtedy sa vytasil Gyula Hoffman s tvrdením „Kádárova matka bola slovenská slúžka". Dovtedy nič. Maďarský postoj voči Slovákom mi veľmi presne symbolizuje aj jedna I mojich osobných skúseností. Zúčastnil som sa na jednom sympóziu, kde boli **pozvaní aj traja** (pôvodom) maďarskí profesori. Veľmi dobre sme si rozumeli, a keď sme už čosi spolu popili a rozchádzali sa domov, povedali mi, priateľsky ma tľapkajúc po ramenách: „Ale Košice a Bratislava sú predsa len NAŠE".

Sledujem diskusie nášho južného susedného štátu, ale i Maďarov v Spolkovej republike Nemecko. Preto by som namiesto rušivých pražských špekulácií ohľadom tzv. maďarskej univerzity v Komárne, ktorá nevyviera **z** akútnej potreby a možno ju skôr vnímať ako cielenú provokáciu a v konečnej fáze môže zohrať **úlohu** trójskeho koňa, usmernil pozornosť na oveľa závažnejšie a aktuálne skutočnosti. Rómovia spolu so Židmi zdieľali najtragickejší osud počas Tretej ríše a aj preto by si zaslúžili zvýšenú pozornosť. Doterajší koncept vzdelávania tohto etnika - ak vôbec možno hovoriť **o** koncepte - úplne zlyhal. Ako prvý krok by som navrhol podľa vzoru Indiánskej univerzity, ktorú inicioval známy teológ, spisovateľ a misionár Ernesto Cardenal a kde pôsobia samotní Indiáni ako docenti, učitelia, vedci, organizátori - zriadiť podobnú univerzitu Rómov v Komárne. Na čítanie odporúčam svetoznáme knihy „O láske" a „Evanjeliá sedliakov zo **Solentiname".** Vzdelancov z radov Rómov je dosť. Sám poznám niekoľkých v západnej Európe a viem, že by sa pre **tútq** myšlienku dali získať. Vôbec sa mi zdá, že celá tzv. „cigánska problematika" väzí v nedokonalej, ba pomýlenej pedagogike a politike.

Slová, ktoré bolia
(Farebná tkanina: tradície, folklór a poézia v Gyule)

Musím sa priznať: Napriek tomu, že obdivujem nefalšované hodnoty ľudovej kultúry, nemám rád národnostné folklórne festivaly. Pri takýchto podujatiach mávam totiž pocil, akoby tak trošku každý klamal. Speváci a tanečníci sa vžijú do kože svojich predkov, život ktorých pomaly nepoznajú už ani len z čítaniek. Prednes ľudových piesní či tancov sa nenaučili - ako to bolo dlhé stáročia zvykom - od svojich rodičov alebo blízkych, ale od odborníka či z odbornej literatúry. Inscenácia značne vzdialená od svojho prirodzeného prostredia môže byť leda sotva autentická. Išlo a ide o sebaklam, najmä ak si pritom myslíme, že takýmto konzervovaním a oživovaním tradičných hodnôt ľudovej kultúry v značnej miere prispejeme k ozajstnému národnostnému životu a k pretrvaniu našej identity. Ak by sa v tomto malo vyčerpávať „pestovanie národnostnej kultúry", pretrvali by sme iba ako bábiky vo výkladnej skrini, nie však vo svojej podstate. Tá je totiž hlboko pod ľudovým krojom alebo trebárs džínsovou košeľou. Je v nás, dokiaľ ju z nás nevykynožia, alebo dokiaľ sa jej sami nevzdáme, Máme teda aj hodnoty, ktoré nemožno vystaviť do vitríny a ktoré žijú aj bez toho, aby im tlieskalo obecenstvo. Keď im chceme dať konkrétnu, povedzme umeleckú podobu, ak ich chceme navonok ukázať, bolia... ako slová.

Slová, ktoré bolia - takto by sa dali vari najstručnejšie charakterizovať verše básnikov žijúcich v našej vlasti, príslušníkov tej-ktorej národnej menšiny. Ich tvrdé slová azda tak bolia aj preto, lebo pre ich autorov znamená takmer neprekonateľnú prekážku prihovoriť sa svojmu „zakliatemu" rodu. Vieme, že títo poeti majú čo povedať nielen príslušníkom svojej - následkom násilnej asimilácie už značne odnárodnenej národnej menšine, ale aj väčšinovému národu, lenže ich možnosti sú aj v tomto smere odmedzené. V Maďarsku sa nenájde napríklad vydavateľstvo, ktoré by sa podujalo vydať v maďarčine antológiu našich „menšinových" básnikov. Pritom neobstojí ani taká zámienka, že zostavenie tejto antológie je problematické, keďže jej rukopis je už roky

pripravený. Dokonca už aj riaditeľ vydavateľsttva Magvetô ho sľúbil vydať. Básnici národných menšín však dobre vedia, že zo sľubov sa ešte netreba radovať.

Iniciatíve Hradného divadla mesta Gyula sa však môžu úprimne tešit. Režisér József Kiss povzbudený nápadom umeleckého vedúceho divadla Fercnca Sika sa rozhodol predstaviť prierez literatúry a folklóru v Maďarsku žijúcich Cigánov-Rómov, Chorvátov, Nemcov, Rumunov, Srbov a Slovákov v predstavení, ktoré sa konalo 28. júla Viedlo ho presvedčenie, že nové umelecké hodnoty mašich národných menších svojským spôsobom obohacujú tak svoje vlastné, ako i národné kultúry, ba dokonca i maďarskú kultúru. V programe, ktorý nazval frapantne Farebná tkanina, tieto hodnoty - reprezentované najmä poéziou - boli v súlade s prejaavmi tradičnej ľudovej kultúry. Verše, piesne a tance sa teda v tomto predstavení „nebili", ale skôr naopak, dopľňali a obohacovali sa navzájom. Zostavovatelia 15-20 minútových programových blokov jednotlivých národných menšín boli zároveň autormi tzv. zvukových listov, krátkych príspevkov, v ktorých priblížili obecenstvu život svojej národnosti. Tieto listy prečítal režisér J.Kiss, pričom básne tlmočili profesionálni i amatérski herci, bud príslušníci niektorej z našich národností, alebo aspoň tí, ktorí ovládajú ich jazyk na úrovni materinského jazyka. Prednesené diela boli väčšinou preložené do maďarčiny, ale v prípade dvojjazyčných básnikov sme počuli aj verše písané pôvodne v maďarčine.

*

Slovenskú časť programu, v rámci ktorej vystúpil Folklórny súbor Rimavan z Rimavskej Soboty a vokálno- inštrumentálna skupina Negatív so zhudobnenými básňami slovenských autorov žijúcich v Maďarsku, zostavil básnik a predseda Slobodnej organizácie Slovákov Alexander Kormoš. On je aj autorom myšlienok, ktoré sme si vypožičali zo spomínaného zvukového listu: „Slováci v Maďarsku si dodnes zachovali svoj materinský jazyk a svoju tradičnú kultúru napriek tomu, že v období dualizmu a za 70 rokov panovania dvoch totalitných diktatúr maďarské vlády nezabezpečili systém inštitúcií potrebný k národnostnému bytiu, ale nanajvýš jeho tieň, ktorý slúžil asimilačným cieľom národnostnej politiky výkladnej skrine.

(...) Východiskom z krízovej situácie Slovákov v Maďarsku je okamžité zrušenie prostriedkov a faktorov násilnej asimilácie a postupné vytvorenie podmienok potrebných k zachovaniu ich národnej identity. K týmto

podmienkam patrí, aby vstúpil do platnosti oneskorený národnostný zákon, radikálna reforma národnostného školstva, radikálna reorganizácia života národností v znamení demokratického pluralizmu, zriadenie miestnych, regionálnych a celoštátnych národnostných samospráv, zabezpečenie demokratického zastúpenia národných menšín v maďarskom parlamente a zriadenie národnostného ministerstva ako i samostatného národnostného vydavateľstva."

Predstavenie trvalo dve a pol hodiny. Zvukové listy, recitácie, tance a piesne striedavo na seba nadväzovali ako neoddeliteľné ohnivká jednej reťaze. Možno práve preto nikto z účinkujúcich nemusel mať pocit podriadenosti či menejcennosti. A akosi ani ja som nemal len pocit klamú a sebaklamu, spomínaný v úvode tohto článku. Ťažko opísať, prečo. Snáď vďaka takým číslam, akým bolo vystúpenie cigánskeho súboru Andro Drom. Jeho 12-ročný „bubeník" hral vynikajúco... no nie na bicích nástrojoch, ale na obyčajnej kanve. Takže ak usporiadatelia národnostných folklórnych festivalov použijú podobné metódy ako kolektív Hradného divadla v Gyule, možno si aj obľúbim tieto podujatia.

Jedine finále - spoločné zaspievame maďarskej ľudovej piesne - vzbudilo vo mne obavy a nežiadúce asociácie. Vzpieram sa totiž prijať to za symbol splynutia toľkých sympatických, svojských hlasov do jedného spoločného...

Imrich Fuhl

V Békéšskej Čabe o Česko - Slovensku a o Slovákoch v Maďarsku

Mladí si ľahšie porozumejú

Rozhovor s popredným predstaviteľom FIDESZ-u Tamásom Deutschom

Člen vedenia *Zväzu mladých demokratov* (FIDESZ) a zástupca vedúceho parlamentnej frakcie tohto zväzu *Tamás Deutsch* prenikol do vedomia širokej verejnosti nielen u nás, ale aj v Česko-Slovensku vlani v auguste, keď so svojimi kolegami na Václavskom námestí v *Prahe* vyjadril solidaritu s českými a slovenskými demokratickými silami. Priazeň mnohých z nás získali aj preto, lebo Čechom a nášmu materskému národu ponúkli namiesto „internacionálnej pomoci" ozajstné priateľstvo, ktoré najstručnejšie vyjadruje ich heslo *„frišli sine s kvetmi, nie s tankami".* Pritom však nešlo iba o akési navonok formálne ospravedlňovanie sa v mene maďarského národa za vojenskú intervenciu v roku 1968... Svedčí o tom aj tento rozhovor, ktorý pripravil redaktor *Ľudových novín v B. Čabe,* kam T. Deutsch zavítal ako vedúci predvolebnej kampane Zväzu mladých demokratov. V rámci trojdňovej akcie vystúpili aj hostia *Organizácie slovenskej mládeže* ***v*** *Maďarsku:* slovenské metalové skupiny Ccrberus, Motovidlo a *Dereš.*

- *Tamás, ako ti chutia špeciality slovenskej rockovej scény?*
- Veľmi sa mi páčia tieto metalové kapely. Mám rád tento hudobný štýl a tiež viem, že v Čechách a na Slovensku dlhé roky, ba desaťročia potláčaali túto hudbu a jej predstaviteľov. Prenasledovali ich, ba odsudzovali do väzenia jednoznačne z politických dôvodov. Vtedy sme aj my sami veľakrát protestovali proti väzneniu predstaviteľov hudobnej subkultúry mladých v Česko - Slovensku, ktorú vtedajší režim jednoducho neznášal.
- *Čo vás viedlo pred rokom do Prahy? Odkiaľ celý ten nápad?*
- Nebola to otázka nápadu. Proste berieme vážne to, že rôzne národy stredo-východnej Európy sú v podobnej historickej situácii. A to preto, lebo zápasia so spoločnými ťažkosťami: odstránením komunistickej štruk túry a vybudovaním demokracie. Toto je východisko k uskutočneniu

dávnych túžob po spriatelení sa našich národov. Podmienkou je však, aby si vo svojich krajinách boli schopní vybudovať demokraciu, ktorá podmieňuje aj ich vzťah k vlastným národným menšinám, vzťah, ktorý musí byť tolerantný. Práve preto už oddávna máme výborné vzťahy s demokratickými organizáciami v okolitých krajinách. Osobitnú úctu vzbudzujú v nás demokratické tradície českého a slovenského ľudu, ktoré sú v našom regióne z viacerých hľadísk prvoradé. Pre mňa osobne znamená osobitné zadosťučinenie, že rok potom, ako nás v Prahe zatkli, veľvyslanec Českej a Slovenskej federatívnej republiky v Budapešti Rudolf Chmel usporiadal recepciu, na ktorej sa zúčastnil náš prezident Arpád Goncz, predseda parlamentu (Jyorgy Szabad a minister zahraničných vecí Géza Jeszenszky. Pred rokom by ma ani vo sne nenapadlo, že niečo také by sa mohlo stať.

- *Nechcem ťa nijak provokovať, ale ako Slovák žijúci v Maďarsku sa ťa musím opýtať na jednu vec: Békéšska Čaba bola ešte začiatkom storočia najväčšou slovenskou osadou na svete. Cítiš tu dnes, v rohí 1990, ešte niečo slovenské, alebo sa nazdávaš, že naši Slováci sa už úplne asimilovali?*

- Fakty svedčia o tom, že väčšina príslušníkov slovenskej národnosti v Maďarsku sa asimilovala. Napriek tomu však tu ešte žijú Slováci, ktorí sa hlásia k svojej národnosti. Ak očakávame, že rodiaca sa slovenská demokracia bude rešpektovať práva tamojšej maďarskej menšiny, potom aj my sami musíme poskytnúť príležitosť na to, aby tí, ktorí sa u nás hlásia za Slovákov, mohli žiť ako Slováci a zároveň ako rovnoprávni občania. Dúfam, že z hľadiska zlepšenia situácie našich národností môžeme byť príkladom... K tomu, aby aj maďarská menšina na Slovensku mohla využívať svoje kolektívne národnostné práva je dôležité, aby sa rozvíjali nielen Česko - maďarské, alle aj Slovensko - maďarské vzťahy a priateľstvo. Vynikajúcu príležitosť tu majú práve mladí, ktorí už vzhľadom na svoju generačnú príslušnosť si vždy a všade ľahšie porozumejú. Ľahšie sa zbavujú stáročných predsudkov a vzájomnej nevraživosti. Zbližovanie sa mladých môže byť príkladom a zároveň môže poskytnúť príležitosť na to, aby sme raz, až oni budú viesť naše krajiny, mohli prekonať spomínané problémy.

- *Teší ma, že si hovoril o mládeži a o budúcnosti. Už aj preto, lebo sa mi zdalo, že aj príkladnosť maďarskej národnostnej politiky si mal na mysli skôr v hudcom čase...*

- V budúcom čase azda v tom zmysle, že jej uskutočňovanie sa má

začať už dnes. Nútia nás k tomu jednak naše skutočné národné záujmy, jednak zase - ak berieme vážne to, že našej krajine sa musia uplatniť všetky základné ľudské práva - musíme garantovať aj práva tunajších národných menšín. Snažia sa o to všetky demokratické sily maďarského politického života, teda aj Zväz mladých demokratov.

- *Náš týždenník uverejnil ešte pred voľbami do Národného zhromaždenia národnostný program FIDESZ-u, z ktorého som, podobne ako z programov ostatných strán, vycítil, že bol vypracovaný práve bez tých najpovolanejších, teda bez príslušníkov národných menšín...*

- Súhlasím s tým, že bez predstaviteľov národností nemôžeme sformulovať nás program zameraný na zlepšenie ich postavenia. Treba však vedieť aj to, že začiatkom tohto roka sme ešte ťažko nachádzali národnostné kolektívy, ktoré vznikli naozaj na demokratickom základe. Dnes je už situácia oveľa lepšia, nadviazali sme s nimi styky. Dokonca v župe Baranya pôsobí skupina Zväzu mladých demokratov, pozostávajúca výlučne z mladých Chorvátov. Snažíme sa však prehĺbiť kontakty aj s predstaviteľmi iných národností...

- *Ďakujem za rozhovor!*

Imrich Fuhl

Do Európy ako súperi či ako spojenci?

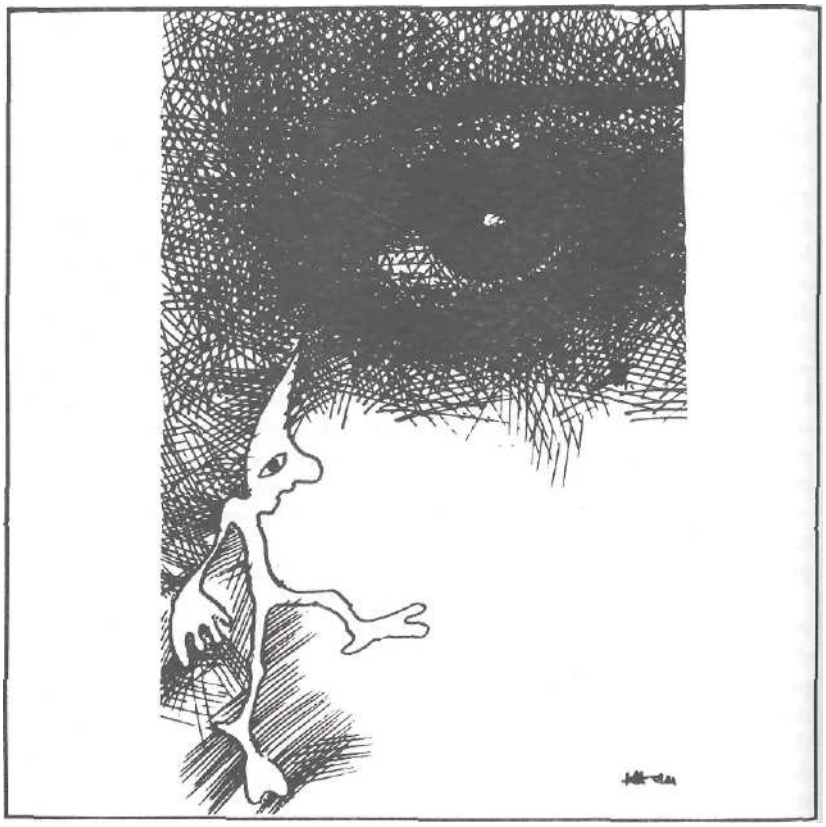
Ako o tom svedčia prejavy nášho premiéra Józscfa Antalla - Maďarsko chce byť v roku 1992 pridruženým a v roku 1995 plnoprávnym členom Európskych spoločenstiev. Je síce otázne, či naša vlasť za päť rokov bude schopná splniť prísne kritériá pre vstup, plány našich popredných politikov sú však vcelku realistické. A to napriek tomu, že k ich splneniu treba odstrániť katastrofálny deficit štátneho rozpočtu, zastaviť inflačnú lavínu, uskutočniť reštrukturalizáciu priemyslu a dosiahnuť konvertibilitu forintu. Smelé plány politikov môžu tiež naraziť na vzrastajúce sociálne napätie i ostrý boj v parlamente, v ktorom vládnuca strana zďaleka nemá pohodlnú väčšinu.

Predseda našej vlády iste nemôže rátať s tým, že niektorá z okolitých krajín strednej a východnej Európy mu bude držať palce. Do Durópy majú totiž namierené všetky štáty nášho regiónu a nejeden výrok Józsefa Antalla môžu právom považovať za úder pod pás. Náš premiér totiž na medzinárodných fórach viackrát opakoval, že strategickým cieľom Maďarska je dostať sa do Európskych spoločenstiev *skôr,* ako sa to podarí ostatným „bývalým socialistickým" krajinám. Maďarskí politici už dávnejšie naznačili svoj rezervovaný postoj k návrhu Česko-slovenského prezidenta Václava Havla, aby Česko-Slovensko, Maďarsko a Poľsko a prípadne i ďalšie štáty niekdejšieho východného bloku koordinovali svoje kroky na ceste do zjednotenej Európy. „Nemali by sme spolu navzájom súperiť v tom, kto koho predbehne a kto sa skôr prebojuje do toho či iného európskeho orgánu", - vyzval už v januári prezident ČSFR poľských a maďarských predstaviteľov vo svojom prejave na pôde varšavského Sejmu - „ale naopak, mali by sme si v tomto snažení vzájomne pomáhať v duchu tej istej solidarity, s akou ste v horších časoch protestovali vy proti nášmu prenasledovaniu a my proti vášmu."

Maďarská vláda akoby mala pocit, že Maďarsko je priekopníkom východeurópskych premien, a preto má právo vyšplhať sa do Európy na vlastnú päsť. Ak si to želá, tak na čestné preteky má plné právo. Domnelý prvolez.ee by však v žiadnom prípade nemal šliapať po chrbtoch a hlavách svojich súperov. Môže to totiž u nich vyvolať dojem, že útok na štít má aj skrytý motív. Napríklad, že im tam zhora niekto chce diktovať, ako si majú doma riešit národnostnú otázku. Aj výroky, že cesta Rumunska do Európy vedie cez Maďarsko, koniec - koncov takéto obavy len umocňuje. Takto sa

ľahko roznecujú nielen politické, ale aj nacionálne vášne a našepkávajú riešenia „maďarských nacionálnych krívd" pomocou /.meny hraníc. Už aj preto by mali západné demokratické štáty skôr vydal' deklaráciu o neporušiteľnosti hraníc v Európe, ktorú by museli prijaf aj všetky krajiny nášho regiónu - podobne ako pred 15 rokmi prijali u/nesenia helsinskej konferencie o ľudských právach. Signatári helsinskej dohody sa inak **zriekli** akejkoľvek násilnej zmeny hraníc, čo pre Maďarsko znamená toľko, že akceptovalo svoje dnešné hranice. Namiesto súperenia sa leda núka prijateľnejšia alternatíva - spolupráca a spojenectvo. Veď rozvadení bratia ťažko dokážu staval' spoločný európsky dom.

(ju-, -bek)

Pre zachovanie identity

„Nechcem **použiť veľké** slová, myslím si však, že **život** mladých nie je u nás ľahký" - povedala mi nedávno gymnazistka / Budapešti Iveta Beňová.

„Problém nespočíva len v našom postavení v spoločnosti. Je smutné, že čoraz viac ľudí zastiera svoj pôvod. Pre zachovanie národnej identity môžeme urobiť len toľko, že sa poriadne naučíme materinský jazyk. Chceme poznávať slovenskú kultúru, čítame poéziu a pró/u, písanú nielen na Slovensku a v Maďarsku. Zaujíma nás umenie Slovákov žijúcich aj v iných krajinách."

Veľké úsilie v **tomto** smere vyvíja najmä Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku. Iveta, ktorá reprezentuje jej farby, hovorí: „OSM stavia predovšetkým na priateľstve a spoločnom záujme mladých. Medzi jej Členmi je bohato zastúpená aj inteligencia. Z tých najvýznamnejších mien spomeniem aspoň básnika Imricha Fuhla."

Organizovanie týchto podujatí, ako aj zámer založiť si vlastné noviny či filmové kluby orientované na našu tvorbu, zhltne nemálo peňazí. Finančný deficit však nevyrovná ani štátna dotácia vo výške 200 tisíc Ft. Nedoriešeným zostáva aj vysokoškolské štúdium pre absolventov slovenských škôl. Preto sa mladí usilujú o vytvorenie výboru, ktorý by čerstvým maturantom sprostredkúval informácie o možnostiach štúdia u nás. Každý rok k nám plánuje prísť asi 20-30 percent študentov. K tomu však Ivela dodáva: „Študovať **to,** Čo človeku prináša vnútorné uspokojenie, je nesmierne dôležité. Dnes však musíme pozerať aj na to, čo je perspektívne a čo môžeme využiť."

Anelta Slaninková
(Smenu)

Údaje o slovenskej úradnej písomnosti
II
Otázky položené obyvateľom slovenských obcí komisármi Urbárskej regulácie

I. Zdalisa, a gakc urbary su wôzil, a od ktereho čzasu?

II. Kde ale žadnich urbaruw sa ncnachaaza, zdalisaby poddaný podlé contractu aneb običzage zbiwagu swich panuw, od ktereho čzasu budto takowa običzag zbiwagu, budto contracti počzatck magu? Zdaliss insse conlracti a gake pred wčzilagseimi urbary, kedi pak počzatek wczilags.siho zbiwanny a powinnosti poddanskeg se stal.

III. Kde žadnich urbaruw aneb contraduw neny, gako dosawat zbiwaly poddaný swich panuw gruntownich, ktereho čzasu a gakim spusobem sa počzatck stal takcho zbiwani?

IV. Gake chosny neb sskody pry obcy se nachazagu?

V. Kolkoa gake role podobnim spusobem y luky poddaný czelodomnik drży, gedna každá rola anebossto hony pod kolko meriez pressporskich su súce, zdaliss pak ag otawa na lukach tich se kosiwa?

VI. Gakowi geden každý poddaný, a kollko dny a z kolko kusmy zapražneg lichwy roboty a pansky dosawaat odbawowal a naspatich idúce do roboti a panského se prigimalo poddaním neb ne?

VII. Zdaliss dosawat od ktereho čzasu, a od gakeg obrody dewatek poddaný dawaly, a geli ag w inssich panstwach tegto stoliezy w običzage lakowi dewatek, okrem teho gakowe danky swim gruntownim pánom ročzite až posawad poddaný dawaly, takowe pak danky neb dari treba z kotowich penezy, treba z inssich gakich kolwck weczi, ktery pany gruntowny od swich poddanich prigimaly z čzoho pochazagu, a gake su?

VIII. Kolko w tcgto obczi ncb dediny puste sedliska, od ktereho čzasu a / gakcg pričziny sa nachazagu, kdo pak takowc wčzil užiwal?

iX. Wečziti li su neb slobodného odchodu w tegto obcy panum swim poddaný?

Bez nároku na úplnosť sa pokúsme zistiť, čp je možno vyskúmať z odpovedí siedmich obcí Ostrihomskej stolice.

Spôsob vykonávania povinností poddaných, rovnako ako stavy ich dobytka a rozsah majetku neurčuje urbár ani v jednej obci. S výnimkou Šarišápu ani zmluva (contractus) nepredpisuje povinnosti sedliakov. Obec *Huť* (Szentlélek) sa v roku 1740 pokonala so zemepánom, avšak keďže sa táto dohoda týkala roboty vykonávanej pešo či ručnou prácou, a obyvatelia si ešte v lom istom roku zadovážili ťažný dobytok a s týmto chodili na robotu, zmluva stratila platnosť. Vzťah skúmaných obcí a zemepánov teda charakterizovali iba zvyk, tradícia a nepísané pravidlá.

Spôsob a množstvo robotných povinností sa líšili podľa jednotlivých dedín.

Obyvatelia pusty *Bikoly* iba robotovali, peňažnú daň, tzv. cenzus zemepánovi neodvádzali, ani deviatok alebo nalurálie. Podľa potreby pracovali na panskom majeri. Keďže bývali v dome postavenom na trovy zemepána a od neho dostávali zdarma aj drevo na kúrenie, mali za povinnosť chodiť kosiť a žať. Za žatvu a mlátenie dostali príslušný podiel stanovený župou, pričom si mohli narúbať siahu dreva za 25 denárov.

Obyvatelia *Čívu* (Csév) platili ročne na osobu 70 forintov dane, 5 forintov za nájom panského mlyna a 35 forintov za voľný predaj pálenky. Ďalej boli povinní dodať 2 srny, 3 zajace, alebo miesto toho 10 forintov a 18 denárov. Panskému sluhovi platí ostrihomský kaplán spolu s ostatnými obcami, k tomu obyvatelia Čívu platia po 16 denároch, a podľa nárokov a potreby pána poskytujú záprah štyroch ťažných zvierat. Z poľnej úrody odovzdávajú deviatok, ďalej ako dar 100 vajec ročne. Povinní sú darovať aj desiatok z budínskych vín, zatiaľ čo obecná pospolitosť zhromaždí preňho ročne 6 kačíc, 16 sliepok, 6 hrudiek masla, 100 vajec a 50 hláv kapusty.

Obyvatelia *Dágii* plalia 14 forintov dane, za voľný predaj pálenky sú povinní zložiť 18 forintov. Za jednu srnu a dva zajace plalia ročne a na hlavu 12 denárov, na výživu a plat sluhu ostrihomského kaplána po 9 denárov. Podľa potreby používajú na robotu štyri ťažné zvieratá. Zo svojej

úrody odovzdávajú zemepánovi deviatok, ako dar 50 vajec. Ako desiatok z budínskych vín ročne 4 husi, 4 kačice, 4 kapúnov, 4 sliepky, 5 hrudiek masla, 25 hláv kapusty a 50 vajec.

Obyvatelia *Kestúcu* (Kesztolc) poddaní ostrihomského kaplána robotovali podobne ako poddaní v predošlých dvoch obciach a platili pánovi dane, desiatky, resp. odvádzali dary.

Poddaní a želiari Mogyorósu platia ročne 30 forintov dane, odvádzajú 15 prešpurských hrudiek masla, 1 teľa, 80 kureniec, 407 vajec a 6 husí. Podľa potreby chodia na robotu so štyrmi ťažnými zvieratami. Odovzdávajú deviatok z obilia, vína, ovci, kôz, kukurice, kapusty, ako aj z úrody zeleniny na prívarok.

O plnení povinností, ktoré predpisuje poddaným zmluva (conlractus) hovoria naše pramene najpodrobnejšie v súvislosti s obcou Šarišáp. Robota *Šarisápanov* nie je nekonečná: jeden deň v týždni pracujú na pána, v čase sejby a žatvy viac. Ak je pán k tomu nútený okolnosťami, aby robota bola každý týždeň dlhšia, potom to treba započítať v nasledujúcich týždňoch. Ak pán nepotrebuje záprah, poddaní si odpracujú dva dni pešo. Za pustu Babaly, ktorá sa nachádzala v blízkosti obce, a ktorú spolovice využívali, **platili** pánovi daň a ôsmu časť z úrody, zatiaľ čo z plodín pestovaných v chotári obce polovicu z pšenice a deviatok z. kôz, ovci a včelstiev. Za prenájom panského mlyna platili skôr 50, teraz 40 forintov. Na sviatok Panny Márie odovzdávajú 600 vajec (predtým 350). Na Vianoce dávali skôr jednu kožku /. líšky, teraz už jedno teľa. Na sv. Michala majitelia usadlostí dávajú po dvoch kapúnoch a po jednej husi, majitelia menších usadlostí pomerne menej. Za používanie panskej jatky sa odovzdáva 50 funtov loja a za zamestnávanie panského kuriča 6 rýnskych forintov a 40 grajciarov.

Obyvatelia *Huti* (Szentlélek) platia ročne 25 forintov dane, a podľa potrieb zemepána robotujú raz viac, raz menej. Z každej úrody odvádzajú deviatok, ďalej ako dar 24 sliepok, 240 vajec, 8 hrudiek masla.

Poddaní Cívu, Dágu, Mogyorósu a Hutí vo svojich výpovediach zdôrazňujú, že ich hospodárenie spočíva napospol v obrábaní pôdy. Doplňuje to chov ovci a kôz a včelárstvo. Z konopí, ktoré sa vypestujú v chotári obce, ako aj z ovčej vlny, tkajú plátno, šaty a prikrývky, ktoré prípadne speňažia na trhu či jarmoku. Obce, ktoré tu skúmame, obchodovali takto v Budíne, Ostrihome a na Dunaji.

Z hľadiska obrábania pôdy obyvatelia obcí hodnotia aj úžitok a škody

na chotári. Vedno sa ponosujú na to, že voda stekajúca z vrchov poškodzuje ornicu zanáša ich lúky pieskom a trávou. Na lúkách sa otava nikdy neurodí. Výpovede teda poukazujú na obce hospodáriace v ťažkých prírodných a zemepisných podmienkach. Obyvatelia Hutí uzavretých medzi vysokými vrchmi sa len ťažko môžu stýkať s inými osadami. V každej obci sa obyvatelia zmieňujú o tom, že v chotári je dostatok stavebného dreva i dreva na kúrenie, zmieňujú sa o paši a jej rozlohe, o viniciach a ich kvalite ako aj o trhových strediskách, o tom, či majú kapustnisko a konopnisko, či využívajú obecnú nezdanenú oráčinu, lúku, aky úžitok z toho majú dedinčania. Pospolitosť využíva aj mlyn a jaazku, ako to uvádzajú výpovede. Tieto a ďalšie infornmácie zhrňuje aj naša tabuľka na str. 100.

V tomto rozbore by sme mohli pokračovať. Objasnili by sme ešte mnohé svojráznosti zo života ľudu slovenských obcí Ostrihomskej župy v 18. storočí, ako je napr. právo na prevádzaku krčmy, alebo prečo v žiadnej osade nie je v používaní pozemok a pod. Za pozornosť stojí i to, že s výnimkou Bikolya v každej spomenutej osade žil dedičný poddaný, spätý s pôdou a bez práva na presídlenie.

Osobitný výskum by si vyžadoval pravopis a jazyk týchto dokumentov, ktorým je slovenčina, presnejšie povedané - výpovede z Trnavy a okolia sú zaznamenané v kultúrnom západoslovenskom dialekte. V textoch sa iba nepatrne vyskytujú bohemizmy, očividnú sú i niektoré prvky stredoslovenského nárečia. Ďalší výskum rozhodne, ci pochádzajú z jazyka obyvateľov obci, alebo z pera konskriptorov a notárov.

Odhliadnuc od notárov, ktorí zapisovali mená obyvateľov a ďalších osôb, možno v textoch rozlíšiť rukopis dvoch pisárov - jeden z nich zaznamenával výpovede, druhý zase otázky a mená. Výpovede, ktoré prečítali sedliakom, nedokázali predstavitelia správy napísať ani v jednej osade, takže obecný *notarius* iba poznamenal mená vypovedajúcich a títo potom potvrdili správnosť krížikom. V pravopise zaznamenaných mien sa vyskytujú aj stopy maďarskej ortografie. Ani jeden z obidvoch pisárov, ktorí uplatňovali pravopis český, neoznačuje dľžku samohlások, s výnimkou dlhého í, ktoré sa však občas zamieňa písmenom j. Nedôsledné a sporadické je aj označovanie mäkkých hlások ň, a ď. Niektoré rozdiely pokiaľ ide o vtedajší a dnešný slovenský pravopis, uvádzam na záver v nasledujúcej tabuľke.

Obec	Drevo stav.	Drevo na kúrenie	Pastvisko	Vinica	Trh	Jatka	Obecná oráčina	Obec. lúka	Chotár	Kapust-nisko	Kukurič-nisko	Otava	Konop-nisko
Čív	+	+	+	+zlá	Budín Ostrih.	28Ft	12 PM	12...	z 1/3 pieso čnatý	+	+	-	+
Dág	-	+	+	+zlá	Dunaj Ostrih.	66funt mäsa 15 f loja	6PM	8 fúr	kopco-vitý ťažko hnoji-teľný	+	+	-	+
Kestúc	+	+	+	+	Ostrih. Dunaj	-	12 PM	12 fúr	z 1/3 pieso-čnatý kopcov.	+	-	-	+
Moďoróš	+	+	+	+	Dunaj	-	-	5 fúr	z 2/3 kopcov.	?	?	-	
Šarišáp	+	+	málo	+	Ostrih. Dunaj	+?	-	6 fúr	kopcov.		+	-	
Huť	+	+	+	+	?	-	-	-	kopcov.	-	-	-	-

Tabuľke 1.

Písmeno	W	g	j	ss	cz	čz
hláska	v	j (zriedka g)	i,í (zriedka j)	š	c	č

Tabuľke 2.

Bikoly (MR) - Suttó

Zemepán:
Joannes Sissay

Urbárske obyvateľstvo pustatiny Bikoly rečenej r. 1768. Želiari s domom (domovní hoferi) a právom sťahovania (svobodnčho odchodu):

1. Georgius Varga
2. Franciscus Elias
3. Joannes Hornyák
4. Joannes Urban
5. Georgius Kucsera
6. Franciscus Vajgel
7. Jacobus Stekmajer
8. Joannes Sefl'er

Sedliacke priznanie z r. 1768.

I. Po neyprw: Urbara zadného neny.

II. Po druhé: ponewač na tegto pustatyne len od sedmeho roku počaľy bydletj, z teg pričyny robotu hoffery, ačkolyw bez počtu, wssak ale pod myru wedle ustanoweny zmluwj wjkomawaly.

III. Po tretj: Zadne penezyte danky negsu w obyčag w/ate.

IV. Posatwrte: Ponewač zadného statku, a zapraže nemagu, tak tež zadného dobrodeny ncužywagu.

V. Po pate: Žadnymy rolamy, any **lukamy** zaopatrenj negsu, krome nekíerych malých záhrad.

VI. Po šeste: Ponewač každj hoffer w dome z nakladkem panským wystawenem prebywa, a **mymo** toho z drewem leziczym na potrebu kuchyne z lásky pána zaopatrený gest, a any babky neb helyre na panskú stranu neplaty, z teg pričyny w čas kozby z ginymy nagemniky trawu kosyti a seno sprataty darmo gest powynny. Okolo panského magera kedi gest potreba praczugu. Mezy tim gestly žnu, aneb mlatya berú wyžynek, a stránku mlaczowsku, wedle naryzeny slawneg stolyczj. Drewo pak rubu za penyze sahu 25 denárov.

VII. Po sedme:Ponewač zadne role nemagu, tehdy any dewatek, any ginych danek any darj nedawagu.

VIII. Po osme: Ponewač zadného gruntu neny, tak tež žaden neny spustaczeny.

IX.Po dewate: Magu slobodne odgity.
Pawel Tatay Jano Varga
Mihal Horvath Mikluss Svab
Emericus Supkay notarius Kesztôleziensis

Súpis konali: Sigismundus Baranyaj deputatus consriptor mp.
Alexander Hegyi deputatus constriptor mp.
Bikoly 11. júna 1768

Csév - Cív Piliscsév (MR)

Zemepán: ostrihomská kapitula Urbárske
obyvatelstvo obce Čív r. 1768 Večni
poddaní (urečití poddaní)

1. Jano Longa
2. Pawel Kolas
3. Peter Palányi
4. Guro Janowsky
5. Pawel Šalyk
6. Andryss Morecz
7. Jano Zrubecz
8. Mihal Musel
9. Marťyn Vrbanicz
10. Mihal Sučzek
11. Peter Kučera
12. Jano Herman
13. Guro Bakoss
14. Martyn Rozbora
15. Jozef Wogčzck
16. Jano Bad'ura
17. Guro Gurkowičz
18. Mateg Mitnyk
19. Guro Pintyr
20. Jano Šykuta
21. Ondreg Rawas
22. Ondreg Broczko
23. Pawel Zburecz
24. Jano Walo
25. Mihal Walowyčz
26. Martin Gurkowičz
27. Jano Kubowičz
28. Mihal Sywek
29. Mateg Laczko
30. Mateg Kolmar

16. Guro Hubačzck
17. Ondreg Farda
18. Marťyn Ipol
19. Pawel Janowsky
20. Marťin Klan
21. Jozef Horvat
22. Jozef Sykora
23. Peter Sykora
24. Guro Juhas
25. Jano Kukola
26. Jano Rozbora
27. Matcg Musel
28. Martin Škuta
29. Guro Šisslak
30. Adam Čzerny
31. Jano Urbaničz
32. Ondreg Hcrman
33. Wdowa Jana Bučansky
34. Martyn Sapančzik
35. Jano Farda
36. Mihal Švanczara
37. Mihal Somak
53. Jano Zemanck
54. Wdowa Jana Fiala
55. Šimon Turč/ek
56. Pawel Richa
57. Jano Wlasnyk
58. Thomass Czibula
59. Mihal Zombora
60. Guro Rozbora
61. Wdowa Martina Hudecz
62. Jano Matussek
63. Jano Gurčzo
64. Jano Šilynk
65. Mihal Mladenecz
66. Wawrin Matussek
67. Jakub Hud'ecz
68. Jozef Wogčzek
69. Jano Šesták
70. Mihal Wolny
71. Ondreg Rozbora
72. Pawel Žuliehar
73. Jano Fojčzik
74. Jano Šilynk

Želiari s domom (domovní hoťeri)

1. Martin Renko
2. Jano Kučzera
3. Martin Kudela
4. Jano Holý
5. Jano Czibula
6. Tomass Šrinek
7. Mihal Bagyura
8. Adam Kalas
9. Ondreg Legin
10. Jano Wogčzek
11. Barthol Sikora
12. Jano Geczi
13. Jano Horvat
14. Mihal Longa
15. Jano Kadlecz
16. Wawrin Kramarčik
17. Jano Gurkowičz
18. Martin Wlasnik
19. Jozef Konya
20. Pawel Geczi
21. Jano Kamensky
22. Jano Pustay

Želiari bez domu (hoferi bez domuv)

1. Mihal Žulichar
2. Guro Bodnar
3. Eliass Sedlak
4. Mihal Madjar
5. Mateg Kôstka
6. Wdowa Martina Pečcnka
7. Martin Šisslak
8. Guro Strúha
9. Peter Czibula
10. Martin Bahorčzik
11. Jozef Škrinar
12. Martin Bábik
13. Jozef Pinter
14. lstwan Čzupanecz
15. Jakub Patjerak
16. Jano Štrba
17. Guro Lakatoš
18. Martin Balog

Sedliacke priznanie z r. **1768**

I Urbar nený aňy nebyl.

II. Dánky a roboty se wybyraguwedle nepamatlyweg obyčage, a žadna gina obyčeg w skutok prigata nebyla.

III. W obyčag vvzale danky ročyte winassagu nasledugiczym spusobem: czinez zlatých sedemdesat: od mlyna zlatich pgct, arenda od páleného zlatých pget a tridczelt, za dwe arny a try zagacze zlatých deset a osemnast grossy: od ordinanczie, kteru podlužny su k panskému domu w Ostrihomnme z druhyma dedynamy držet, grossy ssestnast.

IV. Dobrodeny

1. Drcwa k staweny magu vvedle dowoleny panského, gakožto, y na oheň, obydwoge darmo.
2. Passu pre wsseliky dobytok dostatočnú.
3. Wynicze magu sycze urodnc, ale podleg wlasnosty.
4. Predag swych weczy môžu mať w Budyňc trj hodiny y pul, gakož y w Ostryhome tri hodyny wzdale, kdežto y swoge obyly melawagu.
5. Šenk magu za pul roka. Ščnkuguy pálene, kterohožto wssak osohu nemagu, ačkolwek pánom plalya arendu.
6. Magu mlynček z gednym kolesom pry Marasle, klcry, ponewač ge w zlem myste ne prinassa duchodku, kronie okolo dwaczat prcsspurskych myri ozymeho obyly a gareho deset.
7. Magu y gatku, od ktereg gím masar platy ročne zlatých dwaczat y osem.

g. Obecznych roly magu diluw osem, luky pod dwanast kosczuw. Mezy sskody počytugu, že magu role na treťyne pysyčnate, a prutkosty privvalom poddane. Hospodarstwy z wetsseg stránky zaleží na rolách.

V. Obywatel osady tegto we wlasnosty czelcho gruntu žaden nebyl, ale mnozy puldomnyczy (ktery nerowno role držely:) užiwaly y tridcet dyluw, giny wiczeg, giny mcncg, gakožto y luky nerowno, nebo nekteri pget wozuw, giny vvyczeg, neb mcncg mawaly, gak sc to z popisu obssyrneg spatrrity muže. Otawa se nikdy kosyt nemuže: konopnyczu poldomnik ma pod treteg miry presspurskeg, kapusnyczu pod pgetsto hlaw, kukuričné zeme su zapisane k pripadnostyam dyluw. Dyl geden obsahuge dwc miry prcsspurskc.

VI. Roboty podlé mirneg potreby panskeg su wikonawane, a na gisti počet dnuw nikdy nebyly prinuczcne, wždiczky pak ze sstworu lychwu, gestly len chyba w dobytku nebyla, wybawenc. Z ktercg weczi naslеduge, že nikdy penslwo nemelo z.mluwu a otázku z poddanymy o počtu dnuw robotných, a preto chudzu do roboty a navraczcny z roboty pregimana nebyla.

VII. Dewatck wydawagu gak gest obyčeg yw ginych panstwach czclcg teyto stolyczy. Pomimo toho scdlaczy dewagu pod gmenem daruw, dawagu ročite wagcza sto wespolek, a na stránku dežmara panského budinskych wyn, husy ssest, kačycze ssesl, kurencze ssestnast, masla holby ssest, wagccz sto, kapusty hlawj padesat. Pomymo toho nisst any z penezy, any z prirozcnych weczi nedawagu.

VIII. Žaden grunt zpustaczeny neny.

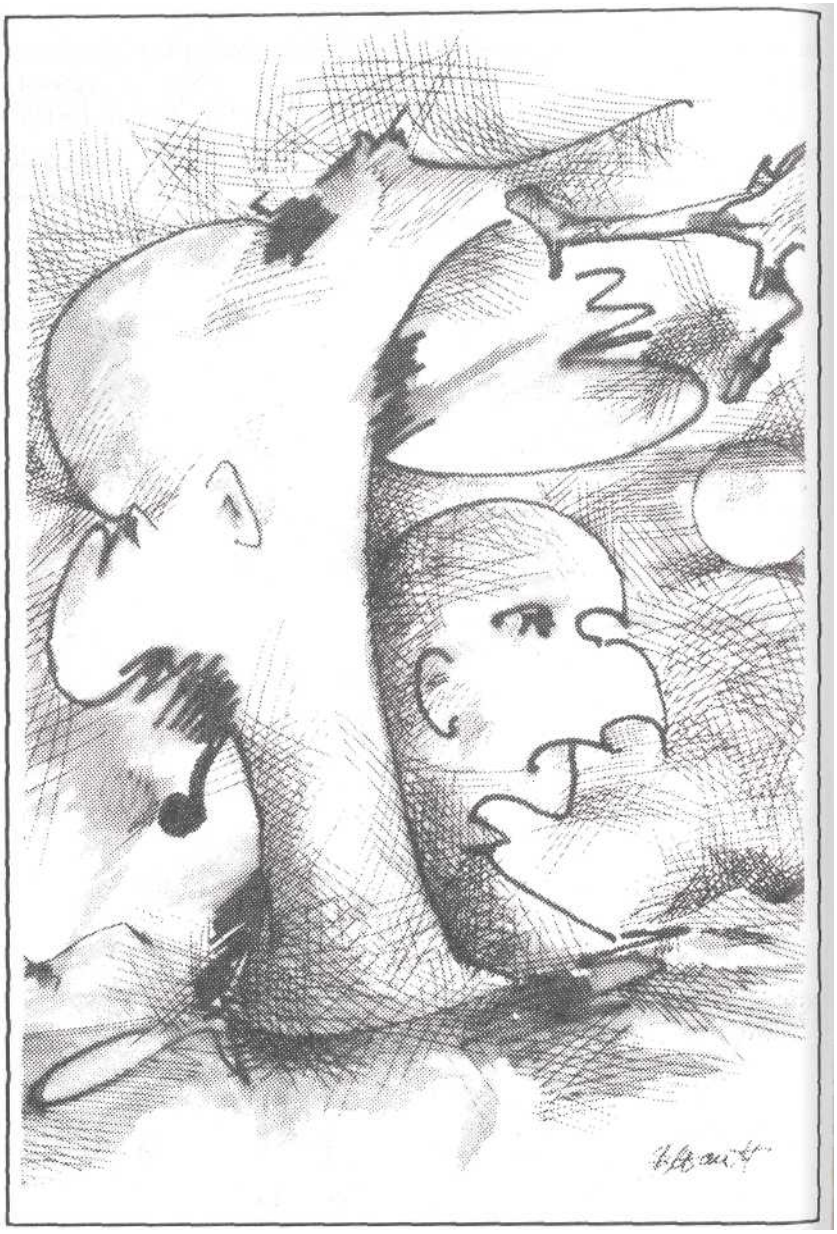
IX. Uznawagu sc za urcčytich poddaných.

Richtár Pawcl Kolás Prawny Richtár Ciuro Péntér
Prisažny Martyn Rozbora Prisažny Peter Kučzcra

Steľan Szokolovszky wysse gmenowaneg osady notaryuss, zkrz ktereho gmcna prysažnych su podpísané mp.
Csév, 27. febr. 1768.

Joanncs Kazy exmissus conscríptor mp.
Emericus Barmos exmissus conscriptor mp.
Joannes Kovacs exmissus conscriplor mp.

(Pokračovanie) *István Udvari*

Programové vyhlásenie Slobodnej organizácie Slovákov (SOS)

I. SOS zakladá svoju existenciu na odmietaní modelu doterajšej tzv. národnostnej organizácie ako organickej súčasti dožívajúcich spoločenských štruktúr, politického a ideologického systému plne podriadeného monopolu komunistickej strany. V službách tejto politiky stáli objektívne všetky doterajšie národnostné zväzy, ktoré takto prispievali k posilneniu retardačného vplyvu KS na bytie a povedomie národných menšín v Maďarsku. Existencia týchto zväzov, vrátane DZSM, nieje spojená s rozkvetom, ale naopak, s úpadkom života tunajších národných menšín.

Cieľom SOS ako nezávislej samosprávnej organizácie je v prvom rade záchrana slovenskej menšiny pred hroziacim zánikom, resp. spoločenská a politická integrácia Slovákov do väčšinového národa ako úplne rovnocenných a rovnoprávnych štátnych občanov, ktorí môžu slobodne pestovať svoj materinský jazyk a kultúru s rovnakými šancami a na podobnej úrovni ako príslušníci väčšinového národa.

SOS sa usiluje o nový, demokratický a pluralistický prístup v riešení menšinovej otázky. Na rozdiel od doterajšej antidemokratickej praxe tento prístup predpokladá predovšetkým výstavbu menšinových organizácií zdola a ich pôsobenie nezávisle od straníckych, politických či iných hľadísk. Jediným meradlom pri posudzovaní činnosti organizácie tohoto typu je služba záujmom a právam národnej menšiny.

SOS odmieta akékoľvek formálne riešenie zásad národnostnej politiky a hodlá vyvíjať svoju činnosť v bezprostrednom kontakte s menšinovým obyvateľstvom, v prospech zachovania a posilňovania jeho národnostného povedomia a v súvislosti s riešením konkrétnych problémov na úrovni miesta či župy.

SOS zároveň odmieta udržiavanie a zakladanie ďalších organizácií, ktorých činnosť má iba formálny charakter. Zároveň hodlá združovať

všetky progresívne sily ochotné vykonať všetko v prospech záchrany národnej menšiny. Dištancuje sa nielen od formálnych prístupov na úrovni organizácie, ale aj od všetkých jednotlivcov, ktorí nesledujú spoločný cieľ, tj. záujmy menšiny.

SOS spolu s Organizáciou slovenskej mládeže v Maďarsku, Združením slovenských spisovateľov a ďalšími organizáciami vytvorenými a pôsobiacimi na demokratických princípoch bude vystupovať za maximálne využitie hmotných a inštitucionálnych prostriedkov na záchranu národnej menšiny proti tým, ktorí v tom vidia iba svoje existenčné možnosti, ako aj proti zdanlivým riešeniam a za ich naplnenie patričným obsahom. Jednou z nadôležitejsích podmienok je, aby tieto prostriedky zverili takým odborníkom, ktorí veria v budúcnosť národnej menšiny, chcú a dokážu za ňu pracovať.

II. SOS vo svojej činnosti hodlá:

1. Presadzovať, aby sa reálna situácia slovenskej menšiny v MR a otázka jej nevyhnutne pozitívneho riešenia stala súčasťou tunajšej verejnej mienky ako aj verejnej mienky materskej krajiny a slovenskej pospolitosti v celom svete.

2. Naliehať všetkými zákonnými prostriedkami, aby sa riešenie situácie slovenskej menšiny v Maďarskej republike dostala z roviny zákonodarnej a právnej na rovinu praktického uskutočňovania, predovšetkým v oblasti zabezpečenia školstva a vydavateľských možností. Krok za krokom usilovať sa o riešenie konkrétnych prípadov v oblasti výuky materinského jazyka a kultúry, vyžadovať, aby sa do tohoto procesu mohli zapájať priamo obyvatelia slovenských obcí. Pôsobiť v tom smere, aby o otázke menšiny nerozhodovali nezainteresované orgány (župná rada ap.) ale legitímne organizácie tejto menšiny.

3. Uplatňovať požiadavku rovnakých možností pokiaľ ide o uspokojovanie nárokov a sebarealizáciu tak slovenskej menšiny v Maďarsku ako aj maďarskej menšiny na Slovensku v súlade s príslušnými medzinárodnými dohodami a konvenciami. Dôsledne odmietať podce ňovanie či bagatelizovanie požiadaviek slovenskej národnej menšiny s odvolávaním sa na oslabené vedomie jej identity, keďže tento stav je dôsledkom drastického odnárodňovania predošlých desaťročí. Usku točňovanie princípov rovnoprávnosti a demokracie je a musí byť nezávislé na počte príslušníkov tej - ktorej menšiny.

4. Vystupovať proti prejavom nacionalizmu a iredenty a za vytvorenie

vzájomnej dôvery a tolerancie medzi národnými menšinami a väčšinovým národom na obidvoch stranách našich spoločných hraníc. Zasadzovať sa o spravodlivé riešenie vzťahov všetkých národov a národností v Maďarsku a okolitých krajinách, vrátane práva na sebaurčenie slovenského národa.

5. Predkladať dôkazy o zjavnom porušovaní či obmedzovaní menšinových práv v MR príslušným domácim a v prípade nutnosti aj medzinárodným inštitúciám a dožadovať sa ich zákroku u vlády MR.

6. V záujme prehĺbenia národného sebapoznania a upevnenia národného povedomia našej slovenskej menšiny prostredníctvom beletrie a publicistiky maximálne využívať možnosti domácej slovenskej a maďarskej tlače.

7. V spolupráci s krajanskými ustanovizňami podľa potreby vypracovávať resp. zabezpečovať dokumentáciu, podklady, odborné štúdie a materiály k problematike slovenskej národnej menšiny v Maďarsku, prípadne v ďalších štátoch a zároveň sa dožadovať vytvárania nezaujalcho pohľadu na minulosť i súčasnosť spolužitia národov a národností v Maďarsku aj na úrovni vedeckých, spoločenských a iných inštitúcií tak v Maďarsku ako aj v materskej krajine.

8. Zaujímať zásadné stanoviská k závažným domácim i medzinárodným problémom a udalostiam týkajúcim sa života národných menšín doma i v zahraničí a podľa okolností informovať o týchto svojich stanoviskách maďarskú i zahraničnú verejnosť.

III. V duchu uvedených zásad a cieľov SOS hodlá definovať svoj vzťah k niektorým ďalším menšinovým či iným organizáciám, politickým stranám a hnutiam v Maďarsku a v zahraničí.

a) Vo svojom vzťahu k Demokratickému zväzu Slovákov v Maďarsku sa SOS riadi zásadou, že tento vzťah určuje charakter obidvoch organizácií, pričom ich rovnoprávne partnerstvo a vzájomná spolupráca je reálna za predpokladu radikálnej prestavby zväzu podľa demokratických a pluralistických zásad. Táto obnova s cieľom dosiahnutia legitimity je skôr či neskôr nevyhnutná a slúžila by záujmom celej slovenskej menšiny v Maďarsku.

b) SOS hodlá i v budúcnosti čo najužšie spolupracovať s Organizáciou slovenskej mládeže v Maďarsku (OSMM), program a ciele ktorej považuje aj za svoje. Činnosť OSMM pokladá za jednu z hlavných záruk vzkriesenia a ďalšieho trvania slovenskej národnej menšiny v MR.

c) Ako organická súčasť novozaloženej samosprávnej Únie národných

menšín v Maďarskej republike SOS sa bude aktívne podieľať na dosiahnutí cieľov tejto vrcholnej organizácie, ktoré sú zároveň jej cieľmi a takto prispievať k naplneniu práv všetkých tunajších národností, vrátane práva účasti v najvyšších zastupiteľských zboroch.

d) SOS má záujem o spoluprácu so všetkými demokratickými politickými stranami a hnutiami v Maďarskej republike, pokiaľ sa tieto dištancujú od doterajšej protimenšinovej politiky a pokiaľ uskutočňujú v praxi myšlienku demokratického právneho štátu a priznávajú v ňom rovnaké miesto a práva národným menšinám.

e) SOS sa osobitne hlási k spolupráci s maďarskou menšinou na Slovensku ako so svojím potenciálnym partnerom. V tomto duchu hodlá rozvíjať nedávno vytvorenú tradíciu na báze priateľských kontaktov s maďarskými spisovateľmi a ďalšími príslušníkmi maďarskej tvorivej inteligencie na Slovensku. Literatúra by mala byť základňou uplatňovania dôsledných postojov v prospech obidvoch národných menšín.

f) SOS bude pôsobiť v tom smere, aby sa problémy slovenskej menšiny a ich uspokojivé riešenie stali súčasťou rokovaní zákonodarných a iných zborov a orgánov materskej krajiny, ako aj tvorby zákonov a príslušných medzinárodných zmlúv a dohôd.

g) SOS hodlá udržovať bezprostredné styky a spoluprácu s Maticou slovenskou a s ďalšími kultúrnymi a spoločenskými ustanovizňami na Slovensku.

h) Ako slovenská menšinová organizácia v zahraničí SOS sa považuje za súčasť celého krajanského sveta. Hodlá udržovať čo najtesnejšie styky s krajanmi na Západe i Východe prostredníctvom tlače, rozhlasu, výmenou publikácií, účasťou na podujatiach, výmenou osôb a pod.

SOS pokladá vládne, spoločenské, kultúrne a iné inštitúcie materskej krajiny (Matica slovenská, Spolok slovenských spisovateľov a i.) ako aj slovenské enklávy diaspóry a organizácie v ostatnom svete za pevné zázemie svojej činnosti. Opiera sa o ich solidaritu, morálnu i materiálnu pomoc, naplňujúc tak myšlienku jednotného a nedeliteľného slovenského národa, zjednoteného v úsilí za svoju lepšiu budúcnosť.

Budapešť 28. februára 1990

Vyzývame našich čitateľov, aby príspevky na podporu Slobodnej organizácie Slovákov zasielali na konto: MNB 217-98292, OTI. Budapest XIII. Sallay u. 10.. Szlovákok Szabad Szervczcte 41297-3.

Matica dnes

Úradujúci predseda Matice slovenskej ma požiadal, aby som skúsil charakterizovať v tomto rozvlnenom čase program Matice slovenskej. Pokúsil som sa o to, ba snáď o čosi podstatnejšie: ozrejmiť sebe aj iným raison ďétre - dôvod i dnešného jestvovania tejto vyše stodvadsaťročnej inštitúcie.

Na zasadnutí rozšíreného výboru MS 31. marca 1990 sa výbor s predloženou charakteristikou stotožnil a požiadal ma o jej publikovanie. Preto teraz tá osoba množného čísla.

Nie sme zapadli vlastenci a nemyslíme si, že by sme potrebovali osobitnú inštruktáž o tom, čo je národ v 20. storočí a ako má vyzerať 20. storočie v národe. Vieme to. Vieme aj to, že už existencia takej inštitúcie, akou Matica je, mohla by v konfrontácii so situáciou samozrejmých európskych či iných národov uvádzať do podozrenia z anarchronizmu. Budeme nesmierne šťastní, ak príde čas, keď pri stave vecí slovenského národného etnika Matica slovenskú tým anarehronizmom skutočne bude. Zatiaľ ním, bohužiaľ, nie je a my v nej musíme pracovať, aby sa konečne raz tak stalo.

Je už pomaly banálne hovoriť o dlhoch, ktoré si história napožičiavala u nás a my u histórie. Sú tu a treba ich splácať. Mnoho vecí sme si zavinili sami,avšak sotva možno len nám pripísať vinu na tom, že až po sedemdesiatich rokoch exitencie nášho štátu sa po prvý raz možno otvára ústavnoprávna šanca na urýchlené vyrovnávanie tých dlhov.

Napriek tomu, či azda práve preto, vieme: nijaký národ nie je účelom sám sebe. A ak sa zariadi tak, že je sám sebe účelom, od tej chvíle sa jeho dni začnú spočítavať. Každý organizmus žije v súvislostiach ako ich súčasť. To platí o jednotlivcoch tak, ako to platí o národoch. Tam, kde sa bunka izoluje, začne sa zariaďovať len pre vlastný účel, tam sa v biológii začína nádor. Aj národ sa vo svojej vlastnej prešmyčke môže stať nádorom. To vieme veľmi presne a neraz sme si to odskákali za iných, ktorým saa to prihodilo. A pokiaľ sa to prihodilo nám, odskákali sme si to dvojnásobne.

Vieme však veľmi presne aj to, /e ak súčasť nie je plnohodnotná ako súčasť, neprospeje celku a celok si ju nebude vážiť. Navyše, ak v ňom. v celku, ešle vždy existujú a dlho budú existovať typy. ktoré túžia mať pucfieka.

Hovorí sa teraz veľa o našom oneskorenom či prerušenom vstupe do Európy. My vieme, že je dôležité vstúpiť tam ako niekto. Ako ten, kto si zaslúži rešpekt, ten, o ktorom sa vie. A nie iba z turistických prospektov: koslen Sie unsere bryndzové halušky.

A toto je zmysel nášho usilovania: /o všetkých síl sa sažiť urobiť z tohto národného spoločenstva kolektívnu osobnosť. Bez komplexov voči iným a bez alibizmus voči sebe.

Ak by sme mali tú smolu, že by ešte stále bolo treba zápasiť o abecedu, o veci samozrejmé: napríklad, v systéme ústavnoprávnych, kultúrnu - etických či ekonomicko-spoločenských takzvaných neodňaleľných práv - budenie o ne zápasiť, a polom bdieť nad ich dodržiavaním.

Až konečne prišiel čas, že to už nebude treba (buďme predsa trochu utopickí), budeme pomáhať pri vytváraní vnútornej náplne onej osobnostnej suverenity, autentickosti a samozrejmého partnerstva, do akého kdekoľvek vstupuje rovný s rovným, či už sa stretajú dvaja jednotlivci alebo dve pomnožné bytosti, zvané národ.

A ak po čase už nebude treba osobitnú pomoc ani pri tom (buďme ešte trochu utopickí!), v lej chvíli sa, Slastní, dostaneme do situácie starozákonného proroka, ktorý uvidiac malého Krista, úľavne riekol svojmu prísnemu Bohu: - A teraz, Pane, prepusti svojho služobníka v pokoji! --

Ale ten Čas je hodne daleko. A tak sme, pretože si nemôžeme dovoliť nebyť. Pretože sme potrební.

Je to všetko celkom jednoduché. Vlastne: bolo by (o celkom jednoduché, keby to zároveň nebolo také zložíte.

Milan Rúfus

80 miliónov

Pán správca MS Sedlák vo svojej správe včera veľmi pekne povedal: „MS sa bude usiloval' o lo, aby sa každý Slovák v ktoromkoľvek kúte Slovenska cítil ako doma."

Všetci Slováci z južného Slovenska si povzdychli - bodaj by to bolo už dnes!

Lebo dokiaľ je podmienkou na prijatie do zamestnania v prvom rade znalosť maďarského jazyka, dokiaľ hŕstka intelektuálov spochybňuje Trianonskú dohodu, a tým aj hranice južného Slovenska, dokiaľ žiaci materských základných a stredných Škôl nemajú laky počet škôl či študijných odborov v slovenskom jazyku, ako je ío potrebné, dotiaľ sa na južnom Slovensku nebudeme cítiť doma. Prelo jednou / najdôležitejších úloh nás, matičiarov, je vytvárať [aké centrá, kloré by plnili úlohu vzdelanosti, kultúry a dvíhania národného povedomia Slovákov. Takéto úlohy by mali plniť Domy Matice slovenskej, ale i platené sekretariáty MOMS v každom okrese. Uvedomujúc si tieto skutočnosti, ro/hodli sme sa vytvoriť Oblastný dom Matice slovenskej v Komárne. Viedla nás k tomu aj skutočnosť, že terajší Dom kultúry odborového hnutia v Komárne nie je využitý. Na jeho odkúpenie bolo potrebných 6 miliónov korún. V súčasnosti Matica slovenská nedisponuje takouto sumou,preto sme sa rozhodli vypísať národnú zbierku. Doteraz nám na bežný účet prišlo okolo stotisíc korún od jednotlivcov i kolektívov z celého Slovenska. Boli sme si vedomí toho, že takú veľkú sumu, ako je 6 miliónov, nenazbierame, preto sme sa obrátili na vládu Slovenskej republiky, ktorá tento týždeň v pondelok rozhodla o poskytnutí celej sumy na odkúpenie spomínaanej budovy.

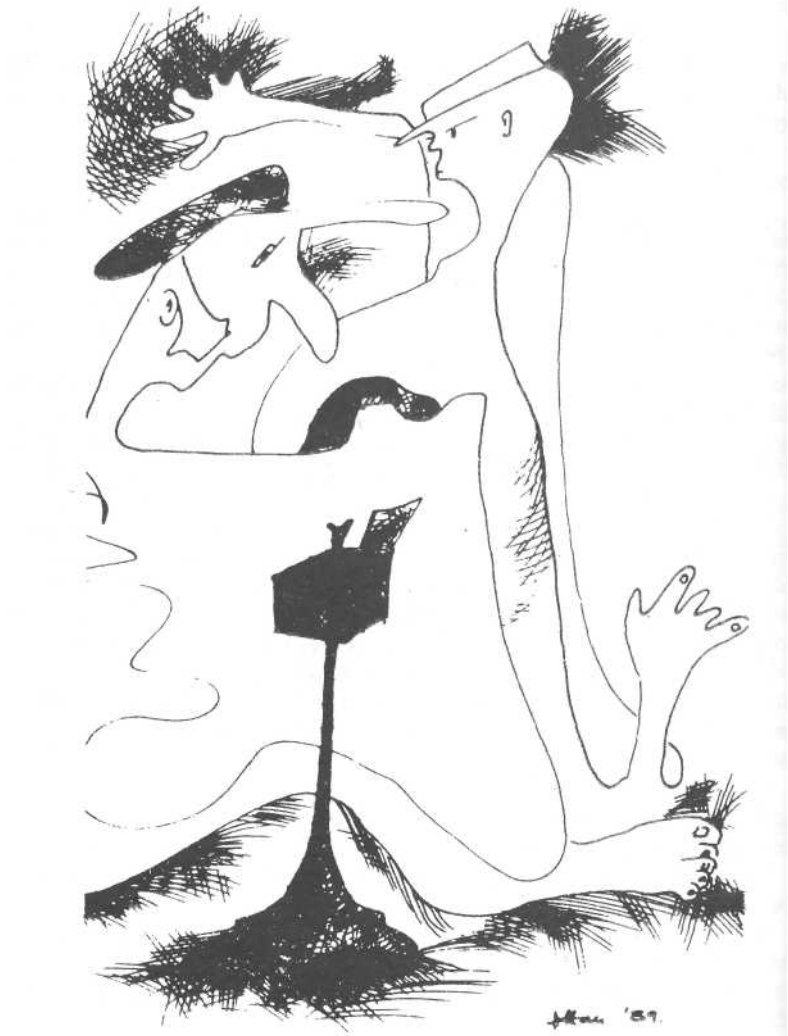
Dovoľte, vážení prítomní, aby som sa vám v mene členov MS ale aj všetkých Slovákov z južného Slovenska úprimne a srdečne poďakovala za poskytnutú finančnú podporu, ktorú použijeme na opravy budovy.

Ďakujeme aj členom vlády SR, ktorí naše snaženie pochopili a finančne podporili.

Nemôžem si však odpustiť poznámku, že Domovov MS by na južnom Slovensku malo byť viac. Uvedomme si napríklad hoci takú skutočnosť, že iba budova Maďarského oblastného divadla v Komárne stála 80 miliónov Kčs...

Slávnostné otvorenie Domu MS v Komárne bude 28. októbra 1990 ako vyvrcholenie Matičných dní, ktoré chceme organizovať v priebehu celého týždňa.

Pacil Dr. Zdenka Ancitová

My sme tuná doma

Dovoľte mi, aby som nadviazal na niekoľko svojich myšlienok, vyslovených na nedávnom rokovaní zástupcov MO MS v Martine (23. júna), z ktorých časť bola s láskavým porozumením radakcie Slov. národných novín uverejnená v 5. Čísle pod názvom Varovne i kriticky.

Súc obohatený plodnými myšlienkami náčrtov k programu MS, uverejnených v tom istom čísle, chcel by som svoje nasledovné úvahy nasmerovať priamo do ohniska probllémov, ktoré nám nedovoľujú pokojne spávať.

Z lona Matica slovenskej vzišiel návrh zákona o slovenskom jazyku ako o jedinom úradnom a štátnom jazyku na celom území Slovenska bez výnimky. Jeno prijatie na prvom zasadaní SNR v tomto mesiaci považujem za úplne samozrejmé a neviem si predstaviť silu, ktorá by mala odvahu vystúpiť proti tomuto celonárodnému záujmu.

V náčrte programu MS sa veľmi správne a jasnozrivo hovorí, že MS sa musí odpútať od tradičných posttupov a musí si osvojiť nové, progresívne, dynamické postupy, ktoré budú čerpať z hlbinných potrieb národa, ktorému chce slúžiť. V tomto zmysle bude MS vyvíjať i politickú činnosť.

Ako delegát MS MS z pomaďarčenej obce Košúty, kde v súčasnosti žije 1/3 Slovákov, i ako člen OV MS v Galante, obraciam sa na toto Valné zhromaždenie, na nevy Výbor MS, na predstaviteľov vlády a zástupcov politických strán a hnutí, aby sa každý svojim dielom a to každodenne - pričiňovali o uskutočňovanie dobrej slovenskej štátotvornej politiky, a to najmä so zreteľom na národnostne zmiešané oblasti južného Slovensku.

Dobrá slovenská štátotvorná politika na južnom Slovensku musí byť svojimi cieľmi zamerané hlboko do 3. tisícročia, avšak jej uskutočňovanie sa musí započať už tu, na tomto valnom zaromaždení.

Najzávažnejším kritériom praktickej realizácie dobrej slovenskej štátotvornej politiky na južnom Slovensku je pohyb percenta občanov slovenskej národnosti v obciach, mestách a okresoch južného Slovenska.

V súčasnosti sme svedkami, že v desiatkach obcí južného Slovenska dochádza k prudkému poklesu podielu slovenského obyvateľstva. Konštatujúc túto smutnú a zahanbujúcu skutočnosť musíme pripustiť, že až do týchto dní sa na južnom Slovensku neuskutočňuje dobrá slovenská Štátotvorná politika. Uskutočňuje sa tu politika, ktorá vo svojich

dôsledkoch slúži záujmom maďarského štátu.

Dovoľte mi uviesť len niekoľko príkladov z môjho najbližšieho okolia: Za desaťročia 1970 - 1990 poklesol podiel občanov slovenskej národnosti v Galanlc zo 72 % na 59 %. V susednej obci, v Čiernom Brode sa k slovenskej národnosti hlásilo 178 obyvateľov, o 10 rokov už len 136. V Mostovej poklesol počet Slovákov z 225 na 152, v Tomášikove z 203 na 1()i a vo Vuzokanoch z 289 na 138.

Vychádzajúc z tejto smutnej a zahanbujúcej skutočnosti treba si so všetkou vážnosťou a zodpovednosťou uvedomiť, že prijatie zákona o slovenskom jazyku je len začiatkom v náprave zanedbaných vecí národných na národnostnú zmiešanom území.

Bezprostredne po dosiahnutí tohto významného, no predsa len čiastkového cieľa, bude potrebné neodkladne /hájiť práce na celom súbore zákonných upatroní, ktoré svojimi dôsledkami citeľne zlepšia súčasné nezávideniahodné postavenie Slovákov, na južnom Slovensku a vytvoria základňu na evidentný rozvoj slovenského etnika v zmiešaných oblastiach južného Slovenska.

Činorodý program MS, s ktorým sa v týchto dňoch zoznamujeme - 1 za ktorý zo srdce ďakujeme jeho autorom - je jedným z významných východísk postupného napĺňania programu výraznej podpory slovenskej časti obyvateľstva južného Slovenska.

Nastal čas, aby sme od žaloslnenia nad neutešeným stavom slovenských vecí na južnom Slovensku, od obranárskych postojov prešli do olenzívnej politiky konštruktívnych činov. Treba, aby každému Slovákovi súcemu na slovu vošlo do krvi: My sme tuná duma, my sme tuná páni.

Program opatrení na podporu slovenského etnika na južnom Slovensku musí bezpodmienečne zahrnovať rezorty: školstvo, bezpečnosť, vnútro a kultúru.

Mimoriadnu dôležitosť v súbore zamýšľaných opatrení má rezort školstva. Jedným z, hesiel, ktoré si musíme vpísať do štítu, musí byť: Do každej obce slovcnskkú školu. Bez ohľadu na náklady. Nie sme takí chudobní, aby sme si to nemohli dovoliť.

Považujem za veľmi potrebné zreteľne vyhlásiť: Naši maďarskí spoluobčania nie sú našimi nepriateľmi. Sú našimi spolupracovníkmi a priateľmi.

Ing. Andrej Sltýčck

Učiteľské fórum

Som profesorka na gymnáziu v Nových Zámkoch, podpredsedníčka Zväzu slovenských učiteľov, členka výboru MOMS v Nových Zámkoch. Dovoľte mi, aby som Valné zhromaždenie pozdravila v mene slovenských učiteľov z južnéno Slovenska.

Áno, sme to my, členovia Zväzu slovenských učiteľov v Nových Zámkoch, ktorí pravidelne organizujeme stretnutie Slovákov z južného Slovenska v Šuranoch, kloré už majú svoje rneno, a to v spolupráci s novozámockým MOMS Stali sa miestom výmeny názorov, ale i trpkých skúseností občanov slovenskej národnosti na južnom Slovensku. Práve prostredníctvom našich stretnutí v Šuranoch sa nám podarilo prebudiť mnohých Slovákov, S niektorými z vás sa pravidelne stretávame na našich stretnutiach, ale všetkým by som rada povedala niečo o krátkej histórii boja Slovákov z južného Slovenska za svoje oprávnené požiadavky.

Koncom minulého roka sme si i my, učitelia dvojjazyčného gymnázia v Nových Zámkoch, založili Učiteľské fórum. Spolu so svojimi maďarskými kolegami sme sa na mítingoch spoločne tešili z novej situácie. Netrvalo to však dlho. Po čase sme si všimli, že sa čímsi odlišujeme. Áno, líšili sme sa farbou trikolóry, ktorú sme mali na kabátoch. My bielo - modro - červenú, oni maďarskú, červeno - bielo - zelenú.

O niekoľko dní sme sa dozvedeli, že sa z učiteľského fóra vyčlenil Zväz maďarských pedagógov a ministrovi školstva predložil svoje maximalistické požiadavky. Boli sme prekvapení, ale reagovali sme okamžite. Už 1. februára t.r. sme založili Zväz slovenských učiteľov. Chceli sme byť trvalým partnerom školských orgánov, Maďarskej nezávislej iniciatívy a Zväzu maďarských pedagógov pri riešení problémov obyvateľstva žijúceho na národnostne zmiešanom území. Zväz slovenských učiteľov preto zorganizoval niekoľko stretnutí s ministrom školstva, s bývalým podpredsedom vlády SR Alexandrom Vargom,, s členmi KC PN. Hoci boli naše stretnutia málo úspešné, nevzdávali srne sa. Po čase sa nám podarilo zorganizovať aj stretnutie s členmi výboru Zväzu maďarských pedagógov. Po tomto „zoznamovacom" kole sa už žiadne ďalšie nekonalo pre nezáujem maďarských kolegov. Náš Zväz slovenských učiteľov aktívne spolupracuje s MOMS. Novozámocký miestny odbor je najpočetnejší na Slovensku.

Položili ste si niekedy ozázku, prečo sú MOMS na južnom Slovensku najsilnejšie a najaktívnejšie? Nie preto, že organizujú len kultúrne podujatia, ale preto, že cítime potrebu zjednotiť sa, spoločne sa brániť proti asimilačným tlakom, ale hlavne preto, že chceme pozdvihnúť národné povedomie všetkých žijúcich Slovákov, i tých, ktorí z tých či oných príčin sa zatiaľ Slovákmi byť necítia.

Už vo februári sme si všimli premenovávanie ulíc na južnom Slovensku, maďarské názvy obcí a miest, rôzne konkurzy s požiadavkou aktívneho ovládania maďarského jazyka, protislovenské články v maďarskej tlači, štvavé vysielanie Maďarskej televízie a podobne. To všetko malo veľký vplyv na spolunažívanie Slovákov a Maďarov na južnom Slovensku. Ale zľakli sme sa najmä požiadavky našich maďarských spoluobčanov, aby bola úradná dvojjazyčnosť konštituovaná aj na strednom Slovensku.

Nezainteresovaný sa môže spýtať: prečo nie? Veď chceme budovať demokratický štát! Ale takto rozmýšľa iba človek, ktorý nežije na južnom Slovensku, človek, ktorý sa na problém pozerá zďaleka alebo zhora, človek, ktorý si možno myslí, že jeho sa to bohvieako netýka. Všetci si však musíme uvedomiť, čo sa dosiahne splnením požiadavky úradnej dvojjazyčnosti, ktorú predložili vláde SR už tohto roku:

- okamžite sa pre neovládanie maďarčiny vyradia všetci odborníci a morálne schopní Slováci z funkcií štátnej správy, v školstve, v zdravot níctve, v obchode, v podnikoch, v službách na južnom Slovensku,
- Časť Slovákov sa vysťahuje na sever, časť rezignuje a asimiluje sa, tým sa postupne vytvorí na južnom Slovensku čisté maďarské etnikum, čo je prvý krok k tomu, aby tu vznikla skutočne maďarská autonómna oblasť so všetkými dôsledkami pre nás, tu žijúcich Slovákov.

Nečudujte sa nám teda, vy vážené dámy a páni, čo situáciu poznáte iba *7.* tlače čo ste neprežili ani pár všedných dní na južnom Slovensku. Nečudujte sa, že v nás vzniká prirodzený obranný reflex - akýsi pud národnej sebazáchovy. Dnes sme na južnom Slovensku pomaly v skutočnej menšine, ale zachovali sme si svoju vlastnú reč, svoju osobitú kultúru a veríme, že aj zem, na ktorej mienime žiť ďalej.

Pre toto všetko sme už 3. marca zorganizovali prvé stretnutie v Šuranoch, z ktorého vzišlo Memorandum Slovákov južného Slovenska. Už 5. marca sme ho predložili vláde SR na zasadnutí v Komárne. Žiaľ, zostalo dodnes bez ozveny. V apríli sme sa opäť stretli v Šuranoch a poslali sme výzvu vláde SR a SNR. Hovorili sme, že je potrebné stretávať sa na takýchto podujatiach, lebo inak by mnohí z nás ani nevedeli, že existuje toľko problémov okolo nás. Smutne sme konštatovali, že susedné národy sa hrdo hlásia k svojmu vlastenectvu, a nik ich za to neodsudzuje. Ak a bráni sa iné národy, nazýva sa to národnoslobodzovací boj, ale ak sa

bránia asimilačnému tlaku Slováci na južnom Slovensku, nazýva sa to šovinizmus a nacionalizmus.

Postupne mnohí z nás, matičiarov južného Slovenska, začínajú pociťovat prvé osobné problémy na pracovisku, v obci, v meste. Nevzdávame sa, uvedomujeme si, že by naše problémy na južnom Slovensku mohol čiastočne vyriešiť zákon o jedinom úradnom a štátnom jazyku na celom území Slovenska bez výnimky. Preto sme už koncom júna t.r. v rámci divadelných Šurian usporiadali Národné slávnosti MS na južnom Slovensku. Na stretnutí sme diskutovali o tom, kam až siahajú korene našej príslovečnej slovenskej skromnosti, poslušnosti a prispôsobovania sa. Kedy sa to začalo? A prečo? Že sme malý národ? Sú aj menšie! A je pre ne absolútne prirodzené, že sa vo vlastnej krajine všade dohovoria vlastným jazykom!

Nechceme brať národnostiam ich práva, ale i my máme právo žiť a pracovať vo vlastnom dome! I my na južnom Slovensku sa dožadujeme svojich práv! I my máme právo na svoj vlastný jazyk!

Prelo z nášho, zatiaľ posledného, štvrtého strenutia v Šuranoch vzišli dva návrhy zákonov, ktoré sme predložili Slovenskej národnej rade. Sú to:

- návrh ústavného zákona o slovenskom jazyku ako o jedinom národnom a štátnom jazyku na celom Slovensku bez výnimky a
- návrh zákona o zákaze majorizácic občanov slovenskej národnosti v národnostne zmiešaných oblastiach SR.

Na záver chcem ešte povedať, že my, Slováci, sme nikdy nič nikomu nebrali, nikoho neohrozovali, nerozpínali sme sa, naopak sme to opäť my, ktorí musíme bojovať o svoje práva štátotvorného národa. A Matica slovenská musí byť najmä dnes mobilizátorkou národných síl a svedomím národa. My, členovia Matice slovenskej na južnom Slovensku, robíme všetko preto, aby sa naše Slovensko stalo šťastným domovom všetkých Slovákov, ale i Maďarov, Ukrajincov, Rusínov i etnických skupín, ktoré s nami po stáročia pretvárali a naďalej pretvárať chcú tento krásny kus zeme medzi Dunajom a Tatrami.

Eva Garajová

Materský národ - materský štát

Vážené zhromaždenie, dámy a páni!

Dovoľte, aby som sa úprimne poďakoval za po/vanie na toto historické stretnutie Slovákov v mene mojom a v mene redakcie štvrfročníka SME, resp. v mene členov SOS, založenej v januári t.r. v znamení demokratického pluralizmu. Tento štvrťočník, ktorý vychádza od roku 1988, popri týždenníku Ľudové noviny ako jediný časopis Slovákov v Maďarsku, redigujeme v druhom až treťom úväzku za veľmi úbohých podmienok, bez akejkoľvek štátnej dotácie, kdežto maďarská menšina na Slovensku vydáva okolo 25 maďarských časopisov. Ešte otrasnejšie by bolo takéto porovnanie v oblasti školstva alebo zastupiteľstva v parlamente. Vážení krajania, dovoľte, aby som uviedol citát z článku uverejneného v našom časopise pod titulom Spoločné hľadanie spoločnej pravdy, čo je taký malý reľerát o dialógu slovenských a maďarských spisovateľov za okrúhlym stolom v Budapešti (17. mája 1989). Tento dialóg by mal podľa mňa v budúcnosti pokračovať, lebo ak sa partneri nevypočujú navzájom a obaja si iba svoje hudú, môže to viesť ku katastrofe. Z takých partnerov sa totiž ľahko môžu stať protivníci, ba i nepriatelia. Budem teda citovať Islvána Käfera, maďarského filológa, ktorý v tomto dialógu, hovoriac o Slovákoch, o.i. povedal: „... toto je jediný národ na svete, ktorý žije v našom susedstve, a nemá nikde svoju materskú krajinu. To znamená, že 1000 rokov žil v Uhorsku bez toho, že by sa mohol pozerať na Prahu, na Bukurešť alebo Záhreb." Ak je to pravda, čo tvrdí 1. Käfer, tak kam sa mali dívať Slováci žijúci na území dnešného Maďarska!? Kde mali oni materskú krajinu? Samozrejme, nikde! My Slováci v Maďarsku, odpísaní dvoma štátmi, pretože sme sa v 47 nepresídlili do Československa, kde sa Slováci ocitali často v horšom položení, než tamojšia maďarská menšina, - kde sme my mali materskú krajinu? Asi nikde. Iba po nežnej revolúcii sme začali naozaj cítiť, že máme svoj materský národ, ale ešte stále necítime, že by sme mali aj svoj materský štát. Dúľame, že raz sa aj toho dožijeme.

Ďakujem za pozornosť!

Alexander Konnoš
predseda SOS

Slovenčina v školách i kostoloch

Mám tú česť srdečne pozdraviť účastníkov valného zhromaždenia Matice slovenskej, ktorá bola a chce byť matkou všetkých Slovákov na svete, od možno najmladšej krajanskej organizácie, od nášho Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku. Naša organizácia vznikla iba pred nedávnom, ale jej vznik znamenal pre nás veľký krok vpred. Veď po prvý raz v našich dvestoročných dejinách sme sa my všetci, od matky vzdialení Slováci v Rumunsku v jednote zišli a položili základy nášho národného života pre dobro a večný život našej materčiny.

Áno, náš Zväz je ešte v plienkach, ale naše hlasy už dvesto rokov v materčine spievajú, modlia sa, rozprávajú doma, na ulici, aj v školách tak úprimne a tak zanovité, že právom sme včera aj dnes hrdí, že sme Slováci, a Slovákmi aj zostaneme. Sme o tom presvedčení, lebo máme sa o čo oprieť. Nie o podporu zvonka, ale o našich krajanov rozprávajúcich do jedného po slovensky, o naše školy a kostoly, v ktorých po slovensky žijeme a myslíme.

Áno, bratia Slováci, nielen u vašich susedov žijú Slováci, ale žijú oni aj u nás v Rumunsku, hoci mnohí na Slovensku o tom nevedia. A u nás Slováci svoju materčinu nezabudli, u nás zostali Slovákmi aj napriek všelijakým zlomyseľným náporom, všelijakým režimom. Áno, aj napriek ťažkostiam sme pretrvali. A podčiarkujem, pretrvali sme sami. Naše dejiny boli dejinami vzdoru, a preto sa dnes právom môžeme popýšiť až 23 slovenskými školami, kde sa po slovensky vyučuje nielen slovenčina, ale aj všetky ostatné predmety: môžeme sa popýšiť našimi kostolmi, v ktorých sa modlíme k Bohu po slovensky, našimi slovenskými knihami, ktoré sme navzdor všetkým a všetkému písali a vydávali, a ktoré písať a vydávať budeme stoj čo stoj aj naďalej. Aj vtedy, keď- pomoc od nikoho zvonka nedostaneme, aj vtedy keď na Slovensku zotrvá nezáujem o naše hodnoty a ten doterajší stav súcitného potľapkávania po pleci.

Vzdorovití boli a sú naši Slováci. Lebo neverím, že ešte niekde inde na svete Slováci žijú tak ako u nás. Aj v osadách bez elektriny, bez prístupových ciest, bez spojov. V osadách, kde boj o holú existtenciu je možno hlavnejší ako život národný. Ale aj tam je slovenská škola a

slovenská farnosť. Aj keď deti musia do slovenskej školy v čase nečase prekráčať aj 8 km denne.

Preto náš Zväz musí riešiť aj problémy sociálne, týkajúce sa života našej Slovače. Sme iba na začiatku a tento zápas je neľahký. Lebo spoliehame sa najmä na seba, na naše zdroje. A čo sme za ten krátky čas dosiahli, posúďte sami: máme 36 miestnych organizácií, skoro vo všetkých našich slovenských obciach, a niekoľkotisícovú členskú základňu. Považujeme to pre našu 25 tisícovú národnosť za nedostačujúce. Ale podarilo sa nám, spolu s ostatnými národnosťami Rumunska, počas našich prvých slobodných volieb dosiahnuť zastúpenie nášho Zväzu v parlamente, a sme presvedčení, že sa nám podarí získať aj slovenské zastúpenie po budúcich voľbách v župných, miestnych a obecných správach.

Po prvý raz v dejinách máme týždenne polhodinové slovenské vysielanie v rozhlase, ktoré však chceme čo najskôr rozšíriť a získať aj priestor v televízii.

Po 45 rokoch sa nám podarilo obnoviť časopis Naše snahy, ktorý píšeme pre nás, ale aj pre vás. Preto tí, ktorí nás chcú poznať a pomôcť nám, majú prvú príležiitosť, tu v hale si zakúpiť náš časopis.

Ondrej Štefanko
predseda DZSČR

Stanovy Únie
národných Menšín v Maďarsku

§1.

1. Názov organizácie: Únia národných menšín v Maďarsku (ďalej Únia)
2. Adresa (sídlo) Únie: Budapešť
3. Pôsobnosť Únie sa vzťahuje na územie celej krajiny.
4. Pečiatka Únie:

§2.
Právne postavenie Únie

1. Únia národných menšín v Maďarsku je právnická osoba, ktorá pôsobí samostatne a v duchu Ústavy Maďarskej republiky, Všeobecnej deklarácie ľudských práv a národnostného zákona.
2. Únia je zväzok nezávislých organizácií národných menšín v Maďarsku, vytvorený na základe dobrovoľnosti a na ochranu a zastupovanie, polittickych, hospodárskych a kultúrnych práv menšín. Snaží sa o vytvorenie bezprostredných kontaktov s vládou Maďarskej republiky, nezávisle od akejkoľvek politiickej strany či inštitúcie vytvorenej prostredníctvom štátnej moci.

§3.

1. Národné mešiny Maďarska sa ako štátotvorné celky združené v Únii usilujú účinnými politickými, hospodárskymi a kultúrnymi podujatiami o komplexné presadzovanie všeobecných ľudských práv.

a) Únia vystupuje proti nacionalistickým, šovinistickým, antisemitským, proticigánskym, revizionistickým snaženiam ako aj proti potlačovaniu či popieraniu menšinových práv zo strany moci.
b) Únia vytvára mnohostraannú spoluprácu s menšinovými organizá ciami a inštitúciami celého sveta.

§4. Úlohy Únie

1. Únia zabezpečuje národným menšinám rovnaké politické, hospodárske a kultúrne zastupovanie a právnu ochranu.,

a) považuje vlastnú kultúru, jazyk, pokrokové tradície a pestovanie histórie menšín za ich autonómne územie a vystupuje proti akémukoľvek porušovaniu týhto práv zvonku.

b) v rámci práv na vzdelávanie Únia podniká iniciatívy na vytváranie školských a výchovných ustanovizní (škôlky a školy) vo vlastnej správe a pod vlastným dozorom pre každú národnú menšinu a zo štátnych prostriedkov.

2. Únia presadzuje vydávanie týždenníkov alebo mesačníkov, ako aj literatúry pre všetky národné menšiny a ďalšie samostatné rozhlasové a televízne vysielania s ohľadom na jazykové požiadavky menšín a v spolupráci s odborníkmi.

a) je za vytvorenie samostatného národnostného vydavateľstva a za vybudovanie výskumného ústavu pod vedením národnostných expertov. Pozorne sleduje vydávanie krásnej literatúry, vedeckých, umeleckých a metodických štúdií v kruhu menšín a ich praktické využívanie.

b) Podniká iniciatívy k vytvoreniu samostatnej národnostnej divadelnej scény.

3. Pozorne sleduje opatrenia štátnych orgánov na udržanie ľudnatosti a pracovných síl v osadách národných menšín a v prípade porušenia práva intervenuje u príslušných orgánov štátnej správy a ľudových zastupiteľstiev.

§5. Zastupovanie a ochrana práv

1. Únia je samostatným zväzom na zastupovanie a ochranu politických, hospodárskych a kultúrnych práv národných menšín, ktoré sú v nej združené, vrátane ich právneho zastupovania.
2. Únia požíva politickú, hospodársku a kultúrnu samostatnosť a má právo na účasť na výkone moci.

a) navrhuje vytvorenie volebného zákona, ktorý by umožnil, aby organizácie národností kandidovali svejich poslancov do Národného zhromaždenia prostredníctvom Únie, alebo priamo.
b) má právo: sa podieľať na prípave rozhodnutí na každom stupni inštitucionálneho systému výkonnej moci, zaujímať stanovisko v mene členských organizácií a v prípade porušenia práva takéto rozhodnutia odmietnuť.

3. Únia pozorne sleduje a dbá o to, aby v župách a osadách so zmiešaným obyvateľstvom sa výkon úradnej moci uskutočňoval v zmysle ústavy a platného národnostného zákona.

a) V prípade porušenia práv národných menšín alebo predstavieľov ich organizácii, ktoré k nej patria, Únia im poskytuje ochranu a zakročuje v ich záujme.
b) mimoriadne veľký dôraz, kladie na uskutočňovanie oblastných a miestnych menšinových práv na individuálnej a kolektívnej úrovni.

4. Únia dbá o to, aly štát garantoval každým svojím opatrením, že jeho rozhodnutím, výnosov či zákonov nevyplynú pre národne menšiny ani politické, ani právne, ani kultúrne ani hospodárske či pracovné nevýhody.
5. Únia skúma možnosti na to, aké hospodárske organizácie (podnik, družstvo, atď.) je odôvodnené vytvoriť v záujme zamestnania príslušníkov národných menšín. Presadzuje, aby k zabezpečeniu materiálnej bázy bolo na tento cieľ finančné krytie zo štátneho rozpočtu.

§6.

1. Z národnostných parlamentných poslancov by sa mal vytvoriť Výbor pre národné menšiny, ktorý by udržoval tesné kontakty s Úniou. Medzi poslancami a Úniou sa nesmie vytvoriť vzťah podradenosti či nadradenosti.

§7.

Organizačná výstavba Únie

1. Valné zhromaždenie
2. Predsedníctvo
3. Kancelária
4. Revízna komisia

1. Najvyšším orgánom Únie je Valne zhromaždenie.

a) Valné zhromaždenie pozostáva z delegátov zvolených členskými organizáciami (6 osôb z každej organizácie) a z právnych predstaviteľov členských organizácií (právnické osoby: 1 osoba z každej organizácie).
b) Valne zhromaždenie zvoláva predsedníctvo alebo jedna tretina delegátov, treba ho však zvolať aspoň raz za rok.
c) Valné zhromaždenie je uznášaniaschopné,ak je prítomných aspoň 51 percent delegátov a ak sú členské organizácie zastúpené z dvoch tretín.
d) Ak počet členstva nedosahuje 51 percent, Valné zhromaždenie treba opäť zvolať do 30 dní, pričom rozhodnú platné hlasy dvoch tretín členstva.
e) prijatie a modifikácia stanov patrí do kompetencie Valného zhromaždenia, k čomu je potrebná dvojtretinová väčšina hlasov.
f) Valné zhromaždenie verejným hlasovaním a dvojtretinovou väčšinou potvrdzuje vo Funkcii predsedu, podpredsedov (2osoby), a šéfredaktora časopisu Únie, zvolených tajným hlasovaním predsedníctva a ďalej zvolí členov Revíznej komisie.

Predsedníctvo

1. Predsedníctvo (z každej členskej organizácie po 2 osoby) potvrdzuje Valné zhromaždenie verejným hlasovaním na obdobie 4 roky, pričom tento orgán riadi s maximálnou zodpovednosťou činnosť Únie v období medzi dvoma zhromaždeniami.
2. Do kompetencie predsedníctva patrí:

a) rozhodovanie o členských prihláškach do Únie,
b) vypracovanie a schvaľovanie organizačných a akčných smerníc Únie,
c) zostavovanie a schvaľovanie celoročného rozpočtu Únie,
d) vytvorenie kancelárie ako úradného orgánu, podávanie výročnej správy.
e) výlučná kompetencia pokiaľ ide o usmerňovanie činnosti Únie v období medzi dvoma zhromaždeniami.

3. V prípade že neodstúpi viac ako jedna tretina jeho členov a v prípade vstupu ďalších členských organizácií predsedníctvo môže bez zvolania Valného zhromaždenia na základe odporúčania členských organizácií kooptovať ďalších členov.

4. Zasadania predsedníctva treba /volať raz za štvrťrok, alebo na žiadosť jednej tretiny členov predsedníctva do 15 dní.
5. Predsedníctvo prijíma rozhodnutia prostou väčšinou hlasov. V prípade rovnosti hlasov rozhoduje hlas predsedu.
6. Rozhodnutia predsedníctva treba vypracovať písomne a predložiť každej členskej organizácii v priebehu 15 dní. V týchto písomnostiach treba v záujme praktického uskutočnenia úloh vyznačiť príslušný termín.
7. Členské organizácie môžu podať na zasadanie predsedníctva návrhy a správy štátnym orgánom, ktoré predsedníctvo má za povinnosť prerokovať a dotyčným odpovedať v priebehu 30 dní.

a) na zasadanie predsedníctva prizvať aj predsedu Revíznej komisie, ktorý však nedisponuje hlasovacím právom.
b) na zasadanie môžu byt prizvaní s poradným právom predstavitelia štátnych orgánov aj odborníci.

Kancelária

1. Kancelária zabezprečuje operatívne úlohy súvisiace s pôsobením organizácie. Svoju činnosť uskutočňuje na základe organizačných a akčných smerníc schválených predsedníctvom.

a) Kanceláriu riadi predseda, a za jej činnosť zodpovedá predsedníctvu.
b) Zamestnávateľom pracovníkov kancelárie je predseda, prípadne presedníctvo.

Revízna komisia

1. Členov Revíznej komisie volí verejným hlasovaním Valné zhromaždenie z radov členstva.
2. Revízna komisia je podriadená výlučne Valnému zhromaždeniu.
3. Úlohou Revíznej komisie je účelné využívanie ročného rozpočtu, systematická revízia financií a majetku a kontrola v celej oblasti pôsobenia Únie.

a) Ak Revízna komisia zistí v období medzi dvoma zhromaždeniami závažne chyby a nedostatky a označí ich pôvod, je povinná vyžadovať zákrok predsedu, resp. predsedníctva.

b) Revízna komisia má právo obrátiť sa priamo k súdu, štátnej likvidatúre alebo iným príslušným úradom.
c) Revízna komisia vypracováva ročný plán kontroly a na jeho základe uskutočňuje svoju činnosť.

§8. 1. Funkcionári Únie (predseda, dvaja podpredsedovia, šéfredaktor,
predseda a členovia Revíznej komisie) môžu byť len mravne bezúhonní občania, a) títo funkcionári nemôžu byť navzájom príbuzní.

§9.

Členstvo

1. Členstvo v Únii:
a) riadni členovia
Členmi Únie môžu byť iba organizácie národných menšín v Maďarsku ktoré sú súdne zaregistrované a ktoré súhlasia so stanovami a programom Únie.
b) K Únii sa môžu pripojiť ako podporovatelia tuzemské i zahraničné organizácie národných menšín.

2. Prijatie do Únie možno žiadať predložením písomného vyhlásenia, ktoré treba doručiť predsedníctvu Únie. K žiadosti o vstup musí predsednícto príslušnej organizácie priložiť uznesenie o vstupe a doklad o súdnej registrácii. V prípade vstupu, resp. prijatia je organizácia povinná rešpektovať stanovy Únie.

§ 10.

Práva členov delegovaných do Únie

1. Za funkiconára organizácie Únie môže byť zvolený ten, koho deleguje vlastná organizácia a to jeho zvolením (pričom vyhovuje podmienkam výkonu funkcie a súhlasí s tým dvojtretinová väčšina Valného zhromaždenia Únie).
2. Jednotliví členovia majú právo vystupovať na zasadaniach Únie, podávať návrhy a pripomienky a hlasovať.

3. Na fórach Únie diskutovat o opatreniach vedúcich orgánov Únie alebo o akýchkoľvek aktuálnych otázkach života spoločnej orga nizácie.
4. Zúčastňovať sa podujatí Únie.
5. Požadovať alebo si činiť nároky na výhody či služby pre vlastnú organizáciu poskytované prostredníctvom Únie.
6. Podporujúci členovia zahraničných Únie majú právo zúčasťňovať sa na zasadnutiach Únie s právom poradným a predkladať svoje pripomienky.

§ 11.

Povinnosti členských organizácií Únie

1. Členské organizácie Únie sú povinné aktívne sa zúčaslnovaať na uskutočňovaní cieľov Únie a na jej činnosti, rešpektovať, resp. realizovať rozhodnutia vedúcich orgánov Únie.
2. Právom a povinnosťou každého člena Únie je protestovať proti zasahovaniu do vnútorných vecí národnej menšiny, ktorú zastupuje. Zároveň má chrániť práva svojej menšiny v rámci Únie a tieto práva uplatňovať.

§ 12.

Zrušenie členstva

1. Členstvo organizácií v Únii zaniká
a) ak členská organizácia povolá naspäť svojich delegátov, alebo dobrovoľne vystúpi.
b) ak členská organizácia zanikne.

§ 13.

Zastupovanie Únie

1. Úniu zastupuje pred prirodzenými a právnickými osobami ako aj pred maaďarskou či zahraničnou vládou a predsedom vlády predseda Únie. V prípade zaneprázdnenosti predsedu toto právo môže prejsť prostým slovným poverením na podpredsedov, alebo na ktorého-koľvek člena najvyššieho zboru Únie.

§ 14. 1.

Zamestnávateľské práva Únie vykonáva predseda.

§ 15. Materiálne zdroje Únie

1. Štátny rozpočet (podpora).
2. Príjmy plynúce /. hospodárskej a kultúrnej činnosti Únie.
3. Podpory získané od členských organizácií, tuzemských i zahraničných orgánov ako aj základín.
4. Únia prijíma hmotnú pomoc zahraničných organizácii a orgánov na základe platných právnych predpisov.
5. Dokumenty, predmety, umelecké diela, inštitúcie, dary, dedičstvo alebo pomník môže Únia prijať na základe platných zákonov Maďarskej republiky.

§ 16.

1. Únia v ničom neobmedzuje svoje členské organizácie, ich činnosť a stanoviská a nezasahuje do ich vnútorných záležitostí.
2. Únia je samostatná a pôsobí nezávisle od každej politickej ostrany či vládneho orgánu.
3. Ktorákoľvek členská organizácia môže navrhnúť zrušenie rozhodnutia predsedníctva Únie, ktoré by bolo v rozpore so stanovami, o čom má rozhodnúť Valné zhromaždenie.
4. Únia sa môže združovat s politickými stranami alebo spoločenskými organizáciami iba so súhlasom Valného zhromaždenia.
5. Únia zaniká,

a) ak sa na tom uznesie dvojtretinová väčšina,
b) ak sa počet jej členských organizácií zredukuje na 2 organizácie.

6. V tomto prípade majetok Únie sú povinné rozdeliť medzi sebou členské organizácie.

Doložka: Tieto stanovy prijalo Valné zhromaždenie Únie národných menšín v Maďarsku 22. mája 1990 uznesením č.1(5)1990.

Prel. O. Kníchal

Memorandum národných socialistov z roku 1946

Plán proti Slovensku

Slovákom sa neviedlo dobre nielen za uhorského stálu, ale ani po vytvorení Česko - Slovenskej republiky. Vtedajší pražský centralizmus, ako to konštatoval V.Mináč, mal pre Slovákov genocídne dôsledky. Teória a prax čechoslovakizmu stelesnené politikou dr. E.Bencša však nevyhynuli ani po roku 1945. Proti akejkoľvek myšlienke na svojbytnosť Slovenska sa vo vzácnej zhode spojili české demokratické strený s komunistami, čo urýchlilo udalosti vedúce k februárovému puču v r. 1948. Širšia verejnosť dosiaľ ani netušila, že existuje rukolapný dôkaz politiky sledujúcej duchovnú a mocenskú asimiláciu slovenského národa: ide o dokument, ktorý vypracovalo oddelenie pre vedeckú politiku (sic) pri Národne socialistickej strane v roku 1946 pod názvom Memorandum o Slovensku a ktorý nedávno priniesol v pôvodnom českom znení časopis Nový Slovák.

Časti z tohoto dokumentu, ktorého poznanie má mimoriadny význam aj pre slovenské menšiny, ktoré desaťročia trpeli následkami obmedzovania suverenity materského národa, prinášame nie z nejakej nacionálnej zaujatosti, ale z čírej nevyhnutnosti poznať a vyrovnať sa s faktami a udalosťami našich vlastných dejín, komunistickým režimom tak dlho zamlčovanými a zastieranými.

*

(Česká politika) „musí smerovať k tomu, aby slovenský národ bol po všetkých stránkach oslabený tak, že vôbec nebude pomýšľať na vytvorenie samostatného štátu. V istom zmysle slova vyvolá slovenskú otázku československá republika sama: nikdy predtým slovenský ľud ani vzdialene nepomýšľal na štátnu samostatnosť. (...)

Je nutné vytvoriť na Slovensku hoci československú menšinu, Čechom naklonenú, všestranne ju podporovať a poskytovať jej čo najväčší podiel na moci vo vlastných slovenských veciach. Najväčšou chybou z tohoto hľadiska je celkom prenechať Slovensko Slovákom, lebo polom sú tamojší Čechoslováci v nevýhodnom postavení a vývoj speje k slovenskej štátnosti. (...)

Zahraničná politika česká musí byť v otázke Slovenska vedená tak, ako

bola svojho času vedená proti nemeckej menšine. Za všetkých okolností musí zostať československý rozvoj vecou vnútroštátnou. Slovensko musí byť v očiach svetovej verejnosti, i západnej, na ktorú Slováci spoliehajú, vhodne a nenápadne zdiskreditované. V tomto napomáha politike českej veľmi politika Maďarov. (...)

Hospodárska politika štátu musí byť vedená tak, aby Slovensko bolo štrukturálne stále závislejšie od českých krajín, aby nevytvorilo samostatný hospodársky celok s čiastkovými úsekmi technickej výroby (resp. výroby polotovarov) a aby sa najväčšie hodnotenie výrobkov (napr. montáž) dialo v českých krajinách. (...)

Súčasne je treba riadiť hospodárstvo tak, aby čo najväčší počet Slovákov odišiel do českých krajín, kde sa rýchlo asimiluje a v rozptýlení môže vytvoriť nanajvýš opozičnú skupinu, ale nikdy nie nebezpečie pre štát. (...) Pre československý pomer nieje dobré takzvané reslovakizovanie Maďarov. Poslovenčený Maďar má, samozrejme, negatívny vzťah k Čechom a je spravidla protičeským činiteľom. Ak má už byť maďarská menšina znárodnená, nech je nasadená do českých krajín a tam asimilovaná. (...)

Keby bolo zrejmé, že slovenskí politici a väčšina slovenského národa zaujímajú k českému národu a Československej republike negatívne stanovisko, a že v prvej medzinárodne príhodnej dobe by boli ochotní opakovať rozbitie československého štátu, musí československá a česká politika tomuto nebezpečiu predísť tak, že rozhodujúcu zrážku medzi obidvomi národmi vyvolá sama skôr, v medzinárodne politickej situácii vhodnej pre Čechov. (...) a len čo zrážka bude vyvolaná, je nutné celú slovenskú posádku definitívne zlikvidovať, keďže by potom predstavovala stálu slabinu štátu, to znamená - obsadenie vojskom a rozsídlenie veľkej väčšiny najmä východných Slovákov do českého pohraničia a po českých krajinách, a naopak, presťahovanie značného počtu Čechov do zeme slovenskej. Presun nemeckej menšiny bol úlohou ďaleko väčšou a v záujme štátu bol uskutočnený tak úspešne. Okrem toho bol otázkou medzinárodnou (rovnako riešil podobné otázky ZSSR s Ukrajincami, Tatármi a inými národmi po druhej svetovej vojne).

Pre praktickú politiku možno odporúčať, aby na riešenie slovenskej otázky boli použité všetky spôsoby, pokiaľ je to možné."

Preložil Oldfkh Kníchal

„Pozitívna" diskriminácia a voľby do samospráv

Koncom septembra vo voľbách vedenia a členov samospráv príslušníci národných menšín Maďarska sa znovu ocitli - podobne ako toľkokrát v „historických zvratoch" uplynulého obdobia - opäť v situácii oklamaných. Počas príprav na komunálne voľby poslanci Národného zhromaždenia na nich tentokrát nezabudli úplne - ako tomu bolo v nedávnych parlamentných voľbách. Schválili totiž aj pre národné menšiny prijateľný volebný zákon, no N I E finančnú pomoc k volebnej kampani, ktorú v zmysle platných zákonov lak prirodzene dostali jednotlivé politické strany a organizácie. Národnostní občania, ktorí kandidovali vo voľbách do samospráv, sa teda dostali do nevýhodného postavenia. Vedenie *Únie národných menšín Maďarska* navštívilo prezidenta republiky *Árpáda Gôncza* so žiadosťou, aby sa pričinil o nápravu tohto vážneho nedostatku. Dosiahli že vláda Maďarskej republiky - aj keď so značným oneskorením - zabezpečila fond vo výške 15 miliónov forintov, určený na úhradu predvolebných výdavkov národnostných kandidátov v komunálnych voľbách. Zahlásili to aj na tlačovej konferencii, zrejme preto, aby sa o tom dozvedela verejnosť aj za hranicami Maďarska. Že touto sumou disponovali národnostní kandidáti až po kandidačných úkonoch, v posledných dňoch volebnej kampane, to sa však nedozvedela ani domáca verejnosť...

Dôležité však je, že naša vláda aj tentokrát uplatnila v praxi zásady diskriminácie...

A to vraj pozitívnej!

(fi0

Géza Jeszenszky o Slovákoch v Maďarsku

Minister zahraničných vecí Maďarskej republiky *Géza Jeszenszky* v rámci svojej nedávnej návštevy Česko-Slovenska rokoval s predsedom Slovenskej národnej rady *Františkom Mikloškom* a predsedom vlády Slovenskej republiky *Vladimírom Mečiarom,* ktorí prijali jeho pozvanie na oficiálnu návštevu Maďarska. Slovenskí predstavitelia ubezpečili nášho ministra, že *otázka národných menšín sa bude riešiť na Slovensku na základe európskych noriem.* Géza Jeszenszky aj v Bratislawe potvrdil záväzok maďarskej vlády *trvalo rešpektovať nedotknuteľnosť dnešných hraníc.*

Čo sa týka nás - príslušníkov slovenskej menšiny v Maďarsku - minister vyslovil presvedčenie, že sa príslušné práva dodržiavajú, pričom uznal, že sú oblasti, kde by mohlo dôjsť k zlepšeniu. Góza Jeszenszky tiež slúbil, že *‚itž tohto roku v jeseni predloží vláda parlamentu návrh zákona o právach národných a etnických menšín v Maďarsku."* Náš minister vidí zdroj nedorozumení medzi našimi národmi v pretrvávajúcich predsudkoch i v často chybnej interpretácii výrokov zodpovedných predstaviteľov. Východiskom z tohto stavu by podľa neho mohlo byť podstatné rozšírenie slovensko - maďarských kontaktov, a to od najvyššej úrovne až po širokú základňu.

Horeuvedené názory ministra, ktorého nedávno vyzvala opozícia, aby sa vzdal svojej funkcie, svedčia o jeho politickej a diplomatickej zrelosti: dokonca znamenajú určité uspokojenie aj pre mňa, Slováka žijúceho v Maďarsku. Iba jednu jeho vetu ktorá odznela na tlačovej konferencii a bola uverejnená v slovenskej tlači, si dokážem ťažko vysvetliť: „Je zbytočné dovážať pre nich (akože pre nás) „slovenskú tlač, pretože jej nerozumejú..." Pán minister má možno pravdu, aj keď by mohol túto myšlienku formulovať diplomatickejšie a menej kategoricky. Lenže asi ani to nie je náhoda, že sa o príčinách spomínaného javu (radšej) nezmieňuje...

Oj

Čierna kniha našej menšiny?

Hlas Slovákov v Maďarsku zaznieva už nielen z Mad^arska či z materskej krajiny, ale jeho ozvena prichádza tentoraz aj zo Švajčiarska, kde vo vydavateľstve SWET-CVET vyšla publikácia Die Stimme der Slowaken in heutigen Ungarn (Hlas Slovákov v dnešnom Maďarsku). Je žiadúce pripomenúť situáciu našej menšiny najmä tým, ktorí sa odvolávajú na údajne neuspokojivé postavenie maďarskej menšiny v ČSFR. Ponižujúca situáciu slovenskej menšiny v Maďarskej republike dostatočne charakterizujú jednotlivé dokumenty, medzi ktorými sa nachádza aj list Zamlčaný protipól, petícia DZSM maďarskej vláde, obidva z roku 1989. Keďže dokumenty sú v nemčine a úvodná poznámka v angličtine, ruštine, maďarčine, poľštine a chorvátčine, publikáciu možno poslať aj na ustanovizne v zahraničí. Objednať si ju možno na adrese SWET - CVET Verlag, Postfach 586, CH -82800 Kreuzlingen, Schweiz.

O.K.

Pohltilo nás maďarské more

Časopis Spolku slovenských spisovateľov LITERÁRNY TÝŽDENNÍK priniesol začiatkom augusta 1990 pod titulkom Vlk a brat hrdinovia našich čias rozsiahly a zaujímavý rozhovor s čestným predsedom Spolku slovenských spisovateľov Ladislavom Ťažkým, autorom románov, ktoré vstúpili do dejín slovenskej literatúry aj občianskou silou názoru svojho autora. Tento významný slovenský spisovateľ sa tu zmieňuje o.i. aj o právach a povinnostiach príslušníkov národnostných menšín a v tejto súvislosti o osude Slovákov v Maďarsku:

„Národnostné menšiny majú mať a u nás aj majú všetky práva, aké má štátotvorný národ, v ktorého štáte žijú. Právo na svoju reč, školstvo, kultúru, ekonomické práva, literatúru atď... Len ako menšina majú povinnosť navyše; vo svojom vlastnom záujme by mali ovládať aj reč štátu, ktorou sa úraduje, reč, ktorou sa robí hospodárska politika a šíri kultúra, reč, ktorá sa používa vo sfére výroby, obchodu a v politike. Žiaľ, slovenská menšina v Maďarsku na svoje práva zabudla, a povinnosť ovládnuť štátnu reč, úradný jazyk si osvojila tak, že zabudla svoju rodnú reč, čím stratila aj

národné povedomie a pod dojmom, že keď Slováci žijú v Maďarsku, tak hádam im prislúcha byť Maďarmi. Slovenské národnostné súvislé pásy a ostrovy pohltilo maďarské more. To, čo sa udialo so Slovákmi v Maďarsku je jeden vzorový, odstrašujúci príklad, čo sa stane s národnostnou menšinou, ak ju ovládne pocit menejcennosti, alebo podľahne nátlaku a ak ju navyše nepodporí materská krajina, ktorá dlhé desaťročia sama zápasí o svoju vlastnú identitu.

(fi'l'l)

Rozum a cit odkľaje spravodlivosť

Ako člen predsedníctva výboru Matice slovenskej nemôžem súhlasiť, ba neprotestovať, ak sa bojoví príslušníci nejakej politickej strany prisávajú na zdravé telo Matice slovenskej a svojimi nekultúrnymi vstupmi, niekedy až prepadmi, rušia, urážajú a všetko pokazia, celkom na inú koľaj usmernia aktivitu Matice slovenskej, najmä na verejných, teda najviditeľnejších zhromaždeniach, na oslavách, či mítingoch. Pískať a vykrikovať počas hymny, zneuctovať spoločnú históriu a Čechmi (aj keď by mala svoje tienisté stránky) je urážajúce a diskreditujúce Maticu. Matica nie je slúžkou nejakej politickej strany, ani sama nie je nacionalistickou, ale národnou inštitúciou, preto sa nedá dirigovať žiadnej politickej strane. V jej radoch však môžu byť príslušníci všetkých politických strán, ak sa stotožňujú s jej programom.

Na Slovensku je napätá politická situácia. V Bratislave najviditeľnejšie. Prečo vznikla a prečo neutícha, naopak akoby zo dňa na deň vzrastala. Je to len zákon o slovenčine ako úradnom jazyku, ktorý v každom kultúrnom samostatnom šttáte na svete majú ako kultúrnu a ekonomickú nevyhnutnosť? Sú Slováci naozaj „nacionalisti", ako sa ich isté kruhy doma, ale najmä v zahraničí urputne usilujú predstaviť? Nieje toto hnutie Slovákov za uznanie slovenčiny ako úradného jazyka „bez výnimky" len obranným valom proti systematickému pomaďarčovaniu Slovákov v Maďarsku i na Slovensku? Vinu na situácii, ktorej sme svedkami, nesie naozaj aj Slovenská národná rada a vláda, a to nielen Slovenskej republiky, ale aj česká a federálna vláda. Komu je tak tažko pochopiť, čo sa udialo so Slovákmi v Maďarsku, kto nechce počuť, ako do našich záležitostí zasahujú iredentisti spoza pravého brehu Dunaja, kto si nechce dať predložiť štatistiky, ktoré jasne hovoria, ako ubúda Slovákov na južnom

Slovensku, kto nechce porovnať slovenské a maďarské školstvo na južnom Slovensku, kto chce zaprieť skutočnosť, že maďarská národnosť na Slovensku kultúrne, ekonomicky i národnostne rozkvitá, že jej nič nestojí v ceste, aby vo svojom rozvoji pokračovala? Porovnanie života slovenskej národnosti v Maďarsku so životom maďarskej národnosti žijúcej na Slovensku by vyznelo smiešne i veľmi smutne. Nad Slovákmi v Maďarsku by sa dalo vyriecť: Dokonáno jest! Áno, dokonané je trestuhodné dielo, o ktorom svet nevie, alebo niekto nechce, aby vedel. Prečo toto všetko spomínam v tejto výzve? Preto, aby som jasne povedal, že Matica slovenská nemá v pláne čosi podobné s Maďarmi na Slovensku. Slováci nemajú v povahe (ani moc) rozširovať svoje „kráľovské" Veľkomoravské ríše, ako sa to robí u susedov, nezmieňujú sa o tom ani tie najkrajnejšie a najkrikľavejšie skupinky nakazené tým najhorším nacionalizmom.

Hanbil by som sa žiť v štáte, v ktorom by sa krivdilo Slovákom, ale rovnako by som sa hanbil, ak by Slováci krivdili národnostiam, s ktorými žijú na Slovensku.

Vlastné svedomie ma ešte vyzýva, aby som povedal všetkým tým, ktorí r si myslia, že Matici slovenskej ide o moc. Matica slovenská nikdy nevládla paragrafom, obuškom, väzením. Matica slovenská si nikdy nerobila nárok byť aj matkou múdrosti. Tou je predsa história. A práve história ocenila činnosť Matice ako správnu, potrebnú, dôstojnú a hrdinskú. Za nacionalistickú a nepriateľskú ju vyhlasovali vždy len také vlády a režimy, ktoré nemali celkom čisté svedomie voči slovenskému národu.

Kladiem si otázku, či je na Slovensku (najmä v Bratislave) východisko z tragickej a ztraumalizovanej situácie bez porážky, bez. kapitulácie. Slová „bez výnimky" vošli do návrhu zákona Matice po ich spontánnom a naliehavom deklarovaní na Valnom zhromaždení Matice slovenskej v Martine, neboli výmyslom, či nátlakom terajšieho výboru Matice, alebo jej nového predsedu, preto tisíce matičiarov musia pomôcť aj teraz, pri hľadaní východiska z uzákoneného bludiska k spravodlivosti.

Verím, že rozum a cit pre spravodlivosť a právo toto východisko nájdu.

Ladislav Ťažký

Redukcia Smeny požiadala Ladislava Ťažkého, spisovateľa, čestného predsedu Spolku slovenských spisovateľov a člena predsedníctva výboru Matice slovenskej, aby sa vyjadril k otázkam, ktoré rozbúrili slovenskú, ale aj zahraničnú spoločnosť. Jeho

r

odpoveď prinášame skrátene, (ľo/.n.red.)

89

Historky z našich dejín

Sebaklam sa trestá sám

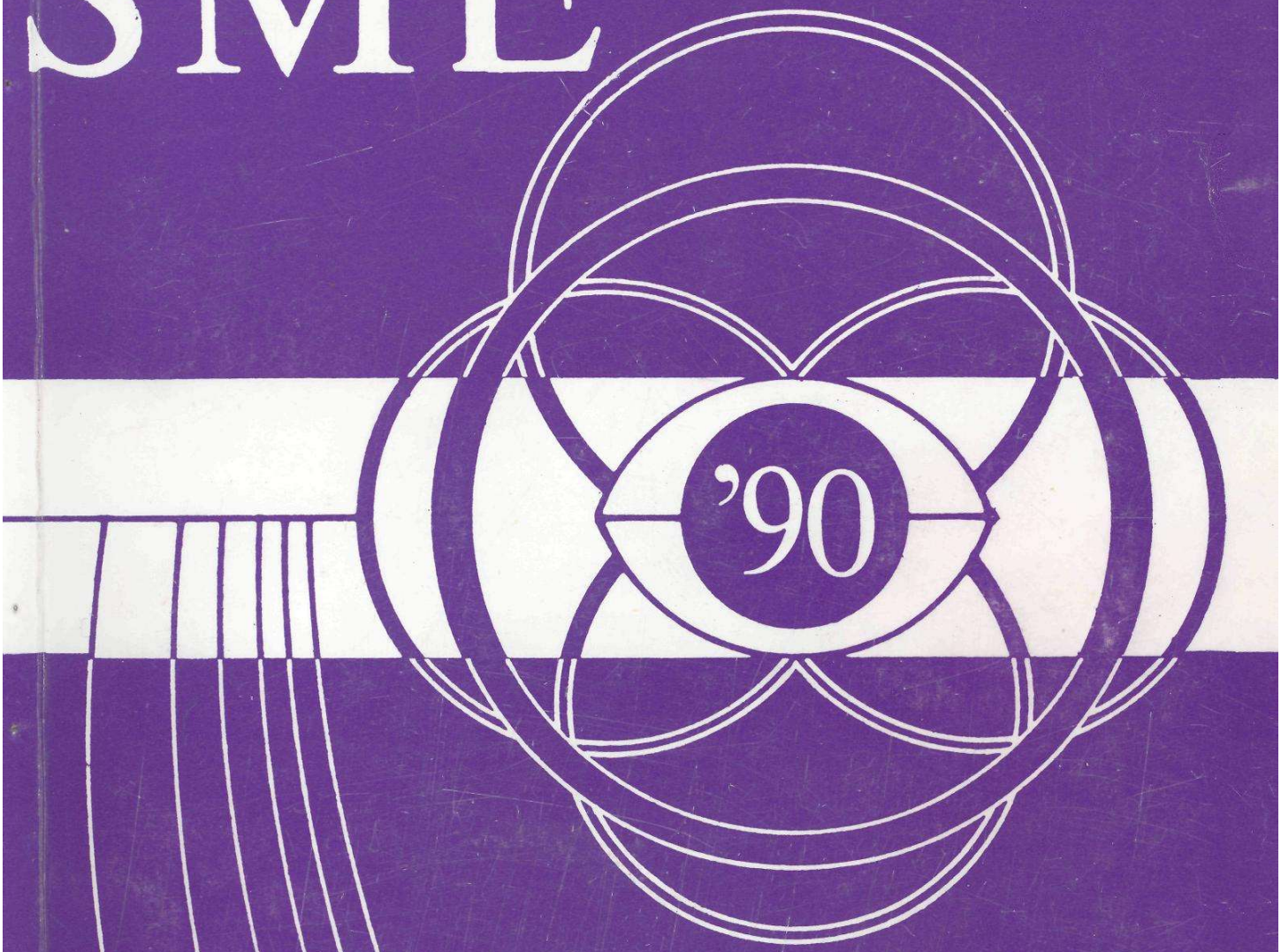
Vdecemberi r. 1868 „Ferencz Jóska", kráľ aj uhorský podpísal „národnostný zákon", ktorý väčšina „národnostných" poslancov neprijala a hromadne odišla zo snemu. Zákon mal zaručiť jazykové a kultúrne práva nemaďarským menšinám v Uhorsku. Bola to však formalita v čase, keď budovanie národnostne jednotného uhorského štátu sa stalo oficiálnou ideológiou. Za úradný jazyk vo všetkých zložkách štátnej a verejnej správy vyhlásili maďarsčinu. Nemaďarským národnostiam sa dovoľovalo používať svoj jazyk v župných úradoch, výboroch, obciach, cirkvách, ak ... Ak si to vyžiadala primeraná časť úradných zástupcov. V praxi to znamenalo začiatok maďarizácie. J.M. Hurban si za článok na margo tohto zákona vyslúžil šesť mesiacov v árešte a pokotu 400 zlatých. O.i. napísal: „Sebaklam najosudovejšie sa trestá sám." Nasledovalo zatváranie slovenských gymnázií, zákaz činnosti Matice slovenskej, atď ... Uhorský ministerský predseda K. Tisza povedal, že nijaký slovenský národ nepozná ... Ruku 1918 nemali Slováci už ani jednu strednú školu.

(Podľa časopisu Život)

SME = Slováci v Maďarsku existujú
SME = Súlad musí existovať
SME = Stúpenci modernej Európy
SME jeden národ, jedna bytosť, jedno telo.

SME, literárny a kulturnospolocenský časopis Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku. Vydáva ZSSM štyrikrát do roka. Za vydanie zodpovedá Gregor Papuček, predseda ZSSM. Hlavný a zodpovedný redaktor: Alexander Kormoš. Redaktori: Mária Fazekašová, Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Oldřich Kníchal. Jazykový lektor: O. Kníchal. Obálka, emblém a hlavičky rubrík: Ján Mušto. Ilustrácie: Michal Klbac". Adresa redakcie: Alexander Kormoš, 2095 Pilisszántó, Nyárfa u. 6. Tel.: 1530-600/U9I. Cena jedného čísla: 30 forintov. Predplatné, 120 forintov na rok sa zasiela na bankové konto ZSSM: OTP-/217-98299/ MSZIE 041281-8. Tlačí: Mikszáth Kiadó, Salgótarján. Zodpovedný vedúci: Dr. János Németh, riaditeľ. Sádzal: Károly Girasek grafik a typograf. Náklad: 1000 výtlačkov. Neobjednané rukopisy nevraciame. Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

4

SME

Literárny a kultúrnospoločenský časopis
Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku

Redakcia

Hlavný a zodpovedný redaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Členovia

Mária Fazekašová
Imrich Fuhl
Michal Hrivnák
Oldřich Kníchal

Ilustrácie
Ján Mušto

Sme, áno, sme! - A toto hlasné „sme!" je vlastne to, čo „je", jak mudrc vraví. Sme tu, a Boh dá, že i strváme...*

(P. O. Hviezdoslav)

Príspevky okrem úvodníkov a redakčných materiálov nemusia vyjadrovať stanovisko redakcie.

Budapešť 1990, ročník 3, číslo 4

*Úryvok z Prológu „predneseného dňa 14. júna 1883 pri svätení pamiatky Slovenského spolku v Pešťbudíne."

Obsah

Oldřich Kníchal: Nové myslenie alebo zdravý rozum? 5

CESTY (Beletria)
Alexander Kormoš: Za Boha a za národ. Pieseň hniezda,
Pochodová, Bez cenzúry! 9
Oldf ich Kníchal: pokoj mocnárom (Úryvok) 17
Gregor Papuček: Nedajme sa! 21
Mária Fazekašová: Básne 22
Alexander Kormoš: Aforizmy 25
Juraj Dolnozemský: Básne 26

DOTYČNICE (Prekladová tvorba)
Zoltán Sziigyi: Alebo zvolať (Z maďarčiny preložila M. Fazekašová) 29
Agnes Nemessová-nagyová: Básne (Z maďarčiny proležil O. Kníchal) 34

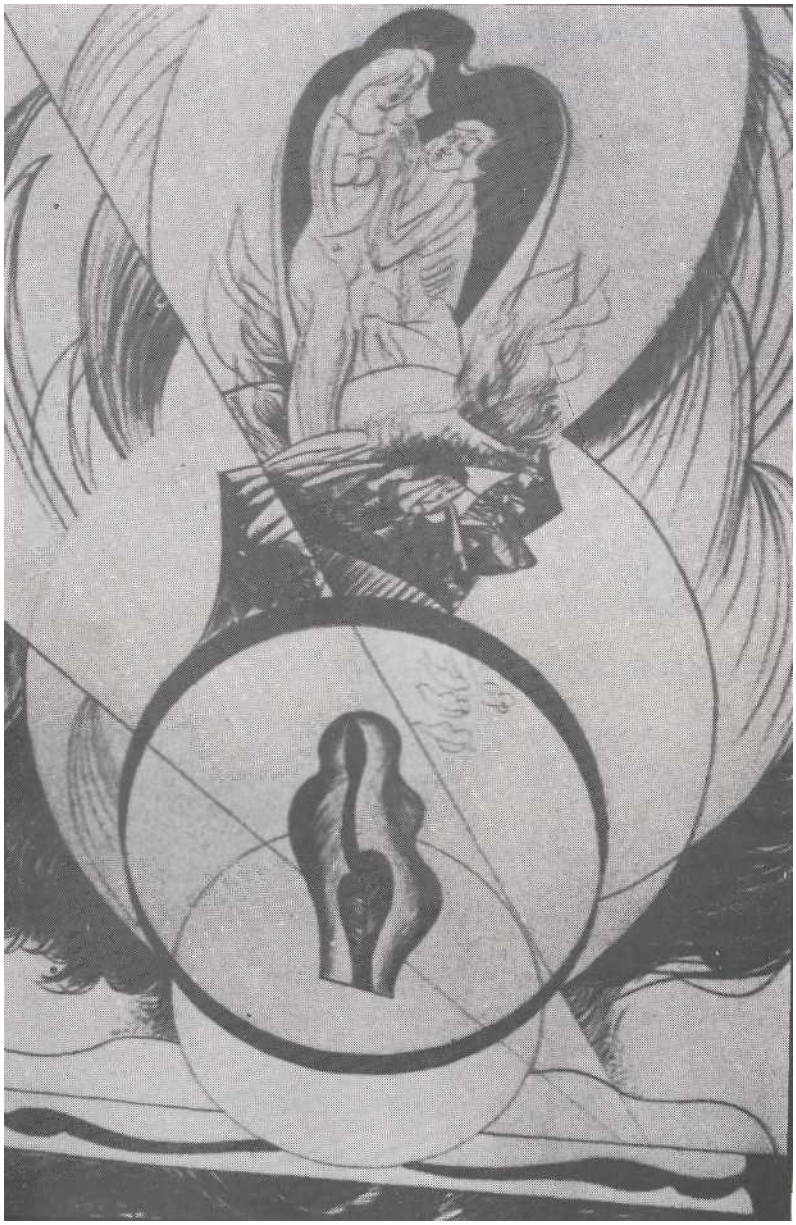
TYKADLÁ (Preklady mladých)
F. Krivin: Jesenná rozprávka (Z ruštiny preložila K. Királyová) 37

VÁHY (Rezenzie a kritiky)
Oldf ich Kníchal: Fialôčka má desať rokov 39
Víťazoslav Hronec: Terminologické rozhraničovanie súvisiace
s poéziou adresovanou deťom (Nový život) 41
Veronka Halušková: Básne Vladimíra Machajdíka 45
Oldf ich Kníchal: Ďalšia lastovička. GLAS, časopis pre literatúru,
kultúru a spoločenské otázky Demokratického zväzu južných
Slovanov v Maďarsku 50

ZRKADLÁ (Publicistika)
Alexander Kormoš: Kto petrebuje obranu? (Objektívnym objektívom) 51
Z *našich jedovatých húb.* Prvý samizdat Slovákov v Maďarsku. Vydala
Slobodná organizácia Slovákov v Budapešti 9. novembra 1990 63
Oldřich Kníchal: Do pekla s cenzúrou! Strašidlo plurality? 64
Michal Hrivnák a Oldřich Kníchal: Otvorený list šéfredaktorovi
Ľudových novín 65

Imrich Fuhl, Michal Hrivnák. Oldřich Kníchal:
Otvorený list Józsefovi Hortimu 66
Michal Hrivnák: Čo chcú „nespratníci" v Ľudových novinách? 69
Alexander Kormoš: Otvorený list generálnej tajomníčke DZSM . . 71
Mária Jakabova- Šingeľová: Odpoveď A. Kormošovi 72
Imrich Fuhl: Pasivita (nielen) aktivistov 73
Michal Hrivnák: Z katedry na pasienok 74
Alexander Kormoš, Gregor Papuček, Anton Paulík: Otvorený list Celokrajinskému výboru DZSM. Dve možné alternatívy pre demok- ratické riešenie utvorenia novej strešnej organizácie Slovákov v Maďarsku 78
Ústredie Konfederácie politických väzňov Slovenska: Uzurpátori ešte neodišli 82
Z hesiel nežnej revolúcie (Dokončenie samizdatu) 84
Ladislav Ballek: Vážení priatelia (z obidvoch brehov Dunaja) 85
Údaje o slovenskej úradnej písomnosti z doby tereziánskej Urbárskej regulácie **III** 89
Vlasta Kunovská: Dve krajiny - dva problémy (Úryvok) 105
Jerry Jaroslav Krúpa: Slovensko v novej Európe 109

INFORMÁCIE (Správy, komentáre a dokumenty)
Vyhlásenie Spolku maďarských spisovateľov (SMS) na Slovensku a Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku (ZSSM) 117
Príspevok k spoločnému vyhláseniu SMS a ZSSM (Osobitné stanovisko Slobodnej organizácie Slovákov) 119
Alexander Kormoš Čo je za proklamáciami 120
Rezsó Petik: Pokladám to za prehnané 125
Štefan Kraslán: Komu je to na osoh? 126
Miloš Mejer. Už aj z Ukrajiny 129
Jozef Lengyel: Slovenské slová v maďarčine 131
Andrej Ferko: Otvorený list dvom prezidentom 133
Alexander Kormoš: Stanovisko Slobodnej organizácie Slovákov . . . 134
Otvorený list generálnej tajomníčke DZSM 135
Gregor Papuček: Odpoveď generálnej tajomníčke DZSM 137
Maďarsko pripravené prijať slovenských pedagógov. Nový konzul v Bratislave 140

Nové myslenie alebo zdravý rozum?

Najprv niečo o hre na slepú babu.

Pravidlá tejto hry sú dostatočne známe a nemá cenu sa zdržiavať ich popisom. V našom prípade je podstatnejší princíp kontinuity - že totiž tento archetyp hravosti ľudského pokolenia nemusí nutne doznieť s detským vekom, ale že sa prenáša do kolektívu dospelých, stáva sa súčasťou spoločenského rituálu, a to rituálu neraz značne autoritatívneho, aby sa potom, primerane tejto autoritatívnosti a zbavený svojej niekdajšej nevinnej hravosti, rozvinul ako paušálny spôsob prístupu k „odhaľovaniu" a „riešeniu" mnohých problémov, či už skutočných alebo fiktívnych, a pritom tak ako v onej hre - so zaviazanými očami.

V našom prípade bude tým detským vekom nedávna minulosť, navonok bez antagonistických rozporov medzi účastníkmi hry na slepú babu. Významný a zvečnelý slovenský literárny kritik si zrejme v intenciách onej hry zaviazal oči pri referáte na najvyššom spisovateľskom fóre v roku 1956, bilancujúc obdobie tzv. schematizmu v poézii bez toho, že by si aspoň položil otázku, odkiaľ sa tento nevídaný fenomén vzal a kde je jeho živná pôda. Veď aj pri diagnóze nemoci sa spytujeme na príčinu a nie na následok, ktorý poznáme. Náš kritik vtedy prešiel obdobie „schematizmu" akoby prechádzal suchou nohou more.

Podobná analógia sa natíska pri sledovaní niektorých kritických statí z posledného obdobia, kritických skôr verbálne. Kritik päťdesiatych rokov neveľa pátral po umeleckých kvalitách a hĺbkach tvorivého procesu, zato sa v ňom rázne pohla žič, ak dospel k zisteniu, že autor nevenuje dostatočnú pozornosť povedzme výstavbe družstevných kravínov. Kritik 80-tych rokov je už diferencovanejší. Znepokojuje ho síce nevýrazné zobrazovanie reality, ale onej „skutočnosti najskutočnejšej", ako sa ju pokúšal uchopiť proletársky básnik, sa až natoľko nevenuje. Totiž - on sa jej nevenuje ani sám autor, aspoň nie natoľko, aby privádzal do rozpakov kritika a zároveň ohrozoval svoju autorskú existenciu.

Pre túto situáciu je príznačné, že kritika literárnej tvorby sa zvyčajne redukuje na otázky textu, kompozície a ďalšie profesionálne zručnosti,

teda prístup, dalo by sa povedať, takmer pragmatický, aj keď toto slovo je priam v nemilosti. Náhradkou diagnostiky tvorby a reality majú byť výrečné konštatovania prezrádzajúce však začarovaný kruh, v ktorom sa spoločne zmieta slovenská literatúra i kritika. Nedávno sme si mohli prečítať napríklad toto: „Vážne spoločenské i morálne problémy z nedávnej minulosti i prítomnosti sa osudmi postáv viac len ilustrujú, menej sa tieto osudy a chraktery ľudí v nich utvárajú." Inými slovami: Autor nechce alebo nedokáže udrieť klinec na hlavičku a kritik mu túto nechuť, nemožnosť, alebo nedajbože číry oportunizmus iba ozrejmuje. Na čo sa tu vlastne berie ohľad, aký to majestát diktuje či sugeruje zmysel slov, keď jediným majestátom, pred ktorým sa hodno skloniť, je skutočnosť, nech by bola akoľvek nepríjemná, ba dokonca brutálna, alebo taká nenápadná, že ju sotva badať. Pred čím (kým) sa vlastne skláňajú tvorcovia a ich oceňovatelia, keď čosi stále nevidia a nepočujú, keď sa už zďaleka zastavujú, aby náhodou nenarazili na neprekonateľnú prekážku?

Tu vôbec nejde o hľadanie (tobôž nie nachádzanie) pravdy, ako sa nás snažia presvedčiť mechanicky prevzaté citáty, alebo ich interpretácie z miestneho zberu, ktoré zanovito utvrdzujú v zásadách a dobrých úmysloch. Darmo sa náš dnešný kritik dušuje, že sa „otvára priestor literárnej glasnosti, ktorej podstatou je rýdzosť pravdy"(sic), vyznieva to ako zaklínadlo alchymistov. Alebo keď vzápätí prízvukuje, že socialistická próza, to je azda „najmä" aktívne myslenie dopredu, v prestihu, vklad do mravnej prestavby spoločnosti. „Akoby sme počuli klapot onoho povestného mlynčeka tibetského mnícha, tentoraz v licencii domácej literárnej kritiky na sklonku tisícročia, ďaleko od skutočných a hmatateľných problémov, ktoré medzitým dozreli pod závejmi proklamácií.

O akej to mravnosti a pravdivosti bola reč vtedy, keď ešte zrejme neexistovalo nové myslenie. Zrejme len v dôsledku tejto schizofrénie si kritik trúfa na takéto povzbudenie:

„Nemáme prečo upadať do beznádejnej skepsy, ale nemáme ani dôvody k ružovému optimizmu". Túto slovnú ekvilibristiku možno našťastie vyjadriť aj zrozumiteľnejšie, že totiž situácia je naozaj zlá.

A východisko? Vraj „treba len tvorivo myslieť a tvorivo robiť" (sic). A hneď je tvi dosiaľ postrádaný zázračný prútik. Ktovie čo všetko má tento pojem znamenať. Akoby literatúra bola v prvom rade vecou správnej réžie, prístupu a metódy. Hovoriť o myslení s takýmto prívlastkom pokiaľ ide o literatúru sa zdá nanajvýš podozrivé a trápne, keďže žiadne autentické myslenie sa nevzdáva tvorivosti, práve tak ako odmieta agitačné nálepky.

Ak by sa myslenie malo stať opäť privilégiom, darom a smernicou, potom by išlo v skutočnosti iba o iný, retardačný systém myslenia, prípadne jeho tabuizovanie. Utvrdzovanie sa v zásadách a pravdách má totiž vždy bližšie k dogmatike. „Nové myslenie", to je tu a tam vynášanie skutočností na denné svetlo a z holej nevyhnutnosti, keďže nejde o proces systémový a bolo by ilúziou nazdávať sa, že takýto proces môže nastať bez zásadných štukturálnych zmien.

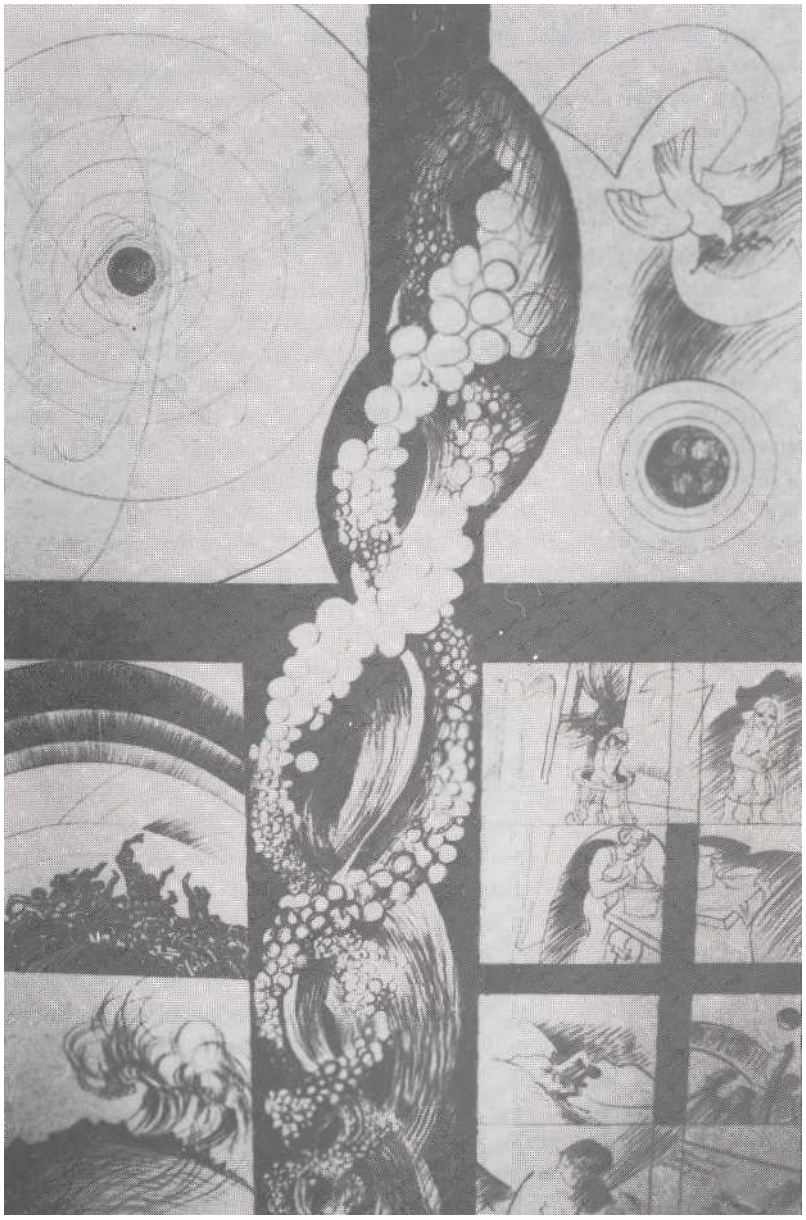
Vychádzajúc z analógie na počiatku týchto riadkov, máme odpoveď takmer naporúdzi. Schematizmus sa kedysi nutne dostal do konfliktu so zdravým rozumom, keďže vyrastal z direktívneho spôsobu myslenia a konania, ktorý nemá s literatúrou nič spoločné. Vtedy bol tiež akýmsi spôsobom „nového" myslenia, pričom suploval funkciu ideologickej gilotíny. Máme záruky, že aj toto opäť nové myslenie nie je iba obratnou kamuflážou?

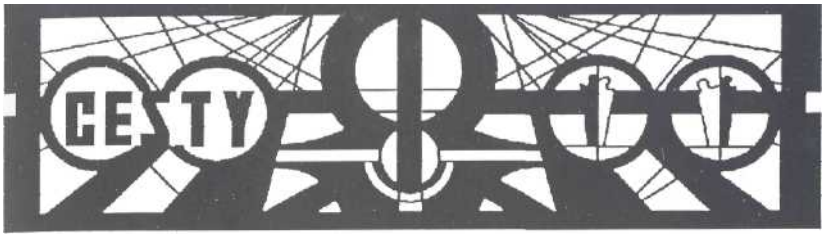
Tento predpoklad je oprávnený dovtedy, kým bude pretrvávať syndróm popierania, odhaľovania, nastoľovania a zatemňovania, príznačný pre obdobie predchádzajúce onomu novému mysleniu. Vyvodiť dôsledky z proklamácií o novom myslení by znamenalo zanechať staré spôsoby myslenia. Zanechať toto staré myslenie však znamená povedať otvorene pravdu, aj keby táto pravda mala byť zničujúca.

(1988)

Oldřich Kníchal

Tento dokument spred dvoch rokov sa nemohol presadiť ani na stránkach prvého čísla nášho časopisu.

Alexander Kormoš

Za Boha a za národ

Otče náš milostivý,
požehnaj nás
pevnou vierou, aby
sme boli vernými
služobníkmi Tvojej
svätej vôle.

Bože, daj nám dobré zdravie, aby
sme boli smelými bojovníkmi
Tvojej svätej pravdy.

Bože, daj nám toľko múdrosti, aby
sme dokázali správne hovoriť a
konať ako Tvoji verní služobníci a
smelí bojovníci.

Otče náš všemohúci,
posilni nás
svojím svätým duchom,
aby sme víťazne vstúpili

do Tvojho večného
kráľovstva nebeského.
Amen!

Pán Boh nám nie preto dal
materinský jazyk, aby nám
ho Satan vytrhol z úst.

Pán Boh nám nie preto
daroval rodnú zem, aby
nám ju Satan vytiahol spod
nôh.
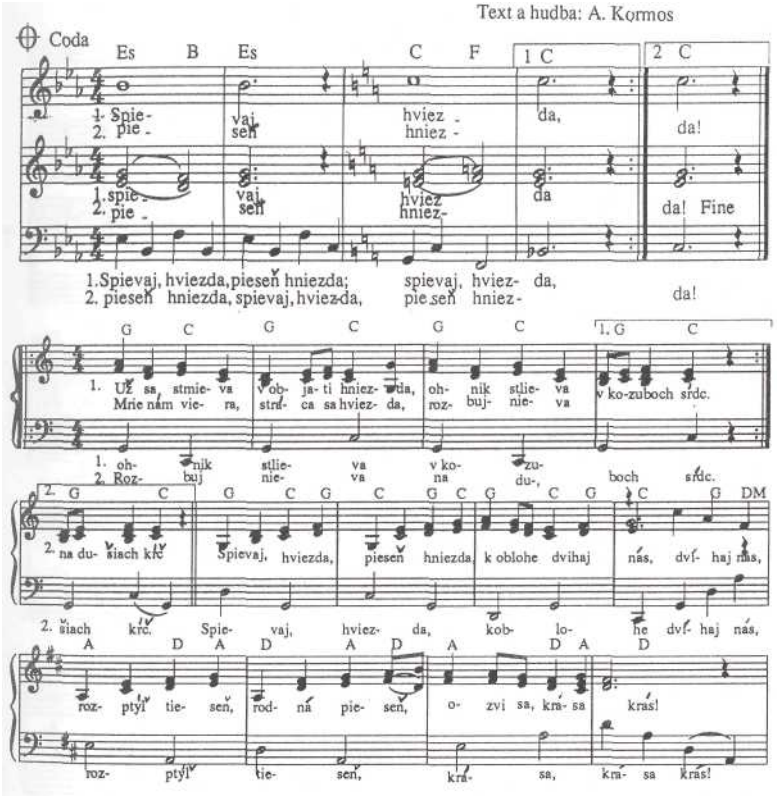
Bez cenzúry!
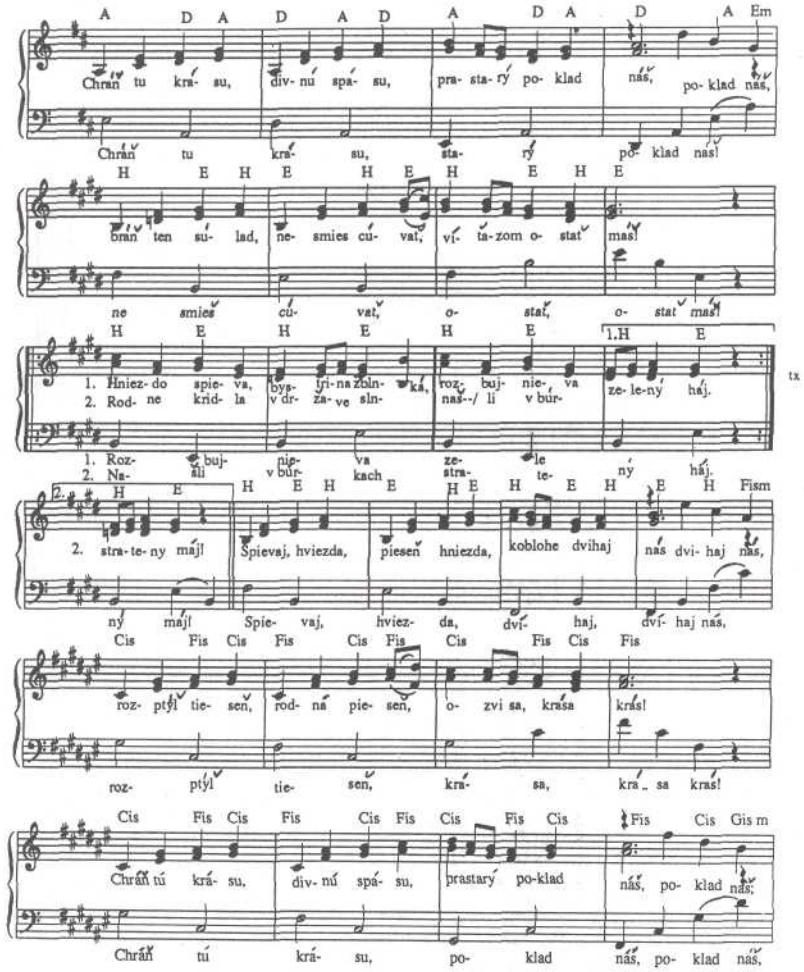
Dorachotal pán Ledakto/r/,
ako zhrdzavelý traktor.
Fučí, chrčí, naftou smrdí,
otravuje dobrých ľudí. Orie
samé plytké brázdy, z
ktorých rastú polopravdy.
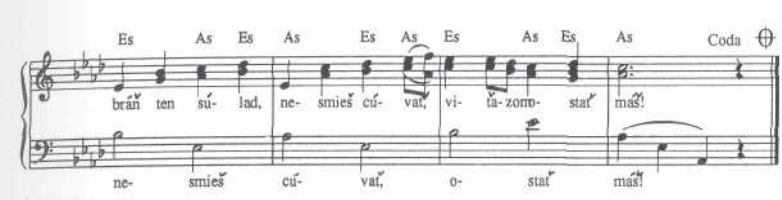
Zožeňme si dáky nový,
ktorý menej nafty stroví,
ktorý orie hlbšie brázdy,
ktorý seje zrnká pravdy.
Dáky z novšej garnitúry,
bez hrdze a bez cenzúry.

Pieseň hniezda

(Hymna SOS)

A D A D A D A D A Em
Chrán tu krá- su, div- nú spá- su, pra- sta- rý po- klad nás, po- klad nás,
Chrán tu krá- su, sta- rý po- klad nás!
H E H E H E H E H E
bráň ten sú- lad, ne- smies cú- vať, ví- ťa-zom o- stať mas!
ne smieš cú- vať, o- stať, o- stať mas!
H E H E H E 1.H E
1. Hniez-do spie- va, bys- tri-na zbln- ká, roz- buj- nie- va ze- le-ný háj.
2. Rod- ne krid- la v dr- za- ve sln- nás-/ li v búr-
1. Roz- buj- nie- va ze- le
2. Na- šli v búr- kach stra- te- ný háj.
2. H E H E H E H E H E H E H E H E H Fism
2. stra-te- ny máj! Spievaj, hviezda, pieseň hniezda, koblohe dvihaj nás dvi- haj nás,
ný máj! Spie- vaj, hviez- da, dví- haj, dví- haj nás,
Cis Fis Cis Fis Cis Fis Cis Fis Cis Fis
roz- ptýl tie- seň, rod- ná pie- seň, o- zvi sa, krása krás!
roz- ptýl tie- seň, krá- sa, krá sa krás!
Cis Fis Cis Fis Cis Fis Cis Fis Cis Fis Cis Gis m
Chráň tú krá- su, div- nú spá- su, prastarý po-klad nás, po- klad nás;
Chráň tú krá- su, po- klad nás, po- klad nás,

Už sa stmieva v
objatí hniezda, ohník
stlieva v kozuboch
srdc. Mrie nám
viera, stráca sa
hviezda, rozbujnieva
na dušiach kŕč.

Refr.
Spievaj, hviezda,
pieseň hniezda, k
oblohe dvíhaj nás,
rozptýľ tieseň,
rodná pieseň, ozvi
sa, krása krás!

Chráň tú krásu,
divnú spásu,
prastarý poklad náš,
bráň ten súlad,
nesmieš cúvať,
víťazom ostať máš!

Hniezdo spieva
bystrina žblnká,
rozbujnieva
zelený háj.
Rodné krídla v
dŕžave slnka
našli v búrkach
stratený máj.

Refr.

Oldřich Kníchal

Pokoj mocnárom
(Úryvok)

A vtom ho zbadal, **stál** tam sám, keď sa **už** všetci rozišli, len aké trápne - nie a nie mu prísť na meno. Nie, nemarilo sa mu, je to on, len tie okolnosti, nikdy ho predsa nevidel takto - v ošúchanom obleku, s kabelou na pleci a v rukaviciach. Z celého jeho postoja bolo vidieť, že tu má stanovište. Ale predovšetkým (á páska na rukáve, keď sa pootočil. Odrazu mu bolo všetko jasné. (Bez tej pásky by sa nedovtípil).

Ale loje predsa Fric!

Tá špásovná prezývka ostala jeho bývalému spolužiakovi odvtedy, čo sa preukázal ako výsostný špecialista na všetko nemecké. Osobitne búrlivý ohlas, ešte z počiatkov **štúdií,** malo jeho vyhlásenie, že sa chce venovať dejinám Hohenzollernovcov. Vyhlásenie malo svoj dôvod, Fric poznal osudy hádam všetkých nemeckých a pruských vladárov. A takmer všetky hrady v Porýní a Wagncrovu hudbu. Teraz si však ležérne vykračoval pozdĺž radu áut so zahraničnými značkami.

Halt! - zvolal za ním Valerián.

Fric sa práve nakláňal nad luxusnou kapotou a za stierač vkladal lístok.

- Ahoj, čo ty tu...

Fric sa k nemu ncnáhlivo otočil spôsobom, akým sa otáčajú mazané líšky v detektívnych filmoch.

- Ty - a na parkovisku?
- Divíš sa? - usmial sa Fric športovo.
- Akoby nie. Co bude v takejto situácií s Nemeckom?
- Nemecko padlo - poznamenal Fric, utrel si pravicu o kabát a vystrel ju k Valeriánovi.
- A ty - stojíš sa vlastných nohách, alebo sa nechávaš unášať?

Valerián prepočul narážku i bodrý humor, ktorý Frica odjakživa neopúšťal a poklepal si po hodinkách.

- Zaskoč niekedy na kus reči, som tu celkom blízko - ukázal hlavou na pošmúrnu budovu v pozadí.

- To už hej, - zatváril sa Fric účastné. - Lenže ja tu mám vždy nával, takže sa obávam. Samí Rakúšania a Nemci.

- No hej, ty si priamo u prameňa, zatiaľ čo ja iba paberkujem.

- Takže prepáč, - ospravedlnil sa Fric, - už mi tam zase niekto zaparkoval.

- Držím ti palce - Valerián ho sledoval ako odchádza, ako mu kožená kabela plieska do kroku.

Nezaprie sa, povedal si prekvapený náhlym obratom vecí. Nemôže sa potom diviť, keď občas narazí. Už vtedy, keď sa posmieval obéznemu docentovi Horákoví na politickej ekonómii. Že prečo by mal mať z neho mindráky a tak. Stačí, keď si predstavíš toho panáka nahého a hneď ti bude veselšie pri srdci. Fakt je, že Horák bol na študentov pes. Ale to je už včera. Alebo keď boli na tej ateistickej propagande. Široko založená akcia nemohla ujsť Fricovi už, kvôli tučným diétam, ktoré sľubovala. A navyše Fric sa nikdy netajil svojimi dobrodružnými sklonmi a vítal každú príležitosť na uplatnenie svojej romantickej nátury. Hneď prvú noc v hoteli strávil s učiteľkou materskej školy (vyhlásil, že s propagandou treba začínať už od vychovávateľov detí nejútlcjšicho veku), pričom Valerián sa musel uskromniť s predsieňou a práve vtedy sa zapovedal, že Fric ho už na žiadny spoločný podnik nedostane. Peniaze, ktoré si jeho spolubývajúci vtedy požičal, minul hneď na druhý deň a ked" potom na fakulte po takom skorom návrate predstieral, že na služobnej ceste náhle ochorel, pohrozili mu disciplinárkou. Nebol by to Fric, keby popritom všetkom naozaj neochorel a keby mu to lekár všetko nepotvrdil, takže z disciplinárky nebolo nič.

Fric — asi nie bez dôvodu, keďže priam prekypoval neukojenými ambíciami - s obľubou napodobňoval pózy a rystúpenia vôznych vynikajúcich osobností, a to zakaždým v príslušnom jazyku. Mimoriadne pôsobivo zneli z jeho úst slová prezidenta de Ciaulla, jeho vzletné a sebavedomé výzvy k národu.

Osobitné potešenie nachádzal Fric v chove akvarijných rybičiek. Dokázal stráviť celé hodiny pozorovaním všelijakých tých priesvitných telíčok a pritom si opakoval slovíčka z cudzích jazykov, aby pri najbližšej príležitosti mohol ohromiť svojich poslucháčov povedzme prejavom prezidenta Tita pri príležitosti víťazstva nad fašistickými divíziami. Nikdy nezabudne na tú postavu pri akváriu, pery sa jej pohybujú a tento pohyb akoby mimovoľne imitovali desiatky drobných živočíchov za sklom. Fric býval v takýchto chvíľach na nepoznanie: v jeho bledej tvári za dvoma sklenými stenami,

vznášajúcej sa medzi vodnými riasami, sa nezračil ani záblesk irónie.

Fric sa mu takto ukazoval zo všetkých možných strán, až sa mu opäť objavil jeho záhadný sarkastický úsmev z. parkoviska. Vtedy Valerián precitol pri pohľade na odpadky vysypané zo smetných nádob. Vystúpil po starobylom, ale pomerne zachovalom schodišti až na druhé poschodie, kde sa ho ujala dlhočizná chodba, aby ho priviedla po kokosovom koberci až za pracovný stôl. Posadil sa zaň v presvedčení, že to všetko, čo sa mu v uplynulých hodinách ujalo v pamäti, prenesie teraz vetu za vetou na hárok papiera. Bohatý materiál, hádam až. príliš bohatý na glosu či fejtón. Začiatok by mohol ostať v pôvodnom znení, aj keď mu ho čoskoro narušili dvojzmysclné výroky zaolejovaných overalov vyfukované s ľahkosťou notorických fajčiarov. Tie scény z ulice - príklady ľahkovážnosti a dezorientácie a zároveň výstražný príklad nezodpovednosti rodiny, školy.

Spontánnosť, ale spontánnosť neuvedomelá, nedisciplinovaná, ktorá sa dá kedykoľvek zneužiť, atakďalej, atakďalcj. Ale potom je tu Fric, ktorý mu kríži cestu, nevie si s ním poradiť. Ako tam dostať svojho bývalého spolužiaka, toho času na parkovisku. Len čo zasunul papier do valca, riadky, ktoré videl ešte pred chvíľou, sa mu odrazu rozptýlili pri pohľade na neúplatné zoradené písmená písacieho stroja. Vstal, urobil pár krokov a pokúsil sa rozpamätať na všetky argumenty, ako si ich formuloval pred odchodom z privárnc. A potom vo chvíli, keď sa rozchádzal dav na ulici, A nakoniec po stretnutí s Fricom.

Vrátil sa k stolu a všetko sa zopakovalo so strojovou presnesťou. Valentín vytrhol nepopísaný papier, pokrkval ho a šmaril do koša, to je výsledok celého dňa. Skoro si zúfal, ani slovo. Pokúsul sa o trik, privrel oči a čakal. Zo zelených rias sietnice vyplával posmešný Fricov kukuč popretkávaný nitkami dráh drobných vodných živočíchov.

Nosil v sebe ten pohľad celé ostatné popoludnie, blúdil s ním po redakčných chodách, ten pohľad ho vyháňal od stola a znovu ho k nemu vracal. Akoby vyčkával, či sa konečne odhodlá napísať aspoň jednu stránku do kroniky dňa. A triumfálne sa uškieral, keď sa nezmohol ani na riadok. Tie oči naňho dotierali, keď odchádzal z práce s pocitom úplnej prázdnoty, čo sa mu stávalo len málokedy, a potom znovu, keď sa vydal po večeri na prechádzku, nanešťastie akurát do tých miest, kloré mu pripomenuli roky štúdií: lenivé zákutia rieky, staromestské kaviarničky a bistra. Fricov pohľad ho sprevádzal až do chvíle, keď z magického oka starého rádioprijímača zaznelo časové znamenie pred poslednými správami dňa a Kccl v dojatí zaznamenal očistné tóny štátnej hymny. A vtedy na to prišiel.

S oslobod/ujúcim pocitom si spomenul, kde videl len studený a vtedy ešte značne sebavedomý pohľad prvý raz. Práve tam, na mieste, kde sa stretol s dnešným Fricom. Jeho včerajší spolužiak, - býval tiež odmeranejší a viac pohrúžený do seba, dával najavo len málo z toho, čo sa v ňom odohrávalo - si pred ním naoko posťažoval na svoje problémy - s nomenklatúrou. Valerián predovšetkým nijak nečakal, že si ho vyberie za bútľavú vŕbu. Vtedy prvýkrát pozoroval Frica z iného zorného uhla, než aký poskytovala jeho akvarijná ríša. Prvýkrát mal dojem, že sa niekde pomýlil, ťažko mohol uveriť, že Fric má dva, alebo dokonca tri také svety, kráľovstvá, či ako to nazvať a že v každom z nich žije primeraným spôsobom. Uvedomoval si, že každý z tých svetov je postavený jeden proti druhému. Vzdorosvety spolužiaka Frica, ktorého dovtedy poznal iba málo, sa mu spojili v jeden veľký svet neobmedzených možností. Fricov otec (synov úškľabok: z toho sú samé problémy) na poste šéfa okresu dával tomuto svetu svoje požehnanie a zmysel. A tu odrazu ironický Fric - a našli by sa aj ďalšie prívlastky - nenazdajky vypadne z toholo zabehaného sveta a to napriek tomu, že si mohol zaň kúpiť všeličo. Pravda/e, všelko je márnosť a poľná tráva, lenže kto to povie vopred?! Aj Fric to povedal až vtedy, keď jeho pohľad stratil kus toho studeného oceľového svitu.

Valerián sa prehadzoval na lôžku a pod ťarchou povinností nastávajúceho dňa sa obracal na svojho bývalého spolužiaka, ale len vytrvalo predstieral, že ho nepočuje. Vždy sa tváril tak nezúčastnene, odmietavo. Až. teraz uvidel jeho odvrátenú tvár. Lenže teraz z toho nič nemá, došlo mu, a Fric sa nemusí nijak skrývať, keď sa ocitol ďaleko na kraji toho svojho svela či ríše.

Ťarcha povinností naň plne doľahla vo chvíli, keď si uvedomil, že to všetko spôsobil Fric, že on, Valerián, má leraz plnú hlavu otáznikov, že si všetko berie k srdcu, zalial' čo Fric sa nikdy nezaťažoval lým, čo je, ani tým, čo prípadne nastane. V jeho vystupovaní bola vždy istota, vyrovnanosť, lie isté pohyby, aj keby ho viedli janeviem na popravisko (Valeriánoovi prilom zovrelo srdce a prevalil sa na druhý bok), pohľad stále upretý do diaľky, aj keby sa okolo neho dialo neviemčo. Do toho svojho akvária sa pozeral najskôr len tak mimochodom a za tými priesvitnými profilmi rybiek videl iný, podmanivejší svet. Medzi slovíčkami z cudzích jazykov vypúšťal to svoje hahahahaha, svet sa mu scvrkával do obyčajnej sklenej nádoby a lo bol celý Fric, pohrúžený do dávnoveku tých svojich Hohenzollernovcov, celkom iste sa v tých zaprášených kronikách nepreslal prehrabávať dodnes, celkom iste sa prechádza v duchu okolo ich dávno prepadnulých

náhrobkov, z ktorých vyháňa zelená tráva. Fric sa prechádza po tej tráve ironicky sa usmieva. Na všetkých.

Na každého.

Fric hédonik. Fric stoik.

(1988

Gregor Papuček

Nedajme sa!

Osud nás morí, kvári zášť, a
veľký zvon už bije dvanásť.
Zlej histórie hustý dážď len
prší na nás, prší na nás.

Sily nám chabnú, slabne hlas. a
nádej čoraz hlbšie klesá. Jak
tisíckrát už, vstaňme zas, a
nedajme sa, nedajme sa!

Mária Fazekašová

Všetko je také jednoduché

Vojdeme do zeleného
chrámu hôr
Zapálime voňavé tyčinky
budhistickým bohom
prosíme ich o strpenie

Keď píšem
je mi ako keď maľuješ
miesta
našich neskutočných
milovaní

Veď nič iné nechceme
než vychutnať
každý atóm
vzájomného tela
i zvonka
i zvnútra
každú kvapku
i tú čo nazmar vyšla
pretiekla...

Pre nás niet noci
my máme deň
máme oblohu
len trocha vnímanú
šelest slov
zelených
ako kradmé chvíle
na konároch
vyplašené vtáčatká

Pre nás sa nikdy
nezotmie?
Snímaš svoj zaužívaný
pohľad
v ráme zvyklostí

Všetko je jednoduché
Stačí len deku prestrieť
pozrieť do výšky zabudnúť
na hystériu dní na
nechápavosť očí

Všetko je také jednoduché:
tráva
i pod lopatkou
koreň
ktorý omína
studnička s vodou
nie „pitnou"

„Napi sa drahá
otrávme si život"

Miazga smrekov
pripomína jantár

Je to také jednoduché
Ani sa nemusíš namáhať
veď to čo chceš
je mojou najtajnejšou
túžbou

Reinkarnácia

Všetko čo malo byť
je teraz a ehcené
mohlo sa stať že dni
opakované do
únavy vymýšľal by
si si celkom inakšie

Alexander Kormoš

Aforizmy

U nás je taká vysoká životná úroveň, že každý môže žiť až do smrti.

Zmena režimu je prestavba nadstavby a kladenie základov nového základu.

Za totality uzurpovala moc len jedna strana. Za pluralizmu ju uzurpujú komunisti uchýlení aspoň v troch stranách.

Rodina, ako základná bunka spoločnosti, je živý hromozvod, do ktorého desivo trieskajú ničivé blesky spoločenských rozporov.

Najkratšia cesta medzi dvoma bodmi by mohla byť priamka, keby nebolo na nej tak veľa 180-stupňových zákrut.

O tom, že blahobyt pred aké problémy postaví človeka, my ani snívať nemôžeme, ktorí o blahobyte ešte len snívanie.

Spoločnosť, ktorá žije z vlastnej budúcnosti, nastúpila cestu moderného kanibalizmu.

Astronómovia preto hľadajú kontakty s rozumnými tvormi vo vzdialenosti mnoho miliárd svetelných rokov, lebo tu na Zemi sa s takými ešte nestretli.

Juraj Dolnozemský

Myšlienky s otázkami

Ráno bolo jasné
už k žatve
chystali stroje
tak náhlili sa naši
ako koho stále čas plaší.

Neprestajná núdza
trápi duše skromné
prečo
po cestách osudu
strácame si
deti drobné?

Zmýlené, sklamané,
ponechané omylu.

Zabudnú
na svojich
veď časom
ani spoznať ich nechcú!
Bože, ako
na koho že volať
keď už aj budúcnosť nám vezmú!

Nedajme sa

Buďme vzdoru plní
nedajme času zdolať
reč predkov,

trpme trápne, trpezlivo
strašne a ťažko!

Nech nás bolí srdce za
každými ústami čo
osireli ktoré šepocú
Otčenáš už naposledy

Cez storočia bolo všeličo i
sĺz mnoho máme za sebou
pred súdmi nespočetnými
nás plašili sekerou.

Predsa pretrváme
vo vernosti
my, pravdou, vedomosťami
naplnení.
To budúcnu dokážeme,
že sme tu
preto nech iní
ešte zbabelí
volajú na ratu.

Tým jasným, povedomým
slovám
praotcovým, pramatkinym
verme im
a k novej dobe
silu znásobujú
opravdivé argumenty!

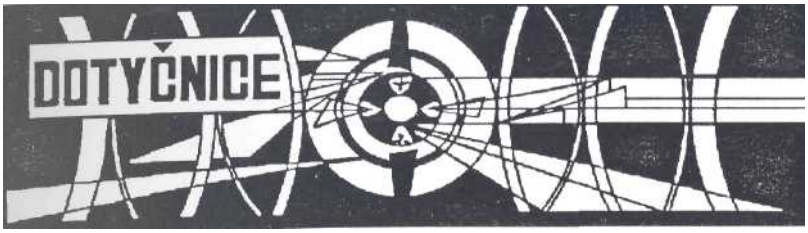
O budúcnosť bojujeme

O budúcnosť
bojujeme
už stokrát znásobeným strachom
ako vtáci s čiernym oblakom
veď za život, za pretrvanie
núkajú iba vyleštené sľuby
lenže za pätami
dupocú /.huby
Ľahostajnosť
ukrývajú do vytýčených smerov
žijeme s oklamanou vierou

Zo srdc
chcú podstatu vyklamať
keď na dieťa hľadí
čo cíti
dnes tá mať?

Pevnodriečni

Tí pevnodriečni sa
rýchlo strácajú pod
ťarchami po cestách
času cítime z mala nás je
denne menej mesiac iba
kúsok osvetľuje bielej z
chaty svedomití oddávna
na poplach bubnujú
bezcieľnych burcujú
preto ísť treba do
prvého radu kde na oheň
kladú

Zoltán
Szügyi

Alebo zvolať

Lebo
nie som
iný

1.

Lebo mám okno studené
lebo mám stôl studený
lebo aj slovo je veľmi studené
lebo

(pamätáš sa)

ozval sa vlčí mak
snežienka

Tvojím /dureným čelom
ľranforcami
(vy)krváeajúcich očí
vyvretýeh perí

ty si sa nikdy
nebála
odkázala si
a ja som ti uveril
a predsa si ma oklamala
oklamala si ma

Lebo
keď
si mi ruku vzala
lá rana ó
je dávno studená

a darmo som išiel
ďaleko dlho

Hrubé tóny nevedel
môj nástroj vylúdiť

a darmo bol
sneh a ticho

vražedný nástroj na stole
predsa len ostal

Lebo
ty
kto si prežila to
utrpenie

ne/.atajíš slasť
zo mňa z
mojich múk

2.
Lebo
pamätáš sa
vtedy
som už zvolal

nie som iný

Nie som kôrka
dielok
nie som pomaranč

Nie krík strom konár list
a les

ani kvapka nie som
voda
more
a
kameň
sklo
črepina

Nevznášam sa
a pena papier praeh
nôž
ani jedno nie som

Lebo nenechám tam
nikoho
bezbranného na
niečom stole aby
ostrou čepeľou
kresali mu čelo

a do zásuvky nezatváram
jar

Lebo mňa oslovil
jeden vlčí mak
snežienka

a vtedy som odvetil
nie som inv

3.
Nie som loď
červ v lete
ostrá vôňa
ľalia

nie
je/ korytnačka chrobák

nech kameň na kameni
nech voda na vode

Lebo
ja som povedal

ty vlčí mak

snežienka

ja nie som iný

A v deň
keď sa mojou záhradou
náhlila
nemá
mravčia armáda

(už vtedy som vravel)
tento a nie iný

Ani kvet v koberci
ani lupeň v pohári
nie guľa vzduch /e
m

lebo
ty to dobre vieš
taký som a nie
iný

4.
A teraz
nie
ďalej
priprav sa
čas neľutuj

Lebo
už sme si mali takto sadnúť
zočí
do očí
a bez zbraní

rozhodnime konečne
či spolu ďalej

vziať nástroj
či zvolať

Pani
ty
jéj
poézia!

Preložil ". . ckašová

Ágncs Ncmcsová - Nagyova

Stromy

Učiť sa treba. Od stromov v zime.
Ako tam stoja v bielej peleríne
Opony bez pohnutia.

Učiť sa treba z toho bodu, kde z
kryštálov už v/lína dym a do hmly
kde sa noria stromy ako telo do
spomienky.

A za stromami od toku rieky,
od krídel divých kačíc, od
bielych a modrých nocí, od
zakuklených vecí v tme. učiť
sa treba od stromov skutky čo
nikto nevypovie.

Než som si

Než som si boha vykresala
tvrdé kamene som vyberala.
Tvrdšie než moje telo aby
útechu nezaprelo.

Spáčovi

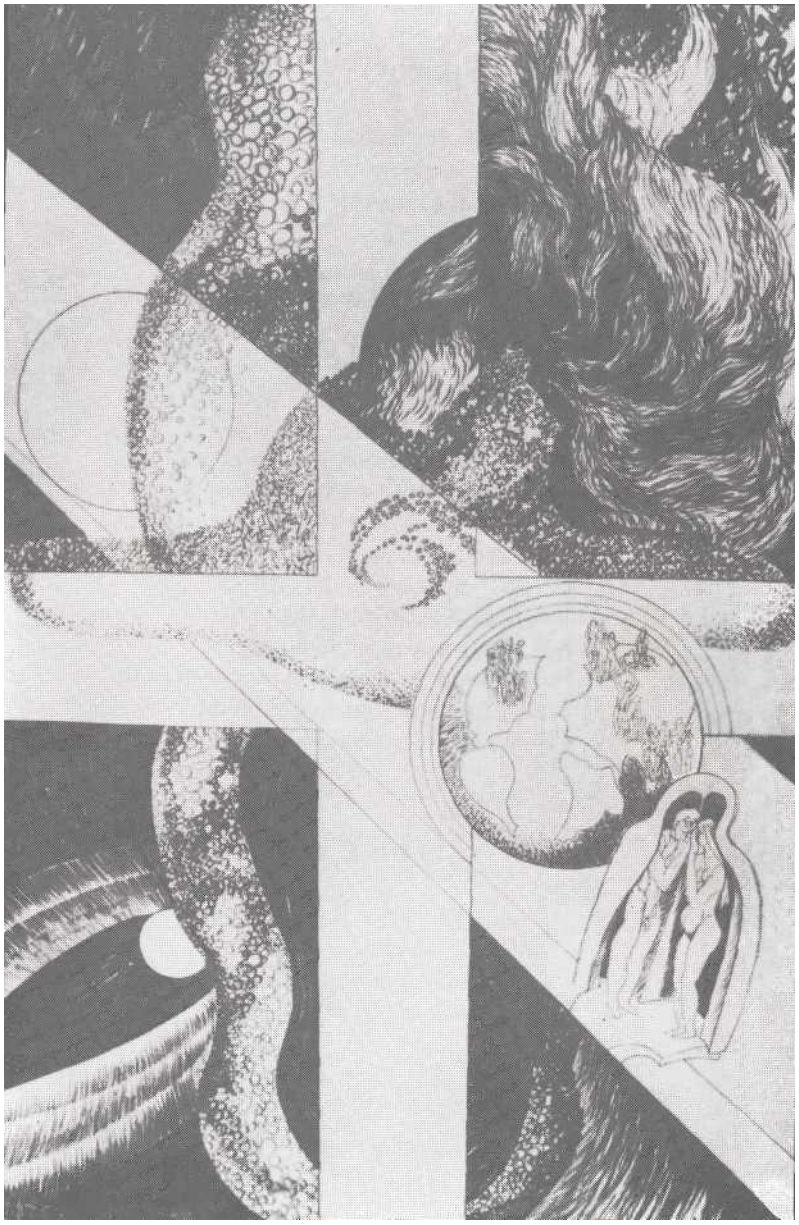
Ne/aodety u neznámy
čo povstávaš / popola.
Ty / trinástej komnaty
s vičkami z olova.

Len driemeš na lôžku / lyka
med/i popolavými stenami,
zdrapy záclon visia do ticha
strnulými krídlami.

Nehýbe m sa z miesta. Ako
/voľna prúdiacc sústavy víria
tvoje snové predstavy,
nedozerná hvie/da.

Tak predsa vstaň už. Ukáž sa mi.
Nájdem ťa hoc aj s ranami.
Povedz nech svedčím až na večnosti prah.
Prezraď mi konečne, kde si Nudil
v tých nevýslovných vidinách.

Z maďarčiny preložil Oldřich Kníchal

F. Krivin

Jesenná rozprávka

Podívaj sa von oknom: vidíš, ako sa hrá vietor s osamelým lístkom? S posledným listom... Nateraz už ožltol, ale kedysi bol zelený. Síce vtedy sa ešte netúlal po svete. Sedel na svojom konári, pri mladej ramennej višni, ktorú miloval z celého srdca.

Starý tulák Vietor ho často nahováral: - Poď so mnou do sveta! Veď všade je tak veľa krásnych višní! Ale lístok nesúhlasil. Načo by mu bolo veľa Višní, keď on už má jednu vlastnú Višňu, najkrajšiu na svete! Ale o chvíľu jeho šťastie narušili. Višňa zrazu, z ničoho nič, zmizla, a nikto nemohol odpovedať na otázku, kam sa podela.

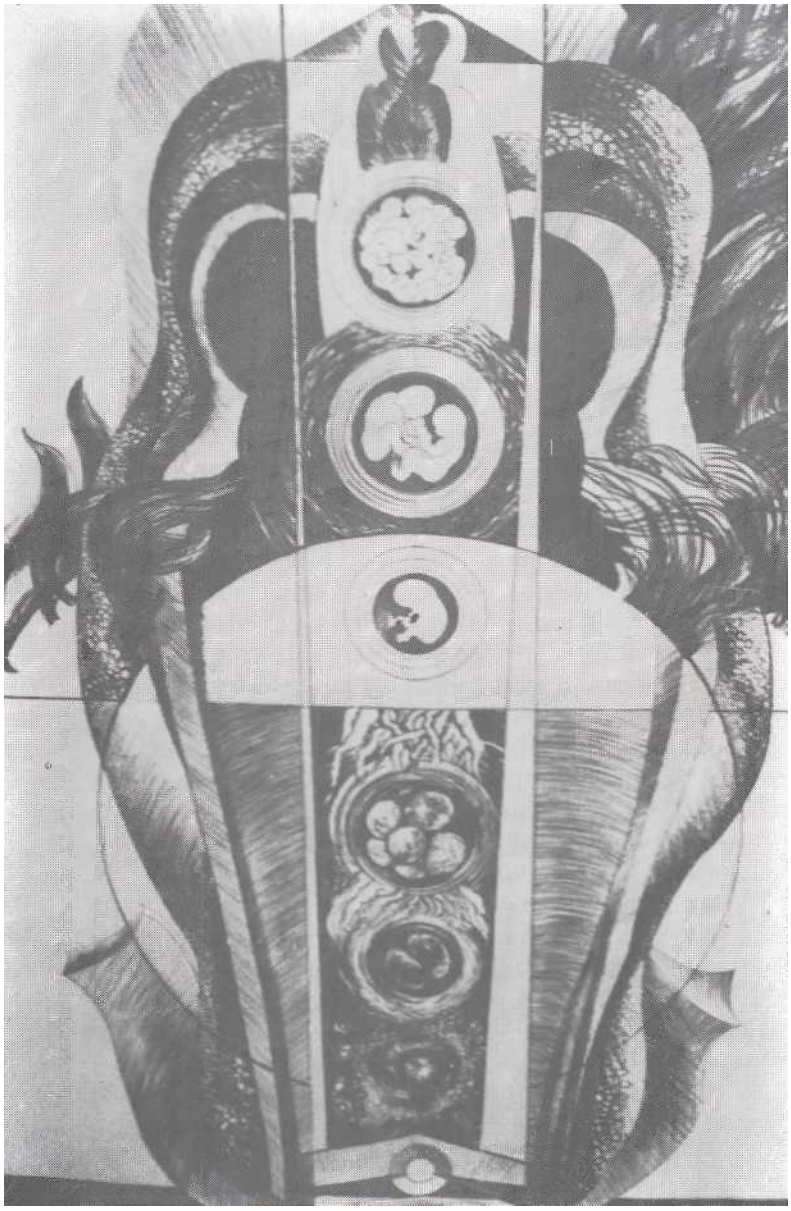
Prišla studená jeseň. Všetky listy zo stromu dávno odleteli. Len jediný zoschnutý, od žiaľu zožltnutý Lístok zostal na svojom konári: on ešte stále čakal, že sa vráti jeho Višňa.

- Načo tu vysedávaš, koho ešte čakáš? - presviedčal ho Vietor. - Poďme ju pohľadať. Možno že ju nájdeme...

Vietor silnejšie zavial a spolu odleteli.

... Podívaj sa von oknom: hľa, polotmavé stromy sa zimomravo ježia. A akoby sa nič nedialo, každý sa chystá na zimu, oblieka sa teplejšie, a oni práve naopak, vyzliekajú sa. A hľa, tam vo vetre krúži posledný list. Náš žltý Lístok, náš verný milovník, ktorý zachoval svoju vernosť až do konca života. On ešte stále hľadá svoju Višňu...

Z ruštiny preložila
Katarína Királyová

Fialôčka má desať rokov

Nie je náhodou, že v poradí druhá antológia našich slovenských autorov pod názvom *Fialôčka, fiala,* ktorá pri príležitosti Medzinárodného roku dieťaťa vyšla práve pred desiatimi rokmi vo vydavateľstve Tankonyvkiadó v Budapešti, je venovaná mladému, či skôr tomu najmladšiemu čitateľovi. Nie je to náhoda preto, lebo pokiaľ ide o tunajšiu slovenskú národnú menšinu, jej súčasná literatúra bez nadsádzky stojí a padá s existenciou či neexistenciou čitateľa, ktorého si však zároveň nedokážeme dosť dobre predstaviť bez autentickej slovenskej školy, s vyučovacím jazykom slovenským.

Zaiste predovšetkým na túto starú a dnes už tak boľavú pravdu mysleli pred desiatimi rokmi aj autori a zostavovateľ prvej antológie básní pre slovenské deti v Maďarsku. Samozrejme, potreba tvorby pre ich rovesníkov zostáva aktuálna aj naďalej, napriek tomu, že okolnosti sú dnes nemenej priaznivé než včera. A pokiaľ ide o tvorbu pre mladého čitateľa, desať rokov po vydaní Fialôčky sa môžeme preukázať iba jednou samostatnou zbierkou básní (recenzujeme ju v ďalšom čísle) ktorú nedávno vydal *Gregor Papučck,* jeden zo spoluautorov spomínanej antológie. Ako odchovanec prvých slovenských škôl v povojnovom Maďarsku Ci.Papuček prakticky od počiatku svojej tvorby sleduje túto „detskú" líniu, pričom nejedna z jeho ..dospeláckych" básní je použiteľná aj pre školské pódium. Pravda, v tvorbe pre mládež sa angažovali aj prozaici - I u treba spomenúť aspoň príbehy a poviedky *M. Hrivnáka,* ktoré zhrnula jeho zbierka *Tulipány.*

Zostaňme však ešte chvílu u našej jubilantky. Okrem G. Papučka a najmä *A. Kormoša* sa na jej stránkach predstavili *Imrich Fuhl, Gabriel Kára Juraj Marík á Július Szabó,* dovedna so 47 básňami, ktoré ilustroval *Ondrej Lukovický.*

Verše sú napísané spravidla v hravom tóne, ako napríklad tieto od A. Kormoša, ktoré dali zbierke aj meno: *Fialôčka I fiala I prečo že si Hlavá? I Preto som ju I Hlavá I lebo som ja I fiala.*

Ak súhlasíme s tým, že antológia Fialôčka, fiala bola svojho času výzvou k tvorbe pre nášho mladého čitateľa, potom by bolo na mieste, aby sme ju nenechali osamotenú ďalších desať rokov.

Oldřich Kníchal

Terminologické rozhraničovanie súvisiace s poéziou adresovanou deťom

Napísať text o našej detskej poézii nieje také jednoduché ak sa do toho núti človek, ktorý doteraz sledoval len poéziu pre dospelých a ktorý po skúsenostiach vyplývajúcich predovšetkým z čítania a hodnotenia i našej, i celej slovenskej poézie v tomto storočí, prečítal na dôvažok ešte aj osemnásť zbierok básní pre deti patriacich (trochu nadnesené povedané) - do klenotnice určitej národnostnej literatúry, akou je naša. Tým človekom je autor týchto riadkov, a podujal sa na to z veľmi prozaických dôvodov: chcel sa totiž usvedčiť v domnienke, že poézia je poéziou, bez ohľadu, či je adresovaná deťom alebo dospelým, repektíve mladším alebo starším deťom. Nebol to však jediný dôvod k tomuto čudnému počinu. Prečítal si navyše ešte aj tých niekoľko textov, ktoré v posledných dvoch desaťročiach napísali naši kritici o detskej poézii vojvodinských Slovákov a prišiel k záveru, že o tejto poézii máločo podstatnejšieho bolo napísané a preto asi ani jeho text nebude musieť tak veľmi trpieť pocitom menejcennosti.

Po prečítaní tých osemnástich zbierok, náš kritik prichádza k záveru, že ešte stále v súvislosti s našou detskou poéziou platia slová Andreja Cipkára vyslovené v podobe krátkeho diskusného príspevku na Literárnej porade roku 1968, v ktorom sa implicite hovorí, že my takú *detskú poéziu,* vlastne ani nemáme, alebo, že ju máme len v nepatrnom množstve. No teraz, po pätnástich rokoch, môžeme si povedať, aj dačo iné: že síce máme tri dobré knihy *básní pre deti (Cengáčik na dobré ráno, Jednoduché slová* a *Sladký výpredaj),* lenže tie knižky môžu svoju správnu adresnosť nadobudnúť len vtedy, ak v súvislosti s nimi použijeme určitý termín, ktorý na začiatku tejto vety už bol použitý a ktorý by nám mal vsugerovať, že tu vlastne ani nejde o *detskú poéziu,* ale o poéziu, ktorá sa iba štylizuje do jej polôh.

Na Slovensku sa termínom *detská poézia* rozumie najčastejšie tá poézia, ktorú píšu samotné deti, s v Juhoslávii termín *dečja poezija* niektorí autori používajú v súvislosti s básnickou tvorbou adresovanou deťom,

klorú pre nich píšu dospelí. Na druhej sírane, slovenskí teoretici pojmom *poéziu pre deti* označujú to, čo juhoslovanskí termínom *deCja poezija,* kým v Juhoslávii sa termín *poezija za decu* pomaly odsúva do úzadia, lebo sa ním často vsugerúva aj ak(nanucovania niečoho, čo deťom nie je blízke.

Domnievame sa však, že by obidva tieto termíny *(detská poézia u poézia pre deti)* bolo treba rovnoprávne používať v súvislosti s básnickými textami, ktoré dospelí adresujú deťom najmä ak si uvedomíme, že to, čop samotné deti napíšu vo veršoch, je takisto *detskou poéziou,* ako aj *poéziou pre deti* (lebo deti nepíšu poč/iu pre dospelých). Je jasné, že to nie |C v súlade s lilerárnovednými termínmi na Slovensku, ale ne/odpovedá celkom ani tomu, čo o ro/hraničovaní týchto termínov hovorí napríklad detský básnik a kritik Milovan Danojlič vo svojej eseji *Uvalia o naivnej básni.*

Detská poézia je teda taký druh poé/ic. ktorý deti vnímajú ako súčasť vlastnej imaginnácie, ako niečo, čo je časťou ich myslenia a konania, ako niečo, či) si ony samy vymysleli prostredníctvom „média"- dospelého spisovateľa, ktorý detskú psychológiu má v- malom prste a okrem toho má aj vynikajúcu pamäť slúžiacu na to, aby sa rozpamätal na vlastnú psycho-ľyzickú konštitúciu, ktorú vlastnil, kým hol ešte dieťaťom. Jednou z charakteristík lej poézie je aj lakt, že je často písaná v prvej osobe (a tá osoba je, samozrejme, dieťaťom!), aj keď to nie je pravidlo a leda nemusí sa brať doslovne. Takúto poéziu v Juhoslávii píšu Dušan Radov ic. L.jubi-voje Ršumovic", (ioran Babie* a sčasti aj Dragan Lukic" a Milovan Danojlič, kým na Slovensku - Miroslav Válck, Ľubomír Feldek, Daniel I levici a azda aj iní. U nás (okrem niekoľkých básní) takúto poéziu nepísal takmer nik.

Na druhej sírane, *poézia pre deti* je takou poéziou, k t * i r á je síce adresovaná deťom, ale ju tleli aj napriek tomu neradv čítajú, lebo sa jej autori na detstvo dívajú z priveľkého odstupu a tým ho najčastejšie idealizujú, zosentimentalizujú a idylizujú. Túto poéziu najradšej čítajú dospelí, a preto, že sa im páči (lebo je evokáciou ich idealizovaného detstva), nanu-cujú ju aj deťom. Netreba si však myslieť, že táto poézia musí byť ako poézia apnori slabá. Ide len o lo, že nevyhovuje určitému detskému veku, najmä tomu, ktorý sa končí takým trinástym rokom života: zato však deťom, ktoré prestupujú z detstva do zrelosti, tá poézia, ak je len autentickou poéziou, môže vyhovovať a zodpovedať.

V súvislosti s poéziou pre deti Michala Babinku, Juraja Tu.šiaka a Pavla Mučajiho možno povedať, že bola veľmi často adresovaná trochu starším deťom, aj kecľ u Mučajiho to asi nebolo zámerne robené. Títo naši traja

básnici si časlo iba navrávali, že píšu *detskú poéziu,* vskutku však takmer každý ich motív, každá ich téma prechádzali filtrom určitej psychologickej konštitúcie, akú vlastní len dospelý človek, a tým sa vlastne od detského aspektu na/erania na vec dosť často vzďaľovali. Je však zaujímavé, že sa všetci traja dopracovali aj *v detskej poézii,* aj *x poézii pre deti* k určitým hodnotám, ktoré poprieť jednoducho nemôžeme. Poézia totiž zostáva poéziou, bez ohľadu komu je adresovaná.

Sú však u týchto troch básnikov aj také básne, v ktorých sa prelína a prestupuje *detská poézia* s *poéziou pre deti.* Keď Michal Babinka v básničke *Skorocel!* z knihy *Cengáčik na dobré ráno, s.21 í* napíše na úvod takéto štvorveršie: *Keď malá Lada na zem spadne i niekde pri strašnom, strašnom kríku, í i keď sa pritom nepopiehá I - je z toho za náruč kriku,* môžeme mu uznať, že jednu obyčajnú situáciu z detstva podáva naozaj majstrovsky, ale musíme zároveň povedať, že *s detskou poéziou* (o predsa len nesúvisí. V citovanom štvorverší dieťa môže vnímať len druhý verš, kde sa hovorí o tom *strašnom, strašnom kríku,* ale tá. inak veľmi presná a dobre zvolená metafora *za náruč kriku* vo štvrtom verši mu vonkoncom nič nepovie. A tiež mu nič múdreho nemôže vsugerovať ani to bizarné meno Lada, lebo ho určite prečíta ako *lada.* a keď lada spadne na zem, je jasné, že pri lom môže byť len veľa treskotu a buchotu, ale kriku asi nie. Básnik napísal básnický text, ktorý mal spĺňať funkciu *detskej básne* no deti ten text nemôžu prijať ako svoj vlastný, lebo ony tú udalosť, v ktorej dievčatko spadlo pri *strašnom, strašnom kríku,* celkom inak prežívajú a vidia. No dospelý túto *báseň pre deti* veľmi dobre pochopí, ba dokonca bude sa mu mimoriadne páčiť. Na druhej strane, Babinkovu báseň *Ako komu...* (z knižky *V troch tuctoch - rozprávka,* s.6.), aj keď bola napísané pred viac ako dvadsiatimi rokmi a vôbec neoplýva nejakými zvláštnymi zázrakmi, takmer celú možno vnímať (nech už je čitateľ dieťa či dospelý!) ako *detskú.* V tej básni sa malá Anka opyluje, či sa kukurica smeje, keď sa teší rose, a kde má ústa, keď sa už raz smeje. Keď dieťa prečíta túto básničku, vcl mi dobre pochopí, o čom to Anka hovorí, a tým vlastne aj báseň bude chápať ako súčasť vlastných imaginatívnych pochodov.

U Juraja Tušiaka máme tiež veľa takýchto príkladov, hoci je uňho dištinkcia medzi *detskými básňami* a *básňami pre deti* postrehnuleľnejšta. Napríklad typickými *detskými básňami* v knihe *Jednoduché slová* sú *Otcova zásuvka v písacom stole* (s.l 1). *Keď deti spia...* (s.38) alebo *Povala (s..V>).* a na druhej strane *básňami pre deti* sú *ľea* (s.5). *Kukurica* (s.41) a iné. Podlá nášho názoru však v tejto knihe je predsa len najlepšia báseň, ktorú

môžeme označiť ako *báseň pre deti,* a je to už spomínaná *Kukurica,* no hneď na druhé miesto podľa kvality položili by sme jednu vyslovene *detskú báseň - Povalu.*

Spomedzi týchto troch našich básnikov Pavel Mučaji sa asi najťažšie vžíva do skutočnej psychofyzickej konštitúcie dieťaťa. Podľa nášho názoru on napísal veľmi málo opravdivých *detských básní,* a aj tie sú podľa kvality hlboko za jeho *básňami pre deti.*

Viťazoslav Hronec
(Nový život)

Návšteva
Básne Vladimíra Machajdíka

„Poď dnu a posaď sa tak ako vždy predtým
únavu zhoď z pliec, utri z čela pot..."
(Návšteva)

Stojíme vo dverách záhadnej komnaty. Zo slov invitácie vyžaruje príjemný kľud, i keď cítiť, že ten pokoj nastal až po búrlivých časoch. Otvára sa nám svet básnika, o ktorom sme teraz počuli po prvýkrát. Zavedie nás k svojej lýre a k strunovému nástroju dodá svoj hlas, tie *príbehy veselé i smutné,* ktoré pozdvihol na úroveň umenia. Je to dráha nesmierne individuálna, preto i ťažká. Ale keď cíti, že jeho slová nie sú „len ústa pri zemi / zimomravo - / len vtáčí spev do tmy..." (Leto), to je radosť.

Aký je začiatok? Príde aj „Taký deň", keď dozreté slovo bude schopné zhrnúť zažité dojmy, ktoré ani s časovým odstupom nič nestratili zo svojej dôležitosti. Do každého verša sú vliate skúsenosti rokov. Rôzne bleskové efekty splývajú dovedna, ako riavy do rieky. Básnik vyberá tie, ktoré mali najväčší vnútorný dozvuk. „Prežil som aj veľa námestí /orloje/ nepočítal som, hodiny a dni..." (Taký deň), píše o časoch túlania sa svetom. Rád by ho bol videl trochu istejším, aby nerozhodovala stále náhoda, ako kedy narodená hviezda „...takmer spadla / do môjho srdca, zabránil /jej v tom iba vietor..." (Taký deň). Kto je nútený chodiť cestami neistoty, ten si veľa príjemného nezažije, a bohvie, koľkými spôsobmi sa dá takáto bezbrannosť zneužiť. Básnik sa stotožňuje s osudom jedinca (vystupuje v prvej osobe jednotného čísla), ktorý hľadá odôvodnenie za trpký údel, že prečo musel *spávať na vypožičaných slamníkoch, báť sa a mlčať, pivo pijavať v zabudnutých krčmách, jedávať nedopečené rezne,* zniesť, že kedy kto ho *treskne po papuli:* navyše *vždy bol po ruke nejaký diktátorko* a i. Pritom dobre vie, že takéto vetry tvorivého človeka nezbavujú zodpovednosti za nenapísané riadky, „...tak skladaj na kôpky tú sennú /nádheru... (Taký deň), i keď je veľmi ťažké zobúdzať sa do nepresvedčených rán, i keď *bolí sen* (predstava ideálneho), no i tak, keď nie *vždy vie prečo miluje svet.* Je to konklúzia jasná a zdravá, má svoj vnútorný nosný pilier: ťažko sa odvolávať na kultivovanosť zmýšľania v dobe, keď sa ľudstvo stalo

technicky oveľa vyspelejšie, ako morálne, a pod vplyvon autokrati/mu sa tak často znehodnotila jedinečnosť jeho bytia. A predsa nie je to samovláda, ktorá sa postará, aby človek mal aj ducha, aby cítil potrebu byť ušľachtilou osobnosťou.

Človek často máva potuchy, že mu niečo nevysvtiliteľné /o života chýba. Prečo cíti vo svojom vnútri prázdnotu, a okol< seba nedostatok priestoru? Najbližšie k vysvetleniu sa snáď tí myslileia dostali ktorí o odcudzení sa hovoria, že človek [in neustálom vytvárarí podmienok bytia pozabudol iba na to najdôležitejšie, že sa to nesmie staljediným zmyslom jeho života. Ba čo viac, naučil sa zhonu za priaznivešími okolnosťami prispôsobovať. Pritom bláznivo hľadá kompenzáciu ozajstného umelým. Ale čím nahradiť povzbudzujúci *Iclm*v *dolvk, Ictmv pohľtd ocH* Akýkoľvek uspokojivý' znak či pohyb môže vyvolať storaké po/itvne účinky. Raz začne hýbať vopred netušené tvorivé sily, inokedy jcuioducho pomôže zvládnuť - ako tomu básnik hovorí - *zvláštnosti a •eľkosť svetu,* aby nekrachlo tak bezvýhľadne náramné množstvo čistých siah a nádejí, ktoré by si boli zaslúžili lepší osud. Prelo skríkne básnik, keď"aoslalo*liladkanic po vlasoch:* „Potreboval Som To!" (Taký deň).

Básnik rôzne utrpenia prežíva oveľa hlbšie (bty toho by nebol poetom), preto neustále pociťuje váhu, ktorá sa neaz zdáva už - už prehnutá na stranu neznesiteľnosti. Život aj čestnému človekovi dovoľuje - kým to neohrozuje jeho chrakternosť - sem - tan urobiť drobné kompromisy. Poézia, ako ani žiadne iné svojským zobn/ením požehnané rýdze umenie - našťastie! - takéto niečo nepozná. / záujme toho - akomkoľvek je ťažko sa odlrhávať od trpkých skúšok, Ktoré sú napokon inšpiráciou a pohnútkou jeho majstrovstva - básnik sa nusí povzniesť nad túto dvojitosť, ako aj nad to, s koľkonásobnou námahm tvorí hodnotu, v ktorú verí: „Niekedy o tom, / že aj ľúbiť treba pozauidne sa ,' básnik vysloviť, / že k ruži treba privoňať, ' cez lúč mesiaca ,' objať les a polok preskočiť,' skíznuť sa po halúzke smutnej vŕby…" (Pe teba). Veru, k tomuto *odstupu,* či *nadhľadu* potrebuje mať pevnú vôľi, silu poézie. Ináč by si nekládol otázky, ako je tá snáď najkardinálnejšit: ..... rozdrapenú dušu /vždy som mal. Snažili sa o lo už praotcovia... Nieiedy sa hanbím za ich/ za svoje sny - za oráčiny / nie, len prečo... / rébu: záhadný - / pre budúce pokolenia / tiež" (Taký deň).

Evidentné, že človek ako spoločenský tvor niekam p;trí, že sa pridržiava svojho prostredia. Stáva sa, že sa z rôznych príčir (všetko jedno, z akých!) ocitne mimo pulzácii okolitého sveta, a v prvej divili často ani sám

nevie prečo sa stal vylúčeným. Návrat po takomto /lome je len zriedkakedy úspešný, a nikdy nie bez príchuti na celý život. Ako sa tomu v každodennom jazyku, hovorí: lo už nie je ono. Prelo zachytávať akýkoľvek zásah do prirodzených procesov, teda aj do života ľudí, to je pre básnika vždy to najboľavejšie, a pre liečivý čas snáď najtvrdší uzol: „KDE SU TÍ CHLAPCI., lak hlúpo nás / rozohnali, ja sám stále / príčinu hľadám.. Takv bol rozkaz a ty, kdesi, ' rodíš deti: nebolo nás veľa no dosť na lo ' aby nás opľúvali pokrytci... Nie som sám,' stále si myslím, no ešte stále hľadám /tie milióny/ čo robiť by mi mali „spoločnosť" (Taký deň). Pre básnika sa to slovo spoločnosť nikdy nesmie siať ľahostajným, ako ani *slovenskú duša* pod predstierajúcim /krídlom/ holubice bielej" (20), *zrod nového mesiaca* bez polkruhu červeného /zbytočnými hviezdami/ okvimuteho" (Odkaz), alebo úcta k predkom: ....a vždy prichádzal som , s lou istou skromnosťou / s vďakou nevyslovenou k mozolom duše sedliackej položil som seba ,' v pokore" (Vám). Kolo by lo odmietnutie značne] časti *jeho sveta.*

Poézia, to je aj film, ktorý pozostáva z mnohých krátkych, osobne ladených záberov. 1 keď sa im hovorí, že sú podmetového charakteru /dominujú inšpriácie vlastných zážitkov', básnik nikdy nepristupuje k téme v štýle poučných bájok, ani vyzývavých hesiel. Nechce byť ľudový, ani avantgardný, a neverí, že univerzálnosť poézie sa dá nejakým spôsobom zaškatuľkovať. Stredobodom jeho básní je tiché premýšľanie. Napríklad rozjímanie nad čakaním. Básnik nevysvetľuje, čo čaká. Návštevu s dobrými správami? Už hore spomínanú spoločnosť? Vysnívanú lásku' Lepšie dni'.' Možno aj to, aj ono. Predmet však nie je dôležitý, chce vystihnúť iba proces, do ktorého si aj my môžeme vložiť svoje predstavy: „Verím, že prídeš a novým májom keď zem sa zbaví vlhkých zím pripravím slávnosť na tvoj príchod / môj svet ti k nohám položím." (Čakanie).

Hľadanie vnútornej harmónie. Ako ťažko je ju nájsť, keď *ráno nespadne do dlaní,* keď sa človek musí udobriť so samotou práve vtedy, kedy by nikto nemal zostať sám: „... v takýchto nociach pane môj nerodievajú sa Kristovia *I x* takých nociach / samota pišlí zmätene valí sa ..." (Vianoce). Hľadanie rovnováhy okolo seba. Básnik obdivuje všetko nové, CO sa rodí. Teší sa mu a pokladá ho za *zázrak.* Súčasne sa vyrovnáva s hroznou skutočnosťou, že *v každej* minúte niečo zhasína. „Čo tu zostáva po olazke /ktorá sa májmi chveje, spieva..." - pýta sa básnik. Aj sám vie. ze často nič, „len krátky verš, aj slzu za zhasnutým, bez odpovedi ,' po olazke, / snáď lak to musí byť..." - (Deň jari).

Aby tvorivý človek k niečomu novému dospel, aby bol kratučký záblesk v hĺbkach galaxií, potrebuje zdravú pohnútku poznania sveta, i keď vie, že svet je stálosť, jeho život v ňom však iba malý kruh - so začiatkom i koncom. Oblúky kruhu, ktoré sa naostatok navzájom dotknú, kreslí obmedzený čas: „... Ústam stále chce sa piť, / odkiaľsi kamsi ísť / a ísť ... Tak spieva, spieva, nikdy / neprestane - / verš, básnik, pieseň / a radosť do duší" (Deň jari).

Príroda - *pokojná plavba, mesačný svit, zarastené chodníčky, stráne, kvietok jablone, panenský pramienok, voňavý máj* a i. - to je útulok, mierny ostrovček, ako v básni „Pre jar": „Či si už spieval niekedy / do krásy zajatý? si chcel už niekedy / objať celý svet? / ...keď ticho posvätné vládlo tu / vo farbách /nádherné / bez šelesti / keď láska vchádzala v otvorenú náruč / zabudnúť chcel si svet!". Nie je to púhy obraz prírody. Ak o básňach hovoríme, že patria do tej či onej tematiky, rozdeľujeme ich iba podľa toho, ktorý motív je vedúci. Mnohorakosť, ktorou sa dajú zachytiť napríklad meniace sa ročné obdobia v priemete rôznorodosti lásky, je pre poéziu nevyčerpateľnou témou, evergreen. Náladu po búrke väčšinou spájame s pojmami, ako upokojenie, zmierenie sa. Ako keď slzy už uschli, ale oči zostali vyplakané. Básnik však má svojské, a veľmi originálne riešenie na pieseň po zúrení príšky: „Pramienkom z dažda za rána omytá /si chvíľkou v čerstvom vzduchu /si pre objatie čistá /v ramenách ..." (Po búrke). A je tu aj ďalšia báseň „Leto". Malo by znamenať chuť do života, slnko, lásku a dobrodružstvo. Namiesto toho - ako i v predošlom príklade - básnik si zmenou asociácií zvolí iný, často smerom opačný prístup: „Stromy / sa chvejú do oblakov /možno že leto... no je iba deň odliaty / z olova a je / aj noc / zo štyroch stien..."

Z lásky sa čerpá najosobnejšia opora, najkrajšie city, jemnosť i nežnosť: „Oslepuješ žiarou rozoviatych vlasov / z pier mi do života sypeš: šťastný smiech... Vôňu zrelých klasov / šíriš vôkol seba - aj leto bez konca" (Pre lásku). Spomedzi nekonečného množstva variantov básnik sa k jej stvárneniu niekedy približuje s nadšením, aby nás potom obdaril svojimi utešenými trópami. Báseň „Tvoj deň" je plná metafor a prirovnaní: „Tento deň sa tebe podobá / tvoj úsmev zapálil mu ráno / na ružovo, / lúče zo slnka vykresľujú ťa / v zeleni... tento deň rozsieva ťa krídlami / vtákov, / pršíš v dažďových kvapkách ... z lupeňov ruží voniaš / a ako vôňa unikáš". Inokedy sa na lásku díva s chvíľkovým obdivom (Barové intermezzo), potom dobrodružstvom: „... i v daždi / milovali sme sa, pod nami / roztápal sa sneh / krvácali nám ústa / a skákali sme / od radosti" (O láske). A kde

láska, tam i túžba. Tiež storaká, a nikdy nie jednoznačná. Vďaka nej sa rodia také pekné myšlienky, ako: „Kedy ťa opäť uvidím?... z čistoty ohňa oči / unavené / vyberajú ťa...". Prihovára sa k postrádanej osobe. Ale takisto môže byť i personifikácia - stratená zem, s ktorou sa prerušili kontakty: „—v modrých podvečeroch a unavených / ránach / očakávam ťa / ako pozvánku do zázraku / tvoj odkaz vo fľaši z Atlantiku / chvejúcou rukou / lovím" (Túžba).

Návšteva sa končí. Náme pocit, že sme načrievali do nevyčerpateľnej mnohofarebnosti, a je nám ľúto, že sme nezachytili každý jeden malilinký odtienok, ba pravdepodobne ušli našej pozornosti aj vzácne myšlienky. Veď v týchto navonok jasných slovách (väčšinou voľne usporiadaných, ale funkčne členených riadkov), koľkokrát si ich len prečítame, vždy v nich objavujeme prvok, ktorý sme si dovtedy nevšimli. Báseň dopĺňame novými elementárni - a v tom je pôvab poézie! Pán básnik, bolo by dobré vedieť, že sme porozumeli, skade Vaše sny, úchvatne vliate do tejto prvej zbierky, pramenia. A dúfame, že zámorie nie je až tak ďaleko, aby sa nám nepodarilo rozlúštiť odkaz básní *vo fľašiz Atlantiku.*

Veronka Halušková

Ďalšia lastovička

GLAS, časopis pre literatúru, kultúru a spoločenské otázky, ročník 1989, č.1,2 -3. Vydáva Demokratický zväz Južných Slovanov v Maďarsku.

Pomerne nedávno dostal časopis Sme svojho osudového druha, štvormesačník menom Glas (Hlas). V skutočnosti ide o tri hlasy, keďže Glas je spoločným fórom chorvátskych, slovinských a srbských spisovateľov v Maďarsku. Už zbežný pohľad na stránky Glasu nám prezradí, že redakcia sa orientuje najmä na samotnú literúru a to v celej jej žánrovej rozmanitosti, takže čitateľ si príde na poéziu, prózu, drámu, esej i literárnu kritiku.

Mimoriadny dôraz sa kladie na prekladovú tvorbu, pričom táto sa zameriava výhradne na tunajších maďarských autorov. Aj v tomto prípade Glas zaznieva mnohohlasom žánrov, keďže na ploche zaberajúcej dobrú tretinu jednotlivých čísel je zastúpená súčasná maďarská poézia (J .Pilinszky), próza (G. Rákosy), (I. Eôrsi), dráma (Gy. Spiró) i esej (Gy. Illés).

Blahoželáme našim juhoslovanským kolegom k tejto prvej časopiseckej žatve a zároveň im držíme palce v novej sejbe.Aby ich hlas zaznieval stále mocnejšie a aby mu po/orne načúvalo stále viac priaznivcov. Nevdojak sa natíska otázka, či b) sa obidve naše periodiká, SME i GLAS, nemali nejakým spôsobom spi >jii' na spoločnom diele. Nazdávame sa, že už tým, že sme Glas predsi.nili našim čitateľom, urobili sme prvý správny krok v tomto smere.

O.K.

Kto potrebuje obranu?

Objektívnym objektívom

V tomto príspevku sa zámerne opierem o množstvo citátov, aby som pomocou nich prispel k vytvoreniu objektívneho obrazu o Slovákoch nemiesto obrazu falošného, ktorý pretrváva vo vedomí verejnosti, manipulovanom šírením poloprávd, ovplyvňovaným psychickým nátlakom demagógie, ktorá nebezpečne plieni na oboch brehoch Dunaja bez akýchkoľvek zábran. Chcel by som poukázať na niektoré príčiny sebaobranných reflexov Slovákov, ako je napr. jazykový zákon alebo oživotvoiené matičné a národné hnutie Slovákov. Chcel by som stredoeurópskej verejnosti položiť dve otázky: Ktorý národ a jazyk je vo väčšom nebezpečenstve, slovenský či maďarský? Kto sú nacionalisti, revizionisti, resp. separatisti v tomto regióne?

Citujem Miklósa Tamása Gáspára poslanca Zväzu slobodných demokratov (Fiinfkirchen, Raab, Ódenburg, HVG, 10.11.1990):

„V menšinových otázkach neskúsená verejná mienka sa môže však pripraviť na ďalší šok. Drvivá väčšina by sotva myslela, že aj nás môžu právom kritizovať za našu národnostnú politiku. Avšak predstavitelia národností sa ozvali včas. Otvorený list piatich príslušníkov slovenskej inteligencie (Zamlčaný protipól, pozn. A.K.) bol ešte vlani publikovaný v bratislavských a pražských novinách (ktoré ho prevzali z budapeštianskych Ľudových novín, pozn. A. K.) lež doma iba t. r. v podstate neznámom segedínskom časopise Aetas. Skutočnosť je nesmierne zarážajúca. V Rumunsku a na Slovensku násilne znížili počet materských a základných škôl s vyučovacím jazykom maďarským, lež v Maďarsku slovenské materské a základné školy jednoducho neexistujú. Tie tzv. národnostné školy, v ktorých sa vyučujú nanajvýš 2-3 predmety (asi v 95 %-nej

väčšine jediný predmet, pozn. A. K.) v menšinovom jazyku, sú vzormi nacionalizmu našich susedov, proti ktorým tamojší Maďari intenzívne protestujú. (...)

Žiaľ, naši protivníci môžu právom tvrdiť, že v Maďarsku je situácia v oblasti kultúry a školstva národností horšia než je situácia Maďarov v susedných štátoch."

Toto je prvý názor zo strany Maďarov, ktorý jednoznačne uznáva, že národnostná politika v Maďarsku je oveľa horšia než v susedných štátoch, teda i na Slovensku, ba i v Rumunsku. Je to pozoruhodná sebakritika v mene maďarskej strany už aj preto, lebo doteraz ešte aj niektorí naši Slováci, pomýlení nacionalistickou demagógiou maďarských masmédií - boli a sú presvedčení o tom, že Maďari na Slovensku žijú v oveľa horších podmienkach než my tu. Výstražným príkladom takého mylného názoru bol príhovor J. Lizičku člena Krajinského výboru Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku (DZSM, po mimoriadnom kongrese ZSM), ktorý predniesol svoj prejav na kongrese DZSM v „uherskej" reči, neuvedomujúc si, že aj jeho slabá znalosť slovenčiny svedčí o oveľa horšej situácii v oblasti pestovania materinského jazyka u nás než u Maďarov na Slovensku. V jeho prejave prítomný duch maďarského ircdentizmu a revizionizmu nikto nepokritizoval, nikto sa od jeho mylných názorov nedištancoval, čo právom vytýkal G. Papuček vedeniu DZSM a preto verejne vyhlásil, že on s takým zväzom nechce mať nič spoločného: vystúpi z jeho predsedníctva a vstúpi do Slobodnej organizácie Slovákov (SOS).

Predstavitalia VPN a maďarskej menšiny na Slovensku tak reagovali na náš otvorený list Zamlčaný protipól, že stroho odmietli zásadu reciprocity, ktorá sa dá ľahko zneužiť pre demagogické účely a pri vytvorení nežiadúcej licitácie v oblasti menšinových požiadaviek. S týmto súhlasíme, i keď vieme, že každý nástroj či prostriedok sa dá použiť tak na niečo dobré ako i na zlé. To je iba otázka zámeru používateľa. Preto by sa dalo vážne diskutovať o tom, v akom zmysle sa musí a v akom zmysle sa nesmie odmietnuť zásada reciprocity.

Avšak ďalšie výhrady, ktoré prejavili voči nášmu otvorenému listu niektorí predstavitelia maďarskej menšiny na Slovensku, ako napr. že jeho signatári (ktorí podpísali s nimi dve spoločné stanoviská) chcú vraj zredukovať národnostné „výdobytky" maďarskej menšiny na Slovensku na úroveň „výsad" slovenskej menšiny v Maďarsku, musíme odmietnuť, lebo naším prvoradým zámerom bolo objektívne informovať verejnosť v Maďarsku o biednom položení našej menšiny, ktorá sa dožaduje svojich

áv. Nemôžeme súhlasiť s L. Grendelom, ktorý v Našej obrazovke ("slovenskom vysielaní MT) hovoriac o Zamlčanom protipóle tvrdil, že ieho signatári žiadajú „oko za oko a zub za zub". V tom sa on mýli, lebo náš otvorený list nevyjadroval takýto zámer. Keďže pán Grendel citoval zo Starého zákona, ja si dovolím prevzať myšlienku z Nového zákona: Ak ťa niekto uderí po líci, nastav k nemu aj druhé. A naozaj, keď si uvedomíme, čo všetko sa popísalo a pohovorilo o nás, signatároch toho listu, (ktorí sme mali odvahu ukázať svetu skutočnú tvár nášho Slováka s vyrazeným okom aj zubom), bez toho, že by bol dakto dokázal vyvrátiľ hoc i jediné naše tvrdenie v ňom, musíme uznať, že sme dostali nemálo úderov na obe líca. Ale tie facky by nás ani neboleli, keby sa neboli pridali k našim inkvizítorom aj niektorí pomýlení príslušníci našej menšiny.

Takej nehoráznosti sa dopustila svojím osočovacím obvinením M. Hrivnáka a mňa Gizela Molnárová - Fuhlová (Reform, 22. 6. 1990) a P. Kondač šéfredaktor Ľudových novín, člen Predsedníctva DZSM (Krajczár Imre: Szótár a hetilapban, Népszava, 11. 10. 1990), ktorý sa prejavil o svojich troch kolegoch - novinároch a tiež i o mojej osobe podobným klamstvom a ohováraním.

Žiaľ, keď nás majú ohovárať alebo nejakým iným spôsobom diskvalifikovať, niektorí maďarskí novinári a redaktori sa mileradi podujímajú na takúto „hrdinskú" úlohu, ktorú vykonávajú obyčajne s vedomím pozície silnejšieho. Takýto atentát spáchal proti nám I. Käfer v týždenníku Élet és Irodalom (13.10.1989) ešte vtedy, keď náš otvorený list okrem Ľudových novín nijaké noviny v Maďarsku nepublikovali, iba v televíznom programe Panoráma ukazovali mená signatárov so zlomyseľným komentárom a neopodstatneným podozrievaním. Jedine Magyar Nemzet bol ochotný urobiť reportáž so signatármi Zamlčaného protipólu, ale na jeho uverejnenie v pôvodnom znení sa nepodujal ani tento denník. Pritom niektorí „vlastenci" nezabudli zlomyselne rozširovať o nás, že sa ponosujeme materskej krajine, čo však nebola pravda, lebo onen otvorený list sme neposlali za hranice. Avšak manipulalívne informácie Maďarskej televízie. (Panoráma, Správy atď.) nepoznali /iadne hranice. Na Käferov osočujúci článok Mélyszántás (Hlboká orba) dôstojne reagoval M. Hrivnák ale jeho odvetný článok boli ochotní uverejniť len po dlhom naliehaní autora.

Výzva prípravného výboru k založeniu Slobodnej organizácie Slovákov z 19. decembra 1989, uverejnená v Ľudových novinách (4.i.1990) o. i. žiadala pre našu slovenskú menšinu rovnaké šance s príslušníkmi

väčšinového národa, čím sa SOS už pred svajím založením zámerne vyhýbala zbytočným diskusiám o zásade eciprocity v súvislosti s maďarskou menšinou na Slovensku. Avšak od počiatku si vyhradzuje právo na porovnávanie skutočného položenia našej menšiny so skutočným (a nie vytupírovaným) položením maďarskej menšiny žijúcej na Slovensku. Stanovy a Program SOS odmietajú sebamenšie poškodzovanie záujmov, resp. narušovanie práv akejkoľvek národnej menšiny, avšak z ohľadu obrany národnostných práv našej menšiny SOS nehodlá byť o nič ústupčivejšia než je ktorékoľvek hnutie Maďarov na Slovenska. V našich spravodlivých snahách sa nedáme nikým zahriaknuť, ani odstrašiť, ani umlčať, lebo to by znamenalo definitívne usmrtenie našej národnej menšiny.

Od Käferovho útoku trochu miernejší, civilizovanejší, lež oveľa rafinovanejší a preto nie menej nebezpečný článok pochádza z pera E. Pála Fehéra. (A határokon beliilról, Népszabadság, 19.10.1990) Podľa neho G. Papuček v svojom článku o položení Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku a ja v mojej básni Za Boha a za národ (Ľudové noviny) sa vyjadrujeme vraj príliš emotívne, kd;žto objektívne píšeme o našich problémoch a ohrozenosti holej existencii našej menšiny. V slovníku maďarských „vlastencov" v totalitnom režirne „emotívny" Slovák bol nacionalista, „netrpezlivý" Slovák bol šovinisía a „príliš uvedomelý" Slovák bol nežiadúci živel. Dúfame, že v podmienkach slobody a demokracie takýto zlodejský argot navždy vyjde z módy. E. Pál Fehér nemá celkom pravdu, keď píše, že k vydávaniu nášho literárneho a kultúrnospoločenského štvrťročníka SME sú všetky hmotné prostriedky zabezpečené. (V tejto veci sa aj G. Papuček vyjadril trochu nepresne.) Situácia je taká, že zabezpečené sú podmienky pre vydávanie literárneho almanachu (jedného číslo do roka), podobne ako pre ďalšietri národnostné zväzy, ale pre vydávanie 4 čísel ročne, koľko vydávame len my, Slováci, vôbec nemáme zabezpečené potrebné prostriedky. Napr. prvé číslo sme vydali tak, že sme sa zriekli autorského a redaktorského honoráru. Administráciu a korešpondenciu redakcie konáme súkromne z vlastných zdrojov, vo voľnom čase. Posledné tri čísla vyjdú (ak vyjdú) s polročným oneskorením. Za posledné uverejnené 6. číslo (február 1590) sme ešte nevyplatili autorské a redaktorské honoráre.

Rukopisy troch nových čísel máme hotové, dva z nich sú v tlačiarni a tretí sa teraz rediguje. Ak by náhodou (alebo zákonite!) tento náš časopis zanikol, to iste nebude preto, že máme málo autorov či redaktorov, ale pre finančné problémy, pre nedostatok štátnej dotácie. Ešte o hmotnej

bezpečenosti toľko, že redakcia Sme nedisponuje nijakou miestnosťou, niiakými vecnými prostriedkami a nijakými financiami pre rozširovanie.

Pán Fehér sa mýli, keď píše o O. Kníchalovi, že je po slovensky píšuci soisovateľ českého pôvodu. Skutočnosť je taká, že otca mal Čecha, ale matku teda aj materinskú reč má slovenskú, a píše nielen po slovensky, ale i česky a esperantsky: pritom i prekladá v prvom rade z maďarčiny a češtiny, angličtiny a ruštiny.

O mne píše pán Fehér, že „Kormoš okrem svojej materčiny publikoval básne aj v maďarskom jazyku a niektoré jeho preklady z maďarčiny (najmä preklady od L.Nagya) si vydobyli uznanie aj na Slovensku." To je všetko pravda, ktorú však treba tiež doplniť a upresniť. Skutočnosť je taká, že od počiatku svojej básnickej dráhy píšem a publikujem v oboch jazykoch, zároveň prekladám v prvom rade zo slovenskej a maďarskej, sporadicky i z chorvátskej, českej a ruskej poézie. Popri tom rukopis zbierky mojich pôvodných maďarských básni už štyri roky čaká na vydavateľa. Zo záložkového textu mojej tretej básnickej zbierky Polyfónia II citujem z nášho aspektu dôležitú informáciu:

„Od r. 1973 píšuci a publikujúci básnik hneď od počiatku sa snaží o uskutočnenie symetrického bilingvizmu. Jeho dvojjazyčnosť je práve taká prirodzená ako vedomé prijatie úlohy sprostredkovať hodnoty oboch literatúr. Jav bilingvizmu a bikultúry sa nezhoduje s nijakou formou ani stupňom asimilácie.Naopak: osvojenie si reči a kultúry menšiny a väčšiny je jedinou schodnou cestou z hľadiska zachovania národnostného bytia. Znalosť slovenskej reči a kultúry slúži zachovaniu národnostnej identity, znalosť maďarskej reči a kultúry slúži integrácii v rámci väčšinovej spoločnosti a tlmočenie literárnych hodnôt je zase povolané slúžiť špeciálnej úlohe národnosti, jej funkcii mosta." Nechcel by som vnucovať tieto zásady príslušníkom maďarskej menšiny na Slovensku, ale trochu by sa mohli zamyslieť nad týmto vyznaním národnostného občana a básnika. Najmä kolegom - spisovateľom by som ho rád venoval do pozornosti. Napríklad básnikovi F. Keszelimu, ktorý na porade slovenských a maďarských národnostných spisovateľov v Budapešti 23. marca 1990 o. i. vyhlásil, že Maďari žijúci na Slovensku neradi hovoria po slovensky, lebo dvojjazyčnosť je vraj prvým krokom k asimilácii. Som presvedčený, že to nieje pravda. Dvojjazyčnosť je prvým vážnym krokon k vzájomnému porozumeniu. Nie som jediný, ktorý od počiatku píšem a hovorím v oboch jazykoch (v predškolskom veku som ovládal len slovenčinu). Nikto však nemôže o mne tvrdiť, že sa dakedy pomaďarčím. (V Kremnici bolo

právo nášho národa budovať si svoj dom ako slovenský dom. Tento dom je zároveň spoločným viacnárodnostným domovom. To chceme s veľkou mierou znášanlivosti garantovať. (...) Zvrchovanosť národa vyplýva vlastne z jeho neodňateľného sabaurčovacieho práva. Veľmi stručne ju možno charakterizovať ako právo a najmä povinnosť zodpovedať si za svoj osud sám. (...) Integračné procesy budú znamenať aj vzdávanie sa častí našej suverenity (zvrchovanosti) v našom vlastnom záujme (a zároveň v iných aspektoch sa suverenita bude upevňovať). Avšak bez zabezpečenia suverenity by nebolo z čoho upúšťať.

(...) Musíme prekonať niektoré vývojové štádiá štátneho a národného života, ktoré iní už majú za sebou. Môžeme však i z tejto nevýhody urobiť hnací faktor nášho moderného rozvoja a premeniť ju tak na výhodu v porovnaní s mnohými inými národmi."

Aj z týchto citátov priamo vyplýva, že jazykový zákon je sebaobranným reflexom Slovákov a nie takým zámerom, aby obmedzoval práva národných menšín. V takomto duchu vyjadrila svoje stanovisko voči jazykovému zákonu aj Slobodná organizácia Slovákov. Naším cieľom bolo, je a aj bude brániť práva Slovákov a nie odnímať práva Maďarom. A keď sa my prejavíme proti asimilácii Slovákov na južnom Slovensku, to nám nesmie nikto zazlievať. Už i preto nie, lebo my naozaj vieme čo je to násilná maďarizácia. Zase citujem Miklósa Tamása Gáspára:

„Národné a jemne hovoriac, etnické menšiny v Maďarsku nemajú zabezpečené zastupiteľstvo v parlamente. (...) Ministerstvo Andrásfalvyho už na tento školský rok by bol mal vytvoriť ozajstné národnostné školy, ale túto svoju vlasteneckú povinnosť premeškal."

SOS protestuje proti tomu, že SNR prijala nesprávny návrh jazykového zákona, zároveň vyjadruje svoju solidaritu so skupinou hladovkárov, najlepších slovenských demokratov, ktorí sú nútení protestovať najťažším spôsobom, ohrozením svojho zdravia, ba aj života, proti diskriminácii svojho materinského jazyka v svojej vlastnej krajine ako nejakí žobráci demokracie na prahu európskeho domu, oni, ktorých predkovia žili v srdci Európy vyše tisíc rokov.

Aj z týchto dôvodov SOS podporuje návrh člena MS a poslanca SNR Petra Brňáka, aby SNR schválila jeho skupinou predložený návrh zákona o referende. Navrhujeme, nech sa vyrieši aj otázka definitívnej formy jazykového zákona cestou referenda. Niže by som chcel poukázať na najdôležitejšie historické a politické faktory a okolnosti, ktoré právom vzbudzujú v Slovákoch nepokoj a pocit ohrozenosti. Tu treba zdôrazniť

skutočnosť, že nie ten je nacionalista, kto bráni svoje práva a práva svojho národa, ale ten, kto inému (národu) upiera jeho neodňateľné prirodzené práva.

1 Teória Svätej koruny, podľa ktorej maďarská vláda, ktorá si vzala do štátneho erbu aj Svätú korunu, nemá právo sa zrieknuť nijakého územia, ktoré dekedy patrilo k bývalému Uhorsku. Teda ani územia dnešného Slovenska. (Pozri: Szent István országa nem alku tárgya! Szent Koróna, 17. 9.1990).

2. Nový štátny erb Maďarskej republiky obsahuje nielen svätú korunu.ale aj historický znak Slovenska, dnešný erb Slovenskej republiky.

3. Rozširovenie mapy bývalého Uhorska doma i v zahraničí, teda i na Slovensku.

4. Predseda maďarskej vlády, József Antall pred obsadením svojho kresla o. i. vyhlásil, že on sa cíti premiérom nie 10, ale 15 miliónov Maďa rov.

5. Hlasné odmietanie Trianonskej a Parížskej mierovej zmluvy zo stra ny Maďarov.

6. Jednoznačný zámer románu F. Gôrgeyho Volt egyszer egy Felvidék (Boli raz Horniaky).

7. Vyhlasovanie Matice slovenskej zo strany Maďarov za nacio nalistickú inštitúciu.

8. Vyhlasovanie dnešného národného hnutia a sebaobranných reflexov Slovákov zo strany Maďarov za slovenský nacionalizmus.

9. Árpád Gôncz, prezident MR po svojej návšteve v Bratislave o. i. sa vyjadril:Je potešiteľné, že maďarská národná menšina na Slovensku (a v Rumunsku) si vzala svoj osud do vlastných rúk.

10. V Česko - Slovensku od r. 1968 existuje národnostný zákon, ktorý zaabezpečuje a chráni práva a záujmy národných menšín na jeho území. Česko - slovenská ústava uznáva tú skutočnosť, že Česko - Slovensko tvoria nielen dva slovenské štátotvorné národy, Česi a Slováci, ale aj národnosti žijúce na území krajiny - Maďari, Nemci, Poliaci, Ukrajinci (Rusíni). „Každý štátny občan rozhoduje o svojej národnosti, slobodne, podľa svojho presvedčenia. Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnosti nemô že byť prekážkou ani jednému štátnemu občanovi z hľadiska jeho uplatne nia v politickom, hospodárskom a spoločenskom živote: každá forma nátlaku smerujúceho k odnárodňovaniu je zakázaná". (Pozri: Dr. Szabó Dezso: Haza esak ott van, ahol jog is van, Hitel, 21.6.1989). V MR ani dnes neexistuje národnostný zákon.

11. Maďarská menšina na Slovensku tvorí 10,5 % obyvateľstva a v parlamente je zastúpená v pomere 14,5 %. Slováci v MR ešte stále nemajú vyriešenú otázku demokratického zastupiteľstva v parlamente.

II Maďarská menšina v SR má vyspelý školský systém so školami s vyučovacím jazykom maďarským. Slováci v Maďarsku nemajú ani jednu školus vyučovacím jazykom slovenským.

13 Maďari na Slovensku majú samostatné vydavateľstvo kníh a dve stále a samostatné divadlá. Slováci v Maďarsku spolu so 7 ďalšími národnými menšinami nemjú samostatné národnostné vydavateľstvo, ani divadlo.

14 Maďari na Slovensku majú spolu okolo 25 rôznych novín a časopisov.Slováci v Maďarsku majú jediný týždenník, dnes už aj ten s otáznou budúcnosťou a horespomenutý literárny a kultúrnospoločenský štvrťročník SME, ktorý vychádza od svojho založenia (1988) bez zabezpečenia akýchkoľvek vecných podmienok a s veľmi skromnými finančnými prostriedkami, ktoré boli pôvodne venované pre vydávanie jediného čísla (literárneho almanachu ZROD) do roka. Štvrťročník SME o rozsahu 8-9 tlačených hárkov redigujú jeho redaktori v 2 - 3. úväzku za veľmi úbohých podmienok, pravdepodobne ako najlacnejší štvrťročník na svete.

15 Jazykovedci dokázali, že južné Slovensko je historicky územím slovenským. Túto skutočnosť jednoznačne podporujú aj výsledky bádania v oblasti histórie, archeológie a etnografie. Maďari sa dostali na toto územie hlavne dôsledkom tureckej okupácie Uhorska.

16 Na základe tzv. „Viedenskej arbitráže" južné Slovensko (10.390 km") od 2. novembra 1938 do konca r. 1944 bolo pripojené k Maďarsku spolusasi 300.000 Slovákov a asi 200.000 povrchne pomaďarčených Slovákov, **horí** boli za 6 rokov horthyovskej okupácie vydaní napospas brutálnym vojenským, polom civilným ľormám násilnej maďarizácie. Mnobotisíc Slovákov násilne zbavili svojho pracoviska, hnuteľného a nehnuteľného majetku a vykázali ich z okupovaného územia, na ktorom táto protislovcnská tendencia (retorziou ktorej bolo násilné presídľovanie Maďarov v rámci výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom v rr. ľU6~48), keď „iba" vo forme psychického a administratívneho nátlaku, viac -menej pretrvávala až podnes, (T. Emanuel Bôhm: K postuumu slovenského autochtónneho obyvateľstva. SME, 199()/l,str. 1 *{<■).)* i'i iioni na území odstúpenom Horthyovskému Maďarsku bolo mi šesťkrát toľko Slovákov než na Slovensku Maďarov. Čiže nebolo to riešenie na základe ekvitv.

17. „... za jednotnej rakúskej monarchie bolo Uhorsko len akousi koló niou v ktorej panoval ešte zdvojený útlak nemaďarských národov. Ten sa po Rakúsko - Uhorskom vyrovnaní (1867) mení na úsilie o národnú geno cídu Slovákov začína hľadať nový domov mimo hraníc svojej domoviny. Známy je i návrh J.M. Hurbana, aby sa všetci Slováci vysťahovali z Uhorska. (F. Juriga: Slováci v maďarsko- českom kontexte, Lit. týždenník. 26. 10.1990).

18. V období prvej a druhej republiky podľahlo násilnej čechizácii asi 1 milión Slovákov.

19. Politika Lettricha a Husáka posilňovať Prahu a české zánjmy viedla k tomu, že Slováci museli odchádzať po vojne do Sudet, nemiesto toho, aby prichádzali na južné Slovensko.

20. Predstavitelia maďarských strán a organizácií nechodili rokovať so slovenskou vládou a kompetentnými orgánmi do Bratislavy, lež do Prahy a navyše rokovali nie s ľederálnymi, ale s českými národnými ministrami. Jestvujú dôkazy o tom, že Charta '77 bola spočiatku podporovaná financiami z amerických zdrojov, pochádzajúcich od Maďarov žijúcich v Amerike, konkrétne od Ciy. Sorosa. Jeden z koreňov hypotézy o Česko - maďarskej spolupráci proti Slovákom pochádza z tejto okolnosti. V Čechách žije asi 600.000 Slovákov, ktorým nezabezpečili, aby mohli hlasovať na Slovenskú národnú stranu, lebo tá tam pri voľbách nebola registrovaná. Okrem toho 70.000 slovenských vojakov slúžiacich v Čechách v deň volieb nepustili domov na Slovensko. (I. Boros: Patrióták vagyunk, Magyar Nemzet, 19. 10. 1990).

21. Po druhej svetovej vojne v Maďarsku žilo okolo pol milióna Slová kov, z ktorých sa dobrovoľne presídlilo na Slovensko asi 73.000.To zname ná, že spolu aj s prirodzeným populačným prírastkom by ich malo byť dnes najmenej 400.000. Podľa sčítania ľudu z r. 1980 štatistické údaje vykazujú 9101 Slovákov. Kde sú ostatní? (Podľa odhadu DZSM ich je 110.000).

Na záver si dovoľujem inľormovať našich priaznivcov a protivníkov, že redakcia nášho štvrťročníka SME a naša pomerne malá skupina beletristov, publicistov, resp. príslušníkov našej inteligencie dobre pozná nielen problémy svojej menšiny, ale jasne vidí aj problémy väčšinového a materského národa práve tak, ako i prostriedky a možnosti humánneho a civilizovaného riešenia týchto problémov, v záujme čoho sa nezištne a rozhodne presadzuje aj v každodennom živote - podľa subjektívnych a objektívnych daností. Žiaľ, naše možnosti sú mimoriadne obmedzené. Možnosti voči komunikačným útokom máme veľmi skromné. Signatári

otvoreného listu Zamlčaný protipól sa od počiatku cítia pod násilím komunikačnej blokády svojich neprajníkov. Útočiť môže na nich slobodne kto len chce, ale pre sebaobranu im ostávajú len minimálne možnosti. Ak by sme chceli publikovať odvetné články na každý prejav v mesmédiách, ktorý sa nás direktne alebo indirektne týka, museli by sme mať vlastnú tlačovú kanceláriu alebo spravodajskú agentúru, čo je pri našich podmienkach utópia. Ak však dostaneme určitý priestor a čas, mileradi odpovieme na každú závažnú otázku a informáciu, ktorá sa nás a našej menšiny týka. Ak však takú možnosť nedostaneme, môže sa písať o nás čokoľvek, nebudeme sa preto vzrušovať, lebo nijakú vinu nebudeme brať na seba, tá prejde automaticky na obviňovateľa. Možnosť a právo sebaobrany si vyhradzujeme aj vtedy, ak tu o demokracii dnes ešte hovoriť je príliš iluzórne.

Inak snahy nového maďarského parlamentu a vlády o vytvorenie demokratického právneho štátu si vysoko ceníme a aktívne podporujeme, ale svojich národnostných práv sa budeme permanentne a dôsledne dožadovať, dokiaľ to bude potrebné. Zároveň, voči vláde si zachováme svoju lojalitu aj v podmienkach najostrejších diskusií, lebo vieme dobre, že od koho ona zdedila nevyriešený problém národných menšín, ako jednu z časovaných bômb budúceho života Maďarskej republiky.

Santov 21. novembra 1990

Alexander Konnoš
predseda SOS

Tento príspevok autor odovzdal na uverejnie redakcii Ľudových novín 22. 11. 1990, ale šéfredaktor P. Kondač ho odmietol uverejniť. Literárny týždenník v Bratislave ho priniesol skrátene a s určitými chybami 15. 2. 1991; stade ho prevzal s tými istými chybami maďarský časopis Cikkek a nemzetkôzi sajtóból pod titulum »Magyarországi szlovák kôltó a szlovák-magyar egyiittélésról. Kit kell megvédeni?« Príspevok tu uverejňujeme v pôvodnom znení.

Z NAŠICH JEDOVATÝCH HUB

/Príručka pre labužníkov/

Vydala Slobodná organizácia Slovákov
Budapešť 9. novembra 1990

Do pekla s cenzúrou!

Strašidlo plurality?

Slovenská publieistická tvorba v Maďarsku nadobudla nový rozmer. Vďačí zaň bdelému a ostražitému zraku šéfredaktora Ľudových novín, ktorý dal v poslednom čase niektorým svojim podriadeným jasne a rázne najavo, kde sú medze glasnosti a plurality, aj to, kto tieto medze vytyčuje a čo patrí alebo nepatrí na stránky „nášho" týždenníka. Urobil to v presvedčení, že tak zabráni tomu, aby autori všelijakých otvorených listov, problematických reportáží a podobných jedovatých výtvorov otravovali zdravé ovzdušie nášho spolužitia. Lenže ako vieme, zakázané ovocie má od počiatku sveta jednu výraznú vlastnosť: chutí vždy viac ako to nezakázané, prístupné a odporúčané. Vlastne preto vznikol aj samizdat, ten dynamit v základoch prežitých štruktúr. Zdá sa, že napriek svojim technickým nedostatkom prežije aj piaty rok glasnosti. Samotná samizdatová situácia inšpirovala aj niektoré ďalšie texty v tomto prvom menšinovom samizdate na území Maďarska - dúfajme, že k väčšej sláve slovenského slova doma i vo svete !

Oldfich Kníchal

Tento samizdat vznikol preto, lebo šéfredaktor Ľudových novín P. Kondač pred mimoriadnym kongresom D ZS M (10.-11. nov. 1990) odmietol uverejniť kľúčové materiály opozície DZSM. Samizdat obsahuje tieto odmietnuté materiály ako ďalšie aktuality, o ktorých sme vtedy predpokladali, že budú odmietnuté. Samizdatový materiál v rozsahu 30 rkp strán bol rozmnožený v 150 exemplároch, z ktorých asi 100 kusov sme rozdelili medzi delegátmi mimoriadneho kongresu DZSM, ktorí oň prejavili mimoriadny záujem.

Otvorený list šéfredaktorovi Ľudových novín

Vážený pán Kondač, Budapešť 10. 9. 1990

vaše opatrenie, smerujúce k zníženiu honoráru za naše literárne práce publikované v 34. čísle ĽN takmer o polovicu, považujeme za neoprávnené a diskriminační a za číry represívny akt voči signatárom otvoreného listu generálnemu riaditeľovi nášho podniku J. Hortimu.

Nátlak a zastrašovanie vôbec nepovažujeme za uspokojivú odpoveď na oprávnenú kritiku, naopak, od vedenia redakcie očakávame, že by malo byť schopné riešiť problémy vecne a nezaujato. O opaku svedčí to, že spomenuté opatrenia ste podnikli bez predbežného upozornenia, prípadne prediskutovania v redakcii, ako aj bez ohľadu na to, že honoráre v tejto relácii sú stabilné už dlhé roky. Vždy ste zastávali stanovisko (aj v čase, keď ste tiež publikovali), že honorár redaktora za beletriu nemôže byť nižší než. 300 Ft za stranu a pokiaľ sa príslušný fond vyčerpal, upozornili ste redaktorov, aby svoje práce pozastavili.

Prekvapuje nás, že takéto nepopulárne kroky voči svojim kolegom podnikáte práve pred odchodom do dôchodku a pritom nie sme si ani istí, či táto „pomsta" je posledná. Zároveň sme núlení zdôrazniť, že - bohužiaľ - nejde o prvý prípad podobného svojvoľného porušenia autorských práv.

V tejto súvislosti nemôžeme ignorovať ani to, že mnohé články externých spolupraexcovníkov bývajú finančne ocenené pomerne lepšie než próza alebo báseň - najmä, ak berieme do úvahy ich kvalitu.

Dúfame, že prehodnotilo svoje stanovisko u v tomto zmysle očakávame Vašu odpoveď.

Na vedomie:

Gregor Papučck,
predseda ZSS M

S pozdravom:

Michal Hrivnák vr.
Olďrich Kiúchal vr.

joznamka: Od tej doby ľ. Kondač odišiel do dôchodku, a novým šéfredaktorom sa stal mneh luhl. zvolený predstaviteľmi všetkých štyrock slovenských organizácií s celoštátnym pôsobením.

József Horti
generálny riaditeľ
podniku Pallas Lap- és Konyvkiadó Vállalat
Budapest; Erzsébet krt. 9-11.

Vážený pán generálny riaditeľ!

Aj dnes, po radikálnych zmenách v politickom a spoločenskom systéme Maďarskej republiky, duch starých čias ešte stále prežíva v niektorých inštitúciách našej menšiny. Pre tento stavje príznačná aj chronická stagnácia slovenského týždenníka Ľudové noviny, ktorý po dlhé roky slúžil ako nástroj pseudonárodnostnej polititky vládnúcej strany, a svojou často amatérskou úrovňou, obsahom i formou bol zároveň charakteristickým produktom minulého režimu. Tieto nedostatky ako aj celková nízka úroveň novinárskej práce však nebola ani zďaleka výrazom odborných nedostatkov jednotlivých redaktorov ako skôr výsledkom neschopnosti vedenia, ktoré uprednostňovalo a odmeňovalo takpovediac prispôsobivých kolegov.

Zlepšenie tejto situácie je aj dnes pochybné, pokiaľ týždenník Slovákov v Maďarsku budú aj naďalej riadiť včerajší predstavitelia komunistickej strany a teda prisluhovači jej takzvanej leninskej národnostnej politiky. Vedenie Ľudových novín, ktoré po dlhé roky neriadilo, iba vládlo, si totiž v posledných desaťročiach - v tieni obrany záujmov strany a národnej menšiny a bez kontroly - osvojilo nenáročný spôsob práce, čo sa prejavilo na celkovom znížení úrovne novín, a zároveň zneužívalo svoje postavenie - neraz v rozpore so záujmami kolektívu a proti normám novinárskej etiky - na získanie osobných privilégií, prípadne ďalších členov redakcie.

Napriek tomu, že v posledných piatich - šiestich rokoch vedenie Ľudových novín bolo viackrát podrobené kritike niektorých členov redakčného kolektívu ako i konzultantov poverených Masovokomunikačným výborom Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku, nepredložilo žiadnu koncepciu a nevyvinulo úsilie na podstatné zlepšenie kvality Ľudových novín. Naopak, tí, ktorí vystupovali za uskutočnenie demokratickejšieho systému vedenia a za spravodlivejšiu deľbu a hodnotenie práce, boli často perzekvovaní a diskriminovaní a ohrozovaní aj

existenčne. Šéfredaktor, jeho zástupca a ich pomáhači dosiaľ anti-demokraticky rozhodujú o celkovom charaktere novín, udržiavajú si štáb nekvalifikovaných - slovenčinu často ani neovládajúcich, zato pomerne slušne platených prispievateľov, zatiaľ čo voluntaristicky určujú spôsob hodnotenia a odmeňovania redaktorov novín. To sa výrazne odráža i v niektorých platoch, určených podľa údajných „zásluh v robotníckom hnutí". Za absurdnú a pritom za ponižujúcu považujeme aj tú skutočnosť, že vedenie dosiaľ nevytvorilo žiadny systém hodnotenia redakčnej práce!

Pokiaľ v ostatnom čase nastali určité inovácie po formálnej i obsahovej stránke, je to takmer výlučne zásluha hádam práve najmenej uznávaných členov redakcie, ďalej niektorých spolupracovníkov z radov slovenských aktivistov a tých, ktorí sa už dávnejšie zoskupovali okolo literárneho a kultúrnospočenského časopisu SME, a ktorí už skôr sa snažili o dosiahnutie nápravy.

V záujme obrodenia nášho slovenského týždenníka a s cieľom dosiahnuť dôsledné zmeny v koncepcii redakčnej práce považujeme za nutné uskutočniť nasledujúce kroky:

- vytvoriť redakčnú radu v paritnom zložení zo zástupcov redakcie a všetkých organizácií slovenskej menšiny v Maďarsku s celoštátnym pôsobením, ktorá by na základe konkurzu vypísaného na miesto šéfredaktora a jeho zástupcu navrhla kompetentné osoby do vedenia redakcie,
- revidovať doterajšiu štruktúru Ľudových novín, prípadne ich názov, zloženie redakcie, ako aj sieť externých spolupracovníkov. Činnosť redakcie by sa mohla podstatne zefektívniť racionálnym využitím daných podmienok (statusy, finančný rámec a pod.),
- skvalitniť náplň novín, zamerať sa na publicistické vystúpenia a pravidelne zaujímať redakčné stanoviská. Považujeme za diskutabilnú takú prax, podľa ktorej napr. noviny buď preberajú komentáre, alebo ich písaním sú poverení takí vonkajší autori, ktorí nie sú zainteresovaní v presadzovaní záujmov našej národnosti,
- prinášať viac informácií a článkov o skutočnom živote tunajšej slovenskej menšiny, ale aj o slovenských menšinách vo svete a o živote materskej krajiny. Pritom je treba hľadať styčné body v histórii a kultúre, národy obidvoch krajín skutočne spájajú a potvrdzujú ich vzájomnú závislosť. Namiesto materiálov dosiaľ často publikovaných nie v záujme citatel ov, lež v osobnom záujme autorov, treba prinášať materiály v spomínanom duchu,
- domáhať sa primeraného hodnotenia a odmeňovania redakčnej

novinárskej práce ako ai záruk na /abe/pečenic ďalšieho vydávania nášho týždenníka,

- dožadovať sa v lonilo /mysle podpor) inštitúcií maďarského stálu a materskej krajiny.

Boli by sme radi, keby udržovanie kontaktov medzi podnikom a redakciou sa v budúcnosti vytvárali bez sprostredkovania, korektnejšie a aby sa zamerali na praktické problémy.

Signatári tohoto listu sa touto cestou obracajú na vedenie podniku o morálnu a finančnú pomoc v záujme realizovania uvedených návrhov. Prosíme Vás ďalej, pán generálny riaditeľ, aby do vykonávania konkrétnych opatrení (vytvorenie redakčnej rady, vypísanie konkurzu, prípadne uskutočnenie komplexnej revízie redakčnej činnosti) boli zapojené všetky slovenské organizácie v Maďarsku s celoštátnym pôsobením.

Prosíme, aby toto naše podanie bolo považované za otvorený list.

Budapešť, 24. augusta 1990.

So srdečným pozdravom redktori Ľudových novín:

pre náhle ochorenie
nemohla podpísať

Imrich Fuhl vr. — Ildiko Fúziková
Michal Hrivnák vr.
OIdřich Kníchal vr.

K tomuto dokumentu sa pripojili další signatári (viď v prílohe).

Otvorený list dostali na vedomie:

1. Vedenie redakcie Ľudových novín (Pavol Kondač)
2. Štátny tajomník maďarskej vlády (Gčza Entz)
3. Národnostný sekretariát Rady ministrov Maďarskej republiky (Úrad pre národné a etnické menšiny)
4. Samostatné národnostné oddelenie Ministerstva vzdelávania a školstva.

Čo chcú „nespratníci" v Ľudových novinách?

1. novembra sa /išli v sídle národnostných zväzov v Budapešti vedúci predstavitelia národnostných alternatívnych organizácií, predseda SOS Alexander Kormoš, predseda Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku Gregor Papučck, predseda Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku Anton Paulik. Ďalej boli prítomní generálna tajomníčka DZSM Mária Jakabova a pracovník Samostatného národnostného oddelenia Ministerstva vzdelávania a školstva Michal Mäta, ako i signatári otvoreného listu adresovaného generálnemu riaditeľovi podniku Pallas Lap- és Kónyvkiadó Vállalat a šéfredaktor Ľudových novín Pavol Kondač a jeho zástupca Zoltán Bárkányi.

Cieľom porady bolo nájsť východisko pre riešenie akútnych problémov nášho týždenníka načrtnutých v hore spomínanom otvorenom liste, ktoré náš kolektív polarizujú a sú zároveň prekážkou toho, aby časopis mohol spínať svoje poslanie čo najúspešnejšie.

Signatári otvoreného listu vyjadrili mienku, že najdôležitejším krokom v smere riešenia problému môže a má byť postavenie nového vedenia - šéfredaktora a jeho zástupcu, na čelo redakcie.

Všetci prítomní súhlasili tým, že toto sa má uskutočniť vypísaním konkurzu, mienky sa rozchádzali iba v tom, či iba šéfredaktor alebo aj ďalší redaktori majú byť zvolení takýmto spôsobom. Signatári listu poukázali na to, že ani vypísanie konkurzu nie je dostatočnou zárukou pre uspokojujúce riešenie. Totiž, počet tých, ktorí môžu prísť do úvahy je relatívne nízky. Pritom nezúčastnení pozorovatelia nemôžu vidieť situáciu v redakcii v celej jej zložitosti, a teda ani príčiny súčasného stavu. Preto by sa mohlo veľmi ľahko stať, že do čela Ľudových novín sa opäť dostanú tí, ktorí sú zodpovední za doterajšie nedostatky a takýmto spôsobom by sa mohla konzervovať stará štruktúra, starý spôsob a štýl vedenia.

Táto možnosť pripúšťa aj pomer síl v redakcii, ktorý vytvorilo vedome doterajšie vedenie. Práve dôsledkom toho sa tieto problémy nemôžu pova-«)vat iba za vnútornú záležitosť redakcie. To potvrdzujú aj vystúpenia šéfredaktora a jeho námestníka, ktoré odzneli na spomínenej porade.

Napríklad Z. Bárkányi sa snažil situáciu v redakcii Ľudových novín zjednodušiť a bagatelizovať, keď tvrdil, že problém nespočíva v práci redakcie (teda nie v práci redaktorov ani v práci vedenia), ale vraj v „neblahých medziľudských vzťahoch", ktoré treba riešiť! Tieto slová zástupcu šéfredaktora treba chápať takto: Tu nejde o nič iné, iba o to, že v redakcii sú nespratníci, ktorých treba odstrániť a každý môže pokojne pokračovať v práci. Zástupca šéfredaktora takto argumentuje už niekoľko rokov a ani náhodou ho nenapadlo, že aj medziľudské vzťahy majú korene v systéme práce v redakcii...

Pavol Kondač sa tiež snažil odmietnuť kritiku na adresu Ľudových novín a ich vedenia. Ako argument uviedol niektoré subjektívne posudky z dávnejšej doby.

Signatári otvoreného listu J. Hortimu poukázali na to, že argumenty vedenia redakcie pripomínajú starý spôsob hodnotenia práce a riešenia problémov: roky. keď z pozície silnejšieho sa mohli deklarovať určité „pravdy" a tým sa všetko považovalo za vyriešené. V horšom prípade pochybovačov označili za nespratníkov, čo pre nich malo neraz trpké následky... Sú to metódy totalitného režimu. Mali by sme si konečne uvedomiť, že tieto časy už minuli, verme, že navždy... „Nespratníci", na ktorých sa hore narážalo, sú proti tomuto „mocnárskemu" systému. Konkrétnejšie povedané sú za to, aby sa konečne odhalili nedostatky v práci Ľudových novín, aby všetci redaktori tohto, v svojej podobe ojedinelého orgánu Slovákov v Maďarsku, mohli vykonávať svoje povinnosti v pokoji, bez ohrozovania, a to nie iba tak hveiako, ale aby mohli odovzdávať našej národnosti také noviny, aké si ona nárokuje a aké potrebuje. Aby sa to uskutočnilo, je potrebné predovšetkým schopné a spravodlivé vedenie, vedomé si svojich povinností postaviť náš týždenník do služieb národnosti a nie osobných záujmov.

Keby posúdenie zo strany vedenia bolo pravdivé, problém by sa mohol riešiť ozaj jednoducho, hoci aj ako vnútorná záležitosť redakcie, t.j. odstránením jedného, či dvoch redaktorov a bol by svätý pokoj. Ale situácia je zložitejšia. Preto signatári otvoreného listu, ku ktorým sa pripojili ďalší predstavitelia národnostných organizácií boli za to, aby tí, ktorí sú zodpovední za vytvorenú situáciu, v budúcnosti nemohli zastavať vedúce funkcie v Ľudových novinách. V prípade, že ústne prednesené argumenty signatárov by boli nedostatočné na určenie zodpovednosti terajšieho vedenia, žiadajú uskutočnenie komplexnej revízie týždenníka a to je ďalší dôvod k tomu, aby sa problém nepovažoval za vnútornú záležitosť redakcie

Ľudových novín.

Na záver porady predstavitelia národnostných organizácií konštatovali, že problémami Ľudových novín sa treba i naďalej zaoberať dôkladne. S poľutovaním vzali na vedomie, že Pallas Lap - és Kônyvkiadó Vállalat ako i Úrad pre národné a etnické menšiny, ktoré boli pozvané, neboli na porade zastúpené, čo v značnej miere sťažuje riešenie. Prítomní sa uzniesli, že tieto orgány požiadajú písomne o spoluprácu v tomto smere.

Michal Hrivnák

Vážená pani
Mária Jakabova - Šingeľová
generálna tajomníčka
Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku
1056 Budapešť ul. Nagymezó, 49

Vážená pani Jakabova,

na základe nášho rozhovoru za okrúhlym stolom, pripravovanom 25. októbra 1990 v Segedíne pre televízny program Našej obrazovky, aj touto cestou Vám ďakujem v mene mojej organizácie za to, že ste ma ráčili ústne pozvať na mimoriadny kongres DZSM ako zastupiteľa Slobodnej organizácie Slovákov, kde budem mať právo na ústny prejav.

Keďže naša organizácia od svojho založenia (26.1.1990) až podnes nedisponovala nijakými finančnými a vecnými prostriedkami, doteraz sa nemohla dostatočne propagovať. Preto na žiadosť členov Slobodnej organizácie Slovákov, ktorí tiež chcú byť prítomní na kongrese DZSM ako pozorovatelia, pokladám za korektné oznámiť Vám, že účastníkom kongresu budú rozdávať písomné materiály a na stenu vyvesia poster SOS. Tieto materiály budú obsahovať základné stanovy a program SOS, články našich autorov, ktoré šéfredaktor Ľudových novín odmietol uverejniť a iné aktuálne informácie.

Dúfame, že ich tichú akciu prijmete s pochopením a s tolerenciou, veď ide o Slovákov.

Budapešť 5. novembra 1990.

So srdečným pozdravom:
Alendander Konnoš vr. predseda SOS

Alexander Kormoš
predscd.i Slobodnej organizácie Slovákov
ľiliss/.i:,!

Vážený pán predseda,

dúfam, že od datovania \ ášho listu sle už dostali aj našu písomnú po/vánku na mimoriadny kogres Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku.

Oznamujem Vám, že:

a/ členovia Vašej organizácie môžu byť prítomní ako pozorovatelia, keďže je kongres otvorený:

b/ na dennom poriadku, ktorý navrhoval Celoštátny výbor DZSM je okrem iného diskusia nad stanovami nášho zväzu, musíme dať odhlasovať delegátmi mimoriadneho kongresu či sa môžu ďalšie stanovy a písomné materiály rozdávať, či je etické delegátov preťažovať ďalšími materiálmi,

c/ v budove, kde kongres bude prebiehať, majitelia nám zakázali hocijaké propagačné materiály, plagáty vyvesovať na steny.

Dúfam, že moju odpoveď obdržíte s pochopením.

Budapešť, 7. novembra 1990

S pozdravom
Mária Jakabova - Singclová vr.
generálna tajomníčka

Poznámka: Prítomní členovi.i s( )S vi zriekli ll,l **kongrese** Ľ)**ASM** použiť plak.uv. **rozdávať stanovy svojej organizácie, ale** s.i **ne/rickli** ro/davama **sami/dalnvej** puhhk.uir **Rozdávali ju mimo dejiska kongresu, pred** vchodom **do budovy** ,iln **aj lúnlo /.hhovali** sve|u **korektnosť a aby vyvážili nekorektnosť D'/SM** a **Ľ.udovýih** novín, **ktorc svo|vľlnť** prerušili **písomný a ústny dialo" med/i alternatívnymi organizáciami a I)ASM.**

Pasivita (nielen) aktivistov

Ro/hocinutic vedenia DZSM posunúť termín konania mimoriadneho kongresu zväzu bolo bezpochyby opodstatnené, veď v našej spoločnosti prebiehali v posledných týždňoch rozhodujúce zmeny - systém miestnych rád usmerňovaných z politického centra vystriedal ozaj demokratický systém samospráv. Pravdepodobne sa však nepočítalo s tým, že k tejto zmene dôjde za cenu určitej politickej únavy obyvateľstva, ktoré malo možnosť voliť v tomto roku už veľakrát. Nemohlo sa vedieť vopred ani to, že najmä vo väčších, aj národnými menšinami obývaných osadách sa národnostní delegáti nedostanú do samospráv ani v primeranom počte... Slovom tzv. kandidačné schôdze či zhromaždenia na kongres DZSM sa nekonali v priaznivom spoločenskí) - politickom ovzduší, o čom svedčí najmä značná pasivita slovenských voličov. Nemám k dispozícií zápisnice z týchto podujatí, avšak na základe svojich skúseností a informácií „z druhej ruky" sa domnievam, že z celkového počtu v Maďarsku žijúcich Slovákov (ich presný počet teraz tu nemienim odhadovať) sa ich nezúčastnilo - ak berieme priemer - možno ani H) (desať) percent. Nechcem tým povedať, že to jednoznačne spochybní legitímnosť zvolených delegátov, ale žiaľ, nemôže im to poskytovať ani vedomie či sebadôveru, že zastupujú celú našu Slovač, alebo aspoň jej väčšinu. Dokonca menoslov - síce v úzkom kruhu, ale iste demokraticky zvolených delegátov - svedčí o tom, že DZSM by sa mal na svojom mimoriadnom kongrese obnoviť prostredníctvom zväčša tých istých aktivistov, ktorí sa v posledných rokoch prejavovali často až príliš pasívne v otázkach zastupovania práv našej národnosti.

Imrich Fuhl

Z katedry na pasienok

O Pavlovi Bukranovi som vedel iba to, že býva v Sámsonháze, že bol zaangažovaným učiteľom slovenského jazyka v Lucine asi na 5 km od svojho bydliska, a že pred rokom opustil učiteľské zamestnanie.

Predstavoval som si ho s opálenou markantnou tvárou, ale zato s výraznými črtami inteligenta.

- Nemohol vás už čakať, musí kravy opatriť, veď z toho žije, - ospravedlňovala sa nám jeho matka pani Bukranová, keď sme ich vyhľa dali s viac ako polhodinovým oneskorením. - Choďte hore ulicou, von z dediny, určite ho uvidíte, pasie dvanásť kráv s teľatmi, tam bude na svahoch za dedinou.

Cestou za bývalým učiteľom som si ďalej snoval obraz jeho tváre. V mojich predstavách to mal byť človek, ktorý zažil všeličo a nie náhodou sa rozhodol opustiť učiteľské povolaniexlovek, ktorý má mienku o živote, učiteľoch, politikoch i novinároch... Pripravoval som sa v duchu, aby som nevhodnou otázkou, poznámkou ani náhodou nepotvrdil jeho nie najpriaznivejšie skúsenosti.

- Tam hľa sú kravy, na tom svahu, - ukazovali nám hneď za dedinou. Pátral som po pastierovi, trošku zhrbenom, zadumanom v bagančiach, utiahnutom niekde pod stromom.

A vtedy spoza stromu sa nám ukázal mladík, v sprievode dvoch psov nám išiel v ústrety.

- Poďte, - brodili sme sa cez bujný zarastený výmoľ, - musíme za kravami, lebo by sa mi rozbehli.

Usadili sme sa kúsok od kráv, vo voňavej tráve, o ktorú sa opierali lúče babieho leta. Skúmal som mladú tvár môjho spoločníka, či na nej objavím niečo zo svojich predstáv... Moju pozornosť upútali jeho oči. Počas nášho rozhovoru z jeho zraku občas akoby sršali blesky, inokedy z neho sálal pokoj a pohoda. Ničím sa nelíšil od svojich vrstovníkov gestikulujúco diskutujúcich dakde pred právnickou fakultou budapeštianskej univerzity.

Sedíme v pohodlí, pred nami stádo. Túlia sa k nám psi s miernou povahou. Neviem, či som bol trošku bezradný z prekvapenia alebo nečakaného mladého veku môjho spolubesedníka. Ale možno v tomto prostre-

dí so svojou surovou realitou som mal dojem, že by moje otázky vyznievali príliš abstraktne. Po uvítacích zdvorilostných frázach sa medzi nás vtieralo váhavé ticho.

- Pekné kravy, - využije prestávku môj sprievodca pozerajúc na lesklú hladkú srsť zvierat.

- Rád mám precíznu prácu, - poznamenal P. Bukran, inak sa do ničoho nedám.

Nazdal som sa, to je tá vhodná chvíľa prejsť konečne k veci.

- Zrejme preto ste opustili svoje učiteľské povolanie, však?

Tvár môjho spoločníka sa zamračila, z očí mu sálal chlad:

- Nehovorme o tom, nemá to význam. Keď sa veci nezmenia v podsta te samé od seba, my na tom sotva môžeme niečo zmeniť! Beztak ja som odišiel, rozoberať veci, to by odomňa nebolo fer.

Upokojil som ho, že nie som zvedavý na roztržky, zaujíma ma iba to, ako sa zmieril s týmto svojim osudom...

- Byť kraviarom pre mňa nieje ponižujúce, aj to je poctivá práca.

- Nejde o to, - snažil som sa byť presnejší, - ale vraj vy ste učili veľmi rád!

- Hovorme o niečom inom, - protestuje opäť.

- Aspoň mi prezraďte, koľko rokov ste vyučovali:

- Jeden jediný.

- Zriekli ste sa vyučovania definitívne?

- Zďaleka nie. Keď budú na to vhodné podmienky, budem prvý, kto sa prihlási.

Nemal som odvahu opýtať sa, na aké podmienky myslí a snažil som sa nájsť inú tému. Avšak akoby mi ju sám ponúkal:

- Neznamená to, že som opustil svoju národnosť, zaujíma ma všetko, čo sa v tejto oblasti koná, alebo nekoná, - poznamenal.

- Čo sa koná? Čo sa nekoná? - nabádal som ho.

- Všeličo sa robí, čo ma znepokojuje. V týchto hôrnych zabudnutých dedinách sme dosiaľ žili s Maďarmi v pokoji. Ešte aj vtedy, keď nás pripojili k Nagybárkányu. Naše dievčatá sa tam vydávali, chlapci ženili. Ale aj opačne. Teraz na nich v Nagybárkányi vykrikujú: Choďte domov! Za Dunaj! Chápete to? Nacionalizmus sa neprejavuje iba v rečiach. Pozrite len, čo všetko majú v Nagybárkányi a čo máme my? Nič okrem kultúrneho domu v rumoviskách. Vykrikujú na nás? Načo stavať v Sámsonháze školu? „Tótom" svedčí len krava! S týmito a podobnými problémami musíme zápasiť sami, nikto nám nepomôže. Strašne ma rozčuľuje, keď čítam

v Ľudových novinách zdĺhavé články o osadách, v ktorých žijú nanajvýš pomaďarčení Slováci, ktorým už nič nepomôže a k tomu všetkému sa to / roka na rok opakuje! Pritom o nás sa nestará nikto. A my sme skutočne Slováci! V našej dedine všetci a všade hovoria len po našom. Aj ja sám, a nielen v rodinnom kruhu a s priateľmi, ale aj kravy po slovensky zaháňam, spievam si pri nich slovenské piesne. A potom akoby podobné dediny ako je naša ani neexistovali, akoby tu Slováci ani nežili, jednoducho sa na ne zabúda. Stáva sa síce, že veľmi zriedka nás navštívia, ale občas ani neviem, načo sa v tej ďalekej Budapešti namáhajú: iba nanajvýš nasľubujú a polom sa na všetko zabudne. Keď sa tu niečo organizuje, možno je to viac na škodu ako na úžitok. Napríklad keď prídu z Budapešti, musia tu byť aj funkcionári zo župy. A keď sa oni stretnú na nejakom podujatí s obyvateľstvom, samozrejme, musí byť predsedníctvo, a v predsedníctve, iste aby sa neurazili, musia byť aj milí hostia. A keď je to už tak, nemôžeme byť voči nim nezdvorilí, treba hovoriť v ich reči, po maďarsky. Neviem, či sa kompetentní už zamysleli, aký to má účinok. Akiste nie, lebo keby áno, po jednej takejto schôdzi by sa nebol ktosi opýtal: „Akože iba tak málo ľudí sa zapojilo do diskusie po slovensky?" Dobrá otázka, čo? Keď každý hovorí po maďarsky, iba my dedinčania by sme mali byť tak „nevychovaní", že by sme hovorili rečou, ktorú prípadne naši hostia nerozumejú?! Takýmto osadám, ako je naša, by sa malo venovať viac pozornosti. Prečo to nie je tak, to ešte neviem. Len ma to znepokojuje. Sú aj iné javy, ktoré ma vzrušujú. Ledva minul rok, čo som skončil štúdiá.

Mám ešte v čerstvej pamäti spomienky aj z tých čias, ktoré sa ešte vlastne počítajú za prítomnosť našej národnosti. Nuž stretol som sa ja s uvedomelými Slovákmi, aj keď ich nebolo veľa, takými, ktorí išli študovať, aby sa pripravili na úlohu záchrany svojej národnosti. Viete si predstaviť, ako na nich zapôsobilo, keď ich chceli presvedčiť, že v Maďarsku v podstate Slováci neexistujú? Alebo: vždy je pre mňa sklamaním, keď sa stretnem s predstaviteľmi našich „ústredných úradov", ktorí pekne hovoria po maďarsky a iba zriedka po slovensky! I Ipevnilo sa vo mne presvedčenú[1], že bez obnovy starej štruktúry nie je možné pokročiť. Nehnevajte sa, že mám iba takéto neutešené pripomienky. Ale hovorím ako jeden /o Slovákov, ktorý by rád konal v prospech svojej národnosti. ('o si má myslieť sluha o svojimi gazdovi, ked <i ten jeho úsilie ani nevšimne?! Azda prelo nie. lebo je zaujatý sám so sebou?

Slnko bolo práve v zenite. Kravy sa otočili smerom k dedine. Bývalý učiteľ sa ozval:

- Prepáčte, musíme skončiť, kravy idú na ľaliu. Môžeme pokračovať u nás.

Opäť sme v dome ga/dinej Bukranovej, matky Pavla Bukrana. Pýtam sa, či sa deti v.škole učia slovenčinu. Učia, pravdaže sa učia. Ale poved/te mi, má to význam?

Na moju odpoveď zrejme ani nie je zvedavá, lebo pokračuje:

- Pavol, - pozrie pritom na svojho syna. - ten sa rád učil, rád aj rozprával ... - povedala a zrazu utíchla, akoby bola chcela dodať... že rád aj vyučoval. Alebo iba ja som si to domyslel? Doteraz sme hovorili iba o tom, že staršia, prípadne stredná generácia ešte rozpráva po svojom, ale tí mladší už...

Je to predsa známa reč. A v Sámsonháze žeby to bolo všetko naopak? Alebo sa tu rodia zárodky, čo si ani nepripúšťame? Trúehlime nad zánikom našej národnosti a pritom nie sme schopní si všimnúť svetielko, ktoré by nám prípadne mohlo posvietiť na cestu? Alebo sa iba obávame, žeby nám to skomplikovalo život? Ozaj, všimol si niekto, že odišiel jeden oduševnený učiteľ slovenského jazyka? Keby išlo iba o Pavla Bukrana, možno otázka by ani nebola vzrušujúca. Ale koľko ďalších učiteľov, štipendistov nám takto odišlo! Ci všetci pracujú v národnostnej oblasti? Existuje v krajine ustanovizeň, ktorá ich aspoň eviduje? Alebo je situácia našej národnosti tak beznádejná, že všetko je už márne?

Michal Hrivnák

Otvorený list Celokrajinskému výboru DZSM

Dve možné alternatívy pre demokratické riešenie utvorenia novej strešnej organizácie Slovákov v Maďarsku

Návrh predstaviteľov SOS, OSMM a ZSSM Celokrajinskému výboru Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku

Vážený Celokrajinský výbor,
dovoľujeme si Vám oznámiť, že predstavitelia 4 organizácií Slovákov v Maďarsku s celoštátnym pôsobením (DZSM, SOS, OSMM a ZSSM) v tomto polroku už štyrikrát rokovali v otázke utvorenia novej strešnej organizácie Slovákov v Maďarsku, o čom svedčia 4 zápisnice. Vo všetkých štyroch prípadoch tri alternatívne organizácie zaujali spoločné stanovisko, ktoré predstaviteľ DZSM v každom prípade odmietol. Z toho jasne vyplýva, že DZSM sa nehodlá dobrovoľne zrieknuť svojho monopolného postavenia v riadení života našej menšiny, a preto odmieta akékoľvek demokratické riešenie jednanej otázky.

Pretože nezávislé alternatívne organizácie sa založili demokratickým postupom zdola a doteraz fungovali bez akejkoľvek štátnej dotácie, pretože DZSM bol utvorený pod dozorom totalitnej vlády a musel fungovať podľa jej direktív; pretože DZSM držal v rukách monopol riadenia života našej menšiny počas 40 rokov svojej existencie, pretože za tento čas disponoval štátnou dotáciou venovanou pre všetkých Slovákov v Maďarsku; pretože aj v tomto roku disponoval rozpočtom okolo 11 miliónov forintov, pomocou ktorého si mohol zhora zakladať svoje tzv. "pobočky„a finančne, ba aj kampaňou ich ovplyvňovať podľa svojho priania a pre jeho všetky iné výhody vyplývajúce z jeho doterajšieho monopolného postavenia - bezpodmienečne žiadame demokratické riešenie utvorenia strešnej organizácie Slovákov v Maďarsku. To si vyžaduje záujem celej našej menšiny.

Preto predkladáme pred Celokrajinský výbor DZSM dve alternatívy demokratického riešenia tejto otázky.

I. alternatíva

Zvolanie dvojdňového Zjazdu Slovákov v Maďarsku

1. Keďže podľa nás nestranný, či neutrálny kandidačný výbor neexistu je, za smerodajné pokladáme prijať volebné postupy (techniky) Zákona o samosprávach, ktorý sa dá adaptovať na naše pomery nasledovne.

2. Zo 4 jestvujúcich organizácií utvorme 4-členný *organizačný výbor* (pozor, nie kandidačný!), ktorý zvolá pomocou slovenských a maďarských masmédií dvojdňový Zjazd Slovákov v Maďarsku. (Tu sa schválne vyhý bame tradičnému názvu „kongres", aby sme zdôraznili, že tu ide o niečo celkom nové v živote našej menšiny.)

3. *Výzvu* skoncipujú členovia organizačného výboru, podľa ktorej na ZSM má byť prítomný aspoň jeden delegát z každej osady a inštitúcie.

4. Účastníci ZSM v prvý deň udalosti, bez akéhokoľvek kandidačného výboru, tajným hlasovaním zvolia členov *Predsedníctva* strešnej orga nizácie, ktorú volajme dočasne, kým sa jej definitívny názov neschváli účastníkmi ZSM, *Samosprávou Slovákov v Maďarsku.*

5. Pred hlasovaním organizačný výbor predloží svoj návrh na počet členov *Predsedníctva* a *Zboru poslancov* SSM, ktorý prítomní otvoreným hlasovaním schvália, prípadne sami navhrnú inú verziu a schvália ju.

6. Jedna z verzií môže byť napr., že Predsedníctvo pozostávajúce z 13 osôb bude mať 10 členov, *výkonných odborníkov* na čele s 3 - členným *Koordinačným výborom,* ktorý bude pozostávať z predsedu a dvoch podpredsedov.

7. Počet členov *Zboru poslancov* môže byť 60 alebo 70, ba aj viac. Vlastne toľko, aký počet schvália voliči.

8. Po schválení počtu členov horeuvedených dvoch telies každý prítomný dostane od organizačného výboru hlasovací lístok, na ktorom bude vymenovaných 13 rezortov (resp. toľko, koľko ich voliči schvália) Predsedníctva, opatrených poradovým číslom od 1 až po 13. Voliči zapíšu ku každému rezortu 1-1 meno. Členmi Predsedníctva sa stanú tie osoby, ktoré dostali na jednotlivé rezorty najviac hlasov. Týmto sa úloha orga nizačného výboru skončí, túto úlohu prevezme Predsedníctvo.

Jedna z verzií o rezortoch v Predsedníctve

Predsedníctvo bude pozostávať / odborných referentov, **ktorí** s plnou zodpovednosťou budú organizovať a riadiť celoštátnu činnosť v svojej oblasti. Tieto oblasti (re/orty) budú nasledovné:

I. Koordinačný výbor

1. Predseda
2. Podpredseda
3. Podpredseda

II. Odborné rezorty

4. Obrana práv a záujmov našej menšiny
5. Školstvo - A: Materské a všeobecné školy. Kultúrne hnutia detí.
6. Školstvo - B: Stredné a vysoké školy. Kultúrne hnutia študujúcej a pracujúcej mládeže.
7. Beletria a publicistika. Vydávanie kníh a časopisov.
8. Vedecká a vedeckopopulárna literatúra. Vydávanie kníh a časo pisov.
9. Rozširovanie kníh a časopisov. Permanentné sledovanie nárokov čitateľov, resp. odbytu kníh a časopisov.
10. Zahraničné styky. Výmena kultúrnych súborov a rôznych delegácií, zahraniční štipendisti, doškoľovanie pedagógov, výmena študentských skupín, atd.
11. Folklór. Umelecké súbory, folklórne súťaže, atď.
12. Výtvarníctvo, hudba, divadlo.
13. Otázky náboženských vecí. Zabezpečenie slovenských farárov. Zásobenie veriacich slovenskými spevníkmi a modlitebnými knihami.

Presedníctvo bude zároveň aj *výkonným úradom* pozostávajúcim z platených odborníkov. Za prácu Predsedníctva bude zodpovedať tiež platený predseda v jednej osobe. Dvaja podpredsedovia budú jeho zástupcovia, tiež platení úradníci. Za absencie predsedu plnoprávne bude vykonávať jeho úlohu jeden z podpredsedov, ktorého tým predseda poveří.

Na druhý deň zasadania ZSM bude pokračovať vo voľbách, kedy sa zvolia členovia Zboru poslancov. Ak by sa do *Zboru poslancov* nedostal aspoň 1 - 1 predstaviteľ významnejších slovenských osád, resp. inštitúcií,

predsedníctvo bude mať právo dodatočne kooptovať ďalších členov do Zboru poslancov. Všetky funkcie Predsedníctva a Zboru poslancov sa bude voliť na 4 roky, keďže ZSM sa bude zvolávať každý štvrtý rok. Podrobné stanovy SSM zostaví Predsedníctvo ešte v prvý deň zasadania ZSM a na druhý deň ich predloží pred ZSM na prerokovanie, resp. schválenia.

II. alternatíva

Zvolanie jednodňového Zjazdu Slovákov v Maďarsku Predsedníctvo novej strešnej organizácie - *Zväzu slovenských organizácií v Maďarsku* - založíme delegovaním rovnakého počtu (povedzme 10 -10) kandidátov zo štyroch jestvujúcich organizácií s celoštátnym pôsobením. To bude spolu 40 osôb.

Tento zbor kandidátov tajným hlasovaním si zvolí zo svojich radov 3-členný *Koordinačný výbor* (1 predsedu a 2 podpredsedov) a 10 odborných referentov s tými istými rezortmi, ako je to opísané pri I. alternatíve. Predsedníctvo by teda aj v tomto prípade pozostávalo spolu z 13 osôb, ostatní z tých 40 osôb sa automaticky stanú členmi *Zboru poslancov,* ktorý bude doplnený na úplný počet (60-70 členov) z poslancov *Zjazdu Slovákov v Maďarsku* tiež tajným hlasovaním.

Keďže vedúce funkcie a rezorty redakcie *Ľudových novín* boli vytvorené tiež podľa pravidiel tzv. "demokratického centralizmu„totalitného režimu, potrebná bude demokratická reorganizácia celej redakcie. O počte a osobách redakcie nech rozhodne Predsedníctvo novej strešnej organizácie tajným hlasovaním. Potom tento zbor redakčných pracovníkov nech si tiež tajným hlasovaním zvolí šéfredaktora zo svojich radov, ktorý potom samostatne rozhodne o všetkých ostatných funkciách a rezortoch redakcie. Podobným demokratickým postupom sa založila pred dvoma rokmi aj redakcia štvrťročníka SME.

Hradenie výdavkov spojených s usporiadaním zasadania *Zjazdu Slovákov v Maďarsku* zabezpečí DZSM. Po založení novej strešnej organizácie Slovákov v Maďarsku, všetky vecné a finančné prostriedky, ktorými DZSM dovtedy disponoval, sa dostanú do správy a vlastníctva tejto novej strešnej organizácie.

Budapešť, 21. septembra 1990

S úctou:
Alexander Kormoš (za SOS), Anton Paulík (za OSMM)
a Gregor Papuček (za ZSSM)

Uzurpátori ešte neodišli

Konfederácia politických väzňov Slovenska, v mene svojich členov, ako aj všetkých postihnulých bývalým totalitným režimom, sa znovu obracia na slovenskú verejnosť s výzvou, aby sa všetky demokraticky a pravicovo orientované sily zomkli do spoločného šíku a postavili sa rázne za likvidáciu pretrvávajúcej komunistickej totality.

Tak ako sa drvivá väčšina národa 17. novembra jednotne hlásila k vznešeným ideám slobody, demokracie a spravodlivosti, dnes táto väčšina národa oprávnene kritizuje slabú účinnosť a nerozhodnosť tzv. „nežnej revolúcie". Tento fenomén považujeme za vážnu hrozbu pre najbližšiu budúcnosť. Hrozbou budúceho demokratického a národného vývoja je nielen skutočnosť, že bývalá „vládnuca trieda" vidí svoju šancu vyhlásením otvoreného boja za znovuzískanie moci, nie nemenej vážnou hrozbou je neustály odpor starých politických štruktúr, proti všetkému novému, čo revolúcia so sebou prináša. Ide o cxkomunistov z roku 1968 a vplyvné ľavicové prúdy, ktoré sa koncentrujú okolo týchto ľudí. Títo všetci usilovne brzdia demokratický proces i jeho rozvoj a v podstate pripravujú návrat akejsi neototality azda bez šibeníc a iných drastických ukrutností z 50 - tých rokov. Títo ľudia sa za dlhé roky naučili totalitne myslieť a veľa krokov, ktoré robia, smerujú k reštaurovaniu totality.

Veľa ľudí nám zasiela kritické pripomienky, v ktorých sa sťažujú na pretrvávajúcu moc starých štruktúr.

My sa však pýtame, či si ľudia uvedomujú, že v dejinách sa ešte nestalo, aby sa uzurpátor dobrovoľne a ešte k tomu „nežne" vzdal moci. To je možné len u partnerov s vysoko vypestovaným zmyslom pre demokraciu, kde porazená strana po porážke disciplinovane odovzdá moc do rúk víťaznej strany. Musíme si uvedomiť, že u nás revolúcia ešte neskončila a že budeme mať len toľko práv a demokracie, koľko si vydobyjeme.

Stojíme pred komunálnymi voľbami. Vzhľadom na pripravovaný rozšírený priestor municipálnej samosprávy, tieto voľby nie sú menej dôležité a rozhodujúce, ako boli parlamentné voľby. Aj tu platí zásada, že osud demokracie je v rukách ľudu a čo si zvolí, to bude mať.

Ak sa ľudia nezjednotia okolo pravicových strán a nepreveria si taktiku zahaľovania bývalého Internacionalizmu do rúcha sofisticky ladeného kozmpolitizmu, ktorý priam neguje celonárodné existenčné záujmy, nech

sa títo naivní ľudia nespoliehajú, že sa zbavia živlov, na ktoré sa toľko sťažujú. V komunálnych voľbách národ musí prehovoriť a odmietnuť svoju dôveru takým reprezentantom, ktorých delegujú strany s nevyhraneným národným a sociálnym programom a ktoré prijali do svojich radov ľudi kompromitovaných minulosťou. Všetci títo chameleóni získali tituly a kariéry od starého režimu a teraz pod rúškom odbornosti snažia sa udržať svoje postavenie. Núka sa nám posledná šanca, aby sme udelili dôveru len takým kandidátom, ktorí nie sú zaťažení minulosťou a ktorí sú ochotní hájiť záujmy poctivých občanov a doviesť revolúciu do víťazného konca.

Ústredie
Konfederácie politických väzňov
Slovenska
(Slovenský[1] denník)

Rozpaky nad národným cítením

Úspešná revolúcia potrebuje hlavne získanie pozícií v mocenskej sfére a širokú podpru v spoločnosti. Pri abesencii čo len jednej z týchto podmienok stroskotá, lebo sa nejedná o revolúciu, ale o puč.

Nežná revolúcia bola úspešnou. Nežnou mohla byť vďaka skoro dokonalej prehnitosti systému, ktorý zvrhla. Tento bohorovné sa tváriaci mocenský moloch, prežratý termitmi lži, amorálky a korupcie, sa rozsypal ako stará drevená búda bez streľby, výbuchov a revú motorov, stačili na to hlasivky státisícov.

Ale napriek jej úspešnosti a zamatovosti ani ju neobišiel symptóm, ktorý je charakteristický pre revolúcie vo východoeurópskych krajinách, aj v samotnom Sovietskom zväze, symptóm národnostných rozporov. Je to žalostný i keď logický dôsledok mnohoročného vyčíňania „leninskej národnostnej politiky".

Človek zo Slovenska nemusí byť ani historikom ani jazykovedcom a po krátkom čase prežitom v cudzine zistí, že vo vedomí iných národov sa Slovensko ako republika, ako vlasť jedného z európskych národov zmenilo na príponu - nezvyklé dlhú koncovku za slovami Czecho -, Tschecho -, Česko. A najmä západná cudzina, hľadajúca východisko z informačného zahltenia, precomputerizovaná, preskratkovaná, nemá rada koncovky a dlhé už vôbec nie. Sú jazyky, v ktorých sa výslovnosť koncoviek skracuje, alebo vypúšťa pomaly na hranici zrozumiteľnosti.

Je neodpustiteľné, že za posledných štyridsať rokov, napriek proklamáciám a uzákonenej federalizácii pred 22 rokmi, oficiálne Česko - slovenské zastupiteľstvá v zahraničí túto zmenu Slovenska na nevyslovovanú koncovku nielen že dopustili, ale ju vlastne podporovali.

Práve v tom sú korene javu, nad ktorým sa pozastavovali pán prezident Havel, pán Budaj, pán Čič, že totiž národné cítenie Slovákov žijúcich v zahraničí je výraznejšie ako na Slovensku, že predstavy Slovákov žijúcich v Kanade o práve na sebaurčenie Slovenska v rámci federácie, alebo mimo nej sú jednoznačnejšie, ako predstavy Slovákov na Slovensku. Ale národné cítenie sa neprejavuje len v oblasti takpovediac politickej. V Toronte, alebo v Clevelande môžete stretnúť mladého človeka, ktorého rodičia sa narodili na Slovensku, ako má na klope saka pripnutý odznak s nápisom „ľm prúde Slovák". Ťažko si viem predstaviť Slováka, trebárs z Martina, ako sa pohybuje po Prahe, alebo Komárne s odznakom, ktorý nesie nápis "Som hrdý, že som Slovák". Aj to sú dôsledky negácie národného povedomia.

Ako sa bude chcieť nové politické vedenie k takémuto národnému cíteniu programovo dopracovať? Ohlasy na Slovensku nie sú veľmi optimistické. A možno aj tuje treba hľadať príčinu postupnej straty popularity nežnej revolúcie.

Dušan Maiíinka

Z hesiel nežnej revolúcie

Preč monopol moci!
Stratenú dôveru nehľadajte tam, kde ste ju stratili!
Ťažko saje vyrovnať, že sa možno narovanať.
História vám dala šancu - sklamali ste!
Kto nehľadí na kritiku, nech nerobí politiku!
My nemusíme myslieť po novom, my to čo sme si mysleli, chceme povedať nahlas.
Červy zvyčajne prežijú pád jablka.
Kto sa bojí opozície, ten sa bojí o pozície!
Nemôžeme chváliť toho, kto založil oheň za to, že ho teraz hasí.
Noví ľudia sú len tí, ktorí stačia na nové úlohy.
Ľahko je byť veľký, keď druhému prikážeš kľačať.
Kto nie je s nami, nie je proti nám, ale proti sebe!

Dekončenie samizdatového materiálu

Vážení priatelia (z obidvoch brehov Dunaja),

z piatich desaťročí nášho života (videné generačne) celé štyri - teda až na čas útleho destva, krátkeho ako ten ranný sníček - podliehali sme v takmer každom prejave nášho života, aby som tak povedal, skôr ideovej prísnosti než presnej vedeckosti. V rokoch päťdesiatych, keď sme navštevovali strednú školu, skutočné vedy chodili najmä poza ňu, a len na krátky čas zablúdili do nej aj astronómia, psychológia a logika. Ich látky sa v našich učebných osnovách dlho neohriali - a načo aj? - na zemi, nebi a každom mieste, vrátane sienі nášho ducha, bolo všetko už jasné, určené a vyriešené. A predsa, myslím si, boli to práve tieto tri predmety, a logika zvlášť, ktoré nám zjavnejšie naznačovali, aká sila arbsurdity vtrhla do nášho života a ako divo plodí a čudesne rozkrúca našej prirodzenosti cudzí a našim tradíciám vzdialený nezmyselný svet. Azda výklady o logických a nelogických predvetiach, návestiach, predpokladoch a z nich plynúcich logických a nelogických súdoch a záveroch zrodili v nás až zvláštnu záľubu pre vtip - už vtedy sotva nový - ktorý mi nedávno pripomenul jeden z našich obrázkových časopisov. Rozprával sa s povinne kamennou tvárou ako dialóg medzi X - om a Y - om.

X: Prečo je krokodíl zelený?

Y: Aby sa mohol ukryť v korune stromu.

X: A už si niekedy videl krokodíla na strome?

Y: Nie, nevidel, nikdy... a veď ako, keď je zelený?

Proti absurdite tamtých rokov bránili sme sa sprvu humorom, neskôr, keď už ani on nevládal ochraňovať dôstojnosť a vážnosť života, pomáhali sme si proti absurdite spomínaním na zašlé časy nášho osobného, rodového aj národného života, a keďže jedno aj druhé trvalo dlho, až donedávna, mnohé z tých zašlých čias podarilo sa nám aj načisto zidealizovať. A tak sa napríklad nejakému cudzincovi, ktorý sa náhodne započúva do našich terajších rozhovorov na obidvoch brehoch Dunaja, môže dokonca mariť, že sme tu žili samé slávne časy a na ojedinelé monografie, pretože - psychologicky pochopiteľne - aj ich výklad neskončil neraz inak ako ten krokodíl... - z močiara na zelenom strome bájneho národného raja.

Vzájomný pomer slovensko-maďarský, dobre vieme, nie je, aby som tak povedal, utešený. Ako taký, nie najlepší, trvá pokolenia... - a pretrvá aj naše, ak si konečne už nezaťažené neodpovieme na otázku: prečo? Naoko nič ľahšie... - nie však v našom vzájomnom vzťahu, pre ktorý sme sa dodnes nanaučili o sebe čítať, tým menej písať. A bez tejto znalosti sme, v určitom zmysle, pravdaže, v položení detí primitívneho afrického kmeňa, ktoré, ako tvrdí jeden americký sociológ, vedia z povahy kmeňových skúseností určiť aj tlmočiť rozdiely medzi vecami a ľuďmi, avšak na otázku, prečo ten rozdiel je a vôbec existuje, odpovedať už nevedia. Prečo?... Deti a ich kmeň nevedia písať.

Podozrenie, že nechceme o sebe ani čítať, a že nevieme o sebe ani len písať, nosím dávnejšie, a väčšina našich písomných zmienok navzájom o sebe je toho potvrdením... a tak aj našim testom.

Nepochybne, priatelia, chápete, prečo tento môj príspevok - navzdory mojim zvyklostiam - dostal práve písomnú podobu, ako isteže nechápete zmienku o deťoch afrického kmeňa ako pokus o rozveselenie lacné, tým menej urážlivé. Chápte ho nanajvýš ako pokus - keď už ten - len zočividniť známy rozdiel medzi rečou a písmom a sčasti ako návestie pre toto vyčítavé tvrdenie: Rozprávať sme sa medzi sebou už začali, sčasti aj naučili, avšak záujem čítať a písať jeden o druhom v sebe ešte len posmelujeme.

V slovensko-maďarských vzťahoch vladári dlhoveká skúsenosť a tú ochraňujú ešte staršie zvyky. Aj pre ne, myslím si, len čo sa začneme jeden nad druhým zamýšľať, sme, obrazne povedané, poľahky rovno z miesta na tom strome ... - a tak v našich vzájomných vzťahoch môže byť znalosť aj neznalosť dejín a života toho druhého neraz len to isté. Áno, medzi nami môže ešte aj vzájomná znalosť vyvolať neporozumenie, nezriedka aj konflikt. Teda tu aj znalosť môže splodiť vášne, keďže sme si v dlhovekom súžití neraz žičili ešte menej, ako sa na dva európske národy patrí.

Prirodzene, je predsa len podstatný rozdiel medzi komplexnou informovanosťou a dôkladnou neinformovanosťou, lebo ak chceme niečomu rozumieť, musíme o tom čo najviac vedieť, ibaže vedieť neznačí vždy aj chápať, lepšie povedané pochopiť. Pochopiť značí aj vedieť aj chápať, že chápať a vedieť nemožno bez uznanlivosti, skromnosti, tolerancie, veľkomyseľnosti a pokory.

Nateraz, vidí sa mi, sme na tom po obidvoch brehoch Dunaja nezriedka tak, že akonáhle sa máme a najmä musíme zamyslieť jeden nad druhým, v okamihu sa oduševníme pre seba. Naše vzájomné vzťahy, prísne vzato,

neohľadnejšie pomerané dnešnými vzťahmi medzi národmi západnajšie od nás, akoby neboli ani celkom európske. Na našom predchádzajúcom stretnutí v tohoročnej jarnej Prahe som povedal, že inak (Slováci, Česi, Maďari) vyznávame etiku hedonistickú, že sme teda ľuďmi slnečných strán, družní aj pohostinní, ale do vzťahov medzi nami sa premieta aj pýcha. A naša vzájomná pýcha, ktorú radi vydávame za sebadôstojnosť, je akási až orientálna, až babylonská... Hľadievame na seba, ako by povedal jeden dávny muž, neskôr svätý, z výšky libanonských cédrov, ktoré ešte neroztrieskal Boh. A náš rozum?... Nateraz tú pýchu ešte nepremohol. A čudujeme sa, že sa na nás - od iných aj seba navzájom - zosypáva toľko nepriateľstva. Nie sme skromní, a pravdaže, aj preto, že sme sa pričasto museli uskromňovať, a nie sme ani pokorní, lebo sme boli pričasto pokorovaní a zadlho pokorení. Skromnosťou sa vyznačujú skôr tí, ktorí si svoj význam nemusia dokazovať.

Zmienil som sa o rokoch päťdesiatych ... a dnes vstupujeme do tých, ktoré nás dovedú na prah tretieho tisícročia. Čo nás v nich čaká? Čo a koľko z nášho dnešného očakávania? Ak žitím, povedal by básnik, opúšťame známe pre neznáme, inak povedané staré pre nové, potom v budúcich rokoch budeme musieť pre to naše nové a nové vcelku práve my opustiť veľa z toho starého. Verme, že to budeme vládať aj môcť. Ak v rokoch päťdesiatych (aj neskôr) bolo statočné zastať sa práv a dôstojnosti národa vlastného, v budúcnosti budeme azda považovať za dôstojné zastať sa dobrého mena národa iného, vrátane susedného. Dúťajme, že k tomu bude treba len vnímavosti a zmyslu pre spravodlivosť, nie už odvahy. Už z estetických príčin budeme považovať rétoriku, ktorú dnes často volíme, za menej vkusnú... a každú nezdržanlivosť vo výrokoch adresovaných na druhý breh Dunaja budeme prijímať so spoločným odsudkom.

Je ešte vždy struhujúce oduševniť sa pre svoje, takmer priam úžasné oduševniť sa pre svoj národ, keď to navyše vyvoláva v národe toľký rozruch a taký nevšedný ohlas, súdiť však oduševnene iný národ, keď navyše nášmu od neho nič ani nehrozí, je veľmi lacným populizmom, navyše nemravným... - dodávať si význam na úkor iného je odstraňovaním skutočnej biedy falošným šťastím. Taký zvyk tu ešte je a chráni mnohé staré nedorozumenia, nevraviac, že aj neporiadky.

Netvrdím, že je lacné, napokon aj ľahké pochopiť sám seba, že je hriešne či neskromné žičiť svojmu, avšak, uznáte, nepomerne ťažšie je žičiť iným a oveľa namáhavejšie nezakryte sa ich zastať. Ibaže zhostiť sa toho

menej populárneho práve intelektuáli považovali za svoj súkromný aj verejný údel... - osud, ak tak chcete. A myslím si, že aj nám prichádza na um čoraz viac dôvodov opúšťať staré oduševnania pre nové pochybnosti.

Slováci a Maďari žijú vedľa seba a nemôžu na tom nič zmeniť. Ani na fakte, že susedské nedorozumenia vedú len k väčším a väčšie k horším.

Začal som školou... Pripusťme, že keď sa vyučovala látka o modernom spolužití, zašli sme zavše aj poza školu, a pre európske procesy, do ktorých sa zberáme, sa možno budeme musieť aj doučovať. Ak budeme sedieť v jednej lavici... môžeme jeden od druhého aj odpisovať.

Ladislav Ballek

Tento príspevok odznel v jeseni 1990 v Budmericiach v rámci diskusie o slovensko-mad'arsých vzťahoch na stretnutí predstaviteľov slovenskej a maďarskej inteligencie usporiadanom z iniciatívy Klubu nezávislých spisovateľov.

Údaje o slovenskej úradnej písomnosti z doby terezianskej Urbarskej regulácie III

Zemepán: ostrihomská kapitula Urbárske obyvateľstvo obce Dág r. 1768. Veční poddaní (úrečití poddaní)

1. Martin Pat ay
2. Jano Mras
3. Tomass Slowak
4. Tomass Belecz
5. Martin Kowačz
6. Pawel Farda
7. Jozef Gjerke
8. Martin Belecz
9. Jano Juhas
10. Jozef Ťehlar
11. Guro Kosska
12. Jano Biress
13. Mihal Rumanowsky
14. Ondreg Grinja
15. Jano Truska
16. Jano Bosnjak
17. Wawrin Warga
18. Martin Mras
19. JanoTehlar
20. Jozef Pazďera
21. Ferencz Warga
22. Jano Kowačz
23. Ferencz Molnar
24. AdamRohačz
25. Imrich Psarsky
26. Jano Hlupik
27. Mihal Warga
28. Pawel Rozbora
29. GuroRelak
30. Mihal Kudlak
31. Maxim Kopeczky
32. Martin Pelikán
33. Tomass Truska
34. Pawel Beňak
35. Guro Belecz
36. Tomass Malarik
37. Ferencz Belecz
38. Fercncz Pastrnak
39. Adam Herczeg
40. Jozef Harčza

Želiari s domom (domovní hoferi)

1. Mateg Kpcczky
2. Štefan Warga
3. Fercncz Hcecduss
4. Kassper Hanák
5. Jano Furulass
6. Štefan Mirak

7. Jano Molnar
9. Jano Galbawj
8. Jano Goliat
10. Guro Moricz

Želiari bez domu (hoferi bez domuv)

1. JanoGclenko
2. Pawcl Zemko

Sedliacke priznania (fasia) z r. 1768

1. Urbar neny, any nebyl.

II. Dánky a roboty se wybyragu wedlc nepamatlyweg obyčege a žadna gina običeg pred tim w skutek prigata nebyla.

III.W obyčag wzate danky zaleža w tem, že platja ročite czinz zlatých sstrnast, arendu od páleného zlatých osemnast, za gednu srnu a dwa zagacze zlatich pget aa dwanast grossy, od ordinancic, kteru podlužny su k panskému domu w Ostrihome y z druhymy dedinamy, grossy dewat.

IV. Dobrodeňy 1. drewa magu len na oheň.
2. pasynek pre dobytek zapražny y dogny dostatečny.
3. Winicze prostredneg obrody, podleg wlasnosty.
4. Prodag swych weczi na Dunagi wzdale dwe hodiny, a w Ostrihome wzdale tri hodiny.
5. Mliny dwe hodiny wzdale.
6. Magu obeeznych roly tri dyli, luky osem wozuw sena.
7. Krčma trwa za pol roka, pálene wždy ssenkugu.
8. Magu item gatku, od ktereg gim masar platy masa funtj ssestdesat, a logá funti patnast.
9. Hospodarstwy z wetssy stránky zaleží na rolách.
   Mezi sskody počytugu wrchowaty chotár k hnogeny nesnadnj, a gestli že se y pohnogj, prutkost dežďe do doliny znese, gakožto y luky často bywagu z piskem zanesené.

V. Czelodomnyk wedlc popisu pozorowany, žaden ncňy, poldomnyk pak ma role diluw sstiry a dwaczet, luky wozuw sstiry, konopnieze pol dilu,

kapusnyczu pod tristo hlaw suczu: kukuričné zeme gednu osminu dila. Otawa se kosyt nemuže. Dil obsahuge dwe miry presspurske.

VI. Roboty wedle potreby panskeg pod myru su wykonawane, a nikdy do počtu dnuw nebyli prinuezene, wždiczky pak ze sstweru lichwu Agestly len w dobytku chyba nebyla:/ wibawene; z čeho naslеduge, že ponewač mezy pany a sedlaky žadna otaska nebyla o počet dnuw robotných, tehdj any chudza do roboty, any z roboty nawaczeny se ncpregimala.

VII. Dewatek wjdawagu wedle obyčage ginych panstwj czeleg tegto stolyeze; pod gmenem daruw dawagu padesat wagecz, a na potrebu panského dežmara budinskych wjn, husy sstiry, kačieze sstiry, kopuny sstirj, kureneze sstiry, masla holby pget, kapusty dwaczat hlaw a pade sat wagecz. A pomymo ticho weczi any na penyzoch, any prirozenych weczi nisst neplatja.

VIII. Žaden grunt zpustaczeny neny.

IX. Uznawagu se za urečytych poddaných.

Rychtár Josef Tehlár prawny
ryhtár Ferencz Varga prysažny
Guro Koska Farda Páwel
Stcfán Kolosvary wysse menowaneg osady notaryuss zkrz ktereho gmeno prysažnych su podpysane. mp.

Dagh, 28. febr. 1768

Kesztôlc - MR: Kestúc - Kesztôlc
Zemepán: ostrihomská kapitula

Urbárske obyvateľstvo obce Kestúc r. 1768

Včení poddaní (urečití poddaní)

1. Jano Čzcrwcny
2. Wdowa Jana Laslo
3. Mihal Trgel
4. Fero Turáni
5. Ondrcg Kowačz
6. Jano Wogačzck
7. Fero Bajzat
8. Jozef Nagy
9. Jano Wasstag starý
10. Mihal Hertlik
11. Jakub Kain
12. PawelZubek
13. Guro Štworecz
14. Štefan Krubecz
15. Guro Mumak
16. Wcnczel Wogačzek
17. Štefan Slowak
18. Mateg Nebehaj
19. Jano Horvat
20. Pawel Boross starý
21. Jano Warga
22. Jozef Jurnik
23. Mihal Warga
24. Peter Fiala
25. Matuss Tassany
26. Mateg Gubas
27. Štefan Kára starssy
28. Hertlik Janowa
29. Jozef Wogačzek
30. Jano Huťansky
31. Walent Slowak
32. Jozef Slowak
33. Jano ZTrpilek
34. Martin Wastag
35. Jozef Mraz
36. Ondreg Berta
37. Martin Škriňar (Szekrényes)
38. Jano Trgel
39. Guro Sowa
40. Štefan Wastag
41. Jano Kára starssy
42. Jano Nagy
43. Kára Ondrissowa
44. Jozef Šimonek
45. Guro Šimonek
46. Jano Šimonek mladý
47. Štefan Trgel
48. Pawel Boross mladý
49. Guro Boross
50. Peter Bakay
51. Peter Tesár
52. Martin Trgel
53. Tomass Mesaross
54. Jano Šimonek starý
55. Jakub Krbus
56. Ondreg Juhas

57. Mihal Demeter
58. Martin Minczner
59. Fero Nemess
60. Martin Ruzičzkä
61. Jano Kontros
62. Tomass Kečzkyss
63. Martyn Šymonek
64. Jano Štefkowicz
65. Jakub Kowačz
66. Jozef Molnár
67. Štefan Homola
68. Ondreg Molnár
69. Jano Somak
70. Mihal Waradinek
71. Jano Wyg
72. Mihal Kowačz
73. SebcstaHusek
74. Štefan Horvat
75. Mateg Laczko
76. Imrich Passka
77. Jano Wastag mladý
78. Martin Medlen
79. Tomass Wogač/.ek
80. Jozef Krbus
81. Štefan Musel
82. Gura Horwat wdowa
83. Ondreg Horwat
84. Jano Kára mladdssy
85. Guro Kára
86. Guro Liko
87. Štefan Kára mladý
88. GuroHrich
89. Urban Gulass
90. Guro Warga
91. Štefan Pula
92. Jozef Bučzansky
93. Jano Trnkala
94. Pawel Fassang
95. Jano Kowačz

Želiari s domom (domovní hoferi)

1. Ondreg Poľak
2. Jano Gala
3. Mihal Hiss čižmár
4. Mihal Škriňar/Szekrényes/
5. Ladislaw Horwat
6. Mihal Horwat
7. Mihal Drobný
8. Jano Belmowsky
9. Guro Widrna

Želiari bez domu (hofíri brez domuv)

1. Molnár Gurowa
2. Jozef Kowačz
3. Mihal Michalek
4. Jano Bakoss
5. Matcg Čzerweny
6. Martin Homola

Sedliacke priznanie (fasia) z r. 1768

l. Urbar ncňy, aňy nikdy ncbyl.

II. Dánky a roboty wybiragu sc skrze panstwo od poddaných wcdle nepamallywcg obyčcge, tak že žadna gina obyčeg pred tim w skutek prigata nebyla.

III. W obyčag wzate danky od obc/y prez rok wynassagu takto:
Czinz platja na dwa razy, zlatich sstiridezet y ssest, arendu od páleného zlatých tridezet, za dwe srny a try zagacze zlatých desat a osemnast grossy, od ordinancie, kteru podlužny su k panskému domu w Ostrihome z druhymy dedynamy držet, grossy sstrnast.

IV. Dobredcny 1. Drewa magu y na staweny y na oheň darmo.
2. Passu magu doslatečnu pre wsselyky dobytek.
3. Wynicze plodne rozdylneg wlasnosty.
4. Prodag magu snadny gak w Ostrihome, y na Dunagi dwe hodyny wzdale.
5. Obyčegnych obceznych zemy magu diluw ssest, luky dwanast wozy.
6. I tem mlinček na gedno koleso, ktery ponewač gest w zlem polozený, predala obecz takým spusobem, aby se plaťela pánom od neho arenda.
7. Hospodarstwj z wetssy stránky zalezy na rolách.
Mczy swe sskody počytugu, že: treťy stránka chotára gest pysečnata, a role na wrsskoch prutkosty, priwalum podmanená.

V. Czelodomnyk, gestly sc w teg powahe rozumety bude, gak popísaný gest owssem zaopatrený gest rolamy, wssak ale ňerowno, nebo nektery s nych magu dily sstiry a dwaczet, nektery tridezet, giny wyceg, ginj meneg, gakto z popisu gedneho každého osobytne patrne gest widetj. Luky tez magu nerowno, nebo nekterj magu pget, nektery sslyrj, a giny tri, wyczeg neb meneg, gak se to z popisu dokazuge. Otawa se nikdj kosyt nemuže. Kapusnycze y konopnycze magu, ktere su neny zapísané k pripadnostyam dyluw.

VI. Roboty wedle potreby panskeg pod myru se wikonawagu, a nikdy nebyly prinuezene na počet dnuw, wssak ale wždyczky ze sstwrtu lichwu /:gestly len nebyla chyba na dobytku:/ su odbawene, ponewač to ustawična obyčeg zc sebu tak prinassy. Z čeho nasleduge, že ponewač

paňy žadneg zmluwi a otasky nemely z poddanými skrze počet dnuw, tehdy any chudza do roboty, any nawraczeny se gim nepregimala.

VII. Dewatek wydawagu ze wsseczkeg úrody zemskeg, y z wina :/bez hornyho prawa ncb mytá:/ wedle obyčage y ginich panstwy celeg tegto stolycze, po mymo toho, pod gmenem ginych danek pre potrebu panského dežmara budynskych wyn, dawagu husy sstiry, kačycze sstiry, kurenczc ssestnast, wagecz padcsat, masla topeného holby pget, kapusty patnast hlaw, a mymo toho nisst wiczeg aňy z penczy, any z prirozenych weczi neplatya.

VlII.Žaden grunt zpustaczeny neny.

IX. Uznawagu se za urečytych poddaných.

Richtár Jozef Šimonek + prawnj
richtár Jano Warga + prisažnj
Jano Kára +

Imrich Sypkay predmenowancg osadj notarius, skrze ktereho y gmcna prisažnich su podpísané mp. Kesztôlc, 26. febr. 1768.

Joannes Kazy exmissus conscriptor
Emericus Barmos exmissus conscriptor
Joannes Kovács exmissus conscriptor

Mogyorós - MR: Moďoróš - Mogyorósbánya
Zemepán: budínsky klariský kláštor

Urbárske obyvatelstvo obce Moďoruš r. 1768.

Večni poddaní (urečití poddaní)

1. Ján Barina
2. Fcrencz Miller
3. Martyn Kolaryk
4. Jan Pecho
5. Ondrcg Harssany
6. Martin Frnka
7. Martinowa Mikulčik
8. Guro Koselak
9. Michal Koselak
1 Martin Palcnyk
1 M ichal Poljak
1 Martin Jelenek
1 Ondreg Rusnyák
1 Martin Koselak
1 Ján Babočzaj mladý
1 Ján Urban
1 Ján Babočzaj starssy
1 Pawel Nozyčzka
1 Imrich Koselak
2 Martin Daniel
2 Jozef Wachaja
2 Mateg Szuchan
23. Guro Meradek
24. Michal Wolny
25. Guro Slyž
26. Jozef Škrowanek
27. Jan Menyharth
28. Jozef Hornyak
29. Mateg Šewčzik
30. Mikuláš Pokorni
31. Ján Langowicz
32. Ján Konjár
33. Jozef Slyž
34. Jozef Sudorák
35. Jakub Daniel
36. Ján Grunszky
37. JosefWalcntin
38. Ladylaw Šinkovičz
39. Michal Urbiczky
40. Babočzaj Michal
41. Guro Babočzay
42. Josef Fajtách
43. Mihal Barina

Želiari s domom (želiari bez domu)

1. Adam Blanár
2. Josef Jakubčzik

Sedliacke priznania (fasia) z r. 1768.

l. Urbar pred tim žadny ncbyl, any wčylcgssyho času ncpozustawa.

II. Any contract ncb zmluwa, a protož danky a roboty sedlaczke od podda ných se wybiragu wcdlc wskutck prigatcg nepamatlyweg obyčage, nebo wčylegsseg powinnosti poradek a užiwany prewyssuge pamet obywateluw.

III. W obyčag wzate danky w tem zaleža, že obecz swemu zemskému panstwu společne platy každoročne hotowych penezy zlatich tridczet, masla holby presspurskych patnast, gedno ťela, kurencze osemdesat, wagcza sstyristo a sedem, husy ssest, ktcrychžto weczy dawany ktereho by času narizene byly, poddaným powedome neny.

IV. 1. Mysto toto ma wynycze dobre, rodyczj rozličneg wlasnosty wyna.
2. Drcwo na obydwogu potrebu, totižto na oheň a na staweny.
3. Pasynek pre dobytek, gak zapražny, tak y dogny, ano y pre ostatný statek dostatečny.
4. Wssetkych weczi, neywicze pak wina blisky a snadny prodag skrz Dunag, kterj gest wzdale pul hodiny.
5. Též y mliny blysko, wzdale totižto trj sstwrty hodiny.
6. Ma item obecz ročytych pget wo/uw sena brez obtiženy panského.
7. Sssenk za pul roka trwa.
Ssskody gine negsu, krome že role a luky na treťync prutkosty priwaluvv su poddmaňcne. Hospodarstwj z wetssy stránky záleží na rolách.

V. Sedlak czcleho gruntu zaopatrený gest urodnymy rolamy na treťy stránke chotára, dwc pak stránky chotára, ponewač gest wrsskowaty, prostredneg úrody su. Ma pak w czelem poly diluw sstiry a dwaczat obsahugieze každj dil dwc myrj presspurske, luky pod troch koscuw, a tak y ostatný obywatele wedle prislussncg myrj a rozdjlu opatrený su, wssak ale otawa kosit se nemuže.

VI. Roboty gak zapražne, tak y pessne wedle potreby panskeg newedomyrn počtem se wikonawagu, a syc/.e ze sstwcrym dobytkem, newynimagieze chudzu do roboty ancb z roboty nawraczeny.

VII. Dewatck /:bez hornyho prawa neb mytá:/ dawa se ze waselykeho

obyli, wyna, wčclnych klatuw, baranczuw, kozlcnccz, kukuriczc, strowj, kapusty, konopy gak w ginich slawncg tcgto stolyczj panstwach obyčeg gest dawatj. Pomymo toho pak žadnc dary any dankj se ncdawagu.

VIII. Žaden grunt zpustaczeny ncny.

IX. Obywatcle sc uznawagu za urcčytich poddaných.

Richtár Danihcl Márton
Torvény Biró Kollarik Jano
Prisažny Valentín (jyorgy
Barina János

Per me Joanncm Mcnyhart notarius loci. mp.
Sigismundiis Baranyaj conscriptor mp.
Joscphus Fclkis conscriptor mp.

Mogyorós, 25. febr. 1768.

Sárisáp - MR: Šarišáp - Sárisáp
Zemepán: Barón Michael Sándor de Szlavnicza

Urbárske obyvateľstvo obce Šarišápu r. 1768

Veční poddaní (urečití poddaní)

1. Wdowa Mihala Pilarik
2. Guro Krawar
3. Jano Gregor starssy
4. Jano Lock
5. Imrich Kolár
6. Wsowa Gura Olaha
7. Jozef Hrabek
8. Jozef Krawar
9. Jano Wyskočz
10. Imrich Jurassek
11. Peter Libyk
12. Jano Jurassek
13. Ondreg Sopek
14. PawelŤehlar
15. Imrich Bassovski
16. Jano Gregor mladssy
17. (íuro Hralek
18. Matcg Gurassek
19. Martin Karasek
20. Mihal Strapatý
21. Jano Kraičzowičz
22. Martin Krisstof
23. Ondreg Hornyak
24. Jano Starý
25. Jano Karasek
26. Ondreg Sabo
27. Adam Gurassek
28. Guro Zemanovičz
29. Martin Herczeg
30. Guro Wyskočz
31. Martin Biress
32. Jozef Kosstja
33. Pawel Bratyenik
34. Jano Banczar
35. Wcnczel Wolf
36. Walcntin Žak
37. Ondreg Kurinccz
38. Fcrencz Skalsky
39. Jano Krawar
40. Guro Bassowsky
41. Martin Horvat
42. Martin Gregor
43. Martin Drlak
44. Mihaly Modrowsky
45. Jozef Markus
46. JakubWalck
47. AdamWlessko
48. Martin Motessyczky

Želiare a domom (domovní hoferi)

1. Martin Wodička
2. Guro Karas
3. JozefJuhas
4. Ondrcg Ludwjk
5. Martin Motessiczky
6. Adam Malý
7. Jano Lariž
8. Imrich Mihalovičz
9. Guro Ujjassy
1. Pawcl Dučzowsky
1. Jano Karlecz
1. Jano Slawyk
1. Guro Skalsky
1. JanoWolf

15. Imrich Faber
16. Mihal Sekeress
17. Imrich Malý
18. Jano Krupa
19. Thomass Malý
20. Thomass Magdag
21. Guro Hanák
22. Matuss Novosadsky
23. JanoKottyka
24. Martin Magdag
25. Martin Gablowyčz
26. Martin Patay
27. Jano Rusnák

Želiare bez domu (hoferi brez domuv)

1. Jano Kollar
2. Guro Čzapoka
3. Guro Kollar
4. Mihal Hagnik
5. Ignacz Mikulanecz

Sedliacke priznanie (fasia) z r. 1768

l. Po neyprw: Urbar pred tim žadny nebyl, any zdaližby nekdy byl podda ný neweda.

II. Po druhé: 1. Roboty a danky z wetssy stránky wybyragu se skrz panstwo wedle contractu neb zmluwj roku 1738 učyneneg, podlé ktereg času každeg oračky w gednem a w gednem tidny za trj dny z tolkerym dobytkem, kolkery poddaný ma, každý odbawuge, w žatwe z tolkerym dobytkem, gak predpowedcno gest, zwažagu.

2. Po druhé: každý poddaný dobytek magiezy musy žat za satyry dnj, hoffer pak za dwa dny, a to sycze obyly w ozyme y garne. Gestly žeby pak se pritrefilo žeby wycze dnuw žaly, tehdy ty zwyssene dny, do nasledugiczich tidnuw se gim pregimagu.

3. Po tretý: Každj tiden, dobytek magiczi sedlak odbawuge za geden dcn z dobytkom robotu, hoffer pak za geden den pessy.
4. Po sstwrte: Na príhodu pak, kdiž zemsky pan nenadale dlukssu a wysse tidnowu robotu sedlaka obťižitj by prinuczen byl, tehdj ti dnj zbytečne w nasledugiczych tidnech se pregimaly, taká pak robota od swatku Swateho Jana, až do swatku Wssechswatych slobodná nebyla.
5. Po pate: Gestly pan nepotrebowal robotu ze zapražnym dobytkem, tehdj premenyl na pessu na dwa dny.
6. Po sseste: Na panskeg pustatyne Babal rečeneg luku, na kteregžto okolo ssestdesaty wozuw sena se rody, každoročne kosyti, zhrabaty, a do kozia zwažaty poddaný zawazanj a prinuczeny gsu.
7. Po sedme: Ponewač na predpowedeneg pustaťyne Babel/!/ na polowyczy pasynek a role su gim dowolene, tehdj czelodomnyk platy panowj swemu ročyte zlatých pget, ostatný, podlegssy poddaný wedle slúžneho rozdylu, gakožto y hofferj dobytek magiezj z tegto pričyny po gednem zlatem platja.
8. Po osme: W swem wlastnem chotary ze wsseczkeg úrody, ano y z baranezuw a wčelnych klatuw dewatek, na pustaťyne ale osmynu dawagu.
9. Po dewate: Za obwzlasstne dobrodeny mlyna gym od panstwa nechaneho každoročne sstiridcet zlatich platit su powinny.
10. Po desate: Okolo swatku narozeny panny Márie, tristo a padesat wagecz dawagu.
11. Po gedenaste: Na swatki Wanočne, gednu kožu z lisky, aneb mysto ney zlatj geden a triezet kreyczaruw platja.
12. Po dwanaste: Na swatek Swateho Michala každý czelodomnych dawa pánom dwa kopuny a gednu hus, a tak y ostatný wedle slussneho rozdylu,
13. Po trináste: Od gatky, kteru samj užywagu powynny su ročyte pánom dawat padesat funtj logá:
    kterižto contract premenený gest w nasledugyczym času, w nasledugiczych weczech: W žatwe ňe /:gako w druhem punkte doložené gest:/ žehby od každého czeleho gruntu sstiry ženezj žaly, ale wsseczi z czelu sylu wychazagu, a zežnueze wssetko obyly, robotu dokonawagu. Na punkt sedmj: Czelodomnyk pred tim plaťel zlatich pget, wčyleyssy čas platj poldomnyk zlate sstiry: na punkt dewatj: od mlyna plately zlatých sstiridezet, wedle wčylegssyho pak contractu platja zlatich padesat.

Na dcsati punkt: dwcsto a padcsat wagccz wjczcg platja. Na gedenasti punkt: na myslo liščcncg kožky dawagu gcdno teľa.

III. Po trety: Podlo pozustawagic/ycho conlractu neb zmluwj danky a roboty /: ačkolwck nektere wcezi su premenene, gak vv druhem punkte doložené gest:/ se wykonawagu, a počatek wzaly od contractualskeho neb zmluweneho roku 1738.

IV. Po sstwrte: 1. Mezy swe duchodky počytugu polročný ssenkowany, gatku, mlyn, gak prcdpowedene gest.

2. Wynycze magu gak na wlastnych chotároch, tak y napustaťynach prostredneg obrôd) wyno rodiezy.
3. Magu dowolene drewo na kuchyňu darmo, na stawany pak sueze drewo wedle panského dowolcny.
4. Drži obecz luku, na ktcreg se rody ssest wozuw sena.
5. Z trstiny poldomnyk dostawa sto snopuw, sstwrtnyk padesat, hoffer tridezet.
6. Prodag swych wcezi prostredný magu, ponewač od mesta Oslnhoma su wzdale trj hodjiny, a od Dunaga pol druheg.

Mezy swe sskody ratagu, že luky gegych zwodneny su poddane, a že ssarinate seno se rody, role též na prikrich wrsskoch skrze desst skazu berú. K ternu se pridawa y to, že dedyna, gest welmj w nesnadnem myste, totiž to mezi horu a Maraslem, any zahradj, any dostatočne dworj, any mista, kdožby mohly stodoly, nob negaky prichylek pre obyly swe budowaty: pastwu malú, a z tcg príčiny dobytku nedostatečnu.

V. Po pate: Poldomnyk /:ncbo czelcho domu neny:/ užywa role okolo desat a dwaczat dyluw, z klorjch skoro polowycz gest na pustatine Babal, a Orisáp rečenych, a planých, kazdj dyl pak obsahuge dwe myri presspurske. Štwrtnyk pak ma wedlc slussneho rozdylu. Poldomnyk dostawa ze swych luk okolo trich wozuw, a ssestu stránku osminy tak y sstwrtnyk wedle spusobu. Otawa se nykde kosytj nemuže. Zeme každj poddanj ustawične drži, dyly pak neni su rozdelene skrze sahy sstwerhranate.

VII. Po sedme. Ze wsselykeho obyly, totižto z polowjčateho žita, rezy, tenkela, gačmena, owsa, prosa, kukurieze we wlastnem chotary dewatek w pustaťynach pak osminu dawagu, a to obyčeg gest y w ginich panstwach slawneg tegto stolieze. Z wyna w wlasnych chotároch dcwatek w pustatynach ale osmynu, z baranezuw a z kozlcnecz tez dewatek,

pomymo toho nysst wyczeg plaťyty ncgsu powynny, kromc ze peczuchowj pánskemu musa dawat ročytc zlatich ssest, a krejezaruw ssliridezet.

VIII. Po osme: Žaden grunt spustaczeny neny.

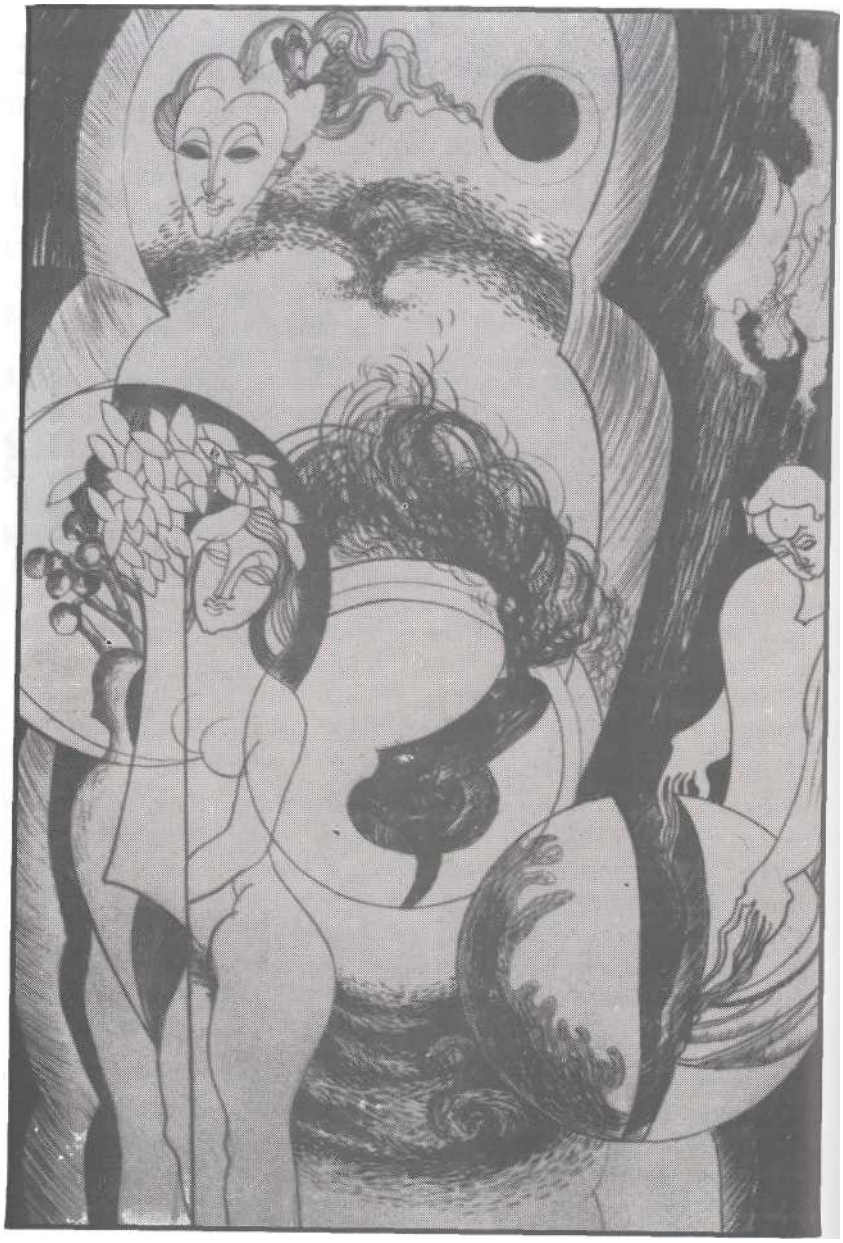
IX. Po dewate: Uznawagu se poddaný ustawyčne zawazanyeh swemu pánu.

Richtár Martin Gregor prauskj
richtár Martin Horvat prisažny
Jano Gregor Gyuro Kravár

Imrich Moravek predgmenowaneg osadi Sárisáp notarius mp. skrz ktereho gsu gmena podpísané

Joannes Sissay conseriptor m.p.
Franciscus Frivaloszky coseriptor m.p.

Islván Udvari

Dve krajiny - dva problémy
(Úryvok)

Určite nebudem ďaleko od pravdy s tvrdením, že najznámejšou a hádam aj najpopulárnejšou činnosťou Matice slovenskej za bezmála štvrťstoročie medzi krajanmi je sprostredkovávanie slovenského folkóru. Má viacero podôb, jednou z nich je kurz choreografov v Moravanoch. Matica ho pripravuje ako inštruktážno-školiteľské podujatie v úzkom kontakte s choreografmi a etnografmi, ktorí tvoria spoľahlivý tím odborníkov pri odovzdávaní poznatkov z bohatej studnice ľudového umenia všetkých regiónov Slovenska.

Elenka Kmeťová-Bodea prišla na kurz choreograľov tak trocha mimo svojho hlavného záujmu. Ako ochotníckej divadelnej režisérke by sa jej viac hodil kurz v tejto oblasti, ale nepohrdne ani takýmito skúsenosťami. A navyše sa so svojimi kolegyňami učiteľkami z Maďarska dohodla na hosťovaní nadlackých ochotníkov v Slovenskom Komlóši, kde žijú naši krajania.

Situácia slovenskej národnostnej menšiny u našich južných susedov v Maďarsku je hádam ešte kritickejšia ako medzi Slovákmi v Rumunsku. Najlepšie o tom vedia z vlastnej pedagogickej i občianskej skúsenosti učitelia. Mária Ištvánová je rodáčka z Komlóša, učí deti v základnej škole v Békčšskej Čabe. Spolurodáčka a kolegyňa Anka Račková zo Slovenského Komlóša ju priviedla k folklóru, a tak sa deťom venujú v tejto oblasti obe. Na kurze choreografov sa zaujímali pochopiteľne najmä o detské hry, pesničky a tance.

„Asimilácia je u nás naozaj hrozivá. Z deviatich detí pri nástupe do prvého ročníka vedia ako-tak prehovoriť po slovensky dve. Rodičia hovoria s deťmi doma len po maďarsky. Materinský slovenský jazyk ovládajú iba starí rodičia, aj to nie spisovný, ale nárečie. Deti Slovákov sa učia rodný jazyk v škole ako cudzí. Veľkým problémom sú učebnice. Nielenže ich nieto, navyše sú celkom nevyhovujúce. Pomáhame si ako vieme, píšeme si ich sami, no nestačí to. Najúčinnejšiu možnosť nápravy vidíme v dôslednom a okamžitom zavedení jednojazyčných národnostných škôl, najlepšie s fdovozomŕ kvalitných učiteľov zo Slovenska nevyhnutné už v materských školách."

To sú slová tótkomlóšskej učiteľky. Jej kolegyňa súhlasne pritakáva a sama pridáva ďalšie postrehy.

„Snažíme sa zachraňovať neutešenú situáciu v národnostných problémoch podľa svojich najlepších schopností a predstáv. Hráme sa s deťmi na vyučovaní tradičné ľudové hry, učíme sa národné pesničky, rozvíjame schopnosti detí tiež vo folklórnych krúžkoch. Veľkou motiváciu a ešte väčšou odmenou bola pre našich žiakov možnosť vystúpiť na folklórnych slávnostiach v Detve. Myslím, že sme tu mali úspech s našimi starodávnymi zvykmi a hrami o kradnutí geregov. Deti sme tak primäli nielen sa naučiť pesničky a riekanky, ale používať slovenčinu v prirodzených kontaktoch s ľuďmi na Slovensku. Rovnako osvedčené sú v tomto zmysle tiež naše družobné výmenné rekreácie s rovesníkmi v slovenských rodinách."

Akékoľvek vynaliezavé a obetavé snahy zo strany národnostných škôl v Maďarsku budú však len veľmi málo účinné, ak nenájdu prirodzenú podporu už v rodinách, u rodičov delí. Preto učiteľky venujú toľko vlastného času i trpezlivosti príprave folklórnych programov v škole. Vychádzajú pritom z dosiaľ živých ľudových tradícií a zvykov na slovenských dedinách. Ťažia z osvedčenej skúsenosti, že každému rodičovi dobre padne, keď vidí na školskej či obecnej slávnosti svoje dieťa vystupovať v príťažlivom programe. Ďalšou vyskúšanou názornou a lákavou metódou sú spoločné rodinné autobusové zájazdy rodičov s deťmi na Slovensko. Dobrou vizitkou tótkomlóšskej či békéščabianskej školy je skutočnosť, že žiaci robia počas zájazdu svojim rodičom kvalifikovaných tlmočníkov slovenčiny. To je zasa spätná účinná motivácia, aby rodičia posielali svoje ratolesti do slovenských národnostných škôl.

„Problémov máme u nás tiež v súvislosti s ťažkou hospodárskou situáciou neúrekom. Na kultúru sme ani predtým nemali financií nazvyš. V súčasnosti sa však už vôbec nemôžeme nádejať, že by z toho mala, čo sa dostane do obecného kultúrneho domu, ušlo čosi pre naše slovenské kluby. A tak ostáva iba osobné vlastenecké cítenie so zapálenosťou pre vec mojej národnosti. Jedinou odmenou i povzbudením je nefalšovaná radosť a úspechy detí vo folklórnom súbore."

Podobným postrehom sa k Márii pridáva aj Anka Račková.

„Nedávno sme mali 40. výročie nášho tótkomlóšskeho folklórneho súboru. Napadlo nás uviesť na javisko v programe všetky žijúce generácie Komlóšanov, účinkujúcich v súbore počas jeho pôsobenia v obci. Predstavili sa tancom, ktorý mali radi. Na pódiu sa vystriedali zástupcovia šiestich generácií. Program mal taký vynikajúci ohlas, že sme ho museli opakovať

pre obrovský záujem celej dediny trikrát. Keď sa podarí vymyslieť a /organizovať čosi podobné, ľudí to pritiahne. A my v škole na tom potom môžeme stavať a začas z takého dobrého, úspešného podujatia ťažiť zaujatie pre národnú vec. Bez srdca a osobného každodenného vkladu s potrebou uchovávať národné kultúrne hodnoty svojich slovenských predkov to však ide veľmi ťažko, ak sa to bez toho vôbec dá. Celá ťarcha i zodpovednosť leží na nás, učiteľoch. Možno sa nám to v našich žiakoch predsa len vráti aspoň sčasti."

Vlasla Kunovská
(Prevzaté z časopisu Slovensko)

Slovensko v novej Európe

Oslavy, ktoré sa konávajú v slobodnom zahraničí už 51 rokov, som nikdy nepovažoval za oslavy režimu Slovenskej republiky. Režimy sa menia, štáty zostávajú.Tieto oslavy boli a sú demonštráciou za práva slovenského národa na samostatný štát, na slobodu a dcmokraciu.Ticto oslavy sú demonštráciou vôle slobodných Slovákov a Sloveniek mať vlastnú národnú tvár pred svetom, tak ako si to Boh prial, mať vlastné národné meno, byť na mape sveta, tak ako sú iné, mnohokrát miniatúrne statiky v Európe, či Afrike.

Národ bez vlastnej vlády a vlastnej zahraničnej reprezentácie je iba halda koží otrockých. Národ bez vlastného štátu dnes nikto neberie do úvahy. Taký národ nemá vlastnú existenciu. I keby Slovenská republika (1939-45) nikdy nejestvovala, Slovákom patrí taká samostatnosť, ako ju majú iné európske národy!

Slobodní Slováci toto dobre vedia. Toto dobre vedeli aj naši predkovia, ktorí zakladali Slovenskú autonómnu republiku v roku 1938 a samostatnosť, legálne zvoleným slovenským snemom v roku 1939. Každý vie, že národ sa iba vo vlastnom štáte môže ochrániť a zveľadiť najlepšie, tak ako najlepšie ochráni svoje deti vlastná matka. Toto dobre vedeli aj naši predkovia pred tisíc štyristo rokmi, keď si založili svoj prvý slovanský štát na území dnešného Slovenska, ktorý sa zachoval v histórii pod menom ríša Samova. Čo znamená mať vlastný štát, vedeli tiež Slováci v deviatom storočí. Nitrančan knieža Pribina je považovaný za prvú slovenskú štátnickú osobnosť. Je to tiež prvý, v histórii zachovaný slovenský exulant, lebo tohto nitrianskeho Slováka vyhnal z jeho hradu Slovák moravský-Mojmír, roku 840. Pribina a jeho syn Koccľ z Blatnohradu vládli Slovenom (Slovencom) a Slovenkám, ktorí sa vyvinuli v národ, ktorý my nazývame slovinský, kým jeho príslušníci sa nazývajú Slovenci a Slovenky. Aj zástavu, aj cyrilometodejský dvojkríž majú také isté ako my Slováci a Slovenky. Maďari nás rozdvojili a postupne sa vyvinuli v separátny národ. Historicky v dunajskej kotline, slovenská štátnosť je najstaršia! Čo znamená mať vlastný štát, vedel tiež veľmi dobre náš kráľ Rastislav. Rastislav, tento/vvý *historicky známy slovenský separatista.* Chcel sa separovať štátne

i nábožensky (dnes by sa povedalo ideologicky) od nadvlády Nemcov. Tento vynikajúci politik - milovník samostatnosti a slobody - chcel byť separovaný, samostatný so svojim slovenským národom tak ako boli iné národy v Európe, a prelo vyslal svojich diplomatov k superveľmoci, do Byzancie, a žiadal cisára Michala III. aby mu poslal kresťanských učiteľov tak vzdelaných,aby vedeli učiť kresťanskej viere národ slovenský v jeho materčine, v jeho ľubozvučnej slovenčine. Nech nám tento kráľovský akt slúži ako prvý historicky doložený príklad lásky a úcty k slovenčine!!!

Svätí bratia Cyril a Metod preložili sväté písmo a zákon súdny ľuďom do slovenčiny. Najprv však Cyril vytvoril pre našu reč abecedu. *Takto, my Slováci,* stali sme sa prvým Stredo - a Východoeurópskym národom, ktorý mal zakódovanú svoju spisovnú reč už v deviatom storočí! Túto historickú pravdu si my Slováci musíme hlboko uvedomiť: Prvý kodifikátor slovenčiny nebol Bernolák, alebo Štúr, bol to svätý Cyril; iste s Ciorazdom a s jeho slovenskými študentmi. Metod riadil cirkevnú provinciu a súdy národa slovenského, ktorému na juhu vládli Pribina a Koceľ a na sever od Dunaja Rastislav a polom vládca najsilnejší - Svätopluk. Byzantský historik pomenoval Svätoplukovo kráľovstvo Veľká Morava, podľa rieky Moravy. I dnes na oboch si ranách rieky Moravy žijú Slováci, hoci moravské Slovensko je už tisíc rokov čechizované, tak ako uhorské Slovensko bolo mad'arizovanč.Tento separatista Rastislav vykonal pozvaním svätých bratov pre šírenie kresťanstva ďaleko viac ako napr. sv. Štefan. Hlásať slovo božie bolo povolené iba v troch „posvätných" rečiach: v latinčine, gréčtine a hebrejčine. Ideou hlásania evanjelia v reči ľudu Rastislav predbehol svoju dobu o lisíc rokov! Aký ohromný slovenský génius! Ak by sa kresťanstvo hlásalo v reči ľudu, kresťanstvo a vzdelanosť by sa šírili ďaleko rýchlejšie. Rastislav vedel čo znamená samostatnosť! Aj mocný Svätopluk to dobre vedel.

Maďari koncom desiateho sloročia už vrazili trvalý klin do tela národa slovenského, rozťali ho a oddelili natrvalo. Zostali iba mená oblastí. Najvýchodnejšia oblasť Slovinska sa ešte i dnes nazýva „Slovenská krajina" a nárečie moravských Slovákov je slovenské dodnes. Mimochodom v roku 1939 moravskí Slováci, na čele s Jožom Úprkom požiadali prezidenta Slovenskej republiky dr. Jozefa Tisu, aby moravské Slovácko bolo pripojené k materskému národu slovenskému. Vieme, že to Nemci, ktorí boli vtedy pánmi Európy, nepovolili. Po vojne Česi ťažko trestali moravských Slovákov.

Keď sa európske národy preberali z ťažkého sna feudalizmu, inšpiro-

vane ideami americkej, ale najmä francúzskej revolúcie, k životu sa bral aj náš slovenský národ. Koncom osemnásteho storočia uhorská vláda povešala t/v. jakobínov, prevažne Slovákov, ktorí tajne pracovali proti vtedajšiemu režimu a chceli premeniť Uhorsko na federáciu národných štátov, chceli sa separovať od zla.

Náš veľký národný génius Ľudovít Štúr a jeho najbližší spolupracovníci **Hurban** a Hod/a pred slávnostne nastúpenými slovenskými povstalcami 19. septembra 1848 na Myjave vyhlásili „neodvislosť" Slovenska od Uhorska. To znamenná, že vyhlásili Slovenský štát. Chceli sa separovať od zla. Naši veľkí štúrovci vedeli čo znamená mať vlastný štát. Tu je treba poznamenať, že Karol Marx a Česi, napríklad Palacký, boli proti snahám Slovákov mať vlastný štát, čo i len federatívny! Američania sa separovali od anglickej nadvlády, I **r i** sa separovali od anglickej nadvlády, Slováci sa chcú separovať od českej nadvlády. Je to prirodzený historický vývoj. My, Slováci sme nútení bojovať proti viacerým nepriateľom. Nepriateľské národy vedú vojny rôznymi zbraňami: môžu to byť bajonety, mínomety, alebo rakety, teda horúca vojna. Alebo to môže byť vojna studená, psychologická a ekonomická. Takúto vojnu viedli proti nám Maďari. Viedli ju primitívnym, ale dlhú dobu veľmi účinným spôsobom. Stačilo im často zdôrazňovať „szlovák nem **ember"** (Slovák nieje človek), alebo „slovenský národ nejestvuje" alebo „buta tól" (sprostý Slovák). K tomu pripojili lož, že slovenčina nie je reč, že je to iba dialekt sedliakov - nízkej triedy ľudí. A **pripojili** k tomu účinnú, štátom riadenú diskrimináciu proti všetkému, čo zaváňalo slovenskosťou. A tlačili maďarčinu do hrdla slovenským deťom. Výsledok bol taký, že slovenské deti a študenti sa začali hanbiť za svojich rodičov a veľká časť národa sa hanbila za to, že ich všemohúci **a** láskavý Boh tohto nekonečného vesmíru stvoril ako Slovákov.

Česi vedú od roku 1918 veľmi podobnú psychologickú vojnu proti Slovákom. Dovoľte aby som sa opravil: nemal by som generalizovať. Mal by som povedať iba: českí šovinisti, alebo českí miniimperialisti. Lebo sú aj čestní, slobodní a do tohto moderného času patriaci Česi, ktorí nie sú proti Slovákom. Lenže títo moc v rukách nemajú. Českí šovinisti a ich agenti na Slovensku dnes už menej používajú tú otvorenú, primitívnu psychologickú vojnu na potlačenie slovenského národného vedomia a vyvolania komplexu menejcennosti u slovenského národa. Napríklad vtĺkanie komunistickej a českej histórie do myslí Slovákov s čím sa žiadny Slovák nemohol identifikovať a tak mladí Slováci prinajlepšom zostali iba popletení psychologicky, duchovne a intelektuálne stratení, s výsledným

komplexom menejcennosti národnej a intelektuálnej. „Československá" armáda je ďalšia čechizačná mašinéria pre slovenských mládencov.

Ideológia čechoslovakizmu, ktorá má za cieľ zničenie slovenského národa veľmi šikovne využila aj komunizmus na potlačenie osobnosti Slovákov. Všetko čo bolo slovenské bolo zlé, všetko, čo bolo české a sovietske bolo dobré. Slovákom ešte i dnes miliónkrát zdôrazňujú, že sú nevyspeli, priemyselne zaostalí, neschopní si zarobiť na vlastný chlieb a preto im „česká robotnícka trieda musí pomáhať".

Socialistickí čechoslovakisti vedeli veľmi dobre, prečo zakázali dovoz slobodnej slovenskej tlače a literattúry. Zahraniční, slobodní Slováci, ktorí žijú mimo sústavnej paľby čechoslováckej propagandy sú dnes a boli i v minulosti najuvedomelejšími členmi slovenského národa. Preto my, slobodní Slováci musíme vždy zostať strážcami slovenskej slobody a národných práv, nech je režim na Slovensku akýkoľvek. Americká deklarácia nezávislosti a americká ústava nás k tomu inšpiruje od sklonku minulého storočia. Iste inšpirovala Clevelandskú a Pittsburgskú dohodu, ktoré mali viesť k oslobodeniu Slovenska a zrovnoprávniť ho s ostatnými národmi Európy.

Výsledok čechoslovakistickcj politiky je dnes odnárodňovanie takmer pol milióna Slovákov a Sloveniek v českých baniach, hutách, v priemysle a poľnohospodárstve v Sudetách, odkiaľ Česi vyhnali 3,5 milióna Nemcov. Hrubá diskriminácia, akú Slováci v Česku prežívajú, rozbité rodiny, demoralizácia a národná degenerácia je strašnou obžalobou českých šovinistov. Koľko škôl majú Slováci v Česku a na Morave? Koľko slovenských organizácií založili? Koľko Rovniakov, Furdckov, Jankolov, Štefánikov, Murgašov, Bosákov, Romanov a Novákov Slováci v Čcsku vyprodukovali? Koľko kostolov postavili? Všetko nasvedčuje tomu, že títo Slováci sú pre národ stratení.

Ak by Slovensko bolo samostatné, onoho pol milióna Slovákov by už dávno bolo poslovenčilo takmer zmaďarizovaný slovenský juh. Ak by toto množstvo Slovákov a Sloveniek emigrovalo do USA, Kanady a inde do slobodného sveta, vieme si predstaviť posilnenie a zintenzívnenie národnej práce v týchto krajinách! V Amerike Slováci bohatli duchovne, finančne, uvedomovali sa národne. V Česku sa odnárodňujú a keď sa vrátia na Slovensko, mnohí z nich odmietajú hovoriť po slovensky. A teraz, po novembrovej revolúcii, keď sa Slováci znova aspoň čiastočne prebúdzajú, na koho sa obracajú o pomoc? Na Slovákov v Amerike, Kanade, Nemecku, Rakúsku a inde v slobodnom svete.

Dnes už nielen Slováci v slobodnom svete vidia odnárodňovaciu politiku českých šovinistov a ich slovenských lokajov, ale vidia to i Slováci v Maďarsku a iných krajinách, predtým zotročených. Každý z nás sleduje vývoj na Slovensku, v Česku, na Morave a v celej Európe. Nový prezident „Československej socialistickej republiky", veľmi populárny a svetoznámy dramatik Václav Havel sľubuje Slovákom konečne rovnoprávne postavenie s Čechmi. Je dôležité, že Havel vždy používa výraz „národ český a slovenský". Nepoužíva ten nezmyselný pojem „Čechoslováci". Nemáme žiadny dôvod Havlovi osobne, neveriť. Lenže Havel, aj keď je prezident, nie je celá vláda, nie je celé Česko. Ak berieme do úvahy historické skúsenosti, Slováci majú najmenej desať dôvodov neveriť českým sľubom:

Dôvod prvý. Rok 1918.

Pittsburgská Dohoda medzi americkými Slovákmi a americkými Čechmi, podpísaná prezidentom T.G. Masarykom, podľa ktorej Slovenský štát a Český štát sa mali vzdať časti svojej suverenity v prospech spoločného Federálneho (umelého) štátu, sa nedodržala. Masaryk údajne vyhlásil Pittsburgskú Dohodu za zdrap papiera. Aj v Clevelandskej aj v Pittsburgskcj Dohode, ale aj na Mierovej konferencii v Paríži v roku 1919 meno Česko-Slovensko sa písalo vždy so spojovníkom. Anglický správny názov je Czechia - Slovakia. Česi svojvoľne zmenili názov štátu a odvtedy je v cudzine zavádzané, ako keby Česko - Slovensko bolo jeden národ.

Dôvod dnihý. Rok 1928.

Vraj za desať rokov „keď sa Slováci vzdelajú", uskutoční sa federácia. Slováci, ktorí bojovali za uskutočnenie Pittsburgskej dohody, tzv. autonomisti, boli prenasledovaní a žalárovaní.

Dôvod tretí. Rok 1935.

Beneš, kandidát na prezidenta, sľúbil znova Slovákom autonómiu, ak ho budú voliť. Po zvolení za prezidenta na sľub zabudol.

Dôvod štvrtý. Rok 1938.

6. októbra v Žiline všetky slovenské politické strany (okrem komunistickej, ktorú na schôdzu nepripustili), vyhlásili Slovenskú autonómnu republiku. Až v novembri pražské „Národné zhromaždenie" SAR potvrdilo a zlegalizovalo.

Dôvod piaty. Rok 1939.

V noci z 9. na 10. marca českí generáli, namiesto aby namierili zbrane proti hitlerovcom, zbabelo previedli inváziu na Slovensko už okyptené o južné kraje, ktoré pod tlakom veľmocí museli byť odstúpené Maďarsku, zajali veľké množstvo slovenských autonomistov a odvliekli do českých

väzníc. 10 marca pražská vláda jednostranne zbavila dr. J. Tisu premiérstva a jeho vládu rozpustila, kompletne ignorujúc vôľu slovenského národa! Berúc do úvahy politickú situáciu v strednej Európe a obsadenie Sudet Hitlerom, česká vláda a generalita týmto činom prestrela Hirlerovi červený koberec od Berlína až do Prahy. Bolo to pozvanie pre Hitlera. Ba čo viac, česká „bratská" invázia zradikalizovala slovenskú politickú atmosféru. Čechom ich inváziu schválil Hitler sám. Česi takto sami rozbili svoju republiku!

Dôvod šiesty. Rok 1943.

Beneš napriek rade vlády Veľkej Británie, v decembri 1943 uzavrel s masovým vrahom Stalinom „Dohodu o priateľstve a pomoci". Beneš na to nemal od slovenského národa žiadny mandát.

Dôvod siedmy. Rok 1945.

Tzv. Košický vládny program, ktorý zaručoval federálne postavenie Slovenska, bol postupne ignorovaný „demokratickou", aj komunistickou pražskou vládou.

Dôvod ôsmy. Rok 1946.

Slovensko a Morava volili protikomunistický, Česko volilo marxistov. Komunizmus bol na Slovensku a Morave násilne zavedený. Nikdy v dejinách Slovenska nebolo toľko ľudí uväznených ako pod českým komunizmom!

Dôvod deviaty. Rok 1960.

Podľa Ústavy ČSSR slovenské národné orgány boli zredukované na úroveň českého okresu. Ani africké kolónie neboli tak ponížené! Naopak, Afrika sa práve oslobodzovala!

Dôvod desiaty. Rok 1968.

Demokratizácia života v ČSSR začatá Slovákmi priniesla konečne federalizáciu ČSSR, bola utvorená Slovenská socialistická republika, postavenie Slovenska malo byť rovnoprávne. Ústava z roku 1971 zredukovala sľubované rovnoprávne postavenie slovenského národa. Fakt je, že Slováci nevlastnia Slovensko a medzinárodne nejestvujú. Je to výsmech Deklarácie ľudských práv OSN. To Francúzi a Angličania boli ďaleko „nežnejší" kolonialisti!

Budúcnosť Slovenska je v integrovanej Európe. Minulosť k nám Slovákom nebola žičlivá. Budúcnosť pre slovenský národ vyzerá ďaleko sľubnejšie. Svet si uvedomuje ďaleko viac ako kedykoľvek predtým, že s právom byť slobodný sa každý človek rodí. Je to prirodzené, Bohom dané právo. Nikto nám nemôže vziať toto právo, ak sa ho len sami nevzdáme. My, Slováci sme sa tohoto práva, tejto podstaty na dôstojný ľudský a národný život nikdy nevzdali! Nech nás nezvádzajú niektorí naši bratia a sestry, ktorí prostituujú s nepriateľmi slovenskej slobody! Prežili sme Avarov, Tatárov, Turkov; prežili sme pomaďarčovanie a prežijeme aj počešťovanie a sovietskych okupantov.

Komunizmus sa už rozpadol. My,Slováci však musíme zničiť feudálnu, protidemokratickú a protieurópsku ideológiu čechoslovakizmu! Axióma Štúra: „Za osud národa je zodpovedný národ sám"! platí dnes viac ako kedykoľvek predtým. Vstúpiť do Spojenej Európy ako „Československo" znamená zánik slovenského národa! Je smutnou skutočnosťou, že národné uvedomenie Slovákov na Slovensku je na najnižšej úrovni zo všetkých európskych národov. Ale je tiež pravdou, že dnešné Slovensko má vzdelancov európskeho a svetového kalibru. Myslím si, že dnešnému vzdelanému slovenskému národu bude stačiť niekoľko rokov, aby žiadal vlastnú zahraničnú reprezentáciu.Vlastné národné znaky už žiada. Stačilo pár mesiacov relatívnej slobody a národ sa vracia k pravému historickému poslaniu - na samostatné miesto v rodine európskych národov.

Slováci sú starý európsky národ, ktorý sa v rôznych štátnych zväzkoch zúčastňoval obrany a budovania Európskeho domu už od šiesteho storočia. Kresťanstvo je spoločnou základňou všetkých európskych národov. Európa sa spája, integruje. O spoločnom Európskom dome národov hovorí pápež, prezident ZSSR, a prakticky celá Európa. Slovenské vedúce organizácie v exile a doma musia svoju činnosť prispôsobiť duchu nového moderného vývoja Európy a v duchu slobodnej demokratizácie celého sveta. Slovenský národ musí preorientovať svoje myslenie z úzkeho primitívneho, feudálneho čechoslovakizmu na moderné, vyspelé a demokratické európanstvo. Slovenský národ je dospelý a musí sa pripraviť na samostatnú demokratickú cestu do spoločenstva európskych národov. Je nedôstojné päťmiliónového národa schovávať sa naďalej za českú sukňu. Jednou z podmienok vstupu do spoločnej Európy je demokratické zriadenie štátu. Ak si slovenský národ osvojí vstup do európskeho spoločenstva ako svoj cieľ, ten ho udrží na demokratickej ceste a tak sa vylúčia z národa extrémy lavičiarske i pravičiarske. Takýto cieľ zaručí na

Slovensku demokratický vývoj. Takáto „integrovaná" nezávislosť národa, člena európskeho spoločenstva slobodných národov nájde širokú podporu u slovenskej mládeže, u každého moderného a vyspelého Slováka. Pre tento cieľ Slováci nájdu v Európe veľmi silných spojencov.

Slováci sa chcú integrovať do Európy. Nechcú sa separovať v iných, už prežitých „federáciách" ako je napríklad „federácia Československa". Európa nepotrebuje federáciu vo federácii. Preto, z hľadiska moderného európskeho vývoja „Československo" je prežitok, čechoslovakizmus zahníva, patrí na smetisko dejín, tam kde skončil importovaný komunizmus. Obe ideológie sú proti životným záujmom slovenského národa. Obe ideológie sú namierené proti európskej civilizácii. Ak by sa český predstavitelia zbavili komplexu megalománie, urobili by sebe aj celej Európe veľkú službu!

Šťastná budúcnosť Slovenska je v Európe. Európa je náš národný cieľ. Európa je náš osud. Spojená Európa je záchrana slovenského národa!

Nech Boh ochraňuje slovenský národ!

Jeny Jaroslav Krúpa

(Z prejavu na oslave Slovenskej štátnosti 10. 3.1990. v New Yorku.)

Vyhlásenie SMS a ZSSM

Predstavitelia slovenských spisovateľov žijúcich v Maďarsku a maďarských spisovateľov žijúcich na Slovensku sa prvýkrát stretli v októbri 1989 v Bratislave, kedy sa dohodli o. i. o tom, že v dialógu budú pokračovať. V marci 1990 sa stretli v Československom kultúrnom a informačnom stredisku v Budapešti, kde boli prítomní aj predstavitelia Zväzu maďarských spisovateľov, Verejnosti proti násiliu, Spolku slovenských spisovateľov, Slobodnej organizácie Slovákov, Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku, Kruhu priaznivcov slovenskej a českej kultúry, Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku a Zväz maďarských pracujúcich na Slovensku, ktorí podpísali každý za svoju organizáciu spoločné vyhlásenie Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku (ZSSM) a Spolku maďarských spisovateľov (SMS) na Slovensku:

Prvýkrát v našej histórii, pokiaľ ide o bytie, situáciu a poňatie slovenskej národnej menšiny v Maďarsku a maďarskej národnej menšiny v Československu sa podarilo nájsť styčné body, ktoré môžu slúžiť ako východisko k dialógu predstaviteľov duchovného života oboch menšín, spoločnému postupu a formulovaniu princípov ich bytia.

Skutočnosť, že v obidvoch štátoch nastali radikálne zmeny, iba zvyšuje dôležitosť tohoto bezprikladného okamihu. Niekoľko desaťročí potlačované emócie a obavy národov sa opäť stávajú hrozbou a v tejto situácii národné menšiny opäť môžu byť nástrojom i obeťou veľkej politiky a medzištátnych stykov. Neželali by sme si tento, v minulosti tak častý osud.

Existencia menšiny nám ukladá spoločný osud a spoločné ciele. Nie sme protivníci, ale spojenci. Musíme si a aj dokážeme navzájom si pomáhať. Naše podstatné záujmy sú totožné. S prozumením, toleranciou a účinnou pomocou väčšinových národov by sme sa mohli stať významným

ohnivkom vzťahov maďarského a slovenského národa.

Považujeme za prirodzené právo na národnú sebarealizáciu a príslušnosť k národu a poprenie tohoto práve za zločin proti národom.

Ako na to poukazuje aj situácia Slovákov v Maďarsku, sme v *hodine dvanástej. Nie je však ešte neskoro. Najdôležitejším poučením nášho dnešného stretnutia v Budapešti je to, že spoločne a v znamení vzájomnej úcty a porozumenia je možno objasniť a riešiť naše pálčivé problémy. Naše položenie si vyžaduje účinné a neodkladné kroky k tomu, aby národné menšiny strednej Európy sa opäť \ydali na cestu prirodzeného a zákonného rozvoja bez obáv. Zo strany vlád je ptrebná pozitívna diskriminácia, tj. uskutočnenie politických, ekonomických, sociálnych a legislatívnych záruk, ktoré by vytvárali podmienky na rovnocenné občianske uplatnenie príslušníkov národných menšín. Je potrebné zabezpečiť kolektívne práva národných menšín tak, aby v rozhodujúcich otázkach svojho bytia (ako je napr. kultúra a školstvo) rozhodovali samy a podobne aby zasahovali do záležitostí ovplyvňujúcich ich jestvovenie. Väčšinový národ nemá morálne právo požadovať práva pre iných, ak nezabezpečil požiadavky a práva národných menšín na svojom území. Takéto počínanie postráda politickú poctivosť. Je ptrebné vybudovať rozsiahly systém kontaktov tak medzi menšinami ako aj medzi väčšinami, ktorý' by rozptýlil tradičné, a v mnohých prípadoch na falošných predpokladoch spočívajúce obavy a ktorý by slúžil ako základ spolupráce a plnil by stálu kontrolnú funkciu.*

Historické skúsenosti ukazujú, že ak sa národné cítenie nestane nástrojom politických či iných cieľov, ak sa nezakladá na obraze nepriateľa, ale na skutočných hodnotách, potom nevedie k nepriateľstvu. Naši predkovia po stáročia žili v porozumení a zhode neveríme preto, že by sme to nedokázali aj my, uvedomujúc si súčasnú situáciu a našu dejinnú úlohu.

Účastníci stretnutia v dohľadnej dobe hodlajú predložiť príslušným vládam, politickým stranám a hnutiam odporúčania, pokiaľ ide o vytvorenie systému kontaktov. Tento dokument, ktorý pripraví komisia vytvorená k tomuto účelu, bude uverejnený v tlači obidvoch krajín.

Budapešť 23. marca 1990

*

Príspevok k spoločnému vyhláseniu
slovenských spisovateľov v Maďarsku a maďarských spisovateľov na Slovensku

Vyzývame vlády Maďarska a Československa a ich spravodajské orgány, aby informovali verejnosť našich krajín o súčasných spoločenských a politických zmenách prebiehajúcich vo východo-strednej Európe s vedomím historickej zodpovednosti.

Protestujeme proti úmyselnému dezinformovaniu verejnej mienky a proti každej forme vedomej manipulácie, konanej v záujme niektorých mocenských kruhov. Protestujeme proti šíreniu poloprávd a proti zamlčovaniu právd. Protestujeme proti akejkoľvek forme prekrucovania zmyslu historických, politických a spoločenských udalostí, pretože to slúži iba podnecovaniu vedomých či podvedomých nacionalistických a revizionistických vášní a to v historickej chvíli, keď maďarský, slovenský a český národ ako aj ďalšie národy tohto regiónu za cenu obrovských obetí sa podujali k vytvoreniu demokratických právnych šatov. V súčasných dynamicky prebiehajúcich spoločenských a politických procesoch nacionalizmus môže slúžiť iba záujmom bývalej moci a jej prisluhovačom, ktorí sa obávajú straty svojich pozícií, zodpovednosti za politické a iné zločiny ako aj zúčtovania pokiaľ ide o nezákonne nahromadený majetok.

Protestujeme tiež proti vytrhávaniu jednotlivých dejinných udalostí z historického kontextu a proti ich interpretovaniu nezávisle na celkových historických príčinných-dôvodových súvislostiach, pretože aj takéto javy patria k najobávanejším prejavom nehistorického nazerania, demagógie a vedomej manipulácie.

Vyzývame maďarskú vládu, aby si neprisvojovala právo na zasahovanie do národnostnej politiky susedných štátov, dokiaľ nezabezpečí praktické uskutočňovanie základných ľudských, občianskych a národnostných práv menšín žijúcich v Maďarsku, dokiaľ nezruší ustanovizne a prostriedky slúžiace násilnej maďarizácii, a predovšetkým, aby vlastnú asimilačnú politiku nevyhlasovala za príkladnú, *keďže aj týmto môže vyvolať závažné konflikty medzi národmi a národnými menšinami.*

Budapešť 23. marca 1990

Alexander Kormoš
predseda SOS

"Osobitne stanovisko SOS

Co je za proklamáciami

Na okraj stretnutia slovenských a maďarských národnostných spisovateľov v Budapešti

Sám nerád používam prívlastok „národnostný" najmä pokiaľ ide o spisovateľov, keďže súhlasím so stanoviskom Árpáda Tózséra predneseným na stretnutí, podľa ktorého jestvuje iba slovenská alebo maďarská literatúra, resp. slovenskí alebo maďarskí spisovatelia bez prívlastku „národnostná/í". Ale jestvujú kontexty, v ktorých sa nemožno vyhýbať tomuto prívlastku, napr. keď hovoríme o literatúre, alebo spisovateľovi tej-ktorej národnosti. Konieckoncov, Maďari vymazali zo svojho slovníka aj slovo národnosť, a používajú iba výrazy národ, resp. národná menšina. Táto otázka by si zaslúžila osobitnú štúdiu, lebo doposiaľ ešte nikto nepoužíval jednoznačne, dôsledne a s vyhraneným významom pojmy enkláva, diaspóra, etnická skupina či menšina, národnostná skupina či menšina a národná menšina oproti pojmu národ. Ba aj sám pojem národ má mnohoraké definície. Nejednotné a nedôsledné používanie týchto pojmov býva občas príčinou fatálnych nedorozumení, ba aj konfliktov.

Avšak v tomto príspevku sa hodlám zaoberať iba niektorými okolnosťami vzniku spoločného stanoviska spisovateľov slovenskej a maďarskej menšiny a osobitného stanoviska Slobodnej organizácie Slovákov.

Posledný spomínaný dokument sa pripravoval ako príspevok k spoločnému stanovisku, ale keďže zmiešaná štvorčlenná komisia, v ktorej našu stranu zastupoval len Michal Hrivnák, ho odmietla použiť, bol som nútený predniesť ho na pléne stretnutia ústne ako doplnkové, osobitné stanovisko Slobodnej organizácie Slovákov. Bez tohto aktu by som totiž nebol mohol podpísať v mene SOS „spoločné" stanovisko už aj preto, lebo pri jeho vyhotovení sa zúčastnila z našej strany (zo strany slovenských spisovateľov v Maďarsku) iba jedna osoba. Možno aj preto v ňom figurovali v prevažnej väčšine názory našich maďarských partnerov zo Slovenska. Napr. namiesto toho, aby sa bola v ňom formulovala žiadosť

Slovákov na zrušenie faktorov násilnej maďarizácie, čiže negatívnej diskriminácie (absencia slovenských škôl, národnostného zákona, demokratického zastupiteľstva v parlamente ap.), svojrázna formulácia „spoločného" stanoviska žiadala napr. uplatnenie *pozitívnej diskriminácie.* Keď som navrhol vypustiť z textu tento pojem a nahradiť ho jeho výkladom, narazil som na všeobecné nepochopenie. Maďarskí kolegovia mi začali s kolektívnym naliehaním vysvetľovať, čo je to pozitívna diskriminácia, ako by som nevedel, o čo ide. Nikto nepochopil, že u nás sa v praxi ešte nikdy nijaké závažnejšie národnostne práva neuplatňovali, namiesto toho sa tým hlasnejšie deklarovali, aby si verejnosť uvedomila, aká je u nás „príkladná" národnostná politika a ako „dobre" sa majú u nás národné menšiny. Toto veľké pokrytectvo sa nám naskrze spriečilo. Nechceme, aby sa popri nikdy neuplatnených národnostných právach nahlas deklarovala aj - inak oprávnená a pre národnosti naozaj potrebná - zásada pozitívnej diskriminácie, a to zase iba na papieri a v rečníckych prejavoch, aby sa potom v skutočnosti prípadne neuplatnila. Preto pre našu menšinu by bolo prijateľné tak z logického ako i z etického okľadu toto poradie: najsamprv zrušiť faktory a dôsledky násilnej maďarizácie a potom postupne zaviesť všetky inštitúcie, ktoré sú potrebné k vytvoreniu, resp. zachovaniu národnostnej identity a pri tomto postupe náležité uplatniť aj zásadu pozitívnej diskriminácie. Nie však naopak!

Diskusia okolo tohto pojmu sa natoľko rozkošatila, že zaoberať sa ďalšími diskutabilnými detailmi „spoločného" stanoviska už nebolo únosné časové. Napr.: „Ako na to poukazuje aj situácia Slovákov v Maďarsku, sme v hodine dvanástej." Táto skutočnosť sa nevzťahuje na maďarskú menšinu na Slovensku, preto takáto formulácia v „spoločnom" stanovisku je nemiestna. Nasledujúca formulácia je zase nepresná: „Väčšinový národ nemá morálne právo požadovať práva pre iných (pre koho?!), ak nezabezpečil požiadavky a práva národných menšín na svojom území". Čo je to „morálne právo,,? - Nezmysel. Tieto a ďalšie podobné nepresnosti vo formulácii textu „spoločného" stanoviska sa pre nedostatok času nemohli stať predmetom diskusie.

Nakoniec som predsa len dosiahol aspoň to, že v záujme informovania širokej verejnosti (maďarských a slovenských čitateľov) sa potrebný výklad pojmu pozitívnej diskriminácie dostal do textu stanoviska. To je podľa mňa dôležité aj preto, že prevažná väčšina pospolitého ľudu, ktorá nepozná presne obsah tohto pojmu, môže si ho vyložiť akokoľvek. Niektorí politici v svojich ústnych alebo písomných prejavoch už i v minulom

režime demagogicky vyhlasovali, že „národným menšinám treba zabezpečiť ešte viac práv, než by im prináležalo. Takáto demagógia dvojnásobne škodí v prvom rade národným menšinám, ktoré v skutočnosti nikdy nemali zabezpečené praktické uplatnenie závažnejších práv, pričom väčšinové obyvateľstvo im mohlo dokonca závidieť ich tzv. menšinové privilégiá.

Ako reagovali niektorí z prítomných na moje výhrady?

Novinár V. Ágoston (v článku Míiszavak és vezényszavak, Magyar Naplo, 28. 6. 1990) písal o otázke pozitívnej diskriminácie takto: „A. Kormoš, predseda Slobodnej organizácie Slovákov povedal: *Uskutočnime ju v praxi, ale nedajme ju do stanoviska.* Mal som dojem - píše Ágoston - že Kormoš myslí naraz podľa dvoch protikladných meradiel: ako príslušníkovi menšiny by mu boli užitočné privilégiá, ale keď berie do úvahy, že aj slovenská väčšina za hranicami by ich mala zabezpečiť tamojším Maďarom, potom sa radšej aj on sám zrieka práv navyše." Ágoston si vysníval o mne „skvelú" myšlienku, aká by mňa nikdy nenapadla ani vo sne! Ale najmä nie na tom stretnutí!

A. Divičanová, členka predsedníctva Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku ma vyzvala, aby som vysvetlil, čo rozumiem pod násilnou maďarizáciou. Uviedol som jediný z mnohých faktorov násilnej maďarizácie: existenciu typu škôl s vyučovacím jazykom maďarským, v ktorých sa povinne učí asi 95 % slovenských žiakov. Je to typ školy, v ktorej sa vyučuje aj slovenský jazyk - nanajvýš v rámci jediného predmetu fakultatívne ako cudzí jazyk. Pritom rodičia žiakov nemajú inú možnosť, lebo v ich osade iná základná škola neexistuje.

Nehovorím o tom, nakoľko boli ohúrení všetci prítomní, najmä Maďari, keďže o násilnej maďarizácii sa v Maďarsku zatiaľ nehovorilo, ani nepísalo a aj dnes to patrí medzi tabuizované témy. Tento pojem dokonca neexistuje ani v slovníku Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku, inak by jeho vedúci museli uznať, že za rôzne výhody aj oni sami asistovali pri násilnej asimilácii. A že asistovali naozaj dobre, o tom svedčí aj tá skutočnosť, že hoci po výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946-48) tu ostalo najmenej 400.000 Slovákov, podľa „oficiálneho" odhadu DZSM tu od tej doby žije len 110.000 Slovákov a tento „odhad" sa za 40 rokov nezmenil, kdežto pri každom sčítaní ľudu sa hlásilo k slovenskej národnosti stále menej obyvateľov, a v r. 1980 už len 9101 občanov.

Spisovateľka A. *Jókaiovú* (dnes predsedníčka Zväzu maďarských spisovateľov) po tomto mojom výstupe vyhlásila, že som „nacionalista zo

sebaobrany", na čo som vôbec nereagoval, a dodnes neviem, čo tým chcela povedať.

Á. Gôncz, vtedajší predseda Zväzu maďarských spisovateľov, dnes prezident Maďarskej republiky hovoril o tom, čo všetko by potrebovala slovenská menšina v Maďarsku k zachovaniu svojej identity, o.i. aj uplatnenie zásady pozitívnej diskriminácie. Teda samé prevdy, ktoré sú evidentné aj pre nás, ale najsympatickejšie je jeho vyhlásenie, podľa ktorého *Slováci sú osudom Maďarov.* Z maďarskej strany to bola prvá odozva na dávnejší výrok slovenského spisovateľa, bývalého predsedu Matice slovenskej Vladimíra Mináča: *„Maďari sú osudom Slovákov".*

A naozaj, obe strany musia súhlasiť, že toto je tá najväčšia pravda, ktorá korení vo vyše tisícročnom spolužití Slovákov a Maďarov. Pritom Slováci chápu otázku tejto spolupatričnosti tak, že mali spoločné dejiny a územie, ktoré však nemá právo prisvojiť si výlučne pre seba ani jeden z národov bývalého Uhorska, teda ani Maďari, i keď oni tu boli „jediným" štátotvorným národom. Tie dejiny a to územie patrí každému z nich. Slováci sa uspokoja s územím siahajúcim od Tatier k Dunaju a od Moravy po Uh, kde žili ich predkovia vyše tisíc rokov. Nemajú nijaké nároky na zmenu dnešných hraníc a ani ich nedovolia zmeniť nikomu. Im patrí aj historický erb: trojvŕšie s dvojitým krížom na gotickom štíte, ktorý cez dlhé stáročia označoval ich dedičné územie, na ktorom žijú dodnes. V budúcnosti sa môžu spojiť do štátneho zväzku s hociktorým susedným štátom, ale jedine na základe dobrovoľnosti ako rovnocenní partneri.

Za týchto okolností vzniklo teda osobitné stanovisko SOS, ktoré ešte v ten istý deň (23. marca) odvysielal Maďarský rozhlas v relácii Poludňajšia kronika. Za veľmi potrebné pokladám upozorniť všetkých čitateľov tohto príspevku na veľmi dôležitý moment. Toto stanovisko som predniesol dva dni pred prvými slobodnými voľbami, ktoré sa v Maďarsku uskutočnili 25. marca 1990. To znamená, že každé slovo textu tohto stanoviska sa vzťahovalo na národnostnú politiku bývalého totalitného komunistického režimu a na jeho vládu. Preto pokladám za krajnú bezočivosť a neslýchaný priestupok voči novinárskej etike nehorázny čin redaktora časopisu Reform, ktorý na 7. strane tohto tlačového výplodu (13. apríla 1990) uverejnil citát zo stanoviska SOS (časť textu vysádzanú kurzívou) bez toho, žeby bol označil, kedy a kde, pri akej príležitosti odznelo stanovisko, z ktorého citoval túto pasáž. Ja som sa o jeho „novinárskej bravúre" dozvedel iba vtedy, keď ma kolegovia upozornili, ako reagovala na tento citát (Kisebbség, Reľorm, 22. 6.1990) Gizela Molnárová-Fuhlová, učiteľka

slovenčiny v Mlynkoch, ktorú nie náhodou tiež pomýlil takýto spôsob spravodajstva. Pani Molnárováje zrejme aj viacnásobne pomýlená, keď sa s nemalou hrdosťou odvoláva na to, že 38 rokov vyučovala slovenčinu v základnej škole svojej rodnej obce. Dodajme k tomu, že v škole s vyučovacím jazykom maďarským, kde sa slovenčina vyučuje fakultatívne v rámci jediného predmetu, a o ktorej sme už vyššie dokázali, že tento typ školy je jedným z faktorov násilnej maďarizácie. Pani Molnárová nie je jediná učiteľka, ktorá si tento fakt nikdy v živote neuvedomila, ale ani to, že k perfektnému osvojeniu spisovnej slovenčiny a zachovaniu slovenskej národnej identity sú potrebné okrem iného školy a školy s vyučovacím jazykom slovenským. A zrejme si neuvedomila ani to, že spod jej rúk vychádzali zo školy žiaci prevažne s maďarským národným povedomím. Ani to si neuvedomila, že aj ona sama má vážne poruchy národnej identity a nikdy neprekonané ťažkosti so spisovnou slovenčinou, čo je tiež dôsledkom toho, že nikdy nemala možnosť učiť sa v škôlke a škole s vyučovacím jazykom slovenským. Pani Molnárová si asi nikdy neuvedomila, že maďarská tzv. národnostná politika bola iba výkladnou politikou, a že aj Mlynky boli jednou z výkladných obcí. Výkladná politika podporovala najmä folklór, pestovanie ktorého má síce tiež veľký význam, ale z hľadiska zachovania národnostného bytia je nevyhnutné predovšetkým pestovanie spisovného jazyka a slovenského národného povedomia, prostriedkami čoho sú školy s vyučovacím jazykom slovenským, divadlo, literatúra, knižnica, atď.

Mlynky boli výkladnou obcou aj z viacerých príčin: a/ obec patrila do rekreačnej oblasti v ohybe Dunaja, preto dostávala dotácie z mimoriadneho rozvojového rámca: b/ k tamojšej obecnej rade patrilo (a dodnes patrí) aj rekreačné stredisko Dobogókó, kde sa zotavovali vysokí funkcionári režimu a kde sa často objavovali aj ich zahraniční hostia: c/ v Mlynkoch sa nachádza aj doškolovací ústav Ministerstva spravodlivosti, kde sa tiež často vyskytovali vysokopostavené osobnosti z hlavného mesta a zo zahraničia.

Ak teda Mlynky dostali všelijaké podpory, potom nie v prvom rade preto, že ich obyvatelia sú slovenskej národnosti, ale z celkom iných dôvodov. Keby tu vôbec bývali chceli pomôcť rýchle sa asimilujúcej národnosti, tak by tu boli zaviedli už v r. 1948/49 materskú a základnú školu s vyučovacím jazykom slovenským. Pani Molnárová tvrdí, že mnohostrannú podporu dostávali nielen od štátu, ale aj od Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku. Áno, verím tomu, lebo aj DZSM

podporoval v prvom rade výkladnú politiku štátu, teda pridal zo svojho ročného rozpočtu tam, kde už beztak dačo bolo. Ale keby DZSM bol chcel naozaj pomôcť Slovákom v Mlynkoch, pred štyrmi rokmi by tu nebol propagoval zavedenie dvojjazyčnej školy, ktorá je podľa mňa ďalším faktorom násilnej maďarizácie, a v ktorej sa podľa pani Molnárovej „medzi prvými školami v krajine zaviedlo dvojjazyčné vyučovanie slovenčiny". Veľmi by som bol zvedavý, ako sa dá dvojjazyčne vyučovať slovenský jazyk. To je iste špeciálny vynález pani učiteľky Molnárovej, ktorá vo svojom príspevku v časopise Reform v súvislosti s náhodne uverejneným citátom sa ma veľmi vyčítavo pýta, koľko slovenských dedín som navštívil bez honoráru. Za tento jej „uvedomelý" výstup v tlači dostala aj odmenu: zvolili ju do Celokrajinského výboru tzv. „obnoveného" Zväzu Slovákov v Maďarsku.

Každý, kto ma pozná, dobre vie, že sa nemám za čo osprevedlňovať ani pani Molnárovej, ani nikomu inému, tobôž nie onej vysokopostavenej osobnosti, ktorá jej vnukla tento svetospasiteľský nápad. Lebo ako vieme, pani Molnárová sa doteraz nie práve často angažovala v maďarskej tlači ako obranca národnostných práv Slovákov v Maďarsku.

Alexander Kornwš

Pokladám to za prehnané

Zopár pripomienok k článku Utajená história

Tridsať rokov som učil v slovenskej národnostnej základnej škole, takže predovšetkým situáciu Slovákov poznám dobre. Odhadnutý počet príslušníkov národností sa nekryje s realitiou, lebo vychádza z pôvodu občanov a nie zo skutočnej jazykovej situácie. A pôvod ani u nás nieje vždy totožný s národnostnou príslušnosťou či materinským jazykom. Väčšina v Maďarsku žijúcich národností - hlavne Slováci - sa buď pomaďarčili alebo sa stali dvojjazyčnými.

V súčasnej jazykovej situácii zakladanie škôl s vyučovacím jazykom národnostným nepokladám za účelné, keďže takáto výuka by bola na úkor vecného učiva. Niektorí národnostní extrémisti chcú pomocou škôl reslovakizovať, ponemčiť pomaďarčených občanov národnostného pôvodu. A

to nie je v záujme Maďarov. Keby sa u nás každý vrátil k jazyku svojich predkov, ostalo by len málo Maďarov, veď je všeobecne známe, že čo sa týka pôvodu, Maďari sú jedným z „najzmiešancjších" národov.

Už spomínaní extrémisti (poznám ich aj osobne) v zahraničí osočujú našu národnostnú politiku, hovoriac o skrivodlivom pomaďarčovaní. Dôsledkom toho je sčasti aj protimaďarská nálada na Slovensku.

Dostali sme sa až tam, že v Maďarsku, presnejšie na Santove (Pilisszántó) jeden z týhto extrémistov, predstaviteľ zväzu Slovákov nedávno verejne vyhlásil, že „Preč s Maďarmi!".*

Rezsô Petik
Sátoraljaújhely Mai nap, 5. novembra 1990

Komu je to na osoh?

Som nútený reagovať na článok Pokladám to za prehnane, keďže sa ním cítim osobne dotknutý.

Bývam na Santove a som pracovníkom zväzu Slovákov. Pánom Petikom citovaný výrok „Preč s Maďarmi" nepochádza odo mňa a podľa mojich informácií to nevyslovil verejne alebo iným spôsobom ani jeden vedúci predstaviteľ zväzu.Ak tento výrok naozaj odznel, lak autor by mal poznať aj jeho pôvodcu. Nechápem, prečo ho neoznačil. *Aj my by sme chceli poznať toho ‚protitnaďarského vedúceho zväzu", prostredníctvom ktorého sa špiní menovaná - nie protimaďarská - menšinová organizácia. List v tejto podobe je iba povrchným obvinením, ktoré môže byť nielen neprí-jemné, ale i veľmi nebezpečné.*

Dovoľte mi, aby som sa pridal k tým „extrémistom", ktorých spomína pán Pctik. Nielen preto, lebo sa aj ja pokladám za tunajšieho Slováka, ale skôr preto, že som presvedčený, že ak dnes v Maďarsku niektorá národnosť požaduje školu s materinským vyučovacím jazykom, nie je to namierené proti Maďarom, nech pán Pctik akokoľvek dramatizuje prehnanú víziu zániku Maďarov. *Aj jeho slová dokazujú, že v našej spoločnej vlasti nie Maďari, ale menšiny sú vo svojom národnostnom bytí*

*Na Santove také heslo nevyhlásil nikdy nikto. Prečo nepomenoval pán Petik tú osobu? Lebo taká osoba neexistuje.

ohrozené. Je preto našou prirodzenou reakciou, že chcenie zastaviť, alebo aspoň spomaliť tento proces.

Ľutujem, že pán Petik natoľko nechápe naše snahy podniknuté v záujme sebazáchovy. *Myslím, že nemožno od nás samých očakávať, aby sme vychádzali zo záujmov Maďarov, ak ich záujmom je - ako to píše pán Petik -, aby národnosti a teda i Slováci nemali vlastné školy.* Absencia škôl urýchľuje asimiláciu. Z toho vyplýva, že záujmom Maďarov je zánik národností. Som presvedčený, že každý tolerantný človek v tejto krajine bude hlásať pravý opak.

Je správny postreh, že sme nespokojní s realizáciou národnostnej politiky v našej vlasti. Viackrát sme to dali najavo v našich otvorených listoch, ktoré sme však nikdy neadresovali za hranice, ich adresátom bývala maďarská vláda, maďarský Parlament alebo iné maďarské inštitúcie. Vieme, že naše problémy možno riešiť iba doma. Že to malo odozvu za hranicami - na Slovensku? Ak pán Petik má obavy o Maďarov na Slovensku, prečo potom nechápe, že naša materská krajina sa takisto môže obávať o nás, najmä, keď sme naozaj na hranici úplného zániku. (List pána Petika to potvrdzuje!)

Našej národnostnej politike nelahodí ani tá maličkosť, že pán Petik podobnými názormi mohol nerušene „vykonávať" pravdepodobne jáitočnú" vý'chovno - vzdelávaciu činnosť v slovenskej národnostnej škole. Nechápem, ako to mohol tak dlho vydržať a že pritom výuka slovenského jazyka a literatúry nezlomila jeho protislovenský postoj. Pán Petik zrejme patrí medzi tých, o ktorých možno povedať, že mali tridsať rokov zamestnanie, no nemali povolanie.

Nakoniec by som chcel upozorniť na jav, ktorý stelesňuje osoba pána Petika. Pravda, on nehovorí, že ‚freč so Slovákmi", ale čo povie, to sa s tým zhoduje. Je to štvanie proti tunajším menšinám i proti Slovákom, tvrdenie, že ohrozujú Maďarov. Kam s tým chce autor dospieť?

Štefan Kraslán
Santov Mai
nap, 13. novembra 1990

Poznámka: Kurzívou sádzanč riadky denník Mai nap nebol ochotný uverejniť.

Už aj z Ukrajiny

sa ozvali naši krajania. Že aj za východnými hranicami žijú Slováci, to sme vedeli, štyridsať rokov sme sa však o nich nezaujímali.

Ako blesk z jasného neba zapôsobila preto zvesť, že Slováci v Zakarpatskej Ukrajine si chcú založiť Miestny odbor MS, a to v Storožnici, dedine, odkiaľ do Užhorodu kameňom dohodíš.

Prvý podnet na naše územie priniesol predseda užhorodského národného výboru Žena Tomeňčuk. Prišiel so žiadosťou, ktorá nás prekvapila, no najmä potešila, prišiel s tým, že treba v Storožnici vytvoriť podmienky na vyučovanie slovenského jazyka. Popravde však treba dodať, že na úplnom začiatku toho všetkého stojí kurátor rímskokatolíckej cirkvi Ján Zizič, ktorý sa vrchovato pričinil o obnovu tamojšieho kostola.

„Keď sme videli ten ich úprimný záujem o slovenčinu a o všetko slovenské,tak sme si povedali, že to v nich musíme podporovať. Možno to pre niekoho nie je zaujímavé, ale keď bola po dlhých rokoch v našom kostole znovu spoveď, prišlo na ňu len z našej dediny päťdesiat ľudí. A tieto deti sa všetky písomne osvedčili, že sa chcú učiť po slovensky", hovorí pán kurátor. „My sme tu doteraz žili v úplnej nevedomosti. Predstavte si, že doteraz som vôbec nevedel o tom, že na svete existuje čosi také, ako je Matica". Keď sa dozvedel, kde všade Matica slovenská združuje Slovákov, od vzrušenia sa mu rozšírili oči. „A to aj my budeme vaša filiálka? Joj, to bude dobre. Hneď máme väčšiu chuť do práce. Naše deti za tri týždne nacvičili slovenský tanec tak, že mohli s ním vystúpiť aj na festivale. Aj ľudové piesne sme nacvičili, ale to nebolo také ťažké, lebo keď je u nás napríklad svatba či nejaká tancovačka, tak tam sa spieva tak, ako spievali naši predkovia. Takže všetko toto nám naozaj vyviera z duše, a preto sme takí radi, že tu bude Matica. Teraz, keď všetky svoje problémy budeme môcť riešiť spoločne, skôr sa nám hádam podarí zveľadiť to, o čo sa u nás vyše štyridsať rokov nikto nestaral."

Na otázku, ako na to hľadia domáci, či to nepovažujú za nezdravý nacionalizmus, mi odpovedal trošku pobúrené (i pobavene) vedúci odboru kultúry v Michalovciach, Pavol Defrény: „To, čo tu robíme, nie je v nijakom prípade namierené proti demokracii. Toto nie je nacionalizmus, či dokonca šovinizmus. Naopak, toto je plod demokracie!"

Trvám na odpovedi od niektorého z domácich predstaviteľov. Odpo-

veda vedúca odboru kultúry Jelizaveta Michajlovna Sivaková. „Môj názor na matičné hnutie u nás? Náš odbor kultúry kladie veľký dôraz na rozvoj ľudovej umeleckej tvorivosti všetkých národností, veď folklórom možno prezentovať seba, ale aj prihovárať sa iným. Naše priateľské styky s michalovským odborom kultúry využívame na výmenné vystúpenia ľudových umeleckých kolektívov, na výstavky ľudovej tvorivosti a podobne.

Máme mimoriadny záujem, aby sa tieto styky v budúcnosti rozšírili na ešte internacionálnejšom základe, bez uprednostňovania ktorejkoľvek národnosti. Dôkazom toho sa stal aj prvý ročník Festivalu slovenskej kultúry v Storožnici, kde je kompaktné slovenské osídlenie."

Myslím, že to bola zrozumiteľná odpoveď. Nebola však jediná. Odpovedal mi aj veľmi príjamný pán, ktorý sa zároveň týmito slovami aj rozlúčil s našou spoločnosťou. „Ja si myslím, že založenie Matice slovenskej u nás je pozitívny krok. Pozitívny hoci už len preto, že takto sa Storožnica môže stať strediskom slovenskej kultúry. Nech je v budúcnosti aj obyvateľom Ukrajiny umožnené byť Slovákmi".

Kto je to, bol som zvedavý po jeho odchode. To je pán Molnár, Havrilo Fridriškovič, prišiel vás aj on pozdraviť. Je maďarskej národnosti.

Po takomto príjemnom prekvapení prišlo menej radostné konštatovanie, a to, že ZSSR neuznáva slovenskú národnosť, s tunajšími Slovákmi nemôže teda matičný Odbor pre zahraničných Slovákov spolupracovať. Je nás tu málo, starostia sa domáci. Okolo štrnásť tisíc, ale keby nás uznali za národnosť, bolo by nás možno aj raz toľko. „To nieje podstatné, koľko vás je", oponuje Paľo Defrény. „Aj tak je vás viac ako Slovákov v Maďarsku či v Poľsku. Vy sa len musíte snažiť, aby vás uznali za národnosť."

Nemali to naši zakarpatskí krajania doteraz ľahké a ani tak rýchlo to ľahké mať nebudú. Blýska sa už však na časy a poteší, ako povedal na záver docent Sedlák, „že Slováci tu žijúci sa chcú samostatne prejaviť ako národ so svojou kultúrou, históriou, ale i so svojím, vzťahom k Slovensku. Myslím si, že Matica slovenská môže urobiť veľa, aby Slováci žijúci v tejto oblasti sa vedeli kultúrno-spoločensky uplatniť a aby vedeli, že Slovensko s nimi počíta. Matica víta túto možnosť, ktorú jej poskytli predstavitelia štátnych orgánov, no najmä iniciatívu Slovákov v tomto regióne, že sme mohli sem prísť a konkrétne hovoriť o ďalšej spolupráci".

Nemôžem si odpustiť jedno slovo na záver. Konečne!

Miloš Majer (Slovenské národné noviny, skrátené)

Slovenské slová v maďarčine

V roku 955 utrpeli Maďari zdrvujúcu porážku od Nemcov pri Augsburgu. Po porážke sa Maďari rozhodli zmeniť kočovnícky spôsob života, prestať s koristníckymi výpadmi do civilizovaných krajín a natrvalo sa usadiť. Usadili sa medzi Slovákmi v južnej časti rozvrátenej Veľkomoravskej ríše, teda v priestore, ktorý obývajú dodnes.

Ako všetky kočovnícke národy, ani Maďari nemali mestá, dediny, domy, hospodárske staviská, nezaoberali sa poľnohospodárstvom ani inou pokojnou hospodárskou činnosťou, teda nepotrebovali ani domáci riad, poľnohospodárske náčinie ani príslušné remeselnícke nástroje. Nemali štát na stabilnom území, a tak nemali ani štátnu správu ani cirkevnú.

Ale bez týchto reálií bol civlizovaný spôsob života nemysliteľný. Preto ich museli prevziať od obyvateľstva, medzi ktorým sa usadili, a to i s názvami vecí, činností, potrieb a inštitúcií. Maďarčina prevzala množstvo slovenských slov. Niektoré z nich uvádzame v tomto príspevku. Kontakt Maďarov s ostatnými vtedajšími susedmi: Bulharmi, Chorvátmi, Slovincami mal len zanedbateľný vplyv na maďarský slovný fond.

Maďarčina prevzala slovenské slová na vtedajšom stupni vývoja našej reči. V X. storočí sme mali hlásku g, ktorá sa koncom XII. storočia zmenila na h. Mali sme aj nosové hlásky, ktoré zneli približne tak, ako znejú v dnešnej poľštine a francúzštine.

Pozrime, sa v akej podobe prevzala maďarčina slovenské slová, v ktorých bolo písmeno g a nosovky. Tie sa v maďarčine zachovali dodnes. Uvedieme ich v poradí: dnešné slovenské slovo /jeho staroslovenská podoba - prevzaté slovo v dnešnej maďarčine (s maďarským pravopisom spoluhlások č - cs, ľ - ly, ň - ny, s - sz, š - s, ť - ty, ž - zs):

Holub/golob - galamb, huba/goba - gomba, brloh/brlog - barlang, sudová dúha/doga - donga, pstruh/pstrpg - pisztráng, hrada/greda - gerenda, hrnčiar/grnčer - gerencsér, - drúk/drpkk - dorong, hnus/gnos - gonosz, Galanta/Goleta -' Galanta.

Iné slová s nosovkou: obruč/obrpč - abroncs, blud/blpd - bolond, kúkol/kpkoľ - konkoly, sluka/slpka - szalonka, sobota/spbota - szombat, muka/mpka - munka, sused/spsed - szomszéd. Nosovky v slovenčine zanikli v XI. storočí.

Medzi spôsoby preberania slovenských slov do maďarčiny patrí aj kontrakcia - sťahovanie do kratších podôb. Napr.: cvikla - cékla, jarok - árok, kaďa - kád, malina - málna, palica - palca, pivnica - pince, pokrovec - pokróc, sane - szán, temnica - tômlôc, závora - závár.

Maďarčina preberala naše slová aj podľa zvukovej asimilácie: baba - bába, baňa - bánya, cap - cáp, čutora - csutora, javor - javor, huta - huta, kadiar - kádár, kaša - kasa, kolár - kollár, kováč - kovács, kocka - kocka, repa - repa, taška - táska, mak - mák.

Z prebraných slov vidíme, že v niektorých sa zmenil pôvodný význam tak v slovenčine, ako i v maďarčine.

Slovenské slová preberala maďarčina hromadne a súčasne na celom priestore obývanom Slovákmi od Zátišia po Zadunajsko, od Drávy po Ipeľ. Táto časová a priestorová jednota svedčí o tom, kam siahalo slovenské osídlenie v čase zániku Veľkomoravskej ríše.

Slová pohanka - pohánka, huta - huta, pestúnka - pesztonka svedčia o tom, že Maďari preberali slovenské slová i po XII. storočí.

Poznámka:

Slovenské osídlenie Zadunajská - Panónie - dokazoval už PJ.Šafárik. Uznával ho aj maďarský slavista J. Melich v diele „A honfoglalási Magyarország", vydanom v Budapešti r. 1925. On potvrdil, že slovenské osídlenie siahalo aj na juh od Blatenského jazera.

Slovenské osídlenie v oblasti Neziderského jazera dokázal maďarský učenec Elemér Moór v diele „Westungarn in Mittelalter im Spiegel der Orstnamen", vydanom r. 1936. Dokázal aj slovenské osídlenie Potisia v diele „Die slavischen Ortsnamen der Theissebene".

Na slovenskosť Zadunajská v minulosti poukazoval aj rakúsky bádateľ Walter Steinhauser v diele „Die Bedeutung der Ortsnamen in Niederdonau .

No najúplnejšie spracoval túto otázku náš vedec Ján Stanislav v diele „Slovenský juh v stredoveku", ktoré vyšlo r. 1948. Ale nemôžeme doň nahliadnuť, lebo vtedajší vládcovia dali ho hneď zošrotovať.

Spomínaní vedci uvádzajú tisíce názvov miestopisných, horopisných, vodopisných a chotárnych slovenského pôvodu, o ktorých v citovaných dielach písali.

JozefLengyel
(Slovenský denník)

Otvorený list dvom prezidentom

Vážení páni Václav Havel a Árpád Gôncz, nedávno ste se ako bývalí bojovníci za ľudské práva a terajší slobodne zvolení prezidenti ČSFR a MR stretli, aby ste prvý raz po dobe temná obnovili demokratické vzťahy medzi Vašimi krajinami.

Domnievam sa, že celá kultúrna verejnosť nielen vo Vašich krajinách očakávala, že pri tejto historickej príležitosti odsúdite aj jeden z najväčších zločinov v súčasnej Európe - kultúrnu genocídu slovenskej menšiny v Maďarsku. Toto očakávanie ste sklamali.

S úžasom som zistil, že to, čo maďarské úrady od počiatku tohto storočia až dodnes - nehatene ani ideológiami fašizmu a komunizmu - nepretržite páchajú, ste ako naliehavý problém vôbec nepostrehli.

Obaja ste spisovatelia - vyberte si prosím z nasledujúcich charakteristík - veľkouhorský apartheid, šovinistická genocída, podunajský rasizmus, orwellovská hungarizácia, najväčšia feudálna lož v modernej Európe. Nech ste si vybrali akokoľvek alebo ste našli nejaké svoje eufemizmy, vedzte, že svojou povrchnosťou pri historickom stretnutí preberáte štafetu zodpovednosti aj za to, čo nechcete vidieť, aj za to, čo sa ešte deje, aj za to, čo sa stane.

Prosím Vás preto, aby ste sa urýchlene stretli - a iba na túto tému: odsúdenie kultúrnej genocídy slovenskej menšiny v Maďarsku - a dobehli svoju mravnú povinnosť voči dlhodobému porušovaniu ľudských práv desiatok tisícov ľudí. Inak dobehnete sami seba a zapíšete sa do pamäti ako bojovníci za ľudské práva, ktorí čítajú deklaráciu ľudských a občianskych práv iba cez české či maďarské okuliare.

Pre prípad, že by ste boli zaneprázdnení, obraciam sa zároveň týmto na kultúrnu verejnosť v priľahlých krajinách a kdekoľvek na svete, na Vášho kolegu Lecha Walesu, na Svätého otca, na Amnesty International, na knieža Schwarzenberga, na PEN - klub, na Európsky parlament a Organizáciu spojených národov: vyšetrite prosím zločin a nedovoľte jeho pokračovanie ani v jedinom ďalšom prípade!

Možno sa Vám zdá čudné, že sa na Vás v tejto veci neobracajú priami poškodení - predstavitelia slovenskej menšiny v Maďarsku.Dovoľte, aby som Vám objasnil, že príčinou mlčania týchto ľudí je intenzívny protislo-

venský psychický teror a jeho produkt - aj Vám dôverne známy z čias prenasledovania a totality - strach.

Ešte raz si Vás dovoľujem požiadať o odsúdenie kultúrnej genocídy slovenskej menšiny v Maďarsku počas celého 20. stročia a v mene vyše 100 tisíc obetí, v mene vyše 100 tisíc porušení ľudských práv za 70 rokov aj o podniknutie ďalších krokov, primeraných Vašim terajším možnostiam a hodných Vašej demokratickej veľkosti.

V Bratislave, 18. júla 1990

S pozdravom
Andrej Ferko
spisovateľ
člen Výboru slovenského
centra PEN - klubu

Stanovisko Slobodnej organizácie Slovákov
k otvorenému listu Andreja Ferku

Súhlasíme s obsahom tohto listu, adresovaného prezidenzom Václavovi Havlovi a Árpádovi Gönczovi a pripájame sa k nemu s konštatovaním:

Pod vedením komunistickej strany fungujúcej a konajúcej v duchu stalinizmu a pod vedením „Demokratického" zväzu Slovákov v Maďarsku, založeného a fungujúceho v znamení tzv. „demokratického centralizmu" naša slovenská menšina v posledných desaťročiach smerovala priamo do hrobu.

Ďakujeme Andrejovi Ferkovi za tento jeho historický čin v mene členstva Slobodnej organizácie Slovákov a v mene všetkých Slovákov v Maďarsku, ktorí sa nechcú dať zaživa pochovať.

Budapešť 17. augusta 1990

Alexander Konnoš
predseda SOS

Otvorený list generálnej tajomníčke DZSM

Vážená pani Jakabova,

prestavba verejného života našej spoločnosti si vyžaduje radikálne zmeny aj v národnostnej oblasti. Iniciátormi tejto práce, ktorá ja náročná najmä na čas, sú v prvom rade vedúci predstavitelia slovenských organizáciís celoštátnym pôsobením. Reformy, ktoré sú nevyhnutné pre záchranu našej národnosti, sa môžu uskutočniť iba vtedy, ak záujmy Slovákov v Maďarsku sa nebudú podriaďovať záujmom žiadnej politickej strany. Oprávnenosť tejto zásady pred poslednými parlamentnými voľbami ste i sama deklarovali. Pred niekoľkými mesiacmi, keď ste sa ako kandidátka Maďarskej socialistickej strany /MSZP/, prostredníctvom jej celoštátnej kandidátky dostali do Národného zhromaždenia Maďarskej republiky, sme sa úprimne tešili z toho, že napriek nevyriešenej otázke demokratického zastúpenia národných menšín Maďarska v najvyššom zákonodarnom orgáne budú mať Slováci v Maďarsku vo Vašej osobe svojho poslanca. Vaša zodpovedná, na čas a energiu náročná práca v parlamente nedovoľuje, aby ste sa v plnej miere venovali svojmu pôvodnému zamestnaniu. Keďže ako členka Maďarskej socialistickej strany v parlamente musíte zastupovať jej záujmy, nemôžete zároveň nezávisle vystupovať v záujme Slovákov v Maďarsku. Vzhľadom na uvedené fakty a na Vašu funkciu generálnej tajomníčky Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku, ktorý spomedzi našich organizácií ako jediný má ročný rozpočet a platený aparát, cítime morálnu zodpovednosť Vás upozorniť na neudržateľnosť toho, že zastávate dve funkcie. Preto si dovoľujeme odporúčať Vám, aby ste sa jednej z nich zriekli.

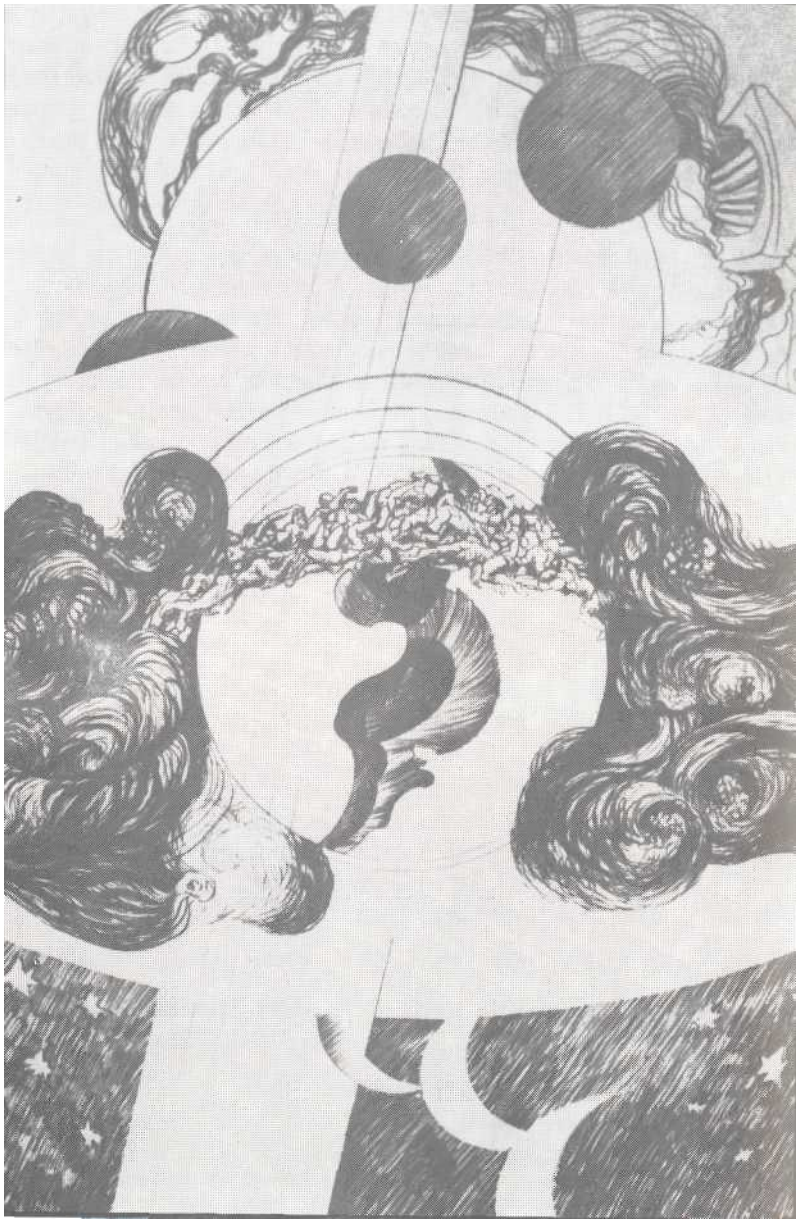
Budapešť, 20. júla 1990

Alexander Kormoš vr.
predseda SOS

Gregor Papuček vr.
predseda ZSSM

Anton Paulík vr.
predseda OSMM

Poznámka: Druhý dokument dialógu medzi predsedami alternatívnych organizácií a generálnou tajomníčkou DZSM je uverejnený 16/1990. čísle Ľudových novín.

Odpoveď generálnej tajomníčke DZSM

(Tretí dokument dialógu medzi predsedami alternatívnych organizácií a M. Jakabovou)

Vážená pani Jakabova!

Vašu odpoveď na náš otvorený list som si prečítal a zisťujem, že niektoré závažné veci chápeme odlišne. Už aj preto stojí za to, aby sme si občas vymenili svoje názory pred zrakom širšej verejnosti. Ba dokonca, ak čitatelia chcú, môžu sa aj sami zapojiť do tejto polemiky. Náš „otvorený rozhovor" sa tak môže stať záležitosťou verejnou, môže sa obohatiť o mnohé ďalšie skúsenosti.

Hneď na začiatku musím zdôrazniť, že aj keď sa púšťam do polemiky s Vami, robím to v záujme niečoho, a nie proti niečomu, tobôž nie proti niekomu.

Vážim si Vaše kritické vystúpenia v maďarskom Parlamente. Kiež by to tam bolo odznelo skôr! Uvedomujem si, že nebyť Vás, nemal by sa tam kto zastávať našej národnosti, keďže my tam nemôžeme mať - a ani nemáme - nielenže svojho poslanca, ale zatiaľ ani len niektorými pseudodemokratmi pre nás vymysleného *ombudsmana!* Za ten kus dobrej práce Vám však patrí naša vďaka. Ak ste to robili preto, že sa cítite byť uvedomelou Slovenkou, potom nepochybujem, že bez ohľadu na našu polemiku hoci len ako poslankyňa MSS (MSZP), sa aj v budúcnosti zastanete v Parlamente našej národnosti, keď si to situácia bude vyžadovať. Aj na **VIII.** zjazde DZSM som Vás svojím hlasom podporoval preto, lebo som Vám dôveroval.

Popri tom všetkom som signatárom otvoreného listu, ktorý Vám odporúča, aby ste si vybrali, či chcete pôsobiť v budúcnosti ako poslankyňa MSS, alebo ako generálna tajomníčka DZSM. V tomto mojom postoji, ani v porovnaní k predošlým nielen že niet žiadneho protikladu, naopak, on logicky vyplýva z môjho odhodlania pracovať a pracovať čím lepšie v prospech našej národnosti.

Funkcia generálnej tajomníčky DZSM má kľúčový význam. Ak vychádzame z toho, že celý platený aparát DZSM má spolu s pisárkou iba

7 osôb, to je na riešenie tak veľkého množstva problémov v celoštátnom meradle aké v našom ťažkom položení máme, beznádejne málo. Keby týchto 7 ľudí robilo vo dne v noci, aj tak by na všetko nestačili. Nemôže byť teda žiadnych pochybností, že poslankyňa MSS, ktorá niekedy celé dni, ba týždne musí pôsobiť v Parlamente, nemôže byť zároveň aj generálnou tajomníčkou Zväzu! Jednoducho preto, že jedna osoba nemôže zvládnuť toľko úloh. A zanedbávať národnostné úlohy v našej katastrofálnej situácii - aj keď vynútené spomínanými okolnosťami - je zase pre nás neprijateľné, a je to aj nezlučiteľné práve s tou Vami spomínanou „morálnou zodpovednosťou."

Situácia je absurdná aj z toho hľadiska, že ak je generálna tajomníčka poslankyňou MSS, potom aj celý DZSM, a v tom nedávnom ponímaní aj všetci Slováci žijúci v Maďarsku patria v učitom zmysle k MSS?! Nie je to postavené hore nohami?

Slovenská národnosť má mať svojho poslanca (svojich poslancov?) v Parlamente, a nie generálna tajomníčka Slovákov má byť poslankyňou jednej z mnohých strán, ako je to teraz. My by sme sa mali stať samostatnou, jednotnou slovenskou národnosťou.

Pred nami stojí úloha zvolať zasadanie Celokrajinského výboru DZSM, a potom mimoriadneho zjazdu Slovákov v Maďarsku. Je veľmi dôležité, aby sme sa pozhovárali o týchto záležitostiach, aby naša slovenská verejnosť vedela o našich problémoch, aby na zjazd prišla dobre informovaná, pripravená!

Ľudové noviny by mali byť už dávno plné takýchto článkov, rozhlasové a televízne vysielanie by malo organizovať na túto tému besedy pred širokou verejnosťou. Robí sa to? Nerobí. Prečo? Možno aj preto, lebo naša pani generálna tajomníčka má veľa iných starostí ako poslankyňa MSS. Zato sa robí inšie: tak v rozhlase, ako aj v televízii sa jednostranne ohovárajú „tí traja" (signatári otvoreného listu), ktorí by chceli niečo urobiť v záujme národnosti!

Nepokladám za účelné tu kritizovať, s čím všetkým vo Vašej odpovedi nemôžem súhlasiť. Preto si vyberiem len tie „najvypuklejšie" pasáže.

Ubezpečujete nás o svojej „morálnej zodpovednosti", avšak pritom máte súčasne dve pracoviská, z ktorých jedno, a síce práve to pre nás nesmierne dôležité, pracovisko generálnej tajomníčky niekedy denne a v pracovnej dobe navštevovať nemôžete. Viem, že jeden človek nemôže byť súčasne na dvoch miestach. Ale potom treba uznať oprávnenosť kritiky, a nie posielať nás preštudovať Zákon o právnom postavení poslancov.

Tento zákon, o správnosti ktorého nechcem debatovať, nevyrieši dilemu ako by mohol byť jeden človek súčasne na dvoch rôznych miestach.

Do okruhu tej „morálnej zodpovednosti" by som mohol započítať aj ochotu vyhovieť dlhodobému očakávaniu, aby vo *Zväze,* bol už konečne poriadok. Aby tam sedeli len takí ľudia, ktorí tam skutočne patria. Vo Vašom (v našom) Zväze sú aj takí ľudia, ktorí sa stránia slovenčiny, na svojom pracovisku často konverzujú medzi sebou (!) nie po slovensky, ak niečo napíšu, tak v cudzej reči a dajú si to prekladať svojimi kolegami, a keď sa treba niekde ozvať v našej materčine, potom iba koktajú. Stalo sa už, že Slovák sa nedovolal, lebo nevedel po maďarsky... A to je Zväz Slovákov! Vychádzajúc z tohto stavu, ťažko hovoriť o nepoškvrnenej morálke a zodpovednosti.

Dokonca v tej hlavnej otázke aj sama uznávate našu pravdu, keď píšete: „... od času, keď som sa dozvedela o výsledku tohtoročných volieb, som trikrát rokovala s naším predsedom..." Škoda že sme o tom nevedeli. Bola tam reč zrejme o tom, že tieto dve funkcie jedna osoba zvládnuť nemôže. Nám by táto jediná pasáž z Vašej odpovede bola postačila, a boli by smejú pokladali za korektnú.

Nemôžem neupresniť tú časť Vášho listu, kde píšete, že mimoriadny zjazd DZSM podľa rozhodnutia Predsedníctva mal byť zvolaný na 1. a 2. júna, a vytýkate nám: „Vaše tri organizácie však, presnejšie ich vedúci: Vy traja, ste si žiadali čas na prípravy. Naše Predsedníctvo Vám vyhovelo - termín kongresu sa odsunul na jeseň."

To takto nie je pravda. Ja som na tom zasadnutí bol prítomný nie ako predseda Združenia slovenských spisovateľov, ale ako člen Predsedníctva DZSM! Tým táto Vaša citovaná téza úplne padá. Skutočne som navrhoval odložiť zjazd DZSM na neskôr, lebo zvolať ho unáhlene, to by bola bývala nezodpovednosť. Všetci sme s tým súhlasili a spoločne sme si termín odsunuli na jeseň. A to je niečo celkom iné. Ale veď o osem riadkov nižšie, pod uvedeným citátom aj sama píšete, že to „bolo naše spoločne rozhodnutie."

Čo sa týka nášho listu, ktorý ste dali uverejniť pod Vašou „Odpoveďou", napísali sme ho 1. novembra 1988., blahoželáme Vám v ňom ako "podpredsedníčke Parlamentu, a nie ako poslankyni MSS! To je úplne iná vec. Tá Vaša funkcia nepodriaďovala Zväz jednej z mnohých politických strán. A že o koľko času Vás to oberie vo vykonávaní Vašich základných „zväzových" povinností, to sme si ešte vtedy neuvedomili.

Som tej mienky, že zastupovať záujmy jednej zo strán, ktoré odmietajú

naše právo mať svojich poslancov v Parlamente - a zároveň byť generálnou tajomníčkou tých ukrivdených a to ešte tak, že povinnosti, ktoré máte v MSS Vám nedovolia venovať sa s celou energiou práci vo Zväze - je nezlučiteľné.

Gregor Papuče k

Maďarsko pripravené prijať slovenských pedagógov

Nový konzul v Bratislave

Predseda SNR František Mikloško prijal v Bratislave generálneho konzula Maďarskej republiky v Bratislave Jenó' Borosa, pri príležitosti jeho nástupu do funkcie. V srdečnej a priateľskej atmosfére si obaja predstavitelia vymenili názory na súčasné medzinárodné otázky a informovali sa o vnútropolitickej situácii vo svojich krajinách.

Ďalej sa zaoberali súčasnými národnostnými problémami v MR a na Slovensku. Jenó Boros v tejto súvislosti informoval o príprave národnostného zákona, ktorý má uzákoniť všetky práva národností žijúcich v Maďarsku. Zdôraznil, že Maďarsko je pripravené prijať slovenských pedagógov, ktorí by pôsobili na území tamojšej menšiny, vytvoriť televízny kanál slovenského vysielania atď. Povedal, že maďarská vláda sa díva na Maďarov žijúcich na Slovensku tak, že sú to občania ČSFR, ktorí sa majú snažiť o rozkvet a budovanie svojej vlasti, teda Česko - slovenskej.

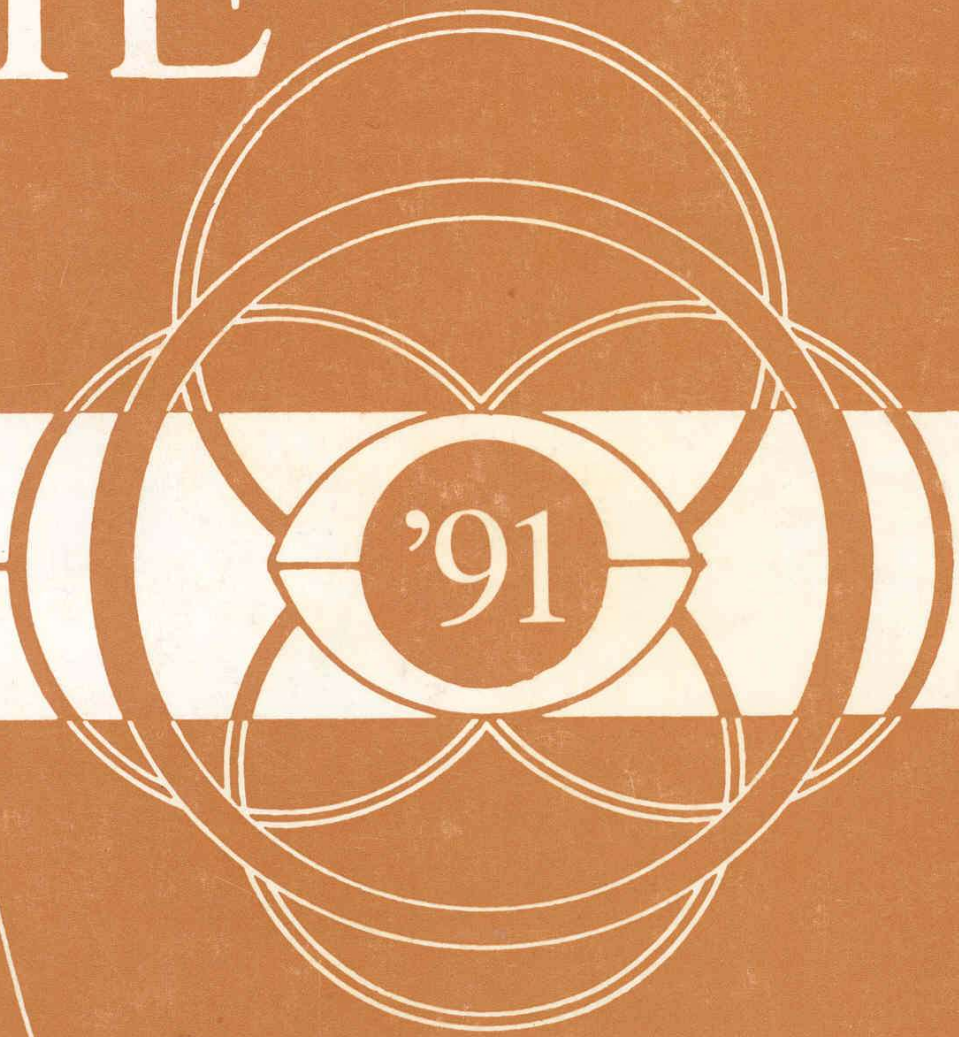
Obaja predstavitelia zhodne konštatovali, že hranice medzi Maďarskom a Slovenskom by mali byť v budúcnosti takými, akými sú dnes napríklad hranice medzi SRN a Francúzskom, tradičnými historickými rivalmi. Konštatovali, že je nevyhnutné nájsť spôsoby trvalého priateľského spolužitia a susedstva, lebo len takto sa dá vstúpiť do Európy.

(Slovenský denník, 22.10.1990)

SME = Slováci v Maďarsku existujú
SME = Súlad musí existovať
SME = Stúpenci modernej Európy
SME jeden národ, jedna bytosť, jedno telo.

SME, literárny a kultúrnospoločenský časopis Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku. Vydáva ZSSM štyrikrát do roka. Za vydanie zodpovedá Gregor Papuček, predseda ZSSM. Hlavný a zodpovedný redaktor: Alexander Kormoš. Redaktori: Mária Fazekašová, Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Oldřich Kníchal. Jazykový lektor: O. Kníchal. Obálka, emblém a hlavičky rubrík: Ján Mušto. Ilustrácie: Michal Klbač. Adresa redakcie: Alexander Kormoš, 2095 Pilisszántó, Nyárfa u. 6. Tel.: 1530-600/1191. Cena jedného čísla: 30 forintov. Predplatné, 120 forintov na rok sa zasiela na bankové konto ZSSM: OTP - Budapest, XIII. Sallay u. 10. (217-98299) MSZIE 041281-8. Tlačí: Mikszáth Kiadó, Salgótarján. Zodpovedný vedúci: Dr. János Németh, riaditeľ. Sádzal: Károly Girasek grafik a typograf. Náklad: 1000 výtlačkov. Neobjednané rukopisy nevraciame. Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

10

SME

. Literárny a kultúrnospolocenský štvrťročník
Združenia slovenských spisovatefov v Maďarsku

Redakcia

Hlavný a zodpovedný redaktor
ALEXANDER KORMOŠ

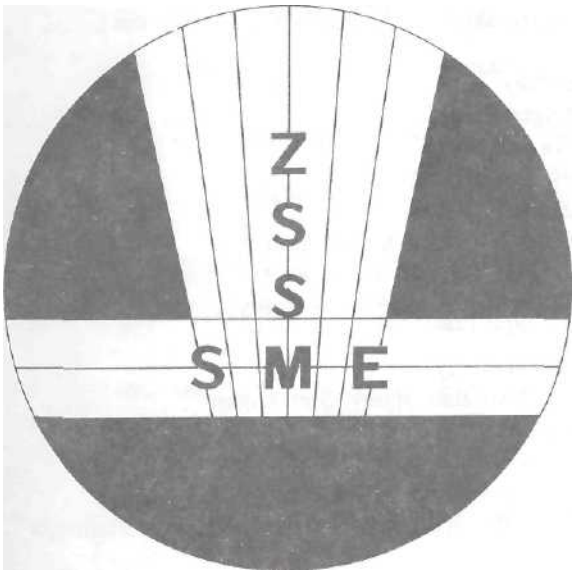
Členovia

Mária Fazekašová
Imrich Fuhl
Michal Hrivnák
Oldřich Kníchal

Ilustrácie
Michal Klbač

Sme, áno, sme! — A toto hlasné „sme!" je vlastne to, čo , je", jak mudrc vraví. Sme tu, a Boh dá, že i strváme...*

P. O. Hviezdoslav

Príspevky okrem úvodníkov a redakčných materiálov nemusia vyjadrovať stanovisko redakcie.

Budapešť 1991, ročník 4, číslo 10**

* Úryvok z Prológu „predneseného dňa 14. júna 1883 pri svätení pamiatky Slovenského spolku v PeSťbudíne.

** Oznamujeme našim milým čitateľom, že sa zmenil spôsob číslovania náího ätvríročníka. Počínajúc od tohto čísla, namiesto označovania 4-4 čísel jednotlivých ročníkov budú sa číslovať plynulé, nezávisle od ročníkov.

Obsah

Ján Bobák: Slovensko a slovenčina v Česko-Slovensku 5

CESTY (Beletria)
Gabriel Hattingen Básne 9
Alexander Kornoš: Básne 13
Pavel Sámuel: Čudný svet 15
Juraj Dolnozemský: Básne 16
Oldřich Kníchal: Kvapky z kalicha horkosti 18
Mária Fazekašová: Telefón, Trampoty s vojnami..... 19
Alexander Kormoš: Kytica aktuálnych myšlienok 22

DOTYČNICE (Preklady)
József Kovács: Dve zlaté spony, Som Cigán 25
József Choli Daróczi: Ako kosa 28
Mária Pethesová: Básne..... 28
Sándor Márai: ŽijeS na ceste, Neprekvapil sa 30
Imre Fuhl: Antiinšpirácia. Z maďarčiny preložil G. Hattinger . . . 30

TYKADLÁ (Preklady mladých)
Marek Péter Kormos: Básne 31

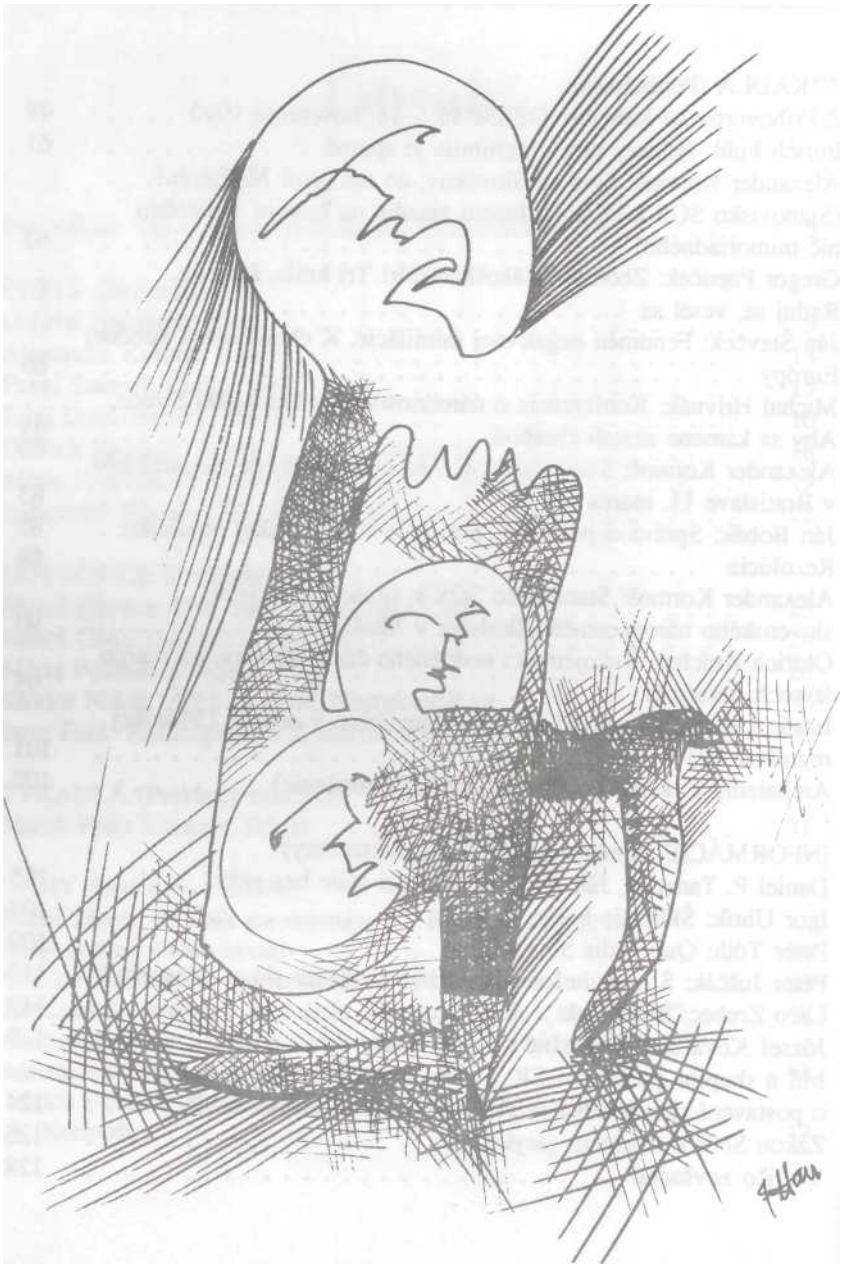
VÁHY (Recenzie a kritiky)
Karol Tomiš: Prozaik na vzostupe (O. Kníchal: Predjarie, Kráľovstvo z iného sveta) 35
Oldfich Kníchal: Dvojsmerné cesty 38
Ján Ďurček: Neblahý osud diela „Slovenský juh v stredoveku" . . 40
Oldfich Kníchal: Hlad po ľudskosti, K dejinám slovenského národného hnutia, Správnym smerom 42
Imrich Fuhl: O nezbadanej dimenzii básnického programu A. Kormoša 47

ZRKADLÁ (Publicistika)

Z Príhovorov na kongrese DZSM 10. - 11. novembra 1990 49
Imrich Fuhl: Jednoty niet - legitimita je sporná 61
Alexander Kormoš: Sme za Slovákov, no nie proti Maďarom! (Stanovisko SOS k mimoriadnemu zjazdu, na ktorom sa nestalo nič mimoriadneho) 63
Gregor Papuček: Zbohom, Rákoškerestúr! Tri krále, fašange, Raduj sa, vesel sa .....
Ján Števček: Fenomén negatívnej asimilácie. K chorobopisu Strednej Európy 69
Michal Hrivnák: Konferencia o národnostiach v Dunajskej Strede, Aby sa kamene nestali zbraňou 75
Alexander Kormoš: Stanovisko SOS na celonárodnom zhromaždení v Bratislave 11. marca 1991 83
Ján Bobák: Správa o postavení Slovákov v Maďarskej republike. . 85
Rezolúcia 88
Alexander Kormoš: Stanovisko SOS k situácii a rozvoju slovenského národnostného školstva v Maďarsku 90
Oldřich Kníchal: Rukojemníci nedožitého času. Reflexie na margo štyroch desaťročí 95
István Udvari: Slovenské úradné písomníctvo v období Urbárskej regulácie IV) 101
Archaizmy a riedko používané slová (Dokončenie)..... 102

INFORMÁCIE (Správy, komentáre a dokumenty)

Daniel P. Tanzone, Ján A. Holý: Slováci stále bez práv 105
Igor Uhrík: Šklbanie husi 107
Peter Tóth: Quo vadis Slovakia? 109
Peter Juščák: S objaviteľom najstaršieho zápissu slova „slovenský" 113
Laco Zrubec: Svätopluk..... 117
József Kovács: Neviditeľné masové hroby 119
MS a skupina poslancov SR: Návrh ústavného zákona SNR o postavení slovenského jazyka ako štátneho jazyka v SR..... 124
Zákon SNR o úradnom jazyku SR 126
Všeličo zovšadiaľ 128

Slovensko a slovenčina v Česko-Slovensku

Vznikom ČSR sa pôvodné slovenské etnické územie rozdelilo najmä medzi dva štáty. Česko-Slovensko a Maďarsko. I keď slovensko-maďarská etnická hranica zaznamenala v dôsledku maďarizácie v Uhorsku značný posun v neprospech Slovákov, predsa si podstatná časť slovenského obyvateľstva i po rozpade uhorského žalára národov dokázala v severných župách Maďarska udržať svoju národnú identitu.

Počet Slovákov žijúcich v Maďarsku bol v tomto období oveľa vyši, než počet maďarského obyvateľstva, ktoré sa po vzniku republiky dostalo na územie Slovenska. Reálne totiž možno odhadnúť, že v roku 1918 žilo v Maďarsku 600.000 až 650.000 Slovákov. Pritom je ale potrebné vziať do úvahy, že pri prvom sčítaní ľudu v roku 1921 sa k maďarskej národnosti na Slovensku hlásila väčšina židovského obyvateľstva, ako i pomaďarčení a národne indiferentní Slováci. Preto podobne, ako aj u iných národov, ktoré sa oslobodili spod cudzej nadvlády, sa reslovakizácia stala prirodzeným reasimilačným procesom. (Tento fenomén je evidentný už pri sčítaní ľudu v roku 1930.) Jej rozvoj, ako i zavŕšenie slovenského národno-emancipačného zápasu — s cieľom vytvoritt si zvrchovanú národnú štátnosť — bol negatívne determinovaný oficiálnou ideológiou a politickou praxou čechoslovakizmu.

Clevelandská a Pittsburgská dohoda, požiadavka uzákonenia slovenského jazyka ako štátneho a úradného jazyka na území Slovenska sa podľa „tatíčka" Masaryka stali bezpredmetnými, bezcennými, nezáväznými zdrapmi papiera. I napriek tomu, že Pittsburgskú dohodu potvrdil vlastným podpisom.

Teória a prax čchoslovakizmu zaznávajúca slovenskú národnú individualitu mali osobitne negatívne dôsledky najmä na slovenskom juhu. Napriek úsiliu slovenskej ligy, Matice slovenskej sa nevytvorili základné podmienky pre prirodzený rozvoj a zavŕšenosť reslovakizácie. Slovensko v politike čechoslovakizmu sa nechápalo ako štátotvorný subjekt, ale ako územie na východ od „historických" zemí, ktoré obývajú rôzne etnika. Jediným politickým hnutím, ktoré na Slovensku pozdvihlo zástavu boja za Slovenskú národnú a štátnu emancipáciu, bolo hnutie za slovenskú autonómiu reprezentované Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Obidve slovenské

politické strany sa zjednotili na platforme Pittsburgskej dohody i v uzákonení slovenčiny ako úradného jazyka na Slovensku.

Týmto sa objektívne stali reprezentantmi skutočnej vôle slovenského národa.

Významnú úlohu pri formovaní slovenského národného a štátneho programu v medzivojnovom období zohral Andrej Hlinka. A. Hlinka ako vedúca osobnosť slovenského politického života si uvedomoval, že bez skutočného vyriešenia otázky slovenskej národnej štátnosti nemožno vyriešiť ani problém uzákonenia slovenčiny ako úradného jazyka. Tento fenomén slovenskej politiky je aktuálny i v súčasnosti a to iba cestou konfederácie Slovenskej repu bliky s českou republikou v rámci Česko-Slovenska.

Celkové postavenie Slovenska, Slovákov, slovenského jazyka v Česko-Slovensku sa v princípe nezmenilo ani po roku 1945. Uzurpovaním politickej moci KSČ sa oficiálnou štátnou ideológiou stal stalino-čechoslovakizmus. Táto ideológia a politická prax negatívne poznamenali postavenie Slovenska a Slovákov v ľudovodemokratickom štáte, resp. v socialistickej republike. Z východiskových pozícií stalino-čechoslovakizmu, tak ako za prvej ČSR bolo Slovensko akceptované nie akb slovenské národné a štátne územie, ale ako súčasť Jednotného a nedeliteľného" Česko-Slovenska.

Zprotislovenských pozícií sa zrovnoceňovala štátnosť slovenského národa s príslušníkmi národnostných menšín žijúcich na Slovensku. Táto prax sa negatívne prejavovala takmer všade, v otázke uplatňovania materinského jazyka nevynímajúc.

Z hľadiska tzv. teórie marxizmu-leninizmu bola odmietnutá požiadavka uzákonenia slovenského jazyka ako jediného úradného a štátneho jazyka na Slovensku s poukazom na „buržoázny prežitok", resp. „jazykový imperializmus". Pričom vo vzťahu k slovenskému národu sa dôsledne uplatňovalo politické divide et impera! (rozdeľuj a panuj!) na komunistický spôsob. Základným cieľom stalino-čechoslovakizmu bolo v maximálnej miere potlačiť u Slovákov vedomie národnej štátnosti, dezintegrovať ich národné a historické vedomie. Tomuto základnému cieľu slúžilo i oficiálne odmietnutie uzákonenia slovenského jazyka ako jediného úradného jazyka na Slovensku.

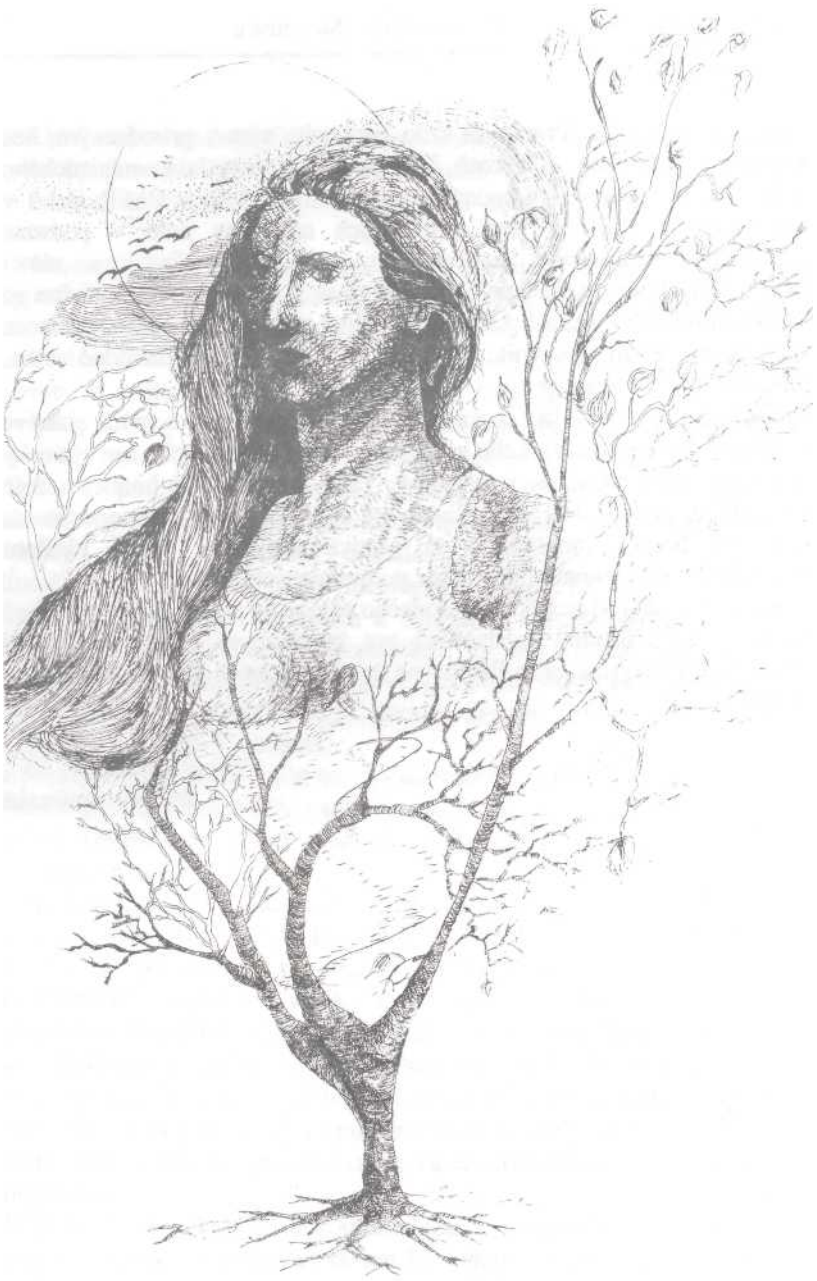
Vyrovnanie sa s komunistickou totalitou v novembri 1989 nastolilo zákonite na program dňa otázkuy slovenskej národnej štátnosti a v jej rámci aj uzákonenie slovenčiny ako jediného úradného a štátneho jazyka v

Slovenskej republike. Pritom sa stalo pochopiteľným a prirodzeným keď praskal totalitný režim vo švíkoch, že v rámci „slovenského komunistického hnutia", sa nesformoval národný prúd, ako tomu bolo v ZSSR alebo v Juhoslávii. Toto hnutie totiž od svojich začiatkov bolo v podstate protislovensKé. Značným nedostatkom sa ukazuje že i v rfmci protitotalitných demokratických hnutí, ktoré sa sformovali bezprostredne DO 17. novembri 1989, nenašli kardinálne otázky slovenského národa podporu a pochopenie. Preto sa zákonite začali formovať na Slovensku národné hnutia politické strany a zoskupenia.

Významnú úlohu v slovenskom národno-emancipačnom hnutí zohráva snaha o uzákonenie slovenského jazyka ako úradného a štátneho bez výnimky na celom uzerni Slovenskej republiky. Toto demokratické hnutie/známe pod názvom Za tu našu slovenčinu", má svoje korene v obnovujúcom^ matičnom hnutí. Obrodzujúca sa Matica slovenská, verná "Som humanizmu a demokracie všestranne podporuje tieto snahy

Konštituovaním slovenského národného a štátneho programuje vytvorený ^klad resp zákJadný predpoklad pre rovnocenný Tup'Stoteľkej republiky do integrujúcej sa Európy na demokratický/h princípoch ™ý s

PhDr. Ján Bobák, CSc.
Matica slovenská

Gabriel Hattinger

Boh žije!

Vedzte, ľudia boží,
vedzte, pán Boh žije,
kto v neho neverí, toho
srdcom bije.

On tu bol a bude, —
večná jeho sláva —
neposlusným deťom
slnko viac nevstáva.

Naučme sa modliť,
kým sme tu na svete,
pán Boh svojich synov
zo zeme nezmetie.

Dodržme tie večné
posvätné zákony, nech
v nás bžská pieseň
radostne zazvoní.

Spojme sa do kola,
ľudia: sestry, bratia! Tí
čo nie sú s nami, pre
Boha sa stratia!

Prebuďte sa!

Pozri božích ľudí,
ako sa len bijú, lež
jeden druhého aj tak
nepreživijú.

Všetky deti sveta
hlboko zaspali,
zarevali zbrane, aby
sa prebrali.

S.O.S.

bol čas
ked som sa ešte
nevedel brániť
bol čas
ked som facku
nevedel vrátiť
bol čas
keď som bol
na teba utisnutý

zrazu som
na tvár viac
nespadol
zrazu som
z detských snov
vyrástol
zrazu som
sa naučil
bez teba žiť

čakal som stále S.O.S
nádejný signál S.O.S.
čakal som na
otázky odpoveď

Ďaleko od mesta

sedím tu poslcdnýkrát
v prítmí krčmy
hovorím... ani neviem s kým
len ako špongia sajcm do seba pivo

je pekné plavé ako tvoje vlasy
horúčku mi zráža MESTO
neuvidím ťa už viac z brehu
nedovidím na mesiac

naveky si ťa uchovám v pamäti ako
vynikajúci školák pomaly sa už
poberiem čo mám — s tebou si
rozdelím

už si na mňa nespomínaj
slzy neodplaví Dunaj aj on
sa ponáhľa do mora a
sotva vládze s loďami

Život

začiatok je ťažký
pokračovanie je trápne
koniec je už samý vred

zato život je nádhernv

Neverný

pred tebou
oceán času brána
tmy sa otvára
rozm aže sa
moja detská tvár
mozog a telo
neposlúcha
je neverné
si neverný

Peniaze

oduševňujú
lákajú
divy robia
a hanobia
vedú tvrdý boj
zmäkčujú
usmerňujú
a zrádzajú
k e ď sú —
i keď nie sú

Alexander Kormoš

Korene

od Tatier k Dunaju do zeme vborené
víchrami skúšané prastaré korene

poožili zase vyháňajú zeleň
kde si smelo trúbi ostrieľaný jeleň

kde si hovie krotká bystrooká srnka
kde si potok spieva melódiu slnka

kde sa Dunaj valí rajskými nivami tam
kde šuhaj s devou stáročia snívali

o pravde slobode o spravodlivosti
kde sú pochované oplakané kosti

tam kde éry mali krvavé nálady
pluhom písavali do prsti balady

slzou kropievali vycivenú hrudu cudzí
pán si krepčil na mozoľoch fudu

tam kde skaza každú nádej znivočila
tam sa rodí teraz nová história

od Tatier k Dunaju raSajú zo zeme do
krvi podťaté slovenské korene

Santov U. januára 1991

Pozdrav Mame II

(K 8. marcu, k jej narodeninám)

Osemdesiatsedem práve prekonala,
pánu Bohu nech je za to chvála. Päť
detí a manžela už pochovala, veď
ich katov pán Boh iste škára.

Zostali sme šiesti, starí súrodenci, míňajú
sa plody večnej Mamy, zase o dvoch
menej nás je v živom venci, krvácame,
ale Boh je s nami!

Ďalšie pravnúčatá tešia Mamu, nové
žiale taktiež prišli na ňu. častejšie ju
osud zronil než ju zdvihol.

Jóži, Katka — nebudú viac s nami
na oslavách ubolenej Mamy,
v exile ich oboch strašný koniec stihol.

Samov 1991

Pavel Sámuel

Čudný svet

Nezúfaj, brat môj,
veď nie sme tu sami.
Náš kraj sa hemží
odrodilcami.

Nezlyhaj v svojom
ostražitom bdení.
Veď na Bábel už nie
sme odsúdení.

Drž sa len! Módne,
kozmopoliticky. Na
všetko kašli, uč sa po
anglicky.

Čudný svet? Iste. No
tu ešte my sme. My
— v novodobom
prekapitalizme.

Oldřich Knichal

Kvapky z kalicha horkosti

Po **avantgardách, ktoré** prisahali na nespútanú fantáziu, prišli avantgardy, **ktoré ju spútali okovami.**

Tak dlho sme sa vracali k pokrokovým odkazom, až sme dočista zaostali.

Celé generácie bojovali za víťazstvo vznešených ideálov. Celé generácie padli po ich víťazstve.

*

Že nie všetko, čo sme doteraz vykonali, bolo zlé? Nepochybne, ľudia sa odjakživa vzpierajú zlu.

Proletariát sa nestal hrobárom kapitalizmu jednoducho preto, že na taký luxusný pohreb nemá.

Triedny boj sme dobojovali. V boji o korytá pokračujeme.

Po náhlom prebudení je realita vždy tvrdšia než sa dalo očakávať.

Socialistický realizmus: obraz reality, ktorá neodolala času.

(1989)

Mária Fazeka.fová

Telefón

Po **niekorkoročnom beznádejnom čakaní zaklopal na okno bocian. Nechcelo sa mi veriť. Priniesol telefón. Bol zababušený v polyuretanovej pene ako v perinke, uložený do peknej farebnej krabičky. Keď mi ho zapojili, zammkal.**

Bocian si dal pohárik, kávu, sušienku, vystavil účet a odletel. Po jeho odchode nastal u **mňa iný život. Nový rodinný príslušník zmenil moje všedné** dni. Už vopred som **vedela ako** sa **bude volať. Priateľom som jeho príchod** a číslo vopred **oznámila, ale hneď asi nik nemal odvahu narušiť rodinnú** idylu. **Stála som nad telefónom a čakala. Z komory som priniesla prachovku a poutierala slúchadlo a číselník. Na zlomok sekundy sa mi zdalo, že telefón si máličko vzdychol.**

Na druhý deň **som si vybrala dovolenku. Na trhu som kúpila nízky pletený** košík, vystlala som **ho** vyšívaným **obrúskom a položila som naň telefón.** Odkedy ho **mám,** zle **spávam. Každú chvíľu sa chodím pozerať či dýcha,** či mu funguje **linka,** či **je dobre zložené slúchadlo. Na noc ho spolu s** košíkom uložím do komory, čo **ak ho niekto bude volať, aby ma nezobudil.** Ani tak nemôžem zaspať. Raz v noci som sa **nad ním zľutovala a vybehla** som bosá do komory. Neskoro! Chudáčik, celý **bol premrznutý. Ochorel.** Mojou vinou. Zavolala som do servisu: Pán **doktor, môj telefón chrapčí.** Asi prechladol v komore. Niekedy sa **ani** neozve. **Tuším aj ohluchol...**

Popoludní prišiel obvodný lekár a telefón **ošetril. Vyskúšal ho, potom** odišiel.

Niekoľko dní po oprave som **mala výčitky svedomia. Preto som s** poľutovaním myslela **na** telefón, **ako tak leží v košíku na vyšívanom obrúsku** sám v prázdnom byte. Občas sa stalo, **že** som **ho** z **roboty zavolala a s** potešením som chvíľu načúvala, ako vyzváňa.

Do komory som ho už nevynášala. Teraz sa už oň viac starám. Na **noc** ho poprikrývam perinkou. Aj na to som myslela, **že** by bolo dobré ho aj niečím nakŕmiť, vymeniť mu obrúsok, alebo vybrať z košíka a položiť **vedľa** seba na gauč, keď pozerám televíziu.

Dnes zase nefunguje. Možno sa na mňa hnevá, **že** ho nechávam **celý** deň osamote. Ah veď keď prídem domov prenášam ho spolu s košíkom z i/by do kuchyne, / kuchyne do kúpeľky, všade ide so mnou. Zajtra mi ho [v]*H> nia. Nemala som ho zatváral do komory.

Trampoty s vojnami

... list, balík, návšteva, šťastie, nešťastie, nič. List, balík, návšteva, šťastie, nešťastie...

— To je ale dlhý vlak!
— **A kolko** tankov!
— **Čo** myslíš, bude vojna?
— Nebude. Je.
— Hlupaňa, dávno sa už skončila. Ale nová! Bude?
— Vravím ti, že je. Počula som ako otec povedal: je studená vojna.
— Pozri, vojaci kývajú.
— Ty nekývaj, ktovie čo sú zač.
— To sú Rusi, tým môžeme.
— Ty, kde je podlá teba tá studená vojna? Na Sibfri?
— Prečo na Sibfri?
— No keď je studená?
— Pána, ta si hlúpa! — a robil sa akoby vedel o tom viac než ona.
A čo s tým majú Američania?
Co
— Co by mali? Posielajú žuvačky vojakom.
— Ktorým?
— No Rusom.
— Týmto tu, čo idú do Nemecka?
— Aj týmto.

Sedeli na drevenom plote futbalového ihriska a trocha stiesnene počítali vagóny s tankami, nákladnými autami a ktovie s čím všetkým. Boli pokryté vojenskou celtovinou. Niekedy im vojaci zakývali, ale deti nevedeli, či majú odkývnuť, alebo nie. Keď im vyšlo, že dostanú list, zvedavo čakali, od koho. Keď vyšlo z vyratúvania, že balík, s radosťou poskakovali a spievali:

Keď sa Truman narodil
na motorke závodil
motorka sa zvalila a on
spadol do piva. Hej
cárija...

— Možnože dostaneme balík z Ameriky.
— Prosím ťa, a od koho?
— Čo ja viem? Od Trumana. Hihihi.

* * *

— Tak deti, ešte raz: Znej pieseň **práce** vznešená...

Nedávali pozor, **lebo** vonku sa **rozozvučal klaksón nákladného vlaku.** Zase tie zelené vagóny! Po **vyučovaní už nepočítali čo im vlak prinesie.** Stáli pri trati a nevraživo zazerali **na vojakov, ktorí** nechápali, **prečo** im niektoré deti nekývajú.

— Prezident **zomrel. Zomrel prezident! — šeptalo sa v škole.**
— Viem. Spálili ho.
— Ako Jána Husa?
— Čosi! V krematóriu.
— Aj s teniskami?
— Neviem. Asi holého.
— Ale nie, veď to fotili.
— Ako vieš?
— Palo povedal. Keď **bol** už v **peci, posadil sa na pekáči. Bok) to vidieť** cez sklenené dvierka.
— Ty tiež všetko uveríš. To nie je **rozprávka o perníkovej chalúpke.**

Na sídlisku bolo večne všetko rozkopané. **Raz kvôli potrubiu, inokedy** kvôli elektrine, teraz vraj budú zavádzať **plyn. Keď** už **aj na týchto zákopoch** vyrastie prvá tráva, znova to rozkopú, pravdepodobne **kvôli telefónu...**

Deťom prišli jamy vhod. Do zotmenia sa medzi nimi **hrali. Na vojnu.** Jedni boli Rusi, ostatní Nemci.

— Jožo, ty neskôr prebehneš k **nám. Aj Ivan.**
— Ja nie! Ja radšej ostanem Nemcom. — **ohradil sa Ivan. Mňa by otec** zdral, keby sa dozvedel, že som zradil. **Ja nikam nebudem prebehovať.**
— Zderie ťa, ak sa dozvie, že chceš **byť** fašistom, **ty tela!**
— Zamiešala sa do rozhovoru Vierka.
— Staraj sa o ranených a nepleť sa do strategických záležitostí. — zahriakol ju veliteľ.
— Dobre, môžem aj odísť a budete mať po vojne.
— Choď!

Alexander Kormoš

Kytica aktuálnych myšlienok

Zbabelci ktorí sa boja otvoreného boja a samých seba vyhlasujú za **neutrálnych,** povýšenecky vyčkávajú, kým niektorí z protivníkov nadobudne **prevahu, aby** sa potom (bez)zásadovo pripojili k víťazovi.

Porážka je práve tak dočasným stavom ľudského bytia ako víťazstvo. **Pravda** (desatoro prikázaní) je však večná.

Lepšie je byť stokrát porazeným pri obrane spravodlivej veci než raz byť víťazom pri veci nespravodlivej. (Seneca).

Maďarónskou demagógiou nakazení Slováci násilnú maďarizáciu pokladajú za prirodzenú asimiláciu a cieľavedomé zachovanie národ(nost)nej identity pokladajú za akési čudáctvo, ba nehoráznosť.

Niektorí politici sa nazdávajú, že vrchovatá krajina je zároveň i zvrchovaná.

Naša menšina je organickou súčasťou celej Slovače, preto sa odhodlane presadzujeme za prirodzené práva a zvrchovanosť slovenského národa, od ktorého závisí aj náš osud; a kto nám toto zazlieva, ten je buď odrodilec, buď janičiar, alebo nacionalista.

Niektorí naši funkcionári bez rozmýšľania **denno-denne zrádzajú záujmy** svojej menšiny, aby si za každú cenu udržali **svoje privilegované postavenie.**

Matica slovenská je **matkou každého Slováka na svete, a kto zaprie svoju** matku, ten si nezaslúži, aby **naňho slnko svietilo.**

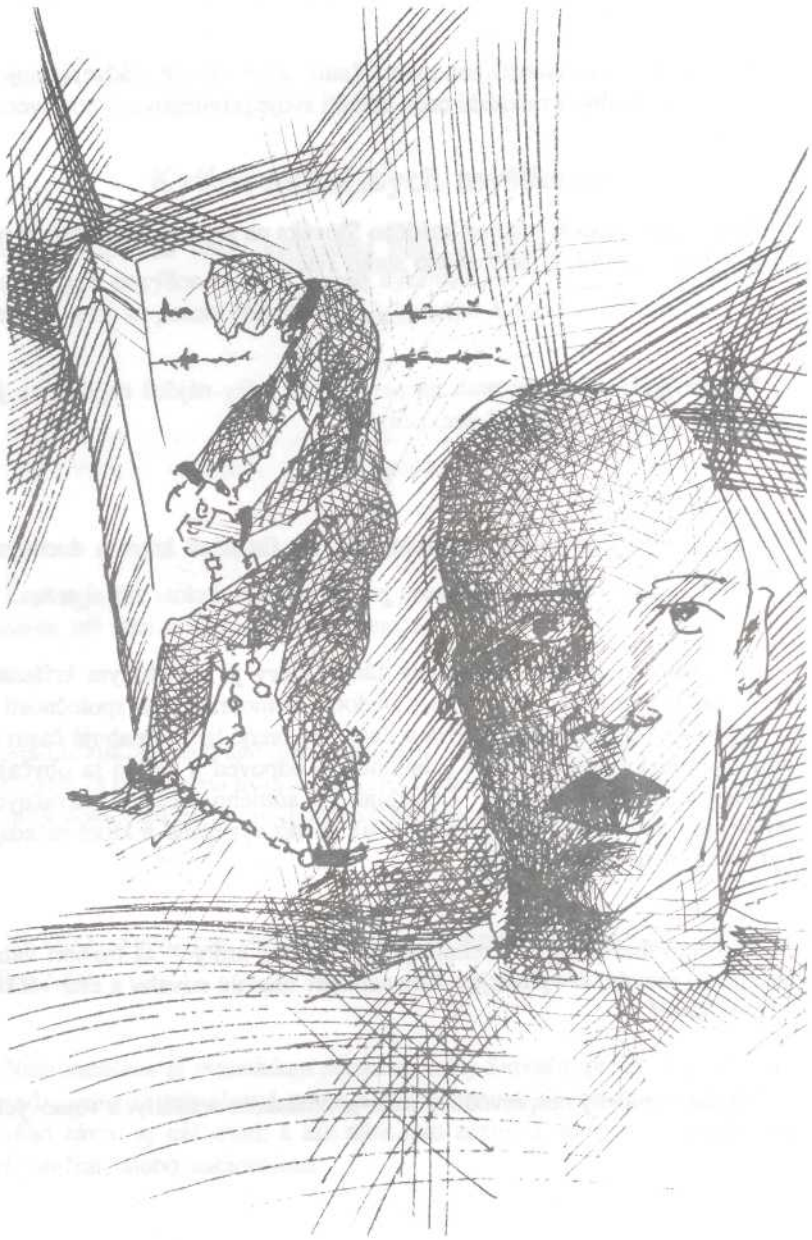
Napjpevnejší odrazový prah na **prekonanie krízy nájdeš najskôr na jej** dne, lebo od neho nižší bod neexistuje.

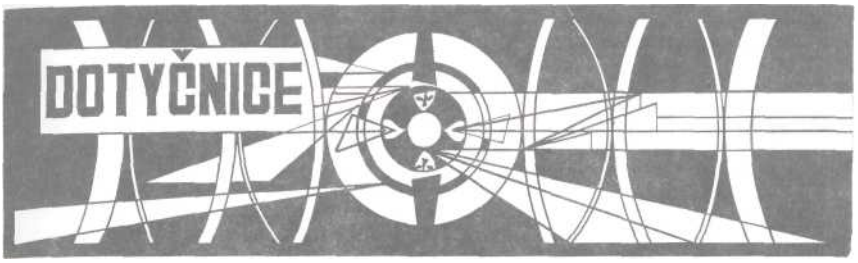
Časopis SME od svojho založenia prežíva **finančnú krízu a duchovnú** renesanciu.

Otvorený list je taký novinársky žáner, **ktorý je svojráznym krížením** publicistiky s poéziou. Je to žáner obdobia **demokratizácie spoločnosti a** priamym výplodom slobody slova **a** tlače. **Otvorené listy obsahujú často aj** básnické otázky, ktoré nosia v sebe hnecf **aj odpoveď a týkajú sa obyčajne** doteraz tabuizovaných tém. Dožadujú sa **súrneho riešenia závažných** problémov, ktoré mali byť prirodzene už dávno **vyriešené a ktoré sa zdajú** byť zároveň nevyriešitefnými.

Podnecovanie plameňov relatívnych právd, od **ktorých sa rozhorí vatra** absolútnej pravdy, si vyžaduje od humanistov **nemalú odvahu a ešte väčšiu** zodpovednosť.

Násilne vynútený nespravodlivý mier je ohniskom neustálych vojnových konfliktov.

Dve zlaté spony

Narodil som sa v Moháči — Fekete **Síkú,** 15. **augusta 1950. Rodičia bývali** u mojej otcovskej prababky v cigánskej kolónii, v **Dankovej ulici v jednej** malej zemnici. Zariadenie izby pozostávalo z dvoch úzkych **postelí, kredenca** (v jednej polovici ktorého bol riad, v druhej zas šatstvo), **stola, trojnohej** pece, kríža a svätých obrázkov. Stoličku sme nemali **ani jednu.**

Po narodení som dostal miesto na jednom záhlavku **na** stole. Keď **som** v noci zaplakal, matka si ma vzala k sebe tak, že som sa **hojdal vo vzduchu** v jej ruke, ktorú mala bližšie ku mne. Ako dvojmesačný, **dostal** som **od** prababky Babó, ktorá sa živila výmenou tovaru, kolísku. Na **dedine ju dostala** od sedliakov. V zime kúrili v izbici koksom. Ten zbierala medzi **škvarou v** okolí škôl a úradov, kde sa kúrilo uhlím.

Od šiestich rokov som pravidelne chodil do knižnice, ako **pätnásťročný** som si kúpil z vlastného zárobku prvú knihu: Zobrané verše a **preklady** Miklósa Radnótiho. Do roku 1974 som žil v Moháči. Bol som **kuchárskym** učňom, kul som klince, roky som pracoval v tehelni. V roku 1975 som **sa** v Budapešti stretol s cigánskou inteligenciou, a ich príklad určil smer môjho ďalšieho osudu.

Písanie je pre mňa protestom proti bezbrannosti, biede, a duševnému vykorisťovaniu. Dokedy vnímam vyznávam a zaväzujem sa, že k životu ma viažu dve zlaté spony: jedna z nich je maďarská kultúra, druhá cigánsky pôvod. Ani jednej z nich sa nehodlám zriecť.

J. Kovács

József Kovács

Som Cigán

rom som to jest
som človek a
Cigán

Cigán je ten
kto patrí
k cigánskemu ľudu

koho v mene ľudských
práv obrali o ľudské
práva

koho nenaučili
písať a čítať
aby nemohol redigovať

protestné texty
proti
rasovej nenávisti

proti
neschopným vládam
a martýrskej opozícii

rom som
to jest nositeľ ihneď
poznateľných rasových znakov

koho policajt môže
domŕzať a biť bez toho že
by sa zodpovedal

koho privykali
namiesto pestovania remesiel
sociálnym podporám

kto sa môže dostať
len k omrvinkám z miliardových
sociálnych položiek

rom som
to jest nemôžem vziať na seba
svoju príslušnosť

lebo vo vedomí
pojímacej
väčšiny

nefiguruje
pojem
etnickej odlišnosti

rom som
to jest koho
aj Pán Boh odpísal

a koho zopár profesionálnych
parádnych rytierov
chce vyhlásiť za národnosť

bez toho
že by (som) sa definitívne
vzdal svojho života

(Z *mactarčiny preložil*
Imrich Fuhl)

József Choli Daróczi

Ako kosa

Na mojej rozkolísanej duši stlstli tí,
čo mi kradli vieru. Kto pochopil moje túžby
zvíjajúce sa v tieňoch?
Moje bytie bolo len mnohoradou otázkou
medzi otázkami.
Moja veriaca pravica upadla do nedôvery,
obklopovala ma vždy ľahostajnosť alebo
ostnatý drôt Ak hriech..., bol som vždy na
vine. Nemohol som stáť v rade na dobro,
vyrovnal som sa teda, ako kosa.

Mária Pethesová

Menšina

Zápach krčmy
Hašteriace sa ústa
Štekajúce zuby
Emancipovaný duch
Päsť vtierajúca sa mi do tváre
Atlétka výskot
Invalid hanba
Nedostatok príťažlivosti zeme
Vesmírna cesta
na planétu bytosti
v nevýhodnej polohe

Ani ukrytí, ani požehnaní

Prichádzajú
tlupy
palicami zmlátia
jar
kašu vytlčú
z jej tváre
a oslepia ju
národ žije
vo svojom jazyku
ozýva sa vták
zvrieskne púčik:
nikde
nemôžeme byť
ani ukrytí
ani požehnaní

(Z madarčiny preložil Imrich FuM)

Sándor Márai

Žiješ na ceste

Myslíš, že staval si dom, a že miesto na vrcholci ti núka pokojný pohľad na svet? Nevieš, že naveky ostaneš tulákom a že čo robíš, je najskôr pohyb cestou kráčajúceho vandráka? Stále iba cesty, ciele a celé veky chodíš pomedzi zmeny. A keď odpočívaš, nie je to dlhšie než oddych, tuláka, ktorý si sadne na polhodinku na kraj cesty pod jablonn. Aby si vedel, keď spriadaš plány, že zmyslom tvojej cesty nie je ciel, ale túlanie. Nie v polohách žiješ, ale na ceste.

Neprekvapil sa

Prekvapí ťa, ak z jedného človeka vytečie podlosti ako z rapuchy otravy? Pouvažuj, aký je to človek! Aký znetvorený, slabý, nakoľko je len nenávisť a závisť jeho sila. Zotri výlučok, čo ti striekne na tvár, nestup na ropuchu, lebo si zašpiníš topánky krvou a hnisom.

Imre Fuhl

Antiinšpirácia

Niet čo! PíSeš asi?
Čoho niet? Ty vieš čo!
Písať niet čo! Čo Ty vieš?
Niet čo písať? Niečo vieš!
Predsa píšeš! Vieš niečo?
Píšeš predsa? Niet čo!
Asi píšem! Čoho niet?

(Z maďarčiny preložil Gabriel Hattinger)

Marek Péter Kormos
(6-ročný)

Mráčik

vysoko na nebi
škrípali slnečné
lúíc hučal mrak

letí lei í do
ďaleká jasné
hviezdy
dosahovať tiahli
ďalej veľké
mraky štebotali
vtáky

krásny
stromček-tulipán
neviem mráčik
kam sa pohnúť
neviem

ff-> Y>)

Óda na wodku

(a na márnu túžbu)

Nebanuj, Serjoža, iba ďalej píjaj, o zlatej medaile opatrne snívaj!

Nepôjdeš za more na olympiádu, nanajvýš do krčmy kárať našu vládu.

Tvoj život závisí od dvoch velkomocí, ale zato wodku miluj vo dne v noci!

(1980)

Mal som ťa len za to

môj **svet je** celý srieňom zastretý
sneží na našom bielom námestí a
cítim mrazivá je zima nuž teba
za to som mal iba

pri tebe kráčam duša zmrazená a
potom bozk na ľade jazera celý
náš vzťah len zopár listov no
mal som ťa len za to isto

(1984)

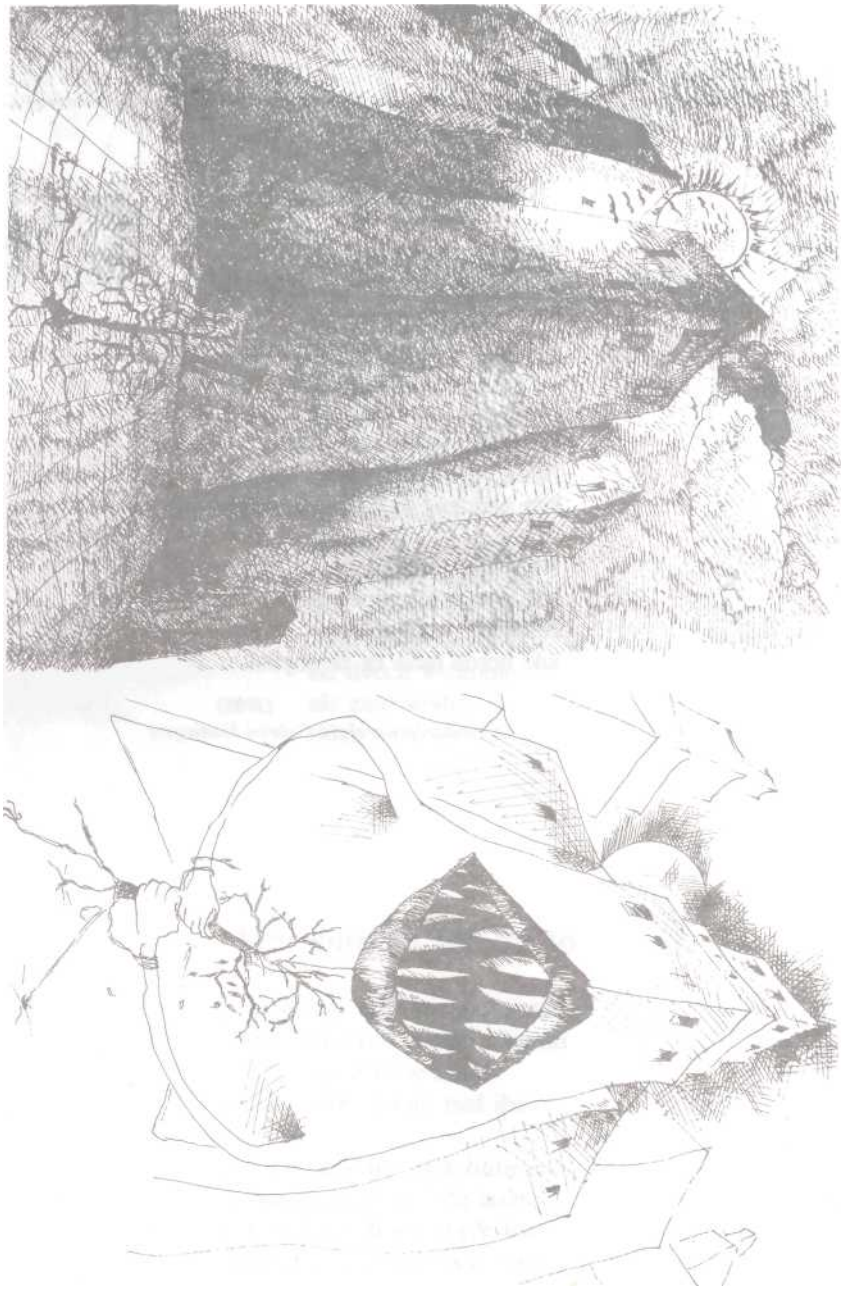
Evolúcia

Nech žije komunizmus, dvetisíc kilometrov na východ! Nech žije socializmus, tá temná sila ako pevný bod!

Nech žije kapitalizmus, ten režim vykorisťovania! Nech žije feudalizmus, kde poddaný sa pánom klania!

Nech žije otrokárstvo, kde otroci sú tvory bité! Nech žije kočovnfctvo, kde horda mrie za živobytie!

(1965) (Z madarčiny prtloiil GabrUl Hattmgtr)

Karol Tomiš

Prozaik na vzostupe

Oldřich Kníchal: PREDJARIE. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989.
Oldřich Kníchal: KRÁĽOVSTVO Z INÉHO SVETA. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.

Oldřich Kníchal (nar. 1939) sa svojou literárnou tvorbou začlenil do kontextu slovenskej menšinovej literatúry v Maďarsku po príchode „z iného sveta". Tento rodák z Humenného maturoval v Košiciach, vysokoškolské štúdiá absolvoval v Prahe a tu sa začalo aj jeho novinárske pôsobenie. Koncom sedemdesiatych rokov sa stal dopoisovatelom našich ústredných denníkov v Budapešti a po desiatich rokoch sa tam natrvalo usadil ako redaktor slovenského týždenníka Ľudové noviny. Literárne začal tvoriť až v Maďarsku. Svoje kratšie prozaické práce vydal v zbierke Predjarie (1989), po ktorej o rok neskôr nasledovala románová novela Kráľovstvo z iného sveta (1990).

Knižka Predjarie obsahuje desať poviedok a jednu novelu. Kníchal Čerpá ich tematiku prevažne z prostredia inteligencie a pokiaľ sa **v** nich aj objavuje iný sociálny živel, napríklad dedinský, tak vždy v spojitosti s jeho postavami z radov inteligencie. Je zvláštne, že **v** jeho knižke absentuje slovenské národnostné prostredie. Autor len zriedkavo akcentuje výraznejšie spoločenské koreláty svojich príbehov, ako je to napríklad **v** úvodnej poviedke Pohroma. Opisuje v nej pokus pracovníkov vlastivedného múzea zachrániť svoje pracovisko pred finančným bankrotom novou formou

výstavníctva, čo prekazí zrútenie arkád starej budovy, zasypávajúce žlivé exponáty. Na renováciu múzea totiž nikdy nedostali prostriedky, premaiovala sa iba fasáda. A tak príbeh v druhom významovom pláne možno interpretovať aj ako symbol dožívajúceho totalitného režimu.

V Kníchalových prózach prevažujú medzi postavami vzťahy a konflikty v osobnej alebo súkromnej sfére ich života. Spravidla ich stavia do situácií, ktoré im prinášajú sklamanie, precitnutie z falošných predstáv o živote alebo 0 blízkom človeku. Tak je to so šokujúcim odhalením rozvedeného muža, ktorý jedného dňa zistí, že jeho dcéra-študentka sa stala ľahkou ženou. Popri generačných vzťahoch často stvárňuje aj vzťahy medzi mužom a ženou: odcudzenie a rozchod milencov po vzájomnej dezilúzii, neuskutočnené milostné sny pre nedostatok odvahy vyznať sa z citov, manželský rozvrat spôsobený alkoholizmom a podobne. Autor nie je nezúčastneným pozorovateľom sklamaní, trápení, osobných prehier svojich postáv. Súcíti s nimi, no svoju účasť vyjadruje decentne.

Vo väčšine svojich poviedok sa Kníchal prezentuje ako kultivovaný rozprávač, ktorý ovláda umelecké finesy epického prejavu a pozná štylistickú váhu slova, či si už zvolí formu rozprávania v prvej alebo tretej osobe, málokedy sa uspokojuje s prostou prozaickou výpoveďou. Rozprávanie má štylizovanú, zavše aj lyrickú podobu, umocftovanú prirovnaniami, metaforami, metonymiami, synekdochami, alúziami. Jeho lepšie prózy svedčia o ovládaní umenia epickej sktatky vo výstavbe poviedky ako celku 1jej detailov. Simultánne zachytáva vonkajší a vnútorný dej, myšlienky a city postáv. Prítomnosť sa prelína s minulosťou, zavše aj realita so snom, ktorý sa stáva nápoveďou budúcich udalostí, ako je to v poviedke Dospievanie.

Dobrú umeleckú úroveň väčšiny próz nedosahujú tri poviedky, ktoré sú koncepčne nedomyslené a umelecky nedotiahnuté. Strieborné smreky hovoria o kariére osobného šoféra všemocného šéfa, ktorý vydá za neho svoju rozvedenú dcéru. Nepravdivosť príbehu umocňuje aj nedostatočná psychologická motivácia konania otca a dcéry. Poviedka Finále o starom husľlovom virtuózovi pôsobí dojmom nedokončeného náčrtu a najmä v prvej polovici má viacero elementárnych jazykovoštylistických chýb. Autor ani v poviedke Dobrovoľne nedokázal realizovať svoj zámer v pôsobivej umeleckej forme.

Knižku uzatvára rozsiahla novela Predjarie s podtitulom Kantáta o domove. Kníchal rozohral v nej všetky svoje prozatérske schopnosti. Má

zložitejšiu motivickú a sujetovú výstavbu, ako poviedky. Hlavnú dejovú líniu tvorí úsilie mladých manželov o vytvorenie domova pre svoje očakávané dieťa. Motív domova sa v novele stvárňuje vo viacerých významových kontextoch: sú tu zachytené rozličné podoby ľudskej society v čase a priestore, ktoré postavy mladomanželov pociťujú ako svoj domov, kde sa cítia bezpečne a dobre. Autor v novele nastoľuje aj problém emigrácie a vzťahu k pôvodnému domovu.

Na túto autorskú skúsenosť organicky nadväzuje Kníchalova románová novela Kráľovstvo z iného sveta (1990), tematicky čerpajúca zo zážitkovej a skúsenostnej sféry, viažucej sa na jeho pôvodný domov. Maturitným stretnutím rámcované príbehy niekoľkých ľudí umožňujú autorovi podať umelecké svedectvo o svojej generácii, ktorá dorastala v druhej polovici päťdesiatych rokov. Nasledujúce tri desaťročia so svoúni historickými peripetiami hlboko zasiahli do života väčšiny jeho postáv, stali sa skúšobným kameňom ich charakteru a ľudskosti. Autor sa nepúšťa do podrobnej analýzy dobových pomerov a mnohostranného vykresľovania svojich protagonistov. Súdobú spoločenskohistorickú realitu predstavuje iba náznakovite prostredníctvom niekoľkých charakteristických detailov. V päťdesiatych rokoch sú to pohreb prezidenta, výmena peňazí, evokácia dobových ilúzií a morálnej prevahe a jasných perspektívach novej spoločnosti, v súkromnom živote smrť rozprávačovho strýca, násilím prinúteného vstúpiť do roľníckeho družstva, ideologicky motivované názorové konflikty medzi rozprávačom a matkou a podobne. Koniec šesťdesiatych rokov charakterizujú niektoré príznaky spoločenského „odmäku", sedemdesiate roky zas konsolidácia a prenasledovanie ľudí, ktorí vyznávali len .jednu pravdu a jednu morálku." Kníchalovi viac než o reprodukciu faktov života ide o vykreslenie názorového sveta, životného pocitu, morálnych konfliktov hŕstky študentov a ich učiteľov. Zvolený sujetový postup, vybavovanie niekoľkých rozhodujúcich udalostí a situácií v spomienkach postáv i prelínanie viacerých časových rovín umožňuje autorovi koncentrovať sa na uzlové body osudov svojich protagonistov a eliminovať z rozprávania všetko podružné, nepodstatné.

Postava rozprávača reprezentuje ideový vývin od očarenia socialistickými ideálmi k vytrezveniu z nich. Jeho mladistvú naivitu autor dokresľuje aj snivou študentskou láskou. Ku skutočnosti má reálnejší vzťah jeho spolužiak a priateľ Vilo. Nedá sa strhnúť novými ideami, nevzdáva sa starých hodnôt. Prostredníctvom tejto postavy Kníchal opäť nastolil tému domova. V časoch

výstavníctva, čo prekazí zrútenie arkád starej budovy, zasypávajúce žlivé exponáty. Na renováciu múzea totiž nikdy nedostali prostriedky, premaľovala sa iba fasáda. A tak príbeh v druhom významovom pláne možno interpretovať aj ako symbol dožívajúceho totalitného režimu.

V Kníchalových prózach prevažujú medzi postavami vzťahy a konflikty v osobnej alebo súkromnej sfére ich života. Spravidla ich stavia do siituácií, ktoré im prinášajú sklamanie, precitnutie z falošných predstáv o živote alebo 0 blízkom človeku. Tak je to so šokujúcim odhalením rozvedeného imuža, ktorý jedného dňa zistí, že jeho dcéra-študentka sa stala ľahkou ženou. Popri generačných vzťahoch často stvárňuje aj vzťahy medzi mužom a ženou: odcudzenie a rozchod milencov po vzájomnej dezilúzii, neuskutočnené milostné sny pre nedostatok odvahy vyznať sa z citov, manželský rozvrat spôsobený alkoholizmom a podobne. Autor nie je nezúčastneným pozorovateľom sklamaní, trápení, osobných prehier svojich postáv. Siúcíti s nimi, no svoju účasť vyjadruje decentne.

Vo väčšine svojich poviedok sa Kníchal prezentuje ako kultivovaný rozprávač, ktorý ovláda umelecké finesy epického prejavu a pozná štylistickú váhu slova, či si už zvolí formu rozprávania v prvej alebo tretej oisobe, málokedy sa uspokojuje s prostou prozaickou výpoveďou. Rozprávanie má štylizovanú, zavše aj lyrickú podobu, umocňovanú prirovnaniami, metaforami, metonymiami, synekdochami, alúziami. Jeho lepšie prózy svedčia o ovládaní umenia epickej sktatky vo výstavbe poviedky ako celku 1jej detailov. Simultánne zachytáva vonkajší a vnútorný dej, myšlienky a city postáv. Prítomnosť sa prelína s minulosťou, zavše aj realita so sinom, ktorý sa stáva nápoveďou budúcich udalostí, ako je to v poviedke Dospievanie.

Dobrú umeleckú úroveň väčšiny próz nedosahujú tri poviedky, ktoré sú koncepčne nedomyslené a umelecky nedotiahnuté. Strieborné srrareky hovoria o kariére osobného šoféra všemocného šéfa, ktorý vydá za neho svoju rozvedenú dcéru. Nepravdivosť príbehu umocňuje aj nedostatočná psychologická motivácia konania otca a dcéry. Poviedka Finále o starom husľlovom virtuózovi pôsobí dojmom nedokončeného náčrtu a najmä v prvej polovici má viacero elementárnych jazykovoštylistických chýb. Autor ani v poviedke Dobrovoľne nedokázal realizovať svoj zámer v pôsobivej umeleckej forme.

Knižku uzatvára rozsiahla novela Predjarie s podtitulom Kantáta o domove. Kníchal rozohral v nej všetky svoje prozatérske schopnosti. Má

zložitejšiu motivickú a sujetovú výstavbu, ako poviedky. Hlavnú dejovú líniu tvorí úsilie mladých manželov o vytvorenie domova pre svoje očakávané dieťa. Motív domova sa v novele stvárňuje vo viacerých významových kontextoch: sú tu zachytené rozličné podoby ľudskej society v čase a priestore, ktoré postavy mladomanželov pociťujú ako svoj domov, kde sa cítia bezpečne a dobre. Autor v novele nastoľuje aj problém emigrácie a vzťahu k pôvodnému domovu.

Na túto autorskú skúsenosť organicky nadväzuje Kníchalova románová novela Kráľovstvo z iného sveta (1990), tematicky čerpajúca zo zážitkovej a skúsenostnej sféry, viažucej sa na jeho pôvodný domov. Maturitným stretnutím rámcované príbehy niekoľkých ľudí umožňujú autorovi podať umelecké svedectvo o svojej generácii, ktorá dorastala v druhej polovici päťdesiatych rokov. Nasledujúce tri desaťročia so svofini historickými peripetiami hlboko zasiahli do života väčšiny jeho postáv, stali sa skúšobným kameňom ich charakteru a ľudskosti. Autor sa nepúšťa do podrobnej analýzy dobových pomerov a mnohostranného vykresľovania svojich protagonistov. Súdobú spoločenskohistorickú realitu predstavuje iba náznakovite prostredníctvom niekoľkých charakteristických detailov. V päťdesiatych rokoch sú to pohreb prezidenta, výmena peňazí, evokácia dobových ilúzií a morálnej prevahe a jasných perspektívach novej spoločnosti, v súkromnom živote smrť rozprávačovho strýca, násilím prinúteného vstúpiť do roľníckeho družstva, ideologicky motivované názorové konflikty medzi rozprávačom a matkou a podobne. Koniec šesťdesiatych rokov charakterizujú niektoré príznaky spoločenského „odmäku", sedemdesiate roky zas konsolidácia a prenasledovanie ľudí, ktorí vyznávali len .jednu pravdu a jednu morálku." Kníchalovi viac než o reprodukciu faktov života ide o vykreslenie názorového sveta, životného pocitu, morálnych konfliktov hŕstky študentov a ich učiteľov. Zvolený sujetový postup, vybavovanie niekoľkých rozhodujúcich udalostí a situácií v spomienkach postáv i prelínanie viacerých časových rovín umožňuje autorovi koncentrovať sa na uzlové body osudov svojich protagonistov a eliminovať z rozprávania všetko podružné, nepodstatné.

Postava rozprávača reprezentuje ideový vývin od očarenia socialistickými ideálmi k vytrezveniu z nich. Jeho mladistvú naivitu autor dokresľuje aj snivou študentskou láskou. Ku skutočnosti má reálnejší vzťah jeho spolužiak a priateľ Vilo. Nedá sa strhnúť novými ideami, nevzdáva sa starých hodnôt. Prostredníctvom tejto postavy Kníchal opäť nastolil tému domova. V časoch

konsolidácie Vilo príde o učiteľské miesto a je nútený emigrovať. Nedokáže sa však sžiť s cudzím prostredím, ktorého cudzotu nemôže zastrieť ani vysoký životný štandard, ani atraktívne prírodné prostredie. Domov, to je aj rodná reč a ľudia, s ktorými sa pomocou nej možno dohovoriť. Vilo však po nejakom čase už nerozumie vlastnej dcére. Odcudzenie vlastnej rodine v cudzom prostredí nevyhnutne ústi do tragédie.

Kníchal rozpráva o tom bez pátosu a sentimentality. Jeho autorská stratégia je zameraná na udržiavanie pozornosti čitateľa a darí sa mu to napriek tomu, že dej nie je dominujúcim sujetovým prvkom, neustále sa preplieta s reflexiami, komentármi a hodnotiacimi výrokmi. Nevyslovuje všetko naplno, všeličo ostáva len naznačené alebo stráca svoje kontúry v akomsi šerosvite. A predsa nemáme pocit nedotvorenosti diela, jeho estetická miera je naplnená. Prispieva k tomu aj farbitosť a plastickosť jazykového štýlu. Rušivo pôsobia iba ojedinelé pasáže, kde frekvencia slovných obrazov je príliš vysoká (napríklad na 66. strane). V texte je aj veľa tlačových chýb. Pôvodcom obálky oboch knižiek a vkusných ilustrácií Predjaria je Ján Mušto.

Zatiaľ, čo kniha poviedok Predjarie mala ešte nevyrovnanú umeleckú úroveň, románová novela Kráľovstvo z iného sveta je dielom myšlienkové a umelecky zrelého autora. Je prínosom nielen do slovenskej literatúry v Maďarsku, ktorú obohacuje o novú tematiku a jej moderné prozaické stvárnenie, ale aj do celej našej slovesnej kultúry.

Oldřich Kníchal

Dvojsmerné cesty

Dagmar Mária Anoca: Kniha príbehov alebo poltóny. Vydavateľstvo Kriterkro, **Bukurešf,** 1988, str. 219

Mladá rozvedená žena, poslucháčka vysokej školy, sa vo vlaku cestou na skúšku zoznámi s bývalým aktívnym (a úspešným) športovcom, t.č. trénerom hokejového mužstva. Dosiaľ je deprimovaná zmenou svojho stavu, a preto to opatrné oťukávame, neustále konfrontovanie novej známosti s obrazom bývalého muža, neraz vyznievajúce v jeho prospech. Prebudená potreba komunikácie však núti Noru porovnávať ďalej — až do okamihu naplnenia intímneho vzťahu kdesi v hotelovej izbe. Pritom na Edovi je zrejme

sympatické prinajmenšom to, že adoptoval dievčatko, hoci s jej matkou nežije...

Týmto vlastne príbeh pod názvom *Skúška* končí a doslova v poslednej vete sa začína to nadčasové, čo presahuje osudy obidvoch, že totiž Edo umiera na infarkt a ženu s dieťaťom, ktoré sa má narodiť, „adoptuje" ktosi iný. Ani pre neho nieje dôležité, od koho to dieťa je. Dôležitý je iba vzájomný vzťah partnerov.

Paralelnú situáciu analyzuje ďalší príbeh pod názvom *Rovnováha.* Zuza, nadaná poslucháčka stavebnej fakulty, sa stane objektom zištnej pozornosti inak nežným pohlavím priam obletovaného šviháckeho asistenta. Bez nároku na odmenu mu pomáha na realizácii projektu, ktorým si chce Pavlovič otvoriť dvere k štipendijnému pobytu v zahraničí. Zuza neprikladá tejto okolnosti zvláštny význam, imponuje jej predovšetkým účasť na diele, na „spoločnej" veci, pričom nemožno poprieť ani to, že časom sa jej vzťah k Pavlovičovi mení na akýsi osial, ktorý sa však nemôže plnšie prejaviť už aj so zreteľom na Pavlovičovu slabosť pre ženy — krásne síce, ale zato napospol zďaleka nie také schopné, ako je napríklad Zuza. Tak či onak asistent odíde po skončení projektu nielen zo scény, ale aj zo zorného pofa svojej spolupracovníčky, — nanešťastie s nežiadúcimi následkami pre Zuzu, ktorá však ani tentoraz nepodľahne sklamaniu, a s pomocou priateľky sa jej podarí prekonať následky potratu. Príbeh sa lomí do budúceho' času; Zuza má syna, ktorého čierny otec sa však kedysi dávno, ešte pred jeho narodením, vrátil po absolutóriu na svoj domovský kontinent..

Tretí príbeh, *Cesty,* vykresľuje na pozadí stretnutia dvoch kamarátok, spolužiačok zo strednej školy, ich osudy, ako sa vytvárali v spletí manželských a rodiných vzťahov. Iveta je svedkom nepodareného Evinho manželstva, zatiaľ čo ani to jej nebolo bez úskalí, a až po trpkých skúsenostiach sa rozhodnú s manželom začať odznova, kým jej priateľka Eva sa pokúša premeniť svojho muža alkoholika láskou, nehou a trpezlivosťou.

Ak máme veriť, príčinou narušenia medziľudských vzťahov — a to zrejme platí nielen pre posledný príbeh, je narušenie komunikácie, ako uvažuje v závere Iveta. Prenos (správnych) informácií ruší prostredie, možnosti, ambície. (Fyzici označujú takýto informačný šum ako entropiu — O. K.) A za chyby sa platí. Pavel, Ivetin muž, to komentuje takto: Nejestvuje dotyk medzi teóriu a praxou. Ani pravda nejestvuje, je len primeranosť prístupu k objektu. Otázka je, či sa aj my primerane meníme..

Táto paradigma by mohla poslúžiť ako východisko pokiaľ ide o skúmanie vzájomných vzťahov protagonistov či ich pomeru k okolitému svetu. Autorkino úsilie v tomto smere stojí za povšimnutie aj bez ohľadu na to, nakoľko sa jej darí vtisnúť príbehom autentický umelecký tvar. Za snahou povedať čo najviac, dať príbehu nadčasovú platnosť, sa občas vznáša profesorský prsL D. M. Anocová sa vďaka svojej zvýšenej vnímavosti pokúša vyhladiť ostré hrany ľudského údelu, doviesť svojich hrdinov až na prah pochopenia seba samých, svojho miesta vo svete. Takýto zmysel majú pravdepodobne i jej reflexie na tému budúcnosti (Rovnováha), pričom odkaz na zajtrajšok možno ponímať aj ako kompenzáciu daného stavu, ak len nejde o ohlasy či dozvuky nedávnych negatívnych utópií.

A ešte poznámka celkom na záver, aj keď nie celkom podružná: Na sledovanie tohoto tvárneho a mysliteľského úsilia v slovenskej literatúre v " munsku ojedinelého, pôsobí značne rušivo od začiatku až do konca predstaviteľné množstvo tlačových chýb.

Ján Ďurček

Neblahý osud diela

Ján Stanislav: „Slovenský juh v stredoveku"

V bratislavskom Večerníku vyšiel 20. apríla 1990 článok Dr. Ivana Stanislava o osude diela jeho otca prof. Dr. Jána Stanislava „Slovenský juh v stredoveku". Toto dielo si cenili aj recenzenti, najmä autorovu trpezlivosť pri zbieraní materiálu a jeho húževnatosť pri rozbore historického miestopisu v Dunajskej kotline, ktorý poukazuje na rozsah slovanského a slovenského osídlenia do XV. storočia. Profesor Stanislav prichádza s dokladmi, že Slovania žili v Panónii pred príchodom Maďarov, čo dobre nasvedčujú názvy so zachovanými nosovkami. Autor predkladá dôkazy, že ráz Panónie bol slovenský. Má historické svedectvá o slovenskom osídlení Panónie pred Pribinom a Kocelom, resp. po vyhnaní Avarov. Slovenské bolo i okolie Bratislavy. Objasňuje i pôvod Žitného ostrova. Je to staré slovenské územie s celým množstvom slovenských názvov obcí a osád. Z autorových výskumov vyplýva, že Slováci boli kedysi veľký národ, rozprestierajúci sa

na väčšine Dunajskej kotliny. Usudzujúc podTa rozsahu územia, ktoré obývali a podľa veľkého počtu osídlených lokalít, možno povedať, že to bol v deviatom a desiatom storočí jeden z najväčších slovanských národov.

Objemné dielo o 1300 stranách s mapami autora vydala v r. 1948 Matica slovenská. Aký bol jeho další osud? Mierne povedané nekultúrny. Prišli päťdesiate roky. Mocní vtedajšieho sveta označili toto vynikajúce dielo za nacionalistické a protimaďarské a dali ho zošrotovať. Predstavitelia slovenského národa nariadili zničiť dielo o veľkosti svojich dejín! Barbarstvo? Neúcta? Alebo zásadné rozhodnutie v duchu proletárskeho internacionalizmu? Ťažko dnes povedať. Treba len dodať, že aspoň v niektorých knižniciach neľahla kniha popolom.

Nedávni slovenskí mocipáni sa na žiadosť autorovho syna o opätovné publikovanie diela odvrátili k nemu chrbtom. Údajne nebola na to „vhodná doba".

Domnievam sa, že tá vhodná doba už nastala. Ako zakladajúci člen Matice slovenskej obraciam sa nielen v mene svojom, ale aj v mene všetkých roduverných Slovákov, aby toto dielo o dejinách Slovákov Matica slovenská znovu vydala.

Ako vieme, oprávnene sa na rozličných fórach konštatuje, že ako národ nemáme dostatočne rozvinuté národné povedomie, nemáme dostatok vedomostí o našich dejinách. Vieme aj to, že to má reálne korene nielen v subjektívnom úsilí našich ľudí, ale aj v spoločenských podmienkach, v ktorých sme žili. Príliš dlho sa rozlične prekrucovali udalosti našich národných dejín. Preto, ak teraz vstupujeme do nového obdobia, keď sa májú naprávať krivdy minulosti, mali by sa naprávať aj v oblasti našej objektívnej historickej spisby. Dožadujú sa toho napríklad Slováci žijúci mimo Slovenska. Môj priateľ z Maďarska básnik Gregor Papuček mi nedávno napísal: „Viete, ja mám nádej, že teraz, **ak** sa **to** rozbehne po lepších **koľajach,** celé dielo, všetko to, čo bolo zošrotované od **tohto nášho velikána Jána** Stanislava, vyjde znovu a nikdy ho už **nikto** viac šrotovať **nebude. Potom** budem medzi prvými, kto si celé jeho **kompletné dielo zakúpi".**

A rok predtým, v liste z 9. mája **1989,** píše: „Ja si **nesmierne vysoko** ctím prof. Stanislava a jeho celoživotné dielo. **Patrí medzi najvzácnejšie** skvosty slovenskej jazykovedy, medzi **tie diela, ktoré môžu zohrať** veľmi dôležitú rolu v posilnení slovenského **povedomia a zdravej národnej hrdosti.** Pravda, len **tak, ak** sa v **základoch zmení prístup zodpovedných** ľudí **k dielu** Jána Stanislava a ak ho vydajú znovu v **toľkých exemplároch, aby sa dostalo**

do každej slovenskej rodiny. Vermi sa divím, že také dielo ako Slovenský juh v stredoveku nedostať. Zato ja ho mám vypožičané z knižnice (našťastie v Univerzitnej knižnici v Budapešti ho majú) a študujem ho. Lenže také dielo by malo byť tu, na mojej poličke, lebo ho človek stále potrebuje".

Ako zakladajúci člen Matice slovenskej od roku 1939 apelujem na Správu Matice slovenskej, aby znovu sprístupnila toto pre Slovákov vzácne dielo a tak odčinila hanbu a neúctu k vlastným dejinám. Vieme, že žijeme v zložitej ekonomickej situácii a vydávanie kníh je čoraz nákladnejšie. Malo by sa však pouvažovať napríklad o subskripcii, prípadne o iných spôsoboch.

Oldřich Knichal

Hlad po ľudskosti

József Daróczi Choli: ISTEN HOMORÚ ARCÁN, Budapest 1990, Orpheuz könyvek, 286. s. Obálka a ilustrácia Tamás Péli.

J. D. Choli, pôvodom z rumunskej menšinovej obce Bedő v Hajdú-Biharskej župe, strávil svoje „vandrovné" i „učňovské" roky v hlavnom meste, kde takmer od počiatku pracoval najprv v čepelských železiarňach, kde neskôr dokončil stredoškolské a vysokoškolské štúdiá a pôsobil v rôznych osvetových strediskách a konečne kde sa už v tom čase predstavil na stránkach viacerých časopisov ako básnik a prekladateľ.

Takto sa nám predstavuje aj tentoraz, vo svojej pomerne rozsiahlej zbierke — jednak ako dvojjazyčný autor, jednak ako interpret z maďarčiny do cigánčiny a naopak. Choliho pôvodné verše v maďarčine a cigánčine, obsiahnuté v prvej a druhej časti knižky, sa mocne inšpirujú už zážitkami z detstva, keď básnik prvýkrát pocítil nielen ťarchu fyzickej práce (Namiesto ars poetiky), ale ešte väčšmi nespravodlivosť cigánskeho údelu (Až po päty v strachu). Pocity vydedenosti a skepsa prelína takmer všetky jeho verše: *Odo mňa všetko uteká/ každý ma opľuje/ A predsa som bez viny* (Komu sa poďakovať). Cigánske bytie je bytím človeka na periférii, v poslednom rade (Cigán si, aj ked ťažko pracuješ, aj keď si múdry a silný). Neprajnosť osudu poznamenáva vnímanie okolitého sveta vôbec: *Nebo nado, mnou nikdy*

nebolo modré/dym večne zahaľoval slnce (Pieseň). Nečudo teda, že z piecky obyčajne vanie chlad, že veci majú zvyčajne čiernu farbu. Ešte aj korene stromu hynú v čiernom kameni (Dajte mi život). O svojej krajine Choli hovorí, že lacnie po chlebe a duchu, no ešte väčšmi po ľudskosti. (Maďarsko). Čítame to ako básnikovu výzvu a memento všetkým Tudom dobrej vôle.

Tretia, najrozsiahlejšia časť zbierky zahrnuje preklady z maďarskej ľudovej poézie a predovšetkým z klasikov maďarskej poézie. Najviac miesta — a podľa toho právom súdime, že je mu svojím ľudským i básnickým osudom najbližší — tu pripadlo A. Józsefovi, po ňom S. Weörösovi (inak prekladateľovi mnohých Choliho veršov do maďarčiny), S. Petöfimu, E. Adymu, M. Babitsovi, M. Radnótímu a M. Vitézovi Csokonaimu.

V záverečnej časti Choli tlmočí maďarskému čitateľovi svoj výber z cigánskej ľudovej poézie, takže v podstate celú zbierku možno považovať za pokus navzájom sprostredkovať hodnoty cigánskej a maďarskej ľudovej a literárnej kultúry.

K dejinám slovenského národného hnutia

Značne podlžnosti, ktoré má súčasná slovenská historiografia voči dávnejším i nedávnym dejinám náSho národa, ešte nemohli byť splatené v historicky krátkej dobe, od novembra 1989, keď v Česko-SIovcnsku nastal historický zvrat od komunistickej totality k demokracii. Preto aj prvé splátky na tomto poli môžu byť zatiaľ iba čiastkové, ako je tomu aj v súvislosti s lanským 175. výročím narcxlcnia Ľudovíta Štúra, ktorému *Historický časopis* (l'W, č. 4) venoval jubilejné číslo. Venujme pozornosť predovšetkým rozsiahlej úvodnej Štúdii O. Šk varnú *Slovenské Štátoprávne predstavy a pokusy v rokoch 1790-1X47.*

Od konca 18. storočia patrí k základným hodnotám rodiacej sa občianskej spoločnosti kategória národa a jeho právo na samourčenic a na samostatný štát. V duchu tejto zásady sa v Uhorsku stretávali dve protikladné koncepcie: historicko-právna a pririxizcno-právna. Slovenské nánxiné hnutie vychádzalo pri riešení národnej otázky z práva prirodzeného. Proti nacionálnej asimilácii vytyčovalo princíp tolerancie a rovnoprávnosti. U J. uhorskí jakohím sa v

90. rokoch 18. storočia pokúsili premeniť Uhorsko na federatívnu republiku štyroch národných provincií, vrátane slovenskej.

Slovenskej obrodeneckej inteligencii sa iba postupne darilo vyčleňovať slovenskú otázku z nediferencovaného uhorského, prípadne česko-slovenského kontextu. Celkove jej prístup vyjadroval predstavy o Uhorsku na federatívnom základe, v ktorom by Slovensko malo svoju samosprávu. V 30. rokoch minulého storočia hnutie mladých Slovákov pomýšľalo na začlenenie Slovenska do bližšie neurčenej slovanskej federácie. Mimo Slovenska sa vyskytli i úvahy o zjednotení Slovákov s Čechmi, Poliakmi, prípadne s Rusmi.

Zatiaľ maďarské národné hnutie, ovládajúce politický život a moc v Uhorsku, sledovalo ciel zachovať historické unitárne Uhorsko, posilniť jeho nezávislosť na Viedni, zároveň však zachovať privilegované postavenie šľachty, a prebudovať ho na maďarský národný štát asimiláciou nemaďarských národností. Nepripúšťalo len vnútorné štátoprávne usporiadanie Uhorska podľa národných zásad (s výnimkou Chorvátska), ale odmietalo i najskromnejšie rečové požiadavky Nemaďarov.

Slovenské národné hnutie nemalo k dispozícii prostriedky na politické presadzovanie a propagáciu svojho programu, preto tento program bol v neslovanskom svete takmer neznámy. V štyridsiatych rokoch štúrovci zamerali svoju pozornosť na pozdvihnutie občianskeho, hospodárskeho a národného života širokých vrstiev slovenskej pospolitosti, čím sa snažili o upevnenie základne celého hnutia. Až potom mali v úmysle vyzdvihnúť štátoprávne riešenie slovenskej otázky v rámci Uhorska. Revolúcia však zmarila ich plány. Práve v jej priebehu sa štúrovci prvý raz pokúsili oficiálne dosiahnuť samostatné politicko-teritoriálne postavenie Slovenska. V podstate do r. 1848 riešenie slovenskej otázky bolo viazané na tie isté ideové a medzinárodnopolitické väzby ako úsilia iných národov o svoju suverenitu.

O.K.

Správnym smerom

ÚJ SZEMLE, Cigány nevelésügy és **kultúra, 1.-2. číslo 1990, s. 146, 3000 výtl. Vyd. štátny pedagogický ústav Budapešť.**

Mimoriadne obsažná a pestrá publikácia, umožňujúca dôkladný pohľad na súčasnú i dávnejšiu minulosť cigánskej komunity a jej kultúry, a to nielen maďarskej, ale i tej univerzálnej. Nepochybne zaujme napríklad interpretácia kultu indickej bohyne Kalí (kálo v dnešnej cigáončine znamená čierny) ako nám ju podáva úryvok z románu Menyhérta Lakatosa, preloženého do viacerých jazykov. „Lahôdkou" su akiste aj ukážky z cigánskeho prekladu biblie, ktorý pripravuje známy básnik J.Daróczi Choli a ktorý predstavuje priekopnícky čin už len preto, že cigáončina, ako na to poukazuje sám prekladateľ, je jazyk dosiaľ málo kultivovaný (Aj preto svojho času tak prekvapil Choliho preklad Komunistického manifestu).

O histórii cigánskej národnosti v Uhorsku a Maďarsku pojednáva prvá časť príspevku B.Mezeyho pod názvom Predsudok. Osobitná pozornosť sa venuje aj otázkam národnej identity a školskej výuky materinského jazyka. Stránky Új Szemle poskytujú tribúnu viacerým ďalším básnikom i prozaikom tunajšej cigánskej pospolitosti: K. Barimu, J. Holdosimu, J. Szepesimu, J. Orsósovi, B. Osztojkánovi, J.Kovácsovi. Príťažlivosť dvojčísla zvyšujú kresby Tamása Péliho a Ildikó Péliovej, naposopol inšpirované orientálnou exotikou, ako aj dokumentárne fotografie od viacerých autorov.

(ok)

'90

O nezbadanej dimenzii básnickéko programu A. Kormoša

Recenzenti a kritici (Karol Tomiš, Aladár, Králik, Peter Amiruškj. \IHIJ Divičanová, Gregor Papučck, Olřich Kníchal, Rozálií: čipkova. štelan Kraslán a iní) už veľa zaujímavého napísali o tvcrbc dvojjazyčne píšuceho básnika Alexandra Kormoša, ale ešte ani jeden z nich ncvystihol dosti jasne e jednoznačne „skrytú dimenziu" jeho básnického programu, ktorá vi odráža v proporciách jeho publikačnej činnosti, resp. vo vnútornej štruktúre jeho doteraz vydaných kníh.

A. Kormoš od počiatku svojej básnickej dráhy (1973) sa sústavne a cieľavedeme snaží o uskutočnenie symetrického bilingvizmu. O lom svedčia jeho tri dvojjazyčné zbierky pôvodných slovenských a pôvodných maďarských básní Polyfónia (Tankönyvkiadó, Bp., 1981), Polyfónia II (Tankönyvkiadó, Bp., 1988), Ohnivá kytica — Tűzcsokor (Tk., Bp. 1991), resp. jedna slovenská jednojazyčná zbierka Plamene jazyka (Slovenský spisovateľ, Bratislava 1986) a jedna ešte stále nevydaná jednojazyčná maďarská zbierka Lássátok, mik vagyunk (Viďte, čo sme!), rukopis ktorej čaká na svojho vydavateľa už viac ako 5 rokov. Tu treba zdôrazniť tiež dôležitú zásadu Kormošovej básnickej činnosti, tú okolnosť, že autor nikdy neprekladá svoje vlastné básne. (Výnimkou je titulná báseň Ohnivá kytica — Tűzcsokor a báseň Ozvite sa! — Szóljatok hát!, ktoré sutor preložil preto, aby vyhovel dôležitým redaktorským aspektom).

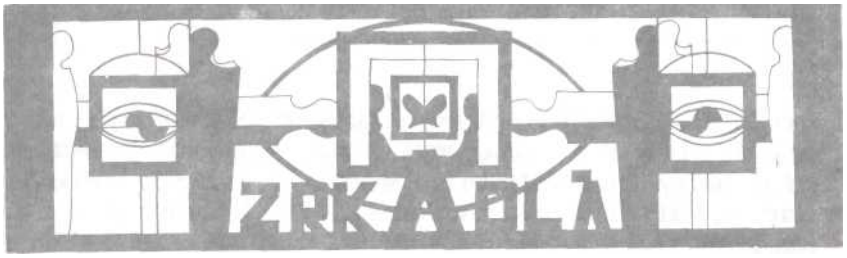
Tým, že v Bratislave vyšla jeho zbierka Plamene jazyka, literárna verejnosť na Slovensku ho uznala nielen za slovenského, ale aj za dvojjazyčne tvoriaceho, básnika, podobne ako aj slovenská literárna verejnosť v Maďarsku. To, že jeho jednojazyčná maďarská zbierka ešte nevyšla, znamená, že do povedomia maďarskej literárnej verejnosti sa ešte nevedel presadiť a že v maďarskom literárnom vedomí A. Kormoš zatiaľ figuruje nie ako dvojjazyčne tvoriaci, ale ako slovenský básnik žijúci v Maďarsku. To však vôbec, neznamená, by sa dal poprieť fakt symetrickej dvojjazyčnosti jeho básnickej tvorby.

Tu sa však ponúkne otázka, či je Kormoš v prvom rade básnik slovenský, alebo maďarský.

A. Kormoš v svojej najnovšej zbierke Ohnivá kytica (Tűzcsokor) si dal záležať na tom, aby aj proporcie jednotlivých cyklov a častí verne odrážali jeho snahu o uskutočnenie symetrického bilingvizmu. Počet slovenských a maďarských cyklov je 3-3, počet slovenských básní je 42, počet maďarských 41, počet slovenských strán je 68 a maďarských 64. Avšak v týchto pomerne symetrických proporciách spočíva skrytá dimenzia autorskej tvorivosti, ktorá kednoznačne vyjadruje aj tú okolnosť, že autor sám seba pokladá keďže je rodom Slovák) v prvom rade za slovenského básnika: kniha obsahuje 818 slovenských a len 555 maďarských veršov. Keby sme urobili podobný štatistický výkaz o údajoch dvoch predošlých dvojjazyčných básnických zbierok A. Kormoša (Polyfónia a Polyfónia II), mohli by sme sa presvedčiť o ich podobnej štruktúre a proporciách tak z ohľadu autorovho symetrického bilingvizmu, ako i zdôraznnovania jeho slovenskosti.

Všetky tieto skúmané parametre tvorivej činnosti A. Kormoša svedčia o jeho premyslenej koncepcii celoživotného bánického programu.

Imrich Fuhl

Z príhovorov na kongrese DZSM 10.—11. novembra 1990

Vážený kongres, milí priatelia, dovoľte, aby som vás srdečne pozdravil v mene Slobodnej organizácie Slovákov, ktorá sa utvorila v januári t. r. v znamení demokratického pluralizmu a doteraz fungovala bez akejkoľvek štátnej dotácie. Až nateraz sme dostali smiešne malú sumu z nadácie pre národné menšiny za ktorú sme kúpili rozmožovací aparát Týmto aparátom sme rozmnožili samizdatovú brožúru, ktorá obsahuje aj tie materiály, ktoré Pavol Kondač, šéfredaktor Ľudových novín odmietol uverejnií. Na ukážku sme priniesli niekoľko exemplárov z tej brožúry aj sem, na zjazd.

V programovom vyhlásení našej organizácie sme o. i. žiadali zabezpečiť našej menšine rovnaké šance, teda práve také možnosti uplatnenia, aké majú príslušníci väčšinového národa. Týmto sme sa vyhýbali otázke reciprocity, ďalej, vyhlásili sme, že sme za jednotu v odlišnostiach, ktorá v duchu demokratického pluralizmu zabezpečuje plodný a permanentný dialóg rôznych názorov.

Podľa nás bez radikálnej reformy slovenského národnostného školstva a školského systému nebude možné zachrániť našu menšinu od úplnej asimilácie. Potrebné bude zavedenie jednojazyčných slovenských materských, základných a stredných škôl. Samozrejme nie násilne, ale podľa prejavujúcich sa nárokov.

Obnovením DZSM budeme mať 4 organizácie s celoštátnym pôsobením. SOS, OSMM a ZSSM Celoštátnemu výboru Zväzu predložili spoločný návrh na demokratický postup utvorenia spoločnej strešnej organizácie Slovákov žijúcich v Maďarsku. Aj týmto sme dali najavo, že s obnoveným Zväzom sme ochotní spolupracovať v záujme záchrany našej menšiny podľa

spoločného a komplexného reformného programu. K tomu, aby sa takýto program uskutočnil aj v praxi, bude nevyhnutné, aby náš demokratický právny štát vytvoril v Maďarsku také spoločenské, politické a hospodárske ovzdušie, v ktorom sa bude môcť každý náš Slovák smelo hlásiť k svojej národnosti.

K tomu aby sa tu Slováci cítili ako doma, štát bude musieť zabezpečiť všetky chýbajúce podmienky, ktoré sú potrebné k zachovaniu národnostnej identity. Napr. nemáme zabezpečené demokratické zastupiteľstvo v parlamente, ešte stále nemáme platný národnostný zákon, v miestnych samosprávach nemáme zastupiteľstvo v žiadúcom počte, nemáme samostatné národnostné vydavateľstvo a chýbajú i ďalšie dôležité inštitúcie v oblasti školstva a kultúry.

Zatiaľ kým všetky tieto podmienky nebudú zabezpečené, bude stále otázne, či je vôbec oprávnené spytovať sa našich Slovákov pri sčítaní ľudu, akej sú národnosti. Zatiaľ je otázne, či je vôbec oprávnené agitovať slovenských rodičov, aby si dali zapísať svoje deti do tzv. slovenských alebo tzv. dvojjazyčných „národnostných" škôl — v takom spoločenskom ovzduší, keď sa napr. mnohí obyvatelia boja nejakej novej presídľovacej akcie a tiež i nezamestnanosti.

O našej organizácii ešte toľko, že si svoje stanovisko v rôznych dôležitých otázkach zvykne vyjadrovať v svojom vlastnom mene, alebo spolu s inými organizáciami, ale v mene všetkých Slovákov žijúcich v Maďarsku sme svoje stanoviská nepresadzovali.

Vážení prítomní, dovoľte, aby som vás srdečne pozdravil aj v mene Únie národných menšín v Maďarsku ako podpredseda tejto organizácie, ktorá momentálne združuje 11 národnostných organizácií siedmich rôznych národných menšín v Maďarsku. Únia vznikla vo februári t. r. v záujme obrany národnostných práv. Tri naše alternatívne organizácie sú medzi zakladajúcimi členmi tejto strešnej organizácie. V mene predsedníctva Únie národných menšín v Maďarsku vyzývam obnovený ZSM, aby tiež vstúpil medzi jej členské organizácie, a želám jeho členom úspešnú prácu v záujme našej menšiny. Ďakujem za pozornosť!

Budapešť 10. novembra 1990

Alexander Korrrioš
predseda SOS

Vážený kongres, dámy a páni,
Slovenky a Slováci!

Dovoľte mi, aby som Vás čo najsrdečnejšie pozdravil v mene Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku. V mene tých spisovateľov, ktorí sú Vám roveň tak rodom, ako aj celým svojím osudom. V mene tých divných spisovateľov, ktorí vyrástli takmer z ničoho, ako rastliny z pôdy jalovej, bez kvapky životodarného dažďa, a ktorí píšu Vám, vo Vašej rodnej reči a ponúkajú Vám svoje krehké dielka ako toho času náš slávny Anton Bernolák. Slováci, tu máte slová naše o reči Vašej, o Vašich osudoch. Často sa nám zdá, že polievame suchý strom, ktorý už ktosi vyťal. Ukazujeme krásu nevidomým, prihovárame sa nepočujúcim. Robíme to, lebo tušíme, že musí byť nad nami akási božská sila, ktorá nám pomôže odkliať začarovaných, dať zrak nevidomým, a sluch nepočujúcim.

Vraví sa, že spisovateľ je inžinierom duší. My si tie duše všímame. Stojíme pred nimi často zúfalí, keď vidíme, ako neuveriteľne sú zdeformované. Ako to, že tí naši Slováci, ktorí ronia slzy nad biedou iných, si vlastné krivdy vôbec nevšímajú?! Čo to za čudáka, ktorý už desaťročia normálne jedlo v ústach nemal, ale zato kričí, že sa má dobre, len mu je ľúto toho druhého, ktorý namiesto štyroch husacích pečienok dostal iba dve!? Nedávno som počul v slovenskom vysielaní MR z úsť nášho Slováka takúto vetu: „Je všeobecne známe, že v našejkrajine sa nevyskytujú národnostné problémy." Mám k tomu niekoľko otázok: 1. Prečo tento náš Slovák nečíta Ľudové noviny? Keby ich čítal, takúto neinformovanosť by o sebe nebol mohol prezradiť. Veď tam bol uverejnený náš *Zamlčaný protipól,* naša *Petícia,* otvorené listy... 2. Prečo tento náš Slovák nečíta ani maďarské noviny? Veď už aj tam sa toho o nás všeličo napísalo, a nielen také detinské rozprávky. Dovoľte mi odcitovať iba zopár viet od Csabu Tabajdiho: „čo sa týka menšinovej politiky Maďarska, nachádzame se vo veími ťažkom položení. Celé desaťročia sme hlásali, že naša menšinová politika je vzorná, hoci zďaleka takou nebola. Jej najväčšou tragédiou je, že začiatkom 60-tych rokov nariadením istého vedúceho oddelenia Ministerstva osvety zlikvidovali školy s vyučovacím jazykom národnostným. Nevyhnutným následkom tohto činu bola asimilácia aj v Maďarsku. Žiaľ, nenašiel sa politik, ktorý by toto rozhodnutie bol korigoval, a ani podnes sa nevieme preukázať ani

základnými, ani strednými školami, kde by sa všetky predmety vyučovali v národnostnej reči. ... Áno, situácia v Maďarsku žijúcich menšín dnes z mnohých hľadísk je znepokojujúca, ba až dramatická." Venujem tieto vety do pozornosti nášho pomýleného Slováka. Aj keď sú tieto vety hodne prikrášlené, vidno z nich že my s našou situáciou spokojní nijako byť nemôžeme. 3. Nemali by sme sa my, Slováci, poobzerať okolo seba a zbadať, čo sa s nami robí? Nemali by sme si všimnúť, že národnostne vymierame? že naše deti už vôbec nehovoria po slovensky? Prečo mnohí z nás stále ešte musia byť hlásnymi trúbami demagógie našich neprajníkov?!

My, Vaši spisovatelia, ťažko prežívame kultúrne odumieranie našej národnosti. Tá sa prejavuje aj tak, že my píšeme knihy, a sotva kto ich číta. Ako by ich čítali, keď ich v škole učili čítať ... len po maďarsky? Možno ti starší čítali aj po slovensky: v kostole tranoscius. Ale ten bol písaný švabachom. A Vaše deti už ani hovoriť po slovensky nevedia, a písať, čítať už vonkoncom nie. Komu to tu my vlastne píšeme, a kto tu bude písať po slovensky, keď nám z rúk pero vypadne? Zamysleli ste sa už nad tým, vážení Slováci, prečo tomu tu, v Maďarsku, tak musí byť?

To, že u nás aj v tej najslovenskejšej dedine je len maďarská materská a základná škola, a v kostole iba maďarské bohoslužby, to je jedna vec. Nemalo by tomu tak byť. Je to do očí bijúce porušovanie kodanského dokumentu o ľudskej dimenzii. Môžeme len dúfať, že Maďarsko teraz už ako člen Európskej rady, prestane s asimiláciou Slovákov aj ostatných národností, a zachráni ich od kultúrneho zániku. Možno je to z našej strany naivita, ale skutočnosť je taká, že ak nás Maďarsko nezachráni, stratí viac ako my.

Aleje tu aj vec druhá: čo my, Slováci, urobíme v záujme našej záchrany? Stáva sa, že sa občas niekto ráznejšie zastane našich práv, a vzápätí niekto z nás, nemajúc dostatok slovenského povedomia a súc u nás panujúcou demagógiou, začne protestovať. Páni... Slovákov, pýtam sa Vás, čo z nás bude a kam sa dostaneme, keď budeme vystupovať sami proti sebe?

Ťažko mi je na srdci, keď musím hovoriť o našich slovenských rodinách, ktoré svoje vlastné deti odnárodňujú, učia ich od^ malička len a len po maďarsky. Poznám príčiny: smutná minulosť, o ktorej by sa dalo mnoho hovoriť, ale aj smutná prítomnosť, absolútny nedostatok slovenských inštitúcií a vymetávanie slovenskej reči z našich osád. A predsa, ani to ešte nie je dôvod k tomu, aby sme sami pomáhali týmto tendenciám, odúčaním vlastných detí od našej peknej slovenskej reči. Mám 7-ročného syna, volá

sa Zlatko. Narodil sa a žije v Pešti; je Slovák ako jeho otec, vie pekne po slovensky, a vie aj po maďarsky. Neberte to ako sebachválu, malo by to byť tak prirodzené v každej slovenskej rodine, a bolo by nám ľahšie.

Žiaľ, naši Slováci majú zatial iné príklady. Nechcel by som uraziť nikoho, kto si to nezaslúži, preto už vopred zdôrazňujem: všetka česť, úcta a vďaka našim pedagógom, ktorí učia naše od slovenčiny vlastnými rodičmi odúčané deti našej rodnej reči. Je to ukrutne namáhavá práca. Mali by sme si ich preto uctiť a poskytnúť im všetku podporu. Ale aký príklad ukazuje učiteľ slovenčiny, ktorý si vlastné deti nenaučí slovenskej reči? Aký je to slovenčinár, ktorý len na hodinách hovorí po slovensky, ale už na chodbe sa tak s deťmi, ako aj so svojimi kolegami-slovenčinármi zhovára po maďarsky!? Nevidí zmysel vyučovania slovenčiny a túto svoju prečudnú mienku rozširuje vo svojom okolí. Taký učitel si mal vziať iný odbor, ktorý by mal rád, a neodstrašoval by svojím negatívnym postojom, ba často aj slabou jazykovou znalosťou, naše deti od ich materinskej reči.

Negatívnych príkladov je mnoho, a sú takmer všade. Nemali by však byť aspoň v platenom miniaparáte nášho Zväzu, v redakcii Ľudových novín, a v tých doslova len niekoľkých školách, o ktorých sa zvyklo vravieť, že sú slovenské. Slovenčina by mala byť prirodzeným dorozumievacím prostriedkom aspoň na týchto miestach! Žiaľ, zatiaľ nie je tomu tak. Na všetkých spomenutých miestach sú aj ľudia, ktorí o slovenčinu nedbajú, lebo vo svojej často vysokej funkcii sa im ľahšie konverzuje po maďarsky.

Vážení delegáti, situácia našej národnosti v Maďarsku — aj podľa pána Tabajdiho — je „znepokojujúca, ba až dramatická". Ja by som dodal ešte jeden prívlastok: katastrofálna. Hrozí nám úplný zánik. Treba konať. Ste tu preto, aby ste rozhodli: Byť, alebo nebyť? Mali by ste sa rozhodnúť radšej pre bytie, ako pre nebytie. Vytvoriť čím skôr strešnú organizáciu Slovákov, v ktorej by boli zastúpené všetky doteraz exitujúce organizácie. Nikoho nevylučovat len preto, že má iné názory. Vytvoriť múdru, pluralitnú jednotu všetkých Slovákov a nerozdrobovať sa! A čo sa týka terajších volieb, nie zopakovať starý aparát.

Dá sa predpokladať, že ak si zvolíte tých istých, bude sa tu aj naďalej robiť to isté, ako doteraz. A s tým sme spokojní neboli. Treba urobiť viac, treba to robiť inak, a to si vyžaduje nové prístupy a nových ľudí. Dúfam, že starý aparát bude mať dostatok sebakritiky, a nebude chcieť siloumocou prepašovať do nového aparátu tých, ktorí by tam byť nemali.

Vážení delegáti, máte to v rukách, rozhodnete Vy. Buďte rozvážni, a rozhodnite správne. Nie po bratsky, ani nie po švagrovsky, radšej spravodlivo.

My, Vaši spisovatelia, čakáme od Vás múdre rozhodnutie. Chceli by sme vidieť také vedenie, v ktorom by boli uvedomelí, našu reč a našu národnosť milujúci Slováci. Zvoľte si teda spomedzi seba tých najlepších. *Zdáme* si to, pravdaže, nie celkom nezištne. Chceli by sme vidieť už konečne v Maďarsku slovenské škôlky, slovenské školy, našou ľubozvučnou rečou hovoriace deti, našich budúcich čitateľov a nasledovateľov. Pomôž si človeče, aj pán Boh ti pomôže — hovorí múdre porekadlo. Nuž tak si pomôžme. Ak si ani teraz nepomôžeme, potom my, ktorí sa k Vám tak úpenlivo prihovárame, budeme asi bodkou za poslednou vetou slovenskej literatúry v Maďarsku. A to by sme ozaj nechceli.

V mene Vašich spisovateľov želám Vám do Vašej neľahkej práce veľa úspechov.

Budapešť 11. novembra 1990

Gregor Papuček
predseda ZSSM

Vážený kongres!

Dovoľte mi, aby som sa najprv predstavil tým, ktorí ma nepoznajú. Vyjadrím sa obrazne: stojím na druhej strane barikády — keďže som členom SOS a ZSSM.

Prihlásil som sa k slovu v nádeji, že v konečnom dôsledku sa stretneme, musíme sa stretnúť na tej istej strane barikády, keďže — aspoň by som chcel veriť — všetci sledujeme ten istý cieľ — zachrániť našu národnosť pred úplným zánikom. Aby došlo k tomuto stretnutiu, aby se mohla vytvoriť medzi nami spolupráca, je potrebné predovšetkým, aby sme sa navzájom zbavili predsudkov. Prosíme vás, zväz, aparát zväzu; aby ste v nás nevideli osobných nepriateľov, iba preto, lebo máme rozdielne názory, choeme niečo iné, nové a ako, dúfame, i užitečné. Malo by sa to prejaviť aj v každodenných medziľudských vzťahoch.

Vážení delegáti!

Mám dojem, že táto chladná zdržanlivosť voči nám sa votrela aj medzi tieto steny. Aby bolo jasné, čo chcem povedať, vyjadrím sa až banálne jednoducho. Túto chladnú zdržanlivosť som vycítil počas diskusie včera vo vašom potlesku. Z našej strany účastník diskusie mohol byť vo svojom prejave hocako korektný, mohol povedať veľmi múdre slová, užitočné z hľadiska "Veci — prepáčte mi za túto moju, možno subjektívnu, až prehnanú úprimnosť — veru tlieskali ste aj v tomto prípade obyčajne slabo a zároveň i keď prejav z vašej strany bol v príkrom rozpore so spomínaným prejavom, váš potlesk bol relatívne búrlivý. Neobviňujte ma, vážení delegáti, nie je to bagatelizovanie vecí, tá chladná zdržanlivosť, ktorú som spomínal, má veľmi vážne pozadie. Mal by som odhaliť príčiny tohto javu aj s rizikom, že sa prípadne pomýlim. Aby nedošlo k nedorozumeniu, musím poznamenať, že sa snažím konštatovať iba holú skutočnosť — bez toho, aby som vám niečo zazlieval. Ja neobviňujem vás, ale obviňujem propagandu, ktorá prebiehala v uplynulých mesiacoch proti alternatívnym organizáciám, propagandu, ktorá nás chcela predstaviť v zlom svetle a ktorá bola občas prítomná aj v tlači. Nuž výsledok tejto propagandy sa prejavil aj spomínaným spôsobom. Ale argumentovať iba týmto postrehom by nebolo odôvodnené, i keď podľa mňa táto skutočnosť poskytla určité emocionálne zafarbenie celej diskusii, bola charakteristická pre jej atmosféru. Slovom, niekto by ma mohol obviňovať, že bagatelizujem. Ako keby som chcel niekoho nútiť, aby sa na mmňa stále usmieval, hoci som si vedomý toho, že priaznivejší postoj k sebe nemám právo nikomu vnucovať, najmä keď nikto na mne nič nevidí.

Nuž čo je to tá druhá vec, pre ktorú považujem za oprávnené všetko toto spomínať? V predchádzajúcom období sme sa dosť často stretávali s takým posúdením našej činnosti, ako by sme boli svojou radikálnosťou nejakými anarchistami, akoby sme chceli všetko zrušiť, aj to, čo je dobré. Vyznievalo to aj z niektorých vašich vystúpení.

Vážený kongres!

Chcel by som ubezpečiť všetkých prítomných, že nie sme žiadni anarchisti, nechceme nič rozbíjať, hlavne nie dobré, životaschopné a progresívne, tobôž nie tak aby na mieste toho rozbitého nastúpilo vákuum. Avšak jednoznačne musíme vypovedať, že nemôžeme uznávať taký zväz, kde sú aj takí ľudia, ktorí za každých okolností chcú zachovať starú štruktúru, starý spôsob a

štýl práce. Aby som bol konkrétny, uvediem dva príklady. Odmietame taký zväz, vo vedení ktorého sú urputní ochrancovia cenzúry. Neuznávame taký zväz, v orgánoch ktorého sú aj takí ľudia, ktorí nemajú odvahu, alebo zo subjektívnych dôvodov nie sú ochotní sa postaviť za konkrétne záujmy Slovákov v Maďarsku. Myslím na dožadovanie sa našich základných práv a na také prípady, ako bola polemika, ktorá sa vytvorila v súvislosti s postavením slovenskej národnosti v Starej Huti (Biikkszentlászló). Predpokladám, že prítomí sledujú pravidelne Ľudové noviny, preto sa nezmienim o obsahu článkov, ktoré boli na túto tému uverejnené nielen v našom týždenníku, ale aj v denníku Észak-Magyarország. Zdôrazním iba to, že v spomenutej boršodskej dedinke sa očividne zužuje okruh výuky slovenského jazyka, pričom netreba prorockej schopnosti na zistenie, že keď sa tu nič nepodnikne, v dohľadnej budúcnosti tam zanikne aj to málo, čo ešte jestvuje. Je smutné, až tragikomické, že práve poradca pre slovenský jazyk, člen CV DZSM sa v tejto súvislosti vyjadril takto: (Citujem z článku uverejneného v Ľudových novinách o zasadaní Predsedníctva DZSM) „...článok uverejnený 1. marca v Ľudových novinách pod titulom Slovenská dedina volá SOS má skôr negatívne následky ako pozitívne. Novinár, ktorý píše podobné články, by sa mal lepšie informovať na danú tému." Autor článku, člen Predsedníctva DZSM k tomu dodáva: „Podobnej mienky boli aj ďalší pozvaní hostia, členovia Celokrajinského výboru DZSM z Boršodskej župy." O tom však autor nehovorí, že boli aj takí, ktorí mali úplne opačnú mienku. A ešte jedna veľmi dôležitá vec v tejto súvislosti: podľa mojich informácií aparát zväzu na tomto zasadaní nezaujal k tejto otázke žiadne stanovisko. Neviem či tiež nie aj za zatvorenými dverami! Z iných prameňov však viem, že niektorí spomínaný článok na túto tému považujú za príliš ostrý, ba drzý. K tomuto dodám iba toto: Keď číre odhalenie faktov — zdôrazňujem bez komentáru — môže byť samo o sebe „drzé", potom aj posúdenie tohto článku môže byť pravdivé. Ale podstata je tá, že ani odvtedy sa v Starej Huti nič nenapravilo a nebezpečenstvo definitívneho zániku výuky slovenského jazyka trvá, je reálnou skutočnosťou. Na záver sa pýtam: čo je úlohou nás všetkých a predovšetkým aparátu zväzu, keď nie riešenie takýchto konkrétnych prípadov?!

A ešte jeden postreh v súvislosti s priebehom diskusie medzi obidvoma stranami. Jav, o ktorom chcem hovoriť, sa neprejavoval iba tu, ale v rôznych padobách sme sa s ním stretli aj mimo zasadania zjazdu. Ide o toto: Mám dojem, že naše alternatívne organizácie, hlavne SOS, pokladáte za trošku

búrlivejšie, než sú v skutočnosti. Uznávame, že sme občas priebojnejší, hlasnejší, než je zvykom. Avšak my chceme niečo iné, ako bolo doteraz, chceme prekročiť to nespôsobilé, zastaralé. Keď sa brodíme prekážkami, naše kroky bývajú strmšie, náhlivejšie, pretože občas niet času na to, každý krok presne odhadnúť a preto aj náš pohyb býva hlučnejší od toho, kto ide pomaly, prípadne ani nejde, len postáva na tom istom mieste, chúli sa a čaká na vhodný okamih, kedy podložiť nohu onomu snaživcovi, aby bol ešte hlučnejší!! Nazdávam sa však, že tento náš snaživec má viac cieľavedomých ako mylných krokov. Každý by mal toto všetko zvážiť a potom naše organizácie by iste nevyzerali tak strašidelné. Určite by to v značnej miere prispelo k tomu, aby sme sa konečne stretli na spoločnej strane barikády.

Budapešť 11. novembra 1990 *Michal Hrivnák*
podpredseda ZSS M

Vážení prítomní,

včera ste sa sami mohli presvedčiť že predstavitelia alternatívnych organizácií (predseda SOS, ZSSM a OSMM — poznjed.) naozaj rešpektujú demokratické zásady ešte aj v takých drobných otázkach, ako je stanovený čas príhovoru. Z nás ani jeden neprekročil tých 5 minúL V prestávke v priateľskom rozhovore veľvyslanec ČSFR, pán Rudolf Chmel mi vytýkal, že som tu včera nehovoril o násilnej maďaricázii, kdežto nedávno na budmerickej konferencii maďarských a slovenských spisovateľov som sa zmienil aj o tejto otázke. Na jeho výčitku by som chcel tu verejne reagovať. Mal by uznať aj on, ale aj vy, že do 5-minútového príhovoru sa nemohli vojsť všetky problémy, o ktorých by som bol chcel hovoriť. Nemohol som predstaviť naše stanovisko o reforme slovenského školského systému a vôbec nášho školstva, nemohol som sa vyjadriť o skrytých a otvorených formách a prostriedkoch násilnej maďarizácie, nemal som čas zmieniť sa o našom stanovisku k jazykovému zákonu na Slovensku. Pritom som však jasne vyjadril, že naše stanoviská nikdy neprejavujeme v mene Slovákov v Maďarsku, ale v mene našej organizácie, prípadne spolu s inými organizáciami.

Oproti nám však 5-minútový čas príhovoru mnohí iní prekročili (napr. Ján Fúzik a Anna Istvánová) bez toho, že by ich predsedujúca (Anna Divičanová) bola na to upozornila.

Vieme, že my sme tu hostia a vieme aj to, že toto nie je kongres Slobodnej organizácie Slovákov, lež kongres DZSM. Ale vieme aj to, že ozajstná demokracia je volný dialóg rôznych názorov. My sme eSte v júni začali náš dialóg s predstaviteľom DZSM (predsedom M. Šipickým — pozn. red.), v ktorom predstavitelia našich troch organizácií mali vždy spoločné stanovisko a predstaviteľ DZSM ostal so svojím názorom stále sám. (O tom svedčia všetky zápisnice o týchto rokovaniach — pozn. red.).

Naše spoločné stanovisko (tj. stanovisko troch alternatívnych organizácií — pozn. red.) o utvorení strešnej organizácie Slovákov v Maďarsku sme písomne predložili pred Celekrajinský výbor DZSM, o ktorom pán predseda Matej Šipický Vám nepovedal nič a aj pred CV prečítal z neho iba úryvky. Pritom tento náš písomný návrh šéfredaktor Ľudových novín, člen predsedníctva DZSM spolu aj s ostatnými kľúčovými príspevkami našich autorov odmietol uverejniť, čím svojvoľne a nedemokraticky narušil písomný a verejný dialóg medzi alterantívnymi organizáciami a DZSM. Z dialógu sa stal jednostranný monológ, lebo v predkongresovom období materiály Zväzu usilovne uverejňoval ten týždenník, ktorý podľa redakcie už nie je len orgánom Zväzu, lež týždenníkom všetkých Slovákov v Maďarsku. To znamená, že členovia a predstavitelia alternatívnych organizácií nie sú Slováci? To sa pýtam pána šéfredaktora.

Obmedzením času nášho príhovoru bol znemožnený medzi nami aj ústny dialóg. My, predstavitelia troch alternatívnych organizácií sme mali k dispozícii spolu asi 15 minút, ale z tých ktorí na nás útočili, iba jedna osoba dostala viac času než my traja spolu. Pritom na nás mohol voľne útočiť každý, kto len chcel, bez toho, že by nám dali možnosť na odpoveď, na akúkoľvek sebaobranu. Poďla mňa takáto metóda, keď niekoho olúpia o možnosť sebaobrany a pritom ktokoľvek môže naňho útočiť, nemá s demokraciou nič spoločného. (Tu vypršal 5-minútový čas príhovoru).

Keď by bol A. Kormoš dostal možnosť, bol by pokračoval takto:

Dôkazom toho, že toto verejné mučenie bolo súčasťou premysleného plánu, je rozhlasová reportáž, ktorú pripavil po televíznej reportáži s nami (vedúcimi slovenských národnostných organizácií s celoštátnym pôsebením — pozn. red. akcie) Ján Fúzik 25. októbra v Segedíne, v rámci ktorej sa pani Jakabova o. i. vyjadrila tak, že traja predsedovia alternatívnych

organizácií budú pozvaní na mimoriadny zjazd DZSM ako hostia a budú tam v menšine. Tento výrok a všetky udalosti tohto zjazdu svedčia o tom, že hlavným režisérom tohto verejného mučenia bola pani Jakabova, a to, kto boli jej scenáristi a štatisti v realizovaní tohto démonického plánu, ste sa mohli presvedčiť aj sami.

Čo je našou vinou? To, že sme boli v minulých rokoch v opozícii a kritizovali sme nedostatky v práci Zväzu a Ľudových novín. Podlá mňa bez opozície demokracia nemôže existovať. Zväz opozíciu nepokladal za svojho partnera vo výmene odlišných alebo aj protikladných názorov, ale pokladal nás za svojich nepriateľov. Aj preto sme sa museli dištancoval od tohto vedenia, a akonáhle nám to umožnil nový zákon o združovaní, ihneď sme si založili svoju vlastnú organizáciu. Aj my mávame občas medzi sebou odlišné, ba protikladné názory, predsa sa nepokladáme za nepriateľov, ale za rovnocenných partnerov.

Vážení prítomní, ak mi dáte na to čas, a ak Vás to zaujíma, prečítam Vám text telegramu, ktorý vyjadruje stanovisko SOS o nastávajúcom jazykovom zákone na Slovensku, ktorého text slovenské vysielanie Maďarskej televízie Naša obrazovka nedávno už odvysielala. Ale vyhradzujem si právo, aby som aj odôvodnil toto stanovisko, k čomu si tiež prosím od Vás čas. Tento telegram som poslal predsedovi Matice slovenskej, Jozefovi Markušovi a redakcii denníka Smena 24. októbra 1990, a hneď by som ho bol uverejnil aj v Ľudových novinách, keby sa pred mimoriadnym zjazdom nebola vytvorila taká situácia, že nám šéfredaktor odmietol uverejniť mnohé naše príspevky. Teraz pred touto verejnosťou vyhlasujem, že pokladám za nevyhnutné čím skôr uverejniť ten telegram, ale záväzne spolu aj s mojím odôvodnením, a nie s komentárom vedenia Ľudových novín, obsah ktorého si viem vopred predstaviť...

V prestávke kongresu ma vyhľadala Vlasta Zsákayová, redaktorka Ľudových novín a požiadala ma, aby som jej nadiktoval text toho telegramu. Ja som jej ho nadiktoval, ale som ju požiadal, aby ho uverejnila spolu s mojím komentárom, ktorý dám k dispozícii redakcii za krátky čas. Ona môj komentár nevyčkala a uverejnila môj telegram so svojím zlomyseľným komentárom a svojskou interpretáciou skreslených faktov.

Môj komentár spolu s velkým množstvom nezodpovedaných aktuálnych a pálčivých otázok sa rozšíril v rozsiahly polemický príspevok, ktorý som 22. novembra doručil redakcii Ľudových novín pod titulom *Objektívnym objektívom. Kto potrebuje obranu, Madari či Slováci?,* o čom som si zaopatril aj doklad. Ľudové noviny ho neuverejnili podnes. Uverejnil ho Literárny týždenník pod titulom *Kto potrebuje obranu?** trochu skrátene. V plnom znení je uverejnený v 4/1990. čísle nášho časopisu.

Budapešť 11. novembra 1990

Alexander Kormoš
predseda SOS

* Tento článok prevzal z Literárneho týždenníka maďarský časopis Cikkek a nemzetközi sajtóból, odkiaľ ho prevzali a uverejuili aj niektoré denníky (ako napr Magyar Nemzet), na stĺpcoch ktorých sa zjavili na túto tému polemické články.

Imrich Fuhl

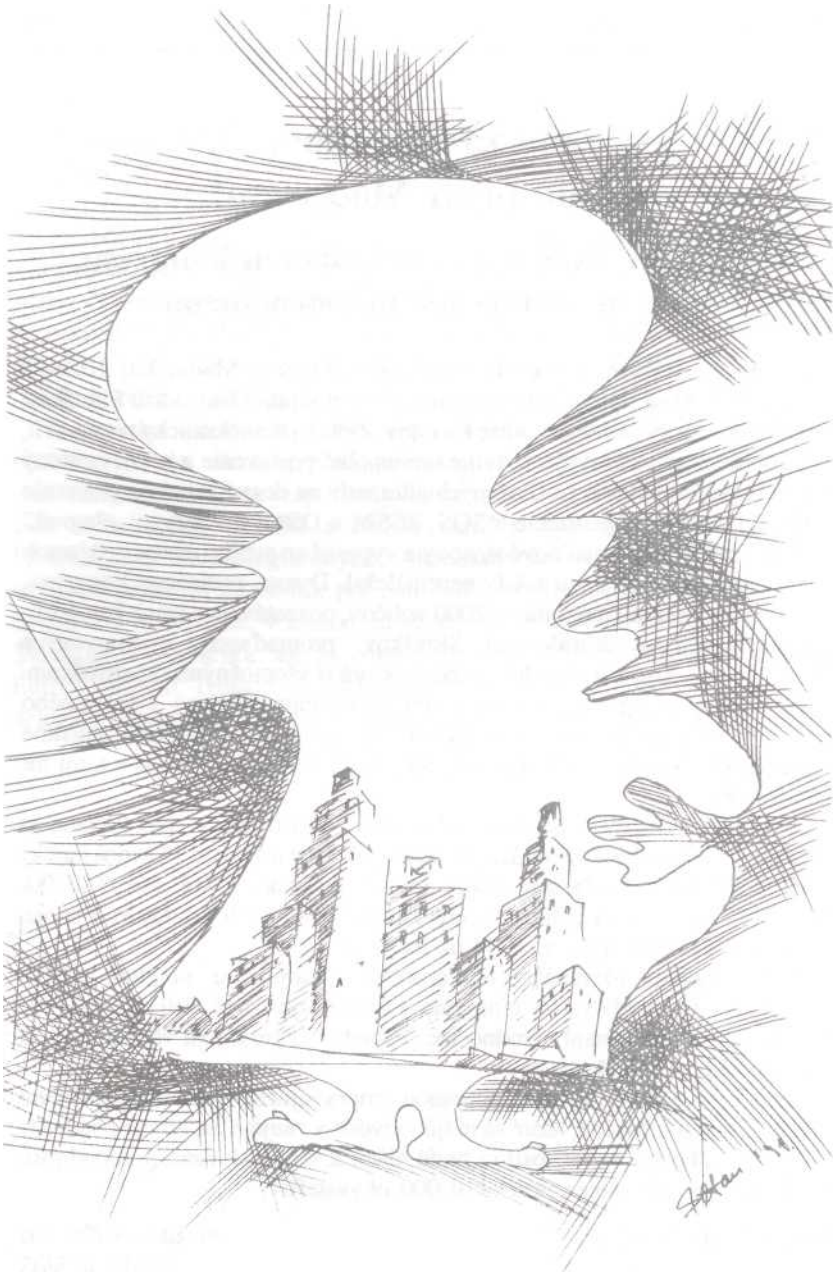
Mimoriadny kongres (Demokratického)
Zväzu **Slovákov** v **Maďarsku**

Jednoty niet — legitimita je sporná

V novembri 1990 sa uskotočnil v Budapešti mimoriadny kongres Zväzu Slovákov v Maďarsku (ZSM), ktorý skorší prívlastok demokratický stratil. Takmer 200 delegátov prediskutovalo nové stanovy, organizačný poriadok a zvolilo funkcionárov Zväzu. Na zjazde sa hovorilo kriticky o tom, že národnosti v Maďarsku ešte stále nemajú svojich predstaviteľov v parlamente, resp. vypracovanie národnostného zákona sa preťahuje. Nie je ďalej známe, ako chce ministerstvo vzdelávania a školstva vyriešil problémy dvojjazyčných škôl a inštitúcií, v ktorých sa vyučuje slovenčina ako predmet a tiež treba vyjasniť formy ďalšej spolupráce s materskou krajinou, pretože onedlho vyprší päťročná zmluva o spolupráci v kultúrnej oblasti medzi oboma krajinami.

Zjazd na miesto zrušenej funkcie generálneho tajomníka zvolil za predsedníčku Zväzu Máriu Jakabovu, doterajšiu šéfku Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku, ktorá je mimochodom členkou parlamentnej frakcie Maďarskej socialistickej strany. A tak z jej úst znelo trocha čudne vyhlásenie, podľa ktorého Zväz v budúcnosti chce byť spoločenskou organizáciou, nezávislou od politických strán.

Zmena politického a spoločenského systému si vynucuje celoštátnu sieť na ochranu záujmov tej-ktorej národnostnej menšiny alebo jej celoštátnu samosprávu. V asi jednej tretine 104 slovenských obcí sa v roku 1990 už začal proces vytvárania miestnych národnostných samospráv. Jeho chybou krásy je však okolnosť, že vznik slovenských miestnych organizácií podporoval Zväz aj finančne. Týmto sa tieto iniciatívy stávajú závislými od ZSM ako jednej zo štyroch slovenských organizácií v Maďarsku s celoštátnou pôsobnosťou, resp. táto možnosť tu nesporne existuje. Práve preto nečudo, že sa ľudia nepripojili k novým, naozaj demokratickým tzv. alternatívnym organizáciám, ktoré žijú doposiaľ z členských príspevkov. Pravdou je, že za Slobodnou organizáciou Slovákov (SOS), Organizáciou slovenskej mládeže v Maďarsku (OSMM) a Združením slovenských spisovateľov

Gregor Papuček

Zbohom, Rákoškerestúr!

Na východ od vnútorného mesta Pešti cca 10 km, v údolí potoka Rákoš sa nachádza aj nenachádza niekdajšia slovenská dedina Rákoškerestúr. Bola to jedna z mnohých slovenských dedín obklopujúcich Pe5ť, ako sú napr. Asód, Keŕepeš, Kištarča, Čemer, Maglód, Ečer, Cinkota, Čomád a ďalšie, čo najrýchlejšie pomaďarčenie ktorých v prvej polovici nášho storočia bolo vyhlásené za „národný záujem" (Tilkovszky Lóránt A szlovákok történetéhez Magyarországon, Budapest, 1989).

Po vyhnaní Turkov oblasť Rákoškerestúra dostala prohabsburgská rodina baróna Podmaniczkého. Keďže aj sám barón bol Slovák, usadil si tu Slovákov, ktorí sa sem prisťahovali z Novohradskej a Zvolenskej župy vo viacerých vlnách. V r. 1715 tu žije už 10 rodín. Potom postupne prichádzajú aj ďalší. V r. 1752 a potom v r. 1779 sa tu usadia aj Nemci. Vprostred dediny v r. 1760-70 bol postavený barónsky kaštieľ, ktorý tam podnes stojí. Od neho na východ sa usadzovali Slováci, na západ Nemci. Podľa toho sa časti dediny menovali: Slovenská a Nemecká. Keďže aj barón bol Slovák, aj Slovákov bolo viac; už v druhej polovici XIX. storočia Nemci sa postupne poslovenčili. Na prelome storočia už len tí najstarší ak vedeli čo-to po nemecky, inak všetci hovorili po slovensky. Ak sa občas sem prisťahovali Maďari, aj tí sa poslovenčili.

Domy si stavali ako dolnozemskí Slováci. Steny ubíjali z hliny a pliev, na ne položili hrubé drevené hrady a pokryli doskami a hlinou, ďalej na to prišli trámy a strecha z trstiny, alebo zo slamy.

Mali bohatú slovesnú kultúru, ľudové zvyky, tance... Tí najstarší sa pamätajú ešte na vynášanie Moreny, čo sa tu tradovalo ešte aj medzi dvoma svetovými vojnami. Spomína sa to tu ako „kiseľovanie" (viď Náš kalendár 1984. str. 138-140. Morena v Rákoškerestúre). Výročné zvyky, svadobné a pohrebné obrady, hry, svojrázna slovenská kuchyňa a prekrásny kroj, to všetko charakterizovalo ľudovú kultúru rákoškerestúrskych Slovákov (viď knižku miestnej rodáčky Juliany Kalinovej Šinkovičovej: Rákoskeresztúr, Budapešť, 1958).

Rok 1900 je smutným prelomom slovenskej kultúry a vôbec slovenskosti tejto dediny (a žiaľ, nielen tejto). Stručne by sa to dalo načrtnúť tak, že pred 1914 sa ešte medzi sebou zhovárajú po slovensky, medzi 1914-1945 už miešane: po slovensky a po maďarsky, a potom už zväčša len po maďarsky. Slovenčina postupne zaniká.

Aj Slovenka Juliana Kalinová napísala svoju knižku po maďarsky. Proces jazykovej zmeny opisuje takto: „Neskôr sa so Slovákmi stalo to, čo trošku skôr s Nemcami: aj na nich pôsobila jedna ešte väčšia národnosť. Začali sa pomadarčovať."

Áno, „so Slovákmi stalo sa to, čo trošku skôr s Nemcami." Len spôsoby boli iné. Poznáme predsa činnosť materských a základných škôl, aj činnosť cirkvi a úradov na našich dedinách po roku 1900. Poznáme aj školské zákony grófa Apponyiho z roku 1907. Poznáme, čo sa s nami robilo až do 1945. A poznáme aj pokračovanie.

Zhodou okolností v r. 1982 ja, pilíšsky Slovák, dostal som byt práve v Rákoškerestúre. Divil som sa, prečo tak ďaleko od Pešti postavili obytnú štvrť. Býval som tam vo štvorposchodovom paneláku a na provy pohľad Rákoškerestúr, to pre mňa bola tá štvrť panelových domov. Postupom času však som si všimol, že okolo tržnice sa staršie ženy zhovárajú po slovensky. Raz som sa ich aj spýtal: „Tetky, odkial ste prišli, že tak pekne hovoríte po slovensky?" A ony sa mňa udivene spýtali, odkiaľ som prišiel, keď neviem, že toto tu je, vlastne bola, slovenská dedina?! „Veď my sme tu doma. Ibaže nám dedinu zbúrali. A kde bý va te?" — spýtali sa ma. „Tam neďaleko, na Tabán ulici" — vravel som im. „No práve tam, kde Vy bývate, sme mali cintorín" — povedali tetky, a ja som odrazu všeličo pochopil.

Postupom času som si všimol, že za panelákmi časť slovenskej dediny ešte nepodľahla buldozérom. Vo dvoroch ešte aj podnes kde-tu počuť slovenskú reč. Všimol som si, že v istom paneláku vysoko na balkónoch kvitú muškáty. Pri vchode sprava-zľava lavičky. Na nich, ako kedysi, vysedávajú babičky a zhovárajú sa—po slovensky. Kde sú ostatní obyvatelia zbúranej časti dediny? Nuž tam, kde dostali byt. Po celom meste roztrúsení. Ani nie tak dávno ešte 7000 duší čítajúca slovenská dedina dnes už neexistuje. Je pochovaná v XVII. obvode Budapešti". Pokoj prachu jej.

Tri krále, fašange

Tri krále fašange fašangují ci,
idu k nám mládenci spoza humňi ci.

Plakala Mariska keť šati prala,
že zlatí prsíenčok mládencom dala.

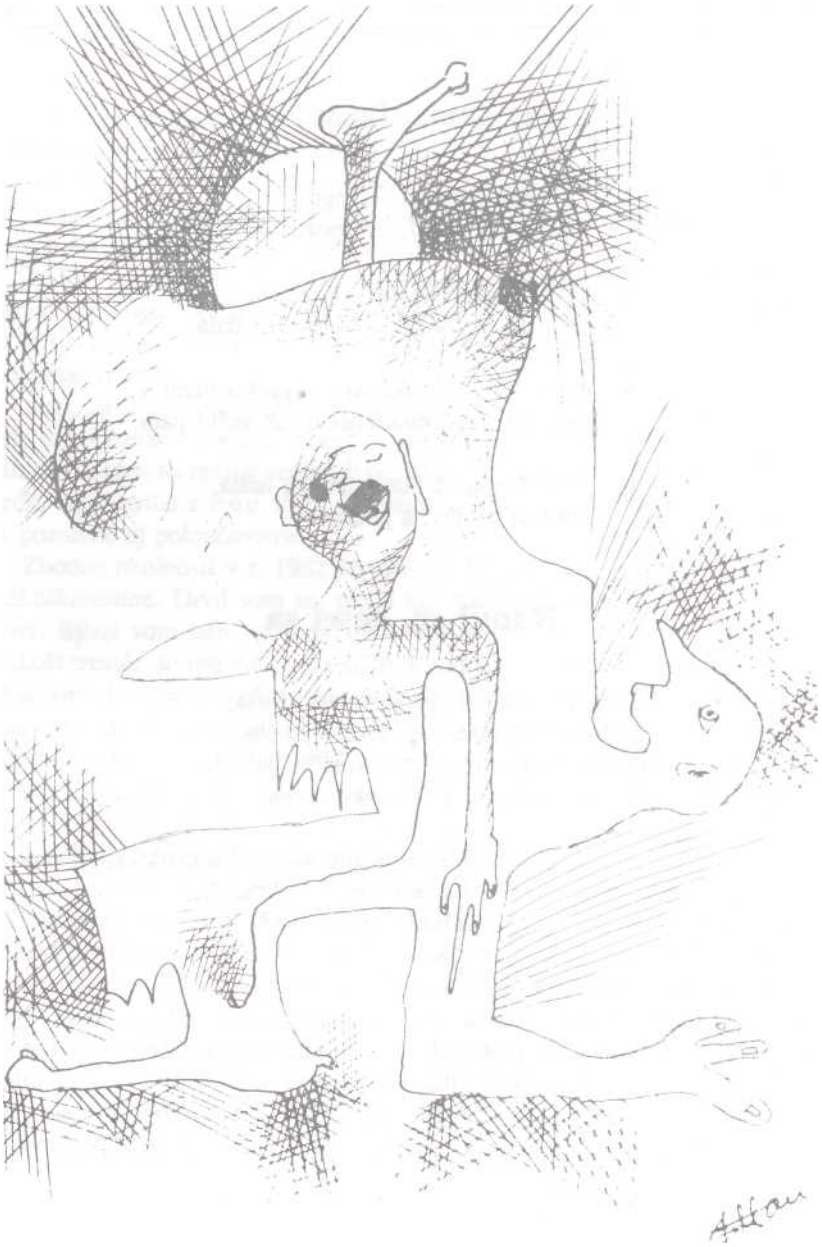
Neplač ti, Mariška, veť pôjdeš s nami,
veď zrne mi, mládenci dozď veľkí páni.

Pred ňima, za ftima muzika hrala,
mih' sa ožeňiv, a ja ostala.

Raduj sa, vesel sa

Raduj, sa, vesel sa, betlehemská chasa, pán
Boh nán požehnav noviho juhása, čo nán
bude ovce pásťi i kozičke jalovie dáme mu
halenku i bačkorki novie.

Juliana Kalinová — Šinkovičová, 65-ročná
Zapísal Gregor Papuček RákoSkerestúr
1983

Ján Števček

Fenomén negatívnej asimilácie

K chorobopisu strednej Európy

Pocit ľahkej nostalgie, ktorý v nás vyvoláva skutočnosť, že musíme opustiť prostredie, kde nám bolo niekoľko dní dobre až k sebazabudnutiu, je známy. Vyvolaný je v podstate tým, že na prostredie, na ktorom nie sme zainteresovaní prakticky, reagujeme bytostne, a teda v podstate esteticky pre harmonizujúce emócie, ktoré v nás vyvoláva to príznačné „desinterešé" na okolitom svete.

V tejto nálade som sa lúčil s Benátkami kedysi minulého roku a v akejsi predtuche, že prechádzku medzi benátskou železničnou stanicou (nie je to stanica, ale „stazione feŕbviaria") a mostom Rialto (áno, je to Ponte Rialto!) už asi nikdy neabsolvujem, a teda už nikdy nebudem tak intenzívne pocitovať sprchu sladkej taliančiny, pomiešanej s inými rečami, životný pocit bezbrehosti existencie. Byť v Benátkach, čo len niekoľko hodín, bez problémov, ba bez slova, v stave stále narúšanej i obnovovanej kontemplácie...

Tu nepovažujem za ponižujúce natočiť si do plastikovej fľaše trocha vody na dlhú cestu do Viedne, keďže peniaze na aprovizáciu sa už minuli. Je príjemné v tomto prímorskom vzduchu, ktorý sa tak ľahko dýcha, zveriť sa kupé prvej tiredy a tešiť sa dokonca na príjemný rozhovor s kýmkoľvek, prípadne ešte väčšmi na mlčanie a polospánok.

Človek, ktorého som našiel v kupé, sa mi zdá byť neškodný, ideálny partner na dlhú cestu, medzi iným i preto, že jeho nemčina je ešte horšia než moja: konvenciou „spolužitia" tu bude teda zdvorilý úsmev a niekoľko informácií, ktoré nás rovnako uspokojujú ako znepokojujú, pretože by sme chceli vedieť i viac, ako sa povie, aby sme nemali obavy o pas- a zvyšok peňazí, zašporených pre Viedeň. Po sto, stopäťdesiatich kilometroch, v druhej fáze zoznamovania, vo chvíli, ked sa obaja mocujeme s vysúvaním sedadiel, aby sme si pospali, nás pochopiteľne prebudí mierna trápnosť nedostatočnej osobnej intimity a tu sa zábleskom rozhovoru dozvedáme, že pán, s ktorým

sedím, je Maďar, penzista, s volným lístkom na jednu cestu do zahraničia, povolaním prednosta stanice, pôvodne Slovák, s pôvodným menom Pašek, ktorý sa však musel vzdať tohto mena, ak chcel byť štátnym zamestnancom... A vy ste z Bratislavy? Teda Slovák? Áno.

Upokoj sa, duša moja, oddaj sa spánku, nech ťa nedojme ten strašný stredoeurópsky fenomén a pomocou zázračnej empatie, ktorú ti môže dať len mesto na kanáloch, zabudni na hlúpe otázky, ktoré by sa ťa nemali dotýkať! Pán Pašek, zrejme uspokojený so svojím svedomím, sa ti chcel len na malú chvíľu obnažiť, aj to len zo zdvorilosti a zo zvyku človeka jemného, ktorý nechce viesť rozhovor bez toho, že by sa vnútorne nepredstavil a nevyšiel ti nejako v ústrety.

Až Klagenfurt nás oboch oslobodí. Už nehovoríme o ničom, hoci slov je čoraz viac.

Vo Viedni ti začne byť lúto tohto bezradného človeka, ktorý sa osem dní s nikým nerozprával a odporný ti je napokon i hnev, pretože si mu nemohol hneď odpustiť „negatívnu asimiláciu", stratu svojbytnosti. S dosť starým kufríkom odchádza starý človek skryť sa kdesi za kiosk, aby unikol tvojmu miernemu pohŕdaniu. Musel predsa vycítiť, že si sa s ním od chvíle priznania k popretému pôvodu rozprával menej srdečne, formálne. V podstate som ho len ľutoval, ako ľutujeme človeka, ktorý sa prepadne do vody cudzoty a ktorého vedomie nakrátko vzbíkne len pri náhodnom rozhovore s náhodným človekom, aby nakoniec zaniklo v pocite uspokojenia so životným stereotypom. Alebo žeby som sa tu osudovo zmýlil? Čo ak je jeho vedomie šťastné? Čo ak sa človek dokáže poprieť až pod prahovú hodnotu a zmieriť sa s tým, čo prijal ako životný údel?

Štátne skúšky na vysokej škole, časť slovenská literatúra, ti napokon tohto človeka po niekoľkých mesiacoch naliehavo vzkriesia, no už menej bolestne, pretože si vo sfére praxe, a nie estetična. Katalin K., študentka z Maďarskej republiky, odpovedá po slovensky veľmi pekne a obsažné, a je to veľké prekvapenie po skúsenosti s takýmito našimi študentmi, čo ťa vytrhne z miernej únavy. Vy ste Slovenka? Nie, môj otec bol Slovák, matka Chorvátka. A vy? Ja som Maďarka... Pekné dievča, s typickými slovanskými črtami tváre: záviděl som ju Maďarom pre ten statočný postoj, pre to národné priznanie. Po skúške Katalin agresívne: Nie je pravda, pán profesor, že Slováci sú v Maďarsku takí utláčaní, ako sa to hovorí, ale pravda je, že Maďari sú utláčaní na Slovensku! Ja napríklad som vychodila národnú školu

po slovensky v dedinke neďaleko Budapešti, odkiaľ pochádzam... Katalin, ako sa volal váš otec? Kráľ. A teraz? No, je to pomaďarčená forma...

Fenomén negatívnej asimilácie som začal študovať už za svojho pobytu na budapeštianskej univerzite v rokoch 1964-1966, no nie som si istý, či som sa už vtedy snažil nájsť pomenovanie javu, v podstate kultúrneho, no v dôsledku politického, totiž premeny národnej podstaty jednotlivca v Maďarsku. Uvedomil som si na základe skúsenosti, že tu nejde len o jav historický (trvalý tlak vládnucich kruhov na Nemaďarov v Maďarsku), ale o problém prítomný, morálny a psychologický, súhrnne problém duchovný, vpísaný do chorobopisu strednej Európy. „7. *Asimilácia..., prispôsobovanie, prispôsobovanie niečomu, obyč. prostrediu. 2. Splynutie jedného národa s druhým; šovinistické utáčanie národa alebo národnostnej menšiny vládnucim národom, a to vnucovaním jazyka a kultúry utláčanému národu a zabraňovaním rozvoja nacionálnych zvláštností utláčaného národa alebo národnostnej menšiny. 3. biol. proces..."* ale to nás už nemusí zaujímať, pokiaľ nie sme sociáldarvinisti, Slovník cudzích slov (Bratislava, 1979), z ktorého sme citovali, vyvoláva predsa nespokojnosť: vidí sa mi, že okrem prirodzenej a neprirodzenej (násilnej) asimilácie musí jestvovať nejaká jej ďalšia podoba, akýsi medzistupeň, pravdivé jadro vecí bez moralizácie a ideológie, čosi ľudské, podobné pocitu ľútosti a pochopenia, hoci aj nechutí a nevoľnosti, s ktorou sme sa lúčili na stanici vo Viedni s pánom Paškom, a po štátnej skúške s Katalin K. Je čosi spravodlivé, pravdivé, čo prekonáva bezprostrednú skúsenosť, bezprostrednosť skúsenosti, čosi koncepčné, koncepčne tolerantné, ľudsky nedôsledné, hoci práve preto ľudské, ako to chce Leszek Kolakowski.

Ale potom záludné otázky: čo by mi bol k veci povedal pán Pašek (jeho prijaté maďarské priezvisko som zabudol), keby sa bol lingvisticky vyjadroval voľnejšie? čo by som sa bol dozvedel, keby rámec štátnice a chvíľa tesne po nej bola učiteľovi dovoľovala dožadovať sa ďalšieho vysvetlenia? Ako pochopiť jav negatívnej asimilácie, s ktorým som sa stretol medzi slovenskými (zo slovenských rodičov) študentkami na univerzite v Budapešti, keď mi napríklad jedna z nich v osobnom rozhovore povedala, že v nej niet ani kvapky maďarskej krvi, ale verejne sa prihlasovala za Maďarku? Maďarku, otca ktorej akýsi feldvébel za Hortyho pre jedinú slovenskú vetu v kasárňach tak dobil, že navždy ohluchol?

Teda: Z akých elementov dobrovoľnosti a strachu sa skladá fenomén asimilácie? Aká je logická štruktúra negatívnej asimilácie, termínu, ktorý

mal byť pre mňa oslobodením z nezodpovedaných a nezodpovedatelných (?) otázok. Pán P. v rýchliku medzi Benátkami a Viedňou bol zrejme úprimný a jeho priznanie bola jednoducho daň náhodnému dialogickému kontaktu. Nič pritom neriskoval. Ale Katalin K. vyprodukovala v nevynútenej odpovedi prvok agresie (v Maďarsku sú všade slovenské národné školy, ak je niekto utláčaný, tak sú to Maďari!), v ktorom nemožno nevidieť ozvenu svedomia, teda agresívnosť voči sebe samej. Agresivita nulová (p. Pašek), agresívnosť obrátená voči sebe (Katalin K.)... agresivita bojovná i nepriateľská súčasne. Scotus Viator v knihe o Slovákoch upozorňuje práve na tento prípad, tvrdo označujúc správanie istého maďarského politika slovenského pôvodu za správanie *„horlivého neofytu s temnou zaští zrádcü"*. Nulová agresivita, agresivita verbálna, agresivita reálna: taký je, schematicky vzaté, spôsob odreagovania negatívnej asimilácie, keď fakt asimilácie vyvoláva vo vedomí alebo v činnosti asimilanta reakciu, ktorá má zakryť popretie svojbytnosti „koreňov" a ktorá je v podstate pokusom ospravedlniť verejne súkromný skutok, súkromný potiaľ, pokiaľ v asimilantovi žije zmo potlačenej identity ako vzdialený a pochovaný citový vzťah, ako zlé svedomie, ktorým sa platí za ambíciu a kariéru, za novú, resp. inú istotu a postať.

Už niekoľko rokov si kladiem otázku, ako by sa bol s týmto problémom vyrovnal maďarský básnik Gyula Illyés, autor *článku Prečo nás nemajú radi?* z rokov šesťdesiatych, kde chcel vysvetliť neobľúbenosť Maďarov v okolitých, Maďarsko obklopujúcich krajinách, ako by sa bol s ním vyrovnal vo svojej životopisnej monografii o Petőfim, keby práve túto jednu z ústredných otázok života A. Petôfiho bol zhodnotil ako reálny problém. V nedávnom slovenskom vydaní tejto obsiahlej monografie sa píše o enigmatickom a neosvetlenom skone básnika pri Világosi, resp. o jeho možnom odsune na Sibír, kde sa mal Petőfi údajne oženiť s Ruskou, dcérou poštmajstra. Ako by bola Ilyésovu obrazotvornosť potencovala napríklad predstava, že po kukuričnom poli, čo by mal podľa monografistu byť reál prostredia Petôfiho skonu, by sa vedomie Petôfiho bolo prebudilo v poli slnečnicovom, kdesi na Ukrajine, a potom i jeho jazykové vedomie v dotyku so slovanským jazykom na Sibúi? Aký tragicko-groteskný výjav negatívneho asimilanta, aky úžasný náraz protikladných stránok vedomia, pokus o novú asimiláciu na báze slovanského jazyka, nevyhnutnosť pre život, pre holú existenciu! Ale to sú veci a fakty nedokázané, a preto zhodnoťme len ich hypotetický rámec, ich fantastickosť, ktorá však nie je menej reálna ako duševné pochody stlmeného či vedomého, negatívne prebudeného asimilanta.

Pán Pašek, Katalin K.! Vaše pôvodné zastreté národné povedomie, také nevinné a subjektívne dokonca pochopiteľné, sčasti aj zdôvodniteľné, je model situácií národných celkov, ich osudov a vzťahov! Tento model, žiaľ, má vo zväčšenine inú, záludnejšiu podobu, pretože je často praxou politiky, rozporovej národnej politiky strednej Európy, týkajúcej sa prinajmenšom štyroch národov. Je to model, ktorý je zneužiteľný, pretože obsahuje niekoľko premís v pseudologických súdoch o politickej realite: jednou z nich je, že národné vedomie existuje len ako vedomie štátne, že je národ ako kategória osudovo spojený, ba spečený so štátom. V Maďarsku v stopäťdesiatročnej minulosti, a žiaľ i prítomnosti neexistuje kategória národnosti (národa) mimo štát a v my tománii (úprimnej či pragmatickej) štátu -- národa sa môže premiér cítiť premiérom *„všetkých MaďaroV.* Stotožnenie štátu a národa má svoj dištinktívny prtipól len v „materinskej reči", ktorá sa uznáva, ale ako integrálny prejav národnosti sa nerešpektuje, v prípade subjetívnej praxe významných negatívnych asimilantov priam nenávidí, čiže popiera. Je to kategória v logickom modeli negatívnej asimilácie- ničotná, neexistentná, takže čo existuje, je v podstate len .jednotlivé" (materinská reč), kým národ, národné, národnostné je len epifenomén štátneho vedomia, ktoré je paradoxne tým pravým, jediným národným vedomím! Teda všade tam, kde sa hovorí po maďarsky, pán Pašek; Katalin K., je premiér doma. Zlomyseľná história, reálne dejiny, národné a jazykové pomery tento model, taký drahý nacionalistickému mytomanovi, sice reálne vyvracajú, aspoň tam, kde jeho moc nezasahuje. Alebo zasahuje?

Psychická štruktúra negatívneho asimilanta sa vyznačuje dvomi prepojenými faktormi: slabou, resp. podprahovou sebareflexiou a mocnou, búrlivou „obrannou" reakciou, čo je v našich prípadoch (pán Pašek, Katalin K.) len nevinná hra, ale zato v politike hra vážna, krvavá. Ak premiér nereflektuje stav vlastného národa ako sprvu historicky danú a potom vedome vytváranú realitu negatívnej asimilácie, potom v politike nevyhnutne preháňa, zakrývajúc zlé svedomie (stav negatívnych asimilantov en gros) agresivitou smerom navonok, vytvárajúc ta ovzdušie, akoby on sám bol ohrozovaný inými, akoby napríklad obyvateľstvo maďarského pôvodu v štátoch susediacich s Maďarskom bolo v stave národného ohrozenia. Takáto politika pripomínajúca model reakcie negatívneho asimilanta je nebezpečná, pretože je agresívna, potencovaná neprítomnosťou akej-takej sebareflexie zodpovedného individuálneho subjektu. Politická vyvrelina z týchto zdrojov je nebezpečná, pretože je a priori konfliktná. Je to politika zlého historického

svedomia, apolikovaného na prítomnosť, prítomnosti aplikovanej na minulosť. Je to tiež, žiaľ!, *circulus vitiosus* stredeurópskej politiky, pokiaľ ide o expanzívne vedomie negatívneho asimilanta v podobe jednotlivého národa.

Je to politika netolerantná, často fanaticky prekrývajúca akúkoľvek možnosť dialógu, večne iniciatívna vo svoj vlastný prospech, večne sa skrývajúca za akékoľvek spoločenské hnutie, i za hnutie politického oslobodenia, a preto politicky neúprimná a nedôveryhodná. Všetko je dobré, teda aj ten najdemokratickejší kostým, na to, aby zakryla svoje bytostne nedemokratické nudity...

Gyula Ilyés vo svojej monografii o Petőfim (Petrovičovi) napísal, že *„dobrá Mária Hrúzová"* matka Petőfiho, učila svojho syna prvým maďarským slovám. Učila ho vari spontánne i slovám slovenským, predovšetkým týmto, pretože ani matka, ani otec Petrovič nevedeli nikdy dobre po maďarsky... škoda, že je to tak, že fenomén negatívnej asimilácie ako metóda historickej interpretácie zasiahol i moderného maďarského básnika a poznačil ho určitým typom intelektuálnej mytománie, ktorá nechce vidieť pravdu!

A čo tak ľútosť nad všetkým týmto nahradiť nádejou, že demokratický duch, ktorý prenikol do strednej Európy, nejako napokon preštrukturuje i vedomie negatívneho asimilanta?

Čo tak dúfať, že nad mytomániou, vyplývajúcou z fenoménu negatívnej asimilácie, zvíťazí kritická sebareflexia?

(Romboid, 1990/12)

Michal Hrivnák

Konferencia o národnostiach v Dunajskej Strede

Nadácia Sándora Máraiho (ČSFR), Nadácia Fridricha Naumanna (Nemecko) a Nadácia pre demokratickú politickú kultúru (Maďarsko) usporiadali v Dunajskej Strede na Slovensku pod záštitou Václava Havla medzinárodnú konferenciu na tému „Liberalizmus a kolektívne práva." Pozvaní prednášatelia z Česko-Slovenska, Maďarska a ďalších štátov Európy hovorili o menšinových právach kolektívu a jednotlivca, ako aj o liberalizme a riešení problémov národných menšín.

Škoda však, že aj na tejto konferencii sa hovorilo o národných menšinách iba na teoretickej úrovni, často veľmi abstraktne a bez ohradu na skutočnú národnostnú prax, čo očas vyznievalo tak, akoby v tej-ktorej krajine žiadne závažné problémy v tejto oblasti nejestvovali. Preto sa niekedy nadhodila otázka, čo spoločného to má so skutočnými problémami národných menšín danej krajiny, aký význam to môže mat z hľadiska riešenia konkrétnych problémov. Nehovoriac o niektorých základných organizačných aspektoch podujatia. Napríklad najbližších susedov a osudových druhov Maďarov na Slovensku — Slovákov z Maďarska pozvali na toto významné podujatie iba tesne pred jeho konaním, pravdepodobne na naliehanie iných inštitúcií. Takže Gregor Papuček a Michal Hrivnák sa tam ocitli iba zhodou okolností.

Tematická paleta prednášok, ich tón a postoje jednotlivých prednášateľov a účastníkov dikusie sa vyznačovali bohatstvom a pestrosťou. Charakterizovala ich úprimná snaha prispieť k riešeniu budúcnosti národných menšín v tejto oblasti Európy. Csaba Lőrincz, ktorý skúmal menšinové práva v zrkadle sloboda jednotlivca a kolektívu, o. i. povedal: „V regióne strednej a východnej Európy sa slobods jednotlivca nemôže rozširovať, pokiaľ nezabezpečíme ochranu menšinovým skupinám. Náš región sa v porovnaní zo Západom vyznačuje rozdielom prítomnosti stupňovaného nacionalizmu. Nacionalizmus je zameraný proti kolektívom a slobodu takto ohrozuje a obmedzuje cez kolektívy. Je dôležité vidieť, že obmedzovanie slobody príslušníka menšiny má za následok obmedzovanie slobody väčšiny. Ochrana menšinových kolektívov v tomto regióne má za následok rozšírenie slobody jednotlivca v širšom zmysle slova. V tomto prípade ochrana kolektívu nie

je ústupkom pred myšlienkou liberalizmu, ale je konkrétnym postupom na ceste k úplnej slobode jednotlivca."

Niektoré vystúpenia vyvolali živý ohlas. Napríklad Péter Kende navrhol obnovenie kategórie politického národa. Niektorí účastníci upozornili na nebezpečenstvo tohto snaženia. Iní diskutéri zase nesúhlasili s tým, že Maďarov žijúcich v zahraničí často považujú za organickú súčasť maďarského národa a v tejto súvislosti upozornili na potrebu opatrne skúmať úlohy materských krajín vo vzťahu k národným menšinám a vyvarovať sa zasahovania do záležitosti krajanov na úrovni celoštátnej politiky. Za nedostatok činnosti maďarských politických strán bola označená skutočnosť, že pri hodnotení situácie národných menšín nevychádzajú vždy z konkrétnej situácie, čo môže prispieť ko tomu, že verejnosť môže byť občas dezinformovaná v otázke národných menšín. Svedčí o tom i príspevok jedného účastníka diskusie, príslušníka maďarskej národnosti na Slovensku, ktorý sa pozastavil nad tým ,že v iných štátoch, napríklad v Maďarsku, sa menšinové práva údajne uskutočňujú dôslednejšie ako na Slovensku a vyzval prítomných príslušníkov slovenskej národnosti z Maďarska, aby zaujali stanovisko k realizácii práv tamojších menšín.

M. Hrivnák vo svojom príspevku upozornil na neblahý stav Slovákov v Maďarsku, na pokročilú asimiláciu, ktorá hrozí už takmer úplným zánikom tunajšej národnosti a poukázal na príčiny toho stavu, ktoré signatári Zamlčaného protipólu označili predovšetkým v nedostatku slovenských škôl. Tento nedostatok bol nápadný hlavne pri porovnaní údajov o maďarskom školstve na Slovensku, ktoré na konferencii predložil predstavitel Ministerstava kultúry SR.

Aby sa kamene nestali zbraňou

Katalin Karsay v článku „Egy konferencia körülírása" (Pozadie jednej konferencie) v časopise Nap z 25. januára 1991 „si vyberá za tému jednotlivé okolnosti a momenty" tohto podujatia usporiadaného v dňoch 12. a 13. januára v Dunajskej Strede na tému „Liberalizmus a kolektívne práva". Zaradí sem aj príhovor, ktorý odznel z úst „istého pána, ktorý sa nazval predstaviteľom Slovákov žijúcich v Maďarsku." Pisateľ týchto riadkov sa neostýcha brať na seba odhalenie osoby onoho pána, skutočnosti, že ide vlastne o jeho osobu. ZŽároveň aj odmieta nepravdivé tvrdenie vnukajúce

dohady, že by sa onen pán bol vyhlasoval za predstaviteľa hocikoho. Na konferencii bol prítomný len ako jeden zo Slovákov žijúcich v Maďarsku, aj to len náhodou.

Po prečítaní článku K. Karsayovej by ktokoľvek mohol oprávnene predpokladať, že pre tieto mne pripisované „viny" by som mohol mať aj výčitky svedomia, že totiž svojim „podúrovňovým" vystúpením som vyvolal vlnu „nevhodných" príhovorov. Lenže autorka článku neodhalila úplnú pravdu. Zdá sa, že aj polopravdy sú jej dostatočnou zámienkou k tomu, aby iných urážala a čitateľa zavádzala. Problém je predovšetkým v tom, že medzitým, čo sa pokúša odhaliť okolnosti, občas vyzdvihuje práve tie menej závažné prvky a súčasne zamlčuje tie dôležité; ktovie prečo to robí, aké pohnútky ju k tomu vedú. Zovšeobecňuje, hodnotí a odsudzuje, pričom ani sama nezbadá, že zápasí s banálnym zmätkom pojmov. Neviem, či sa mi podarí presvedčiť ju o tom, že keby si bola vedomá významu istých pojmov, nebola by pôsobila starosti ani sebe, ani iným. Vo svojom krátkom príhovore, ktorý odznel na konferencii, som totiž označil iba to, čo Slováci v Maďarsku majú k zachovaniu svojej identity. K. Karsayová toto vymenovanie faktov, zdroje ktorých sú veľmi úbohé, nazýva podúrovňovým. Neviem, či púhe zistenie skutočnosti sa dá takto kvalifikovať, hlavne vtedy, keď to patrí k podstate vypovedaného. Neviem, či zistenie, že „stena je čierna" samo o sebe sa dá kvalifikovať ako zistenie na úrovni, alebo pod úrovňou. Podľa mňa, samozrejme ak predpokladám určitú blahosklonnosť, ani autorka článku tomu neverí. Ak je tomu tak, potom tu reprezentovala klasický príklad na to, keď si niekto pletie alegóriu s filagóriou; v našom prípade pojem „podúrovftový" s pojmom „tam nepatriaci". Tie pojmy zrejme nie sú totožné. Autorka má pravdu v tom, že obidva výrazy môžu vystupovať v určitom kontexte ako synonymá. Avšak v našom prípade nemá šťastie, lebo stojíme práve pred takým prípadom, keď obidva pojmy nemožno zameniť. Podstatný rozdiel medzi tými dvoma synonynami je v tom, že kým výraz „tam nepatriaci" kvalifikuje obsah svojho nadriadeného pojmu nie sám osebe, ale okolnosťami, zatiaľ významzužujúca hodnota prívlastku „podúrovňový" môže byť aj nezávislá od okolností. Inými slovami: obsah nadradeného slova aj sám osebe môže kvalifikovať. A to je veľký rozdiel! Nuž neviem, či teraz už je jasné, že by bolo bývalo šťastnejšie namiesto výrazu „podúrovňový" použiť výraz „tam nepatriaci", lebo taká je logika vecí. Už aj preto, lebo vymenovanie faktov v tejto súvislosti samo osebe nemôže mať ani vysokú ani nízku úroveň. Aj keď podávanie suchých faktov sa

nemusí bezpodmienečne včleňovať do tematiky vedeckej konferenice.. A v tom má K. Karsayová pravdu. Preto teda aj sám by som bol prijal hodnotenie „tam nepatriaci", hoci aj to len čiastočne. Lenže autorka ani v tomto prípade by nebola celkom presná a spravodlivá, keďže zamlčuje jednu závažnú okolnosť, že totiž istý diskutér, účastník konferencie, ktorý sa nazval „praktizujúcim" československým štátnym občanom maďarskej národnosti, hovoril o tom, že v iných krajinách, napríklad v Maďarsku, dobre vyriešili problém národností. Prečo tomu tak nie je na Slovensku? ~ pýtal sa, potom sa obrátil k prítomným slovenským hosťom z Maďarska a vyzval ich, aby zaujali stanovisko k uplatňovaniu národnostných práv v Maďarsku. V odpovedi som povedal, že národnosti v Maďarsku v skutočnosti nemajú ani slovenské materské školy, ani slovenské základné školy, atď. Podľa mňa tieto fakty môžu najdôslednejšie vyčerpať podstatu primeranej odpovede na položenú otázku; a veru bolo treba koncentrovať sa na podstatu, keďže som mal k dispozícii len veľmi málo času. Čo podstatnejšieho by som bol mohol povedať za päť minút? Azda K. Karsayová čakala odomňa vedeckú prednášku, napríklad o uskutočňovaní pozitívnej diskriminácie v Maďarsku? Snáď netreba dokazovať, že v danej situácii bolo nevyhnutné nereagovať. A teraz s'odstupom času ešte viac cítim, že urobiť to bolo na mieste. Lebo - a to dnes už po tom, čo sa stalo, oprávnene môžem predpokladať - v opačnom prípade K. Karsayová by bola mohla byť medzi prvými, ktorí by nás prípadne boli odsúdili pre našu pasivitu. Ba čo viac, vychádzajúc z jej článku viem si predstaviť, aj to, akým prívlastkom by nás bola mohla osloviť... Aj príspevok spomínaného diskutéra ma presvedčil o tom, že obyvatelia na Slovensku sú tiež dezinformovaní, pokiaľ ide o situáciu v Maďarsku žijúcich Slovákov, k čomu občas prispievajú aj niektoré masmédiá na Slovensku (napr. Nap, 7. dec. 1990: Ochrana menšín, pozitívna diskriminácia a kultúrna autonómia). Ako keby u nás všetky základné problémy boli v podstate vyriešené, ako to po tej konferencii v televíznom rozhovore trvdil aj Viktor Orbán, čelný predstavitel FIDESZ-u. Nuž, tým čo som povedal, som chcel prispieť k vytvoreniu pravdivejšieho obrazu. (Hádam to na Slovensku pokladajú za hriech práve tí, ktorí sú takí hrdí na svoje európanstvo?!).

Pripomeniem ešte jednu okolnosť, o ktorej sa autorka tiež pozabudla zmieniť. Na začiatku svojho príhovoru som povedal, že som sa nemienil prihovoriť, tým skôr nie, lebo Slováci v Maďarsku len v poslednej chvíli dostali pozvánku na podujatie, pravdepodobne po zákroku iných, a tak môžu ďakovať za svoju účasť len náhode. Keby sme sa teda zavčasu boli dozvedeli

o tejto možnosti, verte mi, pani Karsayová, bol by sa našiel aj medzi Slovákmi v Maďarsku niekto, kto by bol schopný pripraviť si taký vedecký referát, ktorý by vyhovel snáď aj vašim nárokom. A ak by bol chcel informovať a nie dezinformovať, sotva by bol mohol obísť mnou spomenutú podstatu, nech by to bol ktokoľvek!

K. Karsayová skúma kvalitu ako ústrednú otázku tohoto podujatia, a to nielen voči mojej osobe, ale aj všeobecne. Nech mi dovolí, aby som vyjadril svoju mienku, aj keď snáď nie na takej odbornej úrovni, ako to robila ona. Tam, kde hovorí o svojich dojmoch z prednášok Ivo Persta, Malcolma N. Shawa alebo Gy. Schöpflina, pravdepodobne chcela dať na javo, že ich vysoká úroveň ju uchvátila, až zabudla na roztržky príznačné pre jej bezprostredné okolie. (Tento stav duševnej vytrženesti a povznesenia netrval, zdá sa, dlho, alebo o tom svedčí aspoň jej článok, keďže autorka, len čo sa ocitla mimo prednáškovej siene, hneď uviazla v bahne škriepok). Moja mienka je v tejto súvislosti trochu iná. Nepochybujem o úrovni prednášok. Naopak. Avšak niektoré považujem za príliš abstraktné a akademické. (Nevypočul som si všetky, je však možné, že by som naďabil iba na podobné?) Občas som mal dojem, že tá či oná prednáška sa takmer odpútava od skutočnosti, akoby teória mala byť iba sama sebe cieľom, akoby sme už ani nemali inú starosť, iba nájsť vhodný „rám" na náš vysnený „obraz", pričom tento rám by mal byť taký, aby každého presvedčil o pravdivosti a dokonalosti jeho obsahu. Snáď mi K. Karsayová prepáči — mňa takáto prednáška nepovznesie, zato ma núti k tomu, aby som jej obsah konfrontoval so skutočnosťou a v takomto prípade ma napadajú otázky príliš pozemské a všedné: Ozaj, čo má do činenia takáto prednáška so skutočnými problémami národnostného bytia v stredovýchodnej Európe?! Akú cenu má teória, ktorá len veľmi málo súvisí s realitou! Slovom, vystúpenia, ktoré autorka označila za podúrovňové, boli dobré aspoň na to, aby poslucháčov vyšinuli z abstraktnej roviny a aby im pripomenuli, akými nevyriešením problémami sú nútení sa zaoberať iní.

Bez povšinutia nemôžem nechať ani ďaľšiu časť článku. Tú, v ktorej autorka ironizuje pocit „ohrozenosti" Slovákov a ich komplexy. (Samozrejme nemôžem vedieť presne, aké komplexy a pocity z ohrozenia majú Slováci na Slovensku, preto aj teraz — ako aj v celom článku — hovorím iba vo svojom mene.) Ak je K. Karsayová svätosväte presvedčená, že totálny zánik Slovákov v Maďarsku je iba prízrakom, aj vtedy želám Maďarom na Slovensku, aby nikdy nemali ani tisícinu príčiny na to, aby videli podobné

„prízraky" ako my. Ale keby sa raz predsa dostali do stavu ohrozenia a keby zjajkli, nech ich preto niekto nepreklaje, ale nech sa k nim vystrie Čím viac pomocných rúk a nech im pomôžu, lebo to si vyžaduje humanizmus a záujmy národov Európy. A naposledy prosím K. Karsayovú — ak mi neverí — nech príde do Maďarska a nech navštívi napríklad Békéšsku Čabu, ktorú na prelome storočia uvádzali ako najväčšiu osadu Európy. A vtedy sa prekvapí; ako Maďarka sa bude cítiť tu asi tak, ako sa cíti povedzme v Dunajskej Strede!

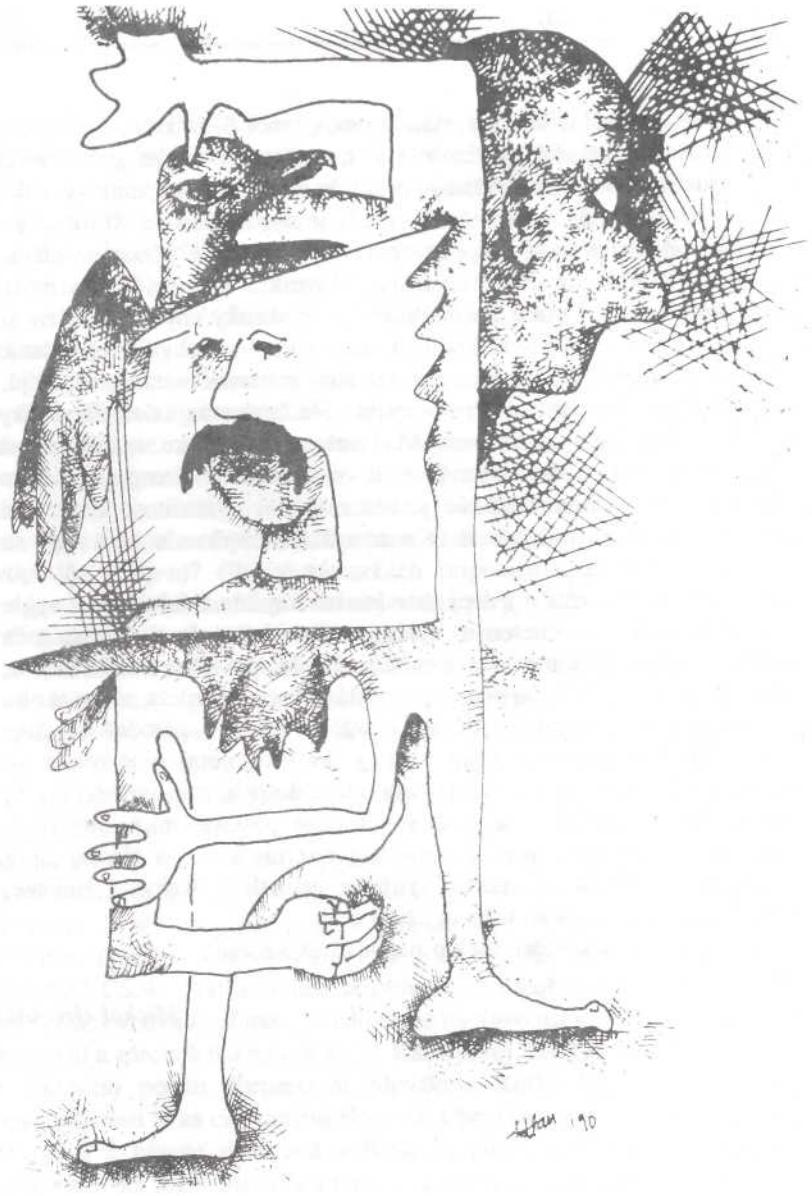
Nesporne najpikantnejšou časťou článku „Egy konferencia körülírása" je spôsob, akým autorka načrtáva „nepripravenosť" a „neeurópskosť" Slovákov. Svoje reflexie uzaviera značnou dávkou pátosu: „Chvalabohu, duch konferencie prevládol nad vystúpeniami, ktoré boli pod úrovňou." K tomuto dve poznámky. Prvá je vlastne otázkou: 1. Pokladá K. Karsayová odhalenie pravdy a faktov za cudzie európskemu duchu? Však že to považuje iba za vtip dňa (Nap-u)? (Iba v zátvorkách pripomeniem, že mi to mátožné pripomína prípad, keď ma v svojej vlasu prvý občan jedného veľkomesta otvorene v tlači obvinil z rozširovania rozporov medzi národmi iba preto, lebo okrem iného som upozornil na to, že ak nezabezpečia lepšie podmienky (napr. škôlku) v pripojenaj obci, zanikne aj tamojšia fakultatívna výuka materinského jazyka. 2. Z. horeuvedeného „chválospevu" som vyčítal ešte toto: „Hla, tu sme my — niekto... tam zase tí — niktoši..." Neprezradím, aké pocity a asociácie vyvolali vo mne tieto slová... Možno v demokracii opäť nadobudnú priestory kompromitované a skrachované idey a postoje, ale ak im nepostavíme bariéry, táto prax sa môže v určitom štádiu obrátiť proti samotnej demokracii. K formulácii K. Karsayovej ešte toto: Verím, že tento spôsob zmýšľania nie je príznačný pre Maďarov na Slovensku a je mojím úprimným presvedčením, že je úp ne cudzí priemernému štátnemu občanovi ČSFR. Podla mojich skúseností vo všeobecnosti takto neuvažuje ani vedúca vrstva maďarskej inteligenice na Slovensku. Keby som sa predsa len mýlil a zároveň bol na mieste K. Karsayovej, nerobil by som si posmech z údajného pocitu ohrozenosti Slovákov. Koľko emócií, ba čo viac, povznesenosti je za citovanými slovami! Chcel by som pripomenúť autorke, že pravá a hlavne uznávaná veľkosť sa nikdy neprejavuje velikášskym postojom voči iným, ale skôr v tom, že aj slabšiemu dá šancu byť partnerom. V tejto schopnosti sa prejavuje predovšetkým humanizmus, ale i cieľavedomosť. Mamyslenosť svedčí o nedostatku sebakontroly a je znakom slabosti. Namyslenosti je schopný aj hlupák, poťažne iba on! Hoci si viem

vysvetliť, keď prijať aj nie, autorkine postoje voči Slovákom, nechápem, prečo sa snaží prenášať svoje emócie aj na mňa ako svojho „osudového druha", Slováka v Maďarsku. Hádam preto, že z môjho vystúpenia vysvitlo, že Slováci v Maďarsku sú v ťažšom položení ako Maďari na Slovensku a že naša národnosť prežíva svoju poslednú hodinu? Tým vôbec "neželáme podobný osud Maďarom na Slovensku. Naopak... Nanajvýš nám môžu vyčítať, že sme ako topiaci človek, ktorý sa aj slamky chytá. Prečo by si tak napočúial ohrozený, hlavne keď niet nikoho, kto by zachytil jeho volanie o pomoc?... Je čudné, že niektorí naši „osudoví druhovia" nám nerozumejú. Škoda. Aj preto, lebo slovenskí spisovatelia v Maďarsku majú dobré kontakty s predstaviteľmi kultúrneho života Maďarov na Slovensku, s ktorými sa pokúsili vynaložiť úsilia smerujúce k vzájomnému prospechu. Táto spolupráca v poslednom čase nie je bez rušivých momentov, keďže nie každý ju posudzuje rovnako. K. Karsayová iba zvyšovala tu a tam sa prejavujúcu nedôveru.

Nezmienil som sa ešte o jednej charakteristickej črte článku, ktorá vyjde najavo v súvislosti so vznešeným vyhlasovaním ideí európanstva. Na mňa pôsobí tento pojem v kontexte sponenutého článku ako fráza a mám dojem, že autorka nechápe, čo tento pojem znamená. Akoby nevedela, alebo akoby nechcela brať na vedomie, že menšie, či väčšie národy i národné menšiny tohto regiónu môžu vastúpiť do Európy iba navzájom zmierené a vo vzájomnej úcte. A k tomu, aby sme tam určite dospeli, musíme všetci túto cestu vydláždiť. Novinár má v tomto kľúčové postavenie. Akoby si K. Karsayová toto poslanie neuvedomovala, určite nie aspoň v článku „Egy konferencia körülírása". Dokonca vytrháva jednotlivé dlažobné kamene, ktoré už údajne niektorí na tejto ceste zasadili.

Len aby raz tieto kamene niekto nepoužil ako zbraň!

Michal Hrivnák

Stanovisko SOS na celonárodnom zhromaždení v Bratislave 11. marca 1991

Vážené zhromaždenie, milí priatelia!
Dovoľte, aby som Vás čo najsrdečnejšie pozdravil v mene troch demokratických organizácií Slovákov v Maďarsku s celoštátnym pôsobením: v mene Slobodnej organizácie Slovákov, Organizácie slovenskej mládeže v Maďarsku a Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku.

Vážené zhromaždenie,
už viac než poldruha roka sa presadzuje duch slobody a demokracie. Ale oslobodenie od totality nemusí znamenať aj oslobodenie od národného a národnostného útlaku. V tom mámé Slováci v zahraničí a Slováci vo vlasti takmer rovnakú historickú skúsenosť. Slovenská otázka v celosvetovom meradle sa dá zobraziť ako telo človeka, ktorého srdce bije pod Tatrami a krv prúdi do všetkých orgánov a údov napriek tomu, že sa nachádzajú ďalej od vlastného epicentra- národného života.

Boli sme vždy zvyknutí na to, že naša krv nebola dostatočne okysličená, ani k nám neprúdila v takom množstve a takou intenzitou, akou by sme si to boli želali. Vždy to znamenalo, že zdravie srdca a celého tela národa je závislé na tomto epicentre spoločenského, kultúrneho a morálneho zdroja národnej sily. Ak majú zahraniční Slováci problém alebo ťažkosť plne sa stotožniť so svojou históriou, o to viac musí na tom záležať Slovákom v materskej krajine. Slováci potrebujú slovenský štát so svojou vlastnou hlavou. Zatiaľ bude slovenská menšina v Maďarsku menejcennejšia než ostatné menšiny v Európe.

Slovenská menšina v Maďarsku sa dovtedy nemôže považovať za rovnocennú s ostatnými v Maďarsku, pokiaľ Slovenská republika nebude rovnocenná ostatným európskym národným štátom. Prostriedkom k tomu je vyhlásenie slovenského parlamentu o zvrchovanosti a' suverenite Slovenskej republiky na jej štátnom území. Ak k tomuto aktu nedôjde, ani my nemôžeme deklarovať suverenitu svojho postavenia medzi ostatnými národnosťami v Maďarsku. Dovoľte, aby som zopakoval myšlienku z môjho príhovoru na augustovom valnom zhromaždení Matice slovenskej. Slováci

v Maďarsku, odpísaní dvoma tzv. socialistickými štátmi, dlho necítili, žeby dakde na svete mali svoj materský národ. Od nežnej revolúcie ale začali cítiť, že už aj oni majú svoj materksý národ. Ale ešte stále necítia, že by mali aj svoj materský štát. Dúfame, že čoskoro sa aj toho dožijeme.

Vážené zhromaždenie,
hrdí sme na to, že pán Jozef Markuš, predseda Matice slovenskej, jeden z najlepších Slovákov na Slovensku, pochádza z Maďarska. To nám Slovákom v Maďarsku dodáva síl prežiť všetko čo je za nami, s nami a pred nami. Matica slovenská je podľa nás matkou všetkých Slovákov na svete. A kto zaprie svoju matku, ten si sotva zaslúži, aby naňho slnko svietilo. Ďakujem za pozornosť!
Alexander Kormoš predseda SOS K tomuto stanovisku sa pripojili:

Anton Paulík, predseda OSMM
Gregor Papuček, predseda ZSSM

Ján Bobák:

SPRAVA
o postavení Slovákov v Maďarskej republike

Slováci žijúci na území Maďarskej republiky patria k pôvodnému obyvateľstvu Karpatskej kotliny, kontinuitne obývajúce túto geografickú oblasť od. 5.-6. storočia. Už v 9. storočí si v tejto oblasti vytvorili vlastný národný štát známy ako Veľká Morava. Staroslovenský jazyk sa stal po hebrejčine, latinčine a gréčtine štvrtým kresťanským bohoslužobným jazykom. Na Velkej Morave, ako výsledok cyrilo-metodskej misie, bolo do tohoto jazyka preložené Písmo sväté. Slováci, žijúci i na území dnešného Maďarska, kládli základy jednotnej európskej kresťanskej kultúry a civilizácie.

Po rozpade Uhorska v roku 1918 došlo k rozdeleniu pôvodného slovenkého etnického územia medzi Česko-Slovensko a Maďarsko. Objektívne však môžeme konštatovať, že v roku 1918 žilo v Maďarsku ešte 650.000 Slovákov. (Napríklad predstavitelia Česko-Slovenska na mierovej konferencii v Paríži v roku 1919 uvádzali počet Slovákov v Maďarsku číslom 630.000 Pvzri: Conférence de la paix 1919-1920. Recubil des actes de la conférence. Partie IV. Paris 1929, s. 30). Vo všeobecnosti možno povedať, že celkové postavenie Slovákov v Maďarsku, v porovnaní s inými európskymi štámi — od roku 1918 až po súčasnosť — bolo a je najhoršie. Horthyovský fašizoidný režim totiž vo svojej národnostnej politike priamo nadväzoval na metódy násilnej asimilácie nemaďarských národov uplatňovaných v Uhorsku pred rokom 1918. V tejto politike ďalej pokračoval a rozvinul ju komunistický totalitný režim v Maďarsku, a v princípe pretrváva doposiaľ so všetkými negatívnymi dôsledkami. Preto politiku maďarského štátu uplatňovanú voči národnostným menšinám od roku 1918 až po súčasnosť musíme objektívne klasifikovať ako genocídnu. Prax násilnej maďarizácie čo do foriem a metód merná jednoducho obdobu v kultúrnych dejinách Európy.

Dovoľte mi, aby som v tejto súvislosti uviedol niektoré základné fakty:

1.) V Maďarskej republike doposiaľ viac ako 70 rokov, v štátoprávnej praxi úplne absentuje zákon, ktorý by v tejto krajine upravoval a legislatívne zabezpečil postavenie 1,5 milióna príslušníkov národnostných menšín. Je priam zarážajúce, že na túto skutočnosť — hrubo ignorujúcu základné ľudské a občianske práva — nebola Maďarská republika upozornená pri svojej požiadavke o vstup do Európskej rady. Z tohoto hľadiska považujem vstup Maďarska do spoločnosti európskych štátov za predčasný a unáhlený.
2.) Vláda Maďarskej republiky naďalej ignoruje požiadavky predstaviteľov slovenskej menšiny na vytvorenie elementárnych podmienok pre existenciu Slovákov ako národnosti. Už viac ako dva roky nie je maďarská vláda ochotná odpovedať na Petíciu Demokratickkého zväzu Slovákov, ktorá jej bola zaslaná po VIII. kongrese zväzu. Táto prax bola bežná či už za Horthyho éry alebo za Kádara.
3.) Politika násilnej maďarizácie sa naďalej uplatňuje vo všetkých sférach spoločenského života. V Maďarsku reálne neexistuje skutočný systém slovenského menšinového školstva. Slovenské deti sú objektívne donucované navštevovať školy s vyučovacím jazykom maďarským, v ktorých v prípade záujmu môžu zväčša po vyučovacom procese navštevovať nepovinný predmet — materinský jazyk. Takisto bol jazyk slovenský premyslene a cieľavedome vytláčaný aj z cirkevného života. Slovenskí veriaci nemajú konfesionálnu tlač v materinskom jazyku. V čisto slovenských obciach a osadách je kázané slovo Božie v maďarčine. Slováci v Maďarsku majú už viac ako 40 rokov len jeden jediný týždeňík — Ľudové noviny. Ostatné pokusy vydávať tlač a publikácie v jazyku slovenskom stroskotávajú na úplnej neochote maďarskej vlády financovať národnostnú tlač Z týchto dôvodov stagnuje napríklad vydávanie časopisu slovenskej inteligencie v Maďarsku — SME.
4.) Jazyk slovenský nieje uzákonený ako úradný jazyk. Takže v úradnom styku na národnostne zmiešanom území sa jednoducho nepoužíva. V zásade nie sú k tomu vytvorené žiadne podmienky.
5.) Vysielanie v slovenskom jazyku v televízii resp. v rozhlase slúži skôr pre propagačné ciele ako pre reálne potreby Slovákov v

Maďarsku. Z hľadiska časového limitu je nedostačujúce a nevykrýva všetky oblasti, v ktorých žijú Slováci.

6.) Násilné pomaďarčovanie Slovákov v Maďarku intenzívne prebieha i v oblasti štatistik. Oficiálne údaje z jednotlivých sčítaní ľudu boli a sú v zásadnom rozpore so skutočným počtom Slovákov v Maďarsku. V súčasnosti oficiálne štatistiky uvádzajú menej ako 10.000 Slovákov v Maďarsku. Predstavitelia ZSM uvádzajú počet 110.000 — 120.000 Slovákov. V tejto súvislosti je paradoxné, že počet oficiálne vykazovaných Slovákov v Maďarsku dosahuje počet, ktorý v podstate dosahujú slovenské deti navštevujúce v školách s vyučovacím jazykom maďarským nepovinný predmet, jazyk slovenský. Otázka štatistickej maďarizácie sa dotýka nielen Slovákov, ale i ostatných národností v Maďarsku. Napríklad pokiaľ v roku 1930 malo byť podľa oficiálnych štatistík v Maďarsku 447.000 Nemcov, systémom sebasčítania zistilo nemecké obyvateľstvo v roku 1941, že v Maďarsku žije 780.000 Nemcov. Podobným systémom zistili Slováci, že v roku 1946 dosahujú počet 474.000 osôb. Z tohoto počtu polmiliónovej slovenskej menšiny je v súčasnosti oficiálne vykazovaných len niekoľko desiatok tisíc.

7.) V dôsledku pretrvávajúceho negatívneho postoja maďarského štátu k riešeniu postavenia národnostných menšín a etnických skupín nemá slovenská národnostná menšina svojich priamych zástupcov v parlamente alebo v iných zvolených orgánoch.

8.) Výsledkom genocídnej politiky uplatňovanej v Maďarsku aj voči Slovákom je skutočnosť, že slovenská menšina nemá vlastnú inteligenciu. Z hľadiska sociálnej štruktúry väčšinu jej obyvateľstva tvorí národne zdeptané roľnícke obyvateľstvo. Obraz, ktorý bol v minulosti evidentný v koloniálnych krajinách. Slovenský jazyk, pôvodná slovenská kultúra prestali plniť funkciu pozitívne-integračnú, a boli vytlačené na periférium spoločenského života. Týmto je slovenská menšina vydaná napospas násilnej asimilácie. Bez zainteresovania a pomoci medzinárodných inštitúcií v prospech národností žijúcich v Maďarskej republike nie je možné v súčasnosti vyriešiť ich ťažké a kritické postavenie. V opačnom prípade koniec tohoto storočia bude v dôsledku násilnej maďarizácie v znamení zániku viac ako tisícročnej existencie Slovákov v Maďarsku, ich pôvodnej kultúry a jazyka.

Poznámka:

Chcel by som prítomných upozorniť, že Matica slovenská predložila na 18. Kongres národností návrh rezolúcie, ktorej prijatie by napomohlo riešiť situáciu národnostných menšín a etnických skupín v Maďarsku, a zvlášť Slovákov.

Návrh rezolúcie*

18. kongresu národností 1991 v Budapešti

I. Z hľadiska platného medzinárodného práva je nevyhnutné, aby Maďarská republika (MR) ako demokratický štát a cclen Európskeho spoloccenstva prijala ústavný zákon o postavaní národnostných menšín v Maďarsku. Od vzniku Maďarska v r. 1918 takýto zákon v ústavnej praxi tohoto štátu úplne absentuje, hoci v súccasnosti žije v tejto krajine ešte 1,5 milióna Nemaďarov. Zákon o postavení národnostných menšín a etnických skupín v Maďarsku musí garantovať ich právo na:

1. vzdelanie v materinskom jazyku najmä v systéme štátneho školstva od najnižšieho stupňa po najvyšší,
2. všestraňý kultúrny rozvoj,
3. používanie materinského jazyka bez akéhokoľvek obmedzenia v oblastiach obývaných príslušníkmi národnostných menšín,
4. používanie materinského jazyka pri bohoslužbách,
5. spolccovanie sa v národnostných politických, kultúrnych a spoloccenských stranách, hnutiach a organizáciách,
6. tlacc a informácie v materinskom jazyku,
7. vlastné národné sebaurccenie (zákaz všetkých foriem nátlaku smerujúcich k odnárodňovaniu),
8. primerane svojej poccetnosti demokratické zastúpenie v zastupiteľských zboroch a viných volených orgánoch.

Maďarský štát ako spoločný štát maďarského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na jeho území zabezpečuje nemeckej, slovenskej, slovinskej, srbskej, chorvátskej, rumunskej, rusínskej, židovskej,

* Pozri článok Imricha Fuhla, uverejneného v 28/1991. čísle Ľudových novín pod titulom O nás aj v Európe bez nás?

cigánskej národnosti, resp. etnickej skupine možnosti a prostriedky na všestranný rozvoj.

n. Jednou z foriem násilnej asimilácie príslušníkov národnostných menšín v Maďarsku od konca minulého storočia až po súčasnosť, t. j. do roku 1990 bola a je i štatistická maďarizácia. Preto skutočný počet občanov nemaďarskej národnosti sa zásadne líši za líšil od tzv. oficiálnych údajov. Pri Federatívnej únie európskych národnostných menšín (FUEV) je potrebné vytvoriť nezávislú komisiu, ktorá by preskúmala doterajšie metódy štatistickej maďarizácie a účinne napomohla pri zistení skutočného počtu príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v MR.

ül. Z hľadiska doterajšej absencie demokratických tradícií v MR a mimoriadne negatívnoch skúseností s reálnou praxou národnostnej politiky maďarského štátu, uplatňovanou voči národnostným menšinám a etnickým skupinám, s cieľom vytvoriť fungujúci demokratický mechanizmus, je nevyhnutne potrebné vytvoriť pod garanciou Európskeho spoločensva nezávislú komisiu, ktorá bude dohliadať nad prípravou ústavného zákona o postavení národnostných menšín a etnických skupín v Maďarsku a v prvom rade nad uplatňovaním tohoto zákona v spoločenskom živote MR.

Dr. Ján Bobák, kandidát vied,
riaditeľ Ústavu pre zahraničných
Slovákov Matice slovenskej

Alexander Kormoš, predseda
Slobodnej organizácie Slovákov

Anton Paulik, predseda
Organizácie slovenskej
mládeže v Maďarsku

Gregor Papuček, predseda
Združenia slovenských
spisovateľov v Maďarsku

Stanovisko SOS k situácii a rozvoju slovenského národnosténho školstva v Maďarsku

Otázka národnostného školstva je jednou z najdôležitejších zloži I: komplexu problémov národnostného bytia a vedomia. Preto celková a radikálna reorganizácia tejto čiastkovej oblasti by sotva priniesla žiadúci výsledok, ak by sme ju izolovali od tejto komplexity. Všeobecným cieľom má byť zastavenie neprirodzenej asimilácie, a okamžité zrušenie prostriedkov a činiteľov násilnej maďarizácie, resp. ich nahradenie komplexným a účinným systémom inštitúcií, ktorý je nevyhnutne potrebný pre zachovanie národnej identity menšín.

To všetko je nepredstaviteľné bez právnych, politických a hospodárskych garancií, ktoré by mal obsahovať dosiaľ stále nerealizovaný národnostný zákon. Tento zákon by mal určiť úlohu národnostných organizácií s celoštátnou, regionálnou a miestnou pôsobnosťou popri miestnych samosprávach a v prípade porušenia národnostných práv proti nim. Preto vstup národnostného zákona do platnosti je základnou podmienkou existencie národných menšín. Bez neho je ťažké aj hovoriť o reforme národnostného školstva.

Pestovanie slovenského národnostného povedomia a slovenského materinského jazyka pre zastaralý systém národnostného školstva, napomáhajúci proces asimilácie, zápasí s obrovskými prekážkami. To je dôvod, prečo národnostné povedomie utkvelo na úrovni porúch identity a používanie materinského jazyka na úrovni nárečia. Východiskom z tejto krízovej situácie je čím skoršie odstránenie viac či menej zjavných prostriedkov a činiteľov násilnej asimilácie, resp. postupné a dôsledné vytváranie podmienok nevyhnutných pre zachovanie národnostnej identity, ktorých sa nedostáva už celé stáročia.

1. Pomocou riadiaceho systému demokratického právneho štátu je treba vytvoriť takú politickú, spoločenskú a hospodársku atmosféru, v ktorej sa hocikto otvorene, smelo a hrdo môže hlásiť k svojej národnosti.
2. Pre národnostné menšiny je treba namiesto deklarovania práv zabezpečiť rovnaké šance, aké majú príslušníci väčšinového národa, keďže rovnako pracujú a platia dane ako oni.

3. Namiesto doterajších tzv. národnostných škôl je treba uskutočniť základné a stredné školy s vyučovacím jazykom slovenským v nadväznosti na materské školy s vyčovacím jazykom slovenským. Totiž všetky školy, kde sa slovenčina vyučuje fakultatívne ako jediný z predmetov, ako aj školy dvojjazyčné, resp. školy slovenské len podľa mena, patria medzi najnebezpečnejšie prostriedky skrytej maďarizácie. V tzv. dvojjazyčných školách úradný a konverzačný jazyk je v prevažnej väčšine maďarský, keďže väčšina učiteľov neovláda slovenčinu.

4. V osadách so zmiešaným obyvateľstvom v súlade s nárokmi rodičov je treba zaviesť paralelné slovenské, resp. maďarské skupiny Škôlkárov a na nich zakladať paralelné slovenské a maďarské triedy základnej školy.

5. Primerane horeuvedeným požiadavkám najneskôr do 15 rokov (3 roky škôlky, 8 rokov základnej a 4 roky strednej školy) bude treba zrušiť aj posledné triedy dnešných tzv. národnostných Škôl. S uskutočnením tohto systému je treba začať najneskoršie v školskom roku 1991/1992.

6. Pedagógov potrebných pre uskutočnenie tohto programu je treba zabezpečiť dočasne z materskej krajiny, ale predovšelkým je treba zapojiť do vyučovacej činnosti aj tých slovenských pedagógov, ktorí odišli zo svojho pôvodného pôsobiska v dôsledku rôznych neprávostí, a to prostredníctvom celoštátnej výzvy, ktorá by upozornila na požiadavky školskej reformy tak zamestnávateľov (riaditeľov) ako i zamestnancov (učiteľov) škôl.

7. Hosťujúcim i domácim učiteľom je treba zabezpečiť primerané služobné byty a mzdy spolu s národnostným príplatkom.

8. Iba po uskutočnení takejto 15-ročnej postupnej reorganizácie školského systému bude možné realizovať vzdelávanie pedagógov v modernom duchu, dôsledkom čoho sa vytvorí dostatočný počet dobre kvalifikovaných slovenských učiteľov a odborných profesorov.

9. V priebehu 15-ročnej reformy problémy výchovnovzdelávacej činnosti v rámci doterajšej školskej štruktúry bude možno zmierňovať optimálnymi metodickými a doškoľovacími programami, s čím sa už na niektorých miestach aj začalo.

Budapešť 14. decembra 1990

Alexander Kormoš
predseda SOS

Prostriedky a činitele násilnej asimilácie

1. Tzv, národnostná základná škola, kde sa národnostný jazyk vyučuje ako jeden z predmetov, je vlastne škola s vyučovacím jazykom maďarským. V takých školách sa učí asi 95% národnostných žiakov, ktorí sú vychovávaní v maďarskom národnom duchu, keďže učebné osnovy a učebnice sú takmer totožné s osnovami a učebnicami maďarských základných škôl. Základná školská dochádzka je prirodzene povinná aj pre deti národnostných rodičov, avšak možnosť výberu nemali a nemajú, preto je škola tohto typu jedným z najhlavnejších prostriedkov násilnej maďarizácie pokiaľ ide o jazyk a vedomie.

2. Násilnú maďarizáciu napomáhalo aj vytváranie sa týchto nepriaznivých podmienok:

a) zobvodňovanie škôl a rád v národnostných obciach;
b) zobvodňovanie výrobných družstiev v národnostných obciach;
c) likvidovanie samôt v oblastiach obývaných národnostným obyvateľstvom;
d) od r. 1961 tzv. „národnostné základné školy," ministerským výnosom násilne zrušili a premenili na dvojjazyčné, aj keď dodnes nesú názov „škola s vyučovacím jazykom národnostným". V školách tohto typu sa učí asi 4% národnostných žiakov;
e) od r. 1961 tzv. gymnáziá s vyučovacím jazykom národnostným násilne zrušili ministerským výnosom a premenili ich na dvojjazyčné, pričom však tri predmety sa vyučujú na nich v národnostnom jazyku. V školách tohto typu sa učí asi 1% národnostných žiakov. Vo všetkých tzv. národnostných typoch škôl je úradným a konverzačným jazykom maďarčina tak medzi učiteľmi ako i žiakmi. Výnimky sú zriedkavé.
f) V pedagogických zboroch tzv. základných národnostných škôl sú učitelia vyučujúci národnostný jazyk vždy v menšine, a to aj vtedy, ak prevažná väčšina obyvateľstva príslušnej osady je národnostná. Preto býva nepochybný aj výsledok „demokratickej" voľby: zbor si totiž zvolí skoro v každom prípade maďarského riaditeľa. Na týchto školách sa takmer vôbec neuplatňuje ani ministerský výnos, podľa ktorého riaditeľ alebo jeho zástupca musí ovládať národnostný jazyk. Uplatneniu tohto nariadenia v mnohých prípadoch prekáža nedostatok národnostných učiteľov.

g) nedostatok národnostných pedagógov má mnohoraké príčiny: chybný systém a nedostatočná úroveň vzdelávania národnostných pedagógov; nulová alebo nízka spoločenská prestíž národnostného jazyka a pedagóga; násilne zúžená oblasť spoločenského uplatnenia a pôsobenia národnostného jazyka; nízka existenčná úroveň národnostných pedagógov atď.

h) nevyhovujúci stav a zastaralosť budov národnostných škôl a žiackych domovov odradzuje rodičov od toho, aby tu za takýchto okolností umiestňovali svoje deti;

i) nedostatok národnostných materských škôl z jazykového hľadiska znižuje zaškolovacie možnosti národnostných škôl;

j) nástup do národnostných škôl sťažuje i charakter jestvujúcich tzv. „národnostných materských škôl" s vyučovacím jazykom a výchovným duchom maďarským, nízky počet hodín v národnostnom jazyku, často i nízka jazyková a odborná úroveň týchto zamestnaní.

k) desaťročia trvajúce protiklady medzi učebnicami a jazykovými vedomosťami žiakov v tzv. národnostných základných a stredných školách, ktoré občas znechucujú učiteľov i žiakov a kazia ich citový vzťah k materinskému jazyku;

1) nedostatočné zásobovanie národnostných bázových knižníc národnostnými knihami, ich ťažkopádny a byrokratický chod a silne obmedzený okruh pôsobnosti znemožňuje plnenie ich úloh;

m) nedostatočné zásobenie obecných a školských knižníc národnostnými knihami a knihovníkmi zhoršuje beztak nízky stav čítanosti;

n) úroveň čítanosti vo veľkej miere znižuje nevyriešená otázka rozširovania národnostných kníh, novín a časopisov;

o) negatívne vplyvy tzv. národnostných škôl a iných inštitúcií, pôsobiaci a riadený v duchu byrokratického centralizmu možno pociťovať v každej oblasti národnostného života.

Negatívny vplyv tu uvedených a iných faktorov násilnej asimilácie priniesli neslýchané „úspechy" v likvidácii jazyka a vedomia národností tak v škole, v rodine ako i vo verejnom živote.

Budapešť 27. januára 1990

Alexander Kormoš
predseda SOS

Oldfich Knichal

Rukojemníci nedožitého času

Reflexie na margo štyroch desaťročí

Ľudský jedinec, ako to konštatoval aj královecký filozof, by mal vidieť zmysel svojej existencie v tom, urobiť všetko pre svoje zdokonalenie a rozvoj schopností. Lenže nepočuli sme podobné slová nespočetnekrát v priebehu posledných desaťročí aj od „filozofov" toho najpochybnejšieho kalibru, ktorí o Kantovi nemali ani tušenie. Túto a podobné nevedomosti štedro sankcionoval búrlivý príchod nového sveta, v ktorom už nebude vykorisťovania človeka človekom, veď nová spoločnosť poskytne všetko, čo je potrebné k plnému rozvoju schopností všetkých jej členov. Načo sa teda vracať k filozofickým špekuláciám deformovaným triednymi predsudkami a náboženstvom?

Vedúca sila onej spoločnosti jednoznačne zavrhovala všetko, čo zaváňalo mystikou a transcedentnom, a aj preto nám z celej vedy ponechala na osvojenie iba tie časti, ktoré nemajú priamy vzťah k zložitostiam ľudského vedomia, lebo vedomie, myšlienky sa ľahko môžu vymknúť kontrole — tak nevyhnutnej v spoločnosti, ktorá si vytkla za cieľ stvoriť nového človeka. Už pre tento vznešený cieľ malo byt vonkoncom nerozumné búriť sa proti tomu, že sám imperatív tvorby implikuje nedobrovoľnosť, čo je vlastne v rozpore s neobmedzeným rozvojom ľudskej osobnosti. Už dávnejšie poznáme aj cenu tohoto systematického formovania psychickej, a podľa potreby aj fyzickej podstaty človeka na frontoch teórie a praxe. Štatistiky sa nám však nikdy nezdôverili s tým, že tento kút Európy, prinášajúci toľké obete ideálom spravodlivosti, pokroku, slobody a pravdy má prvenstvo vo všetkých tých spoločenských nerestiach a pliagach, ktoré zjavne odporujú mýtu a Štastnom a plnom živote.

Iba celý tento mýtus môže dať skutočný zmysel správe, ktorá nás vytrhla obvyklej lektúry dňa, správe, ktorá nám šokujúco triezvymi údajmi oznámila, že priemerný vek stredoeurópskej populácie nezadržateľne klesá na hranicu, nad ktorou človek — povedané žargónom našich ideologických patrónov

— by mal začať užívať plody svojej celoživotnej práce. Čoskoro to bude zrejme ilúzia, keďže priemerný vek tu, v strednej Európe, je dnes nižší než kdekoľvek inde na západ od našich hraníc, v porovnaní s niektorými krajinami dokonca o viac než pätnásť rokov. Naše štatistiky však o tom mlčia. A demiurgovia našich osudov opäť tajne dúfajú, že pravda aj tak nevyjde najavo, a ak áno, tak až pred onou príslovečnou potopou. Nezaujatý pozorovateľ takéhoto vývoja vecí by mohol s oprávneným sklamaním zahorekovať: Aká to skrivodlivosť osudu voči človeku s veľkým Č, ktorého kedysi dejinné Parky priam predurčili do úlohy tvorcu najhumánnnejšieho spoločenského poriadku. A čo by si mal pomyslieť o osude detí sveta obetovaných molochovi kapitálu? Kde sa podela dialektika a pravdivosť všetkých tých zaklínacích formuliek, ktoré sme až do znechutenia omieľali na nezabudnuteľných seminároch vedy všetkých vied? Zato sme sa učili vytrvalo popierať a odsudzovať determinizmus všetkého druhu ako výraz bezvýchodnosti reakčnej filozofie a celú jej existenciu jedným dychom pripisovať realite bezradného a v chaose sa zmietajúceho sveta, sveta, ktorý hľadá východisko zo slepej uličky krízy v imperiálnych dobrodružstvách. Neuvedomovali sme si, že sme súčasťou najväčšej vojenskej a koloniálnej ríše, aká kedy existovala; v novoreči satrapov sme však boli pevnou súčasťou tábora pokoja. Vtedy, v tom prísme determinovanom a totálnom nástupe do svetlej budúcnosti, sme rovnako netušili, ze ona triumfálna cesta do Kánaán sa mohla skončiť záhubou sveta. (To by nám dnes ušetrilo naše chmúrne úvahy a naše márne úteky do budúcnosti.)

Pritom dejinná paralýza Východu sa stala prízrakom pre Západ. Režim plánovačov, ktorý si podrobil jednu časť sveta, sa zároveň hrozivo exponoval proti jeho druhej časti a tak nútil protivníka k obrane proti deštrukcii. Nebyť onoho štyridsaťročného experimentu, ktorý — ako je už dlhšie očividné — vyústil do slepej uličky, ostatný svet by nebol nútený toľko vynakladať na svoju sebazáchovu, a za tohoto predpokladu by dnes napríklad jednotná Európa mohla hľadieť do budúcnosti z ešte vyššieho stupienka rozvoja, než na akom sa dnes nachádzajú jej najvyspelejšie regióny. Oživovanie zakrpatených údov tohoto tela sa zároveň neobíde bez prispenia jeho zdravých častí. Bude na to všetko stačiť čas priemerného ľudského života — tu, na tejto strane dejinnej opony?

Vedecký svetonázor — to je meno nášho duchovného odumierania. Znelo nám ako imperatív a zároveň ako varovanie: Kto ešte nedospel k poznaniu

a potrebe osvojiť si jedine správny pohľad na svet a na dejiny? Beda tým, ktorí by sa svojou nevedomosťou (Ĺ j. následku poblúdenia) chceli postaviť do cesty vedeckému poznaniu, zahatať jeho nezadržateľný prúd... Konieckoncov, vštepiť si *jedine správny* svetonázor nebolo ani tak ťažké už aj preto, že jedine správny svetonázor je obyčajne bez konkurencie, nepresadzuje sa spormi ani františkánskou pokorou či meditáciami. Takýto svetonázor je nadovšetko pánom nad všetkými tými, ktorí sa mu ešte nepodrobili. Preto sa v každom prípade označuje za víťazný a bez rozpakov vyzdvihuje na svoj piedestál pamiatku všetkých, ktorí trpeli za svoje svetonázorové presvedčenie, samozrejme v intenciách víťazstva *jedine správnej* vedeckej pravdy. Preto aj tzv. boj ideí, termín s obľubou používaný na kamuflovanie porážky ideových protivníkov, je — pokiaľ ide o spôsob hľadania takejto pravdy — úplne irevelantný. Veď ideový boj, pokiaľ k nemu vôbec dochádzalo v zásadných otázkach, nespočíval v odhaľovaní pravdy, či dokonca zvažovaní alternatívnych stanovísk, ale v jednoznačnom odsúdení takýchto stanovísk, v potlačení a likvidácii ich nositeľov.

Za takýchto okolností sme si mali osvojovať všetko to cenné, čo nám zanechali dejiny, a prípady umlčaných bojovníkov proti stredovekému tmárstvu, ale aj exemplárne rozsudky nad ieovými odporcami v najživšej súčasnosti mali slúžiť ako názorné poučenie o víťaznom postupe pravdy, o nezmieriteľnosti antagonizmov... Želanie býva otcom myšlienky a tak na našej strane barikády museli stáť, žiť a tvoriť vždy nositelia najvýznamnejších mien, tvorcovia najväčších hodnôt na poli vedy a umenia, zatiaľ čo ostatný svet spel k duchovnému a morálnemu rozkladu. Už len vedomie, že sme svedkami takejto doby malo byť zadosťučinením za všetky *prechodné* ťažkosti.

V časoch nezadržateľného vzostupu tohoto svetonázoru krutej moci nás denne poučovali, že budujeme svet pre budúce pokolenia. Cieľ hodný cesty, na ktorej niet zastavenia. Alebo: Budúcnosť, ktorú by nám chcel niekto ulúpiť ako poklad z trinástej komnaty. A potom tu bola číra psychóza vyvolávaná za predpokladu, že existujú elementy, ktoré by si žiadali návrat minulosti, a už len pomyslenie na takúto možnosť malo evokovať spravodlivé rozhorčenie nad úkladmi temných síl. Toto rozhorčenie nás malo zároveň varovať pred poblúdením. Svetonázorom historického optimizmu sme mali raz a navždy zazátkovať fľašu so všetkými džinmi minulého sveta.

Búriť sa na vrcholku dejín je nielen nezmyselné, ale aj zločinné a protizákonné. Ak základom legitimity Habsburgskej monarchie bol princíp vernosti cisárovi, potom základom oprávnenosti tzv. vlády predvoja robotníckej triedy mala byť vernosť revolučnému ideálu. Tento ideál sa deklarova sám — dialektikou revolučnosti celého predchádzajúceho dejinného pohybu a jeho vyvrcholením. Pri pohľade z najvyššieho končiara dejín sme mali pocítiť jednak svoju nadradenosť nad prízemnosťou toho minulého, jednak si uvedomiť, že akákoľvek námaha stojí za to, dosiahnuť cieľ, ktorý sme si vytkli. Takto sme sa zabezpečovali pred pokušením, že porušíme svoj sľub vernosti veľkým ideálom. Učili sme sa pracovať bez ohľadu na odmenu, lebo naše usilovanie sa malo v budúcnosti stonásobne zúročiť — aj keď nie pre nás samých. Do nížin včerajška sme sa teda pozerali s hrdosťou priekopníkov, ktorí už dnes rozhodujú o blahu potomkov.

Historická sebareflexia mala zvyčajne bizarný ráz. Naša magistra vitae musela mať vždy garderóbu pre časy úsmevné i pre nečas, inokedy zase prechádzala v dejinnej metelici oblečená celkom naľahko, bez toho, že by v nás vzbudzovala údiv. To vtedy, keď nás naši učitelia ubezpečovali, že utrpenia a útlak už navždy patria iba minulosti, alebo keď nás chlácholili tým, že utrpenie na vrcholku dejín je vlastne nezištnou službou ľudstvu, keďže jedinec — a tu nechajme prehovoriť básnika doby, toho blúznivca našich najvyšších dejinných hôr — nie je ničím, kým celok je všetko; jeho existencia má zmysel iba v spojení s masou.

Naši učitelia častokrát zazlievali dejinám, že sa napospol nezachovali tak, ako sa podľa nich zachovať mali, že totiž neposkytli miliónom to šťastie, ktoré aj v našich dňoch ešte stále prežívajú iba tí, ktorí sa narodili pod spásnou hviezdou, a ktoré raz bude nepochybne údelom všetkých. Len pritom treba — povedané slovami básnika blúznivca — neustále veriť predvoju triedy a milovať ho. Z kníh sme predsa bezpečne mohli vedieť, že akýkoľvek nesúhlas, odpor a povstania v minulosti smerovali k odstráneniu nespravodlivého, nedokonalého spoločenského poriadku, takže bolo by absurdné postaviť sa proti spoločnosti rovnosti, proti vláde drvivej väčšiny, ale ani proti ideálu takejto spoločnosti, keďže spochybňovať toto spojenie by znamenalo zradu a zatratenie.

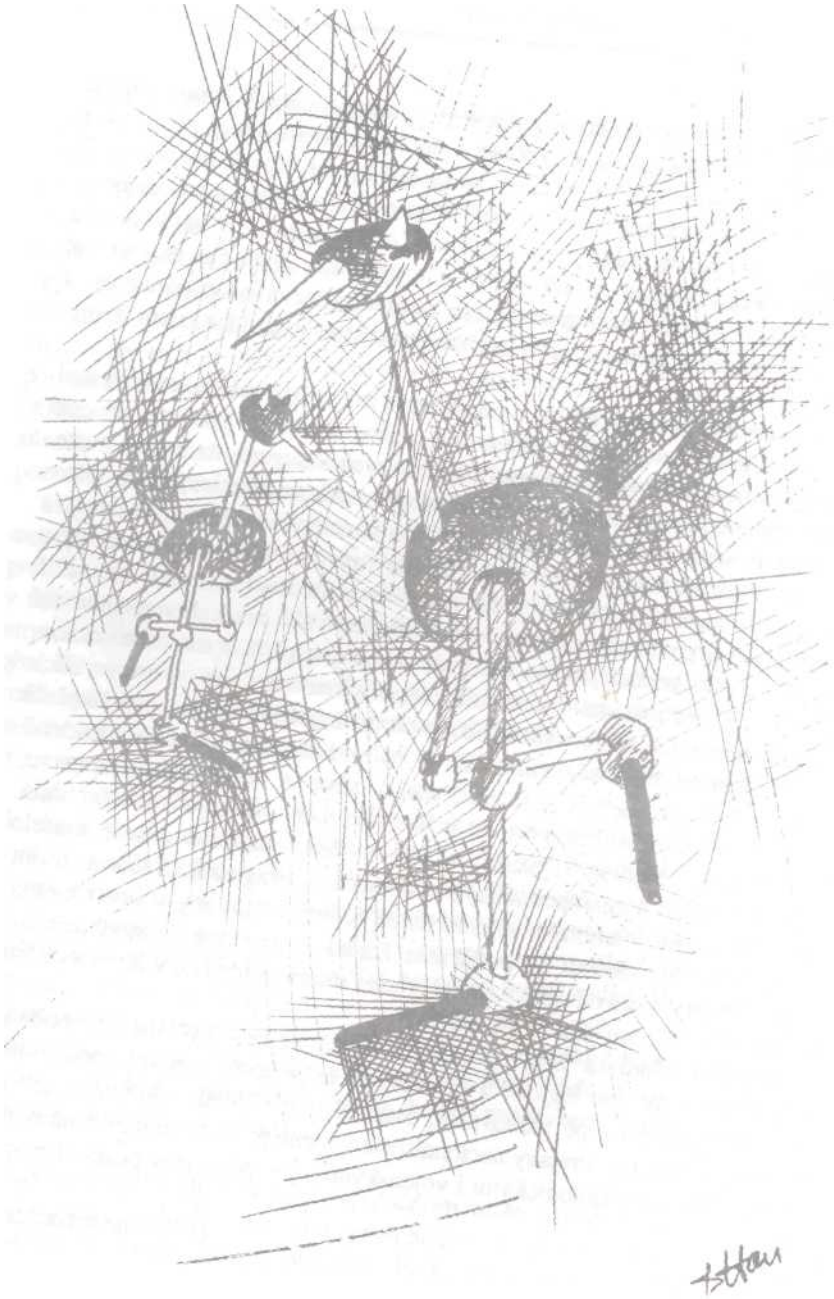
Najvznešenejším dielom novej spoločnosti malo byť stvorenie nového človeka, tak odlišného od jeho predchodcu, a predvšetkým človeka mysliaceho v duchu totálnej premeny. Preto ten nesmierny a húževnatý

zápas so všetkým starým, čo je v človeku a mimo neho. V tomto zápase museli najprv praskať kosti — presne v duchu prokrustovskej praxe — a až po veľkých *pôrodných* bolestiach sa mohol zrodiť človek s veľkým Č. Raz budú pravdepodobne napísané celé dejiny týchto bolestí a tohoto boja, v ktorom človek včerajška mal padnúť čo najskôr, aby sa vytvorila neprekonateľná priepasť medzi starým a novým, aby nový človek zabudol na svoje korene a do zajtrajšieho času vstúpil očistený od predsudkov a všetkého balastu minulosti, povinný iba vernosťou a poddanstvom svojej vrchnosti.

Víziu nového sveta, ktorú nám predkladali pretoriáni našich osudov, mal uskotočniť tento nový človek v poslednej krížovej výprave proti neveriacim a spolu s neprehľadnými zástupmi pokrokových súvercov na celom svete. V prechodnej dobe symbiózy starého a nového sa z pragmatických dôvodov pripúšťa existencia národov a štátov, pričom konečným cieľom spoločenstva pokroku malo byť údajne globálne víťazstvo revolučnej idey. Aj národy a štáty onoho spoločenstva sa svojím jestvovaním mali a mohli osvedčiť natoľko, nakoľko to malo zmysel pre spoločenstvo ako celok. Len nadnárodní činitelia mohli posúdiť, čo je a čo nie je na prospech spoločného domu. Bratstvo a jednota tu existovala nepochybne na úrovni najvyšších predstaviteľov, ich skalopevnosť bola teda daná, zatiaľčo plány akýchkoľvek iných spojenectiev, zoskupení a celkov boli od samého počiatku odsúdené k nezdaní, keďže neboli posvätené nadnárodne. A beda takému bratstvu, ktoré by sa dokonca chcelo priečiť jedine správnemu postoju Veľkého brata. Z hľadiska podriadenosti nižšieho cieľa vyšiemu národné cítenie muselo byť v porovnaní s internacionálnym menejcenné. Pragmatická teória časom vyhradila miesto národným zvláštnostiam jedine preto, aby v praxi mohla úspešnejšie zdôvodňovať ich potláčanie. *Zásada* nerozbornej jednoty nemôže pripustiť výnimky, a odchýlky od správneho smeru sa trestajú v mene vyšších záujmov aj za cenu pokorenia národov.

Keďže z hľadiska žiarivej budúcnosti národ mal byť iba prechodnou kategóriou, bolo len logické a prirodzené, ak víťazný predvoj spoločnosti postavenej na princípe plánovania, uvádzal toto hľadisko do života už od pálčivej súčasnosti. Prejavy nacionalizmu v mene priateľstva medzi národmi udusil zbraňami ideologickými i vojenskými a ich pôvodcov postavil mimo zákon...

(1989, nedokončené)

István Udvari

Slovenská úradná písomnosť v období Urbárskej regulácie IV

Šarišápsky kontrakt

Ja, barón Alexsander Szlavinczasy, radca nášho milostivého pána, dedičný pán obce Šari-šáp v Ostrihomskej stolici dávam na vedomie tým, ktorých sa to týka, ze ponosy sedliakov rozšírené v spomenutej obci chcem odstrániť a zaviesť správne dodržovanie poriadku, podľa čoho by si uvedomili určité povinnosti a mohli by sa lepšie vyznať vo svojej práci a za týmto účelom som s nimi uzavrel zmluvu o nasledujúcich ročných dávkach, povinnostiach a ďalších pracovných výkonoch:

1. Po tri jesene každý gazda, čo má pluh, je poviňý tretinu dňa orať; keď má štyri voly, tak štyrmi, keď šesť, tak šiestimi. A tí, čo majú po siedmich voloch, majú orať vo dvojiciach. Nie je tomu inak ani na jar, keď majú orať po tri dni a z pofa znášať úrodu.

2. Každý gazda počas žatvy buď poskytne denne štyroch žencov, alebo jedného po štyri dni, a podobne želiar má dať dvoch na jeden deň, alebo jedného na dva dni. Podobne aj na jar. Ak by za tento čas nezožali, musia spomenuté dni odpracovať v nasledujúcich týždňoch.

3. V ostatných týždňoch nie viac ako jeden deň majú slúžiť s volským záprahom a podľa toho aj peší. Koľko dní kto bude takto peškovať, o toľko týždňov menej má pracovať na panskom.

4. Pokiaľ by som mal súrnu prácu, alebo neodkladnú kúpu, ktorú nemôžu vykonať počas jedného týždňa, potom majú pracovať celý ďalší týždeň, čo im treba v ďalších týždňoch odpočítať. Ale treba to urobiť tak,' aby od sv. Ivana až do Všechsvätých už nemuseli robiť.

5. Ak by som nepotreboval voz, vtedy každý gazda mi musí dať dvoch peších.

6. Lúku, ktorá sa nachádza na puste Babály, sú povinní každoročne pokosiť a seno pozbierať.

7. Keďže môj otec im dovolil na tých podieloch pusty, kde zomrel, aby tam čas od času gazdovali, sú povinní platiť za užívanie týchto podielov

takto: každý gazda s plnou výmerou zaplatí nájom 6 forintov, gazda s polovičnou výmerou 1 forint 50 denárov (pričom mi ponechá možnosť disponovania pustou), v ktorej podobe aj ja som im poskytol za zľavu 5 forintov od gazdu s plnou výmerou a teda primerane aj ďalším a podobne 1 forint od tých želiarov, ktorí majú dva kone, či kravu, alebo dobytok, čo už nie je schopný práce.

8. Z každej úrody v chotári a taktiež aj z ovci a včelstva sú povinní odovzdať jednu devätinu, z pustatiny a vyklčovaných miest jednu osminu.

9. Za mlyn, ktorý som im dal do prenájmu za 50 forintov, odteraz sú povinní platiť iba 40 forintov.

10. Na deň Blahoslavenej Panny majú odovzdať 350 vajec.

11. Okrem toho každoročne v decembri sú povinní odovzdať buď jednu líščiu kožku, alebo jeden toliar v hotovosti.

12. Okolo dňa sv. Michala každý gazda s plnou výmerou je povinný odovzdať jednu hus a jedného kapúna.

Naposledy: Keďže jatky môžu patriť iba panstvu, sú povinní platiť každoročne 1/2 metrického centa vosku.

Okrem spomenutých prác a daní v hotovosti od svojich poddaných v osade šarišáp viac požadovať nebudem a zaväzujem sa a potvrdzujem to podpisom tohoto listu a pečaťou na ňom.

Dátum:
Bájna, dňa 10. apríla, Anno 1734
Barón Mihály Sándor (podpis a pečať)
dedičný pán Šarišápu

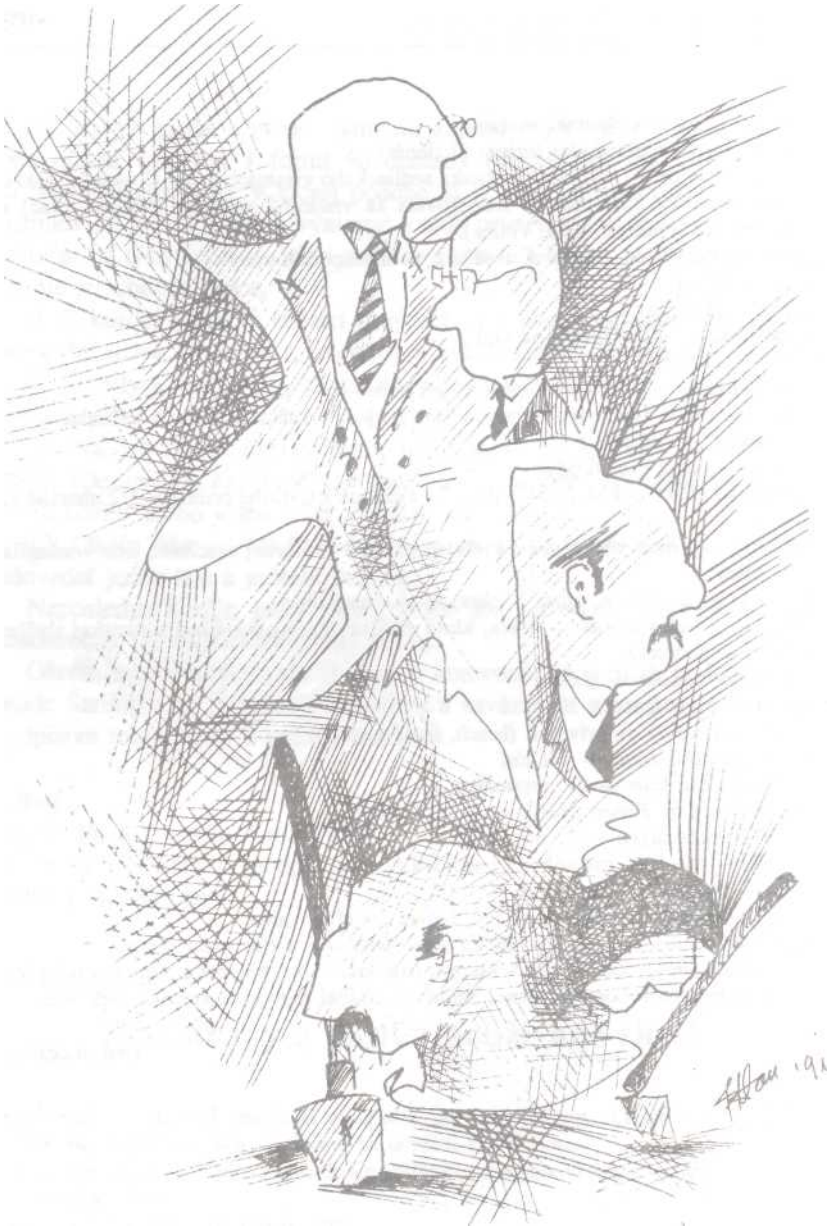
Archaizmy a riedko používané slová

celodomník — majiteľ usadlosti (sedliak); po urbariálnom výnose obrába 20-24 uhorských jutár a lúku, na ktorej sa urodí 6-10 fúr sena *dne* — cenzus — sedliakova finančná podlžnosť zemepánovi, ktorú splácali aj želiari vlastniaci dom
denár — 1/100 maďarského forintu *deviatok* — deviata časť úrody *dezmar* — panský úradník vyberajúci desiatok (dežmu)

diel (dil) — dve prešpurské merice
groš — 1/100 maďarského forintu (1 denár)
grunt — usadlosť — základná jednotka sedliackeho vlastníctva ako aj výmera pokiaľ išlo o dávky zemepánovi. Rozlišovala sa vnútorná usadlosť (fundus, piac) a vonkajšia (poľnosť, lúka, vinica).
grunt spustacený — opustená usadlosť, neobhospodarovaný
hofer — želiar *holb* — 0,85 litra
horné mýto — clo z úrody na vinici
item — tiež (lat.)
kosec (kaszás) — množstvo, ktoré jeden kosec pokosí za jeden deň *obyčaj* — súbor nepísaných pravidiel upravujúci vzťah zemepána a sedliaka *ordinancia* — služba *osmina* — ôsma časť úrody *prešpurská miera* — PM, 1. 54,3 litra, 2. pozemok o rozlohe približne 1/2 uhorského jutra *prípadnost* — omá pôda, lúka a vinica patriace k vnútornej usadlosti, teda vonkajšia usadlosť
pustatina — praedium, pusta — okraj spustošenej obce
robota — panská robota — práca, ktorú sedliak zdarma odvádzal v panskej službe *sedliak* — poddaný *siahy štverhranata* — siaha *stolica* — župa (pred r. 1918) *strova* — rastliny na prívarok (hrach, fazuľa apod.) *sviatok Svätého Jána* — 24. jún *sviatok sv. Michala* — 29. september *sviatok narodení Panny Márie* — 8. september *sviatok VSechsvätých* — 1. november *štvrtníkk* — sedliak, majiteľ 1/4 usadlosti *tenkel* — (spelta) — druh obilia
urečitý poddaný — večný poddaný, bez práva sťahovania *želiar bez domu* — želiar bývajúci v zemepánovom, alebo inom dome *želiar s domom* — kto má iba vnútornú usadlosť, dom, bez poľa, vinice a dobytka.

Na zemepána robotoval ručne, chlieb si zarábal motykou, kosou či sekerou.

(Dokončenie)

Slováci stále bez práv

Rozšírený Výkonný výbor Slovenskej ligy v Amerike sa na svojom zasadnutí 8. decembra 1990 v New Yorku jednohlasne uzniesol na odoslaní naliehavej výzvy adresovanej SNR a vláde SR. Uvádza sa v ňom okrem iného, že vyslovujú presvedčenie, že je aboslútne dôležité pre budúcnosť Slovenska a celej ČSFR, aby v tomto čase, keď sa v našej vlasti tvorí nový demokratický právny poriadok. SNR zaručila a právne zaistila postavenie Slovenska v spoločnom štáte ako suverénneho národa, ktorý je správcom svojho územia a ktorého zvolený parlament schvaľuje všetky zákony platné na území SR.

Keď už všetky národy ZSSR, Juhoslávie a aj málo známe národy Afriky a Ázie vyhlásili vlastnú suverenitu a právo na osamostatnenie sa, je pre zahraničných Slovákov nepochopiteľné, prečo tak neurobí aj SNR.

Takéto vyhlásenie nemôže byť interpretované ako namierené proti Čechom, ale len ako prejav vyspelosti slovenského národa, ktorý po dlhých zápasoch o uznanie vlastnej identity uplatňuje právo na suverenitu — právo, ktoré patri každému kultúrnemu národu.

Sme presvedčení, že volení predstavitelia slovenského národa a vláda majú dnes zodpovednosť pred históriou a budúcimi generáciami vyhlásiť suverenitu slovenského národa a nadradenosť zákonov SNR nad zákonmi FZ ČSFR.

Slovenská liga v Amerike od svojho vzniku v roku 1907 pracuje na tom, aby bol uznaný slovenský národ ako rovnocenný medzi národmi sveta. Bojovala proti maďarskej nadvláde, ked maďarská vláda chcela pomaďarčiť Slovákov. Pravdepodobne ako prvá vystúpila s heslom Preč od Budapešti. Cez prvú svetovú volnú na ochranu slovenského národa Slovenská liga

uzavrela s predstavitelmi českej reprezentácie v Amerike a s českými exilovými činitelmi, na Čele s T.G. Masarykom, najprv Clevelandskú a potom Pitsburskú dohodu. Obe tieto dohody garantovali rovnoprávnosť slovenského národa s českým a federatívne zriadenie štátu, v ktorom slovenský národ si mal spravovať vlastné územie a mal byť rovnocenným a suverénnym partnerom národu českému.

Vieme, čo nasledovalo. Prezidenti Masaryk a Beneš a pražské vlády, ovládané Čechmi, nedodržali tieto zmluvy, a ani ďalšie dohody, v ktorých si Slováci po ťažkých bojoch vybojovali svoje práva, patriace každému kultúrnemu národu.

Pozitívne a výrazné úsilie Slovenskej ligy v uplynulých desaťročiach, ktoré do značnej miery ovplyvnilo históriu slovenského národa, ju oprávňuje na to, aby v tomto historickom a kritickom čase povzniesla svoj hlas a vyjadrila zvoleným reprezentantom Slovenska svoje stanovisko k rokovaniam o ústave Slovenskej republiky a o úprave štátoprávneho pomeru Čechov a Slovákov.

Dnes sme znova svedkami úsilia pražského centra moci oslabiť postavenie Slovenska a odsúdiť slovenský národ na podradnú úlohu vo federácii. Česká verejnosť a federálne úrady dokonca odmietajú používať federálnym zhromaždením odhlasované pomenovanie republiky. Svedčia o tom nové poštové známky, česká tlač, komunikácie zastupiteľských úradov atď.

V tomto historickom kontexte pokladáme za nanajvýš dôležité, aby v tomto čase, Slovenská národná rada a slovenská vláda konali bezodkladne rázne a rozhodne ako praví reprezentanti slovenského národa a prijali deklaráciu zvrchovanosti.

Daniel P. Tanzone, predseda

Ján. A Holý, gen. tajomník

(Slovenský denník)

Šklbanie husi

Komentáre amerických denníkov k prejavu prezidenta Havla pred federálnym zhromaždením sa nesú v duchu predchádzajúcich článkov v americkej tlači, ktoré vykresľovali Slovákov len ako etnickú skupinu a Slovensko ako provinciu. V takomto ponímaní niet miesta pre „štátotvorný národ", ani „rovnoprávnosť". Etnická skupina môže ašpirovať nanajvýš na autonómiu.

New York Times nenecháva o tom nikoho na pochybách: „Vodcovia na Slovensku sa usilujú o väčšiu autonómiu pre svoj región. (...) slovenské požiadavky za väčšiu regionálnu kultúrnu autonómiu..."

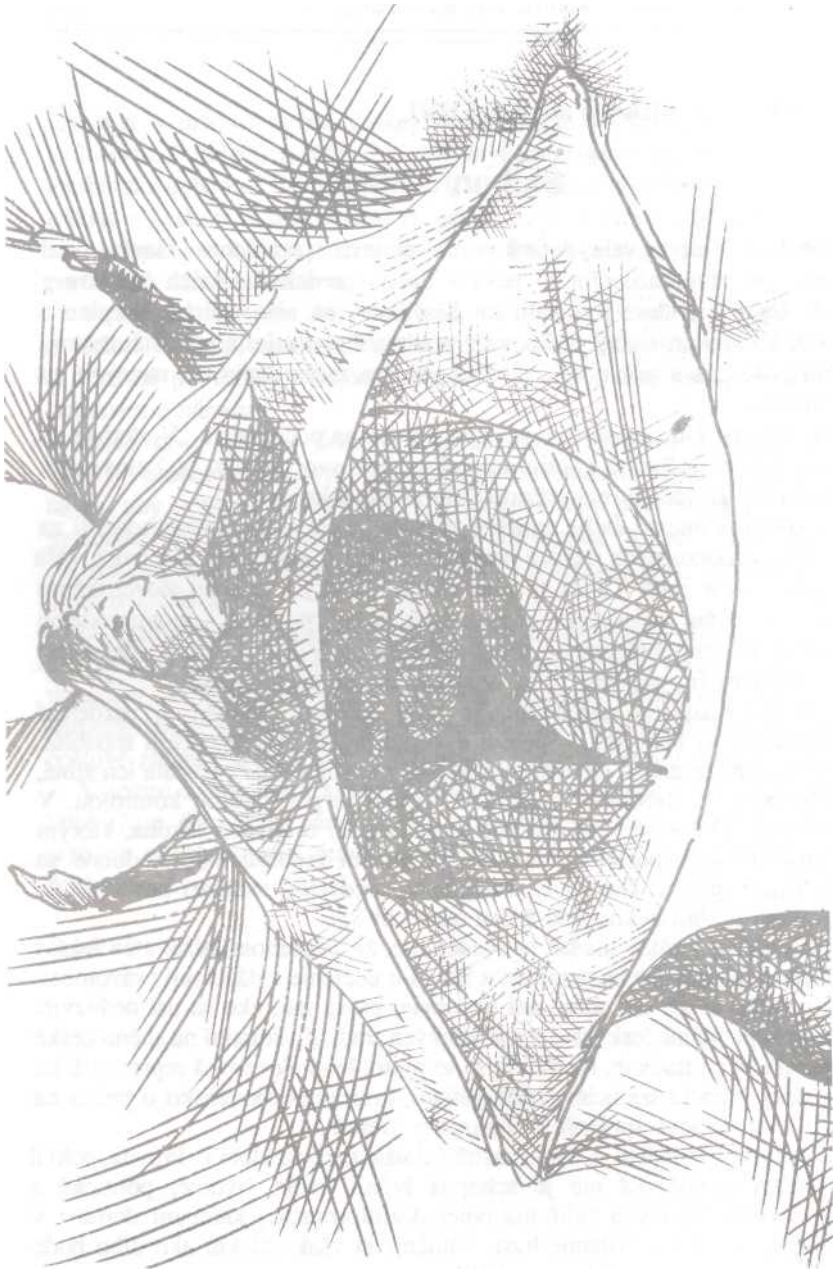
V tomto kontexte úsilie etnickej skupiny o prevzatie zodpovednosti za ochranu národnostných menšín nemôže vzbudiť u americkej verejnosti veľa sympatií. New York Times sa však stavia kriticky k celému slovenskému úsiliu o väčšie právomoci. Za príčinu krízy pokladá „znovuzrodenie slovenského nacionalizmu..." a odvoláva sa na V.Havla, ktorý „dal jasne vinu slovenským vodcom za to, že vedú krajinu do katastrofy".

Pravda, nikde sa nedočítate, že pred začatím rokovaní o rozdelení kompetencií sa hovorilo o spojení dvoch silných, zvrchovaných republík. A že zo zvrchovanosti slovenskej republiky nezostalo nič; zostala len silná, zvrchovaná, centralistická „federácia", ktorá je pod českou kontrolou. V New York Times sa však dočítate presný opak: o návrhu zákona, ktorým „centrálna vláda postupuje mnoho právomoci republikám". Podobne sa vyjadruje anglický The Daily Telegraph: „Federálni ministri povedali, že Slovákom urobili nekonečnú šnúru ústupkov".

Zahraničný čitateľ si však neuvedomuje, že z takéhoto falšovania faktov vychádza aj požiadavka prezidenta Havla o udelenie zvláštnych právomocí. Ale pravdu sa asi tak skoro ani nedozvie, práve tak, ako sa asi nedozvie, že pod kepienkom českých demokratických tradícií vstupujú na scénu české imperialistické tradície. Nedozvie sa to preto, lebo slovenská reprezentácia, navzdory predchádzajúcim skúsenostiam, pripravila Slovensko o právo na priame informačné spojenie s vonkajším svetom.

Českí propagandisti si môžu zastrčiť ďalšie pero za klobúk. Pravda, pokiaľ slovenská spoločnosť nie je schopná brániť svoje životné, politické a ekonomické záujmy a čeliť masívnej dezinformačnej kampani doma i v zahraničí, je to len šklbanie husi. Položme si však otázku: ako dlho bude trvať, kým táto hus pôjde na pekáč?

Igor Uhrík, New York
(Slovenský denník)

Quo vadis, Slovakia?

Keď otvorím slovenské a české noviny, často v nich objavím titulky článkov, ktoré venujú pozornosť národnej, resp. národným otázkam v ČSFR. O národnej problematike sa diskutuje všade. Nič by na tom nebolo zlé, že sa táto otázka podrobuje verejnej diskusii, keby v nej neprevládali demagogicko-mantinelizujúce tendenice. Súhlasím s tým. že vykrikovaním demagogických a ultimatívnych hesiel, urážaním a militantnými vyhrážkami sa národný problém nevyrieši. No ani uzatváraním sa do ulity a vyhýbaním sa tomuto problému ďaleko nedospejeme.

Dôležité je uvedomiť si fakt, že prejavy nesúhlasu slovenskej verejnosti so súčasným stavom položenia Slovenska v ČSFR, sú odrazom spoločenského tlaku, ktorý tu existuje v podobe citu národného neuplatnenia. Primárna príčina tejto skutočnosti spočíva v tom, že slovenská politika nikdy nebola subjektom vlastného vývoja, ale vždy len objektom politických snáh iných mocností. Slovenský politik vždy musel brať ohlad pri svojej politickej aktivite na akúsi vyššiu moc, aby sa neocitol za mrežami, alebo aby nepadol do nemilosti. Keďže sa naši predstavitelia po skončení prvej svetovej vojny s veľkou vehementnosťou pustili do rozbíjania Rakúsko-Uhorska bez najmenšieho pokusu o jeho demokratizáciu, ocitli sa na prahu novej éry: československej štátnosti, ťažko sa dá hovoriť o tom, že by sa postavenie Slovákov v ČSR o mnoho zlepšilo v porovnaní s postavením v Uhorsku. Masarykovsky chápaná demokracia nemala s naozajstnou demokraciou vela spoločného; či sa to už týka samotného aktu vytvorenia ČSR, alebo Masarykovho postoja k slovenskému politickému krídlu, ktoré žiadalo väčšiu samostatnosť pre Slovensko v rozhodovaní o vlastných veciach.

Počas celého obdobia od zániku Veľkej Moravy až po dnešok Slováci nemali možnosť rozhodovať sami o sebe, a ani obdobie Slovenského štátu nemôžeme považovať za obdobie nezávislosti slovenskej politiky. Vyhlásenie SI. štátu sa uskutočnilo pod nátlakom Hitlerovho ultimáta, čo malo vplyv aj na vývoj vnútropolitickej situácie. No už tu sa ukázala politická inteligencia ako veľmi vyspelá. Po druhej svetovej vojne sa politika ako taká v Strednej Európe vytratila a bola nahradená bákovým divadlom. V ČSR sa odmietala akákoľvek národná hrdosť ako i pocit národnej hrdosti. Existovalo len Československo s československým ľudom, v mysliach mnohých ľudí splynuli pojmy slovenský a český v jeden: „československý".

V dôsledku nepochopenia týchto (a mnohých iných) faktov, sa slovo separácia stalo symbolom národnej neznášanlivosti. Dovolil by som si s tým nesúhlasiť. Myslím si, že práve násilné udržiavanie federácie má za následok vytváranie a prehlbovanie národnej neznášanlivosti. Prečo sa na Slovákov pozerá ako na agresívnych militantov, keď sa chcú stať samostatným subjektom a tak sa začleniť do európskej federácie regiónov: Prečo by Slováci nemohli mať také isté práva, aké majú iné, a to menšie národy?

Slovensko nemá svoju vlastnú zahraničnú politiku, takže de facto pred svetom neexistuje. Vďaka tomu, že JUDR. Ján Čarnogurský nadväzuje kontatky s politickými stranami a hnutiami v Európe, máme isté šance, že nás svet spozná a uzná. Idea Európy regiónov sa mi zdá byť veľmi perspektívnou v nasledujúcom vývoji a začlenenie Slovenska do tejto štruktúry by vyžadovalo spoluprácu v podunajskom regióne, na ktorý by sa mala orientovať aj slovenská zahraničná politika.

Na závere sa pýtam: Začne Slovensko existovať, alebo sa znovu stane objektom politických manipulácií?

Peter Tóth, Oaktom, Virginia
(Slovenský denník)

Vstup do Európy?

Znova sa objavujú falošní proroci (aj v našom národe), ktorí dvíhajú prst — ničoho sa nedomáhajte, buďte ticho, lebo nedostanete povolenie na „prijatie do Európy". Prečo nás chcú separovať od Európy? Donedávna sme boli kŕmení heslom „Otvárame sa svetu", neskôr ohurovaní „Vstupom do Európy" a odrazu zastrašovaní „prijatím do Európy". Tak to už NIE. DOSŤ UŽ bolo priezračného násilia proti slovenskému národu. Kto nám chce znova zakazovať a prikazovať?

MY SME BOLI V EURÓPE. Ako kultúrny národ so svojím písmom, s vyše tisícročnou históriou. Veľa sme vytrpeli.

MY SME V EURÓPE. Ubiedený a utláčaný národ. Potrebujeme viac hrdosti. S nami nebude nikto manipulovať, najmä nie tí, ktorí komunizmus v Európe zavádzali a teraz by nás chceli ďalej usmerňovať.

MY BUDEME V EURÓPE. Ako hrdí nositelia vysokých morálnych hodnôt a kultúrnych tradícií. Možno máme menšie bohatstvo v truhliciach,

ale nemáme sa za čo hanbiť. Boli sme vždy srdcom Európy, zovretým ostnatým drôtom. Pretrpeli sme rôznych dobyvateľov a pánov na našej slovenskej hrude, na našom Bratislavskom hrade, napoleonskí vojaci nám zničili Devín, ale vydržali sme a vydržíme. Rôzne vojská prišli a odtiahli, rôzne — izmy padli, ale slovenský národ prežil, lebo pracoval a modlil sa. VYDRŽÍME.

(Slovenský denník)

V Londýne o maďarskej menšine

Prednášku na tému „Maďarská menšina na Slovensku a slovenská menšina v Maďarsku" predniesol 7. decembra 1990 v Londýne poradca prezidenta ČSFR pre otázky ľudských práv Martin Bútora. Výklad objasnil historické korene a všetky stránky súčasného života najpočetnejšej menšiny v ČSFR a vyvolal širokú diskusiu. Prednáška sa konala na Londýnskej univerzite a jej spoluusporiadateľom boli Amnesty International a ďalšie organizácie zaoberajúce sa ochranou ľudských práv.

(Slovenský denník)

Najprísnejšie strážené tajomstvo

Bratislave sa konal ustanovujúci celoslovenský zjazd občanov násilne odvlečených do ZSSR, ktorých počet sa odhaduje na niekoľko desiatok tisíc. Zúčastnili sa na ňom aj podpredsedovia federálnej a slovenskej vlády, Jozef Mikloško a Ján Čarnogurský. Zjazd zvolil za predsedu Slovenskej asociácie násilne odvlečených (S ANO) jedného z bývalých odvlečených, novinára dr. Dušana Slobodníka.

Existecia týchto ľudí bola až do pádu komuniz mu tým najprísnejšie stráženým tajomstvom, lebo odhaľovala jednu z najstrašnejších, ale aj najodpornejších kapitol európskej „oslobodzovacej" misie Červenej armády. Tito novodobí otroci komunizmu, ktorých v rokoch 1944-1949 násilne odvliekli jednotky NKVD do pracovných táborov v ZSSR, sa nemohli celých 41 rokov bačovania boľševického apartheidu dovolať spravodlivosti. Politrukovia „najhumánejšieho zriadenia na svete" si to neželali, lebo

obludnosť týchto zločinov, z ktorých väčšina sa stala už v čase mieru, ďaleko prekonávala aj povestné nacistické vojnové zločiny.

Otrokov, mladých mužov a ženy hnali stovky kilomtetrov pešo, hlboko do sovietskeho územia, kde ich naložili do dobytčiakov a vyviez li tisíce kilometrov do najrôznejších pracovných lágrov v ZSSR. Útrapy cesty, hlad, choroby, zimu, často neprežila ani polovica transportu. Ich životná púť sa skončila v bezmenných masových hroboch, ďaleko v cudzej zemi. Takéto otrocké „farmy" existovali najmä za polárnym kruhom, v doneckej, v donbaskej, či kazašskej oblasti, alebo na Soloveckých ostrovoch, v ľadovom Bielom mori, kde otrokov využívali na najťažšiu prácu v uholných, uránových a olovených baniach, len za mizernú stravu a šatstvo po mŕtvych drulioch. Cynizmus „osloboditeľov" šiel tak dalekto, že keď otrok umrel, jeho rodine poslali žiadosť o balík so šatstvom, jedlom a cennosťami, aby sa ich blízky mohol čím skôr vrátiť domov!

Otroctvo afrických otrokov na prelome 18. a 19. storočia bolo z nesiteľnejšie ako novodobé otrokárstvo v sovietskych gulagoch. Je smutnou kapitolou slovenského národa, že tieto zverstvá páchané najmä na obyvateľoch východného Slovenska, nenašli ľudskú odozvu ani u jedného povojnového československého prezidenta. Poďla mnohých svedectiev je veľmi pravdepodobné, že odvlečenie slovenských občanov do ZSSR bolo súčasťou niektorej z tajných dohôd Beneša so Stalinom. A je rovnako príznačné pre neskorší komunistický režim, že tých, ktorí tieto smrtiace gulagy prežili, celých štyridsať rokov šikanovali, prenasledovali a odmietali im poskytnúť akúkoľvek ľudskú pomoc.

Norimberský tribunál odsúdil v historickom súde národov nacistickú stranu a hitlerovský fašizmus ako zločineckú organizáciu a zločineckú ideológiu a jej pohlavárov vyhlásil za vojnových zločincov. Je paradoxom histórie, že komunistická strana a komunistická ideológia stalinského typu neboli vyhlásené za zločinecké len preto, že gangstri zo stalinského Politbyra a Červenej armády patrili k víťazom nad hitlerovským fašizmom.

Krivdy, ktoré už nikdy nikto neodčiní, zločiny, za ktoré nik nenesie zodpovednosť, stranou organizované bezprávie, ktoré ideológovia marxizmu-leninizmu doviedli do absolútnej dokonalosti. To je komunizmus, ktorý sa vo svojej histórii prezentoval ako medicínsky problém.

(Slovenský denník)

S objaviteľom najstaršieho zápisu slova „slovenský"

Posunutie hraníc

Prácu v archíve si možno mnohí predstavujú tak, že sa chodí pomedzi police a oprašujú sa staré spisy. Že v archíve možno vykonávať aj vedeckú prácu a možno tam dôjsť aj k objavom, o tom už vie málokto. Jedným z takýchto objaviteľov je *PhDr. Ferdinand Uličný,* vedecký pracovníik Štátneho oblastného archívu v Prešove. Ako sa k svojmu objavu dopracoval? O tom nám povedal:

— Koncom sedemdesiatych rokov som pracoval na výskume stredovekého osídlenia Liptova a pri tejto prílžitosti som musel zhromaždiť, preštudovať, vyexcerpovať a historicky zhodnotiť množstvo dobových písomností, najmä stredovekých listín od 13. do začiatku 17. storočia. Časť listín sa nachádza v štátnom okresnom archíve v Liptovskom Mikuláši, v štátnom oblastnom archíve v Bytči, vaačšie množstvo v štátnom ústrednom archíve b Bytči, väčšie množstvo v Štátnom ústrednom archíve v Bratislave. V štátnom oblastnom archíve v Bytči som skúmal stredoveké listiny, ktoré sa viazali k Liptovu. Pri tejto príležitosti som si prezrel aj neveľkú zbierku rodových písomností, medzi ktorými sa nachádzala doteraz málo povšimnutá listina z roku 1294. v ktorej je prvý zápis prídavného mena, resp. adverbia „slovenský".

— *Ide o objav slova „slovenský" vôbec, alebo o jeho prvý historický záp?*

— Slovo „slovenský" bolo doteraz známe z druhej polovice 15. stor. v Žilinskej knihe a v Spišských kázňach. Zápis z roku 1294 má svoje špecifikum v tom, že je takmer o dvesto rokov starši. Z toho vyplýva jeho neobyčajná vplyvnosť a argumentačná závažnosť pri výskume starších dejín Slovákov, ich jazyka a vôbec slovenskej spoločnosti.

— *Posunuli ste svojím spôsobom naše poznanie o takmer dvesto rokov dozadu. Aký to má praktický význam pri štúdiu histórie nášho jazyka?*

— Na základe nálezu vieme o čosi viac, peresnejšie o javoch, ktoré sa síce predpokladali, ale nedali sa tak jednoznačne dokázať. V tom je nesmierny

význam tohto zápisu: dokazuje jestvovanie nielen slova, ale aj národa, ktorý mal svoj osobitý, teda slovenský jazyk.

— *Pre nás, Slovákov je tento objav nepochybne cenným. Priniesol niečo aj v medzinárodnom meradle?*

— V medzinárodnom meradle nie sú zatiaľ postoje historikov a jazykovedcov k danej problematika známe. Zrejme sa k tomu ešte dostanú. Ale pre naše vnútorné, domáce pomery má zápis z roku 1294 neobyčajne veľký význam. Jednoznačne totiž vyvracia názory starších i súčasných historikov, ktorí nepripúšťali vo svojich vedeckých úvahách možnosť, že by slovenský národ, slovenský jazyk bol jestvoval pred 15. storočím.

— *Čoho sa týkal zápis v listine, ktorú ste objavili v bytčianskom archíve?*

— Ide o listinu prepošta turčianskeho konventu Ivanku, ktorý v listine potvrdil vymedzenie hraníc majetku farského kostola sv. Michala v Liptove. Išlo rozsahom o neveľký majetok, susediaci s chotárom mesta Lupča. Stalo sa, že roku 1270 pri vymedzovaní hraníc chotára ľupče zahrnuli doň neprávom aj majetok, ktorý patril farskému kostolu sv. Michala. Po rokoch sa však podarilo svätomichalskému farárovi ujať sa vlastníctva príslušného majetku. V listine sa podpisuje priebeh chotára a jednotlivé medzníky. Príslušná časť v latinčine znie: „venit ad parlam arborem, nistra, slovenskí breza". A to skvelé miesto — „slovenskí breza" je oným objavom.

— *Z vašej správy o náleze sa dozvedáme, že originál listiny vlastne nejestvuje a vy ste ju študovali z odpisu z 18. storočia. Zaiste ste museli dokázal, že odpis je pravý a že výraz „slovenskí breza" sa tam nedostal náhodou.*

— Vzhľadom na závažnosť zápisu bolo nevyhnutné vykonať dôkladnú dipomatickú a historickú kritiku listiny. Diplomatická kritika preukázala, že odpis nemá nijaké rozdiely diplomatického charakteru v skladbe listiny oproti originálom listín, ktoré sa zachovali a ktoré vydal prepošt Ivanka. Druhá stránka - obsahová kritika bola nemenej dôležitá a závažná. Listinu bolo treba dať do obsahového súvisu s listinami z druhej polovice 13. a začiatku 14. storočia, ktoré sa týkali dejín Lupče a dejín sv. Michala. Z hľadiska obsahového je listina nepochybne pravá, pretože všetky údaje v nej obsiahnuté majú obsahovú a logickú nadväznosť na údaje z iných stredovekých listín, ktoré sa zachovali v originálach. Pravda, dá sa vzniesť otázka, či príslušný zápis nebol do nej vložený dodatočne vtedy, keď vyhotovovali odpis listiny, teda v 18. storočí. Táto možnosť je však prakticky vylúčená, pretože odpisovateľ nemal žiaden dôvod meniť textovú časť listiny,

neviedli ho k tomu nijaké dobové či zištné príčiny. Svedčí o tom, okrem iného, aj celkom nenápadný, avšak neobyčajne závažný fakt: odpisovatel nevedel po maďarsky a slovo „nistra" zapísal dvakrát chybne, hoci maďarsky by malo správne znieť „nyírfa". Ak teda ten, kto vyhotovil zápis, prevzal aj chyby, ktoré boli v origináli, svedčí to v prospech originálu.

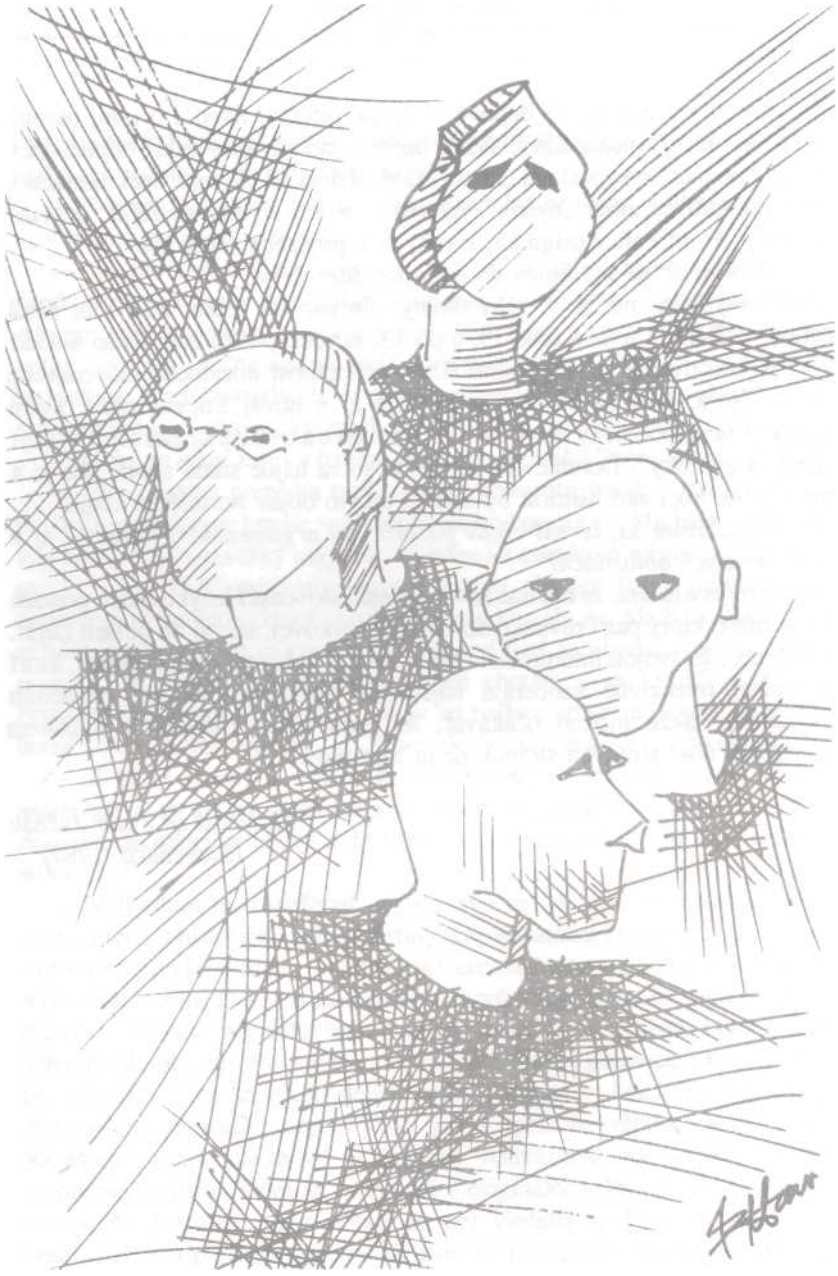
— *Dostal sa už váš objav do odbornej literatúry?*

— Môj nález nie je až taký dávny, ale napriek tomu, keď som písal dejiny osídlenia Liptova pred 13. a po 13. storočí, použil som tento doklad k ich rekonštrukcii, najmä pokiaľ išlo o prítomnosť miestneho slovenského obyvateľstva. Inak sa záznam rešpektuje aj v novej Encyklopédii, ktorú vydáva Encyklopedický ústav SAV v Bratislave a uvádza sa ako prvý výskyt slova „slovenský". Domnievam sa, že sa sotva nájde starší zápis, ako je z roku 1294, hoci ako historik by som si takýto objav nesmierne želal.

— *Nazdávate sa, že vdš objav poslúži ako argumentačný materiál aj v iných vedných oblastiach?*

— Predpokladám, že najviac sa mú potešili slovenskí jazykovedci, pretože ide o nález, ktorý patrí rovnako do oblasti jazykovej, ako aj do oblasti dejín. Mysh'm si, že svojou interpretáciu pomôžem aj kolegom archeológom, ktorí sa veľmi intenzívne zaoberajú najstarším včasnohistorickým osídlením Slovenska, takže možno očakávať, že tento nález pomôže k ďalšiemu osvetleniu dosť temných stránok dejín Slovákov.

Zhováral sa Peter Juščák
(Slovensko, 1987)

Laco Zrubec

Svätopluk

Štátnickým duchom obdarený Svätopluk mal na zreteli predovšetkým veľmocenské záujmy Veľkej Moravy. Ako sídelné knieža Nitry k svojmu územiu nepochybne pripojil niektoré oblasti na juhu a východe. V panovaní si počínal nezávisle a franské pramene už v tom čase nazývali jeho panstvo kráľovstvom. Chtiac-nechtiac aj maďarská histografia v časoch silnej maďarizácie musela priznať, že Veľkomoravská ríša počas panovania Svätopluka dosiahla vrchol.

Vefkomocenské záujmy

Z čias panovania kráľa Svätopluka poznáme aj mená ďalších veľkomoravských panovníkov, ako napr., Koceľa, ktorý vládol po Pribinovi na dedičnom majetku v Blatnohrade.

Počas panovania Rastislava (Devín, resp. lokalita na Morave), Kocela a Svätopluka — mali všetci traja záujem o získanie učencov, ktorí by učili ľud jazykom domáceho obyvateľstva — slovensky — sloviensky. Misia svätých Cyrila a Metoda tieto požiadavky v plnej miere splnila, keď prišla roku 863 na Veľkú Moravu.

Svätoplukovi sa v nejednom prípade vyčíta, že dal uväzniť svojho strýka Rastislava. Hovorilo sa aj o Svätoplukovej „zrade". Vo Fuldských letopisoch sa píše, že knieža Rastislav nebol spokojný s činosťou svojho synovca Svätopluka. Dôvody nepoznáme. Rastislav sa chcel zbaviť Svätopluka úkladnou vraždou. Veľa nechýbalo a Svätopluk by bol zahynul. Ten sa však o pripravovanej vražde dozvedel a v poslednej chvíľke miestnosť, kde mal být zavraždený — opustil. Vedel, že Rastislav sa o jeho likvidáciu bude opäť pokúšať. Vylákal teda Rastislava do pasce, zajal ho a vydal Karolmanovi. Svätopluk sa stal vládcom celej Veľkej Moravy.

Svätopluk však nechcel vládnuť podľa predstáv Frankov, preto ho roku 871 odviedli do zajatia. Na Veľkú Moravu prišli miestodržitelia Wilhelm a Engclschalk. Wilhelm obsadil oba brehy rieky Moravy a Engelschalk Nitru. Veľkomoravskí Slováci však podnikli úspešné akcie proti okupačným

posádkam Frankov a tí radšej Svätopluka prepustili na slobodu. Významný podiel na vyslobodení Svätopluka mal kňaz Slavomier. Svätopluk ako vládca celej Veľkej Moravy dosiahol dohodu roki 874 s Frankami a s Franskou ríšou uzavrel mier.

Vladár Nitry

Ako prijal ľud Svätoplukovu vládu nad územím celej Veľkej Moravy, ktorú neskôr rozšíril — nevieme. Nepoznáme ani hustotu a osídlenie územia Veľkej Moravy (tento štátny útvar profesor padovskej univerzity dr. Milan S. Ďurica nazýva Veľkým Slovenskom) v 8. a 9. storočí. Písomné pramene sú skúpe. Ak sa však spoliehame na archeologické výskumy, vieme, že v podstate celé dnešné Slovensko bolo bohato osídlené najmä v povodí riek. Písomne sídliská doložené máme len Devín, Nitru a Bratislavu — žiadne iné.

Svätopluk svoju krajinu, ktorej vládol z Nitry, odovzdal do ochrany rímskej kurie, čo pápež prijal. Bol to dobre premyslený diplomatický ťah proti rozpínavým Frankom. Tento významný politický počin znamenal úplnú samostatnosť Svätopluka v srdci Európy.

Po stránke cirkevnej podľa historika Petra Ratkoša (Historický časopis, ročník XX. 1972, číslo L, str. 26) vieme, že celú Veľkú Moravu spravoval Wiching, biskup Nitry. Toto je významný poznatok postavenia Nitry, ale súčasne aj Svätopluka a teda aj Slovenska v časoch Veľkej Moravy.

Kráľ Svätopluk na najvyššom veľkomoravskom prestolci v Nitre vládol najmenej do posledného decénia 9. storočia. Vieme, že táto veľká osobnosť našej histórie zomrela roku 894 zrejme prirodzenou smrťou, lebo v tom čase neboli medzi Veľkou Moravou a Franskou ríšou žiadne vojenské stretnutia. Presné miesto Svätoplukovej smrti nám nie je známe. Vieme, že zomrel v Nitre, no niektorí historici dokazovali, že zomrel na Zobore, kde bolo tiež hradisko a veľkomoravské učilište. V samotnej vtedajšej Nitre boli ďalšie hradiská. Jedno na mieste dnešného hradu, ďalšie na Svätomartinskom vŕšku (zoborské kasárne, kde sa našli základy sakrálnej stavby z čias kniežaťa Pribinu) a ďalšie hradisko bolo v centre mesta, v oblasti okolia dnešného piaristického kostola (gymnázium Eugena Gudernu).

Svätopluk bol pochovaný na Zobore.

Jeho pamiatku si Nitrania chcú pripomenúť odhalením pomníka na centrálnom námestí, pri novopostavenej budove Divadla A. Bagara. Bude to roku 1994, kedy si aj pracovníci Kremnickej mincovne vydaním pamätnej mince pripomenú 1100 výročie úmrtia tohto nášho velikána.

Svätoplukovo meno sa nachádza v listinách pápeža **Jána VDI. z rokov** 872 až 882. V listinách pápeža Štefana **V.** z **rokov** 885 **až 891 a v ďalších** početných dokumentoch, ktoré boli publikované **v odborných časopisoch** doma a v zahraničí v minulosti, ale aj v súčasnosti. V súvislosti so Svtoplukom sa spomína aj jeho manželka Svatožízna. Obaja sú **zapísaní aj** v spomínanom Cividalskom evanjeliári. Vieme, že mal troch synov.

Po Svätoplukovej smrti sa ujal vlády jeho najstarší syn Mojmír **n.**

Neviditeľné masové hroby

Tragédia **európskeho cigánstva v období vlády fašizmu**

„V súvislosti s cigánskym transportom oznamujeme, že 20. novembra 1939 odchádza z Viedne prvý židovský transport. K tomuto vlaku pripoja tri alebo štyri vagóny s Cigánmi. Ďalšie vlaky odchádzajú z Viedne, Moravskej Ostravy a Katovíc. Najjednoduchší spôsob bude, ak ku každej súprave pripoja niekoľko vagónov s Cigánmi. Transporty musia dodržali vypracovaný plán, je nutné zabezpečiť čo najtaktne jšiu realizáciu."

Uvedený citát pochádza z telegramu Adolfa Eichmana, povereného vedením zvláštneho oddielu pre „definitívne riešenie židovskej otázky." Pravdepodobne tieto riadky zvečňujú začiatok tragédie. Citoval ich Simon Wiesenthal, pátrajúci aj v cigánskych záležitostiach, keď v septembri 1964 pricestoval do Prahy, aby inventarizoval nacistické dokumenty, objavené v okovaných debnách v Čiernom jazere v Južných Čechách.[1] Počas **jeho pobytu** mu české úrady ukázali aj nedávno objavený archív Gestapa v Moravskej Ostrave. V archíve našiel prvý dokument, ktorý sa zaoberal systematickým vykynožením Cigánov.

„Vtedy som začal študovať otázku — píše Simon **Wiesenthal** — a vyšetrovať prípad, ktorý bol každému ľahostajný... Na začiatku **roku 1960** vo Frankfurte nad Mohanom pri vyšetrovaní zločincov v Osvienčime sa v krátkosti hovorilo o likvidácii.

Pozn. red.: Neskôr vyšlo najavo, že tento **„objav" bol dielom čs. štátnej** bezpečnosti v rámci kampane proti údajne narastajúcemu **nebezpečiu neonacizmu v** NSR.

Cigánov... Ani Cigáni, ani nikto iný však nezaložili príslušné dokumentačné stredisko, a nikto sa zvlášť nezaujímal o to, aký bol ich osud, až kým čírou náhodou som v roku 1964 objavil dokumenty v spomenutom archíve v M. Ostrave."

Memento z Bergen-Belsenu

Po druhej svetovej vojne sa prvýkrát hovorilo na medzinárodnom fóre o utrpení európskych Cigánov v období vlády nacistov, 27. októbra 1979 v meste Bergen-Belsen.

„K tragédii Cigánov patrí aj to — povedala vtedy Simoné Weilová z Francúzska vo svojej otváracej reči — že dodnes nedokázali skutočne zdôrazniť v Európe, že spolu s nami, židmi, boli aj oni najviac postihnutými obeťami rasizmu. Uplynulo tridsaťštyri rokov odvtedy, čo nás vyslobodili z koncentračných táborov, ale či sa hovorilo aj o tom, že Cigánov — od okupovaného Francúzska po Východnú Európu, od Pobaltia po Balkán — prenasledovali tak isto ako židov...? Himmlerovci už dávno pred druhou svetovou vojnou si vytýčili za ciel likvidáciu cigánstva a „cigánskej rasy"."

Myšlienka „na mlčanie odsúdenej bolesti" pretrvala aj vo vystúpeniach ostatných rečníkov v Bergen-Belsene. Spomedzi vedúcich činiteľov nedávno založeného „Románi Únia", Medzinárodného zväzu Cigánov, viacerí poukázali na to, že v norimberskom procese sa nedostal na verejnosť vo svojej celistvosti zoznam zločinov spáchaných na Cigánoch.

„Tento jav je zarážajúci aj preto — povedala Románi Rose, vedúca organizácie Cigánov žijúcich v NSR — lebo popri päťročnom nemilosrdnom prenasledovaní aj počet mŕtvych obetí by mohol patriť v Norimbergu k hlavným bodom obžaloby. Celkove môžeme odhadovať počet nacistami a ich prisluhovačmi v rôznych štátoch zavraždených Cigánov na jeden milión."

Že tento počet, „štatistický odhad" nie je žiadne zveličovanie predstaviteľov Cigánstva, o tom vtedy svedčil aj prejav politika, ktor ého nemôžeme obviňovať zo subjektivizmu či zaujatosti. Citujeme z prejavu štátneho tajomníka NSR, Björna Engholma: „Historická veda dodnes nespracovala so žiadúcou dôkladnosťou fakt, že nielen židia, Poliaci, Rusi, socialisti, liberáli, komunisti boli obeťami koncentrákov, ale aj celé cigánske kmene a rodiny... Pre nedostatok podrobných zoznamov a štatistických údajov nikto nevie, koľko Cigánov sem vlastne zavliekol fašizmus, ale podfa reálnych, serióznych odhadov počet obetí nemôže byť nižší, ako 500 tisíc.

Pravda, zahŕňa iba tých, ktorí umreli v lágroch v dôsledku **hladu, nemocí,** mučenia a v plynových komorách. **Na** dvojnásobok **tohto počtu** môžeme odhadnúť počet Cigánov zavraždených **nacistami na okupovaných územiach** od Poľska po Rusko a Juhosláviu, **teda tých, ktorých oddiely SS, alebo** kolaborantské fašistické organizácie zastrelili, obesili **a** pochovali **v** masových hroboch."

Pred smrťou v lágri

Citované slová B. Engholma nás upozorňujú na jeden veľmi dôležitý aspekt, že totiž európsku tragédiu cigánstva dokazujú nielen státisíce obetí koncentrákov, ale aj prenasledovaní Cigáni okupovaných krajín.

Himmler už v roku 1938 „registroval do policajných zoznamov" Cigánov v Nemecku, aby v roku 1939 aj na celé cigánstvo rozšírili platnosť rasových zákonov a neskoršie dôsledne realizoval svoj plán na všetkých obsadených územiach.

Len čo nemecké vojská obsadili Holandsko, Belgicko, Luxemburgsko, Dánsko, všade sa pustili do zhromažďovania Cigánov a ich deportácie. Podobne závažnou sa stala situácia Cigánov v kolaborantskom Francúzsku. Vláda vo Vichy internovala 30 tisíc Cigánov, z ktorých 18 tisíc zahynulo v táboroch smrti. Talianska fašistická vláda deportovala Cigánov najprv na niektoré jadranské ostrovy a na Sardíniu. Časť mladých mužov vo vojne proti Albánsku odviedli na pracovnú službu, a „umožnili", aby ich aj ich rodiny mohli „dobrovoľne" masledovať do Albánska. Keď v roku 1943 nacisti obsadili Taliansko, ihneď začali deportovať Cigánov.

Politicko-vojenský plán „Drang nach Osteň" sa verne odzrkadľuje aj v osude cigánstva. Donald Kennek a Greťan Puxon — ktorých knihu Osud európskych Cigánov z roku 1980 medzinárodná verejnosť považuje za základné dielo v tomto smere odhadujú počet Cigánov zavraždených vo Východnej a Južnej Európe na 238 000. V Estónsku, Litve a Lotyšsku ich nacisti sústredili v koncentrákoch či synagógach, z ktorých už predtým odviedli židov. V Poľsku ich odvážali do geťa, pričom počet obetí odhadujú na 35 000. V tom istom čase prebiehali popravy ukrajinských Cigánov — ide asi o 300 000 ludí. Himmler vydal aj rozkaz na vykynoženie krymských Cigánov. Na Slovensku v roku 1942 zlovestný článok národne-sociaíis-tického publicistu Pokorného vytýčil za úlohu „riešenie židovskej a cigánskej otázky", a vytváral pogromovú náladu. Hneď nato vybudovali dva koncentračné tábory a likvidovali 6000 Cigánov.

Mimoriadne ťažká situácia sa vytvorila v Rumunsku a na území bábkového Chorvátskeho štátu, kde v Jasenovci fašistickí Ustašovci postavili koncentrák pre detí! Spomedzi 28 000 chorvátskych Cigánov zostali nažive iba niekoľkí.

V Srbsku nacisti boli nútení vziať vykynoženie Cigánov do „vlastných rúk". V koncentrákoch zastrelili mužov, ženy a deti previezli do lágru Zemun, kam potom na ich likvidáciu priviezli z Nemecka pojazdné plynové komory.

Noviny Eroica, orgán rumunských fašistov neustále písali o tom, že „židovská a cigánska otázka" sú totožné. Po vojne vytvorená vyšetrovacia komisia odhadla počet Cigánov popravených v Rumunsku, respektíve na obsadených územiach Ukrajiny a Besarábie na 36 000.

Maďarsko po okupácii

Kenrick a Puxon píšu: „K masovému prenasledovaniu Cigánov, tak isto ako židov, dochádzalo v Maďarsku od marca 1944, keď nemecké okupačné jednotky prevzali v krajine moc." Z viac ako 30 000 Cigánov v Maďarsku iba malá časť prežila deportácie. O týchto udalostiach okrem niekoľkých svedectiev neexistuje jednoznačný, reálny a podrobný dokument. Taktiež nevieme ani to, koľko Cigánov popravili maďarskí fašisti koncom februára a začiatkom marca 1945 v lese pri Várpalote. Vieme iba, že pochytali okolo 150 mužov, žien a detí. Cigánov zo Stoličného Belehradu privaiezli na nákladných autách. Mužov odviedli po skupinách s tým, že budú kopať zákopy. Na okraji lesa ich prinútili, aby si vykopali spoločný hrob, nad ktorým ich potom postrieľali.

Večer sem odviedli aj ženy a deti, ktorých tiež postrieľali. Deti, pokiaľ ostali nažive a pokúšali sa vyliezť spomedzi mŕtvych odkopávali späť. Masakru prežili iba niekoľkí.

Židia a Cigáni — ako to povedala S. Weilová — „sú súrodencami obetí rasovej nenávisti". Ich osud bol koniec-koncov totožný. Avšak v spôsobe väznenia bol jeden zarážajúci rozdiel. Menovite, židovské rodiny boli nemilosrdne rozdelené, kým cigánske rodiny zostali pospolu. Simoné Weilová pripomenula, že niekedy so závisťou sledovali život susedného, ostnaíým drôtom oddeleného „cigánskeho tábora", kde okolo svojich otcov a mati:k, starých rodičov až do kostí vychudnutých, sa hrávali a pobehávali deti. (A potom prešla táborom otrasná správa: Detí i rodičov spolu odviedli aj do plynových komôr...).

Čo sa týka metód likvidácie, historici sú odkázaní na hypotézy. Vieme, že ako objekty k pokusom na ľuďoch v Osvienčime nacisti často používali Cigánov. Mengele experimentoval s fenolovými injekciami na cigánskych dvojčatách; v Ravensbriicku sa zaoberali sterilizovaním mužov a žien. Chanberg sterilizoval 140 cigánskych dievčat; Horst Schumann rontgenovými lúčmi ešte v marci 1945 sterilizoval Cigánov a Cigánky. V Natzerweili ich nakazili týfom, v Dachau im do tela nastriekali soľný roztok a núútili ich k pitiu nepredstaviteľného množstva vody. V Sachsenhausene používali zajatých Cigánov na pokusy s horčičným plynom; v Buchenwalde infikovaním škvrnitého týfu skuumali na nich šokové následky zimnice. Tí, ktorí zomreli pri týchto pokusoch, už nemôžu podať svedectvo, ale niektorí z mala tých, čo prežili, hovorili o tom pred verejnosťou v Bergen-Belsehe.

Koľko Cigánov z Maďarska sa stalo obeťami týchto neľudských pokusov? Dnes už to nemožno zistiť. Ale v podstate nejde o to, ide o oveľa viac. Maďarskí Cigáni sa delili vo svojom utrpení so všetkým cigánstvom Európy. V ich histórii — citujeme západonemeckého Engholma — „žiadna doba, či dejinná kapitola nebola taká krvavá a nemilosrdná, ako obdobie vlády nemeckého fašizmu v Európe."

József Kovács

Matica slovenská a skupina poslancov SNR

Návrh ústavného zákona SNR

o postavení slovenského jazyka ako štátneho jazyka v Slovenskej **republike**

§ 1

Slovenský jazyk je jediným štátnym jazykom, používaným v úradnom a verejnom styku na celom území Slovenskej republiky.

(1) Všetky štátne a samosprávne orgány, spoločenské, politické a hospodárske orgány a organizácie, inštitúcie, korporácie a ich zložky (ďalej len „orgány a organizácie") vedú rokovania a celú agendu v štátnom jazyku, štátny jazyk používajú vo vzájomnom styku i v styku s občanmi.

(2) Právne predpisy, rozhodnutia a iné listiny orgánov a organizácií sú zverejňované v štátnom jazyku.

(3) Znalosť štátneho jazyka slovom i písmom je predpokladom na výkon funkcie v každom orgáne a organizácii.

(4) Národnostné kultúrne a spoločenské združenia a spolky vedú agendu vo vzťahu k orgánom a organizáciám a občanom v štátnom jazyku. Súbežné vedenie agendy na vnútorný styk v inej reči nie je vylúčené.

§3

(1) Názvy obcí a ich miestnych častí, názvy ulíc a námestí, geografické názvy, ako aj označenia verejných budov a názvy orgánov a organizácií sa uvádzajú výhradne v štátnom jazyku.

(2) Národnostné kultúrne a spoločenské združenia a spolky môžu popri názve v štátnom jazyku uvádzať i názov v reči národnosti.

§4

Slovenská republika zabezpečuje pre všetkých svojich občanov všestranné podmienky na dokonalé osvojenie si štátneho jazyka, stará sa o jeho vedecký výskum, vyučovanie a kultúru.

§ 5

Týmto ústavným zákonom nie sú dotknuté práva príslušníkov národnostných menšín na slobodné používanie materinskej reči v oblasti kultúry, informácií, umenia, náboženských obradov, ako aj právo na jej pestovanie a kultivovanie.

§ •6

(1) Spory o používaní jazyka rozhodujú príslušné orgány štátnej správy v správnom konaní a ich rozhodnutie preskúmajú súdy.

(2) Názvy a označenia podľa par. 3, procesné postupy a vydané rozhodnutia orgánov a organizácií, ktoré sú v rozpore s ustanovením tohto ústavného zákona, budú s ním zladené do 1.1.1991.

§7 *

Používanie českého jazyka pred orgánmi a organizáciami Slovenskej republiky sa v primeranom rozsahu považuje za používanie štátneho ja/.yka.

§ 8 Tento ústavný zákon

nadobúda účinnosť dňom vyhlásenia.

Všeličo zovšadiaľ

Stanovisko Ministerstva zahraničných vecí MR

Stanovisko Ministerstva zahraničných vecí MR o spolunažívaní Maďarska so susednými krajinami vydané koncom minulého roka o.i. zdôrazňuje, že „Maďarská republika považuje za dôležité, aby sa v rámci zjednocujúcej sa Európy v každom štáte vytvorili právne a inštitucionálne podmienky demokratizácie tržného hospodárstva a ľudských práv — vrátane induviduálnych a kolektívnych práv národných menšín."

Kde je etika?

Nehodláme sa púšťať do polemiky s a utorom úvodníka P. Kondača O neuverejnených článkoch (ľudové noviny, č. 48, 1990) o pravdivosti či nepravdivosti niektorých jeho tvrdení. Prinajmenš om za nedôstojné však považujeme jeho obvinenie, podľa ktorého podpísaní používajú pod pláštikom služobných povinností dopravné prostriedky podniku Pallas LKV na propagáciu alternatívnych organizácií na slovenskom vidieku. Pri najlepšej vôli nemôžeme toto tvrdenie označiť inak než ako ohovárenie. žiadame preto autora, aby svoje obvinenie buď podložil faktami, alebo ho rovnako verejne odvolal. Vyžaduje si to česť, slušnosť a novinárska etika!

I. Fuhl M.
Hrvinák O.
Kníchal

Večierok V. Kondróta

V Kultúrnom a informačnom strediksu ČSFR v Budapešti usporiadali literárny večierok pri príležitosti SO. narodenín slovenského básnika a prekladateľa Vojtecha Kondróta. Riaditeľ strediska, prekladateľ Karol Wlachovský vo svojom úvode hodnotil básnickú tvorbu hosťa a jeho prekladateľskú činnosť, zdôraznil jej význam v oblasti zbližovania obidvoch národov. Potom básnik a prekladateľ László Koncsol priblížil účastníkom dielo a osobnosť V. Kondróta v zrkadle svojich osobných zážitkov.

I. stretnutie divadelných súborov

Koncom minulého roku v Kultúrnom a informačnom stredisku ČSFR v Budapešti sa konalo prvé stretnutie slovenských divadelných súborov. To, čo sme tu videli, ako by sa bolo zrodilo z ničoho. Že by bol nastal akýsi neočakávaný prelom, alebo iba nás opanoval skepticizmus viac ako je to oprávnené?... Viacerí spomedzi tých menších, ale i starších, by si zaslúžili, aby sme ich spomeň uli aj podľa mena. Keďže sa však na tomto stretnutí žiadna kvalifikácia skupín ani jednotlivcov nekonala, my sa tiež pridržiavame tejto zásady. Zdôrazníme radšej to, čo bolo i napriek často veľkým rozdielom takmer v každej skupine spoločné: snáď všetci bez výnimky priniesli so sebou niečo sľubné, na čom sa určite dá budovať. Stretnutie svedčí o tom, že pokiaľ ide o zabezpečenie optimálnych podmienok, hŕstka príslušníkov našej národnosti, ešte aj v súčasnosti by bola schopná vyprodukovať také mimoškolské jazykové formy, ktoré by blahodarne pôsobili na pestovanie a rozvoj našej materčiny a určite by sa k tomu našli vhodné osoby aj z radov školskej mládeže, i tí starší, a to nielen zängažovaní ochotníci, ale určite aj nové talenty, o čom nás neraz presvedčil aj výkon niektorých účinkujúcich. Prvé stretnutie našich bábkarov, divadelných a folklórnych súborov, ich výkony pôsobili celkove ako úsmev na tvári ťažko chorého; takýto úsmev sám o sebe nelieči, a obyčajne nie je zárukou pozviechania sa, iba slabým plamienkom nádeje. Zoslabnutý organizmus potrebuje oporu, osobitnú starostlivosť...

Upozornenie

Predajňa Kultúrneho a informačného strediska Českej a Slovenskej federatívnej republiky (Budapešť, ul. Rákócziho 15.) od 1. januára 1991 ponúka všetky naše dosial ešte nevypredané publikácie (básne, próza, časopis SME)! Je to v tejto chvíli zrejme jediné miesto v Maďarskej republike, kde sa naše publikácie predávajú.

Čestní členovia SSS

Spolok slovenských spisovateľov prijal 25. júna 1990 za svojich čestných členov deviatich členov nášho Združenia. Sú to: Juraj Antal (Dolnozemský), Zoltán Bárkányi-Valkán, Mária Fazekašová, Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Oldřích Kníchal, Alexander Kormoš, Andrej Medveď a Gregor Papuček. Pri príležitosti členského zhromaždenia SSS, 11. januára Lr. im boli odovzdané členské legitimácie. Ďakujeme Spolku za toto pekné gesto, ktoré je uznaním a podporou práce našich spisovateľov.

Nový tanečný súbor

Ladislav Petro, riadite! slovenskej školy v Budapešti pozval 24. januára vedúcich slovenských organizácií, aby ich informoval o založení Ústredného tanečného súboru Slovákov v Maďarsku, o situácii tohoto súboru a slovenskej školy. Požiadal ich o spoluprácu, všestrannú podporu a propagáciu obidvoch inštitúcií, so zvláštnym dôrazom na skutočnosť, že v r. 1992 bude pri Arpádovom moste odovzdaná nová budova školy, ktorú bude treba zaplniť žiakmi slovenskej národnosti.

Vedúcou tanečného súboru je členka plateného aparátu ZSM, Zuzana Hollósyová, a z jej iniciatívy sa umeleckým vedúcim súboru stal Zoltán Varga, maďarský odborník, ktorý však slovenčinu neovláda. Predseda nášho Združenia G. Papuček vyjadril svoje poľutovanie, že Zväz Slovákov v Maďarsku znovu „prispel" k tomu, aby sa naša radosť ani v prípade založenia nového tanečného súboru neobišla bez blenu. Veď umeleckým vedúcim, ak

skutočne chceme aby súbor bol slovenský, by mal byť Slovák! Tým skôr že takéhoto odborníka máme v osobe Laca Urbaniča. Vedúci predstavitelia Zväzu sa na zasadnutí predsedníctva v minulom roku vyjadrili, že založeme súboru sa udialo bez ich vedomia (!). Predsedníčka Zväzu pani Jakabova povedala, že berie na seba všetku zodpovednosť za to, čo sa stalo, ale že súčasný stav je platný len do konca r. 1990, od prvého januára umelecký vedúci súboru môže byť aj iný. Nuž 1. január je už dávno preč, a my musíme konštatovať, ze od ZSM nám pribudlo do vienka ďalšie sklamanie. Umelecký vedúci slovenského súboru bude pracovať s jeho členmi výlučne po maďarsky, čiže zase sme tam, kde sme byť nemali. Dostal nás sem Zväz, ktorý je aj po svojom „obnovení"' taký, aký bol: srlovenský. G. Papuček prisľúbil, že tak súboru, ako aj škole naše Združenie poskytne podlá svojich možností čo najväčšiu podporu, a urobí všetko, aby obe tieto inštitúcie boli slovenské nielen podlá mena.

Účasť na zasadaní SSS

Na pozvanie Spolku slovenských spisovateľov 9-11. januára tx boli v Bratislave Gregor Papuček (predseda ZSSM), a Michal Hrivnák (podpredseda ZSSM). Zúčastnili sa na riadnom členskom zhromaždení SSS. S príhovorom vystúpil Gregor Papuček, ktorý sa poďakoval Spolku, Ladislavovi Ťažkému (čestný predseda SSS), Jaroslavovi Rezníkovi (predseda SSS), redakcii Literárneho Týždenníka (časopis SSS) a jeho prispievateľom za ich podporu poskytnutú nám a našej národnosti. Zároveň informoval prítomných o situácii a literárnom živote Slovákov v Maďarsku.

Prijatie u J. Markuša

Predseda Matice slovenskej, pán Jozef Markuš prijal 10. januára t.r. dvoch vedúcich predstaviteľov ZSSM, G. Papučeka a M. Hrivnáka. V priateľskom rozhovore sa navzájom informovali o situácii Slovákov na Slovensku a v Maďarsku. Zvlášť naliehavo sa zaobearli o.i. nepriaznivým stavom národného povedomia Slovákov a mimoriadnou potrebou jeho povznesenia.

Prudké tempo SNZS

SLOVÁCI HĽADAJÚ ZÁCHRANU

V čísle S časopisu SLOVÁK EXPRES sme uverejnili Vyhlásenie prípravného výboru Strany národného zjednotenia Slovákov a tézy jej pripravovaného programového zamerania. Na uverejnený materiál sme dostali stovky ohlasov, vyplnených prihlášok, podporných podpisov. Do novotvoriacejsa strany sa hlásia nielen doteraz nikde neorganizovaní občana, ale I členovia KDH, SNS, SOĽ, DS, ktorí sú sklamaní doterajšou politikou týchto politických zoskupení. Vo svojich listoch vyjadrujú nespokojnosť s doterajšou p , račovanír" slovenského národa, rastom cien. nezamestnanosťou, *asimilačnou* situáciou Slovákov v armáde, *ale I s* činnosťou väčšiny poslancov v zastupiteľských úradoch a politikou federálnej I národnej vtády, *ktorá zapríčiňuje čoraz väčší úpadok Slovenska. Z listov, ktoré prišil na adresu redak ■ cie vyberáme:*

.Rozhodol som sa. že zároveň s prihláškou Vám zailem aj krátky list. Po prečítaní článku v SLOVÁK EXPRESE mal som zvláštny pocit, pocit radosti, že sa pomaly, aJe <sto začina robiť v tomto smera niečo, čo *dokáže všetkým, že Slováci a Slovenky nie sú nejakou etnickou skupinou, ale národom $ vetkou kultúrou, minulosťou, že sme nádom s* vsAým *historickým základom a nie šovinisti. ako to radi tvrdia o nás Česi. Snažia sa nás ponížiť, potupiť, ohovárať aj klamať. Chceibysom, aby SNZS pracovala i u nás, tu v Košiciach, v každom meste, mestečku či dedine, aby sa Slováci zobudili a pochopili, že je nevyhnutné, aby Slovensko bo/o samostatné, aby konečne žilo a nie iivorilol* Sude/n м *snažiť získať čo najviac podpisov stúpencov i priaznivcov SNZS. Nech žije slobodné SLOVENSKO!*

František Barta, *Koiice*

Keďsom si precital v čísle 6 predstavenie sa novovznikajúcej politickej strany (SNZS) a jej programového zamerania, odtiahlo mi na srdci. Už som sa nemohol pozerať ako sa slovenské strany a hnutia trhajú, a tak oslabujú natu slovenskú vec. Úplne sa stotožňujem s Vyhlásením SNZS. Čoho sa najviac obávam, aby to nedopadlo ako so SNS, ktorá ma priťahovala, ale vela hovorili a nič nepodnikli. Pred volbami som robil nábor do strany, vylepoval plagáty, chcel som pomôcť pri rozbehu strany slovenského zamerania, chod" som po mitingoch. Podobne *som pomáhal aj pri formovaní DS v Tisovci až do tej doby, pokiaľ nenastali problémy s uzákonením spisovného slovenského jazyka. Najviac to pocítiťeme v okolí Rimavskej Soboty, kde sa bežne stáva, že z práce vyhodia skôr Slováka ako Mad'ara.*

Teraz treba, aby sa ľudia čo najskôr mohli oboznámiť s obsahom a zameraním SNZS. Nie každý má možnosť získať časopis, ktorý jezameraný národne. Je to viac náhoda, ako pravkflo. Ja ho získam len lafc, *že robím u CSD. takže mám skôr nádej, že ho získam, keď chodím po celej doline a potom diskutujem o ňom s prijateľmi.*

Želám Vám Čo najväčší úspech pri zjednocovaní Slovákov.

Ján Adámek, Tisovec *Skoro rok som bol tvrdým stúpencom VPN. Veril som, ie toto hnutie sa bude snažiť pomôcť nám, Slovákom. Boli proti komunistom a ja som ich tiež nemal rád. Ale to, čo*

stihli predstavitelia VPN urobiť so Slovenskom za rok. to sa komunistom „nepodarilo" za ceM obdobie Ich panovania. Prítom ma prekvapilo, ako si teraz dobre rozumejú. Takých ako ja je vela. Mnohí majú strach kritizovať. Priznám sm, mám ho áijja. Musím sa starať o rodinu a mohol by som prist o miesto, preto prosím, ak by ste chceli niečo uverejniť; dajte len moje iniciálky. Z toho, čo som čítal o vznikajúcej strane, aj ja vela pociťujem. Rád by som pomáhal pri Jej vzniku, veď som Slovák. Bojím sa len. že ti nie je už neskoro...

I. K., Prešov

Dúfam, že neostane iba pri prázdnych slovách, ako to bok) doposiaľ. Budem Vás podporovať, aby ta Slovensko sta/o Slovenskom, a to za *každú* cenul *Dotťúttho* sme *boti vykorisťovaní, podrobovaní v Rakúsko-Uhorsku maďarizácii, v ČSR, ČSSR, ČSFR čechízácH. Vari toho už nebolo dosť? Za slobodnú Slovenskú repubUkul*

Jozef Jakubflt, Modra

Plne sa stotožňujem s Vyhlásením prípravného výboru pre založenie Strany národného zjednotenia Slovákov, ktoré bolo zverejnené v časopise SLOVÁK EXPRES č. 5/1981.

Ako člen Konfederácie politických väzňov Slovenska, ktorý trpel za svoje presvedčenie v minutom režime, nemám to ľahké ani dnes! Pravda si totiž ťažko hTadá cestu. Najmä tá slovenská pravda. VeTa ľudí stratilo cit pre pravdu a spravodlivosť, pre národné cítenie a národnú hrdosf. Božstvom sa stáva mamón, sláva i moc. Tieto spätné vlastnosti nezaköreníH ten samotný komunistický režim, tleli v povedomí t bolí rozduchAvané,aJ inými silami, ktoré radi vždy videli Slovákov v roli podrobeného a rozvadeného ľudu, ktorý možno ľahko manipulovať.

Po tzv. revotúcH v roku 1009 sa dostal) k moci ľudia nízkeho charakteru a morálky. Rôzni politickí dobrodruhovia, prevracačS kabátov, zradcovia národa, hospodárski delikventi v spoluprácі s kriminálnymi živlami a temnými silám) podsvetia napojení na zahraničie začali bezohľadne pfundrovať Slovensko. Pražskí hejekové, kaviarenskí a plvnl afaci, ako aj ich slovenskí *janičiari* a zradcovia začali pod ruskom a heslami demokracie likvidáciu všetkého národného a fudského, Čo tu eáte zostalo. Minulé tzv. demokratické vofby dosť Jasne ukázali, akou boti v skutočnosti fraškou, humbugom a ohlupovaním čestných a statočných rudí. Následné prevzatie moci „zvolenými temnými silami" dokazuje, že ich chúťky a ambície sú v hlbokom rozpore so záujmami pospolitého fudu živiaceho sa prácou svojho umu a svojich *rúk.* Ukázali, že sú to bandy uzurpátorov a lupičov ako ti, ktorým tak neslávne otvoril dvere váznfc Václav Havei.

Je pod moju úroveň rozoberať a dokazovať protKudovú a protinárodnú politiku týchto samozvancov na tomto papieri. Myslím si, že dôležitejšie je ju dokazovať, odhaľovať a aktívne proti nej bojovať v politických hnutiach a stranách, kde je k tomu priestor I záruka cestných *princípov* a postupov. Mam dojem, *U* Strana národného ujednotenia Slovákov takýmto politickým zoskupením môže byť. Preto sa chcem aktívne podieľať na jej vzostupe, na jej poWtckom procese uvedomovania a boja Slovákov za národné a sociálne povedomie, za pravdu a spravodlivosť.

Ľubomír Krér, Bratislava

VerH som. že KDH bude v duchu slovenských kresťanských a národných myšlienok viesť slovenský národ k prosperite a blahobytu. Jeho predstavil efbm som *dal v posledných volbách svoj hlas aj s celou rodinou. Potom som v televízii videl, ako sa pán Čarnogurský stavia k uzákoneniu slovenčiny. Navime, teraz som prišiel aj o robotu. Prestal som už veriť, že na Slovensku sa niečo zmení k lepšiemu. Vo svojich modlitbách každý deň prosím Pána Boha. aby neopúšťal Slovákov v ich lúžení. Keď som si prečítal program SNZS, maisom taký dobrý pocit, že dobrotivý Boh vyslyšal moje modlitby...*

1. Horváth, Trnava

Dlhé roky som pracoval na ministerstve stavebníctva. Nehanbím sa, bol som komunista. Veril som, že strane ide o rozvoj Slovenska. Postupne, keď sme v Prahe museli bojovať o každú korunu investícií pre Slovensko, videl som, aký je skutočný vzťah ÚV k Slovákom. V novembri 1989 som už bol v dôchodku. Úprimne sa priznám, nechcel som meniť kabát, nepotreboval som to, ani to nikdy nebolo v mojej povahe. Zo začiatku som chcel brániť to. čomu som po celý život veril. Potom som si povedal, že to nemá zmysel a do politiky sa ut do konca života nebudem miešať. Z nadhľadu penzistu som sa pozeral, ako sa navzájom kántria jednoduchí fudía, obviňujú sa a likvidujú. Jeden na druhého hadiu Spinu. Zatiaľ kým medzi *národom zúril nelútostný boj, pán Havel so súdruhom Adamcom, pán Gél so súdruhom Weisom možno pri kávičke diskutovali o nových poetických zoskupeniach. Odrazu, žiaľ na sklonku svojho života, pochopti som celú pravdu. Môj život bol chimérou. V mladosti som stratil vieru v Boha, v starobe v stranu, o ktorej som si po celý život myslel, že bude slúžiť ľudu. Je to strašný pocit. Zostáva mi už len nádej, že sa niekto nájde, kto bude chcieť pomôcť môjmu* slovenskému národu a Stovensku. *S politikou už nechcem mať nič spoločného. Som na to starý a čas, keď som mal k tomu dosť "ň, je nenávratne preč. Začínať znova je neskoro. Komunistom som prestal byť, ale Slovákom som zostal. Ak to SNZS myslí s národom úprimne, som ochotný Vám pomôcť. Aspoň pri roznášaní letákov...*

Jozef H., Bratislava

SLOVÁCI V MAĎARSKU EXISTUJÚ

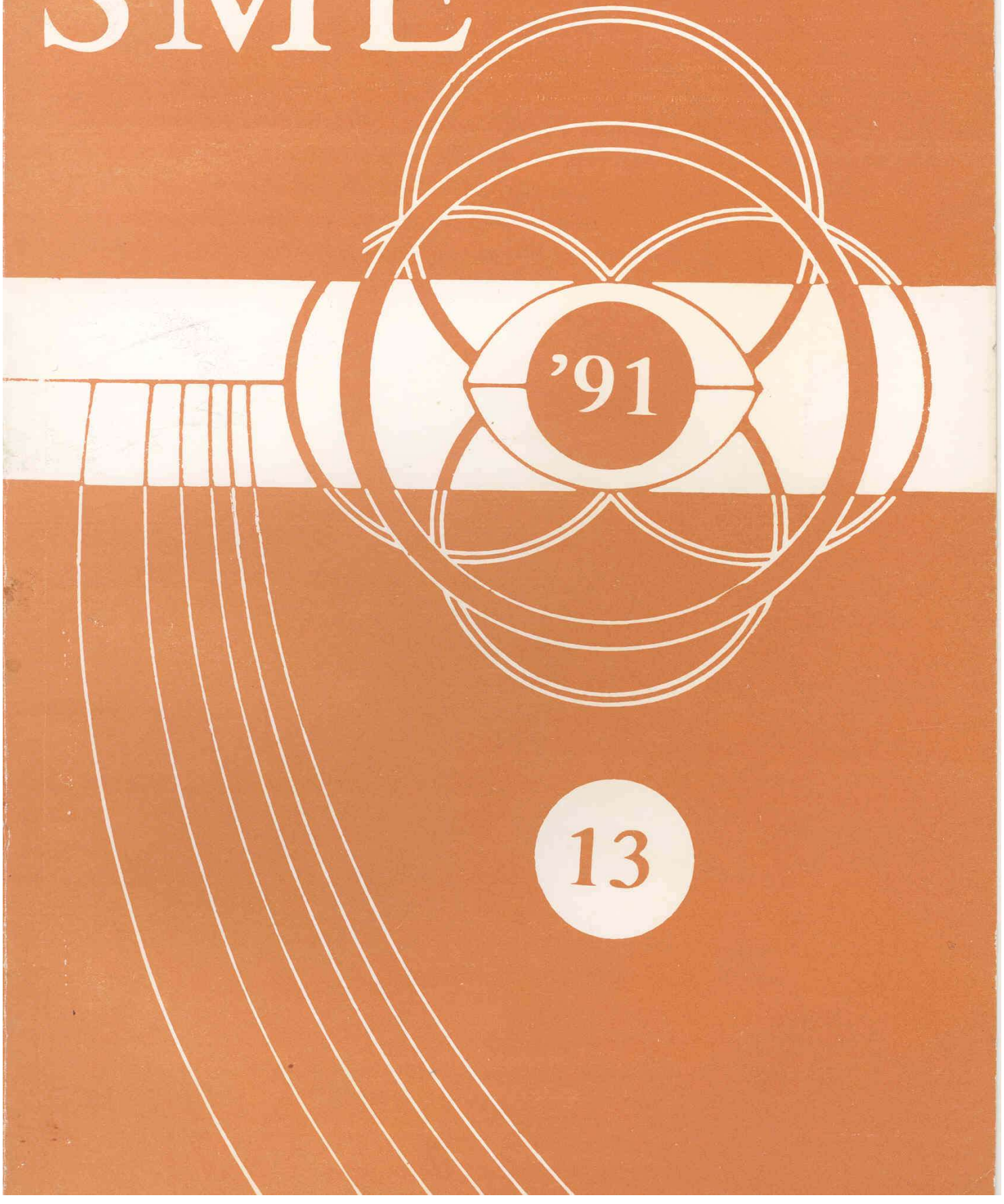
SÚLAD MUSÍ EXISTOVAŤ

STÚPENCI MODERNEJ EURÓPY

SME jedno telo, jedna duša, jeden národ!

SMI:, literárny a kultúmospoločenský štvrťročník Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku. Za vydanie zodpovedá Gregor Papuček, predseda ZSSM. Hlavný a /<xi[x>vedný redaktor: Alexander Kormoš. Redaktori: Mária Fazekašová, Imrich Fuhl, Michal Hrivnák, Oldfich Kníchal. Jazykový lektor: O. Kníchal. Ilustrácie obálka, emblém a hlavičky rubrík: Ján Mušto. Adresa redakcie: 2095 *Pilisszántó,* Nyárfa u. 6. Tel.: 1530 600/1191; 06-26-27518. Cena jedného výtlačku spolu aj s poštovným je 45 forintov. Predplatné na jeden rok je spolu aj s poštovným **180** forintov. Predplatné sa zasiela na bankové konto ZSSM: Budapest, **XIII., Sallay u.** 10. OTP-(217-98299) MSZIE 041281-8. Tlačí: Technoprint **Kft. v Budapešti.** Zodpovedný vedúci: Dr. Zoltán Katona Náklad 1000 výtlačkov, číslo **bolo vydané** pre rinančnč problémy s polročným oneskorením. Neobjednané **rukopisy nevraciame.** Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

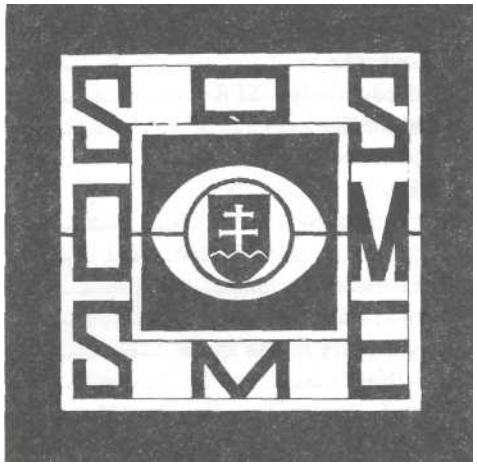
SME

Literárny a kultúrnospoločenský štvrťročník
Nezávislý časopis, ktorý pre Slovákov žyúcich
v Maďarsku vydáva
Slobodná organizácia Slovákov

Redaktor
ALEXANDER KORMOŠ

Jazykový lektor
OLDŘICH KNÍCHAL

Ilustrácie
Ján Mušto

SOSME

Obsah

Michal Hrivnák: Konferencia slovenských spisovateľov a umelcov žijucih mimo Slovenska 4
Pozdrav podpredsedu vlády ČSFR 6
Pozdrav prezidenta MR 7

CESTY *(Beletria)*
Ladislav Ťažký: Pút za Slovákmi 9
Gregor Papuček: Piliš 29
Gabriel Hattinger: Básne 30
Alexander Kormoš: Básne 32
Taťjana Lehenová: Malá nočná mora 35
Lea Svoradová: „Naši" 37
Ondrej Štefanko: Zjednotenie 37
yiadimír Machajdík: Priateľom 38
Alojz Berec: Otcovia a deti 38

DOTYČNICE *(Preklady)*
Sándor Szathmári: Márne 39
K. Olin: Kto to videl pred Orwellom? Globálna mora 47
sv. František z Assisi: Modlitba 53
Sándor Horváth: Krajinka 54
Anita Dancsová: Mám závrat 55
Éva Fintová Jonášova žaloba 55
Lajos Bolyki: Ohnivý veniec 56
Magda Fúzesiová: Pád, Výročie 57
Sándor Horváth: Nálady 58

VÁHY *(Recenzie a kritiky)*
Juraj Fabian: Historická sonda 61
Oldřich Kníchal: Falošné teórie o menšinách 64
Príbehy poklesnutej aktivity 66
Na tému strednej Európy 67
Boh nezabúda na svoj ľud 68
Životopisy vierozvestov 69
V službe diela 71
Slovenský osud 72
Spojivo národných snáh 73

ZRKADLÁ *(Publicistika)*
Z príhovorov na Konferencii slovenských spisovateľov a umelcov žijúcich mimo Slovenska 75
Ladislav Ťažký: Čo som hľadal vo sviatočnom tichu 75
Imrich Kružilak: Za národné sebavedomie 78
Hja Čičvák: Spoločnosť priateľov slovenskej literatúry 82
Felix Litva: Duchovná literatúra 83
Jaroslav Rezník: Integrálna súčasť slovenskej kultúry 86
Víťazoslav Hronec: Chceli by sme sa dostať z potupnej anonymity 87
Alexander Kormoš: Na úvod k literatúre Slovákov žijúcich v Maďarsku (1920-1991) 88
Vladimír Repka: Napätie medzi Ministerstvom kultúry a Maticou slovenskou 91
Ján Mráz: Slováci sa musia Európe najskôr predstaviť 93
Milan Augustín: Slovieni - Slováci, Horné Uhorsko - Slovensko 94
Vojtech Kondrót: V Budapešti po slovensky 96

INFORMÁCIE *(Správy, komentáre, dokumenty)*
Mgr. Ján Bunčák: Sociálna diferenciáca a národná identita v Česko-Slovensku od roku 1918 99
Alexander Kormoš: Menšinám zabezpečiť rovnaké šance v každej oblasti života 105
Komuniké účastníkov stretnutia v Michalovciach 107
SOS za štátnu zvrchovanosť Slovenska 108

Michal Hrivnák

Konferencia slovenských spisovateľov a umelcov žijúcih mimo Slovenska

V dňoch 30. októbra až 1. novembra 1991. sa zišli v *Budapešti* slovenskí spisovatelia a umelci žijúci vo *Veľkej Británii, Juhoslávii, Kanade, Maďarsku, Nemecku, Poľsku, Rumunsku, Rakúsku* a *Spojených štátoch amerikckých* a založili spoločnú organizáciu slovenských spisovateľov a umelcov žicich mimo Slovenska.

Konferenciu pozdravil prezident Maďarskej republiky Árpád *Gôncz* a podprodseda vlády ČSFR *Jozef Miklošku.* Podujatie poctili svojou prítomnosťou námestník ministra kultúry SR *Michal Kováč,* predseda Matice Slovenskej *Jozef Markuš, radca Veľvyslanca* ČSFR *Viliam Rot,* poradkyňa maďarskej vlády *Rozália Čipková,* predstavitelia slovenských organizácii v Maďarsku, predseda Spolku slovenských spisovateľov v zahraničí *Dr. Imrich Kružliak* predseda Asociácie organizácií slovenských spisovateľov Ján *Buzássy* čestný predseda Spolku slovenských spisovateľovLadis/av *Ťažký* a predseda *Jaroslav Rezník.*

Konferenciu organizovali *Združenie slovenských spisovateľov v Maďarsku* a *Spolok slovenských spisovateľov a umelcov* v spolupráci so *Zväzom maďarských spisovateľov.* Podujatie podporili *Nadácia pre národnostné a etnické menšiny v Maďarsku, Slobodná organizácia Slovákov a Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku.* Konferenciu pozdravil v mene *Veľvyslanectva ČSFR a Kultúrneho a a informačného strediska ČSFR v Budapešti* radi teľ KIS *Karol Wlachovský,* v mene *Úradu pre národné a etnické menšiny* Rozália Čipková, v mene *Ministerstva kultúry* SR Michal Kováč v mene *Matice slovenskej* Jozef Markuš.

Podujatie otvoril predseda ZŠM *G. Papučet*

Potom sa ujal slova predseda Spolku slovenských spisovateľov a umelcov *dr. I. Kružliak.* (Jeho príspevok uverejňujeme v plnom znení v rubrike ZRKADLÁ. (Pozn. red.)

Na slová I. Kružliaka nadviazala docentka *Anna Divičanová* ktorá hovorila *o historickej spätosti slovenského národa s národom maďarským.* Skúmala túto otázku v súvilosti s úlohou, kto zohrávali *Peši a Budín* vo vytrávaní kultúrneho života Slovákov v 19. storočí. Tieto mestá, v ktorých žili a pôsobili viacerí význami slovenskí kultúrni činitelia, ale aj rôzne spolky, časopisy atd'., boli ich najväčšímní kultúrnymi strediskami.

Šéfredaktor časopisu ZSSM Sme *Alexander Kormoš* podal *prehľad literatúry Slovákov* v *Maďarsku v. r. 1920-1991.* Zvlášť sa zaoberal obdobím od vydania antológie *Výhonky* (1978), ktorá bola predzvesťou búrlivého rozvoja literatúry Slovákov v Maďarsku. Analyzoval príčiny tohto rozmachu, zároveň však poukázal na to, že perspektívy slovenskej literatúry v Maďarsku sú už menej ružové, ak nebudú zabezpečené podmienky pre všestranný rozvoj života tunajších Slovákov.

Podobne aj predstavitelia delegácií z ostatných krajín referovali o relatívne bohatej literárnej tvobe Slovákov vo svete, aj o ťažkostiach, ktoré ju sprevádzajú. Hlavne hostia zo susedných krajín venovali pomerne značnú *pozornosť viackontextovosti* svojej *literatúry,* čo znamená predovšetkým vzťah k literatúre národa (národov), na území ktorého táto tvorba vzniká, ako aj k literatúre materskej krajiny. Výrazne sa prejavili aj *spoločné problémy,* príznačné takmer pre všetky menšinové literatúry vo svete. Sú to problémy súvisiace predovšetkým s vydávaním a rozširovaním publikácií, spolupráce s metrský národom, respektívne ťažkosti spojené s integrovaním sa do kontextu celoslovenskej literatúry. V tejto súvilosti viacerí účastníci za najdôležitejší cieľ konferencie označili *hľadanie cesty vzájomného poznávania sa a vytrárania spolupráce.* Poukázali na to, že presadenie sa do kontextu literatúry materského národa neznamená iba to, uložiť diela zahraničných autorov do slovenskej národnej knižnice. Tie by mali preniknúť do všetkých väčších knižníc a nielen tam, túto literatúru by mala poznať široká slovenská čitateľská obec, no prinajmenšom sa treba sanžiť dosiahnuť, aby sa o ňu zaujímala. V tomto prípade aj nie celkom priaznivý postoj kritiky by sa mal považovať za sekundárny, veď skutočná hondnota sa môže bezpečne posúdiť iba s odstupom času.

Viacerí zaujali kritické stanivsko a uzporoznili na skutočnosť, že hrozí nebezpečenstvo, ak táto tvorba i naďalej ostane uzavretá vo svojej enkláve, nehľadiac na to, že niektorá spomedzi týchto diel budú zrejme zaradné do celoslovenského literárneho kontextu. Odzneli aj konktérne návrhy na spoluprácu v oblasti uskutočnenia spoločného vydávania diel, na spoločné knihkupectvo na Slovensku a na vytvorenie orgánu, ktorý by túto aktivitu koordinoval .

Na pripomienky súvisiace s kontaktami a materskou krajinou reagoval aj predseda SSS *J. Rezník.* Konštatoval, že Spolok v januári minulého roka na svojom ustanovujúcom zhromaždení prijal vo svojom programovom vyhlásení stanovisko, že *literárnu tvorbu spisovateľov pôsobiacich v zahraničí považuje za integrálnu súčasť slovenskej literatúry.* Kontakty so spisovateľmi v zahraničí sú čoraz užšie; v súčasnosti sú čestnými členmi Spolku viac ako štyridsiati v zahraničí žijúci slovenskí spisovatelia. Princíp integrácie so zahraničnou

slovenskou literatúrou sa má ešte viac napínať konkrétnym obsahom, treba sa snažiť, aby sa riešili konkrétne úlohy.

Účastníci konferencie vyhlásili po dvojdňovom rokovaní založnie *Únie slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych pracovníkov žijúcich mimo Slovenska.* Za cieľ Únie označili vzájomné spoznávanie, informovanie sa s spoluprácu na integrovaní zahraničnej tvorby do jednotného organizmu slovenskej kultúry. Členstvo vo Únii je induviduálne a o prijatí bude rozhodovať predseníctvo. Stanovy novej organizácie vyhotoví na konferencii zvolený prípravný výbor.

Účastníci zakladajúceho zhromaždenia so dohodli, že v. r. 1992 sa opäť stretnú na Slovensku, keď Únia, ako strešná organizácia slovenských literárnych zoskupení v svete, sa po prijatí stanov založí aj formálne.

Konferenciu slovenských spisovateľov a uemlcov uzavrel I. Kružliak týmito slovami: *„Spravili sme mimoriadne cenný začiatok, je potrebné, aby sme na tejto ceste vytrvali, aby sme si ponad osobné a iné rozdiely podali ruku a kráčali z vytýčeným cieľom v presvedčení, že slúžime dobrej veci."*

Pozdrav podpredsedu vlády ČSFR

Drahí priíeSia,

či i len písomne, ale o to úprimnejšie si dovoľujem pozdraviť Vaše vzácne zhromaždenie.

Ďakujem Vám za Váse pozvanie, ktoré som chcel akceptovať aspoň na poldeň Vášho snemovania. Žiaľ, až dnes viem, že to nebude možné. Môj pracovný program - stredsajšie prerokovávanie a schválenie „môjho" Zákona o rozhlasovom a televíznom vysielam vo Federálnom zhromaždení, dôležité štvrtkové celodňové zasadanie federálnej vlády a piatkové dopoludňajšie interpelácie poslancov Federálneho zhromaždenia, na ktorých členovia vlády musia byť prítomní - mi, žiaľ, neumožňujú sa na Konferencii slovenských spisovateľov a umelcov žijúcich mimo Slovenska zúčastniť.

Účastníkom stretnutia, ale aj ich rodinám, prajem všetko dobré, veľa budúcich pravdivých umeleckých diel, pevné zdravie a hojnosť Božieho požehnania do ďalšieho života.

Želám Vám, aby toto Vaše stretnutie bolo po všetých stránkach poldné a úspešné. Som presvedčený, že svojimi výsledkami, nadviazaním nových osobných kontaktov a umožnením bližšej spolupráce slovenských umelcov a kultúrnych pracovníkov žijúcich mimo Slovenska výnamne prispeje k rozvoju kultúrneho života nášho národa.

V Prahe dňa 31. 10. 1991

So srdečným pozdravom
Jozef Mikloško vr.

Pozdrav prezidenta Maďarskej Republiky

Vážení priatelia!

S vrelou láskou pozdravujem Vašu konferenciu v Maďarsku - kde takisto pracujú spisovatelia a umelci slovenskej národnosti. Je pre nás cťou, **že** za miesto Vašej porady ste si vybrali našu vlasť.

Materinský jazyk je najdôležitejším prvkom národnej kultúry. Kto zostáva verný svojmu jazyku, je verný aj svojmu národu. Vy, slovenskí autori, ste sa tu zhromaždili z početných krajín sveta, aby ste debatovali o otázkach vašej reči a vášho umenia. Prajem Vám zo srdca, aby vaša práca bola úspešná a aby toto stretnutie posilnilo väzby, ktoré vás spájajú s vaším národom. Dúfam, že sa mi naskytne možnosť Vám v tom pomôcť, a mimoriadne sa teším tomu, že táto konferencia posilní vzťah slovenských umelcov tvoriacich v Maďarsku k spoločenstvu materského národa. Z bohatstva týchto autorov zbohatneme aj my, Maďari, veď kultúra pestovaná v hociktorom jazyku je spoločným majetkom ľudstva. A naše viacstoročné spolužitie nám umožňuje prijímať aj hodnoty vašej kultúry.

Budapešť 28. októbra 1991

Čo na/priateľskejšie Vás pozdravuje
Arpád Gôncz ***vr.***

SLOVO
ŽIVOT
ŽATVA
ZEM
PRACOVEC
PRAMATKA
ČUDIA
ZNAKY BEZ VÝZNAMU
ROZMRVENÉ HROZY
EŠTE BOLÍ SLOVO

Ladislav Ťažký

si beséluje s krajanmi od Šále ako rodený Maďar, počerný Pišta a Andruška dokonca zistli, že obidvaja v dedinke pri Sali kohosi poznajú a na neuverenie, spoločného známeho našiel aj Rezník s ujom Mikušom, lebo v Réci, tam kde má Rezník chalupu, býva bývalá Mikušova suseda či krstná a tá je teraz Rezníkovou susedou. Šoférovi prešla bolesť hlavy a mne prešla trpezlivosť a ozvala sa zodpovednosť. V Nadlaku predsa čakajú. Je pol desiatej, možno už nečakajú. Museli by mať za voz trpezlivosti, keby ešte čakali. Tak nám treba, nech nás nečakajú. Budeme tejto noci aj spať...? Možno budeme, len nevieme kde. Na ulici...? V aute?

Pút za Slovákmi

Na hranici boli k nám nad očakávanie slušní, nebyrokratickí, teda snaživí. Ba mal som dojem, že vďaka Andruškovej maďarčine sme mali istú protekciu a to ako u maďarských hraničiarov a colníkov tak aj u rumunských. Dokonca takú, že nám neprikázali ani kufor otvoriť.

Keď sme vošli do Nadlaku bola už hodina pred polnocou. Neprechádzali sme cez námestie, ale „okružnou" ulicou, dúfajúc, že sa na námestie dostaneme, šli sme stále ďalej a ďalej, až sme zrazu zistili, že sme v poli a pred nami sú svetlá ďalšej dediny alebo mestečka. Informácie kde je Nadlak, ktoré nám podal náhodne na okraji cesty stojaci, veľmi úboho vyzerajúci človek, hovoriaci len po rumunsky, stáli Petra Andrušku malú pozornosť, konzervu, lebo žiadané cigarety nik v aute nemal. Na prvej križovatke pred krčmičkou, kde sme zastali, všimli si nášho auta traja mladší muži. To, že hovorili po slovensky pre nich bolo samozrejmé, pre nás veľmi príjemné.

„Ondro Štefanko? Pozrite sa, tam vľavo, tretí dom, ta veľká brána, tam býva Ondro. Ale nie je doma. Včera odcestoval do Bukurešti."

To sme vedeli, v Bukurešti náš veľvyslanec Milan Resutík odovzdával pre nás Slovákov mimoriadne vzácnemu človekovi, doc. Dr. Cornelovi Barborikovi, naslovovzatému slovakistovi, velké literárne vyznamenanie. Blížila sa polnoc. Nadlak už spal. My sme meškali len štyri hodiny, čo je nie až tak veľa, ale na čakanie dosť. Ondrejova žena vie o nás, vie aj kto nás čaká, je milá a hovon zvláštne ale pekne po slovensky. Je Rumunka. O chvíľu sme v nadlackom hoteli. Tam nás čaká už ani nie prekvapenie, že na recepcii hovoria po slovensky a že o nás vedia, ale aj ochotný nadlacký prozaik Štefan Dováľ. Rýchle si potykáme, pouctíme sa tým, Čo sme priniesli v kufríkoch, vydýchneme si, že je všetko v npriadku, už nebudeme spať na ulici v aute, ale v hoteli. V hoteli? Naozaj? Hovorím spolucestujúcim, aby sme boli vďační za všetko, čo nám hostiteľ poskytne. Ani naše dedinské hotely nie sú Áčky alebo Béčky, ba možno ani nie Céčky, no a že tento nadlacký je Déčko, čo na tom? Aj v našich podobných zariadeniach to páchne po naftalíne, jari a o iných dezinfekčných prostriedkoch, aj u nás „hotelieri" šetria na hlavniciach, v ktorých je za dve hrste peria, ani u nás plachty a návlečky nesvietia snehovou belobou a váľandy sú tiež vyležané. Ani u nás nesvietia nočné lampy, nie len preto, že v nich chýbajú žiarovky, ale aj preto, že zástrčky sú zo steny vytrhnuté. Nuž a čo také sa stalo? Spať sa dokonca dá či má potme. A oholiť sa môžem tam, kdé sa nebojím zastrčiť šnúru do vytrhnutej zástrčky, alebo v kúpeľni, či u susedov, ktorá sa náhodou zachovala. A len si spomeňme, ako vyzerajú kúpeľne v našich hoteloch C. Možno sú aj tie od podlahy po bokoch obloženia niečím červenkastým zatečené. Hlavné vec, že tu tečie voda, dokonca aj teplá. Toaleta? Daj sa mi svete! Každý cestovateľ si predsa nosí svoj uterák, osušku, nuž a samozrejme, že aj toaletný papier. Aké ohováranie! A čo môže hotel za to, že spiaci sa cíti ako na ulici? Autá na celom svete otravujú turistov spiacich či polospiacich v hoteloch, ktoré akoby mestá stavali natruc turistom na križovatkách alebo rušných uliciach. Hlavné je predsa, že hosť zaplatí. A nadlacký hotel naozaj nemôže za to, že nadlacké kohúty majú vo svojej prirodzenosti za včasného rána si zaspievať, ozvať sa jeden druhému a tak trochu prehlušiť trúbenie z veže, ktoré hosťovi hotela oznamuje nielen každú hodinu, ale aj každú polhodinu, aby vedel, že keď sa ráno o štvrtej (nie, nie, nemýlim sa, o štvrtej!) rozozvučia nadlacké zvony, že nikde nehorí, to len podľa tradície, zvonili kedysi, keď gazdovia museli vstávať, zapriahať kone a odchádzať za tmy do poľa, aby stihli čo najviac na poli urobiť, kým nezačne páliť slnko a zvonia aj teraz, keď sa aj v Nadlaku vstáva po pansky. Slnko na banátskych rovinách vraj hreje takmer tak ako

na Sahare, preto sa cez obed treba utiahnuť do tieňa. Toto ranné zvonenie bude opäť aktuálne, aj v Nadlaku budú vracať pôdu a iný majetok. Ten kto sa opäť podujme gazdovať na svojom a po starom, po starom, podľa zvonov bude aj vstávať.

Keď už má turista, či nadlacký vážený hosť túto rušnú noc za sebou s bolesťou v krížoch vstane a ide do jedálne. Tu ho obslúžia opäť po slovensky, dôstojne, ale čašníčky nie sú prekvapené, že hosť nevie po rumunsky. Nadlacký hotel je na hosťov zo Slovenska ale aj z Čiech zvyknutý. Raňajky sú bohaté, ale jednoduché, šunky, salámy a syra do sýtosti a čaju alebo piva ich rumunského tiež. Pri nich hosť zabudne na rušnú noc a neverí „európskym" správam, že sa v Rumunsku hladuje, spokojný odchádza na námestie.

Európan, najmä však, pražák by povedal, že Nadlak je už Balkán. Prečo Nadlak? On za Balkán už považuje nielen Bratislavu, ale aj Viedeň a Budapešť.

Námestie, ktoré je naozaj námestím s trhom a parkom, takým živým naozaj starodávnym trhom, aký som pred šesťdesiatimi rokmi videl ešte aj v Brezne, by túto predstavu balkánskosti mohol navodzovať. Ako som „nadlacký Balkán" videl ja?

Velké štvorcové námestie s pekne udržiavaným parkom, ktorý práve vtedy ošetrovali, upravovali, sadili kvety ženy, hovoriace (áno zase) po slovensky, na námestí kostol, v Nadlaku pravdaže evanjelický a samozrejme slovenský. Pri parku na okraji cesty-ulice stojí dlhý rad konských povozov, na ktorých prišli gazdovia na trh. Dívam sa na koníky, ktoré mi vracajú mladosť. Na zvyšku námestia, ktoré je vyložené osvedčenými, kameňmi, stojí niekoľko trhových stánkov. Ináč celý trhový „pľac" je obsadený väčšinou starými ženami, sediacimi na dojčeneckých nízkych stolečekoch a pred sebou na plachtičke alebo na miestnych slovenských novinách, z ktorých sa dá vyčítať časť ich názvu Snahy, majú vyložený ten najrozličnejší tovar.

Vrývam sa medzi gundžu trhovníkov, skôr postávajúcich a počúvajúcich starcov, ktorí sa na hemženie ľudí dívajú stareckými zaslzenými očami. Počúvam, akou rečou sa rozprávajú a srdce mi plesá, našou a to riadnou, ktorá nekráti slová, ani neodstrihuje z nej mäkčene, ako to robia naši rozhlasoví redaktori ale i mnohí kazatelia a najmä narýchlo zvolení či vlády sa zneveriaci politici. Počúvam a zhováram sa s trhovníčkami a mám dojem, že sa zhováram s našimi hornohronskými ženami, že počúvam ich mäkkú reč, v každej predávajúcej starenke vidím svoju mater, preto by som najradšej všetko od nich kúpil, aby prišli domov s nejakým zárobkom. A kupovať tu je Čo. Od semiačok, priesadovej cibuľky po klobásy, husi, kačky, sliepky, vajíčka, slaninu i milo pištiace kurčiatka. Ale hlavnú pozornosť púta vyvolávač „riadite!" či moderátor miestnej burzy, ktorý nahrádza rozhlas i reklamnú

kanceláriu. Zvláštnym, mužným, prichrípnutým hlasom za desať lei oznamuje, že ten a ten predá elektromotor či sečkovicu alebo auto, pár koni ale aj sadeničky hrozna alebo marhúľ, vykričí cenu, alebo jednoducho vyzve kupujúcich, aby prišli k jeho stolíku, na ktorom stojí s bubnom na prsiach a oznamuje, že „oredavar" stojí pri ňom. Vraj práve on, burzián, ktorý hovorí rovnako po slovensky ako po rumunsky, je na svoje príležitostné povolanie pyšný, práve on robí Nadlak trocha balkánskym mestečkom, práve on mu dáva to zvláštne čaro. Nadlačania! Buďte pyšní na svoju tržnicu a vyvolávača s bubnom!

Byť na nadlackom námestí a nevojsť do evanjelického kostola, by bolo pre Slováka z Bratislavy hriechom. Jediný obraz v kostole síce nemá bohvieakú umeleckú cenu, ale pre Slovákov z celej Dolnej zeme má cenu priveľkú. Vidíme na ňom príchod Slovákov do Nadlaku, ktorým zemepán či jeho dvoran ukazuje, tu sa usadíte, toto bude vaša nová vlasť, toto pole vás bude živiť, z tohto poľa budete po niekoľkých rokoch, keď sa zabývate a trocha zbohatnete, dávať svoj podiel mne, jeho vlastníkovi, keďže sme v Banáte, tak bánovi, asi Chorvátovi alebo Srbovi, ktorý tento kút Dolnej zeme dostal ako léno za udatnosť v boji proti Turkom a iné dobré služby cisárovi a kráľovi veľkej ríše Habsburgov, pod ktorú patrilo aj Veľké Uhorsko, do ktorého zase patrilo Sedmohradsko, Báčka a Banát. Veľa toho stihli dobyť či ukradnúť rakúski cisári a uhrskí králi. Obraz v nadlackom evanjelickom kostole akoby zobrazoval prvých amerických pionierov, dobyvateľov budúcich farmárov, len títo „pionieri" majú dfhé slovenské kabanice. Tento evanjelický svätostánok je čistý, príjemný, zaslúži si úctu už aj preto, že si ho Nadlačania vystavali sami, že piesok naň nosili ženy v zásterách a muži maltu v košoch a kamene a tehly vyťahovali ručne na škripcoch. Tu v tomto kostole sa udržiavalo okrem biblicko-králického českého slova aj slovo slovenské, ktoré podnes počuť na širokánskych a dlhánskych nadlackých uliciach.

Stojím s priateľom pred plagátom Malokarpatskej kapely, ktorá príde zajtra večer, keď my už budeme preč a ako chlap dívam sa na jej speváčky a nahlas ich chválim aké sú pekné, ale dve staré ženy za mnou zaprotestujú, že nielen ženy, ale aj muži malokarpatskej kapely sú pekní. Samozrejme že sa podriaďujem ich vkusu.

Ak som použil na charakteristiku nadlackých ulíc slová „širokánske" a „dlhánske", nemohol som tieto prídavné mená nahradiť inými. Nadlacké ulice vraj majú byť také široké, aby nezbedný chalan nedohodli kameň (ak by ho na banátskej rovine náhodou našiel) z jednej strany ulice na druhú. Tieto ulice sú nielen široké a dlhé, ale z obidvoch strán aj lemované trávnikom a slivkovým sadom. Vraj sa sliepky, husi, kačice pásť na ulici nesmú, ale čo

majú robiť, keď ich gazdiná vyvedie pred brámu domu na svoj okraj ulice. A veru škoda by bola, keby sa nepasli. Práve tieto sadíky, trávničky a kŕdliky hydiny dopiňujú kolorit Nadlaku, práve ich zásluhou, alebo miernejšie, skromnejšie povedané, aj ich zásluhou Nadlačania nehladujú. Pravdaže, nehladujú aj vďaka ich úsiliu vychovať si, dorobiť a mať. Chlap, ktorý zišiel z bicykla a zastavil sa pri nás, medzi rečou povedal, že on si zarobil aj za Ceauseska, lebo robil a ten čo nebude robiť, nezarobí si ani za Iliesca. Niektorí Nadlačania sa tešia, že dostanú naspäť pôdu, ktorú im tak ako u nás zobrali do družstiev, že ju budú obrábať alebo prenajímať a tak si prilepšovať na živobytie. V Čase núdze bude našinec aj pracovať, aj učiteľ alebo spisovateľ. Ale... my slovenskí spisovatelia (Jaroslav Rezník, Peter Andruška a ja) sme neprišli na Dolnú zem preto, aby sme sa len vypytovali, a nadchýnali Baňatom a jeho pôdou, Slovákmi a ich zachovalou rečou, ale aby sme aj my prehovorili. My sme prišli do Nadlaku na verejnú „spoveď", na stretnutie s Nadlačanmi.

Návšteva knižnice, v ktorej je naozaj dosť slovenskej literatúry-je pre spisovateľa zo Slovenska zaujímavá. Prehliadka regálov a podľa abecedy, tak ako podlá čísla domu, si nie síce každý ale nejeden slovenský spisovateľ môže nájsť svoju knižku. Z tej, ktorá je najviac zodraná, ošúchaná, ktorá má na karíotéčnom lístku najviac zapísaných výpožičiek, na tú je spisovateľ najviac pyšný. To je kniha robotnica, stvoril ju nadarmo. Moje Márie a Magdalény, chudinky, sú najviac ohmatané, použité, najviac si ich muži brali do postelí, aby s nimi zaspali. Ženy z Čierneho Hrona, medzi nimi aj moja mať sa pravdepodobne najcitlivejšie vedeli prihovoriť nadlackým čitateľom. Slovenskí spisovatelia môžu byť pyšní, ako bohato sú zastúpení v nadlackej knižnici a boli by prekvapení, keď by si s nimi o ich knihách chcel pohovoriť aj jednotlivec, tak ako som bol prekvapený aj ja, keď sa mi prihlásil šedivý pán z Oradei a chcel si pohovoriť o románe Amenmária, samí dobrí vojaci. Čítal ho v rumunčine vraj vo výbornom preklade Joana Grošu. Zasmiali sme sa na dvojzmyselnej vete „... po papuli..." a „pop a **puli".** On Slovák Čítajúci a hovoriaci aj po rumunsky to pochopil, ale či túto slovnú hru pochopil aj rumunský,-čitateľ, nie si je celkom istý.

Stretnutie s Čitateľmi, žiakmi a učiteľmi či divadelníkmi a spisovateľmi v sále renovujúcej sa evanjelickej fary či bývalej Školy ničím nepripomínalo, že sme na besede päťsto kilometrov od Slovenska. Naša literárna beseda dokonca predčila aj niektoré besedy na Slovensku, čitatelia a besedm'ci poznali nielen našu literatúru alebo prítomných autorov, ale aj naše domáce hospodárske, politické a kultúrne pomery, dokonca aj osudy niektorých politikov a spisovateľov. Pekne si spomínali na Vladimíra Mečiara, ktorému školy a kultúrni pracovníci, ochotnícki divadelníci ďakujú za dva autobusy. Mnohým

prítomným šlo hádam aj o to, aby počuli slovenské slovo z úst Slovákov zo Slovenska, aby si ho porovnali so svojím. Moje mäkčenie bolo blízke ich mäkčeniu, prízvuk máme rovnaký, aj to nejaké „bou", „robiu" nám neprekážalo, naopak, spájalo nás. Rád som porozprával o mojom vlastnom vojnovom, vojenskom a literárnom Rumunsku, na ktoré čitatelia boli zvedaví. Niekoľko sto stránok z mojich románov Amenmária a Evanjelium čatára Matúša i novelu Nevesty z Draculauu som napísal vychádzajúc z osobných zážitkov z Besarábie, severovýchodného Rumunska a Sedmohradska. I v lágri v Kaisersteinbruchu ba ani v románe Pivnica plná vlkov som na Rumunov nezabudol, lebo tak ako slovenskí vojaci tiahli Rumunskom, tak, len trocha ináč (ako osloboditelia) tiahli Rumuni Slovenskom. Bol som slovenským vojakom v Rumunsku. My tam u nich, oni u nás sme mali svoje nory-nevesty.

Žiaľ, Evanjelium, Nevesty z Draculauu alebo kapitolu Na začiatku bolo veľa Rumunov z románu Pivnica plná vlkov, teda diela, v ktorých je zobrazené Rumunsko a Rumuni slovenským spistovateľom, v rumunčine už možno vôbec nevyjdú. Ondrej Štefanko síce začal prekladať Evanjelium čatára Matúša, možno preklad už aj dokončil, ale... Nie len u nás je nezáujem o knihy, o preklady spisovateľov príslušníkov malých národov, ale aj v Rumunsku. Francúz... najmä francúzsky spisovateľ má cveng u rumunskej inteligencie, tak ako má cveng samotná francúzština. Tak ako sa Maďari odťahujú od slovanských jazykov, aby sa nebodaj neposlovančili, radšej nech je to naopak, nech sa Slovania pomaďarčia, tak aj Rumuni túžia po ovládnutí najsilnejšieho románskeho jazyka, aj keď by sa im ľahšie učila taliančina. Ale tu sa nedá nič robiť. Treba sa len spoľahnúť na literárnu kvalitu, potom na priateľov Slovenska i osobných priateľov, na kultúrnu diplomaciu, ktorá predsa len čosi zo slovenskej literatúry aj v buďúcnosti prepašuje k rumunskému čitateľov. A my, Slováci tých priateľov máme, v Bukurešti žije už spomínaný docent Corneliu Barborika, slovakista, pedagóg, prekladateľ, on zostavil aj učebnicu, z ktorej sa na slovenských školách v Rumunsku vyučovala slovenská literatúra, preberali sa teda aj diela na Slovensku zakázaných spisovateľov. Je tu aj už spomínaný Joan Grošu,, ktorý toho preložil neuveriteľne veľa, najmä však z českej literatúry a zo slovenskej najmä Petra Karvaša a ďalších autorov, medzi nimi aj môj román Amenmária, samí dobrí vojaci. Za tento preklad udelili Joanovi Grošuovi rumunskú štátnu cenu. Iste sú tu aj ďalší prekladatelia, ktorí dajú o sebe znať, aj keď som na nich, nechtiac, zabudol alebo ich nepoznám.

Ale odbehol som z čitateľskej besedy. Boli sme traja. Mal som dojem, že sme prítomných urozprávali. Ale napriek tomu, že beseda trvala vyše dvoch hodín, predsa bola prikrátka na skutočnú besedu, na rozhovor tých, ktorí si

so spisovateľmi chceli pohovoriť aj špeciálne o ich dielach. Ale tak to býva na všetkých besedách o literatúre, na ktorých sa musí odpovedať aj na unavujúce, banálne a politické otázky a ten čas predsa tak letí...

Čo nás všetkých troch doslova ohúrilo, to bola autogramiáda. Toľko knižiek som podpísal len v Skalici, Holíči, v Nitre a Turčianskych Tepliciach alebo v Prešove ako v Nadlaku. Aj v nebi je lúka dominovala, ale bola tu aj Pred potopou, Hosť majstra Čerta, Jánošíkova slza, knihy, ktoré u nás už dávno nedostať a na veľké prekvapenie som sa práve tu stretol aj s prvým a druhým vydaním Amenmárie, Evanjeliom čatára Matúša. Na podpis mi predložili dokonca aj knihu, z nás za totality najprekliatejšiu Pivnicu plnú vlkov. Najnovšie knihy Smrť obchádza štadióny, Kto zabil Ábela a Fantastickú Faidru na ukážku som priniesol ja. Živý a prítomný spisovateľ so svojimi knihami medzi čitateľmi je magnetom, je podnecovateľom a dôkazom úcty k čitateľovi a výzvou aby siahol po knihe. Možno práve ten dvojhodinový osobný kontakt, podanie ruky, pár osobných viet, pohľad do očú, venovanie a podpis do knihy ostane trvalou spomienkou i sprievodcom kníh, ktoré putovali do nadlackých domácich osobných knižníc, iste aj toto naše stretnutie bude spojivom medzi Hornou a Dolnou zemou, medzi starou a novou vlasťou Slovákov, medzi slovenským spisovateľom a jeho slovenským čitateľom v zahraničí.

Dagmar Mária Anoka, s úctou sa mi žiada vysloviť meno tejto dámy, nadlackej spisovateľky a učiteľky, už keď je reč o Nadlaku. Nielen že je krásna (počerná, otca má Rumuna, ktorý hovorí tak po slovensky, ako keby bol z Čierneho Hrona) a inteligentná, múdra a organizátorský zdatná pani učiteľka, či profesorka literatúry na nadlackom gymnáziu, ale je to aj milá sprievodkyňa, hostiteľka (nie hosteska), ktorú sme možno našimi rozmarnými otázkami aj unavili, ba dokonca sme sa jej na hodinku nasťahovali aj na pohostenie do rodiny, k jej mame, najmilšej staršej dáme, ktorú sme stretli v Nadlaku, tiež, bývalej učiteľky. Návštevu či návštevy musím pripomenúť preto, lebo až ony nám odkryli dušu mesta, národa, rodiny, jednotlivca i krajiny, v ktorej sme prebývali. Hotel, ulice, kaviareň, vináreň či krčma, ale aj divadlo a múzeum, to je všetko navonok, verejné, to sa neprihovára len a len vám osobne, tak ako sa mu nemôžete prihovoriť vy. Ale domácnosť, dvor, dom, záhradka, v dome izba, v izbe kvet, pri kvete hostiteľka, aj keď by vás pohostila len kávou, čajom, koňakom alebo pohárikom vína, to je niečo intímne. V dome hostiteľa sa na chvíľku, hoci ako hosť stávate členom rodiny, obyvateľom izby, v ktorej sa zoznamujete so stoličkou, stolom, gaučom, obrazom, vôňou vareného obeda, s porcelánovou šálkou, tanierikom a pohľad vám zablúdi aj do domácej knižničky. A keď tam, ani veľmi nehľadajúc, vaše oko zastane na veľmi známom mene a titule, zmĺknete, nepriznáte sa,

čo ste objavili, trochu vás to prekvapí a na chvíľu sa vás zmocní nie pýcha ale pocit zodpovednosti alebo sa dokonca celkom odosobníte a to tak, že si poviete, ten v knižničke, ktorého meno je vytlačené na knižke, nie som ja. To je on, niekto iný, ja som tu len nie veľmi zaujímavý hosť.

Byť hosťom u Ondreja Štefanku, znamená byť doma. Slovenčina Rumunky, tá hosťovi Slovákovi robí dobre, šteklí dušu a pokoj hostiteľky, ktorá by mala nárok aj na trochu nervozity, hosťa upokojuje. To, čo hosťovi naservíruje, z toho by mohla byť svadobná hostina. Ružové víno, s ktorým ma pred pár rokmi zoznámil môj vampilský priateľ a koštér vína Lojzko Somolány a prezradil nielen jeho značku (schiler), ale aj to, že ho v Hoffburgu rád popíjal sám cisár Jozef, ale ktorý to som si nezapamätal. To cisárske ružové víno v sklenom krčahu sa samé ponúka na vypitie i na vd'akuvzdávajúci a hostiteľku chváliaci prípitok. Lenže človek slovenský nechodí stovky kilomterov za Slovákmi len preto, aby sa dal hostiť a aby hostiny gurmánsky vychutnával, ale preto, aby našiel Slovákov a keď sa s nimi konečne stretne, aby spoznával ich duše, aby v nich hľadal to slovenské, čo na Dolnú zem priniesli z rodných krajov a porovnával s tým, čo z toho spoločného slovenského zostalo v nás, ktorí sme sa zrodili možno z tých istých predkov, ktorí rodné dediny a mestá neopustili. A čo zistí skúmajúci hosť? Že sú to ľudia hádam rovnakí ako Maďari za hranicou Maroša, Mureša ci Maruši, ako tu v troch jazykoch volajú hraničnú rieku.

Otec Ondreja Štefanku, starší odo mňa o desať rokov si so mnou zaspomína na vojnu, ktorej sme sa obaja zúčastnili, on ako rumunský a ja ako slovenský vojak, s úsmevom ale nie s prekvapením zisťujeme, že sme boli približne, bä i presne na tých istých miestach, možno sme sa aj videli, stretli, lenže on počúval povely po rumunsky, ja po slovensky Jeho zajali „Rusi" a mňa Nemci. On si odtrpel svoje v „ruskom" lágri, ja v nemeckom. Opäť sme počúvali rozkazy v rôznych rečiach. Po slovensky sme len nadávali, hrešili, po slovensky sme len v svojej duši protestovali, čo to s nami vojna a štátnici porobili.

Otec Štefanko slúžil ešte v takej armáde, v ktorej nielen kone (tie aj v československej) ale aj voly (!) ťahali kanóny a vojaci nosili klobúky, ba čuduj sa svete, ja som ich videl aj v krpcoch a zdôrazňujem, že to nebola slovenská armáda, aj keď v nej slúžili aj dolnozemskí Slováci. Mne jeden taký dolnozemec v maďarskej uniforme zachránil život, keď ma maďarská hliadka chcela zastreliť pár kilomterov od slovenskej hranice pri Sátoraljaújhelyi. Za ten čin som mu nestihol ani poďakovať a revanšoval som sa mu len ako spisovateľ, že som ho zvečnil (?!) v románe Evanjelium čatára Matúša. Sám na sebe som sa usmieval, keď sme s Ondrejovým otcom v

Nadlaku viedli reči ako kedysi tí od Pijavy a tak mi zrazu prišlo ľúto, že Ondrejov otec a ja sme už vlastne stan chlapi, ktorí sa navzájom úctivo počúvajú a ja zisťujem, že otec Štefanko nosí v sebe nenapísaný román, ako nakoniec každý vojak alebo každý človek, len ten román treba napísať. Ja som ho napísal a otec Štefanko si ho prečítal a všeličo si z neho zapamätal, všeličo prijal, alebo sa stotožnil s mojou vojnovou a ľudskou skúsenosťou, navyše on tej vojnovej skúsenosti mal ešte viac ako ja, on totiž ako Nadlačan-Slovák bol aj vojakom československej armády, do ktorej sa prihlásil, aby sa dostal z „ruského" lágru. Sedím celý večer s tým vojakom bez „dvestopäťdesiatpäťky", s vojakom, ak som dobre počul, bez metálov, bez nárokov a odmien za svoju vojenskú službu a oslobodzovanie Československej republiky. Bol rád, že vojnu prežil, že sa vrátil do rodného Nadlaku, do svojho Banátu, v ktorom dobre žije ten, kto pracuje.

Nadlak má svoju dosť početnú *inteligenciu,* ktorej jadro tvorí učiteľský zbor, redaktori novín a časopisov a funkcionári krajanského spolku Zväzu Slovákov a Čechov a kňazi, jeden evanjelický ten má väčšie zázemie, lebo Nadlačania sú evanjelici, katolíci Slováci v Nadlaku rastú len z prisťahovalcov Slovákov z rumunského Bihora, lebo na Dolnej zemi u krajanov v Nadlaku hľadajú lepší život, ako bol ten, ktorý prežili v sedmohradských horách, v ktorých robili ako baníci a mnohí teraz žijú ako lazníci. Teda bohatší boli i stále sú *evanjelici* a chudobnejší sú *katolíci.* (Aj budú?) Prečo? Na to si netrúfam odpovedať. Evanjelici ma presviedčajú, že preto lebo mali ženatých a múdrejších, vzdelanejších kňazov, čo podľa mňa nebude tá hlavná príčina bohatstva evanjelikov a chudoby katolíkov. Ja ju skôr vidím v slovách mojej matky, ktorá nad priehrštím humusu zvolala „Bože môj! Pozrite, chlapci, to je zem ako v Banáte!" V Bihore, kde sú také hory a kopce a skaly ako u nás na Strednom Slovensku, nebola zem ako v Banáte. Ale nakoniec ani to nie je rozhodujúce. Slovenský „živel" v Nadlaku sa doplňuje chudobnejšími katolíkmi ale Slovákmi a ich kostol býva vraj plnší ako... napríklad v Blatnici v Turci, kde sa mi na prázdnotu sťažoval evanjelický pán farár. Nadlacký pán farár (evanjelický) patrí naozaj medzi slovenskú inteligenciu na Dolnej zemi. Rozhovor s ním plynie voľne, priateľsky, včera sa vrátil zo Slovenska, kde mu študuje dcérka.

S profesorským zborom, s ktorým sa máme poobede radiť i len tak voľne rozprávať o literatúre, prechádza do *pedagogickej porady,* na ktorej oni, slovenskí učitelia chcú počuť, čo zo slovenskej literatúry, presnejšie z učebnice slovenskej literatúry vynechať a čo doplniť, kto je dnes „prekliaty" a kto „rehabilitovaný", ako sa na to-ktoré literárne dielo treba pozerať teraz atď. Nebezpečné otázky, bolestivé zvažovanie, „prekliaty" predsa nesmie byť nik,

a ak sa majú Slováci v Rumunsku učiť aj o slovenskej literatúre, tak nech sa držia vynikajúcej učebnice slovenskej literatúry, ktorú v časoch zlých zostavil už spomínaný naslovovzatý odborník Cornel Barborica, nech si svojich autorov, ale ešte radšej hodnotné diela slovenskej literatúry zaradia do osnov sami učitelia. Nám slovenským spisovateľom sa nesluší a nepatrí robiť takýto výber. Našťastie mňa osobne od toho oslobodili „učitelia" Rezník a Andruška a ich opäť z najhoršieho dostali odborníci, ktorých nám sám Pán Boh poslal. S nimi prišiel aj náš veľvyslanec v Bukurešti Milan Resutík. Na pedagogickú poradu sa totiž v hodine dvanástej dostavili *traja literárni mušketieri* a to námestník ministra kultúry Mišo Kováč Adamov, dekan Filozofickej fakulty docent dr. Ivan Slimák a dr. Michal Gáfrik z Ústavu slovenskej literatúry v Bratislave. Ich rady, skúsenosti a názory ako, o koho a prečo vynechať z osnov, čo prednášať mali by sa uverejniť z magnetofónového záznamu v plnom znení. Koľko z nás slovenských spisovateľov by nosilo hlavu v smútku! Sám som tých troch priateľov, ktorí rozšírili a svojimi literárno-pedagogickými skúsenosťami obohatili našu delegáciu, zosňali z našich pliec isté hosťovské povinnosti, prijal ako záchrancov. Beseda s pedagógmi, aj keď som ju nazval poradou, predsa len prešla do priateľského posedenia. Postrarali sa o to manželia Bareckoví, ktorí nám namiesto kávy a minerálky ponúkli svoje vlastné víno, opäť známy a chutný ružový schiller, v Maďarsku nazývaný kadarka, ktorá sa zrodila a ktorou sa ľudia napájali dávno pred Jánošom Kádarom. Ani Maďari značku vína schiler nepoznali. Myslím tí Maďari čo bývajú pár kilometrov od Nadlaku.

Nadlačania nedovolia, aby sa u nich hostia nudili, preto prechádzame z rúk do rúk, z ulice do ulice, z domu do domu. Paľo Bujtár, učiteľ a spisovateľ, ako takmer všetci Nadlačania má svoj dom, pivničku a záhradu a v záhrade vinohradík a ostatné čo k tomu patrí. Krytá veľká veranda, okrúhly stôl a... tentoraz nie ružový schiľer, ale pre zmenu a na moje prianie biele. Nebudem sa hrať na koštéra a tvrdiť, že to bol múler či savignon alebo burgund šedý, bolo to akostné domáce biele víno a k nemu na počudovanie koláče, ale výborné, ktoré upiekla i vytrvale ponúkala prívetivá pani Bujtárová. U nás sa zvykne žartovne hovoriť, že piť by bolo čo, len keby bolo kedy. A to hovorievajú práve tí, čo majú kedy, len nemajú za čo piť. Ale my sme naozaj nemali kedy. Po dvoch -troch pohárikoch sa treba ponáhľať na generálku divadelného predstavenia, na ktoré nás pozvala pani učiteľka a režisérka pani...

Generálka už beží, sedia na nej babky, starší i mladší diváci a kinosála s veľmi zlou akustikou (alebo ja už horšie počujem) je plná tak na dvadsať percent. Kohože to koho Nadlačania hrajú? Nuž kohože iného, ako Štepkovho Jurka Jánošíka. Ale akože ho hrajú? Možno dobre, ba až výborne, len pani

Kolníkovú nemôže nahradiť nijaká herečka, práve tak ako sa nedá nahradiť Markovič či samotný autor, režisér i herec Štepka. Nuž a hra bez týchto troch? Ale nakoniec nahraditeľný je každý a skutočná hra hádam nemôže byť napísaná len pre jeden jediný súbor (aj keď je preň špeciálne napísaná), čo s hrou ak sa súbor rozpadne, Markovič sa rozíde so Štepkom, pani Kolníková si zlomí nohu. Je po hre? Nadladskí divadelníci sú naozaj vynikajúci ochotníci, ale predsa len ochotníci, treba sa im hlboko pokloniť, najmä ich režisérke pani... ale... no... Čo im odpovedať, keď sa opýtajú: „Akí sme? Ako robím Štepkovu hru?" Čakajú na náš názor, ťažko povedať pravdu, ak tak veľmi opatrne, lebo chyba nie je len v nich, ani v réžii, ale možno aj v hre. (Štepka sa na mňa napáli). To, čo sa hralo pred pár rokmi u nás doma na Slovensku v istej politickej situácii, kde stačilo slovo-dve, ktoré zasiahlo do cieľa a nasledoval potlesk, dnes je už málo, situácia sa zmenila, roky prešli, prišla „revolúcia", i tá rýchle zostarla, terče sa pohli, zmenili, nároky sa zvýšili, potlesk stíchol. Taký je osud angažovaných, či proti angažovaniu smerujúcich literárnych diel, medzi ktoré patrí aj Štepkova divadelná hra. Neviem, možno v Nadlaku bude jej účinok iný ako by bol teraz na Slovensku. My sme prišli z Bratislavy, myslíme, vidíme a citíme už viac ako len ponovembrovo.

Stretnutie s *Milanom Resutíkom,* veľvyslancom a veľkým kamarátom je, žiaľ, krátke, ponáhľa sa privítať budúceho predsedu vlády (už tri týždne o tejto tajnosti vrabce čvirikali) Jána Čarnogurského so suitou, ktorý príde do Slovenskoho Komlóša k Ďurovi Dolnozemskému a Jano Čarnogurský (pardon, Ján!) bude z neho odchádzať a prichádzať do Nadlaku.

Do zajtra je už len jeden večer a ten je už tu, s večerom je tu aj tma a opäť priatelia, za čo im patrí vďaka, lebo tí nás nenechajú opustených ani na ulici a i v otrasných hotelových izbách. Učiteľ a básnik *Miroslav Ambruš* si nás odvádza do svojho domu, podobnému ako má Ondro Štefanko. Sú to staré dobré domy s vysokými stenami a keramickou kachľovou pecou. Neviem, či aj tento výborný slovenský básnik píše svoje verše v pracovni, ktorá je vo dvore, lebo vznikla z maštale pod architektonickým dozorom samého básnika, ako to bolo v prípade Ondra Štefanku, nečítal som jeho posledné verše a tento nie vela hovoriaci pedagóg a básnik sa v tejto chvíli stará aj so svojou drobnučkou a peknučkou manželkou, aby na stolo bolo všetko, Áno, áno, opäť je tu ružový... nech sa volá ako Ghce, hlavné je, že aj toto ružové víno je z vinice básnikovej (aspoň tak predpokladám). Opisovať večeru sa hádam už druhý raz nepatrí. Stačí, ak poviem, že takto stolujú králi, ak majú v poriadku zažívací trakt, ak sa im po víne nezvyšuje alebo neznižuje krvný tlak a ak majú zo života radosť. Ja ho mám, lebo... povedať, že sa

cítim ako doma vôbec by nevystihovalo moje pocity. Nie necítim sa ako doma, cítim sa ako vzácny hosť, ktorému dobrí ľudia venujú hádam aj nezaslúženú úctu a starostlivosť. Keby som bol u Ambrušov sám, necítil by som sa dobre. Priveľa nám toho dávajú, nielen na stôl, ale aj zo svojej duše, sú krásne prirodzení, naši ako Štefankovci, len Miro nie je taký hlučný ako Ondro a my ako hostia sme, našťastie, striedmi, lebo si uvedomujeme, že je pol desiatej večer, že ráno nás čaká cesta do Bratislavy a že sa pred spaním nepatrí... To sa povie, že nepatrí. Až to človeka bolí, keď sa zdržiava, aby neochutnal zo všetkých tých predostretých dobrôt.

Opäť sme na hranicu

Našťastie, že nás k colnici priviedol Ondro Štefanko s priateľmi a ešte väčšie šťastie, že námestník ministra mal dipolomatický pas. My s obyčajnými pasmi v druhom aute sme sa prepašovali za ním. Rumuni is Maďari sa opäť správali k nám slušne, pustili nás bez prehliadky. Desať kilomterov od Nadlaku sa oproti nám rútilo policajné auto s blinkačmi a húkačkou a tak ako u nás, vytláčalo nás na okraj cesty. Za policajným autom, neviem prečo sa takou rýchlosťou rútila *kolóna s vládnou delegáciou.* A nám je takáto kolóna trochu smiešna, lebo je to ona, naša slovenská delegácia vedená Jánom Čarnogurským. Vedeli sme a vraj aj oni vedeli, že sa stretneme. Zakývali sme si, ja som kýval zvlášť srdečne, najmä tomu poslednému autu, bielej (!) šestotrinástke, v ktorej sa ako víchor prehnal veľvyslanec Milan Resutík. A hneď, len čo kolóna prefrčala, opýtal som sa spolucestujúcich, ale najviac sám seba: zmenilo sa niečo? Osoby sa vymenili, húkačky zostali. Kolóny s delegáciami politikov opäť chodia po svete a opäť za naše peniaze a opäť sa i minštaluje sláva, dôležitosť, vyvoláva úcta, darujú doktoráty, metále celkom tak ako Brežnevovi. Asi to tak vždy bolo, je a bude vo všetkých krajinách, v ktorých bude vládnuť slávou nenasýtená nejaká vláde. Je vláda na to, aby mala výsady, výhody, zvláštnu a smiešnu ochranu? Asi áno. Vraj v zahraničí musíme vystupovať na úrovni. Skromnosť politika a diplomata je údajne už (a vždy bol) „morálny prežitok primitívnych socialistov". Politik musí mať výzor bohatého, vzdelaného, usmievavého a zdravím kypiaceho človeka. A tak si všímam, ako aj naši politici napodobňujú Buscha, keď beží ba dokonca podskakuje po schodíkoch do lietadla.

Blížime sa opäť k Pitvarošu a ja sa prísne napomínam: Nezáviď politikom! Nevieš, ako skončili? A vieš ako skončia títo, ktorých si teraz stretol? Nech skončia akokoľvek, vždy to bude na úkor tých, ktorým vládli, vraj v ich mene. Nech si teda vládnu a ty čuš, aj ty sa vezieš v úradnom aute. Za čie peniaze? Hmhm! Nevieš, či nechceš odpovedať? Moja odpoveď: Keď z čierno-hronských bánov do Banátu je tak ďaleko!

Prepáčte, ak sa ešte raz zastavíme v Slovenskom Komlóši, v mestečku, v ktorom sa už zastavujú všetci naši novinári a filmári, ktorí prídu do Maďarska, ale my máme v Komlóši naozaj ešte isté povinnosti. Už po druhý raz sa hlásime u Juraja Antala Dolnozemského, slovenského básnika... Už som o ňom hovoril. Chcem prejsť pár ulíc, tohoto kedysi a z polovice ešte aj dnes slovenského dedinského mestečka, chcem sa pomotať po trhu a započúvať sa tak ako v Nadlaku do reči, ktorou sa medzi sebou rozprávajú gaz-diné-trhovníčky, čo a za koľko predávajú. Podľa obleku vidia, že nie som Komlóšan, preto sa na mňa dívajú, obzerajú si ma, odhadujú odkiaľ som, ale tovar mi ešte neponúkajú. Rozprávajú sa po slovensky, mäkko tak ako v Nadlaku, alebo ako u nás na Čiernom Hrone, ale nepredávajú oštiepky, syr alebo maliny či výšivky, ako by predávali naše ženy, vonia tu klobása, červenie sa na obrúskoch, v košíkoch, hrubá, tenká, dlhá, vedľa nich polty slaniny, širokej, zaúdenej, na halušky súcej, v košíku pištia kurčiatka, vedľa nich sa ozýva spútaná kvočka, cibuľka na sedenie i veľká, ešte tvrdá, semiačka vo vrecúškach, v dlhom rade stojace samé staré ženy, také staré ako v Nadlaku, sedia a čakajú, sem tam ponúknu okoloidúcich a cítia sa dobre, sú spolu, na susedskej besede i na trhu, ak nepredajú aspoň sa porozprávajú, sem tam sa medzi nimi mihne aj chlap a mne už dlhšie nedá len tak dívať sa a nemo počúvať, a neopýtať sa, čo stojí tá hrubšia klobása, lebo žena, ktorá ju predáva rozpráva mimoriadne pekne až zvonivo a čisto po slovensky, výslovnosť má ako herečka, tvár okrúhlu, trocha bledú ale živú a múdru, vstáva zo stolčeka, dvíha košík, aby sa klobásky ešte viacej rozvoňali a ponúka, nech si ju kúpia, mladý pán, vedia aká je dobrá, ani by som ju nepredala, ale... Dobre, tetuška, načo toľko slov, mám osemsto forintov a tie miniem na tomto slovenskom trhu v Banáte. Dvestopäťdesiat? Dobre. Aké jednanie, samozrejme, že jej klobása je tá najlepšia v Maďarsku a to netvrdí len predávajúca, ale aj tretí sused, ktorý sa prihovára, aby som ju len kúpil, že tú klobásu on so švagrom robil a ja, samozrejme, že som klobásu kúpil a so svojím švagrom ju budem jesť v Bratislave, ale ochutnať dám aj švagrinej a bratovi, ak po večernom posedení so synmi niečo z nej ešte zostane na stole aj na druhý deň. Alé aby zostalo, o to sa postará ďalšia babička, ktorá sa na mňa díva akosi prosebné a so smútkom v očiach ma osloví, nech aj odo mňa kúpia, moja je tenká, ale uvidia aká je dobrá a chce z nej odlomiť, aby som „okoštoval" ale ja jej nedovolím, lámať takú krásu, božechráň, klobása v celom páre je pastvou pre oči, pravdaže kúpim, babička, ale ona sa ohradí, že je vraj mladšia ako ja, nuž sa jej ospravedlním, ona sa zasmeje a povie cenu klobásy a už ju balí a ja platím. Ale čo so susedou, čo ponúka tú peknú tvrdú cibuľu, ponúka mi ju so zľavou poldruha kila za tridsať forintov a že kilo stojí dvadsaťpäť...

Samozrejme, že cibuľu kúpim, ale kurčiatka naozaj nekúpim, nemôžem, doma nám sedí kvočka na dvanástich vajíčkach, keď sa vrátim, začnú sa liahnuť. Babička je prekvapená a zvedavá, kde to bývam, že či v Bratislave aj „sliepočke chováme". Veru chováme, babka, dokiaľ nám dovolia a keď nám nedovolia, budeme ich chovať „načierno", viete, že Slovák bez zvieratka nevie žiť, smutno mu je, a keď mu vyliahnuté kurčiatko zahynie, smúti za ním ako za dieťatkom, nuž tak veru, takí sme my všade na svete kde žijú s ľuďmi aj zvieratká.

Bratislavský Slovák je prekvapený, keď ho v slovensko-komlóšskom obcho- de, vo veľkej samoobsluhe mladé ženy obslúžia po slovensky, len nie a nie sa dorozumieť, čo sú to ovsenné vločky a tak musí pomôcť maďarčina Petra Andrušku.

Slovák sa čuduje a spisovateľ dvakrát, že pán farár nechcú hovoriť po slovensky, vraj radšej už po maďarsky a preto sa prihovorí pánu farárovi hneď, keď ho stretne na ulici, ale prihovorí sa mu po slovensky, lebo inakšie nevie a pán farár zrazu po slovensky aj vedia, aj hovoria, lebo chcú aspoň sa posťažovať, že nemajú v kostole komu kázať, služby božie slúžiť, lebo tu je katolíkov málo a evanjelici akosi už dávnejšie zabúdajú chodiť do kostola, že Rákoši a Kádár veľa ľudí odnaučili chodiť do kostola, že je to pohodlnejšie a navyše, keď sa aj nesmelo alebo neodporúčalo, tak Komlóšania radšej do kostola nechodili. Bolo to pohodlné a výhodné. Ako u nás. Socializmus a jeho ateizmus bol všade rovnaký, protináboženský. Aj Ďurova Dolnozemcova mať (či svokra?) hovorili takou slovenčinou ako moja mať, aj on ešte hovorí i píše básne po slovensky, ale jeho (básnikove) deti už radšej hovoria po maďarsky ako všetci mladí „Slováci". Blahoželám vám (a hromžím!) susedia k úspešnej národnostnej politike „najpokrokovejšej na svete".

V blatistej ulici sme zašli za Slovenkou, ktorá aj pracuje pre slovenskú vec v Komlóši, ale aj na jej prízvuku ako mora leží maďarčina a jej synček, štvrták, aj keď chodí do takej školy, kde sa učí aj slovenčina, veľmi, veľmi sa hanbí (či bojí, ale koho?) prehovoriť po slovensky. Kde sa podela vrodená potreba, smelosť a samozrejmosť hovoriť jazykom svojich rodičov? Vo všetkých slovenských rodinách je to tak, že rodičia, starí rodičia, prarodičia hovoria ešte po slovensky, ale vnuci* buď nevedia, alebo sa hanbia... Hanbia či predsa aj boja? Kedysi sa len báli. Teraz sa hanbia. Zámerne to opakujem. Hanba je potom prvejšia ako strach. Ale prečo sa hanbia? Kto im zakazoval hovoriť po slovensky? Kto vytvoril takú klímu, že sa Slovák v Maďarsku začal báť i hanbiť hovoriť rodným jazykom? Kto nedával školy, alebo vytváral také školy, ktoré sa nazývali slovenské ale vyučovalo sa v nich po maďarsky? Bojí sa... hanbí sa... Tch! Neuveriteľné! Počujte vy, v Bratislave alebo v

Košiciach? Všimli ste si dvoch Maďarov alebo dve Maďarsky v električke, trolejbuse alebo na ulici, ako hlasno, ako pyšne hovoria svojím jazykom, tak hlasno až ich je plná električka alebo ulica. Zhovárajú sa? Keby zhovárali, hovorím, oni kričia. Tu nás máte, počúvajte nás, my sme Maďari! A vy Slováci v Maďarsku, vy sa bojíte hovoriť, vy sa hanbite za svoju materinskú reč, vy zmiznite z povrchu zemského, vlejete sa do maďarského jazera, nech sa šíri a rozlieva z Banátu a Báčky až po Tatry a tam nech sa spojí s poľským morom. Akože sa to bude volať ten mis pod Gerlachom? Spiš? Sotva. Za čo sa ja hanbím v Slovenskom Komlóši? Za všetkých našich beznárodných svetoobčanov, ktorí doma, na Slovensku, ešte aj teraz hádžu na Slovákov všelijaké izmy len za to, že sa doma hlásia za Slovákov, že pre Slovensko žiadajú zvrchovanosť a zmenu jazykového zákona, hanbím sa za všetkých Čechoslovákov, ktorým Slováci a to Slováci vytrhnutí priam zo srdca Slovenska a hodení do Banátu a Báčky za nič nestoja, oni sú v Československu oen občania, nech občanmi, resp. len občanmi zostanú aj Slováci v Maďarsku. Rumunsku, Juhoslávii. Nech sa celá slovenská Dolná zem aj s jej obrábateľmi prepadne v maďarskom, rumunskom a srbskom Banáte a Báčke, v chorvátskom Srieme, či Orave a Spiši v Poľsku i na Podkarpatskej Rusii, čo tam po slovenskej menšine v Amerike, Kanade a na celom svete, pre občana Čechoslováka je predsa hlavná starostlivosť o národnostné menšiny na Slovensku, kde sa im tak darí, že odmietajú učiť sa a hovoriť po slovensky, veď za slovenčinu sa predsa treba hanbiť a po slovensky hovoriť sa treba báť, oženiť sa alebo vydať za Slováka, to je predsa... no, môže sa to stať, ale radšej nie, lebo podľa istého vodcu a menšinového politika sa zo zmiešaného manželstva rodia bastardi. Preto, viďáz! Nad kým tu, v Slovenskom Komlóši treba zaplakať? Každý nech zaplače sám nad sebou a nad obidvoma macošskými vlasťami, Slovenskom i Maďarskom. Pomôžu slzy, vystačia na zalievanie stromu s toľkými suchými ratolesťami? Vzkriesia ho k životu? Slzy sú predsa slané! Čakám na ulici, som sám a pýtam sa snám séoa. Čo sa to stalo s nami Slovákmi doma i vo svete? Uťahali nás, či len uposmievali? Zdá sa mi, že už sa nevládzeme, a potom trocha aj bojíme a už aj ľudsky hanbíme dožadovať národného života, suverenity, o vlastnom štátnom útvare hovoriť sa rovná vlastizrade čechoslovakizmu, preto sa radšej naučíme reč svojho suseda či väčšinového štátotvorného národa i jazyk národnostnej menšiny na Slovensku, len aby bol pokoj, aby nás nik pre našu reč nepodceňoval, aj keď je to reč „svetová" i naozaj svetová, veď ňou sa dohovoríš od Ašu po Kamčatku či sporné Kurilské ostrovy, od Štetina či Archangelska po Dubrovník. Za takú reč sa treba hanbiť? Za rodnú reč, aj keby som sa ňou dohovoril len v jednej doline, aj tak sa dôstojný človek za ňu hanbiť nesmie.

Stretol som ho na ulici, na ulici sme si aj potykali. Áno, v Slovenskom Komlóši. Má päťdesiat rokov. Asi. Je to chlap v plnej sile a kráse, mohol by byť aj filmovým hercom alebo ministrom zahraničia USA. Tlačí vedľa seba bicykel. Zhovárame sa ako vieme. On vie po slovensky tak na šesťdesiat percent. Ospravedlňuje sa, a vysvetľuje: „Moj otec bol Nemec, mamička Slovenka, ja som Maďar. Ona ma naučila po slovensky, kým žila doma sme sa zhovárali len po slovensky. Volá sa Pál. Po maďarsky. Ako ťa volala mama? Mamička ma volala Paľko, niekedy aj Palinko. Bože moj, akú dobrú mamu som ja mal! Teraz sa už nemám s kým tak dobre pozhovárať, jej reč zabúdam. Aj keď sa v Slovenskom Komlóši hlásilo päťdesiat percent obyvateľov za Slovákov, po slovensky vie aspoň šesťdesiat percent. A keby sa neboli toľkí vysťahovali, bola by tu trištvrtina Slovákov.

Paľo, moj komlošský kamarát z ulice, sa zrazu búri, že to nemôž len tak potykať si a ništ nevypiť. Tu, pozri sa, Laco, tu je krčma. Poprosil som ho, aby ma volal po slovensky Laco, nie Laci, lebo v Bratislave bol jeden Laci, čo sa hral na policajta, pískal na chodcov a zastavoval električky, riadil dopravu, to on, Laci bol po šénenácim tou krásne šibnutou „ozdobou" Bratislavy. Paľo ma pochopil, lebo aj v Komlóši majú takého, zabudol som jeho meno, čo na tom. Svet je plný Lacich a všelijakých iných šibnutých mudrcov.

Nuž dobre, Paľko, sme v krčme a ja som rád, zase som samé ucho, samé oko. Sedí tu hodne starcov a ani jedna žena, okrem dvoch krčmáriek. Rozprávajú sa po maďarsky. Ja si mám niečo rozkázať. Ako a čo? Pekná krčmárka čaká. „Máte sudové víno?" pýtam sa po slovensky.

„Biele, červené, rizling, veltlín, burgund? Aké sa vám bude páčiť." Krčmárka odpovedá po slovensky.

No toto! Fakt, aj v krčme, v slovenskokomlóšskej krčme sa dá dohovoriť po slovensky? Prečo nie? Ale zisťujem že krčmárka je Slovenka z Nadlaku. Takže predsa by sa tu dolu na Dolnej zemi dalo žiť aj Slovákov, ktorý nevie po maďarsky? Ako sa presviedčam, dalo. Len by asi často musel chodiť do krčmy k Nadlačianke. Tak teda, až-pri slovenskej krčmárke bez Rezníka a Andrušku si definitívne potykám a vypijem pertu s kamarátom Paľom. Viem, že by bolo treba povedať aj jeho priezvisko. Ale zatiaľ ho zamlčím. On nevie moje, ja nepoznám jeho, hlavná vec, že sme kamaráti. Vypili sme pohárik, vypili druhý a Paľo sa ma opýtal:

„Očuj, Laco a kde si ty vlastne bol."

„V Nadlaku."

„To viem, ale načo?"

Tí dvaja, čo odišli s Durom UolnozemsKym a ja DOU sme an-u um,g«,iu slovenských spisovateľov, ako hostia a..."

„Ty si iró, spisovateľ? Bizoň išten!?" Opýtal sa Paľo nedôverčivo. „No toto! Prečo si to hneď nepovedal! Nebol by som sa opovážil s tebou si len tak na ulici a hneď... Ale naozaj si iró? No sérvus!"

Teraz je rad na mne, opýtať sa, čo robí Paľo v Slovenskom Komlóši. Volá sa Juhász a hovorí, že je Maďar.

„A ty, Paľko, čo ty robíš v Slovenskom Komlóši?"

„Ja, tch! ja ti tu robím, no ako sa to povie po slovenský... ja som tu starostom."

„Starostom?" Prečo nie, prečo by starosta nemohol chodiť po Komlóši na bicykli, ale prečo by si mal na ulici potykať s neznámym človekom? Ešte raz som sa opýtal: „Ty si naozaj, richtárom v Komlóši?"

„Naozaj. Zvolili ma, nuž..."

„Tak servus, Paľko, pán starosta.

Áno, moj najnovší kamarát zo Slovenského Komlóša, s ktorým som si pred chvíľou vypil pertu je naozaj starostom v Slovenskom Komlóši.

„Keby som bol vedel, že si tu starostom..."

No a čo, keby som bol vedel?

Bol by som o polhodinu skôr pyšnejší, že poznám skvelého chlapíka a navyše starostu Slovenského Komlóša.

Vari tento zážitok bude patriť k najneuveriteľnejším na mojej výprave na Dolnú zem?

Ale pýšiac sa starostom nesmiem zabudnúť ani na toho bradatého chlapíka, stojaceho pri pulte, ktorého sme zrejme vyrušili pri príjemnom rozhovore s krčmárkou. Bradatý sa opýtal, či si aj on môže so mnou štrngnúť. Aj dva či tri razy, odpovedám mu a myslím to vážne. Ja som z takej dediny, vravím mu, kde si veľmi radi štrngajú, považujú to za prejav priateľstva, vravia, že nejde ani o to vypitie ale o to štrngnutie. Ale bradatému chlapíkovi ide aj o to, aby mi povedal slovo do duše. On mne? Prečo? Preto, že chce čítať, ale niečo také, čomu by aj on rozumel, preto mi vraví, napísali ste aj tako voľačo, co by si mohol prečítať aj taký obyčajný človek ako som ja? Viete, spisovatelia teraz píšu také táraniny, a takým spôsobom, že tomu ani Boh nerozumie.

Zvedavý som, či bradáč je schopný po slovensky prečítať knihu. Pýtam sa ho priamo a on sa právom urazil. Jemu je to vraj jedno, či číta po slovensky alebo po maďarsky. Paľko sa priznáva, že jemu sa ľahšie číta po maďarsky, veď má maďarské školy. A tu je moja ruka ako sľub, že Paľovi prinesiem alebo pošlem „Čupa jó katona", tak sa po maďarsky volá moja „Amenmáňa,

samí dobrí vojaci" a bradáčovi román, Aj[v] nebi je lúka". Len či sľub dodržím? So starostom Slovenského Komlóša by som sa naozaj ešte rád stretol aj potom, keď už starostom nebude. Preto som ho pozval do Bratislavy, ale na vlastné trovy, nie na štátne ako naši štátnici svojich kolegov.

Ak som povedal, že pre fenomén vykrikovača na trhu je Nadlak tak trochu Balkánom, Slovenský Komlóš je pre pre mňa skrze Paľa Juhásza, bradáča, krčmárky a tých troch starčekov, ktorí sa mi hneď ale nesmelo prihlásili, že aj oni sú Slováci tak trochu Slovenskom.

Prejsť maďarskou pustou, ktorá ma svojou krásnou, úrodnou, nedohľadnou rovinou veľkou ako nekonečné more, rovinou, na ktorej naozaj nevidno konca, lebo sa zaokrúhluje znamená pre človeka z hôr naozaj nevšedný zážitok. Nevidieť na nej koňa, voz alebo čikóša by bolo hádam nevieryhodné. Ale čo ako som sa usiloval vidieť kŕdeľ koni a čikóšov s veľkými bičmi korbáčmi, ktorých vídať v maďarských turistických propagačných filmoch, nepodarilo sa mi to. Okrem koníkov, ktoré sme sem tam stretli na ceste alebo videli v poli, ku kŕdľu koni sme sa nepriblížili. Zblízka sme len jeden jediný raz videli jedného konského princa.

Juraj Dolnozemský básnik a duša láskavá, človek, z ktorého čistota a dobrota ducha až prekypuje, práve tak ako z jeho ženy, predsa len trval na splnení plánu, ktorý si predsavzal. Skôr ako odídeme, musí nás zaviesť na jedno miesto, neďaleko, tri kilomtere od Slovenského Komlóša, na samotu, o ktorej nám hovoril už pri prvej návšteve a tú samotu nazýva sálašom. Ja ako syn hôr a hôľ, dolín a pastvín som si sálaš predstavoval po našom a to bez dľžňa. Budú tam ovce, bača, žinčica, syr, alebo v tom horšom prípade, bude to odporný „salaš-motorest", kde si zajeme ostropaprikového maďarského guľášu alebo ochutnáme iní maďarskú špecialitu. Ale nijaký sálaš sme nenašli. Namiesto neho tam stál dolnozemský dom, pokrytý slamou, aké nájdeme aj na Sigetfalu poniže Gabčíkova, v dome nijaká reštaurácia alebo bufet, len akési miniatúrne sedliacke múzeum zložené z gazdovského nábytku, zariadenia a šatstva, teda z toho, čo v ňom bývalo pred sto rokmi. V múzeu „sálaši" sme našli... koho iného ako turistu Nemca so ženou a jedného starého človeka, ktorý bol gazdom, správcom, kŕmičom a kočišom. Fúzatý starček po maďarsky vytrvalo presviedčal nemecký manželský pár, že sa volá Hartmann a že aj on je Nemec, vlastne, že jeho otec bol Nemec, navyše akýsi veliteľ husárov a že aj on bol husárom, že to nič, keď nevie ani slova po nemecky, že aj tak keď je čistý Maďar, je od gruntu Nemec a tak mne, Slovákov, ktorý vie dvesto maďarských a päťsto nemeckých slov na nachviľku

ušlo to všetko čo husár chcel Nemcom povedať pretlmočiť. Našťastie „tlmočil" som len dovtedy, dokiaľ neprišiel znalec maďarčiny Peter Andruška, ktorý sa s malým, fúzatým starčekom, opatrovateľom krásneho žrebca a pyšným husárom „švejkom" mohol dosýtosti pozhovárať. Starček sa nám chcel predviesť, aký je on ešte chlapík, lebo on, bizoň išten, slúžil u husárov a že bol naozaj husárom, to mohol dokázať len so svojím krásavcom, plemenným žrebcom, ktorého na sálaši za poplatok pripúšťa ku kobylám, ktoré k nemu privádzajú zo širokého okolia. Nemka žasla, ba jačala nad mužnosťou plemeénnho žrebca, ktorý hneď ako vybehol so starčekom zo stajne, vytasil svoju samčiu zbraň, divo, žiadostivo zaerdžal a keď starček husár zastal s ním pri milovníckej doštenej ohrade, zodvihol hlavu, zajastril roznoženými, lesknúcimi očami po okolí, vetril nozdrami, celý sa chvel nedočkavosťou, nozdry ako vysávač vdychovali okolitý vzduchu, v ktorom mali zacítiť pach, objaviť blízkosť tej, ktorej sa nevie dočkať. Ale žrebec máme erdžal, volal, vábil, navnivoč vyšla jeho plemenná sila, nakoniec to pochopil, sklonil hlavu, stiahol šabľu do pošvy a pokojne sa dal odviesť starčekovi-husárovi do maštale a tam si ešte zaerdžaním zanadávať na starčekove hlúpe žarty, ktoré ho urážajú a ponižujú. Pravdaže, to je myslenie chlapa, nie konského žrebca, aj keď túto úvahu potvrdil aj starček-husar, ktorý by nám bol aj do večera rozprával o milostných zážitkoch svojho krásavca. Raz ho (žrebca) vraj celkom dokopala, ba aj pysk skrvavila jedna bláznivá, roztúžená a predsa prestrašená a nedobytná kobyla, a keby nebolo bývalo jeho, starčeka-husárika, vari by ho bola aj zabila, tak ho v žiadostivosti nenávidela, tak sa ho bála, až z toho celkom zdivela. Niektoré kobyly to vraj tak robia a skrotiť ich vie len niekoľko žrebcov, tak, že ju umordujú, unaháňajú a až keď už nevládza ani chodiť, nie zadkom vyhadzovať a kopytami rozdávať smrteľné údery, až vtedy najstatnejšiemu postoji. Ale tu nejde tak ani o krásneho žrebca, ako o starčeka husára Hartmanna, ktorý ako opäť tvrdím je Nemec, ale už vlastne tuhší Maďar ako ten z Pešti, lebo nevie ani slova po nemecky, kým ten z Budína vie aj tri jazyky. Možno sa už jeho otec, ako veliteľ husárov hanbil rozprávať po nemecky a nepovažoval za nutné naučiť svojho syna materinskú reč. Veď načo by mu bola nemčina v Maďarsku? Ktože by sa tu na puste a ním po nemecky rozprával? Päťdesiat percent Komlóšanov o päťdesiat rokov nebude vedieť po slovensky ani toľko ako Hartmann-husár po nemecky. Teda priznať aspoň svoj slovenský pôvod. A načo by aj? Hartmann už nepotrebuje byť Nemcom. Jeho krásavec rozumie len po maďarsky a on sa celé dni, týždne a mesiace na puste rozpráva len s ním. Ak ho raz rozzúrený žrebec kopne

a on bude zomierať, ešte aj vtedy ho bude chváliť: „Och te beťár, te bitang, szép csikó...", lebo keby ho nazval žrebcom, urazil by ho, pre husára Hartmanna zostane tento krásavec navždy jeho milým žriebäfom.

Nemeckí manželia keď sa nasýtili pohľadu na žrebca a vyfotili celý farebný film na svojho Hartmanna, po konzultácii s nami o smere jazdy, odišli cez pustu na západ a my na sever.

Do Slovenského Komlóša sme sa prišli už len rozlúčiť s Jurajovou ženou, pardon, a ešte občerstviť sa, áno, občerstviť, už ani neviem koľký raz. Čaká nás cesta z Banátu do čiernohorských bánov. Dobrý komlóšsky chlieb sa nám už nepodarilo kúpiť, predajňa priamo v pekárni už bola prázdna. Ale v Maďarsku kúpiť dobrý chlieb nie je vôbec ťažké. Lenže ak je už všetko pozatvárané, vtedy sa už nedá nič kúpiť. Ešte dobre, že v Maďarsku už aspoň v malom funguje trhové hospodrástvo. U súkromníka sme chlieb kúpili aj v sobotu pred večerom a mohli sme u neho kúpiť všetky potraviny. O niečo drahšie? Ani neviem. Možno...

Nuž a teraz doma si ten chlebík krájame, chválime ho a solíme (ale už nie slzami ako slovenský vojačik v pesničke) a tak sa cez chlieb náš každodenný aj s Maďarmi priatelime, ako sa na Slovákov a susedov patrí. To nič, že si občas cez plot, či cez határ-hranicu či chotár na seba trocha pokričíme, povyčitujeme, čo sme si dlžní, čo sme si kedysi dávno požičali či ukradli a doteraz nevrátili, (najmä oni nám - obrazy, dokonca vraj aj Jánošíkovu valašku), že sa sem-tam jeden pred druhým nafúkneme, akí sme veľkí a mocní, hlavná vec, že vieme, že sme vtedy ako deti, tvrdohlaví, neústupní a schopní robiť sa a rozhnevať, nie len tak ako doteraz ale na večné časy. Ale deti vyrastú a zmúdrejú a starci čo sa ako deti správali, odídu z tohto sveta a opustia všetko, všetko, pustú Pustu i Panóniu, Banát i Báčku, žitný ostrov veľký i malý, práve tak, ako opustia Budapešť či Bratislavu a zanechajú ich svojim deťom i so všetkými starosťami. Deti zmužnejú, dospelí zostarnú a tí zase všetko svojím deťom zanechajú a tak to pôjde ďalej. Chvalabohu, že pôjde, že nezastane. Aj namiesto Hartmannovho žrebca príde iný, len nový Hartmann sa už nenarodí. Nie je isté či aj v budúcnosti bude na maďarskej puste žiť také zviera, ktoré Slováci kedysi koňom volali a Maďari ló, Rusi lošaď a Nemci Pferd.

Gregor Papuček

Pilíš

Spočiatku si bol Piješ,
potom si ostal Pilíš,
a teraz strácaš čiarku nad íčkom.
Ani ten mäkčeň už
nad „š" mať nebudeš,
lebo nás,
darcov tvojho mena,
zmäkčili Červy sebeckosti.
Prenikli nám ao hĺbok kostí,
a medzi prstami
sme už len malíčkom.
Ak ani po polnoci
ti na chuť neprídeme,
všetkých nás stroví
podpilíšska hlina.
Nebude v našej moci
zachrániť meno Pleešb.
A čo si bol,
už nikdy
nebudeš.

Gabriel Hattinger

Zablatená ulička

Pred očami sa mi
marí mladosť,
pamätné obrazy -
samá radosť.

Dotieravá fotka -v nej
ulička, ponad členky s
blatom, je milučká.

Na boku v priekope
pasú decká kačky, či v
tom hravom čase mali
také hračky?

Nie, bol ich celý háj už
od teplého dňa, s
veselým piskotom hneď
volali aj mňa.

A potom len hory
a zelené lúky,
vítali nás stále tie
prastaré buky.

Každý potom večer,
videl svoju matku, s
milým úsmevom nám
prišívala plátku.

Kde sa len podela, tá
ulička, ťažký asfalt nosí
jej chrbtička.

Zabudli zamiesť jej
zázračný prach, keď sa
sem navrátim dostanem
strach.

Nedá sa zaspať

ďaleko bývam,
nechaj ma zaspať,
Martina.

Krúti sa posteľ,
nepošli odkaz z
Martina.

Bez teba

Bez teba som
vyschlé koryto rieky
bez teba som
more bez brehov
bez teba ma
páli tajný oheň
bez teba mi
naveky mrzne moja duša

Alexander Kortnoš

Záhradníci

(Predvolebná)

Ak dozreli plody,
zatras jabloňou,
zatras jabloň,
zatras jabloňou!

Nedali nám šance, no
voľby vyhráme, my
podtatranskí záhradníci
sme!

Vysadíme kvetmi
ten slovenský kraj,
nech je krásny ten
ten slovenský raj!

Polievame hriadky,
nech kvitne každý kvet,
nech je krásny tento
strašný svet!

Ak dozreli plody,
zatras jabloňou,
zatras jabloň,
zatras jabloňou!

Nedali nám šance, no
voľby vyhráme, my
podtatranskí záhradníci
sme!

Ak dozeli plody,
zatras jabloňou,
zatras jabloň, zatras
jabloňou,

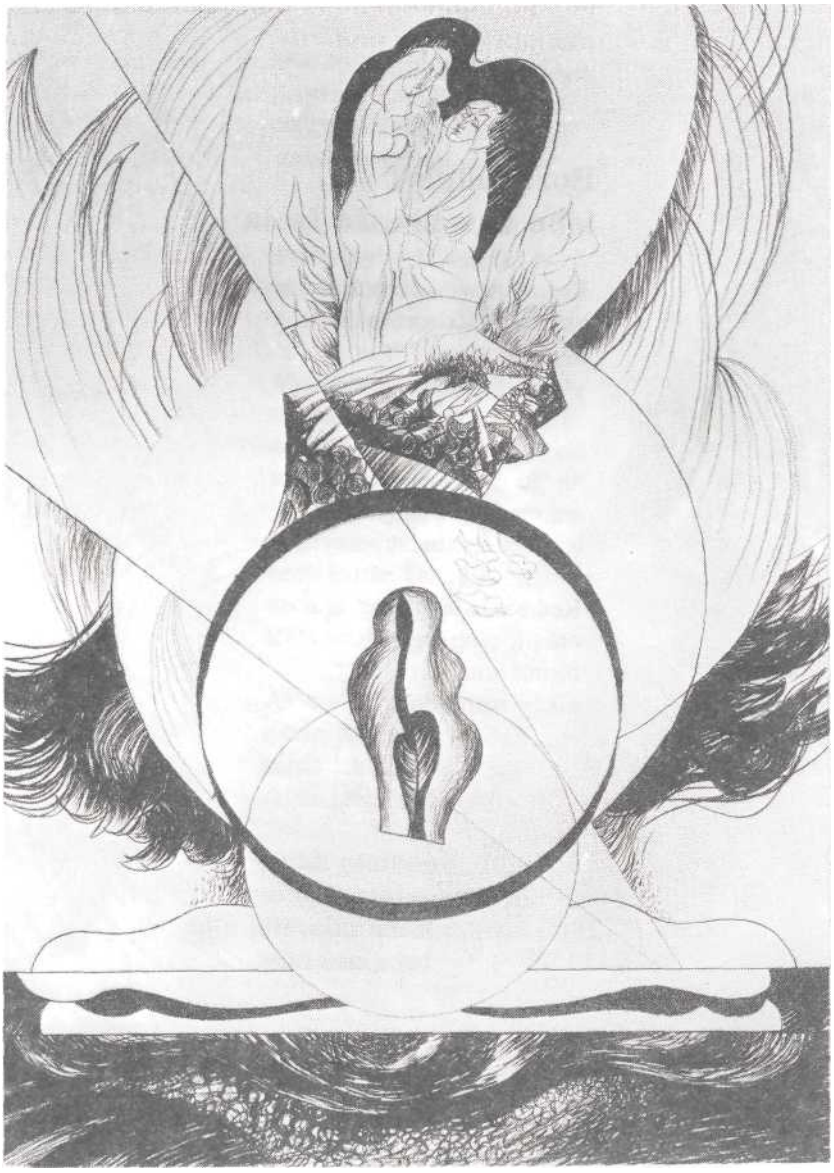
(Na nápev známej maďarskej populárnej piesne)

Bože, odpusť im, lebo nevedia, čo činia

Kto za Pravdu zhorí, toho smrť má
tisíckrát väčšiu cenu než mizerné
životy všetkých jeho vrahov.

Najpodlejší vrahovia Pravdy
nie sú medzi nepriateľmi,
ani medzi protivníkmi, lež
medzi zradcami.

Ked sa Judáš išiel
obesiť, povedal si:
Nemal som sa nikdv
narodiť!

Telo a duša

Moje hladné telo z
celej duše chcelo
zhltnúť tvoje telo.

Tvoje hladné telo z
celej duše chcelo
zhltnúť moje telo.

Vtedy v našich dušiach
čosi onemelo.

Naše smädné telo ako
vulkán vrelo, prúdom
nervov čosi slastné
preletelo.

V onej svätej chvíli z
celej našej sily srdcom
sme sa bili, jedli sme a
pili.

Nasýteným sebou
zaskvelo sa nebo.

Ukojené telo rozkošné
sa chvelo. Vtedy z
našich duší čosi uletelo.

Taťjana Lehenová

Malá nočná mora

S neutíchajúcim úžasom
dôverčivo pozorujem, ako rastieš.
Checem to.
Chem, aby si bol veľký a mocný,
chem, aby si bol kráľ.

Zľahúčka prstom...
a malinká pusinka
sa otvára... Nepľuj toľko!
Vidíš, znova si sa zababral.

V horúčosti preín, v tomto bielom
nebi, moja ruka hladí tvoje čelo,
ty oblý rožok s kvapkou medu,
ty hľadavý slepý krtko,
hrdý výsledok
mojich usilovných snáh,
ty moja sebecká nočná mora...
Večné nie a nie spať.

Nežne sledujem ružovkastý reliéf
pokožky jemnej ako psí ňucháčik;
pritláčaš sa, vinieš k ruke ako
mača, teplý a radostný; viem:
tento dotyk máš rád...

Časti uprostred havraních nocí,
časti namiesto trepotavých
muších zón sna
musím ťa maznať,
musím ťa láskať,
rozmaznanček jeden -
len čo narastieš,
aká som pred tebou bezmocná...

Lea Svoradová

„Naši"

sedia a spievajú
„hej šuhaj!"
piesne dávno zaniknutého sveta.
sedia aspievajú
nepatriaci nikam
držiaci sa jeden druhého
vo vínovo-slzavorn dojatí,
pred sebou na útechu:′ ′
halušky a bryndzou.

(Literárna súťaž 1986
Mount Pocono, USA 1986)

Ondrej Štefanko

Zjednotenie

Sami sme to chceli.
Sami sme chceli očistiť náš jazyk od blata.

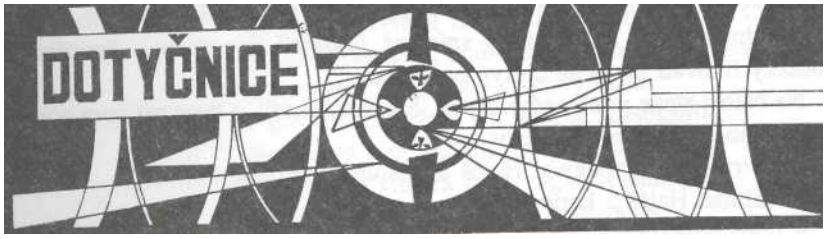
Sami sme to chceli.
A chceli to aj naše kone, aj naše vozy, aj naši ľudia

Sami sme to,chceli
a preto sme šli spolu so susedom odo dvora aj zo záhr
búchať päsťou po stole.

Aby sme povedali aj my skutkom,
že sami sme to chceli,
a že sami sme nezostali,
lebo sám blato z jazyka neumyješ,
lebo sám ani päsťou nemôžeš búchať po stole.

Najmä vtedy, keď chceš zostať doma.

(Dva hlasy II., Kritérion, Bukurešť 1987)

Sándor Szathmári

Márne

(Odohráva sa v r. 2082)

Hufnagel práve konal rannú vizitu. Prehnal sa okolo, aby každý videl koľko má práce a akým dôležitým človekom je šéf, ktorého soviet nie nadarmo poveril vysokou funkciou. Úradníci ho pozdravili postojačky, ale riaditeľ im nevenoval pozornosť a hneď vbehol do svojej pracovne.

O päť minút sa ozval zvonček, ktorý patril Hajóšovi.

Hufnagel bol mrzutý. Premýšľal.

- Máme žiacke poukážky?
- Áno prosím.

Hajóš sa vzdialil a vrátil sa s poukážkami.

- Podľa škôl?
- Áno.
- Súdruh si poprezerá školy a presvedčí sa o prospechu. Upozorňujem ho, aby so súdružským vedomím povinnosti vzal do úvahy súčasnú ťažkú situáciu krajiny. Zásadne len ten otec môže získať zľavu v rámci samozásobovania, ktorého dieťa sa s najväčšou istotou stane dobrým proletárom.

Hajóš si vzal kabát a odišiel na obchôdzku.

Najbližšia škola bola o dve ulice ďalej. Od riaditeľa dostal povolenie k prehliadke.

Keď vstúpil do prvej, triedy pozdravil ho zvučný chór žiakov: - Vy-tr-va-losť!

Miestnosť oslepovala čistotou a jasom. Celú jednu stenu tvorilo jediné obrovské okno z posunovacích sklených tabúľ. Stoličky boli obrátené v smere

Vladimír MachajdÚc

Priateľom

Nikoho z nich som už
viac nestretol
pochody dnínás rozohnali

Roky nemali pre nás čas
niekedy nebolo
pod oblohou dosť miesta

Preto často píšem dlhé listy
- niekedy zo samoty
v nich nevypovedané vyznávam.

(Pohľady, Montreal 1988)

Alojz Berec

Otcovia a deti

Redšej mi ukážte národ A
keď bude treba Dám zaň
život

Ukážte mi lásku
A budem šťastný
Keď mi k jej krížu pribijete krídla

Ukážte mi česť
A s radosťtou sa dám prikovaf
K jej veslu

Len mi už konečne
Prestaňte ukazovať
Stále dookola SEBA

(Literárna súťaž 1986,
Mount Pocono, USA 1986)

projekčnej steny a z mikroprojektoru, ktorým práve premietali proces preskupovania elektrónov železa na olovo, ešte sálalo teplo.

Vo výške od jedného metra až do stropu stenu pokrývali samé vyobrazenia z prírodných vied a z histórie snímané fotografickou cestou. Premietané obrázky fixovali na stenu citlivú na svetlo.

Na čelnej stene visel, samozrejme, Marxov portrét, a hneč pri ňom portrét Drágffyho, súčasného predsedu sovietu.

- Vytrvalosť! - opätoval Hajóš a pristúpil k profesorke.
- Kálmán Hajóš z kartotéky.
- Ilona Szecsôiová.
- Zaujímam sa o prospech členov kartotéky.
- Nech sa páči, súdruh.
- Povedzme Bela Fekete - prečítal Hajóš z poznámok.
- Áno, Bela Fekete.

Žiak predstúpil.

- Aké otázky mu mám klásť? - spýtala sa Ilonka.

Pre Hajóša to bola ťažká úloha. Ako dosiahnuť, aby uspokojil aj nadriadeného a aby ešte viac neskazil to, čo v žiakoch už aj tak skazila umelá výchova k posluhovaniu.

- Skôr by som chcel poznať individuálne schopnosti. Nech sa súdružka spýta na niečo také, v čom by sa prejavila schopnosť žiakov k samostatnosti.
- Ó, proti samostatnosti súdruh určite nebude mať výhrady. My vychovávame žiakov až dovtedy, kým si neosvoja pojmy, potom by mal každý prísť na všetko sám od seba, ako to zodpovedá princípu slobodnej výučby. Ak sú žiakove závery chybné, neovplyvňujeme ho tým, že by sme ho prehovárali, ale skúmame, nedostatok ktorých vedomostí je príčinou jeho omylov, a tieto nedostatky odstraňujeme. Tak teda nejaký prednes?
- Niečo, čo recituje najradšej.
- Na tak, súdruh Fekete, predneste nám báseň, ktorá sa vám najväčšmi páči!

Bela Fekete sa zamyslel a potom spustil hláskom tenučkým ani pavučina:

Sfub malých súdruhov

Viete čo šepká si spenený Dunaj a Tisa?
Šepká si že bojar už odvísa že srbským
fašúnom je koža príliš tesná dokiaľ ich
maďarský proletár nestrieska Náci kmotor
nemecký s telom opatrne

ani sa nenazdáš máš z neho remene.
Červená zástava s trojvrším maďarský je znak
ak predvoj želá si zaň padneme len tak.
Až raz vyrastiem, neušetrím nikoho v boji tom,
porozbíjam lebky, jazyky povytŕham
v poslednom ťažení ich dočista rozsekám.
Nech celý svet vidí slávny pochod más
nemeckého kmotra nech zagniavi sám ďas.
Triedneho sa dočkať nemôžeme boja
za triumf Marxov nech sa všetci spoja

Ako súdruh vidí - poznamenala Ilonka - žiak bez akéhokoľvek ovplyvňovania prišiel na správne fakty a jeho mienka zodpovedá rýdzo dialektickému uvažovaniu.

- Povedzte, súdruženko, - spýtal sa Hajóš - prečo sa hneváte na Srbov a Nemcov?

- Nehnevám sa na Srbov a Nemcov, ale na srbský a nemecký imperializmus, ktorý vykorisťuje a šliape po proletároch. Ale ani na tých sa nehnevám, iba chcem oslobodiť našich proletárskych bratov úpiacich v otroctve.

- Takže sa nehneváte ani na imperialistov?

- Nie, lebo ide o triedy a imperialisti sú triedou vykorisťovateľov.

-No a?

- A ich zmýšľanie robí ich triedne postavenie.

- Čo to znamená, že robí?! - káravo sa spýtala Ilonka.

- Určuje - upresnil žiak Fekete.

Hajóš sa smutne zahľadel na Ilon,ku.

- Viem, že to všade ide takto - povedal - no predsa nezdá sa súdružke, že je to v rozpore s vyhlasovanou zásadou? Nezdá sa jej, že táto metóda je predsa len ovplyvňovanie?

- Akože? Veď ja učím deti iba správne mluvnické pravidla, ktoré si potom spracujú vlastným rozumom. Názor si vytvára žiak.

- Dobre. To je mluvnica. Ale odkiaľ žiak vie, že Srbi a Nemci utláčajú proletariát?

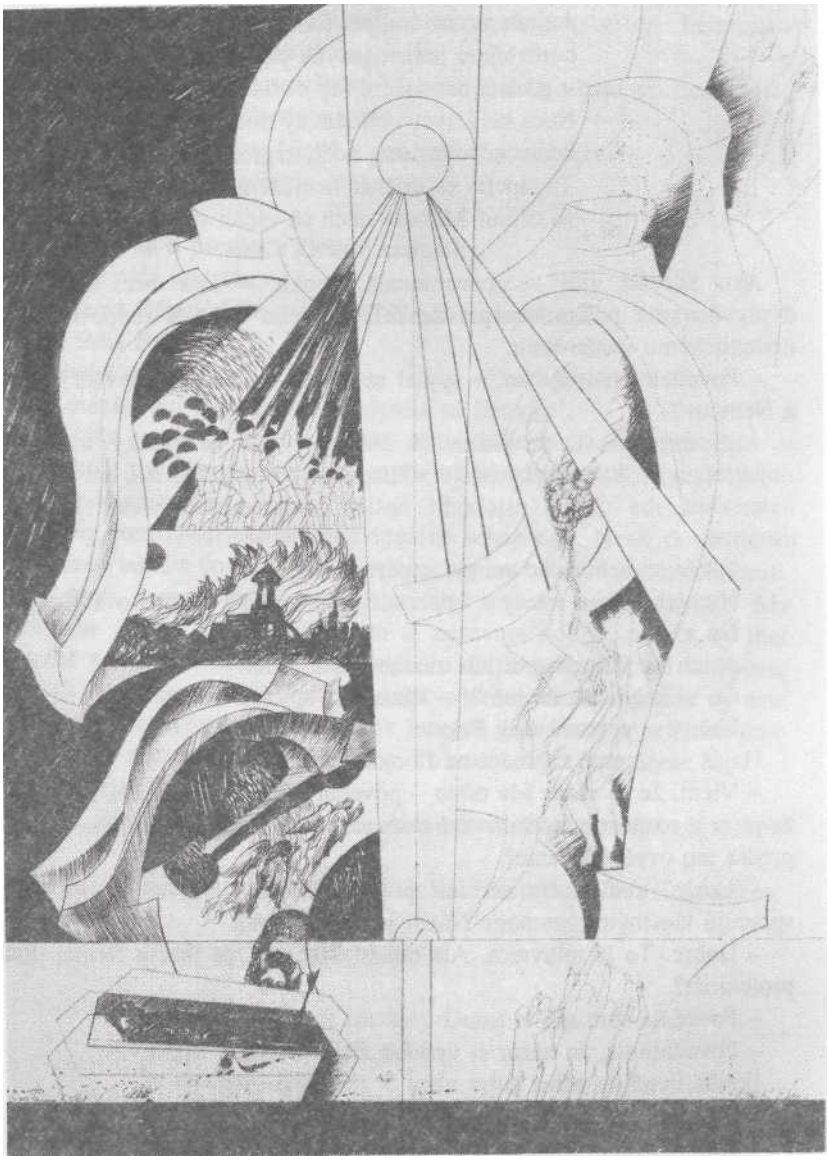
- Povedala som mu to.

- Povedali ste, že názor si vytvára žiak.

Ilonka vypúlila oči.

- To nie je názor, ale údaj. Fakt.

- Kde je potom hranica medzi údajom a názorom?

- Keď žiak dospel k tomu, že našich proletárskych bratov treba oslobodiť zbraňou, ío už je názor. Opakujem, že objasňujem žiakom iba bytie, vedomie sa musí utvoriť samo.

- Povedzte, súdružka, vy veríte, že Boh stvoril svet?

- Prečo sa ma spytujete také veci? Iba na základe bytia môžem niečo vedieť či nevedieť. Mystické hypotézy dnes už neexistujú.

- Lenže kedysi to nebol hypotetický názor, ale práve taký údaj či fakt, za aký vy dnes považujete to, že tu či tam utláčajú proletárov.

- Vy azda veríte, že v Nemecku či v Balkánskej federácii neutláčajú proletárov?

Hajóš sa usmial.

- Čoby som veril! Naopak! Som o tom presvedčený ešte väčšmi ako vy!

- Tak teda?

- Prejdime teda, ak dovolíte, k ďalšiemu.

Prešli na čítanie, písanie, narábame, s písacím strojom a počítačom a rôznymi meracími prístrojmi. Merali dĺžku, váhu, čas, teplotu, napätie, spotrebu vody a plynu, výživnú hodnotu, silu, plochu, energiu atómu. Hajóš užasol, koľko ľudského materiálu je tu naporúdzi, čo všetko by sa dalo z ľudstva vyťažiť, aká je to plodná a poddajná masa! Práve tak nekonečne tvárna. Keby charakterová výchova neprotirečila výchove podľa schopností, bojo by možné vytvoriť spoločnosť, ktorá by zanechala ďaleko za sebou aj tie najéterickejšie utópie.

Ilonka sa pozrela na hodinky.

- Musím odviesť deti do herne - povedala.

- Dobre. Nebudeme rušiť pracovný poriadok, prejdem do inej triedy.

Ilonka odprevadila deti do herne a odovzdala ich vedúcemu.

- A Vás, ak si budete želať, uvediem do tretej triedy - oznámila Ilonka Hajóšovi.

- Ďakujem.

Vstúpili do tretej triedy. Prijal ich mladý človek pružnej chôdze, tak trochu namyslený, ale inak mimoriadne priateľský.

- Som László Fejóš - predstavil sa -, posaďte sa, miiý súdruh. Hádam sem, na čelné miesto - povedal so smiechom a k pódiu pristrčil stoličku. Pohotovo priskočil k Hajóšovi, aby mu pomohol z kabáta.

- To by sme položili zase sem - a umiestnil kabát na ďalšiu stoličku. - Sem položí, tam položí, kde si vezme, tam dá, ako je to v tej pesničke - a hlučne sa pritom smial. Deti sa zborom smiali po ňom.

- **Pst!** - otočil sa Fejôš. - Ticho tam na galérii!

- A nakoniec, no nie posledne <- pokračoval zvýšeným hlasom - milá súdružka nech mi prepáči, že som sa ujal najprv nášho hosťa, patrí jej moja nevýslovná radosť za to, že ma poctila návštevou!

S týmito slovami sám naradované usadil Ilonku za katedru.

- Preberáme dejepis - obrátil sa k Hajóšovi. - čím Vám môžem poslúžiť?

Hajóš prečítal meno jedného žiaka. Otázky ponechal na výber Fejôšovi. Vyvolaný žiak predstúpil.

- Povedzte nám niečo o úpadku kapitalizmu!

- Kapitalizmus bol érou vykorisťovania - spustil žiak - proletariát trpel v otroctve, ľud spravovala vláda kapitalistov, proletariátu platili iba za jeho pracovnú silu a ešte aj za jej cenu vykorisťovatelia ľudu vyvážali výrobky spoločne na trh. Združení v karteloch a trustoch určovali protihodnotu tovarov a tak dochádzalo ku krízam, keďže ochudobnený trh tovar nevládal prijať. Darmo internacionála požadovala organizáciu spotreby, kapitál sa od toho dištancoval a pretože obyvateľstvo nebolo schopné nakupovať, snažil sa o dobytie iných krajín, aby po podmanení si cudziny zhabal aj majetok tamojších kapitalistov a aby si postavil do služieb proletariát mnohých krajín. Robotnícka trieda však prišla na to, že sa môže osloboďiť iba vlastnými silami. V roku 1914 v dôsledku konkurencie kapitalistov vypukla vojna, do ktorej kapitál vohnal proletárov a navzájom rozoštvával vykorisťovaných.

- Čím povzbudzovali proletárov?

- Víťazstvom.

- Čo to znamená víťazstvo?

- To, že kapitalisti víťazného štátu ešte viac zbohatli, kým na osude proletárov sa nič nezmenilo.

Hajóš súhlasne prikyvoval a opäť myslel na to, akým tvárnym materiálom je človek. Fejóš zase aké správne premisy ovláda a učí a pritom ani netuší, že nezodpovedajú záverom. Zdá sa, že minulosť je natoľko mŕtva, že ju možno pokojne odhaliť v plnom svetle, človek sa z toho aj tak sám nikdy nepoučí. Proroci by museli vyskočiť z hrobov a prebudiť k životu tieto zotročené školy: človeče, maj rozum! Keď už kážeš, nasleduj to, čo som povedal! Nerapoc, uvedom si tiež, čo vravíš! Zdá sa,-že medzi slovami a zmyslom slov ľudí niet súvislosti.

- Čo umožnilo vykorisťovanie za kapitalizmu? - spýtal sa FejôS.

- Súkromné vlastníctvo, čo znamená, že výrobné prostriedky boli v súkromnom vlastníctve jednotlivcov, ktorí umožnili robotníckej triede vyrábať pod tou podmienkou, že väčšinu plodov svojej práce odovzdá vlastníkovi.

- Pokračujte!

Proletariát sa oslobodil najprv v Rusku roku 1917, keď vyhlásili proletársku diktatúru. Po svetovej vojne s výnimkou Ruska reakcia opäť upevnila svoje pozície. Roku 1922 v Taliansku vznikla fašistická vláda, roku 1932 v Nemecku národnesocialistický režim. V Spojených štátoch pustošila kríza a korupcia, v Japonsku extrémny imperializmus, ktorý neustále viedol k vojne. Roku 1939 Japonsko začalo ďalšie dobyvačné ťaženie, do ktorého zasiahlo aj Rusko. V jeho priebehu vypukla druhá svetová vojna, ktorú viedli predovšetkým v tom čase vytvorené fašistické štáty s dovtedajšími parlamentnými demokraciami.

- Najslabším ohnivkom reťaze kapitalizmu bolo vtedy Japonsko, kde hneď v prvom mesiaci vzbura námorníkov dala podnet k proletárskej revolúcii a po zvrhnutí imperializmu vznikol Východný sovietsky zväz ruských, japonských a čínskych proletárov.
- V druhom roku vojny nasledovala francúzska proletárska revolúcia. Nemecký národný socializmus v tomto revolučnom chaose vtiahol do Paríža, zároveň však proti bezuzdnému útlaku povstal proletariát Rakúska, Maďarska a Talianska.

Vytvorenie talianskych, rakúskych a maďarských sovietov a upevnenie francúzskej komúny donútilo Nemecko uzavrieť mier. Tak došlo k berlínskemu mieru, ktorý uznal novovytvorené soviety. Desať rokov nato, počas druhej africkej krízy, sa začala čínska revolúcia, ktorá so sebou strhla aj Spojené štáty a tak vznikol Severoamerický sovietsky zväz. Týmto sa rozpadli najslabšie ohnivká kapitalizmu a skončila éra revolúcie.

- Hádam by sme si mali vypočuť niekoho iného -povedal Hajós a prečítal ďalšie meno.
- Povedzte nám históriu porevolučných čias! - vyzval FejôŠ žiaka.
- Obdobie revolúcie charakterizovala krutovláda. Zberba rabovala a pustošila v takzvaných závodných radách, rozhodovala o vedení závodov, dokonca sa miešala do najdôležitejších vojenských operácií, čo mnohokrát prekazilo výrobu a v dôsledku Čoho rozumnejšie a miernejšie živly boli zatlačené do pozadia. Ani vedúci si neboli istí svojimi pozíciami, keďže ich zvolila čvarga a kedykoľvek ich mohla aj odvolať. Najlepší proletári sa s roztrpčením prizerali pošliapavaniu marxistických ideí a úpadku mravov. Roku 1950 sa pod vedením László Szalayho podarilo niekoľkým súdružskejšie zmýšľajúcim proletárskym bratom zhromaždiť serióznejšie živly a získať na svoju stranu veliteľov budapeštianskej posádky, s ktorými raz v noci zaútočili na ústrednú správu. Podarilo sa im zaistiť ľudových komisárov a z nich troch hlavných strojcov rozhorčený proletariát povraždil, avšak napadli ich tisíce

z predmestí, ku ktorým sa pripojila svoloč a malá skupina sa po hrdinskom odpore vzdala. Svoloč, ktorú viedol András Kajtár, s neslýchanou brutalitou odvliekla zajatcov do väzenia, odkiaľ ich po pol roku prepustili na čestné slovo, že sa vzdajú politiky, kým radových vojakov poslali na takzvaný osvetový kurz, kde im demagógovia vysvetľovali bludy hrôzovlády.

Súdruh Szalay našiel útočisko v zahraničí, kde organizoval vec maďarského proletariátu. Roku 1953 sa tajne vrátil do vlasti a postavil sa na čelo ďalšieho boju za oslobodenie, ktoré skončilo víťazstvom. Zajali všetkých ľudových komisárov a odovzdali ich revolučnému tribunálu, ktorý troch z nich odsúdil na mučenie, pričom Kajtára nahého viedli po ulici, vyvŕtali mu všetky zuby a vtlačili mu do nich zápalky, až napokon na rozpálenom železe si odsedel zaslúžený trest. Mesto Debrecín zvolilo súdruha Szalayho za čestného proletara a zároveň anulovalo čestné proletárstvo dávnejšie priznané Andrásovi Kajtárovi.

László Szalay ráznou rukou čoskoro obnovil poriadok a pokoj. Zrušil závodné rady, na čelo závodov postavil múdrych vedúcich, nastolil verejnú bezpečnosť a ustanovil predvoj proletariátu pozostávajúci z vedúcich závodov, ktorých rada doteraz spravovala maďarský soviet.

- Ak si želáte, súdruh, - povedal Fejôs -, môžem klásť aj otázky z literatúry.
- Prosím!

Vyvolali ďalšieho žiaka.

- Povedzte nám niečo o Ferencovi Koltaovi!
- Ferenc Kolta sa narodil roku 1986 a zomrel roku 2035. Bol to veľmi talentovaný básnik, známe sú predovšetkým jeho ľúbostné a súdružské spevy. Jeho ľúbostnú poéziu charakterizujú hĺbka a bohatstvo obrazov, prekvapivé obraty a sem-tam neologizmy. Vo svojich súdružských piesňach žiali nad vtedajším osudom proletariátu a príkro kritizuje zastaralý spôsob myslenia vedúcich predstaviteľov. Preto mu v jeho dobe nerozumeli a až teraz, dlhé roky po jeho smrti, ho proletariát vie oceniť, keď sa nám už jeho duch nejaví cudzí, ba jeho neuhasiteľne súdružské pocity sú základom moderného maďarského sovietskeho vedenia.
- Mohli by ste nám z neho niečo zarecitovať?

Po krátkom rozvažovaní chlapec začal: ^

Ave proletár!
Dosť zápasov, brat! Načo tá lopota? Za
čo sa boríš? Žena ti porodí robota V
najkrajšom dome iný hosťuje najkrajšiu
ženu iný celuje

tvoju krv pije, z
tvojej práce žije,
tvoje dieťa poučuje,
ohlupuje, olupuje.

Úryvok z románu prelozil Oldřich Kníchal

(Dokončenie v bud. čísle)

Kto to videl pred Orwellom?

V roku 1932 maďarský spisovateľ Sándor Szathmári (1897-1974) napísal román na tému totality, s ktorým sa o tri roky neskôr zúčastnil súťaže v románovom žánri. Jeho rukopis zrejme nemal úspech, keďže ani v nasledujúcich rokoch sa preň nenašiel vydavateľ. Na nešťastie pre maďarskú literatúru prišli ešte nežičlivejšie časy, a to vzápätí po druhej svetovej vojne, keď si Szathmári musel uvedomiť, že jeho negatívna utópia MÁRNE, podávajúca v kocke anatómiu stalinského modelu spoločnosti, nielenže nemá žiadnu šancu na vydanie, ale že samotný jej autor by sa mohol ľahko vystaviť prípadným rekrimináciám. (Pripomeňme si len osud českého spisovateľa J. Weila a menovite jeho románu Hranice Moskva v pred- i povojnovom Česko-Slovensku.)

Napriek postupujúcej sovietizácii strednej Európy svet ešte stále nemal skúsenosti s praxou boľševickej diktatúry, najmä v samotnom Rusku. A tu prichádza so svojimi pamfletmi na komunizmus G. Orwell, avšak už poučený politickými a spoločenskými realitami štátov podliehajúcich diktátu Veľkého brata. Nevieme, aké mohli byť pocity autora Márne, vtedy už vegetujúceho vo svojej literárnej výlučnosti. Zrejme sa príliš nelíšili od pocitov vynálezcu, ktorému nepriznali prvenstvo za jeho objav. V neskorších rokoch sa musel uspokojiť iba s reedíciami svojho románu Kazohinia, tiež negatívnej utópie z tridsiatych rokov, avšak utópie par excelence filozofickej a bez priamych či nepriamych reminiscencií na súdobý politický či spoločenský vývoj.

Darmo hľadáme regionálnu paralelu románu Márne, nenachádzame ju ani ďalej na Východ (ak len nemáme na mysli Zamjatina) a iba podľa recepcie Orwellovho diela by sme si mohli vytvoriť obraz o jeho prijatí na Západe či Východe, nehľadiac na to, že Orwellovo posolstvo prichádzalo už takpovediac z druhej ruky, sprostredkovane.

Na druhej strane Szathmári nielen tuší, ale priam minuciózne konkretizuje - o pätnásť rokov skôr - podobu novej nočnej móry tohoto kontinentu. Podáva bezútešný obraz sovietskej skutočnosti, tej reálnej, ale i tej, ktorú ešte len predvída za hranicami materskej krajiny (Román sa totiž odohráva v roku 2082!) a verný svojmu inžinierskemu povolaniu rysuje pôdorys stavby tejto novej spoločnosti, ale hádam i jej bočný a čelný rez...

Szathmári jasnozrivo predvídal dôsledky politickej praxe boľševizmu, spoločnosti budovanej na marxistickej doktríne, a zároveň podal priam školskú charakteristiku niektorých civilizačných a technických aspektov éry, ktorú na základe jeho diagnózy môžeme spoľahlivo označiť ako komunistickú. K tejto charakteristike patrí predovšetkým totálna kontrola pracujúcich tried podriadených privilegovanej kaste avantgardy proletariátu, neobmedzená vláda Červenej milície a veľkňazov ideológie. Produktívnym základom tejto spoločnosti sú „mechanici", na vyššom stupni stoja „hlavorobotníci", pričom vrchol pyramídy je vyhradený už spomenutému predvoju, ktorý žije v prepychu z práce ostatných. Organizácii a kontrole más slúži systém tzv. samozásobiteľských kolónií, v rámci ktorých pôsobia samozasobitelske kartotéky disponujúce poukážkami na spotrebný tovar. Vykorisťovanie otrockej práce je evidentné - náhradou za celoročnú prácu mechanika sú poukážky v hodnote jednodňovej práce. K nepokojom nedochádza často, keďže štát a jeho vševládna polícia sa riadi zásadou prevencie. Akoby na okraj predhistórie (tj. 80-tych rokov nášho storočia !) tejto „vyspelej" totality Szathmári poznamenáva v súvislosti s postihom občianskej nespokojnosti, že trestom boli nútené práce v uzavretých závodoch. Dôvod je prostý: „Na rozdiel od krátkozrakého archaického kapitalizmu sa prišlo na to, že človeka a jeho prácu treba využiť. Neprešiel deň, aby pri obradoch neoznamovali, že nezamestnanosť už neexistuje."

Na tomto pozadí sa odvíja veľkolepý rituál totality - v školách, obradných sieňach, v zariadeniach typu osvetového domu či agitačného strediska. Pre čitateľa spred 60 rokov by komunikácia a správanie sa románových postáv mohlo vyznievať takmer utopický; dnešného čitateľa nášho regiónu doslova šokuje Szathmáriho novoreč, ktorú tak dôverne poznal z masmédií a verejného života päťdesiatych rokov. Hádam práve tento opätovný vpád poznanej a prežitej reality až nápadne odlišuje román Márne nielen od chladného vykonštruovaného sveta Kazohinie, ale aj od Huxleyho Krásneho nového sveta. A napokon aj v tom je Szathmáriho prvenstvo pred Orwellom.

Je otázka, nakoľko sa svet Kazohinie či Huxleyho vízie raz stanú skutočnosťou, avšak už dnes je nesporným faktom, že pochmúrny svet Márne je od svojho vzniku obrazom reality onej doby, skonávajucej v živej súčasnosti

- vo chvíli, keď román Máme po prvýkrát uzrel svetlo sveta, zatiaľ iba vo vlasti svojho autora. Szathmári svojím činom zároveň akoby predestinoval ďalší osud svojho diela a vyriekol ním ortieľ nad celou epochou, ktorá ho odsúdila k dlohoročnému spánku. Prekliatie času prestáva pôsobiť vo chvíli, keď svet položil, - alebo sa nazdáva, že položil - bodku za epochou diktatúry. Ďalšej diktatúry, mohli by sme dodať v intenciách Szathmáriho diela, ktorého titul hovorí sám za seba a ktoré vyšlo už iba ako doklad autorovej skepsy, v okamihu, keď sa komunistická totalista stala súčasťou trpkej historickej skúsenosti mnohých národov.

Tu, v tomto bode, sa teda končí príbeh Szathmáriho diela a zároveň tu je východisková situácia k ďalšiemu dejstvu hry na dejiny. Szathmári nás varoval jednoznačne a príkro už dávno predtým, než sa predošlé dejstvo mohlo rozvinúť, a preto jeho slová budú znieť už navždy skepticky. Bude konečne stačiť ľudstvu táto nová skúsenosť, alebo opäť uverí novým heslám, ideológiám a vodcom, a dá sa strhnúť k novému hazardu? Je údelom človeka začínať odznova v roli ničiteľa, alebo sa vymaniť zo zajatia temných síl?

To je otáznik, ktorý sa vznáša ako vztýčený ukazovák nad Szathmáriho posmrtne vydaným románom. MÁRNE znie ako výkrik na ceste, ktorej koniec nedovidieť.

Oldfich Kníchal

Pozn.: Rukopis románu Máme objavila v autorovej pozostalosti a pripravila k vydaniu spolu s obsiahlym doslovom vo vydavateľstve Szépirodalmi literár- na historička É. Tófalvi. Slovenčina je prvým cudzím jazykom, v ktorom vyšli úryvky z tohoto diela.

K. Olin

Globálna mora

Brieždenie
belaso vzlína z rozvalín noci pod oknom,
porába ospalé Sizyfovo plemä pod oknom
vesmíru na odpaľovacej rampe Páľte do
hlbín pekla do nekonečna úsvitov bubny do
ticha zavíria a cinkne ihla a divák zíza do
výšok a sotva verí očiam tá hra má pravda
háčik, tá hra je krutý špás o pomätencoch
šplhajúcich po kuželi svetla vtom svetlo
odíde a to je údel bláznov

Cirkus to bola naša váSeň Pod šapitó
keď narukovali kaukliari a klauni
oči sme mohli nechať na tom predstavení
človek by nebol veril že je to len mam
tí hltači plameňov a všelijakých šablí
iluzionisti najväčšieho kalibru
rozpoľovali telá od hlavy až k päte
a zase sceľovali od päty až k hlave
pred našimi bezradnými zrakmi
Kto by si pomyslel to všetko že je klam
všetko jak naozaj a pritom mámenie len číre
tie kúzla kaukliarov nie a nie zísť z mysli
tie rany do srdca jak na popravisku
hrôza a vzrušenie jak na čertovej dráhe
chodievali sme pod šapitó netušiac
že pravdou vskutku je čo navonok sa marí

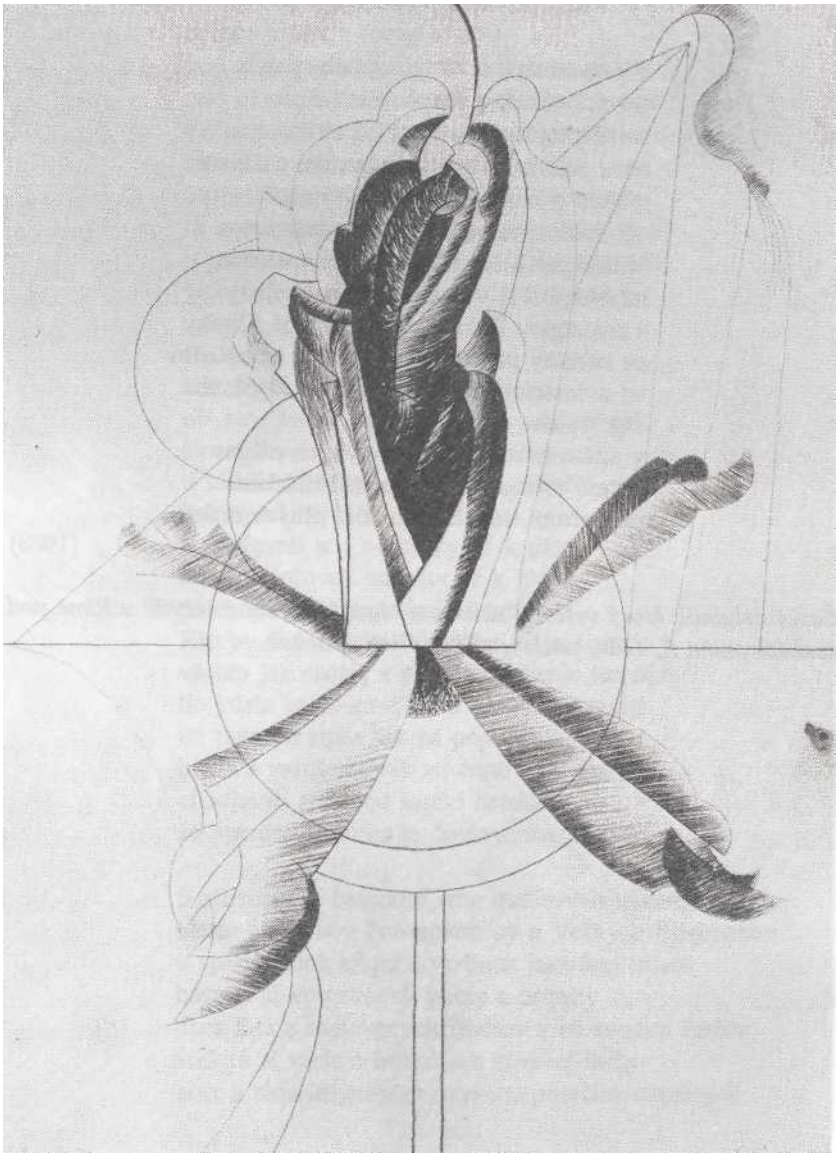
S klaunami a básnikmi sme masírovali ulicami
okolo pomníkov Peňazokazcov a Veľkých Pyromanov
v sprievodoch krepčili verbunk jasajúcej mladi
básnici si vyspevovali pocty a ostrohy
dnes žijú z ospievaných úsvitov a zo svojich Radov
šušlajú si verše o hviezdach krvavej farby
noci a rána im šelestia ozvencu potyčiek chrabrých

človek by prisahal, že nemajú dosť tej vravy že je
im smutno po teplej jahňacej krvi a dodnes
opakujú tie cviky pred zrkadlami vyplazujú jazyky
a preklínajú vojnových štváčov

V rozvalinách noci vzlína belasý dym básnici
nositelia Radov ešte bdejú naraňajkujú sa a
perami od atramentu nôtia selanky o svojom
skvelom zažívaní jodlujú o ránach ale zamlčia
nočné móry ani Pavlovovi psi slintajú na svit
zory básnici nositelia Radov píšu s apetítom
mľaskajú si a v duchu prijímajú Rady s
nostalgiou láskajú svoje zobrané filipiky na
kohorty porazených básnikov bez Radov vo
zvieracích kazajkách víťazných básní Tak
trónia
v nadzemskom zasnení veľkých mágov
beímo blúdiace po drapérii brieždenia
pod očami tiene z tých nocí dlhých nožov

(1988)

Český originál, ktorý vyšiel v exilovom časopise Listy č. 1/1989 v Ríme pod pseudonymom K. Olin, poslovenčil Oldřich Kníchal.

sv. František z Assissi

Modlitba

Daj, môj Pane, aby som bol
služobníkom Tvojho mieru!

Daj, kde zúri nenávisť,
aby som tam zaniesol lásku,
kde panuje hriech,
aby som tam zaniesol odpustenie,
kde vyčíňa rozbroj,
aby som tam zaniesol svornosť,
kde váha pochybnosť,
aby som tam zaniesol vieru,
kde se hadí faloš,
aby som tam zaniesol pravdu,
kde kvári zúfanie,
aby som tam zaniesol dôveru,
kde škrtí smútok,
aby som tam zaniesol radosť,
kde straší tma,
aby som tam zaniesol svetlo!

Daj, môj Pane, aby som bol
služobníkom Tvojho mieru!

(Z maďarčiny preložil Alexander Kormoš)

Sándor Horváth

Krajinka

(Tájkép)

Len hlboká čierna voda.
Bezbrehá samota.
Len od mrakov ufúl'ané nebo.

Vrany pokrývajú osev, a
smetiska.
Vydlabú plešivej kaučukovej bábike
maľované oči.

Zletia na zdochnutého psa.
Nad mestom sa schádzajú v mrakoch.
Zletia medzi holubov.
Deti za nimi hodia kameňom.
Ani krok neustúpia.

Len hlboká čierna voda.
Bezbrehá samota.
Len od mrakov ufúľané nebo.

Holé deti sa kutrú na smetiskách.
Vytrhnú ruky a nohy kaučukovej bábike.
Chytajú zelené muchy. Odnesú domov
zdochlinu psa.

Peknú bielu čeľusť mu
na červeno namaľujú,
preím vraním ozdobujú.

Len hlobká čierna voda.
Bezbrehá samota. Len od
mraku ufúľané nebo. A
naproti lúka kvety vrhá.

Anita Dancsová

Mám závrat

(Szédulôk)

Keď niekedy večer
pozerám hviezdy,
mám závrat.
Ale nie telo,
duša má závrat.
Som jedno zrnko prachu
zrnko prachu na Zemi,
a ten prach sa otáča okolo Slnka...

Éva Fintová

Jonášova žaloba

(Jónás panasza)

Svet ma strávi. Sedím mu v
žalúdku, púšťa na mňa kyselinu,
rozhryzie mi blažené telo roztaví ma
vo svojom tele.

Na únik nieto nádeje, a kde by išiel,
povedz, kde?... Je to náš svet.
Nenechá si prvý detský mliečny
zub.

(Z maďarčiny preložil Gabriel Hattinger)

Lajos Bolyki

Ohnivý veniec

(Túzkoszorú)

Keď si povedala: pekný som,
pozrel som sa do zrkadla.
Škutiny mojej šedivej brady a
štyridsaťosem rokov môjho
života uvideli, aká si krásna.
Zverský plemeft vo mne
sfa divoch si fa zažiadal.
Uveril som: iba odo mňa
môžeš dostať všetko, po Čom
dávno túžiš!
Ešte dvakrát sme sa videli.
Trikrát! Ó, Bože! Odvtedy
prešiel skoro celý rok!
A prišla si
a bola si krásna.
Prisadol som si,
a všímala si si ma,
akoby si bola spievala.
Ponáhľala si sa, odprevadil som
ťa. Zachvelo sa vo mne to
vrtkavé mužské srdce. Zrazu
som pocítil, aké je to, keď
niekoho škrtí smútok. A s
horúcim objatím si položila na
moju šedivejúcu hlavu
neuveriteľne sľubný ohnivý
veniec.

1991

Magda Fuzesiová

Pád

(Esés)

Mohla by to byť trebárs i tlačová správa:
„Akrobat nedočiahól
trapézu."
Ľudia by ju s úžasom čítali,
ale že aký bol
ten posledný pohyb,
ten pád,
tá orgia
bytia a nebytia
by nevedel nikto,
len básnik,
ktorý
nedočiahól
trapézu.

Výročie

(Évforduló)

Iba zástava trpkosti sa týči
do vysoká,
vráskavé starenky
zvierajú jej rúčku a
medzi ich vycivenými a
do plaču nakrivenými
perami sa premŕvajú mená.
Ani vence,
ani bubny...
Iba ozveny ťažkých kvapiek sĺz
padajúcich do studne
osamelosti.
Dakde medzi kosťami
pohrebné chrobáky pochodujú,

a nad srdcom
prekliatej čaty
nestoja strážou ani len
črvotočou nahlodané
potácajúce sa drevené náhrobníky...
Na tele tých, Čo prežili,
biľag hanby:
nevyslovená kliatba,
nevyspovedaná nenávisť,
nevyvrhnutý hnev.
Množia sa dlhy.
V dušiach zápalné sviečky,
usmrtené snenia,
vypálené rany.
Ani bubny,
ani vence.
Nanajvýš mrrvymi schvatnute kvety,
korenciace v ich očných jamkách.
Volajú jeden na druhého
ponad kosťami.
Počujú snáď aj plač
svojich neboráčat,
zatiaľ kým neúprosný čas
aj ponad nimi neprecvála.

Sándor Horváth

Nálady
(Hangulatok)

I
Zastriže zrak môj,
krásny sen.
V srdci sa rodí
krv-báseň.

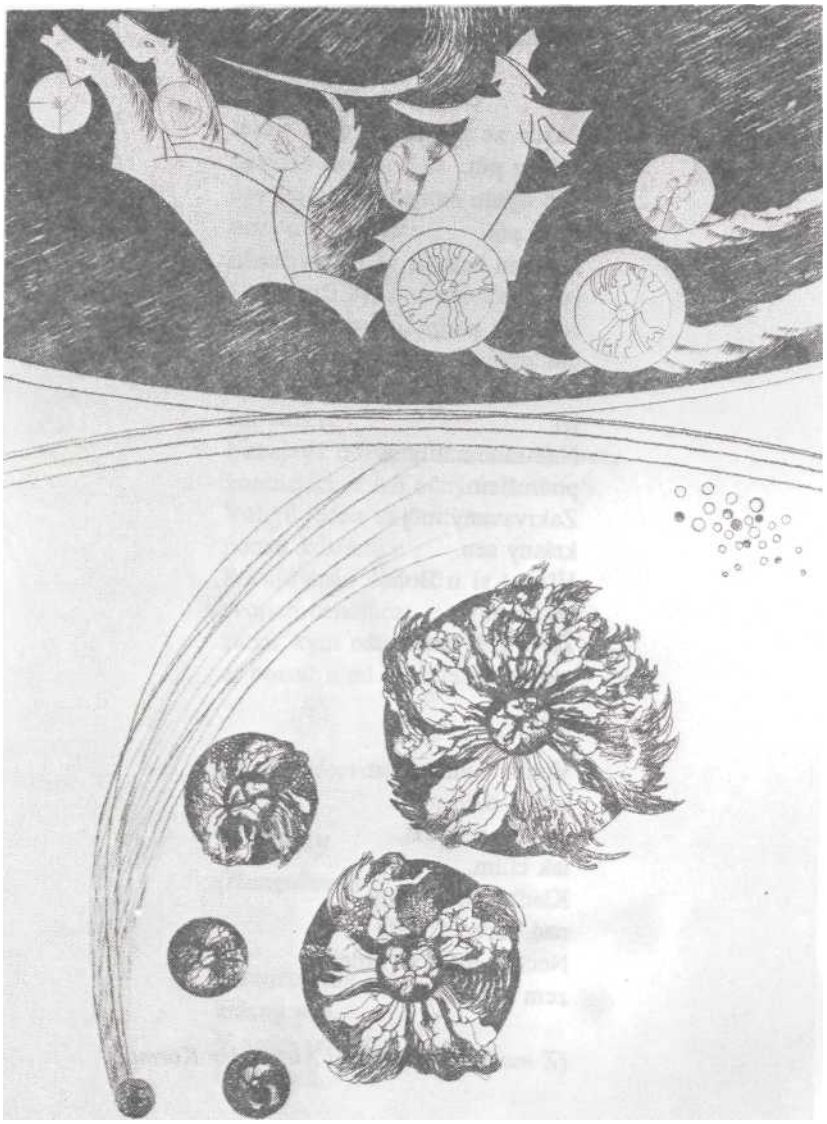
Pod gloriolou
verš píšem.
Verš i srdce si
rozkmášem.

II
Dakde sa vytrhli kone z
pút. Stĺp dymu na nebi
špiní púť. Začiemi belobu
vo svete. Nebeské paripy
dol zmetie.

III
Nad ránom žily si
podrežiem. Zakrvavený
môj krásny sen. Hľadať si
u Boha záchranu? Život
môj nemá už významu.

IV
Vonku i vnútri len strach
cítim. Už ani nežijem, tak
cítim. Klaďte mi kvetiny
nad rakvu.
Nechže mám na srdci zem
ľahkú.

(Z *maďarčiny preložil Alexander Kormoš)*

Historická sonda

Ladislav Deák: Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939. (Bratislava, Veda 1990)

Úsilie o obnovu Veľkého Uhorska, o nadvládu nad národmi karpatskej kotliny, bolo ústredným politickým cieľom za celé štvrťstoročie horthyovského režimu. V tejto otázke nebol podstatný rozdiel medzi vládou a legálnou opozíciou v budapeštianskom parlamente. Rozdiel bol iba v metódach, v zahranično-politických koncepciách a vo voľbe spojencov, pomocou ktorých chceli jednotlivé skupiny tento cieľ dosiahnuť. Dnes, keď sa v maďarskej verejnosti opäť prejavujú príznaky recidívy týchto tendencií (vo vystúpeniach verejných činiteľov, v publicistike, v oživovaní revizionistických protitrianonských hesiel) nadobúda osobitnú aktuálnosť štúdia historika Ladislava Deáka, ktorá podrobné zmapúva, s akcentom na diplomatickú oblasť, akcie budapeštianskej vlády na ovládnutie Slovenska v období vyvrcholenia nacistickej agresie proti Československu a v pomníchovskom období. Kniha nadväzuje" na predchádzajúcu autorovu prácu Zápas o strednú Európu 1933-1938 z roku 1986.

Viedenskou arbitrážou z 2. novembra 1938, ktorú autor priliehavo charakterizuje ako „Mníchov pre Slovensko", bolo územie Slovenska okyptené) 10 390 km a o 850 000 obyvateľov. Pravda, tento honorár za podporu fašistických mocností v období európskej krízy maďarské vládnuce kruhy daleka neuspokoval. Osobný dôverník regenta Horthyho Miklós Kozma v tajnom referáte (v apríli 1939) zdôraznil, že požiadavka sebaurčovacieho práva maďarské menšiny v susedných štátoch bola iba taktikou. „Pre nás, čo Tie na zásadách svätoštefanskej myšlienky", pripomenul, „a nie sme u v/dať sa našej tisícročnej úlohy v Dunajskej kotline, čo sme povolaní

a máme všetky predpoklady viesť cudzie **národy,** bola by táto (etnická) zásada **vražedná, lebo by ohraničovala** Maďarsko **na** okrajoch Alfôldu (maďarskej nížiny), **po ktoré siaha** uzavreté maďarské osídlenie... v revízii by sa však nepokračovalo... **bola by** to pre nás samovražda", lebo „prirodzené hranice" krajiny sú iba na hrebeňoch Karpát.

Tomuto základnému, konečnému cieľu bola podriadená politika maďarskej vlády. Na komárňanských rokovaniach, ktoré predchádzali viedenskej arbitráži, i ďalšími akciami sa usilovali oslabiť Slovensko tak, aby nebolo schopné existencie a stalo sa ľahkou korisťou maďarského imperializmu. Veď v dôsledku viedenskej arbitráže stratilo Slovensko 41% hodnotnej poľnohospodárskej pôdy, a to v najúrodnejších produkčných oblastiach dorábajúcich nadpolovičnú väčšinu niektorých základných produktov (obilie, mäso, masť, vajcia atď.). Maďarská vláda vychádzala teda z úvahy, že na amputovanom Slovensku, ktoré sa po 14. marci 1939 stalo vazalským štátom Hitlerovskej ríše, dojde k bezvýchodiskovej situácii, ktorá bude zaťažovať čoraz viac aj nemeckého „ochrancu". Rastúci chaos napokon urýchli — ako v Budapešti očakávali — nemecký súhlas s realizáciou maďarského modelu riešenia „slovenskej otázky". Tieto politické kalkulácie sa ukázali mylné. Nacistické vedenie, ktoré nevylučovalo aj po uznaní slovenského štátu a prevzatí jeho „ochrany" nové rozdelenie slovenského územia, sa rozhodlo napokon využiť jeho existenciu na realizovanie vlastných mocenských plánov v strednej a i'ihovýchodnej Európe.

Zápas o Slovensko v období 1938-1939 sleduje autor na viacerých rovinách. Uvádza nás do diplomatických kabinetov na Wilhelmstrasse v Berlíne, do pražského Černínskeho paláca, do zahraničnopolitických centrál v Budapešti, Varšave a v Ríme. Približuje vývin maďarských revizionistických koncepcií, neúspešné pokusy Budapešti o sformovanie promaďarskej formácie v slovenskej politike i taktizovanie s ponukami autonómie. Plasticky, na podklade dokumentárneho materiálu, rekonštruuje zložitú diplomatickú hru o osud zvyškov pomníchovského Československa v štvoruholníku Berlín, Rím, Varšava, Budapešť.

V centre Deákovej pozornosti, ako sám pripomína v úvode svojej práce, je diplomaticko-politický pohľad. Škoda, že autor nenačrtol v adekvátnej miere aj spoločenské, vnútropolitické, ekonomické, ideové i psychické zázemie diplomatických akcií a zložitej mocenskej hry, v ktorej napokon rozhodovalo dominantné postavenie nacistického Nemecka a fašistického Talianska.

Ladislav Deák pristúpil k zmapovaniu diplomatických aspektov slovensko-maďarských vzťahov pred polstoročím na podklade analýzy rozsiahlej heuristickej základne. Opiera sa o dokumenty z našich, maďarských i poľských

archívov, o publikované dokumenty nemeckej proveniencie (Akten **zur** deutschen auswärtigen Politik, Baden-Baden 1951), o zápisky poľského viceministra zahraničia Jana Szembeka (Diariusy i teki Jana Szembeka, London 1979) a zúročil aj podrobné štúdium dobovej domácej a zahraničnej tlače i historickej literatúry. Pravda, jeho pohľad na udalosti by **bola** prehĺbila možnosť štúdia v britských, francúzskych a talianskych archívoch. Nevyužitá zostala možnosť začleniť do pramennej základne rozsiahle rukopisné **pamäti** bývalého antifašistický aktívneho vyslanca slovenského štátu v Budapešti dr. Jána Spišiaka, ktoré otvárajú zasvätený „pohľad zblízka" na kľúčové otázky slovensko-maďarských vzťahov i na medzinárodný kontest situácie v skúmanom období.

Tvorivý prístup autora možno charakterizovať ako uplatňovanie metódy precíznej drobnokresby. Pravda, táto metóda nie je smaoúčelom. Z jeho historických miniatúr a čiastkových sond vyrastá komplexný obraz doby, akcií a príčinných súvislostí, jeho konštatovania a závery sa premietajú na široké plátno dobovej panorámy.

Nad Deákovou knihou si opäť uvedomujeme, aké významné miesto pri koncipovaní najnovších slovenských dejín majú slovensko-maďarské vzťahové momenty. Nemožno z nich vylúčiť mnohostranné kontakty, vzájomné ovplyvňujúce dialógy, ale ani konfrontáciu s agresívnymi imperialistickými ambíciami hungarocentristických síl. Zápas o Slovensko poznamenáva dejiny medzivojnového dvadsaťročia, vojnového obdobia, no vidiny „Felvidéku" a nereálneho prístupu k spoločenským a historickým skutočnostiam ožívajú aj dnes na juhu od Dunaja. Preto vedecky fundovaný pohľad na vzťahovú problematiku je zodpovednou úlohou našej historiografie. Ku Krámerovým, Deákovým, Liptákovým, Fábianovým a Vietorovým prácam by sa mali čo- koro pripojiť ďalšie štúdie, ktoré by zmapovali biele miesta, najmä druhú polovicu dvadsiatych rokov, a zatiaľ iba sporadicky mapovane obdobie 1941-1945.

V strohom protiklade so spoločenským významom Deákovej práce a s jej cenným vedeckým prínosom je jej miniatúrny náklad - 600 výtlačkov. Veď historikova práca nemôže splniť svoje poslanie, ak sa nadostane k širším .atcľským vrstvám, ak neovplyvňuje spoločenské vedomie. Nemožno preto pochopiť úvahy nakladateľských plánovačov, vyúsťujúce do absurdných **nákladov** v období, keď sa zvyšuje záujem verejnosti o literárnu interpretáciu historického výskumu. Nezabúdajme na šaldovské konštatovanie o vnímaní

torického diela ako diela umeleckého i na skutočnosť overenú mnohými

:ky tundovannými a súčasne literárne príťažlivými dielami svetovej hislogratie, že aj pre historika je žáner eseje „žánrom kráľovským".

Juraj Fabian

Falošné teórie o menšinách

REGIO. Kisebbségtudományi Szemie (Menšinový prehľad), Budapešť, december **1990. č.4, 240 strán**

Škála problematiky recenzovaného čísla je blízka tematike nedávnej konferencie o maďarsko-slovenských vzťahoch sponzorovanej Nadáciou F. Eberta, na ktorej odzneli referáty týkajúce sa menšinovej identity, otázok budúceho spolužitia oboch našich národov ako aj analýzy histórie vzájomných vzťahov na obidvoch stranách.

V štúdii *O historických otázkach slovensko-madarských vzťahov Dušan Kováč* konštatuje, že najviac práce na tornto poli čaká nepochybne historikov, keďže mnohé zo súčasných problémov majú svoje historické pozadie. Ak niečo zamlčíme z minulosti, môže sa nám to v budúcnosti vymstiť. Politika, ktorá v tomto regióne dosiaľ vždy mocensky ovládala kultúru, a teda aj historiografiu ako jej súčasí, bránila otvorenosti a vzájomnému pochopeniu, ku ktorému veda ako taká tenduje. Historiografia však nemôže splniť svoju hlavnú úlohu, pokiaľ bude vychádzať len zo striktne národných pozícií.

Autor sa dotýka aj situácie menšín. V medzivojnovom období mali dozor nad zachovávaním ich práv vykonávať Spojené národy, avšak vzhľadom na to, že táto organizácia nikdy nedisponovala účinnými nástrojmi, menšiny sa stali postupne vnútornou záležitosťou jednotlivých štátov. Len tak si možno vysvetliť, že zatiaľ čo v demokratickej ČSR sa maďarskej a ďalším menšinám dostalo rozsiahlych práv, Slováci v horthyovskom Maďarsku boli vystavení neľútostnému odnárodňovaniu. Podľa D. Kováča existuje niekoľko teórií, ktoré sa usilujú o zatemňovanie tejto otázky.

1. *Teória odnárodňovacej funkcie štátu* - podľa ktorej v každom štáte možno preukázať tendenciu k odnárodňovaniu vlastných menšín. Inými slovami - bez ohľadu na podstatné rozdiely v situácii jednotlivých menšín sa odnárodňovanie interpretuje akoby v rovnakej miere, napríklad pokiaľ ide o Česko-Slovensko alebo Maďarsko. Na druhej strane v Uhorsku nešlo o pomaďarčovanie slovenskej menšiny, ale celého slovenského národa, existencia, ktorého sa pritom popierala.

2. *Teória prirodzenej asimilácie.* Prirodzená asimilácia nikdy nemôže mať také následky, aké malo popieranie národných práv Slovákov v Maďarsku. Ostatne v žiadnej demokratickej spoločnosti nie je dôvod na asimiláciu. V

opačnom prípade (mapríklad z hospodárskych príčin) nejde o asimiláciu prirodzenú!

3 *Teória odlišných menšín* - je dedičstvom horthyovskej éry. Podľa tejto teórie maďarská menšina na Slovensku, odtrhnutá od svojej materskej krajiny, má právo na nespokojnosť, zatiaľ čo Slováci žijúci v Maďarsku sa sem nasťahovali dobrovoľne, sú teda hosťami a majú sa podrobiť domácim zvyklostiam. Praktickým dôsledkom tejto teórie bolo upieranie práva na národný život. V súčasnej Európe sú podobné teórie, - za okolností, keď aj hosťujúci robotníci majú hlasovacie právo - jednoducho anachronizmom. Ostatne kvalitatívne rozdiely medzi slovenskou menšinou v Maďarskej republike a maďarskou menšinou na Slovensku sú len a len dôsledkom konkrétnych historických okolností.

4. *Teória nevyhnutnosti zápasu za menšinové práva,* podstatou ktorej je skutočnosť, že vidí jednoznačnú súvislosť medzi úrovňou menšinových práv a početnosťou príslušnej menšiny, prípadne jej schopnosťou organizovať a mobilizovať sa. Avšak pravda je predovšetkým v tom, že menšina sa môže skutočne realizovať iba v demokratickom spoločenskom systéme, teda po boku demokratickej väčšiny.

V štúdii zaoberajúcej sa *koncepciou pripravovaného zákona o národ nostiach* sa *András Boka* zameriava na najdôležitešie črty, ktoré by mali charakterizovať tento dokument predovšetkým z právneho hľadiska. Zákon by mal poskytnúť čo najširšie možnosti na zachovanie identity menšín. Špecifické aspekty pri tvorbe a zrejrrie i uplatňovaní litery zákona sa iste odrazia v realite územného rozmiestenia menšinového obyvateľstva. Pripravovaný zákon by mal vzhľadom, na súčasnú situáciu načrtnúť iba perspektívne garancie a predpoklady, v rámci ktorých sa majú uskutočniť menšinové práva. Autor Sa zmieňuje aj o prípadných obmedzeniach [L] napríklad v súvislosti s otázkou štátnej suverenity a územnej celistvosti. To je pochopiteľné, zdá sa však, že dnes, keď menšiny v Maďarsku postrádajú spravidla tie najzákladnejšie podmienky na svoje prežitie, pôsobí paradoxne, keď sa hovorí o obmedzeniach ešte pred schválením zákona.

Svrťročník prináša aj zamyslenie A. *Divičanovej* o pôsobení a perspektívach *slovakistkkého ústavu v Békéšskej Čabe.*

(ok)

Príbehy poklesnutej aktivity

Mária Fazekašová: Vôňa Fidži s hamburgerom (Poviedky). Vydalo Združenie slovenských spisovateľov v Maďarsku. Ilustroval a obálku navrhol Ján Mušto. Budapešť, Tankônyvkiadó~1991, strán 78.

Autorka akoby už titulom chcela naznačiť polaritu dvoch prvkov prítomných v prevažnej časti tejto zbierky; na jednej strane poklesnutá aktivita, improvizovanie a provizórium *(Studený hamburger.),* na strane druhej - vôľa, často iba živelná, po zmene tohoto stavu.

Mnohé z toho, čo nám Fazekašová predstavuje v tejto útlej prozaickej prvotine, nezaprie autorku básnického debutu *Vynútiť úsmev.* Je tomu tak najmä vtedy, keď máme na mysli expresívne lyrické miniatúry, ktoré sa svojou genézou blížia alebo dokonca kryjú s básňami v próze. Zároveň táto časť zbierky - pravda zámerne nijak neodlišená - má aj svoj námetovo vymedzený okruh a týmto okruhom sú najmä impresie z detstva, resp. z detského sveta. Prúd imaginácie prozaičky v nás vyvoláva dojem výtvarného videnia, na aký sme si zvykli u tejto poetky, a ktorý je v tomto prípade jednoznačný napríklad v *Jogurtoch na strome.*

Druhú, o niečo rozsiahlejšiu časť týchto próz, by sme mohli označiť za sondy do vzťahu žena - muž, i keď ich záber je navidomoči širší. Ide v podstate o príbehy či variácie na témy ako problém nenaplneného vzťahu, oscilovanie medzi realitou a ideálom, medzi skutočnosťou a absurditou, a je to aj svet neurotizovaných milencov a mileniek prinútených hrať svoju existenciálnu rolu na svoje potešenie či na potešenie iných. Život si totiž možno predstaviť a aj ho brať (hrať) ako divadlo, a z tohoto aspektu sa predvádzať jeden druhému až dovtedy, kým jeden nezistí, že táto rola buď presahuje jeho herecké schopnosti, alebo je človeka nehodná, nedôstojná *(Belgická čipka).* Ideálnejšie i účinnejšie by bolo piť zo života plnými dúškami, alebo si z neho ukrajovať plné krajce a nie prežúvať omrvinky milosrdenstva *(Ostrov Fidži).* Neschopnosť či nedostatok síl riešiť túto dilemu stelesňuje aj Nathan, protagonista črty Studený hambruger, ktorá je akousi štúdiou človeka drteného súkolím každodennosti, banality, a zmietaného stereotypom zmechanizovaného žitia.

Fazekašovej prózy sú však v nejednom ohľade i sublimovaným pocitom indivídua, v ktorom začína prevládať úsilie o únik z obkľúčenia, samoty, predsudkov a ilúzií a **o** cestu k tomu druhému, - i sebe samému. Takto sa

možno zachrániť dokonca aj z priepasti nebytia - čírym dotykom inej bytosti, dotykom psychicky občas bolestivým, zato však prinášajúcim novú nádej, ako je to v poviedke *Dotyk ruží.*

Stručne povedané, Fazekašovej prózy sú ďalším príspevkom k rozšíreniu tematickej i formovej škály našej literatúry.

O. Kníchal

Na tému strednej Európy

HISTÓRIA, číslo 2-3, Budapešť 1991, strán. Šéfredaktor F. Glatz

Monotematické dvojčíslo tohoto časopisu predvádza na svojich stránkach celú paletu problematiky národov a národností stredeorópskeho regiónu tak z historického ako aj kultúrneho hľadiska. Tematicky prevažujú materiály týkajúce sa menšín v Uhorsku a situácie maďarských minorít v zahraničí. Predmetom pozornosti sú okrem Maďarska aj Rumunsko, Juhoslávia, Rakúsko, Česko-Slovensko, Zakarpatská Ukrajina a Poľsko.

Osobitne výrečná je v tejto súvislosti štatistická príloha týkajúca sa spomenutých štátov. Zistíme z nej, že počet príslušníkov menšín najmä za posledných päťdesiat rokov - s výnimkou Maďarov v Česko-Slovensku a Rumunsku - neúprosne klesá. Po vojnových hekatombách napríklad židovské etnikum registrujú iba v Juhoslávii a Rumunsku. Nemecké menšiny sa zredukovali na minimum v porovnaní s predvojnovou úrovňou. K d'alším úbytkom dochádzalo jednak v dôsledku deportácií, sťahovaním, revíziou hraníc, alebo pod tlakom asimilačného procesu.

Súčasnú historiografiu čakajú na tomto poli mimoriadne závažné úlohy. Je potrebné korigovať deformované a často s propagandistickým zámerom vytvorené predstavy a podať nestranný a Čo najobjektívnejší obraz spoločnej histórie tunajších národov a menšín.

(k)

Boh nezabúda na svoj Fud...

Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách. Zostavili František Bielik a Štefan Borovský. Bratislava 1991, 161 strán. Obrazové prílohy.

Je na čase podať nielen celistvý, ale aj hodnoverný obraz všetkých slovenských národných predstaviteľov, na ktorých sa v minulosti tak nedôstojné zabúdalo. Postupne sa odstraňujú biele miesta aj na portréte jednej z najvýznamnejších osobností slovenských dejín, Andreja Hlinku, osobnosti nad iné dôslednej a neúnavnej v realizácii spravodlivých cieľov. Zhodujú sa v tom nielen jeho súčasníci, ale aj autori recenzovanej publikácie. Miesto A. Hlinku v našich dejinách charakterizujú a hodnotia na dôležitých životných a dejinných križovatkách, od jeho nástupu do dušpastierskeho úradu, cez jeho spor s biskupom Párvym, tragické udalosti v Černovej a založenie Slovenskej ľudovej strany, až po cestu na parížsku mierovú konferenciu. Platia o ňom v plnom rozsahu slová hymnickej piesne Kto za pravdu horí: Nikdy ho nezviedol dar a tým menej ho sklonila hrozba. Mohli by sme dodať, že nad hrozby ťažší žalár dvakrát povzbudil Hlinku ešte k aktívnejšej činnosti za národné práva.

Portrét veľkého slovenského vodcu vykresľujú najmä príspevky *Spor A. Hlinku do roku 1918* (D. Kováč), *Slováci do štátu Československého a Andrej Hlinka* (Dušan M. Janota), *Cesta A. Hlinku do Paríža roku 1919* (L. Deák), *Americkí Slováci a Andrej Hlinka* (F. Bielik), ako aj *Hlinkov vplyv na slovenské študentské hnutie* (I. Kružliak). Príznačné sú slová posledného zo spomenutých autorov, ktorý na okraj pôsobenia ružomberského kňaza píše: „Hlinka nezanechal Slovákom žiadnu politickú doktrínu. Chápal Slovensko ako celok, v ktorom majú a môžu svorne žiť všetci občania. Preto hľadal cestu aj k národným menšinám... Hlinkov boj i Hlinková viera boli po 50 rokov oporou slovenského života. Dnes sú základom jasnej slovenskej budúcnosti."

(k)

Životopisy vierozvestov

Ján Hnilica: Svätý Cyril a **Metod horliví hlásatelia Božieho slova a** verní pastieri cirkvi. Alfa - **Bratislava 1990, 260 strán.**

K spoločným koreňom súdobých európskych národov patria kresťanské tradície, ktoré na začiatku dejín týchto národov v rozhodujúcej miere prispeli k vytváraniu štátov, štátnej správy, a európskeho vzdelania vôbec. Vládcovia ranofeudálnych štátnych útvarov veľmi skoro pochopili, že k udržaniu moci je nevyhnutné, aby sa na ich území zorganizovali cirkevné administratívne celky. Preto rad radom vyslali svojich poslov k pápežovi, aby vyslal do ich zeme vierozvestov - misionárov, ako aj učiteľov biskupov. Aj knieža Rastislav, panovník ranofeudálneho Štátu Slovanov, Veľkomoravskej ríše, požiadal pápeža Mikuláša L, aby vyslal do ríše biskupa, ktorý by mohol prevziať cirkevnú správu krajiny. Stalo sa to pravdepodobne v roku 861.

Keďže odpoveď pápežského dvora meškala. Rastislav sa rozhodol obrátiť sa k cisárovi Michalovi III. do Carihradu s tou istou žiadosťou. Cisár jeho žiadosti vyhovel, a poslal na Moravu dvoch solúnskych bratov Konštantína a Metoda.

O tom, aký význam mala táto udalosť vo vývine veľkomoravskej spoločnosti a v dejinách tu žijúcich Slovanov, ako aj v histórii ich potomkov Slovákov, sa v minulosti nemohlo primerane hovoriť, ani písať, až kniha, ktorú napísal jeden zo znalcov cyrilometodského obdobia slovenských dejín, Ján Hnilica, nám umožňuje pripomenúť si život a dielo obidvoch národných svätcov.

Autor diela, stredoškolský profesor dejepisu a zemepisu v roku 1968 odcestoval do Vatikánu, kde sa pre politické príčiny aj usadil. V Ríme sa stále viac venoval štúdiu cyrilometodského obdobia slovenských dejín. Jeho dielo je výsledkom usilovnej práce a trpezlivého výskumu. Autor v ňom podáva nekomplikovaný pohľad na činnosť vierozvestov v štýle katechizmov. V krátkych odsekoch nás pomerne podrobne oboznámi s prípravou solúnskych bratov, s ich činnosťou vo Veľkomoravskej ríši, s vytvorením prvej slovanskej cedy - hlaholiky. Poukáže na dôležitosť slovanského jazyka v rozširovaní esťanskej viery, ako aj vo vzniku slovanského písomníctva. V závere zhrnie (Metodových ziskov po smrti prvého arcibiskupa Moravy - Metoda. statok diela spočíva v tom, že autor bol nerozhodný v otázke, či chce ť číro vedecké dielo, alebo populárne čítanie. Vedeckému prístupu

nevyhovuje štýl diela, a tomu, aby sa ono stalo populárnym čítaním, bránia zdĺhavé poznámky pod čiarou. Sem môžeme počítať aj fakt, že autor sa príliš opiera o druhotné pramene, teda odvoláva sa hlavne na monografie iných historikov.

Napriek uvedeným nedostatkom knika Jána Hnilicu patrí medzi najdôležitejšie z tých, ktoré vyšli na Slovensku v poslednom období, keďže obsahuje také poznatky z histórie, ktoré mlada generácia doteraz nemala možnosť získať z domácich publikácií.

(ap)

V službe diela

Agnesa G J.: Koloman Sokol *v* zemi **smädných.** Toronto **1979, Dobrá kniha, strán 79.**

Keď odchádzal, ani sa neobzrel. Tak človek opúšťa miesta, kam sa nehodlá vrátiť... Slovensko si neodnášal v srdci, keď vystúpil na brehoch New Yorku, mal ho už iba v rodnom liste." Taký bol definitívny odchod z vlasti jedného z najväčších slovenských umelcov a jedného z najväčších grafikov tohoto storočia, Kolomana Sokola. Už vtedy bolo jeho meno, zakladateľa mexickej grafickej školy (kde pred vojnou pôsobil na pozvanie vlády) pojmom v celej Latinskej Amerike, už vtedy jeho diela nechýbali vo veľkých svetových galériách a recenzie o nich vo výtvarných rubrikách najvýznamnejších denníkov. Slovensko však, vtedy už pod vládou komunistov, Kolomana Sokola nepotrebovalo, tak ako nepotrebovalo talent a prácu ďalších jeho umeleckých a iných rovesníkov.

Koloman Sokol sa v cudzine uzavrel do svojej samoty, aby mohol vydať plné svedectvo len o svojom duchovnom hľadaní, aby mohol naplniť svoj umelecký zámer. Umelec nemusí mať národnostnú identitu - hovorí sám o sebe v knižke A. Gundovej-Jergovej - musí mať však identitu umeleckej pravdy. A táto Sokolova pravda patrí ubiedeným, nech by boli kedekľvek na svete, a týmto ubiedeným Sokol daroval svoje dielo, veď sám nikdy nežil v prepychu a ani ho nepotreboval.

Komu vlastne patrí tenío veľký umelec? Slovákom azda preto, že sa tam narodil a prvýkrát prejavil svoj talent. Svet ho však pozná omnoho lepšie ako jeho vlasť. Čechom - lebo v Prahe získal výtvarné vzdelanie a tu ho objavili a ocenili majstri výtvarného umenia. Francúzom - lebo štipendium Paríža mu prvýkrát otvorilo cestu do honosných výtvarných galérií. ričanom - lebo tu získal najviac úcty a uznania ako umelec, pedagóg, človek. Američanom - lebo tu si vybral svoj domov a tu sa mu narodili jeho potomkovia. Príznačné pre tento veľký osud je aj citát francúzskeho filozofa lousseaua, ktorý visel ned kreslom v majstrovej pracovni, kde najradšej sedával pri šálke čaju so svojou ženou, pani Lýdiou: „Si nedokonalý, ak iba raz zabudneš, že plody zeme patria nám všetkým a zem samotná nikomu."

;xt knižky dopĺňajú fotografie z ateliéru K. Sokola ako aj jeho početné

(kni)

Slovenský osud

Štefan B. Roman. Človek v rozdelenom svete. Man in divided world. Redigoval F. J. Litva S. J. Ed. Dobrá kniha, Toronto, 1981, strán 162. Bohato ilustrované.

V roku 1937 sa šestnásťročný Štefan B. Roman rozhodol odísť so svojej chudobnej vlasti do šíreho sveta a zvolil si, ako vtedy mnohí jeho krajania, Kanadu, kde najprv pracoval ako robotník, časom sa však vypracoval na jedného z popredných priemyselníkov nielen v Kanade, ale v celom západnom svete a jeho činnosť na tomto poli vysoko ocenila aj kanadská vláda.

Roman ani v cudzine nazabúdal na svoje korene. Od počiatku sa zúčastňoval spolkovej krajanskej činnosti. Nezabudnuteľné je jeho pôsobenia vo funkcii predsedu Svetového kongresu Slovákov, ktorého bol zakladateľom. V jeho osobe sa dostal na Čelo národného hnutia v zahraničí nový typ slovenskej osobnosti - mimoriadne úspešný podnikateľ odchovaný západnou demokraciou, ktorý ukazuje nové prístupy k politickým a hospodárskym problémom doby. Podľa editorov knihy Š.B. Roman je po generálovi M.R. Štefánikovi najznámejšou slovenskou osobnosťou v medzinárodnom živote. Paralela týchto dvoch osobností je však predovšetkým v tom, že obidvaja sa vždy snažili dosiahnuť v národe pokrok na poli mravnom i hmotnom.

SKS pod Romanovým vedením vychádzal z tradičných hodnôt slovenských dejín. Z ich poznania Roman vyvodzoval aj cieľ Kongresu: Chceme mať zdravé, demokratické a slobodné Slovensko. Ze to má byť Slovensko s rovnakou slobodou pre všetkých svojich synov a dcéry, a zároveň rovnoprávne **s** ostatnými národmi v Európe, Roman považoval za logickú samozrejmosť. Často pripomínal svojim súkmeňovcom, že z minulosti sa môžeme len učiť, ale v budúcnosti je náš úspech. Kľúčovou osobnosťou slovenských akcií v zahraničí sa stal po okupácii Česko-Slovenska v roku 1968, keď si uvedomil, že krajina pod sovietskou kuratelou, ktorá nemôže hovoriť za seba, potrebuje na Západe dôstojného reprezentanta, hovorcu svojich osudov. Tým sa začala nová kapitola v dejinách zahraničných Slovákov, ich úsilia za obnovu demokracie na Slovensku, ktoré vyvrcholilo v uplynulých rokoch. Roman si od počiatku všímal aj národnostnú situáciu na Slovensku a bol jedným z prvých, ktorí poukázali na nebezpečenstvo ukrajinizácie a maďarizácie. Pripomenul všltkým Slovákom doma i v zahraničí ich povinnosť niesť národné ideály slobody, ktoré nás raz prenesú do slobodnej budúcnosti ako integrálnu súčasť zväzku samostatných a zvrchovaných európskych národov.

(ok)

Spojivo národných snáh

MOST časopis Spolku slovenských spisovateľov a umelcov, štvrťročník pre slovenskú kultúru, roč. XXXVIII, 1991, dvojčíslo 1-2, strán 232.

Poslanie časopisu, ktoré programovo naznačuje už jeho názov, sa začína napĺňovať aj vo vzťahu k materskej krajine. Pregnantne formulovaný úvodný článok Jerguša Ferku sa zameriava na paradoxy demokracie na Slovensku, kde sa od novembra 1989 prakticky nič nezmenilo v zmysle národnom a demokratickom. Slovensko ako rukojemník svojej zemepisnej polohy v srdci Európy ešte stále zotrváva na ponižujúcej periférii moci a Slováci z hľadiska medzinárodného práva v nejasnom postavení niekde medzi národom a národnosťou.

Zvrchovanosť je aj námetom úvahy predsedu Matice Slovenskej Jozefa Markuša, ktorá obsahuje aj niekoľkobodový program MS vytyčujúci cestu Slovenska do najbližšej budúcnosti.

Nad životnou dráhou a bojom neohrozeného patriota, významného slovenského politika E.T. Bóhma, ktorý v období druhej svetovej vojny stál na čele Slovákov v Maďarsku, sa zamýšľa Imrich Kružliak (rozhovor s dr. Bóhmom sme priniesli v 12. čísle - pozn. red.).

Militantné postoje niektorých predstaviteľov maďarskej menšiny na Slovensku vyvolávajú už dlhší čas napätie prenášajúce sa aj do medzištátnych vzťahov. A to napriek tomu, ako píše K. Palkovič v článku o .Maďaroch na Slovensku, že o žiadnom národnostnom útlaku tunajších Maďarov nemôže byť ani reči. Maďarská menšina je zrejme jediná na svete, ktorá sa bráni osvojeniu si jazyka štátu, v ktorom žije a jeho výučbu vo svojich radoch kvalifikuje ako prostriedok asimilácie.

Nové pohľady na tragický skon Milana Rastislava Štefánika prináša zamyslenie M. Ličku. Autor sa prikláňa k názoru, že išlo o úkladnú vraždu, odpovednosť za ktorú nesie predovšetkým Edvard Beneš, a že mnohé okolnosti, ktoré dosiaľ čakajú na vyšetrenie, alebo sú zamlčované, poukazujú na to, že katastrofa bola plánovaná.

Značná Časť obsahu lanského Mostu je venovaná literatúre, v prvom rade tvorbe Jozefa Cígera Hronského a jeho náhľadom na vlastnú literárnu aktivitu Z jeho vyznaní sa napríklad dozvedáme, že dielo Jozef Mak jeho autor vôbec ýšľal ako román). Medzi ďalšími príspevkami nachádzame o.i. esej £dy sa nezrážajú od Pavla Straussa, úryvok z románu J. Rotha Legenda

o svätom pijanovi ako aj štúdiu K. Habovštiakovej o prekladovej a pôvodnej tvorbe Konštantína a Metoda. Dvojčíslo dopĺňajú ukážky z poézie K. Strmeňa, S. Veigla a ďalších autorov. Bolo by hádam žiadúce, keby sa tento autorský register v budúcnosti rozšíril aj o slovenských literárnych tvorcov žijúcich v iných krajinách.

(ok)

Z príhovorov na Konferencii slovenských spisovateľov a umelcov žijúcib mimo Slovenska

Ladislav Ťažký

Čo som hľadal vo sviatočnom tichu

Akí sme vlastne my - ľudia? Kým, čím je človek v nekonečnom vesmíre, v galaxiách, supergalaxiách a v ďalších zoskupeniach nebeských telies? V porovnaní a týmito superveličinami je čosi ako atóm prachu, sformovaný do podoby a ústrojenstva v akom môže žiť na jednej vesmírnej hviezdičke zvanej Zem. Podľa biblie človek žije na Zemi od stvorenia sveta. Žije a bojuje o holý život, lebo po „vyhnaní z raja" bol odsúdený na ťažkosti s prežitím. VSetko okolo neho striehne, ako a kedy mu najistejšie skočiť na krk. Striehne i on, ako sa ubrániť. Človek sa v podstate celý život bráni a útočí. Ak je to vek s vyšším morálnym vedomím, pomáha tomu, ktorý je v núdzi odkázaný ia pomoc. Položme si ruku na srdce, spytujme svedomie: koľkokrát a koľkým dkázaným na pomoc sme pomohli my, a priznajme si, koľkokrát sme pomoc sami potrebovali.

***

Už dávno som sa zbavil predvianočného zhonu a nervozity. Vo vianočných h som nevidel len príležitosť rozšíriť vlastníctvo materiálnych statkov,

tú kopu často nezmyselných, zbytočných darčekov naznášaných pod stromček. Hľadal som v tomto čase ticho, pokoj, v ktorom som účtoval vo svojom svedomí. Koľko tohtoročných dlhov objavím v sebe, koľkým ľuďom som zabudol povedať ďakujem ti, priateľ, ďakujem ti, brat, ďakujem ti, človek, že si sa ku mne zachoval priateľsky, bratsky, ľudsky!

V týchto dňoch som dostal od bývalého vysokého straníckeho funkcionára list. Vyčíta mi v ňom, že som mu pri načrtnutí jeho portrétu zabudol do čiernej farby kvapnúť aj trochu bielej, že som skrátka voči nemu bol nespravodlivý. A pýta sa ma (čo je paradox), či pod textom v liste, v ktorom sa mu ďakuje za pomoc a vyslovuje uznanie za slušné správanie sa pri rozhovoroch na úrade, na ktorom sa rozhodovalo o mojej existencii ako spisovateľa i o budúcnosti mojich detí, je skutočne môj podpis. Áno, je to môj podpis! Čo som podpísal, podpísal som. Ak som poďakoval, poďakoval som, lebo za pomoc sa patrí poďakovať. Je však smutné, ak vás istá moc poníži, zbaví občianskych práv a váš „hriech" prenesie aj na vašu rodinu a ak vám potom po úpenlivej prosbe čosi, akúsi odrobinku zo svojvoľne zhabaných, ukradnutých občianskych práv veľkodušne, z pozície funkcie a moci vráti, a vy v postavení poníženého celkom úprimne poďakujete. Áno, je to vďaka duševne ubitého, ľudsky poníženého, nerovnoprávneho. Pamätám sa, takto sme v zajatí v čase vojny ďakovali aj strážnemu-vojakovi v šátoraljaujhelyejskej väznici, keď nám otvoril na preplnenej cele okno, aby sme sa mohli, keď už nie najesť, tak aspoň nadýchať čerstvého vzduchu. A poďakovali sme mu dokonca v jeho reči, po maďarsky.

Koľkým dobrodincom som ešte dlžný to vzácne a všeplatné slovo ďakujem? Akú pomoc si najviac vážim?

Pomoc v časoch zlých. Pomoc morálnu, psychickú, priateľskú. Som presvedčený, že v čase diskriminácie, v čase bolesti mnohí chceli pomôcť, ale bol tu aj strach. Stretávanie s vydedencami sa nezaobišlo bez komplikácií, ba často pomáhajúceho postihlo tak, že ho dozorci, sliediči a vyšetrovatelia zaradili medzi tých, ktorých treba strážiť. Medzi tých, čo sa nebáli, naopak, čo vydedencov bránili, pravdaže, ako prví patrili rodičia, manželka, deti, súrodenci. V nešťastí sa zvyčajne ukáže sila a pevnosť, ktorou je rodina. Ten, kto si ju sám rozbije, sám sa potresce. Čo ako nešťastný a ohovorený, vylúčený a pošpinený, syn či dcéra je v srdci rodičov vždy predovšetkým ich dieťaťom

-dobrým, nevinným, ukrivdeným. V čase bolesti mi našťastie ešte žili obidvaja rodičia, u ktorých som vždy bol ich chlapec, ktorého si oni vychovali, ktorého len oni majú právo vyhrešiť, potrestať. Najostrejšiu previerku po okupácii v sedemdesiatom roku som zažil vtedy, keď sa ma mama osamote, dôverne, tak ako to môže len matka, opýtala, čo som to vlastne urobil, či som kradol alebo nemravné žil, o rodinu sa nestaral alebo nejaké peniaze spreneveril, či dákym špiónom štátne tajomstvá vyzradil? Keď som ich ubezpečil, že nič také som neurobil, mat povedali: „Vedela som, že sa za teba nemusím hanbiť, že pre tvoj „hriech" môžem spokojne spávať a ľuďom sa smelo do očú pozrieť." Šťastné to deti (aj tie staré), ktoré majú rodičov a šťastní rodičia, ktorí sa môžu „ľuďom pozrieť do očú" a nehanbiť sa za svoje deti.

Šťastní to ľudia, ktorí majú priateľov a vari ešte šťastnejší tí, ktorí majú v sebe silu byť priateľmi, a to priateľmi nezištnými, takými, ktorí sa k vám hlásia a pomáhajú vtedy, keď vedia, že z toho nebudú mať nič, naopak, že ich za to postihnú nepríjemnosti.

Ako v tejto chvíli nespomenúť na doktora AJ., u ktorého som si v Malackách liečil viac dušu ako telo. Ako možno zabudnúť a nepoďakovať sa tomu vzácnemu človekovi z Vampilu, žijúcemu na samote v rozprávkovom borovicovom lese v útulnej chalúpke, akú nemal ani strýčko Tom. Pod Lojzkovou chalúpkou bola a ešte aj dnes je pivnička plná rozprávok uložených vo vínnom archíve i nadžgatýcfa bruchatých demižónoch. Tieto rozprávky majú chuť i farbu zlatého moku. Ale čo sú všetky tieto krásy a dobroty proti tomu, čo vždy, keď prídem k tomuto „bratovi" (tak ho oslovujem), vidím v jeho tvári, počujem z jeho úst, čo vyjavuje duša tohto vzácneho priateľa. Sme bratia?

Nie! Sme viac, sme priatelia! Keď ma doktor AJ. po prvý naz k nemu priviedol, povedal mi tieto pamätné slová: „Nie nemocnica, nie ja a moje medikamenty, ale priateľ Lojzko a jeho lesné kráľovstvo ťa slovom, srdcom,

nou krásou i vínom vylieči, vyženie bôľ a ustráchanosť z tvojej duše a

taví ťa na nohy". Dvadsať rokov chodím k tomuto lesnému doktorovi po „lieky", ktorými posilňujem ešte stále prestrašenú dušu.

tboh zaplať za takýchto priateľov, takúto rodinu, takých rodičov. Vďaka

y „nepriateľom", ktorí vo forme pomoci čosi z ukradnutého vrátili. Všetkým

t dobrej vôle a najmä dobrých skutkov patrí moja štedrovečerná

=nka. Najkrajšia vďaka je tá - bez veľkých rečí. Tá, ktorá prebýva v

.srdci, ktorú uzrieš len v očiach človeka

Imrich Kružliak, predseda SSSU, Nemecko

Za národné sebavedomie

Vážené Danie a páni!

Dovoľte mi, aby som aj ja s radosťou pozdravil v prvom rade zástupkyňu maďarskej vlády pani Rozáliu Čipkovú, ktorá svojou účasťou predstavuje viac, ako je to možné vysloviť. Rovnako srdečne chcem poďakovať zástupcom veľvyslanectva, že sa tu môžeme stretať na pôde nášho domova v hlavnom meste Maďarska, a uvažovať o tom, čo nás všetkých Slovákov na svete spája. Rovnako vítam a pozdravujem a vyslovujem aj radosť, že prišli sem zo Slovenska námestník ministra kultúry[1] Michal Kováč, a predseda Matice slovenskej Jozef Markuš. Rovnako sa teším, že prišli zástupcovia spisovateľských zväzov, a nie na poslednom mieste, ale rovnako vítam a pozdravujem medzi nami pani Jakabovu, predsedkyňu zväzu Slovákov v Maďarsku. Ďakujem Vám, že ste prišli na túto konferenciu, kde sa chceme vážne zaoberať otázkami: ako ďalej, čo robiť, aby sme zostali Slovákmi, a ako ďalej, aby sme si udržali naše národné, kultúrne a politické sebavedomie.

Stretávame sa v Budapešti, v srdci Podunajska, kam sa uberajú nielen toky slovenských riek, ale kam sa po stáročia upierali aj zraky mnohých slovenských generácií, aby Slovensko v tomto geopoliticky výhodne formovanom priestore našlo miesto onoho slovenského okolia z 1861, čiže svoju národno-kultúrnu a historicko-politickú identitu, aká patrí každému národu. Je to po prvý raz v našich dejinách, čo sa slovenskí spisovatelia a umelci žijúci mimo Slovenska, stretajú na maďarskej pôde. Prichádzame do Budapešti na 35. výročie maďarskej revolúcie z r. 1956, aby sme vzdali poctu hrdinom, ktorí padli, aj tým, ktorí vytrvali v boji za slobodu a nezávislosť, ktoré sú odvekou túžbou národov. V zahraničí sme s obdivom a úctou sledovali tento nerovný maďarský boj, a vyjadrili sme tu aj verejne svoje sympatie. Dnes to demonštrujeme našou prítomnosťou v Budapešti.

Do Budapešti prichádzame aj preto, že v starom Uhorsku po dlhé stáročia bola aj naším hlavným mestom. Na výstavbe Uhorska sa podieľali aj Slováci. Tak ako Maďari, aj ostatní Slovania, Rumuni, Nemci i Taliani. Preto máme dôvod hlásiť sa k svojmu podielu na dejinách Uhorska. Sú to aj naše dejiny, aj náš podiel na výstavbe uhorskej kultúry, uhorského umenia a uhorskej

vedv Alebo inak povedané, aj náš príspevok do európskej kultúrnej pokladnice.

Keď sme po roku 1918 v duchu nového politického nacionalizmu na všetkých stranách objavovali v maďarskom štátnom znaku slovenský štátny symbol, dvojkríž na troch kopcoch, divili sme sa s pobúrením. Dnes sa na to pozeráme s kultúrnou hrdosťou. Ako na spoločný symbol osudov a života uhorských národov. Takúto spoločnú históriu Uhorska potvrdzujú aj nápisy na korunovačných insígniách uhorských, na plášti a meči kráľovskom. Na týchto historických základoch môžeme a chceme vytvárať vedomie európskej spolupatričnosti. Pocit perspektívy do budúcnosti. Aby sme prekonali malé a hašterivé spory, a z Európy vytvorili spoločnú vlasť všetkých európskych národov na princípe vzájomného národného rešpektu, a politického partnerstva. Ak to má byť dielo múdrej politiky, tak kultúra musí vytvárať jej predpoklady. A spisovatelia a umelci sú na to povolaní v prvom rade. Aj toto je dôvod, prečo sa stretáme v Budapešti pomôcť prekonať trhliny v spolunažívaní stredoeurópskych národov. Bola o tom reč aj na nedávnej konferencii o slovensko-maďarských vzťahoch tu v Budapešti, sponzorovanej nadáciou Fridricha Eberta, ktorú pozdravil aj prezident Maďarskej republiky Árpád Gôncz, sám spisovateľ a zástanca medzinárodného porozumenia a na ktorej hovoril aj náš veľvyslanec v Maďarsku Rudolf Chmel, ktorý bohužiaľ, nie je dnes prítomný, pretože sa musel zúčastniť na pohrebe svojej matky. Dovoľte, aby som mu pri tejto príležitosti menom svojím i menom vás všetkých vyslovil hlbokú sústrasť.

Minulosť postavila medzi národy práve v tomto priestore mnoho emocionálnych prejavov mesiášstva, i trpiteľstva. Často vidíme len rany a krivdy, treba priznať, že ich bolo dosť, čo vyvoláva nedorozumenia, alebo aj horšie veci, ako napríklad šialená, a stúpencami fanatizmu vedená vojna v bývalej Juhoslávii. Aj na tejto pôde žijú Slováci a Maďari, slovenskí i maďarskí spisovatelia i umelci, v celom tomto priestore sme tak národnostne a jazykovo premiešaní, že len nacionálnou mierou tu nemožno riešiť nijaké problémy. kj národná politika musí dostať kultúrnu dimenziu, vzájomný rešpekt, vyšší bsah i hlbšie chápanie rôznych resentimentov minulosti, ale aj súčasných životných problémov. Menšiny a hranice, ktoré nám tu zanechala minulosť, emajú byť jablkom sváru, ale výzvou k dorozumeniu. Hranice a menšiny jú národy a štáty deliť, ale spojovať. Minulosť nám zanechala toľko h čiar, že sa musíme pýtať, kde začína to spoločné, to kultúrne, to ke, aby sme dospeli k poznaniu, že Európa je našou spoločnou vlasťou. iavna hlásam túto ideu a som hlboko presvedčený ojej správnosti a potrebe.

Nepomôže nám, keď na každých hraniciach budú viať národné trikolóry, a pritom budú spustené závory. Pomôže nám všetkým, keď na hraniciach sa budú stretať muži na besedy pri pohári vína, keď ženy s deťmi v kočiaroch si sem prídu pobesedovať s tými z druhej strany a keď mládež tu začne rozpriadať svoj sen o novej Európe. Možno sa to dnes zdá ešte ilúziou, ale my,-čo narábame perom i slovom, štetcom i dlátom, hudbou i spevom, sme povolania vari aj predurčení vytvárať ilúzie, ktoré sa napokon stávajú realitou akp prirodzená potreba ľudského i národného života. Toto sme povinní vysloviť práve v Budapešti, a práve veršom Petôfiho: „Ha férfi vagy, légy férfi", ak si muž, buď mužom. Je to dlhá, a neraz smutná cesta dejinami národov a osudmi ľudí. Ale poznávame na nej aj svetlé zjavy, ktoré nám pripomínajú, že život a spolunažívanie možno budovať aj inak. Že na tomto starom kontinente sme odsúdení k európskej solidarite. Od Hermana Bamfériho a iných sme sa naučili hlbšie poznávať uhorské dejiny. Ferenc Pál Pulsky nám pripomína, ako národ zastonal, keď mu násilne odviezli korunu svätého Štefana z Prešporku do Viedne. Gábor Kazinczy nám odkázal, že Horniaky ležia pred nami. ... že Európa leží dosiaľ pred nami ako kniha tajomstiev. A Európu možno poznať len cez poznanie iných. Aj historické Uhorsko nebola len hegemónia a supremácia Maďarov, aj keď z dejín vieme, že to prevládalo, ale boli to aj Vôrôsmarty a Széchényi, ktorí nám dosiaľ hovoria výstražné:

„Nestojme si v ceste navzájom! Na náš spoločný osoh vypátrajme všetky tajomstvá svojej pôvodnosti." Bol to aj Anton Bernolák, ktorého slová k obyvateľom Uhorska by sme dnes mohli adresovať obyvateľom, alebo povedzme už občanom Európy, keď hovoril: „Rozdelenie rozličnosťou jazyka, aby sa z tejto roztržky spojili vo vzájomnú, a ľudskej prirodzenosti vrodenú družbu." A bol tu aj Alexander Rudnay, Slovák vo funkcií prímasa Uhorska so smelým výrokom, že by zostal Slovákom, aj keby bol na stolci Petrovom. A bol tu aj vplyv slovenského Sokrata, Adama Františka Kollára z neďalekej Viedne, pôsobil tu pokrokový národohospodár Samuel Tešedík, a aj Ján Koľár, ktorého idea Slovanstva skrývala ideu ľudskosti.

Slováci a Maďari mali aj rovnakú romantiku. Ich básnici rovnako ospevovali svoj ľud i slobodu, čo nám dosvedčuje Sládkovič na jednej a Arany na druhej strane. Koľko je podobnosti medzi Chalúpkom a Kisfaludim! Janko Kráľ šiel na revolučnej vlne ako Sándor PetÓfi, len ten széchenyiovský ľudský moment výraznejšie artikuloval, keď volal: „Chorvát, Maďar, naši bratri, nech má každý, čo mu patrí." A koľkou vďačnosťou sú Slováci zaviazaní Bartókovi a Kodályovi za ich zberateľskú vášeň, ktorou nám odkrývali

podobnosť stredoeurópskych ľudových piesní! Alebo čím všetkým prispeli F dre Ady a Gyula Byés k maďarsko-slovenskému zblíženiu. Na tomto mieste nie je možné vyrátať všetky svetlé, a povedzme aj veľké zjavy na oboch stranách, ale nemožno obísť Edgara Balogha, ktorý hovoril: „Ak je maďarská menšina' mostom k celému Maďarstvu, Slováci nech sa stanú spojovacím článkom medzi Maďarstvom a celou slovanskou kultúrou". Vieme koľko spoločných motívov nachádzame v maďarských i slovenských ľudových piesňach, aj v piesňach historických. Nestavali sme proti sebe len obranné zátarasy.' Ale keď sme spoločne obraňovali Uhorsko, čiže seba, a tým aj Európu, máme dnes šance vytvárať jednotne slobodnú strednú Európu, a prekonať náš spoločný syndróm, ktorý nás historicky zaťažuje ako polnočná mura. Od stáročí existovali tu nielen mnohé veci, ktoré boli ako nechápavá politika, ale bola to aj chápavá literatúra a kultúra vôbec. Bol tu Széchenyi, Mocsári, Eôtvôs, Ady, Illyés, na maďarskej strane, a Kuzmány, Kráľ, Hurban, Palárik, Hviezdoslav, Rázus, Lukáč, Beniak. Žarnov, Kondrót a iní na slovenskej strane. Koľko tu bolo vzťahov (a akých vzťahov!) poznávame aj z literárnej komparatistiky Rudolfa Chmela. Ako zistil Karol Wlachovský, maďarská literatúra je na piatom a šiestom mieste v poradí prekladov do slovenčiny. A tu nemôžeme obchádzať ani preklady slovenských exilových básnikov z maďarčiny: Karol Strmeň, Marián Žiar si pozorne všímali maďarskú poéziu. Nebolo mojím úmyslom analyzovať a hodnotiť slovensko-maďarské vzťahy. Ale na tejto konferencii nie je možné prejsť mlčky to, čo sa nás životne dotýka. Prišli sme do Budapešti nielen utvrdiť svoju slovenskú národnú a politickú identitu, ale najmä hľadať cesty a možnosti spolupráce medzi sebou navzájom. Ale rovnako aj s inými. V novom vývoji Európy sa otvára šanca pre všetkých, na každom kultúrnom poli. Počujeme tu o tom, ako sme kultúrne slovensky žili a pracovali v rôznych krajinách, na rôznych kontinen- toch. Čo sme vytvorili, čo tu zostáva, a čo chceme i môžeme ďalej robiť, aby sme ďalej došli. Chceme hľadať a poznávať pravdu) sebe, o svojich potrebách i záujmoch. Ale aj pravdu o iných. Aby sme ašli cestu k sebe, k aktívnej a pozitívnej spolupráci, ktorá dvíha človeka, jeho národnú, ľudskú i politickú ideu. Chceme vlastnou myšlienkou i vlastnými silami pokračovať v tom, čo začali iní. Ako to máme a chceme robiť, to sme **si prišli** povedať do Budapešti. Za hranicami Slovenska, lebo v tomto svete eme a pôsobíme. Dúfajme, že to bude prelomový čin. Lebo vyzýva nás k tomu aj prelomový čas. Myslím, že už tým, že sme sem prišli, urobili sme dobrý začiatok. Ďakujem.

Hja Čičvák, Kanada

Spoločnosť priateľov slovenskej literatúry

Dámy a páni, priatelia od pera!

Prinášam Vám pozdravy z Kanady od ľudí, ktorí majú radi slovenskú knihu, a predovšetkým, len nech to prosím neznie veľmi veľkoryso, aj od kanadskej vlády. Prečo od kanadskej vlády? Bola to kanadská víáda, ktorá si poprvýkrát zavolala takpovediac na koberec generálneho konzula Česko-Slovenska, aby mi dali vízum, keď mi ho odmietali potretíkrát, a to ani nie na pohreb vlastnej mamy, otca. Bola to kanadská vláda, ktorá sa pričinila a to, že písané slovenské slovo z Kanady sa dostalo aspoň ústne v roku osemdesiatomdeviatom, tesne na prelome revolúcie, na Slovensko. S pomocou diplomatických kruhov 150 kníh 54 autorov, nielen kanadských, ale hlavne kanadské knihy, publikované po slovensky v Kanade, dostali sa cez kanadské ministerstvo zahraničných vecí, a kanadské veľvyslanectvo do Prahy, a cez Maticu slovenskú na výstavu vlani do Bratislavy a do Slovenskej kultúry v Prahe. Je to opäť kanadská vláda, ktorá pomohla, aby som mohol tu byť medzi Vami, a o týchto úspechoch a neúspechoch sa s vami podeliť. Naša tvorba v Kanade, čo sa týka ľudí od pera, nie je veľká. Ale svojou knižnou tvorbou je veľmi bohatá. Popri Ríme snáď je to najbohatšia knižná produkcia. Za ostatných 15 rokov asi 180 diel. Diel nielen náboženských, ktoré vydáva Dobrá kniha, ale aj diel svetských, a útočište v knižnej produkcii v Kanade nachádzajú slovenskí spisovatelia roztrúsení po celom svete.

Za tým účelom, aby sa koordinačná činnosť viac sústredila medzi pôvodnou slovenskou literárnou tvorbou na Slovensku a medzi slovenskou čitateľskou verejnosťou v Kanade a naopak, zorganizovali sme Spoločnosť priateľov slovenskej literatúry. Poskromná to organizácia. Neveľká to organizácia. Ale svojou činnosťou zaslúžila sa o preniknutie slovenského slova na Slovensko z Kanady, a slovenskej literárnej tvorby zo Slovenska do Kanady. Už po tretí rok oslavujuc túto skutočnosť, som predstavil každoročne kanadskému publiku na 50 autorov zo slovenskej literatúry, a to do kanadských knižníc, cez univerzitný knižničný systém, a cez systém verejných knižmc. Rovnako vlani sme zorganizovali výstavu spomenutých 54 autorov a 150 diel exilovej literatúry na Slovensku. Prekvapilo ma trošku, a dosť sklamalo, že niektoré diela, ktoré som osobne odovzdal predstaviteľom Matice na veľvyslanectve,

eobjavili sa na výstave, a dokonca tieto diela nie sú zastúpené ani na **terajšej** výstave exilovej íiíeratúry, ktorá koluje po Slovensku. Nie sú tam **zastúpené** nielen diela, ale aj mnohí autori; neviem z akých príčin ich vynechali zo namu Poskromná, ale svojou knižnou tvorbou bohatá slovenská literatúra preniká aj do anglického, anglosaského povedomia v Kanade. Cez Canada Council už po tretíkrát sa slovenskí autori zúčastňujú každoročne festivalu kanadskej knihy, ktorý prebieha po 10 dní každoročme od 2.. > 31. apríla. Takže nielen knižné diela, ale aj autori sa dostanú do popredia cez kanadský rozhlas, cez kanadské knižnice. Postavili sme sa aj na ulicu, ako to robia ostatní kanadskí autori a deklamovali svoju poéziu. Je to nekonvenčná forma, je veľmi príťažlivá, a veľmi populárna.

Chcem však povedať, že táto exilová literatúra, i napriek všetkým snahám, a mojim vrúcnym želaniam, sa ešte nestretla so slovenským čitateľom. V Univerzitnej knižnici v Bratislave o tejto tvorbe nevedia, bohužiaľ, musím sklamane povedať, absolútne nič. Aj Matica slovenská v Martine m£ veľmi, veľmi kusé informácie o tejto literárnej tvorbe. Tobôž slovenský čitateľ, bežný slovenský čitateľ. Bude veľmi potešujúce, keď táto priateľská túžba medzi autorom, medzi človekom od pera a slovenským čitateľom, ktorému tieto slovenské diela sú adresované, nájde spoločného menovateľa a konečne sa obojstranne naplní.

Felix** Litva, **Kanada

Duchovná literatúra

Vážení priatelia,

som veľmi rád, že môžem doplniť niektoré veci, ktoré boli povedané ♦ súvislosti s kanadskou vládou, s pomocou kanadskej vlády, ako sme to počuli od môjho predrečníka..

Hlavne by som pridal niektoré veci, ktoré sa dotýkajú skôr, povedal by duchovnej tvorby. Ako som išiel sem predvčerom, na hranici v Komárne is zastavili financi. A pýtali sa čo veziem. To boli naši financi, zo Slovenska. j mladý priateľ z Trnavy povedal, že ideme do Budapešti a vezieme nejaké hy, lebo tam bude kongres slovenských spisovateľov zo zahraničia. Keď kufor a videli, že je tam 20 čísiel Mostu, a bolo tam hádam 40 kníh, som poslal z Kanady poštou do Bratislavy, neboli ťažkosti s ich 'm, teraz však povedali: „Máte povolenie to vyviezť?" Vravím, nemáme,

to ide na kongres. A odkiaľ prichádzate? Z Trnavy. Tak vráťte sa do Trnavy, a pýtajte si povolenie. Hovorím im, prepáčte páni, ja som ich posielal z Kanady, a nemyslím, že by som ich mal niesť do Trnavy a vrátiť sa znovu. Ak si myslíte, že to nemožno previezť, nechajte ich tu, pôjde tu niekto z Ministerstva kultúry, ak chcete meno, poviem vám aj to, môžete mu to dať. Nie sme my skladisko. A proto iďte do Trnavy, doneste nám povolenie a môžete ísť ďalej. Myslel som, radšej ich hodím, do Dunaja, ako by som išiel do Trnavy. Ale bol tam druhý pán, tiež od financiov a povedal: No nie, to nejdeme robiť, choďte pokojne ďalej.

To je ten ľudský prvok, niekto vám povie, že my máme na to pravidlo, a podľa pravidla musíte zomrieť. Druhý povie že zomierať nebudeme, choďte pokojne ďalej, my sme ľudia, vy ste ľudia, to sa dá všetko pekne zariadiť.

My sme počuli jednu stránku, Kanadu. Ja by som sa prihováral za tú druhú stránku, ako kultúrna ustanovizeň, ktorá vytvorila určité hodnoty, ktoré sa dotýkali skôr tej duchovnej kultúry. To znamená duchovnej poézie, románov a potom prekladov, konečne ste videli že tam máme niečo o Sokolovi, že tam máte knižku o Romanovi, že tam máte katolícky spevník a podobne. Aby som doplnil pána Čičváka, tieto veci vytvorila určitá ustanovizeň, s ktorou som ja spolupracoval. A to tak, že som zakúpil určité stroje, počítače, vtedy, keď ešte iné ustanovizne slovenské v Kanade nemali, keď skupina, pod menom 68 Publishers, začala vydávať knihy, prišli k nám, do Cambridge, aby sa naučili ako treba sádzať knižky. Totiž predtým v televízii ukazovali, ako možno sádzať knižky na obyčajnom stroji. Bol o tom aj interwiev, v Hlase Ameriky, kde sa zabudlo spomenúť, že tieto hodnoty pochádzajú práve z tohoto malého vydavateľstva, ktoré si dalo meno možno až priveľmi honosné: Dobrá kniha.

Táto Dobrá kniha, aby som nešiel do detailov, vydala od roku 1972 do roku 1990 258 kníh. Tieto knihy boli poslané sem. Aj na výstavu. Z Trnavy šli do Košíc a do Banskej Bystrice, Mnohí ľudia si ich mohli pozrieť, a mnohí ľudia si ich aj privlastnili tak, že si z nich vzali. Hovorí sa, ako povedal Dr. Kružliak, že to nie je veľký hriech, keď to slúži povzneseniu ducha. Mnohé tie knižky boli poslané do Martina, kde urobili veľkú vec, keď tie knižky predstavili v bývalom Leninovom múzeu a to je už česť! A ešte aj teraz pýtajú, pošlite nám Most a podobné veci. Podľa predpisu niektoré knihy museli zomrieť. Ale ostatné prešli. Viem, že sme ich posielali cez Poľsko. Na metráky kníh. Ja by som povedal na tisícky kníh, ktoré prenášali cez Tatry. V zime, v lete, a aj si pritom zarobili. A prečo nie? Keď niekto robí, keď prenáša áa chrbte kultúru, prečo by nemohol z tej kultúry aj žiť? Konečne aj my, ktorí sme tak troška od pera, tiež žiadame, aby sme za tú námahu, ktorú sme ako

spisovatelia venovali ľuďom, mohli aj žiť. A nie je práve najväčšou cnosťou národa, keď dá umrieť tým, ktorí ten národ dvíhajú. Máme na všetko peniaze, ale na kultúru akosi vždy chýba. A dúfajme, že budeme môcť dosiahnuť, aby sme podporili tých robotníkov ducha, ktorí dvíhajú tento národ. A dvíhajú ho tak, ako nikto iný na tomto svete, nech teda žijú z plodov, ktoré oni dávajú národu aby nezahynul.

To ako doplnok k tomu, čo už náš priateľ z Kanady, pán Čičvák, povedal, i keď musím povedať, že tie knihy prichádzali aj 7 Dobrej knihy, na ktorej som mal tiež určitú zásluhu.

Jaroslav Rezník, predseda SSS, Bratislava

Integrálna súčasť slovenskej kultúry

Vážené dámy a páni, milí priatelia a kolegovia!

Dovoľte aby som vás pozdravil úprimne a srdečne v mene Spolku slovenských spisovateľov a s láskavým dovelením svojich literárnych kolegov, v mene celej slovenskej literárnej pospolitosti, i v mene tu prítomného čestného predsedu Spolku slovenských spisovateľov, Ladislava Ťažkého. Chcel by som pripomenúť, že to bola práve táto spisovateľská organizácia, ktorá v januári minulého roku, na svojom ustanovujúcom členskom zhromaždení, prijala do svojho programového vyhlásenia ako jeden zo základných bodov, že literárnu tvorbu slovenských spisovateľov žijúcich v zahraničí považuje za integrálnu súčasť slovenskej národnej kultúry. Toto svoje programové vyhlásenie sme podporili ešte potom aj otvoreným listom k vám, príhlasom a výzvou, publikovanou v Literárnom týždenníku. Snažíme sa aj tento bod nášho programového vyhlásenia napľňaf konkrétnymi činmi a skutkami. Nebudem teraz rozprávať o tom, čo za tie necelé dva roky, ako existuje Spolok slovenských spisovateľov, sme urobili, ale isteže aj mnohí z vás, ktorí ste tu, mi dáte za pravdu, že naše kontakty sa napriek všetkým ťažkostiam zintenzívnili, že sa stretávame častejšie, či už pri takých príležitostiach ako bola Slovesná jar, alebo našimi cestami k vám, aspoň tu na blízkom okolí stredo-európskom, a som presvedčený o tom, že príde čas, keď začneme a budeme úspešne riešiť aj tie úlohy a problémy, o ktorých tu hovoril či už Ondrej Štefanko, či Víťo Hronec, alebo pán námestník Kováč. Atmosféra je tu pracovná a tvorivá, napriek tomu mám pocit že predsa len je tu kúsok aj takej slávnosti. Dovoľte mi, aby som túto atmosféru troška využil, a v dobrom slova zmysle využil na jednu vec. Čestnými členmi Spolku slovenských spisovateľov je dnes vyše 40 členov. A niektorým z nich, s ktorými sme sa nestretli medzitým, ako boli administratívne prijatí, by som teraz rád odovzdal členské preukazy.

Víťazoslav Hronec, Juhoslávia

Chceli by sme sa dostať z potupnej anonymity

Vážení prítomní,

mňa zaujímajú čisto praktické dôsledky tohto nášho stretnutia. Každému z nás záleží predovšetkým na prezentovaní vlastného literárneho diela širšej čitateľskej verejnosti v krajinách, v ktorých žijeme, ale aj na Slovensku. Po novembri 1989 sme vkladali veľké nádeje do demokratizácie kultúrneho i literárneho života v Česko-Slovensku, dúfali sme, že sa už raz konečne dostaneme z potupnej anonymity, ktorou nás častoval bývalý režim v materskej krajine, lenže ten proces demokratizácie sa nateraz uberá v smere, ktorý nášmu normálnemu zaraďovaniu sa do bežného literárneho procesu na Slovensku neveľmi žičí.

Keď ide o literatúru Slovákov v Juhoslávii, Rumunsku a Maďarsku, tá aj v minulom období bola ako-tak prítomná v časopisoch i vo vydavateľských plánoch niektorých vydavateľstiev na Slovensku. Lenže ja teraz nehovorím ako Slovák z Juhoslávie, ale hovorím za vás všetkých, hovorím ako Slovák zo zahraničia. Dlhé roky som sledoval exilovú literatúru (najmä poéziu) Slovákov roztrúsených po svete a už dlhšiu dobu som presvedčený, že mimo hraníc Slovenska existuje niekoľko mien, niekoľko spisovateľských osobností (ako napr. Rudolf Dilong, Paľo Bohuš, Karol Strmeň), ktorých diela v budúcom storočí budú zaraďované medzi vrcholky slovenskej beletrie. Nateraz sa však vec má asi tak, že tieto mená širšej čitateľskej verejnosti na Slovensku sú úplne neznáme a ešte niekoľko rokov také aj zostanú. Voľakedy im politika prekážala, aby sa zaradili do bežného literárneho procesu na Slovensku, teraz im v tom prekážajú problémy finančného rázu, zajtra im v tom bude prekážať niečo tretie. Dostali sme sa znova do začarovaného kruhu, z ktorého veľmi ťažko vystúpime. Keďže sme pre čitateľov na Slovensku zväčša anonymní, je jasné, že vydavatelia budú po našich dielach siahať zväčša len v tom prípade, ak im niekto zvonku bude tie diela financovať. Bojím sa, že sa znova ocitneme v gette našich enkláv a že tam navždy aj zostaneme. Znova nás budú brať ako nejakých literárnych snaživcov, ktorí tam niekde V Kanade, v Rumunsku, v Taliansku, v Juhoslávii, v Spojených štátoch, voľačo píšu a to, čo píšu |nestojí za reč.

Preto sa domnievam, že toto naše stretnutie je dobrou príležitosťou, aby sme sami dačo podnikli a sami sa viac angažovali okolo prezentovania našich diel na Slovensku. V podstate je jedno, kto tú-ktorú knihu vydá; dôležité je, aby sa tá kniha dostala do kníhkupectiev v našej materskej krajine, aby si ju mohol kúpiť každý čitateľ, ale i literárny kritik, i každý náš kolega, ktorého naša spisba zaujíma. Teraz, keď bez zábran možno predať ktorúkoľvek knihu na Slovensku, treba túto situáciu využiť a vnútiť sa tam do povedomia širšej čitateľskej verejnosti. Dá sa to urobiť rôznymi spôsobmi. Mohli by sme naše knihy vydávať v spolupráci s vydavateľmi na Slovensku, mohli by sme financovať ich vydávanie, mohli by sme si spoločne otvoriť jedno kníhkupectvo v Bratislave, ktoré by vedľa iných vecí predávalo aj našu literatúru, mohli by sme sa dohovoriť s niektorým vydavateľstvom, aby distribuovalo naše vydania po celej krajine. V tomto treba byť maximálne vynaliezavý a veľmi elastický. Treba využiť túto situáciu, keď nám už nikto a nič nebráni, aby sme medzi sebou slobodne kontaktovali a spoločnými silami pracovali na prezentovaní našej literatúry v materskej krajine. Preto sa domnievam, že by na tomto stretnutí bolo treba vytvoriť nejaký orgán, ktoré by všetky tieto akcie v budúcnosti koordinoval.

Alexander Kormoš, Budapešť

Na úvod k literatúre Slovákov žijúcich v Maďarsku (1920-1991)

Literárna tvorba Slovákov žijúcich v Maďarsku v posledných rokoch zaznamenanala búrlivý rozvoj. Od vydania antológie *Výhonky* (1978) prvýkrát v dejinách bolo u nás zbezpečené sústavné a plánovité vydávanie literatúry národných menšín. Tým sa otvorila nová etapa aj vo vývine slovenskej literatúry, o čom svedčí naša knižná produkcia v posledných 13 rokoch (1978-1991): 4 antológie a 24 samostatných zväzkov poézie, resp. prózy. (Ešte v tomto roku majú vyjsť ďalšie dve knihy: prekladová zbierka básní Imricha Fuhla a zbierka poviedok Márie Fazekašovej, ktoré však ešte nefigurujú v priloženom zozname titulov). Okrom toho v r. 1981 založená Literárna sekcia pri Demokratickom zväze Slovákov v Maďarsku (DZSM) pod vedením Gregora Papučeka vydala medzi rokmi 1981-1987 šesť ročníkov

almanachu ZROD a od r. 1988 12 čísel literárneho a kultúrnospoločenského štvrťročníka s názvom SME, ktorého zodpovedným vydavateľom je Gregor Papuček, predseda Združenia slovenských spisovateľov v Maďarsku a šéfredaktorom Alexander Kormoš, predseda Slobodnej organizácie Slovákov. Je to spolu 43 kníh z oblasti beletrie. (Stav ostatných publikácií odzrkadľuje priložený zoznam titulov). V tomto 13-ročnom období sme mali 16 autorov a 6 takých, ktorí sa pokúšajú písať aj literárnu kritiku. Táto mimoriadna tvorivá a publikačná aktivita priniesla so sebou samozrejme nielen kvantitatívny, ale i kvalitatívny rast. O tom svedčí fakt, že spočiatku oprávnená skepsa literárnej kritiky na Slovensku voči našej literatúre sa postupne rozplynula. Sporadicky publikovali na Slovensku z našej tvorby o. i. aj popredné literárne časopisy, ba Slovenský spisovateľ vydal dvom našim autorom po jednej básnickej zbierke.

Tento prekvapujúci rozmach, kotrý prebiehal *paradoxne* s celkovým postavením našej menšiny, sa dá vysvetliť z jednej strany prirodzeným nárokom autorov na hodnoverné zaznamenanie osudov svojej menšiny pred jej hrozivo blížiacim sa zámkom - z pudu menšinovej sebazáchovy: z druhej strany zase stretnutím dvoch priaznivých okolností: autori, väčšinou absolventi dvoch 12-ročných naozaj slovenských škôl, ktoré pôsobili od r. 1948 do r. 1960, sa stretli vo svojom najplodnejšom tvorivom veku s pomerne dobrými podmienkami sústavného knižného vydávania literatúry národných menšín, aké predtým v Maďarsku nikdy nejestvovali. Avšak pre nedostatok slovenských škôl náležitá výchova spisovateľského dorastu a chápavých čitateľov, tak prepotrebná pre túto literatúru, absentovala, a postrádame ju aj dnes. Navyše ani otázka rozširovania týchto publikácií nebola nikdy vyriešená. O jej vyriešenie sa nepostaral ani štát, ani DZSM. Posledný sa staral iba o rozširovanie svojej ročenky Náš kalendár, ktorá aj dosiahla pomerne slušný náklad napriek tomu, že jej obsahová a estetická úroveň bola občas až na zaplakanie žalostná.

Ako vieme, bez čitateľov nemôže existovať - ani krásna, ani odborná, ani vedeckopopulárna literatúra. Naši autori od počiatku dobre poznali tento problém a aj preto sa tak intenzívne zaujímali (najmä beletristi) o otázku rozširovania, resp. o charakter systému a úroveň slovenského národnostného školstva. Uvedomili si však, že od r. 1961 jestvujúci systém národnostného školstva vôbec nevyhovuje ani najzákladnejším požiadavkám (pnčinou čoho nie sú učitelia), preto je nevyhnutné čím skôr zaviesť jednojazyčné slovenské školy v potrebnom množstve, na náležitej úrovni. V opačnom prípade naša literatúra ostane iba posledným svedectvom o tom, že na území Maďarska - voľakedy žili aj Slováci. Nanajvýš bude ona trápnou kronikou ich tragického

zániku. Ale ak sa tie školy zanedlho dostanú do prevádzky (samozrejme, paralelne so zabezpečením rovnakých šancí pre menšiny v každej oblasti života), aj našej literatúre sa dostane dôstojnej a perspektívnej funkcie, ktorá jej prináleží. Bude ona nielen citlivým meradlom a efektívnym stimulátorom nášho národného sebapoznania, resp. povedomia, lež aj hodnoverným zrkadlom hospodárskeho, politického, spoločenského, kultúrneho a mentálneho života našej národnej menšiny v jej organickom vzťahu so životom väčšinového a materského národa. Totiž kľúčovou otázkou prežitia našej menšiny je predovšetkým pestovanie spisovnej slovenčiny a slovenského národného povedomia, v Čom hlavnú úlohu by mala zohrávať *rodina, škola* a *knižnica.* Keďže rodičia (a stan rodičia) dnešných školákov sa učili tiež prevažne v maďarských školách, kde boli vychovávaní tiež v maďarskom duchu a jazyku, znalosť svojho materinského jazyka si mohli zachovať len na úrovni archaického dialektu, ktorého slovná zásoba nevyhovuje požiadavkám modernej komunikácie. Preto výuka v materinskom jazyku a výchova v slovenskom národnom duchu sa stala kardinálnou úlohou slovenského národnostného školstva od materskej školy až po univerzitu. A to až dovtedy, kým sa matky nezačnú prihovárať svojim novorodeniatkam v spisovnaj slovenčine. Lebo až potom sa prinavráti slovenskej rodine jej pôvodná základná funkcia - výchova v slovenskom národnom duchu a jazyku. Aj *knižnica* a v nej slovenská *kniha* môže plniť svoju pôvodnú funkciu - zabezpečenie dialógu medzi autorom a čitateľom - iba vtedy, ak sa stretnú s chápavým čitalelom, odchovaným v ozajstnej slovenskej *škole.*

Horeuvedené okolnosti jasne svedčia o tom, že možnosť vydávania kníh sama o sebe ešte nestačí k zabezpečeniu permanentného literárneho života. Z toho všetkého vyplýva, že tu ide o jednu z oblastí globálnej menšinovej politiky výkladnej skrine. Veď jestvujúce typy tzv. slovenských národnostných škôl, ktoré sú zjavnými alebo skrytými prostriedkami násilnej asimilácie, nijako nemôžu zodpovedať, požiadavkám na zachovanie slovenskej národnej identity, aj keď vyše 40 rokov dôkladne vylepšovali štatistické údaje o počte slovenských národnostných škôl a školákov.

Ak nahliadneme do priloženého zoznamu našich kníh, ktorých výstavu otvoria práve dnes (31. októbra 1991) v okresnom múzeu v Žiline, môžeme zistiť, že tam figurujú ako publikácie DZSM. Avšak podľa nás to nikdy neboli publikácie DZSM, lebo ich písali autori, väčšina ktorých predstavovala opozíciu Zväzu, redigovali sa vo vydavateľstve Tankônyvkiadó a navyše vydavateľské náklady hradilo Ministerstvo vzdelávania a nie Zväz, ktorý tieto publikácie nikdy neredigoval a nevydával, iba uzurpoval titul vydavateľa. Preto od tej doby ako sa Literárna sekcia dištancovala a osamostatnila od

Zväzu pod menom Združenie slovenských spisovateľov v Maďarsku (26. I. 1990). už naše knihy figurujú ako publikácie ZSSM.

Pre slovenskú literatúru v Maďarsku z hľadiska jej genézy a mentality je charakteristická torjkontextovosť, podobne ako pre literatúru Slovákov žijúcich vo Vojvodine a Rumunsku. Vlastný kontext tejto literatúry sa prejavuje v jej nadväznosti na medzivojnových ľudových básnikov a prozaikov, ktorí publikovali v *Čabianskom kalendári* (1920-1948), v mesačníku *Evanjelický hlásnik* (1930-1944) v ľudovýchovnom časopise *Slovenská rodina* (1934—1941) a v orgáne Strany slovenskej jednoty s názvom *Slovenská jednota* (1939-1944) a ktorí sa po vojne presídlili na Slovensko.

Rukolapne zjavná je náväznosť na materskú literatúru ako prejav druhého kontextu našej literatúry a taktiež náväznosť na literatúru väčšinového národa maďarského, ktorá sa prejavuje najmä u dvojjazyčne tvoriacich básnikov a prekladateľov.

Príslušníci novej povojnovej inteligencie v r. 1955 vydali literárny zborník Hrušky mamovky Špiakovej. Najvýznamnejšou osobnosťou tejto tvorivej skupiny bol básnik Pavol Samuel zo Slovenského Komnlóša, ktorý svojou tvorbou do určitej miery predstavuje generačný, jazykový a štýlový prechod od ľudových spisovateľov medzivojnového obdobia k niektorým predstaviteľom našej súčasnej literatúry.

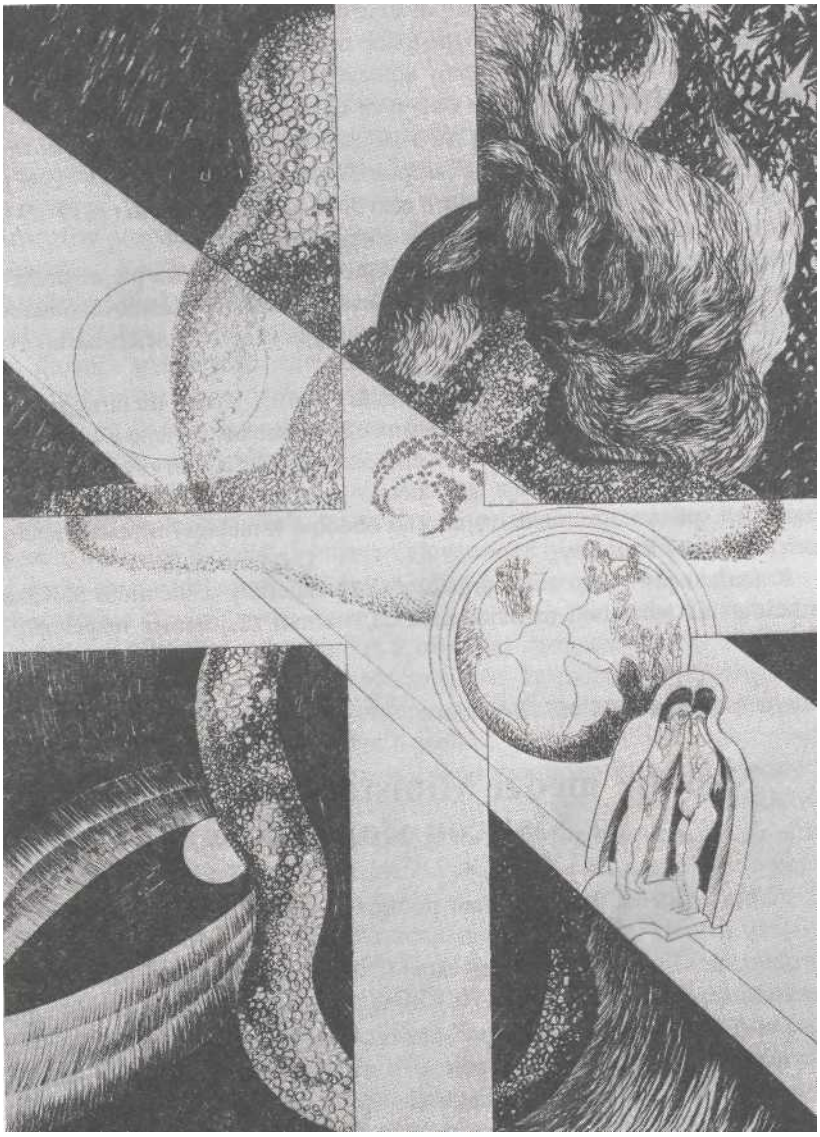
K tomuto príhovoru autor priložil ďalšse materiály o literatúre Slovákov v Maďarsku, ktoré boli rozmnožené a na stretnutí záujemcom rozdelené.

Vladimír Repka, ÚZS MS, Bratislava

Napätie medzi Ministerstvom kultúry a Maticou slovenskou

Vážení priatelia, priateľky, milí prítomní,

pôvodne som nechcel vôbec vystúpif, nie som spisovateľ, ani sa za spisovateľa nepovažujem, prinútila ma k tomu poznámka pána námestníka ministra Kováča, tykajúca sa Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej. Nechcem tu vyvolávať žiadnu polemiku, ani vyvracať tvrdenie čo poveďal. V podstate činnosť ústavu najlepšie zhodnotia naši krajania, s ktorými sme stále v styku, ja konkrétne mám na starosti v Maďarsku žijúcich Slovákov, ich sa môžete konkrétne spýtať, aká je činnosť Ústavu pre zahraničných Slová-

kov vzhľadom na Slovákov žijúcich v Maďarsku, ale chcem len povedať, že nie som rád, že tento problém sa tu vyskytol práve na tejto pôde, pretože odhaľuje isté napätie, ktoré pretrváva už dlhší čas medzi Maticou slovenskou a Ministerstvom kultúry (M. Kováč z pléna: „Medzi Ústavom pre zahraničných Slovákov..."). Ústav pre zahraničných Slovákov je súčasťou Matice slovenskej, nie je samostatný právny subjekt, a teda nemôže sám rozhodovať o svojom rozpočte, a nemôže ani sám podnikať.

Ján Mráz, Nemecko

Slováci sa musia Európe najskôr predstaviť

Všetky tieto plany, všetky tieto krásne myšlienky keby sa splnili na 200 percent, tak ten príchod do Európy nemá absolútne žiadny zmysel, alebo takmer žiadny zmyúsel, lebo to sú len vagóniky, keď už nie vagóny, ale bez koľají. A to je ten problém, s ktorým sa my stretávame stále vonku v cudzine, že totiž nikto o nás nevie. Ani tí najbližší susedia. Pre Rakúšanov sme Česi, pre Nemcov sme Česi, pre všetkých sme Česi. A kohd je to úlohou, ak nie slovenského Ministerstva, či Úradu pre zahraničné styky či podobne. Otvorene si povedzme, že to sú ľudia, ktorí spia, ktorí nič nerobia! Koho človek nepozná, tomu nepodá ani ruku, nie ešte aby mu požičal peniaze! Teraz, ako chcete ísť so slovenskou literatúrou von, keď tej reči nikto nerozumie. A ako môžete niekomu povedať že ste Slovák, o slovenskom výtvarnom umení, alebo čojaviem o čom, keď o tom nikto nevie. Myslím, že toto je prvoradý cieľ, keď chceme rozprávať o Európe a chceme sa vracať de dejín a rozprávať o tom, ktorý maďarský kráľ hovoril po slovensky. V prvom rade sa musíme tej Európe predstaviť. To je prvoradý ciel a hlavná úloha. Najhlavnejšia, akú slovenská vláda má. Aby sme sa prezentovali vo svete a nie niekde stáli v kútiku a pofukovali do nejakej falošnej píšťalky.

Milai Augustín, historik, Slovensko

Slovieni - Slováci, Horné Uhorsko - Slovensko

Dámy a páni, dovoľte mi, aby som vám povedal niekoľko slov, pretože akosi som bol prekvapený pohľadom na Slovákov, slovenskú kultúru, ktorá je tak trošku podaná, ako keby sme boli národom drotárov a slúžok.

Či sa nám to páči, alebo nie, keď sa roku 830 delila Franská ríša prvý písomný záznam je o tom, že nad ohybom Dunaja sú Česi, Moravania a Slovieni. Slovieni, ktorí sú jasní predchodcovia Slovákov. Máme na to dnes dostatok historických dokladov, ktoré jasne hovoria o našej kultúre, o našom vklade do európskych dejín. A preto je mi akosi zle počúvať, že my, kultúrni pracovníci nevieme povedať prapodstatu základných historických daností Slovákov Horného Uhorska v európskych dejinách.

Keď skončila veľkomoravská epopeja, keď vzniklo akési obdobie historického temná, boli to práve slovienski veľmoži, Hunt a Poznaň, ktorí pomohli zakladateľovi uhorského štátu, ktorí spolu s nemeckým rytierom Vendelínom opásali neskoršieho svätého Štefana, za uhorského kráľa, a pomohli mu proti Koppányovmu povstaniu. Výsledky týchto vzťahov a bohatstvo Horného Uhorska, ktoré bolo najbohatšou krajinou vtedajšej Európy až do objavenia bohatých nálezísk v novom svete (môžete si to pozrieť v tak diskutovanom politickom a hospodárskom ekonómovi ako je Karol Marx, ktorý píše o Uhorsku ako najbohatšej krajine Európy) môžeme jednoznačne dokázať, že florentský, benátsky kapitál akumuloval veľkou čiastkou svoje bohatstvo z rudného bohatstva Horného Uhorska, teda Slovenska. Prvá obchodná faktória Florenťanov bola v Banskej Bystrici, kde sa nakupovalo dubové drevo a meď s veľkým obsahom striebra. Najstaršia správa o benátskej huti Getum z roku 1412 hovorí jednoznačne o spracovaní slovenskej uhorskej medi, ktorá sa nečistila od ničoho iného iba od slovenského striebra. A tak bohaté patricijské domy Benátok sú postavené na dubových pilotoch z Horného Uhorska, konkrétne z Horehronia, a mnohé paláce boli postavené za meď a striebro vyťažené v Hornom Uhorsku, teda na Slovensku. Tu bolo bohatstvo uhorských kráľov, tu bolo bohatstvo a kontakty so vtedajšou Európou. Ak kráľ Matej Korvín si zobral za manželku Beatrice Neapolskú, ktorá spolu so svojím dvorom vytvorila z Budína prvé zaalpské renesančné mesto, tak ho vytvorili na báze bohatstva štiavnického, kremnického, spišského a gemerského baníctva. Tu sa akumulovalo obrovské množstvo kultúrneho majetku. Tu

a prvá európska koexistencia, sem prichádzali alpskí Nemci v siedmych kolonizačných vlnách jx> období tatárskeho vpádu, tu sa začínala skutočná stredoeurópska spoločná vzájomnosť. Tu žili Nemci, Slováci, aj Maďari, a tu sa vytvorila prvá kvalitná stredoeurópska kultúra. Ak hovoríme o podunajskej gotike, musíme povedať banské mestá, spišské mestá, ak hovoríme o renesančnej kultúre, hovoríme o Budíne, Bratislave, banských mestách, obchodných mestách Spiša, a Košiciach. Toto je treba povedať. Nehovorme len o slúžkach, a liptovských murároch. Hovorme o tom, s čím sme vstupovali do európskej kultúry, do európskeho diania, európskeho myslenia.

Musíme potom hovoriť aj o období po Satmárskom mieri v r. 1713. Vtedy vznikli prvé významné inštitúcie v rámci Uhorska. Vtedy, žiaľbohu, aj z územia Slovenska sa začali programovo odnášať umelecké predmety, vyberali sa najvzácnejšie knižné maľby, knižné väzby, knihy, celé inkunábule prišli do Széchenyiho národnej knižnice. Najstaršie archívne listiny zo všetkých hornouhorských miest sú v Nemzeti Levéltári. V Szépmúvészeti múzeu sú desiatky a tisíce umeleckých diel z územia Slovenska. Viac ako 40 000 predmetov. Nezabudnúť na to. Toto je národný majetok. To je národná slovenská kultúra.

Musím vám povedať jednu vec. A tým by som aj poprosil zástupkyňu maďarskej vlády. Ono sa zle číta, keď stretnete umelecké dielo v maďarských zbierkach a je tam napísané iba Fôlvidék. Je veľmi zle, keď príde historik študovať do niektorej inštitúcie a stretne sa nie vždy s dobrým záujmom. Žiaľbohu, o týchto veciach si budeme musieť tiež pohovoriť.

Ak budeme hovoriť o tom, že medzi antickým a ranofeudálnym nálezovým horizontom, na všetkých týchto územiach sú slovenské náleziská a všetky významné maďarské hrady boli, postavené na starých slovanských lokalitách, tu je naša spolupráca, či sa už písala krvou, či ináč.

A takto by sme sa mali vzájomne aj pochopiť, a z tohoto vychádzať. Nevychádzajme z takých názorov, že tu sme chodili stavať, tu sme chodili robiť. Aj to je súčasť našej histórie, ale my si hovorme o tej histórii, ktorá nás dávala na úroveň, ktorá nás viedla nielen do Európy, ale do vtedajšieho sveta.

V Budapešti po slovensky

Keď rýchlik, v ktorom cestovala aj skupinka slovenských spisovateľov, prekročil v Rajke česko-slovensko-maďarskú hranicu, akoby za oblokmi jeden za druhým ožívali jesenné verše Juraja Dolnozemského, slovenského básnika žijúceho v Maďarsku. Rodák zo Slovenského Komlóša (vlastným menom Gyôrgy Antal) vystriedal v živote viacero roľnícko-robotníckych profesií: bol koscom, tehliarom, vodárom, ale aj plavčíkom, futbalovým rozhodcom... Písať začal neskoro, debutoval pred troma rokmi ako šesťdesiatročný zbierkou Večerný dážď. Mimochodom niekoľko jeho prvých veršov uverejnilo pred desiatimi rokmi Nové slovo mladých. Takže videné mladými očami básnika, ktorý začal básne skladať na staré kolená: „Kraj nový odev má Zhrdzavie po stranách lístie./ Sedliak sa narovná, zrobené ruky si vystrie..."

V Budapešti po slovensky, áno - akože inak, keď sa tam (od 30. októbra do 1. novembra) stretli slovenskí spisovatelia a umelci, i keď nie z celého sveta, ale aspoň z USA, Kanady, Rakúska, Nemecka, Juhoslávie, Rumunska, Poľska, samozrejme z Maďarska - a pravdaže aj zo Slovenska.

V Ľudových novinách, týždenníku Slovákov v Maďarsku, sa už pred započatím tohto veľmi potrebného podujatia polemizovalo o tom, ako ho vôbec pomenovať. Z dvoch alternatív — zjazd alebo stretnutie - sa napokon zvolila tá tretia; takže sme boli účastníkmi konferencie slovenských spisovateľov a umelcov žijúcich mimo Slovenska.

Organizátori? Tí hlavní: Združenie slovenských spisovateľov v Maďarsku (predseda Gregor Papuček) a Spolok slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí (predseda Imrich Kružliak) Spoluorganizátor - Maďarský zväz spisovateľov (predsedníčka Anna Jókaiová). Prirodzene, k úspešnému rokovaniu konferencie prispelo v podstatnej miere aj naše veľvyslanectvo a kultúrne a informačné stredisko. Veľvyslanec Rudolf Chmel a riaditeľ strediska Karol Wlachovský nezapreli v sebe erudovaného literárneho veďca respektíve prekladateľa, a pripravili pre hráčov (i divákov) tohto priateľského stretnutia ideálne hráčske (či divácke) prostredie. Kto boli hráči - a kto diváci? ťažko oddeľovať, úlohy sa prelínali. Z USA pricestovala napríklad Angeša Gundová-Jergová, z Kanady Iľja Čičvák, a Felix Litva, Už spomínaný Imrich Kružliak a Jana Gavalcová prišli z Nemecka, početne boli zastúpení slovenskí spisovatelia z Juhoslávie a Rumunska - a pravdaže mohli sme sa stretnúť so všetkými v Maďarsku žijúcimi slovenskými spisovateľmi. Kto? My, Slováci zo Slovenska. Okrem iných námestník ministra kultúry SR Michal Kováč a

predseda Matice slovenskej Jozef Markuš. No a silná osmička spisovateľov (podľa abecedy, bez titulov a funkcií): P. Andruška, L. Ballek, J. Buzássy, M. Ferko. V. Kondrót, J. Rezník, L. Ťažký a K. Tomiš.

Na otázku, prečo sa vlastne tá skoro stovka Slovákov v Budapešti zišla, možno lapidárne odpovedať aj takto: kvôli slovenčine! Pretože to bolo prvé podujatie svojho druhu, malo predovšetkým spoznávací a sprostredkujúci charakter v prvej fáze, a v závere aj zmysel perspektívne konštitučný a proklamatívny.

Okrem rozsiahlej panelovej diskusie a voľných debát a rozhovorov do neskorých nočných hodín, k tomu prispievali aj ďalšie zaujímavé a pestré doplnkové či sprievodné akcie. Spomeniem aspoň výstavu publikácií (kníh, novín, časopisov) slovenských autorov zo všetkých účastníckych krajín. Anna Divičanová nám veľmi sympaticky a symptomaticky zmapovala a priblížila literárnu (historickú i prítomnú) Budapešť z hľadiska slovenskej literatúry, či presnejšie z aspektu slovenskosti. Srdečnosťou a spontánnosťou zaujalo vystúpenie detí, mládeže i tých postarších - členov súboru slovenskej školy v Budapešti a súboru Studienka z pilíšskeho Santova. Delegácie účastníkov konferencie prijali na Ministerstve školstva a osvety MR, v sídle parlamentného Výboru pre ľudské práva, menšiny a otázky vierovyznania, na Úrade pre národné a etnické menšiny - a pravdaže aj na pôde Maďarského zväzu spisovateľov.

Ak sme už pri spisovateľoch, presnejšie básnikoch, prítomní boli svojimi básňami i tí vzdialení, Časopriestorovo či priestorovo... Hviezdoslav veršami prednesenými 14. júna 1883 „pri svätení pamiatky 25-ročného trvania Slovenského spolku v Pešťbudíne": Sme, áno sme! -A toto hlasné „sme!" je vlastne to, čo „je", jak mudrc vraví. Sme tu, a Boh dá, že i strváme... Tu v Budapešti som si aktuálne znovu pripomenul i Dilongove Slovenské hrady: „Tu je múr plaču, puknutá stena, ťažoba sŕdc, vetrami vyštrbená. Zvíjal sa v bolesti, kto lámal skaly, kto sa tu hrbil a nemal chvály. Slovenský plač znel k puknutým stenám, tie hrady panské patrili nie nám." A predovšetkým v Moste, v časopise spoza mora, som si našiel Skúsenosť srdca Karola Strmeňa, ktorá je dôkazom toho, že dobrý básnik takým ostáva stále - i napriek všetkým možným vzdialenostiam, ktoré medzi nami utvára svet, ktoré si vytvárame sami: „... i naša reč je tichá jak osvetlené okno. Každý si nesie svoju vlasť, vo sne sa vracia na miesta, kde miloval a trpel. Teraz ich pozná srdcom. Cez svoj osud na ne sa díva, díva a ešte i ten pohľad je nežný jak pohladenie kvetom muškátov."

Ale vráťme sa k prítomným! Ak by ste sa ma spýtali, prečo vlastne som bol (prečo vlastne sme boli) v októbrovo - novembrovej dušičkovej Budapešti,

tak aj za mňa to presne vyslovil kolega - profesor z nadlackého gymnázia, rumunský slovenský prozaik Pavel Bujtár. Preto, „... že sme si boli dlho vzdialení nielen zemepisne, ale aj myšlienkové - a pritom chceme slúžiť, našim - po slovensky!" Služba - áno, to je azda to podstatné, spoločno-menovateľové, veď do služby, do bezplatnej služby slovenčine sme sa zaviazali (uviazali) všetci (tí, čo píšeme) na celý život! Potoky porekadiel, pranostík a prísloví - ktorými nás (zas) materčina znútra osloví...

Nechcem však končiť rýmované. Podstatnejším sa mi zdá byť záverečný prozaický dokument: „My slovenskí spisovatelia a umelci žijúci mimo územia Slovenska založili sme 1. novembra 1991 v Budapešti Úniu slovenských spisovateľov a umelcov žijúcich mimo územia Slovenska. Cieľom Únie je navzájom sa spoznávať, informovať a spoločne pracovať na integrovaní našej tvorby do jednotného organizmu slovenskej kultúry.

Stanovy Únie vypracuje prípravný výbor, v ktorom má zastúpenie každá zúčastnená krajina a ktorého Čestným členom je aj náš Laco Ťažký.

Takže najbližšie - po slovensky kde? Kdekoľvek na svete, možno aj v Bratislave!

Vojtech Kondrót

Mgr. Ján Bunčák, SAV Bratislava

Sociálna diferenciácia a národná identita v Cesko-SIovensku od roku 1918

(Koreferát na **XVI. stretnutí národných menšín susedných krajín vo Viedni** v dňoch 25. až **27. októbra 1991)**

Roku 1921 žilo v mnohonárodnostnej Československej republike asi 51% Čechov, 23% Nemcov, 15% Slovákov, 6% Maďarov, 4% Karpatorusôv a Ukrajincov a 1% Poliakov v troch správnych oblastiach: České zeme (Čechy, Morava a Sliezsko), Slovensko a Podkarpatská Rus. V novom štáte vedľa seba žili národy na rôznom stupni kultúrneho, ekonomického a politického vývoja, od vysoko urbanizovaných Nemcov až po tradičné vidiecke spoločenstvo Karpatorusôv. Do Československa vstupovali s dvoma právnymi systémami, predlitavským a zalitavským, s rakúskou a uhorskou tradíciou štátu.

Začal sa tak dodnes nejasný proces integrácie a spolužitia v jednom stredoeurópskom štáte. Na toto spolužitie sa môžeme pozerať z viacerých hľadísk. História vyzdvihuje jeho politické stránky a úlohu európskych mocností. Pre sociológiu sú zaujímavé predovšetkým vnútorné - sociálne a ľudské stránky fungovania tohto mnohonárodnostného štátu, ašpirácie národnostných skupín, ich schopnosť vzájomne sa akceptovať alebo naopak, vznik a vývoj konfliktov medzi nimi.

Základom predvojnového Česko-Slovenska bola doktrína jednotného československého národa, ktorého časťami mali byť české a slovenské etnické skupiny, alebo ako sa vtedy hovorilo, kmene jedného národa. K prijatiu tejto doktríny viedli na konci 1. svetovej vojny politické dôvody, len takto mali Česi a Slováci výraznú dvojtretinovú väčšinyu v novom štáte a mohla byť bez problémov splnená požiadavka národného sebaurčenia, na ktorú kládol taký veľký dôraz prezident Wilson. Na druhej strane, táto doktrína nerešpektovala rozdiely medzi spoločenstvami v dvoch najväčších správnych územiach, v Českých zemiach žilo 68,5% Čechov, a 29,5% Nemcov a na Slovensku 68% Slovákov, 18% Maďarov, 4,5% Nemcov, početná skupina Ukrajincov a rastúca skupina Čechov.

Nový štát uskutočňoval demokratickú a liberálnu vnútornú politiku, snažil sa integrovať republiku prostredníctvom práva a štátnej správy. Ako sa neskôr ukázalo, táto liberálna politika integrácie mala dobré aj negatívne stránky.

Kladom bola podpora národného školstva a priestor pre rozvoj národnej kultúry. Napríklad na Slovensku bolo 806 maďarských ľudových škôl a 7 gymnázií, maďarské pobočky pri štátnom učiteľskom ústave a samostatný ženský učiteľský ústav sv. Uršuly. Maďarské spoločenstvo malo 640 obecných knižníc, vychádzalo 8 maďarských denníkov a 79 časopisov. Počet negramotných v oblastiach, kde žili Maďari, klesol z 11% na 5,5%. Ešte väčší kultúrny priestor malo nemecké spoločenstvo v Čechách, s vlastnou nemeckou Karlovou univerzitou v Prahe.

Na druhej strane, liberálna hospodárska politika a budovanie štátnej správy na princípe štátovorného „československého" národa prehlboval rozdiely medzi Čechami a Slovenskom, územnými regiónmi štátu. Na dôkaz: od roku 1913 do roku 1937 vzrástol počet pracovných miest v priemysle na Slovensku len o 15%, kým v rovnakom období v Maďarsku zamestnanosť v priemysle vzrástla o 30%, v Juhoslávii a v Rumunsku sa zdvojnásobila. Zaostávanie Slovenska a Podkarpatskej Rusi za inými európskymi krajinami sa z ekonomického hľadiska zväčšovalo. České zeme sa modernizovali, tvorila sa tam moderná industiálna spoločnosť, Slovensko a Podkarpatská Rus hospodársky stagnovali, spoločnosť sa menila len veľmi pomaly. Iný príklad: roku 1930 bolo v priemysle na Slovensku trvalé činných 219 000 osôb, ale prirodzený prírastok obyvateľstva medzi rokmi 1921 a 1930 bol 330 000 osôb.

Narazili na seba dva dôsledky liberálnej politiky a integrácie prostredníctvom štátnej správy. Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi len veľmi pomaly vznikali sociálne vrstvy, ktoré sú znakom modernej spoločnosti a ktoré zároveň poskytujú postavenie, o ktoré sa ľudia usilujú: štátni a súkromní úradníci vo veľkých organizáciách a podnikoch, odborníci a kvalifikovaný personál,

•odné povolania. Možnosti urobiť kariéru boli na Slovensku veľmi **obmed-**) é Pre Nemcov a Maďarov boli ešte menšie, lebo prakticky nemali takúto možnosť v štátnom aparáte, ktorý bol vyhradený pre príslušníkov „česko-slovenského národa". To bol dôvod, prejío sa počet Čechov na Slovensku od ku 1921 do roku 1937 zdvojnásobil. České spoločenstvo na Slovensku bolo početnejšie ako nemecké. Obsadzovali funkcie v štátnom aparáte a v štátom podporovaných oblastiach. Faktom je, ž€ v poslednom roku prvej ČSR žilo na Slovensku 60% obyvateľov - Slovákov aj Maďarov - z poľnohospodárskej produkcie.

Ukázalo sa, že demokracia a liberalizmus samy osebe nestačia na riešenie národnostných vzťahov. Tohto konštatovania sa zmocnili dva prúdy, ktoré tak otriasli našimi krajinami v tomto storoči, národný socializmus a komunizmus. Liberálna demokracia na jednej strane posilňovala národnú identitu a na druhej strane nevytvárala priestor, v ktorom by sa táto identite dala realizovať. Z pohľadu občana a národného spoločenstva to vyzeralo asi takto:

- kto chce urobiť kariéru, potrebuje podporu vplyvnej politickej strany
- treba tlačiť na štát, ktorý nechce uspokojiť ašpirácie jednotlivcov a národ nostných skupín, lebo je skorumpovaný jednou politickou skupinou.

Táto populárna filozofia mala pre nás tragické dôsledky, viedla k likvidácii, terorizovaniu a vysídľovaniu národnostných skupín ešte dlho po 2. svetovej vojne. Napríklad v povojnovom Československu platila inštitúcia „osvedčenie o národnej, štátnej a ľudovodemokratickej spoľahlivosti", ktorá zbavovala občianskych práv veľké a osobitne národnostné skupiny. Nechcem hovoriť o štátnej filozofii, jej vývoji, ale o sociologických faktoch.

Koncom šesťdesiatych rokov sociológovia v ČSR urobili rozsiahly výskum sociálnej stratifikácie, doteraz jeden z najserióznejších výskumov, o ktorom sa mnoho rokov nesmelo hovoriť. Skúmali globálny sociálno-ekonomický štátus rôznych skupín obyvateľstva a jeho jednotlivé komponenty: zložitosť vykonávanej práce, vzdelanie, príjem, životný štýl, životnú úroveň a zapojenie do politických funkcií. Jedným z výsledkov bolo aj postavenie jednotlivých národnostných skupín v rebríčku celej česko-slovenskej spoločnosti.

Najskôr súhrnný prehľad:

1. Česi	2,95 bodu	5. Nemci	2,31
2. Poliaci	2,65	6. Maďari	2,00
3-4. Slováci	2,32	7. Cigáni	1,50
3-4	2,32	8. Ostatní	3,08

Teraz pohľad na jednotlivé komponenty socio-ekonomického statusu (čísla uvádzajú postavenie na rebríčku od najvyššieho (1) po najnižšie (7).

Národnosť	Zložitosť práce	Vzdelanie	Príjem	Životný štýl	Životná úroveň	Funkcie
česká	1	1	2-3	1	1	2
poľská	4	3	1	3	2	1
slovenská	3	4	4	4	**4-5**	4
ukrajinská	2.	5	5	6	3	3
nemecká	4	2	7	2	4-5	6
maďarská	6	6	6	5	6	5
cig. (rómska)	7	7	2-3	7	7	7

Najskôr treba povedať, že sú to údaje, ktoré charakterizujú priemer v celej skupine, nie jednotlivých ľudí, preto ich treba interpretovať opatrne.

Postavenie poľskej národnostnej skupiny vyplýva z toho, že je to malé, asi stotisícové spoločenstvo baníkov a priemyselných robotníkov v Sliezsku.

Ukrajinsko-rusínska skupina bola silne zapojená do štátnej správy na lokálnej aj na centrálnej úrovni.

Tretia, málo početná nemecká národnostná skupina sa od dvoch predchádzajúcich odlišuje tým, že vidíme jej odstup od politických funkcií.

Najväčšia, maďarská národnostná skupina je vnútorne členitá, zahrňuje vlastne tri rozdielne skupiny obyvateľstva:

- obyvateľov veľkých miest, Bratislavy, Košíc a Nitry (5,5%),
- obyvateľov menších a malých miest (25%),
- vidiecke obyvateľstvo (60% v dedinách do 5 a 10% v dedinách do 10 tisíc obyvateľov).

Môžeme vidieť ešte jednu zaujímavosť. Príslušníci národných spoločenstiev používajú rôzne cesty k vlastnej kariére. V nemeckej národnostnej skupine sa kladie dôraz na vzdelanie a spôsob života. V ukrajinkso-rusínskej na získanie pracovného postavenia. Poľská skupina kládla dôraz na politické funkcie a príjem.

V najdiferencovanejšej a najväčšej maďarskej skupine sa uplatňovali všetky prístupy: jej urbanizovaná časť usilovala o vzdelanie a politické funkcie, o odbornú kariéru. Napríklad, roku 1985 bolo 9,5% všetkých členov komunistickej strany na Slovensku z maďarskej národnostnej skupiny, mala tam proporciálne zastúpenie, v maďarských gymnáziách študovalo viac ako 3700 žiakov a získali uznanie vo viacerých odboroch, predovšetkým v prírodných

v dách - v matematike. Na rozdiel od nich, Nemci usilovali o postavenie v nezávislých povolaniach.

Myslím si, že tu sa dostávame k najaktuálnejšej otázke, Súčasným problémom nie je'ani tak národná identita, ako spôsob akceptovania tejto identity v celej spoločnosti a inými národnostnými skupinami. Obyčajne ľahko dokážeme akceptovať národnostnú skupinu v tradičnom postavení, napríklad v Česko-Slovensku maďarského roľníka, nemeckého remeselníka, poľského baníka alebo tradičného židovského lekára. Keď máme akceptovať národnostnú skupinu v netradičnom postavení, vznikajú ťažkosti. Súčasný problém indentity národnostnej skupiny, to je akceptovanie jej členov v nových spoločenských rolách a v novom netradičnom postavení. Toto je vždy spojené s problémami, konfliktom medzi tradíciou a ašpiráciou.

Dá sa ukázať veľa príkladov, mne je najbližšia životná dráha kanadského lekára, vedca Hansa Selyeho. Narodil sa roku 1907 vo Viedni, jeho matka bola Rakúšanka. Vyrástol v Komárne, kde jeho otec, Maďar, bol lekárom. Vyštudoval na nemeckej Karlovej univerzite v Prahe a ešte pred vojnou odišiel do USA a potom sa v Montreale stal riaditeľom Inštitútu pre experimentálnu medicínu. V Československu, ktorého bol štátnym občanom pre neho vlastne nebolo miesto.

Vo svojej krásnej knihe, kde dáva rady začínajúcim vedcom, napísal, že má vlastne veľa národností. Jeho životným úspechom bolo objasnenie vzniku stresu a napísal aj filozofickú prácu, kde dokazuje, že ľudskou prirodzenosťou je pomáhať iným - už zo sebeckého záujmu. Tento princíp nazval „altruistický egoizmus". Tento rok mu odhalili v Komárne pamätnú tabuľu, kde je napísané - tu žil dr. Selye János, veľký lekár maďarského pôvodu.

Tu je začiatok druhej veľkej otázky národnej identity. Treba ju udržovať a posilňovať, ale spolu s tým sa aj pýtať: na čo ju chceme využit? Túto otázku dáva iný veľký znalec národnej identity, americký filozof a politik Michael Novák. V knihe „The Rise of the Unmeltable Ethnics" opisuje, aké veľké sociálne prekážky museli prekonať imigranti zo strednej, južnej a východnej Európy, aby ich Američania akceptovali. Mnoho ľudí vie, čo znamená skratka WASP, nehovorí sa o skratke PIGS (Polish, Italians Greecs and Slaves). Ukazuje, že úspech dosiahli tie národné skupiny, ktoré išli cestou ekonomickej prosperity spojenej so vzdelaním. Usilovali najskôr o akceptovanie zo strany spoločnosti, iných komunít, nie zo strany štátu. Keď niekeho akceptuje - v demokratických podmienkach - civilná (burgerliche) spoločnosť, akceptuje ho automaticky aj štát.

^ Aj medzi nami sú ľudia a myslím, že väčšina z nás, ktorí dobre vedia, že získať akceptáciu - prijatie určitej národnej identity inými a väčšinovými

skupinami nie je jednoduché. V súčasnom svete sa to dá dosiahnuť len vtedy, keď ostatných presvedčím o svojich kvalitách. V budúcich rokoch budeme v Česko-Slovensku a v iných krajinách strednej Európy svedkami mnohých takýchto kolektívnych snáh: nových prisťahovalcov, ale aj tradičných Volksgruppen. Otvára sa otázka Cigánov - Rómov, ktorí sú už dnes v Česko-Slovensku najpočetnejšou etnickou skupinou, zastúpenou vo veľkých mestách aj na vidieku. Na ich príklade vidíme, aká dôležitá je národná identita pre nájdenie vlastného miesta v modernej spoločnosti, ale aj to, že táto identita musí obsahovať určitý spoločenský cieľ, ktorý je užitočný aj pre ostatné národné skupiny. Chcel by som skončiť tým, čo odporúčal Dr. Hans Selye alebo dr. Selye János: musí v tom byf altruistický egoizmus, prinášať niečo iným vo vlastnom záujme.

Tento rok som bol najviac prekvapený, keď som po slovensky hovoril s japonským kolegom, sociológom. Keď som sa ho pýtal, na čo mu je to dobré, tak sa len usmieval. Veľké a superintegrované národy musia hľadať cestu k malým národom, aby od nich mohli čerpať originálne podnety. My v strednej Európe máme proti nim vlastne výhodu. Každá národnostná skupina má niečo originálne, čo môže byť pre budúcnosť veľmi cenné. Je to asi ako s teoretickou matematikou alebo fyzikou.

ľ)

Príhovor predsedu SOS na XVI. stretnutí národných menšín susedných krajín **vo Viedni**

Menšinám zabezpečiť rovnaké šance v každej oblasti života

Vážení prítomní, dámy a páni,

dovoľte, aby som sa srdečne poďakoval usporiadateľom za to, že na tomto stretnutí môžem zastupovať Slobodnú organizáciu Slovákov, ktorá vznikla pred dvoma rokmi v Budapešti. Veľmi sa teším, že som sa tu mohol stretnúť s predstaviteľmi v Rakúsku žijúcich Slovákov a veľmi ľutujem, že 80-tisícová slovenská menšina žijúca vo Vojvodine tu nie je zastúpená.

K hlavnej téme nášho stretnutia stručne iba toľko:

Industrializácia, urbanizácia a rozvoj dopravy naozaj urýchlili proces rozkladu menšinových kolektívov a v konečnom dôsledku urýchlili aj asimilačný proces. Ale nové výdobytky vedy a techniky ako zákonité sprievodné javy procesu industrializácie a urbanizácie, v mnohom prispievajú k spomaleniu asimilačného procesu, ba poskytujú mnohostrannú pomoc k zachovávaniu a pestovaniu tradičných hodnôt a tiež i k vytváraniu nových hodnôt menšinovej kultúry.

Medzi všetkými faktormi záchrany menšín najdôležitejší je však demokratický prístup k otázke zachovania a rozvíjania menšinového bytia a vedomia. V rámci demokratického právneho štátu je dôležité vytvorenie demokratického ovzdušia v oblasti politického, spoločenského, hospodárskeho a kultúrneho života, v ktorom sa uplatňujú všetky menšinové práva aj v praxi. Totiž bez zabezpečenia rovnakých šancí aj pre menšiny v každej oblasti života je otázna oprávnenosť položiť otázku menšinovým obyvateľom, ku ktorej národnej menšine sa oni hlásia. Dôležité je vytvorenie všetkých inštitúcií, ktoré sú nevyhnutne potrbné k zachovaniu menšinovej identity. Dôležité je univerzálne uplatnenie nasledujúcich demokratických zásad:

1. Bez súhlasu a účasti predstaviteľov menšín nech sa nevytvárajú zákony o menšinách.
2. Bez súhlasu obyvateľov ktorejkoľvek krajiny, regiónu, mesta či obce nech sa nepripúštajú nijaké zásahy do ich prírodného a spoločenského prostredia.

Vážení prítomní, dovoľte, aby som Vás v závere sojho príhovoru informoval o niektorých významnejších formách činnosti našej organizácie.

V záujme efektívnej obrany individuálnych a kolektívnych práv našej menšiny aj SOS vstúpila medzi členské organizácie Okrúhleho stola národných a etnických menšín v Maďarsku, ktoré v uplynulých mesiacoch spoločne vypracovali návrh menšinového zákona. Tento návrh vláda predloží parlamentu na schválenie podľa predbežného plánu v novembri tohto roku.

V dňoch 30. októbra až 1. novembra spolu so Združením slovenských spisovateľov v Maďarsku usporiadame I. v Budapešti stretnutie slovenských spisovateľov a umelcov žijúcich mimo územia Cesko-Slovenska.

Ďalším významným podujatím bude otvorenie výstavy* „Z knižnej produkcie Slovákov žijúcich v Maďarsku" 31. októbra v Žiline. Výstava, ktorá bude spojená s grafickou výstavou ilustrátora týchto kníh, sa uskutoční v rámci spolupráce medzi Slobodnou organizáciou Slovákov a mestom Žilinou, resp. Miestnym odborom Matice slovenskej v Žiline. Ďakujem za pozornosť!

Alexander Kormoš

Z ďalších príspevkov konferencie zaznamenávame iba v skratke vystúpenie doc. dr. A. Moritscha (Viedeň) na tému *Modernizácia a národná diferenciácia do r. 1918,* ktorá sa zaoberá vývojom pojmov ako ľud, národ, národnosť, národné povedomie. Národné ideológie vznikli s pomocou kritérií reči, pôvodu, spoločného osudu a pod. Procesy modernizácie, demokratizácie a nacionalizácie obyvateľstva prebiehajú paralelne a za protichodných účinkov. Proces vytvárania národov v rámci Habsburgskej monarchie sa prejavoval ako emancipácia voči obidvom vládnucim národom a zároveň v konfliktoch medzi liberalizmom a centralizmom na jednej a konzervativizmom a federalizmom na druhej strane. V budúcej Európe sa otázka národných väčšín a menšín už nebude prezentovať podľa hosťujúcich a materských národov.

Prednáška prof. dr. V. Klemenčiča (Ljubljana) pod titulom *Menšiny na prechode z agrárnej do priemyslovej spoločnosti* poukazuje na štrukturálne premeny menšinového spoločenstva v rozdielnosti stratifikácie a s konkrétnymi poukazmi na územia so zmiešaným obyvateľstvom, na ktorých dochádza k poklesu populácie v hospodársky menej vyvinutých okrajových oblastiach, napr. v Juhoslávii.

Námetom vystúpenia doc. dr. H. Fasmanna (Viedeň) bolo *Prisťahovalectvo a integrácia vo velkomeste,* konkrétne vo Vedni, kde žije vyše 200 tisíc cudzincov (13% celkového počtu obyvateľov), polovica ktorých prišla z Juhoslávie a Turecka. Od prílivu pracovných síl treba odlišovať prúd utečencov z rokov 1956, 1968-69 a 1980-81.

(ko)

Od tej doby táto expozícia sa stala putovnou knižnou a grafickou výstavou, ktorá bola doteraz vystavená v Hadnlovej, Považskej Dubnici, Lipt. Mikuláši a v Michalovciach.

Komuniké účastníkov stretnutia v Michalovciach

Politické a hospodárske zmeny, ktoré nastali v našich krajinách a podobnosť situácie, ktorá sa vytvorila v uplynulých desaťročiach, nabáda naše štyri oblasti k dosiahnutiu zásadne spoločných a zhodných cieľov.

Kľúčovou otázkou duchovného a materiálneho rozvoja Strednej Európy, ako aj nevyhnutným predpokladom integrácie s vyspelými štátmi Európy a vzájomne výhodnej spolupráce je vybudovanie a zveľadenie systému kontaktov medzi susednými regiónmi.

Pre históriu našich národov v tomto priestore bola vždy príznačná vzájomná úcta, priaznivá obchodná a hospodárska spolupráca. Nastúpením cesty celoeurópskeho rozvoja pri zvyšovaní úlohy oblastí zároveň vyhlasujeme, že rámec úzkej spolupráce našich štyroch oblastí vybudujeme na historických tradíciách a na základe cieľov vytýčených vo vyhlásení konferencie z Visegrádu.

Najvyšší štátni predstavitelia oblastí v súlade so svojimi spoločnými úmyslami podniknú v blízkej budúcnosti praktické kroky v nasladujúcich smeroch:

- Napomôžu spoluprácu orgánov štátnej správy a samospráv a budovanie subregionálnych kontaktov na území oblastí.
- Oblasti budú podľa možnosti rozvíjať vzájomnú hospodársku spoluprácu trhového charakteru, vzájomne výhodný obchod s tovarom a službami, a naďalej sa budú usilovať o to, vytvoriť priaznivé podmienky na bezprostrednú spoluprácu podnikov a pre zahraničné kapitálové investície slúžiace rastu efektívnosti hospodárstva,
- v prvom rade vytvoria primerané podmienky na nerušenú výmenu hospodárskych a obchodných informácií a kultúrnych hodnôt.
- Vzájomnými úsiliami vyvinú mnohostrannú spoluprácu v záujme pes tovania tradícií menšín žijúcich na svojich územiach a rozšírenia systému kontaktov s ich materskými národmi.
- Na základe vzájomných informácií budú zosúlad'ovaf, koordinovať vytváranie kontaktov a spolupráce a konzultácie v smere európskych inštitúcií a organizácií.

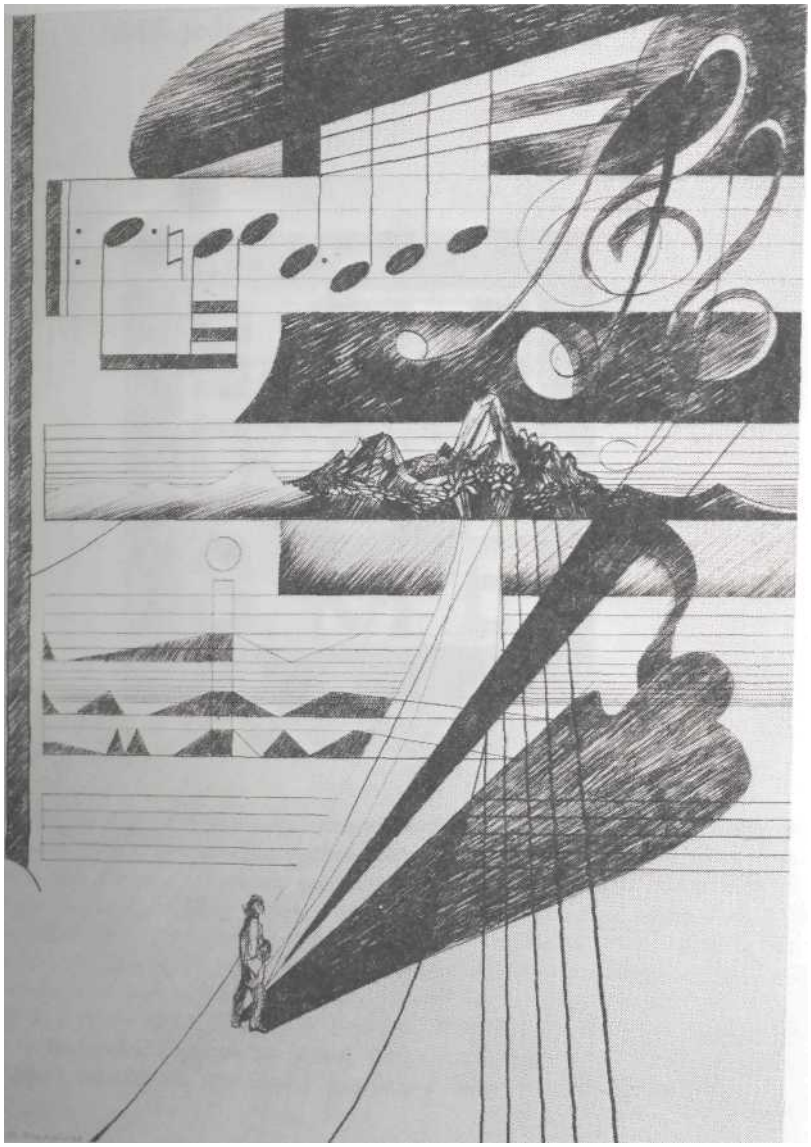
Signatári tohoto vyhlásenia požiadajú svoje vlády a vládne orgány, aby spolupôsobili na vypracovaní systému medziregionálnej spolupráce.

V spolupráci s vedúcimi pracovníkmi vlád sa signatári vyhlásenia zúčastnia ďalšieho spoločného rokovania v januári r. 1992 v Užhorode alebo Miškovci.

S O S za štátnu zvrchovanosť Slovenska

Alexander Kormoš, predseda Slobodnej organizácie Slovákov 19. septembra 1991 v mene členstva SOS poslal telegram do Bratislavy Dr. Jánovi Bobákovi, riaditerovi Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej (81241 *Bratislava,* Františkánska 2) s textom:

„Slobodná organizácia Slovákov podporuje úsilie slovenského národa za dosiahnutie štátnej zvrchovanosti Slovenskej republiky."

SLOVÁCI V MAĎARSKU EXISTUJÚ

SÚLAD MUSÍ EXISTOVAŤ

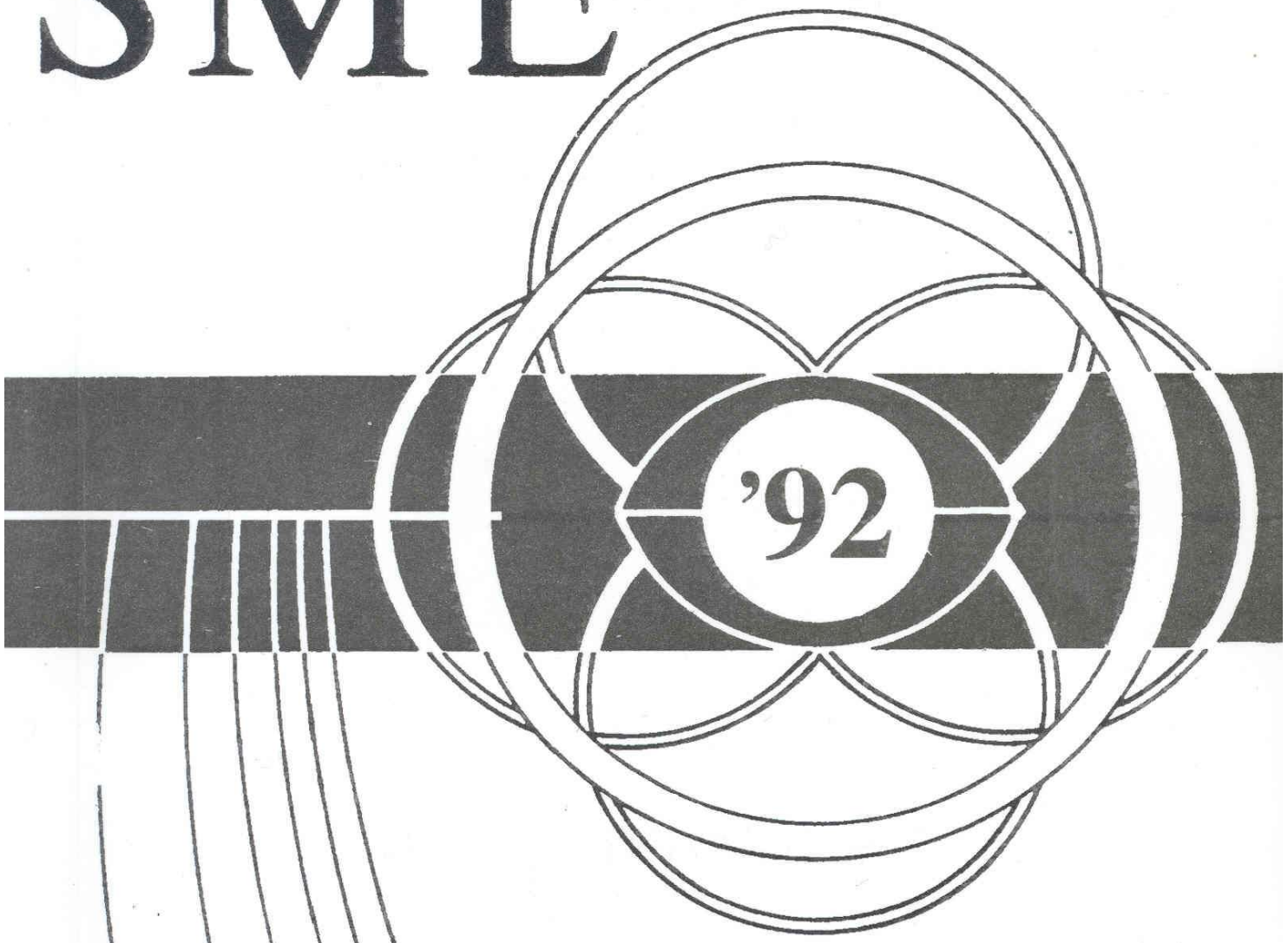
STÚPENCI MODERNEJ EURÓPY

SME jedno telo, jedna duša, jeden národ!

SME, literárny a kultúrnospoločenský štvrťročník. Nezávislý časopis, ktorý pre Slovákov žijúcih v Maďarsku vydáva Slobodná organizácia Slovákov. Za vydanie zodpovedá Alexander Kormoš, predseda SOS. Jazykový lektor: Oldfich Kníchal. Obálka, emblém, hlavičky rubrík a ilustrácie: Ján Mušto. Adresa redakcie: H-2095 *Pilisszántó-Santov,Nyárfau.6.* Tel.: 06-26-27518; 1530-600/1191; 1312-151. Cena jedného výtlačku je 60, spolu aj s poštovným 75 forintov. Predplatné na jeden rok je spolu aj s poštovným 300 forintov. Predplatné sa zasiela na bankové konto: OTP-217-98299 SZSZSZ-41297-3. Budapest, XIII. Sallai u. 10. Tlačí: **Athéné Kft** v Budapešti. Zodpovedný vedúci: Dr. Zoltán Katona. Náklad 1000 výtlačkov. Neobjednané rukopisy nevraciame. Registračné číslo: HU ISSN 0238-8316.

SME

14-15

SME

Literárny a kultúrno-spoločenský štvrťročník
Slobodnej organizácie Slovákov

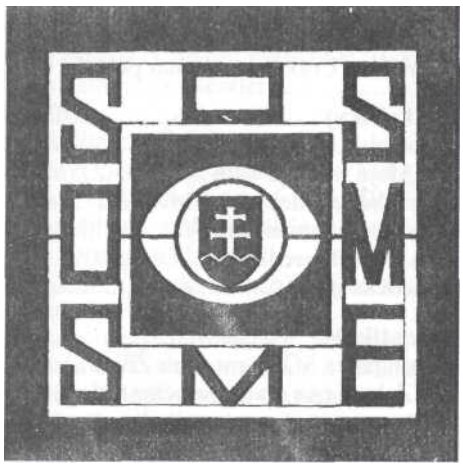
Toto dvojčíslo je vydané s podporou

Vydavateľstva Etnikum
a Verejnej nadácie pre
národné a etnické menšiny

Redaktor:
ALEXANDER KORMOŠ

Návrh obálky a grafika
JÁN MUŠTO

Sme, áno, sme! A toto hlasné „sme!"
je vlastne to, čo „je", jak mudrc vraví.
Sme tu, a Boh dá, že i strváme...[1]
(P. O. Hviezdoslav)

Príspekvy okrem úvodníkov a redakčných materiálov
nemusia vyjadrovať stanovisko redakcie.

Budapešť 1992, ročník 5, dvojčíslo 14-15

'Úryvok z Prológu ..predneseného dňa 14. júna 1883 pri svätení pamiatky Slovenského spolku v Pešťbudíne."

Obsah

Alexander Kormoš: Ako odstrániť prejavy krízy v živote Slovákov v Maďarsku (Úvodník) 5

CESTY (Beletria) 9
Mária Fazekašová: Básne 9
Imrich Fuhl: Svinský monopol. Kontext 13
Alexander Kormos: Básne ..... W
Mišo Kováč: Prípitok 16
Alexander Kormoš: Annamáriaružena. Výchova Janičiarov 17
Gabriel Kara: Stopy 17

DOTYČNICE (Preklady)... 19
Sándor Szathmári: Márne (Úryvok z románu preložil O. Kníchal) **19**

VÁHY (Recenzie a kritiky) 25
Oldřich Kníchal: Časopi secká mozaika 25
Mária Fazekašová: Moje srdce je vaše 28
Oldrich Kníchal: Prehľadne o dejinách Slovenska 31
Podrobne o menšinách 32
Po stopách predkov 33
Poetické glosy 34

ZRKADLÁ (Publicistika) 37
Michal Hrivnák: Spolupráca SOS s mestom Žilina 37
Alexander Kormoš: Založila sa prvá spoločnosť slovenských obcí 41
Michal Hrivnák: Zákon o národnostnom škôl štve 43
Pavel Hapák: Ako sa r. 1918 Slováci lúčili s Uhorskom 44
Buta tót (Slovenská ľudová) 48
M. Augustín-J Handžárik: Aká budeš, slovenská ústava? 49
Rudo Brtáň: Problém Petrovics Petőfi 53
Laco Zrubec: Legenda padla ..... „ 68
Federácia a národné autonómie v širšej Európe (SZ ZSvŠ. č. 2/92) 72
Alexander Kormoš: Výnimka **z** výnimky. Reakcia na reformu slovenského pravopisu 76
Rudo Brtáň: Predhovor k dolnozemskej slovenskej literatúre 78
Slovenská literatúra v B. Cabc 83
Ladislav Deák: Poznámky k demografii Slovákov v Maďarsku 88
Mihály Tóth: Otvorený list Józseíbvi Antallovi. premierovi MR 101
Alexander Kormoš: Jazykový zákon na Slovensku. Neinformovanosť a dezinformovanosť nikoho nezbaví zodpovednosti ..105

INFORMÁCIE (Správy, komentáre, dokumenty) 107
***Ján** Brezina:* Za a proti? Dva pohľady na vodnú sústavu vodných diel Gabčíkovo --Nagym aros 107
Spomienková slávnosť v Šarišápe 113
Finančná podpora z nadácie 115
Nemecký pohľad na Slovákov (-č-) 115
Armáda ochranou nezávislosti Maďarska. Ochrana národa 116
Marián Šťastný: Slovenský štát! 117
Pavol Čarnogurský: Americká tlač o návšteve V. Havla 120

DIALÓG(US) 123
Alexander Kormoš: Nová rubrika nášho časopisu: maďarsko-slovenský dialóg 124
Kormos Sándor: Folyóiratunk új rovata: szlovák-magyar dialógus 125
Endre Ady: Spoveď Dunaja (Úryvok. Preložil E, B. Lukáč) 126
Ady Endre: A Duna vallomása (Részlet) 127
Stanovisko vlády MR 128
A MK kormányának álláspontja 129
Otvorený list Arpádovi Gönczovi. prezidentovi MR a Józsefovi Antallovi premierovi MR 132
Nyílt levél Göncz Árpádnak, a MK elnökének és Antall Józsefnek. a MK kormánya elnökének 133
Attila József: Pri Dunaji (Úryvok. Preložil J. Smrek) 130
József Attila: A Dunánál (Részlet) 131
Péter Kovács: Úprimne o našich treniciach, perspektívach 138
Kovács Péter: Őszintén súrlódásainkról, közös távlatainkról 139
Miroslav Eiška: Nahryzli jablko sváru: Gabčíkovo 156
Miroslav Eiška: A viszály almájába haraptak: Bős 157
Medzníky výstavby vodného diela (pa) 162
A vízlépcső rendszer építési szakaszai (pa) 163
Varianty riešenia 166
A megoldás variánsai 167
Alexander Kormoš: Na dvoch brehoch barikády 168
Kormos Sándor: A barrikád mindkét partján 169
Zahoďme závažie minulosti. Dvaja literáti hľadajú spoločnú reč 170
Vessük le a múlt terheit. Két irodalmár közös nyelvet keres 171
Ferenc Reszeli: Žitný ostrov (Z maďarčiny preložil A. Kormoš) 176
Keszeli Ferenc: Csallóköz 177
Protimenšinový anachronizmus 178
Kisebbségellenes anakronizmus 179
Zoznam ilustrácií J. Muštu *Modrý Dunaj* 182
Mustó J. *Kék Duna* című illusztrációinak jegyzéke 182

Alexander Kormoš

Ako odstrániť prejavy krízy v živote Slovákov v Maďarsku

Krízové obdobie v živote našej menšiny nastalo nie dôsledkom demokratického pluralizmu, v znamení ktorého nastali zmeny v sebaorganizácii našej menšiny, ale dôsledkom nedemokratického a aj niektorými štátnymi úradmi neoprávnene preferovaného postavenia Zväzu Slovákov v Maďarsku (ZSM), ktorý sa snaží ovládať všetky oblasti života našej agonizujúcej inenšiny.

Ľudové noviny sú týždenníkom ZSM a od mája 1991 do mája 1992 zakiaľ bol ich šéfredaktorom I. Fuhl. aj tlačovým orgánom slovenských demokratických organizácií s celoštátnou pôsobnosťou: Slobodnej organizácie Slovákov. Združencia slovenských spisovateľov v Maďarsku a Folklórneho spolku „Prameň".

Úlohou každého tlačového orgánu a všetkých masmédií je zabezpečenie všesmerného a voľného prúdenia presných, pravdivých a vierohodných informácií. To je aj úlohou Ľudových novín, ktoré v rámci svojho užšieho menšinového profilu majú publikovať informácie pre Slovákov o živote predovšetkým tuzemských, ale aj o živote všetkých Slovákov vôbec. Túto národnú funkciu slovenských časopisov svojím obsahom a formou adekvátne predstavuje náš (od r. 1988 vychádzajúci) literárny a kultúrno-spoločenský štvrťročník SME. ktorý výstižne vyjadruje príslušnosť každého Slováka k slovenskému národu aj heslom: ..Sme jedno telo. jedna duša, jeden národ." Ale časopis SME by nebol dôsledný v realizovaní svojich demokratických zásad, keby popri náročných aspektoch nemal na zreteli aj širšie záujmy Slovákov, ich záujem všestranne sa integrovať v spoločnosti rovnocenných demokratických právnych štátov celej Európy. Táto zásada je vyjadrená heslom STÚPENCI MODERNEJ EURÓPY, ktorého skratka sa rovná názvu nášho časopisu práve tak, ako aj heslo „Slováci v Maďarsku existujú" alebo „Súlad má existovať". A o tom. že tieto heslá nie sú iba

púhou deklaráciou, sa môže sám presvedčiť každý čitateľ. Škoda len. že pre nedostatok financií je tento náš štvrťročník odsúdený na smrť. Časopis SME vydávalo pre našich Slovákov Združenie slovenských spisovateľov v Maďarsku. Ale pre nedostatok štátnej podpory Gregor Papuček. predseda ZSSM a zodpovedný vydavateľ časopisu bol nútený zrieknuť sa jeho vydávania a venovať ho pod patronát Slobodnej organizácie Slovákov, ktorá však takisto nedisponuje takou štátnou podporou, aby ho mohla vydávať. Na žiadosť o finančnú podporu, ktorú v minulom roku podal šéfredaktor kuratóriu nadácie pre časopisy (nadácia A. Józsefa a nadácia E. Osvátha) prišla odmietavá odpoveď. Preto náš časopis, ktorý sa očitá v krízovom položení od svojho založenia (1988), pre nedostatok financií je ohrozený úplným zánikom.

Ale vráťme sa k problému nášho týždenníka. Od tej doby ako sa stal. - na základe konsenzu organizácií s celoštátnou pôsobnosťou, - jeho šéfredaktorom Imrich Fuhl. Ľudové noviny spĺňajú svoje všeobecné a špeciálne úlohy na oveľa vyššej úrovni, než kedykoľvek predtým. I. Fuhl je ich prvým šéfredaktorom, ktorý sa dostal do tejto funkcie demokratickou cestou. On je prvým takým šéfredaktorom týchto novín, ktorý disponuje zodpovedným odborným a jazykovým vzdelaním (vyštudoval novinársky odbor na bratislavskej univei ite). a táto okolnosť sa ďaleko odzrkadľuje aj v obsahovej, formálnej a jazykovej stránke týždenníka. Za jeho vedenia Ľudové noviny obsahujú oveľa viac živého materiálu, publikujú informácie o činnosti oveľa viac osôb, inštitúcií, orgánov, organizácií, než hocikedy predtým. Prinášajú oveľa viac takých materiálov, ktoré sa zaoberajú skutočnou situáciou našej menšiny a slovenského národa vôbec. Pritom redakcia má odv hu publikovať aj články a správy kritického a polemického tónu. čo sa predt\ m pokladalo za nežiadúce a nemysliteľné.

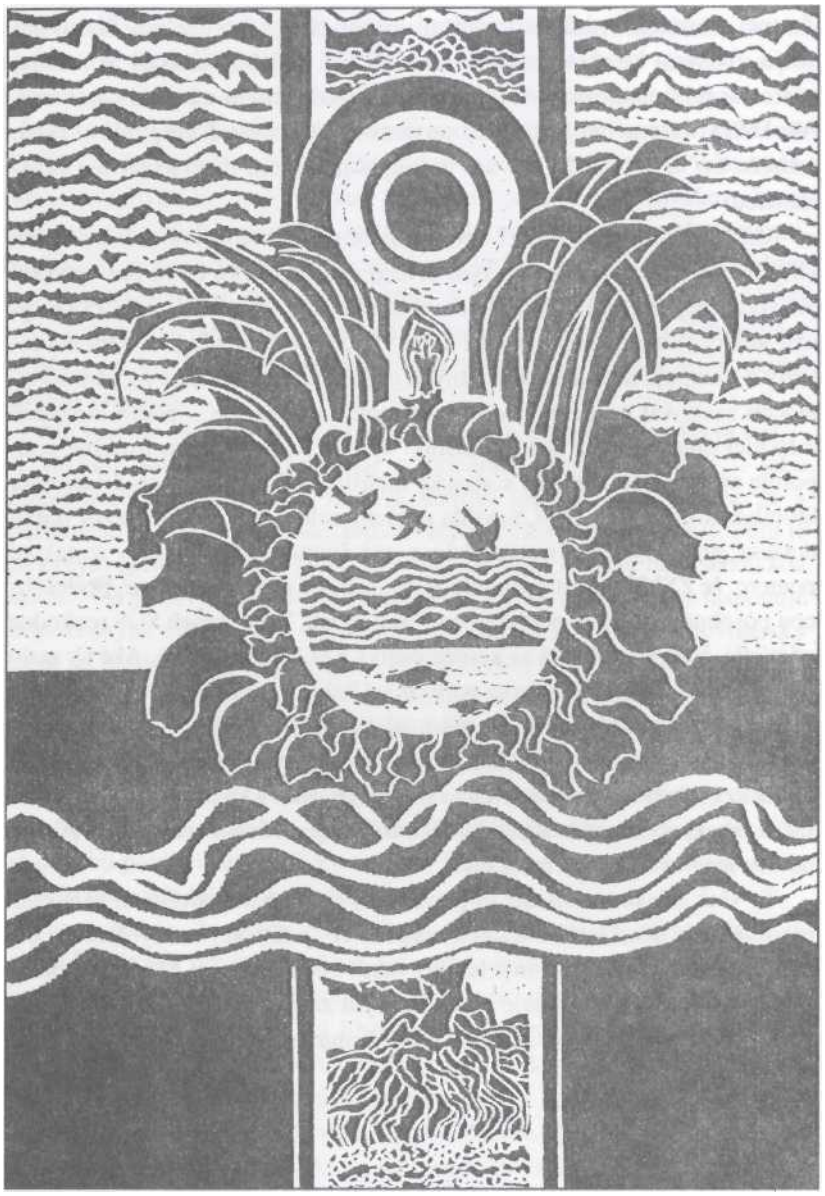
Paradoxné je. že práve ZSM. ktorý seba pokladá (výlučne seba!) za gazdu Ľudových novín, ktoré on ani neíinancuje, ani nerediguje, v maďarskej a slovenskej tlači drasticky a nedemokraticky zaútočil na terajšie vedenie redakcie práve pre jej liberalizmus, ktorým zabezpečuje slobodu slova a tlače pre celú našu menšinu, zároveň aktívne a smelo prispieva k voľnému a všesmernému prúdeniu informácií.

Vedenie ZSM by bolo bývalo konalo správne . ak by sa bolo ešte na mimoriadnom kongrese DZSM (v novembri 1990) dištancovalo od svojej

vlastnej minulosti a tiež od minulosti svojho tlačového orgánu. Ľudových novín, redakcia ktorých práve tak ako DZSM potichu (niekedy aj nahlas) asistovali pri uplatňovaní skrytých a otvorených foriem násilnej asimilácie. AJe DZSM túto svoju historickú povinnosť až doposiaľ nesplnil, aj preto nemôže byť terajší ZSM pre nás ani legitímnou, ani demokratickou organizáciou.

Aké by malo byť riešenie? Správne riešenie by bolo bývalo, keby sa bol DZSM sám rozpustil a bol by tým otvoril demokratickú cestu pre vytvorenie spoločnej strešnej organizácie našej menšiny. Namiesto toho Zväz využil všetky svoje finančné, vecné a iné výhody, (ktoré zdedil z obdobia totality a uzurpuje ich na úkor ostatných organizácií aj dnes) na to. aby síloumocou zachoval a upevnil svoje monopolné postavenie - podľa možnosti v každej oblasti života našej menšiny. V tejto jeho snahe ho úspešne podporuje aj Úrad pre národné a etnické menšiny v Maďarsku, predstaviteľka ktorého. Rozália Csipková. navrhla rozdeliť celoročnú. 26 miliónovú štátnu dotáciu pre slovenské organizácie s celoštátnou pôsobnosťou v takom pomere, že ZSM by dostal 20 miliónov a ostatné štyri organizácie s celoštátnou pôsobnosťou by sa podieľali na 6 miliónoch. Tento návrh SOS rozhodne odmietla, lebo ho pokladá za nespravodlivý a nedemokratický. Aké by malo byť riešenie? Štátne dotácie na tento rok (1992) a celá infrastruktúra, ktorú si neprávom uzurpuje ZSM. sa má rozdeliť medzi všetkými organizáciami s celoštátnou pôsobnosťou v takom pomere, ako sa cestou konsenzu dohodnú medzi sebou ich predstavitelia. V prípade, ak by sa nevedeli dohodnúť, kvôli zabezpečeniu rovnakých šancí, každá organizácia s celoštátnou pôsobnosťou nech dostane rovnaký diel.

To však nijako nesmieme dopustiť, aby sa do tejto záležitosti zamiešali predstavitelia hociktorého štátneho orgánu či politickej strany. Lebo o nás bez nás nech nerozhoduje iný. len my sami! Napr. ani pani Mária Jakabova, ktorá v parlamente zastupuje predovšetkým záujuny Maďarskej socialistickej strany. (Predtým zasa záujmy strany komunistickej.)

Mária Fazekasává

Opustím

Opustím hlas
v tom množstve hviezd
v istej križovatke citov
v ťažkej ceste slov
Opustím **poznámky**
Premením svoju tvár
v labutie jazero
Jar kvitne v očiach
v prstoch jeseň znie
Moja radosť
vo chvíli keď ťa
zbadám
vzlietne ako
škovránok

Neskôr

Tvoje bozky
mi v ústach roj či a
Vstrebávam si ťa
ako dáždik zem
Neskôr vyrastá zo mňa
nádej — dvojča Na
znak že všetko
čo je už dávno
malo byť

Celá večnosť

Tak teda pochop:
podobáš sa slnku
čo kričí svoju nahotu
hladko sa prešmyknem
do niekoľkých dní
storočia uplynú
alebo celá večnosť
v raji
pohľadu

Dotla

Zhorelo do tla čo sa
medzi nami
spáliť dalo
Mnohokrát vyčkáme
kým zvädne posledný
kvietok plameňa
akomy sme dúfali
Zo dňa na deň
prikladáme suché halúzky
vyhasnuté tulipány
milovania

Môj priateľ strom

Môj priateľ strom
a všetky tajomstvá
zviazané do uzlika mora
Hlavu si zložím do vín
Už viem naspamäť
niektoré kúty Zeme
a tuším i tie
nepoznané

Povedz mi ako ľúbiš

Tak ako chlieb sa jedáva
Je to v nás:
ulomiť z lásky
v ústach vychutnávať
a nehu každodennú
dlaňou na tvár ukladať

Bez chleba žiť sa nedá
Bez lásky oborené slová
a srdcom už celkom krotkí
vbolievamie všedné dni
do svojho života

Tak ako

Ako žilky v liste ako
krivka pohybu
vlny
keď sa skaly dotýka
ako slamený závan
leta
nadnesené teplo
vlnenie poludnia

presne tak
podchvíľou
diaľkou unášaný

skúšaš
podobať sa
skutočnému obrazu

Skutočnosť

Vymýšľam si iné
Vymýšľam si slová slov
Za rána
jednoducho
v rose
zimomrivo si uvedomujem
že to čo sa s tebou deje
to je skutočnosť

Imrich FuhI

Svinský monopol

Kde bolo. tam bolo. za **horami-d olami** temného *komunizmus* žila raz jedna sviňa ako *Marclclinka* na hubách. V podmienkach *li /reálneho socializmu* si mohla táto sviňa hrabať toľko prosa a vavrínov, koľko sa jej len. zachcelo. Ved bola na celom našom poli najkrajšia a **najmúrejšia...** JEDINÁ! *Cenený Boh* si neželal na svet dalšie. Vlastne aj tú jedinú potreboval najmä na *Medzinárodné výstavy svinský ch plemien* a do svojho *parlament'/ár/neho cirkusu.* Naša sviňa si len krochkala svoje a *kašľala, pľula na pluralizmus.* aj ked z ničoho nič. prišla búrka a padali *hviezdy.* **Ked** sa už veľmi triasli nebesá, *zmenila si naša sviňa kožu a farbu,* svojho monopolu sa však ani za súdruha *Boha* nezriekla.

Aj ked nám zazvonil svinský zvonec, tej/to/
rozprávke tu nemôže byť koniec...(?)

KôňTEXT

a l e b o

billngvistieký
kôň z textu bez kontextu

haha
nyihacha
nyíchahaha

chichichichi
chihichi
ihla

Gabriel Kara

Stopy

odišla si ešte pred snehom
ale tvoje stopy aj !ak
stráži moja snehová duša

Alexander Kormos

Záblesky Božieho slova

Naša krásna
materčina
úhorom leží
neobrábaná.

V zakliatej doline
hemžia sa
morom nakazené
hlodavce.

Nič nového pod
slnkom. Všetko
sa točí okolo osi
svetovej nákazy.

Z rúk oráča
vypadol bič
aj opraty.

Kone s pluhom
širinu-maninu
cválajú po
nociach.

Nad pustou krajinou
zbesilo škriekajú
desivé mraky
najatých démonov.

V prekliato hustej
noci iba na chvíľku
zaburáca občas
hromový záblesk
Božieho slova.

Santov, 1992

Dištanc

Nebudeme vždy tancovať.
ako nám vy hudiete,
musíme sa disstancovat',
lebo vy húsť neviete.

Budapešť 1992

Geregársky oldomáš

Dolnozemská geregárka.
posielam ti inzerát.
napíšem ti na pol hárka.
čo by som ja milerád.

Pokračovať po tej ceste.
ktorá je už začatá.
v dolnozemskom malom meste
chovať geregárčatá.

Neignoruj geregára.
i keď cností mnoho **máš,**
nalejme si do pohára,
vypime si oldomáš!

Bratislava, 1979, SAS

Samozvanka

Komlóšanka
Anka
osočuje
Sánka.
vykľúva sa
z hystericky
naša ombudsmanka.

Santov, 1992

Mišo Kováč

Prípitok[1]

Som Kováč.

Koňa nekujem, ale koňakujem.
Keď nekoĎakujem, tak raňajkujem.
Keď neraňajkujem. tak rokujem. Keď nerokujem, tak svoju ženu obskakujem. Keď svoju ženu neobskakujem, tak sa i opakujem.

Keď sa neopakujem, tak provokujem. Keď neprovokujem. tak smelé plány kujem. Keď plány nekujem. tak stále slovo kujem. Teraz slovo nekujem. lebo s vami koňakujem. a za všetku trpezlivosť sa Vám pekne poďakujem.

Na zdravie!

'Táto báseň svedčí nielen o tom. že pán **Kováč si** občas rád zavtipkuje, ale aj o tom. že Kovács (kovács) je pôvodne slovenské priezvisko či slovo, čo si v Maďarsku žijúci ..Kovácsi" nie vždy uvedomujú. Istý kolega v Vydavateľstve učebníc (Budapešť) mi raz povedal: „Na tom Felvidéku sotva žijú Slováci. ked ešte aj prezindenta majú Kováča".
Dôkazy: kov = fém; kovať, kuť = kovácsol: podkova = patkó; podkovať = patkolni. atď. V maďarčine slovný koreň *kov* neznamená nič. Ba aj *patkó je* prevzaté slovo zo slovenčiny a nie opačne. Málokto vie. že asi tretina slovnej zásoby mad"arského jazyka pochádza zo staroslovienčiny. ktorou hovorili naši predkovia pred príchodom Maďarov do Karpatskej kotliny. Staroslovienčina bola po hebrejskom, gréckom a latinskom jazyku štvrtým liturgickým jazykom kresťanstva, v ktorom solúnski vierozvestovatelia sv. Cyril a Metód s pápežským povolením hlásali slovo Božie našim predkom. **Slovienom.**

Mexander Kormoš

Annamáriaružena

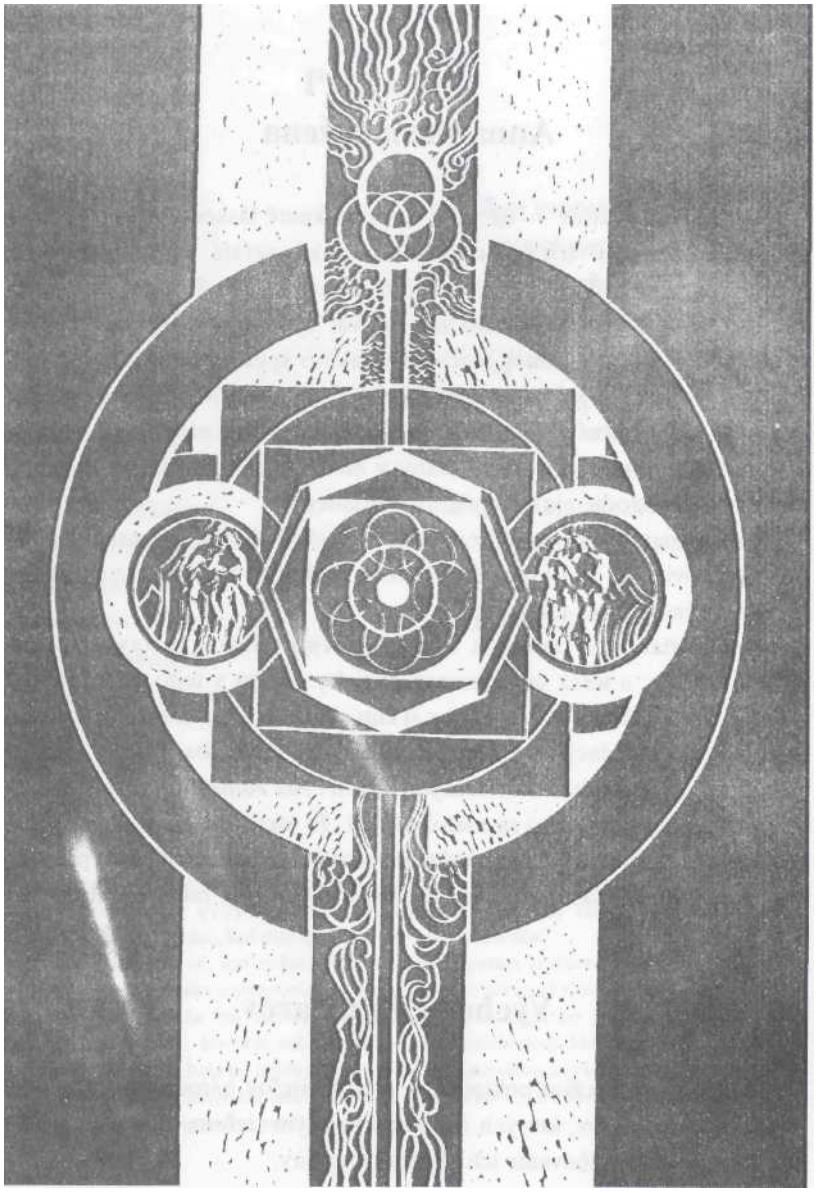
Jestvujú ženy. ktoré — už nech sú presiaknuté láskou či nenávisťou — strácajú schopnosť triezveho úsudku. Taká zaťatá feministka je aj Annamáriaružena, tá od k vítajúca sadomasochistka, ktorá si tvrdohlavo zaumienila, že za každú cenu musí zlikvidovať aj ten nepatrný zvyšok našej uvedomelej slovenskej inteligencie. Na takúto špinavú robotu by sa totiž nikdy nepodujal ani jeden statočný Maďar. Veď ani Adolf Pechány (menovec toho zlopovestného Adolfa s fúzikmi), ten veľký maďarón a janičiar, ktorý násilne pomaďarčoval Slovákov v medzivojnovom Maďarsku, nebol maďarského pôvodu, ale exemplárny odrodilec.

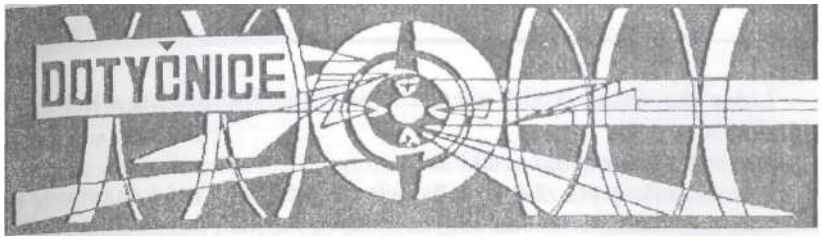
Annamáriaružena je aspoň z polovice (ak nie celkom) slovenského pôvodu, ale v závislosti od svojho chvíľkového osobného záujmu, raz sa hlási za Slovenku, inokedy za niečo iné.

Annamáriaružena dostala k vykonaniu tejto špinavej roboty primeranú moc a funkciu, a teraz sa sadomasochisticky vyžíva v tejto svojej šošovicovej misii. Želám jej zo srdca, aby si čím skôr našla namiesto tejto ošemetnej aktivity užitočnejšiu činnosť, z ktorej by mali oba národy ozajstný úžitok a ona zasa nejakú vznešenejšiu radosť. Ale Annamáriaružena k tomu asi nikdy nedospeje, lebo sa mátožné bojí. že vtedy by musela vstúpiť do Slobodnej organizácie Slovákov, kde by mala dve možnosti: tvrdo pracovať v prospech našej násilne pomadarčovanej menšiny - zadarmo alebo bezplatne.

Výchova Janičiarov

Komunistický režim pokladal za predstaviteľov národnostných menšín svojich kolaborantov, ktorých vyprodukoval tým cieľom, aby ich použil ba utláčanie a odnárodňovanie ich vlastnej menšiny.

Sándor Szaihmári

Márne

(Dokončenie)

Hajós spolu s ním recitoval verše. Zadúšal ho a **tlačiJ pocit** vyprahnutosti. Priškrteným hlasom sa spýtal Fejösa:

A vie ten žiak. nakoľko dnešný soviet rehabilitoval Koltu?

— No povedz. — otočil sa Fejős k žiakovi. — Fereneovi Keltovi pred tromi rokmi postavili pomník pred palácom **komisariátu vnútorných vecí** a členovia Ústavu Marxa a Engelsa každoročne k nemu kladú veniec v rámci slávností a prejavov na deň básnikových narodenín, keď aj mládež skladá sľub. že bude žiť v duchu odkazu Ferenca Koltu a ked" treba, aj zomrie za soviet.

— Ešte by som chcel vedieť, do akej miery sa Koltov duch stal zásadou dnešného sovietu, — spýtal sa Hajós.

— Dnešný soviet sa postaral o duchovnú potravu robotníkov a najmä mechanikov, o školy, kde sa deti učia v sovietskom duchu, o vedecké **ústavy,** kde prebieha pokroková spoločenská výuka. zriadili povinné večerné zdravotnícke a technické kurzy, kde sa proletár naučí múdro dbať o svoje zdravie ako aj vo verejnom záujme využívať energiu, ktorú máme k dis pozícii. Okrem toho soviet v každom závode založil dychovku a koná osve tové prednášky spojené s premietaním filmov z techniky, prírodopisu a vykopávky z rímskej doby a konečne soviet v nás neúnavne a bdelo udržuje ducha triedneho proletárskeho vedomia, ktorého poslaním je oslobodiť našich útlakom trpiacich srbských a rumunských bratov.

— Hm — povedal Hajós.

— Ako sa vám to páči? — spýtal sa ho Fejős.

- Ľutujem, že Kolta nedosiahol svoj ideový triumf. Čo by na to povedal dnes?

Fejős rezignovane a zhlboka vzdychol.

- Proletársky osud! Osud najlepších proktárov. súdruh! Keď už by sme sa mohli tešiť, tak nežijeme.

— Lenže ako vidím, svojich zverencov náležité oboznamujete s Koltovou ideológiou.

Fejős sa komicky skromne uklonil.

— Hovoriť o vlastných zásluhách by bolo neskromné. V každom prípade sa snažím, aby medzi mentalitou mojich žiakov **a** duchom doby vládol súlad.

— Súlad? — spýtal sa **Hajós,** — ako v dychovom orchestri?

Fejős to vzal ako ohromný vtip. Priam zaburácal smiechom.

— Zatiaľ dujú iba do vreckovky, ale zato fortissimo. Verte mi. prosím, je s nimi trápenie.

Hajós sa silene usmieva], čo Fejősa opäť povzbudilo k víťazoslávnemu smiechu nad svojou vlastnou duchaplnosťou. Nato sa rozlúčili, keďže Hojós chcel zájsť aj do šiestej triedy. Na chodbe sa ho Ilonka spýtala: Ak sa nemýlim, súdruh nieje s nami celkom spokojný.

— Preto som prišiel, aby som preveril pokrok v perdpísanom učive. Čo si myslím zo svojho hľadiska, to je iná vec. Nepodceňujem však váš výkon, skôr naopak.

— Môžete mi prezradiť vaše výhrady?

- Nehnevajte **sa,** súdružka, ponáhľam sa. Dovoľte mi odísť do šestky.

— Nech sa páči. Idem s vami tiež. Zaujíma **ma** váš názor. Nie som si s vami celkom načisto. Spýtam sa **na** to neskôr.

V šiestej triede prebiehala **výuka** ekonómie. Prednášal Ceremoniár v okuliaroch v červenom ornáte a **s** hrubým hodvábnym **pletencom** na **krku.** Primerane svojej vážnosti ležérnym tónom **a** s príjemným úsmevom pozdravil príchodzích.

— Vytrvalosť! Posaďte sa ! — a ukázal na stoličky vedľa seba.

Hajós udal cieľ svojej návštevy, načo vyvolali jedného žiaka.

Ceremoniár ukázal na obraz visiaci na stene, na ktorom trónili Marx a Engels v červených zlatom **lemovaných** plášťoch. Ich nohy spočívali na zemeguli.

— Kto je to?

— Proroci proletariátu Marx a Engels.

— Čím bol Marx'.'

— Marx bol prorok, pretože predpovedal víťazstvo proletariátu.

— Kto dnes vlastní výrobné prostriedky?

— Proletariát, to znamená my všetci.

— Kto riadi výrobu a rozdeľovanie v záujme nás všetkých a v dôsledku svo jej múdrosti?

_ Avantgarda proletariátu.
— Kto ju založil?
_ Avantgardu proletariátu založil sám Marx. keď poveril **Eagelsa,** aby po jeho smrti naďalej viedol **proletárov.** Engels si k sebe povolal **pomocníkov,** ktorých po smrti nasledovali ich potomkovia. Tak vznikla avantgarda proletariátu.
_ Prečo je potrebné, aby avantgarda proletariátu zabezpečovala výrobu a rozdeľovanie produktov?
— Pretože tak si to vyžaduje zospoločenštenie práce.
_ V čom spočíva zospoločenštenie práce?
_ V deľbe práce, ktorú si vyžiadala špecializácia výrobných prostriedkov. Pri každom stroji pracuje príslušný kvalifikovaný robotník, v súlade s ďalšími fázami výroby, s **ktorými je** zladená administratíva, školstvo, verejná bezpečnosť a tiež zdravotníctvo, a avantgarda proletariátu dbá o zladenosť všetkých týchto súčastí.
— Čo rozumieme pod detskými črievičkami komunizmu?
- Chybnú prax porevolučných rokov, ktorá spočívala v **tom.** že sa ustanovili závodné rady. že robotníci hlasovaním volili **vedúcich** a rovnako iba hlasovaním ich mohli odvolať, ako aj to. že o všetkých výrobných prob lémoch hlasovaním rozhodovali sami robotníci, čo v dôsledku neznalosti a nedostatku rozhľadenosti viedlo k neustálemu chaosu vo výrobe.
- Na akom základe sa dnes uskutočňuje riadenie výroby a spotreby?
- To všetko zabezpečuje predvoj proletariátu svojou maximálne zod povednou a namáhavou prácou. Ľud zveril na proletársky predvoj moc a vedenie v súlade s Marxovou vôľou.
- Prečo je hodnota práce avantgardného **proletára** väčšia než iného.
- Mechanik počas 2100 pracovných hodín za rok dokáže vytvoriť len patričné množstvo statkov a aj pri zvýšenom úsilí dokáže zvýšiť výrobu len nepatrne. Avšak taký inžinier proletár opravou stroja podstatne zvyšuje výrobu, čo sa vzťahuje na viac robotníkov, ktorí na tomto stroji pracujú a tak jeho práca znamená väčšiu hodnotu, až konečne rozvážne a múdro koncipo vaný výnos avantgardného **proletára** zmení organizáciu práce celého prole tariátu a tým dokáže zvýšiť výrobu o mnoho miliónov pracovných hodín.
- Čo to znamená, že bytie určuje vedomie a nie naopak.
- Že človek uvažuje primerane svojej hmotnej situácii, takže ak je me chanik nespokojný so svojím príjmom, nie je tomu tak preto, že by sa nedo ceňovali jeho zásluhy, ale preto, že hodnota jeho práce je menšia a menší príjem v ňom vyvoláva onú mylnú predstavu.

Hajós sa spýtal ďalšieho žiaka:

— Čo to znamená, že nadstavba pôsobí zle na základňu?

Že jestvujúci výrobný systém sa usiluje vo svoj prospech zmeniť a pretvoriť výrobné prostriedky.

— Na čom spočíva súčasný výrobný systém?

- Na spoločnom záujme, na zásade čo najplnšieho blahobytu nás všetkých.

— Čo je teda našou úlohou?

- Našou úlohou je podporovať avantgardu proletariátu v jej zvrchovane zodpovednej práci v záujme celku, vo vlastnom záujme zdokonaľovať výrobné prostriedky, a tak zvyšovať vlastný blahobyt.

- Ako tomu napomáhame?

- Nezištnou obetavou prácou, proletárskou disciplínou a tým. že individuálne záujmy vždy podriaďujeme záujmom celku, že nereptáme a že sa stránime antropistických a ostatných antimarxistických bludov.

- Ako sa dištancujeme?

- Že Čítame iba také knihy, ktoré nám predpisujú na ceremóniách, nedá vame sa do reči s autropistami a ak počujeme podozrivý rozhovor, hneď to oznámime červenej milícii.

Kam dospejeme, ak toto všetko dodržíme?

Do ďalšej etapy, ktorá spočíva v tom. že na vyrobených statkoch sa podieľa každý podľa svojich potrieb.

— Kedy nastane táto etapa?

— Až sa predvoju proletariátu v dôsledku neúnavného pôsobenia podarí automatizovať celú výrobu tak. že ľudstvo nebude vôbec musieť vynakla dať prácu na výrobu materiálových statkov.

— Prečo sa budú statky rozdeľovať podľa potreby a nie podľa hodnoty práce?

Lebo práca už nebude, iba potreby.

— Ako to dosiahneme?

lak. že pri zdržanlivosti pokiaľ ide o chybné idey. vynaložíme všetky svoje sily na výrobu a jej zdokonaľovanie na základe výnosov avantgardy proletariátu.

- Co je našou najbližšou úlohou?

- Uskutočniť svetovú revolúciu, zbraňou oslobodiť našich utláčaných srb ských a rumunských bratov a zapojiť ich do maďarského sovietu.

- Pod aketu vládou sú dnes naši srbskí a rumunskí bratia?

Menovite pod diktatúrou proletariátu, ale v skutočnosti pod vládou fašis tov a bojarov.

__ Prečo?

Pretože tamojšia trieda, ktorá sa sama označuje za predvoj proletariátu. vykorisťuje *a* utláča robotnícku triedu, neplatí ju za prácu, zbavuje robotníkov práv. oligarchicky vládne a neľútostne stíha každú propagandu, ktorá by ľud poučila o jeho postavení. Je zakázané čítať podobnú tlač. ba dokonca, ak niekto počuje podobné chýry, hneď to musí ohlásiť úradom.

— Aký je to duch?

_ Podlý, barbarský, despotický a reakčný, treba ho vyhubiť a na jeho miesto nastoliť kultúru a osvetu.

Čo znamená slovo rabulistika?

To. že niektorý fakt konštatujeme tak. aby sa objavil práve v opačnom svetle.

— Povedzte príklad.

— Napríklad srbský a rumunský imperializmus rozširuje o nás správy, že u nás avantgarda proletariátu utláča robotnícku triedu, že ju vykorisťuje a neplatí za prácu, že robotníkov tu zbavujú práv. prenasledujú osvetu, že sme uchvátili územia, ktoré im odjakživa patrili a že u nás vládne despotický, barbarský a reakčný duch.

— Prečo to tvrdia'.'

— Aby narušili jednotu maďarského proletariátu a rozbrojmi oslabených si nás pri najbližšej príležitosti podmanili.

— O čo viac treba oslobodiť utláčaných sibských a rumunských proletárov?

— O to. že uzurpujú územie, ktoré patrilo vždy nám.

Nad katedrou zaznelo z mikrofónu:

- Malí súdruhovia, dnešné vyučovanie sa skončilo. Rozíďte sa a nenechajte si prepásť príležitosť hlásať znalosti, ktoré ste dnes získali. Vzdelávajte svojho ducha, aby ste ich plody raz zúročili pre dobro komúny. No nezabúdajte ani na pestovanie tela. ktoré soviet práve tak potrebuje.

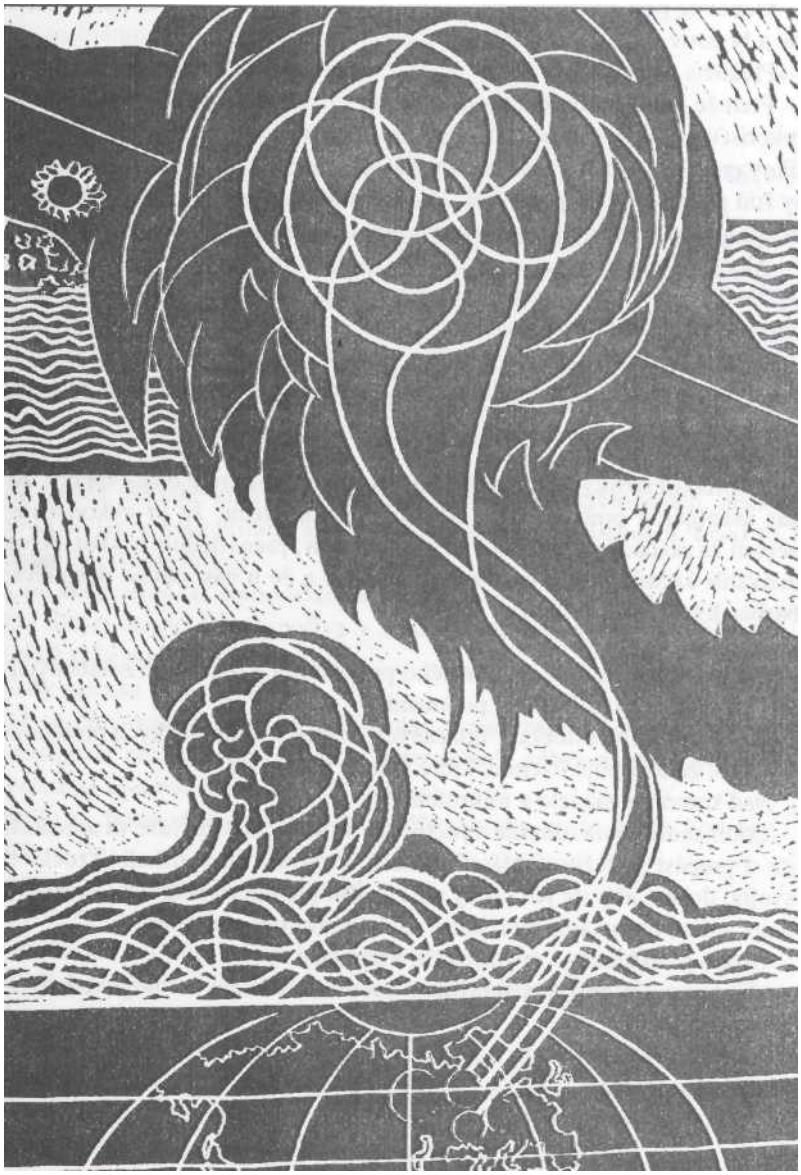
— Koho je to hlas? — spýtal sa ceremoiniár.

- Súdruha Drághffyho. terajšieho predsedu sovietu — odpovedali žiaci zborom.

V rozhlase sa ozvali tri údery gongu, nato zaznela Internacionála. Všetci postojačky spievali:

- Ej, hor sa sveta proletári...

(*Úryvok z románu preložil Oldřich Knichal)*

Oldfich Knichal

Časopisecká mozaika

REGIO, Kissebségtudományi szemle. Revue vedy o **menšinách, 1992, č. 2, strán 232.**

Číslo ponúka pestrú paletu štúdií venovaných menšinovej problematike, tentoraz osobitne problematike židovského etnika. Pokúsime sa stručne informovať aspoň o niektorých.

Štúdia V. *Karádyho* o antisemitizme v Maďarsku pojednáva v prvom rade o historickosociologických aspektoch tohoto javu a v procese vytvárania buržoázie v posledných dvoch storočiach. Ide o to, či je možný konsenzus medzi židovskou a nežidovskou pospolitosťou pokiaľ máme na mysli zásadné ciele národa, napríklad o spoločnú účasť oboch spoločenských zložiek v takých historicky závažných udalostiach, akými boli revolučný rok 1848, alebo povstanie v roku 1956. O disimilácii a vedomí židovskej identity na Slovensku v rokoch 1920-1938 pojednáva vo svojom článku *Eva Kováč sov á.*

Literárny historik *Béla Pomogáts* sa zamýšľa nad tradíciami a budúcnosťou kultúrneho regionalizmu, pričom hlavný dôraz kladie na polycentrický charakter kultúry národného štátu.

Paul Róbert Magocsi rozoberá situáciu menšín v spojitosti s udalosťami po páde komunistických režimov a dochádza k záveru, že situácia sa zlepšila iba z hľadiska individuálnych práv, nie však z hľadiska menšinového kolektívu, príčinou čoho sú jednak zhoršujúce sa hospodárske podmienky, jednak anachronistické snahy a posilnenie národného charakteru jed-

notlivých štátov. Podľa autora cestou k zlepšeniu situácie národností by bolo vytvorenie systému spolupráce na základe regiónov.

Výukou menšín v Maďarsku v rokoch 1945—1990 sa pomerne podrobne zaoberá *Augustín Drahoš.* Analyzuje situáciu národnostných škôl v päťdesiatych rokoch a po prelomovom období na začiatku šesťdesiatych rokov najmä v súvislosti so zabezpečením pedagogických kádrov a zmieňuje sa aj o zmenách týkajúcich sa organizovanosti tunajších Slovákov v posledných rokoch.

SLOVENSKÉ ZVESTI, Tlačový orgán Združenia Slovákov vo Švajčiarsku, november 1991, č. 6, december 1991, č.7

Novembrové číslo je venované predovšetkým otázkam zvrchovanosti a suverenity Slovenska. V súvislosti s protestnou hladovkou za štátny jazyk sa dozvedáme, že niektorí študenti sa stali obeťami perzekúcie zo strany svojich nadriadených. Tak napríklad 20-ročný M. Urminský bol vylúčený zo všetkých škôl v republike a bol nútený odísť do cudziny. Postaral sa o to bývalý marxistický politológ M. Kusý, dnes poradca prezidenta V. Havla. Ďalší mladí ľudia prišli o zamestnanie a jeden z nich, 31-ročný M. Hlavačka si v dôsledku šikanov siahol na život.

Decembrové číslo SZ prináša o.i. rozhovor s predsedom Združenia Bohumilom Šťastným, ktorý poskytol niektorým časopisom na Slovensku, v ktorom rozhodne odmietol manipulácie so spodobňovaním perspektívy nezávislého slovenského štátu s bývalou Slovenskou republikou, keďže vonkajšie podmienky, v ktorých tento štátny útvar existoval, si dnes neželá žiaden Slovák.

POHĽADY, Štvrt'ročník Slovákov v Rakúsku, august 1991

Hádam prvýkrát sa dozvedáme o aktivite Slovákov v tejto susednej krajine. Osobitnú pozornosť si zaslúži správa o možnostiach vyučovania slovenščiny na viedenských školách. Praktická motivácia má svoje korene v novom hospodárskom vývoji na Slovensku. Slovenščinu ako voliteľný predmet sa učí 29 žiakov na tunajšej škole J.A. Komenského v treťom

okrese, pričom záujem o výuku stúpa. Obchodná akadémia v 10. okrese zaviedla vyučovanie slovenčiny ako druhého povinného cudzieho jazyka s možnosťou maturity. Medzi žiakmi sú aj príslušníci tunajšej menšiny. K tomu treba zdôrazniť, že Zákon o organizácii školstva uznáva slovenčinu ako oficiálny vyučovací jazyk a umožňuje jeho výuku už pri počte 6 záujemcov!

GLOS POLONII, Časopis Poľskej kultúrnej spoločnosti J. Bema v Maďarsku vychádzajúci v poľštine a v maďarčine, december 1991

Obsah časopisu je zameraný na aktuálne i historické témy. O poľských utečencoch do Maďarska sa dočítame z článku Poliaci a Maďari v čase druhej svetovej vojny. Zaujímavosťou je krátka reportáž z Istvánmajoru, pôvodnej poľskej obce nachádzajúcej sa neďaleko Miškovca.

Príznačný je titulok rozhovoru s občiankou A. Héjjovou. ktorá žije v Maďarsku od r. 1960: *Zároveň slúžime svojej druhej vlasti a pravlasti.*

ŠTUDENTSKÉ PERO, Školský časopis slovenského gymnázia v Budapešti, č. 1—2,1991, strán 36. Za vydávanie zodpovedá L. Petro, riaditeľ školy. Zodpovedná redaktorka prof. A. Kovácsová, šéfredaktorka G. Hollósyová.

Niekdajší časopis Plamienok má svojho nasledovníka, treba si len želať, aby sa rozhorel plameňom čo najmocnejším.

Veľkú časť toho, čo redakcia sľubuje svojim čitateľom v programovom úvodníku, sa jej podarilo splniť už na stranách tohoto dvojčísla. Nachádzame tu informácie zo života školy, o Slovákoch v Maďarsku, o učiteľovi národov J. A. Komenskom, ako aj čítanie zo zahraničných ciest, pokusy o básnickú tvorbu, ba dokonca i krížovku a humor. Študentské pero má teda svoj prvý krst ohňom za sebou.

Sloveif hlas z Rakúska

Rakúskoslovenský kultúrrP°lok a Slovenská duchovná služba informujú v marcovom čísle (19 svojho štvrťročníka *Pohľady* o akciách konaných v záujme populariz* aktivít slovenskej menšiny v Rakúsku ako aj o rôznych spoločenských lostiach očakávaných v najbližšom čase. Najviac pozornosti sa na strán[n] periodika venuje otázkam budúceho štátoprávneho usporiadania v ČS Štátna suverenita Slovenskej republiky sa pritom pokladá za základnýaevyhnutný predpoklad ďalšieho rozvoja demokracie. Každý má právnu *Pohľady,* hlásiť sa za Európana, kozmopolitu či príslušníka akého[vc]k národa.

Oldfich Knichal

Mária Fazekašová

Mojerdce je vaše

György Rostás-Farkas: TTEK A **SZÍVEM/TUMAROJ MURO JILO, OMIKK, Budapest,** \-

Zobrala som do rúk knižfttorej vzhľad nám nenapovie. že ide o detské veršíky. Až keď si prečíP pod dvojjazyčným názvom a fotografiou autora slová: detské verše, ■ dvojjazyčne v maďarskom a rómskom jazyku, vieme o čo vlastne id

Prebal knihy je vyzývavclnoduchý. Popri typografickej skromnosti jeho farebné prevedenie - mometalýza - upúta. Príjemne prekvapí kvalita a hlavne s obalom harmonika žltá farba papiera.

Na prvých stránkach pubcie sa autor vyznáva svojmu čitateľovi zo svojich pocitov, myšlienok, z'ojej dvojitej identity, ktorú nepociťuje ako negatívum, ale ako prínos vývoji osobnosti, ako farebnosť prežitého momentu, ako pomoc v tažkevíli...

Keď s prasknutou dušou nútený som ísť do vnútornej emigrácie, spomienky mi dávajú silu začínať znova, hovorí autor o sebe. V myšlienkach aj vo veršoch sa vracia na miesta svojich detských snov a ich čistota ho stavia proti svetu dospelého človeka, ktorý nie je vždy bez chýb. A možno práve preto vyzýva k tolerancii. *Storočia uchovávajú naše sny a je aj našou povinnosťou ich uchovať a odovzdávať. Ľudia sa dostali od seba strašne ďaleko. Skúsme sa navzájom pohľadať a nájsť sa. Človek bez koreňov nakoniec ostane sám. Priznávam sa k cigánstvu, k jeho kultúre, tradíciám. Pestovanie rodného jazyka nieje* **úlohou** *organizácií, ale* **právom** *jednotlivca.*

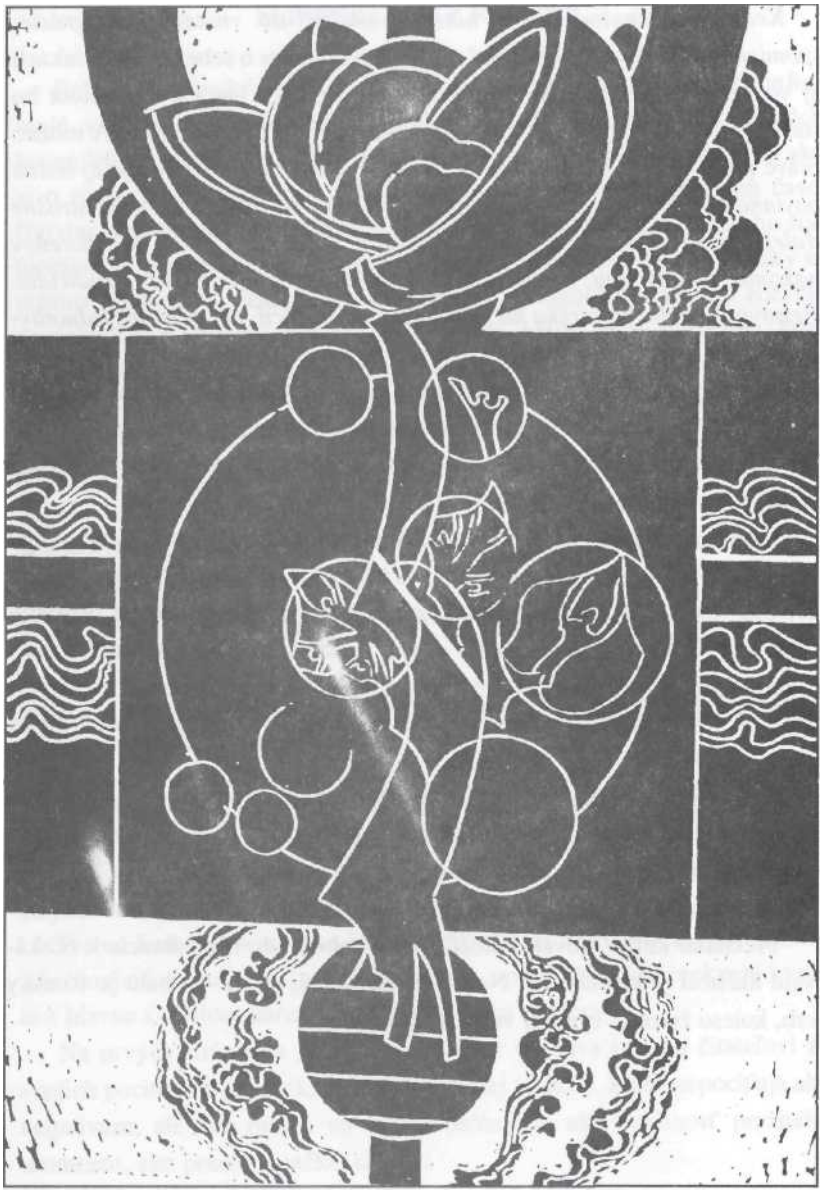
A autor tejto knižky toto právo plne využíva. Čitateľ, i keď nevie cigánsky, prečíta si aj tú verziu, ktorej nerozumie, možno aby vycítil atmosféru, aby zistil rytmus originálu, a pre lajnšmekrov-jazykárov je na poslednej strane aj stručný fonetický prepis hlások.

Rostásove cigánske detské verše sú sametové, zaujímavé, čisté a plné utrpenia. Pustili sa cestou k úplnej kráse. Ako ináč, dominuje rytmus a príroda. Svet ríše zvierat hrá taktiež dôležitú úlohu, často sa objavujú v jeho slovníku kôň, jež, mačka - myš, prasiatko... Tesná spätosť s matkou, otcom, synom, je až pudovoprírodná v jeho vyjadrovacích prostriedkoch. Z väčšej časti Rostásových veršov priam sála temperament a hĺbka citov,

Otvorením zbierky detských cigánskych veršov autora sa nám otvára farebný svet melanchólie, trpkosmutnej veselosti.

Publikácia je pomerne bohato ilustrovaná grafikami Zsuzse F. Tóthovej, ktoré nenútene dopĺňajú náladu tejto peknej obsažnej zbierky.

Prečítanú knihu človek položí, znova zoberie do rúk, obracia v očakávaní akéhosi pokračovania. Na záver, na zadnej strane prebalu je rómsky erb, koleso života - symbol večného kolobehu.

Oldfich Kníchal

Prehľadne o dejinách Slovenska

SLOVAKIA IN THE 19th AND 20th CENTURIES. Slovensko v 19. a 20. storočí (kolektív autorov). Vydá] Svetový kongres Slovákov, Toronto, Kanada, vydanie druhé, 1978. strán 464. Súbor prednášok pri príležitosti VZ SKS r. 1971.

Je pochopiteľné, že s niektorými publikáciami vydanými v uplynulých rokoch v slovenskom exile, môžeme oboznámiť našich čitateľov až dnes. Neškodí pritom pripomenúť, že časopis SME bol prvým slovenským periodikom za bývalou železnou oponou, ktoré venovalo pozornosť literatúre kanadských Slovákov. Je prirodzené, že ani dnes nemôžu ujsť našej pozornosti najmä publikácie sumarizujúce výsledky bádania našich popredných slovenských historikov, politických činiteľov v zahraničí. Patrí k nim aj recenzovaný zborník prác, zameraný predovšetkým na informovanie neslovenskej verejnosti o kľúčových etapách najnovších slovenských dejín.

Ťažisko problematiky spočíva v obdobbí od vzniku Československej republiky v roku 1918 do roku 1945. Predmetom analýzy je nielen vnútropolitický vývoj, ale aj vzťahy Slovenska s okolitými štátmi, menovite so Sovietskym zväzom, Poľskom a Maďarskom, v tomto prípade napospol z pera inonárodných autorov, čo len zvyšuje autentickosť pohľadu na jednotlivé úseky našich dejín. Tieto, ale aj ďalšie materiály by mohol hádam najvýstižnejšie charakterizovať výrok britského politika *Palmerstona,* uvádzaný v knihe, podľa ktorého "Anglicko nemá večných nepriateľov ani priateľov, večné sú iba záujmy Anglicka".

Mimoriadne cenným, aj keď memoárovo ladeným, je príspevok bývalého vyslanca - ministra ČSR v Paríži *Štefana Osuského* a priameho účastníka vzniku prvej republiky. Osuský svojou spravodajskou a novinárskou činnosťou vo Francúzsku a Švajčiarsku významne prispel k správnej interpretácii národných požiadaviek Slovákov vo vládnych kruhoch Spojených štátov.

František Vnuk je autorom štúdie o predmníchovskej čs. republike, ktorá Slovákom priniesla sklamanie pokiaľ ide o realizáciu ich národných práv. Odtiaľ vedie tŕnistá cesta zápasov o dosiahnutie autonómie. Politické

pozadie vzniku Slovenského štátu načrtáva štúdia bývalého ministra Slovenskej republiky *Ferdinanda Ďurčanského,* Opierajúc sa o početné archívne dokumenty autor podáva komplexný obraz faktorov, ktoré rozhodli o osude Slovenska v nasledujúcich rokoch. O období druhej svetovej vojny a zároveň histórii Slovenského štátu, pojednáva *M.S. Durica.* Slovensko sa v týchto rokoch - napriek silnému tlaku Nemeckej ríše - stáva prvý krát vo svojich novodobých dejinách subjektom medzinárodnej politiky. Najkritickejším medzníkom tohoto obdobia sú udalosti spojené s vypuknutím povstania v auguste 1944, ktoré v rozhodujúcej miere rozhodli predovšetkým o osude slovenskej štátnosti. Koniec svetovej vojny znamená zároveň zánik Slovenskej republiky.

Postupnou sovietizáciou krajiny v nasledujúcich rokoch sa zaoberá štúdia *J.S. Kirschbauma.* Je známe, že stalinizmus v Česko-Slovensku trval dlhšie, než v ostatných štátoch strednej Európy, pričom iniciátormi jeho "odbúrania" boli práve poprední predstavitelia slovenskej inteligencie. To isté platí aj o období bezprostredne predchádzajúceho demokratizačného procesu v roku 1968. ktorého jediným pozitívnym dôsledkom pre Slovákov bola federalizácia štátu.

Celkový obraz uplynulých desaťročí spoluvytvárajú sondy do slovenskej kultúry doma i v zahraničí z pera /. *Kruzliaka* a *M. Šprinca.* O vzťahu zahraničných Slovákov k svojej vlasti píše /. *Paučo.* Hodnotu publikácie zvyšuje rozsiahly poznámkový aparát, vrátane bibliografických údajov.

Oldřich Knichat

Podrobne o menšinách

Manjine u alpskojadranskom prostoru. Menšiny v alpskojadranskom priestore. **Záhreb 1990, strán 288.**

Bohato vybavená publikácia prináša základné štatistické údaje ako aj ústavné a iné dokumenty o živote regiónu, ktorý sa stal priesečníkom rôznych jazykov, kultúr, politických i ekonomických systémov.

Jednotlivé monografické štúdie obsahujú prehľad základných charakteristík politickej, hospodárskej a kultúrnej situácie 27 menšín. Takýmito charakteristikami sú o.i. jazyk a jeho používanie vo verejnom živote, vzdelávací systém od materskej školy až po univerzitu, kultúrna organizovanosť, účasť v hospodárskom živote, masmédiách a pod. Ide o menšiny, ktorých materské národy žijú zvyčajne v susedných krajinách.

Oblasť, ktorej sa tieto a ďalšie údaje dotýkajú, zahrňuje Burgenland (Chorváti a Maďari), Chorvátsko (Česi, Slováci, Maďari, Rómovia, Rusíni, Ukrajinci, Taliani). Slovinsko (Taliani, Maďari, Rómovia), autonómna oblasť Trentino/Južné Tyrolsko (najmä Nemci), Friuli Benátky (najmä Slovinci) a Veneto.

Oldfich Km'chal

Po stopách predkov

Pri príležitosti storočnice úmrtia významného slovenského dolnozemského vedca a evanjelického kňaza Ľudvíta Haana Zväz Slovákov v Maďarsku a Slovenské gymnázium a všeobecná škola v Békéšskej Čabe vydali faksimile jeho diela *Pametnosii békéščabánske,* spolu s jeho prepisom do súčasnej slovenčiny, autorom ktorého je dr. A. Kmeť.

PameUwsti sú v podstate stručnou históriou Čaby a jej okolia od najstarších čias, t.j. od počiatku 13. storočia, až do vydania knižky v roku 1866. Slovenské osídlenie Čaby sa viaže k roku 1717 (teda práve pred 275 rokmi). Opierajúc sa o archívne listiny a iné dokumenty Haan podáva náčrt dejín mesta a jeho chotára, zahrňujúceho usadlosti ako napr.: Gerla. Mezőmegyer, Kiskondoros, Csorvás, Gerendás. V porovnaní s Horniakmi, kde sedliak musel ročne aj dvakrát orať. aby mohol raz zasiať, tunajšiu zem možno označiť za zasľúbenú, v ktorej - a Haan na ňu vzťahuje slová Písma - "bez nedostatku budeš jesť chlieb" (Mojž. 8. 7-8). Najvýznamnejšími plodinami okolia boli po dlhý čas pšenica a tabak.

Čaba mala už pred 130 rokmi, teda v čase napísania *Pametnosíí* takmer tridsaťtisíc obyvateľov, šesť cechov s 394 remeselníkmi, šesťdesiat

obchodov, dva kostoly, jedenásť základných slovenských škôl a jej rozvoj pokračoval míľovými krokmi. V závere svojho diela Haan takto predpovedá budúcnosť svojho mesta: "Vidíme dopredu v duchu našu Čabu o sto rokov ako jedno z najkvitnúcejších miest Dolného Uhorska, s jej nádhernými stromami, vysokými školami, mnohými kostolmi a vežami."

Podľa jazyka bolo v 60. rokoch minulého storočia 20 tisíc obyvateľov slovenskej národnosti, podľa náboženstva najviac (vyše 20 tisíc) sa ich hlásilo k evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Veľký miestny evanjelický kostol bol toho času najväčším svojho druhu v celej ríši, a každodenné služby božie navštevovalo len vo všedný deň až tisíc veriacich. Cenný je zoznam rodín s uvedením osady a stolice, z ktorej tieto pochádzajú, zostavený na základe matrík, ale aj podľa ústneho podania.

V kapitole o nárečí a mravoch sa Haan vyznáva zo svojej príchylnosti k tunajšiemu pracovitému a bohabojnému ľudu. Ľudia na Čabe zvykli pracovať bez prestania aj dva dni a dve noci, zato deň sviatočný zasvätili Bohu modlitbami a spevom. O mravnosti Čabänov svedčí aj tá okolnosť, že prípady krádeží a iné podobné necnosti tu bývajú zriedkavosťou. Celé nepodelené rodiny žijú pod jednou spoločnou strechou vo svornosti a láske a aj čeľadníci sa považujú za členov rodiny. Dobrý čabiansky ľud (aj keď je v meste sirotinec) rozoberie aj siroty a vychová ich. Mohli by sme k tomu dodať, že aj vďaka svojim vynikajúcim dušpastierom. ktorí sa odpočiatku starali o jeho duchovné povznesenie a ku ktorým patril nepochybne aj autor Pametností.

Vydanie tejto knihy je dôstojnou pripomienkou jeho záslužného diela ako aj svedectvom živých tradícií čabianskych Slovákov.

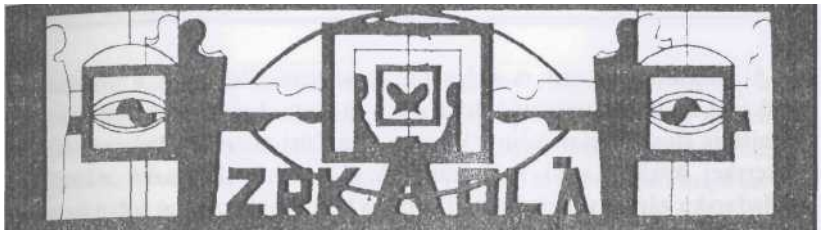
Poetické glosy

Takým sa nám zdá debut tunajšieho chorvátskeho autora Ladislava Gujaša *(lÁszló* Gulyása), ktorý vyšiel dvojjazyčne v roku 1992 pod názvom *Dolykčasu* (Dodir vremena - Az idő érintése). Básne preložila do maďarčiny

J. Tišlerová. Uplatnenie maďarskej verzie sleduje nepochybne i propagačný zámer.

Gujašove verše otvárajú pred čitateľom zmyslový svet konfrontovaný konštantami času, prírody a dejín. Hovoria o takých každodenných veciach ako je deň a noc. láska a šťastie, spomínanie a sny. Vnímame ich ako záznamy tlmočené poetickou skratkou a spolu vytvárajúce akoby mozaiku skutočného i neskutočného, videného i tušeného. Abstraktné a symbolické uchopenie skutočnosti je pre autora príznačné. Knižku odporúčame do pozornosti našich slovenských poetov a prekladateľov.

Spolupráca SOS s mestom Žilina

*(Kronika trojdňovej návštevy **na** Slovensku)*

V dňoch 11. až 13. marca bola **na** návšteve Žiliny trojčlenná delegácia našich Slovákov, ktorú viedol predseda Slobodnej organizácie Slovákov (SOS) *Alexander Kormoš.* Jej členmi boli starosta obce Santov **(Pilisszántó)** Jozef Szőnyi a podpredseda **Združenia** slovenských spisovateľov v Maďarsku *Michal Hrivnák.*

Hostia opätovali spoločnú návštevu delegácie Mestského úradu a Mestského výboru Matice slovenskej v Žiline - v Santove, ktorá sa uskutočnila v októbri minulého roka s cieľom nadviazať kontakty so Slovákmi v oblasti Pilíšskeho kraja. Delegácia zo Slovenska vtedy rokovala s predsedom SOS A. Kormosom o možnostiach vzájomnej spolupráce medzi mestom Žilina a pilíšskym regiónom za účelom poskytovania pomoci tunajším Slovákom k pestovaniu ich jazyka a kullúry. Hostia navštívili viacero Slovákmi obývaných obcí v **Pilíšskych** horách a v priebehu spoločných rozhovorov obe stránky konštatovali, že vo viacerých smeroch existujú možnosti spolupráce.

Cieľom našej návštevy v Žiline bolo určenie konkrétnych foriem vzájomnej spolupráce.

V prvý deň svojho pobylu sa Členovia delegácie za prítomnosti primáto ra mesta *Ing. Jana Slotu* zapísali do pamätnej knihy ua Mestskom úrade v Žiline. Popoludní sa v sídle primátora konalo stretnutie s **vedúcimi** pred staviteľmi mestského úradu a mestského výboru Matice slovenskej. Úvodom predseda mestského výboru Matice slovenskej ***RrtDr,*** *Viliam Prikryl CSc.,* hovoril o svojich osobných zážitkoch a dojmoch z pobytu u pilíšskych Slo vákov, ktoré ho presvedčili o možnostiach vzájomnej spolupráce. **Zdôraznil** pritom, že v rámci tejto spolupráce mesto sa nebude snažiť o dodržiavanie princípu reciprocity, keďže ide predovšetkým o to. podať pomocnú ruku svojim rodákom, príslušníkom menšiny.

A. Kormoš hovoril o súčasnom postavení Slovákov v Maďarsku. Poukázal na to, že uplynulé desaťročia sa vyznačovali procesom násilnej asimilácie slovenskej menšiny, k čomu v značnej miere prispel aj nezáujem materskej krajiny voči krajanom. V súčasnosti slovenská národnosť v Maďarsku *zápasí* s poruchami identity a tieto škody možno sotva napraviť bez vonkajšej pomoci.

Primátor Ing. J. Slota zdôraznil, že mesto Žilina, Matica slovenská a všetky orgány, ktoré sa budú podieľať na spolupráci s pilíšskym regiónom, tieto kontakty ani zďaleka nepokladajú za formálne; spolupráca musí nadobudnúť konkrétnu formu a jej výsledok má byť rukolapný. Mesto podľa svojich možností hodlá podporiť pilíšskych Slovákov aj po hmotnej stránke.

*

Aj keď cieľom trojdňovej návštevy v Žiline bolo vytvorenie konkrétnych foriem spolupráce predovšetkým v oblasti kultúry a osvety, počas rokovaní sa obidve strany nemolili vyhnúť ani aktuálnym politickým otázkam, ktoré v súčasnosti stoja v centre pozornosti slovenskej verejnosti, ako je napríklad zápas o uskutočnenie zvrchovanosti Slovenska. Ako zaujímavosť spomeniem, že v čase, keď sa v Bratislave konal míting za vytvorenie slobodného demokratického slovenského štátu, v Žiline sa konala spomienková slávnosť na počesť dr. Dušana Makovického, osobného lekára L.N. Tolstého, jeho ctiteľa a propagátora jeho diela, ktorú usporiadala MOMS a na ktorej sme sa tiež zúčastnili. Zaujímavosťou tohto podujatia bola predovšetkým skutočnosť, že jeden z prednášateľov bol Čech. docent Štepán Kolafa, ktorý sa s veľkou úctou vyjadril o činnosti a životnom diele Slováka D. Makovického a v tejto súvislosti aj o ďalších významných činiteľoch súdobého slovenského literárneho a spoločenského života.

*

Druhý deň program návštevy pokračoval v rodisku Jánošíka, v Terehovej. rázovitom slovenskom mestečku, známom široko-ďaleko svojím folklórom, ktorý si tunajší obyvatelia pestujú s mimoriadnou láskou a na vysokej úrovni. Aj lu išlo o nadväzovanie bezprostredných kontaktov za účelom výmeny súborov.

V sprievode vedúcich predstaviteľov obce sme navštívili tamojšie kultúrne inštitúcie, historické pamiatky. Náš pobyt v Terehovej sa skončil výletom do Vratnej doliny, bohatej na prírodné krásy. Po návrate do Žiliny došlo k stretnutiu s predstaviteľmi mestských kultúrnych a vzdelávacích

inštitúcií a zariadení. Beseda mala informačný charakter: z jednej strany priblížiť život pilíšskych Slovákov, ich národný život a potreby k zachovaniu vlastnej národnej identity a z druhej strany sa dozvedieť, akú činnosť vyvíjajú na besede zastúpené inštitúcie a orgány, aké možnosti majú na podporu pilíšskych Slovákov.

Posledný, tretí deň pobytu bol dňom sumarizovania skúseností, určenia konkrétnych foriem spolupráce a uzavretia dohody. Na rozlúčkovom pracovnom obede opäť poctil delegáciu svojou prítomnosťou primátor Ing. Ján Slota. Vyjadril potešenie nad tým, že kontakty medzi Žilinou a pilíšskym regiónom v podobe dohody nadobúdajú konkrétnu náplň, pričom k realizovaniu spoločných úloh je potrebná iba dobrá vôľa, ktorú však počas rokovaní prejavili obidve strany v maximálnej miere. Ing. J. Slota zvlášť zdôraznil, že vyjdú v ústrety prosbe starostu Santova Jozefa Szőnyiho pokiaľ ide o poskytnutie hmotnej pomoci na výstavbu televízneho vykrývača. ktorý umožní, aby poslucháči v pilíšskom regióne mohli zachytiť vysielanie bratislavskej televízie. Ak maďarská strana nebude mať námietky, mesto Žilina je ochotné poskytnúť po tejto stránke maximálnu pomoc a zároveň aj prispieť k inštalovaniu jazykového laboratória v santovskej všeobecnej škole.

Delegácia sa cestou domov zastavila v sídle Matice slovenskej v Martine, kde ju prijal vedecký tajomník dr. Štefan Hanakovič. S radosťou uvítal iniciatívu, ktorá viedla k vytváraniu kontaktov medzi jednotlivými regiónmi v prospech podpory Slovákov v Maďarsku a zdôraznil, že Matica slovenská vyjde týmto snaženiam v ústrety a podporí ich.

*

Návšteva pilíšskej delegácie v Žiline, tamojšie rokovania a ich výsledky núkajú záver, že išlo o priekopnícky čin, ktorý môže byť mimoriadne významný nielen z hľadiska pilíšskych Slovákov, ale i z hľadiska celej slovenskej národnej menšiny v Maďarsku, keďže vytváranie kontaktov medzi jednotlivými regiónmi z,a účelom poskytovania komplexnej pomoci Slovákom v Maďarsku je ojedinelou iniciatívou. Ak sa dohoda o spolupráci medzi mestom Žilina a pilíšskym regiónom uskutoční, k čomu je dostatočnou zárukou seriózny a vecný prístup oboch strán, pilíšski Slováci z nej môžu vyťažiť veľa z ohľadu pestovania svojho materinského jazyka a kultúry. Takáto spolupráca môže zároveň slúžiť ako vzor. inšpirovať aj iných k vytváraniu podobných kontaktov.

M. Hrivnák

Alexander Kormos

Založila sa prvá spoločnosť slovenských obcí

Otvorený list obyvateľom **dvoch** regiónov

S radosťou blahoželám členským samosprávam Spoločnosti pilíšskych slovenských osád, ktorá vznikla 30. januára 1992. keď predstavitelia siedmich obcí podpísali dohodu o spolupráci v oblasti osvety, kultúry, školstva. náboženstva, športu a hospodárstva. Blahoželám starostom, ktorí majú mená na tomto čerstvom dokumente spolu s pečiatkou svojej obce. akoby symboly solidarity. Toto dobrovoľné zomknutie. ktoré harmonicky zlučuje v sebe spoločné a individuálne záujmy členských osád. nemohlo vzniknúť v období komunistickej diktatúry, keď sa vôbec neuplatňovali demokratické práva, keď každú iniciatívu kontrolovala a usmerňovala komunistická strana. Demokratický zákon o združovaní dnes už poskytuje možnosť na vytvorenie dobrovoľných vzájomných vzťahov danej samosprávy s hociktorou samosprávou v krajine, v Európe, ba i v Zámorí. Iniciatíva pilíšskych Slovákov je vzorom pre vytvorenie užitočnej spolupráce, pre vytvorenie pocitu spolupatričnosti nielen kultúrnej, ale i národnej. Slovenskosť nikdy nemohla byť spoločným menovateľom združenia takého rázu. iba dnes. keď všetky národy a tiež aj ich menšiny si začínajú nachádzať svoje miesto v budovaní demokratického právneho štátu, ktorý umožní mierové spolunažívanie príslušníkov rôznych národov, národností ako rovnocenných partnerov na základe rovnakých šancí.

Takáto spolupráca je zdrojom a dôsledkom zdravého lokálneho patriotizmu, ktorý vzbudzuje a prehlbuje vo vedomí jednotlivcov a kolektívov národné sebapoznanie a v konečnom dôsledku národnú hrdosť, ktorá vždy tak chýbala v živote našich Slovákov ako čerstvý vzduch. Spolupráca takéhoto typu umožňuje prehodnotiť vzťah príslušníkov menšiny voči sebe, voči jeden druhému, voči väčšine a voči materskej krajine.

Z iniciatívy Miestneho odboru Matice slovenskej v Žiline a Slobodnej organizácie Slovákov sa vytvorila užitočná spolupráca medzi pilísskymi slovenskými obcami a mestom Žilina. Táto. zo Žiliny a zo Santova vychádzajúca iniciatíva za krátky čas priniesla svoje ovocie na oboch stranách, o čom už

naše médiá referovali. Mesto Žilina vzalo pod svoj patronát pilíšske slovenské obce, aby im v rámci nesymetrickej spolupráce poskytovalo pomoc v prvom rade v oblasti osvety, kultúry, školstva a náboženstva. V tejto spolupráci si našli svoje dôstojné a nenahraditeľné miesto nielen vedúci spoluúčinkujúcich osád. ale aj osvetári, farári, pedagógovia, školáci, umelci, umelecké súbory a tiež i obyvatelia.

Nezlomným priekopníkom tejto aktivity bol predovšetkým ing. Ján Slota. primátor mesta Žilina (poslanec SNR za Slovenskú národnú stranu) a Jozef Szônyi. starosta obce Santov. Medzi nimi sa vytvoril aj príkladný priateľský vzťah. Oni už od samého začiatku tejto iniciatívy hľadali aj možnosti a formy hospodárskej spolupráce, ktorá vôbec nemôže byť zanedbateľná a podceňovaná ani z jednej strany. Odkedy osadné samosprávy zvolili ing. Jána Slotu za predsedu samospráv hornopovažského regiónu, táto spolupráca začína mať povahu vzťahu medzi hornopovažským a pilíšskym regiónom. A tu treba zdôrazniť význam vzniku Spoločnosti pilíšskych slovenských samospráv, ktorá otvára pred jej členskými osadami nové možnosti a výhody v každej oblasti života. Je to jednotka nielen územná, či národnostná, ale predstavuje už i jednotku verejnosprávnu. A tento fakt si uvedomujú a rešpektujú nielen obyvatelia týchto regiónov, ale i väčšinový národ a tiež i materská krajina.

Na konci mi neostáva iné. ako vyzvať samosprávy, starostov a obyvateľov ďalších slovenských osád. aby aj oni založili svoj verejnosprávny región, ak túto iniciatívu pokladajú za užitočnú. Nech sa neboja ukázať okolitému svetu svoju slovenskú tvár a nech sa nehanbia úprimne pozrieť sa do tváre svojej materskej krajine.

Michal Hrivnák

Zákon o národnostnom školstve

V uplynulých dňoch Odbor pre etnické a národné menšiny pri Ministerstve vzdelávania a školstva usporiadal poradu o koncepcii plánovaného zákona o národnostnom školstve, ktorej sa zúčastnili školskí odborníci zo všetkých národnostných organizácií v Maďarsku.

Diskusiu uviedla vedúca odboru dr. Magdolna Töttössyová. Poukázala na to. že otázka národnostného školstva, vypracovanie zákona, je predovšetkým nie odbornou, ale politickou záležitosťou, keďže osud národných menšín v Maďarsku bude závisieť od osudu ich škôl, či budeme schopní vytvoriť systém, ktorý je vhodný pre uskutočnenie výuky v materinskom jazyku a výchovy uvedomelých príslušníkov národnostných menšín, a či v dohľadnej budúcnosti máme počítať s definitívnym zánikom národných menšín v Maďarsku. Toto je snáď posledná možnosť na účinné kroky v smere zreformovania a povznesenia národnostného školstva. Súčasný systém nielenže nevyhovuje týmto požiadavkám, ale je často nástrojom asimilácie. M. Töttössyová konštatovala, že koncepciu národnsotného školstva, o ktorej si prítomní majú vyjadriť svoju mienku, pripravila odborná komisia, avšak bez účasti národnostných odborníkov.

Účastníci porady, odborníci národnostného školstva predostretú koncepciu k pripravovanému zákonu o národnostnom školstve po vášnivej diskusii jednohlasne odmietli a to z nasledujúcich dôvodov:

- Je neprípustné, aby v takých závažných otázkach ako je zákon o škol stve namiesto národnsotí rozhodovali iní. pričom tí najkompetentnejší si môžu vyjdriť nanajvýš svoju mienku.
- Ďalšia námietka sa týka formy spomínaného dokumentu. Ide tu v pod state o koncepciu zákona o maďarskom školstve, zatiaľ čo o národnostnom školstve sa hovorí iba sporadicky a v niekoľkých vetách, čo pôsobí dojmom neseriózności. Problematika národnostného školstva by si zaslúžila prinaj menšom osobitnú kapitolu.
- Po obsahovej stránke je koncepcia nepresná, nedôsledná a neucelená.
- V tomto kontexte aj správne konštatovania pôsobia ako frázy, keďže dokument neobsahuje záruky na ich realizovanie.

- Nedostatok dokumentu je aj v **tom,** že neurčuje kompetenciu národnostných organizácií v otázke školstva.

Mienky **účastníkov** diskusie sa rozchádzali iba v otázke **časového** postupu pri **vypracovaní** dokumentu a jeho schválení parlamentom. Niektorí nesúhlasili s **tým,** že **sa** pripravuje zákon o **národnsotom** školstve, dokiaľ niet národnostného zákona, iní **boli** tej mienky, že vypracovanie a schválenie zákona o národnostnom školstve je naliehavé a neodkladné.

*PhDr. Pavel **Hapák***

Ako sa r. 1918 Slováci lúčili s Uhorskom

V súvislosti so vznikom Československej republiky sa v odbornej literatúre i v **populárnych** článkoch stretávame s názormi, že prvým slovenským politikom, ktorý **sa** odvážil verejne vyhlásiť rozchod s Uhorskom, **bol** poslanec *ľ. Juriga,* **a** to 19. 10. 1918 v prejave na uhorskom sneme. Z tohto obdobia je zatiaľ menej známe pozoruhodné vystúpenie v tomto smere popredného činiteľa Slovenskej sociálnodemokratickej strany *A. Horvátba* **na** mimoriadnom zjazde Sociálnodemokratickej strany Uhorska v Budapešti už 13. 10. 1918.

Ferdinand Juriga považovaný za prvého slovenského politika, v duchu vtedy populárnej požiadavky sebaurčovacieho práva verejne vyhlásil rozchod Slovákov s **Uhorskom.** Predtým podobné vyhlásenia iných slovenských politikov odznievali skôr len v **úzkom** kruhu osôb.

Podľa stenografického záznamu z uhorského snemu Juriga nehlásal rozchod Slovákov s Uhorskom, ale myšlienku nutnosti federalizovať Uhorsko **na** zásadách rešpektovania plnej právomoci všetkých národov a národností. Maďarskí poslanci tento návrh jednoznačne odmietali.

Pokúsime sa priblížiť atmosféru, v ktorej vystupoval Juriga a ešte pred ním **Horváth,** sociálny demokrat z Košíc.

Juriga vtedy ako jediný slovenský poslanec na uhorskom sneme vystúpil v situácii, keď predstavitelia nemaďarských národností (aj Slováci), vystupovali s požiadavkou práva na sebaurčenie. Už deň predtým 18. 10. 1918 vystúpil v tomto duchu na uhorskom sneme rumunský poslanec *A. **Vaida-***

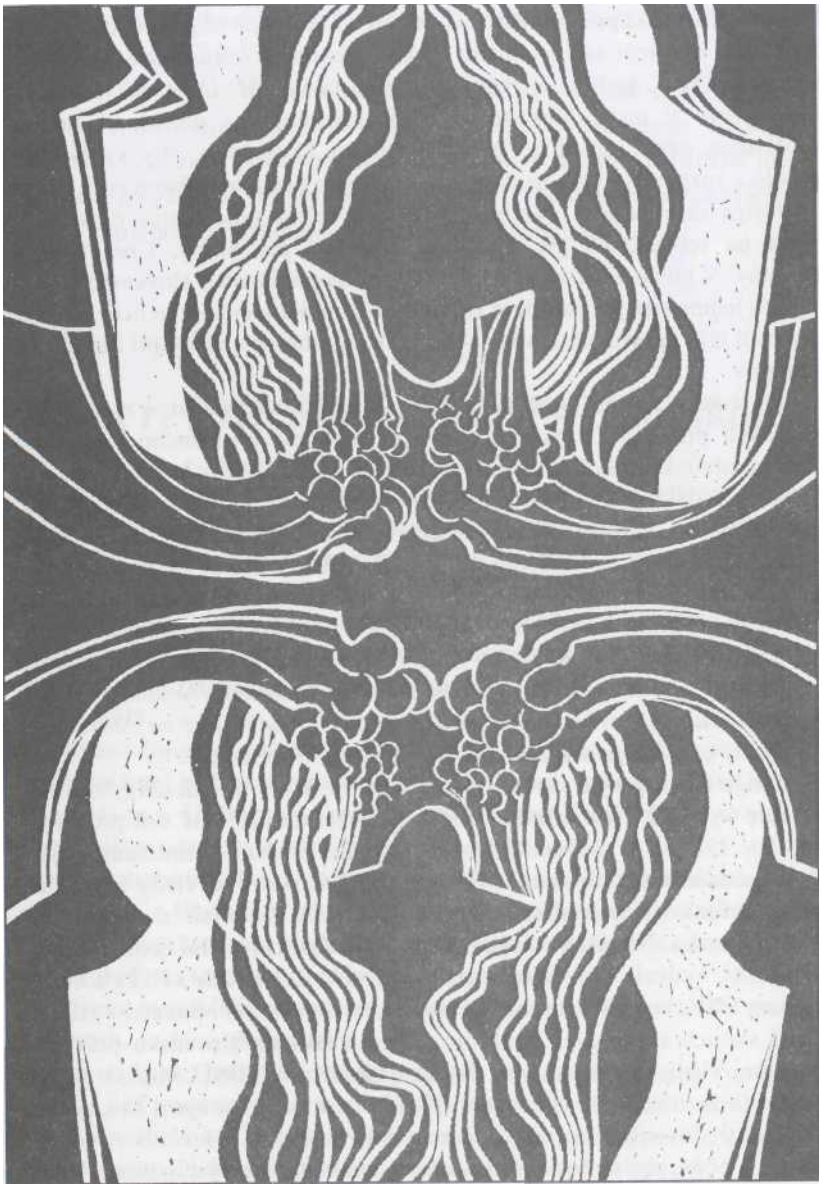
Voevod. Slovenskí politici SNR. so sídlom v Martine, v tom čase **intenzívne** rokovali o utvorení samostatného československého Štátu mimo Rakúsko-Uhorska. Preto, keď sa jej popredný predstaviteľ *M. Dula* dozvedel, že Juriga chce v mene Slovákov **a** SNR predniesť na uhorskom sneme vyhlásenie, upozorňoval ho prostredníctvom M. Ivanku, aby vyhlásenie nebolo v rozpore so slovenským stanoviskom o práve na sebaurčenie.

Juriga sa v svojom vystúpení skutočne veľmi vehementne dožadoval práva na sebaurčenie pre Slovákov a taktiež pre Srbov, Chorvátov a Rusínov. V mene SNR vyhlásil, že jedine ona predstavuje slovenský národ a preto jedine ona ju oprávňuje zastupovať na mierovej konferencii. Slováci neuznali túto oprávnenosť uhorského snemu a uherskej vlády pri riešení ich záujmov.

Pri uskutočňovaní požiadavky práva na sebaurčenie **Juriga** z nepochopiteľných príčin dával viackrát za vzor manifest posledného rakúskeho cisára a uhorského kráľa Karola IV. zo dna 16. 10. 1918 v ktorom bola vyhlásená federalizácia rakúskej časti monarchie na rakúskouemeckú. juhoslovanskú, českú a ukrajinskú oblasť, kým Uhorsko ponechali nezmenené. Juriga navrhoval **federalizovať** podľa tohto vzoru aj Uhorsko, kde by spolunažívali všetky národy a národnosti, o.i. Slováci s Maďarmi, ako o tom píše v svojej knihe na str. 414: *'My sme jeden na druhého odkázaní. Veď i naše rieky všetky tečú na Dolnú zem. Tisíce našich* ***krvných*** *bratov chodia medzi Maďarmi ako podomoví predavači alebo nádenníci. Nebolo by dobre, keby sme sa medzi sebou* ***pohašterili.*** *Aj Maďar je odkázaný na Slováka..."*

Vtedy ešte Juriga **nehlásal** žiadnu roz.luku s Uhorskom.

Juriga nebol prvým slovenským **politikom,** ktorý **na** celouhorskom fóre verejne vystúpil s požiadavkou práva na sebaurčenie. Šesť dní predtým - 13. 10. 1918 sa v Budapešti konal narýchlo zvolaný mimoriadny zjazd Sociálnodemokratickej strany Uhorska (SDSU), ktorá **sa** vtedy ako jediná organizovaná sila v krajine všemožne usilovala zachrániť územnú celistvosť Uhorska. Na zjazd boli pozvaní aj nemaďarskí sociálni demokrati, o.i. slovenskí. Vedenie slovenskej sociálnej demokracie na čele s R. Lehoekýn), členom SNR. ktorý vystupoval za rozchod s Uhorskom, odmietlo vyslať na zjazd svojich zástupcov. Vyhlásilo, že neuznáva na Slovensku právomoc uhorskej vlády a v straníckom živote nadradenosť SDSU. čím sa verejne postavilo za rozchod s Uhorskom. Keď sa zistilo, že na zjazd sa chystá aj popredný slovenský sociálny demokrat z Košíc. A. Horváth z vedenia SSDS, z obáv. aby nedošlo z ich strany k nevhodnému vystúpeniu, vyhlási-

lo že menovaný nemá od vedenia žiadny mandát a jeho prípadné vyhlásenie môže byť vyjadrovaním iba osobného stanoviska.

Na zjazde boli prítomní aj srbskí, rumunskí a nemeckí sociálni demokrati z Uhorska, ktorých - po prvýkrát v dejinách SDSU - posadili na predsednícku tribúnu a ponúkli im neobmedzené možnosti vystupovať. V každom prípade sa od nich žiadala v politike podpora zachovania územnej celistvosti Uhorska. Totiž vedenie SDSU. tak vo svojom manifeste zo dňa 8. 10. 1918. ako aj na tomto zjazde sľubovalo nemaďarským národom a sociálnym demokratom zvlášť, že v novom, údajne demokratickom Uhorsku, ktoré treba zachovať, dostanú všetky politické a sociálne práva.

Podľa stenografického záznamu Horváth predniesol niekoľko slov najprv po slovensky, potom po maďarsky a reagoval na ponuky a sľuby vedenia SDSU. Vyslovil potešenie nad tým, že aj pre Slovákov nastali nové časy. Zdôraznil, že pokiaľ ide o ich budúcnosť: *"Slovákov nenadchlo české objatie, ani sľuby maďarských súdruhov, ani sľuby prezidenta Wilsona."*

Horváth odmietol myšlienku spolčovania sa s maďarskými meštiackymi stranami a pokračoval: "*... hádam hovorím zo srdca každého Slováka, kým oni bežia do Viedne, kým ich tam púšťajú, dovtedy my gravitujeme smerom von... (rozumej z Uhorska - P.H.). Pokiaľ nemáme takú spoločnosť, ktorá by zaručovala, aby sme nemuseli snáď aj dvadsať rokov za získanie volebného práva bojovať s maďarskými feudálmi, dovtedy totiž Slováci nemajú tu čo hľadať*". Vyjadril svoju mienku o národnostnej otázke, ktorú nemožno riešiť bez národnostných t.j. nemaďarských strán. Podľa Horvátha. predmetom rokovania zjazdu nemôže byť otázka, či Slováci pôjdu v budúcnosti ruka v ruke s Čechmi alebo s Maďarmi. Zjazd nemôže v tomto smere robiť žiadne rozhodnutia. Na záver vyhlásil za seba. že vlastne ani on nie je kompetentný predkladať v tomto smere program v mene všetkých slovenských robotníkov. Vyjadril iba ich mienky podľa toho. ako ich pozná. Tým skončil svoju účasť na zjazde SDSU a natrvalo sa s ňou rozišiel. Horváth v danej politickej situácii viac povedať azda ani nemohol. Jednako vyslovil jasné stanovisko slovenských sociálnych demokratov i Slovákov vôbec, že sa s Uhorskom rozchádzajú.

Beh udalostí mal však rýchly spád. Keď sa v znamenitý deň 30. 10. 1918 v Martine zišlo deklaračné zhromaždenie a bola už oficiálne ustanovená SNR. medzi jej 20 členmi bol o. i. aj Horváth, .luriga a jeden z posledných sociálnych demokratov E. Lehocký s ostatnými členmi výkonného výboru. Všetci sa zaslúžili o prípravu historickej deklarácie slovenského národa a jej vyhlásenie.

Buta tót[1]

Ja sem **Slovák,** drevorubač.
buta tót **ma** volajú. pretože
som verný Slovák. že moju
reč neznajú. Preto musím
ťažko robiť, nemohol som
školy chodiť, vraj som buta
tót.

Rež a kálaj, sekaj, lámaj.
rúbaj, štiepaj, ty buta tőt!

Počkajte, vy veľkí páni.
počkajte, vy huncúti. veď sa
ešte svet obráti. nám to bude
po chuti. A keď sa mi
rozdvojíme potom si my
rozpovieme, kto je buta tót.
kto je buta **tót!**

Rež **a** kálaj, sekaj, lámaj.
rúbaj, štiepaj, ty buta **tót!**

(Slovenská ľudová)

Informátor: Alexander Zderka

Aká budeš, slovenská ústava?

Slovenský národ a všetci obyvatelia Slovenska neboli od roku 1945 vlastne subjektom svojich dejín, ale objektom českého minikolonializmu a spolu s ním sovietskeho makroimperializmu. zaodetého do plášťa proletárskeho internacionalizmu. Demokratická revolúcia v roku 1989 svojím spontánnym prejavom širokých más sa nezvratné spojila s rozhodnutím väčšiny obyvateľov Slovenska zabezpečiť si neodňateľné právo na sebaurčenie. Bez možnosti takéhoto uplatnenia nemožno totiž hovoriť o demokracii, ale ani o nijakom súštátí s českým či iným národom, a už vôbec nie o akomkoľvek vstupe do Európy, v ktorej existujeme 1400 rokov.

Myslíme si. že si to uvedomili aj tvorcovia volebného programu VPN. ktorí sľubovali vytvoriť partnerskú, autentickú, či funkčnú federáciu. v rámci ktorej sa dokonca sľubovalo akési chimerické "silné Slovensko". Ako to dopadlo, to dnes vieme. Keď sa "mečiarovci" pri rokovaniach s českými partnermi pokúsili získať pre Slovensko aspoň aké-také kompetencie, museli padnúť a politickú moc na Slovensku z milosti protinárodného krídla VPN dostalo do rúk KDH. A opäť sa niečo zopakovalo. Z nového štátoprávneho usporiadania a štátoprávneho postavenia Slovenskej republiky sa veľmi rýchlo a nápadne potichu stalo štátoprávne usporiadanie federácie či konfederácie. Dodajme, že už 142. článok federálnej ústavy z roku 1968 určil, že *"spolu s prijatím ústaxy Cesko-Slovenskej republiky príjmu obidve republiky vlastné ústavy"!*

Až teraz nastal ten pravý čas. Zástupcovia vládnej koalície i úradujúcej vlády sa dali do práce a za vyše poldruha roka (!) vytvorili návrh, v ktorom by mali byť kodifikované práva slovenského národa a všetkých občanov Slovenska na sebaurčenie v jeho suverénnom demokratickom štáte, teda vypracovali návrh Ústavy Slovenskej republiky.

Títo kvalifikovaní štátovedci a právnici pracovali na návrhu sedemdesiat či až osemdesiat týždňov, ale občania Slovenska na jeho pripomienkovanie majú iba dva týždne!

Táto - odpusťte - právna "zlátanina" jasne dokazuje rozhodnutie protislovenských síl v koaličných stranách a hnutiach vykonať všetko proti štát-

nej zvrchovanosti Slovenska. Ak navyše extrapolujeme tento návrh do inej roviny, stáva sa písomným dokladom o umelo vytvorenej nefunkčnosti SNR, ktorej terajší poslanci nie sú schopní dosiahnuť politický konsenzus o štátoprávnom postavení našej vlasti Slovenska, ba ani o postavení svojej vlastnej inštitúcie. Keby na Slovensku nevládla len akási (vraj mladá) demokracia, ale skutočná demokracia, ten orgán (SNR) by bol už dávno vymenený v nových voľbách! Kuriózne pôsobí napríklad navrhované riešenie funkcie hlavy štátu, ktorá má v každom právnom a demokratickom štáte isté legislatívne, výkonné a kontrolné funkcie (v presne stanovenom vymedzení) nad zákonnými a výkonnými orgánmi štátu. Autori návrhu ústavy sa na piedestál hlavy štátu usilujú vyzdvihnúť predsedu, či dokonca celé predsedníctvo SNR, ktoré by takto samo seba usmerňovalo či kontrolovalo.

Ešte väčším nezmyslom je tvorba takej ústavy suverénneho štátu, ktorá bude vopred prejudikovať "spoločný štát" či zväzok štátov. Takýto alogizmus sa ozaj nedá nájsť v ústave žiadneho suverénneho štátu.

Osobitnou kapitolou je tendencia zakotviť do ústavy SR také práva národnostných menšín, aké sa im v nijakom inom štáte Európy neposkytujú. Hava dvanásta, navrhnutá mad"arskými poslancami, vo svojom znení používa iredentistický výraz "'národné menšiny" - namiesto presného výrazu "národnostné menšiny". Požaduje tiež napríklad kolektívne práva menšín a menšinové legislatívne a výkonné orgány, a to doslova v priamom rozpore s medzinárodnými dokumentárni.

Za pozornosť stoja aj štyri (geniálne) možné riešenia, figurujúce pred preambulou návrhu a podľa ktorých

1. SR vychádza zo spoločného štátu, čiže z ČSFR, alebo
2. SR je súčasťou spoločného štátu - ČSFR. alebo
3. SR chce zotrvať v spoločnom štáte - čiže v ČSFR. alebo
4. SR predpokladá vytvorenie spolku štátov, hlavne s ČR!

Teda takto si autori Návrhu Ústavy SR predstavujú uplatnenie neodňateľného práva národa na sebaurčenie. Totiž ani jedna z horeuvedených alternatív vo svojej podstate nespĺňa kritériá ústavy zvrchovaného štátu. lebo štát bez svojej zvrchovanosti nie je štátom, ale iba akousi jeho napodobeninou. Z tohto hľadiska pokladáme návrh ústavy iba za akýsi orga-

oizačnoprávny štatút presne nedefinovanej polosamostatnej oblasti, ktorá sa pre zaslepenie nerozhl'adených očí môže (dokedy ešte?) nazývať republikou.

Presne takáto istá bola základná filozofia i štátoprávna hodnota ústav všetkých republík bývalého Sovietskeho zväzu a presne takýmito "štátmi" boli sovietske republiky v tomto bývalom veľkoruskom impériu, ktoré sa samo nazývalo spoločným štátom, či zväzom.

Takže jeden a pol roka ktosi zámerne vodil svojich voličov a občanov Slovenskej republiky doslova za nos s tým. že ponúkal chiméru riešenia spravodlivého štátoprávneho postavenia Slovenska. Ako vidno z výsledku tejto činnosti, autori takto navrhovanej ústavy sa ďalej pokúšajú zakonzervovať Slovensko v postavení nesvojprávnej časti "spoločného štátu" a udržať občanov Slovenska v postavení akéhosi etnika či etník, ktoré doteraz nikto nevzal na vedomie v dokumentoch OSN ani Európy. Pre tieto dokumenty je národom iba také etnikum, ktoré si vytvorí svoj vlastný suverénny štát.

Už len na tomto základe je potrebné odmietnuť návrh ústavy, ktorá Slovensko degraduje na nesvojprávnu časť "spoločného štátu". V tomto návrhu dva roky po "zamatovej revolúcii" (a v čase rozpadu ZSSR) jeho autori dokázali, že stalinské princípy a štátoprávne metódy budovania impérií sú im naďalej veľmi blízke a neváhali ich použiť. Čo však na to občania? Tí by si už vari mali uvedomiť buď trestuhodnú nevedomosť, alebo priam okatý zámer. V obidvoch prípadoch by malo nasledovať nejaké politické rozhodnutie - pokiaľ takéto rozhodnutie budú slobodní občania vôbec môcť vykonať. História - a to veľmi nedávna - nás totiž poučila, že po podobných ústavných a legislatívnych krokoch sa neraz končila i demokracia a začínala diktatúra.

Milan Augustín, Július Handžárik
(Literárny týždenník č. 6/92)

Rudo Brtáň

Problém Petrovics - Petőfi

Petőfi Sándor bol vo všetkých svojich prapredkoch až po otca a matku, ak to tak môžeme nazvať, číročistý Slovák po meči i po kúdeli alebo prasli-d. či už jeho predkovia boli ignobiles alebo časť rodiny otázne zemianska. V stoliciach Nitrianskej a Turčianskej sú hlavné kolísky jeho slovenských predkov, niektoré náznaky vedú údajne, ale mylne až do Hontu, do Pukanca. Predkovia boli slovenskí dedinskí poddaní a remeselníci Petrovitsovci, ktorí sa pôvodne volali Pettko alebo Peťko, Petrech alebo Petroviech a Petrovíc vo Vadovciach a na okolí (Lubina. Stará Tura). Za chlebom, kupectvom a remeslom sa sťahovali, tak ako iní slovenskí kolonisti na Dolnú zem. V 18. storočí žili ako remeselníci, mäsiari zväčša medzi slovenskými kolonistami alebo v ich bezprostrednej blízkosti, už aj preto, že v duchu doby ako evanjelici potrebovali blízku slovenskú evanjelickú cirkev, lebo Madari boli alebo katolíci alebo zväčša kalvíni. Možno povedať, že všetky (aj terajšie) ev. a v. cirkve v dnešnom preddunajskom Maďarsku založili pôvodne Slováci alebo Nemci a len ich vplyvom, veľmi zriedkavo, najmä v Zadunajskú, aj sami Maďari, bývajúci aj v blízkosti slovinských evanjelikov. Starý otec básnika Petôfiho Sándora Tomáš Petrovits sa usadil ako mäsiar v blízkosti slovenského Asódu a nemeckého Ikladu. v Kartale, ktorý mal pravdepodobne aj niekoľko slovenských osadníkov. Tu sa mu narodili deti, krstené slovenským kazateľom v Asóde, kde krstili aj Štefana Petrovitsa. básnikovho otca 15. augusta 1791 ako Slováka v slovenskom kostole slovenským kazateľom slovenského ľudu českým liturgickým jazykom. Tomáš Petrovits ako mäsiar, ktorý licitoval jatku, žil aj vo Vaľkove, ktorého meno ukazuje tiež na slovenský pôvod, a tu žil i jeho syn Štefan, básnikov otec, od svojho tretieho roku. Do kostola chodievali do slovenského kostola v Asóde. V tomto kostole sa po slovensky slovenským kazateľom sobášil

aj mäsiarsky tovariš a majster Štefan Petrovits so Slovenkou Máriou Hrúzovou, rodáčkou z Necpál z Turca. dňa 15. septembra 1818. Sobášil ich slovenský kazateľ Daniel Mikuláš.

Matkou Štefana Petrovitsa bola Slovenka Zuzana Salkovitsová (Šalkovičová). ktorej meno ukazuje zrejme na sloveský pôvod. Narodila sa okolo roku 1745, umrela 3. marca 1803 na suchoty. Pochádzala a mala rodinu zo slovenskej osady Tóth Györku (dnes Galgagyörk), alebo vo Veľkom Ďurku a mala rodinu aj v slovenskonemeckomaďarskom Poľnom Berinčoku.

Tu však treba uviesť, že v asódskych matrikách je zaznamenaný (24. 1. 1773) aj sobáš (iného?) Tomáša Petrovitsa, narodeného roku 1743 so Zuzanou Kamhalovou, Slovenkou pochádzajúcou z Liptova (narodenou roku 1751), ale iný sobáš je so spomenutou Zuzanou Salkovitsovou. keď sa Tomáš Petrovits (ako vdovec už po druhý raz?) ženil. Ich synom bol spomenutý Štefan Petrovits, ktorý sa tiež vyučil za mäsiara.

Otec Petőfi Sándora Štefan Petrovits ostal 11-ročnou sirotou po matke, preto sa jeho otec Tomáš oženil (už po tretí raz?), po roku povinnej pokory v slovenskej Dom oni 24. apríla 1804 s Annou Radusovou alebo Radú sovou (Radus). ktorá umrela ako Štefanova macocha v slovenskej Domoni 18. novembra 1831, kým otec Štťan narodený roku 1736 (?) umrel v Domoni 12. apríla 1817, teda rok pred s novou svatbou s Máriou Hrúzovou.

Ak je pre výchovu dieťaťa často dôležitejšia matka ako otec, musíme ešte dôraznejšie potvrdiť, že po matke bol Petrovits Alexander taký Slovák ako ktorýkoľvek *z* nás alebo z jeho vrstovníkov, čo vyrástli na bývalých "Horniakoch".

Predkovia Petôfiho matky pochádzali zväčša z Turca, kde okrem Slovákov žili iba niekoľkí kolonizovaní Nemci, ale nijakí Maďari. Títo prapredkovia a dedovia Hrúzovci žili predovšetkým v Kaľamenovej a v susednom Liešne pri Slovenskom Právne v Turci. Ale za kušniera remeselníka odišiel z Kaľamenovej jeden Ján Hrúz (1700-1703). ktorého priezvisko značí v slovenčine potočnú rybu. Jeho syn Juraj (1733-1798) prešiel do mestečka Nošoviec. kde boli cechy, najmä krajčírsky a kušniersky cech pre celý Turiec. Tu sa stal jeho syn Ján Hrúz, prastarý otec básnika Petôfiho. ako rodák z Kalamenovej, už. roku 1756 cechovým krajčírskym majstrom v Nošovciach. Tu sa oženil s Annou Gašparovou (alias Horvát) a ich synom bol Juraj, neskorší a prvý učiteľ básnika Jána Kollára

v Nošovciach. ktorý pre Kollára zbieral aj slovenské ľudové piesne a Kollár ho roku 1833 v Pešti ako bývalého slovenského učiteľa (aj v slovenskej Cinkote, v slovenskom Maglódé i Čomáde a inde) navštevoval a aj pochoval. Tento Juraj Hrúz bol strýkom Márie Hrúzovej. matky básnikovej. Jej otec bol učiteľov Jurajov brat Ján Hrúz, ktorý sa narodil v Nošovciach 6. 4. 1762.

Tento Ján Hrúz sa oženil ako remeselník (krajčír) v Necpaloch so Zuzanou Jarábekovou (1785).

Krajčír Ján Hrúz. syn krajčíra Juraja Hrúza a Anny Gašpareje (asi po matke prezývanej aj Horvát) narodený 6. apríla 1762 ako brat učiteľa Juraja Hrúza (nar. 16. 11. 1757), sa oženil 9. januára 1785 v Necpaloch, v artikulárnom ev. a v. kostole so Zuzanou Jarábekovou (Jerábek), narodenou 1. 11. 1767 v Necpaloch. dcérou záhradníka Daniela Jarábeka a Kataríny Blahovej, prezývanej Bugajovej. ktorá bola rodáčkou z Martina. Daniel Jarábek. ako jeho priezvisko ukazuje, pochádzal z Lubiny alebo z jej okolia, kde sa táto rodina v matrikách hojne vyskytuje. Katarína Blahová Bugajová bola dcérou martinského revayovského poddaného sedliaka Michala Blahu, ktorý býval akisto na grunte Bugajovom. alebo ho prezývali z iných dôvodov Bugaj, lebo žil na grunte, ktorý vlastnila zemepánka - vdova po Jánovi Revayovi (Juliana Johana Bosányi) neďaleko starého župného domu. v dnešnom Martine. (Táto Katarína Blahoová mala sesternicu Annu. vydatú za Jána Petríka, ďalšiu sestru Zuzanu za Juraja Janovits alebo Janček alias Havran a ďalšia najmladšia dcéra Žofia bola vydatá za mlynára Matúška Peniašteka v Blatnici, v Daňovej a v Martine).

Katarína Blahová Bugajová a Daniel Jarábek mali Zuzanu 1. novembra 1767. Ich mladší syn Michal umrel dvojročný. Svoju jedinú dcéru Zuzanu (narodenú 1. novembra 1767) vydali za Jána Hrúza 9. 1. 1785. Daniel Jarábek umrel však už 29. marca 1787 vo veku 73 rokov v Martine. Jeho manželka Katarína Blahová Bugajová vydatá Jarábeková umrela 18. mája 1808 vo veku 64 rokov. Bola starou matkou Petőílho matky Márie. Dcéra tejto Kataríny Blahovej Bugajovej-Jarábekovej mala s Jánom Hrúzom v Necpaloch (kde umrela i jeho mať Anna Gašparka Hrúzová 16. apríla 1791 a jeho otec Juraj Hrúz 1. marca 1798 vo veku 70 rokov) veľmi ťažkú a biednu mladosť.

Otec Márie Hrúzovej Ján Hrúz mal 10 detí. z ktorých sa Mária narodiia 26. augusta 1791. Poznala ešte starého otca Juraja Hrúza do svojho siedme-

ho roku, ale stratila svoju matku Zuzanu rodenú Jarábekovú 19. 12. 1811 v Turčianskom sv. Martine, keď mala 20 rokov a svoju druhú starú matku Katarínu Blahovú Bugajovú-Jarábekovú 18. miája 1808. keď mala 17 rokov. Práve vtedy, po smrti týchto dvoch rodinných opôr a možno aj podporovateliek, v ťažkom roku neúrody, nedostatku a hladu, drahoty za napoleonských vojeo. sa rozhodol jej otec Ján Hrúz. pozvaný prevdepodobne bratom učiteľom Jurajom alebo inými Tuirčanmi, ktorí našli svoj chlieb a obživu na Dolnej zemi, že sa odsťahuje z Turca. kde nemohol z remesla vyžiť aj on so svojou stenčenou rodinou na Dolnú zem. Žil vtedy v Martine s dcérou Evou (narodenou 6. 12. 1795), so symom Jánom (nar. 15. 7. 1798). so synom Matúšom (nar. 1.3.1801), s najmladšou dcérou Annou (nar. 8. 4. 1804) a so svojou najstaršou živou dcérou Máriou Hrúzovou. ktorá vtedy mala 21 rokov. S touto svojou rodinou sa odsťahoval na Dolnú zem. nevieme kam. iste však roku 1812, a tak Mária Hrúzová opustila rodné slovenské turčianske Necpaly a Turčiansky sv. Martin.

Osobitne treba zdôrazniť, že dedinka Necpaly, malebne položená na úpätí Fatry, bola kultúrnym centrom Dolného) Turca. lebo tam bol ev. a. v. artikulárny zbor. ktorý do tolerancie zahrňoval vyše polovicu Turca na panstvách Justhovcov a Revayovcov. Bola tu. aj znamenitá latinská škola i výborná slovenská cirkevná škola, ktorú navštevovala aj Mária Hrúzová a jej matka Zuzana Jarábeková. Tu ich konfírmoval. sobášil a pochovával Pavel Fábry, Adam Lačný a Michal Solnensis, ktorý je pre Máriu Hrúzovú najpodstatnejší. Učiteľmi tu boli mnohí znamenití muži ako Matej Dureus Ambrósy. Ondrej Košút. Pavol Korbeľ a ďalší až po Samuela Ivanku. V takomto kultúrnom prostredí vyrastala aj mladá Mária Hrúzová, ktorá bola zviazaná s tradíciou Cithary sanctorum a Krmanovej Belovej Biblie, prípadne aj s ďalšími slovenskými náboženskými a svetskými knihami a odniesla si z rodného domu nielen slovenskú irodnú reč. ale aj Citharu sanctorum a slovenské piesne a povesti, rozprávky o Jánošíkovi a rozpomienky na svoj hornatý rodný kraj, čo iste zaúčinkovalo neskôr i na citlivú obrazotvornosť jej talentovaného syna Alexandra Petrovitsa.

Keď sa odsťahovala na Dolnú zem s otcom a štyrmi súrodencami, otec sa tu ako vdovec oženil v Pešti 8. 8. 1813 a mal vtedy zamestnanie kočiša (v matrike je Kutscher). Takto dostala Mária Hrúzová slovenskú macochu Evu Brheľovú a okrem toho mala ešte dve nevlastné sestry Zuzanu

/g, 4. 1814) a Alžbetu (nar. 22. 5. 1820. um. 17. 10. 1821 v Domoni). ba v Domoni žil aj jej príbuzný (bratranec) Adam (1815).

Vydala sa po ťažkom živote slúžky jednak na maglódskej slovenskej fare a jednak u zemepánov Podmanických (kde bola údajne práčkou) už dňa 15. septembra 1818 v slovenskom Asóde za mäsiarskeho majstra Štefana Petrovitsa, ktorý mal vtedy vylicitovanú jatku v Szabad Szállási, ale iste na podnet mladej slovenskej manželky prešiel do slovenského Malého Kereša.

Kým rodina Štefana Petrovitsa, jeho otec a macocha dožili svoj život v slovenskej Domoni, kde bol začas Štefan aj mäsiarskym tovarišom, otec Márie Hrúzovej žil zase v slovenskej Cinkote. kde umrel 14. septembra 1827 a kde ho pochoval slovenský kazateľ Ján Šalamún **Dobromil** Petian vo veku 58-65 rokov a nevlastnú matku Márie Hrúzovej, Evu Brheľovú-Hrúzovú taktiež v slovenskej Cinkote (1836). Otec Márie mohol ešte uvidieť svojho štvorročného vnuka Alexandra Petrovitsa a práve tak ho poznali aj jeho slovenské tetky, mamine sestry Eva i Anna a mamin brat. ujček Ján, kým o Matúšovi nevieme nič.

Starý otec Ján Hrúz umiera 14. septembra 1827 ako 65-ročný starec na suchoty a strýko básnikovej matky, brat Jánov, učiteľ Juraj Hrúz 8. marca 1833 v Pešti ako 78-ročný učiteľ na odpočinku.

Do svojho 18. roku matka Petó'liho Mária **Hrúzová** azda ani nepočula maďarské slovo, leda ak od niektorých šľachticov v Necpaloch. Keď prišla do Pešti, kamarátila sa s Katarínou Krížkovou zo Senice, Slovenkou, ktorú si vzal za manželku maglódsky slovenský kazateľ Oravec z Veličinej Ondrej Seberíni, brat štiavnického superintendenta Jána. Táto Katarína Krížková, priateľka Márie Hrúzovej, bola matkou Ondreja i Lajoša Seberíniho. a nie je vylúčené, že si tieto dve kamarátky aj dopisovali a že tak. ako Ondreja a Lajoša. farárskych synov, dala na štúdiá Mária Hrúzová aj svojho Alexandra Petrovitsa. lebo videla ťažké a surové remeslo svojho manžela (Petrovitsovo) i ťažké a nevýnosné remeslo svojho vlastného otca. Nechcela mať zo svojho syna ani sluhu, ani chudobného remeselníka, ale chcela mu dať lepší a panskejší chlieb. Pravdaže aj otec mäsiar mal možnosť dať svojich synov Alexandra i mladšieho Štefana študovať.

Ako sa však stalo, že zo slovenského chlapca, ktorý sa narodil v slovenskom dome u Makovínich a krstil 1. januára 1823 v slovenskom malokerešskom kostole, ktorý mal aj krstných rodičov Slovákov, stal sa odrazu najväčší maďarský básnik?

Krstným otcom Alexandra Petrovitsa bol syn slovenského farára Karol Martiny so sestrou Ludvikou a slovenským zemanom Sámuelom Dingom i jeho manželkou Evou Peťkovou a Ján Vician so Zuzanou Kovatsayovou (Senohradskou). Všetci boli Slováci, ba spomína sa ešte aj Kurucová. slovenská dojka, ktorá údajne pridájala malého Alexandra Petőfiho a s ktorou sa malý Alexander zhováral tak, ako so svojimi rodičmi len slovensky. Vtedajšími **kazateľmi** v Malom Kereši boli Slováci, a to Michal Martiny. u ktorého matka Petrovitsa bola predtým slúžila na maglódskej fare a druhým bol slovenský a český spisovateľ Štefan Leška (umrel 25. februára 1818), manžel prvej slovenskej a prvej českej poetky Rebeky Leškovej rodenej Laučekovej. Martiny bol pôvodom trenčiansky zeman z Ivanoviec, Jesenský pôvodom turčiansky zeman. V Malom Kéreši vtedy žil i brat Pavla Jozefa Šafárika Ján Šafárik, ktorý mal za manželku sestru Rebeky Leškovej. Zuzanu Leškovú. vdovu po I khtnerovi z Apoštagu a okrem toho tu žila i sestra Pavla Jozefa Šafárika Mária, manželka kupca Pavla Sárkánya, ktorý bol zároveň aj bratom slovenského kazateľa na Egyházé Samuela Sárkánya.

Veľká historická udalosť sa stala práve tým. že otec neskoršieho Petőfiho. krátko po narodení svojho syna Alexandra, vypovedal licitáciou (219 zlatých) nadobudnutú jatku v Malom Kereši a pre dve-tri zlatky prijal lacnejšiu jatku v madarskom Szabad Szálási. Tak musel vyrastať mladý Šándor len medzi maďarskými deťmi jednak v Szabad Szálási, jednak vo Félegyháze a navštevovať tu v Kečkeméte (kde ináč žili zo vzdialenejšej rodiny aj Slováci Hrúzovci. ktorí tu založili slovenskú evanjelickú cirkev a u ktorých býval), a tak sa naučil v útlom veku už maďarsky čítať, písať, spievať, maďarskú gramatiku, maďarský štýl. maďarský hovor a napokon i maďarsky myslieť a jeho rodná slovenčina mu ostala len domácim, ozaj kuchynským a materinským jazykom.

Ako infatilné dojmy mu ostala rodná slovenčina (spomínavalo sa. že jeho dojka Slovenka Kurucová bola jeho miláčikom a že ju volával: "Poď sem. Zuzka"), ale škola vykonala svoje. Krstní rodičia boli ďaleko a zriedka (ak sa vôbec navštevovali, vídali svoje krstňa) sa mu prihovorili bežnou slovenčinou. Podobne ani Karol a Ludvika z kiškerešskej fary nestihli pritiahnuť malého Šándorka ako žiaka k Slovákom, ktorí sa tam na šírej rovine a puste, ktorá sa stala jeho rodným domovom, čoraz ďalej odcudzoval, najmä keď odišiel z rodičovského domu do Kečkemétu a do Budapešti na

piaristické latinské gymnázium. Málo sa stýkal aj s Hrúzovcaini v Cinkote, v Maglódé, v (Tornáde, v Asóde i s Petrovi čo vcami v Domom, atď. Slovenská jeho rodina bola priďaleko a žila len v spomienkach jeho matky. Nikto nedal malému žiačikovi a chlapcovi nijaké slovenské uvedomenie a podľa všetkého nevídal v rodnom dome okrem českých náboženských kníh aui jedinú inú slovenskú (respektíve vtedy českú) knihu.

Niektorí maďarskí bádatelia však podnes, tak ako to robili zo šovinistických dôvodov buržoázni bádatelia 19. storočia, žiarlivo zastierajú čisto slovenský pôvod Petófiho, aj keď niektorí ho už celkom otvorene odkrývali a uviedli aj do literárnohistorických príručiek, ale obyčajne sa uvádza iba matka ako Slovenka a zamlčuje sa. že Petrovitsov otec nebol Maďar ani Srb (ako niektorí mylne uvádzali), ale tiež Slovák. Zaráža napríklad aj škriepka o jeho rodisko, za ktoré chceli istí bádatelia uviesť Félegyházu alebo Szabad Szállás. Načisto smiešna je veta o Félegyháze: *"Lelke itt született meg, ez magyarnak született!". Správne by malo byť: "Narodil sa ako Slovák zo slovenských predkov i oboch slovenských rodičov* v *slovenskej osade Malý Kereš v slovenskom dome u Mikovínich a krstil ho slovensky* v *slovenskom kostole slovenský kazateľ* v *prítomnosti slovenských krstných rodičov."* Ale čože je z toho?

Hľadať nejakú "maďarskosť" Alexandra Petrovitsa do jeho šiesteho roku je prinajmenej krok mýlny a pochybený. Nesporní sú jeho predkovia, všetci Slováci, nesporné je. že jeho starí otcovia umreli v slovenských osadách dolnozemských (v Cinkote a v Domoni). že básnikových rodičov sobášil kazateľ Daniel Mikuláš, že jeho matka mala ešte aj na Dolnej zemi strýka slovenského učiteľa a svoju kamarátku Slovenku Katarínu Krížekovú zo Senice, že slúžila na slovenskej fare v Maglódé, v rodine Michala Martinyho, ktorý prešiel potom do Malého Kereša, krstil jej Alexandra a jeho syn i dcéra sa stali aj krstnými rodičmi tohto Alexandra Petrovitsa 1. januára 1823. Isté je, že druhý kazateľ bol Jozef Jesenský, ktorému Leška prikázal učiť aj maďarsky už roku 1810 slovenských žiakov (v počte 36 z. celkového počtu vyše 360 slovenských žiakov) v jednej maďarskej triede. aby tým umožnil existenčne (remeslo a štúdium) synom bohatších roľníkov, remeselníkov a vzdelancov dostať sa na ďalšie školy. Ináč tých vyše 360 slovenských žiakov učil Lipták z Vrbice Matej Krnúch a jeho ďalší pomocníci, Nitran Jozef Baroš a slovenskí nástupcovia.

Rodisko Petőfiho však ostalo iba rodiskom. Félegyháza, Kecskemét a Budapešť vykonali svoju odnárodňujúcu funkciu. Práve v Budapešti nastal v Petrovitsovi istý zlom, jednak charakterový a vierovyznanský, jednak národný. Pravdepodobne príliš nelipol na viere svojich otcov, lebo ho v tom odrádzala málo zrozumiteľná biblická čeština a tak nevieme, či ho Kollár naozaj konfirmoval a skúšal katechizmus český alebo nemecký. Práve tu pri konfirmácii mohol sa u Petőfiho zrodiť odpor k bezduchému bifľovaniu českého katechizmu, výpovedí z Písma a k českému duchovnému spevu, aký poznal len z úst svojej rodnej matere.

Ďalšou etapou bola škola piaristická, kde ho katolícki učitelia taktiež nepritiahli k rodnej a liturgickej reči a kde ho učili latinsky a prípadne maďarsky.

V Asóde

Gymnaziálne štúdiá na gramatickosyntaktickej škole na slovenskom Asóde za rektorátu a profesúry Slováka a rodáka zo susednej Domone. Štefana Koreňa, neprebudili národne mladého Alexandra Petrovitsa, hoci sa s ním jeho testiná Neumanová. u ktorej Alexander i so svojím bratom Štefanom býval, zhovárali aj po slovensky. Štefan Koreň už ako bratislavský študent a priateľ Karola Kuzmányho i Sládkovičovho brata Karola Braxatorisa pisával české verše, bol sprvu na podnet Kuzmányho učiteľom banskobystrickým (kde vychoval národovca Samuela Bodorovského) a vychovávateľom u Ostrolúckych na Ostrej Lúke vo Zvolenskej stolici, ale v jeseni 1835 prešiel na asódske gymnázium, kam mu Alexandra Petrovitsa, ktorého starého otca i otca z Domone ako Slovák dokonale poznal, priviedli na d"alšie štúdium. Koreň píše. že otec Alexandrov Štefan Petrovits bol "muž neveľkej postavy a vážnej reči" a že prišiel do Asóda za Koreňom na odporúčanie Alexandrovho krstného otca Karola Martinyho z Malého Kereša. Poslali si ho teda slovenskí krstní rodičia k spolužiakovi Slovákovi. Otec bol predtým vzal malého Sándora z Pešti údajne preto, že tam už vtedy ako 11-ročný sa "okolo divadla ponevieral" a doviedol ho do rodného kraja medzi Slovákov do Asóda, s ktorým ho spájali jeho mládenecké rozpomienky i spomienka na sobáš s Alexandrovou matkou v tunajšom kostole. Otec Alexandrov. mäsiar Štefan Petrovits. ukazoval údajne Koreňoví svoje zemianske armáles s menom Petrovits a syna dal na byt ku

vdove Neumanovej, ktorá bola priateľkou Petrovitsovej matky a stala sa onedlho aj Koreňovou testinou. Štefan Koreň opisuje aj návštevu Sándorovej matky Márie Hrúzovej. ktorá bola "stredne veľká, na svoj stav vzdelaná osoba". Alexandra zapísal do šiestej triedy medzi 43-53 žiakov a zaradil ho medzi druhoročných gymnazistov. Vynikal v krasopise a pravopise, v kreslení a najmä v štýle. Po troch rokoch (1838) sa lúčil Alexander Petrovits. dokonale vycvičený Koreňom v latinskom i maďarskom časomernom veršovaní, na exámene s patrónmi a priaznivcami maďarskými hexametrami. ktorých dozvuk prešiel ešte neskôr aj do maďarských básní Petófiho. Bol údajne usilovný a poriadny žiak. ktorý sa v Asóde začítal aj do nemeckých autorov, ale nedopatrením Koreňovým bolo, že ho nestačil podučiť dokonale aj po slovensky a zaučiť aj do tajov českého veršovania a ukázať mu krásu slovenskej poézie, najmä poézie Jána Kollára. alebo Jána Hollého. Hic Rhodus! Latinčina ako vyučovací jazyk udusila rodnú slovenčinu i biblickú češtinu, styk s maďarskými spolužiakmi ho zase privádzal viacej k maďarčine, ktorú si bol osvojil dokonale už predtým. Začítal sa aj do poézie nemeckých a francúzskych básnikov prostredníctvom nemeckých kníh. a tak s vysvedčením ako druhoročný syntaktista a eminens, ktorý vymeškal jeden deň školy, ale deväťráz slovenský kostol, odchádza Alexander Pclrovits zo slovenského Asódu do slovenskonemeckej Banskej Štiavnice.

Tu v Asóde boli medzi 58 žiakmi jeho spolužiakmi i jeho mladší brat Štefan, traja synovia slovenských obuvníkov Daniela Fábry. S. Fašku, Michala Hankovského. syn krajčírov B. Jungman, syn čižmárov Henrich Lang (obaja asi Nemci), syn obuvníkov Némedi Karol. Ľ. Pastier, Ľ. Prém. Fr. Maub. Mat. Vitzhan, Ľ. Weisz a štyria židovskí chlapci, teda bola tu zmiešanina jazykov a národností z Asódu. okrem Slovákov Ľudovíta Brockena z Domone, Žigmunda Dlhányho. Daniela Gála, Michala Esztergályho. Karola Gedeona a Samuela Hereckého a Pavla Jankovicsa. boli tu aj žiaci s mad'arskými menami ako Ferdinand Juhász, Karol Király, ale ináč synovia farárski a rechtorskí zo slovenských osád. Slováci Karol a Imrich Krupec. Ján Ostrolúcky a iní. ktorých národnosť nám je dnes veľmi ťažko presne určiť. Slovom boli tam žiaci všetkých troch národností - Slováci. Nemci i Maďari.

Pretože sám Štefan Koreň študoval (1816-1825) až deväť rokov v Banskej Štiavnici a neskôr v Bratislave a učil štyri mesiace v Banskej Bystrici, poslal

na Slovensko do Banskej Štiavnice aj mladého Alexandra Petrovitsa. lebo so Štiavnicou mal osobné kontakty. Tu v Asóde Štefan Koreň kázaval každú druhú, či štvrtú nedeľu po slovensky alebo nemecky a spovede sa odbavovali aj po slovensky a mimoriadne sa vyučovala len v druhej, tretej a štvrtej triede slovenčina, ktorú si však Petrovits v šiestej už neosvojil. Ale Koreň sa o bratoch Petrovitsovcoch vyslovil ešte roku 1889. teda po 50 rokoch, veľmi pochvalne: *"...Alexander Petrovits a Štefan* ***Petrovits*** *boli v Asóde milí, pilní, mravní, ale svojhlaví žiaci, - môžeme teda právom povedať, že my sme dali Maďarom najobľúbenejšieho a najpovestnejíieho básnika".*

V Banskej Štiavnici

Ešte však bola jedna nádej, že mladý Alexander Petrovits ako Slovák sa národnostne prebudí na štúdiách v Banskej Štiavnici, čo by sa bolo pravdepodobne aj stalo, keby jeho usilovnosť bola bývala väčšia a jeho dobrodružné sklony menšie.

Do Banskej Štiavnice prišiel Alexander Petrovits medzi svojich krajanov Slovákov, ktorí tu už pred ním. alebo zároveň s ním študovali a ktorí sa stali, aby nezabudli maďarčinu v slovenskonemeckej Banskej Štiavnici na latinskom dištruktuálnom lýceu, aj členmi Magyar Társaságu, ktorý založil Slovák, profesor Matej Schevrlay, rodák z Bystričky z Turca, aby tak uľahčil najmä slovenským a nemeckým žiakom, aby sa mohli dokonalejšie naučiť maďarskú reč a štýl. V tomto Magyar Társaságu tvorili odprvoti väčšinu Slováci. Ale začas ich viedol maďarský študent štiavnický a bratislavský (1821-1822) Pavel Homokay z Kecskemélu.

Neskôr boli bratislavskými študentmi aj syn kušniera z Domone Štefan Koreň (1825-26) a Petrovitsov príbuzný Peter Salkovits. syn mäsiara z Poľného Berinčoku. ako aj Ľudovít Žello. rodák z Banskej Bystrice, brat Ľudovíta Štúra Karol Štúr. Samoslav Chalúpka (1827-28). Sámuel Godra (1828-29) ako i Daniel Lichardus a sám Ľudovít Štúr.

Keď Pavel Homokay prešiel z Bratislavy do Banskej Štiavnice, viedol tu Magyar Társaaág a po ňom syn slovenského kazateľa v Maglódé Ondreja Seberíniho. Synovec štiavnického superintendenta Jána Seberíniho, Seberíni Lajoš. ktorý bol najplodnejším poetom v rokoch 1837-38 a písal pod pseudonymom vzatým z konca jeho priezviska Erényi. Tento Slovák a Petrovitsov asódsky spolužiak pojal v jeseni 1838 mladého Alexandra

petrovitsa do Magyar Társasági), ktorý viedol vtedy profesor Štefan Bolernan de Dezsér. zeman, ktorý sám nevedel dosiaf dokonale po maďarsky, lebo sa narodil v Čechách a žil v Hronseku pri Banskej Bystrici, po štúdiách v Bratislave (kde bol spolužiakom Jána Kollára) a v Tubbingene. kde pisával latinské ódy. ale sa stal napokon vychovávateľom u Baloga Bolohyho Lajosa v Berceli a tu sa podučil maďarsky a ako nobilis osvojil si i veľkopanské zvyky a maďarónske zmýšľanie. V maďarčine sa zdokonalil aj v Lučenci, kde bol začas profesorom a kde sa oženil s dcérou tamojšieho lekárnika (Richtera) Nemca alebo maďaróna. Odrastený od slovenského ľudu stal sa profesorom medzi Nemcami a Slovákmi v Banskej Štiavnici a tu dával aj mešťanom najavo, že je nobilis (nemes ember) a odlišoval sa veľkopanský od nich krojom, postavením a pravdepodobne aj maďarčil. V škole prednášal po latinsky (a bol skvelým latinčinárom, ešte aj so Sládkovičom si dopisoval po latinsky).

Keď sa 15-ročný Slovák Alexander Petrovits dostal v jeseni 1838 do Banskej Štiavnice z dolnozemskej pusty medzi stiesnené a vysokánske vrchy, muselo mesto naň zapôsobiť skľučujúcim dojmom. Nemci mu boli cudzí, so Slovákmi nestačil ešte splynúť. Jeho byt u Prošperínich. ktorí mohli byť aj Slováci, alebo aspoň známi jeho otcovi alebo Koreňoví, nebol slovenským hniezdom. Tento komorský najdúch píjaval a Sándor nezažil tu teplo rodinného domova. Na ulici znela nemčina a slovenčina, v škole latinčina. Zo školských lavíc a z mladosti mu ostala v pamäti najmocnejšie maďarčina, z rodičovského domu ako echo rodná slovenčina. V tomto jazykovom boji a v novom prostredí sa dostáva do krúžku zápalistej mládeže, plnej národného nadšenia a zaujatej klasickou i novšou maďarskou poéziou. Pochopiteľne, že je to u dospievajúceho mládenčeka hotová oáza banskoštiavnickej školskej a uličnej púšti. Nemá tu ani na dlaň roviny, samé vŕšky, samé klopačky. samé zámky, samé domy. samé hory a tajchy a nad tým všade rovnaké nebo. Zatúži za svojou širokánskou rodnou pustou a v tejto štiavnickej púšti zatúži aj po kolese svojich spolužiakov, ktorým chce dokázať, že nevie písať len latinské, ale aj mad'arské básne. Tak sa mu to darí, že sám profesor Štefan Boleman pochybuje o autorstve jednej jeho práce, čo citlivého Alexandra natoľko popchne. že siloumocou chce vo svojej ctižiadosti dokázať, čoho je schopný. A tak sa ženie voskp vpred a píše maďarské básne. Niet nikoho, kto by ho pritiahol do Hudobného ústavu a práve vtedy, keď príde do Banskej Štiavnice, stagnuje aj Slovenská

spoločnosť, lebo tu nieto ani Pavla Sládkoviča. ktorý je od jari 1838 až do Silvestra ako chudobný študent učiteľom v Ladzanoch v Honte, nieto tu ani profesora, okrem Bolemana, lebo sem nepridelili Michala Godru, ktorý sa o toto miesto uchádzal, ale vyše roka čakali na váhavého Daniela Lichard(us)a. ktorý bol vtedy slovenským kazateľom v Ochtinej. Do Banskej Štiavnice prišiel oneskorene až 8. novembra, neskoršie, ako Alexander Petrovits čítal s pochvalou svoju prvú a podnes známu báseň *A hűtelenhez.*

Až teraz začína združovať Daniel Lichardus aj na podnet bratislavských slovenskú mládež, sám ako bývalý člen bratislavskej Slovenskej spoločnosti a prispievať do Plodov (1836). Nestihne však už pritiahnuť svojho mladého "kvintána" alebo rétora Petrovitsa, lebo onedlho príde december s Vianocami a po Novom roku 1839 polročné skúšky. Okrem toho. Daniel Lichard(us). ktorý sa takmer dva mesiace oneskoril, nestačí poznať svojich žiakov a poriadne si ich vyskúšať, počína si veľmi prísne a rigorózne, čo boli hotové okovy a putá pre mladého a ľahkomyselnejšie od prírody naladeného Alexandra Petrovitsa. Preto mu ani prísna škola, ani rigorózny profesor Daniel Lichardus neprirastú k srdcu. Lichardus sa ho neopovažuje pritiahnuť ani do slovenského krúžku už aj preto, lebo mu viazne najmä v dejepise Uhorska. Na polrok dá Alexandrovi z História patriee sekundu (pätorku, vlastne až sedmorku), čo nemohlo nijako harmonicky utvoriť pomer profesora a žiaka. Nestačí ho pritiahnuť ani Ondrej Braxatoris. ktorý vtedy už má meno Ondrej Krasislav Braxatoris. lebo sa vráti až po Novom roku a sám sa pripravuje na skúšky. Mohol však poznať ako prímán rétora Petrovitsa od 1. januára asi do 17. februára 1839. ale to nestačilo na to, aby Petrovitsa presvedčil a získal a aby sa mohol s ním stať najväčším slovenským básnikom,

A na dôvažok: do Štiavnice prikvitne kočovná herecká spoločnosť. Starý i peštiansky sklon 11-ročného Šándorka, po pubertálnom dozrievaní 16-ročného študenta, vybuchne prudko eroticky a mladistvo. nacionálne i esteticky, rečnícky a mladistvo mohutnou silou. Dobrodružne zatúži v mladistvom očarení a omámení stať sa slávnym rétorom a hercom a osvojiť si artikuláciu i dikciu maďarského javiskového slova.

Na slovenskej strane niet podobných citových podnetov, naopak: Daniel I Lichardus sa mu pre sekundu ešte sprotiví a mladý študent zanevrie na tohto pedantného profesora. Ako sme sa presvedčili z celej klasifikácie, Lichardusl klasifikoval asi o dva stupne prísnejšie ako Boleman. ale na konci roku nedal

skoro nikomu prepadnúť. Petrovits by si bol isto iste opravil túto sekundu a bol by sa stal jeho život celkom iným. možno aj menej slávnym. Nikto mu nedal do rúk v Banskej Štiavnici ani české básne Kollára, ani slovenské časomerné eposy a selanky Hollého. ani Machov český Máj. Aj tak by im bol veľmi ťažko rozumel, lebo maďarčina mu už bola bežnejšia, ale mohlo sa ešte stať. že by ho títo a podobní básnici boli strhli viacej ako suchopárny katechizmus a kázne Seberíniho v bibličtine. Nemecký a slovenský kostol mu nedali toľko čara ako maďarské kočujúce divadlo s krásnymi herečkami a poetickými fantáziami...

A u dolnozemského slovenského chlapca, stiesneného strmými štiavnickými krivými a hrbatými uličkami s Paradajzom a okolitými vŕškami vybuchla mohutná túžba po rodnej puste a po šírej rovine, po jeho detskej a chlapčenskej domovine, s ktorou nezabudnuteľné zrástol a s ktorou si spájal koniec koncov aj maďarčinu ako čarodejný nástroj hercov a poézie.

Možno aj strach pred otcom, ktorý bol veľmi prísny a ktorý ho už v Pešti alebo v Asóde ako surový mäsiar vyťal bujačím "posekom", hnal ho zo Štiavnice preč. Nevedieť, či po zvesti o sekunde, o čom písomne rodičov uvedomovali, neprišiel za dva týždne do Banskej Štiavnice aj Šándorov otec a nevyťal ho aj tu. Isté je, aj ked" nemáme ďalšie písomné dokumenty o tom. že odchádza okolo 17. februára z Banskej Štiavnice za hereckou kočovnou spoločnosťou. Je to však v zime a nesmierne veľká opovážlivosť, preto sa o tomto jeho odchode rozrástli aj mnohé povážlivosť. preto sa o tomto jeho odchode rozrástli aj mnohé nedosvedčené legendy.

Ak mu ešte otec písomne alebo osobne pohrozil a vyhrážal, že ho zbije a že nebude už naň nakladať, v takom rozpoložení sa pohol mladý rétor širym svetom zo Slovenska, aby natrvalo ostal na maďarskej rovine a len príležitostnými cestami, už ako uznaný mad"arský básnik, prešiel aj rodným krajom svojich predkov a svojej matky, ktorej rodisko sotva v živote aj navštívil.

O jeho odchode sa zachovala legenda, že si v polovici februára 1839 v zime a snehu, v mraze a ľade. hnaný túžbou stať sa hercom a osihotený v škole i medzi spolužiakmi, biľagovaný profesorom a vystrašený otcom, bez teplého slovenského slova matky požičia údajne na štiavnickej katolíckej fare od tamojšieho kňaza (ktorému vraj sľúbil, že sa stane katolíkom) dve mlatky na cestu. Bolo to celkom možné, lebo sa mu mohla sprotiviť cirkevná škola (lýceum bolo distriktuálne evanjelické), peniaze si nemohol požičať

ani u evanjelických profesorov, ani u evanjelických kazateľov (u Jána Seberíniho, ktorý tam mal v škole svojho syna i svojich dvoch synovcov Lajoša i Ondreja Seberíniho), preto si hľadal Alexander Petrovits postranné chodníčky a bol iste nahnevaný aj na školu.

Kam ho hnala "slepá vášeň", kam ho tiahli dobrodružné sklony po šikmej ploche a na bohémske chodníčky, budúceho básnika, podrobne nevieme. Isté je však. že musel nájsť nejakého svojho známeho, spolužiaka, prípadne hereckú spoločnosť, alebo niekoho zo svojich slovenských príbuzných, kam sa uchýlil. Keďže nemal už na starosti latinské knihy a kompendia, uchváti ho maďarská tlač a časopisy, maďarské knihy a básne. maďarské divadlo a maďarská národná myšlienka. Odíde zo Slovenska, Z kraja svojich slovenských predkov i z kraja svojej matky ešte ako Alexander Petrovits, aby sa neskoršie vo svojom ťažkom živote stal najväčším maďarským básnikom - Petőfi Sándorom.

O pomeroch v Banskej Štiavnici v rokoch 1838-1844 sám Daniel Lichard vo vlastnom životopise napísal:

"O té dobé již národní tfenice mezi školskou mládeži panovaly. čehož následkem i L(ichard) jako vychýrený "pansláv" mnohé nesnaze znášeti musel, kteréž ale nestrannou prísností, láskavým obcovaním s mládeži v soukrorní a svedomitým plnením povinností úradu svého vítézné prekonal, tak. že i nejspupnéjší mladíci maďarští aneb odrodilí se ho báli. Avšak oddanosť a láska slovenské mládeže, jejiž praktická cvičení v reči a literatúre československé, zvlášté bohoslovecké, po celý čas úradovaní svého spravoval, bohaté mu nahradila všecko príkorí ..."

Tento úryvok objasňuje aj okolnosť, že Alexander Petrovits dostal celkom nezaujate a nestranne, ale prísne a dôsledne, azda na povzbudenie, aby si j lnil svoje povinnosti svedomité tak, ako si ich plnil Lichard a Pctrovitsovi spolužiaci, na polrok (aj s mnohými inými, bez rozdielu národnosti či stavovskej príslušnosti) sekundu / histórie vlasti, ľahkomyseľne založený a bohémsky inklinujúci Petrovits dával zrejme prednosť hercom a herečkám, zaujali ho deklamácie kočovného divadla, schytila ho ctižiadosť dosiahnuť v recitácii a deklamácii, v hereckom umení práve tak. ako chcel Štefan Boleman presvedčiť, že sám. ako Slovák, vie napísať lepšie maďarské básne ako ostatní Slováci z. Horniakov, či z Dolnej zeme. lepšie ako štiavnickí a iní Nemci a najmä dokonalejšie ako sami rodení Maďari, ktorí mali v Magyar Társaság-u vždy menšinu a básnickým nadaním ich

zväčša (okrem Homokaya a Pála) prevyšovali Slováci, a to práve Erényi. Seberíni (Szeberényi) Lajoš. syn oravského rodáka, slovenského kazateľa a slovenskej matky Kataríny Krížovej zo Senice, priateľky matky Petrovitsovej. Márie, rodenej Hrúzovej.

Akokoľvek, či tu bola aj hrozba otca, či antipatia k Lichardovi. či neznesiteľné štiavnické vŕšky a túžba po dolnozemskej rovine a slobode, Petrovits opustil v polovici februára 1839 Banskú Štiavnicu a pridal sa postupne načisto k maďarčine a Maďarom.

Prípad Petőfi Sándora je teda jasný. Jozef Škultéty a ostatní slovenskí Dárodovci ho síce pokladali za slovenského "renegáta" alebo "odrodilca". prípadne za "pomátaného syna slovenskej matere", ale to je len čiastočná pravda. Petőfi bol síce číročistý Slovák, tak ako jeho rodičia, otec Štefan Petrovits pochádzajúci po predkoch z Vadoviec z Nitrianskej stolice, ale už narodený v Kartale pri Asóde. slovenský mäsiarsky tovariš a majster, ktorý sa oženil s básnikovou matkou Máriou Hrúzovou, Slovenkou, narodenou ešte v Necpaloch v Turci, ktorá sa nikdy maďarsky dobre nenaučila, lebo prišla na Dolnú zem zväčša medzi Slovákov už ako 21-ročná.

Vydala sa síce v slovenskom kostole v slovenskom Asóde, bývala v slovenskom Malom Kéreši. kde sa jej narodil aj syn Alexander pred 1. januárom 1823. ale s týmto synom žila potom zväčša medzi Maďarmi. Len doma sa zhovárala so svojím Alexandrom po slovensky, s deťmi a v škole hovoril malý Šándorko už len po maďarsky, nenavštevoval slovenské evanjelické školy vo svojom útlom detstve, neučili ho po slovensky ani čítať a písať, spievať a počítať, ale iba po mad'arsky v Szabadszállási a v Kiskún-Félegyháze. neskôr v Kecskemété a v Pešti. kde chodil do piaristickej latinskej školy.

Ani údajná Kollárova konfirmácia ho nepritiahla hlboko k viere a jazyku jeho predkov a rodičov. Ani slovenský profesor Štefan Koreň v Asóde ho nenaučil dokonale slovenský a český jazyk i veršovanie, nenaučil sa ani v tejto, ani v štiavnickej škole, a tak slovenčinu. - po maďarčine, latinčine a nemčine prakticky najmenej ovládal.

V Banskej Štiavnici sa stáva členom Magyar Társaság-u, píše maďarské básne, odíde zo Štiavnice za maďarskou kočujúcou spoločnosťou a tak splynie s maďarským etnikom, publikom, národom i jazykom.

Takto sa mohol stať Alexander Petrovits najväčším maďarským básnikom s pomadarčeným pseudonymom Petőfi Sándor.

Laco Zrubec

Legenda padla

Madarský básnik Sándor Petőfi mal dve priezviská, dve náboženstvá a nakoniec aj zomrel dva razy

Neboli sme peknotou nadšení, ked nás v škole počas horthyovskej okupácie (1938-1945) prinútili recitovať básne maďarských poetov. Výnimkou bol Sándor Petőfi, o ktorom sme vedeli, že po otcovi a po matke bol Slovákom. Učiteľka vravela, že jeho prastarý otec sa narodil neďaleko Šurian, v Uľanoch nad Žitavou, v osade Agač. Petőfiho básne o matke. otcovi, o krčme na okraji dediny, o slobode som aj ja recitoval. Vtedy sme netušili, že mýty a legendy o Petőfim raz padnú...

Ľudová poetka Mária Hrúzová (1791-1849), ktorá sa narodila v Nec-paloch, okres Martin, bola matkou veľkého maďarského básnika Sándora Petőfiho (1823-1849). Koncom 18. storočia odišla do Pešti. kde pracovala a neskôr pôsobila ako pomocná sila na slovenskej fare v Maglódé, potom v okolí Aszódu. Písala ľudovú poéziu v slovenskom jazyku. Vydala sa za Štefana Petroviča, bohatého mäsiara. Novomanželom sa narodil syn Alexan-der, alias Sándor.

Archívne záznamy

Genéza matky Sándora Petőfiho je všeobecne známa. Menej poznáme jeho otca. ktorý bol tiež Slovákom. Starý otec Štefana Petroviča sa narodil v Požitaví. Matriky z Úľan nad Žitavou z 18. storočia boli uložené v susednom Mojzesove, po roku 1948 sa dostali do Štátneho oblastného archívu v Nitre. Zaujímal som sa o Petőfiho otca bližšie. V katolíckej matrike z roku 1774-1796 som našiel jedenásť Petrovičovcov (pôvodne Petőfiho priezvisko). ktorí sa narodili z rodičov Jána (sedemkrát) a Juraja (štyrikrát) a Márie (päťkrát). Alžbety (štyrikrát). Zuzany (raz). Kto z týchto Petrovičovcov bol priamym predkom Sándora Petőfiho, čiže Alexandra Petroviča? Vieme iba to. že jeho starý otec Tomáš Petrovič bol roľníkom. No jeho otec. čiže Petőfiho prastarý otec. je zatiaľ zahalený do rúška tajomstva.

Začiatkom minulého storočia sa veľa Slovákov sťahovalo na Dolnú zem, na úrodnejšie polia a na vyľudnené lokality po tureckej expanzii. Odchádzali však nielen roľníci, ale aj remeselníci, ba aj obchodníci a inteligencia. Petrovičovci sa usadili v Malom Kereši (Kiskőrös), kde sa im 1. januára 1823 narodil syn Alexander.

Štefan Petrovič si v mestečku otvoril mäsiarstvo a po čase aj krčmu. Bol dobrým podnikateľom. Darilo sa im striedavo - už ale po mase a pálenke bol vždy dopyt. Vsadil teda na dobrú kartu. Životopisec Gy. Illés o Petrovičov-

coch napísal, že sa nikdy nenaučili poriadne po madarsky. Ich obchod slúžil väčšinou pre tamojších Slovákov. Otec ešte ako tak lámal madarčinu. no matka po nadarsky vraj nikdy neprehovorila. Malý Alexander pri spoločnom rodinnom stole hovoril len po slovensky. Madarsky literárny historik I. Csukás napísal, že Petőfi aj svoje prvé verše písal po slovensky...

Do školy začal chodiť vo svojom rodisku. Ako desaťročný prešiel na evanjelickú školu do Pešti. kde ho slovensky koníirmoval Ján Kollár (1793-1852). Učenie mladému AJexandrovi však akosi nešlo. V prospechu patril niedzi posledných.

Prepadal a prepadal...

Prestúpil do katolíckej školy k piaristom. Štyri triedy absolvoval v piatich školách! Keď mal trinásť rokov, otec ho vyšikoval do gymnázia v Aszóde. kde žilo veľa Slovákov. Aj mnohí profesori na gymnáziu boli Slováci. Na podnet jedného z nich. Štefana Koreňa, prejde Alexander roku 1838 na banskoštiavnické gymnázium. I tam však prepadal z nejedného predmetu... Po dvoch rokoch sa nešťastný pobral domov. Zrejme tušil, že jeho miesto je inde ako v školských laviciach.

Roku 1839 sa dal Alexander Petrovuč zverbovať k vojsku v Šoprone. Na otcov podnet však už o dva roky pokračoval v štúdiu na lýceu v Pape. ale ani tam neuspel... Žil striedavo v Mezőbcrényi (Poľný Berinčok). Kecskemété, roku 1843 v Bratislave, v Pešti. v Debrecíne, v Prešove i na ďalších miestach. Vtedy už bol básnikom po matke a pomaďarčil si nielen krstné meno. lež aj priezvisko. Ako Slovák by sa nebol presadil.

Pridal sa k hercom v zájazdovom divadle. Potom bol pomocným redaktorom. Roku 1847 sa oženil s Júliou Szendreyovou. Postupom času sa z neho stal nielen velký básnik, ale aj jeden z najväčších predstaviteľov madarského revolučného hnutia. Roku 1848 kandidoval za poslanca do uhorského snemu. Chcel sa stať tribúnom národa, ako viavieval. Keď sa nemohol stať vojenským vodcom, hlavným predstaviteľom v divadle a čítaným redaktorom v novinách, presedlal na politiku. Lenže v jeho rodisku Petó'liho do snemu nezvolili. Tamojší Slováci ho považovali za zradcu a Madari zasa za príštipkára. janičiara, slovenského odkundesa z privandrovaných rodičov. Ako ablegát teda prepadol.

Zomrel, no nik ho nevidel

Roku 1849 sa plne venoval revolučnému boju za slobodu madarského národa. Keby bol žil na Slovensku, možno by sa bol z neho stal druhý (ak nie prvý) Ľudovít Štúr. V jeho poézii mocne zaznel nacionalizmus, burcoval do boja proti nepriateľovi. Jeho báseň Talpra Magyar (Hor sa Úhor) recitovali po celom Uhorsku. Stala sa hymnou národa. Podobne aj rozsiahla báseň János Vitéz (Hrdina Ján), alebo báseň Március 15. 1948 či báseň Tiéd

vagyok, tiéd hazám (Tvoj som. **vlasť** moja). Písal všade, kde si našiel chvíľu času! Niektoré básne napísal aj v Bratislave. Sládkovičove. Banskej Štiavnici. Kežmarku. Prešove...

Tradovalo sa. že Petőfi zahynul ako pobočník generála Bema 31. júla 1849 na bojisku pri mestečku Segesvár, kde ho vraj aj pochovali do spoločného hrobu. Vtedy mal dvadsaťšesť rokov.

Mám v knižnici úplnú zbierku jeho básní z roku 1884. Veľký formát, na kriedovom papieri. Kniha má vyše osemsto strán a ilustroval ju aj slovenský maliar Július Bencúr (1844-1920). Kto iný napísal toľko sugestívnych básní? On. ktorý zmenil národnosť, náboženstvá, bol neúspešným študentom, neúspešným vojakom, hercom, redaktorom i neúspešným politikom... Zrejme žil svojej múze. ktorá ho na rozdiel od iných nikdy neopustila. Vošla mu do srdca, aby z neho **vysala** všetku miazgu života. Ano. taký bol Alexander Petrovič. neskôr Sándor Petőfi. Odborníci vraveli, že takéto citovo založené básne nemohol napísať Mad"ar. Nemýlili sa.

Vyše stoštyridsať rokov sa striedavo verilo, že zomrel ako hrdina na bojisku, za ideály maďarského národa. Písali o ňom básne, hudobné partitúry, dramatické diela, legendy, rozprávky. Stavali mu pomníky, ulice niesli jeho meno. Bol idolom revolucionára za práva pospolitého ľudu. Literáti a historici pritom dôsledne a veľmi rafinovane obchádzali jeho rýdzo alovenský pôvod - ba aj isté pochybnosti o jeho smrti... Veď ako by mohol byť najväčším Maďarom Slovák? On, hrdina maďarskej revolúcie?!

Až roku 1989 vzrušila a rozjatrila madarskú verejnosť správa o medzinárodnej expedícii do Barguzina. obce neďaleko od Bajkalského jazera na Sibíri. kde údajne našli hrob s telesnými pozostatkami Sándora Petőfiho. Vtedy však už opäť ako Alexandra Petroviča.

Odborné expertízy

K Bajkalskému jazeru odcestovali maďarskí antropológovia a tiež ich vtedajší sovietski a americkí kolegovia. Podujatie financoval maďarský podnikateľ Ferenc Morvái. Odborná expertíza konštatovala, že v objavenom hrobe skutočne leží telesná schránka Sándora Petőfiho! Privolaní odborníci neprejavili ani najmenšiu pochybnosť. Poldruha storočný mýtus bol však otrasený od základov.

O Petőfiho alias Petrovičovom hrobe na Sibíri hovoril už dávnejšie aj MVDr. Pavol Halion z Malaciek. Jeho otec sa dostal v prvej svetovej vojne do ruského zajatia k Bajkalu. Keď sa vrátil na Slovensko, tvrdil, že na Sibíri videl Petőfiho hrob. Príslušnej usadlosti hovoria miestni občania Vengerskaja. teda Uhorská. Ešte aj Petőfiho šabľu vraj opatrovali v miestnej pamätnej izbe.

Vysvitlo, že aj niektorí ľudia v Maďarsku, medzi nimi aj historici a literáti, vedeli o Petőfiho hrobe na Sibíri. Mlčali. Lepšie im vyhovoval Petőfi - legendárny hrdina, ktorý padol v boji proti nepriateľovi, ako Petőfi zajatec.

Padol do zajatia

Básnik Sándor Petőfi nezahynul v revolučných bojoch pri Segesvári, ale dostal sa do zajatia vojsk ruského cára Mikuláša L. ktorý poskytol Rakúšanom vojenskú pomoc proti maďarskému povstaniu. Petőfi sa zmieril s osudom a na Sibíri sa vrátil k svojmu pôvodnému menu. Zaľúbil sa tam do poštmajstrovej dcéry, s ktorou sa v obci Berguzino. v osade Vengerskaja, oženil. Tam sa im narodilo dieťa. Po svadbe sa stal strážmajstrom v Cite - a písal básne. Jeho vnuk Petrovič bol podplukovníkom cárskej jazdy.

Veľká legenda padla

Najväčší maďarský revolucionár a básnik Sándor Petőfi nakoniec zomrel na otravu krvi roku 1856. Na cintoríne v Barguzine bol na hrobe číslo sedem desiatky rokov kríž s nápisom Alexander S. Petrovič. Vedľa neho hrob dekabristu Michaila Kjucheľbekera. Na tom istom cintoríne je pochovaná aj Petőfiho (čiže Petrovičova) manželka, poštmajstrova dcéra. Všetky tieto reálie zistila odborná expertíza zo 17. júla 1989.

Petőfiho spolužiak, evanjelický farár Lajos Kapii, kedysi verejne vyhlásil, že Petőfi nepadol v boji. ale ho zajali Rusi. Aj v maďarskej tlači sa roku 1867 objavili informácie o tom. že Petőfi nezomrel, lež padol do zajatia… Fámy o hrdinskej smrti sa však šírili ďalej ako zámer štátnej politiky.

Petőfi sa pritom na Sibíri zrejme rýchlo udomácnil. Okrem slovenčiny a maďarčiny ovládal poľštinu a čiastočne aj nemčinu. Ruský človek mu iste nebol cudzí. V Barguzine vraj písal básne aj v ruštine. Zatiaľ sa však nedostali na verejnosť. Podobne ako tie. čo písal kedysi po slovensky. Je pravdepodobné, že ich niekto starostlivo ukrýval a ukrýva? Ktovie...

Správa o objavení Petőfiho hrobu v Braguzine sa hlboko dotkla vari všetkých "hajrá" Mad"arov. Padli legendy, treba vziať na vedomie pravdu, či sa nám páči alebo nie. Stále je však dosť takých, ktorí z pochopiteľných dôvodov pochybujú. Odborníci však jednoznačne vravia, že Petőfiho hrob sa našiel.

♦ ♦:♦ ♦:♦

Maďarskému vlastenectvu lepšie vyhovoval neznámy mŕtvy, ako odtajnený známy Petőfi alias Petrovič. Chceli, aby zomrel za vlasť ns bojisku, nie na bolesti zubov či otravu krvi na ďalekej Sibíri. Nech mu je všetko odpustené. Berieme ho ako nešfastníka. ktorý sa nevedel zaradif na správne miesto. Hľadal sám seba. Mlčal, aby zabudol.

Konferencia v Oxfordé

Federácia a národné autonómie v širšej Európe

Koncom decembra minulého roku bola v *anglickom univerzitnom meste Oxford konferencia pod názvom "Federácia a národné autonómie* v *širšej Európe". O jej priebehu referoval Dušan Slobodník na stránkach Literárneho týždenníka č. 3/92. Z jeho článku vybral* ***náš*** *spolupracovník B.S. tieto najzaujímavejšie state:*

Nemôžem podrobne reprodukovať celý priebeh diskusie. Bola v podstate dobre zorganizovaná a prekladateľský zabezpečená. Štartom do diskusie bola prednáška profesora V. Bogdano'va z Brasenoce College. Načrtol široké spektrum možností štátoprávneho usporiadania. **Prednosť** v jeho úvahách mala federácia. Chápal ju v ideálnom, až sa chce povedať panenskom stave. Tento ideál je prevažne axióma. Ako o axióme sa hovorilo v prednáške o rovnakých právach celkov tvoriacich federáciu. Aj ekonomických. Proti tomuto ideálu sa správne premisy dostali do istého rozporu s reáliami nášho štátu. Navyše, zdá sa. že naše menšiny, aj tá najpočetnejšia, sa v európskom kontexte nemôžu ponosovať na ústrk zo strany Slovákov. Poznáme na rozdiel od prof. Bogdánova - situáciu na slovenskom juhu. Preto akcentovanie obrany menšín, ako hlavného problému federálneho spolužitia, vyznelo anachronicky.

Nesporné je. že slovenskí účastníci ponúkali nové a nové informácie o "stave únie" a to zrejme malo vplyv na diskusiu, aj na príspevky hostiteľov. Z tohoto aspektu sa dá povedať, že čo do ponúknutej faktografie a jej novosti, malo Slovensko miernu prevahu nad zástupcami českej politickej scény a vedy. Anglickí účastníci diskusie mali - ako azda nikdy predtým - možnosť zoznámiť sa so slovenským pohľadom na spolužitie Slovákov a Cechov.

Musím zdôrazniť, že všetci účastníci diskusie boli dostatočne slušní, dostatočne korektní, vďaka čomu diskusia mala úroveň zodpovedajúcu prostrediu, v ktorom sa konala.

Štruktúra konferencie bola tak isto dobrá. V blokoch - po úvodných referátoch - vystupovali vždy jeden predstaviteľ Slovenskej republiky (SR) a jeden z Českej republiky (ČR), po čom nasledovala spravidla živá medzinárodná diskusia.

Prvý "dvojblok" nadväzujúci na úvodné expozé, otvorili ministri spravodlivosti M. Posluch (SR) a L. Richter (ČR). Posluch vysvetlil slovenské stanovisko k otázkam štátoprávneho usporiadania a k možnostiam jeho zdokonaľovania. Richter prečítal referát na tému Federácia versus konfederácia, v ktorom ponúkol právny podklad obidvoch štátoprávnych foriem. Richter obhajoval federálne usporiadanie, pripustil však zmeny v konkrétnej podobe federácie v porovnaní s existujúcim modelom.

Doplnkom exkurzie do teoretickej problematiky federácie či vzťahu štátu k iným etnickým celkom žijúcim v štáte, boli informatívne prednášky o situácii v talianskom Tirolskú a v španielskom Katalánsku a Baskicku. Tu sa objasnil zaujímavý doplňujúci detail. Istý člen slovenskej vlády (nebol v Oxfordé), ktorému pri zmienke o slovenských národných právach naskakuje husia koža, prednedávnom tvrdil, že k nacionalistickej strane v Katalánsku sa hlási 2.4 percenta obyvateľstva. V Oxfordé vyšlo najavo, že ide o 24 percent. V tejto časti prednášok boli v rámci diskusných vstupov vyslovené aj myšlienky anglického teoretika E. Gellnera. ktoré aj tu odcitujeme: "... je ťažko predstaviť si dve veľké, nezávislosť si zasluhujúce kultúry, ktoré by spolunažívali pod jednou politickou strechou a dali moc jedinému politickému centru, ktoré by malo uchovávať obidve kultúry a slúžiť im s dokonalou, alebo aspoň adekvátnou nestrannosťou..." Ten istý autor píše, že nacionalizmus ie stály problém pre každý politický systém, ktorý si trúfne nebrať na vede ,nie nacionalisticky imperatív zhody politických kultúrnych hraníc.

V bloku Slov -nskočeské vzťahy vystúpil slovenský právnik P Blaho a český historik J. Rýchlik. Pán Rýchlik rozprával na tému "Etnické uvedomenie a národný vývoj Slovákov a Čechov". Načrtol tri možné riešenia súčasného stavu:

1. federáciu na občianskom princípe, respektíve trojstranný spolkový štát Slovákov. Moravanov a Čechov,
2. rozdelenie štátu na dve celkom samostatné republiky.

3. voľné spojenie dvoch štátov so vzájomne sa obmedzujúcou suverenitou (konfederácia).

Uznal, že prvý variant je pre väčšinu Slovákov neprijateľný. Ďalej uznal. že tretí variant sa pokladá na Slovensku za optimálny, lebo umožňuje ďalší krok k dovŕšeniu národnej emancipácie. Žiaľ povedal aj vetu. ktorá bola dosť nešťastná: *"...konfederácia je neprijateľná pre české obyvateľstvo, ktorému neprináša nijaké výhody..."* Predtým už rovnako "argumentovali" v Lidových novinách K. Kríž a J. Hanák.

Ďalší blok uviedli slovenský poslanec v SNR za SNS M. Andel a poradca českého premiéra P. Príhoda, ktorý potvrdil, že ako sotva kto iný v Česku pozná problematiku Slovenska. P. Príhoda sa zameral na háklivú tému "Slováci českými očami". Podľa jeho názoru na českej strane fungujú tri základné stereotypizované pohľady na Slovákov. Sú to:

1. stereotyp slovenskej inferiority (a českej nadradenosti)
2. stereotyp slovenskej komplementarity a
3. stereotyp slovenskej zrady (a českej obete).

V diskusii M. Zemko oprávnene pripomenul zase jeden slovenský komplex: pokus zvaľovať vinu za všetko nežiadúce, čo sa nám Slovákom a s nami deje, na niekoho iného.

Pomerne málo sa v diskusii dostávala na pretras ekonomická problematika. Aj keď sa na tieto otázky zameralo málo prednášateľov a diskutérov. o potrebe reformy nepochyboval nikto. Na úskalia medzi teoretickým modelom a praktickou realizáciou reformy poukázal Slovák R. Filkus (predseda Rady HZDS). Pripomenul, aké "nožnice" sa otvorili v nezamestnanosti - Slovensko takmer 12 percent, Česko štyri percentá. V tejto súvislosti ako čosi. čo svedčí o nerovnováhe možností oboch republík (na čom má "zásluhu" aj federálna administratíva) zaznel fakt, že z 10,5 miliárd dolárov pôžičiek pre CaSFR sa na Slovensko dostalo len okolo pol (0,5) miliardy.

Záver pripadal obidvom premiérom. Slovenský premiér J. Čarnogurský hovoril o konkrétach štátoprávneho usporiadania. Opieral sa o ten model, nazvime to federatívneho usporiadania, s akým nie tak dávno vystupoval V. Havel. Český premiér P. Pithart predniesol teoretickú prednášku "Národný štát a občiansky princíp".

Konferencia sa uzavrela. K jej pozitívam patrilo aj to. že napriek obhajobe federácie niektorými jej účastníkmi, nepokladali sa už aj iné formy usporiadania (konfederácia, samostatnosť) za čosi kacírske. Prirodzene, Oxford konkrétne riešenie nepriniesol, ani nemohol priniesť. Stretnutie však zbytočné nebolo. Pomohlo viac hostiteľom ako nám, pohrúženým do našich problémov a diskusií. Anglickí vedci spoznali stanoviská politikov a vedcov rozhodne na širšej palete, než ako ich poznali doposiaľ.

Vážení čitateľ, myšlienky z uvedeného článku hovoria jasnou rečou každému, kto má cit pre súvislosti a zmysel pre pravdu a spravodlivosť. Každý, kto prizná, že Slováci sú a tvoria skutočný národ, (nie akúsi etnickú skupinu iného národa), musí rovnako priznať, že ako takí majú v *zmysle sebaurčovacieho práva národov právo rozhodovať s kým a ako (v akej spoločenskej forme, štátoprávnom usporiadaní) chcú žiť. Ak samotní predstavitelia českej politiky, vedy a kultúry priznávajú, že pre väčšinu Slovákov federatívny zväzok s Českou republikou je neprijateľný, o to viac je zarážajúce, že slovenský premiér Ján Čamogurský po 2,5 roku nátlaku slovensky cítiaceho obyvateľstva (aj jeho vlastného KDH) naďalej usiluje o federáciu. Národne cítiaci Slováci aj bez poznania myšlienok anglického teoretika A. Gellnera vedia, že ich kultúra v ich hraniciach je centrálnou vládou od r. J 918 systematicky ohrozovaná, aby jej postupným odstraňovaním a nahradzovaním jedinou (centru blízkou) kultúrou, postupne odstránila aj národné (nacionalistické) politické problémy.*

Rovnako je zarážajúce, že pre české obyvateľstvo je konfederácia so Slovenskom neprijateľná, (lebo mu vraj neprináša žiadne výhody), pritom nadšene tlieska V. Havlovi, keď sa usiluje o vytvorenie konfederácie Západoeurópskych štátov do ktorej by chcel včleniť aj ČaSFR. (Zdá sa, že Česi nechcú stratiť výhodu "doplácania" na Slovákov vo federácii, ktorú by stratili vytvorením konfederácie.) Ak je dnes na Slovensku vraj konfederácia pokladaná za optimálny variant štátoprávneho usporiadania, je tento variant iba teoretický. Prakticky by totiž Slovensko muselo mať v Českej republike partnera, ktorý s ním voľné spojenie dvoch štátov (konfederáciu) chce vytvoriť. Keďže pre české obyvateľstvo je táto forma spolužitia neprijateľná a Slováci už nechcú, aby sa vo federácii na nich "doplácalo", zostáva im už iba jediný reálny variant a to SAMOSTATNOSŤ.

Slovenské zvesti ZSvŠ č. 2/92

Alexander Kormoš

Výnimka z výnimky

Reakcia na pravopisnú reformu

Ako dobrý Slovák, ako slovenský básnik, prekladateľ, novinár, redaktor a ako učiteľ slovenčiny, aj sám som bol vždy za zdokonaľovanie spisovnej slovenčiny a zjednodušovanie pravopisu, preto som sa veľmi potešil správe o nových "nevyhnutných zmenách" v slovenskom pravopise. Môžem konštatovať, že s radosťou súhlasím so všetkými zmenami, o ktorých v svojej informácii píše Ján Kačala, až na jednu výnimku.

Po novej pravopisnej kodifikácii slovenčiny typ *vládnuci, viažuci* predstavuje pre mňa tak z logického ako aj emocionálneho aspektu neprijateľný princíp, lebo:

a/ Následkom umelého skrátenia druhej slabiky slova (-nu-. -žu-) tretia slabika (-ci) by mala byť záväzne dlhá (-cí): *vládnuci, viažuci.* Pozri ostatné obdobné tvary ako napr. *skladací, rozdeľovači, otvárací, stierači, zvierací* atď.

b/ Pri zmene pravopisu v tvaroch horeuvedeného typu (vládnuci, viažuci) išlo o odstránenie "nepotrebnej výnimky" z rytmického zákona. Tu musím hneď poznamenať, že výnimky v jazyku a pravopise nikdy nie sú zbytočné, ale prirodzené, lebo práve ony potvrdzujú zákon - ktorý je tiež prirodzený. A keď by sme aj prijali odstránenie tejto výnimky, čo si potom počneme s takými tvarmi ako je napr: *tráviaci, žiariaci, blúdiaci* atd'.. kde sa výnimka z rytmického zákona nedá odstrániť? To znamená, že v snahe o odstránenie "nepotrebnej výnimky" reformátorom pravopisu sa nepodarilo odstrániť všetky výnimky. Nebolo by teda logickejšie radšej ponechať všetky výnimky?

Podobne sa neviem zmieriť ani s tvarmi typu *prevádzkar, výš kar, dráhar, prevádzkareň,* kde prípona ár by tu mala byť záväzne vždy dlhá. lebo krátky ekvivalent tejto prípony v slovenskom jazyku vôbec neexistuje.

Pre všetky tieto moje pochybnosti by som bol veľmi zvedavý na všetky argumenty pri odôvodnení tejto pravopisnej zmeny.

Neviem prečo, ale môj prirodzený jazykový cit sa elementárne búri proti tejto - podľa mňa - nenáležitej a kvôli nejakej uniformizácii silenej zmene, lebo každú výnimku z rytmického zákona som od začiatku prijal ako jeden

z najkrajších prirodzených skvostov našej krásnej a spoločnej reči. spisovnej slovenčiny - práve tak. ako aj sám rytmický zákon. Doslova som sa kochal v tomto zákone ako aj vo výnimkách z neho. Ale touto zmenou (odstránením výnimky) podľa mňa sám zákon stratí niečo také, čo ho robilo krásnym. A krásnym ho robili práve výnimky, preto boli krásne aj ony. Je to asi podobný jav ako v hudbe dialektický vzťah medzi harmóniou a disonanciou. Sú to sebe navzájom porotirečiace hudobné zložky, ktoré zároveň jedna druhú podmieňujú, t.j. jedna bez druhej nemá význam. Lebo harmónia je harmóniou voči disonancii a opačne: disonancia je disonanciou voči harmónii.

Tak cítim, že keby som musel prijať **túto** pravopisnú zmenu, ako keby mi niekto uťal pravú ruku, ktorou som sa učil správne písať, že už ako žiak piatej triedy základnej školy som sa stal víťazom celoškolskej pravopisnej súťaže. Touto pravou rukou som napísal a vydal sedem vlastných samostatných básnických zväzkov, touto pravou rukou som preložil veľa básní z maďarskej poézie do slovenčiny a zo slovenskej poézie do maďarčiny, touto pravou rukou som napísal nespočetne veľa článkov skoro v každom novinárskom žánri a zredigoval som vyše sto slovenských kníh (učebníc a neučebníc), touto pravou rukou som opravoval domáce a školské zošity, úlohy slovenských žiakov asi za šesť rokov. A teraz túto pravú ruku si mám nechať u ťať?

Prosím Vás, nepokladajte tento môj názor ako prejav nejakého provincializmu, diletantizmu či konzervativizmu, lebo v tom prípade trafíte d"aleko od podstaty problému. Ba, nepokladajte toto moje stanovisko ani za subjektívny prejav rodáka z prostredia západoslovenského dialektu, z akého naozaj pochádzam (z jednej z pilíšskych slovenských obcí), veď ako Západoslovák som s pôžitkom prijal rytmický zákon spisovnej slovenčiny, ktorý, ako vieme, v západoslovenských dialektoch neplatí, alebo nie vždy platí.

Týmto mojím príspevkom by som však nijako nechcel ublížiť niekomu z našich jazykovedcov, ktorých si vysoko vážim a ktorí sa zrejme odo mňa neporovnateľne lepšie vyznajú v svojom "remesle" (v oblasti jazykovedy som iba amatér), veď s ostatnými, Jánom Kačalom uvedenými zmenami pravopisu maximálne súhlasím a ich s uspokojením rešpektujem a prijímam.

Budapešť, 26. marca 1992

Rudo Brtáň

Predhovor k dolnozemskej slovenskej literatúre

Každé slovenské hovorené, písané, klepané či tlačené slovo patrí do spoločnej slovenskej jazykovej, literárnej a kultúrnej pokladnice. Je časťou života ľudí. ktorým je slovenčina rodným materinským či otcovským, alebo osvojeným a prijatým jazykom, nech sa ozýva a šíri písmom či tlačou kdekoľvek na svete. Jazyk slovenský, rodná materinská a otcovská reč nás všetkých spája ponad čas i priestor.

Preto aj literárne prejavy a tvorba na celom svete sú časťou našej spoločnej literatúry a patria aj do literárnych dejín slovenských. Nezáleží na tom, kto tak v slovenčine tvorí, kedy a kde žije - jeho prejav je tak slovenský ako piesne nášho ľudu alebo literárne a umelecké tvorenie najvynikajúcejších básnikov, beletristov (prozaikov) či dramatikov, aj vedeckých, publicistických a novinárskych pracovníkov.

Naši Slováci už v minulosť opúšťali svoju etnickú jednotnú vlasť, kde sa hovorilo po slovensky oddávna. Robili to viac nedobrovoľne ako dobrovoľne alebo inak. Jedni šli hnaní žitia nevôľou ako vyhnanci, prenasledovaní či stíhaní, aby si zachránili život alebo vieru, alebo oboje. Takí boli exulanti v 17. storočí (po r. 1673) do Nemecka, Poľska a iných končín Európy. Až neskôr sa im otvorila možnosť odísť za chlebom alebo vytúženou slobodou národno" (pred prevratom r. 1918) aj za Oceán, najmä do Ameriky. To už boli vysťahovalci.

Špeciálny bol prípad Slovákov a Sloveniek, jednotlivcov i rodín po tureckých vojnách, keď rodná hornatá zem neuživila chudobných poddaných, alebo nemohli uniesť jarmo a okovy zemepánov, šľachty a zemanov, feudálov a pustili sa. vábení novými majiteľmi vyľudnených pustatín na Dolnej zemi k lepšiemu a znesiteľnejšiemu životu. Tak sa pohla naša sedľač. poddaní roľníci, trochári a bedári na Dolnú zem v bývalom Rakúsko-Uhorsku. najmä však v Uhorsku, na pusty a roviny okolo Dunaja, Tisy a iných riek Uhorska.

Ako sa začali sťahovať v Bývalom Uhorsku Slováci z "'Horniakov" aa Dolnú zem. o tom dosiaľ najobšírnejšie publikoval dr. Ján Sirácky v knihe *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem.*

Táto udalosť v hospodárskom, sociálnom, kultúrnom i nacionálnom živote Slovákov po kuruckých a tureckých vojnách, najmä po roku 1710 - či jej dáme názov impopulácia, či kolonizácia alebo vysťahovalectvo - dala našim chudobným Slovákom nové možnosti zárobku, práce, chleba a lepšieho i slobodnejšieho života.

Priniesli si okrem svojej rodnej reči aj svoju ľudovú pieseň a (zväčša svoju duchovnú pieseň) z Tranoscia ä Citary sanctorum z r. 1696. 1728 a iné vydania predtým i neskôr, českú aj Královickú bibliu českobratskú z roku 1613 a najmä z r. 1722 a neskoršie vydania po r. 1766. Priniesli si dva blízke jazyky, jeden hovorový slovenský pre praktický denný svetský život a sviatočnú, sakrálnu "bibličtinu" českú, ktorou písali potom aj ich kazatelia, učitelia, notári, vzdelanci, lekári, lekárnici, juristi a úradníci. Pokiaľ nepísali latinsky, neskôr zriedkavejšie po nemecky alebo (pri susedoch Maďaroch postupne sa aj mad'arónčiaci a pomaďarčujúci) po maďarsky, najmä v 19. storočí.

Ako si Slováci zakladali svoje kultúrne bašty (kostoly a školy), ako si povolávali vzdelancov kazateľov a učiteľov atď. z horných rodných strán, o tom bude hovoriť náš prvý pokus o nástin dejín dolnozemskej literatúry v 18.-19. storočí za celých dvesto rokov až do prevratu r. 1918.

Nemáme dosiaľ ani dejiny slovenskej literatúry tvorenej v blízkych krajoch (v Čechách, na Morave, v Sliezku. teda v Rakúsku), ani dejiny exulantskej literatúry v rokoch 1673-1683 a neskôr v Poľsku. Nemecku a iných európskych krajinách, či sa už písala po slovensky (česky) alebo po poľsky, po nemecky, po latinsky, grécky aj hebrejsky a inak. Dosiaľ nikto ešte nenapísal dejiny slovenskej odnože literárnej v Amerike až v Austrálii u vysťahovalcov a emigrantov slovenských.

Každý náš slovenský človek. Slovák, či Slovenka, ktorý musel či chcel opustiť svoj rodný kraj z rozmanitých pohnútok a usadiť sa za chlebom či vidinou slobody a krajšieho života - v širom svete, blízko či ďaleko od rodiska a rodného kraja, za hranicami, či až hen za oceánom, patrí nám nielen do svojej smrti, ale aj celým svojím potomstvom. Rod rozhoduje, kým reč sa mení, aj vlasť a štátna či iná príslušnosť. Ale neprestáva byť naším Slovákom.

Kým sa sám z rozličných pohnútok neodrodí.

Každý kolonista, osadník, impopuláior. vysťahovalec slovenský je aj so svojím potomstvom náš telom i dušou, nie je ani odcudzený ani cudzí, pokiaľ má rodové, jazykové a národné povedomie, pokiaľ hovorí svojou rodnou rečou a ňou aj píše a publikuje. Je akoby pupočnou šnúrou spojený, či chce alebo nechce, s rodnou materou. Spája nás teda materinský a otcovský jazyk, slovenská reč ako reč srdca i mysle, ako materiál i tvorivý element literárny. Nikto nie je odlomená haluz, ak sa sám nestane suchou ratolesťou alebo dákym pustokvetom. Je živý strom a jeho korunou i kvetom je práve jeho literárna činnosť. S ním aj celý jeho neodnárodnený rod a potomkovia. To je prísľub budúcich pokolení, "večnej" reťaze s mnohými ohni vami.

Človek je tvor spoločenský. Nežije ako pustovník ani na puste a pustatinách či púšti, ale v nejakom susedstve a dedine, osade. Tam. kde žijú naši "kolonisti" či osadníci, spravili z pusty neraz zelené a vzorné oázy prácami rúk svojich, robotou aj usilovnosťou. Sú nám - tak ako dávni exulanti či noví emigranti - jednako len blízki a najbližší.

Keď som videl, ako nám v minulých stáročiach v exile (17. storočie) zanikli a zakapali načisto celé rody a rodiny (literárne činných Sinapiusovcov. Pilárikovcov atď.), ako potom v latinskom, nemeckom. poľskom a iných jazykoch (v 19. storočí v maďarčine), slúžili iným národom - prišlo človeku dakedy ľúto a smutno...

Tým viacej ma však vábilo, ako sa Slováci pri tvorení novej kultúry a literatúry (okrem svojich zvykov, obyčajov pri "krstení", zrukovaní (zasnúbení), sobáši a svadbe, v dennom živote aj pri smrti a pohrebe i pohrebníku (kare), skrátka okrem svojho slovenského folklóru s piesňami a vinšami atď. na základe svojho jazyka hovorového (slovenčina) i spisovného (čeština, vzdelanci aj v latinčine a nemčine) prejavovali literárne v tvorení pre svoj ľud. aj ako inteligencia vo vede a umení. Ako sa usadení medzi Nemcov. Rumunov i Maďarov či Srbov. Chorvátov. Bulharov húževnato držali svojho matertinského jazyka, ostávali pri rodnej reči. ako ich kazatelia a učitelia s ostatnými perom vládnucimi vzdelancami písali v tradičnom spisovnom jazyku (českom) a slovenskom.

Preto som sa postupne pri prezeraní Schematismov (Caplovičov 1820 a 1822, Kollárov 1838 anovšie i staršie - u Tablica) dostával na dolnozemské osady a začal som zbierať materiál k životu a dielu najmä literárne činných

mužov (a žien). Nedalo mi pokoja: keď som mal možnosť a čas. obišiel som ako literárny historik niektoré mne prístupné ľudnatejšie slovenské osady a z toho všetkého sa mi vykľula myšlienka napísať nie v literárnohistorickom chronologickom prehľade, ale skôr podľa osád (začlenených do rozličných žúp či stolíc, najmä však do seniorátov a "okolí" alebo dištriktov!) podať takto priestorovo prvý pokus: ukázať, že sme tu i tam aj kultúrne a literárne so slovenským ľudom žili a preň zväčša, primerane jeho potrebám, aj literárne tvorili pre Slovákov aj iné národy a národnosti uhorské a inde, pri všetkom odnárodňovaní a preťažkých prekážkach.

Tento *život literárny* a jeho vlny aj výkyvy som sa snažil podať v prvom, aj keď budúcimi dopĺňanom, pokuse o ukázanie životného slovenského pulzu, na ktorý môžu nadviazať ako na svoje základné a oporné stĺpy s radosťou i hrdosťou aj dnešní a budúci spisovatelia, kým slovenské slovo neumíkne načisto v Maďarsku, Rumunsku, Juhoslávii či Bulharsku a inde. Budem rád, keď po mne napíše niekto ešte obšírnejšie dielo na základe mojej podrobne informatívnej a povzbudzujúcej práce o dejinách "dolnozemskej" literatúre našich osadníkov slovenských aj v 18. a 19. storočí. Chcem však podnietiť a priam vyzvať dnešných aj budúcich o napísanie ďalšej časti: Dejiny dolnozemskej literatúry od r. 1918 do 2018 (alebo iného dáta aké nepredvídame). Podnes by to činilo *70 rokov najnovšej literatúry* (1918-1989). To už vo svojom 82. roku života ponechám vám všetkým, vám šťastlivejším.

Musíme byť vďačný každému literárnemu prejavil po roku 1710. každému literátovi, dopisovateľovi, spisovateľovi, ktorý pomáhal stavať budovu ei dom tejto dolnozemskej literatúry za 200 rokov. Pravdaže sa neobmedzujem iba na slovenské a české texty, ale beriem aj práce latinské. nemecké, maďarské a inorečové. pokiaľ ich tvoril tvorca, bývajúci a pracujúci medzi slovenským ľudom a hlavnú váhu kladiem najmä na práce tu na Dolnej zemi vzniklé a z uhorských pomerov organicky vyrastajúce a so Slovákmi a ich spisovateľmi "na Horniakoch" v rodnej pravlasti tvoriacich a bývajúcich. Patríte od Mateja Markovica staršieho v Sarvaši až po Jána Čajaka Aliquisa a iných v Báčke aj inde k našej jednotnej, ale v iných priestoroch krajových a často osihotene žijúcich či živoriacich.

Čo to bola za sila, ktorá vedela udržať život slovenčiny v rodinách našich Slovákov, aj v dedinách a mestečkách! Za vyše 150-200 rokov! Kým sa napríklad Nemci ako osadníci (baníci, remeselníci a kupci) v banských a

slobodných kráľovských mestách napospol časom biologicky postupne poslovenčili a len trocha ich ostala a mala slobodný vývin v rokoch 1918-1938, koľko Slovákov sa udržalo v Juhoslávii a Rumunsku! A koľko sme ich pre nedostatok škôl a iné okolnosti v celých desiatkach tisícov stratili, hoci ešte žijú a hovoria rodnou slovenčinou.

Svojím skráteným informatívnym prehľadom chcem podať prvú pomoc a prvý obraz všetkým Slovákom na Dolnej zemi, aby videli, že sme mali nepretržite svojich spisovateľov medzi dolnozemským slovenským ľudom, ktorému dali od Šlabikárov a Čítaniek aj učebníc mnohé diela ľudu, mládeži, všetkým Slovákom užitočné. Pretože v 18. a 19. storočí prevažnú väčšinu vzdelancov tvorili kazatelia (kňazi) a učitelia, budú nositelia literatúry aj pokroku a tak aj národným príkladom ľudu. Sedliacky ľud nám zachoval všade našu slovenčinu, aj na B. Čabe viacej vo Viniciach ako v meste.

Školy nám odchovali mládež ešte hovoriacu a píšucu po slovensky, ale od r. 1880 sme ich už na mnohých osadách takmer alebo vôbec nemali. Chýbal aj dramatický život (hranie divadiel), literárne besedy a v Maďarsku Matica slovenská a iné slovenské možnosti, napríklad katastrofálny nedostatok kníh (až podnes).

Nech tento prvý pokus o literárnom pulzovaní slovenských vzdelancov, oddaných rodu a reči. dvíhajúcich náš v jadre vtedy sedliacky roľnícky robotný ľud. ale i remeselníkov, kupcov a iné triedy a vrstvy národa k vyššiemu životu - ostane základným kameňom a povzbudením. "Kto ctí otcov, nezabúda..." napísal Sládkovič a zaspieval: "Uctite otcov mozole krvavé, uctite, čo tí životom dobyli..."

Nech tento základný pilier je prameňom živých vôd. podnetom dnešným i budúcim, aby stavali na základoch položených dávnymi predkami a bojovníkmi za kultúrny život Slovákov. Nech sa oprú o tento stĺp hrdo a spoľahlivo, majú tu výstrahu i poučenie, že by bol neodpustiteľný hriech dať zahynúť takému národu a jeho reči. Nech svojou literárnou činnosťou oživujú minulosť a nedajú zhasnúť životnúmu plameňu, lebo "len tá reč je sladká, čo učila matka".

Žičím vám sily a zdravia, želám radosti a šťastia, prajem to najlepšie a najkrajšie, vinšujem dlhý život vám i slovenčine, pestujte zázračne krásny nástroj živého slovenského slova.

Slovenská literatúra v Békéšskej Cabe

Slováci založili Čabu. či Békéšsku Čabu už roku 1718 a za 20 rokov ich už tam bolo 2700. Ich kazateľ Sámuel Tešedík. rodák z Púchova. prišiel sem z Piliša-Alberti a napísal *Porádek a ustanovení cirkevní,* zriadil školu pre dietky "obojího pohlaví", roku 1745 vydal v **Prešporku *Kázaní pri posvecení*** *čabanského chrámu.* Tým sa začína dolnozemská literatúra vôbec. Po Tešedíkovi prišiel prvý najvýznamnejší sarvašský Matej Markovic starší svojím dielom *Jelen dychtícipo tekoucích vodách (1746).*

V B. Čabe sa starali o učebnice v bibličtine a slovenčine. Karol Linder vydal Katechismus Dra Martina Luthera (1897 v B. Čabe). Pavel Koreň Návod k vyučovaniu konfirmandov (1900 v B. Čabe) s Čítankou (1908 druhý raz), Dr. Ľ.Ž. Szeberényi vydal ešte r. 1938 štvrté opravené vydanie Vyučovanie konfirmandov, Ján Bella Výbor biblických histórií (18..). r. 1937 už 9. vydanie.

Z kázní vydal Daniel Zajac r. 1836 Duchovní reč... ako kaplán. P. Koreň povedal Trúchlorec na **pohrabe** Ondreja Achima L. (1911), D. Zajac povedal pri sobášení 27 párov Sobáš, aneb reč (1837). Evanjelická Postila vyšla až r. 1939.

Z iných náboženských kníh vyšla v B. Čabe kniha Premyšlování o dokonalosti kresťanské... od Jána Amosa Komenského (1896). aj preklad Júliusa Bodnára: Dr. Martina Luthera jednoduchý spôsob modlenia. Užívali sa obe J. Bodnárom preložené knihy, aj preklad Karola Lindera (z J. Müllera): Nábožná premyšlování (1876 v Pešti) a D. Kováča preklad zo Szalaya Jozefa Mej pozor na sebe... (1885 v B. Čabe).

Zo životopisov vyšlo v Gyule r. 1871 Padesátroční jubileum... Jána Vilíma... 1871. dne 17-ho junia... sláveného. Jan Hus od Dr. Martin Luther (v Mikuláši 1917). Michala Francisciho: Život a povaha Dr. Martin Luthera) zo Szeberényiho preložil z maďarčiny 1933). Szeberényiho Gustáv Adolf, kráľ švédsky vyšiel r. 1932 (na jubileum).

Viac teologické ako životopisné je dielo dr. Ľ.Z. Szeberényiho Luther či Loyola (preklad z maďarčiny), vyšlo v Mikuláši 1929. Ľudovít Haan zostavil dielo Cithara sanctorum. její história, její původce a tohoto spolupracovníci (v Pešti 1873). Michal Francisci zostavil pre dolnozemských Slovákov Slovníčok k 300-ročnému Tranosciu (v Čabe 1939). podobne Ján Galii a Karol Uhrín Čabianske nápevy Tranosciusa... (1922).

Juraj Andrašovic vydal 1824 Písné duchovní k slávení posvecení chrámu cirkvi čabánske.

Roku 1867 vyšlo 2. vydanie Agenda (v Pešti). roku 1888 Ruční Agenda (s prídavkom maďarským a nemeckým), obe v Pešti od Dr. Gustáva Szeberényiho.

Ešte roku 1872 si v Pešti vydali **Zprávu** o cirkvi... b. čabanské a 1904 Rád cirkevní (Na Čabe).

Ľ. Szeberényi vydal v Pešti 1848 Magyar olvasókönyv... pre slovenské mládež, roku 1858 Malý čtenáf (ako prvú školskú knižku, čítanku). Pavel Uhrín vydal 1871 Mluvnicu jazyka maďarského pre slovenské deti (v Pešti) a Krátky prírodozpyt pre vyššie elementárne školy (1871). Vyšla i Kratičká histórie prirazení (učiteľom i mládeži) a Slovenskú literatúru pre 3. triedu gymnázií. Malú slovenskú mluvnicu a krátky maďarskoslovenský slovník zostavilk Ján Sekerka (1946 v B. Čabe).

Učebnice moderné a v duchu slovenskom zostavil Ján Pr. Bella rodák z L. Mikuláša. Slovenský abecedár a Prvá čítanka (I-II) vyšla 189 a 1896, Čítanka pre druhú a tretiu triedu 189. 6. vydanie 1926. **Drahá** čítanka (II-I1I) 1893, Učebnica a Čítanka pre vyššie triedy... (v Pešti 1909), Abecedár a Prvá čítanka (podľa Nagy-Urhegyiho Nového abecedára) vydal Ján Molnár 192. 2. vydanie 1929.

Ľudovít Szeberényi vydal O promenách v povetrí (v Sarvaši), Krátky zemepis (v Sarvaši 1856). Ján Vilím Kratičká Histórie prirodzení (1829). V najnovších časoch vyšli od /Vladára Králika: Slovenská literatúra (Budapešť 1963). od Miklya **Béláné:** Szlovák nyelv (Budapešť 1978). Ján Sekerka vydal Kis szlovák nyelvtan (1946). Huszár Györgyné: Olvasás-írás (1982). Olvasókönyv (1984), Čítanie - pracovné listy (Olvasási munkafüzet) (1984) a Ján Sutyinszky vydal Zenei nevelés (1984. 1985. 1986).

V dejepise je známa monografia Ľ. Haana: Pametnosti Békeš-Čabánske (1845. 1866). Daniel Zajac a Ludevit Haan vydali 1853 Dejepis starého i nového Naďlaku (v Sarvaši 1853), Michal Francisci vydal 1931 monografické črty Minulosť a prítomnosť našej dediny (o B. Čabe) a Michal Žilinský vydal po maďarsky Szarvas városka története (v Pešti 1872). Szeberényi-Francisci vydali odtlačom z Čabianskeho kalendára 1836 Dolnozemskí slovenskí spisovatelia.

Pre čabiansky ľud vydal Ján Haan rozhovor: O užitočnom sadení dohánu. Ján Vilím Ovocinárstvo, alebo stromové záhradníctvo (1869) aj v slovenských veršoch 12-slabičných.

Poézia v Békéšskej Čabe

Viac kvitla v Sarvaši od čias Markovica.
Kollárovo jubileum peštianskeho zboru
oslávil v B. Čabe Karol Straka

Ľudovít Haan. veršujúci už v Prešove po česky, napísal ako kaplán a "vyšší školy Maďarsko-Slovenské" profesor 1847 Píseň k príležitosti tak receného vált ságu... na melódiu Ne menj rózsám a tarlóra: Zaspievajmeže si málo, čo sa na tej Čabe stalo... Pavel Slaný (Solymár) zložil medzi iným Pieseň čabianskeho zvonára (Zvonár somja, zvonár na čabianskej túrni...).

Janko V. Žofin (Valašťan) písal 1931-40 Čabianske piesničke. vychádzali v Čabianskom kalendári (14) ponášky na ľudové piesne. Ján Gerči napísal zbierku Zornička (napr. Šuhaj som ja z Mederu, doma spávam v nedeľu...). Vydal ju vlastným nákladom na Čabe.

Inak Haan i Michal Bosý písavali básne v B. Čabe (Bosý aj v Poľnom Berinčoku pred ním).

Karol Straka vydal 1853 Původní Bájky (veršované), Matúš Považay vyrozprával Kotzebueovu drámu (a S. Chalupkovu jemu neznámu báseň Naumburg) v diele Husiti a dietky naumburgské a zapísal to po slovensky švabachom (1897 tretie vydanie). Ladislav Linder napísal rozprávku Horár a čižmár alebo Ztratený groš (1929).

Bola to slabá beletria pre lačný čabiansky slovenský ľud.

Z časopisov vychodili Dolnozemské listy (od 1883), Slovenská rodina (1934) ako spoločenský, hospodársky, ľudovýchovný časopis a za druhej svetovej vojny vydávali v Pešti noviny Sloboda ako orgán antifašticikého frontu v Maďai 'tu.

Mnoho vyk(nal Evanjelický hlásnik (1921 až 1937?) a Čabiansky kalendár (od 1921-1948).

O divadelné ku sy sa pokúsil Ladislav Linder hrou Lesná sirôtka, Michal Francisci napísal Dcéra Demetriusova (1941) a Ján Gerči Vyslúžená žena (1953 a 1939). Napísal ju "v čabianskej reči" a nápevy zložil Ján Sekerka. Vyšlo v Čabe vlastným nákladom.

Z volieb je publikácia o Ondrišovi L. Achimovi (1905), kandidátovi socialistovi: Ondriš chce byť "képviselő"... ako Ohlas k čabianskemu ľudu (1905), ale zvítazil Michal Zsilinszky.

V cirkevnej hudbe vynikol Michal Kutzky (učiteľ na Čabe 1857-1863), autor melodiatúry. skomponoval Kollárov preklad Bože. pod tvým slávnym nebem stojím.... Radujte sa. ó kresťané, Braxatorisovu-Sládkovičovu V Tebe. Bože duch náš plesá... a desiatky iných. Partitúru vydal 1956 v Bratislave. Inú partitúru zložil Ondrej Považay, organista čabiansky, ktorý zložil 1914-18 partitúru poltisíca piesaní k Tranosciu a Funebrálu.

Z čabianskych rodákov vynikol ako hudobník učiteľ Ján Valašťan-Dolinský. priateľ Štefana Krčméryho, známy ako Janko V. Žofin, ktorý ako 21-ročný prešiel na Slovensko 1913 a potom po Hrachoviští, na západnom Slovensku zakotvil v Martine. Vydal Čabianske ľudové piesne a bol komponistom (Zvony 1926. partitúra 1956 atď.).

Ladislav Linder vydal tiež Nápevy Tranosciusa.

Vo svetskej hudbe po J. Valašťanovi-Dolinskom vynikol čabiansky rodák Ján Krasko-Zápotocký. ktorý prešiel taktiež na Slovensko a vydal Čaba spieva a iné práce. Ján Sekerka zložil hudbu k divadlu Jána Gerčiho Vyslúžená žena. V zborníčku Večne len o tebe snívam... sú skladby Bartoška, Biskupického a Gusčoka (1943).

Rukopisy uvádza Gyula Dedinszky, v súvise s hudbou spomeniem len ľudové piesne. Ján Lipták pozbieral Sbierku ľudových piesní slovenských i maďarských ako čižmár (žil 1859-1945), nazýval ich "nvoty" (61), boli aj volebné kortešské piesne (1869) o D. Uhrínim a D. Bockovi (dvojrečové).

Llčiteľ Ján Vilím pozýval na zabíjačku veršami (1853). v Čabe sa zachovali slovenské nápisy, aj veršované.

Cudzie diela v Békéšskej Cabe

Tu vydávali a užívali knihy: Liber concordiae Kniha svornosti... od J. Lesku (1898 Čaba), Veľký katechizmus (Leskov preklad 1898 Čaba). Malý katechizmus (1945). Reformátorské spisy (M. Morháč preložil 1903 Čaba), Výpovede Martina Luthera (tenže 1903 Čaba), Jána Arnda... Kázaní... (1886 Čaba), Kresťanských dítek... Postily díl první (1889 Čaba), Summovní Postilka... Od Daniela Sartpriusa (1889 Čaba), Schola Christi (1881 Čaba). O skutcích Krostových... od Žalanského. Videní a zjevení Kristóffá Kottera (preklad). Kresťan vždycky se modlící... Jána Glosiuse Pondelského (1898).

Spasiteľná príprava k smrti (1900). Dr. Martin Luther (preklad Morháča 1905). Srdce človeka (1843). Biblické histórie (1899). Modlime sa za našich vojakov.

Z kancionálov vydávali v B. Čabe:

Cithara sanctorum (1927). Prídavek nejnovší (1937), Piesne Tranosciusa (O. Vlachovský, učiteľ v Pitvaroši 1943). Katolícky spevník (1930). Z učebníc vyšli Čítanka (III-IV) Štefan Kvasa (1929 už 4. vydanie). Biskup Joachim Kalinka (Ján Mocko 1897). Peňaze a ľudia (z dánčiny 1909). Pametná celému svetu Tragoedia (A. Doležalova báseň z roku 1791 vyšla v B. Čabe 1892).

Vydali aj Štefana Hudáka: Za pluhom (1940) a Dobšinského Slovenské povesti (1920).

Biblia sacra vydanie 1787 (M. Semianova) sa ujala v B. Čabe. aj Biblické Konkordancie (české 1901), postily (Kohlbrugge, Sartorius. Braxatoris, Bodický, Kazateľ domovní. Lutherova Postyla domovní. Procházkov Kresťana poklad domáci. Kollárove Nedéiní... kázne a reči).

Z modlitebníkov sa šírili Glosius, El. Mlynárových, Lóhe. Tranovský, Baltik (Studnice vody živé). Braxatoris (Hodiny s Bohém). Kleychovem Jakobeiho Duchovní poklad, pašie.

Z katechizmov sa šíril Svätý katechizmus (Válka). Hrdličkov Malý katechizmus, z pasií Pofádek sväté pašie (1858. 1888. 1894. 1882. Porádek Sväté Pašie (1909).

Šírilo sa i Líbezné jadro (J. Ambrosiusa 1745). Premyšlovaní (1744), Spasitelné reči Pána Ježiše (1745). Pojď k Ježišovi! (L. Abaffy 1975), Svätých Otcu Plač. Verný prítel na cestách (1905). Bunyan: Cesta Poutniku (1871). White: Cesta ku Kristu, Biblické ctení (1908). Plná víra (1893), Falošní svätí (1886). Nevyhováraj sa (Tranoscius 1898), Komenského Praxix pietatis. Kadlečík: Život Pána Ježiša Krista (1899). Betánia (1883). Michalda (1887), Pietizmus znovu odkrytý (1842). Tyssot: Zpráva pro lid obecný (J. Procopius): Zpráva pro lid obecný. P. Križko: List Filipa Melanchtona (1897), Baltik: Filip Melanchton (1911). Sienkiewicz: Víťaz Bartek. Batlík: Život dra Martina Luthera (1883), Augšpurské vyznaní víry (1893). Drobný: Augšpurské vyznanie.

Z československých vydaní mali pramálo: Lúčanský (Paberky), šťastie duše 1928, Spurgeon (Reči za pluhom 1926), Brailovský: Kristus a iné poviestky (1921), Beblavý: Sadhu Sundar Singh (1925).

Ladislav Deák

Poznámky k demografii Slovákov v Maďarsku

(Slovenský národný archív, SĽ, krab. 76)

Maďarská vládna delegácia r. 1919 na Mierovej konferencii v Paríži vo svojich memorandách adresovaných veľmociam, usilovala sa znížiť počet Slovákov v Maďarsku na najnižšiu mieru. V jednom z memoránd z 20. novembra 1945 sa uvádza, že Slováci v Maďarsku tvoria iba jednu sedminu počtu Maďarov na Slovensku (leda asi 90.000)[1], v druhom memorande zo 6. mája 1946 sa uvádza na jednom mieste 110 tisíc, na druhom 120 tisíc[2]. Je pozoruhodné, že ani v jednom z úradných podaní sa neuvádzajú čísla, získané, že ani v jednom z úradných podaní sa neuvádzajú čísla, získané sčítaním ľudu v r. 1941, pri ktorom sa Slovákov našlo na trianonskom území podľa materinskej reči 75.920 a podľa národnsoti iba 16.689. Jednako tieto dáta publikuje maďarský Štátny etatistický úrad dôsledne i v najnovších publikáciách[3].

Pri dátach, uvádzaných na parížskej Mierovej konferencii vychádzajú maďarské pramene z výsledkov sčítania v r. 1930, pri ktorom sa popísalo 104.819 Slovákov[4]. Pokles počtu proti r. 1920 (141.918) sa vysvetľuje asimiláciou intelektuálov a zmenšovaním sa slovenských ostrovov v maďarskom etniku.

Z hľadiska tejto maďarskej expozície prichodí skúmať správnosť metódy a ňou získaných dát, zistiť skutočný počet Slovákov z neoficiálnych prameňov a naznačiť teritoriálne a pomerné rozloženie slovenského živlu v dnešnom Maďarsku.

Problematika maďarskej národnostnej štatistiky väzí jednak v ťažkostiach, daných definíciou o národnosti, jednak v tom, žo od prvého počiatku sa dala do služieb maďarizačnej politiky. Cieľom maďarskej národnostnej štatistiky bolo sledovať proces asimilácie inonárodných osôb a takto „proces zjednocovania inonárodných skupín so skupinou maďarskou v jeden politický národ"[5].

Toto stanovisko nemohlo oslať bez vplyvu na oficiálnu formuláciu národnosti a jej definíciu pre sčítacích komisárov. V r. 1890 sa hovorilo ešte proste o materinskej reči. ale už sa naznačilo, že „keď dieťa hovorí inou rečou ako jeho rodičia, treba na sčítacom lístku dieťaťa naznačiť túto inú reč"[6]- V r. 1910 sa pod materinskou rečou už mala rozumieť reč, ktorou sčítaná osoba najradšej hovorí. U detí, ktoré sa v škole naučili inú, od reči matky odlišnú reč, bolo treba už naznačiť túto inú reč. Tieto definície a inštrukcie mali byť ústupkom pred náporom veľkomaďarských nacionalistov, v mene ktorých riaditeľ budapeštianskeho štatistického ústavu J. Körösi už pred prvým maďarským sčítaním v r. 1880 žiadal zisťovať len subjektívnu národnosť. Körösi odôvodňoval svoj návrh priamym poukazovaním na stále mohutnejšie sa rozširujúcu snahu stmeliť cudzie kmene s mad"arskou národnosťou. Zisťovanie len materinskej reči nemôže podľa Körösiho zachytiť veľký počet týchto osôb, čo majú cudziu materinskú reč. no sú už dobrými národovcami. Týmto sa vraj zakrývajú výsledky procesu stmeľovania[7].

Je iste zbytočné poukazovať na metódy, ktoré zaujatí maďarskí sčítací komisári na základe definície a inštitúcií mohli používať pri určovaní národnosti. Prehmatov sa dopustili menovite u málo uvedomelých príslušníkov inonárodných skupín, detí. žiakov a všetkých tých, ktorí z hocijakej príčiny boli závislí na maďarských vrchnostiach, zemepánoch a podnikateľoch. Komisárom pomáhala aj slovná hračka „maďarský a uhorský", ako napr. v slovenskej dedine Šivetica v Gemerskej župe, kde sa v r. 1880 všetci občania zapísali za Maďarov, keď im tamojší farár vysvetlil, že veď žijú v Uhrách, že sú teda „Uhri". Pri sčítaní v r. 1890 farár už tam nebol a celá obec sa objavuje v štatistike ako slovenská[8].

Podobné skoky zrejme rovnako motivované vidíme aj v iných obciach Maďarska. Obec Šámšonháza v Novohradskej župe mala v r. 1880 absolútnu väčšinu slovenskú. Túto si zachovala podľa všetkých sčítaní do r. 1920, kedy sa celá obec prihlásila za maďarskú. V r. 1930 je celá obec ale zase slovenská. V obci Tárnok v Belohradskej župe dosiahli Slováci v r. 1860 skoro 50% obyvateľstva. V r. 1890 už len 7%. v r. 1900 stúpli zasa na 75% a v r. 1930 klesli na 3%. Takýchto príkladov nedôslednosti je veľa: Abod, frota, Mucsony, Ózd. Pálfalva, Rakaca v župe boršodskej; v obci Hasznos

v Hevešskej župe. Horné Peťany (Felsőpetény). Guta (Galgaguta), Keszeg, Kóspallag. Nežany (Nézsa), Novohrad (Nógrád). Šápov (Nógrádsáp). Potvorce (Patvarc). Szátok, Suchý Potok (Szúpatak) v Novohradskej župe; Jača (Acsa). Asód, Čomád (Csornád). Cemer (Csömör). Cuvár (Csővár), Ečer (Ecser). Pilis. Tápiósáp. Vácbottyán, Ufalu (Váckisújfalu) v Pešťskej župe. atd*. Sám štatistický úrad tieto nemotivovane skoky a úchylky vysvetľuje okolnosťou, "že v niektorých krajoch znalosť maďarskej reči sa brala za kritérium maďarstva a s prílišným optimizmom bola aj iná časť obyvateľstva po maďarsky hovoriaceho, lež inej materinskej reči. vykázaná za Maďarov"[9].

Prvé sčítanie uhorské zaznačilo na území dnešného Maďarska 213.240 osôb slovenskej materinskej reči. V tomto čase bola maďarizácia už v plnom tempe a podľa horeuvedeného oficiálneho priznania niet pochybností, že sčítací komisári započítali v maďarizačnej horlivosti mnoho Slovákov do rubriky Maďarov. Stačí porovnať Aszalayho mapu z r. 1840 a tesne pred rokom 1880 vyšlé demografické diela[10] výsledkami sčítania z r. 1880, aby sme si túto skutočnosť overili.

V Zadunajskú a v severných župách dnešného Madarska bolo v r. 1880 o 76 obcí menej, než ich ako : 'ovenské zakreslil na svojej národnostnej mape z r. 1773 prof. Alexander Petrov. Pri pomernom zastúpení slovenského živlu, ako sme ho našli sociografickým výskumom v r. 1946. malo byť v tý-chto obciach o 45-50 tisíc Slovákov viac. než sa našlo v r. 1880. S korekciou[10] tendenčnej zmeny materinskej reči u tých. ktorí žili v ostatných ob-ciach slovenských a miešaných, dostaneme najmenej 300.000 osôb ešte so zachovalou slovens'- osťou. Ak toto východiskové číslo pre r. 1880 postupne zvýšime príslušným prirodzeným prírastkom (nepočítajúc ani s ďalšou emigráciou zo severných slovenských žúp do r. 1914. ale zato s 10-15% asimi-lačnou stratou), dostaneme sa pre r. 1946 k číslu najmenej pol milióna Slovákov[11].

Oficiálny obhajca maďarskej národnostnej štatistiky Alojz Kovács sa usiloval podoprieť úradné dáta ešte i dátami o znalosti reči. Podľa maďarských správ hovorilo okrem Slovákov v r. 1920 ešte 245.000 a v r. 1930 233.000 osôb po slovensky[12]. V snahe nepripustiť, aby sa v týchto dátach hľadali Slováci. Kovács tvrdí, že sú to maďarskí utečenci, ktorí v r. 1918-1924 opustili Slovensko[13]. Správne proti tomu uvádza mad"arský so-

ciológ R. Braun, že utečenci spravidla nepriznávajú znalosť reči starej vlasti, jctorú museli opustiť. Ilustruje toto tvrdenie na prípade Slovákov v Budapešti a uzatvára: "Je isté. že v ich počte (t.j. v počte po slovensky hovoriacich Maďarov sa skrývajú nesprávne zarátaní Slováci"[14].

"Maďarská štatistika nezachytila slovenský pôvod, ale pocit národnej príslušnosti'", hovorí maďarský znalec K. Vigh a dodáva: "Znižovanie počtu menšín netreba hľadať len v príťažlivej sile väčšiny, ale v **aacionalisticko-Sovinistickom** aparáte meštiackej spoločnosti, ktorá znemožnila politický, hospodársky a sociálny vývin menšín'"[13]. O. Bethlen chápe odpor susedných štátov proti maďarskej národnostnej štatistike a priznáva, že pri sčítam v r. 1941 sa rozhodne uplatnil vplyv štátneho aparátu[16].

Zo všetkých uvedených dôvodov vyplýva, že pri určovaní skutočnej sily slovenského živlu v Maďarsku nemôžeme sa pridržiavať dát maďarskej národnostnej štatistiky, ale že spoľahlivé informácie nám môžu poskytnúť jedine ncúradné pramene. Z týchto prameňov na prvom mieste je súpis osôb. prihlásených v r. 1946 v rámci výmeny, **dohodnutej** medzi československou a maďarskou vládou[17].

Československá presídľovacia *komisia* vo svojej náborovej akcii získala 98.835 prihlášok Slovákov na presídlenie. Výsledky súpisu v porovnaní s dátami maďarských štatistík z r. 1930 a v porovnaní s dátami *z* r. 1941 prinášame podľa maďarského administratívneho rozdelenia na str. 94-95.

Nesprávnosť maďarských údajov z r. 1930 a 1941 dobre vidieť v porovnaní s údajmi na presídlenie prihlásených. V severných župách **Maďarska sa** prihlásilo skoro dva razy toľko Slovákov na presídlenie ako ich udáva sčítanie z r. 1930. skoro trojnásobok vzhľadom na údaje o materinskej reči z r. 1941 a šestnásť ráz viac. než uvádzajú maďarské údaje v r. 1941 o počte Slovákov podľa národnosti[18].

Ale dielčie výsledky z obcí ozrejmujú nesprávnosť maďarských údajov ešte lepšie. Pre ilustráciu uvádzame (tabuľka č. 1) niekoľko obcí.

Porovnaním údajov sme zistili, že na území Maďarska je 308 obcí. v ktorých maďarská štatistika z r. 1930 neuvádza ani jediného Slováka, z ktorých však sa na presídlenie prihlásilo dovedna 3.698 Slovákov. Okrem toho napočítali sme d"alších 410 obcí. v ktorých sa dovedna proihlásilo o 30.190 viac Slovákov, než ich tam uvádza úradný prameň z r. 1930.

Z počtu na presídlenie prihlásených nieje možné správne usudzovať na skutočný počet Slovákov v Maďarsku. Sociografickým výskumom sme zistili, že Slováci sa zachovali v celých masách etnicky pomerne neporušení, ba i jazykovo čistí v oblastiach, kde podľa úradných maďarských údajov sme nemali nájsť po nich ani stopy. Na Nížine sa izolovali svojím salašníckym systémom, v horách severných žúp sa zachovali v závetrí, i keď na nízkej sociálnej a kultúrnej úrovni. Československá presídľovacia komisia pokladala preto za potrebné vykonať súpis všetkých Slovákov aspoň v tých obciach, v ktorých sa predpokladal väčší počet Slovákov.

Súpisom vykonaným v 416 obciach sa zistila prítomnosť 473.556 Slovákov. K nim treba pripočítať ešte 5.494 prítomných podľa maďarských údajov v tých obciach, z ktorých sa nezískali prihhlášky na presídlenie a v ktorých sa ani súpis nekonal[19].

Že skutočný počet Slovákov v Maďarsku je značne vyšší, než nám nahovárajú maďarské údaje z r. 1930 a 1941 vyplýva *z* porovnania čísiel v tabuľke na str. 96.

Z pôvodných 178 slovenských obcí sa podľa údajov maďarskej štatistiky zachovalo do r. 1880 iba 102. I z nich sa do r. 1910 ..pomaďarčilo" 69 a do r. 1930 mali mať Slováci väčšinu už len v 19 obciach. Skutočnosť je iná. Súpisom v r. 1946 sa zistilo, že Slováci tvoria väčšinu stále ešte v 147 obciach, z ktorých väčšina (85) leží v severných župách v blízkosti československých hraníc. V ďalších 31 obciach, podľa A. Petrova slovenských ešte koncom 18. stor.. sa slovenská väčšina vplyvom prisťahovalectva maďarského živlu a asimilačnými stratami *znížila* na menšinu (Tabuľka č. 2/d, e. f).

Ako vidieť z tabuľky, nieje ani etnické zloženie a rozvrstvenie Slovákov tak nepriaznivé, ako by to vyplývalo z maďarských údajov. Zo 473,556 Slovákov skoro tretina žije v obciach s 50-80%-nou slovenskou väčšinou. Vyše polovice slovenského živlu žije teda vo vlastnom etnickom prostredí, kde je daná dobrá záruka ich zachovalosti etnickej. Do akej miery je prirodzeným asimilacným procesom porušená etnická zachovalosť Slovákov vo väčšinovom prostredí maďarskom a menovite v mestách, je ťažko posúdiť. Skutočnosť ale, že sa na presídlenie prihlásili Slováci aj z obcí. kde od prvého počiatku tvorili iba zlomok obyvateľstva, a že po slovensky ešte i dnes vedia, nasvedčuje o etnickej rezistencii aj vo väčšinovo cudzom prostredí.

Tabuľka č. 1

Obec:	Slováci podľa maď. údajov z r. 1930	Slováci prihlásení na presídlenie
Pécs	90	299
Tárnok	89	267
Dorog	43	188
Sárisáp	50	1021
Bánhida	99	874
Felsőgalla	204	686
Oroszlány	5	642
Tardos	373	871
Öskü	3	292
Bakonycsernye	170	789
Súr	-	151
Újkígyós	10	191
Csabacsüd	198	805
Kondoros	187	853
Galgagyörk	102	504
Isaszeg	41	277
Maglód	23	260
Mende	61	194
Péteri	-	508
Miske	-	345
Bocsa	-	231
Csengőd	9	193
Irsa	84	256
Püspökhatvan	-	136
Nyírszőllős	14	381
Nyíregyháza	120	5162
Ládbesenyő	-	125
Szirmabesenyő	1	416
Újhuta	-	975
Miskolc	255	1744

Tabuľka č. 2/a

Počet Slovákov podľa **maďarských** údajov			**Počet Slovákov**	**Počet prihláse-**
podľa materinskej reči **r. 1930**	**r. 1941**	**podi'a národnosti r. 1941**	**podľa súpisu ČsPKr. 1946**	**ných Slovákov na presídlenie**
170	173	69	3.428	735
2.438	234	**46**	6.656	1.656
163	145	**59**	28ô	355
6.785	6.398	640	26. SI9	8.636
137	82	**41**	-	48
97	39	**17**	157	***9$***
66	92	**24**		**122**
93	8K	53	-	43
512	181	52	5.326	1.745
107	56	30	-	197
10.488	**7.488**	**1.037**	**42.672**	13.560

Tabuľka č. 2/b

Župa (oblasť, krajina)	Počet Slovákov podľa maďarských údajov podľa materinskej reči 1930	podľa materinskej reči r. 1941	podľa národnosti r. 1941	Počet Slovákov podľa súpisu ČsPK r. 1946	Počet prihlásených Slovákov na presídlenie
Bács-Bodrog	81	96	60	-	oo
Békés	42.760	35.666	5.902	97.857	25.565
Bihar	312	113	47	665	464
Csanád-Arad-Torontál	12.852	11.920	4.283	15.744	10.091
Csongrád	541	417	353	1.781	278
Hajdú	125	**109**	65	88	197
Jász-Nagykun-Szolnok	568	375	123	75	279
Pest-Pilis-Solt-Kiskún	26.613	13.575	3.415	183.305	22.692
Szabói cs-Ung	242	201	124	19.399	6.106
Szatmár-Ugocsa	8	25	**17**	-	**5**
II. Nížina spolu	**84.102**	**62.497**	**14.389**	**319.590**	**65.669**

Tabuľka č. 2/c

Župa (oblasť, krajina)	Počet Slovákov podľa maďarských údajov			Počet Slovákov	Počet prihláse-
	podľa materinskej reči		po dľa národnosti	podľa súpisu	ných Slovákov
	r. 1930	r. 1941	r. 1941	ČsPK r. 1946	na presídlenie
Abaúj-Torna	606	1.069	50	12.041	1.374
Borsod -Gömör-					
Kisshont	1.963	586	250	42.928	6.276
Heves	1.350	935	84	9.027	3.453
Nógrád-Hon í	5.506	2.906	618	38.934	6.448
Zemplén	724	439	261	8.364	2.025
III. Sever spolu	10.149	5.935	1.263	111.294	19.576
Maďarsko	**104.819**	**75.920**	**16.689**	**473.556**	**98.805**

Tabuľka č. 2/d

Župa	Počet Slovákmi obývaných obcí v Maďarsku							
	v r. 1930				Podľa súpisu CsPK a výpočtov v r. 1946			
	20--20%	50%	80%	100%	20--20%	50%	80%	100%
Baranya	**37**				50	1	1	
Fejér	**53**	**1**	**1**		65		2	2
Győr, Mosón a Pozsony	**28**				4!			
Komárom a Esztergom	**43**	**1**	**3**	**2**	49	5	i	6
Somogy	**47**				53			
Sopron	**17**				22			
Tolna	**29**				36	-		
Vas	**27**				33	_		
Veszprém	**31**	**1**			5!	2	2	1
Zala	**34**				43			
I. Zadunajskú spolu	**346**	**3**	**4**	**2**	443	8	6	9

Poznámky a literatúra

1. Aide - memoire: La situation des Hongrois dans la deuxieme Tchécoslovaquie.
2. Le probléme de la minorite hongroise de Slovaquie.
3. Magyar statisztikai zsebkönyv, roč. 1946 a 1947.
4. Magyar slatisztikai közlemények, ú.s. zv. 83
5. Pórov. Ung. stat. Mitteilungen, N.S. zv. 27.
6. Ung. stat. Mitteilungen, N.F. zv. I.
7. Budapest nemzetiségi állapota és magyarosodása, Bpt. 1882.
8. Slovenská čítanka, Štolc - Praha, str. 61.
9. Ung. stat. Mitteilungen. N S. zv. 27.
10. J. Aszlay de Szendró, Mapa generális topographico-ecclesiastico-ethnographico-statistica Regni Hungáriáé... Viedeň 1830-1838. Mapa v porovnaní s inými súčasnými etnografickými prácami spracovaná J. Svetoňom v čp. Náš národ, roč. II. č. 3.
11. Je iste pozoruhodné, že Dr. Beneš už v r. 1919 na Mierovej konferencii v Trianoné uviedol číslicu 630.000 Slovákov. Conférencc de la paix 1919-1920. Recueil des actes de la conférence. Partie IV. Paris 1923, str. 30.
12. Journal de la Société Hongroise de Statistique, 1934, str. 51.
13. Magyar statisztikai szemle, roč. 1938. str. 390.
14. Századunk, roč. 1933, str. 187.
15. Társadalmi szemle, I. roč. str. 546.
16. Társadalmi szemle, I. roč. str. 112.
17. V zmysle dohody o výmene obyvateľstva, uzavretej medzi čes koslovenskou a maďarskou vládou umožnilo sa členom Čs. pre-sídľovacej komisie vstupovať do styku so všetkými osobami, ktoré sa mohli pokladať za osoby slovenskej alebo českej národnosti, teda tieto osoby aj zisťovať. Súčasne s prihlasovacou akciou vykonal sa aj súpis osôb slovenskej a českej národnosti v obciach s pozoruhodnejšou slovenskou menšinou. Súpis vykonali členovia ČsPK v spolupráci s miestnymi znalcami buď zostavením menných zoznamov hláv rodín s udaním počtu členov domácnosti, buď nepriamo osobitnými pro tokolmi, podpísanými miestnymi občanmi.
18. Údaje publikované v Štatistických správach, roč. I. str. 33. a ďalej sú údaje predbežné a preto v niektorých výsledkoch odlišné.

19. Súpis sa vykonal v 416 obciach. Väčšina týchto obcí bola buď priamo alebo dotazníkovou akciou preskúmaná aj sociograficky a tak výsledky súpisu overené aj kvalitatívnym výskumom. Kritériom národnosti bola znalosť slovenčiny a slovenský pôvod.

Otvorený list

historikovi J. Antallovi, premierovi Maďarskej republiky

Vážený pán premier!

Nikdy predtým mi ani len na um nezišlo, aby som napísal list predsedovi vlády Maďarska alebo hociktorému inému premiéroví. K tomu, aby som to predsa lem urobil, ma primalo *Vaše vyhlásenie pri príležitosti uvedenia do úradu, že sa totiž považujete za ministerského predsedu 15 miliónov Maďarov.* Moje odhodlanie napísať Vám zosilnelo po tom, keď som sa dozvedel, že *maďarskému zákonodarnému zhromaždeniu ste navrhli, aby štátnym znakom Maďarska nebol republikánsky kossuthovský erb, ale znak ozdobený korunou sv. Štefana.* A keď som čítal informáciu o Vašom návrhu parlamentu, aby na čele väčších administratívnych území - žúp - stáli županiа, už som sa neodvolateľné rozhodol, že svoj názor vyjadrím pred verejnosťou.

Dovoľte, aby som bol celkom úprimný, aby som vyjadril svoju maximálnu úctu k Vám a zároveň prispel k lepšej informovanosti politikov v Maďarsku.

Na tomto svete niet jedinej krajiny, ktorej vedúci činitelia i občania by sa nezhrozili, keby premiér inej krajiny vyhlásil: časť občanov iného štátu považuje za svojich. Pravda, je to iné, keď ide o obyvateľov d"alekých krajín, a zasa iné, keď sa to jednoznačne vzťahuje na susedov.

Ja som občan Česko-Slovenska a ako takého sa ma týka podpora, ktorú ste naznačili vo svojom spomínanom vyhlásení. V mojej vlasti, v Česko-Slovensku a vo všetkých ostatných krajinách v Karpatskej kotline sa situácia vyvinula tak, že okrem tých. ktorí sa chystajú do Európy demokratického zmýšľania, je nemálo nacionalistov, ktorí spochybňujú individuálne i kolektív e práva ľudí rozprávajúcich iným materinským jazykom. Tieto sily skryto či ^tvorene štvú, pričom zabúdajú, že spochybňujú tie práva, za ktoré počas morarchie bojovali najlepší synovia slovenského národa. Väčšinou, bohužiaľ, malým efektom.

Nič spoločného nemám s týmito silami; dúfam, že naďalej ostanú v menšine. *Ja mm jednoznačne priateľom a spolubojovníkom tých Slovákov, ktorí chcú riešiť vzťahy medzi Slovákmi a Maďarmi žijúcimi na juhu republiky civilizované a* v *duchu najhumánejších tradícií nášho kontinentu a Česko-Slovenska.* Keby medzi Slovákmi bolo iba desať "európerov" a všetci ostatní by boli nepriateľmi Maďarov, ja by som aj vtedy držal s tými desiatimi. Ale nie je ich iba desať, lež niekoľko miliónov, medzi nimi aj veľa vplyvných intelektuálov.

A teraz mi prepáčte, že budem až nepríjemne úprimný.

Keď tak sledujem vnútropolitickú situáciu v Maďarsku, ďalej nie príliš isté pozície Vašej strany - Maďarského demokratického fóra, a snažím sa **hodnotiť** podporu menšín, ktoré ste naznačovali, **mám** taký pocit, že Vašu podporu nepotrebujú tak Maďari v **Česko-Slovensku,** ako skôr naopak. Vy potrebujete nás, Vy chcete *vytĺcť politický kapitál* z toho, že sa vyhlasujete za predstaviteľa 15 miliónov Maďarov.

Pokúsme sa túto otázku rozobrať z hľadiska praxe. Stalo sa už v 20. storočí, že na základe vonkajšieho tlaku sa zlepšila situácia niektorej národnostnej menšiny? Raz, ale zato sa nepoďakujeme. Ten, ktorý ponúkal pomoc, bol Adolf Hitler a ním obšťastňovanou menšinou boli sudetski Nemci. Vieme, aké boli dôsledky takejto *pomoci.*

Hlavou krútili aj Česi aj Slováci, ktorí MJ voči nám najtolerantnejší, keď sa dopočuli o Vašom vyhlásení. Krajní nacionalisti sa ale výslovne tešia. pretože majú o jeden *protimaďarský argument \iac, pričom sa zužuje pole argumentácie pre tých* ktorí sa domnievajú, že na Slovensku existuje iba jedno čestné riešenie, priateľské spolužitie Maďarov a Slovákov. Dva dni po Vašom vyhlásení (vtedy sa ešte nerozhodlo o maďarskom štátnom znaku) sa na mňa obrátil jeden slovenský dedinský učiteľ dejepisu otázkou: pán redaktor, počuli ste už niečo o učení sv. koruny? Vtedy som ešte odpovedal takto: som si istý, že republikánom v Maďarsku bude dobrý aj kossuthovský erb. Neviem, čo by som odpovedal tomu nacionalistickému pedegógovi dnes, keby zopakoval svoju jednoznačne mierenú otázku.

Čo si mám o tom myslieť? Že sa azda zavedie úrad hlavného župana? Je to banálne, ale keď človek počuje o tejto inštitúcii, spomenie si na hlavného župana. A na staré uhorské župy, na četníkov s kohútím perím, na systém veľkostatkov, skrátka, na feudalizmus. Nepovažujeme za prepadnuté, za diskreditované, staré iba to, čo sa prepadlo a zdiskreditovalo pred rokom, ale aj to, o čom už za života našich starých rodičov a pradedov vysvitlo, že je to neudržateľný anachronizmus.

Čo si mám myslieť o tom, že jeden poslanec mad"arského parlamentu navrhol obnoviť inštitúciu ,.Levente'"? Myslím si to. čo som roku 1943, v prvý deň v „Levente" skúsil na vlastnej koži. Veliteľ - o ktorom som sa neskôr dozvedel, že bol učiteľom s ambíciami veľkého vojvodcu - nás bez akéhokoľvek dôvodu hneď na začiatku vyfackal, až nám tváre opuchli. Povedal iba toľko: "Len aby ste sa naučili poriadku, vy špinaví komunisti z Horniakov.'"

Tieto a podobné veci mi schádzajú na um, vážený pán premier, keď sledujem niektoré udalosti v Maďarsku v posledných týždňoch. Lebo po

oprašovaní feudálnych rekvi/ít, po rehabilitácii symbolov feudalizmu človeku prichádzajú na um iba snahy o znovunastolenie zapadnutého systému. Vy by ste mohli pomôcť Maďarom v Česko-Slovensku najmä **tým,** že by ste poskytovali čoraz menej príležitosti na útoky extrémnych slovenských nacionalistických síl. Zdá sa mi, že demokracia bude u nás dosť silná na to, aby sa za vyriešenie národnostnej otázky nemuseli hanbiť najlepší Slováci a Česi a my, tunajšia maďarská národnosť, budeme môcť žiť vďaka demokratickým inštitúciám a dobrým ľuďským vzťahom medzi Maďarmi a Slovákmi v normálnych podmienkach.

Je však jedna *oblasťmaďarsko-slovenských vzťahov,* ktorej rozvinutie by vyslovene pomohlo tak oficiálnym stykom, ako aj vývoju spolupráce medzi oboma národmi. Považujem za dôležité, že *slovenskí nacionalisti by mali o jeden argument menej, keby ste veľkoryso dali postaviť aspoň jednu takú strednú školu pre Slovákov v Maďarsku, v ktorej by sa vyučovalo po slovensky. Zbavili by ste ich ďalšieho argumentu, keby ste boli iniciátorom promptného vy tvorenia úplnej kultúrnej infraštruktúry pre slovenskú menšinu. V tejto súvislosti nemá význam diskutovať o tom, od a kého počtu príslušníkov národností sa oplatí postaviť nejakú školu a udržiavať národnostnú kultúrnu inštitúciu. Takáto investícia je z hľadiska Maďarov žijúcich v iných krajinách hodnotnejšia ako neisté sľuby a efektné vyhlásenia, ktoré zapôsobia iba na ľudí v politike neskúsených a neznalých pomerov v národnostnej oblasti.*

Súčasne som dôrazne proti tomu, aby sa pri kodifikácii menšinových práv a pri ich praktickom uplatňovaní zohľadňoval princíp reciprocity. Ako občan Česko-Slovenska môžem od nášho štátu právom požadovať, aby vytvoril také sociálne i z hľadiska mojich národnostných záujmov dôležité podmienky, aby som nemal zlý pocit. Pritom je fakt, že veľkorysé uspokojenie potrieb Slovákov, žijúcich v Maďarsku, vo sfére školstva a kultúry by uľahčilo aj našu situáciu.

Vy, pán premiér, so svojím už spomenutým vyhlásením chcete držať nado mnou ochrannú ruku, i keď som ja o to nežiadal. Táto okolnosť ma oprávňuje vyjadriť svoju mienku o istých javoch v Maďarsku. Slovom: obávam sa, že krajina, ktorej vládu vediete Vy, nesmeruje iba k buržoáznej, ale v istom zmysle aj k feudálnej spoločnosti. Obávam sa tiež, že budapeštianska vláda sa dá vyfotografovať pred Parlamentom v slávnostnom šľachtickom úbore.

Prepáčte za moju úprimnosť, ostávam s úctou

f*ÚJSZÓj*

MIHÁLY TÓTH,
maďarský publicista z Česko-Sovenska

Alexander Kormoš

Jazykový zákon na Slovensku

Neinformovanosť a dezorientovanosť nikoho nezbaví zodpovednosti

Hovorí **sa,** že mýliť **sa je ľdské.** Áno. mýliť sa môže každý. A každý omyl sa dá aj napraviť, ak ho semi uznáme. Avšak problém je v tom, že v niektorých ľuďoch je ľudské iba to, že sa zvykli mýliť, pričom sú presvedčení, že sú neomylní.

Tak je tomu aj pri posudzovaní otázky jazykového zákona na Slovensku. Mnohí vôbec nevedia, že existujú dve verzie tohto zákona. Jednou z **nich je** tvz. matičná verzia, ktorú ako "Návrh ústavného zákona o postavení slovenského jazyka, ako štátneho jazyka v SR" zastupovala Matica slovenská a skupina poslancov Slovenskej národnej rady, a ktorý bol odmietnutý a neoprávnene vyhlásený za diskriminačný a nedemokratický - bez toho. že by došlo k jeho prerokovaniu a že by ho boli oboznámili so širšou verejnosťou. Druhá verzia, ktorá je v platnosti od 25. októbra 1990, Slovákom narobila nesmieme škody tak doma ako i v zahraničí, a ani národným menšinám nepriniesla uspokojenie. (Napr. hnutie Spolužitie ju neprijalo.)

Mnohí nepoznajú ani jednu verziu, tobôž nie podstatný rizdiel medzi nimi.

Slobodná organizácia Slovákov podporila matičný návrh jazykového zákona a nezmenené ho podporuje aj dnes, pričom verziu, ktorá je v platnosti, jednoznačne odmieta ako diskriminačný zákon voči menšinám a neuspokojivý pre Slovákov žijúcich na území so zmiešaným obyvateľstvom. Tento zákon totiž do určitelj miery obmedzuje právo menšín na používanie svojho materinského jazyka ako úradného: ..Ak príslušníci národnostnej menšiny tvoria v meste alebo obci nejmenej 20% obyvateľstva, môžu v týchto mestách a obciach používať v úradnom styku ich jazyk." Tento zákon napriek jeho chybán predsa zaručuje národným menšinám žijúcim na Slovensku také práva na používanie svojho materinského jazyka ako úradného, aké menšiny (medzi nimi aj Slováci) v Maďarsku ešte nikdy nemali a ani dodnes nemajú!

Oproti tomu matičný návrh jazykového zákona neobsahuje obmedzovacie alebo diskriminačné elementy voči národným menšinám. Napr. menšinoví obyvatelia jednotlivých lokalít môžu svoj materinský jazyk používať ako úradný aj v prípade ich menšieho pomeru než 20%. Ďalšie výhody pre

národné menšiny zabezpečujú nasledovné pasáže návrhu zákona: "Súbežné \edenie agendy na vnútorný styk v inej reči nieje vylúčené... Národnostné kultúrne a spoločenské združenia a spolky môžu popri názve obce, ulice, námestia, obecných a chotárnych častí, verejných budov, orgánov a organizácií v štátnom jazykyu uvádzať i názov v reči národnosti... Týmto ústavným zákonom nie sú dotknuté práva príslušníkov národnostných menšín na slobodné používanie materinskej reči v oblasti kultúry, informácií, umenia, náboženských obradov, ako aj právo na jej pestovanie a kultivovanie."

Toto je teda návrh jazykového zákona, ktorý podporila v októbri r 1990 Slobodná organizácia Slovákov a podporuje ho aj teraz, lebo (citujem Jozefa Markuša predsedu Výboru MS): "... bez jazykovej suverenity sa v našich konkrétnych historických a geografických podmienkach dostaneme len *do jazykového chaosu a vyostrovania problémov...* matičný návrh zákona je žičlivý aj k národnostiam a upevní aj ich istoty."

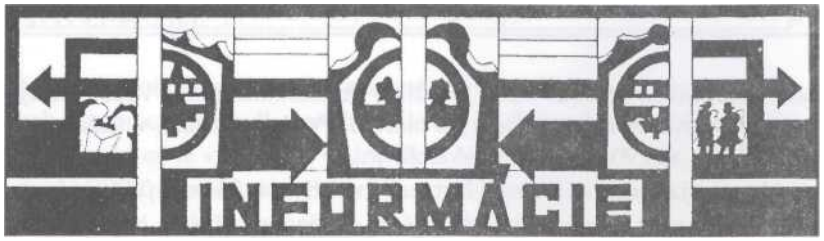
Podľa všetkého aj najpredpojatejší čitateľ musí uznať, že jazykový zákon je sebaobranným reflexom Slovákov a nie prostriedkom na obmedzovanie menšinových práv. V takomto duchu vyjadrila svoje stanovisko voči nemu aj SOS. Naším cieľom bolo, je a bude brániť práva Slovákov a nie odnímať práva Maďarom. A keď sa my prejavíme proti asimilácii Slovákov v južnom Slovensku, to nám nesmie nikto zazlievať. Už i preto nie, lebo my naozaj vieme, čo je to násilná asimilácia. Citujem slová Miklósa T. Gáspára, poslanca za Organizáciu slobodných demokratov (SZDSZ):

"Národné menšiny a jemne povedané, etnické menšiny žijúce v Maďarsku nemajú zabezpečené zastupiteľstvo v parlamente... Ministerstvo Andrásfalvyho už na tento školský rok (1990 - pozn. A. K.) by bolo malo vytvoriť ozajstné národnostné školy, ale túto svoju vlasteneckú povinnosť premeškalo."

SOS nikdy nesúhlasila s tým, že SNR prijala nesprávny návrh jazykového zákona. Samozrejme, v prípade samostatného slovenského štátu, ktorý by disponoval s demokratickým zákonom o právach národnostných menšín, jazykový zákon by bol zbytočný, lebo slovenčina by bola automaticky štátnym a úradným jazykom. Tak je tomu v každom modernom demokratickom právnom štáte. Tak je tomu aj v Maďarsku, kde však ešte stále neexistuje parlamentom schválený zákon o právach národnostných menšín, ktoré predstavujú spolu asi milión obyvateľov.

Pre toto a iné naše stanoviská si dovoľujú ukazovať na nás prstom iba takí ľudia (napr. niektorí vedúci predstavitelia DZSM a Ľudových novín) ktorým sa bridí rovnoprávnosť a demokracia ako čertovi svätená voda.

Budapešť 10. februára 1992

ZA a PROTI?

Dva pohľady na sústavu vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros

Sústava vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros vyvoláva v posledných rokoch rozsiahle diskusie. To čo bolo ešte pred novembrom predmetom neverejných diskusií odborníkov a ochranárov životného prostredia, dostalo v podmienkach našej rodiacej sa demokracie priestor, ktorý si toto dielo svojím významom a závažnosťou zaslúži. V masovokomunikačných prostriedkoch vystupujú jeho zástancovia, ako i kritici. Divák i čitateľ pomaly stráca v záplave informácií orientáciu; nestačí sledovať obidve zainteresované strany a tak sa opäť otvára priestor pre rôzne dohady a fámy. V snahe poskytnúť aspoň rámcový, možno aj zúžený pohľad na toto významné dielo sme oslovili súčasne obidve strany - t. j. tých, ktorí reprezentujú súhlasiacu stranu i tých, ktorí upozorňujú aj na jej niektoré negatívne, či nedoriešené aspekty. Boli by sme radi, keby čitateľ náš zámer nechápal ako konfrontačný, ba dokonca ani nechceme, aby po prečítaní článku zaujal jasné stanovisko či je za alebo proti. Naším cieľom je niečo úplne iné. Poukázať na nejednoznačnosť a zložitosť celej problematiky.

Svoje *stanovisko* ***nám*** *napísal Ing. Gabriel Jenčík z Ministerstva lesného a vodného hospodárstva SR a uvádzame ho* ***v*** *plnom znení. Takže prvé je stanovisko*

ZA

Dunaj ako druhá najväčšia rieka Európy preteká územím ôsmich štátov. Svojou geografickou oblasťou predstavuje významný zdroj prírodného bohatstva, ktoré podunajské štáty už v rôznej miere využívajú. Dokončením budovaného plavebného kanála Dunaj-Mohan-Rýn v októbri 1992 sa Dunaj

stane „chrbtovou kosťou'" 3500 km dlhej transkontinentálnej vodnej cesty spájajúcej Severné more s Čiernym morom. Povodie Dunaja v súčasnosti využíva viac ako 70 miliónov obyvateľov.

Ako zdroj energie sa Dunaj v Nemecku využíva na 28 vodných stupňoch a v Rakúsku na 9 vodných dielach, pričom ďalšie 3 sú v štádiu prípravy. Na dolnom úseku jeho potenciál využívajú Juhoslovania a Rumuni dvoma stupňami a pripravuje sa spoločné vodné dielo bulharskorumunské.

Spoločný česko-slovensko-maďarský úsek Dunaja v dĺžke 172 km má mimoriadne zložité prírodné podmienky. Okrem toho, že niektoré jeho zákutia v tomto úseku sú krásne a romantické, má aj svoje „nálady", kedy nedovolí obyvateľom pokojne spať, keď im siaha na životy, zdravie a majetok. Svoje „nálady" naposledy predviedol roku 1954 na maďarskej strane a roku 1965 na česko-slovenskej strane. Tento úsek je v súčasnosti zároveň aj najobťažnejším plavebným úsekom celého Dunaja, kde ani rozsiahle regulačné práce nezabezpečili požadované plavebné hĺbky a celkové podmienky pre bezpečnú plavbu lodí.

Česko-Slovensko a aj Maďarsko nie sú také bohaté krajiny, aby si mohli dovoliť budovať nákladné protipovodňové opatrenia a zlepšovať plavebné podmienky bez toho, aby pritom nevyužili energetický potenciál Dunaja a nevylepšili vodohospodárske pomery v priľahlej oblasti. S takýmto zámerom teda pristúpili obidve krajiny k spoločnému hľadaniu a koncipovaniu optimálneho riešenia. V dobrej viere dňa 16. septembra 1977 uzavreli medzištátnu zmluvu o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros (SVD G-N) a roku 1978 spoločne pripravili aj podmienky k jej realizácii.

Podpisom zmluvy sa Česko-Slovensko a Maďarsko ako zmluvné strany zaviazali vybudovať stavbu ako spoločnú investíciu tvoriacu jednotnú a nerozdeliteľnú prevádzkovú sústavu objektov, na prevádzkovaní ktorej sa budú podieľať spoločne rovnakým dielom. Zásadu rovnakého podielu zmluvní partneri dohodli aj v prípade prínosov a výhod, ktoré spoločná investícia mala priniesť. V zmluve boli dohodnuté aj ďalšie závažné otázky ako napríklad, že bude zabezpečená plynulá plavba na výstavbou dotknutom úseku Dunaja, že prevádzkou sa nezhorší kvalita vody v Dunaji a že sa nezmenia štátne hranice. Zároveň sa zmluvné strany zaviazali organizovať práce tak. že energetické agregáty budú v prevádzke v rokoch 1986-1990.

Spoločne dohodnutý harmonogram výstavby predpokladal, že v prvých rokoch sa práce sústredia predovšetkým na výstavbu vodného diela Gabčíkovo, ktoré je väčšie ako vodné dielo Nagymaros a z väčšej časti leží na území ČSFR. V neskorších rokoch sa intenzita stavebných prác mala presunúť na vodné dielo Nagymaros.

Roku 1981 predložila maďarská strana s odvolaním sa na ťažkosti v národnom hospodárstve návrh na predĺženie výstavby. V októbri 1983 bol podpísaný Protokol o zmene medzištátnej zmluvy, v ktorom bolo dohodnuté, že energetické agregáty budú uvedené do prevádzky v rokoch 1990 až 1994.

V auguste 1988 maďarský partner v Nagymarosi preložil plavbu do dočasného koryta a dokončil ohrádzku pracovnej jamy budúcej priehrady. Na žiadosť maďarskej strany bol dňa 6. februára 1989 v Budapešti podpísaný Protokol o skrátení termínov výstavby Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros o 15 mesiacov. O 96 dní neskôr - 13. mája 1989 sa maďarská vláda rozhodla "pozastaviť" s okamžitou platnosťou výstavbu nagymarošského stupňa na dobu dvoch mesiacov bez konzultácie so zmluvným partnerom.

Dňa 2. augusta 1989 vyhlásia maďarská strana, že zastavuje prípravu na prehradení koryta Dunaja pri Dunakiliti, čím prakticky zastavila práce na vodnom diele Gabčíkovo a tým na celej časti Sústavy vodných diel.

Svoj postup maďarská strana odôvodňuje tým, že podpísanie zmluvy bolo výsledkom chybného rozhodnutia, lebo sa vraj nebrali do úvahy ekologické aspekty diela. Toto tvrdenie presadzuje napriek tomu, že pri spoločnom projektovaní spoločne prijatého výsledného technického riešenia sa zohľadnili v tom čase známe i predpokladané negatívne dopady diela na prírodné prostre lie, kvalitu vody, poľnohospodárstvo, rybárstvo, lesníctvo, krajinu i hygienickoepidemiologickú situáciu.

To znamená, že problémy, ktoré teraz maďarská strana postupne predkladá, boli už známe pred podpisom medzištátnej zmluvy. Československá strana však striktne neodmieta rokovať o ekologických dôsledkoch a hľadať spôsob ich minimalizácie. Práve naopak, poukazuje na to, že zmluva umožňuje podávať návrhy na doplnenie resp. zmeny spoločného projektu hociktorej zo zmluvných strán. Odmieta však odstúpiť od výstavby na základne verbálnou formou proklamovaného ekologicky núdzového stavu a požaduje predložiť o tom vedecky zdôvodnené dôkazy a podklady.

Maďarská strana však doteraz nekonkretizovala odborne zdôvodnené problémy, ktoré by bolo treba spoločne riešiť.

Prejavom vôle česko-slovenskej strany vyriešiť nepriaznivú situáciu na stavbe, ktorá trvá už viac ako dva roky, boli jej návrhy vyriešiť tieto problémy spoločnou dohodou. Až do apríla 1991 maďarská strana na všetkých úrovniach od splnomocnenca po predsedu vlády ČSFR odmietala akúkoľvek formu spoločnej dohody a požadovala zrušiť zmluvu z roku 1977 a nahradiť ju novou zmluvou, ktorou by sa vysporiadali dôsledky vyplývajúce z nedokončenia a neuvedenia diela do prevádzky.

Prvé rokovanie o problematike stavby na úrovni vládnych delegácií zmluvných strán sa uskutočnilo až 22. apríla 1991 v Budapešti a následne druhé rokovanie vládnych delegácií sa uskutočnilo 15. júla 1991 v Bratislave. Ani na týchto rokovaniach sa napriek mimoriadnej snahe česko-slovenskej delegácie nepodarilo dospieť k spoločnej dohode na preklenutie nepriaznivej situácie.

Vysoký stav rozostavanosti, predovšetkým vodného diela Gabčíkovo na Česko-slovenskej strane a množstvo doteraz vynaložených finančných prostriedkov na výstavbu spôsobuje našej ekonomike veľké straty. Ich výška za obdobie rokov 1990-1991 sa odhaduje na 6,1 miliárd korún. Každým ďalším rokom neriešenia situácie sa ich objem bude neustále zvyšovať. Z toho dôvodu vláda Slovenskej republiky a vláda ČSFR v prípade, že maďarská strana naďelaj zotrvá na svojom negatívnom stanovisku k spoločnej dostavbe diela, budú musieť prijať opatrenia na zníženie ekonomických a teraz už aj ekologických škôd prostredníctvom uvedenia aspoň vodného diela Gabčíkovo do prevádzky dočasným spôsobom výlučne na území ČSFR. Dočasný spôsob uvedenia vodného diela Gabčíkovo do prevádzky spočíva v tom, že v prípade neskoršieho súhlasu maďarskej strany sa bude môcť pristúpiť k pôvodnému, spoločne dohodnutému technickému riešeniu.

*

Potiaľto teda Ing. Jenčík, ktorý tlmočil v hlavných rysoch oficiálne vládne stanovisko. Keďže nás zaujímal aj pohľad z inej strany, navštívili sme RnDr. Jána Lehockého z Výskumného ústavu vodného hospodárstva v Bratislave, aby sme sa dozvedeli o vplyvoch tohto diela na zdroje pitnej vody. Na prvý pohľad sa zdá, že sa zrodilo stanovisko

PROTI

Ale je to skutočne tak?

Voda je limitujúci činiteľ rozvoja spoločnosti a národného hospodárstva, voda je drahocenná a ničím nenahraditeľná požívatina, surovina, voda je krvou života. Konkrétne údaje o probléme vody pri výstavbe vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros nám už poskytli vo výskumnom ústave. Ide totiž o jednu z najvýznamnejších oblasti v ČSFR, kde sa využíva prirodzená brehová infiltrácia na získanie pitných vôd bez úpravy - ide o príbrežnú oblasť Dunaja - oblasť Žitného ostrova.

Smerný vodohospodársky plán predpokladá zabezpečiť rádovo pre 36 percent obyvateľov Slovenska a pre južnú Moravu pitnú vodu práve z tejto oblasti. V súčasnosti sú okrem hlavného mesta Slovenska - Bratislavy a obyvateľov Žitného ostrova, z tejto oblasti zásobené pitnou vodou aj oblasti okolo Galanty, Šále, Nových Zámkov, Štúrova, Šiah, Nitry a počíta sa v blízkej budúcnosti doviesť pitnú vodu na stredné Slovensko, do ďalších oblastí Malých Karpát a perspektívne aj na južnú Moravu.

Zmena kvality podzemných vôd v tejto oblasti závisí predovšetkým od kvality vody Dunaja, najmä v oblasti najintenzívnejšej infiltrácie, t. j. v príbrežnej zóne. Ďalej kvalita podzemných vôd, najmä najvrchnejšej zóny, t. j. podpovrchovej (do 10-20 m pod povrchom terénu), je závislá aj od každej činnosti v oblasti, najmä od intenzívnej poľnohospodárskej výroby, od vypúšťania odpadových či splaškových, priemyselných vôd a pod.

Vodné dielo Gabčíkovo (resp. Sústava vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros) znamená výrazný technický zásah do prírodného i životného prostredia. V minulých desaťročiach neboli prakticky zabezpečené podmienky predpísané napr. zákonom o vodách (o čistení odpadových vôd, o vypúšťaní škodlivých látok do vôd a prostredia), preto uvedenie vodného diela Gabčíkovo do prevádzky znamená aj zvýraznenie týchto negatívnych činností minulosti, ktoré sa nutne prejavia napr. aj na kvalite podzemných vôd.

Treba povedať, že sú rozpory medzi česko-slovenskými odborníkmi, medzi maďarskými a čs. odborníkmi vo všetkých prerokovávaných tematických okruhoch. Značná časť vedeckých a výskumných pracovníkov zastáva kritické stanovisko voči pôvodnému projektu stavby.

„Je faktom", hovorí RNDr. Ján **Lehocký,** „že čs. strana reprezentovaná investorom, projektantom a realizátorom stavby. nad"alej stavia riešenie ekologických dopadov do polohy súbežných resp. následných opatrení a tvrdí, že tieto dopady dokáže eliminovať."

Uvedenie vodného diela Gabčíkovo do prevádzky v zásadnej miere zmení hydrologický i kvalitatívny režim podzemných vôd Žitného ostrova. Konštatuje sa to v prognóze vývoja akosti podzemných vôd vo výstavbe diela. Vzduté hladiny v nádrži Hrušov, najmä v počiatočnom období, podstatne zvýšia infiltráciu do podzemných vôd. Zmenou profilových rýchlostí vôd v nádrži (výrazný pokles) usadí sa veľké množstvo plavenín, ktoré obsahujú 10-12 percent organických látok v sušine. Rozklad týchto látok si vyžiada určité množstvo kyslíka a zaťaží takto oproti dnešnému stavu kyslíkovú bilanciu Dunaja a zníži sa v konečnom dôsledku obsah kyslíka v nádrži o 40-50 percent. Zložité javy v štruktúre prúdenia sa odrazia aj v šírení sa znečisťujúcich látok i tzv. privilegovanými cestami (za vysokých vodných statov v súčasnom období sa ropné i iné látky prejavujú aj v hlbších (50-80 m) horizontoch od riečiska vo vzdialenosti 100 i viac metrov). V prognóze sa tiež konštatuje, že vplyvom zanášania a kolmatácie (zmenšovanie priepustnosti zemín pri zavlažovacích kanáloch a pri vzdúvacích objektoch nádrže Hrušov sa zníži množstvo infiltrujúcej vody do podzemných vôd. Avšak rozpustné ropné a iné uhľovodíky, ako aj ďalšie vodu znečisťujúce látky ako produkty rozkladu, vzniknuté na dne nádrže budú prenikať do infiltrovaných podzemných vôd aj cez čiastočne zakovatované dno nádrže. V prognóze sa ďalej rozoberajú dve možné alternatívy ďalšieho vývoja oblasti z hľadiska vodného režimu. Ani jedna nevyznieva práve optimisticky.

„Napustenie nádrže," konsštatujú autori prognózy „jednoznačne predpokladá vybudovanie nákladných úpravní vody, technologických zariadení nielen na odmanganovanie a odželezovanie. ale aj na odstraňovanie ropných a iných uhľovodíkov, chórovaných uhľovodíkov, fenolov a iných škodlivín, z ktorých niektoré sú karcinogénne, mutagénne, teratogénne a to do termínu napúšťania tak, aby boli pripravené upravovať znečistenú podzemnú vodu a dodávať do vodárenskej siete."

Samozrejme tento názor, hoci aj v zásade potvrdený odborníkmi doma aj v zahraničí, neznamená automaticky odmietavé stanovisko. RNDr. Ján Lehocký mi na záver povedal:

„Na základe vlastných experimentálnych poznatkov a konkrétnych meraní, považujeme za seriózne spoločne zhodnotiť očakávané negatívne dopady a prijať postup alternatívneho riešenia prijateľného pre obe strany. Totiž riziká sú veľmi veľké. V prípade znehodnotenia hoci len časti využiteľných zásob podzemných vôd výbornej kvality, celá spoločnosť stráca také hodnoty, ktoré dnes z hľadiska významu i z hľadiska ekonomického, prakticky nemožno vyčísliť."

Pripravil Ján Brezina

Spomienková slávnosť v Sarišápe

Ján Zderka ako 45 ročný

Z príležitosti desiateho výročia úmrtia miestneho rodáka Jána Zderku, *známej,* osobnosti maďarského robotníckeho a odborárskeho hnutia zastupujúceho v prvom rade záujmy baníkov, nedávno, usporiadali v Šarišápe spomienkovú slávnosť. Na cintoríne obce sa pri hrobe Jána Zderku zišlo okolo 350 ľudí: prišli aj odbojári z Tatabánye, Oroszlányu a Taty. Spomicnko\ej slávnosti sa zúčastnil aj podpredseda Zväzu maďarských odbojárov a antifašistických bojovníkov László Csillag, a predseda Odborárskeho zväzu pracovníkov baníckeho priemyslu Antal Schalkham-mer. V mene priateľov spomínal na Jána Zderku János Nánási.

Po slávnosti na cintoríne v šarišápskom kultúrnom dome odznela prednáška historičky dr. Erzsébet Strasszenleiterovej o vynikajúcich osobnostiach maďarského ľavicového baníckeho hnutia a o výsledkoch ich boja.

-ar-

Finančná podpora z nadácie

Rada ministrov Maďarskej republiky v marci tohto roku založila Nadáciu pre národné a etnické menšiny Maďarska. Kuratórium nadácie - po posúdení súťažných prác zaslaných na súbeh - prisúdilo finančnú podporu - tým jednotlivcom či kolektívom, ktoré predložili svoje konkrétne predstavy o íom, ako zachovať identitu našich národných a etnických menšín. Spomedzi príslušníkov našej národnosti to boli v tomto roku nasledovní:

- Všeobecná škola v **Irmínčoku:** 25.000 Ft,
- Vokálnoinštrumentálna skupina Negatív: 50.000 Ft,
- Tanečný súbor S. Tešedika v Sarvaši: 50.000 Ft,
- Osvetové stredisko č. 1 v Nežanoch (Nézsa): 50.000 Ft.
- Usporiadatelia Česko-Slovenských kultúrnych dní v Novohradskej župe: 80.000 Ft.
- Kultúrny spolok sarvašských Slovákov: 100.000 Ft,
- Mestské osvetové stredisko v Bánhide (Tatabánya): 100.000 Ft,
- Anna **Divičanová** - podpora k v> daniu publikácie Jazyk a kultúra Slovákov v Maďarsku od 19. stor. do r. 1945: 130.000 Ft,
- Všeobecná škola a žiacky domov s vyučovacím jazykom slovenským v Sarvaši: 130.000 Ft,
- Organizácia slovenskej mládeže v Maďarsku: 200.000 Ft.
- Slobodná organizácia Slovákov: 200.000 Ft,
- Všeobecná škola, gymnázium a žiacky domov s vyučovacím jazykom slovenským v Békéšskej Čabe: 250.000 Ft,
- Čabianska organizácia Slovákov (ZSM): 300.000 Ft.
- Združenie slovenských spisovateľov v Maďarsku: 400.000 Ft,
- Ústredný slovenský tanečný súbor v Budapešti: 500.000 Ft,
- Zväz Slovákov v Maďarsku. Budapešť: 750.000 Ft.

Nemecký pohl'ad na Slovákov

Väčšina slovenských politických strán sa teraz rozhoduje, ako získať prednosti zvrchovaného a samostatného štátu bez toho, aby prišli o prednosti federálneho štátu a predovšetkým jeho istôt. O vývoji štátoprávneho usporiadania v ČSFR to napísal nemecký denník Frankfurter Allgemeine

Zeitung. Slovenské strany, ktoré sa zasadzujú o väčšiu samostatnosť svojej krajiny, strážia si priazeň voličov a čakajú, že sa v júni znovu rozdajú mocenské karty. Vládnuce strany pritom narážajú na nechuť obyvateľov, pretože tí im kladú za vinu zlú hospodársku situáciu.

Menej národne zmýšľajúci Česi sa pritom k zväzku dvoch samostatných štátov neprikláňajú. Majú na to niektoré dôvody ako pri vzniku Československa v roku 1918, a to veľkočeštvo a kultúrny zápas so susednými "veľmocami" Poľskom a predovšetkým Nemeckom. Denník pritom citom cituje slová českého premiéra P. Pitharta, že Česká republika sama nevydrží tlak Nemecka. Slovensko je pritom podľa článku vystavené vplyvu Ukrajiny a predovšetkým Maďarska. Praha sa súčasne zdráha vzdať sa kompetencií. Česi sa totiž obávajú, že stroskotá reformný kurz v celej krajine, keď sa Slovákom poskytne príliš veľa hospodárskeho priestoru.

Die Welt o štátoprávnom usporiadam ČSFR uvádza, že súčasný ústavnopolitický model je pre Slovákov neuspokojivý. Súčasne na nich veľmi silno pôsobí vývoj vo východnej Európe, charakterizovaný nezávislosťou a diplomatickým uznaním sovietskych a juhoslovanských republík. Diskreditovať Slovákov kvôli ich snahám o nezávislosť ako "fašistov" a "reakcionárov" je nezmyselné a hlavne nehistorické. Tí západní politici a publicisti, ktorí sa dnes vrhajú strmhlavo do boja za "jednotu ČSFR" by si mali spomenúť na to, ako rýchlo skončili v koši ich podobné snahy v juhoslovanskom a sovietskom prípade, uzatvára Die Welt.

Armáda zárukou nezávislosti Maďarska

Ochrana národa

Budapešť (čstk) - Udalosti, ktoré sa odohrávajú južne od maďarských hraníc, nenechávajú ani najzarytejšieho pacifistu na pochybách, že bez armády v tejto oblasti nie je možné zaručiť bezpečnosť žiadnej krajiny. Povedal to maďarský minister obrany Lajos Für v prejave na piatkovom zhromaždení Maďarského demokratického fóra (MDF) v meste Miskolc. Nikto nepochybuje, že významným prvkom maďarskej bezpečnosti sú

ozbrojené sily, pokračoval Lajos Fúr. Bezpečnosť Maďarska má však ešte jednu charakteristickú **vlastnosť.** Ide o to. že pojem maďarský národ v európskom priestore znamená jednotný národ spojený spoločným jazykom, ktorého tretina sa v dôsledku trianonského mieru dostala do postavenia menšiny. Ochrana celého maďarského národa v Karparskej kotline je neoddeliteľnou súčasťou udržania národnej bezpečnosti, povedal maďarský politik. Parlament a vláda teda musia urobiť všetko, aby sa skončilo ohrozovanie maďarských menšín za hranicami krajiny a aby boli poskytnuté záruky na ich zachovanie.

Maďarské demokratické fórum je najsilnejšia politická strana v parlamente, kde s Kresťansko-demokratickou ľudovou stranou (KDNP) a Nezávislou maloroľníckou stranou (FKgP) tvorí vládnu koalíciu. Predseda strany je maďarský premier József Antall, ktorý však riadenie bežných straníckych záležitostí zveril výkonnému predsedovi MDF L. Fürovi.

M. Šťastný: Slovenský štát!

Bratislava (Práca 29. I. 92.) - "Nie je pravdou, že exil nemá právo hovoriť do slovenských alebo česko-slovenských záležitostí", povedal včera na tlačovej besede predseda Svetového kongresu Slovákov Marián Šťastný.

Zdôrazni], že Slováci v zahraničí nechcú a nebudú diktovať, čo treba na Slovensku robiť - budú sa však snažiť všemožnými prostriedkami prispieť k utvoreniu samostatnej slovenskej štátnosti, ktorá je ich prvoradým cieľom. Gustáv Valach prečítal vyhlásenie Slovenského národného kongresu - okrem iného sa v ňom hovorí, že Svetový kongres Slovákov je slobodnou alianciou národne orientovaných politických strán, hnutí a spolkov usilujú cich sa o úplnú zvrchovanosť a samostatnosť Slovenska. Tá bola. takpove diac, leitmotívom celej tlačovej besedy, na ktorej sa zúčastnil aj predseda SNS J. Prokeš. predseda Matice slovenskej J. Markuš, R. Pardubský za Stranu národnej prosperity a ďalší hostia. Predstavitelia Strany kresťanskej demokracie zdôraznili, že sú opäť na politickej scéne Slovenska. M. Šťastný podotkol, že jeho najväčším želaním je, aby SKS pomohol malým, národne orientovaným stranám na Slovensku v zjednotení - pretože, ako opätovne prízvukoval: "Alfou i omegou nášho snaženia je samostatná Slovenská re.-publika." (km)

Matica slovenská veľkému slavistovi

Pred sto rokmi skonal najväčší slavista druhej polovice. 19. storočia, profesor slovenskej filológie na viedenskej univerzite, akademik **František Miklošič.** Koncom júna bude v Ľubľane trojdňové sympózium organizované Slovinskou akadémiou vied a umení. Prof. S. Ondruš z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského bude prednášať na tému Miklošičove dielo Slawisches etymologiseches Wörterbuch z roku 1885 a súčasná slovanská etymológia.

Na slávnostnom zhromaždení Rakúskej akadémie vied v marci t. r. sa zúčastnil prof. Ondruš s paeloslavistkou dr. J. Huťanovou a polonistkou dr. M. Pančíkovou. Na zhromaždení v paláci Akadémie na Námestí dr. Ignaza Seipela neďaleko Dómu sv. Štefana prednášal o živote a diele F. Miklošiča pof. Hafner za viedenskú univerzitu a prof. Jakopin za Univerzitu E. Kardelja v Ľubľane. Po vedeckom a umeleckom programe bola prehliadka výstavy o žievote F. Miklošiča pripravená Rakúskou národnou bibliotékou. Medzi najkrajšie exponáty na výstave patrila pamätná plaketa, ktorú svojmu riadnemu člevoni F. Miklošičovi venovala Matica slovenská na svojom druhom valnom zhromaždení v Turčianskom Sv. Martine 5. augusta 1864. Výtvarne hodnotnú plakeru podpísali predseda MS Štefan Moyzes, prvý prodpredseda Karol Kuzmány, druhý podpreseda Ján Országh, tajomníci Michal Chrástek a Martin Kramár a i. Plaketa je v súčasnosti majetkom Rakúskej národnej bibliotéky.

Kto bol *František Miklošič,* že mu vzdala Matica slovenská takú úctu?

Rodom Slovinec, narodený v roku skonu nášho Antona Bernoláka roku *1813.* Do matruky ho zapísalinemecko-maď bol ako absolvent práva na praxi u budúceho absolutistického diktátora Bacha, nedávali mu nádej na juristickú kariéru, lebo vraj podporuje chudobu, a to Bachovi nebolo po vôli. Zásluhou zakladateľa slavistiky u južných Slovanov Bartolomeja Kopitara, ktorý v tom čase pôsobil vo Viedni, preorientoval sa Miklošič na štúdium a výskum slovanskej a indoeurópskej porovnávacej jazykovedy. Na vedeckú jazykovednú scénu vystúpil s ostrou kritikou prvej porovnávacej gramatiky indoeurópskych jazykov od zakladateľa indoeuropeistiky F. Boppa, a to práve o nedostatkoch tejto porovnávacej

gramatiky z hľadiska slavistického. Roku 185 sa stal profesorom slovanskej filológie na viedenskej univerzite. Už ako mladý slavista začal koncipovať prvú porovnávaciu gramatiku slovanských jazykov, ktorá postupne vychádzala v štyroch zväzkoch. Roku 1862 začal vydávať dodnes hodnotné lexikografické dielo *Lexicon paleoslavico-graeco-latinum,* v ktorom *zachytil staroslovienskú slovnú zásobu* z dovtedy známych pamiatok písaných v reči Konštantína a Metoda, a to s gréckymi a latinskými ekvivalentmi. *Dielo dokončil roku 1865,* rok po udelení pamätnej plakety MS. *Roku 1865 vydal prvý etymologický slovník slovanských jazykov pod názvom Slawisches etymologisches Wó'rterbuch.* To sú jeho hlavné diela.

Aj súčasná Matica slovenská by mohla nadviazať na krásnu tradíciu z minulého storočia. Hoci máme Slovenskú akadémiu vied, tá nevenuje toľko pozornosti osobnostiam slovanskej filológie, ktoré sa zaslúžili o poznanie a propagovanie slovenčiny. Je to napr. *ruský slavista a indoeuropeista akademik O. N. Trubačov,* ktorý v doterajších šestnástich zväzkoch *Slovanského etymologického slovníka dôkladne interpretuje aj slovenskú slovnú zásobu.* Z poľských slavistov je akademik *F. Slawski, ktorý' viedol v Krakove Katedru slovanskej filológie a v jej rámci aj kolektív pripravujúci veľký slovensko-poľský slovník.* Mnohí známi slavisti by sa istotne potešili pamätným medailám alebo plaketám Matice slovenskej.

-šo~

Ďalší hlas za Gabčíkovo

BUDAPEŠŤ - Myšlienka vybudovať sústavu vodných diel na Dunaji bola od začiatku správna, pretože lužnú oblasť na maďarskej strane Dunaja medzi riekou a Mosonským Dunajom možno zachrániť iba pomocou vyrovnávacieho kanálu, ako sa to predpokladalo v projekte. S týmto na maďarské pomery prekvapujúcim vyhlásením vystúpil riaditeľ Severomaďarskej vodnej správy *György Jakus* v oblastnom denníku Kisalföld.

Autor uvádza, že projekt bol spracovaný aj v spolupráci s biológmi a kanál umožňoval regulovať náhradné zavlažovanie lužnej oblasti. Uvedenie

vodného diela do prevádzky by umožnilo voľbu ekologicky prijateľnej regulácie. To by si, samozrejme, vyžiadalo aj preloženie plavebnej cesty zo súčasného koryta Dunaja, dodal G. Jakus.

O maďarskom "nulovom riešení", teda odstúpení od stavby, maďarský vodohospodár vyhlásil, že neprináša riešenie problémov lužných oblastí a zbúranie existujúcich objektov by si vyžiadalo jedenapolkrát väčšie náklady ako ich výstavba. V súvislosti so zdrojmi pitnej vody v tejto oblasti sa György Jakus uspokojivo vyjadril o kvalite vedeckého výskumu problému zo slovenskej strany, čo sa podľa jeho názoru na maďarskej strane neurobilo s potrebnou dôkladnosťou.

Americká tlač o návšteve V. Havla

Všetky americké denníky a masmédiá zaznamenali oficiálnu návštevu prezidenta Václava Havla v spojených štátoch. A, samozrejme, museli sa tiež aspoň okrajovo zmieniť o vývoji štátoprávneho usporiadania ČSFR. Lenže niektoré reportáže opisovali túto otázku v duchu starodávnych klišé a narážok, propagovaných najmä v zahraničí.

Tak napríklad New York Times, pod titulom „Havel v rokovaniach s Bushom apeluje o americké investície a trhy", opisuje rokovania Václava Havla s prezidentom Bushom a d"alšími americkými činiteľmi, a potom pokračuje: „Róbert Hormats, investičný bankár firmy Goldman, Sachs & Company z Wall Street, ktorý je neformálnym poradcom československej vlády, v interview povedal, že snaha pána Havla o získanie amerických investícií bola sťažená etnickými trenicami v krajine a ťažkosťami s demontážou starých komunistických štruktúr."

Prečo referuje poradca česko-slovenskej vlády, aj keď "neformálny", o úprimných snahách Slovenska dosiahnuť v rámci ústavy nové štátoprávne usporiadanie v ČSFR ako o "etnických treniciach" (ethnic frictions), je záhadné. Etnické trenice sú skoro synonymom s etnickými nepokojmi, ktoré u investorov, a nielen amerických, vyvolávajú iba obavy.

Americký investičný bankár by mal najlepšie vedieť, že snahy a súťaž rôznych štátov či republík o kompetencie a vlastné podmienky najviac vyhovuje práve investorom, priemyslu a podnikateľom, pretože im zvyšuje možnosť výberu a znižuje možnosť byť napospas ťažko ovplyvniteľného vládneho monopolu v hospodárskych otázkach a podmienkach. V USA je

50 štátov, ktoré neustále súťažia o kompetencie a výhody nielen medzi sebou, ale aj s federálnou vládou vo Washingtoné.

Keď napríklad japonskí investori postavia nové automobilové závody v štáte Tennessee a nie v Kalifornii, kde by mali z Japonska na americké trhy bližšie a tiež lepšie vybavenú infrastruktúra a výber vysokokvalifikovaných robotníkov a odborníkov - ich rozhodnutie je ľahšie, ak im vláda štátu Tennessee umožní dočasné výhody v rámci svojej kompetencie na jej úkor, napríklad dočasné daňové výhody, postavenie potrebných miestnych infraštruktúr, či komunikačných sietí, ktoré síce môžu zaťažiť daňových poplatníkov v štáte Tennessee na dva, tri, či päť rokov, ale potom budú mať dlhotrvajúce výhody trvalej zamestnanosti, vysokých platov a aj vytvorenia nových priemyselných odvetví a služieb. Každá veľká investícia spôsobuje vzrast pridružených výrob a služieb, od vybudovania škôlok pre deti zamestnancov, cez dodávateľov súčiastok po nové banky a investičné spoločnosti, ktoré sa starajú o vklady a úspory prosperujúcich zamestnancov tej pôvodnej firmy. A ked* štát Tennessee bude vedieť dlhodobo riadiť svoje hospodárske podmienky lepšie ako Kalifornia, začnú zahraniční investori prichádzať najprv do Nashville a až potom do hlavného mesta Kalifornie, Sacramenta.

Ak by však štát Tennessee bol neustále propagovaný žiarlivým W'ashingtonom ako oblasť etnických trenie, Tennessee by to síce nejako prežil, ale Washington by bol donekonečna zaťažený dobrovoľne zvoleným bremenom potláčania talentov príslušníkov časti vlastnej krajiny do medzi spievania kovbojských pesničiek. Nuž komu by to prospelo?

The New York Times tiež píše, že "prezident Bush vyjadril nádej na zvýšenie obchodu a investícií, ale námestník ministra vnútra, Thomas Niles, ktorý bol prítomný na väčšine rokovaní a neskôr o nich informoval novinárov na tlačovej konferencii, nespomenul žiadny konkrétny prísľub výhod voči Česko-Slovensku."

Počas návštevy prezidenta Havla v Spojených štátoch iste podpíšu dôležité dohody o investíciách a spolupráci. Také dohody sú skutočné alebo zostanú len protokolárne. V Spojených štátoch zahraničné investície neuskutočňuje štát, ale súkromné firmy a investori. A tí si svoj dojem a dôveru vytvoria tiež z vyhlásení a konania hlavy štátu a jeho poradcov, pretože tí majú veľký, možno najväčší vplyv na image, ktorý svetu chce ich krajina predstaviť.

Montreal, Kanada *Pavol Carnogurský*

Zrážka Zeme s asteroidom nevyhnutná

Budeme bezmocní?

Paríž **(čstk)** - O osem rokov, 26. septembra 2000, narazí pravdepodobne asteroid (planétka) s priemerom viac než jeden kilometer na Zem a spôsobí katastrofu. Predpovedalo to októbrové vydanie francúzskeho časopisu Science et Avenir.

Nebezpečný asteroid Tutatis objavili 4. januára 1989 francúzski astronómovia. Pohybuje sa okolo Slnka po krivke podobnej dráhe Zeme. Francúzski vedci vyrátali skríženie dráh Zeme a planétky práve o osem rokov. Dátum predpokladajú za neistý, ale o zrážke nepochybujú. "Budeme varovaní, ale bezmocní. Doteraz nedokážeme zmeniť dráhu letu asteroidu, ktorý sa rúti rýchlosťou 100 km za sekundu, " uviedla parížska profesorka a špecialistka na dopad cudzích telies na Zem Anny-Chantal Levasseur-Regourdová.

Nad našimi hlavami ako Damoklove meče krúži takmer 200 planétok, ktoré tvoria pre Zem isté nebezpečenstvo. V júni 1908 zničil známy tunguzský asteroid sibírsku tajgu s rozlohou 200 km štvorcových silou tisíckrát prevyšujúcou atómovú bombu v Hirošime. Prípadné miesto dopadu planétky v roku 2000 správa neuviedla.

DIALOG
DIALOGUS

Nová rubrika nášho časopisu:
maďarsko-slovenský dialóg

DIALÓG je slobodným a nezávislým dvojjazyčným fórom maďarských a slovenských autorov a čitateľov z celého sveta. Redaktori DlALOGu podporujú každú formu civilizovaného dialógu pochádzajúcu z pera ktoréhokoľvek autora dobrej vôle, ktorý rešpektuje slobodu slova a ktorý je ochotný tolerovať aj právo iných na vyjadrenie vlastného, čo aj rozdielneho, ba protikladného názoru či stanoviska, a ktorý si úprimne želá prispieť k hľadaniu všeľudských, národných a individuálnych právd. Do DlALOGu sa môže zapojiť každý poctivý človek, ktorý hodlá prispieť k vzájomnému poznaniu, zmiereniu a zblíženiu oboch susedných národov, a kto tak poníma ich historicko-geografickú spolupatričnosť prameniacu v ich spoločnej minulosti ako možnú, ba nevyhnutne potrebnú, dobrovoľnú a na vzájomných výhodách založenú politickú, hospodársku a kultúrnu spoluprácu dvoch rovnocenných a suverénnych partnerov. DIALÓG zabezpečí primeraný priestor príspevkom všetkých autorov, ktorým je jasné, že do jednotlivých priestorov nového a demokratického európskeho domu sa možno dostať iba cez susedné priestory, to jest, že demokratická otvorenosť smerom k Európe znamená predovšetkým otvorenosť voči susedným krajinám.

V DIALÓGu nemajú miesto anonymné príspevky a také, ktorých obsah nezodpovedá pravde, a ktoré zjavne slúžia k vyvolávaniu nenávisti voči Maďarom alebo Slovákom, ako ani prejavy v drsnom tóne, ktoré urážajú osobnosť diskusného partnera.

Intolerancia je často prejavom obavy pred argumentáciou druhej strany. Tolerancia je zase výsledkom viery v moc pravdy. A tak, ako nemožno niko-ho prinútiť k láske, nikomu nemožno násilím vnútiť dajaký názor či stanovisko. A práve tak, ako láska vyvoláva reakciu vďačnosti, aj pravda predpokladá našu súhlasnú odpoveď. Lebo kto sa domnieva, že pravdu možno šíriť prostriedkami násilia, ten viacej verí v násile než v pravdu.

Folyóiratunk új rovata:
szlovák-magyar dialógus

A DIALÓGUS a szlovákság és a magyarság független kétnyelvű vitafóruma. A DIALÓGUS szerkesztői a civilizált párbeszéd minden formáját támogatják minden jóakaratú szerző tollából, aki tiszteletben tartja a szólás szabadságát, aki hajlandó tolerálni a sajátjától eltérő nézeteket, álláspontokat, és akinek őszinte kívánsága, hogy maga is hozzájáruljon az összemberi, nemzeti és egyéni igazságok feltárásához. A DIALÓGUS-ban részt vehet minden lelkiismeretes ember, aki a két szomszédos nemzet kölcsönös megismerését, megbékélését, közeledését kívánja szolgálni és a múltból fakadó történelmi-földrajzi egymásrautaltságát úgy értelmezi, mint két egyenrangú és szuverén partner önkéntes, a kölcsönös előnyökön alapuló, politikai, gazdasági és kulturális együttműködésének lehetőségét, sőt, szükségszerűségét. A DIALÓGUS megfelelő helyet biztosít mindazok írásának, akik számára nyilvánvaló, hogy az új és demokratikus Európaház egyes termeit csupán a szomszéd termeken keresztül lehet elérni, vagyis, hogy az Európa felé való demokratikus nyitás elsősorban a szomszédos országok felé való nyitást jelenti.

A DIALÓGUS-ban nem kapnak helyet névtelen írások, továbbá olyanok, amelyek tartalma eltér a valóságtól és nyilvánvalóan a szlovákság vagy a magyarság elleni uszítást szolgálják, sem pedig a vitapartnert sértő, durva hangú, személyeskedő megnyilvánulások.

Az intolerancia gyakran a másik fél érvelésétói való félelem megnyilvánulása. A tolerancia pedig az igazság hatalmába vetett hit eremdénye. És ahogy senkit nem lehet erőszakkal rákényszeríteni a szeretetre, ugyanúgy senkivel nem lehet erőszakkal elfogadtatni valamely nézetet vagy álláspontot. És úgy, amint a szeretet a hála reakcióját hívja elő, az igazság is feltételezi igenlő válaszunkat. Mert aki úgy véli, hogy az igazságot az erőszak eszközeivel lehet terjeszteni, az jobban hisz az erőszakban, mint az igazságban.

Azonban nem lehet tolerálni olyan nézeteket és eszméket, amelyek más emberek jogait veszélyeztetik. A tolerancia nem azt jelenti, hogy az ember

Avšak nemožno tolerovať také názory a idey, ktoré ohrozujú práva iných ľudí. Tolerancia neznamená to, aby človek len pasívne pozoroval udalosti odohrávajúce sa okolo neho. Nie sme povinní tolerovať také prejavy, ktoré porušujú práva a dôstojnosť jednotlivca, skupiny alebo národa.

V znamení týchto zásad a myšlienok otvárame slovensko-maďarský DIALÓG, novú rubriku nášho literárneho a kultúrno-spoločenského štvrťročníka.

Budapešť, 1. januára 1992 *Alexader Kormoš*

Endre Ady

Spoveď Dunaja
(Úryvok)

Či svet bol tu vždy taký mizerný?
Dedičný hriech a vlažné viny,
zimničná triaška, slzy, suchopár, breh
Dunaja vždy nehostinný? Nežil tu
šťastný národ iný?

S mrmlaním tichým začal rozprávku
Dunaj. Hej, kliatba pravdivá je, čo
mnohí tušili sme, naozaj. Odkedy
opustil tie háje, nevidel šťastný ľud, ni
kraje.

Podunajský kraj hromozvodom vždy.
Pre polkmene a polnárodíky strašný
stĺp hanby postavený tu. Kde krídla
obstrihali šmiky! A večery sú mŕtve
vzlyky.

(Preložil E. B. Lukáč)

csak passzívan szemléli a körötte zajló eseményeket. Nem vagyunk kötelesek tolerálni olyan megnyilvánulásokat, amelyek sértik valamely egyén, csoport vagy nemzet jogait és méltóságát.

Ezen elvek és gondolatok jegyében nyitjuk meg a szlovák-magyar párbeszédet a SME, 1988 óta negyedévenként megjelenő szlovák irodalmi, kulturális és társadalmi folyóiratunk új rovatát a DIALOGUSt.

Budapest, 1992. január 1. *Kormos Sándor*

Ady Endre

A Duna vallomása
(Részlet)

Mindig ilyen bal volt itt a világ?
Eredendő bűn, lanyha vétek,
Hideglelés, vergődés, könny, aszály?
A Duna-parton sohse éltek Boldog,
erős, kacagó népek?

S halk mormolással kezdte a mesét
A vén Duna. Igaz az átok,
Mit már sokan sejtünk, óh mind igaz:
Mióta ő zúgva kivágott,
Boldog népet itt sohse látott.

A Duna-táj bús villámhárító. Fél-
emberek, fél-nemzetecskék Számára
készült szégyen-kaloda. Ahol a
szárnyakat lenyesték S ahol halottasak
az esték.

Stanovisko vlády Maďarskej Republiky

Vláda Maďarskej republiky pokladá 7a svoju mimoriadne dôležitú úlohu vyriešiť problémy tunajších národných a etnických menšín podľa európskych noriem a princípov. V spojitosti s plnením úloh vydávam nasledovné stanovisko.

1. Problémy národných a etnických menšín sú produktami novodobých dejín. V priebehu spoločenskohospodárskych procesov 19. storočia sa upevnilo národné povedomie a následkom rozpadu veľkých monarchií vznikli nové európske národné štáty. Tento proces zavŕšil systém európskych mierových dohôd ktorými bol spečatený koniec prvej svetovej vojny, tieto dohody však svojvoľne stanovili politické štátne hranice a tak — v nových podmienkach a na vyššej úrovni — vyvolali národnostné a etnické problémy.

2. Vyriešenie problémov tunajších národných a etnických menšín, ich postavenie na normatívne a inštitucionálne základy, vypracovanie garancií sú podmienkami našej európskosti. Spôsob a rozsah ich riešenia ovplyvňujú ako našu vnútropolitickú situáciu, tak i zahraničné vzťahy.

3. Maďarská republika sa hlási k zásadám helsinského Záverečného aktu, nesnaží sa o násilné zmeny štátnych hraníc, ale vytýčila si za cieľ rešpektovať politické hranice a ich voľný prechod.

4. Maďarská republika odsudzuje akúkoľvek formu politiky asimilácie a je zainteresovaná na posilňovaní kolektívneho povedomia a zachovaní identity národných a etnických menšín, resp. na tom, aby mohli slobodne nadväzovať vzťahy s materskými krajinami a národmi. Vláda je presvedčená, že postavenie menšín možno popri uplatňovaní všeobecných ľudských práv riešiť zabezpečením práv "národných skupín"'.

5. Zastúpenie národností v parlamente je treba vyriešiť v súlade s Ústavou a so systémom parlamentnej demokracie, čo je možné **uskutočniť** novelizáciou volebného zákona, dočasne národnostným hovorcom (ombudsmanom).

6. Čo najskôr je potrebné vypracovať návrh zákona o národných a etnických menšinách s účasťou zainteresovaných organizácií. Vláda Maďarskej republiky, vedená zámerom dôsledne pokračovať v politike zod-

A Magyar Köztársaság kormányának álláspontja

A Magyar köztársaság Kormánya kiemelt feladatának tekinti a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek problémáinak az európai normák és elvek szerinti megoldását. E feladatok teljesítésével összefüggésben a következő állásfoglalást adom ki.

1. A nemzeti és etnikai kisebbségek problémaköre az újkori történelem terméke. A XIX. század társadalmi-gazdasági folyamatai közepette erősödött meg a nemzettudat és jöttek létre — egyes nagy monarchiák kereteit szétfeszítve — újabb európai nemzetállamok. A folyamatot betetőzte az első világháborút lezáró európai békeszer/ődésrendszer, amely azonban nem a politikai országhatárok tiszteletben tartása, hanem a politikai országhatárok önkényes meghúzásával — fejlettebb körülmények között — újratermelte a nemzetiségi és etnikai problémákat.

2. A hazai nemzeti és etnikai kisebbségek problémáinak megoldása, normatív és intézményes alapokra helyezése, a garanciák kidolgozása előfeltétele európaiságunknak. A megoldás módja és tartalma kihat mind belpolitikai helyzetünkre mind külkapcsolatainkra.

3. A Magyar Köztársaság a Helsinki záródokumentum elveit vallja, nem tö rekszik a határok erőszakos megváltoztatására, hanem a politikai országhatárok tiszteletben tartásával az átjárhatóság megteremtését tűzte ki célul.

4. A Magyar Köztársaság az asszimilációs politika bármely **fajtáját** elvetve érdekelt a nemzeti és etnikai kisebbségek közösségi tudatának erősödésében, identitásuk fenntartásában, illetőleg abban, hogy szabadon tartsanak kapcsolatot anyaországaikkal, anyanemzeteikkel. A kormánynak meggyőződése, hogy a kisebbségek helyzete — az általános emberi jogok érvényesülése mellett — a „népcsoport"-jogok biztosításával rendezhető.

5. Az Alkotmány előírásával és a parlamenti demokrácia rendszerével összhangban meg kell oldani a kisebbségek parlamenti képviseletét, amit a választójogi törvény módosításával lehet megvalósítani, átmenetileg nemzetiségi szószólóval (ombudsman).

6. Az érdekelt szervezetek bevonásával mielőbb el kell készíteni a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényjavalatot. A Magyar Köztársaság kor mánya attól a szándékától vezérelve, hogy a fenti elveknek megfelelő politikáját

povedajúcej vyššie uvedeným zásadám, vyzýva organizácie národných a etnických menšín, aby cestou svojich predstaviteľov spolupracovali pri riešení problémov, prispejúc týmto k vytvoreniu konsenzu a k rozvoju našich vonkajších stykov. Pritom treba brať do úvahy vyváženie objektívnych nevýhod vznikajúcich zo špecifického postavenia menšín. zabezpečiť „nadpráva" zaručujúce skutočnú rovnosť možností.

Budapešť, 24. apríla 1991 József Antall
Európsky cestovateľ

Attila József

Pri Dunaji

(Úryvok)

Som svet - čo bolo v ňom, to v sebe čujem:
stá pokolení, čo sa hrdúsia.
Podmaniteľov vlasti predstavujem,
aj žiale podmanených znášam ja.
Arpád a Zalán, Werbőczi a Dózsa,
Slovák, Rumun aj Turci, Tatári
hmýria sa, víria v srdci tomto, čo sa
s minulom zlieva - dnešní Maďari!

... Ja pracovať chcem. Dostatočným bojom
je to, že priznať treba minulosť.
Dunaj má dnešok vo vlnení svojom,
aj dávne s minulým v ňom splynulo.
Po boji predkov pokoj možno hľadať
v rozpomienke, ktorá naň ostala,
no veci spoločné raz usporiadať,
to naša robota - a nemalá.

(Preložil Ján Smrek)

a jövőben is következetesen folytatja, felkéri a nemzeti és etnikai kisebbségek szervezeteit, hogy képviselőik útján működjenek közre a problémák megoldásában, jelentősen hozzájárulva ezzel a belső konszenzus megteremtéséhez és külkapcsolataink fejlesztéséhez. Emellett figyelemmel kell lenni a sajátos kisebbségi helyzetből fakadó objektív hátrányok ellensúlyozására, a valós esélyegyenlőséget megteremtő „többletjogok" biztosítására.

Budapest, 1991. április 24.

Antall József
Európai Utas

József Attila

A Dunánál
(Részlet)

A világ vagyok - minden, ami volt, van:
a sok nemzetség, mely egymásra tör. A
honfoglalók győznek velem holtan
s a meghódoltak kínja meggyötör.
Árpád és Zalán, Werbőczi és Dózsa -
török, tatár, tót, román kavarog
e szívben, mely e múltnak már adósa
szelíd jövővel - mai magyarok!

...Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a múltat be kell vallani.
A Dunának, mely jelen múlt s jövendő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A hercot, melyet őseink vívtak,
békékvé oldja az emlékezés s
rendezni végre közös dolgainkat, ez a
mi munkánk: és nem is kevés.

Otvorený list

Arpádovi Gb'nczovi, prezidentovi a Józsefovi Antallovi, premierovi Maďarskej republiky

Vážený pán prezident! Vážený pán premier!

Signatári tohto dokumentu, vedení pocitom zodpovednosti, považujú za svoju povinnosť obr§tiť sa na najvyšších predstaviteľov MR s nasledujúcou výzvou.

Za pozitívnych zmien, ktoré nastali v maďarskej spoločnosti v r. 1989, postavenie slovenskej menšiny sa v tomto smere podstatne nezlepšilo, ba v určitom ohľade nastalo zhoršenie. Vyhlásenia niektorých politikov ako aj postoj masmédií vyvolávajú dojem, že v tejto oblasti niet závažnejších nevyriešených problémov. Nepriaznivý vplyv toho na národnostne povedomie našich Slovákov iba zvyšuje súčasné zdôrazňovanie "bezbrannosti a obmedzovania práv" maďarských menšín žijúcich za hranicami. Niektoré periodiká akoby sa vedome snažili vydávať pôsobenie našich legitímnych organizácií a ich aktivistov za činnosť namierenú proti maďarskému štátu. Tomu možno pripísať skutočnosť, že v určitých vrstvách našej národnosti, pre ktoré je zvlášť príznačná zdržanlivosť, vznikajú obavy, ak nieskto v ich mene, alebo hoci len všeobecne vystupuje za obranu ich záujmov. Túto skutočnosť sa snažia niektoré národnostné kruhy a štátne orgány propagačné využiť - navonok na zadržiavanie tzv. radikálov - v skutočnosti však na vyvolávanie emócií, prípadné na dosiahnutie subjektívnych záujmov.

V živote našej národnosti sa systémové zmeny uskutočnili iba čiastočne. Naši Slováci majú možnosť slobodne sa združovať, avšak vplyv toho na menšinový život je nepatrný, keďže materiálne zabezpečenie iba zdanlivo kryje organizačné potreby. Zároveň prisluhovači národnpostnej politiky niekdajšieho straníckeho štátu, činnosť ktorých charakterizuje formálnosť, sa snažia zachovať svoje monopolne postavenie vďaka pomerne vyššej materiálnej podpore, pričom dodnes neupúšťajú ani od uplatňovania kontraselekcie. Určité javy poukazujú na to, že úsilia starých štruktúr nachádzajú pochopenie a podporu v štátnom aparáte. Ak tieto pomery potrvajú aj naďalej, potom ich dôsledky nepochybne prekročia rámec vnútorného

Nyílt levél

Göncz Árpádnak a Magyar Köztársaság elnökének és Antall Józsefnek a magyar kormány elnökének

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Miniszterelnök Úr!

E dokumentum aláírói történelmi felelőségtől vezérelve kötelességüknek tartják a Magyar Köztársaság legfelsőbb szintű vezetőihez fordulni az alábbi felhívással:

A magyar társadalomban 1989-ben bekövetkezett pozitív változások óta, illetve azok keretében a magyarországi szlovák kisebbség helyzete lényegében nem változott, sőt némely vonatkozásban romlott. Egyes politikusok nyilatkozatai és a tömegkommunikációs eszközök azt sugallják, hogy e téren nincs jelentősebb megoldatlan probléma. Ezeknek szlovákságunk nemzetiségi tudatára gyakorolt kedvezőtlen hatását csak fokozza a határainkon túl élő magyarság kiszolgáltatottságának és jogfosztottságának egyidejű hangoztatása. Egyes sajtóorgánumok a kisebbségi jogaikért kiálló legitim szervezeteink és aktivistáink tevékenységét mintha tudatosan a magyar állammal szemben állóknak igyekeznék feltüntetni. Ennek tudható be, hogy nemzetiségünk bizonyos rétegeiben, amelyekre különben is a szorongás jellemző, félelemérzést kelt, ha valaki nevükben vagy akár általában szót emel jogaik védelmében. Ezt a tényt egyes nemzetiségi körök és állami szervek igyekeznek propaganda célzattal kihasználni - látszólag az ún. radikálisok fékentartására - ténylegesen pedig hangulatkeltésre, illetve szubjektív érdé ;ik érvényesítésére.

Nemzetiségű %k életében csak részben következett be a rend-szerváltás. Szlovákságunk ugyan szabadon szerveződhet, de ennek a nemzetiségi létre gyakorolt hatása igen csekély, mivel a szervezeti élet anyagai feltételei éppen csak a látszat fenntartására biztosítottak. Ugyanakkor a volt pártállam nemzetiségi politikájának egykori kiszolgálói - miközben munkájukra a látszat-tevékenység a jellemző - aránytalanul nagy anyagi támogatás felhasználásával igyekeznek megőrizni monopol helyzetüket, nem riadva vissza a kontraszelekció módszerének napjainkig történő alkalmazásától sem. Határozott jelei mutatkoznak annak, hogy a régi struktúra törekvései

„sporu" Slovákov v Maďarsku, pričom dnes ešte ťažko odhadnúť ich škodlivý účinok. Sme presvedčení, že novému spoločenskému usporiadaniu vyhovuje v národnostnej oblasti skôr „prísľub" nových demokratických organizácií než existencia starých štruktúr.

Paralelne s celkovými spoločenskopolitickými zmenami sa aj v kruhu našej národnosti začali podnikať úsilia na odstránenie národnostnopolitického formalizmu a za uplatňovanie aktívnejšej národnostnej politiky. Ich ďalšiemu rozvoju bránia spomenuté činitele politického a materiálneho rázu.

Ďalšie konzervovanie, prípadne upevňovaenie tohto stavu môže vyvinúť tlak na nositeľov nových prístupov, prinútiť ich k rezignácii a v tomto prípade proces asimilácie sa začne blížiť nezadržateľne k svojmu koncu.

Z politického aspektu situáciu sťažuje tá skutočnosť že dosiaľ sa oneskoruje vypracovanie, resp, schválenie národnostného zákona, čo zároveň ochromuje aktívnu činnosť a je nositeľom negatívnych politických prvkov.

Východisko z tejto situácie vidíme nasledovne:

Je žiadúce, aby sa do problémov medzi novovytvorenými tuzemskými slovenskými demokratickými organizáciami a predstaviteľmi starého poriadku a národnostnopolitického formalizmu nezasahovalo zhora. Rozdelenie našich Slovákov je totiž výsledkom politických a osobných manipulácií, taktizovania a rozdúchavania vášní. Sme presvedčení, že ak tento činiteľ prestane pôsobiť, jednota sa čoskoro obnoví.

Ak uznávame, že najdôležitejšou podmienku bytia maďarských menšín v zahraničí je zabezpečenie pestovania materinského jazyka a možnosti kultúrneho života ako aj existencia siete škôl v materinskom jazyku, potom táto požiadavka platí viacnásobne pokiaľ ide o tuzemských Slovákov. Východiskom zo súčasnej slepej uličky môže byť - spolu s komplexom inštitucionálnych záruk - iba zapezpečenie základných podmienok menšinového bytia a kultúrnej autonómie.

Po vytvorení základov nášho národnostného školstva, je potrebné začať s postupným zapezpečovaním osobných a vecných podmienok výuky v škôlkach a školách s vyučovacím jazykom slovenským. V súčastnosti totiž u nás neexistuje ani jedna jediná ustanovizeň tohoto druhu. Nedostatok finančných zdrojov nemôže byť prekážkou na prijímame hosťujúcich učiteľov a kňazov zo Slovenska, ktorí by mohli na tomto úseku nahradiť nedostatok odborníkov.

megértésre és támogatásra találnak az államapparátusban. Amennyiben ezek továbbra is fenn fognak **állni,** annak következményei minden bizonnyal túllépik a magyarországi szlovákság belső „vitájának" kereteit; káros hatásukat ma még nehéz felmérni. Nem hisszük, hogy az új társadalmi berendezkedésnek a nemzetiségi területen inkább a régi struktúra felel meg, mint az új demokratikus szervezetek „ígérete". Az általános társadalmi-politikai változásokkal párhuzamosan kisebbségünk körében is megindult egyfajta törekvés a nemzetiségpolitikai formalizmus felszámolásáért és egy aktívabb gyakorlat megvalósításáért. Ennek kibontakozását viszont gátolják a vázolt politikai és anyagi jellegű tényezők. Amennyiben ez az állapot továbbra is fennmarad és fokozódni fog a nyomás az új módon gondolkodókra, rajtuk is eluralkodhat a rezignáltság, és ebben az esetben az asszimilációs folyamat megállíthatatlanul a vége felé fog közeledni.

A politikai helyzetet súlyosbítja az a körülmény, hogy a mai napig késlekedik a nemzetiségi törvény megalkotása, illetve elfogadása, ami bénítólag hat az aktív cselekvésre, de negatív politikai hangulati elemek hordozója is egyben.

Mi a kibontakozás lehetőségeit az alábbiakban látjuk:

Az újonnan létrejött hazai szlovák demokratikus szervezetek és a régi rend, s egyszersmind a nemzetiségpolitikai formalizmus képviselői közötti problémák „megoldásába" föntről ne szólhassanak bele. Szlovákságunk megosztottsága ugyanis a politikai és személyi manipulációkhoz szokott tekintélyelvre építő „ügyeskedés" művileg szított indulatok eredménye. Meggyőződésünk, ha ez a tényező megszűnik létezni, az egység gyorsan helyreáll.

Ha valljuk, hogy a határainkon túl élő magyar nemzeti kisebbség létezésének legfőbb feltétele az anyanyelv művelésének, a kulturális élet lehetőségének biztosítása, valamint az anyanyelvi iskolahálózat megléte, akkor ez a követelmény hatványozottan érvényes a hazai szlovákok vonatkozásában is. A jelenlegi zsákutcából csak a nemzeti kisebbségi lét alapvető feltétele, a kulturális autonómia - összes intézményes garanciájával együtt - jelentheti a kiutat.

A nemzetiségi iskolahálózat alapjainak lerakása után meg kell kezdeni a szlovák tannyelvű óvodák és iskolák személyi és tárgyi feltételeinek fokozatos kialakítását. Ugyanis hazánkban jelenleg egyetlen ilyen oktatási intézmény sem létezik. Az anyagi források hiánya nem lehet gátja szlovákiai vendégpedagógusok és lelkészek fogadásának, akik átmenetileg pótolhatják az e területen jelentkező szakemberhiányt.

Štát by mal vo väčšej miere než dosiaľ prispieť k vytvoreniu siete osvetových inštitúcií slovenskej menšiny, vrátane slovenského kultúrneho strediska, ktoré sa má uskutočniť v Békéšskej Čabe, a zabezpečiť materiálne podmienky pre národnostnú osvetu - predovšetkým pre ochotnícke hnutie, vydávanie literatúry a masmédiá, aby táto činnosť mohla prebiehať plynulé a na žiaducej úravni.

*Vážený **pán** prezident! Vážený **pán** premier!*

Týmto svojím otvoreným listom sme chceli prispieť k vytvoreniu reálnejšieho obrazu postavení Slovákov žijúcich v Maďarsku. Zároveň by sme chceli dúfať, že táto naša snaha sa stretne s Vaším porozumením. Prosíme Vás, aby ste túto výzvu ráčili považovať za výraz našich najúprimnejších úmyslov vedených vedomím zodpovednosti.

Budapešť, 3. februára 1992; S úctou:

V mene Slobodnej organizácie Slovákov:

Alexander Zderka, podpreseda

V mene Združenia slovenských spisovateľov:

Gregor Papueek, predseda

Veronka Halušková, redaktorka

Oldřich Kníchal, spisovateľ, redaktor

V mene Literárneho a kultúrno-spoločenského štvrť ročníka SME:

Alexander Kormoš, šéfredaktor

František Bencze, podpredseda SOS

Janka Dembinská, od b. profesorka

Katarína Sárköziová, riaditeľka kolégia

Gyöngyi Bajnoková Képesová, zást. riaditeľky kolégia

Imrich Fuhl, šéfredaktor týždenníka Ľudových novín

Michal Hrivnák, zást. šéfredaktora Ľudových novín

Az államnak az eddigieknél nagyobb mértékben kell hozzájárulnia a szlovák nemzetiségi közművelődési intézmények hálózatának kialakításához (beleértve a Békéscsabán létesítendő Szlovák Kulturális Központot is), botosítania kell a nemzetiségi közművelődés, azon belül az öntevékeny művészi mozgalom, a könyvkiadás, a médiák kellő színvonalú, zavartalan működésének anyagi feltételeit.

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Miniszterelnök Úr!

E nyílt levelünkkel a magyarországi szlovákok helyzetéről az eddigieknél egy reálisabb kép kialakításához kívántunk hozzájárulni. Szeretnénk remélni, hogy e törekvésünk megértésre **talál.** Kérjük Önöket, e sorainkat tekintsék a felelősségtudaltól áthatolt tiszta szándékú figyelemfelhívásnak.

Budapest, 1992. február 3. Tisztelettel:

A Szlovákok Szabad Szervezete nevében:

Zgyerka Sándor, alelnök

A Magyarországi Szlovák írók Egyesülete nevében:

Papucsek Gergely, elnök

Haluška Veronika, újságíró

Kníchal Oldrich, író, szerkesztő

A SME, irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat szerkesztősége nevében:

Kormos Sándor, főszerkesztő

Bencze Ferenc, az SZSZSZ alelnöke

Dembinszki Johanna, pedagógus

Sárköziné Mészáros Katalin, kollégiumigazgató

Bajnokné Képes Gyöngyi, kollégiumigazgató-helyettes

Fuhl Imre, a Ľudové noviny című hetilap főszerkesztője

Hrivnák Mihály, a Ľudové noviny főszerkesztő-helyettese

Úprimne o našich treniciach, spoločných perspektívach

Rozhovor s Rudolfom Chmelom, česko-slovenským veľvyslancom v Budapešti

Vo vzťahoch medzi Maďarskom a Česko-Slovenskom - popri početných povzbudzujúcich krokoch - nie je všetko v poriadku. Totiž na základe historických vzťahov a dnešných spoločenských pomerov by bola prirodzená medzi nimi skôr prehlbujúca sa a rozširujúca sa spolupráca. Na Slovensku vo vzťahu k zákonau s používaním jazyka v okruhu extrémnych skupín sa rozvírili emócie až do nežiadúcej miery. Aj naďalej je otázkou diskusií vec vodného dielai Gabčikovo - Nagymaros.

Po stroskotaní RVHP naša pretvárajúca sa tovarová výmena ešte neukazuje rast, a podobné problémy by sme mohli ďalej vymenúvať.

S *Rudolfom Chmelom,* česko-slovenským veľvyslancom v Budapešti sa zhovára *Péter Lovász* o vzájomných vzťahoch oboch štátov, o ich kontaktoch v budúcnosti a perpektívach ich spolupráce.

Ako vidíte vy dnes vnútropi litickú situáciu Československej federatívnej republiky a s ňou súvisiaci vzťah medzi Maďarskom a ČSFR?

Dnes majú oba štáty vyriešiť také problémy, ktoré zdedili z totalitného systému. Pre ich keď aj nie totožný, ale bezpochyby podobný charakter - v záujme ich vyriešenia - sú potrebné konzultácie, ba určitá koordinácia. Rozdiely však spočívajú v ich špecifickom rozvoji, preto sa musíme, samozrejme odlišným spôsobom, priblížiť k hierarchii problémov z jednej časti v posudzovaní historických otázok, napr, Trianon Hothyovskej éry, Masarykovej demokracie - z druhej časti v oblasti aktuálnych problémov, ako napr. národnostná otázka alebo problém vodného diela Gabčikovo-Nagymaros. Ďalej, napr. Maďarská republika je vlastne jednonárodný štát (pre mňa), skoro už len so symbolickou problematikou národných menšín, oproti tomu ČSFR je federácia, v ktorej dve pomerne suverénne národné republiky si nárokujú väčšiu suverenitu a kompetenciu v rámci federálneho štátu. A v Slovenskej republike nieje zanedbateľná ani problematika národných a etnikých menšín.

Őszintén súrlódásainkról, közös távlatainkról

Beszélgetés Rudolf Chmel budapesti csehszlovák nagykövettel

Magyarország és Csehszlovákia viszonyában - a sok biztató és bizalmat erősítő lépés mellett - nincs minden rendben. Pedig a két ország történelmi kapcsolatai és jelenlegi társadalmi körülményei alapján a mélyülő, bővülő együttműködés látszana természetesnek. Szlovákiában a nyelvhasználati törvény nyomán itt-ott szélsőséges csoportok körében magasra csaptak az indulatok. Továbbra is vitatott kérdés a bősnagymarosi vízlépcső ügye. A KGST összeomlásának nyomán átalakuló áruforgalmunk még nem mutat növekedést, s a bajokat sorolhatnánk. *Rudolf Chmel* budapesti csehszlovák nagykövettel a két ország kapcsolatairól, jövőbeli viszonyunkról, együttműködésünk kilátásairól beszélget *Lovász Péter.*

*Miként látja **ön** napjainkban a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság belső helyzetét s ezzel összefüggésben a magyar-csehszlovák viszonyt?*

Ma mindkét országnak több problémát kell megoldania, amelyeket a totalitárius rendszertől örököltek. Megközelítésük, ha nem is egyforma, de kétségkívül hasonló, ezért megoldásuk természetesen konzultációkat, sőt bizonyos koordinálást feltételez. Különbségek vannak viszont a specifikus történelmi fejlődés miatt, és ezért nyilván eltérő a problémák megközelítésének hierarchiája részint történelmi kérdésekben - például Trianon, a Horthy-időszak vagy a Masaryk-féle demokrácia megítélésében -, részint pedig aktuális ügyekben, teszem azt a nemzetiségi kérdésben vagy Gabčíkovo-Nagymaros esetében. Továbbá a Magyar Köztársaság alapjában véve egy nemzeti állam, az eltűnőben lévő nemzeti kisebbségek (számomra) ma már szinte csak szimbolikus problematikájával, viszont a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság olyan föderáció, amelyben két, aránylag szuverén nemzeti köztársaság igényli a nagyobb önállóságot és kompetenciát a szövetségi állam keretén belül. A Szlovák Köztársaságban nem hanyagolható el a nemzeti és etnikai kisebbségek problematikája sem.

Toto spolužitie silne vplýva na to, čo sa nazýva neautentickou federáciou, v jej rámci si hľadajú svoju identitu národy, resp. národné a etnické menšiny. Popri tom federálna republika (podobne ako členské republiky) si hľadajú obsah svojej novej adekvátnej štátnosti, definovanej spomenutými kompetenciami, a svojej suverenity. A aj na určovanie obsahu federácie (po dlhom mlčaní a zamlčovaní) každý si chce osobovať právo. Nie je isté, že tieto snahy sú "a priopri" demokratické, lebo samozrejme sa ozývajú aj nepravé, resp. extrémne nacionalistické tóny. Ale toto charakterizuje všetky posttotalitné štáty: z toho nie je výnimkou ani Maďarsko a Československo. V ČSFR v súvislosti určenia kompetencií národnej a federálnej vlády sa vytvorila už-už krízová situácia. Tieto javy majú konkrétne historické, politické a ekonomické príčiny, ale aj následky, ktoré sa majú posudzovať triezvo, veľkoryso, bez citov a emócií. K takémuto posúdeniu je samozrejme potrebná vyššia úroveň politickej kultúry, ktorá ešte nie je príznačná na jednu časť spoločnosti v oboch krajinách.

Dúfam, že počas spoločenského prerodu (po samozrejmých chaotickejších a emocionálnejších začiatkoch) v oblasti medzinárodných a bilaterálnych vzťahoch nakoniec *zvíťazí* triezvy rozum aj v takýchto otázkach, a naše problémy sa vyriešia pre uspokojenie celej spoločnosti, bez zbytočného vmešovania sa do vnútorných vecí zvonka. Dnes, keď sa chceme integrovať do novej demokratickej Európy, každá forma internacionalizmu, resp. nacionalizmu a šovinizmu je nielen anochronizmom, lež priam vrátenie sa späť k minulosti a dávnej minulosti, ktorej škodlivé, dôsledky si odpykali obidve krajiny.

Ako som už bol spomenul, v ČSFR v súvislosti tzv. kompetenčných zákonov (ktoré určujú kompetenciu republikových vlád, resp. federálnej vlády) sa vytvorila krízová - správnejšie povedané - kritická situácia. Nakoniec však zvíťazil triezvy rozum, a zrodil sa konsenzus. Problém kompetencie v konečných dôsledkoch je v podstate otázkou hospodárskou a právnou, lež v priebehu diskusií sa nie raz ukázali aj iracionálne prejavy nacionalzimu. V diskusiách o kompetenciách bola reč o tom, ako možno zachovať spoločný, ale nie unitárny štát, ktorý je založený na suverénnych národných republikách, a ktorý by bol zároveň nimi vytvorenou autentickou federáciou. Toto je ten prblém (teda: dve republiky v rámci jedného zväzového štátu), ktorý nemá na svete obdobu, a na dôvažok túto situáciu u nás zaťažuje aj problém prítomnosti národnostých menšín.

Ez az együttélés erősen hat arra, amit ma autentikus föderációnak nevezünk; keretein belül a nemzetek a nemzeti és etnikai kisebbségek új identitásukat keresik. Emellett pedig a szövetségi köztársaság (akárcsak a tagköztársaságok) az említett kompetenciáknak és saját szuverenitásuknak meghatározásában keresi új államisága adekvát tartalmát. S a föderáció tartalmának meghatározásában is (sok-sok hallgatás és elhallgatás után) mindenki bele akar szólni.

Nem biztos, hogy ezek a törekvések „a priori" demokratikusak, mert így persze megszólalnak hamis, illetve szélsőséges nacionalista hangok is. De ez jellemző az összes poszttotalitárius rendszerre: Magyarország és Csehszlovákia sincs ebből kizárva. Csehszlovákiában a nemzeti és a szövetségi kormány hatáskörének meghatározása kapcsán csaknem válsághelyzet alakult ki. E jelenségnek konkrét történelmi, politikai, közgazdasági okai vannak, de következményei is. amelyeket józanul, nagyvonalúan, érzelmek és indulatok nélkül szükséges megítélni. Az ilyen megítéléshez persze magasabb színvonalú politikai kulturáltság kell. ami az emberek egy részére országainkban még nem jellemző.

Bízom abban, hogy a társadalmi átalakulás során végül (az érthetően kaotikusabb és emocionáJisabb kezdet után) a nemzetközi és államközi kapcsolatokban teret nyer a józan ész ezekben a kérdésekben is, és problémáink az egész társadalom megelégedésére oldódnak meg, fölösleges külső beavatkozás nélkül. Ma, amikor a demokratikus új Európába akarunk integrálódni, bármilyen internacionizmus, illetve a nacionalizmus és sovinizmus minden formája nemcsak anakronizmus, hanem egyenesen visszalépés a múlthoz és a rég múlthoz, aminek káros következményeit mindkét ország megszenvedte.

Mint említettem, Csehszlovákiában az úgynevezett hatásköri törvényekkel összefüggésben (e törvények a köztársaságok kormányainak, illetve a szövetségi kormánynak a kompetenciáját határozzák meg) válságos vagy - helyesebben mondva - kritikus helyzet alakult ki. Végül azonban győzött a józan ész, és megszületett a konszenzus. E hatásköri probléma alapvetően gazdasági és jogi kérdés, ám sajnos a vitában nem egyszer bukkantak fel irracionális nacionalista megnyilvánulások is. A kompetencia kérdésről folytatott vitában arról volt szó, miként lehet megőrizni a közös, de egyesített államot, amely szuverén nemzeti köztársaságokon alapul, de egyidejűleg általuk létrehozott autentikus föderáció is. Ez az a probléma (tehát: két köztársaság egy szövetsségi államban), amelynek a világon nincs analógiája, s ráadásul ezt a helyzetet nálunk még bonyolítja a nemzeti kisebbségek jelenlétének problémája is.

Riešenie otázky národností vplýva na vzťah oboch štátov, ale hlavne na vzťah Maďarska a Slovenska. Či možno dúfať, že menšiny v oboch krajinách bez rozruchu "si prídu na svoje", a tento problém nebude oddeľovať, lež - jeho riešením - radšej zväzovať ***naše*** *krajiny?*

Problematika národných menšín sa nedá vyriešiť inak, ako demokratickými proncípmi, ktoré sú rovnako záväzné tak pre menšiny ako pre väčšiny. Ľudské práva - kolektívne či individuálne - sú nedeliteľné. Ich uplatňovanie sa nedá nahradiť vyhlasovaním akýchsi ideologických fráz. Každý aspekt menšinového života sa dá merať dnes už len európskym metrom, nech ide trebárs o otázku užívania jazyka, či školstva, buď hocijakej kultúrnej činnosti, resp. o iné problémy.

V takomto osvetlení, myslím, že v tejto veci obavy Maďarov sú trochu prehnané, a aj to pripúšťam, že občas sú zámerne vzbudzované. Slováci nemajú iné záujmy ako Maďri: chcú sa stať európskymi. A tu sa veru, nedajú deliť práva - opakujem sa - ani podľa väčšiny, či menšiny, ani podľa národných farieb. Ja k tomu, čo povedal Árpád Göncz, že "menšinové práva nie sú privilégiami", by som chcel pridať, že menšinám naozaj terba zabezpečiť ľudské práva, a v tomto ohľade je každé poloriešenie neprijateľné. To je však pravda, že historické pozostalosti a romantické šablóny v tejto oblasti nie sú práve ideálnymi pre demokratickú budúcnosť. Preto by som sa radšej vyslovil za vzájomnú tolarenciu a vytvoranie vzájomnej dôvery. Vzájomná dôvera sa môže však vytvoriť iba tak, ak budeme mať čisté ruky a čisté zámery. Samozrejme, to je podmienkou aj spolupráce v háklivejších otázkach oboch krajín. Podľa môjho názoru menšiny sa nemôžu stať prostriedkom licitácie ani vo vnútornej, ani v zahraničnej politike. V našich dňoch, v období, kedy sa dajú očakávať značné sociálne napätia, náš región pravdepodobne ešte zadlho nebude pozbavený ani nacionalistickej demagógie. Budú, ktorí zneužijú situáciu - uvedomujú si, še medzi národmi, resp. medzi národmi a národnosťami jestvujúce nezrovnalosti poskytujú k tomu možnosti. Nebolo by však správne dopustiť, aby tento problém zmanipuloval každý tak, ako sa mu zachce.

Čo sa týka konkrétnej situácie, postavenie slovenskej menšiny v Maďarsku, mierne povedané, je žalostné, ale v dnešnej situácii slovenského, resp. národnostného školstva to inak ani nemôže byť. Absencia slovenských škôl totiž prináša sebou nielen absenciu slovenskej

Döntően hat a két ország, de kivált Magyarország és Szlovákia viszonyára a nemzetiségi kérdés megoldása. Remélhető-e, hogy a nemzetiségek mindkét országban háborítatlanul „önmagukra találnak", s ez a probléma nem választja, hanem - rendezésével - inkább összeköti országainkat?

A nemzeti kisebbségek problematikáját nem lehet másképp megoldani, csak demokratikus elvek szerint, amelyek egyformán kötelezőek a kisebbség és a többség számára. Az emberi jogok - legyenek bár kollektívák vagy egyéniek - oszthatatlanok. Érvényesítésüket nem lehet helyettesítem holmi ideológiai frázisok pufogtatásával. A kisebbség életének minden aspektusa ma már csak európai mértékkel mérhető, akár a nyelvhasználat, akár az oktatás, vagy bármely kulturális tevékenység, illetve más probléma kerül szóba.

Ennek fényében úgy gondolom, hogy ebben az ügyben a magyarok félelmei egy kissé túlzóak, és az is lehet, hogy olykor szándékosan szítottak. Szlovákiának nincs más érdeke, mint Magyarországnak: európaivá kívánunk válni. Itt pedig - ismétlem - nem lehet felosztani a jogokat sem a többség vagy a kisebbség, sem a nemzeti színek szerint. Én ahhoz, amit Göncz Árpád mondott, hogy „a kisebbségek jogai nem privilégiumok" hozzáteszem: a kisebbségeknek valóban hiánytalanul biztosítani kell az emberi jogokat, s e tekintetben semmiféle félmegoldás nem létezhet.

Az persze igaz, hogy e téren a történelmi sablonok, a romantikus maradványok nem éppen ideális alapok a demokratikus jövő számára. Ezért inkább szót emelnék az egymás iránti tolerancia és főleg a kölcsönös bizalom érdekében. Egymásban bízni viszont csak akkor lehet, ha tiszta a kezünk, és tiszta a szándékunk. Nyilván ez a feltétele két ország korrekt együttműködésének is. A kisebbségek - nézetem szerint - nem válhatnak a politikai licitálás eszközévé, sem a bel-, sem a külpolitikában. Napjainkban, a várható jelentős szociális feszültségek időszakában térségünk bizonnyal még sokáig nem lesz mentes a nacionalista demagógiától sem. Lesznek, akik visszaélnek a helyzettel - tudván, hogy a nemzetek között, illetve a nemzetek és nemzetiségek között még meglévő problémák erre lehetőséget adnak. Nem lenne jó azonban engedni, hogy ezzel a kérdéssel manipuláljanak, "ahogy esik, úgy puffan'" alapon.

Ami a konkrét helyzetet illeti, a magyarországi szlovák kisebbség helyzete, enyhén szólva, vigasztalan, de a szlovák, illetve a nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzetébven ez másképpen nem is lehet. A szlovák

inteligencie, ale vo všeobecnosti aj absenciu národnostného povedomia. Príslušníci slovenskej menšiny v Maďarsku lepšie ovládajú štátny jazyk než svoj vlastný. Preto tu nie je aktuálnou úlohou vytvorenie nejakého jazykového zákona, hoci po schválení národnostného zákona možno očakávať pozitívne zmeny. Samozrejme, ako je známe, sám osebe ani jeden zákon nemusí nevyhnutne pozmeniť prax. Lenže snahy novej maďarskej vlády z aspektu slovenskej menšiny prichhádzajú trochu oneskorene.

Veľmi dobre chápem, že v našich krajinách ide o menšiny s odlišným postavením tak z historického ako i geografického, kultúrneho, jazykového či psychologického hľadiska. Preto nemôže byť požiadavkou kvantitatívna reciprocita. Ale zdôrazňujem: problém slovenskej menšiny žijúcej v Maďarsku je v prvom rade problémom maďarskej vlády a tejto menšiny. Z profesionálneho hľadiska, čiže z ohľadu noriem finančného a iného odbornozásobovacieho zabezpečenia je to záväznou úlohou Maďarskej republiky. Toto stanovisko inak potvrdili aj diskusie prebiehajúce na poslednom kongrese Zväzu Slovákov v Maďarsku. Česko-slovenské alebo slovenské inšitúcie sa môžu pričiňovať k riešeniu týchto otázok iba ako hostia.

Práve tak je tomu aj s rešpektovaním európskych noriem a ľudských práv. Tieto sú od seba neoddeliteľné. Inštitúcia ombudsmana, ktorú si v Maďarsku zvolili ako formu zastupiteľstva národností v parlamente, pravdepodobne neznamená bohvie aký krok dopredu. (Ale odložme posudzovanie na čas, keď budeme mať k dispozícii skúsenosti z praxe). U nás, kde je - podľa mňa - postavenie národností lepšie, príslušníci menšín mali možnosť postaviť kandidátov v národnostých a tiež i v iných stranách. A tak sa zdá, že demokratický princíp, podľa ktorého národnostná otázka sa nesmie podradiť záujmom nijakej strany (nech má ona hocičo v svojom erbe) ale spolu s inými spoločenskými problémami sa majú hľadať formy jej riešenia, je pravdepodobne produktívny.

Ako sa zmieňujete o náladových vlnách vytvorených sa po prijali jazykového zákona?

V Maďarsku - ako som videl - od počiatku vzbudzovala veľký záujem príprava a schválenie zákona o používaní jazyka na Slovensku. V jeho preambule stojí, a snáď môžeme veriť v to, že tento zákon má dopomôcť - v duchu deklarácie ľudských práv - k uplatneniu humanity a k vzájomné-

iskolák hiánya ugyanis magával hozza nemcsak az értelmiség hiányát, hanem a nemzetiségi tudat hiányát is - általában. A magyarországi szlovák kisebbség tagjai jobban bírják az állami nyelvet, mint a sajátjukat. így itt valóban nem egy nyelvtörvény megalkotása az aktuális feladat, bár a magyarországi nemzetiségi törvény elfogadásától nyilván pozitív változások várhatók. (Persze - mint ismeretes - önmagában a legjobb törvény sem szügségképpen változtat a gyakorlaton.)

Csakhogy az új magyar kormány e törekvései a szlovák kisebbség szempontjából egy kicsit későn jönnek. Nagyon jól megértem, hogy történelmileg, földrajzilag, kulturálisan, nyelvileg, lélektanilag és egyébként is más helyzetben levó' kisebbségekről van szó országainkban. Ezért nem lehet követelmény a mennyiségi reciprocitás. Ámde hangsúlyozom: a magyaror-szági szlovák kisebbség problémája elsőrendűen a magyar kormány és a kisebbség problémája. Professzionálisan, azaz pénzügyi és egyéb szakmai-ellátási normákat tekintve, ezt Magyarországnak kell megoldania. Ezt a véleményt egyébként megerőssítelték a Magyarországi Szlovákok Szövetségének legutóbbi kongresszusán lefolyt vita tapasztalatai is. Csehszlovák vagy szlovák intézmények csak vendégként vehetnek részt ennek megoldásában.

Ugyanígy van ez az összeurópai normák és az emberi jogok tiszteletben tartásával. Ezek elválaszthatatlanok egymástól. Az ombudsman intézménye, amit a nemzetiségek parlamenti képviseletére Magyarországon választottak, valószínűleg (isten ludja) nem valami nagy előrelépést jelent. (De hagyjuk az ítélkezést, amikor a gyakorlati tapasztalatokon már túlvagyunk.) Nálunk, ahol a helyzet - megítélésem szerint - jobb, a kisebbség tagjainak lehetőségük volt képviselőjelölteket állítani a nemzetiségi és más pártokban is. **t** s úgy tűnik, hogy az a demokratikus elv, amely szerint a nemzetiségi kérdést nem rendelik alá egy pártnak (legyen bármi a címerében), hanem más társadalmi problémákkal együttesen keresnek rá megoldást, valószínűleg produktív.

Miként vélekedik a szlovákiai nyelvtörvény elfogadása nyomán támadt hullámokról?

Magyarországon - mint láttam - kezdettől nagy figyelmet ébresztett a szlovákiai nyelvhasználati törvény előkészítése és elfogadása. Preambulumában az áll, s talán ebben hihetünk, hogy e törvénynek elő kell

mu porozumeniu medzi slovenským národom a národnostnými menšinami. Lež nastala paradoxná situácia: V Maďarsku ešte i v oficiálnych kruhoch panuje dojem, že tento zákon je vlastne zbytočný, a diskriminuje maďarskú menšinu - ten istý zákon však na Slovensku vyvolal nacionalistickú protestnú vlnu, lebo podl'a niektorých jednotlivcov tento zákon diskriminuje práve Slovákov, najmä v južnom Slovensku, kde je maďarské obyvateľstvo v prevahe.

Sám som za dvojjazyčnosť, ktorá tak z hľadiska štátu ako i z hľadiska občana, teda aj inviduálne, aj kolektívne, ale najmä z hľadiska politických požiadaviek by najúspešnejšie vyjadrila (dvojitú) identitu menšín - samozrejme s tou podmienkou, že používanie ich materčiny a iné atribúty menšinového bytia by dominovali. Predbežne sme však svedkami skutočnosti, že Slováci v Maďarsku lepšie ovládajú maďarčinu než slovenčinu. Avšak medzi Maďarmi žijúcimi na Slovensku v značnom počte sa nájdu takí, ktorí len čiastočne, alebo v napatrnej miere, ba vôbec neovládajú slovenský jazyk.

K tomuto musím pridať, že v Maďarsku prakticky slovenské školstvo ani neexistuje, veď aj v tých dvoch gymnáziách, teoreticky s vyučovacím jazykom slovenským, sa v slovenskom jazyku vyučujú iba tri predmety, ostatné po maďarsky. Oproti tomu, na Slovensku výuka v maďarskom jazyku prebieha tak v gymnáziách ako i v iných stredných školách, resp. v základných školách, a je relatívne vyhovujúca, čím však nijako nechcem tvrdiť, že je celkom dokonalá, bezchybná, a že by sa už ani nedala zdokonaľovať. Čo sa týka samostatnej maďarskej univerzity, tak myslím, že inak vyzerá tento problém z Budapešti, a inak sa pozerajú naň z blízka. Predovšetkým je potrebné, aby sa mohli na vysokej úrovni vychovávať pedagógovia pre maďarské školy. Potom, v neskoršej fáze to môže byť základom pre uvažovanie o probléme univerzity. Ale aj k tomuto musím pridať: uvažovanie o tejto otázke je vlastnou úlohou menšiny, a jej riešenie sa nemôže uskutočniť zakročením zvonka.

Tento okruh tém má zrejme citlivé momenty, vyplývajúce z histórie, mohli by sme povedať, históriou zaťažené momenty...

Prirodzene, tieto otázky majú historické korene, existujúce najmä od polovice minulého storočia, ale dozaista ešte od dávnejšej minulosti. V tomto zmysle a **v** tejto súvislosti nie je otázne, že dnešné Maďarsko má

segíteni az emberi jogok deklarációjának szellemében ahumanitás érvényesülését a szlovák nemzet és a nemzetiségi kisebbségek közötti megértést. Mégis paradox helyzet állt elő: Magyarországon még hivatalos körökben is az az uralkodó benyomás, hogy ez a törvény voltaképp felesleges, és diszkriminálja a szlovákiai magyar kisebbséget - Szlovákiában viszont ugyanez a törvény nacionalista ellenállási hullámhoz vezetett, mert egyesek szerint éppen a szlovákokat különbözteti meg hátrányosan, kivált a többségében magyarok lakta vidéken, Dél-Szlovákiában.

Jómagam a kétnyelvűségre voksolnék, amely mind az állampolgár, mind az állam szempontjából, azaz egyénileg is, kollektíván is, de leginkább a gyakorlati követeimények szempontjából a legeredményesebben fejezné ki a kisebbségek (kettős) identitását - feltételezve természetesen, hogy a kisebbségek számára az anyanyelv használata s a kisebbségi lét egyéb attribútumai dominanciát jelentenek. Egyelőre azonban az a helyzet, hogy a magyarországi szlovákok jobban tudnak magyarul, mint szlovákul. Viszont a szlovákiai magyarok között tekintélyes számban akadnak olyanok, akik csak részben vagy aligalig, sőt egyáltalán nem tudnak szlovákul.

Hozzá kell tennem, hogy Magyarországon gyakorlatilag nem is létezik szlovák iskoláztatás, hiszen a két, elvben szlovák tanítási nyelvű gimnáziumban is csupán három tantárgyat oktatnak szlovákul, a többit magyarul. Ezzel szemben Szlovákiában a magyar nyelvű oktatás mind a gimnáziumokban és más középiskolákban, mind az általános iskolákban relatíve megfelelő, bár korántsem állítom, hogy hiánytalan, hibátlan, és hogy ezeken már nem is lehetne javítani. Ami a magyar nyelvű egyetem ügyét illeti, úgy vélem, másként fest a dolog Budapestről s másként közelről szemlélve. Mindenekelőtt arra van szükség, hogy a felállítandó magyar iskolák számára magas színvonalon pedagógusokat lehessen képezni. Egy későbbi fázisban aztán ez módot ad az egyetem problémájának mérlegelésére. De ehhez is hozzá kell tennem: a mérlegelés a kisebbség saját feladata, s a megoldás nem születhet meg külső beavatkozásra.

E kérdéskörnek nyilván vannak érzékeny, a történelemhez kötődő, sőt, talán mondhatnánk úgy is: történelmileg megterhelt pontjai...

Természetes, hogy ennek vannak történelmi gyökerei, leginkább a múlt

náväznosti na historicé Maďarsko (Uhorsko). Sústavné upozorňovanie na postavenie maďarských menšin v susedných štátoch je tiež dôsledkom tejto skutočnosti. Napríklad, am Česi, ani Slováci nemajú také slovo, ktoré by bolo ekvivalentom pojmu "maďarstvo" (magyarság), ktorý by vyjadroval vo vnútri štátu, alebo inde vo svete žijúcu skupinu ľudí s rovnakým pôvodom a jazykom, resp. rovnakou fyzickou a duševnou podstatou. Historické korene našich vzťahov pritom pôsobia rušivo, ak ich používame ako argumentáciu vo vnútornej alebo zahraničnej politike.

Dôsledky tohto sú podľa skúseností zväčša dennodenne citeľné. Zmeny hraníc v posledných 70 rokoch (Trianon, viedenská arbitráž, parížska zmluva, výmena obyvateľov) priniesli so sebou v oboch štátoch taký spoločenský, politický, kultúrny a psychologický, resp. vzdelanosti obyvateľov týkajúci sa prerod, ktorého dôsledky boli zväčša negatívne, ba vo vedomí a myslení ľudí spôsobili až traumu. Jednako - ako sa vyjadril slovenský prozaik Ladislav Ballek -, inšie sa ani nemohlo stať, veď **v pohraničnom pásme, v cykle vedomého života jedinej generácie sa vystriedalo až päť rôznych režimov spolu so svojimi štátnymi symbolmi. V národnostne zmiešaných oblastiach južného Slovenska, táto psychologicky a právne zložitá situácia má až podnes pôsobiace vážne dôsledky, ako o tom svedčil i jazykový zákon.**

Ale vrátiac sa k našej otázke (ako bývalý literárny historik): mám pocit, že problémy z minulosti v politike sú iba tam nepatriace prevzaté otázky, a bolo by miestne, keby sme ich znova zverili na starosť odborníkov, historikov. Avšak som si vedomý toho, že tu nejde o jednoduchú vec. (Už ani preto nie, lebo bezpochyby, už aj historici dokázali, že am oni nie sú neskorumpovateľní.)

*Koniec koncov, akú váhu má **v** československom verejnom živote problematika spolužitia národov, národnosti, resp. myšlienka stredoeurópanstva?*

Myšlienka stredoeurópanstva v Budapešti hneď po rozpadnutí monarchie nadobudla oveľa väčší význam, ako u nás. U nás túto myšlienku po vtedajšej vojnovej kataklizme potlačila radosť zo získanej národnej a štátnej nezávislosti, preďtým zasa živý panslavizmus. Neskôr ju u nás ešte dlho zastieralo nediferencované rúcho proletárskeho internacionalizmu. Teda s problematikou stredoeurópanstva sa my nezaoberáme tak dávno.

század közepétől, de bizonyára még korábbról keltezhetoen is. Hbben az értelemben és összefüggésben nem kétséges, hogy a mai Magyarországnak vannak kötődései a történelmi Magyarországhoz. A szomszédos államokban élő magyar kisebbségek sorsának rendszeres felemlegetése is ennek a következménye. Például sem a szlovákoknak, sem a cseheknek nincs olyan szavuk, amely a „magyarság" fogalmával egyenértékűen kifejezné az országon belül vagy másutt, a nagyvilágban élő, ugyanolyan származású és ajkú emberek együttesét, fizikai és lelki lényegét. Kapcsolataink történelmi gyökerei viszont zavart keltenek ha azokat bel- vagy külpolitikai érvként használják fel.

Ennek jelei jószerint napról napra érezhetők, tapasztalhatók. A határoknak a legutóbbi hetven évben bekövetkezett változásai (Trianon, a bécsi döntés, a párizsi szerződés, a lakosságcsere) nyomán mindkét országban olyan társadalmi, politikai, kulturális, pszichológiai és a népesség képzettségét érintő átalakulás zajlott le, amelnek hatása jobbára negatív volt, sot, akár traumát is jelentett az emberek tudatában, gondolkodásában. Viszont - amint azt Ladislav Ballek szlovák prózaíró mondta - csak ez történhetett, hiszen **a határövezetben egy generáció tudatos életének ciklusában öt különböző rezsim váltotta egymást a maga állami szimbólumaival együtt. Dél-Szlovákia nemzetiségileg kevert területein e pszichológiailag, egyszersmind jogilag is bonyolult helyzetnek máig ható, komoly következményei vannak, amint azt a nyelvhasználati törvény is jelezte.** Ám a kérdéshez visszatérve: az az érzésem (mint hajdanvolt irodalomtörténésznek), hogy a múlt kérdései a politikában csupán oda nem illő, átvett kérdések, s helyénvaló lenne, ha azokat ismét a szakemberek, a történészek gondjaira bíznák. Tudván tudom persze, hogy ez nem egyszerű dolog. (Annál is kevésbé, mert kétségtelen, hogy a történészek is bebizonyították saját korrumpálhatóságukat.)

Végül is milyen súlyú a csehszlovákiai közéletben a nemzetek, nemzetiségek együttélésének problémája, illetve a közép-európaiság gondolata?

A közép-európaiság gondolata Budapesten már nem sokkal a Monarchia bukása után jóval nagyobb jelentőségre tett szert, mint nálunk. Nálunk ezt a gondolatot az akkori háborús kataklizma után elnyomta a nemzeti és állami önállóság megszerzése felett érzett öröm, annak előtte pedig az élő pán-

Predsa v Čechách domáca, ale i v emigrácii žijúca opozícia sa tiež zaoberala touto otázkou, a niektoré časopisy, napr. Střední Evropa a moravský Proglas tiež poskytli fórum výskumom viažucim sa k tejto téme. Popri tom u nás niet záujem o tuto otázku ani v širšej verejnosti, ani v okruhu odborníkov. Pravdepodobne preto je tomu tak, lebo my - retrospektívne sa pozerajúc najmä na posledné polstoročie jej existencie - sa pamätáme na tú monarchiu, ktorá (mierne hovoriac) ani pre Slovákov, ale do istej miery ani pre Čechov nebola ich práve najideálnejšou vlasťou. Táto skutočnosť samozrejme nevylučuje, aby dnešné Maďarsko inak spomínalo na maďarskú (uhorskú) časť rozpadnutej Monarchie, a aby Trianon nehodnotilo tak ako násilné okyptenie svojej krajiny: Tú istú historickú udalosť v našej strednej Európe nemožno - zo seba ju odvodzujúc - jednotne a rovnako posúdiť, práve naopak.

Keď som toho času konal výskumy v maďarských literárnohistorických materiáloch troch decénií nášho storočia, bolo mi nápadné, že každá literárnohistorická syntéza nosila v sebe myšlienku vzkriesenia, rekonštrukcie nejakej strednej Európy, snahu s takýmto zámerom a to viacmenej na základe mapy historického Maďarska (Uhorska). Každá takáto sumarizacia bola hungarocentricka. To všetko vychádzalo nielen z istej nostalgie a'^bo práve z vedomia povýšenosti, ale z nejakej povery osudom určené o pocitu povolania, podľa ktorého úlohou maďarstva je nejako integrovať tento priestor.

Maďarsko, hlavne Budapest mohli urobiť centrom nejakého stredoeurópskeho životného pocitu už dávnejšie iba zdravé, prijateľné maďarské snahy, ktoré boli zbavené zámerov supremácie. To by bolo aj pre nás príťažlivé, ale len vtedy a do takej miery, keď a do akej miery myslenie tohto razenia p J období kádárizmu sa čoraz viacej otváralo pred Európou, pred jej západnou časťou. Teraz takto snáď môže prísť rad na to, že ani my si nepovšimneme takéto stredoeurópanstvo, a že ten náš veľaspomínaný návrat do Európy, resp. naša európska identita (ktorú s radosťou nazývame celoeurópskou), nosí v sebe aj niečo špecifické, čo môžeme nazvať stredoeurópanstvom. My tu, v tomo regióne v istej chvíli ako by sme boli vypadli z histórie Európy. Lenže toto - okrem toho, že je to nepravda - je radšej politické zjednodušenie, ktoré čiastkovú pravdu sa snaží ukazovať ako úplnú. My sme boli prítomní v Európe, hoci "sme tam neboli", presne-

szlávizmus. Később nálunk még hosszú ideig elfedte a proletár internacionalizmus differenciálatlan palástja.

A közép-európaiság problémakörével tehát nem oly régen foglalkozunk. Mégis, Csehországban a hazai, de az emigrációban lévő ellenzék is figyelmet szentelt e témának, és egyik-másik folyóirat, például a cseh Strední Evropa és a morva Proglas is fórumot adott a témához kötődő kutatásoknak. Mindezzel együtt nálunk e kérdés iránt nincs érdeklődés sem a szélesebb közönségben, sem a szakemberek körében. Ez bizonyára azért is van így, mert mi - kivált létezésének utolsó fél évszázadára visszatekintve - arra a Monarchiára emlékezünk, amely (enyhén szólva) a szlovákoknak, de részben a cseheknek sem volt éppen ideálisnak nevezhető hazájában. Ez természetesen nem véd attól, hogy a bukott Monarchia magyar részére a mai Magyarország másként emlékezzen, s hogy Trianont ne országának erőszakos megcsnkításaként értékelje. Ugyanazt a történelmi eseményt a mi Közép-Európánkban aligha lehet mintegy önmagából levezetve egységesen és azonosan megítélni; éppen ellenkezőleg.

Mikor annak idején századunk harminc évének magyar irodalomtörténeti anyagaiban végeztem kutatásokat, szembetűnő volt, hogy valamennyi irodalomtörténeti anyagaiban végeztem kutatásokat, szembetűnő volt, hogy valamennyi irodalomtörténeti szintézis magában hordozta valamiféle Közép-Európa feltámasztásának (rekonstrukciójának) gondolatát, az erre irányuló törekvést, mégpedig többé-kevésbé a történelmi Magyarország térképe alapján, valamennyi összegzés magyarságközpontú volt. Mindez nemcsak bizonyos nosztalgiából vagy éppen felsőbbségtudatból táplálkozott, hanem valamiféle sorstól elrendeltetett „küldetéstudat" hiedelméből, amely szerint Magyarországnak valamiképpen integrálnia kell ezt a régiót.

Magyarországot, főként Budapestet csak a szupremációs hajlandóságtól megszabadított, egészséges, elfogadható magyar törekvések voltak képesek már régebben egyfajta közép-európai életérzés központjává tenni. Ez számunkra is vonzó, de csak akkor és annyiban, amikor és amennyiben ez a fajta gondolatiság a kádárizmus után mind jobban megnyílt Európa, leginkább annak nyugati része előtt. Most így talán bekövetkezhet az, hogy mi sem feledkezünk meg erről a közép-európaiságról, s hogy sokat emlegetett visszatérésük Európába, illetve a mi európai identitásunk (amit örömmel nevezünk összeurópainak) hordoz valami specifikumot is, amit közép-európaiságnak nevezhetünk. Mi itt e régióban egy adott pillanatban

jšie povedané, nie veľmi sme tam boli viditeľní. Ba čo viac, Európu znamenajú pre nás predovšetkým naši susedia, ku ktorým - ako k sebe samým - po "našom návrate do Európy" bezpochyby všetci budeme prinútení znova sa pripojiť.

Prejdime na inú tému. Otázka vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros zatieňuje vzťahy oboch štátov. Prečo sa usilujete dokončiť výstavbu, hoci toto dielo - ako to uznal i sám pán premier Mečiar - sa začalo budovať na základe chybného rozhodnutia, a jeho dokončenie nosí v sebe ďalšie vážne riziká?

To, že česko-slovenská strana hodlá dokončiť výstavbu diela, nie je v rozpore s tým, že teoreticky mnohí ho pokladajú za pomýlenú investíciu. Do takej miery, do akej - podľa dnešného posúdenia spoločne zvolená koncepcia a uskutočnenie pôvodných projektov - by znamenalo príliš veľa, dopredu nezbadateľných ekologických rizík.

Avšak to nijako nie je chybný krok, že na komplexné využitie spoločného úseku Dunaja sme sa spojili. Tu sme sa pokúsili vyriešiť viacero dôležitých, ba nevyhnutných úloh s väčším-menším úspechom. Tieto sú: **obrana proti povodniam, zlepšenie podmienok pre lodnú plavbu, využitie hydroenergetického potenciálu, atď. Na Dunaji už dávno funguje viacero vodných diel, pomocou ktorých sa celkom úspešne vyriešili tieto úlohy. Neverím, že naše predstavy by boli neúspešné.**

Avšak vodné dielo nehodláme dobudovať podľa pôvodných projektov, ale s akceptovaním maďarských návrhov a výsledkov spoločných výskumov tak, aby sme zabezpečili najúplnejšie ekologické garancie.

Po zániku RVHP či vidíte šance na vytvorenie nejakej stredoeurópskej, neskôr prípadne politickej integrácie? Napr. na základe pánom predsedom Havlom iniciovanej československo-poľsko-maďarskej trojky, podstata ktorej sa dobre prejavila na februárovom vrcholnom stretnutí vo Visegrádé. Alebo prípadne na základe spolupráce Dunaj - Jadran, tzv. Pentagonály?

Rozvoj smeruje k integrácii. Tá má hospodárske korene, ale hlavne konkrétne politické, spoločenské a samozrejme hospodárske pohnútky práve dnes a práve v stredoeurópskom priestore, keď sa zdá, akoby sme sa zbavili veľkomocenského područia. (Síce aj to je možné, že v takomto ohľade ani

mintha kipottyantunk volna az európai történelemből. Csakhogy ez - azon kívül, hogy nem igaz - inkább politikai leegyszerűsítés, amely a részigazságot, mint egészet próbálja feltüntetni. Mi jelen voltunk Európában, bárha „nem voltunk ott'", pontosabban nemigen lehetett látni bennünket. Mi több, Európát számunkra elsősorban szomszédaink jelentik, amelyekhez - mint önmagunkhoz - „Európába való visszatértünk" után kétségtelenül kénytelenek leszünk mindannyian ismét csatlakozni.

Térjünk át más rémára! Árnyékot vet a két ország kapcsolatára a bősnagymarosi vízlépcső ügye. Miért szorgalmazzák önök az építkezés befejezését, jóllehet az a munka - miként azt Mečiar miniszterelnök úr is elismerte - hibás döntés alapján kezdődött meg, s befejezése további súlyos kockázatokat rejt magában?

Hogy a csehszlovák fél be kívánja fejezni a vízlépcsőt, az nincs ellentétben azzal, hogy elvben sokan elhibázott beruházásnak tartják - már amennyiben a mai megítélés szerint a közösen választott koncepció és az eredeti tervek végrehajtása túl sok, előre nem látott ökológiai kockázattal járna.

Ám semmiképpen sem hibás lépés, hogy a közös Duna-szakasz komplex kihasználására összefogtunk. Itt több fontos, sőt elkerülhetetlen problémát próbáltunk megoldani, több-kevesebb sikerrel. Ezek: **árvízvédelem, a hajózási feltételek javítása, a hidroenergetikai potenciál kihasználása stb. A Dunán már most is több olyan vízlépcső található, ahol ezeket a feladatokat teljes sikerrel megoldották. Nem hiszem, hogy a mi elképzeléseink sikertelenek lennének.**

A vízlépcsőt persze nem az eredeti tervek szerint kívánjuk befejezni, hanem akceptálva a mgyar javaslatokat és a közös vizsgálatok eredményeit úgy. hogy a legteljesebb ökológiai garanciákat adhassuk.

A KGST megszüntetése után lát-e esélyt egy közép-európai gazdasági, netán a későbbiekben politikai integráció kibontakozására? Például a Havel elnök úr által is szorgalmazott hármas - csehszlovák-lengyel-magyar - alapon, aminek lényegét jól kifejezte a februárban tartott visegrádi csúcstalálkozó. Vagy netán a Duna-Adria együttműködés, az úgynevezett Pentagonále alapján?

A fejlődés az integrálódás irányában halad. Ennek van történelmi gyökere, de főleg konkrét politikai, társadalmi és persze gazdasági indítékai vannak. Éppen ma és éppen a közép-európai térségben, amikor - úgy tűnik

teraz nesmieme mať ilúzie.) Oslabnutie veľkomocenského vplyvu je sotva reálnym základnom pre nejakú svojskú individualistickú osobitnú národnú cestu v Európe. Vákuum, ktoré nastalo v priestore poststalinizmu, vytvára určité podmienky aj pre nacionalizmus, ale ozajstné perspektívy máme len v integrácii, v spolupráci.

Hoci sa dnes celá Európa, hlavne čo sa týka hospodárskej spolupráce, integruje, na národnej úrovni by sa chcela často ešte nie raz diferencovať. Dôsledkom toho sú napríklad už spomínané intenzívnejšie prejavy národných menšín. Ale čo sa týka budúcnosti, bude sa treba presadzovať v záujme nejakého hladkejšieho, predovšetkým demokratickejšieho riešenia, nemala by sa žiarlivo strážiť národná jednota a separativizmus, ale mal by sa vytvoriť nejaký otvorený a zároveň národný systém. Podľa mňa **v rámci celoeurópskeho hospodárskeho rozvoja a demokratickej spolupráce primitívny nacionalizmus sám od seba zanikne. Demokracia a moderná hospodárska spolupráca nepoznajú štátne hranice. Aj Maďarsko pozitívne vítalo nielen myšlienku európskej, ale aj užšej, stredoeurópskej spolupráce, ako o tom svedčí spolupráca Poľska, Maďarska a Cesko-Slovenska, úspešné vrcholné stretnutie vo Visegrádé, ale aj Pentagonála, konkrétnosti ktorej sú príťažlivé aj pre iné krajiny. Tento užší, či širší stredoeurópsky priestor, v ktorom žijeme, je už oddávna časťou istej globálnej vojenskej a hospodárskej politiky. Preto z hľadiska našej budúcnosti je predovšetkým dôležité, čo nás v tomto priestore spája a nie čo nás oddeľuje.**

(PreložilA. Kormoš)

- mintha elvesztettük volna a fölöttünk levő nagyhatalmi ernyőt. (Bár az is lehet, hogy e tekintetben nem szabad illúziókat táplálnunk.) A nagyhatalmi befolyás csökkenése aligha reális alap valamiféle sajátos, invidualista, nemzeti különútra Európában. A vákuum, amely a posztsztálinista régióban keletkezett, teremt bizonyos feltételeket a nacionalizmus számára is, de perspektíva az integrálásban, az összekapcsolódásban van.

Bár most egész Európa, főleg gazdaságilag, integrálódik, nemzeti szinten még nemegyszer szeretne differenciálódni. Ennek következménye például a nemzeti kisebbségek már említett intenzívebb megmutatkozása. De a jövőre nézve szót kellene emelni egy lágyabb, főleg pedig demokratikusabb megoldás érdekében: nem féltékenyen a nemzeti egységet és különállást kellene őrizni, hanem egy nyitott s egyben nemzeti társadalmat alkotni. **Egy összeurópai gazdasági fellendülésben és demokratikus együttműködésben a primitív nacionalizmus szerintem magától elpusztul. A demokrácia és a korszerű gazdasági együttműködés nem ismer országhatárokat. Magyarország is szívesen fogadta nemcsak az európai, de a szűkebb közép-európai együttműködés gondolatát is, ahogy ezt mutatja Lengyelország, Magyarország és Csehszlovákia együttműködése, az eredményes visegrádi csúcstalálkozó, de a Pentagonále is, amelynek konkrétumai vonzók más országok számára is. A térség, ez a szűkebb vagy szélesebb közép-európai térség, amelyben élünk, már régen egy globális - katonai és gazdasági - politikának a része. Jövőnk szempontjából ezért mindenekelőtt az a fontos, ami e térségben összekapcsol, nem pedig, ami szétválaszt.**

Lovász Péter

Nahryzli jablko sváru: Gabčíkovo

Oficiálne sa spor o sústavu vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros začal zastavením prác na maďarskej strane v máji 1989. Medzištátna zmluva z roku 1977 o výstavbe a prevádzke sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros je typickým príkladom zmluvy, v ktorej sa odrážajú nedôslednosti vtedajšieho zriadenia, ale napriek tomu má charakter a právnu záväznosť medzinárodnej zmluvy. Vzhľadom na závažnosť obsahu možno ju meniť, doplňovať alebo zrušiť len po vzájomnej dohode. Článok 27 určuje spôsob riešenia prípadných sporov. Skutočnosť, že najvyššou inštanciou, kompetentnou riešiť prípadné spory, sú vlády oboch štátov, nevyjadruje len právnickú naivnosť, ale aj politickú realitu tých čias. Štáty socialistického bloku neuznávali kompetentnosť medzinárodných súdnych dvorov rozhodovať o ich sporoch, lebo najvyšší, nemenovaný rozhodca sídlil v Moskve.

Do momentu vypuknutia svetovej energetickej krízy asi Moskve vyhovovala značná energetická závislosť satelitov. Prudké zvýšenie svetových cien palív však ukázalo možnosť výhodnejšie predať ropu a plyn za tvrdé meny a prieťahy v príprave tejto investície koncom šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov vo vtedajšej ČSFR boli ukončené odporúčaním viac využívať domáce zdroje energie a len potom zvyšovať svoje nároky na dovoz z vtedajšieho ZSSR.

Zmluva z roku 1977 bola koncipovaná na princípe parity, hoci československá strana vkladala 55-percentný podiel hydroenergetického potenciálu využívaného úseku. Energeticky menej výhodný úsek Dunaja pod Palkovičovom, kde sa náhle znižuje spád toku z priemerných 40 len na 9 cm/km, bolo možné využiť ekonomicky menej atraktívnym stupňom Nagymaros len za podmienky, že sa tým umožnilo zvýšenie inštalácie a špičkové využívanie stupňa Gabčíkovo, čím sa niekoľkonásobne zvýšila hodnota na tomto stupni vyrábanej energie.

Treba pričítať ekonomickej neskúsenosti (či naivnosti?) česko-slovenských reprezentantov, že akceptovali návrh vynechať zo spoločného zmluvného projektu ekonomické hodnotenie celej investície, ktorej metodiku pripravila naša strana za pasívnej spolupráce partnera. Akceptovalo sa tým

A viszály almájába haraptak: Bős

A Bos-Nagyamaros Vízlépcső Rendszer kapcsán a hivatalos szintű vita 1989. májusában, az építési munkálatok magyar oldalon való leállítása után kezdődött. A Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer felépítéséről és üzemeltetéséről kötött 1977. évi államközi szerződés tipikus példája az olyan szerződésnek, amelyben tükröződnek az akkori rendszer következetlenségei. Tekintettel tartalmának fontosságára, azt megváltoztatni kiegészíteni vagy megszüntetni csak közös megegyezés útján szabad. A szerződés 27. cikkelye határozza meg az esetleges nézeteltérések megoldásának módját. Az a körülmény, hogy a legmagasabb hatáskörű hivatal, amely hivatott megoldani az esetleges peres kérdéseket a két állam kormánya közöli, nemcsak az akkori idők jogi naivitását, hanem politikai valóságát is tükrözi. A szocialista blokk országai nem ismerték el a nemzetközi bíróságok hatáskörét peres ügyeik eldöntésében, mert a legmagasabb, meg nem nevezett bíró székhelye Moszkvában volt.

Az energiaválság kitörése előtt a hatásszférájához tartozó országok jelentős energetikai függősége megfelelt Moszkva érdekeinek. Az üzemagyagok világpiaci árának meredek emelkedése azonban lehetőséget kínált a kőolaj előnyösebb, kemény valutáért való eladására, és e beruházás elhúzódásának azzal az érvvel vetettek véget a hatvanas évek végén, illetve hetvenes évek elején Csehszlovákiában, hogy nagyobb mértékben kell felhasználni a hazai energiaforrásokat és csak azok után emelni az akkori Szovjetunióból való import iránti igényeket.

Az 1977. évi szerződést a paritás elve alapján fogalmazták meg annak ellenére, hogy a csehszlovák fél 55%-ban részesedett a Dunaszakaszon hasznosított hidroenergetikai potenciál beruházásából.

Palkovičovo alatt, a Duna energetikailag kevésbé előnyös szakaszán, ahol hirtelen csökken a meder esése az átlagos km/40 cm-ről km/9 cm-re, a gazdaságilag kevésbé látványos nagymarosi vízlépcső hasznosítása csak olyan feltétellel valósulhatott volna meg, ha lehetővé teszi a hasznosítás hatékonyságával és a bosi vízlépcső csúcstermelésének emelését, amivel többszörösére emelkedik majd e vízlépcső rendszer által termelt energia mennyisége.

A csehszlovák fél képviselőinek tapasztalatlanságát (vagy naivitását?) bizonyítja, hogy elfogadták az egész beruházás gazdasági értékelésének a közös szerződésben foglalt tervezetből való elhagyására vonatkozó javaslatot, amely szerint a beruházás metodikáját a csehszlovák fél készíti el a ma-

rozdelenie objektov a im zodpovedajúcich nákladov bez prihliadnutia na rozdiely *v* časovej realizácii a bez vyrovnania z toho vyplývajúcich úrokových strát. Tento ekonomický lapsus spôsobil, že na našu stranu by (za predpodladu dodržania termínov) pripadlo vlastne 55 percent celkových spoločných nákladov, vrátane úrokových strát.

Maďarský parlament nedávno splnomocnil vládu, aby vypovedala medzištátnu zmluvu s Česko-Slovenskom o výstavbe vodného diela Gabčíkovo, ak naša strana do 30. apríla 1992 nezastaví všetky práce na vodnom diele, ktoré neboli zahrnuté v pôvodnom rozsahu prác v zmluve z roku 1977. Hneď po tomto kroku maďarskej strany konzultovala otázku Gabčíkova Federálna vláda.

Priebeh do mája 1989

Súčasne s uzavretím „Zmluvy" sa v roku 1977 uzavrela aj „Dohoda o výpomoci...", ktorou sme sa zavialazali vykonať za maďarskú stranu určité práce na území ČSFR (asi za pol miliardy Kčs), ktoré sa mali uhradiť zvýšením podielu na vyrobenej energii v prvých rokoch prevádzky. Odhliadnuc od ekonomických podmienok tohto „obchodu" (v ktorom čs. strana opäť „ťahala za kratší koniec"), ukazuje aj táto dohoda, že bremeno investície v prvých rokoch jej realizácie spočívalo prevažne na našej strane a že prvá energia mala byť vyrobená v čase, keď rozostavnosť u nás mala dosiahnuť asi 90 percent, kým na maďarskej strane len asi 50 percent. Medzníky priebehu výstavby sú uvedené osobitne.

Pozoruhodné je, že ešte v decembri 1989 MR ofociálne predložila návrh spoločného dokončenia VD Gabčíkovo, ale s podmienkami: akceptovať zrušenie pôvodnej „Zmluvy" a netrvať na výstavbe strupňa Nagymaros. Tento návrh ukazuje, že reprezentanti MR sami neveria v ekologickú katastrofu vyvolanú realizáciou VD Gabčíkovo a že to najdôležitejšie je zrušiť pôvodnú Zmluvu a zbaviť sa aj povinnosti úhrady spôsobených škôd.

gyár fél passzív együttműködése mellett. Ezzel elfogadásra került az objektumok és a rájuk vonatkozó beruházások elosztása a határidók teljesítésének különbözőségére és az abból eredő kamattörlesztési kár megosztására való tekintet nélkül. Ez a gazdaságilag elhamarkodott lépés volt az oka, hogy (a kitűzött határidők teljesítése esetén) tulajdonképpen az összes költségvetési kiadások (beleértve a kamattörlesztéssel járó veszteségeket is), 55%-ban a mi felünket terheli.

A közelmúltban a magyar parlament felhatalmazta a kormányt, hogy Csehszlovákiával a Bősi Vízlépcső építéséről kötött szerződést egyoldalúan bontsa föl, amennyiben a mi felünk 1992. április 30-ig nem állítja le a vízlépcső építésének összes munkálatait, amelyek eredetileg nem szerepelnek az 1977-ben kötött „szerződés" terjedelmében. A magyar fél e lépése után azonnal a szövetségi kormány is összeült e kérdés megvitatására.

Az 1989. májusig lezajlott események

Az 1977. évi "Szerződés" megkötésével egyidőben kölcsönös segítségről szóló egyezmény is született, amelyben köteleztük magunkat a magyar fél helyett a csehszlovák oldalon bizonyos, kb. fél milliárd csehszlovák korona-értékű munkálatok elvégzésére, amelyek kiegyenlítésére az üzembe helyezett erőmű energiatermeléséből a kezdeti szakaszban való nagyobb arányú részesedés által történne. Eltekintve ennek az "üzletnek" a gazdasági feltételeitől, (amelyben a csehszlovák fél ismét a rövidebbet húzta), ez az egyezmény is bizonyítja, hogy a kezdeti szakaszában e beruházás terheinek zömét elsősorban a mi felünk viselte és hogy az energiatermelés kezdete arra az időre volt tervezve, amikor a mi oldalunkon az építési munkálatok elérik a 90%-ot. Az építési határidők külön nyilvántartásban szerepelnek.

Figyelemre méltó, hogy még 1989. decemberében a Magyar Köztársaság kormánya által felterjesztett javaslat szerint a következő feltételekkel járul hozzá a Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer közös befejezéséhez: az eredeti "Szerződés" hatályon kívülre helyezésének akceptálása, és a Nagymarosi Vízlépcső építéséről való lemondás. Ez a javaslat bizonyítja, hogy a MK képviselői maguk sem hisznek az ekológiai katasztrófában, amelyet a Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer megvalósítása idézne elő, és hogy ami a legfontosabb: hatálytalanítani az eredeti szerződést, továbbá megszabadulni az így okozott károk megtérítésének kötelezettségétől.

Možnosti Legálnej zmeny obsahu „Zmluvy"

Zmluva vo svojom článku 19 deklaruje snahu splniť požiadavky ochrany prírody, je teda otvorená zmenám a doplnkom vyvolaným ekologickými opatreniami, pričom je v právomoci splnomocnencov vlád vytvoriť pracovné skupiny na riešenie akýchkoľvek problémov, aj za účasti zahraničných expertov. Ak by teda jedna zmluvná strana mala obôvodnené podozrenie zdosiaľ nezohľadnených vplyvov, neboli žiadne prekážky riešiť problém bez jednostranných krokov v rámci platnej „Zmluvy".

Ak sa vyskytnú prekážky subjektívneho charakteru, t.j. ak jedna strana nechce splniť „Zmluvu", je prirodzené, že musí niesť príslušné ekonomické dôsledky a poskytnúť druhej strane technicky a ekonomicky akceptovateľné riešenie. Je však neospravedlniteľné doviesť svojím jednostranným aktom vzájomné vzťahy do patovej situácie, riešiteľnej len jednostranným, obranným aktom druhej strany.

Ak si v danej malej miere rozostavanosti maďarská strana nárokuje právo rozhodnúť nevybudovať strupeň Nagymaros na svojom území, naša strana nemá možnosť donútiť partnera splniť „Zmluvu". Rešpektovanie suverenity a základných pravidiel spolunažívania štátov v zjednocujúcej sa Európe vyžaduje, aby také isté právo priznala MR svojmu zmluvnému partnerovi - t.j. právo rozhodnúť o ďalšom osude Gabčíkovo, ktoré je zasa prevažne na našom území a nachádza sa tesne pred dokončením.

Protiopatrenia česko-slovenskej strany

Maďarská strana v rámci svojho podielu prác vybudovala pravostranné hrádze zdrže a hať Dunakiliti a vykopala (ale nedokončila) odpadový kanál. Maďarská strana odmieta vykonať svoj podiel prác na dokončení Gabčíkova, ale bráni aj využívaniu hate Dunakiliti, hoci táto (podľa či. 8 „Zmluvy") je majetkom aj našej strany.

Jediným spôsobom, akým môžeme spomaliť sústavné zvyšovanie škôd, je vynaložiť nemalé prostriedky na výstavby novej hate situovanej výlučne na území ČSFR. Toto náhradné a dočasné riešenie sa začalo študovať až v roku 1989. V záujme vytvorenia priaznivejšej atmosféry na rokovania bola projektová príprava tohto riešenia pozastavená. V snahe chrániť svoje eko-

A szerződés legális módosításának lehetőségei

A „szerződés" 19. cikkelye deklarálja azt a törvényt, amely a természetvédelem olyan követelményeinek igyekszik eleget tenni, a szerződés tehát nyitott olyan változtatások és kiegészítések felé, amelyek összefüggnek az ekológiai intézkedésekkel, ugyanakkor a két kormány meghatalmazott képviselői vegyes munkabizottságot alakíthatnak bármilyen probléma megoldására, külföldi szakértők bevonásával is. Amennyiben tehát az egyik szerződő fél indokoltnak tekintené gyanúját az eddig figyelmen kívül hagyott hatások miatt, semmi nem akadályozta abban, hogy egyoldalú lépések nélkül oldja meg a problémákat az érvényes „szerződés" keretében.

Ha szubjektív jellegű kérdések merülnének fel, azaz, ha az egyik fél nem kívánja teljesíteni a „szerződést", akkor természetesen az ezzel járó gazdasági következményekért felelősséget vállaljon és hogy a másik fél részére biztosítsa a műszaki és gazdasági szempontból akceptálható negoldást. Azonban elfogadhatatlan bármilyen egyoldalú kezdeménye/és, amely a kölcsönösséget patthelyzetbe hozná, amely csak a másik fél egyoldalú védekező reakciója által lenne feloldható.

Amennyiben a magyar fél a/ építési munkálatok kezdeti szakaszában jogot formál magának arra, hogy a Nagymarosi Vízlépcső építését a saját területén felfüggessze, a mi felünknek nincs lehetősége rákényszeríteni partnerét arra, hogy teljesítse a „szerződést". Az államok szuverinitásának és az egymás mellett élés szabályainak tiszteletben tartása az integrálódó Európában azt kívánja, hogy a MK ugyanazt a jogot ismerje el szerződő partnerének - azaz a Bősi Vízlépcső további sorsa eldöntésének jogát, amely zömében a mi területünkön létesült és közvetlenül a befejezés előtt áll.

A csehszlovák fél ellenintézkedései

A Duna jobb oldalán felépítette a magyar fél a saját részmunkálatai keretében a Dunakiliti Víztározó gát- és zsiliprendszerét, továbbá kiásta (de nem fejezte be) a szennyvízcsatornát. A magyar fél lemondott a Bósi Ví/lépcsö építésében vállalt részmunkálatainak folytatásáról és befejezéséről, de a Dunakiliti zsilip használatától is elzárta a mi felünket, holott a "Szerződés" 8. cikkelye szerint (az a mi felünk tulajdonát is képezi, a károk szintjének további rendszeres emelkedését csak úgy lehet lassítani, ha komoly eszközöket ruházunk be új zsilip építésébe, amely kizárólag Csehszlovákia területén létesül. Ezt az ideiglenes pótmegoldást csak 1989-ben kezdtük vizsgálat tárgyává tenni. A tárgyalások kedvezőbb légkörének

nomické, ale aj ekologické záujmy vlády SR a ČSFR nemali inú voľbu, ako pokračovať vpríprave a od novembra 1991 aj v realizácii náhradného riešenia na česko-slovenskom území.

Cieľom náhradného riešenia pritom nie je nič iné ako dosiahnuť aspoň čiastočné naplnenie „Zmluvy", t.j. uviesť do prevádzky skoro dokončené vodné dielo Gabčíkovo a zmenšiť škody vyvolané jednostranným prerušením „Zmluvy" maďarskou stranou. Všetky dohodnuté podmienky sa pritom rešptektujú a česko-slovenská strana je ochotná sa kedykoľvek vrátiť k pôvodnému riešeniu podľa „Zmluvy", ak sa zmluvný partner zaviaže nahradiť spôsobené škody a poskytne primerané záruky dodržania svojich záväzkov.

Odvedenie prietokov Dunaja do kanála je riešenie navzájom odsúhlasené „Zmluvou", ktorá v článku 22 výslovne určuje, že výstavbou diela nedôjde kzmene hranice - miestami sa síce mení jej charakter, ale hranica naďalej zostáva „v strednici terajšieho hlavného plavebného koryta" Dunaja.

Ing. Miroslav Líška, Csc.

Medzníky vodného diela

Česko-Slovensko pôvodne chcelo stavať vodné dielo Wolfstahle nad Bratislavou spolu s rakúskou stranou, no pravé na zákrok maďarskej strany sa od tejto myšlienky upustilo. Katastrofálne povodne v roku 1954 v Maďarsku a roku 1965 u nás utvrdili obe strany o potrebe spoločného vodného diela. Malo spĺňať tri funkcie - protipovodňovú, plavebnú a výrobu elektrickej energie. Skúmali sa rôzne varianty, až uzrel svetlo sveta projekt sústavy \ >dných diel Gabčíkovo-Nagymaros. V spoločnom zmluvnom projekte sa 'tanovil časový plán výstavby stupňa Gabčíkovo v rokoch 1978-1990. stupňa Nagymaros v rokoch 1980 až 1991.

Prinášame stručný prehľad o tom, ako sa počas štrnásťročnej výstavby vyvíjal osud tohto vodného diela.

ROK 1977 - Vlády Československa a Maďarska podpísali medzištátnu zmluvu o výstavbe sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros, ktorú nemožno jednostranne vypovedať.

ROK 1983 - Medzištátnu zmluvu a dohody doplnili protokolom o zmene. Boli ňou harmonogramy výstavby posunuté na roky 1990 až 1994.

kialakítása céljából e megoldás terveinek előkészületeit leállítottuk. Gazdasági, de környezetvédelmi értékek érvényesítése céljából a Szlovák Köztársaság és a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság kormányainak nem volt más választása, mint az előkészületek folytatása és 1991. novembere után cseh-szlovák területen a pótmegoldás megvalósítása. A pótmegoldás célja emellett semmi egyéb, mint legalább a "Szerződés" részleges tel jesítésének az elérése és a "Szerződésnek" a magyar fél általi egyoldalú fel bontásából következő károk csökkentése. Ugyanakkor betartja a megál lapodás összes feltételét és a cseh-szlovák fél bármikor kész visszatérni a "Szerződés"-ben foglalt eredeti megoldáshoz, amennyiben a szerződőpart ner garantálja az általa okozott károk megtérítését és megfelelően szavatolja kötelezettségeinek teljesítését. A Duna vizének a csatornába való elvezetése a két fél kölcsönös beleegyezésévével történt a "Szerződés" értelmében, amelynek 22. cikkelye meghatározza, hogy a vízlépcső rendszer miatt nem kerülhet sor határmódosításra - bár néhol megváltozik annak jellege, de maga a határ továbbra is változatlanul a "Duna fő, hajózható medrének középtengelyében" marad. *Ing Miroslav Liška, Csc.*

A vízlépcsőrendszer építési szakaszai

Cseh-Szlovákiának eredeti terve az volt, hogy Pozsony fölött megépíti az osztrák féllel közösen a Wolfstahle-i Vízlépcsőt, de éppen a magyar fél közbelépésére elvetette ezt a gondolatot. Az 1954. évi magyarországi és az 1965. évi csallóközi katasztrofális árvíz mind a két felet meggyőzte a közös vízlépcső létesítésének szükségességéről, amelynek árvízvédelmi, hajózási és elektromos energiát termelő funkciót kellene betöltenie. Különböző variánsokat vizsgáltak meg, amíg megszületett a Bős-Nagymarosi Vízlépcső Rendszer tervezete. A közös szerződés tervezetében 1978. és 1990. évek közötti időszakra határozták meg a Bősi Vízlépcső építésére vonatkozó ütemtervet.

Alább rövid áttekintést közlünk arról, hogyan alakult a vízlépcső sorsa a 14 éves építési munkálatok során.

1977-ben Csehszlovákia és Magyarország kormányai államközi szerződést írtak alá a Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer építéséről, amelyet nem lehet egyoldalúan felbontani.

1983-ban az államközi szerződést kiegészítették és a változásokra vonatkozó megállapodásokat jegyzőkönyvben rögzítették, amelyekben az

Požiadala o to maďarská strana pravdepodobne pre nedostatok finančných prostriedkov na výstavbu.

ROK 1985 - asi od polovice osemdesiatych rokov prevzali výstavbu stupňa Nagymaros a hate Dunakiliti rakúske firmy, pre ktoré boli termíny príliš dlhé, neekonomické, preto navrhli urýchlenie výstavby.

ROK 1989 FEBRUÁR - Maďarská strana požiadala o skrátenie termínov výstavby vodného diela až o 18 mesiacov. Napriek problémom naša strana zmenu schválila.

ROK 1989 MÁJ - Minister zahraničných vecí Maďarskej republiky oznámil nášmu veľvyslancovi rozhodnutie Maďarska zastaviť výstavbu stupňa Nagymaros.

ROK 1989 JÚN - Vyhlásenie, že maďarská strana v dohodnutých termínoch a podľa projektu splní svoje záväzky pri výstavbe vodného diela Gabčíkovo.

ROK 1989 JÚL - Z mimoriadneho zasadania maďarskej vlády vzišlo rozhodnutie pezastavuť práce na prehradzovaní koryta a na ďalších objektoch stupňa Gabčíkovo.

ROK 1989 AUGUST - Mad"arská strana oznámila, že prerušuje práce na príprave prehradenia koryta Dunaja pri Dunakiliti, a tým prakticky zastavila práce na výstavbe Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros.

ROK 1989 DECEMBER - Vtedy nastalo prvé faktické neplnenie zmluvných záväzkov maďarskou stranou, keďnedodržala termín napúšťania zdrže Hrušov-Dunakiliti.

ROK 1989 DECEMBER - Maďarská strana oficiálne predložila návrh na spoločné dokončenie vodného diela Gabčíkovo, ale s podmienkami, že naša strana bude akceptovať zrušenie pôvodnej zmluvy a nebude trvať na výstavbe stupňa Nagymaros.

ROK 1990 MÁJ - Predseda maďarskej vlády predniesol v parlamente smernicu vládneho programu: začať prípravu na uvedenie staveniska Nagymaros do pôvodného stavu, zastaviť práce na stupni Gabčíkovo a prerokovať okruh otázok s česko-slovenskou stranou, že vodné dielo Gabčíkovo sa zrodilo ako výsledok zlých spoločných rozhodnutí, a preto musíme znášať škody a dôsledky uvedenia do pôvodného stavu.

ROKY 1990-1991 - Séria rokovaní na rôznych i vládnych úrovniach, ktoré po neúspechu viedla k rozhodnutiu dať do prevádzky stupeň

építési munkálatok elvégzését 1990-tol 1994-ig terjedő időszakban határozták meg. Ez a halasztás a magyar fél kívánságára történt, valószínűleg a beruházáshoz szükséges pénzeszközök hiánya miatt.

Körülbelül a nyolcvanas évek közepétől a Nagymarosi Vízlépcső és a Dunakiliti Víztározó zsiliprendszerének építését átvették bizonyos osztrák cégek, amelyek túl hosszúnak és gazdaságtalannak tartották a kijelölt határidőket, ezért az építési munkálatok meggyorsítását javasolták.

1989. februárjában a magyar fél előterjesztette igényét a határidők 18 hónappal való megrövidítése iránt. Különböző problémák ellenére a mi felünk jóvá hagyta partnere igényét.

1989. májusában a MK külügyminisztere bejelentette budapesti nagykövetünknek Magyarország döntését a Nagymarosi Vízlépcső építésének leállításáról.

1989. júniusában a magyar fél közölte, hogy a közösen elfogadott határidőkben a tervek szerint teljesítem fogja kötelezettségeit a Bosi Vízlépcső építésénél.

1989. júliusában a magyar kormány rendkívüli ülésen hozott határozata szerint követelte a folyómeder elterelését szolgáló munkálatok leállítását a Bősi Vízlépcsőnél.

1989. augusztusában a magyar fél közölte, hogy Dunakihtinél leállította a meder elterelését szolgáló munkálatokat, amivel gyakorlatilag végleg beszüntette a Bós-Nagymaros vízlépcsőrendszer építését.

1989. decemberében a magyar fél gyakorlatilag első ízben teljesítette a szerződésben vállalt kötelezettségét nem teljesítette, amikor a Hrušov-Dunakiliti Víztározó feltöltését.

1989. decemberében a magyar fél hivatalosan felterjesztette javaslatát a Bosi Vízlépcső közös befejezésére azzal a feltétellel, ha a mi felünk akcep tálja az eredeti szerződés hatályon kívülre helyezését, és eltekint a Nagymarosi Vízlépcső építésétol.

1990. májusában a magyar kormányelnók a parlament elé terjesztette a kormányprogramnak azt az irányelvét, hogy a nagymarosi Vízlépcső építési munkálatait végleg beszünteti és a terepet visszaállítja eredeti állapotába, továbbá követeli a Bosi Vízlépcső építésének leállítását, s az ezzel összefüg gő kérdéskör a mi felünkkel való megtárgyalását olyan értelemben, hogy a vízlépcső építésének terve helyteken közös döntések alapján születelt ezért viselnünk kell az ebből eredő károkat és a terep eredeti állapotába való visz-szaállításának költségeit.

Az 1990-1991. években különböző szintű (kormányok szintjén is lefolyt) tárgyalások sorozatának eredményeképpen döntés születik, hogy a cseh-

Gabčíkovo vnáhradnom riešení na našej strane. Zvolený variant kedykoľvek umožňuje maďarskej strane pripojiť sa k projektu.

ROK 1991 - Maďarská strana žiada zastavenie stavebných prác na náhradnom riešení sprevádzkovania stupňa Gabčíkovo.

ROK 1992 - Jednostranné vypovedanie spoločnej zmluvy z roku 1977, ak česko-slovenská strana do konca apríla nezastaví všetky práce na náhradnom riešení stupňa Gabčíkovo na našom území. Na toto vyhlásenie splnomocnil vládu maďarský parlament.

ROK 1992 OKTÓBER-NOVEMBER - Termín uvedenia do prevádzky stupňa Gabčíkovo v náhradnom variante.

(pa)

Varianty riešenia

Po jednostrannom zastavení prác na sústave vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros maďarským partnerom hľadali sa možnosti využiť u nás aspoň stupeň Gabčíkovo v náhradnom riešení. Vypracovali sa viaceré varianty, ktoré uvádzame. Pre protipovodňové, plavebné a energetické možnosti vybral sa základný variant C. Ten potom prešiel podstatnými zmenami a musí v sebe obsiahnuť 19 podmienok Slovenskej komisie pre životné prostredie. Umožňuje tiež vrátiť sa k pôvodnému konceptu vodného diela podľa „Zmluvy". Variant D, prípadne jeho kombinácie, neumožňujú už tento krok, predlžujú výstavbu, zhoršujú energetické i ekonomické podmienky. Súčasne tento koncept zavrhuje pôvodnú koncepciu podľa „Zmluvy" a maďarská strana by sa mohla zbaviť povinnosť uhradiť spôsobené škody. Varianty:

A - Dokončenie sústavy vodných diel na Dunaji Gabčíkovo- Nagymaros podľa pôvodného projektu.

B - Dokončenie vodného diela Gabčíkovo podľa pôvodného projektu bez vodného diela Nagymaros a jeho prevádzkovanie v prietokovom režime.

C - Náhradné riešenie vodného diela Gabčíkovo. Prehradenie koryta Dunaja na čs. území v oblasti Čuňovo (bez vodnöho diela Nagymaros).

D - Dokončenie vodného diela Gabčíkovo bez výstavby zdrže Hrušov a bez vodného diela Nagymaros ibe s ohradzovaním koryta

szlovák területen pótmegoldás formájában üzembe helyezik a Bősi Vízierőművet. Ez a variáns ugyanis lehetővé teszi a magyar félnek a terv megvalósításához való bármikori csatlakozását.

1991-ben a magyar fél követeli a pótmegoldást célzó munkálatok leállítását és ellenzi a Bősi Vízierőmű üzembe helyezését.

1992-ben a magyar fél a szerződés egyoldalú felbontásával fenyegetőzik, amennyiben a cseh-szlovák fél április végéig nem állítja le a Bősi Vízlépcsőn folytatott összes munkálatokat a mi területünkön. Erre a kijelentésre a magyar kormányt a parlament hatalmazta fel.

1992. októberében és novemberében a Bősi Vízierőművet a pótmegoldás szempontjai szerint üzembe helyezték.

(pa)

A megoldás variánsai

A Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer építésének a magyar partner általi egyoldalú leállítása után nálunk legalább a Bősi Vízlépcső pótmegoldásban keresték a hasznosítás lehetőségét. Kidolgoztak több variánst, amelyeket alább ismertetünk. Az árvízvédelmi, hajózási és energiatermelési szempontok érvényesítésére a C-variáns bizonyult a legmegfelelőbbnek. E variáns, amelyben később lényeges változtatásokat hajtottak végre, meg kellett hogy feleljen a Szlovák Környezetvédelmi Bizottság 19 feltételének, továbbá lehetővé teszi a vízműnek a [fct]Szerződés" szerinti eredeti koncepciójához való visszatérést. A D-variáns, esetleg annak kombinációi már nem teszik lehetővé ezt a lépést, ugyanakkor meghosszabbítják az építési munkálatok idejét, rontják az energiatermelési és gazdasági feltételeket. E koncepció egyben elveti a "Szerződése-ben foglalt eredeti tervet, így a magyar fél megszabadulhatna az általa okozott károk megtérítésének kötelezettségétől.

A - A Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer építésének befejezése az eredeti tervek szerint.

B -A Bősi Vízlépcső befejezése az eredeti tervek szerint, és a vízmű átfogó rendszerben való üzemeltetése a Nagymarosi Vízlépcső nélkül.

C- A Bős Vízlépcső pótmegoldása az eredeti tervek szerint (a Nagymarosi Vízlépcső nélkül). A Duna medrének cseh-szlovák területen való elrekesztése čuňovo körzetében.

D - A Bősi Vízlépcső építésének befejezése a Hrušovi Víztározó és a Nagymarosi Vízlépcső nélkül, csupán a Duna medrének gátak közé

Dunaja v úseku Bratislava-Dunakiliti a s inštaláciou turbín v hati Dunakiliti.

E - Vzužívanie derivačného kanála vodného diela Gabcíkovo iba pre plavebné účely a ako ochranu pred povodňami.

F - Zastavenie všetkých prác na sústave vodných diel Gabčí-kovo-Nagymaros a zakonzervovanie celého diela zhruba v jestvujúcom stave.

G - Postupná demontáž vodného diela Gabcíkovo a rekultivácia krajiny do pôvodného stavu.

Alxander Kormoš

Na dvoch brehoch barikády

Motto:
... aby ste boli soľou, ktorá sa nesype do oka, ani do rany,
ale ktorou sa solia vybrané jedlá strednej Európy,
je vašou povinnosťou, aj vaším zmyslom.
(Vladimír Mináč)

Nepotrebujeme mosty,
ak nás spoja rieky samy,
ak nás spoja drahé kosti
našich predkov oplakaných.

Letí pieseň okrídlená,
nazaviazne v zašlých vinách,
letí pieseň, páru nemá v
podkarpatských domovinách.

Nepotrebujeme mosty,
múdry Dunaj všetko zriadi,
buďme hostia našich hostí
na dvoch brehoch barikády.

Letí pieseň okrídlená,
nezaviazne v zašlých vinách,
letí pieseň, páru nemá v
podkarpatských domovinách.

(Budapešť 1988)

szorításával Pozsony és Dunakiliti közötti szakaszon turbinák létesítésével a Dunakiliti zsiliprendszeren.

E - A Bősi Vízlépcső Derivádós Csatornájának csupán árvízvédelmi és hajózási célokra való felhasználása.

F - A Bős-Nagymaros Vízlépcső rendszer építésének leállítása és nagyjából a jelenlegi állapotában való konzerválása.

G - A Bős-Nagymaros Vízlépcső Rendszer fokozatos leépítése és a táj eredeti állapotának visszaállítása.

Kormos Sándor

A barrikád mindkét partján

Mottó:

... hogy ne olyan só legyetek, amelyet valaki szemébe
vagy sebébe szórnak, hanem amely Közép-Európa
válogatott ételeinek ízesítője, ez a ti kötelességetek
és létetek értelme. **(Vladimír Mináč)**

A folyó, mely vizét ontja,
inkább kössön össze minket,
mint beszédes, drága csontja
megsiratott őseinknek.

Száll a dalunk, nő a szárnya,
volt bűnöktől megtisztulva;
Duna-tájon nincsen párja,
előre néz, nemcsak múltba.

Bölcs a Duna, ő majd vezet,
hídrom-árnyék ring a habján,
jószomszédként fogjunk kezet
barrikádunk mindkét partján.

Száll a dalunk, nő a szárnya
volt bűnöktől megtisztulva;
Duna-tájon nincsen párja,
előre néz, nemcsak múltba.

(Szlovákból fordította a szerző. Budapest, 1992.)

DVAJA LITERÁTI HĽADAJU SPOLOČNÚ REČ

Zahoďme závažie minulosti

V Práci 30. 10. 1991 môj priateľ, spisovateľ Lajos Gerendel, vyjadril obavy, ktoré majú niektorí naši maďarski spoluobčania. Je to prirodzené, najmä zo situácie, aká je u nás v súčasnosti. Treba po\edať čestne a úprimne, že maďarsko-slovenské vzťahy sa od polovice 18. storočia postupne zostrovali vtedajšími maďarskými "vládnucimi kruhmi, teda feudálmi a zemianstvom,

ktoré začalo postupne vytvárať a budovať ideu uhorského národa. Samozrejme, pod egidou Maďarov a maďarského jazyka. No až po rakúskouhorskom vyrovnaní sa vzťahy medzi maďarským národom a inými národmi vo vtedajšom Uhorsku začali vyostrovať až do doslova neznesiteľných a dnes už ťažko predstaviteľných pomerov, ktoré boli kodifikované do striktných a dnes už nepredstaviteľných zákonných noriem. Popísalo sa o tom veľa a netreba to rekriminovať. Z hľadiska analýzy historických skutočností dôležitým je obdobie prvej svetovej vojny, počas ktorej umierali tak Maďari, ako aj iné národy. Záver tejto vojny však znamenal tiež rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik nových štátov. Parížska mierová konfe-rencia stanovila hranice nových štátov a jej výsledok, známy ako Trianonska dohoda, sa dodnes pokladá v Maďarsku za krivdu spáchanú na maďarskom národe a štáte. Pokiaľ sa tak však stalo, vtedajšie vládnuce kruhy dokázali všetko cennejšie a zaujímavejšie od peňažnej hotovosti až po umelecké diela poväčšine stiahnuť na centrálne maďarské územie. Toto doslovné koristnictvo dovŕšili vojská Maďarskej republiky rád, ktoré vojensky napadli Slovensko a časť jeho územia vyrabovali. Takto napríklad odvliekli i známu Banskú akadémiu v Banskej Štiavnici s celým jej zariadením a ojedinelým inventárom.

Vessük le a múlt terheit 1.

A „Práca" című napilap 1991. októberlO. számában Grendel Lajos író barátom kifejezte egyes magyar polgártársaink félelmeit. Ez természetesen, főleg a mostanában kialakult helyzetben. Becsületesen és őszintén el kell mondanunk, hogy a magyar-szlovák viszonyokat a 18. századtól kezdve fokozatosan kiélezték az akkori magyar uralkodó körök, vagyis a feudális urak és nemesek, akik abban az időben fogtak hozzá a magyar nemzet eszméjének kialakításához, építéséhez. Természetesen a magyarság és a magyar nyelv égisze aiatt. Azonban az ellentétek az akkori Magyarország magyar és más nemzetei között csupán az osztrák-magyar kiegyezés után éleződtek ki a szó szoros értelmében elviselhetetlen és ma már nehezen elképzelhető viszonyokig, amelyeket szigorú és mai szemnek elképesztő törvényes normákban kodifikáltak. Erről már sokat írtak, és ma már fölösleges lenne az emiatti kölcsönös vádaskodás.

A történelmi tények elemzése szempontjából fontos az első világháború korszaka, amely alatt egyformán haltak magyarok és nem magyarok. De ezen háború befejezése egyben az Osztrák-Magyar Monarchia szétesését és új államok keletkezését is jelentette. A párizsi békeszerződés meghatározta az új államok határait, és annak végkifejletét, a trianoni egyezményt Magyarországon a mai napig úgy értelmezik, mint a magyar nemzet és állam ellen elkövetelt sérelmet. Azonban amíg ez történt, az akkori uralkodó köröknek sikerült minden értékeset és érdekeset, a készpénztől kezdve a művészi értékig többségében átjuttatni az ország központi területére. Ezt a szó szerinti rablást betetőzte a magyar Tanácsköztársaság hadserege, amely fegyveresen megtámadta Szlovákiát, és területének egy részét kirabolta. Akkor hurcolták el a híres Selmecbányái Bányászakadémiát teljes berendezésével és egyedülálló ingóságaival együtt.

Az új Csehszlovák Köztársaság sok gonddal küszködött az akkori Magyarországgal kialakult viszonya miatt, amely Szlovákia területét saját birtokának tekintette és a magyar felderítés sok problémát idézett elo az akkori politikai életben. Hlinka és Jehlička esete a párizsi konferencián vagy Dr. V. Tuka esete, aki ennek a titkos szolgálatnak munkatársa volt, ma már

Mladá Československá republika mala veľa starostí vo vzťahu k vtedajšiemu Maďarsku, ktoré pokladalo územie Slovenska za svoj majetok a maďarská rozviedka spôsobovala mnohé problémy vtedajšieho politického života. Prípad Hlinka a Lehlička na Parížskej konferencií alebo Dr. V. Tuka ako spolupracovník tejto tajnej alužby sú dnes všetobecne známe. Mníchovským diktátom sa vzťahy vyostrili, keď časť územi južného Slovenska pridelili Maďarsku. Je pravda, že novovzniknutú Slovenskú republiku ako prví uznali Maďari, ale treba tiež povedať, že ju i prvi vijensky napadli bombardovaním Spišskej Novej Vsi. Ďalšia história je už známa, i keď politické zákulisie menilo mnohokrát svoje postoje aj farbu. Známy je výrok vtedajších predstaviteľov Poľska a Maďarska E. Gierka a J. Kádára, ktori sa rozlúčili na letisku Ferihegy v Budapešti s tým, „že veria, že raz budú mať Poľsko a Maďarsko spoločné hranice!"

Bolo to také isté tvrdenie ako výrok pána premiéra federálnej vlády Mariána Čalfu, ktorý povedal, že „v prípade osamostatnenia Slovenska budú to práve Maďari, ktori napadnú a zaberú jeho územie". A tak nezostalo iba pri diplomatickom Faux-pas, ktoré striktne dementoval minister zahraničných veci pán Gejza Jesenský, ale ostal i zvláštny pocit u mnohých ľudi na Slovensku...

Nech mnohi v Európe akokoľvek túžia po návrate starých čias a starých hraníc, treba pripomenúť, že od 70-lych rokov v Európe prebehol helsinský proces, okrem inôho i s kodifikovanou tézou o nemennosti povojnových hranie v Európe. Nuž ale aj tak - ktovie, čo nám prinesie budúchnosť? Vyhlásenie pána premiéra však o maďarsko-slovenských vzťahoch v Maďarsku, ale najmä u nás nič dobré neprinieslo. Napriek tomu všetkému dobrému i zlému, čo nám zanechala história, hľadajme cesty k vzájomnému porozumeniu a spolužitiu. Ako to však po mojom úvode vidi spisovateľ Lajos Grendel?

Milan Augustín

Je veľmi ťažké predpokladať, že dva také národy ako slovenský a maďarský, ktori po dlhých desaťročiach tvrdej totality sú v duševnom rozklade a sú hlboko frustrovaní, nájdu si spoločného menovateľa z jedného dňa na druhý. Tzv. proletársky internacionalizmus spochybňoval našu národnú identitu, sebavedomie a tradície. Dnešný nacionalizmus na obidvoch

általánosan ismertek. A müncheni diktátum miatt a viszonyok kiéleződtek, amikor Délszlovákia területének egy részét visszacsatolták Magyarországhoz. Az igaz, hogy az újonnan keletkezett Szlovák Köztársaságot a magyarok elsőként ismerték el, de azt is el kell mondani, hogy fegyveres támadást is elsőként indítottak ellene, Szepesújfalu bombázásával. A további történelmi események már ismertek, ha politikai hátterük jellege és színezete sokszor meg is változott. Ismert az akkori Lengyelország és Magyarország ve/etoinek, E. Giereknek és Kádár Jánosnak a kijelentése, akik azzal köszöntek el egymástól Budapesten a Ferihegyi repülőtéren, hogy „bíznak abban, hogy egyszer Lengyelországnak és Magyarországnak közös határai lesznek.'"

Ez a kijelentés nagyon hasonlított Marián Čalfa, a szövetségi kormány elnökének azon álláspontjához, hogy „Szlovákia önállósulása esetén éppen a magyarok lesznek azok, akik megtámadják és elfoglalják annak területét." És így nem marad más hátra, csak a diplomatikus Faux-pas, amelyet Jeszenszky Géza külügyminiszter úr szigorúan igyekezett megcáfolni, ugyanakkor sok emberben egy különös érzés is eluralkodott Szlovákiában....

Ha sokan vágyódnak is Európában a régi határok visszaállítása után, le kell szögeznünk, hogy a hetvenes évektől kezdve Európában lezajlott egy Helsinki-féle folyamat, többek között a háború utáni európai határok változhatatlansága értelmében kodifikált tézis. Nos, ezzel együtt, ki tudja, mit hoz számunkra a jövő? A szövetségi kormány elnökének ez a kijelentése Magyarországon, de főleg nálunk nem hozott semmi jót a magyar-szlovák kapcsolatokba.Minden jó és rossz ismeretében, amit ránk hagyott a történelem, keressük az utat a kölcsönös megértés, a békés együttélés felé. De hogyan látja mindezt az én bevezetőm után Grendel Lajos?

Milan Augistín

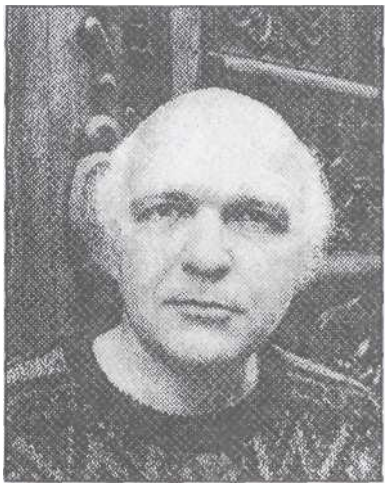
2.

Nagyon nehéz feltételezni, hogy két olyan nemzet, mint a szlovák és a magyar, amely a kemény totalitárius rendszer hosszú évtizedei után a pszichikai bomlás és erős frusztráció állapotában egyik napról a másikra közös nevezőre juthatnának. Az ún. proletár internacionalizmus kétségbe vonta nemzeti identitásunkat és hagyományainkat. A mai nacionalizmus

stranách je reakciou na národný útlak z obdobia tzv. reálneho socializmu. Preto by bolo treba znovu formulovať základné otázky slovensko-maďarských vzťahov a nastoľ ich netradične. Uznávam, že minulosť, tmavé stránky našich spoločných dejín sú dnes záťažou. Nesmieme však zabudnúť ani na fakt, že možno po prvý raz v novodobých dejinách máme spoločné záujmy a táto skutočnosť by mohla byť pevným východiskovým bodom k úvahám o našej spoločnej budúcnosti. Chceme žiť v prosperujúcom, demokratickom právnom štáte.

Musime sa zbaviť resentimentov z minulosti. Plne súhlasím s priateľom Milanom Augustínom, že výrok pána premiéra Mariána Čalfu pozitívnemu vývoju nepomáha. Zbytočne stupňuje nervozitu a napätie. Súčasná maďarská vláda viackrát vyhlásila, že nemá územné nároky voči svojim susedom. Maďari by mali pomáhať Slovensku v hľadaní novej úlohy v strednej Európe, ale v nijakom prípade by nemali zasahovať do tohto procesu. Ani to nerobia. Úloha slovenskej a maďarskej inteligencie by sa nemala vyčerpávať iba v hasičskej práci. Žiaľ, ani ja nemám recept na to, akým spôsobom je možné v tejto napätej hysterickej atmosfére zlomiť vzájomnú nedôveru, chýba skutočný, vecný dialóg. Chýbajú skutočné, vecné informácie. Maďari málo poznajú Slovákov a naopak. Žijeme v dobe, v ktorej každý každého upodozrieva • nečistých úmyslov. Obávam sa, že dovtedy, kým sa nevyriešia slovensko-čc ké problémy, nevykročíme vpred, ani v riešení slovensko-maďarských problémov.

Lajos Grendel

mindkét oldalon az ún. reális szocializmus korszakának elnyomására való reakció. Emiatt szükség lenne újrafogalmazni a szlovák-magyar viszony alapkérdéseit és nem hagyományos módon feltenni okét. Elismerem, hogy a múlt közös történelmünk sötét oldalai jelenleg teherként jelentkeznek. Azonban azt a tényt sem szabad elfelejtenünk, hogy az újkori történelem során talán először vannak közös érdekeink, és a körülmény szilárd kiindulópontja lehetne a közös jövönkrol való mérlegelésünknek. Jól prosperáló demokratikus jogállamban akarok élni.

Meg kell szabadulnunk a múltnak rossz érzéseitol. Teljesen egyetértek Milan Augustín barátommal abban, hogy Marián Čalfa, szövetségi kormányelnök kijelentése nem segíti a pozitív viszony kialakulását. Fölöslegesen fokozza a neurózist és feszültséget. A mai magyar kormány többször kijelentette, hogy nincsenek területi igényei szomszédaival szemben. A magyaroknak segíteniük kellene a szlovákoknak a középeurópai szerepük megtalálásában, de semmi esetre se lenne szabad beavatkozniuk ebbe a folyamatba. Nem is teszik ezt.

A szlovák és magyar értelmiségiek szerepe nem merülhet ki csupán a tűzoltó munkában. Sajnos, én nem tudok receptet adni arra, milyen módon lehetne ebben a feszült hisztérikus légkörben megszüntetni a kölcsönös bizalmatlanságot. Hiányzik a valódi, tárgyilagos dialógus. Hiányzanak a hiteles, tárgyszerű információk. A magyarok nem ismerik eléggé a s/lovákokat és fordítva. Olyan korban élünk, amikor mindenki mindenkit gyanúsít tisztességtelen szándékokkal. Attól tartok, hogy amíg nem oldódnak meg a szlovák-cseh problémák, addig nem fogunk előre lépni a szlovák-magyar kérdések megoldásában sem.

Grendel Lajos

Ferenc Keszeli

Žitný ostrov

Bol som pri tom v šesťdesiatom piatom, -na
tretí deň, keď krvácal ten kraj.
Nad zaplavenými brázdami
oceľovou mušlou sme preorávali vodu.
Pod nami zlomok gramoplatne,
ten nezohrateľný kotúč,
tá nemá geometria siatin...
Čo to asi zamlčala? Pracovnú pieseň?
Bachovu omšu? Armstrongov koncert v Londýne?
Jarný vietor, prestaň rozvodňovať,
nech ostane bez páru každý kvet![1]
Bahnistou vodou plávala tabula stola,
spoločné útočište líšky, zajaca, svrčka.
Prichodiac k zjatrenej rane, vzklíčila vo mne báseň,
azda tá nikdy nenapísateľná symfónia.
Ani podnes som ju nedokázal napísať,
hoci tá gramoplatna je už dávno scelená,
- no jej hudba je stále nezohrateľná.
Lebo tie jagavé brázdy sú nemé.
Mám napísať znova tú hudbu,
ak je ona aj podnes tá istá?
A až potom spievať.
No nie tak ako spievali dakedy
trubadúri! Buď mi nezostane iné,
ako ani nespievať.

(Preloží Alexander Kormoš, Budapešť 1992)

'Narážka na maďarskú ľudovú pieseň *Tavaszi .szél vizet áraszt,* ktorej prvú strofu tu uvádzame v surovom preklade: *Jarný vietor rozvodňuje, rozkvitaj, kvietok môj, každý vták si hľadá svoj pár, rozkvitaj, kvietok môj.*

Keszeli Ferenc

Csallóköz

Ott voltam hatvanötben -
harmadnap, hogy bevérzett a táj.
Páncélkagylóval szántottuk a vizet
az elmosódott barázdák fölött.
Alattunk összetört hanglemez,
lejátszhatatlan korong,
a vetések néma geometriája...
Mit hallgatott el? Munkadalt?
Bach-misét? Armstrong londoni hangversenyét?
Tavaszi szél, ne árassz vizet, maradjon
minden szál virág társtalan!
Asztallap úszott az iszapos vizén, együtt
menekült rajta róka, nyúl, tücsök.
A felfakadt sebhez érvén,
eresztett bennem gyökeret a vers -
talán a mindenkor megirhatatlan szimfónia.
Megírni azóta sem tudom, pedig a
hanglemez már régen összeállt,
- zenéjét lejátszani mégsem lehet.
Mert szótlanok a ragyogó barázdák.
Vagy újraírni ugyanazt a zenét,
ha a zene még mindig ugyanaz?
Aztán énekelni.
De nem úgy mint a trubadúrok korában
volt szokás! Vagy nem marad más, mint
énekelni sem.

(Zátony a bárkán, Madách, Bratislava, 1988)

Protimenšinový anachronizmus

Toto dvojčíslo nášho štvrťročníka bolo zredigované už začiatkom roka 1992, ale pre nedostatok financií ho vydávame iba teraz, keď sme dostali naň podporu od *Verejnej nadácie pre národné a etnické menšiny,* ktorá suma však sotva stačí na uhradenie tlačiarenských nákladov; o redaktorských, lektorských, autorských a výtvarníckych honorároch ani nehovoriac. Vďaka pomoci Vydavateľstva Etnikum, predsa sme sa podujali vydať toto dvojčíslo - s päťročným oneskorením. V dejinách vydávania časopisov je to ojedinelý anachronizmus.

Náš časopis odmietol podporovať v Maďarsku každý orgán, ktorý to má v kompetencii. K vydaniu tohto dvojčísla v r. 1993 sme dostali cez Maticu slovenskú podporu o sume 50 000,- SK. Pani M. Hrkľová, vtedajšia pracovníčka Odboru pre zahraničných Slovákov MS nám proponovala, aby sme využili pomerne lacnú ponuku Komárňanských tlačiarní. Pán riaditeľ István Meszlényi nás prijal veľmi ochotne. Po poslednú korektúru všetko šlo v najlepšom poriadku. Posledná korektúra sa však, podľa tvrdenia pána riaditeľa, pri doručovaní stratila. Ešte väčšia chyba sa stala, že ani jej kópia sa nikde nenašla. Podozrivé bolo, že ani v programe počítačového stroja sa nezachovala, ba aj jej sadzač (Zoltán Száraz) si nápadne rýchle zmenil pracovisko. Výsledok bol taký, že dvojčíslo sa nevytlačilo a peniaze si Matica zobrala späť.

Materiál ku každému číslu nášho štvrťročníka máme zhromaždený, ale sponzora stále nemáme. Avšak, napriek akýmkoľvek prekážkam, my sa nijako nemôžeme zrieknuť jeho vydávania, lebo každé jeho číslo obsahuje hodnoverné (a preto i zamlčané) informácie o skutočnom postavení v Maďarsku živoriacej slovenskej menšiny. Napr. parlamentom prijatá verzia národnostného zákona je protinárodnostná; systém vydávania národnostných kníh a časopisov je protinárodnostný; Zväz Slovákov v Maďarsku, ktorý sa bez zvláštnejšej účasti ostatných štyroch (nápadne diskriminovaných) slovenských organizácií s celoštátnou pôsobnosťou sám pretransformoval na tzv. Celoštátnu slovenskú samosprávu, nikdy nebol demokratickou strešnou organizáciou našej menšiny a ani CSS nie je taká, teda ani legitímna; v parlamente ešte stále nemáme demokratické zastúpenie; dôsledkom trvalej absencie slovenských škôl máme len veľmi tenkú vrstvu inteligencie; atď., atď.

Kisebbségellenes anakronizmus

Folyóiratunknak e dupla száma már az 1992. év elején nyomdakészen megszerkesztett állapotban volt, de anyagi eszközök híján csak most tudjuk kiadni, miután a *Nemzeti és etnikai kisebbségek közalapítványától* támogatást kaptunk, amely összeg azonban alig elegendő a nyomdai költségek fedezéséhez; a szerzői, szerkesztői, lektori és grafikusi honorárium okról nem is beszélve. Az Etnikum Kiadó segítségének köszönhetően mégis vállalkoztunk e dupla szám kiadására - ötéves késéssel. A folyóiratkiadás történetében ez egyedülálló anakronizmus.

Folyóiratunk támogatását Magyarországon elvetette minden szerv, amely ebben illetékes. E dupla szám kiadásához 1993-ban a Matica slovenská (MS) révén kaptunk ötvenezer korona összegű támogatást. M. Hrkl'ová, az MS Külföldi Szlovákok Osztálya akkori munkatársának javaslata alapján megkíséreltük kihasználni a Komárnói Nyomda viszonylag olcsó árajánlatát. Meszlényi István igazgató úr igen készségesen fogadott minket. Az utolsó korrektúráig minden a legnagyobb rendben ment. Azonban az utolsó korrektúra, Meszlényi úr állítása szerint, a kézbesítés során elveszett. Még nagyobb hiba volt, hogy annak másolatát sem találták sehol. Gyanús volt, hogy a számítógép programjából is eltűnt a szedett anyag, sőt maga a szedő (Száraz Zoltán) is feltűnően gyorsan változtatott munkahelyet. Az eredmény az lett, hogy folyóiratunk dupla száma nem lett kinyomtatva, és a támogatási összeget az MS visszavette.

Folyóiratunk minden számának anyaga azóta is birtokunkban van, de ma sincs állandó szponzorunk. Mégis, minden akadály ellenére, mi soha nem mondhatunk le folyóiratunk kiadásáról, hiszen minden száma hiteles (és ezért elhallgatott) információkat tartalmaz a Magyarországon vegetáló szlovák nemzetiség valódi helyzetéről. Például, a nemzetiségi törvénynek az országgyűlés által jóváhagyott verziója nemzetiségellenes; a nemzetiségi könyv- és folyóiratkiadás szisztémája szintén az; a Magyarországi Szlovákok Szövetsége, amely a többi négy (feltűnően diszkriminált) országos hatáskörű szlovák szervezet jelentősebb részvétele nélkül, egyedül alakult át úgynevezett Országos Szlovák Önkormányzattá (OSZÖ), soha nem volt kisebbségünk demokratikus csúcsszervezete, és az OSZÖ sem az, tehát legitim sem lehet; a parlamentben jelenleg sincs demokratikus

Výsledkom trianonských mierových rokovaní (1920) hranice medzi Československom a Maďarskom na územiach so zmiešaným obyvateľstvom boli vyznačené tak, aby na oboch ich stranách zostalo slovenské, resp. maďarské obyvateľstvo približne v rovnakom počte (asi 600 000). Z tohto počtu podľa údajov z posledného sčítania ľudu sa prihlásilo k maďarskej menšine na Slovensku okolo 570 000 obyvateľov, kým v Maďarsku sa prihlásilo k slovenskej menšine menej ako desaťtisíc občanov.

Tento rekord kultúrnej a štatistickej genocídy je jedinečným anachronizmom v dnešnej Európe.

Československá presídľovacia komisia vo svojej náborovej akcii (1946-1947) získala 98 835 prihlášok Slovákov na presídlenie... Nesprávnosť maďarských údajov z r. 1930 a 1941 dobre vidieť v porovnaní s údajmi na presídlenie prihlásených. V severných župách Maďarska sa prihlásilo skoro dva razy toľko Slovákov na presídlenie, ako ich udáva sčítanie z r. 1930, skoro trojnásobok vzhľadom na údaje o materinskej reči z r. 1941 a šestnásť ráz viac, než uvádzajú maďarské údaje v r. 1941 o počte Slovákov podľa národnosti... Československá presídľovacia komisia pokladala preto za potrebné vykonať súpis všetkých Slovákov aspoň v tých obciach, v ktorých sa predpokladal ich väčší počet. ... Súpisom vykonaným v 416 obciach sa zistila prítomnosť 473 556 Slovákov. K nim treba pripočítať ešte 5494 prítomných podľa maďarských údajov v tých obciach, z ktorých sa nezískali prihlášky na presídlenie a v ktorých sa ani súpis nekonal.'

Historickou vinou takzvaného „Demokratického" zväzu Slovákov v Maďarsku (a jej následnej organizácie Zväzu Slovákov v Maďarsku) je, že oproti skutočným údajom o počte Slovákov v Maďarsku od svojho založenia až podnes oficiálne vyhlasovala a vyhlasuje, že počet Slovákov v Maďarsku je iba okolo 120 000, bez toho, že by toto číslo niečím bola dakedy odôvodnila.

Toto dvojčíslo nášho časopisu sme vydali na počesť 58. výročia vzniku 1. Slovenskej republiky.

Budapešť 5. februára 1997 *Alexander Kormoš*

'L. Deák: Poznámky k demografii Slo\ákov v Maďarsku. 88. str. 14-15. dvojčísla SME, Budapešť 1992

képviseletünk; a szlovák tannyelvű iskolák tartós hiánya következtében a szlovák értelmiség igen vékony réteg... stb., stb.

A trianoni béketárgyalások (1920) eredményeképpen Csehszlovákia és Magyarország között a vegyes lakosságú területeken úgy húzták meg a határt, hogy annak mindkét oldalán megközelítőleg azonos számú (körülbelül hatszázezer) magyar, illetve szlovák kisebbségi lakos maradjon. Ebből a lélekszámból a legutóbbi népszámlálás szerint Szlovákiában 570 000 lakos vallotta magát magyarnak, Magyarországon pedig tízezernél is kevesebb lakos vallotta magát szlováknak. A kulturális és statisztikai genocídiumnak ez a rekordja egyedülálló anakronizmus a mai Európában.

A csehszlovák áttelepítési bizottság (CSÁB) a lakosságcsere alkalmából (1946-47) áttelepítésre jelentkező 98 835 szlovák lakost írt össze... Az 1930. és 1941. évi magyar népszámlálási adatok helytelensége jól látható az áttelepítésre jelentkezettekről szóló adatokkal való összevetésben. Az észak-magyarországi megyékben jelentkező szlovákok száma kétszerese az 1930. évi magyar népszámlálási adatoknak, háromszorosa az 1941. évi népszámlálás a szlovákok nemzetiségére vonatkozó számadatainak, és tizenhatszorosa az 1941. évi népszámlálás a szlovákok nemzetiségére vonatkozó számadatainak... A CSÁB ezért tartotta szükségesnek az összes szlovák lakos összeírását legalább azokban a helységekben, ahol feltételezhetően nagyobb számban éltek... A 416 magyarországi helységben végzett összeírás összesen 473 556 szlovák jelenlétét bizonyítja. Ehhez még hozzá kell adni a magyar statisztikai adatok szerinti 5494 szlovák lakost azokban a községekben, ahonnan nem jelentkeztek áttelepítésre, és akikről összeírás sem készült.'

Az úgynevezett Magyarországi Szlovákok „Demokratikus" Szövetsége (és utódja, a Magyarországi Szlovákok Szervezete) történelmi bűne, hogy alapításától kezdve hivatalosan hangoztatta, és ma is azt hangoztatja, hogy a Magyarországon élő szlovákok száma mindössze 120 000, anélkül, hogy ezt a számot valaha is valamiképpen megindokolta volna.

Folyóiratunknak e dupla számát az 1. Szlovák Köztársaság keletkezésének 58. évfordulója tiszteletére adtuk ki.

Budapest, 1997. február 5. *Kormos Sándor*

]L. Deák: Megjegyzések a magyarországi szlovákok demográfiájához. SME, 14-15. dupla szám, f oldal, Budapest, 1992.

Zoznam ilustrácií - Az illusztrációk jegyzéke

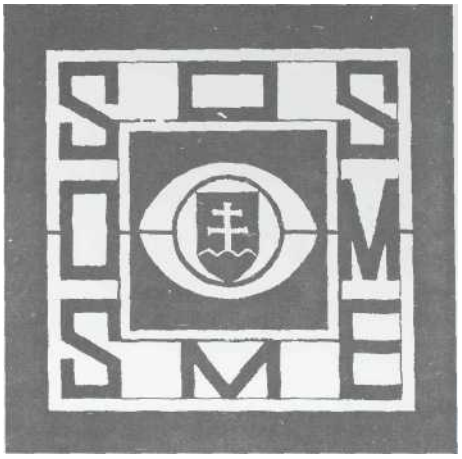
Ján Mušto: Modrý Dunaj (séria linorytov)
Mustó János: Kék Duna (linómetszet-sorozat)

1. Strom života (Életfa) 4
2. Vlnenie (Hullámzás) 8
3. Kontakty (Kapcsolatok) 18
4. Európa (Európa) 24
5. V nebeských krajoch (Égi tájakon) 30
6. Živá voda (Az élet vize) 36
7. Vody modrej planéty (A kék bolygó vizei) 40
8. Most z ľudí (Emberhíd) 46
9. Regióny (Régiók) 52
10. Strom života II (Életfa II.) 114

SLOVÁCI
v MAĎARSKU
EXISTUJÚ.

STÚPENCI
MODERNEJ
EURÓPY

SME jeden národ, jedna duša, jedno telo.

SME. literárny a kultúrno-spoločenský štvrťročník **Slobodnej organizácie Slovákov.** Za vydanie zodpovedá **Alexander Zderka.** podpredseda SOS. Šéfredaktor: **Alexander Kormoš.** Obálka, ilustrácie, emblém a hlavičky: **Ján Mušto.** Adresa redakcie: **HU-2095 ťilisszántó-Santov. Nyárfa utca 6.** Telefon: 06-26-349-151. Bankové konto SOS: **OTP XIII. kerületi fiókja, 1398 Budapest, l'f. 553. SZSZSZ 11713005 20412977.** SME. Tlačené v tlačiarni Vydavateľstva **Etnikum,** 1054 Budapest, Báthori u. 22. Zodpovedný vedúci: dr. György Mihäiescu. Náklad: 500 výtlačkov. Rozsah: 23 A/5 hárkov. Neobjednané rukopisy nevraciame.

" Skladové číslo: SZL-54. Registračné číslo: HU ISSN **0238-8316.**